നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

വിനയപിടകേ

സാരത്ഥദീപനീ-ടീകാ (തതിയോ ഭാഗോ)

൫. പാചിത്തിയകണ്ഡം

൧. മുസാവാദവഗ്ഗോ

൧. മുസാവാദസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧. മുസാവാദവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ **ഖുദ്ദകാനന്തി** ഏത്ഥ **"ഖുദ്ദക-സദ്ദോ ബഹു-സദ്ദപരിയായോ** . ബഹുഭാവതോ ഇമാനി ഖുദ്ദകാനി നാമ ജാതാനീ"തി വദന്തി. **തത്ഥാതി** തേസു നവസു വഗ്ഗേസു, തേസു വാ ഖുദ്ദകേസു. കാരണേന കാരണന്തരപടിച്ഛാദനമേവ വിഭാവേതും **"രൂപം അനിച്ച"**ന്തിആദിമാഹ. രൂപം അനിച്ചന്തി പടിജാനിത്വാ തത്ഥ കാരണം വദന്തോ **"ജാനിതബ്ബതോ"**തി ആഹ. "യദി ഏവം നിബ്ബാനസ്സപി അനിച്ചതാ ആപജ്ജതീ"തി പരേന വുത്തോ തം കാരണം പടിച്ഛാദേതും പുന **"ജാതിധമ്മതോ"**തി അഞ്ഞം കാരണം വദതി.

"സമ്പജാനം മുസാ ഭാസതീ"തി വത്തബ്ബേ **സമ്പജാന മുസാ ഭാസതീതി** അനുനാസികലോപേന നിദ്ദേസോതി ആഹ **"ജാനന്തോ മുസാ ഭാസതീ"**തി.

൨. **ജാനിത്വാ ജാനന്തസ്സ ച മുസാ ഭണനേതി** പുബ്ബഭാഗേപി ജാനിത്വാ വചനക്ഖണേപി ജാനന്തസ്സ മുസാ ഭണനേ. ഭണനഞ്ച നാമ ഇധ അഭൂതസ്സ വാ ഭൂതതം ഭൂതസ്സ വാ അഭൂതതം കത്വാ കായേന വാ വാചായ വാ വിഞ്ഞാപനപയോഗോ. **സമ്പജാനമുസാവാദേതി** ച നിമിത്തത്ഥേ ഭുമ്മവചനം, തസ്മാ യോ സമ്പജാന മുസാ വദതി, തസ്സ തംനിമിത്തം തംഹേതു തപ്പച്ചയാ പാചിത്തിയം ഹോതീതി ഏവമേത്ഥ അഞ്ഞേസു ച ഈദിസേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൩. വിസംവാദേന്തി ഏതേനാതി **വിസംവാദനം,** വഞ്ചനാധിപ്പായവസപ്പവത്തം ചിത്തം. തേനാഹ **"വിസംവാദനചിത്തം പുരതോ കത്വാ വദന്തസ്സാ"**തി. വദതി ഏതായാതി **വാചാ,** വചനസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ. തേനാഹ **"മിച്ഛാവാചാ…പേ॰… ചേതനാ"**തി. **പഭേദഗതാ വാചാതി** അനേകഭേദഭിന്നാ. **ഏവം പഠമപദേന സുദ്ധചേതനാ…പേ॰… കഥിതാതി വേദിതബ്ബാതി** ഇമിനാ ഇമം ദീപേതി - സുദ്ധചേതനാ വാ സുദ്ധസദ്ദോ വാ സുദ്ധവിഞ്ഞത്തി വാ മുസാവാദോ നാമ ന ഹോതി, വിഞ്ഞത്തിയാ സദ്ദേന ച സഹിതാ തംസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ മുസാവാദോതി. **ചക്ഖുവസേന അഗ്ഗഹിതാരമ്മണന്തി** ചക്ഖുസന്നിസ്സിതേന വിഞ്ഞാണേന അഗ്ഗഹിതമാരമ്മണം. ഘാനാദീനം തിണ്ണം ഇന്ദ്രിയാനം സമ്പത്തവിസയഗ്ഗാഹകത്താ വുത്തം **"തീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി ഏകാബദ്ധം വിയ കത്വാ"**തി. "ധനുനാ വിജ്ഝതീ"തിആദീസു വിയ "ചക്ഖുനാ ദിട്ഠ"ന്തി അയം വോഹാരോ ലോകേ പാകടോതി ആഹ **"ഓളാരികേനേവ നയേനാ"**തി.

൧൧. **അവീമംസിത്വാതി** അനുപപരിക്ഖിത്വാ. **അനുപധാരേത്വാതി** അവിനിച്ഛിനിത്വാ. **ജളത്താതി** അഞ്ഞാണതായ. **ദാരുസകടം യോജേത്വാ ഗതോതി** ദാരുസകടം യോജേത്വാ തത്ഥ നിസീദിത്വാ ഗതോതി അധിപ്പായോ. **ഗതോ ഭവിസ്സതീതി** തഥേവ സന്നിട്ഠാനം കത്വാ വുത്തത്താ മുസാവാദോ ജാതോ. കേചി പന ''കേളിം കുരുമാനോതി വുത്തത്താ ഏവം വദന്തോ ദുബ്ഭാസിതം ആപജ്ജതീ''തി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം . ജാതിആദീഹിയേവ ഹി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി ദവകമ്യതായ വദന്തസ്സ ദുബ്ഭാസിതം വുത്തം. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''ഹീനുക്കട്ഠേഹി ഉക്കട്ഠം, ഹീനം വാ ജാതിആദിഹി;
> ഉജും വാഞ്ഞാപദേസേന, വദേ ദുബ്ഭാസിതം ദവാ''തി.

ചിത്തേന ഥോകതരഭാവംയേവ അഗ്ഗഹേത്വാ ബഹുഭാവംയേവ ഗഹേത്വാ വുത്തത്താ ''ഗാമോ ഏകതേലോ''തിആദിനാപി മുസാവാദോ ജാതോ. **ചാരേസുന്തി** ഉപനേസും. വിസംവാദനപുരേക്ഖാരതാ, വിസംവാദനചിത്തേന യമത്ഥം വത്തുകാമോ, തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വിഞ്ഞാപനപയോഗോ ചാതി ഇമാനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി . ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാരോചനത്ഥം മുസാ ഭണന്തസ്സ പാരാജികം, അമൂലകേന പാരാജികേന അനുദ്ധംസനത്ഥം സങ്ഘാദിസേസോ, സങ്ഘാദിസേസേന അനുദ്ധംസനത്ഥം പാചിത്തിയം, ആചാരവിപത്തിയാ ദുക്കടം, ''യോ തേ വിഹാരേ വസതീ''തിആദിപരിയായേന ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാരോചനത്ഥം പടിവിജാനന്തസ്സ മുസാ ഭണിതേ ഥുല്ലച്ചയം, അപ്പടിവിജാനന്തസ്സ ദുക്കടം, കേവലം മുസാ ഭണന്തസ്സ ഇധ പാചിത്തിയം വുത്തം.

മുസാവാദസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഓമസവാദസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൨. ദുതിയേ കണ്ണകടുകതായ അമനാപം വദന്താ കണ്ണേസു വിജ്ഝന്താ വിയ ഹോന്തീതി ആഹ **''ഓമസന്തീതി ഓവിജ്ഝന്തീ''**തി. **പധംസേന്തീതി** അഭിഭവന്തി.

൧൩. **ബോധിസത്തോ തേന സമയേന ഹോതീതി** തേന സമയേന ബോധിസത്തോ നന്ദിവിസാലോ നാമ അഹോസീതി അത്ഥോ. അതീതത്ഥേ വത്തമാനവചനം, കിരിയാകാലവചനിച്ഛായ വാ വത്തമാനപ്പയോഗോ സദ്ദന്തരസന്നിധാനേന ഭൂതതാവഗമോ സിയാതി. **പച്ചേസീതി** ''അമനാപം ഇദ''ന്തി അഞ്ഞാസി. **ഹേട്ഠാരുക്ഖേ ദത്വാതി** ഉപത്ഥമ്ഭകേ ദത്വാ. **പുബ്ബേ പതിട്ഠിതാരപ്പദേസം പുന അരേ പത്തേതി** പുബ്ബേ ഉജുകം ഹേട്ഠാമുഖം പതിട്ഠിതഅരസ്സ ഭൂമിപ്പദേസം പുന തസ്മിംയേവ അരേ പരിവത്തേത്വാ ഹേട്ഠാമുഖഭാവേന സമ്പത്തേ, പഠമം ഭൂമിയം പതിട്ഠിതനേമിപ്പദേസേ പരിവത്തേത്വാ പുന ഭൂമിയം പതിട്ഠിതേതി വുത്തം ഹോതി. **സിഥിലകരണന്തി** സിഥിലകിരിയാ.

൧൫. **പുബ്ബേതി** അട്ഠുപ്പത്തിയം. **തച്ഛകകമ്മന്തി** വഡ്ഢകീകമ്മം. **കോട്ടകകമ്മന്തി** വാ പാസാണകോട്ടകകമ്മം . **ഹത്ഥമുദ്ദാഗണനാതി** അങ്ഗുലിസങ്കോചേനേവ ഗണനാ. പാദസികമിലക്ഖകാദയോ വിയ

നവന്തവസേന ഗണനാ **അച്ഛിദ്ദകഗണനാ. ആദി**-സദ്ദേന സങ്കലനപടുപ്പാദനവോക്ലനഭാഗഹാരാദിവസേന പവത്താ പിണ്ഡഗണനാ ഗഹിതാ. യസ്സ സാ പഗുണാ ഹോതി, സോ രുക്ഖമ്പി ദിസ്വാ ''എത്തകാനി എത്ഥ പണ്ണാനീ''തി ജാനാതി. യഭ മേഥുനേതി വചനതോ **യ**-കാര **ഭ**-കാരേ ഏകതോ യോജിതേ അസദ്ധമ്മവചനം ഹോതി.

൩൬-൩൭. ആപത്തിയാ കാരേതബ്ബോതി പാചിത്തിയേന കാരേതബ്ബോ ഉപസഗ്ഗാദിമത്തവിസിട്ഠാനം അതിചണ്ഡാലാദിപദാനം പാളിയം ആഗതേസുയേവ സങ്ഗഹിതത്താ. **ചോരോസീ**തിആദീനം പന കേനചി പരിയായേന പാളിയം അനാഗതത്താ ദുക്കടം വുത്തം. **ഹസാധിപ്പായതാ**തി പുരിമപദസ്സ അത്ഥവിവരണം. പാളിയം അവുത്തേപി ''ജാതിആദീഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി പരമ്മുഖാ അക്കോസന്തസ്സ വത്ഥൂനം അനഞ്ഞഭാവതോ യഥാ ദുക്കടം, തഥാ ദവകമ്യതായ പരമ്മുഖാ വദന്തസ്സപി ദുബ്ഭാസിതമേവാ''തി ആചരിയാ വദന്തി. **സബ്ബസത്താ**തി ഏത്ഥ വചനത്ഥവിജാനനപകതികാ തിരച്ഛാനഗതാപി ഗഹേതബ്ബാ.

൩൯. അനുസാസനിപുരേക്ഖാരതായ ഠത്വാ വദന്തസ്സ ചിത്തസ്സ ലഹുപരിവത്തിഭാവതോ അന്തരാ കോപേ ഉപ്പന്നേപി അനാപത്തി. യം അക്കോസതി, തസ്സ ഉപസമ്പന്നതാ, അനഞ്ഞാപദേസേന ജാതിആദീഹി അക്കോസനം, ''മം അക്കോസതീ''തി ജാനനാ, അത്ഥപുരേക്ഖാരതാദീനം അഭാവതാതി ഇമാനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ഓമസവാദസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. പേസുഞ്ഞസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൬. തതിയേ ഭണ്ഡനം ജാതം ഏതേസന്തി **ഭണ്ഡനജാതാ. സമ്മന്തന**ന്തി രഹോ സംസന്ദനം. ഹത്ഥപരാമാസാദിവസേന മത്ഥകം പത്തോ കലഹോ ജാതോ ഏതേസന്തി **കലഹജാതാ**. അനാപത്തിഗാമികം വിരുദ്ധവാദഭൂതം വിവാദം ആപന്നാതി **വിവാദാപന്നാ**. വിഗ്ഗഹസംവത്തനികാ കഥാ **വിഗ്ഗാഹികകഥാ**. പിസതീതി പിസുണാ, വാചാ, സമഗ്ഗേ സത്തേ അവയവഭൂതേ വഗ്ഗേ ഭിന്നേ കരോതീതി അത്ഥോ. പിസുണാ ഏവ **പേസുഞ്ഞം**. തായ വാചായ വാ സമന്നാഗതോ പിസുണോ, തസ്സ കമ്മം **പേസുഞ്ഞം. പിയഭാവസ്സ സുഞ്ഞകരണവാച**ന്തി ഇമിനാ പന ''പിയസുഞ്ഞകരണതോ പിസുണാ''തി നിരുത്തിനയേന അത്ഥം വദതി.

ഇധാപി ''ദസഹാകാരേഹി പേസുഞ്ഞം ഉപസംഹരതീ''തി വചനതോ ദസവിധഅക്കോസവത്ഥുവസേനേവ പേസുഞ്ഞം ഉപസംഹരന്തസ്സ പാചിത്തിയം. പാളിമുത്തകാനം ചോരോതിആദീനം വസേന പന ദുക്കടമേവാതി വേദിതബ്ബം . ''അനക്കോസവത്ഥുഭൂതം പന പേസുഞ്ഞകരം തസ്സ കിരിയം വചനം വാ പിയകമ്യതായ ഉപസംഹരന്തസ്സ കിഞ്ചാപി ഇമിനാ സിക്ഖാപദേന ആപത്തി ന ദിസ്സതി, തഥാപി ദുക്കടേനേത്ഥ ഭവിതബ്ബ''ന്തി വദന്തി. ജാതിആദീഹി അനഞ്ഞാപദേസേന അക്കോസന്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ സുത്വാ ഭിക്ഖുസ്സ ഉപസംഹരണം, പിയകമ്യതാഭേദാധിപ്പായേസു അഞ്ഞതരതാ, തസ്സ വിജാനനാതി ഇമാനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

പേസുഞ്ഞസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. പദസോധമ്മസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൫. ചതുത്ഥേ **ഏകതോതി** അനുപസമ്പന്നേന സദ്ധിം. **പുരിമബ്യഞ്ജനേന സദിസം പച്ഛാബ്യഞ്ജനന്തി** "രൂപം അനിച്ച"ന്തി ഏത്ഥ അനിച്ച-സദ്ദേന സദിസം "വേദനാ അനിച്ചാ"തി ഏത്ഥ അനിച്ച-സദ്ദം വദതി. **അക്ഖരസമൂഹോതി** അവിഭത്തികോ അക്ഖരസമൂഹോ. **അക്ഖരാനുബ്യഞ്ജനസമൂഹോ പദന്തി** വിഭത്തിഅന്തം പദമാഹ. വിഭത്തിഅന്തമേവ പദം ഗഹേത്വാ **"പഠമപദം പദമേവ, ദുതിയം അനുപദ"**ന്തി വുത്തം.

ഏകം പദന്തി ഗാഥാപദം സന്ധായ വദതി. **പദഗണനായാതി** ഗാഥാപദഗണനായ. **അപാപുണിത്വാതി** സദ്ധിം അകഥേത്വാ. **രുന്തി ഓപാതേതീതി** ഏത്ഥ അനുനാസികോ ആഗമവസേന വുത്തോ, സംയോഗപുബ്ബസ്സ രസ്സത്തം കതന്തി വേദിതബ്ബം. തേനാഹ **"രൂ-കാരമത്തമേവാ"**തി. ഏത്ഥ ച "രൂപം അനിച്ചന്തി ഭണ സാമണേരാ"തി വുച്ചമാനോ സചേ രൂ-കാരം അവത്വാ രു-ഇതി രസ്സം കത്വാ വദതി, അഞ്ഞം ഭണിതം നാമ ഹോതി, തസ്മാ അനാപത്തി. ഏവഞ്ച കത്വാ "വേദനാ അനിച്ചാ"തി ഏത്ഥാപി അനിച്ച-സദ്ദമത്തേനേവ ആപത്തി ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. **ഏസ നയോതി** ഏകമേവക്ഖരം വത്വാ ഠാനം. "മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ"തി വുച്ചമാനോ ഹി മ-കാരമത്തമേവ വത്വാ തിട്ഠതി. "ഏവം മേ സുത"ന്തിആദിസുത്തം ഭണാപിയമാനോ ഏ-കാരം വത്വാ തിട്ഠതി ചേ, അന്വക്ഖരേന പാചിത്തിയം, അപരിപുണ്ണപദം വത്വാ ഠിതേ അനുബ്യഞ്ജനേന. പദേസു ഏകം പഠമപദം വിരജ്ഝതി, ദുതിയേന അനുപദേന പാചിത്തിയം.

അനങ്ഗണസുത്തം (മ॰ നി॰ ൧.൫൭ ആദയോ) **സമ്മാദിട്ഠിസുത്തം** (മ॰ നി॰ ൧.൮൯ ആദയോ) **മഹാവേദല്ലഞ്ച** (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯ ആദയോ) ധമ്മസേനാപതിനാ ഭാസിതം, **അനുമാനസുത്തം** (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൧ ആദയോ) മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരേന, **ചൂളവേദല്ലസുത്തം** (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൦ ആദയോ) ധമ്മദിന്നായ ഥേരിയാ ഭാസിതം. പച്ചേകബുദ്ധഭാസിതമ്പി ബുദ്ധഭാസിതേയേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. **അട്ഠകഥാനിസ്സിതോതി** പുബ്ബേ മഗധഭാസായ വുത്തം ധമ്മസങ്ഗഹാരുള്ഹം അട്ഠകഥം സന്ധായ വദതി. ഇദാനിപി "യഥാപി ദീപികോ നാമ, നിലീയിത്വാ ഗണ്ഹതേ മിഗേ"തി (മി॰ പ॰ ൬.൧.൫) ഏവമാദികം സങ്ഗഹാരുള്ഹം അട്ഠകഥാവചനം ഗഹേതബ്ബന്തി വദന്തി. **പാളിനിസ്സിതോതി** "മക്കടീ വജ്ജിപുത്താ ചാ"തിഏവമാദിനാ (പാരാ॰ ൬൬) പാളിയംയേവ ആഗതോ. **വിവട്ടൂപനിസ്സിതന്തി** നിബ്ബാനുപനിസ്സിതം. വിവട്ടനിസ്സിതം പന സാമഞ്ഞതോ ഗഹേതബ്ബന്തി ആഹ **"കിഞ്ചാപീ"**തിആദി. **ഥേരസ്സാതി** നാഗസേനത്ഥേരസ്സ. **മഗ്ഗകഥാദീനി** പകരണാനി. "അക്ഖരേന വാചേതി, അക്ഖരക്ഖരേ ആപത്തി പാചിത്തിയസ്സാ"തി വത്തബ്ബേ **"അക്ഖരായ വാചേതി, അക്ഖരക്ഖരായ ആപത്തി പാചിത്തിയസ്സാ"**തി പാളിയം വുത്തം.

൪൮. **അനുപസമ്പന്നേന സദ്ധിം ഗണ്ഹന്തസ്സ അനാപത്തീതി** അനുപസമ്പന്നേന സഹ നിസീദിത്വാ ഉദ്ദേസം ഗണ്ഹന്തസ്സ അനാപത്തി വുത്താ. **ദഹരഭിക്ഖു നിസിന്നോ…പേ॰… ഭണതോ അനാപത്തീതി** ഏത്ഥ ദ്വീസുപി ഠിതേസു നിസിന്നേസു വാ ഉപസമ്പന്നസ്സ ഭണാമീതി ഭണന്തസ്സ അനാപത്തിയേവ. **ഉപചാരം**

മുഞ്ചിത്വാതി പരിസപരിയന്തതോ ദ്വാദസഹത്ഥം മുഞ്ചിത്വാ. “നിസിന്നേ വാചേമീ”തി ഭണന്തസ്സപി ഉപചാരം മുഞ്ചിത്വാ നിസിന്നത്താ അനാപത്തി. സചേ പന ദൂരേ നിസിന്നമ്പി വാചേമീതി വിസും സല്ലക്ഖേത്വാ ഭണതി, ആപത്തിയേവ. **ഏകോ പാദോ ന ആഗച്ഛതീ**തി പുബ്ബേ പഗുണോയേവ പച്ഛാ അസരന്തസ്സ ന ആഗച്ഛതി, തം “ഏവം ഭണാഹീ”തി ഏകതോ ഭണന്തസ്സ അനാപത്തി. **ഓപാതേതീ**തി സദ്ധിം കഥേതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അനുപസമ്പന്നതാ, വുത്തലക്ഖണധമ്മം പദസോ വാചനതാ, ഏകതോ ഭണനഞ്ചാതി ഇമാനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

പദസോധമ്മസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. സഹസേയ്യസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൯-൫൦. പഞ്ചമേ **വികൂജമാനാ**തി നിത്ഥുനന്താ. **കാകച്ഛമാനാ**തി രോദന്താ. തത്രിദം വത്ഥുനിദസ്സനം വാ. **തേന നു ഖോ പാതിത**ന്തി പുച്ഛാവസേന കഥിതത്താ നത്ഥി മുസാവാദോ. കേചി പന “സന്ദേഹവസേന വചനം മുസാ നാമ ന ഹോതി, തസ്മാ ഏവം വുത്ത”ന്തി വദന്തി. **സന്തികം അഗന്ത്വാ**തി “യം ഏതേസം ന കപ്പതി, തം തേസമ്പി ന കപ്പതീ”തി അധിപ്പായേന അഗന്ത്വാ.

൫൧. **ദിരത്തതിരത്ത**ന്തി ഏത്ഥ വചനസിലിട്ഠതാമത്തേന **ദിരത്ത**-ഗ്ഗഹണം കതന്തി വേദിതബ്ബം. തിരത്തഞ്ഹി സഹവാസേ ലബ്ഭമാനേ ദിരത്തേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി ദിരത്തഗ്ഗഹണം വിസും ന യോജേതി. തേനേവാഹ **“ഉത്തരിദിരത്തതിരത്തന്തി ഭഗവാ സാമണേരാനം സങ്ഗഹകരണത്ഥായ തിരത്തപരിഹാരം അദാസീ”**തി. നിരന്തരം തിരത്തദസ്സനത്ഥം വാ ദിരത്തഗ്ഗഹണം കതം. കേവലഞ്ഹി തിരത്തന്തി വുത്തേ അഞ്ഞത്ഥ വാസേന അന്തരികമ്പി തിരത്തം ഗണ്ഹേയ്യ, ദിരത്തവിസിട്ഠം പന തിരത്തം വുച്ചമാനം തേന അനന്തരികമേവ തിരത്തം ദീപേതി. സയനം **സേയ്യാ,** സയന്തി ഏത്ഥാതിപി **സേയ്യാ**തി ആഹ **“കായപ്പസാരണസങ്ഖാത”**ന്തിആദി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഉഭയമ്പി പരിഗ്ഗഹിതം, തസ്മാ. **പഞ്ചഹി ഛദനേഹീ**തി ഇട്ഠകസിലാസുധാതിണപണ്ണസങ്ഖാതേഹി പഞ്ചഹി ഛദനേഹി. **വാചുഗ്ഗതവസേനാ**തി പഗുണവസേന. **ദിയഡ്ഢഹത്ഥുബ്ബേധോ** വഡ്ഢകീഹത്ഥേന ഗഹേതബ്ബോ. **ഏകൂപചാരോ**തി വളഞ്ജനദ്വാരസ്സ ഏകത്തം സന്ധായ വുത്തം. സതഗബ്ഭം വാ ചതുസ്സാലം ഏകൂപചാരം ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ.

ഉപരിമതലേന സദ്ധിം അസമ്ബദ്ധഭിത്തികസ്സാതി ഇദം തുലായ അബ്ഭന്തരേ സയിത്വാ പുന തേനേവ സുസിരേന നിക്ഖമിത്വാ ഭിത്തിഅന്തരേന ഹേട്ഠിമതലം പവിസിതും യോഗ്ഗേപി ഉപരിമതലേന അസമ്ബദ്ധഭിത്തികേ സേനാസനേ അനാപത്തിയാ വുത്തായ തത്ഥ പവിസിതും അസക്കുണേയ്യേ സമ്ബദ്ധഭിത്തികേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി ദസ്സനത്ഥം വുത്തം, ന പന സമ്ബദ്ധഭിത്തികേ ആപത്തീതി ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **ഹേട്ഠാപാസാദേ സയിതഭിക്ഖുസ്സ അനാപത്തീ**തി ഇദമ്പി താദിസേ സേനാസനേ ഹേട്ഠിമതലേ സയിതസ്സേവ ആപത്തിപ്പസങ്കാ സിയാതി തംനിവാരണത്ഥം വുത്തം, ന പന ഉപരിമതലേ സയിതസ്സ ആപത്തീതി ദസ്സനത്ഥം. **നാനൂപചാരേ**തി യത്ഥ ബഹി നിസ്സേണിം കത്വാ ഉപരിമതലം ആരോഹന്തി, താദിസം സന്ധായ വുത്തം.

ഉപരിമതലേപി ആകാസങ്ഗണേ നിപജ്ജന്തസ്സ ആപത്തിയാ അഭാവതോ **“ഛദനബ്ഭന്തരേ”**തി വുത്തം.

സഭാസങ്ഖേപേനാതി സഭാകാരേന. **അഡ്ഢകുട്ടകേ സേനാസനേ**തി എത്ഥ “അഡ്ഢകുട്ടകം നാമ യത്ഥ എകം പസ്സം മുഞ്ചിത്വാ തീസു പസ്സേസു ഭിത്തിയോ ബദ്ധാ ഹോന്തി, യത്ഥ വാ എകസ്മിം പസ്സേ ഭിത്തിം ഉട്ഠാപേത്വാ ഉഭോസു പസ്സേസു ഉപഡ്ഢം ഉപഡ്ഢം കത്വാ ഭിത്തിയോ ഉട്ഠാപേന്തി, താദിസം സേനാസന”ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ഗണ്ഠിപദേ** പന “അഡ്ഢകുട്ടകേതി ഛദനം അഡ്ഢേന അസമ്പത്തകുട്ടകേ”തി വുത്തം, തമ്പി നോ ന യുത്തം. **“വാളസങ്ഘാടോ** നാമ ഥമ്ഭാനം ഉപരി വാളരൂപേഹി കതസങ്ഘാടോ വുച്ചതീ”തി വദന്തി. **പരിക്ഖേപസ്സ ബഹിഗതേ**തി എത്ഥ യസ്മിം പസ്സേ പരിക്ഖേപോ നത്ഥി, തത്ഥാപി പരിക്ഖേപാരഹപ്പദേസതോ ബഹിഗതേ അനാപത്തിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **അപരിച്ഛിന്നഗബ്ഭൂപചാരേ**തി എത്ഥ മജ്ഝേ വിവടങ്ഗണവന്താസു പമുഖമഹാചതുസ്സാലാസു യഥാ ആകാസങ്ഗണം അനോതരിത്വാ പമുഖേനേവ ഗന്ത്വാ സബ്ബഗബ്ഭേ പവിസിതും ന സക്കാ ഹോതി, എവം എകേകഗബ്ഭസ്സ ദ്വീസു പസ്സേസു കുട്ടം നീഹരിത്വാ കതം **പരിച്ഛിന്നഗബ്ഭൂപചാരം** നാമ, ഇദം പന താദിസം ന ഹോതീതി “അപരിച്ഛിന്നഗബ്ഭൂപചാരേ”തി വുത്തം. **സബ്ബഗബ്ഭേ പവിസന്തീ**തി ഗബ്ഭൂപചാരസ്സ അപരിച്ഛിന്നത്താ ആകാസങ്ഗണം അനോതരിത്വാ പമുഖേനേവ ഗന്ത്വാ തം തം ഗബ്ഭം പവിസന്തി. അഥ കുതോ തസ്സ പരിക്ഖേപോയേവ സബ്ബപരിച്ഛന്നത്താതി വുത്തന്തി ആഹ **“ഗബ്ഭപരിക്ഖേപോയേവ ഹിസ്സ പരിക്ഖേപോ”**തി. ഇദഞ്ച സമന്താ ഗബ്ഭഭിത്തിയോ സന്ധായ വുത്തം. ചതുസ്സാലവസേന സന്നിവിട്ഠേപി സേനാസനേ ഗബ്ഭപമുഖം വിസും അപരിക്ഖിത്തമ്പി സമന്താ ഠിതഗബ്ഭഭിത്തീനം വസേന പരിക്ഖിത്തം നാമ ഹോതി.

“നനു ച ‘അപരിക്ഖിത്തേ പമുഖേ അനാപത്തീ’തി അന്ധകട്ഠകഥായം അവിസേസേന വുത്തം, തസ്മാ ചതുസ്സാലവസേന സന്നിവിട്ഠേപി സേനാസനേ വിസും അപരിക്ഖിത്തേ പമുഖേ അനാപത്തിയേവാ”തി യോ വദേയ്യ, തസ്സ വാദപരിമോചനത്ഥം ഇദം വുത്തം **“യം പന...പേ॰... പാടേക്കസന്നിവേസാ എകച്ഛദനാ ഗബ്ഭപാളിയോ സന്ധായ വുത്ത”**ന്തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - “അപരിക്ഖിത്തേ പമുഖേ അനാപത്തീതി യം വുത്തം, തം ന ചതുസ്സാലവസേന സന്നിവിട്ഠാ ഗബ്ഭപാളിയോ സന്ധായ വുത്തം, കിഞ്ചരഹി വിസും സന്നിവിട്ഠം എകമേവ ഗബ്ഭപാളിം സന്ധായ. താദിസായ ഹി ഗബ്ഭപാളിയാ അപരിക്ഖിത്തേ പമുഖേ അനാപത്തി, ന ചതുസ്സാലവസേന സന്നിവിട്ഠായാ”തി. എകായ ച ഗബ്ഭപാളിയാ തസ്സ തസ്സ ഗബ്ഭസ്സ ഉപചാരം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അന്തമസോ ഉഭോസു പസ്സേസു ഖുദ്ദകഭിത്തീനം ഉട്ഠാപനമത്തേനപി പമുഖം പരിക്ഖിത്തം നാമ ഹോതി, ചതുസ്സാലവസേന സന്നിവിട്ഠാസു പന ഗബ്ഭപാളീസു ഉഭോസു പസ്സേസു ഗബ്ഭഭിത്തീനം വസേനപി പമുഖം പരിക്ഖിത്തം നാമ ഹോതി. തസ്മാ യം ഇമിനാ ലക്ഖണേന പരിക്ഖിത്തം പമുഖം, തത്ഥ ആപത്തി, ഇതരത്ഥ അനാപത്തീതി ഇദമേത്ഥ സന്നിട്ഠാനം.

ഇദാനി “അപരിക്ഖിത്തേ പമുഖേ അനാപത്തീ”തി വത്വാ തസ്സേവ വചനസ്സ അധിപ്പായം പകാസേന്തേന യം വുത്തം “ഭൂമിയം വിനാ ജഗതിയാ പമുഖം

സന്ധായ കഥിത”ന്തി, തസ്സ അയുത്തതാവിഭാവനത്ഥം **“യഞ്ച തത്ഥാ”**തിആദി ആരദ്ധം. **ഭൂമിയം വിനാ ജഗതിയാ പമുഖം സന്ധായ കഥിത**ന്തി ഹി ഇമസ്സ വചനസ്സ അയമധിപ്പായോ - “അപരിക്ഖിത്തേ പമുഖേ അനാപത്തീ”തി യം വുത്തം, തം വിനാ വത്ഥും ഭൂമിയം കതഗേഹസ്സ പമുഖം സന്ധായ കഥിതം. സചേ പന ഉച്ചവത്ഥുകം പമുഖം ഹോതി, പരിക്ഖിത്തസങ്ഖ്യം ന ഗച്ഛതീതി. തേനേവാഹ **“ദസഹത്ഥുബ്ബേധാപി ഹി ജഗതി പരിക്ഖേപസങ്ഖ്യം ന ഗച്ഛതീ”**തി. ഹേട്ഠാപി ഇദമേവ മനസി സന്നിധായ വുത്തം “ഉച്ചവത്ഥുകം ചേപി ഹോതി, പമുഖേ സയിതോ ഗബ്ഭേ സയിതാനം ആപത്തിം ന കരോതീ”തി. **തത്ഥാ**തി അന്ധകട്ഠകഥായം. **ജഗതിയാ പമാണം വത്വാ**തി “സചേ ജഗതിയാ ഓതരിത്വാ ഭൂമിയം സയിതോ, ജഗതിയാ ഉപരി സയിതം ന പസ്സതീ”തി ഏവം ജഗതിയാ ഉബ്ബേധേന പമാണം വത്വാ. ഏകസാലാദീസു ഉജുകമേവ ദീഘം കത്വാ സന്നിവേസിതോ പാസാദോ **ഏകസാലസന്നിവേസോ**. ദ്വിസാലസന്നിവേസാദയോപി വുത്താനുസാരതോ വേദിതബ്ബാ. സാലപ്പഭേദദീപനമേവ ചേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തതോ വിസേസോ.

മജ്ഝേപാകാരം കരോന്തീതി ഏത്ഥാപി പരിക്ഖേപസ്സ ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന ദിയഡ്ഢഹത്ഥുബ്ബേധത്താ ദിയഡ്ഢഹത്ഥം ചേപി മജ്ഝേ പാകാരം കരോന്തി, നാനൂപചാരമേവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. **ന ഹി ഛിദ്ദേന ഗേഹം ഏകൂപചാരം നാമ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ സചേ ഉബ്ബേധേന ദിയഡ്ഢഹത്ഥബ്ഭന്തരേ മനുസ്സാനം സഞ്ചാരപ്പഹോനകം ഛിദ്ദം ഹോതി, തമ്പി ദ്വാരമേവാതി ഏകൂപചാരം ഹോതി. **കിം പരിക്ഖേപോവിദ്ധസ്തോ**തി പമുഖസ്സ പരിക്ഖേപം സന്ധായ വദതി. സബ്ബത്ഥ പഞ്ചന്നംയേവ ഛദനാനം ആഗതത്താ വദതി **“പഞ്ചന്നം അഞ്ഞതരേന ഛദനേന ഛന്നാ”**തി.

൫൨. പാളിയം “സേയ്യാ നാമ സബ്ബച്ഛന്നാ സബ്ബപരിച്ഛന്നാ യേഭുയ്യേനച്ഛന്നാ യേഭുയ്യേനപരിച്ഛന്നാ”തി വദന്തേന യേഭുയ്യേനച്ഛന്നയേഭുയ്യേനപരിച്ഛന്നസേനാസനം പാചിത്തിയസ്സ അവസാനം വിയ കത്വാ ദസ്സിതം, “ഉപഡ്ഢച്ഛന്നേ ഉപഡ്ഢപരിച്ഛന്നേ ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ”തി വദന്തേന ച ഉപഡ്ഢച്ഛന്നഉപഡ്ഢപരിച്ഛന്നസേനാസനം ദുക്കടസ്സ ആദിം കത്വാ ദസ്സിതം, ഉഭിന്നമന്തരാ കേന ഭവിതബ്ബം പാചിത്തിയേന, ഉദാഹു ദുക്കടേനാതി? ലോകവജ്ജസിക്ഖാപദസ്സേവ അനവസേസം കത്വാ പഞ്ഞാപനതോ ഇമസ്സ ച പണ്ണത്തിവജ്ജത്താ യേഭുയ്യേനച്ഛന്നയേഭുയ്യേനപരിച്ഛന്നസ്സ ഉപഡ്ഢച്ഛന്നഉപഡ്ഢപരിച്ഛന്നസ്സ ച അന്തരാ പാചിത്തിയം അനിവാരിതമേവ, തസ്മാ വിനയവിനിച്ഛയേ ച ഗരുകേയേവ ഠാതബ്ബത്താ അട്ഠകഥായമ്പി പാചിത്തിയമേവ ദസ്സിതം. **സത്ത പാചിത്തിയാനീ**തി പാളിയം വുത്തപാചിത്തിയം സാമഞ്ഞതോ ഏകത്തേന ഗഹേത്വാ വുത്തം. വിസും പന ഗയ്ഹമാനേ “സബ്ബച്ഛന്നേ സബ്ബപരിച്ഛന്നേ പാചിത്തിയം, യേഭുയ്യേനച്ഛന്നേ യേഭുയ്യേനപരിച്ഛന്നേ പാചിത്തിയ”ന്തി അട്ഠേവ പാചിത്തിയാനി ഹോന്തി.

സേനമ്ബമണ്ഡപവണ്ണം ഹോതീതി സീഹളദീപേ കിര ഉച്ചവത്ഥുകോ സബ്ബച്ഛന്നോ സബ്ബഅപരിച്ഛന്നോ ഏവംനാമകോ സന്നിപാതമണ്ഡപോ അത്ഥി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. യദി ജഗതിപരിക്ഖേപസങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി, ഉച്ചവത്ഥുകത്താ മണ്ഡപസ്സ സബ്ബഅപരിച്ഛന്നതാ ന യുജ്ജതീതി ആഹ **“ഇമിനാപേതം വേദിതബ്ബ”**ന്തിആദി. **ചൂളകച്ഛന്നാ**ദീനി ചേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബാനി - യസ്സ ചതൂസു ഭാഗേസു ഏകോ ഛന്നോ, സേസാ അച്ഛന്നാ, ഇദം **ചൂളകച്ഛന്നം**. യസ്സ തീസു ഭാഗേസു ദ്വേ ഛന്നാ, ഏകോ അച്ഛന്നോ, ഇദം

യേഭുയ്യേനച്ഛന്നം. യസ്സ ദ്വീസു ഭാഗേസു ഏകോ ഛന്നോ, ഏകോ അച്ഛന്നോ, ഇദം **ഉപഡ്ഢച്ഛന്നം** നാമ സേനാസനം. **ചൂളകപരിച്ഛന്നാ**ദീനിപി ഇമിനാവ നയേന വേദിതബ്ബാനി. സേസം ഉത്താനമേവ. പാചിത്തിയവത്ഥുകസേനാസനം, തത്ഥ തത്ഥ അനുപസമ്പന്നേന സഹ നിപജ്ജനം, ചതുത്ഥദിവസേ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനന്തി ഇമാനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

സഹസേയ്യസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ദുതിയസഹസേയ്യസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൫൫. ഛട്ഠേ ''പഠമസിക്ഖാപദേ 'ഭിക്ഖും ഠപേത്വാ അവസേസോ അനുപസമ്പന്നോ നാമാ'തി വുത്തത്താ 'മാതുഗാമോപി അനുപസമ്പന്നഗ്ഗഹണേന ഗഹിതോയേവാ'തി ചതുത്ഥദിവസേ മാതുഗാമേന സദ്ധിം സയന്തസ്സ ദ്വീഹി സിക്ഖാപദേഹി ദ്വേ പാചിത്തിയാനി ഹോന്തീ''തി വദന്തി. **ഗണ്ഠിപദേസു** പന തീസുപി ''ഇമസ്മിം സിക്ഖാപദേ മാതുഗാമസ്സ വിസും വുച്ചമാനത്താ പഠമസിക്ഖാപദേ 'ഭിക്ഖും ഠപേത്വാ അവസേസോ അനുപസമ്പന്നോ നാമാ'തി പുരിസസ്സേവ ഗഹണം അനുച്ഛവിക''ന്തി വുത്തം, തദേവ ച യുത്തതരം.

യഞ്ച ഇധ **''പഠമദിവസേപീതി പി**-സദ്ദേന ചതുത്ഥദിവസേപീതി വുത്തം ഹോതീ''തി കാരണം വദന്തി, തമ്പി അകാരണം **പി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോയേവാതി നിയമാഭാവതോ അവധാരണത്ഥസ്സ ച സമ്ഭവതോ. സമ്ഭാവനേ വാ **പി**-സദ്ദോ ദട്ഠബ്ബോ. തേന ഇധ പഠമദിവസേപി താവ ആപത്തി, ദുതിയാദിദിവസേ കിമേവ വത്തബ്ബന്തി ഇമമത്ഥം ദീപേതി. സമ്പിണ്ഡനത്ഥേപി **പി**-സദ്ദേ ഗയ്ഹമാനേ ഇമിനാവ സിക്ഖാപദേന ആപജ്ജിതബ്ബാപത്തിയാ അഞ്ഞസ്മിമ്പി ദിവസേ ആപജ്ജനം ദീപേതി, ന പഠമസിക്ഖാപദേന ആപജ്ജിതബ്ബാപത്തിയാതി അകാരണമേവ തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ''മതിത്ഥീ പാരാജികവത്ഥുഭൂതാപി അനുപാദിന്നപക്ഖേ ഠിതത്താ സഹസേയ്യാപത്തിം ന ജനേതീ''തി വദന്തി. ''അത്ഥങ്ഗതേ സൂരിയേ മാതുഗാമേ നിപന്നേ ഭിക്ഖു നിപജ്ജതീ''തി വചനതോ ദിവാ സയന്തസ്സ സഹസേയ്യാപത്തി ന ഹോതിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. പാചിത്തിയവത്ഥുകസേനാസനം, തത്ഥ മാതുഗാമേന സഹ നിപജ്ജനം, സൂരിയത്ഥങ്ഗമനന്തി ഇമാനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ദുതിയസഹസേയ്യസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ധമ്മദേസനാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൬൦-൬൪. സത്തമേ ഘരം നയതീതി **ഘരണീ,** ഘരനായികാ. തേനാഹ **''ഘരസാമിനീ''**തി. **സുണ്ഹാ**തി സുണിസാ. **ന യക്ഖേനാ**തിആദീനം ''അഞ്ഞത്രാ''തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. പുരിസവിഗ്ഗഹം ഗഹേത്വാ ഠിതേന യക്ഖേന വാ പേതേന വാ തിരച്ഛാനേന വാ സദ്ധിം ഠിതായപി ദേസേതും ന വട്ടതി. **അക്ഖരായ ദേസേതീ**തി എത്ഥ ''ഛപ്പഞ്ചവാചതോ ഉത്തരി 'ഇമം പദം ഭാസിസ്സാമീ'തി എകമ്പി അക്ഖരം വത്വാ തിട്ഠതി, ആപത്തിയേവാ''തി വദന്തി.

൬൬. **''ഏകോ ഗാഥാപാദോ**തി ഇദം ഗാഥാബന്ധമേവ സന്ധായ വുത്തം, അഞ്ഞത്ഥ പന വിഭത്തിഅന്തപദമേവ ഗഹേതബ്ബ''ന്തി വദന്തി. **''അട്ഠകഥം**

ധമ്മപദം ജാതകാദിവത്ഥും വാതി ഇമിനാപി പോരാണം സങ്ഗീതിആരുള്ഹമേവ അട്ഠകഥാദി വുത്ത''ന്തി വദന്തി. അട്ഠകഥാദിപാഠം ഠപേത്വാ ദമിളാദിഭാസന്തരേന യഥാരുചി കഥേതും വട്ടതി. **പദസോധമ്മേ വുത്തപ്പഭേദോ**തി ഇമിനാ അഞ്ഞത്ഥ അനാപത്തീതി ദീപേതി. **ഉട്ഠഹിത്വാ പുന നിസീദിത്വാ**തി ഇരിയാപഥപരിവത്തനനയേന നാനാഇരിയാപഥേനപി അനാപത്തീതി ദീപേതി. **സബ്ബം ചേപി ദീഘനികായം കഥേതീ**തി യാവ ന നിട്ഠാതി, താവ പുനദിവസേപി കഥേതി.

ദുതിയസ്സ വിഞ്ഞൂപുരിസസ്സ അഗ്ഗഹണം **അകിരിയാ**. മാതുഗാമേന സദ്ധിം ഠിതസ്സ ച വിഞ്ഞൂപുരിസസ്സ ച ഉപചാരോ അനിയതേസു വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബോ. സേസം ഉത്താനമേവ. വുത്തലക്ഖണസ്സ ധമ്മസ്സ ഛന്നം വാചാനം ഉപരി ദേസനാ, വുത്തലക്ഖണോ മാതുഗാമോ, ഇരിയാപഥപരിവത്തനാഭാവോ, വിഞ്ഞൂപുരിസാഭാവോ, അപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനാതി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

ധമ്മദേസനാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഭൂതാരോചനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൭൭. അട്ഠമേ **അന്തരാ**തി പരിനിബ്ബാനസമയതോ അഞ്ഞസ്മിം കാലേ. **അതികഡ്ഢിയമാനേനാ**തി ''വദഥ, ഭന്തേ, കിം തുമ്ഹേഹി അധിഗത''ന്തി ഏവം നിപ്പീളിയമാനേന. അനതികഡ്ഢിയമാനേനപി പുച്ഛിതേ വാ അപുച്ഛിതേ വാ തഥാരൂപേ കാരണേ സതി ആരോചേതും വട്ടതിയേവ. തേനേവ അഞ്ഞതരേന ദഹരഭിക്ഖുനാ ഉപവദിതോ അഞ്ഞതരോ ഥേരോ ''ആവുസോ, ഉപരിമഗ്ഗത്ഥായ വായാമം മാ അകാസി, ഖീണാസവോ തയാ ഉപവദിതോ''തി ആഹ. ഥേരേന ച ''അത്ഥി തേ, ആവുസോ, ഇമസ്മിം സാസനേ പതിട്ഠാ''തി വുത്തോ ദഹരഭിക്ഖു ''ആമ, ഭന്തേ, സോതാപന്നോ അഹ''ന്തി അവോച. ''കാരകോ അയ''ന്തി ഞത്വാപി പടിപത്തിയാ അമോഘഭാവദസ്സനേന സമുത്തേജനായ സമ്പഹംസനായ ച അരിയാ അത്താനം പകാസേന്തിയേവ. **സുതപരിയത്തിസീലഗുണ**ന്തി സുതഗുണം പരിയത്തിഗുണം സീലഗുണഞ്ച. ഉമ്മത്തകസ്സ ഇധ അവചനേ കാരണം വദന്തേന ഖിത്തചിത്തവേദനട്ടാനമ്പി അവചനേ കാരണം വുത്തമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **ഇതി**-സദ്ദേന വാ ആദിഅത്ഥേന ഖിത്തചിത്തവേദനട്ടേ സങ്ഗണ്ഹാതി. തേനേവ വദതി **''ചിത്തക്ഖേപസ്സ വാ അഭാവാ''**തി. **ദിട്ഠിസമ്പന്നാന**ന്തി മഗ്ഗഫലദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതാനം. അരിയാനമേവ ഹി ഉമ്മത്തകാദിഭാവോ നത്ഥി. ഝാനലാഭിനോ പന തസ്മിം സതി ഝാനാ പരിഹായന്തി, തസ്മാ തേസം അഭൂതാരോചനപച്ചയാ അനാപത്തി വത്തബ്ബാ, ന ഭൂതാരോചനപച്ചയാ. തേനേവാഹ **''ഭൂതാരോചനപച്ചയാ അനാപത്തി ന വത്തബ്ബാ''**തി.

പുബ്ബേ അവുത്തേഹീതി ചതുത്ഥപാരാജികേ അവുത്തേഹി. ഇദഞ്ച സിക്ഖാപദം പണ്ണത്തിഅജാനനവസേന അചിത്തകസമുട്ഠാനം ഹോതി. അരിയാ ചേത്ഥ പണ്ണത്തിം ജാനന്താ വീതിക്കമം ന കരോന്തി, പുഥുജ്ജനാ പന പണ്ണത്തിം ജാനിത്വാപി വീതിക്കമം കരോന്തി, തേ ച സത്ഥുനോ ആണാവീതിക്കമചേതനായ ബലവഅകുസലഭാവതോ ഝാനാ പരിഹായന്തീതി ദട്ഠബ്ബം, ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന അരിയപുഗ്ഗലേ ഏവ സന്ധായ **''കുസലാബ്യാകതചിത്തേഹി ദ്വിചിത്ത''**ന്തി വുത്തം. പണ്ണത്തിം അജാനന്താ പന

ഝാനലാഭീ പുഥുജ്ജനാ വത്ഥുമ്ഹി ലോഭവസേന അകുസലചിത്തേനപി ന ആരോചേന്തീതി നത്ഥി. ഇധ ദുക്ഖവേദനായ അഭാവതോ ''ദ്വിവേദന''ന്തി ഇമസ്സ അനുരൂപം കത്വാ **ദ്വിചിത്ത**ന്തി ഇദം വുത്തന്തി ഏവം വാ ഏത്ഥ അധിപ്പായോ ഗഹേതബ്ബോ. സേസം ഉത്താനമേവ. ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മസ്സ ഭൂതതാ, അനുപസമ്പന്നസ്സ ആരോചനം, തങ്ഖണവിജാനനാ, അനഞ്ഞപ്പദേസോതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ഭൂതാരോചനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ദുട്ഠുല്ലാരോചനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൭൮. നവമേ **ദുട്ഠുല്ലസദ്ദത്ഥദസ്സനത്ഥ**ന്തി ദുട്ഠുല്ലസദ്ദസ്സ അത്ഥദസ്സനത്ഥം. അത്ഥേ ഹി ദസ്സിതേ സദ്ദോപി ''അയം ഏതേസു അത്ഥേസു വത്തതീ''തി ദസ്സിതോയേവ ഹോതി. ''യം യം ദുട്ഠുല്ലസദ്ദേന അഭിധീയതി, തം സബ്ബം ദസ്സേതും പാരാജികാനി വുത്താനീ''തി അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ. **തത്രായം വിചാരണാ**തി തത്ര പാളിയം അയം വിചാരണാ, തത്ര പാളിഅട്ഠകഥാസു വാ അയം വിചാരണാ. **തത്ഥ ഭവേയ്യാ**തി തത്ഥ കസ്സചി വിമതി ഏവം ഭവേയ്യ. അനുപസമ്പന്നസ്സ ദുട്ഠുല്ലാരോചനേ വിയ ദുക്കടേന ഭവിതബ്ബന്തി ആഹ **''ദുക്കടം ആപജ്ജതീ''**തി. **അക്കോസന്തോപി ദുക്കടം ആപജ്ജേയ്യാ**തി ഓമസവാദേന ദുക്കടം ആപജ്ജേയ്യ. അധിപ്പായം അജാനന്തേനപി അട്ഠകഥാചരിയാനം വചനേയേവ ഠാതബ്ബന്തി ദീപനത്ഥം **''അട്ഠകഥാചരിയാവ ഏത്ഥ പമാണ''**ന്തി വുത്തം. പുനപി അട്ഠകഥാവചനമേവ ഉപപത്തിതോ ദള്ഹം കത്വാ പതിട്ഠപേന്തോ **''ഇമിനാപി ചേത''**ന്തിആദിമാഹ.

൮൦. ''അഞ്ഞത്ര ഭിക്ഖുസമ്മുതിയാ''തി വുത്തത്താ സമ്മുതി അത്ഥീതി ഗഹേതബ്ബാതി ആഹ **''ഇധ വുത്തത്തായേവാ''**തിആദി.

൮൨. **ആദിതോ പഞ്ച സിക്ഖാപദാനീ**തി പാണാതിപാതാദീനി പഞ്ച സിക്ഖാപദാനി. **''സേസാനീ**തി വികാലഭോജനാദീനി പഞ്ചാ''തി വദന്തി. കേചി പന ''ആദിതോ പട്ഠായ പഞ്ച സിക്ഖാപദാനീതി സുക്കവിസ്സട്ഠിആദീനി പഞ്ചാ''തി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. പാണാതിപാതാദീനി ഹി ദസേവ സിക്ഖാപദാനി സാമണേരാനം പഞ്ഞത്താനി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''അഥ ഖോ സാമണേരാനം ഏതദഹോസി 'കതി നു ഖോ അമ്ഹാകം സിക്ഖാപദാനി, കത്ഥ ച അമ്ഹേഹി സിക്ഖിതബ്ബ'ന്തി? ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസും. അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, സാമണേരാനം ദസ സിക്ഖാപദാനി, തേസു ച സാമണേരേഹി സിക്ഖിതും, പാണാതിപാതാ വേരമണീ അദിന്നാദാനാ വേരമണീ''തിആദി (മഹാവ. ൧൦൬).

തേസം പഞ്ഞത്തേസുയേവ സിക്ഖാപദേസു ദുട്ഠുല്ലാദുട്ഠുല്ലവിചാരണാ കാതബ്ബാ, ന ച സുക്കവിസ്സട്ഠിആദീനി വിസും തേസം പഞ്ഞത്താനി അത്ഥീതി. അഥ ഭിക്ഖുനോ ദുട്ഠുല്ലസങ്ഖാതാനി സുക്കവിസ്സട്ഠിആദീനി അനുപസമ്പന്നസ്സ കിം നാമ ഹോന്തീതി ആഹ **''സുക്കവിസ്സട്ഠി...പേ... അജ്ഝാചാരോ നാമാതി വുത്ത''**ന്തി. ഇമിനാപി ചേതം സിദ്ധം ''അനുപസമ്പന്നസ്സ സുക്കവിസ്സട്ഠിആദി ദുട്ഠുല്ലം നാമ ന ഹോതീ''തി. അജ്ഝാചാരോ നാമാതി ഹി വദന്തോ അനുപസമ്പന്നസ്സ സുക്കവിസ്സട്ഠിആദി കേവലം അജ്ഝാചാരോ നാമ ഹോതി,

ന പന ദുട്ഠുല്ലോ നാമ അജ്ഝാചാരോതി ദീപേതി. ''അജ്ഝാചാരോ നാമാതി ച അട്ഠകഥായം വുത്തത്താ അകത്തബ്ബരൂപത്താ ച അനുപസമ്പന്നസ്സ സുക്കവിസ്സട്ഠിആദീനി ദണ്ഡകമ്മവത്ഥുപക്ഖം ഭജന്തി, താനി ച അഞ്ഞസ്സ അനുപസമ്പന്നസ്സ അവണ്ണകാമതായ ആരോചേന്തോ ഭിക്ഖു ദുക്കടം ആപജ്ജതീ''തി വദന്തി. ഇധ പന **അനുപസമ്പന്ന**ഗ്ഗഹണേന സാമണേരസാമണേരീസിക്ഖമാനാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അന്തിമവത്ഥും അനജ്ഝാപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ സവത്ഥുകോ സങ്ഘാദിസേസോ, അനുപസമ്പന്നസ്സ ആരോചനം, ഭിക്ഖുസമ്മുതിയാ അഭാവോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ദുട്ഠുല്ലാരോചനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. പഥവീഖണനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൮൬-൮൭. ദസമേ **ഏകിന്ദ്രിയ**ന്തി ''കായിന്ദ്രിയം അത്ഥീ''തി മഞ്ഞമാനാ വദന്തി. **മുട്ഠിപ്പമാണാ**തി മുട്ഠിനാ സങ്ഗഹേതബ്ബപ്പമാണാ. ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി യേഭുയ്യപംസും അപ്പപംസുഞ്ച പഥവിം വത്വാ ഉപഡ്ഢപംസുകാ പഥവീ ന വുത്താ, തഥാപി പണ്ണത്തിവജ്ജസിക്ഖാപദേസു സാവസേസപഞ്ഞത്തിയാപി സമ്ഭവതോ ഉപഡ്ഢപംസുകായപി പഥവിയാ പാചിത്തിയമേവാതി ഗഹേതബ്ബം. കേചി പന ''സബ്ബച്ഛന്നാദീസു ഉപഡ്ഢേ ദുക്കടസ്സ വുത്തത്താ ഇധാപി ദുക്കടം യുത്ത''ന്തി വദന്തി, തം ന യുത്തം പാചിത്തിയവത്ഥുകഞ്ച അനാപത്തിവത്ഥുകഞ്ച ദുവിധം പഥവിം ഠപേത്വാ അഞ്ഞിസ്സാ ദുക്കടവത്ഥുകായ തതിയായ പഥവിയാ അഭാവതോ. ദ്വേയേവ ഹി പഥവിയോ വുത്താ ''ജാതാ ച പഥവീ അജാതാ ച പഥവീ''തി. തസ്മാ ദ്വീസു അഞ്ഞതരായ പഥവിയാ ഭവിതബ്ബം, വിനയവിനിച്ഛയേ ച സമ്പത്തേ ഗരുകേയേവ ഠാതബ്ബത്താ ന സക്കാ ഏത്ഥ അനാപത്തിയാ ഭവിതും. സബ്ബച്ഛന്നാദീസു പന ഉപഡ്ഢേ ദുക്കടം യുത്തം തത്ഥ താദിസസ്സ ദുക്കടവത്ഥുനോ സബ്ഭാവാ.

''പോക്ഖരണിം ഖണാ''തി വദതി, വട്ടതീതി ''ഇമസ്മിം ഓകാസേ''തി അനിയമേത്വാ വുത്തത്താ വട്ടതി. **''ഇമം വല്ലിം ഖണാ''**തി വുത്തേപി പഥവീഖണനം സന്ധായ പവത്തവോഹാരത്താ ഇമിനാവ സിക്ഖാപദേന ആപത്തി, ന ഭൂതഗാമപാതബ്യതായ. **കുടേഹീ**തി ഘടേഹി. **തനുകകദ്ദമോ**തി ഉദകമിസ്സകകദ്ദമോ. സോ ച ഉദകഗതികത്താ വട്ടതി. **ഓമകചാതുമാസ**ന്തി ഊനചാതുമാസം. **ഓവട്ഠ**ന്തി ദേവേന ഓവട്ഠം. **അകതപബ്ഭാരേ**തി അവളഞ്ജനട്ഠാനദസ്സനത്ഥം വുത്തം. താദിസേ ഹി വമ്മികസ്സ സബ്ഭാവോതി. **മൂസികുക്കുരം** നാമ മൂസികാഹി ഖണിത്വാ ബഹി കതപംസുരാസി. **ഏസേവ നയോ**തി ഓമകചാതുമാസഓവട്ഠോയേവ വട്ടതീതി അത്ഥോ.

ഏകദിവസമ്പി ന വട്ടതീതി ഓവട്ഠഏകദിവസാതിക്കന്തോപി വികോപേതും ന വട്ടതി. ''ഹേട്ഠാഭൂമിസമ്ബന്ധേപി ച ഗോകണ്ടകേ ഭൂമിതോ ഛിന്ദിത്വാ ഉദ്ധം ഠിതത്താ അച്ചുഗ്ഗതമത്ഥകതോ ഛിന്ദിത്വാ ഗഹേതും വട്ടതീ''തി വദന്തി. സകട്ഠാനേ അതിട്ഠമാനം കത്വാ പാദേഹി മദ്ദിത്വാ ഛിന്ദിത്വാ ആലോളിതകദ്ദമമ്പി ഗഹേതും വട്ടതി. **തതോ**തി തതോ പുരാണസേനാസനതോ. **ഇട്ഠകം ഗണ്ഹാമീ**തിആദി സുദ്ധചിത്തം സന്ധായ വുത്തം. **ഉദകേനാ**തി ഉജുകം ആകാസതോയേവ പതനകഉദകേന. ''സചേ പന അഞ്ഞത്ഥ പഹരിത്വാ

പതിതേന ഉദകേന തേമിതം ഹോതി, വട്ടതീ"തി വദന്തി. **ഉച്ചാലേത്വാ**തി ഉക്ഖിപിത്വാ. **തേന അപദേസേനാ**തി തേന ലേസേന.

൮൭-൮൮. അവിസയത്താ അനാപത്തീതി ഏത്ഥ സചേപി നിബ്ബാപേതും സക്കാ ഹോതി, പഠമം സുദ്ധചിത്തേന ദിന്നത്താ "ദഹതൂ"തി സല്ലക്ഖേത്വാപി തിട്ഠതി, അനാപത്തി. **ഓവട്ഠം ഛന്നന്തി** പഠമം ഓവട്ഠം പച്ഛാ ഛന്നം. സേസം ഉത്താനമേവ. ജാതപഥവീ, പഥവീസഞ്ഞിതാ, ഖണനഖണാപനാനം അഞ്ഞതരന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

പഥവീഖണനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ മുസാവാദവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. ഭൂതഗാമവഗ്ഗോ

൧. ഭൂതഗാമസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൮൯. സേനാസനവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **നിഗ്ഗഹേതും അസക്കോന്തോ**തി സന്ധാരേതും അസക്കോന്തോ. ഇമിനാ പന വചനേന ദാരകസ്സ തത്ഥ ഉപനീതഭാവോ തേന ച ദിട്ഠഭാവോ വുത്തോയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. തേന ഹി ഭിക്ഖുനാ തം രുക്ഖം ഛിന്ദിതും ആരദ്ധേ തത്ഥ നിബ്ബത്താ ഏകാ തരുണപുത്താ ദേവധീതാ പുത്തം അങ്കേനാദായ ഠിതാ തം യാചി "മാ മേ സാമി വിമാനം ഛിന്ദി, ന സക്ഖിസ്സാമി പുത്തകം ആദായ അനാവാസാ വിചരിതു"ന്തി. സോ "അഹം അഞ്ഞത്ഥ ഈദിസം രുക്ഖം ന ലഭിസ്സാമീ"തി തസ്സാ വചനം നാദിയി. സാ "ഇമമ്പി താവ ദാരകം ഓലോകേത്വാ ഓരമിസ്സതീ"തി പുത്തം രുക്ഖസാഖായ ഠപേസി. സോ ഭിക്ഖു ഉക്ഖിത്തം ഫരസും സന്ധാരേതും അസക്കോന്തോ ദാരകസ്സ ബാഹം ഛിന്ദി. ഏവഞ്ച സയിതോ വിമാനേ സയിതോ നാമ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം **"രുക്ഖട്ഠകദിബ്ബവിമാനേ നിപന്നസ്സാ"**തി.

രുക്ഖട്ഠകദിബ്ബവിമാനേതി ച സാഖട്ഠകവിമാനം സന്ധായ വുത്തം. രുക്ഖസ്സ ഉപരി നിബ്ബത്തഞ്ഹി വിമാനം രുക്ഖപടിബദ്ധത്താ **"രുക്ഖട്ഠകവിമാന"**ന്തി വുച്ചതി. സാഖട്ഠകവിമാനം പന സബ്ബസാഖാസന്നിസ്സിതം ഹുത്വാ തിട്ഠതി. തത്ഥ യം രുക്ഖട്ഠകവിമാനം ഹോതി, തം യാവ രുക്ഖസ്സ മൂലമത്തമ്പി തിട്ഠതി, താവ ന നസ്സതി. സാഖട്ഠകവിമാനം പന സാഖാസു ഭിജ്ജമാനാസു തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജിത്വാ സബ്ബസാഖാസു ഭിന്നാസു സബ്ബം ഭിജ്ജതി, ഇദമ്പി ച വിമാനം സാഖട്ഠകം, തസ്മാ രുക്ഖേ ഛിന്നേ തം വിമാനം സബ്ബസോ വിനട്ഠം, തേനേവ സാ ദേവതാ ഭഗവതോ സന്തികാ ലദ്ധേ അഞ്ഞസ്മിം വിമാനേ വസി. **ബാഹും ഥനമൂലേയേവ ഛിന്ദീ**തി അംസേന സദ്ധിം ബാഹം ഛിന്ദി. ഇമിനാ ച രുക്ഖദേവതാനം ഗത്താനി ഛിജ്ജന്തി, ന ചാതുമഹാരാജികാദീനം വിയ അച്ഛേജ്ജാനീതി ദട്ഠബ്ബം. **രുക്ഖധമ്മേ**തി രുക്ഖപകതിയം, രുക്ഖസഭാവേതി അത്ഥോ. രുക്ഖാനം വിയ ഛേദനാദീസു അകുപ്പനഞ്ഹി രുക്ഖധമ്മോ നാമ.

ഉപ്പതിതന്തി ഉപ്പന്നം. **ഭന്ത**ന്തി ധാവന്തം. **വാരയേ**തി നിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ നാമ ഛേകോ സാരഥി അതിവേഗേന ധാവന്തം രഥം നിഗ്ഗഹേത്വാ യഥിച്ഛകം പേസേതി, ഏവം യോ പുഗ്ഗലോ ഉപ്പന്നം കോധം

വാരയേ നിഗ്ഗണ്ഹിതും സക്കോതി, തമഹം സാരഥിം ബ്രൂമി. ഇതരോ പന രാജഉപരാജാദീനം രഥസാരഥിജനോ രസ്മിഗ്ഗാഹോ നാമ ഹോതി, ന ഉത്തമസാരഥീതി.

ദുതിയഗാഥായ പന അയമത്ഥോ - **യോ**തി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧) യോ യാദിസോ ഖത്തിയകുലാ വാ പബ്ബജിതോ ബ്രാഹ്മണകുലാ വാ പബ്ബജിതോ നവോ വാ മജ്ഝിമോ വാ ഥേരോ വാ. **ഉപ്പതിത**ന്തി ഉദ്ധമുദ്ധം പതിതം, ഗതം പവത്തന്തി അത്ഥോ, ഉപ്പന്നന്തി വുത്തം ഹോതി. **കോധ**ന്തി ''അനത്ഥം മേ ചരതീതി ആഘാതോ ജായതീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൦; അ॰ നി॰ ൯.൨൯) നയേന സുത്തേ വുത്താനം നവന്നം, ''അത്ഥം മേ ന ചരതീ''തിആദീനഞ്ച തപ്പടിപക്ഖതോ സിദ്ധാനം നവന്നമേവാതി അട്ഠാരസന്നം ഖാണുകണ്ടകാദിനാ അട്ഠാനേന സദ്ധിം ഏകൂനവീസതിയാ ആഘാതവത്ഥൂനം അഞ്ഞതരാഘാതവത്ഥുസമ്ഭവം ആഘാതം. **വിസട**ന്തി വിത്ഥതം. **സപ്പവിസ**ന്തി സപ്പസ്സ വിസം. **ഇവാ**തി ഓപമ്മവചനം. **ഇ**-കാരലോപം കത്വാ വ-ഇച്ചേവ വുത്തം. **ഓസധേഹീ**തി അഗദേഹി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ വിസതികിച്ഛകോ വേജ്ജോ സപ്പേന ദട്ഠോ സബ്ബം കായം ഫരിത്വാ ഠിതം വിസടം സപ്പവിസം മൂലഖന്ധതചപത്തപുപ്ഫാദീനം അഞ്ഞതരേഹി, നാനാഭേസജ്ജേഹി പയോജേത്വാ കതേഹി വാ ഓസധേഹി ഖിപ്പമേവ വിനേയ്യ, ഏവമേവ യോ യഥാവുത്തേന ആഘാതവത്ഥുനാ ഉപ്പതിതം ചിത്തസന്താനം ബ്യാപേത്വാ ഠിതം കോധം വിനയനുപായേസു തദങ്ഗവിനയാദീസു യേന കേനചി ഉപായേന വിനേതി നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തിം കരോതി, സോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരം. സോ ഏവം കോധം വിനേന്തോ ഭിക്ഖു യസ്മാ കോധോ തതിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ പഹീയതി, തസ്മാ ഓരപാരസഞ്ഞിതാനി പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി ജഹാതീതി. അവിസേസേന ഹി **പാര**ന്തി തീരസ്സ നാമം, തസ്മാ ഓരാനി ച താനി സംസാരസാഗരസ്സ പാരഭൂതാനി ചാതി കത്വാ ''ഓരപാര''ന്തി വുച്ചതി.

അഥ വാ യോ ഉപ്പതിതം വിനേതി കോധം വിസടം സപ്പവിസംവ ഓസധേഹി, സോ തതിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ കോധം വിനേത്വാ അനാഗാമിഫലേ ഠിതോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരം. തത്ഥ **ഓര**ന്തി സകത്തഭാവോ. **പാര**ന്തി പരത്തഭാവോ. ഓരം വാ ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി, പാരം ഛ ബാഹിരായതനാനി. തഥാ ഓരം മനുസ്സലോകോ, പാരം ദേവലോകോ. ഓരം കാമധാതു, പാരം രൂപാരൂപധാതു. ഓരം കാമരൂപഭവോ, പാരം അരൂപഭവോ. ഓരം അത്തഭാവോ, പാരം അത്തഭാവസുഖുപകരണാനി. ഏവമേതസ്മിം ഓരപാരേ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന ഛന്ദരാഗം പജഹന്തോ ''ജഹാതി ഓരപാര''ന്തി വുച്ചതി. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി അനാഗാമിനോ കാമരാഗസ്സ പഹീനത്താ ഇധത്തഭാവാദീസു ഛന്ദരാഗോ ഏവ നത്ഥി, അപിച ഖോ പനസ്സ വണ്ണപ്പകാസനത്ഥം സബ്ബമേതം ഓരപാരഭേദം സങ്ഗഹേത്വാ തത്ഥ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന ''ജഹാതി ഓരപാര''ന്തി വുത്തം.

ഇദാനി തസ്സത്ഥസ്സ വിഭാവനത്ഥായ ഉപമം ആഹ **''ഉരഗോ ജിണ്ണമിവത്തചം പുരാണ''**ന്തി. തത്ഥ ഉരേന ഗച്ഛതീതി **ഉരഗോ,** സപ്പസ്സേതം അധിവചനം. സോ ദുവിധോ കാമരൂപീ ച അകാമരൂപീ ച. കാമരൂപീപി ദുവിധോ ജലജോ ഥലജോ ച. ജലജോ ജലേ ഏവ കാമരൂപം ലഭതി, ന ഥലേ **സങ്ഖപാലജാതകേ** (ജാ॰ ൨.൧൭.൧൪൩ ആദയോ) സങ്ഖപാലനാഗരാജാ വിയ. ഥലജോ ഥലേ ഏവ,

ന ജലേ. സോ ജജ്ജരഭാവേന ജിണ്ണം, ചിരകാലതായ പുരാണഞ്ചാതി സങ്ഖം ഗതം തചം ജഹന്തോ ചതുബ്ബിധേന ജഹതി സജാതിയം ഠിതോ ജിഗുച്ഛന്തോ നിസ്സായ ഥാമേനാതി. സജാതി നാമ സപ്പജാതി ദീഘത്തഭാവോ. ഉരഗാ ഹി പഞ്ചസു ഠാനേസു സജാതിം നാതിവത്തന്തി ഉപപത്തിയം ചുതിയം വിസ്സട്ഠനിദ്ദോക്കമനേ സജാതിയാ മേഥുനപടിസേവനേ ജിണ്ണതചാപനയനേ ചാതി. തസ്മാ യദാ തചം ജഹതി, തദാ സജാതിയംയേവ ഠത്വാ ജഹതി. സജാതിയം ഠിതോപി ച ജിഗുച്ഛന്തോ ജഹതി. ജിഗുച്ഛന്തോ നാമ യദാ ഉപഡ്ഢട്ഠാനേ മുത്തോ ഹോതി, ഉപഡ്ഢട്ഠാനേ അമുത്തോ ഓലമ്ബതി, തദാ നം അട്ടീയന്തോ ജഹതി, ഏവം ജിഗുച്ഛന്തോപി ച ദണ്ഡന്തരം വാ മൂലന്തരം വാ പാസാണന്തരം വാ നിസ്സായ ജഹതി. നിസ്സായ ജഹന്തോപി ച ഥാമം ജനേത്വാ ഉസ്സാഹം കരിത്വാ വീരിയേന വങ്കം നങ്ഗുട്ഠം കത്വാ പസ്സസന്തോവ ഫണം കരിത്വാ ജഹതി. ഏവം ജഹിത്വാ യേനകാമം പക്കമതി.

ഏവമേവ അയമ്പി ഭിക്ഖു ഓരപാരം ജഹിതുകാമോ ചതുബ്ബിധേന ജഹതി സജാതിയം ഠിതോ ജിഗുച്ഛന്തോ നിസ്സായ ഥാമേനാതി. സജാതി നാമ ഭിക്ഖുനോ "അരിയായ ജാതിയാ ജാതോ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൫൧) വചനതോ സീലം. തേനേവാഹ "സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨). ഏവമേതിസ്സം സജാതിയം ഠിതോ ഭിക്ഖു തം സകത്തഭാവാദിഭേദം ഓരപാരം ജിണ്ണപുരാണത്തചമിവ തം ദുക്ഖം ജനേന്തം തഥ തഥ ആദീനവദസ്സനേന ജിഗുച്ഛന്തോ കല്യാണമിത്തേ നിസ്സായ അധിമത്തസമ്മാവായാമസങ്ഖാതം ഥാമം ജനേത്വാ "ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേതീ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൬; ൪.൩൭) വുത്തനയേന രത്തിന്ദിവം ഛധാ വിഭജിത്വാ ഘടേന്തോ വായമന്തോ ഉരഗോ വിയ വങ്കം നങ്ഗുട്ഠം പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഉരഗോ വിയ പസ്സസന്തോ അയമ്പി അസിഥിലപരക്കമതായ വായമന്തോ ഉരഗോവ ഫണം കരിത്വാ അയമ്പി ഞാണവിപ്ഫാരം ജനേത്വാ ഉരഗോവ തചം ഓരപാരം ജഹതി, ജഹിത്വാ ച ഉരഗോ വിയ ഓഹിതതചോ യേനകാമം പക്കമതി, അയമ്പി ഓഹിതഭാരോ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുദിസം പക്കമതീതി.

൯. **ഭവന്തീ**തി ഇമിനാ വിരുള്ഹമൂലേ നീലഭാവം ആപജ്ജിത്വാ വഡ്ഢമാനകേ തരുണഗച്ഛേ ദസ്സേതി. **അഹുവു**ന്തി ഇമിനാ പന വഡ്ഢിത്വാ ഠിതേ മഹന്തേ രുക്ഖഗച്ഛാദികേ ദസ്സേതി. **ഭവന്തീ**തി ഇമസ്സ വിവരണം **"ജായന്തി വഡ്ഢന്തീ"**തി, **അഹുവു**ന്തി ഇമസ്സ **"ജാതാ വഡ്ഢിതാ"**തി. **രാസീ**തി സുദ്ധട്ഠകധമ്മസമൂഹോ. **ഭൂതാന**ന്തി തഥാലദ്ധസമഞ്ഞാനം അട്ഠധമ്മാനം. "ഭൂതാനം ഗാമോ"തി വുത്തേപി അവയവവിനിമുത്തസ്സ സമുദായസ്സ അഭാവതോ ഭൂതസഞ്ഞിതാ തേയേവ തിണരുക്ഖലതാദയോ ഗയ്ഹന്തി. "ഭൂമിയം പതിട്ഠഹിത്വാ ഹരിതഭാവമാപന്നാ രുക്ഖഗച്ഛാദയോ ദേവതാഹി പരിഗ്ഗയ്ഹന്തി, തസ്മാ ഭൂതാനം നിവാസട്ഠാനതായ ഭൂതാനം ഗാമോ"തിപി വദന്തി. **രുക്ഖാദീന**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന ഓസധിഗച്ഛലതാദയോ വേദിതബ്ബാ.

നനു ച രുക്ഖാദയോ ചിത്തരഹിതതായ ന ജീവാ, ചിത്തരഹിതതാ ച പരിപ്ഫന്ദാഭാവതോ ഛിന്നേപി രുഹനതോ വിസദിസജാതികഭാവതോ ചതുയോനിഅപരിയാപന്നതോ ച വേദിതബ്ബാ, വുഡ്ഢി പന പവാളസിലാലവണാനമ്പി വിജ്ജതീതി ന തേസം ജീവഭാവേ കാരണം, വിസയഗ്ഗഹണഞ്ച നേസം പരികപ്പനാമത്തം സുപനം വിയ ചിഞ്ചാദീനം, തഥാ

ദോഹളാദയോ, തത്ഥ കസ്മാ ഭൂതഗാമസ്സ ഛേദനാദിപച്ചയാ പാചിത്തിയം വുത്തന്തി? സമണസാരുപ്പതോ തംനിവാസസത്താനുരക്ഖണതോ ച. തേനേവാഹ **“ജീവസഞ്ഞിനോ ഹി മോഘപുരിസാ മനുസ്സാ രുക്ഖസ്മി”**ന്തിആദി.

൯൧. “മൂലേ ജായന്തീ”തിആദീസു അത്ഥോ ഉപരി അത്തനാ വുച്ചമാനപ്പകാരേന സീഹളട്ഠകഥായം വുത്തോതി ആഹ **“ഏവം സന്തേപി… പേ… ന സമേന്തീ”**തി. **വിജാത**-സദ്ദോ ഇധ **വി**-സദ്ദലോപം കത്വാ നിദ്ദിട്ഠോതി ആഹ **“വിജാതാനീ”**തി. **വിജാത**-സദ്ദോ ച “വിജാതാ ഇത്ഥീ”തിആദീസു വിയ പസൂതവചനോതി ആഹ **“പസൂതാനീ”**തി. പസൂതി ച നാമേത്ഥ നിബ്ബത്തപണ്ണമൂലതാതി ആഹ **“നിബ്ബത്തപണ്ണമൂലാനീ”**തി. ഇമിനാ ഇമം ദീപേതി “നിബ്ബത്തപണ്ണമൂലാനി ബീജാനി ഭൂതഗാമസങ്ഖമേവ ഗച്ഛന്തി, തേസു ച വത്തമാനോ ബീജജാത-സദ്ദോ രുള്ഹീവസേന രുക്ഖാദീസുപി വത്തതീ”തി. പുരിമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ പന ബീജേഹി ജാതാനം രുക്ഖലതാദീനംയേവ ഭൂതഗാമതാ വുത്താ.

താനി ദസ്സേന്തോതി താനി ബീജാനി ദസ്സേന്തോ. **മൂലബീജ**ന്തിആദീസു മൂലമേവ ബീജം മൂലബീജം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഫളുബീജ**ന്തി പബ്ബബീജം. പച്ചയന്തരസമവായേ സദിസഫലുപ്പത്തിയാ വിസേസകാരണഭാവതോ വിരുഹനസമത്ഥേ സാരഫലേ നിരുള്ഹോ **ബീജ**-സദ്ദോ. തദത്ഥസംസിദ്ധിയാ മൂലാദീസുപി കേസുചി പവത്തതീതി മൂലാദിതോ നിവത്തനത്ഥം ഏകേന ബീജസദ്ദേന വിസേസേത്വാ വുത്തം **“ബീജബീജ”**ന്തി “രൂപരൂപം, ദുക്ഖദുക്ഖ”ന്തി ച യഥാ. **ബീജതോ നിബ്ബത്തേന ബീജം ദസ്സിത**ന്തി കാരിയോപചാരേന കാരണം ദസ്സിതന്തി ദീപേതി.

൯൨. **ബീജേ ബീജസഞ്ഞീ**തി ഏത്ഥ കാരണൂപചാരേന കാരിയം വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **“തത്ഥ യഥാ”**തിആദിമാഹ. **ഭൂതഗാമപരിമോചനം കത്വാ**തി ഭൂതഗാമതോ മോചേത്വാ, വിയോജേത്വാതി അത്ഥോ. **യം ബീജം ഭൂതഗാമോ നാമ ഹോതീ**തി ബീജാനി ച താനി ജാതാനി ചാതി വുത്തമത്ഥം സന്ധായ വദതി. തത്ഥ **യം ബീജ**ന്തി യം നിബ്ബത്തപണ്ണമൂലം ബീജം. **തസ്മിം ബീജേ**തി തസ്മിം ഭൂതഗാമസഞ്ഞിതേ ബീജേ. ഏത്ഥ ച ബീജജാത-സദ്ദസ്സ വിയ രുള്ഹീവസേന രുക്ഖാദീസു ബീജ-സദ്ദസ്സപി പവത്തി വേദിതബ്ബാ. **യഥാരുത**ന്തി യഥാപാളി.

യത്ഥ കത്ഥചീതി മൂലേ അഗ്ഗേ മജ്ഝേ വാ. **സഞ്ചിച്ച ഉക്ഖിപിതും ന വട്ടതീ**തി ഏത്ഥ സചേപി സരീരേ ലഗ്ഗഭാവം ജാനന്തോവ ഉദകതോ ഉട്ഠഹതി, “തം ഉദ്ധരിസ്സാമീ”തി സഞ്ഞായ അഭാവതോ വട്ടതി. **ഉപ്പാടിതാനീ**തി ഉദ്ധടാനി. **ബീജഗാമേ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീ**തി ഭൂതഗാമതോ പരിമോചിതത്താ വുത്തം. **അനന്തക**-ഗ്ഗഹണേന സാസപമത്തികാ ഗഹിതാ. നാമഞ്ഹേതം തസ്സാ സേവാലജാതിയാ . മൂലപണ്ണാനം അസമ്പുണ്ണത്താ **“അസമ്പുണ്ണഭൂതഗാമോ നാമാ”**തി വുത്തം. **അഭൂതഗാമമൂലത്താ**തി ഏത്ഥ ഭൂതഗാമോ മൂലം കാരണം ഏതസ്സാതി ഭൂതഗാമമൂലോ, ഭൂതഗാമസ്സ വാ മൂലം കാരണന്തി ഭൂതഗാമമൂലം. ബീജഗാമോ ഹി നാമ ഭൂതഗാമതോ സമ്ഭവതി, ഭൂതഗാമസ്സ ച കാരണം ഹോതി, അയം പന താദിസോ ന ഹോതീതി “അഭൂതഗാമമൂലത്താ”തി വുത്തം. തത്രട്ഠകത്താ വുത്തം **“സോ ബീജഗാമേന സങ്ഗഹിതോ”**തി. ഇദഞ്ച “അഭൂതഗാമമൂലത്താ”തി ഏത്ഥ പഠമം വുത്തഅത്ഥസമ്ഭവതോ വുത്തം. കിഞ്ചാപി ഹി താലനാളികേരാദീനം ഖാണു ഉദ്ധം അവഡ്ഢനതോ ഭൂതഗാമസ്സ കാരണം ന ഹോതി, തഥാപി ഭൂതഗാമസങ്ഖ്യുപഗതനിബ്ബത്തപണ്ണമൂലബീജതോ

സമ്ഭൂതത്താ ഭൂതഗാമതോ ഉപ്പന്നോ നാമ ഹോതീതി ബീജഗാമേന സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി.

“അങ്കുരേ ഹരിതേ”തി വത്വാ തമേവ വിഭാവേതി **“നീലപണ്ണവണ്ണേ ജാതേ”**തി, നീലപണ്ണസ്സ വണ്ണസദിസേ വണ്ണേ ജാതേതി അത്ഥോ. “നീലവണ്ണേ ജാതേ”തി വാ പാഠോ ഗഹേതബ്ബോ. **അമൂലകഭൂതഗാമേ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീ**തി നാളികേരസ്സ ആവേണികം കത്വാ വദതി. “പാനീയഘടാദീനം ബഹി സേവാലോ ഉദകേ അട്ഠിതത്താ ബീജഗാമാനുലോമത്താ ച ദുക്കടവത്ഥൂ”തി വദന്തി. **കണ്ണകമ്പി അബ്ബോഹാരികമേവാ**തി നീലവണ്ണമ്പി അബ്ബോഹാരികമേവ. **സേലേയ്യകം** നാമ സിലായ സമ്ഭൂതാ ഏകാ സുഗന്ധജാതി. **“രുക്ഖത്തചം വികോപേതീ**തി വുത്തത്താ രുക്ഖേ ജാതം യം കിഞ്ചി ഛത്തകം രുക്ഖത്തചം അവികോപേത്വാ മത്ഥകതോ ഛിന്ദിത്വാ ഗഹേതും വട്ടതീ”തി വദന്തി. **രുക്ഖതോ മുച്ചിത്വാ തിട്ഠതീ**തി ഏത്ഥ “യദിപി കിഞ്ചിമത്തം രുക്ഖേ അല്ലീനാ ഹുത്വാ തിട്ഠതി, രുക്ഖതോ ഗയ്ഹമാനോ പന രുക്ഖച്ഛവിം ന വികോപേതി, വട്ടതീ”തി വദന്തി. **അല്ലരുക്ഖതോ ന വട്ടതീ**തി ഏത്ഥാപി രുക്ഖത്തചം അവികോപേത്വാ മത്ഥകതോ തച്ഛേത്വാ ഗഹേതും വട്ടതീതി വേദിതബ്ബം. **ഹത്ഥകുക്കുച്ചേനാ**തി ഹത്ഥാനം അസംയതഭാവേന, ഹത്ഥചാപല്ലേനാതി വുത്തം ഹോതി. **പാനീയം ന വാസേതബ്ബ**ന്തി ഇദം അത്തനോ അത്ഥായ നാമിതം സന്ധായ വുത്തം. കേവലം അനുപസമ്പന്നസ്സ അത്ഥായ നാമിതേ പന പച്ഛാ തതോ ലഭിത്വാ ന വാസേതബ്ബന്തി നത്ഥി. **“യേസം രുക്ഖാനം സാഖാ രുഹതീ**തി വുത്തത്താ യേസം സാഖാ ന രുഹതി, തത്ഥ കപ്പിയകരണകിച്ചം നത്ഥീ”തി വദന്തി.

൯൩. പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹീതി പഞ്ചഹി സമണവോഹാരേഹി. കിഞ്ചാപി ഹി ബീജാനം അഗ്ഗിനാ ഫുട്ഠമത്തേന നഖാദീഹി വിലിഖനമത്തേന ച അവിരുള്ഹീധമ്മതാ ന ഹോതി, തഥാപി ഏവം കതേയേവ സമണാനം കപ്പതീതി അഗ്ഗിപരിജിതാദയോ സമണവോഹാരാ നാമ ജാതാ, തസ്മാ തേഹി സമണവോഹാരേഹി കരണഭൂതേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതും അനുജാനാമീതി അധിപ്പായോ. അബീജനിബ്ബട്ടബീജാനിപി സമണാനം കപ്പന്തീതി പഞ്ഞത്തപണ്ണത്തിഭാവതോ സമണവോഹാരാഇച്ചേവ സങ്ഖം ഗതാനി. അഥ വാ അഗ്ഗിപരിജിതാദീനം പഞ്ചന്നം കപ്പിയഭാവതോയേവ പഞ്ചഹി സമണകപ്പിയഭാവസങ്ഖാതേഹി കാരണേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതും അനുജാനാമീതി ഏവമേത്ഥ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. **അഗ്ഗിപരിജിത**ന്തിആദീസു “പരിചിത”ന്തിപി പഠന്തി. **അബീജം** നാമ തരുണമ്ബഫലാദി. **നിബ്ബട്ടബീജം** നാമ അമ്ബപനസാദി, യം ബീജം നിബ്ബട്ടേത്വാ വിസും കത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും സക്കാ ഹോതി. **“കപ്പിയ”ന്തി വത്വാവ കാതബ്ബ**ന്തി യോ കപ്പിയം കരോതി, തേന കത്തബ്ബാകാരസ്സേവ വുത്തത്താ ഭിക്ഖുനാ അവുത്തേപി കാതും വട്ടതീതി ന ഗഹേതബ്ബം. പുന “കപ്പിയം കാരേതബ്ബ”ന്തി കാരാപനസ്സ പഠമമേവ കഥിതത്താ ഭിക്ഖുനാ “കപ്പിയം കരോഹീ”തി വുത്തേയേവ അനുപസമ്പന്നേന “കപ്പിയ”ന്തി വത്വാ അഗ്ഗിപരിജിതാദി കാതബ്ബന്തി ഗഹേതബ്ബം. “കപ്പിയന്തി വചനം പന യായ കായചി ഭാസായ വത്തും വട്ടതീ”തി വദന്തി. “കപ്പിയന്തി വത്വാവ കാതബ്ബ”ന്തി വചനതോ പഠമം “കപ്പിയ”ന്തി വത്വാ പച്ഛാ അഗ്ഗിആദിനാ ഫുസനാദി കാതബ്ബന്തി വേദിതബ്ബം. “പഠമം അഗ്ഗിം നിക്ഖിപിത്വാ നഖാദിനാ വാ വിജ്ഝിത്വാ തം അനുദ്ധരിത്വാവ ‘കപ്പിയ’ന്തി വത്തുമ്പി വട്ടതീ”തി വദന്തി.

ഏകസ്മിം ബീജേ വാതിആദീസു "ഏകംയേവ കാരേമീതി അധിപ്പായേ സതിപി ഏകാബദ്ധത്താ സബ്ബം കതമേവ ഹോതീ"തി വദന്തി. **ദാരും വിജ്ഝതീ**തി ഏത്ഥ "ജാനിത്വാപി വിജ്ഝതി വാ വിജ്ഝാപേതി വാ, വട്ടതിയേവാ"തി വദന്തി. **ഭത്തസിത്ഥേ വിജ്ഝതീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **"തം വിജ്ഝതി, ന വട്ടതീ**തി രജ്ജുആദീനം ഭാജനഗതികത്താ"തി വദന്തി. **മരിചപക്കാദീഹി മിസ്സേത്വാ**തി ഏത്ഥ ഭത്തസിത്ഥസമ്ബന്ധവസേന ഏകാബദ്ധതാ വേദിതബ്ബാ, ന ഫലാനംയേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമ്ബന്ധവസേന. **ഭിന്ദാപേത്വാ കപ്പിയം കാരാപേതബ്ബ**ന്തി ബീജതോ മുത്തസ്സ കടാഹസ്സ ഭാജനഗതികത്താ വുത്തം.

നിക്ഖാമേതുന്തി തം ഭിക്ഖും നിക്ഖാമേതും. "സചേ ഏതസ്സ അനുലോമ"ന്തി സേനാസനരക്ഖണത്ഥായ അനുഞ്ഞാതമ്പി പടഗ്ഗിദാനാദിം അത്തനാപി കാതും വട്ടതീതി ഏത്തകേനേവ ഇദമ്പി ഏതസ്സ അനുലോമന്തി ഏവമധിപ്പായോ സിയാ. പടഗ്ഗിദാനം പരിത്തകരണഞ്ച അത്തനോ പരസ്സ വാ സേനാസനരക്ഖണത്ഥായ വട്ടതിയേവ. തസ്മാ സചേ തസ്സ സുത്തസ്സ ഏതം അനുലോമം സിയാ, അത്തനോ ന വട്ടതി, അഞ്ഞസ്സ വട്ടതീതി അയം വിസേസോ കുതോ ലബ്ഭതീതി ആഹ **"അത്തനോ ന വട്ടതി…പേ॰… ന സക്കാ ലദ്ധു"**ന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഭൂതഗാമോ, ഭൂതഗാമസഞ്ഞിതാ, വികോപനം വാ വികോപാപനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഭൂതഗാമസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. അഞ്ഞവാദകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൯൪-൯൮. ദുതിയേ **അഞ്ഞം വചന**ന്തി യം ചോദകേന ചുദിതകസ്സ ദോസവിഭാവനവചനം വുത്തം, തം തതോ അഞ്ഞേനേവ വചനേന പടിചരതി. അഥ വാ **അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരതീ**തി അഞ്ഞേന കാരണേന അഞ്ഞം കാരണം പടിചരതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, യം ചോദകേന ചുദിതകസ്സ ദോസവിഭാവനകാരണം വുത്തം, തതോ അഞ്ഞേന ചോദനായ അമൂലകഭാവദീപകേന കാരണേന പടിചരതീതി വുത്തം ഹോതി. **പടിചരതീ**തി ച പടിച്ഛാദനവസേന ചരതി, പവത്തതീതി അത്ഥോ. പടിച്ഛാദനത്ഥോ ഏവ വാ **ചരതി**-സദ്ദോ അനേകത്ഥത്താ ധാതൂനം. തേനാഹ **"പടിച്ഛാദേതീ"**തി. **കോ ആപന്നോ**തിആദിനാ പാളിയം ചോദനം അവിസ്സജ്ജേത്വാ വിക്ഖേപാപജ്ജനവസേന അഞ്ഞേന അഞ്ഞം പടിചരണം ദസ്സിതം. അപരമ്പി പന ചോദനം വിസ്സജ്ജേത്വാ ബഹിദ്ധാ കഥാഅപനാമവസേന പവത്തം പാളിമുത്തകം അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരണം വേദിതബ്ബം. "ഇത്ഥന്നാമം ആപത്തിം ആപന്നോസീ"തി പുട്ഠോ "പാടലിപുത്തം ഗതോമ്ഹീ"തി വത്വാ പുന "ന തവ പാടലിപുത്തഗമനം പുച്ഛാമ, ആപത്തിം പുച്ഛാമാ"തി വുത്തേ "തതോ രാജഗഹം ഗതോമ്ഹീ"തി വത്വാ "രാജഗഹം വാ യാഹി ബ്രാഹ്മണഗഹം വാ, ആപത്തിം ആപന്നോസീ"തി വുത്തേ "തത്ഥ മേ സൂകരമംസം ലദ്ധ"ന്തിആദീനി വത്വാവ കഥം ബഹിദ്ധാ വിക്ഖിപന്തോപി ഹി "അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരതി"ച്ചേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

യദേതം അഞ്ഞേന അഞ്ഞം പടിചരണവസേന പവത്തവചനം, തദേവ പുച്ഛിതമത്ഥം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം വദതീതി **അഞ്ഞവാദക**ന്തി ആഹ **"അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരണസ്സേതം നാമ"**ന്തി. **തുണ്ഹീഭൂതസ്സേതം നാമ**ന്തി

തുണ്ഹീഭാവസ്സേതം നാമം, അയമേവ വാ പാഠോ. **അഞ്ഞവാദകം ആരോപേതൂ**തി അഞ്ഞവാദകകമ്മം ആരോപേതു, അഞ്ഞവാദകത്തം വാ ഇദാനി കരിയമാനേന കമ്മേന ആരോപേതൂതി അത്ഥോ. **വിഹേസകം ആരോപേതൂ**തി ഏത്ഥാപി വിഹേസകകമ്മം വിഹേസകഭാവം വാ ആരോപേതൂതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അനാരോപിതേ അഞ്ഞവാദകേ വുത്തദുക്കടം പാളിയം ആഗതഅഞ്ഞേനഞ്ഞംപടിചരണവസേന യുജ്ജതി . അട്ഠകഥായം ആഗതേന പന പാളിമുത്തകഅഞ്ഞേനഞ്ഞംപടിചരണവസേന അനാരോപിതേ അഞ്ഞവാദകേ മുസാവാദേന പാചിത്തിയം, ആരോപിതേ ഇമിനാവ പാചിത്തിയന്തി വേദിതബ്ബം. കേചി പന "ആരോപിതേ അഞ്ഞവാദകേ മുസാവാദേന ഇമിനാ ച പാചിത്തിയദ്വയം ഹോതീ"തി വദന്തി, തം വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. യാ സാ ആദികമ്മികസ്സ അനാപത്തി വുത്താ, സാപി പാളിയം ആഗതഅഞ്ഞേനഞ്ഞംപടിചരണവസേന വുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ, ഇമിനാ സിക്ഖാപദേന അനാപത്തിദസ്സനത്ഥം വാ. സേസം ഉത്താനമേവ. ധമ്മകമ്മേന ആരോപിതതാ, ആപത്തിയാ വാ വത്ഥുനാ വാ അനുയുഞ്ജിയമാനതാ, ഛാദേതുകാമതായ അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരണം വാ തുണ്ഹീഭാവോ വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

അഞ്ഞവാദകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഉജ്ഝാപനകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൦൩. തതിയേ ധാതുപാഠേ **ഝേ**-സദ്ദോ ചിന്തായം പഠിതോതി ആഹ **"ലാമകതോ വാ ചിന്താപേന്തീ"**തിആദി. അയമേവ ച അനേകത്ഥത്താ ധാതൂനം ഓലോകനത്ഥോപി ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം. "അക്ഖരായ വാചേതീ"തിആദീസു (പാചി॰ ൪൬) വിയ "ഛന്ദായാ"തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസവസേന വുത്തന്തി ആഹ **"ഛന്ദേനാ"**തി.

൧൦൪. യേന വചനേനാതി യേന "ഛന്ദായ ഇത്ഥന്നാമോ ഇദം നാമ കരോതീ"തിആദിവചനേന. **യേന ച ഖിയ്യന്തീ**തി യേന "ഛന്ദായ ഇത്ഥന്നാമോ"തിആദിവചനേന തത്ഥ തത്ഥ ഭിക്ഖൂനം സവനൂപചാരേ ഠത്വാ അവണ്ണം പകാസേന്തി.

൧൦൫. **അഞ്ഞം അനുപസമ്പന്നം ഉജ്ഝാപേതീ**തി അഞ്ഞേന അനുപസമ്പന്നേന ഉജ്ഝാപേതി. **തസ്സ വാ തം സന്തികേ ഖിയ്യതീ**തി തസ്സ അനുപസമ്പന്നസ്സ സന്തികേ തം സങ്ഘേന സമ്മതം ഉപസമ്പന്നം ഖിയ്യതി, അവണ്ണം വദന്തോ വാ പകാസേതി. **അനുപസമ്പന്നം സങ്ഘേന സമ്മത**ന്തി ഏത്ഥ സമ്മതപുബ്ബോ സമ്മതോതി വുത്തോ. തേനാഹ **"കിഞ്ചാപീ"**തിആദി. യസ്മാ ഉജ്ഝാപനം ഖിയ്യനഞ്ച മുസാവാദവസേനേവ പവത്തം, തസ്മാ ആദികമ്മികസ്സ അനാപത്തീതി പാചിത്തിയട്ഠാനേ ദുക്കടട്ഠാനേ ച ഇമിനാവ അനാപത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. ഏവഞ്ച കത്വാ ഉജ്ഝാപേന്തസ്സ ഖിയ്യന്തസ്സ ച ഏകക്ഖണേ ദ്വേ ദ്വേ ആപത്തിയോ ഹോന്തീതി ആപന്നം. അഥ വാ ഈദിസം സിക്ഖാപദം മുസാവാദതോ പഠമം പഞ്ഞത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ധമ്മകമ്മേന സമ്മതതാ, ഉപസമ്പന്നതാ, അഗതിഗമനാഭാവോ , തസ്സ അവണ്ണകാമതാ, യസ്സ സന്തികേ വദതി, തസ്സ

ഉപസമ്പന്നതാ, ഉജ്ഝാപനം വാ ഖിയ്യനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ഛ അങ്ഗാനി.

ഉജ്ഝാപനകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. പഠമസേനാസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

ഏവം്വ-ഏഫം. ചതുത്ഥേ **ഹിമവസ്സേനാ**തി ഹിമമേവ വുത്തം. **അപഞ്ഞാതേ**തി അപ്പതീതേ, അപ്പസിദ്ധേതി അത്ഥോ. ''മണ്ഡപേ വാ രുക്ഖമൂലേ വാതി വചനതോ വിവടങ്ഗണേപി നിക്ഖിപിതും വട്ടതീ''തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ഗോചരപ്പസുതാ**തി ഗോചരട്ഠാനം പടിപന്നാ. ''അട്ഠ മാസേ''തി ഇമിനാ വസ്സാനം ചാതുമാസം ചേപി ദേവോ ന വസ്സതി, പടിക്ഖിത്തമേവാതി ആഹ **''അട്ഠ മാസേതി വചനതോ…പേ॰… നിക്ഖിപിതും ന വട്ടതിയേവാ''**തി. തഥ **ചത്താരോ മാസേ**തി വസ്സാനസ്സ ചത്താരോ മാസേ. **അവസ്സികസങ്കേതേ**തി ഇമിനാ അനുഞ്ഞാതേപി അട്ഠ മാസേ യത്ഥ ഹേമന്തേ ദേവോ വസ്സതി, തത്ഥ അപരേപി ചത്താരോ മാസാ പടിക്ഖിത്താതി ആഹ **''അവസ്സികസങ്കേതേതി വചനതോ''**തിആദി. ഇമിനാ ഇമം ദീപേതി ''യസ്മിം ദേസേ ഹേമന്തേ ദേവോ വസ്സതി, തത്ഥ അട്ഠ മാസേ പടിക്ഖിപിത്വാ ചത്താരോ മാസാ അനുഞ്ഞാതാ. യത്ഥ പന വസ്സാനേയേവ വസ്സതി, തത്ഥ ചത്താരോ മാസേ പടിക്ഖിപിത്വാ അട്ഠ മാസാ അനുഞ്ഞാതാ''തി.

ഇമിനാവ നയേന മജ്ഝിമപദേസേ യത്ഥ ഹേമന്തേ ഹിമവസ്സം വസ്സതി, തത്ഥാപി അട്ഠേവ മാസാ പടിക്ഖിത്താതി വേദിതബ്ബാ. തസ്മാ വസ്സാനകാലേ പകതിഅജ്ഝോകാസേ ഓവസ്സകമണ്ഡപേ രുക്ഖമൂലേ ച സന്ഥരിതും ന വട്ടതി, ഹേമന്തകാലേ പകതിഅജ്ഝോകാസേ ഓവസ്സകമണ്ഡപാദീസുപി വട്ടതി. തഞ്ച ഖോ യത്ഥ ഹിമവസ്സേന സേനാസനം ന തേമതി, ഗിമ്ഹകാലേപി പകതിഅജ്ഝോകാസാദീസു വട്ടതിയേവ, തഞ്ച ഖോ അകാലമേഘാദസ്സനേ, കാകാദീനം നിബദ്ധവാസരുക്ഖമൂലേ പന കദാചിപി ന വട്ടതീതി ഏവമേത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

ഇമഞ്ച പന അത്ഥവിസേസം ഗഹേത്വാ ഭഗവതാ പഠമമേവ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തന്തി വിസും അനുപഞ്ഞത്തി ന വുത്താ. തേനേവ ഹി **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ പഠമസേനാസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) വുത്തം ''ഇതി യത്ഥ ച യദാ ച സന്ഥരിതും ന വട്ടതി, തം സബ്ബമിധ അജ്ഝോകാസസങ്ഖമേവ ഗത''ന്തി. അഥ വാ അവിസേസേന അജ്ഝോകാസേ സന്ഥരണസന്ഥരാപനാനി പടിക്ഖിപിത്വാ ''ഈദിസേ കാലേ ഈദിസേ ച പദേസേ ഠപേഥാ''തി അനുജാനനമത്തേനേവ അലന്തി ന സിക്ഖാപദേ വിസും അനുപഞ്ഞത്തി ഉദ്ധടാതി വേദിതബ്ബാ. **പരിവാരേ** (പരി॰ ൬൫-൬൭) പന ഇമസ്സേവ സിക്ഖാപദസ്സ അനുരൂപവസേന പഞ്ഞത്തത്താ ''ഏകാ അനുപഞ്ഞത്തീ''തി വുത്തം.

നവവായിമോ സീഘം ന നസ്സതീതി ആഹ **''നവവായിമോ വാ''**തി. **ഓനദ്ധകോ**തി ചമ്മേന ഓനദ്ധോ. **ഉക്കട്ഠഅബ്ഭോകാസികോ**തി ഇദം തസ്സ പരിവിതക്കദസ്സനമത്തം, ഉക്കട്ഠഅബ്ഭോകാസികസ്സ പന ചീവരകുടി ന വട്ടതീതി നത്ഥി. **കായാനുഗതികത്താ**തി ഭിക്ഖുനോ തത്ഥേവ സന്നിഹിതഭാവം സന്ധായ വുത്തം. ഇമിനാ ച തസ്മിംയേവ കാലേ അനാപത്തി വുത്താ,

ചീവരകുടിതോ നിക്ഖമിത്വാ പന അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛന്തസ്സ പിണ്ഡായ പവിസന്തസ്സപി ആപത്തിയേവ. "യസ്മാ പന ദായകേഹി ദാനകാലേയേവ സഹസ്സഗ്ഘനകമ്പി കമ്ബലം 'പാദപുഞ്ഛനിം കത്വാ പരിഭുഞ്ജഥാ'തി ദിന്നം തഥേവ പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി, തസ്മാ 'ഇമം മഞ്ചപീഠാദിസേനാസനം അബ്ഭോകാസേപി യഥാസുഖം പരിഭുഞ്ജഥാ'തി ദായകേഹി ദിന്നം ചേ, സബ്ബസ്മിമ്പി കാലേ അബ്ഭോകാസേ നിക്ഖിപിതും വട്ടതീ"തി വദന്തി. **പേസേത്വാ ഗന്തബ്ബ**ന്തി ഏത്ഥ "യോ ഭിക്ഖു ഇമം ഠാനം ആഗന്ത്വാ വസതി, തസ്സ ദേഥാ"തി വത്വാ പേസേതബ്ബം.

വലാഹകാനം അനുട്ഠിതഭാവം സല്ലക്ഖേത്വാതി ഇമിനാ ച ഗിമ്ഹാനേപി മേഘേ ഉട്ഠിതേ മഞ്ചപീഠാദിം യംകിഞ്ചി സേനാസനം അജ്ഝോകാസേ നിക്ഖിപിതും ന വട്ടതീതി ദീപിതന്തി വേദിതബ്ബം. **"പാദട്ഠാനാഭിമുഖാ**തി നിസീദന്താനം പാദപതനട്ഠാനാഭിമുഖ"ന്തി കേചി. "സമ്മജ്ജന്തസ്സ പാദട്ഠാനാഭിമുഖ"ന്തി അപരേ. "ബഹി വാലുകായ അഗമനനിമിത്തം പാദട്ഠാനാഭിമുഖാ വാലികാ ഹരിതബ്ബാതി വുത്ത"ന്തി ഏകേ . **കചവരം ഹത്ഥേഹി ഗഹേത്വാ ബഹി ഛഡ്ഡേതബ്ബ**ന്തി ഇമിനാ കചവരം ഛഡ്ഡേസ്സാമീതി വാലികാ ന ഛഡ്ഡേതബ്ബാതി ദീപേതി.

൧൧൧. അന്തോ സംവേഠേത്വാ ബദ്ധന്തി ഏരകപത്താദീഹി വേണിം കത്വാ തായ വേണിയാ ഉഭോസു പസ്സേസു വിത്ഥതട്ഠാനേസു ബഹും വേഠേത്വാ തതോ പട്ഠായ യാവ മജ്ഝട്ഠാനം, താവ അന്തോ ആകഡ്ഢനവസേന വേഠേത്വാ മജ്ഝേ സങ്ഖിപിത്വാ തിരിയം തത്ഥ തത്ഥ ബന്ധിത്വാ കതം. **കപ്പം ലഭിത്വാ**തി ഗച്ഛാതി വുത്തവചനേന കപ്പം ലഭിത്വാ. ഥേരസ്സ ഹി ആണത്തിയാ ഗച്ഛന്തസ്സ അനാപത്തി. **പുരിമനയേനേവാ**തി "നിസീദിത്വാ സയം ഗച്ഛന്തോ"തിആദിനാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ. **അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛതീ**തി തം മഗ്ഗം അതിക്കമിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛതി. ലേഡ്ഡുപാതുപചാരതോ ബഹി ഠിതത്താ **"പാദുദ്ധാരേന കാരേതബ്ബോ"**തി വുത്തം, അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛന്തസ്സ പഠമപാദുദ്ധാരേ ദുക്കടം, ദുതിയപാദുദ്ധാരേ പാചിത്തിയന്തി അത്ഥോ. **പാകതികം അകത്വാ**തി അപ്പടിസാമേത്വാ. **അന്തരസന്നിപാതേ**തി അന്തരന്തരാ സന്നിപാതേ.

ആവാസികാനംയേവ പലിബോധോതി ഏത്ഥ ആഗന്തുകേഹി ആഗന്ത്വാ കിഞ്ചി അവത്വാ തത്ഥ നിസിന്നേപി ആവാസികാനംയേവ പലിബോധോതി അധിപ്പായോ. **മഹാപച്ചരിവാദേ** പന "അഞ്ഞേസു ആഗന്ത്വാ നിസിന്നേസൂ"തി ഇദം അമ്ഹാകന്തി വത്വാ വാ അവത്വാ വാ നിസിന്നേസൂതി അധിപ്പായോ. **മഹാഅട്ഠകഥാവാദേ** "ആപത്തീ"തി പാചിത്തിയമേവ വുത്തം. **മഹാപച്ചരിയം** പന സന്ഥരണസന്ഥരാപനേ സതി പാചിത്തിയേന ഭവിതബ്ബന്തി അനാണത്തിയാ പഞ്ഞത്തത്താ ദുക്കടം വുത്തം. "ഇദം ഉസ്സാരകസ്സ, ഇദം ധമ്മകഥികസ്സാ"തി വിസും പഞ്ഞത്തത്താ അനാണത്തിയാ പഞ്ഞത്തേപി പാചിത്തിയേനേവ ഭവിതബ്ബന്തി അധിപ്പായേന "തസ്മിം ആഗന്ത്വാ നിസിന്നേ തസ്സ പലിബോധോ"തി വുത്തം. കേചി പന വദന്തി "അനാണത്തിയാ പഞ്ഞത്തേപി ധമ്മകഥികസ്സ അനുട്ഠാപനീയത്താ പാചിത്തിയേന ഭവിതബ്ബം, ആഗന്തുകസ്സ പന പച്ഛാ ആഗതേഹി വുഡ്ഢതരേഹി ഉട്ഠാപേതബ്ബത്താ ദുക്കടം വുത്ത"ന്തി.

൧൧൨. ഭൂമിയം അത്ഥരിതബ്ബാതി ചിമിലികായ സതി തസ്സാ ഉപരി, അസതി സുദ്ധഭൂമിയം അത്ഥരിതബ്ബാ. **സീഹചമ്മാദീനം പരിഹരണേയേവ പടിക്ഖേപോ വേദിതബ്ബോ**തി ഇമിനാ -

> “ന , ഭിക്ഖവേ, മഹാചമ്മാനി ധാരേതബ്ബാനി സീഹചമ്മം ബ്യഗ്ഘചമ്മം ദീപിചമ്മം, യോ ധാരേയ്യ, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ”തി (മഹാവ॰ ൨൫൫) -

ഏവം വുത്തായ **ഖന്ധകപാളിയാ** അധിപ്പായം വിഭാവേതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - “അന്തോപി മഞ്ചേ പഞ്ഞത്താനി ഹോന്തി, ബഹിപി മഞ്ചേ പഞ്ഞത്താനി ഹോന്തീ”തി ഇമസ്മിം വത്ഥുസ്മിം സിക്ഖാപദസ്സ പഞ്ഞത്തത്താ മഞ്ചപീഠേസു അത്ഥരിത്വാ പരിഭോഗോയേവ പടിക്ഖിത്തോ, ഭൂമത്ഥരണവസേന പരിഭോഗോ പന അപ്പടിക്ഖിത്തോതി. യദി ഏവം “പരിഹരണേയേവ പടിക്ഖേപോ”തി ഇദം കസ്മാ വുത്തന്തി? യഥാ “അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബം പാസാദപരിഭോഗ”ന്തി (ചൂളവ॰ ൩൨൦) വചനതോ പുഗ്ഗലികേപി സേനാസനേ സേനാസനപരിഭോഗവസേന നിയമിതം സുവണ്ണഘടാദികം പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടമാനമ്പി കേവലം അത്തനോ സന്തകം കത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും ന വട്ടതി, ഏവമിദം ഭൂമത്ഥരണവസേന പരിഭുഞ്ജിയമാനമ്പി അത്തനോ സന്തകം കത്വാ തം തം വിഹാരം ഹരിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും ന വട്ടതീതി ദസ്സനത്ഥം “പരിഹരണേയേവ പടിക്ഖേപോ വേദിതബ്ബോ”തി വുത്തം. **ദാരുമയപീഠ**ന്തി ഫലകമയമേവ പീഠം വുത്തം. **പാദകഥലിക**ന്തി അധോതപാദട്ഠപനകം. **അജ്ഝോകാസേ രജനം പചിത്വാ…പേ॰… പടിസാമേതബ്ബ**ന്തി ഏത്ഥ ഥേവേ അസതി രജനകമ്മേ നിട്ഠിതേ പടിസാമേതബ്ബം.

൧൧൩. **“ഭിക്ഖു വാ സാമണേരോ വാ ആരാമികോ വാ ലജ്ജീ ഹോതീ**തി വുത്തത്താ അലജ്ജിം ആപുച്ഛിത്വാ ഗന്തും ന വട്ടതീ”തി വദന്തി. **ഓതാപേന്തോ ഗച്ഛതീ**തി ഏത്ഥ “കിഞ്ചാപി ‘ഏത്തകം ദൂരം ഗന്തബ്ബ’ന്തി പരിച്ഛേദോ നത്ഥി, തഥാപി ലേഡ്ഡുപാതം അതിക്കമ്മ നാതിദൂരം ഗന്തബ്ബ”ന്തി വദന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. മഞ്ചാദീനം സങ്ഘികതാ, വുത്തലക്ഖണേ ദേസേ സന്ഥരണം വാ സന്ഥരാപനം വാ, അപലിബുദ്ധതാ, ആപദായ അഭാവോ, ലേഡ്ഡുപാതാതിക്കമോതി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

മാതികാട്ഠകഥായം (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ പഠമസേനാസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) പന **അനാപുച്ഛം വാ ഗച്ഛേയ്യാ**തി ഏത്ഥ “യോ ഭിക്ഖു വാ സാമണേരോ വാ ആരാമികോ വാ ലജ്ജീ ഹോതി, അത്തനോ പലിബോധം വിയ മഞ്ഞതി, തഥാരൂപം അനാപുച്ഛിത്വാ തം സേനാസനം തസ്സ അനിയ്യാതേത്വാ നിരപേക്ഖോ ഗച്ഛതി, ഥാമമജ്ഝിമസ്സ പുരിസസ്സ ലേഡ്ഡുപാതം അതിക്കമേയ്യ, ഏകേന പാദേന ലേഡ്ഡുപാതാതിക്കമേ ദുക്കടം, ദുതിയപാദാതിക്കമേ പാചിത്തിയ”ന്തി വത്വാ അങ്ഗേസുപി നിരപേക്ഖതായ സദ്ധിം ഛ അങ്ഗാനി വുത്താനി. പാളിയം പന അട്ഠകഥായഞ്ച “നിരപേക്ഖോ ഗച്ഛതീ”തി അയം വിസേസോ ന ദിസ്സതി. “ഓതാപേന്തോ ഗച്ഛതീ”തി ച ഓതാപനവിസയേ ഏവ സാപേക്ഖഗമനേ അനാപത്തി വുത്താ. യദി അഞ്ഞഥാപി സാപേക്ഖഗമനേ അനാപത്തി സിയാ, “അനാപത്തി സാപേക്ഖോ ഗച്ഛതീ”തി അവിസേസേന വത്തബ്ബം ഭവേയ്യ, തസ്മാ വീമംസിത്വാ യുത്തതരം ഗഹേതബ്ബന്തി.

പഠമസേനാസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ദുതിയസേനാസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൧൬. ദുതിയസേനാസനസിക്ഖാപദേ **എത്തകമേവ വുത്ത**ന്തി അട്ഠകഥാസു വുത്തം. "ഇദഞ്ച അട്ഠകഥാസു തഥാവുത്തഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്തം, അഞ്ഞമ്പി താദിസം മഞ്ചപീഠേസു അത്ഥരിതം പച്ചത്ഥരണമേവാ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **മാതികാട്ഠകഥായം** പന "പച്ചത്ഥരണം നാമ പാവാരോ കോജവോതി എത്തകമേവാ"തി നിയമേത്വാ വുത്തം, തസ്മാ ഗണ്ഠിപദേസു വുത്തം ഇമിനാ ന സമേതി, വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. **സേനാസനതോതി** സബ്ബപച്ഛിമസേനാസനതോ. **യോ കോചീ**തി തസ്സ ഞാതകോ വാ അഞ്ഞാതകോ വാ യോ കോചി.

൧൧൭. **പരിവേണ**ന്തി ഏകേകസ്സ വിഹാരസ്സ പരിക്ഖേപബ്ഭന്തരം. **കുരുന്ദട്ഠകഥായം** വുത്തമേവത്ഥം സവിസേസം കത്വാ ദസ്സേതും **"കിഞ്ചാപി വുത്തോ"**തിആദി ആരദ്ധം. "അപരിച്ഛന്നേ മണ്ഡപേ"തി വിസും യോജേതബ്ബം. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ ദുതിയസേനാസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) "അപരിച്ഛന്നമണ്ഡപേ വാ പരിച്ഛന്നേ വാപി ബഹൂനം സന്നിപാതഭൂതേ"തി വുത്തം. ഭോജനസാലായമ്പി അയം വിസേസോ ലബ്ഭതിയേവ. **വത്തബ്ബം നത്ഥീ**തി വിസേസേത്വാ കിഞ്ചി വത്തബ്ബം നത്ഥി. **പലുജ്ജതീ**തി വിനസ്സതി. **നസ്സേയ്യാ**തി ചോരാദീഹി വിനസ്സേയ്യ.

൧൧൮. യേന മഞ്ചം വാ പീഠം വാ വിനന്തി, തം **മഞ്ചപീഠകവാനം. സിലുച്ചയലേണ**ന്തി സിലുച്ചയേ ലേണം, പബ്ബതഗുഹാതി അത്ഥോ. "സേനാസനം ഉപചികാഹി ഖായിത"ന്തി ഇമസ്മിം വത്ഥുസ്മിം പഞ്ഞത്തത്താ വത്ഥുഅനുരൂപവസേന അട്ഠകഥായം ഉപചികാസങ്കായ അഭാവേ അനാപത്തി വുത്താ. **വത്തക്ഖന്ധകേ** ഗമികവത്തം പഞ്ഞപേന്തേന "സേനാസനം ആപുച്ഛിതബ്ബ"ന്തി വുത്തത്താ കേവലം ഇതികത്തബ്ബാകാരമത്തദസ്സനത്ഥം **"ആപുച്ഛനം പന വത്ത"**ന്തി വുത്തം, ന പന വത്തഭേദേന ദുക്കടന്തി ദസ്സനത്ഥം. തേനേവ **അന്ധകട്ഠകഥായം** "സേനാസനം ആപുച്ഛിതബ്ബ"ന്തി എത്ഥ "യം പാസാണപിട്ഠിയം വാ പാസാണത്ഥമ്ഭേസു വാ കതസേനാസനം യത്ഥ ഉപചികാ നാരോഹന്തി, തം അനാപുച്ഛന്തസ്സപി അനാപത്തീ"തി വക്ഖതി, തസ്മാ യം വുത്തം **ഗണ്ഠിപദേ** "താദിസേ സേനാസനേ അനാപുച്ഛാ ഗച്ഛന്തസ്സ പാചിത്തിയം നത്ഥി, ഗമികവത്തവസേന പന അനാപുച്ഛാ ഗച്ഛതോ വത്തഭേദോ ഹോതി, തസ്മാ ദുക്കടം ആപജ്ജതീ"തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം.

പച്ഛിമസ്സ ആഭോഗേന മുത്തി നത്ഥീതി തസ്സ പച്ഛതോ ഗച്ഛന്തസ്സ അഞ്ഞസ്സ അഭാവതോ വുത്തം. **ഏകം വാ പേസേത്വാ ആപുച്ഛിതബ്ബ**ന്തി എത്ഥ ഗമനചിത്തസ്സ ഉപ്പന്നട്ഠാനതോ അനാപുച്ഛിത്വാ ഗച്ഛതോ ദുതിയപാദുദ്ധാരേ പാചിത്തിയം. കിഞ്ചാപി മഞ്ചം വാ പീഠം വാ അജ്ഝോകാസേ നിക്ഖിപിത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സ ഇധ വിസും ആപത്തി ന വുത്താ, തഥാപി അകാലേ അജ്ഝോകാസേ മഞ്ചപീഠാനി പഞ്ഞപേത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സ ലേഡ്ഡുപാതാതിക്കമേ പുരിമസിക്ഖാപദേന പാചിത്തിയം, പരിക്ഖേപാതിക്കമേ ഇമിനാ ദുക്കടന്തി വേദിതബ്ബം. "മണ്ഡപേ വാ രുക്ഖമൂലേ വാ"തി ഇമിനാ അജ്ഝോകാസോപി സങ്ഗഹിതോയേവാതി തത്ഥാപി ദുക്കടം ഇധ വുത്തമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. സേയ്യം പന അജ്ഝോകാസേ സന്ഥരിത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സ ഉഭയേനപി ദുക്കടമേവ. "സങ്ഘികേ വിഹാരേ സങ്ഘികംയേവ സേയ്യം സന്ഥരിത്വാ പക്കമന്തസ്സ പാചിത്തിയം വുത്തന്തി ഉഭോസു ഏകേകസ്മിം സങ്ഘികേ ദുക്കട"ന്തി വദന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. വുത്തലക്ഖണസേയ്യാ, തസ്സാ സങ്ഘികതാ,

വുത്തലക്ഖണേ വിഹാരേ സന്ഥരണം വാ സന്ഥരാപനം വാ, അപലിബുദ്ധതാ, ആപദായ അഭാവോ, അനപേക്ഖസ്സ ദിസാപക്കമനം, ഉപചാരസീമാതിക്കമോതി ഇമാനി പനേത്ഥ സത്ത അങ്ഗാനി.

ദുതിയസേനാസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അനുപഖജ്ജസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൧൯-൧൨൧. ഛട്ഠേ **അനുപവിസിത്വാ**തി സമീപം പവിസിത്വാ. **ബഹൂപകാരതം ഗുണവിസിട്ഠതഞ്ച സല്ലക്ഖേന്തോ**തി ഭണ്ഡാഗാരികസ്സ ബഹൂപകാരതം ധമ്മകഥികാദീനം ഗുണവിസിട്ഠതഞ്ച സല്ലക്ഖേന്തോ. **സമന്താ ദിയഡ്ഢോ ഹത്ഥോ**തി മജ്ഝേ പഞ്ഞത്തമഞ്ചപീഠം സന്ധായ വുത്തം.

൧൨൨. ഉപചാരം ഠപേത്വാതി വുത്തലക്ഖണം ഉപചാരം ഠപേത്വാ. **ഏകവിഹാരേ**തി ഏകസ്മിം സേനാസനേ. **ഏകപരിവേണേ**തി തസ്സ വിഹാരസ്സ പരിക്ഖേപബ്ഭന്തരേ. "ഗിലാനോ പവിസതീതിആദീസു അനാപത്തികാരണസബ്ഭാവതോ ഗിലാനാദിതായ പവിസിസ്സാമീതി ഉപചാരം പവിസന്തസ്സ സതിപി സമ്ബാധേതുകാമതായ അനാപത്തി വുത്തായേവാ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. ഏവഞ്ച സതി അഗിലാനാദിഭാവോപി വിസും അങ്ഗേസു വത്തബ്ബോ സിയാ, **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ അനുപഖജ്ജസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) പന "സങ്ഘികവിഹാരതാ, അനുട്ഠാപനീയഭാവജാനനം, സമ്ബാധേതുകാമതാ, ഉപചാരേ നിസീദനം വാ നിപജ്ജനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനീ"തി ഏത്തകമേവ വുത്തം, തസ്മാ വീമംസിതബ്ബം.

അനുപഖജ്ജസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. നിക്കഡ്ഢനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൨൬. സത്തമേ **കോട്ഠകാനീ**തി ദ്വാരകോട്ഠകാനി. "നിക്ഖമാതി വചനം സുത്വാപി അത്തനോ രുചിയാ നിക്ഖമതി, അനാപത്തീ"തി വദന്തി.

൧൨൭. അലജ്ജിം നിക്കഡ്ഢതീതിആദീസു പഠമം അലജ്ജിആദിഭാവേന നിക്കഡ്ഢിസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ നിക്കഡ്ഢന്തസ്സ ചിത്തസ്സ ലഹുപരിവത്തിതായ കോപേ ഉപ്പന്നേപി അനാപത്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. സങ്ഘികവിഹാരോ, ഉപസമ്പന്നസ്സ ഭണ്ഡനകാരകഭാവാദിവിനിമുത്തതാ, കോപേന നിക്കഡ്ഢനം വാ നിക്കഡ്ഢാപനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

നിക്കഡ്ഢനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. വേഹാസകുടിസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൨൯-൧൩൧. അട്ഠമേ ഉപരിമതലേ പദരാനം അസന്ഥരിതത്താ **"ഉപരിഅച്ഛന്നതലായാ"**തി വുത്തം. **പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവാ**തി അനുപഖജ്ജസിക്ഖാപദേ വുത്തനയേനേവ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. സങ്ഘികോ വിഹാരോ , അസീസഘട്ടാ വേഹാസകുടി , ഹേട്ഠാ

സപരിഭോഗതാ, അപടാണിദിന്നേ ആഹച്ചപാദകേ നിസീദനം വാ നിപജ്ജനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

വേഹാസകുടിസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മഹല്ലകവിഹാരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൩൫. നവമേ ''മഹല്ലകോ നാമ വിഹാരോ സസാമികോ''തി വുത്തത്താ സഞ്ഞാചികായ കുടിയാ അനാപത്തി. ''അഡ്ഢതേയ്യഹത്ഥമ്പീ''തി ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന വുത്തവചനം പാളിയാ സമേതീതി ആഹ **''തം സുവുത്ത''**ന്തി. ''പാളിയം അട്ഠകഥായഞ്ച ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന അഡ്ഢതേയ്യഹത്ഥപ്പമാണസ്സ ഓകാസസ്സ ദസ്സിതത്താ കവാടം അഡ്ഢതേയ്യഹത്ഥവിത്ഥാരതോ ഊനകം വാ ഹോതു അധികം വാ, അഡ്ഢതേയ്യഹത്ഥപ്പമാണംയേവ ഓകാസോ''തി വദന്തി.

യസ്സ വേമജ്ഝേതി യസ്സ വിഹാരസ്സ വേമജ്ഝേ. **സാ അപരിപൂരഉപചാരാപി ഹോതീ**തി വിവരിയമാനം കവാടം യം ഭിത്തിം ആഹനതി, സാ സമന്താ കവാടവിത്ഥാരപ്പമാണഉപചാരരഹിതാപി ഹോതീതി അത്ഥോ. ആലോകം സന്ധേതി പിധേതീതി **ആലോകസന്ധി**. ''പുനപ്പുനം ഛാദാപേസി, പുനപ്പുനം ലിമ്പാപേസീതി ഇമസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ഉപ്പന്നദോസേന സിക്ഖാപദസ്സ പഞ്ഞത്തത്താ ലേപം അനുജാനന്തേന ച ദ്വാരബന്ധസ്സ സമന്താ അഡ്ഢതേയ്യഹത്ഥപ്പമാണേയേവ പദേസേ പുനപ്പുനം ലേപസ്സ അനുഞ്ഞാതത്താ തതോ അഞ്ഞത്ഥ പുനപ്പുനം ലിമ്പേന്തസ്സ വാ ലിമ്പാപേന്തസ്സ വാ ഭിത്തിയം മത്തികായ കത്തബ്ബകിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ പുന ചതുത്ഥലേപേ ദിന്നേ പാചിത്തിയേന ഭവിതബ്ബ''ന്തി വദന്തി. **ഗണ്ഠിപദേസു** പന തീസുപി ''പുനപ്പുനം ലേപദാനസ്സ വുത്തപ്പമാണതോ അഞ്ഞത്ഥ പടിക്ഖിത്തമത്തം ഠപേത്വാ പാചിത്തിയസ്സ അവുത്തത്താ ദുക്കടം അനുരൂപ''ന്തി വുത്തം.

അധിട്ഠാതബ്ബന്തി സംവിധാതബ്ബം. **അപ്പഹരിതേ**തി ഏത്ഥ **അപ്പ**-സദ്ദോ ''അപ്പിച്ഛോ''തിആദീസു വിയ അഭാവത്ഥോതി ആഹ **''അഹരിതേ''**തി. **പതനോകാസോ**തി പതനോകാസത്താ തത്ര ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉപരി പതേയ്യാതി അധിപ്പായോ. **സചേ ഹരിതേ ഠിതോ അധിട്ഠേതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ**തി വചനേന ഇമമത്ഥം ദീപേതി - സചേ വിഹാരസ്സ സമന്താ വുത്തപ്പമാണേ പരിച്ഛേദേ പുബ്ബണ്ണാദീനി ന സന്തി, തത്ഥ വിഹാരോ കാരേതബ്ബോ. യത്ഥ പന സന്തി, തത്ഥ കാരാപേന്തസ്സ ദുക്കടന്തി.

൧൩൬. ഏകേകം മഗ്ഗം ഉജുകമേവ ഉട്ഠപേത്വാ ഛാദനം മഗ്ഗേന ഛാദനം നാമ ഹോതീതി ദസ്സേതും **''മഗ്ഗേന ഛാദേന്തസ്സാ''**തി വുത്തം. ഇമിനാ പന നയേന സബ്ബസ്മിം വിഹാരേ ഏകവാരം ഛാദിതേ തം ഛദനം ഏകമഗ്ഗന്തി ഗഹേത്വാ **''ദ്വേ മഗ്ഗേ''**തിആദി വുത്തം. ''പരിയായേന ഛാദനേപി ഇമിനാവ നയേന യോജേതബ്ബ''ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം, തം ''പുനപ്പുനം ഛാദാപേസീ''തി ഇമായ പാളിയാ ''സബ്ബമ്പി ചേതം ഛദനം ഛദനൂപരി വേദിതബ്ബ''ന്തി ഇമിനാ അട്ഠകഥാവചനേന ച സമേതി, തസ്മാ **ദ്വേ മഗ്ഗേ അധിട്ഠഹിത്വാ തതിയായ മഗ്ഗം ആണാപേത്വാ പക്കമിതബ്ബ**ന്തി ഏത്ഥ ദ്വേ

ഛദനാനി അധിട്ഠഹിത്വാ തതിയം ഛദനം “ഏവം ഛാദേഹീ”തി ആണാപേത്വാ പക്കമിതബ്ബന്തി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

കേചി പന “പഠമം താവ ഏകവാരം അപരിസേസം ഛാദേത്വാ പുന ഛദനദണ്ഡകേ ബന്ധിത്വാ ദുതിയവാരം തഥേവ ഛാദേതബ്ബം, തതിയവാരചതുത്ഥവാരേ സമ്പത്തേ ദ്വേ മഗ്ഗേ അധിട്ഠഹിത്വാ ആണാപേത്വാ പക്കമിതബ്ബ”ന്തി വദന്തി. അപരേ പന “പഠമവാരേയേവ തയോപി മഗ്ഗേ അധിട്ഠാതും വട്ടതി, ചതുത്ഥതോ പട്ഠായ ആപത്തി പാചിത്തിയ”ന്തി വദന്തി. തദുഭയമ്പി പാളിയാ അട്ഠകഥായ ച ന സമേതി. **തതിയായ മഗ്ഗ**ന്തി ഏത്ഥ **തതിയായാ**തി ഉപയോഗത്ഥേ സമ്പദാനവചനം, തതിയം മഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. **തിണ്ണം മഗ്ഗാന**ന്തി മഗ്ഗവസേന ഛാദിതാനം തിണ്ണം ഛദനാനം. **തിണ്ണം പരിയായാന**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ചതുത്ഥേ മഗ്ഗേ വാ പരിയായേ വാ**തി ച തഥാ ഛാദേന്താനം ചതുത്ഥം ഛാദനമേവ വുത്തം. സേസം ഉത്താനമേവ. മഹല്ലകവിഹാരതാ, അത്തനോ വാസാഗാരതാ, ഉത്തരി അധിട്ഠാനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

മഹല്ലകവിഹാരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സപ്പാണകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൪൦. ദസമേ ഇമസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ “സിഞ്ചേയ്യ വാ സിഞ്ചാപേയ്യ വാ”തി ബാഹിരപരിഭോഗവസേന പഠമം പഞ്ഞത്തത്താ “സപ്പാണകം ഉദകം പരിഭുഞ്ജേയ്യാ”തി സിക്ഖാപദം അത്തനോ നഹാനപാനാദിപരിഭോഗവസേന പഞ്ഞത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തസ്മിം വാ പഠമം പഞ്ഞത്തേപി അത്തനോ പരിഭോഗവസേനേവ പഞ്ഞത്തത്താ പുന ഇമം സിക്ഖാപദം ബാഹിരപരിഭോഗവസേനേവ പഞ്ഞത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം.

സപ്പാണകസഞ്ഞിസ്സ “പരിഭോഗേന പാണകാ മരിസ്സന്തീ”തി പുബ്ബഭാഗേ ജാനന്തസ്സാപി സിഞ്ചനസിഞ്ചാപനം “പദീപേ നിപതിത്വാ പടങ്ഗാദിപാണകാ മരിസ്സന്തീ”തി ജാനന്തസ്സ പദീപുജ്ജലനം വിയ വിനാപി വധകചേതനായ ഹോതീതി ആഹ **“പണ്ണത്തിവജ്ജ”**ന്തി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ . ഉദകസ്സ സപ്പാണകതാ, “സിഞ്ചനേന പാണകാ മരിസ്സന്തീ”തി ജാനനം, താദിസമേവ ച ഉദകം, വിനാ വധകചേതനായ കേനചിദേവ കരണീയേന തിണാദീനം സിഞ്ചനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

സപ്പാണകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ സേനാസനവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

ഭൂതഗാമവഗ്ഗോതിപി ഇമസ്സേവ നാമം.

൩. ഓവാദവഗ്ഗോ

൧. ഓവാദസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൪൪. ഭിക്ഖുനിവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ **കഥാനുസാരേനാ**തി “സോ ഥേരോ കിംസീലോ കിംസമാചാരോ കതരകുലാ പബ്ബജിതോ”തിആദിനാ പുച്ഛന്താനം

പുച്ഛാകഥാനുസാരേന. **കഥേതും വട്ടന്തീ**തി നിരാമിസേനേവ ചിത്തേന കഥേതും വട്ടന്തി. അനിയ്യാനികത്താ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗാനം തിരച്ഛാനഭൂതാ കഥാ **തിരച്ഛാനകഥാ**തി ആഹ **"സഗ്ഗമഗ്ഗഗമനേപീ"**തിആദി. **അപി**-സദ്ദേന പഗേവ മോക്ഖമഗ്ഗഗമനേതി ദീപേതി. **തിരച്ഛാനഭൂത**ന്തി തിരോകരണഭൂതം, ബാധികന്തി വുത്തം ഹോതി. ലദ്ധാസേവനാ ഹി തിരച്ഛാനകഥാ സഗ്ഗമോക്ഖാനം ബാധികാവ ഹോതി. **സമിദ്ധോ**തി പരിപുണ്ണോ. **സഹിതത്ഥോ**തി യുത്തത്ഥോ. അത്ഥഗമ്ഭീരതാദിയോഗതോ **ഗമ്ഭീരോ. ബഹുരസോ**തി അത്ഥരസാദിബഹുരസോ. **ലക്ഖണപടിവേധസംയുത്തോ**തി അനിച്ചാദിലക്ഖണപടിവേധരസആവഹനതോ ലക്ഖണപടിവേധസംയുത്തോ.

൧൯-൨൦. **പരതോ**തി പരത്ഥ, ഉത്തരിന്തി അത്ഥോ. **കരോന്തോവാ**തി പരിബാഹിരേ കരോന്തോയേവ. **പാതിമോക്ഖോ**തി ചാരിത്തവാരിത്തപ്പഭേദം സിക്ഖാപദസീലം . തഞ്ഹി യോ നം പാതി രക്ഖതി, തം മോക്ഖേതി മോചേതി ആപായികാദീഹി ദുക്ഖേഹി, തസ്മാ ''പാതിമോക്ഖ''ന്തി വുച്ചതി. സംവരണം **സംവരോ,** കായവചീദ്വാരാനം പിദഹനം. യേന ഹി തേ സംവുതാ പിഹിതാ ഹോന്തി, സോ സംവരോ, കായികവാചസികസ്സ അവീതിക്കമസ്സേതം നാമം. **പാതിമോക്ഖസംവരേന സംവുതോ**തി പാതിമോക്ഖസംവരേന പിഹിതകായവചീദ്വാരോ. തഥാഭൂതോ ച യസ്മാ തേന സമങ്ഗീ നാമ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"സമന്നാഗതോ"**തി . **വത്തതീ**തി അത്തഭാവം പവത്തേതി. **വിഹരതീ**തി ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇരിയാപഥവിഹാരോ ദസ്സിതോ.

സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ പാളിയാ വിഭാവേതും **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **വിഭങ്ഗേ**തി ഝാനവിഭങ്ഗേ. **സീലം പതിട്ഠാ**തിആദീനി പാതിമോക്ഖസ്സേവ വേവചനാനി. തത്ഥ (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൫൧൧) സീലന്തി കാമഞ്ചേതം സഹ കമ്മവാചാപരിയോസാനേന ഇജ്ഝനകസ്സ പാതിമോക്ഖസ്സേവ വേവചനം, ഏവം സന്തേപി ധമ്മതോ ഏതം സീലം നാമ പാണാതിപാതാദീഹി വാ വിരമന്തസ്സ വത്തപടിപത്തിം വാ പൂരേന്തസ്സ ചേതനാദയോ ധമ്മാ വേദിതബ്ബാ. യസ്മാ പന പാതിമോക്ഖസീലേന ഭിക്ഖു സാസനേ പതിട്ഠാതി നാമ, തസ്മാ തം ''പതിട്ഠാ''തി വുത്തം. പതിട്ഠഹതി വാ ഏത്ഥ ഭിക്ഖു, കുസലധമ്മാ ഏവ വാ ഏത്ഥ പതിട്ഠഹന്തീതി **പതിട്ഠാ**. അയമത്ഥോ ''സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨) ച ''പതിട്ഠാ, മഹാരാജ, സീലം സബ്ബേസം കുസലാനം ധമ്മാന''ന്തി (മി॰ പ॰ ൨.൧.൯) ച ''സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ ന പരിഹായന്തീ''തി ച ആദിസുത്തവസേന വേദിതബ്ബോ.

തദേതം പുബ്ബുപ്പത്തിഅത്ഥേന **ആദി**. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''തസ്മാതിഹ ത്വം, ഉത്തിയ, ആദിമേവ വിസോധേഹി കുസലേസു ധമ്മേസു. കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം? സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധം ദിട്ഠി ച ഉജുകാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൮൨).

യഥാ ഹി നഗരവഡ്ഢകീ നഗരം മാപേതുകാമോ പഠമം നഗരട്ഠാനം സോധേതി, തതോ അപരഭാഗേ വീഥിചതുക്കസിങ്ഘാടകാദിപരിച്ഛേദേന വിഭജിത്വാ നഗരം മാപേതി, ഏവമേവ യോഗാവചരോ ആദിമ്ഹി സീലം സോധേതി, തതോ അപരഭാഗേ സമാധിവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി

സച്ഛികരോതി. യഥാ വാ പന രജകോ പഠമം തീഹി ഖാരേഹി വത്ഥം ധോവിത്വാ പരിസുദ്ധേ വത്ഥേ യദിച്ഛകം രങ്ഗജാതം ഉപനേതി, യഥാ വാ പന ഛേകോ ചിത്തകാരോ രൂപം ലിഖിതുകാമോ ആദിതോ ഭിത്തിപരികമ്മം കരോതി, തതോ അപരഭാഗേ രൂപം സമുട്ഠാപേതി, ഏവമേവ യോഗാവചരോ ആദിതോവ സീലം വിസോധേത്വാ അപരഭാഗേ സമഥവിപസ്സനാദയോ ധമ്മേ സച്ഛികരോതി. തസ്മാ സീലം "ആദീ"തി വുത്തം.

തദേതം ചരണസരിക്ഖതായ **ചരണം**. "ചരണാ"തി പാദാ വുച്ചന്തി. യഥാ ഹി ഛിന്നചരണസ്സ പുരിസസ്സ ദിസംഗമനാഭിസങ്ഖാരോ ന ജായതി, പരിപുണ്ണപാദസ്സേവ ജായതി, ഏവമേവ യസ്സ സീലം ഭിന്നം ഹോതി ഖണ്ഡം അപരിപുണ്ണം, തസ്സ നിബ്ബാനഗമനായ ഞാണഗമനം ന സമ്പജ്ജതി. യസ്സ പന തം അഭിന്നം ഹോതി അഖണ്ഡം പരിപുണ്ണം, തസ്സ നിബ്ബാനഗമനായ ഞാണഗമനം സമ്പജ്ജതി. തസ്മാ സീലം "ചരണ"ന്തി വുത്തം.

തദേതം സംയമനവസേന **സംയമോ,** സംവരണവസേന **സംവരോ**തി ഉഭയേനപി സീലസംയമോ ചേവ സീലസംവരോ ച കഥിതോ. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ സംയമേതി വീതിക്കമവിപ്ഫന്ദനം, പുഗ്ഗലം വാ സംയമേതി വീതിക്കമവസേന തസ്സ വിപ്ഫന്ദിതും ന ദേതീതി **സംയമോ,** വീതിക്കമസ്സ പവേസനദ്വാരം സംവരതി പിദഹതീതി **സംവരോ. മോക്ഖ**ന്തി ഉത്തമം മുഖഭൂതം വാ. യഥാ ഹി സത്താനം ചതുബ്ബിധോ ആഹാരോ മുഖേന പവിസിത്വാ അങ്ഗമങ്ഗാനി ഫരതി, ഏവം യോഗിനോപി ചതുഭൂമകകുസലം സീലമുഖേന പവിസിത്വാ അത്ഥസിദ്ധിം സമ്പാദേതി. തേന വുത്തം "മോക്ഖ"ന്തി. പമുഖേ സാധൂതി **പമോക്ഖം,** പുബ്ബങ്ഗമം സേട്ഠം പധാനന്തി അത്ഥോ. **കുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ**തി ചതുഭൂമകകുസലാനം പടിലാഭത്ഥായ പമോക്ഖം പുബ്ബങ്ഗമം സേട്ഠം പധാനന്തി വേദിതബ്ബം.

കായികോ അവീതിക്കമോതി തിവിധം കായസുചരിതം. **വാചസികോ**തി ചതുബ്ബിധം വചീസുചരിതം. **കായികവാചസികോ**തി തദുഭയം. ഇമിനാ ആജീവട്ഠമകസീലം പരിയാദായ ദസ്സേതി. **സംവുതോ**തി പിഹിതോ, സംവുതിന്ദ്രിയോ പിഹിതിന്ദ്രിയോതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി സംവുതദ്വാരം ഗേഹം "സംവുതഗേഹം പിഹിതഗേഹ"ന്തി വുച്ചതി, ഏവമിധ സംവുതിന്ദ്രിയോ "സംവുതോ"തി വുത്തോ. **പാതിമോക്ഖസംവരേനാ**തി പാതിമോക്ഖസങ്ഖാതേന സംവരേന. **ഉപേതോ**തിആദീനി സബ്ബാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി.

ഇരിയതീതിആദീഹി സത്തഹിപി പദേഹി പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇരിയാപഥവിഹാരോ കഥിതോ. തത്ഥ **ഇരിയതീ**തി ചതുന്നം ഇരിയാപഥാനം അഞ്ഞതരസമങ്ഗിഭാവതോ ഇരിയതി. തേഹി ഇരിയാപഥചതുക്കേഹി കായസകടവത്തനേന **വത്തതി**. ഏകം ഇരിയാപഥദുക്ഖം അപരേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ ചിരട്ഠിതിഭാവേന സരീരരക്ഖണതോ **പാലേതി**. ഏകസ്മിം ഇരിയാപഥേ അസണ്ഠഹിത്വാ സബ്ബഇരിയാപഥേ വത്തനതോ **യപേതി**. തേന തേന ഇരിയാപഥേന തഥാ തഥാ കായസ്സ യാപനതോ **യാപേതി**. ചിരകാലവത്താപനതോ **ചരതി**. ഇരിയാപഥേന ഇരിയാപഥം വിച്ഛിന്ദിത്വാ ജീവിതഹരണതോ **വിഹരതി**.

മിച്ഛാജീവപടിസേധകേനാതി -

“ഇധേകച്ചോ വേളുദാനേന വാ പത്തദാനേന വാ പുപ്ഫ ഫല സിനാനദന്തകട്ഠദാനേന വാ ചാടുകമ്യതായ വാ മുഗ്ഗസൂപ്യതായ വാ പാരിഭടയതായ വാ ജങ്ഘപേസനികേന വാ അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വാ ബുദ്ധപടികുട്ഠേന മിച്ഛാആജീവേന ജീവികം കപ്പേതി, അയം വുച്ചതി അനാചാരോ”തി (വിഭ॰ ൫൧൩) -

ഏവം വുത്തഅനാചാരസങ്ഖാതമിച്ഛാജീവപടിപക്ഖേന.

ന വേളുദാനാദിനാ ആചാരേനാതി -

“ഇധേകച്ചോ ന വേളുദാനേന ന പത്ത ന പുപ്ഫ ന ഫല ന സിനാന ന ദന്തകട്ഠ ന ചാടുകമ്യതായ ന മുഗ്ഗസൂപ്യതായ ന പാരിഭടയതായ ന ജങ്ഘപേസനികേന ന അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന ബുദ്ധപടികുട്ഠേന മിച്ഛാആജീവേന ജീവികം കപ്പേതി, അയം വുച്ചതി ആചാരോ”തി (വിഭ॰ ൫൧൩) -

ഏവം വുത്തേന ന വേളുദാനാദിനാ ആചാരേന.

വേസിയാദിഅഗോചരം പഹായാതി -

“ഇധേകച്ചോ വേസിയഗോചരോ വാ ഹോതി വിധവ ഥുല്ലകുമാരി പണ്ഡക ഭിക്ഖുനി പാനാഗാരഗോചരോ വാ, സംസട്ഠോ വിഹരതി രാജൂഹി രാജമഹാമത്തേഹി തിത്ഥിയേഹി തിത്ഥിയസാവകേഹി അനനുലോമികേന സംസഗ്ഗേന, യാനി പന താനി കുലാനി അസ്സദ്ധാനി അപ്പസന്നാനി അനോപാനഭൂതാനി അക്കോസകപരിഭാസകാനി അനത്ഥകാമാനി അഹിതകാമാനി അഫാസുകകാമാനി അയോഗക്ഖേമകാമാനി ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖുനീനം ഉപാസകാനം ഉപാസികാനം, തഥാരൂപാനി കുലാനി സേവതി ഭജതി പയിരുപാസതി, അയം വുച്ചതി അഗോചരോ”തി (വിഭ॰ ൫൧൪) -

ഏവമാഗതം വേസിയാദിഅഗോചരം പഹായ.

സദ്ധാസമ്പന്നകുലാദിനാതി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന ഉപനിസ്സയഗോചരാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. തിവിധോ ഹി ഗോചരോ ഉപനിസ്സയഗോചരോ ആരക്ഖഗോചരോ ഉപനിബന്ധഗോചരോതി. കതമോ ഉപനിസ്സയഗോചരോ? ദസകഥാവത്ഥുഗുണസമന്നാഗതോ കല്യാണമിത്തോ, യം നിസ്സായ അസുതം സുണാതി, സുതം പരിയോദപേതി, കങ്ഖം വിതരതി, ദിട്ഠിം ഉജും കരോതി, ചിത്തം പസാദേതി. യസ്സ വാ പന അനുസിക്ഖമാനോ സദ്ധായ വഡ്ഢതി, സീലേന സുതേന ചാഗേന പഞ്ഞായ വഡ്ഢതി, അയം **ഉപനിസ്സയഗോചരോ**. കതമോ ആരക്ഖഗോചരോ? ഇധ ഭിക്ഖു അന്തരഘരം പവിട്ഠോ വീഥിം പടിപന്നോ ഓക്ഖിത്തചക്ഖു യുഗമത്തദസ്സാവീ സംവുതോ ഗച്ഛതി, ന ഹത്ഥിം ഓലോകേന്തോ, ന അസ്സം, ന രഥം, ന പത്തിം, ന ഇത്ഥിം, ന പുരിസം ഓലോകേന്തോ, ന ഉദ്ധം ഓലോകേന്തോ, ന അധോ ഓലോകേന്തോ, ന ദിസാവിദിസം വിപേക്ഖമാനോ ഗച്ഛതി, അയം **ആരക്ഖഗോചരോ**. കതമോ ഉപനിബന്ധഗോചരോ? ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, യത്ഥ ചിത്തം ഉപനിബന്ധതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ “കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഗോചരോ സകോ

പേത്തികോ വിസയോ? യദിദം ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൭൨), അയം **ഉപനിബന്ധഗോചരോ**. ഇതി അയം തിവിധോ ഗോചരോ ഇധ **ആദി**-സദ്ദേന സങ്ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബോ.

അപ്പമത്തകേസു വജ്ജേസൂതി അസഞ്ചിച്ച ആപന്നസേഖിയഅകുസലചിത്തുപ്പാദാദിഭേദേസു വജ്ജേസു. **ഭയതോ ദസ്സനസീലോ**തി പരമാണുമത്തം വജ്ജം അട്ഠസട്ഠിയോജനസതസഹസ്സുബ്ബേധസിനേരുപബ്ബതസദിസം കത്വാ ദസ്സനസഭാവോ, സബ്ബലഹുകം വാ ദുബ്ഭാസിതമത്തം പാരാജികസദിസം കത്വാ ദസ്സനസഭാവോ. **സമ്മാ ആദായാ**തി സമ്മദേവ സക്കച്ചം സബ്ബസോ വാ ആദിയിത്വാ.

വട്ടദുക്ഖനിസ്സരണത്ഥികേഹി സോതബ്ബതോ **സുതം,** പരിയത്തിധമ്മോ. തം ധാരേതീതി **സുതധരോ,** സുതസ്സ ആധാരഭൂതോ. യസ്സ ഹി ഇതോ ഗഹിതം ഏത്തോ പലായതി, ഛിദ്ദഘടേ ഉദകം വിയ ന തിട്ഠതി, പരിസമജ്ഝേ ഏകം സുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേതും വാ വാചേതും വാ ന സക്കോതി, അയം ന സുതധരോ നാമ. യസ്സ പന ഉഗ്ഗഹിതം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹിതകാലസദിസമേവ ഹോതി, ദസപി വീസതിപി വസ്സാനി സജ്ഝായം അകരോന്തസ്സ ന നസ്സതി, അയം സുതധരോ നാമ. തേനേവാഹ **"യദസ്സ ത"**ന്തിആദി. ഏകപദമ്പി ഏകക്ഖരമ്പി അവിനട്ഠം ഹുത്വാ സന്നിചിയതീതി സന്നിചയോ, സുതം സന്നിചയോ ഏതസ്മിന്തി **സുതസന്നിചയോ**തി ആഹ **"സുതം സന്നിചിതം അസ്മിന്തി സുതസന്നിചയോ"**തി. യസ്സ ഹി സുതം ഹദയമഞ്ജുസായം സന്നിചിതം സിലായ ലേഖാ വിയ സുവണ്ണഘടേ പക്ഖിത്താ സീഹവസാ വിയ ച സാധു തിട്ഠതി, അയം സുതസന്നിചയോ നാമ. തേനാഹ **"ഏതേന…പേ॰… അവിനാസം ദസ്സേതീ"**തി.

ധാതാതി പഗുണാ വാചുഗ്ഗതാ. ഏകസ്സ ഹി ഉഗ്ഗഹിതബുദ്ധവചനം നിച്ചകാലികം ന ഹോതി, ''അസുകസുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേഹീ''തി വുത്തേ ''സജ്ഝായിത്വാ അഞ്ഞേഹി സംസന്ദിത്വാ പരിപുച്ഛാവസേന അത്ഥം ഓഗാഹിത്വാ ജാനിസ്സാമീ''തി വദതി. ഏകസ്സ പഗുണം പബന്ധവിച്ഛേദാഭാവതോ ഗങ്ഗാസോതസദിസം ഭവങ്ഗസോതസദിസഞ്ച അകിത്തിമം സുഖപ്പവത്തി ഹോതി, ''അസുകസുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേഹീ''തി വുത്തേ ഉദ്ധരിത്വാ തമേവ കഥേതി. തം സന്ധായ വുത്തം **"ധാതാ"**തി. **വാചായ പഗുണാ കതാ**തി സുത്തദസകവഗ്ഗദസകപണ്ണാസദസകവസേന വാചായ സജ്ഝായിതാ, ദസ സുത്താനി ഗതാനി, ദസ വഗ്ഗാനി ഗതാനീതിആദിനാ സല്ലക്ഖേത്വാ വാചായ സജ്ഝായിതാതി അത്ഥോ. സുത്തേകദേസസ്സ ഹി സുത്തമത്തസ്സ ച വചസാ പരിചയോ ഇധ നാധിപ്പേതോ, അഥ ഖോ വഗ്ഗാദിവസേനേവ. **മനസാ അനുപേക്ഖിതാ**തി മനസാ അനു അനു പേക്ഖിതാ, ഭാഗസോ നിജ്ഝായിതാ ചിന്തിതാതി അത്ഥോ. **ആവജ്ജന്തസ്സാ**തി വാചായ സജ്ഝായിതും ബുദ്ധവചനം മനസാ ചിന്തേന്തസ്സ. **സുട്ഠു പടിവിദ്ധാ**തി നിജ്ജടം നിഗ്ഗുമ്ബം കത്വാ സുട്ഠു യാഥാവതോ പടിവിദ്ധാ.

ദ്വേ മാതികാതി ഭിക്ഖുമാതികാ ഭിക്ഖുനീമാതികാ ച. **വാചുഗ്ഗതാ**തി പുരിമസ്സേവ വേവചനം. **തിസ്സോ അനുമോദനാ**തി സങ്ഘഭത്തേ ദാനാനിസംസപടിസംയുത്തഅനുമോദനാ, വിഹാരാദിമങ്ഗലേ മങ്ഗലസുത്താദിഅനുമോദനാ, മതകഭത്താദിഅവമങ്ഗലേ

തിരോകുട്ടാദിഅനുമോദനാതി ഇമാ തിസ്സോ അനുമോദനാ . **കമ്മാകമ്മവിനിച്ഛയോ**തി പരിവാരാവസാനേ കമ്മവഗ്ഗേ വുത്തവിനിച്ഛയോ. ‘‘വിപസ്സനാവസേന ഉഗ്ഗണ്ഹന്തേന ചതുധാതുവവത്ഥാനമുഖേന ഉഗ്ഗഹേതബ്ബ’’ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. ചതൂസു ദിസാസു അപ്പടിഹതത്താ ചതസ്സോ ദിസാ ഏതസ്സാതി ചതുദ്ദിസോ, ചതുദ്ദിസോയേവ **ചാതുദ്ദിസോ,** ചതസ്സോ വാ ദിസാ അരഹതി, ചതൂസു വാ ദിസാസു സാധൂതി **ചാതുദ്ദിസോ**.

അഭിവിനയേതി സകലേ വിനയപിടകേ. **വിനേതു**ന്തി സിക്ഖാപേതും. **‘‘ദ്വേ വിഭങ്ഗാ പഗുണാ വാചുഗ്ഗതാ കാതബ്ബാ**തി ഇദം പരിപുച്ഛാവസേന ഉഗ്ഗഹണമ്പി സന്ധായ വുത്ത’’ന്തി വദന്തി. ഏകസ്സ പമുട്ഠം, ഇതരസ്സ പഗുണം ഹോതീതി ആഹ **‘‘തീഹി ജനേഹി സദ്ധിം പരിവത്തനക്ഖമാ കാതബ്ബാ’’**തി. **അഭിധമ്മേ**തി നാമരൂപപരിച്ഛേദേ. **ഹേട്ഠിമാ വാ തയോ വഗ്ഗാ**തി മഹാവഗ്ഗതോ ഹേട്ഠാ സഗാഥകവഗ്ഗോ നിദാനവഗ്ഗോ ഖന്ധകവഗ്ഗോതി ഇമേ തയോ വഗ്ഗാ. ‘‘ധമ്മപദമ്പി സഹ വത്ഥുനാ ഉഗ്ഗഹേതും വട്ടതീ’’തി **മഹാപച്ചരിയം** വുത്തത്താ ജാതകഭാണകേന സാട്ഠകഥം ജാതകം ഉഗ്ഗഹേത്വാപി ധമ്മപദമ്പി സഹ വത്ഥുനാ ഉഗ്ഗഹേതബ്ബമേവ.

കല്യാണാ സുന്ദരാ പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ വാചാ അസ്സാതി **കല്യാണവാചോ**. തേനാഹ **‘‘സിഥിലധനിതാദീനം…പേ॰… വാചായ സമന്നാഗതോ’’**തി. തത്ഥ **പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനായാ**തി ഠാനകരണസമ്പത്തിയാ സിക്ഖാസമ്പത്തിയാ ച കത്ഥചിപി അനൂനതായ പരിമണ്ഡലപദാനി ബ്യഞ്ജനാനി അക്ഖരാനി ഏതിസ്സാതി പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ, പദമേവ വാ അത്ഥസ്സ ബ്യഞ്ജനതോ **പദബ്യഞ്ജനം,** തം അക്ഖരപാരിപൂരിം കത്വാ സിഥിലധനിതാദിദസവിധം ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിം അപരിഹാപേത്വാ വുത്തം **പരിമണ്ഡലം** നാമ ഹോതി. അക്ഖരപാരിപൂരിയാ ഹി പദബ്യഞ്ജനസ്സ പരിമണ്ഡലതാ. തേന വുത്തം **‘‘സിഥിലധനിതാദീനം യഥാവിധാനവചനേനാ’’**തി, പരിമണ്ഡലം പദബ്യഞ്ജനം ഏതിസ്സാതി **പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ**. അഥ വാ പജ്ജതി ഞായതി അത്ഥോ ഏതേനാതി പദം, നാമാദി. യഥാധിപ്പേതമത്ഥം ബ്യഞ്ജേതീതി ബ്യഞ്ജനം, വാക്യം. തേസം പരിപുണ്ണതായ **പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ**.

അപിച യോ ഭിക്ഖു പരിസതി ധമ്മം ദേസേന്തോ സുത്തം വാ ജാതകം വാ നിക്ഖിപിത്വാ അഞ്ഞം ഉപാരമ്ഭകരം സുത്തം ആഹരതി, തസ്സ ഉപമം കഥേതി, തദത്ഥം ഓതാരേതി, ഏവം ഇദം ഗഹേത്വാ ഏത്ഥ ഖിപന്തോ ഏകപസ്സേനേവ പരിഹരന്തോ കാലം ഞത്വാ വുട്ഠഹതി, നിക്ഖിത്തസുത്തം പന നിക്ഖിത്തമത്തമേവ ഹോതി, തസ്സ കഥാ അപരിമണ്ഡലാ നാമ ഹോതി അത്ഥസ്സ അപരിപുണ്ണഭാവതോ. യോ പന സുത്തം വാ ജാതകം വാ നിക്ഖിപിത്വാ ബഹി ഏകപദമ്പി അഗന്ത്വാ യഥാനിക്ഖിത്തസ്സ സുത്തസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനാവസേനേവ സുത്തന്തരമ്പി ആനേന്തോ പാളിയാ അനുസന്ധിഞ്ച പുബ്ബാപരഞ്ച അപേക്ഖന്തോ ആചരിയേഹി ദിന്നനയേ ഠത്വാ തുലികായ പരിച്ഛിന്ദന്തോ വിയ തം തം അത്ഥം സുവവത്ഥിതം കത്വാ ദസ്സേന്തോ ഗമ്ഭീരമാതികായ ഉദകം പേസേന്തോ വിയ ഗമ്ഭീരമത്ഥം ഗമേന്തോ വഗ്ഗിഹാരിഗതിയാ പദേ പദം കോട്ടേന്തോ സിന്ധവാജാനീയോ വിയ ഏകംയേവ പദം അനേകേഹി പരിയായേഹി പുനപ്പുനം സംവണ്ണന്തോ ഗച്ഛതി, തസ്സ കഥാ പരിമണ്ഡലാ നാമ ഹോതി ധമ്മതോ അത്ഥതോ അനുസന്ധിതോ

പുബ്ബാപരതോ ആചരിയുഗ്ഗഹതോതി സബ്ബസോ പരിപുണ്ണഭാവതോ. ഏവരൂപമ്പി കഥം സന്ധായ **"പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനായാ"**തി വുത്തം.

ഗുണപരിപുണ്ണഭാവേന പുരേ ഭവാതി **പോരീ,** തസ്സ ഭിക്ഖുനോ തേനേതം ഭാസിതബ്ബം അത്ഥസ്സ ഗുണപരിപുണ്ണഭാവേന പുരേ പുണ്ണഭാവേ ഭവാതി അത്ഥോ. പുരേ വാ ഭവത്താ പോരിയാ നാഗരികിത്ഥിയാ സുഖുമാലത്തനേന സദിസാതി **പോരീ,** പുരേ സംവഡ്ഢനാരീ വിയ സുകുമാരാതി അത്ഥോ. പുരസ്സ ഏസാതിപി **പോരീ, പുരസ്സ ഏസാ**തി നഗരവാസീനം കഥാതി അത്ഥോ. നഗരവാസിനോ ഹി യുത്തകഥാ ഹോന്തി പിതിമത്തം "പിതാ"തി, ഭാതിമത്തം "ഭാതാ"തി വദന്തി. ഏവരൂപീ ഹി കഥാ ബഹുനോ ജനസ്സ കന്താ ഹോതി മനാപാ, തായ പോരിയാ.

വിസ്സട്ഠായാതി പിത്തസേമ്ഹാദീഹി അപലിബുദ്ധായ സന്ദിട്ഠവിലമ്ബിതാദിദോസരഹിതായ. അഥ വാ നാതിസീഘം നാതിസണികം നിരന്തരം ഏകരസഞ്ച കത്വാ പരിസായ അജ്ഝാസയാനുരൂപം ധമ്മം കഥേന്തസ്സ വാചാ വിസ്സട്ഠാ നാമ. യോ ഹി ഭിക്ഖു ധമ്മം കഥേന്തോ സുത്തം വാ ജാതകം വാ ആരഭിത്വാ ആരദ്ധകാലതോ പട്ഠായ തുരിതതുരിതോ അരണിം മന്ഥേന്തോ വിയ ഉണ്ഹഖാദനീയം ഖാദന്തോ വിയ പാളിയാ അനുസന്ധിപുബ്ബാപരേസു ഗഹിതം ഗഹിതമേവ, അഗ്ഗഹിതം അഗ്ഗഹിതമേവ കത്വാ പുരാണപണ്ണന്തരേസു ചരമാനം ഗോധം ഉട്ഠാപേന്തോ വിയ തത്ഥ തത്ഥ പഹരന്തോ ഓസാപേത്വാ ഉട്ഠായ ഗച്ഛതി . പുരാണപണ്ണന്തരേസു ഹി പരിപാതിയമാനാ ഗോധാ കദാചി ദിസ്സതി കദാചി ന ദിസ്സതി, ഏവമേകച്ചസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ കത്ഥചി ദിസ്സതി കത്ഥചി ന ദിസ്സതി. യോപി ധമ്മം കഥേന്തോ കാലേന സീഘം, കാലേന സണികം, കാലേന മന്ദം, കാലേന മഹാസദ്ദം, കാലേന ഖുദ്ദകസദ്ദം കരോതി, യഥാ നിജ്ഝാമതണ്ഹികപേതസ്സ മുഖതോ നിച്ഛരണകഅഗ്ഗി കാലേന ജലതി കാലേന നിബ്ബായതി, ഏവം പേതധമ്മകഥികോ നാമ ഹോതി, പരിസായ ഉട്ഠാതുകാമായ പുന ആരഭതി. യോപി കഥേന്തോ തത്ഥ തത്ഥ വിത്ഥായതി, അപ്പടിഭാനതായ ആപജ്ജതി, കേനചി രോഗേന നിത്ഥുനന്തോ വിയ കന്ദന്തോ വിയ കഥേതി, ഇമേസം സബ്ബേസമ്പി കഥാ വിസ്സട്ഠാ നാമ ന ഹോതി സുഖേന അപ്പവത്തഭാവതോ. യോ പന സുത്തം ആഹരിത്വാ ആചരിയേഹി ദിന്നനയേ ഠിതോ ആചരിയുഗ്ഗഹം അമുഞ്ചന്തോ യഥാ ച ആചരിയാ തം തം സുത്തം സംവണ്ണേസും, തേനേവ നയേന സംവണ്ണേന്തോ നാതിസീഘം നാതിസണികന്തിആദിനാ വുത്തനയേന കഥാപബന്ധം അവിച്ഛിന്നം കത്വാ നദീസോതോ വിയ പവത്തേതി, ആകാസഗങ്ഗാതോ ഭസ്സമാനഉദകം വിയ നിരന്തരകഥം പവത്തേതി, തസ്സ കഥാ വിസ്സട്ഠാ നാമ ഹോതി. തം സന്ധായ വുത്തം "വിസ്സട്ഠായാ"തി.

അനേലഗളായാതി ഏലഗളവിരഹിതായ. കസ്സചി ഹി കഥേന്തസ്സ ഏലം ഗളതി, ലാലാ പഗ്ഘരതി, ഖേളഫുസിതാനി വാ നിക്ഖമന്തി, തസ്സ വാചാ ഏലഗളാ നാമ ഹോതി, തബ്ബിപരീതായാതി അത്ഥോ. **അത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനിയാ**തി ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം പാകടം കത്വാ ഭാസിതത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനസമത്ഥതായ അത്ഥഞ്ഞാപനേ സാധനായ.

വാചാവ കരണന്തി വാക്കരണം, ഉദാഹാരഘോസോ. കല്യാണം മധുരം വാക്കരണം അസ്സാതി **കല്യാണവാക്കരണോ**. തേനേവാഹ **"മധുരസ്സരോ"**തി. **ഹീളേതീ**തി അവജാനാതി. മാതുഗാമോതി സമ്ബന്ധോ. മനം അപായതി

വഡ്ഢേതീതി **മനാപോ**. തേനാഹ **"മനവഡ്ഢനകോ"**തി. **വട്ടഭയേന തജ്ജേത്വാതി** യോബ്ബനമദാദിമത്താ ഭിക്ഖുനിയോ സംസാരഭയേന താസേത്വാ. **ഗിഹികാലേതി** അത്തനോ ഗിഹികാലേ. ഭിക്ഖുനിയാ മേഥുനേന ഭിക്ഖുനിദൂസകോ ഹോതീതി ഭിക്ഖുനിയാ കായസംസഗ്ഗമേവ വദതി. സിക്ഖമാനാസാമണേരീസു പന മേഥുനേനപി ഭിക്ഖുനിദൂസകോ ന ഹോതീതി ആഹ **"സിക്ഖമാനാസാമണേരീസു മേഥുനധമ്മ"**ന്തി. "കാസായവത്ഥവസനായാ"തി വചനതോ ദുസ്സീലാസു ഭിക്ഖുനീസിക്ഖമാനാസാമണേരീസു ഗരുധമ്മം അജ്ഝാപന്നപുബ്ബോ പടിക്ഖിത്തോയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. തസ്സാ ഭിക്ഖുനിയാ അഭാവേപി യാ യാ തസ്സാ വചനം അസ്സോസും, താ താ തഥേവ മഞ്ഞന്തീതി ആഹ **"മാതുഗാമോ ഹീ"**തിആദി.

ഇദാനി അട്ഠ അങ്ഗാനി സമോധാനേത്വാ ദസ്സേതും **"ഏത്ഥ ചാ"**തിആദി ആരദ്ധം. ഇമേഹി പന അട്ഠഹങ്ഗേഹി അസമന്നാഗതം ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന സമ്മന്നേന്തോ ദുക്കടം ആപജ്ജതി, ഭിക്ഖു പന സമ്മതോയേവ ഹോതി.

ഥ്൮൨. ഗരുകേഹീതി ഗരുകാതബ്ബേഹി. **ഏകതോഉപസമ്പന്നായാതി** ഉപയോഗത്ഥേ ഭുമ്മവചനം. "ഓവദതീ"തി വാ ഇമസ്സ "വദതീ"തി അത്ഥേ സതി സമ്പദാനവചനമ്പി യുജ്ജതി. ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ ഉപസമ്പന്നാ നാമ പരിവത്തലിങ്ഗാ വാ പഞ്ചസതസാകിയാനിയോ വാ.

ഥ്൮൩. ആസനം പഞ്ഞപേത്വാതി ഏത്ഥ "സചേ ഭൂമി മനാപാ ഹോതി, ആസനം അപഞ്ഞാപേതുമ്പി വട്ടതീ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **മാതുഗാമ**ഗ്ഗഹണേന ഭിക്ഖുനീപി സങ്ഗഹിതാതി ആഹ **"ധമ്മദേസനാപത്തിമോചനത്ഥ"**ന്തി. സമ്മതസ്സ ഭിക്ഖുനോ സന്തികം പാടിപദേ ഓവാദത്ഥായ സബ്ബാഹി ഭിക്ഖുനീഹി ആഗന്തബ്ബതോ "സമഗ്ഗാത്ഥ ഭഗിനിയോ"തി ഇമിനാ സബ്ബാസം ആഗമനം പുച്ഛതീതി ആഹ **"സബ്ബാ ആഗതാത്ഥാ"**തി. ഗിലാനാസു അനാഗതാസുപി ഗിലാനാനം അനാഗമനസ്സ അനുഞ്ഞാതത്താ ആഗന്തും സമത്ഥാഹി ച സബ്ബാഹി ആഗതത്താ "സമഗ്ഗാമ്ഹയ്യാ"തി വത്തും വട്ടതി. **അന്തോഗാമേ വാതി**ആദീസു യത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഭൂമിയം പതിട്ഠാപേത്വാ വന്ദിതും ന സക്കാ ഹോതി, തത്ഥ ഠിതായ ഏവ കായം പുരതോ നാമേത്വാ "വന്ദാമി അയ്യാ"തി അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ ഗന്തുമ്പി വട്ടതി. **അന്തരഘര**ന്തി കത്ഥചി നഗരദ്വാരസ്സ ബഹിഇന്ദഖീലതോ പട്ഠായ അന്തോഗാമോ വുച്ചതി, കത്ഥചി ഘരുമ്മാരതോ പട്ഠായ അന്തോഗേഹം. ഇധ പന "അന്തോഗാമേ വാ"തി വിസും വുത്തത്താ "അന്തരഘരേ വാ"തി അന്തോഗേഹം സന്ധായ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **യത്ഥ കത്ഥചീ**തി അന്തോഗാമാദീസു യത്ഥ കത്ഥചി.

വട്ടതീതി "വസഥ അയ്യേ, മയം ഭിക്ഖൂ ആനേസ്സാമാ"തി വുത്തവചനം സദ്ദഹന്തീഹി വസിതും വട്ടതി. **ന നിമന്തിതാ ഹുത്വാ ഗന്തുകാമാതി** മനുസ്സേഹി നിമന്തിതാ ഹുത്വാ ഗന്തുകാമാ ന ഹോന്തീതി അത്ഥോ, തത്ഥേവ വസ്സം ഉപഗന്തുകാമാ ഹോന്തീതി അധിപ്പായോ. **യതോതി** ഭിക്ഖുനുപസ്സയതോ. **യാചിത്വാതി** "തുമ്ഹേഹി ആനീതഓവാദേനേവ മയമ്പി വസിസ്സാമാ"തി യാചിത്വാ. **തത്ഥാതി** തസ്മിം ഭിക്ഖുനുപസ്സയേ. **ആഗതാനം സന്തികേ ഓവാദേന വസിതബ്ബ**ന്തി പച്ഛിമികായ വസ്സം വസിതബ്ബം. **അഭിക്ഖുകാവാസേ വസന്തിയാ ആപത്തീ**തി ചോദനാമുഖേന സാമഞ്ഞതോ ആപത്തിപ്പസങ്ഗം വദതി, ന പന

തസ്സാ ആപത്തി. **വസ്സച്ഛേദം കത്വാ ഗച്ഛന്തിയാപി ആപത്തീ**തി വസ്സാനുപഗമമൂലം ആപത്തിം വദതി. ഇതരായ ആപത്തിയാ അനാപത്തികാരണസമ്ഭാവതോ **“സാ രക്ഖിതബ്ബാ”**തി വുത്തം, സാ വസ്സാനുപഗമമൂലാ ആപത്തി രക്ഖിതബ്ബാതി അത്ഥോ, അഭിക്ഖുകേപി ആവാസേ ഈദിസാസു ആപദാസു വസ്സം ഉപഗന്തബ്ബന്തി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **“ആപദാസു ഹി…പേ॰… അനാപത്തി വുത്താ”**തി. ഇതരായ പന ആപത്തിയാ അനാപത്തി, കാരണേ അസതി പച്ഛിമികായപി വസ്സം ന ഉപഗന്തബ്ബം. സന്തേസു ഹി ഭിക്ഖൂസു വസ്സം അനുപഗച്ഛന്തിയാ ആപത്തി. **തത്ഥ ഗന്ത്വാ പവാരേതബ്ബ**ന്തി ഏത്ഥ അപവാരേന്തീനം ആപത്തിസമ്ഭവതോ. സചേ ദൂരേപി ഭിക്ഖൂനം വസനട്ഠാനം ഹോതി, സക്കാ ച ഹോതി നവമിയം ഗന്ത്വാ പവാരേതും, തത്ഥ ഗന്ത്വാ പവാരേതബ്ബം. സചേ പന നവമിയം നിക്ഖമിത്വാ സമ്പാപുണിതും ന സക്കാ ഹോതി, അഗച്ഛന്തീനം അനാപത്തി.

ഉപോസഥസ്സ പുച്ഛനം ഉപോസഥപുച്ഛാ, സായേവ **ക**-പ്പച്ചയം രസ്സത്തഞ്ച കത്വാ **ഉപോസഥപുച്ഛക**ന്തി വുത്താതി ആഹ **“ഉപോസഥപുച്ഛന”**ന്തി. **ഉപോസഥോ പുച്ഛിതബ്ബോ**തി ‘‘കദാ, അയ്യ, ഉപോസഥോ’’തി പുച്ഛിതബ്ബോ. ഭിക്ഖുനാപി ‘‘സ്വേ, ഭഗിനി, ഉപോസഥോ’’തി വത്തബ്ബം. ഭിക്ഖൂ കദാചി കേനചി കാരണേന പന്നരസികം വാ ചാതുദ്ദസീഉപോസഥം, ചാതുദ്ദസികം വാ പന്നരസീഉപോസഥം കരോന്തി, യസ്മിഞ്ച ദിവസേ ഭിക്ഖൂഹി ഉപോസഥോ കതോ, തസ്മിംയേവ ഭിക്ഖുനീഹിപി ഉപോസഥോ കാതബ്ബോതി അധിപ്പായേന **“പക്ഖസ്സ തേരസിയംയേവ ഗന്ത്വാ”**തിആദി വുത്തം. ഏവം പുച്ഛിതേന ഭിക്ഖുനാ സചേ ചാതുദ്ദസിയം ഉപോസഥം കരോന്തി, ‘‘ചാതുദ്ദസികോ ഭഗിനീ’’തി വത്തബ്ബം. സചേ പന പന്നരസിയം കരോന്തി, ‘‘പന്നരസികോ ഭഗിനീ’’തി ആചിക്ഖിതബ്ബം. **ഓവാദത്ഥായാ**തി ഓവാദയാചനത്ഥായ. **പാടിപദദിവസതോ പന പട്ഠായ ധമ്മസവനത്ഥായ ഗന്തബ്ബ**ന്തി പാടിപദദിവസേ ഓവാദഗ്ഗഹണത്ഥായ ദുതിയദിവസതോ പട്ഠായ അന്തരന്തരാ ധമ്മസവനത്ഥായ ഗന്തബ്ബം. ഓവാദഗ്ഗഹണമ്പി ഹി ‘‘ധമ്മസവനമേവാ’’തി അഭേദേന വുത്തം. **നിരന്തരം വിഹാരം ഉപസങ്കമിംസൂ**തി യേഭുയ്യേന ഉപസങ്കമനം സന്ധായ വുത്തം. **വുത്തഞ്ഹേത**ന്തിആദിനാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജിസ്സാമാതി സബ്ബാസംയേവ ഭിക്ഖുനീനം ഉപസങ്കമനദീപനത്ഥം പാളി നിദസ്സിതാ. **ഓവാദം ഗച്ഛതീ**തി ഓവാദം യാചിതും ഗച്ഛതി. **ദ്വേ തിസ്സോ**തി ദ്വീഹി തീഹി. കരണത്ഥേ ചേതം പച്ചത്തവചനം.

പാസാദികേനാതി പസാദജനകേന നിദ്ദോസേന കായകമ്മാദിനാ. **സമ്പാദേതൂ**തി തിവിധം സിക്ഖം സമ്പാദേതു. സചേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസകംയേവ ദിസ്വാ താഹി ഭിക്ഖുനീഹി ഓവാദോ യാചിതോ ഭവേയ്യ, തേന കിം കാതബ്ബന്തി? ഉപോസഥഗ്ഗേ സന്നിപതിതേ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ പുബ്ബകിച്ചവസേന ‘‘അത്ഥി കാചി ഭിക്ഖുനിയോ ഓവാദം യാചമാനാ’’തി പുച്ഛിയമാനേ ‘‘ഏവം വദേഹീ’’തി ഓവാദപടിഗ്ഗാഹകേന വത്തബ്ബവചനം അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ കഥാപേത്വാ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസകേന വത്തബ്ബവചനം അത്തനാ വത്വാ പുന സയമേവ ഗന്ത്വാ ഭിക്ഖുനീനം ആരോചേതബ്ബം, അഞ്ഞേന വാ ഭിക്ഖുനാ തസ്മിം ദിവസേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസാപേതബ്ബം. **ഏതം വുത്ത**ന്തി ‘‘താഹീ’’തി ഏതം ബഹുവചനം വുത്തം.

ഏകാ ഭിക്ഖുനീ വാതി ഇദം ബഹൂഹി ഭിക്ഖുനുപസ്സയേഹി ഏകായ ഏവ ഭിക്ഖുനിയാ സാസനപടിഗ്ഗഹണം സന്ധായ വുത്തം, ന പന ദുതിയികായ അഭാവം സന്ധായ. **ബഹൂഹി ഭിക്ഖുനുപസ്സയേഹീ**തി അന്തരാമഗ്ഗേ വാ തസ്മിംയേവ വാ ഗാമേ ബഹൂഹി ഭിക്ഖുനുപസ്സയേഹി. ''ഭിക്ഖുനിസങ്ഘോ ച അയ്യ ഭിക്ഖുനിയോ ച ഭിക്ഖുനീ ചാ''തി ഇമിനാ നാനാഉപസ്സയേഹി സാസനം ഗഹേത്വാ ആഗതഭിക്ഖുനിയാ വത്തബ്ബവചനം ദസ്സേതി. ഇദഞ്ച ഏകേന പകാരേന മുഖമത്തനിദസ്സനത്ഥം വുത്തം, തസ്മിം തസ്മിം പന ഭിക്ഖുനുപസ്സയേ ഭിക്ഖുനീനം പമാണം സല്ലക്ഖേത്വാ തദനുരൂപേന നയേന വത്തബ്ബം. **ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അയ്യാനം അയ്യസ്സാ**തി ഇദം സങ്ഖിപിത്വാ വുത്തം.

പാതിമോക്ഖുദ്ദേസകേനപീതി ഇദം സങ്ഘുപോസഥവസേനേവ ദസ്സിതം. യത്ഥ പന തിണ്ണം ദ്വിന്നം വാ വസനട്ഠാനേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ നത്ഥി, തത്ഥാപി ഞത്തിംപനകേന ഇതരേന വാ ഭിക്ഖുനാ ഇമിനാവ നയേന വത്തബ്ബം. ഏകപുഗ്ഗലേനപി ഉപോസഥദിവസേ ഓവാദയാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ പാടിപദേ ആഗതാനം ഭിക്ഖുനീനം ''നത്ഥി കോചീ''തിആദി വത്തബ്ബമേവ. സചേ സയമേവ, ''സമ്മതോ അഹ''ന്തി വത്തബ്ബം. ഇമം വിധിം അജാനന്തോ ഇധ ബാലോതി അധിപ്പേതോ.

൧൪൦. **അധമ്മകമ്മേ അധമ്മകമ്മസഞ്ഞീ വഗ്ഗം ഭിക്ഖുനിസങ്ഘം വഗ്ഗസഞ്ഞീ ഓവദതി, ആപത്തി പാചിത്തിയസ്സാ**തിആദീസു വിജ്ജമാനേസുപി വഗ്ഗാദിഭാവനിമിത്തേസു ദുക്കടേസു അധമ്മകമ്മമൂലകം പാചിത്തിയമേവ പാളിയം സബ്ബത്ഥ വുത്തന്തി ആഹ **''അധമ്മകമ്മേ ദ്വിന്നം നവകാനം വസേന അട്ഠാരസ പാചിത്തിയാനീ''**തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അസമ്മതതാ, ഭിക്ഖുനിയാ പരിപുണ്ണൂപസമ്പന്നതാ, ഓവാദവസേന അട്ഠഗരുധമ്മഭണനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഓവാദസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. അത്ഥങ്ഗതസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൫൩. ദുതിയേ **കുസലാനം ധമ്മാനം സാതച്ചകിരിയായാ**തി പുബ്ബഭാഗപ്പടിപത്തിവസേന വുത്തം. **മുനാതീ**തി ജാനാതി. **തേന ഞാണേനാ**തി തേന അരഹത്തഫലപഞ്ഞാസങ്ഖാതേന ഞാണേന. **പഥേസൂ**തി ഉപായമഗ്ഗേസു. അരഹതോ പരിനിട്ഠിതസിക്ഖത്താ ആഹ **''ഇദഞ്ച...പേ... വുത്ത''**ന്തി. അഥ വാ ''അപ്പമജ്ജതോ സിക്ഖതോ''തി ഇമേസം പദാനം ഹേതുഅത്ഥതാ ദട്ഠബ്ബാ, തസ്മാ അപ്പമജ്ജനഹേതു സിക്ഖനഹേതു ച അധിചേതസോതി അത്ഥോ. **സോകാ**തി ചിത്തസന്താപാ. ഏത്ഥ ച **അധിചേതസോ**തി ഇമിനാ അധിചിത്തസിക്ഖാ, **അപ്പമജ്ജതോ**തി ഇമിനാ അധിസീലസിക്ഖാ, **മുനിനോ മോനപഥേസു സിക്ഖതോ**തി ഏതേഹി അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ, **മുനിനോ**തി വാ ഏതേന അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ, **മോനപഥേസു സിക്ഖതോ**തി ഏതേന താസം ലോകുത്തരസിക്ഖാനം പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദാ, **സോകാ ന ഭവന്തീ**തിആദീഹി സിക്ഖാപാരിപൂരിയാ ആനിസംസാ പകാസിതാതി വേദിതബ്ബം.

കോകനുദന്തി പദുമവിസേസനം യഥാ ''കോകാസയ''ന്തി, തം കിര ബഹുപത്തം വണ്ണസമ്പന്നം അതിവിയ സുഗന്ധഞ്ച ഹോതി. ''കോകനുദം നാമ സേതപദുമ''ന്തിപി വദന്തി. **പാതോ**തി പഗേവ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യഥാ

കോകനുദസങ്ഖാതം പദുമം പാതോ സൂരിയുഗ്ഗമനവേലായം ഫുല്ലം വികസിതം അവീതഗന്ധം സിയാ വിരോചമാനം, ഏവം സരീരഗന്ധേന ഗുണഗന്ധേന ച സുഗന്ധം സരദകാലേ അന്തലിക്ഖേ ആദിച്ചമിവ അത്തനോ തേജസാ തപന്തം അങ്ഗേഹി നിച്ഛരണജുതിതായ അങ്ഗീരസം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം പസ്സാതി.

അഭബ്ബോതി പടിപത്തിസാരമിദം സാസനം, പടിപത്തി ച പരിയത്തിമൂലികാ, ത്വഞ്ച പരിയത്തിം ഉഗ്ഗഹേതും അസമത്ഥോ, തസ്മാ അഭബ്ബോതി അധിപ്പായോ. **സുദ്ധം പിലോതികഖണ്ഡ**ന്തി ഇദ്ധിയാ അഭിസങ്ഖതം പരിസുദ്ധം ചോളഖണ്ഡം. തദാ കിര ഭഗവാ ''ന സജ്ഝായം കാതും അസക്കോന്തോ മമ സാസനേ അഭബ്ബോ നാമ ഹോതി, മാ സോചി ഭിക്ഖൂ''തി തം ബാഹായം ഗഹേത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ ഇദ്ധിയാ പിലോതികഖണ്ഡം അഭിനിമ്മിനിത്വാ ''ഹന്ദ, ഭിക്ഖു, ഇമം പരിമജ്ജന്തോ 'രജോഹരണം രജോഹരണ'ന്തി പുനപ്പുനം സജ്ഝായം കരോഹീ''തി വത്വാ അദാസി തത്ഥ പുബ്ബേകതാധികാരത്താ.

സോ കിര പുബ്ബേ രാജാ ഹുത്വാ നഗരം പദക്ഖിണം കരോന്തോ നലാടതോ സേദേ മുച്ചന്തേ പരിസുദ്ധേന സാടകേന നലാടം പുഞ്ഛി, സാടകോ കിലിട്ഠോ അഹോസി . സോ ''ഇമം സരീരം നിസ്സായ ഏവരൂപോ പരിസുദ്ധസാടകോ പകതിം ജഹിത്വാ കിലിട്ഠോ ജാതോ, അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ''തി അനിച്ചസഞ്ഞം പടിലഭതി, തേന കാരണേനസ്സ രജോഹരണമേവ പച്ചയോ ജാതോ. രജം ഹരതീതി **രജോഹരണം. സംവേഗം പടിലഭിത്വാ**തി അസുഭസഞ്ഞം അനിച്ചസഞ്ഞഞ്ച ഉപട്ഠപേന്തോ സംവേഗം പടിലഭിത്വാ. സോ ഹി യോനിസോ ഉമ്മുജ്ജന്തോ ''പരിസുദ്ധം വത്ഥം, നത്ഥേത്ഥ ദോസോ, അത്തഭാവസ്സ പനായം ദോസോ''തി അസുഭസഞ്ഞം അനിച്ചസഞ്ഞഞ്ച പടിലഭിത്വാ നാമരൂപപരിഗ്ഗഹാദിനാ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു ഞാണം ഓതാരേത്വാ കലാപസമ്മസനാദിക്കമേന വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഉദയബ്ബയഞാണാദിപഅപാടിയാ വിപസ്സനം അനുലോമഗോത്രഭുസമീപം പാപേസി. തം സന്ധായ വുത്തം **''വിപസ്സനം ആരഭീ''**തി. **ഓഭാസഗാഥം അഭാസീ**തി ഓഭാസവിസ്സജ്ജനപുബ്ബകഭാസിതഗാഥാ ഓഭാസഗാഥാ, തം അഭാസീതി അത്ഥോ.

ഏത്ഥ ച ''അധിചേതസോതി ഇമം ഓഭാസഗാഥം അഭാസീ''തി ഇധേവ വുത്തം. **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൭൭) പന **ധമ്മപദട്ഠകഥായം** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.ചൂളപന്ഥകത്ഥേരവത്ഥു) **ഥേരഗാഥാസംവണ്ണനായഞ്ച** (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൫൬൬) -

''രാഗോ രജോ ന ച പന രേണു വുച്ചതി;
രാഗസ്സേതം അധിവചനം രജോതി;
ഏതം രജം വിപ്പജഹിത്വാ പണ്ഡിതാ;
വിഹരന്തി തേ വിഗതരജസ്സ സാസനേ.

''ദോസോ...പേ॰... സാസനേ.

''മോഹോ രജോ ന ച പന രേണു വുച്ചതി;
മോഹസ്സേതം അധിവചനം രജോതി;
ഏതം രജം വിപ്പജഹിത്വാ പണ്ഡിതാ;

വിഹരന്തി തേ വിഗതരജസ്സ സാസനേതി. -

ഇമാ തിസ്സോ ഓഭാസഗാഥാ അഭാസീ''തി വുത്തം. **അധിചേതസോ**തി ച അയം ചൂളപന്ഥകത്ഥേരസ്സ ഉദാനഗാഥാതി ഇമിസ്സായേവ പാളിയാ ആഗതം. ഥേരഗാഥായം പന ചൂളപന്ഥകത്ഥേരസ്സ ഉദാനഗാഥാസു അയം അനാരുള്ഹാ, ''ഏകുദാനിയത്ഥേരസ്സ പന അയം ഉദാനഗാഥാ''തി (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ഏകുദാനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ) തത്ഥ വുത്തം. ഏവം സന്തേപി ഇമിസ്സാ പാളിയാ അട്ഠകഥായ ച ഏവമാഗതത്താ ചൂളപന്ഥകത്ഥേരസ്സപി അയം ഉദാനഗാഥാ ഓഭാസഗാഥാവസേന ച ഭഗവതാ ഭാസിതാതി ഗഹേതബ്ബം. **അരഹത്തം പാപുണീ**തി അഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാപരിവാരം അരഹത്തം പാപുണി. **അഭബ്ബോ ത**ന്തിആദിവചനതോ അനുകമ്പാവസേന സദ്ധിവിഹാരികാദിം സങ്ഘികവിഹാരാ നിക്കഡ്ഢാപേന്തസ്സ അനാപത്തി വിയ ദിസ്സതി. അഭബ്ബോ ഹി ഥേരോ സഞ്ചിച്ച തം കാതും, നിക്കഡ്ഢനസിക്ഖാപദേ വാ അപഞ്ഞത്തേ ഥേരേന ഏവം കതന്തി ഗഹേതബ്ബം.

൧൮൯. **ഓവദന്തസ്സ പാചിത്തിയ**ന്തി അത്ഥങ്ഗതേ സൂരിയേ ഗരുധമ്മേഹി വാ അഞ്ഞേന വാ ധമ്മേനേവ ഓവദന്തസ്സ സമ്മതസ്സപി പാചിത്തിയം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അത്ഥങ്ഗതസൂരിയതാ, പരിപുണ്ണൂപസമ്പന്നതാ, ഓവദനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

അത്ഥങ്ഗതസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഭിക്ഖുനുപസ്സയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൯൨. തതിയം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉപസ്സയൂപഗമനം, പരിപുണ്ണൂപസമ്പന്നതാ, സമയാഭാവോ, ഗരുധമ്മേഹി ഓവദനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ഭിക്ഖുനുപസ്സയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ആമിസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൯൪. ചതുത്ഥേ ''ഉപസമ്പന്നം…പേ॰… ഭിക്ഖുനോവാദക''ന്തി ഇമേസം ''മങ്കുകത്തുകാമോ''തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. ''അവണ്ണം കത്തുകാമോ അയസം കത്തുകാമോ''തി ഇമേസം പന വസേന ''ഉപസമ്പന്ന''ന്തിആദീസു ''ഉപസമ്പന്നസ്സാ''തി വിഭത്തിവിപരിണാമോ കാതബ്ബോതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ **''ഉജ്ഝാപനകേ വുത്തനയേനേവത്ഥോ വേദിതബ്ബോ''**തി വുത്തം. ''ചീവരഹേതു ഓവദതീ''തിആദിനാ ഭണന്തസ്സ ഏകേകസ്മിം വചനേ നിട്ഠിതേ പാചിത്തിയം വേദിതബ്ബം. ''ഉപസമ്പന്നം സങ്ഘേന അസമ്മത''ന്തി പാളിവചനതോ ''സമ്മതേന വാ സങ്ഘേന വാ ഭാരം കത്വാ ഠപിതോ''തി അട്ഠകഥാവചനതോ ച അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ സമ്മതേന വാ വിപ്പവസിതുകാമേന ''യാവാഹം ആഗമിസ്സാമി, താവ തേ ഭാരോ ഹോതൂ''തി യാചിത്വാ ഠപിതോ തസ്സാഭാവതോ സങ്ഘേന വാ തഥേവ ഭാരം കത്വാ ഠപിതോ അട്ഠഹി ഗരുധമ്മേഹി അഞ്ഞേന വാ ധമ്മേന ഓവദിതും ലഭതീതി വേദിതബ്ബം. തസ്മാ

‘‘യോ പന, ഭിക്ഖു, അസമ്മതോ ഭിക്ഖുനിയോ ഓവദേയ്യ, പാചിത്തിയ’’ന്തി ഇദം പഗേവ ഭാരം കത്വാ അട്ഠപിതം സന്ധായ വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം.

൧൬൭. അനാപത്തി പകതിയാ ചീവരഹേതു…പേ॰… ഓവദന്തം ഭണതീതി എത്ഥ ആമിസഹേതു ഓവദന്തം ‘‘ആമിസഹേതു ഓവദതീ’’തി സഞ്ഞായ ഏവം ഭണന്തസ്സ അനാപത്തി, ‘‘ന ആമിസഹേതു ഓവദതീ’’തി സഞ്ഞിനോ പന ദുക്കടം, ന ആമിസഹേതു ഓവദന്തം പന ‘‘ആമിസഹേതു ഓവദതീ’’തി സഞ്ഞായ ഭണന്തസ്സപി അനാപത്തി സചിത്തകത്താ സിക്ഖാപദസ്സ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഉപസമ്പന്നതാ, ധമ്മേന ലദ്ധസമ്മുതിതാ, അനാമിസന്തരതാ, അവണ്ണകാമതായ ഏവം ഭണനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ആമിസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬൯. പഞ്ചമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൬. ചീവരസിബ്ബാപനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൭൬. ഛട്ഠേ സചേ സാ ഭിക്ഖുനീ തം ചീവരം ആദിതോവ പാരുപേയ്യ, അഞ്ഞാ ഭിക്ഖുനിയോ ദിസ്വാ ഉജ്ഝാപേയ്യും, തതോ മഹാജനോ പസ്സിതും ന ലഭതീതി മഞ്ഞമാനോ **‘‘യഥാസംഹടം ഹരിത്വാ നിക്ഖിപിത്വാ’’**തിആദിമാഹ.

൧൭൬. നീഹരതീതി സകിം നീഹരതി. യേപി തേസം നിസ്സിതകാതി സമ്ബന്ധോ. **കഥിനവത്ത**ന്തി ‘‘സബ്രഹ്മചാരീനം കാതും വട്ടതീ’’തി ഇതികത്തബ്ബതാവസേന സൂചികമ്മകരണം. **ആചരിയുപജ്ഝായാനം ദുക്കട**ന്തി അകപ്പിയസമാദാനവസേന ദുക്കടം. **വഞ്ചേത്വാ**തി ‘‘തവ ഞാതികായാ’’തി അവത്വാ ‘‘ഏകിസ്സാ ഭിക്ഖുനിയാ’’തി ഏത്തകമേവ വത്വാ. ‘‘ഏകിസ്സാ ഭിക്ഖുനിയാ’’തി സുത്വാ തേ അഞ്ഞാതികസഞ്ഞിനോ ഭവേയ്യുന്തി ആഹ **‘‘അകപ്പിയേ നിയോജിതത്താ’’**തി . ‘‘ഇദം തേ മാതു ചീവര’’ന്തിആദീനി അവത്വാപി ‘‘ഇദം ചീവരം സിബ്ബേഹീ’’തി സുദ്ധചിത്തേന സിബ്ബാപേന്തസ്സപി അനാപത്തി.

൧൭൯. ഉപാഹനത്ഥവികാദിന്തി **ആദി**-സദ്ദേന യം ചീവരം നിവാസേതും വാ പാരുപിതും വാ ന സക്കാ ഹോതി, തമ്പി സങ്ഗണ്ഹാതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അഞ്ഞാതികായ ഭിക്ഖുനിയാ സന്തകതാ, നിവാസനപാരുപനൂപഗതാ, വുത്തനയേന സിബ്ബനം വാ സിബ്ബാപനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ചീവരസിബ്ബാപനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സംവിദഹനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൮൧. സത്തമേ ‘‘പച്ഛാ ഗച്ഛന്തീനം ചോരാ അച്ഛിന്ദിംസൂ’’തി എത്ഥ ‘‘പത്തചീവര’’ന്തി പാഠസേസോതി ആഹ **‘‘പച്ഛാ ഗച്ഛന്തീനം പത്തചീവര’’**ന്തി. **താ ഭിക്ഖുനിയോ**തി പച്ഛാ ഗച്ഛന്തിയോ ഭിക്ഖുനിയോ. ‘‘പച്ഛാ ഗച്ഛന്തീന’’ന്തി ച വിഭത്തിവിപരിണാമേനേത്ഥ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. പാളിയം ‘‘ഗച്ഛാമ ഭഗിനി, ഗച്ഛാമ അയ്യാ’’തി ഭിക്ഖുപുബ്ബകം സംവിധാനം വുത്തം, ‘‘ഗച്ഛാമ അയ്യ, ഗച്ഛാമ ഭഗിനീ’’തി ഭിക്ഖുനീപുബ്ബകം. **ഏകദ്ധാനമഗ്ഗ**ന്തി ഏകം

അദ്ധാനസങ്ഖാതം മഗ്ഗം, ഏകതോ വാ അദ്ധാനമഗ്ഗം. **ഹിയ്യോ**തി സുവേ. **പരേ**തി തതിയദിവസേ.

൧൮൧-൧൮൨. **ദ്വിധാ വുത്തപ്പകാരോ**തി പാദഗമനവസേന പക്ഖഗമനവസേന വാതി ദ്വിധാ വുത്തപ്പഭേദോ . ചതുന്നം മഗ്ഗാനം സമ്ബന്ധട്ഠാനം **ചതുക്കം,** തിണ്ണം മഗ്ഗാനം സമ്ബന്ധട്ഠാനം **സിങ്ഘാടകം.** ''ഗാമന്തരേ ഗാമന്തരേ''തി എത്ഥ അഞ്ഞോ ഗാമോ ഗാമന്തരന്തി ആഹ **''നിക്ഖമനേ അനാപത്തി...പേ॰... ഭിക്ഖുനോ പാചിത്തിയ''**ന്തി. ''സംവിധായാ''തി പാളിയം അവിസേസേന വുത്തത്താ **''നേവ പാളിയാ സമേതീ''**തി വുത്തം, ''എത്ഥന്തരേ സംവിദഹിതേപി ഭിക്ഖുനോ ദുക്കട''ന്തി വുത്തത്താ **''ന സേസഅട്ഠകഥായ സമേതീ''**തി വുത്തം. **അദ്ധയോജനം അതിക്കമന്തസ്സാ**തി അസതി ഗാമേ അദ്ധയോജനം അതിക്കമന്തസ്സ. യത്ഥ ഹി അദ്ധയോജനബ്ഭന്തരേ അഞ്ഞോ ഗാമോ ന ഹോതി, തം ഇധ അഗാമകം അരഞ്ഞന്തി അധിപ്പേതം, അദ്ധയോജനബ്ഭന്തരേ പന ഗാമേ സതി ഗാമന്തരഗണനായ ഏവ ആപത്തി.

൧൮൩. **രട്ഠഭേദേ**തി രട്ഠവിലോപേ. **ചക്കസമാരുള്ഹാ**തി ഇരിയാപഥചക്കം സകടചക്കം വാ സമാരുള്ഹാ. സേസം ഉത്താനമേവ. ദ്വിന്നമ്പി സംവിദഹിത്വാ മഗ്ഗപ്പടിപത്തി , അവിസങ്കേതം, സമയാഭാവോ, അനാപദാ, ഗാമന്തരോക്കമനം വാ അദ്ധയോജനാതിക്കമോ വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി. ഏകതോഉപസമ്പന്നാദീഹി സദ്ധിം ഗച്ഛന്തസ്സ പന മാതുഗാമസിക്ഖാപദേന ആപത്തി.

സംവിദഹനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. നാവാഭിരുഹനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൮൮. അട്ഠമേ **ലോകസ്സാദമിത്തസന്ഥവവസേന കീളാപുരേക്ഖാരാ സംവിദഹിത്വാ**തി അയം വിസേസോ ''എവമിമേ...പേ॰... ഭിക്ഖുനീഹി സദ്ധിം നാവായ കീളന്തീ''തി ഇമിനാ ''ഉദ്ധംഗാമിനിം വാ അധോഗാമിനിം വാ''തി ഇമിനാ ച സിദ്ധോ.

൧൮൯. നദിയാ കുതോ ഗാമന്തരന്തി ആഹ **''യസ്സാ നദിയാ''**തിആദി. **''തസ്സാ സഗാമകതീരപസ്സേന...പേ॰... അദ്ധയോജനഗണനായാ**തി ഏകേകപസ്സേനേവ ഗമനം സന്ധായ വുത്തത്താ താദിസികായ നദിയാ മജ്ഝേന ഗച്ഛന്തസ്സ ഗാമന്തരഗണനായ അദ്ധയോജനഗണനായ ച ആപത്തീ''തി വദന്തി. **സബ്ബഅട്ഠകഥാസൂ**തിആദിനാ അത്തനാ വുത്തമേവത്ഥം സമത്ഥേതി. ''കീളാപുരേക്ഖാരതായ ഭിക്ഖുനിയാ സദ്ധിം സംവിധായ നാവം അഭിരുഹന്തസ്സ നദിയംയേവ പാചിത്തിയസ്സ വുത്തത്താ വാപിസമുദ്ദാദീസു കീളാപുരേക്ഖാരതായ ദുക്കടമേവ, ന പാചിത്തിയ''ന്തി വദന്തി. ''ലോകസ്സാദമിത്തസന്ഥവവസേന കീളാപുരേക്ഖാരാ സംവിദഹിത്വാ''തി വചനതോ കേചി ''ഇമം സിക്ഖാപദം അകുസലചിത്തം ലോകവജ്ജ''ന്തി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. കീളാപുരേക്ഖാരതായ ഹി അഭിരുഹിത്വാപി ഗാമന്തരോക്കമനേ അദ്ധയോജനാതിക്കമേ വാ കുസലാബ്യാകതചിത്തസമങ്ഗീപി ഹുത്വാ ആപത്തിം ആപജ്ജതി . യദി ഹി സോ സംവേഗം പടിലഭിത്വാ അരഹത്തം വാ സച്ഛികരേയ്യ, നിദ്ദം വാ ഓക്കമേയ്യ, കമ്മട്ഠാനം വാ മനസി കരോന്തോ ഗച്ഛേയ്യ, കുതോ തസ്സ അകുസലചിത്തസമങ്ഗിതാ, യേനിദം

സിക്ഖാപദം അകുസലചിത്തം ലോകവജ്ജന്തി വുച്ചതി, തസ്മാ പണ്ണത്തിവജ്ജം തിചിത്തന്തി സിദ്ധം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

നാവാഭിരുഹനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പരിപാചിതസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൯൪. നവമേ **പടിയാദിത**ന്തി ഭിക്ഖൂനം അത്ഥായ സമ്പാദിതം. **ഞാതകാ വാ ഹോന്തി പവാരിതാ വാ**തി എത്ഥ സചേപി ഭിക്ഖുനോ അഞ്ഞാതകാ അപ്പവാരിതാ ച സിയും, ഭിക്ഖുനിയാ ഞാതകാ പവാരിതാ ചേ, വട്ടതി.

൧൯൭. പാപഭിക്ഖൂനം പക്ഖുപച്ഛേദായ ഇദം പഞ്ഞത്തം, തസ്മാ പഞ്ചഭോജനേയേവ ആപത്തി വുത്താ. **പഞ്ച ഭോജനാനി ഠപേത്വാ സബ്ബത്ഥ അനാപത്തീ**തി ഇദം പന ഇമിനാ സിക്ഖാപദേന അനാപത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്തം. വിഞ്ഞത്തിയാ ഉപ്പന്നം പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ ഹി അഞ്ഞത്ഥ വുത്തനയേന ദുക്കടം. സേസം ഉത്താനമേവ. ഭിക്ഖുനിപരിപാചിതഭാവോ, ജാനനം, ഗിഹിസമാരമ്ഭാഭാവോ, ഓദനാദീനം അഞ്ഞതരതാ, തസ്സ അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

പരിപാചിതസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. രഹോനിസജ്ജസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൯൮. ദസമേ **ഉപനന്ദസ്സ ചതുത്ഥസിക്ഖാപദേനാ**തി അപ്പടിച്ഛന്നേ മാതുഗാമേന സദ്ധിം രഹോനിസജ്ജസിക്ഖാപദം സന്ധായ വുത്തം. കിഞ്ചാപി തം അചേലകവഗ്ഗേ പഞ്ചമസിക്ഖാപദം ഹോതി, ഉപനന്ദത്ഥേരം ആരബ്ഭ പഞ്ഞത്തേസു പന ചതുത്ഥഭാവതോ "ഉപനന്ദസ്സ ചതുത്ഥസിക്ഖാപദേനാ"തി വുത്തം. ചതുത്ഥസിക്ഖാപദസ്സ വത്ഥുതോ ഇമസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ വത്ഥുനോ പഠമം ഉപ്പന്നത്താ ഇദം സിക്ഖാപദം പഠമം പഞ്ഞത്തം. ഇമിനാ ച സിക്ഖാപദേന കേവലം ഭിക്ഖുനിയാ ഏവ രഹോനിസജ്ജായ ആപത്തി പഞ്ഞത്താ, ഉപരി മാതുഗാമേന സദ്ധിം രഹോനിസജ്ജായ ആപത്തി വിസും പഞ്ഞത്താതി ദട്ഠബ്ബം.

രഹോനിസജ്ജസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ഭിക്ഖുനിവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. ഭോജനവഗ്ഗോ

൧. ആവസഥപിണ്ഡസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൦൬. ഭോജനവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ **അദ്ധയോജനം വാ യോജനം വാ ഗന്തും സക്കോതീ**തി ഏത്ഥ തത്തകം ഗന്തും സക്കോന്തസ്സപി താവതകം ഗന്ത്വാ അലദ്ധഭിക്ഖസ്സ ഇതോ ഭുഞ്ജിതും വട്ടതി. **ഇമേസംയേവാ**തി ഇമേസം പാസണ്ഡാനംയേവ. **ഏത്തകാന**ന്തി ഇമസ്മിം പാസണ്ഡേ ഏത്തകാനം. **ഏകദിവസം ഭുഞ്ജിതബ്ബ**ന്തി ഏകദിവസം സകിംയേവ ഭുഞ്ജിതബ്ബം. "ഏകദിവസം ഭുഞ്ജിതബ്ബ"ന്തി വചനതോ പന ഏകസ്മിം ദിവസേ പുനപ്പുനം

ഭുഞ്ജിതും വട്ടതീതി ന ഗഹേതബ്ബം. **പുന ആദിതോ പട്ഠായ ഭുഞ്ജിതും ന വട്ടതീ**തി ഇമിനാ പഠമം ഭുത്തട്ഠാനേസു പുന ഏകസ്മിമ്പി ഠാനേ ഭുഞ്ജിതും ന വട്ടതീതി ദസ്സേതി.

൨൦൮. **"ഗച്ഛന്തോ വാ ആഗച്ഛന്തോ വാ**തി ഇദം അദ്ധയോജനവസേന ഗഹേതബ്ബ"ന്തി വദന്തി. **അന്തരാമഗ്ഗേ ഗതട്ഠാനേ**തി ഏകസ്സേവ സന്തകം സന്ധായ വുത്തം. **"ആഗച്ഛന്തേപി ഏസേവ നയോ"**തി സങ്ഖേപേന വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേന്തോ **"ഗന്ത്വാ പച്ചാഗച്ഛന്തോ"**തിആദിമാഹ. ആപത്തിട്ഠാനേയേവ പുന ഭുഞ്ജന്തസ്സ അനാപത്തി വത്തബ്ബാതി ഗമനേ ആഗമനേ ച പഠമം ഭോജനം അവത്വാ അന്തരാമഗ്ഗേ ഏകദിവസം ഗതട്ഠാനേ ച ഏകദിവസന്തി പുനപ്പുനം ഭോജനമേവ ദസ്സിതം, ഗമനദിവസേ പന ആഗമനദിവസേ ച "ഗമിസ്സാമി ആഗമിസ്സാമീ"തി ഭുഞ്ജിതും വട്ടതിയേവ. സുദ്ധചിത്തേന പുനപ്പുനം ഭുഞ്ജന്തസ്സപി പുനപ്പുനം ഭോജനേ അനാപത്തി. അഞ്ഞേസ്സത്ഥായ ഉദ്ദിസിത്വാ പഞ്ഞത്തം ഭിക്ഖുനോ ഗഹേതുമേവ ന വട്ടതീതി ആഹ **"ഭിക്ഖൂനംയേവ അത്ഥായാ"**തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ആവസഥപിണ്ഡതാ, അഗിലാനതാ, അനുവസിത്വാ ഭോജനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ആവസഥപിണ്ഡസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഗണഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൦൯. ദുതിയേ **അഭിമാരേ**തി അഭിഗന്ത്വാ ഭഗവതോ മാരണത്ഥായ നിയോജിതേ ധനുദ്ധരേ. **ഗുള്ഹപടിച്ഛന്നോ**തി അപാകടോ. **പവിജ്ഝീ**തി വിസ്സജ്ജേസി. നനു **രാജാനമ്പി മാരാപേസീ**തി വചനതോ ഇദം സിക്ഖാപദം അജാതസത്തുനോ കാലേ പഞ്ഞത്തന്തി സിദ്ധം, ഏവഞ്ച സതി പരതോ അനുപഞ്ഞത്തിയം -

> "തേന ഖോ പന സമയേന രഞ്ഞോ മാഗധസ്സ സേനിയസ്സ ബിമ്ബിസാരസ്സ ഞാതിസാലോഹിതോ ആജീവകേസു പബ്ബജിതോ ഹോതി. അഥ ഖോ സോ ആജീവകോ യേന രാജാ മാഗധോ സേനിയോ ബിമ്ബിസാരോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ രാജാനം മാഗധം സേനിയം ബിമ്ബിസാരം ഏതദവോച...പേ॰... കുക്കുച്ചായന്താ നാധിവാസേന്തീ"തി -

ഇദം കസ്മാ വുത്തന്തി? സോ കിര ആജീവകോ തം ദാനം ദേന്തോ ബിമ്ബിസാരകാലതോ പട്ഠായ അദാസി, പച്ഛാ അജാതസത്തുകാലേ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖൂ കുക്കുച്ചായന്താ തം ദാനം ന പടിഗ്ഗണ്ഹിംസു, തസ്മാ ആദിതോ പട്ഠായ തം വത്ഥു ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം. "അഥ ഖോ സോ ആജീവകോ ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ ദൂതം പാഹേസീ"തി ഇദഞ്ച തതോ പഭുതി സോ ആജീവകോ അന്തരന്തരാ ഭിക്ഖൂ നിമന്തേത്വാ ദാനം ദേന്തോ അജാതസത്തുകാലേ സിക്ഖാപദേ പഞ്ഞത്തേ യം ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ ദൂതം പാഹേസി, തം സന്ധായ വുത്തം.

൨൧൮. അഞ്ഞമഞ്ഞവിസിട്ഠത്താ വിസദിസം രജ്ജം വിരജ്ജം, തതോ ആഗതാ, തത്ഥ വാ ജാതാ, ഭവാതി വാ വേരജ്ജാ, തേ ഏവ **വേരജ്ജകാ**. തേ പന യസ്മാ ഗോത്തചരണാദിവിഭാഗേന നാനപ്പകാരാ, തസ്മാ വുത്തം

“നാനാവേരജ്ജകേ”തി. അട്ഠകഥായം പന **നാനാവിധേഹി അഞ്ഞരജ്ജേഹി ആഗതേ**തി രജ്ജാനംയേവ വസേന നാനപ്പകാരതാ വുത്താ.

൨൧൭-൨൧൮. ഇമസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ വിഞ്ഞത്തിം കത്വാ ഭുഞ്ജനവത്ഥുസ്മിം പഞ്ഞത്തത്താ വിഞ്ഞത്തിതോ ഗണഭോജനം വത്ഥുവസേനേവ പാകടന്തി തം അവത്വാ “ഗണഭോജനം നാമ യത്ഥ…പേ०… നിമന്തിതാ ഭുഞ്ജന്തീ”തി നിമന്തനവസേനേവ പദഭാജനേ ഗണഭോജനം വുത്തം. “കിഞ്ചി പന സിക്ഖാപദം വത്ഥുഅനനുരൂപമ്പി സിയാതി പദഭാജനേ വുത്തനയേന നിമന്തനവസേനേവ ഗണഭോജനം ഹോതീതി കേസഞ്ചി ആസങ്കാ ഭവേയ്യാ”തി തംനിവത്തനത്ഥം **“തം പനേതം ഗണഭോജനം ദ്വീഹാകാരേഹി പസവതീ”**തി വുത്തം. **പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം നാമം ഗഹേത്വാ**തി ഏത്ഥ “ഭോജനം ഗണ്ഹഥാതി വുത്തേപി ഗണഭോജനം ഹോതിയേവാ”തി വദന്തി. “ഹേട്ഠാ അദ്ധാനഗമനവത്ഥുസ്മിം നാവാഭിരുഹനവത്ഥുസ്മിഞ്ച ‘ഇധേവ, ഭന്തേ, ഭുഞ്ജഥാ’തി വുത്തേ യസ്മാ കുക്കുച്ചായന്താ ന പടിഗ്ഗണ്ഹിംസു, തസ്മാ ‘ഭുഞ്ജഥാ’തി വുത്തേപി ഗണഭോജനം ന ഹോതിയേവാ”തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. “പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം നാമം ഗഹേത്വാ നിമന്തേതീ”തി വുത്തത്താ പന “ഓദനം ഭുഞ്ജഥാ”തി വാ “ഭത്തം ഭുഞ്ജഥാ”തി വാ ഭോജനനാമം ഗഹേത്വാവ വുത്തേ ഗണഭോജനം ഹോതി, ന അഞ്ഞഥാ. “ഇധേവ, ഭന്തേ, ഭുഞ്ജഥാ”തി ഏത്ഥാപി “ഓദന”ന്തി വാ “ഭത്ത”ന്തി വാ വത്വാവ തേ ഏവം നിമന്തേസുന്തി ഗഹേതബ്ബം. ഗണവസേന വാ നിമന്തിതത്താ തേ ഭിക്ഖൂ അപകതഞ്ഞുതായ കുക്കുച്ചായന്താ ന പടിഗ്ഗണ്ഹിംസൂതി അയം അമ്ഹാകം ഖന്തി, വീമംസിത്വാ യുത്തതരം ഗഹേതബ്ബം.

ഏകതോ ഗണ്ഹന്തീതി ഏത്ഥ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ദ്വാദസഹത്ഥം അമുഞ്ചിത്വാ ഠിതാ ഏകതോ ഗണ്ഹന്തി നാമാതി ഗഹേതബ്ബം. “അമ്ഹാകം ചതുന്നമ്പി ഭത്തം ദേഹീതി വാ വിഞ്ഞാപേയ്യു”ന്തി വചനതോ ഹേട്ഠാ “ത്വം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഭത്തം ദേഹി, ത്വം ദ്വിന്നന്തി ഏവം വിഞ്ഞാപേത്വാ”തി വചനതോ ച അത്തനോ അത്ഥായ അഞ്ഞേഹി വിഞ്ഞത്തമ്പി സാദിയന്തസ്സ ഗണഭോജനം ഹോതിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **ഏവം വിഞ്ഞത്തിതോ പസവതീ**തി ഏത്ഥ വിഞ്ഞത്തിയാ സതി ഗണ്ഹന്തസ്സ ഏകതോ ഹുത്വാ ഗഹണേ ഇമിനാ സിക്ഖാപദേന ആപത്തി, വിസും ഗഹണേ പണീതഭോജനസൂപോദനവിഞ്ഞത്തീഹി ആപത്തി വേദിതബ്ബാ.

വിചാരേതീതി പഞ്ചഖണ്ഡാദിവസേന സംവിദഹതി. **ഘട്ടേതീ**തി അനുവാതം ഛിന്ദിത്വാ ഹത്ഥേന ദണ്ഡകേന വാ ഘട്ടേതി. **സുത്തം കരോതീ**തി സുത്തം വട്ടേതി. **വലേതീ**തി ദണ്ഡകേ വാ ഹത്ഥേ വാ ആവട്ടേതി. “അഭിനവസ്സേവ ചീവരസ്സ കരണം ഇധ ചീവരകമ്മം നാമ, പുരാണചീവരേ സൂചികമ്മം നാമ ന ഹോതീ”തി വദന്തി. “ചതുത്ഥേ ആഗതേ ന യാപേന്തീതി വചനതോ സചേ അഞ്ഞോ കോചി ആഗച്ഛന്തോ നത്ഥി, ചത്താരോയേവ ച തത്ഥ നിസിന്നാ യാപേതും ന സക്കോന്തി, ന വട്ടതീ”തി വദന്തി.

൨൨൦. ഗണഭോജനാപത്തിജനകനിമന്തനഭാവതോ **“അകപ്പിയനിമന്തന”**ന്തി വുത്തം. **സമ്പവേസേത്വാ**തി നിസീദാപേത്വാ. **ഗണോ ഭിജ്ജതീ**തി ഗണോ ആപത്തിം ന ആപജ്ജതീതി അധിപ്പായോ. “യത്ഥ ചത്താരോ ഭിക്ഖൂ…പേ०… ഭുഞ്ജന്തീ”തി ഇമായ പാളിയാ സംസന്ദനതോ **“ഇതരേസം പന ഗണപൂരകോ ഹോതീ”**തി വുത്തം. **അവിസേസേനാ**തി “ഗിലാനോ വാ ചീവരകാരകോ വാ”തി

അവിസേസേത്വാ സബ്ബസാധാരണവചനേന. **തസ്മാതി** അവിസേസിതത്താ. **ഭുത്വാ ഗതേസൂതി** ഏത്ഥ അഗതേസുപി ഭോജനകിച്ചേ നിട്ഠിതേ ഗണ്ഹിതും വട്ടതി . **താനി ച തേഹി ഏകതോ ന ഗഹിതാനീതി** യേഹി ഭോജനേഹി വിസങ്കേതോ നത്ഥി, താനി ഭോജനാനി തേഹി ഭിക്ഖൂഹി ഏകതോ ന ഗഹിതാനി ഏകേന പച്ഛാ ഗഹിതത്താ. **മഹാഥേരേതി** ഭിക്ഖൂ സന്ധായ വുത്തം. ദൂതസ്സ പുന പടിപഥം ആഗന്ത്വാ ''ഭത്തം ഗണ്ഹഥാ''തി വചനഭയേന **''ഗാമദ്വാരേ അട്ഠത്വാവാ''**തി വുത്തം. **തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാതി** അന്തരവീഥിആദീസു തത്ഥ തത്ഥ ഠിതാനം സന്തികം ഗന്ത്വാ. ഭിക്ഖൂനം അത്ഥായ ഘരദ്വാരേ ഠപേത്വാ ദിയ്യമാനേപി ഏസേവ നയോ. **നിവത്തഥാതി വുത്തപദേ നിവത്തിതും വട്ടതീതി** ''നിവത്തഥാ''തി വിച്ഛിന്ദിത്വാ പച്ഛാ ''ഭത്തം ഗണ്ഹഥാ''തി വുത്തത്താ വട്ടതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഗണഭോജനതാ, സമയാഭാവോ, അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഗണഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. പരമ്പരഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൨൭. തതിയേ കുലപടിപാടിയാ അബ്ബോച്ഛിന്നം കത്വാ നിരന്തരം ദിയ്യമാനത്താ ''ഭത്തപടിപാടി അട്ഠിതാ ഹോതീ''തി പാളിയം വുത്തം, അന്തരാ അട്ഠത്വാ നിരന്തരം പവത്താതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപചാരവസേനാതി** വോഹാരവസേന. ന ഹി സോ ബദരമത്തമേവ ദേതി, ഉപചാരവസേന പന ഏവം വദതി. ബദരചുണ്ണസക്ഖരാദീഹി പയോജിതം ''ബദരസാളവ''ന്തി വുച്ചതി.

൨൨൮. വികപ്പനാവസേനേവ തം ഭത്തം അസന്തം നാമ ഹോതീതി അനുപഞ്ഞത്തിവസേന വികപ്പനം അട്ഠപേത്വാ യഥാപഞ്ഞത്തം സിക്ഖാപദമേവ ഠപിതം. **പരിവാരേ** പന വികപ്പനായ അനുജാനനമ്പി അനുപഞ്ഞത്തിസമാനന്തി കത്വാ ''ചതസ്സോ അനുപഞ്ഞത്തിയോ''തി വുത്തം. **മഹാപച്ചരിആദീസു** വുത്തനയം പച്ഛാ വദന്തോ പാളിയാ സംസന്ദനതോ പരമ്മുഖാവികപ്പനമേവ പതിട്ഠാപേസി. കേചി പന ''തദാ അത്തനോ സന്തികേ ഠപേത്വാ ഭഗവന്തം അഞ്ഞസ്സ അഭാവതോ ഥേരോ സമ്മുഖാവികപ്പനം നാകാസി, ഭഗവതാ ച വിസും സമ്മുഖാവികപ്പനാ ന വുത്താ, തഥാപി സമ്മുഖാവികപ്പനാപി വട്ടതീ''തി വദന്തി. തേനേവ **മാതികാഅട്ഠകഥായമ്പി** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ പരമ്പരഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) ''യോ ഭിക്ഖു പഞ്ചസു സഹധമ്മികേസു അഞ്ഞതരസ്സ 'മയ്ഹം ഭത്തപച്ചാസം തുയ്ഹം ദമ്മീ'തി വാ 'വികപ്പേമീ'തി വാ ഏവം സമ്മുഖാ വാ 'ഇത്ഥന്നാമസ്സ ദമ്മീ'തി വാ 'വികപ്പേമീ'തി വാ ഏവം പരമ്മുഖാ വാ പഠമനിമന്തനം അവികപ്പേത്വാ പച്ഛാ നിമന്തിതകുലേ ലദ്ധഭിക്ഖതോ ഏകസിത്ഥമ്പി അജ്ഝോഹരതി, പാചിത്തിയ''ന്തി വുത്തം.

൨൨൯. പഞ്ചഹി ഭോജനേഹി നിമന്തിതസ്സ യേന യേന പഠമം നിമന്തിതോ, തസ്സ തസ്സ ഭോജനതോ ഉപ്പടിപാടിയാ അവികപ്പേത്വാ വാ പരസ്സ പരസ്സ ഭോജനം **പരമ്പരഭോജനന്തി** ആഹ **''സചേ പന മൂലനിമന്തനം ഹേട്ഠാ ഹോതി, പച്ഛിമം പച്ഛിമം ഉപരി, തം ഉപരിതോ പട്ഠായ ഭുഞ്ജന്തസ്സ ആപത്തീ''**തി. ഹത്ഥം അന്തോ പവേസേത്വാ സബ്ബഹേട്ഠിമം ഗണ്ഹന്തസ്സ മജ്ഝേ ഠിതമ്പി അന്തോഹത്ഥഗതം ഹോതീതി ആഹ **''ഹത്ഥം പന…പേ॰… യഥാ തഥാ വാ**

ഭുഞ്ജന്തസ്സ അനാപത്തീ"തി. ഖീരസ്സ രസസ്സ ച ഭത്തേന അമിസ്സം ഹുത്വാ ഉപരി ഠിതത്താ **"ഖീരം വാ രസം വാ പിവതോ അനാപത്തീ"**തി വുത്തം.

മഹാഉപാസകോതി ഗേഹസാമികോ. **"മഹാഅട്ഠകഥായം** 'ആപത്തീ'തി വചനേന **കുരുന്ദിയം** 'വട്ടതീ'തി വചനം വിരുദ്ധം വിയ ദിസ്സതി, ദ്വിന്നമ്പി അധിപ്പായോ **മഹാപച്ചരിയം** വിഭാവിതോ"തി **മഹാഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **സബ്ബേ നിമന്തേന്തീ**തി അകപ്പിയനിമന്തനേന നിമന്തേന്തി. "പരമ്പരഭോജനം നാമ പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം അഞ്ഞതരേന ഭോജനേന നിമന്തിതോ, തം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം അഞ്ഞതരം ഭോജനം ഭുഞ്ജതി, ഏതം പരമ്പരഭോജനം നാമാ"തി വുത്തത്താ സതിപി ഭിക്ഖാചരിയായ പഠമം ലദ്ധഭാവേ "പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ലദ്ധഭത്തം ഭുഞ്ജതി, ആപത്തീ"തി വുത്തം. അവികപ്പവസേന **"വചീകമ്മ"**ന്തി വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. പരമ്പരഭോജനതാ, സമയാഭാവോ, അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

പരമ്പരഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. കാണമാതാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൩൦-൨൩൧. ചതുത്ഥേ **കാണായ മാതാ**തി കാണാതി ലദ്ധനാമായ ദാരികായ മാതാ. കസ്മാ പനേസാ കാണാ നാമ ജാതാതി ആഹ **"സാ കിരസ്സാ"**തിആദി. ഇമിസ്സാ ദഹരകാലേ മാതാപിതരോ സിനേഹവസേന "അമ്മ കാണേ, അമ്മ കാണേ"തി വോഹരിംസു, സാ തദുപാദായ കാണാ നാമ ജാതാ, തസ്സാ ച മാതാ "കാണമാതാ"തി പാകടാ അഹോസീതി ഏവമേത്ഥ കാരണം വദന്തി. **പടിയാലോക**ന്തി പച്ഛിമം ദിസം, പച്ചാദിച്ചന്തി വുത്തം ഹോതി.

൨൩൩. **പൂവഗണനായ പാചിത്തിയ**ന്തി മുഖവട്ടിയാ ഹേട്ഠിമലേഖതോ ഉപരിട്ഠിതപൂവഗണനായ പാചിത്തിയം. "ദ്വത്തിപത്തപൂരാ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബാ"തി ഹി വചനതോ മുഖവട്ടിയാ ഹേട്ഠിമലേഖം അനതിക്കന്തേ ദ്വേ വാ തയോ വാ പത്തപൂരേ ഗഹേതും വട്ടതി.

൨൩൫. **അട്ഠകഥാസു പന…പേ॰… വുത്ത**ന്തി ഇദം അട്ഠകഥാസു തഥാ ആഗതഭാവമത്തദീപനത്ഥം വുത്തം, ന പന തസ്സ വാദസ്സ പതിട്ഠാപനത്ഥം. അട്ഠകഥാസു വുത്തഞ്ഹി പാളിയാ ന സമേതി. തതുത്തരിഗഹണേ അനാപത്തിദസ്സനത്ഥഞ്ഹി "ഞാതകാനം പവാരിതാന"ന്തി വുത്തം. അഞ്ഞഥാ "അനാപത്തി ദ്വത്തിപത്തപൂരേ പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ"തി ഇമിനാവ പമാണയുത്തഗ്ഗഹണേ അനാപത്തിസിദ്ധിതോ "ഞാതകാനം പവാരിതാന"ന്തി വിസും ന വത്തബ്ബം. യദി ഏവം "തം പാളിയാ ന സമേതീ"തി കസ്മാ ന വുത്തന്തി? ഹേട്ഠാ തതുത്തരിസിക്ഖാപദേ വുത്തനയേനേവ സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി ന വുത്തം. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൫൨൬) "അട്ഠകഥാസു പന ഞാതകപവാരിതട്ഠാനേ പകതിയാവ ബഹുമ്പി വട്ടതി, അച്ഛിന്നകാരണാ പമാണമേവ വട്ടതീതി വുത്തം, തം പാളിയാ ന സമേതീ"തി. "അപാഥേയ്യാദിഅത്ഥായ പടിയാദിത"ന്തി സഞ്ഞായ ഗണ്ഹന്തസ്സപി ആപത്തിയേവ അചിത്തകത്താ സിക്ഖാപദസ്സ. അത്തനോയേവ ഗഹണത്ഥം "ഇമസ്സ ഹത്ഥേ ദേഹീ"തി വചനേനപി ആപജ്ജനതോ **"വചീകമ്മ"**ന്തി വുത്തം. സേസം ഉത്താനമേവ . വുത്തലക്ഖണപൂവമന്ഥതാ, അസേസകതാ,

അപടിപ്പസ്സദ്ധഗമനതാ, ന ഞാതകാദിതാ, അതിരേകപടിഗ്ഗഹണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

കാണമാതാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. പഠമപവാരണാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൩൮. പഞ്ചമേ **ഭുത്താവീ**തി ഭുത്താവിനോ ഭുത്തവന്തോ, കതഭത്തകിച്ചാതി വുത്തം ഹോതി. **പവാരിത**ാതി ഏത്ഥ ചതൂസു പവാരണാസു യാവദത്ഥപവാരണാ പടിക്ഖേപപവാരണാ ച ലബ്ഭതീതി ആഹ **''ബ്രാഹ്മണേന…പേ॰… പടിക്ഖേപപവാരണായ പവാരിതാ''**തി. ചതുബ്ബിധാ ഹി പവാരണാ വസ്സംവുത്ഥപവാരണാ, പച്ചയപവാരണാ , പടിക്ഖേപപവാരണാ, യാവദത്ഥപവാരണാതി. തത്ഥ ''അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, വസ്സംവുത്ഥാനം ഭിക്ഖൂനം തീഹി ഠാനേഹി പവാരേതു''ന്തി (മഹാവ॰ ൨൦൯) അയം **വസ്സംവുത്ഥപവാരണാ**. പകാരേഹി ദിട്ഠാദീഹി വാരേതി സങ്ഘാദികേ ഭജാപേതി ഭത്തേ കരോതി ഏതായാതി പവാരണാ, ആപത്തിവിസോധനായ അത്തവോസ്സഗ്ഗോകാസദാനം. സാ പന യസ്മാ യേഭുയ്യേന വസ്സംവുത്ഥേഹി കാതബ്ബാ വുത്താ, തസ്മാ ''വസ്സംവുത്ഥപവാരണാ''തി വുച്ചതി. ''ഇച്ഛാമഹം, ഭന്തേ, സങ്ഘം ചാതുമാസം ഭേസജ്ജേന പവാരേതു''ന്തി (പാചി॰ ൩൦൩) ച, ''അഞ്ഞത്ര പുന പവാരണായ അഞ്ഞത്ര നിച്ചപവാരണായാ''തി (പാചി॰ ൩൦൭) ച അയം **പച്ചയപവാരണാ** പവാരേതി പച്ചയേ ഇച്ഛാപേതി ഏതായാതി കത്വാ, ചീവരാദീഹി ഉപനിമന്തനായേതം അധിവചനം. ''പവാരിതോ നാമ അസനം പഞ്ഞായതി, ഭോജനം പഞ്ഞായതി, ഹത്ഥപാസേ ഠിതോ അഭിഹരതി, പടിക്ഖേപോ പഞ്ഞായതി, ഏസോ പവാരിതോ നാമാ''തി (പാചി॰ ൨൩൯) അയം **പടിക്ഖേപപവാരണാ**. വിപ്പകതഭോജനതാദിപഞ്ചങ്ഗസഹിതോ ഭോജനപടിക്ഖേപോയേവ ഹേത്ഥ പകാരയുത്താ വാരണാതി പവാരണാ. ''പണീതേന ഖാദനീയേന ഭോജനീയേന സഹത്ഥാ സന്തപ്പേസി സമ്പവാരേസീ''തി (മ॰ നി॰ ‌൧.൩൦൩) അയം **യാവദത്ഥപവാരണാ**. യാവദത്ഥം ഭോജനസ്സ പവാരണാ യാവദത്ഥപവാരണാ.

൨൩൯. തി-കാരം അവത്വാ…പേ॰… വത്തും വട്ടതീതി ഇദം വത്തബ്ബാകാരദസ്സനത്ഥം വുത്തം. ''തി-കാരേ പന വുത്തേപി അകതം നാമ ന ഹോതീ''തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

൨൪൧-൨൪൨. **പവാരിതോ**തി പടിക്ഖേപിതോ. യോ ഹി ഭുഞ്ജന്തോ പരിവേസകേന ഉപനീതം ഭോജനം അനിച്ഛന്തോ പടിക്ഖിപതി, സോ തേന പവാരിതോ പടിക്ഖേപിതോ നാമ ഹോതി. ബ്യഞ്ജനം പന അനാദിയിത്വാ അത്ഥമത്തമേവ ദസ്സേതും **''കതപവാരണോ കതപടിക്ഖേപോ''**തി വുത്തം. യസ്മാ ''അസന''ന്തി ഇമിനാവ പദേന ''ഭുത്താവീ''തി ഇമസ്സ അത്ഥോ വുത്തോ, തസ്മാ ന തസ്സ കിഞ്ചി പയോജനം വിസും ഉപലബ്ഭതി. യദി ഹി ഉപലബ്ഭേയ്യ, പവാരണാ ഛളങ്ഗസമന്നാഗതാ ആപജ്ജേയ്യാതി മനസി കത്വാ പഞ്ചസമന്നാഗതത്തംയേവ ദസ്സേതും **''വുത്തമ്പി ചേത''**ന്തിആദിനാ പാളിം ആഹരതി. കേചി പന ''ഹത്ഥപാസേ ഠിതോ അഭിഹരതീ''തി ഏകമേവ അങ്ഗം കത്വാ ''ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതാ പവാരണാ''തിപി വദന്തി.

അമ്ബിലപായാസാദീസൂതി **ആദി**-സദ്ദേന ഖീരപായാസാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. തത്ഥ അമ്ബിലപായാസഗ്ഗഹണേന തക്കാദിഅമ്ബിലസംയുത്താ ഘനയാഗു വുത്താ. ഖീരപായാസഗ്ഗഹണേന ഖീരസംയുത്താ യാഗു സങ്ഗയ്ഹതി. **പവാരണം ന ജനേതീ**തി അനതിരിത്തഭോജനാപത്തിനിബന്ധനം പടിക്ഖേപം ന സാധേതി. കതോപി പടിക്ഖേപോ അനതിരിത്തഭോജനാപത്തിനിബന്ധനോ ന ഹോതീതി അകതട്ഠാനേയേവ തിട്ഠതീതി ആഹ **"പവാരണം ന ജനേതീ"**തി. **"യാഗു**-സദ്ദസ്സ പവാരണജനകയാഗുയാപി സാധാരണത്താ 'യാഗും ഗണ്ഹഥാ'തി വുത്തേപി പവാരണാ ഹോതീതി പവാരണം ജനേതിയേവാതി വുത്ത''ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം, തം പരതോ തത്ഥേവ "ഭത്തമിസ്സകം യാഗും ആഹരിത്വാ"തി ഏത്ഥ വുത്തകാരണേന ന സമേതി. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ "ഹേട്ഠാ അയാഗുകേ നിമന്തനേ ഉദകകഞ്ജികഖീരാദീഹി സദ്ധിം മദ്ദിതം ഭത്തമേവ സന്ധായ 'യാഗും ഗണ്ഹഥാ'തി വുത്തത്താ പവാരണാ ഹോതി, 'ഭത്തമിസ്സകം യാഗും ആഹരിത്വാ'തി ഏത്ഥ പന വിസും യാഗുയാ വിജ്ജമാനത്താ പവാരണാ ന ഹോതീ"തി. തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ ഖീരാദീഹി സംമദ്ദിതം ഭത്തമേവ സന്ധായ "യാഗും ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തത്താ യാഗുയാ ച തത്ഥ അഭാവതോ പവാരണാ ഹോതീതി ഏവമേത്ഥ കാരണം വത്തബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സതി പരതോ "യേനാപുച്ഛിതോ, തസ്സ അത്ഥിതായാ"തി അട്ഠകഥായം വുത്തകാരണേനപി സംസന്ദതി, അഞ്ഞഥാ ഗണ്ഠിപദേസുയേവ പുബ്ബാപരവിരോധോ ആപജ്ജതി. അട്ഠകഥാവചനേന ച ന സമേതി. **സചേ... പേ॰... പഞ്ഞായതീ**തി ഇമിനാ വുത്തപ്പമാണസ്സ മച്ഛമംസഖണ്ഡസ്സ നഹാരുനോ വാ സബ്ഭാവമത്തം ദസ്സേതി. **താഹീ**തി പുഥുകാഹി.

സാലിവീഹിയവേഹി കതസത്തൂതി യേഭുയ്യനയേന വുത്തം, സത്ത ധഞ്ഞാനി പന ഭജ്ജിത്വാ കതോപി സത്തുയേവ. തേനേവാഹ **"കങ്ഗുവരക...പേ॰... സത്തുസങ്ഗഹമേവ ഗച്ഛതീ"**തി. **സത്തുമോദകോ**തി സത്തുയോ പിണ്ഡേത്വാ കതോ അപക്കോ സത്തുഗുളോ. പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം അഞ്ഞതരവസേന വിപ്പകതഭോജനഭാവസ്സ ഉപച്ഛിന്നത്താ **"മുഖേ സാസപമത്തമ്പി...പേ॰... ന പവാരേതീ"**തി വുത്തം. **"അകപ്പിയമംസം പടിക്ഖിപതി, ന പവാരേതീ"**തി വചനതോ സചേ സങ്ഘികം ലാഭം അത്തനോ അപാപുണന്തം ജാനിത്വാ വാ അജാനിത്വാ വാ പടിക്ഖിപതി, ന പവാരേതി പടിക്ഖിപിതബ്ബസ്സേവ പടിക്ഖിത്തത്താ. അലജ്ജിസന്തകം പടിക്ഖിപന്തോപി ന പവാരേതി. **അവത്ഥുതായാ**തി അനതിരിത്താപത്തിസാധികായ പവാരണായ അവത്ഥുഭാവതോ. ഏതേന പടിക്ഖിപിതബ്ബസ്സേവ പടിക്ഖിത്തഭാവം ദീപേതി . യഞ്ഹി പടിക്ഖിപിതബ്ബം ഹോതി, തസ്സ പടിക്ഖേപോ ആപത്തിഅങ്ഗം ന ഹോതീതി തം "പവാരണായ അവത്ഥൂ"തി വുച്ചതി.

ഉപനാമേതീതി ഇമിനാ കായാഭിഹാരം ദസ്സേതി. ഹത്ഥപാസതോ ബഹി ഠിതസ്സ സതിപി ദാതുകാമാഭിഹാരേ പടിക്ഖിപന്തസ്സ ദൂരഭാവേനേവ പവാരണായ അഭാവതോ ഥേരസ്സപി ദൂരഭാവമത്തം ഗഹേത്വാ പവാരണായ അഭാവം ദസ്സേന്തോ **"ഥേരസ്സ ദൂരഭാവതോ"**തി ആഹ, ന പന ഥേരസ്സ അഭിഹാരസബ്ഭാവതോ. സചേപി ഗഹേത്വാ ഗതോ ഹത്ഥപാസേ ഠിതോ ഹോതി, കിഞ്ചി പന അവത്വാ ആധാരകട്ഠാനേ ഠിതത്താ അഭിഹാരോ നാമ ന ഹോതീതി **"ദൂതസ്സ ച അനഭിഹരണതോ"**തി വുത്തം. "ഗഹേത്വാ ഗതേന 'ഭത്തം ഗണ്ഹഥാ'തി വുത്തേ അഭിഹാരോ നാമ ഹോതീതി **'സചേ പന ഗഹേത്വാ ആഗതോ ഭിക്ഖു...പേ॰... പവാരണാ ഹോതീ'**തി വുത്ത''ന്തി തീസുപി

ഗണ്ഠിപദേസു വുത്തം. കേചി പന "പത്തം കിഞ്ചി ഉപനാമേത്വാ 'ഇമം ഭത്തം ഗണ്ഹഥാ'തി വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബ"ന്തി വദന്തി, തം യുത്തം വിയ ദിസ്സതി വാചാഭിഹാരസ്സ ഇധ അനധിപ്പേതത്താ.

പരിവേസനായാതി ഭത്തഗ്ഗേ. **അഭിഹടാവ ഹോതീ**തി പരിവേസകേനേവ അഭിഹടാ ഹോതി. **തതോ ദാതുകാമതായ ഗണ്ഹന്തം പടിക്ഖിപന്തസ്സ പവാരണാ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ അഗണ്ഹന്തമ്പി പടിക്ഖിപതോ പവാരണാ ഹോതിയേവ. കസ്മാ? ദാതുകാമതായ അഭിഹടത്താ. "തസ്മാ സാ അഭിഹടാവ ഹോതീ"തി ഹി വുത്തം. തേനേവ തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** "ദാതുകാമാഭിഹാരേ സതി കേവലം 'ദസ്സാമീ'തി ഗഹണമേവ അഭിഹാരോ നാമ ന ഹോതി, 'ദസ്സാമീ'തി ഗണ്ഹന്തേപി അഗണ്ഹന്തേപി ദാതുകാമാഭിഹാരോവ അഭിഹാരോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ ഗഹണസമയേ വാ അഗ്ഗഹണസമയേ വാ തം പടിക്ഖിപതോ പവാരണാ ഹോതീ"തി വുത്തം. ഇദാനി അസതി തസ്സ ദാതുകാമാഭിഹാരേ ഗഹണസമയേപി പടിക്ഖിപതോ പവാരണാ ന ഹോതീതി ദസ്സേതും **"സചേ പനാ"**തിആദി വുത്തം.

"രസം ഗണ്ഹഥാ"തി അപവാരണജനകസ്സ നാമം ഗഹേത്വാ വുത്തത്താ **"തം സുത്വാ പടിക്ഖിപതോ പവാരണാ നത്ഥീ"**തി വുത്തം. **മച്ഛരസം മംസരസ**ന്തി ഏത്ഥ പന ന കേവലം മച്ഛസ്സ രസം മച്ഛരസമിച്ചേവ വിഞ്ഞായതി, അഥ ഖോ മച്ഛോ ച മച്ഛരസഞ്ച മച്ഛരസന്തി ഏവം പവാരണജനകസാധാരണനാമവസേനപി വിഞ്ഞായമാനത്താ തം പടിക്ഖിപതോ പവാരണാവ ഹോതി. പരതോ **മച്ഛസൂപ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **"ഇദം ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തേപീ**തി ഏത്ഥ ഏവം അവത്വാപി പവാരണപഹോനകം യംകിഞ്ചി അഭിഹടം പടിക്ഖിപതോ പവാരണാ ഹോതിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **കരമ്ബകോ**തി മിസ്സകാധിവചനമേതം. യഞ്ഹി അഞ്ഞേനഞ്ഞേന മിസ്സേത്വാ കരോന്തി, സോ "കരമ്ബകോ"തി വുച്ചതി. സോ സചേപി മംസേന മിസ്സേത്വാ കതോവ ഹോതി, "കരമ്ബകം ഗണ്ഹഥാ"തി അപവാരണാരഹസ്സ നാമേന വുത്തത്താ പടിക്ഖിപതോ പവാരണാ ന ഹോതി. "മംസകരമ്ബകം ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തേ പന മംസമിസ്സകം ഗണ്ഹഥാതി വുത്തം ഹോതി, തസ്മാ പവാരണാവ ഹോതി.

"ഉദ്ദിസ്സകത"ന്തി മഞ്ഞമാനോതി ഏത്ഥ "വത്ഥുനോ കപ്പിയത്താ അകപ്പിയസഞ്ഞായ പടിക്ഖിപതോപി അചിത്തകത്താ ഇമസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ പവാരണാ ഹോതീ"തി വദന്തി. "ഹേട്ഠാ അയാഗുകേ നിമന്തനേ ഉദകകഞ്ജികഖീരാദീഹി സദ്ധിം മദ്ദിതം ഭത്തമേവ സന്ധായ 'യാഗും ഗണ്ഹഥാ'തി വുത്തത്താ പവാരണാ ഹോതി, 'ഭത്തമിസ്സകം യാഗും ആഹരിത്വാ'തി ഏത്ഥ പന വിസും യാഗുയാ വിജ്ജമാനത്താ പവാരണാ ന ഹോതീ"തി വദന്തി. **അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ**തി "യേനാപുച്ഛിതോ"തിആദിനാ വുത്തമേവത്ഥം സന്ധായ വദതി. **കാരണം പനേത്ഥ ദുദ്ദസ**ന്തി ഏത്ഥ ഏകേ താവ വദന്തി "യസ്മാ യാഗുമിസ്സകം നാമ ഭത്തമേവ ന ഹോതി, ഖീരാദികമ്പി ഹോതിയേവ, തസ്മാ കരമ്ബകേ വിയ പവാരണായ ന ഭവിതബ്ബം. ഏവഞ്ച സതി യാഗു ബഹുതരാ വാ ഹോതി സമസമാ വാ, ന പവാരേതി. 'യാഗു മന്ദാ, ഭത്തം ബഹുതരം, പവാരേതീ'തി ഏത്ഥ കാരണം ദുദ്ദസ"ന്തി. കേചി പന വദന്തി "യാഗുമിസ്സകം നാമ ഭത്തം, തസ്മാ തം പടിക്ഖിപതോ പവാരണായ ഏവ ഭവിതബ്ബം. ഏവഞ്ച സതി 'ഇധ പവാരണാ ഹോതി ന ഹോതീ'തി ഏത്ഥ കാരണം ദുദ്ദസ"ന്തി.

യഥാ ചേത്ഥ കാരണം ദുദ്ദസം, ഏവം പരതോ "മിസ്സകം ഗണ്ഹഥാ"തി ഏത്ഥാപി കാരണം ദുദ്ദസമേവാതി വേദിതബ്ബം. ന ഹി പവാരണപ്പഹോനകസ്സ അപ്പബഹുഭാവോ പവാരണായ ഭാവാഭാവനിമിത്തം, കിഞ്ചരഹി പവാരണജനകസ്സ നാമഗ്ഗഹണമേവേത്ഥ പമാണം, തസ്മാ "ഇദഞ്ച കരമ്ബകേന ന സമാനേതബ്ബ"ന്തിആദിനാ യമ്പി കാരണം വുത്തം, തമ്പി പുബ്ബേ വുത്തേന സംസന്ദിയമാനം ന സമേതി. യദി ഹി "മിസ്സക"ന്തി ഭത്തമിസ്സകേയേവ രുള്ഹം സിയാ, ഏവം സതി യഥാ "ഭത്തമിസ്സകം ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തേ ഭത്തം ബഹുതരം വാ സമം വാ അപ്പതരം വാ ഹോതി, പവാരേതിയേവ, ഏവം "മിസ്സകം ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തേപി അപ്പതരേപി ഭത്തേ പവാരണായ ഭവിതബ്ബം **മിസ്സക**ന്തി ഭത്തമിസ്സകേയേവ രുള്ഹത്താ. തഥാ ഹി "മിസ്സകന്തി ഭത്തമിസ്സകേയേവ രുള്ഹവോഹാരത്താ ഇദം പന 'ഭത്തമിസ്സകമേവാ'തി വുത്ത"ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. അഥ "മിസ്സക"ന്തി ഭത്തമിസ്സകേ രുള്ഹം ന ഹോതി, മിസ്സകഭത്തം പന സന്ധായ "മിസ്സകം ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തന്തി. ഏവമ്പി യഥാ അയാഗുകേ നിമന്തനേ ഖീരാദീഹി സദ്ധിം മദ്ദിതം ഭത്തമേവ സന്ധായ "യാഗും ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തേ പവാരണാ ഹോതി, ഏവമിധാപി മിസ്സകഭത്തമേവ സന്ധായ "മിസ്സകം ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തേ ഭത്തം അപ്പം വാ ഹോതു ബഹു വാ, പവാരണാ ഏവ സിയാ. തസ്മാ "മിസ്സക"ന്തി ഭത്തമിസ്സകേ രുള്ഹം വാ ഹോതു സന്ധായഭാസിതം വാ, ഉഭയത്ഥാപി പുബ്ബേനാപരം ന സമേതീതി കിമേത്ഥ കാരണചിന്തായ, ഈദിസേസു പന ഠാനേസു അട്ഠകഥാപമാണേനേവ ഗന്തബ്ബന്തി അയം അമ്ഹാകം ഖന്തി.

"വിസും കത്വാ ദേതീതി ഭത്തസ്സ ഉപരി ഠിതം രസാദിം വിസും ഗഹേത്വാ ദേതീ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **കേനചി** പന "യഥാ ഭത്തസിത്ഥം ന പതതി, തഥാ ഗാള്ഹം ഹത്ഥേന പീളേത്വാ പരിസ്സാവേത്വാ ദേതീ"തി വുത്തം. തഥാപി കാരണം ന ദിസ്സതി. യഥാ ഹി ഭത്തമിസ്സകം യാഗും ആഹരിത്വാ "യാഗും ഗണ്ഹഥാ"തി വത്വാ യാഗുമിസ്സകം ഭത്തമ്പി ദേന്തം പടിക്ഖിപതോ പവാരണാ ന ഹോതി, ഏവമിധാപി ബഹുഖീരരസാദീസു ഭത്തേസു "ഖീരം ഗണ്ഹഥാ"തിആദീനി വത്വാ ഖീരാദീനി വാ ദേതു ഖീരാദിമിസ്സകഭത്തം വാ, ഉഭയഥാപി പവാരണായ ന ഭവിതബ്ബം, തസ്മാ "വിസും കത്വാ ദേതീ"തി തേനാകാരേന ദേന്തം സന്ധായ വുത്തം, ന പന ഭത്തമിസ്സകം കത്വാ ദിയ്യമാനം പടിക്ഖിപതോ പവാരണാ ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥന്തി ഗഹേതബ്ബം. യദി പന ഭത്തമിസ്സകം കത്വാ ദിയ്യമാനേ പവാരണാ ഹോതീതി അധിപ്പായേന അട്ഠകഥായം "വിസും കത്വാ ദേതീ"തി വുത്തം, ഏവം സതി അട്ഠകഥായേവേത്ഥ പമാണന്തി ഗഹേതബ്ബം, ന പന കാരണന്തരം ഗവേസിതബ്ബം.

സചേ ഉക്കുടികം നിസിന്നോ പാദേ അമുഞ്ചിത്വാപി ഭൂമിയം നിസീദതി, ഇരിയാപഥം വികോപേന്തോ നാമ ഹോതീതി ഉക്കുടികാസനം അവികോപേത്വാവ സുഖേന നിസീദിതും **"തസ്സ പന ഹേട്ഠാ…പേ॰… നിസീദനകം ദാതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം. **"ആസനം അചാലേത്വാ**തി പീഠേ ഫുട്ഠോകാസതോ ആനിസദമംസം അമോചേത്വാ, അനുട്ഠഹിത്വാതി വുത്തം ഹോതി, അദിന്നാദാനേ വിയ ഠാനാചാവനം ന ഗഹേതബ്ബ"ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

അകപ്പിയകതന്തി എത്ഥ അകപ്പിയകതസ്സേവ അനതിരിത്തഭാവതോ കപ്പിയം അകാരാപേത്വാ തസ്മിം പത്തേ പക്ഖിത്തമൂലഫലാദിയേവ അതിരിത്തം ന ഹോതി, സേസം പന പത്തപരിയാപന്നം അതിരിത്തമേവ ഹോതി, പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി. തം പന മൂലഫലാദിം പരിഭുഞ്ജിതുകാമേന തതോ നീഹരിത്വാ കപ്പിയം കാരാപേത്വാ അഞ്ഞസ്മിം ഭാജനേ ഠപേത്വാ അതിരിത്തം കാരാപേത്വാ ഭുഞ്ജിതബ്ബം.

സോ പുന കാതും ന ലഭതീതി തസ്മിംയേവ ഭാജനേ കരിയമാനം പഠമം കതേന സദ്ധിം കതം ഹോതീതി പുന സോയേവ കാതും ന ലഭതി, അഞ്ഞോ ലഭതി. അഞ്ഞസ്മിം പന ഭാജനേ തേന വാ അഞ്ഞേന വാ കാതും വട്ടതി. തേനാഹ **"യേന അകതം, തേന കാതബ്ബം. യഞ്ച അകതം, തം കാതബ്ബ"**ന്തി. **തേനപീ**തി എത്ഥ **പി**-സദ്ദോ ന കേവലം അഞ്ഞേന വാതി ഇമമത്ഥം ദീപേതി. **ഏവം കത**ന്തി അഞ്ഞസ്മിം ഭാജനേ കതം. **പേസേത്വാ**തി അനുപസമ്പന്നസ്സ ഹത്ഥേ പേസേത്വാ. ഇമസ്സ വിനയകമ്മഭാവതോ **"അനുപസമ്പന്നസ്സ ഹത്ഥേ ഠിതം ന കാരേതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം.

സചേ പന ആമിസസംസട്ഠാനീതി എത്ഥ സചേ മുഖഗതേനപി അനതിരിത്തേന ആമിസേന സംസട്ഠാനി ഹോന്തി , പാചിത്തിയമേവാതി വേദിതബ്ബം. തസ്മാ പവാരിതേന ഭോജനം അതിരിത്തം കാരാപേത്വാ ഭുഞ്ജന്തേനപി യഥാ അകതേന മിസ്സം ന ഹോതി, ഏവം മുഖഞ്ച ഹത്ഥഞ്ച സുദ്ധം കത്വാ ഭുഞ്ജിതബ്ബം. കിഞ്ചാപി അപ്പവാരിതസ്സ പുരേഭത്തം യാമകാലികാദീനി ആഹാരത്ഥായ പരിഭുഞ്ജതോപി അനാപത്തി, പവാരിതസ്സ പന പവാരണമൂലകം ദുക്കടം ഹോതിയേവാതി ''യാമകാലികം...പേ॰... അജ്ഝോഹാരേ ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ''തി പാളിയം വുത്തം.

൨൩൯. കായേന ഭുഞ്ജനതോ വാചായ ആണാപേത്വാ അതിരിത്തം അകാരാപനതോ ച ആപജ്ജതീതി **"കായവാചതോ"**തി വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. പവാരിതഭാവോ, ആമിസസ്സ അനതിരിത്തതാ, കാലേ അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

പഠമപവാരണാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ദുതിയപവാരണാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൪൩. ഛട്ഠേ **സാധാരണമേവാ**തി ''ഹന്ദ ഭിക്ഖു ഖാദ വാ''തിആദിനാ വുത്തപവാരണായ സാധാരണം. ''ഭുത്തസ്മിം പാചിത്തിയ''ന്തി മാതികായം വുത്തത്താ ഭോജനപരിയോസാനേ ആപത്തി, ന അജ്ഝോഹാരേ അജ്ഝോഹാരേ. **അഭിഹട്ഠും പവാരേതി, ആപത്തി പാചിത്തിയസ്സാ**തി ഇദഞ്ച ഭോജനപരിയോസാനംയേവ സന്ധായ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. പവാരിതതാ, പവാരിതസഞ്ഞിതാ, ആസാദനാപേക്ഖതാ, അനതിരിത്തേന അഭിഹട്ഠും പവാരണാ, ഭോജനപരിയോസാനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

ദുതിയപവാരണാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. വികാലഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൪൭. സത്തമേ **അഗ്ഗസമജ്ജോ**തി ഉത്തമം നച്ചം. തം കിര പബ്ബതമത്ഥകേ ഠത്വാ ഏകം ദേവതം ഉദ്ദിസ്സ കരോന്തി. നടാനം നാടകാനി **നടനാടകാനി,** സീതാഹരണാദീനി. **അപഞ്ഞത്തേ സിക്ഖാപദേ**തി ഊനവീസതിവസ്സസിക്ഖാപദേ അപഞ്ഞത്തേ. **അദംസൂ**തി "വിഹാരം നേത്വാ ഖാദിസ്സഥാ"തി അദംസു.

൨൪൮-൨൪൯. മൂലകമൂലാദീനി ഉപദേസതോയേവ വേദിതബ്ബാനി. ന ഹി താനി പരിയായന്തരേന വുച്ചമാനാനിപി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. പരിയായന്തരേപി ഹി വുച്ചമാനേ തം തം നാമം അജാനന്താനം സമ്മോഹോയേവ സിയാ, തസ്മാ തത്ഥ ന കിഞ്ചി വക്ഖാമ. **ഖാദനീയത്ഥ**ന്തി ഖാദനീയേന കത്തബ്ബകിച്ചം. **നേവ ഫരന്തീ**തി ന നിപ്ഫാദേന്തി. **തേസു തേസു ജനപദേസൂ**തി ഏത്ഥ "ഏകസ്മിം ജനപദേ ആഹാരകിച്ചം സാധേന്തം സേസജനപദേസുപി ന കപ്പതീ"തി വദന്തി. **രുക്ഖവല്ലിആദീന**ന്തി ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ സമ്പിണ്ഡേത്വാ വുത്തം. **അന്തോപഥവീഗതോ**തി സാലകല്യാണിഖന്ധം സന്ധായ വുത്തം. **സബ്ബകപ്പിയാനീ**തി മൂലഖന്ധതചപത്താദിവസേന സബ്ബസോ കപ്പിയാനി. തേസമ്പി നാമവസേന ന സക്കാ പരിയന്തം ദസ്സേതുന്തി സമ്ബന്ധോ. അച്ഛിവാദീനം അപരിപക്കാനേവ ഫലാനി യാവജീവികാനീതി ദസ്സേതും **"അപരിപക്കാനീ"**തി വുത്തം.

ഹരീതകാദീനം അട്ഠീനീതി ഏത്ഥ മിഞ്ജം പടിച്ഛാദേത്വാ ഠിതകപാലാനി യാവജീവികാനീതി ആചരിയാ. മിഞ്ജമ്പി യാവജീവികന്തി ഏകേ. **ഹിങ്ഗൂ**തി ഹിങ്ഗുരുക്ഖതോ പഗ്ഘരിതനിയ്യാസോ. ഹിങ്ഗുജതുആദയോപി ഹിങ്ഗുവികതിയോ ഏവ. തത്ഥ **ഹിങ്ഗുജതു** നാമ ഹിങ്ഗുരുക്ഖസ്സ ദണ്ഡപത്താനി പചിത്വാ കതനിയ്യാസോ, **ഹിങ്ഗുസിപാടികം** നാമ ഹിങ്ഗുപത്താനി പചിത്വാ കതനിയ്യാസോ. "അഞ്ഞേന മിസ്സേത്വാ കതോ"തിപി വദന്തി. **തക**ന്തി അഗ്ഗകോടിയാ നിക്ഖന്തസിലേസോ. **തകപത്തി**ന്തി പത്തതോ നിക്ഖന്തസിലേസോ. **തകപണ്ണി**ന്തി പലാസേ ഭജ്ജിത്വാ കതസിലേസോ. "ദണ്ഡതോ നിക്ഖന്തസിലേസോ തിപി വദന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. വികാലതാ, യാവകാലികതാ, അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

വികാലഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. സന്നിധികാരകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൫൨-൩. അട്ഠമേ **താദിസ**ന്തി അസൂപബ്യഞ്ജനം. **യംകിഞ്ചി യാവകാലികം വാ യാമകാലികം വാ**തി ഏത്ഥ "യാമകാലിക"ന്തി ഇമിനാ ന കേവലം യാവകാലികേ ഏവ സന്നിധിപച്ചയാ പാചിത്തിയം, അഥ ഖോ യാമകാലികേപീതി ദസ്സേതി. നനു ച യാമകാലികം നേവ ഖാദനീയേസു അന്തോഗധം, ന ഭോജനീയേസു. തേനേവ പദഭാജനീയേ "ഖാദനീയം നാമ പഞ്ച ഭോജനാനി യാമകാലികം സത്താഹകാലികം യാവജീവികം ഠപേത്വാ അവസേസം ഖാദനീയം നാമ. ഭോജനീയം നാമ പഞ്ച ഭോജനാനീ"തി വുത്തം, "യോ പന ഭിക്ഖു സന്നിധികാരകം ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ ഖാദേയ്യ വാ ഭുഞ്ജേയ്യ വാ, പാചിത്തിയ"ന്തി ച വുത്തം, തസ്മാ യാമകാലികേ പാചിത്തിയേന ഭവിതബ്ബന്തി കഥം വിഞ്ഞായതീതി? വുച്ചതേ - പദഭാജനേ **ഖാദനീയ**-സദ്ദസ്സ അത്ഥദസ്സനത്ഥം "യാമകാലികം ഠപേത്വാ"തി വുത്തം, ന പന സന്നിധിപച്ചയാ അനാപത്തിദസ്സനത്ഥം. ഖാദിതബ്ബഞ്ഹി യംകിഞ്ചി ഖാദനീയന്തി

അധിപ്പേതം, ന ച യാമകാലികേസു കിഞ്ചി ഖാദിതബ്ബം അത്ഥി പാതബ്ബ്യഭാവതോ. തസ്മാ കിഞ്ചാപി യാമകാലികം ഖാദനീയഭോജനീയേഹി ന സങ്ഗഹിതം, തഥാപി അനാപത്തിം ദസ്സേന്തേന "അനാപത്തി യാമകാലികം യാമേ നിദഹിത്വാ ഭുഞ്ജതീ"തി വചനതോ യാമാതിക്കമേ സന്നിധിപച്ചയാ പാചിത്തിയേന ഭവിതബ്ബന്തി വിഞ്ഞായതി. "യാമകാലികേന, ഭിക്ഖവേ, സത്താഹകാലികം യാവജീവികം തദഹുപടിഗ്ഗഹിതം യാമേ കപ്പതി, യാമാതിക്കന്തേ ന കപ്പതീ"തി (മഹാവ॰ ന॰൭) ഇമിനാപി ചായമത്ഥോ സിദ്ധോ. തേനേവ ഭഗവതോ അധിപ്പായഞ്ഞൂഹി അട്ഠകഥാചരിയേഹി യാമകാലികേ പാചിത്തിയമേവ വുത്തം.

പടിഗ്ഗഹണേതി ഗഹണമേവ സന്ധായ വുത്തം. പടിഗ്ഗഹിതമേവ ഹി തം, പുന പടിഗ്ഗഹണകിച്ചം നത്ഥി. തേനേവ **"അജ്ഝോഹരിതുകാമതായ ഗണ്ഹന്തസ്സ പടിഗ്ഗഹണേ"**തി വുത്തം. **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ സന്നിധികാരകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) പന "അജ്ഝോഹരിസ്സാമീതി ഗണ്ഹന്തസ്സ പടിഗ്ഗഹണേ"ഇച്ചേവ വുത്തം. **യന്തി** യം പത്തം. **സന്ദിസ്സതീ**തി യാഗുയാ ഉപരി സന്ദിസ്സതി. തേലവണ്ണേ പത്തേ സതിപി നിസ്നേഹഭാവേ അങ്ഗുലിയാ ഘംസന്തസ്സ വണ്ണവസേനേവ ലേഖാ പഞ്ഞായതി, തസ്മാ തത്ഥ അനാപത്തീതി ദസ്സനത്ഥം **"സാ അബ്ബോഹാരികാ"**തി വുത്തം. **സയം പടിഗ്ഗഹേത്വാ അപരിച്ചത്തമേവ ഹി ദുതിയദിവസേ ന വട്ടതീ**തി ഏത്ഥ പടിഗ്ഗഹണേ അനപേക്ഖവിസ്സജ്ജനേന അനുപസമ്പന്നസ്സ നിരപേക്ഖദാനേന വാ വിജഹിതപടിഗ്ഗഹണം പരിച്ചത്തമേവ ഹോതീതി "അപരിച്ചത്ത"ന്തി ഇമിനാ ഉഭയഥാപി അവിജഹിതപടിഗ്ഗഹണമേവ വുത്തം. തസ്മാ യം പരസ്സ പരിച്ചജിത്വാ അദിന്നമ്പി സചേ പടിഗ്ഗഹണേ നിരപേക്ഖവിസ്സജ്ജനേന വിജഹിതപടിഗ്ഗഹണം ഹോതി, തമ്പി ദുതിയദിവസേ വട്ടതീതി വേദിതബ്ബം.

യദി ഏവം "പത്തോ ദുദ്ധോതോ ഹോതീ"തിആദീസു കസ്മാ ആപത്തി വുത്താതി? "പടിഗ്ഗഹണം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ സയം വാ അഞ്ഞേന വാ തുച്ഛം കത്വാ ന സമ്മാ ധോവിത്വാ നിട്ഠാപിതേ പത്തേ ലഗ്ഗമ്പി അവിജഹിതപടിഗ്ഗഹണമേവ ഹോതീതി തത്ഥ ആപത്തീ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. കേചി പന "സാമണേരാനം പരിച്ചജന്തീതി ഇമസ്മിം അധികാരേ ഠത്വാ 'അപരിച്ചത്തമേവാ'തി വുത്തത്താ അനുപസമ്പന്നസ്സ പരിച്ചത്തമേവ വട്ടതി, അപരിച്ചത്തം ന വട്ടതീതി ആപന്നം, തസ്മാ നിരാലയഭാവേന പടിഗ്ഗഹണേ വിജഹിതേപി അനുപസമ്പന്നസ്സ അപരിച്ചത്തം ന വട്ടതീ"തി വദന്തി, തം യുത്തം വിയ ന ദിസ്സതി. യദഗ്ഗേന ഹി പടിഗ്ഗഹണം വിജഹതി, തദഗ്ഗേന സന്നിധിമ്പി ന കരോതി വിജഹിതപടിഗ്ഗഹണസ്സ അപ്പടിഗ്ഗഹിതസദിസത്താ. പടിഗ്ഗഹേത്വാ നിദഹിതേയേവ ച സന്നിധിപച്ചയാ ആപത്തി വുത്താ. "പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഏകരത്തം വീതിനാമിതസ്സേതം അധിവചന"ന്തി ഹി വുത്തം.

പാളിയം "സത്താഹകാലികം യാവജീവികം ആഹാരത്ഥായ പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ"തിആദിനാ സന്നിഹിതേസു സത്താഹകാലികയാവജീവികേസു പുരേഭത്തമ്പി ആഹാരത്ഥായ അജ്ഝോഹരണേപി ദുക്കടസ്സ വുത്തത്താ യാമകാലികേപി ആഹാരത്ഥായ അജ്ഝോഹരണേ വിസും ദുക്കടേനപി ഭവിതബ്ബന്തി ആഹ **"ആഹാരത്ഥായ അജ്ഝോഹരതോ ദുക്കടേന സദ്ധിം പാചിത്തിയ"**ന്തി. **പകതിആമിസേ**തി

ഓദനാദികപ്പിയാമിസേ. **യാമകാലികം സതി പച്ചയേ സാമിസേന മുഖേന അജ്ഝോഹരതോ ദ്വേ**തി ഹിയ്യോ പടിഗ്ഗഹിതയാമകാലികം അജ്ജ പുരേഭത്തം സാമിസേന മുഖേന ഭുഞ്ജതോ സന്നിഹിതയാമകാലികപച്ചയാ ഏകം പാചിത്തിയം, സന്നിഹിതേന സംസട്ഠആമിസപച്ചയാ ഏകന്തി ദ്വേ പാചിത്തിയാനി. **വികപ്പദ്വയേപീ**തി സാമിസേന നിരാമിസേനാതി വുത്തവിധാനദ്വയേ. **ദുക്കടം വഡ്ഢതീ**തി ആഹാരത്ഥായ അജ്ഝോഹരണപച്ചയാ ദുക്കടം വഡ്ഢതി. **ഥുല്ലച്ചയഞ്ച ദുക്കടഞ്ച വഡ്ഢതീ**തി മനുസ്സമംസേ ഥുല്ലച്ചയം, സേസഅകപ്പിയമംസേസു ദുക്കടം വഡ്ഢതി.

൨൫൭. **പടിഗ്ഗഹണപച്ചയാ താവ ദുക്കട**ന്തി എത്ഥ സന്നിഹിതത്താ പുരേഭത്തമ്പി ദുക്കടമേവ. സതി പച്ചയേ പന സന്നിഹിതമ്പി സത്താഹകാലികം യാവജീവികം ഭേസജ്ജത്ഥായ ഗണ്ഹന്തസ്സ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ ച അനാപത്തിയേവ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. യാവകാലികയാമകാലികതാ, സന്നിധിഭാവോ, തസ്സ അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

സന്നിധികാരകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പണീതഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൫൯-൨൬൦. നവമേ പണീതസംസട്ഠാനി ഭോജനാനി **പണീതഭോജനാനി**. യഥാ ഹി ആജഞ്ഞയുത്തോ രഥോ ''ആജഞ്ഞരഥോ''തി വുച്ചതി, ഏവമിധാപി പണീതസംസട്ഠാനി സത്തധഞ്ഞനിബ്ബത്താനി ഭോജനാനി ''പണീതഭോജനാനീ''തി വുത്താനി. യേഹി പന പണീതേഹി സംസട്ഠാനി, താനി ''പണീതഭോജനാനീ''തി വുച്ചന്തി, തേസം പഭേദദസ്സനത്ഥം ''സേയ്യഥിദം, സപ്പി നവനീത''ന്തിആദി പാളിയം വുത്തം. ''യേസം മംസം കപ്പതീ''തി ഇദഞ്ച പാചിത്തിയവത്ഥുപരിച്ഛേദദസ്സനത്ഥം വുത്തം, ന പന കപ്പിയവത്ഥുപരിച്ഛേദദസ്സനത്ഥം. ന ഹി അകപ്പിയമംസസത്താനം സപ്പിആദീനി ന കപ്പന്തി. ഏകഞ്ഹി മനുസ്സവസാതേലം ഠപേത്വാ സബ്ബേസം ഖീരസപ്പിനവനീതവസാതേലേസു അകപ്പിയം നാമ നത്ഥി. **സപ്പിഭത്ത**ന്തി എത്ഥ കിഞ്ചാപി സപ്പിസംസട്ഠം ഭത്തം സപ്പിഭത്തം, സപ്പി ച ഭത്തഞ്ച സപ്പിഭത്തന്തിപി വിഞ്ഞായതി, അട്ഠകഥാസു പന ''സാലിഭത്തം വിയ സപ്പിഭത്തം നാമ നത്ഥീ''തി കാരണം വത്വാ ദുക്കടസ്സേവ ദള്ഹതരം കത്വാ വുത്തത്താ ന സക്കാ അഞ്ഞം വത്തും. അട്ഠകഥാചരിയാ ഏവ ഹി ഈദിസേസു ഠാനേസു പമാണം.

മൂലന്തി കപ്പിയഭണ്ഡം സന്ധായ വുത്തം. **അനാപത്തീ**തി വിസങ്കേതത്താ സബ്ബാഹിയേവ ആപത്തീഹി അനാപത്തി. കേചി പന ''പാചിത്തിയേനേവ അനാപത്തി വുത്താ, സൂപോദനവിഞ്ഞത്തിദുക്കടം പന ഹോതിയേവാ''തി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. **കപ്പിയസപ്പിനാ അകപ്പിയസപ്പിനാ**തി ച ഇദം കപ്പിയാകപ്പിയമംസാനം വസേന വുത്തം, തസ്മാ കപ്പിയമംസസപ്പിനാ അകപ്പിയമംസസപ്പിനാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **നാനാവത്ഥുകാനീ**തി സപ്പിനവനീതാദീനം വസേന വുത്തം.

൨൬൨. **മഹാനാമസിക്ഖാപദേന കാരേതബ്ബോ**തി എത്ഥ -

> “അഗിലാനേന ഭിക്ഖുനാ ചതുമാസപച്ചയപവാരണാ സാദിതബ്ബാ അഞ്ഞത്ര പുനപവാരണായ അഞ്ഞത്ര നിച്ചപവാരണായ, തതോ ചേ ഉത്തരി സാദിയേയ്യ, പാചിത്തിയ”ന്തി (പാചി॰ ൩൦൩) -

ഇദം മഹാനാമസിക്ഖാപദം നാമ. ഇമിനാ ച സിക്ഖാപദേന സങ്ഘവസേന ഗിലാനപച്ചയപവാരണായ പവാരിതട്ഠാനേ സചേ തത്ഥ രത്തീഹി വാ ഭേസജ്ജേഹി വാ പരിച്ഛേദോ കതോ ഹോതി, എത്തകായേവ രത്തിയോ എത്തകാനി വാ ഭേസജ്ജാനി വിഞ്ഞാപേതബ്ബാനീതി. അഥ തതോ രത്തിപരിയന്തതോ വാ ഭേസജ്ജപരിയന്തതോ വാ ഉത്തരി ന ഭേസജ്ജകരണീയേന വാ ഭേസജ്ജം അഞ്ഞഭേസജ്ജകരണീയേന വാ അഞ്ഞം ഭേസജ്ജം വിഞ്ഞാപേന്തസ്സ പാചിത്തിയം വുത്തം. തസ്മാ അഗിലാനോ ഗിലാനസഞ്ഞീ ഹുത്വാ പഞ്ച ഭേസജ്ജാനി വിഞ്ഞാപേന്തോ ന ഭേസജ്ജകരണീയേന ഭേസജ്ജം വിഞ്ഞാപേന്തോ നാമ ഹോതീതി “മഹാനാമസിക്ഖാപദേന കാരേതബ്ബോ”തി വുത്തം. **ഏതാനി പാടിദേസനീയവത്ഥൂനീ**തി പാളിയം ആഗതസപ്പിആദീനി സന്ധായ വുത്തം. പാളിയം അനാഗതാനി പന അകപ്പിയസപ്പിആദീനി ഭിക്ഖുനീനമ്പി ദുക്കടവത്ഥൂനീതി വേദിതബ്ബം. **സൂപോദനവിഞ്ഞത്തിയ**ന്തി ഭിക്ഖൂനം പാചിത്തിയവത്ഥൂനി ഭിക്ഖുനീനം പാടിദേസനീയവത്ഥൂനി ച ഠപേത്വാ അവസേസവിഞ്ഞത്തിം സന്ധായ വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. പണീതഭോജനതാ, അഗിലാനതാ, അകതവിഞ്ഞത്തിയാ പടിലാഭോ, അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

പണീതഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ദന്തപോനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൬൩. ദസമേ **അയ്യവോസാടിതകാനീ**തി പിതുപിണ്ഡസ്സേതം അധിവചനം. **ഉമ്മാരേ**തി സുസാനേ കതഗേഹസ്സ അത്തനോ ഗേഹസ്സ വാ ഉമ്മാരേ. **ഘനബദ്ധോ**തി ഘനമംസേന സമ്ബദ്ധോ, കഥിനസംഹതസരീരോതി വുത്തം ഹോതി.

൨൬൪. **മുഖദ്വാര**ന്തി ഗലനാളികം. **ആഹാര**ന്തി അജ്ഝോഹരിതബ്ബം യംകിഞ്ചി യാവകാലികാദിം. **ആഹരേയ്യാ**തി മുഖദ്വാരം പവേസേയ്യ. മുഖേന വാ പവിട്ഠം ഹോതു നാസികായ വാ, ഗലേന അജ്ഝോഹരണീയത്താ സബ്ബമ്പി തം മുഖദ്വാരം പവേസിതമേവ ഹോതി. യസ്മാ പന തേ ഭിക്ഖൂ അനാഹാരേപി ഉദകേ ആഹാരസഞ്ഞായ ദന്തപോനേ ച മുഖദ്വാരം ആഹടം ഇദന്തി സഞ്ഞായ കുക്കുച്ചായിംസു, തസ്മാ വുത്തം **“തേ ഭിക്ഖൂ അദിന്നം…പേ॰… സമ്മാ അത്ഥം അസല്ലക്ഖേത്വാ കുക്കുച്ചായിംസൂ”**തി. ഉദകഞ്ഹി യഥാസുഖം പാതും ദന്തകട്ഠഞ്ച ദന്തപോനപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി, തസ്സ പന രസം ഗിലിതും ന വട്ടതി. സചേപി ദന്തകട്ഠരസോ അജാനന്തസ്സ അന്തോ പവിസതി, പാചിത്തിയമേവ. അനജ്ഝോഹരന്തേന പന ദന്തകട്ഠം വാ ഹോതു അഞ്ഞം വാ, കിഞ്ചി മുഖേ പക്ഖിപിതും വട്ടതി.

൨൬൫. **അകല്ലകോ**തി ഗിലാനോ സഹത്ഥാ പരിഭുഞ്ജിതും അസക്കോന്തോ മുഖേന പടിഗ്ഗണ്ഹാതി. **ഉച്ചാരണമത്ത**ന്തി ഉക്ഖിപനമത്തം. **ഏകദേസേനപീ**തി അങ്ഗുലിയാപി ഫുട്ഠമത്തേന. **തം ചേ പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, സബ്ബം**

പടിഗ്ഗഹിതമേവാതി വേണുകോടിയാ ബന്ധിത്വാ ഠപിതത്താ. സചേപി ഭൂമിയം ഠിതമേവ ഘടം ദായകേന ഹത്ഥപാസേ ഠത്വാ ഘടം ദസ്സാമീതി ദിന്നവേണുകോടിഗ്ഗഹണവസേന പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, ഉഭയകോടിബദ്ധം സബ്ബമ്പി പടിഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി. ഭിക്ഖുസ്സ അത്ഥായ അപീളേത്വാ പകതിയാ പീളിയമാനഉച്ഛുരസം സന്ധായ ''ഗണ്ഹഥാ''തി വുത്തത്താ **"അഭിഹാരോ ന പഞ്ഞായതീ"**തി വുത്തം. ഹത്ഥപാസേ ഠിതസ്സ പന ഭിക്ഖുസ്സ അത്ഥായ പീളിയമാനാ ഉച്ഛുതോ പഗ്ഘരന്തം രസം ഗണ്ഹിതും വട്ടതി, ദോണികായ സയം പഗ്ഘരന്തം ഉച്ഛുരസം മജ്ഝേ ആവരിത്വാ ആവരിത്വാ വിസ്സജ്ജിതമ്പി ഗണ്ഹിതും വട്ടതി. **കത്ഥചി** അട്ഠകഥാസു.

അസംഹാരിമേതി ഥാമമജ്ഝിമേന പുരിസേന അസംഹാരിയേ. **"തിന്തിണികാദിപണ്ണേസൂ"**തി വചനതോ സാഖാസു പടിഗ്ഗഹണം രുഹതീതി ദട്ഠബ്ബം. **പുഞ്ഛിത്വാ പടിഗ്ഗഹേത്വാ**തി ഏത്ഥ ''പുഞ്ഛിതേ പടിഗ്ഗഹണകിച്ചം നത്ഥി, തസ്മാ പുഞ്ഛിത്വാ ഗഹേത്വാതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ''തി വദന്തി. പുഞ്ഛിത്വാ പടിഗ്ഗഹേത്വാ വാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. പത്തേ പതിതരജനചുണ്ണഞ്ഹി അബ്ഭന്തരപരിഭോഗത്ഥായ അപരിഹടഭാവതോ പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി. പുബ്ബാഭോഗസ്സ അനുരൂപേന **"അനുപസമ്പന്നസ്സ ദത്വാ...പേ॰... വട്ടതീ"**തി വുത്തം. യസ്മാ പന തം ''അഞ്ഞസ്സ ദസ്സാമീ''തി ചിത്തുപ്പാദമത്തേന പരസന്തകം നാമ ന ഹോതി, തസ്മാ തസ്സ അദത്വാപി പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി.

ഭിക്ഖുസ്സ ദേതീതി അഞ്ഞസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ ദേതി. **കഞ്ജികന്തി** ഖീരരസാദിം യംകിഞ്ചി ദ്രവം സന്ധായ വുത്തം. ഹത്ഥതോ മോചേത്വാ പുന ഗണ്ഹാതി, ഉഗ്ഗഹിതകം ഹോതീതി ആഹ **"ഹത്ഥതോ അമോചേന്തേനേവാ"**തി. **ആലുലേന്താനന്തി** ആലോലേന്താനം, അയമേവ വാ പാഠോ. ആഹരിത്വാ ഭൂമിയം ഠപിതത്താ അഭിഹാരോ നത്ഥീതി ആഹ **"പത്തോ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബോ"**തി. **പഠമതരം ഉളുങ്കതോ ഥേവാ പത്തേ പതന്തീ**തി ഏത്ഥ ''യഥാ പഠമതരം പതിതഥേവേ ദോസോ നത്ഥി, തഥാ ആകിരിത്വാ അപനേന്താനം പച്ഛാ പതിതഥേവേപി അഭിഹടത്താ നേവത്ഥി ദോസോ''തി വദന്തി. **ചരുകേനാ**തി ഖുദ്ദകഭാജനേന. **മുഖവട്ടിയാപി ഗഹേതും വട്ടതീ**തി മുഖവട്ടിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഹത്ഥേ ഫുസാപിതേ ഗണ്ഹിതും വട്ടതി. **കേചീ**തി അഭയഗിരിവാസിനോ. **ഏസ നയോ**തി കായപടിബദ്ധപടിബദ്ധമ്പി കായപടിബദ്ധമേവാതി അയം നയോ. തഥാ ച തത്ഥ കായപടിബദ്ധേ തംപടിബദ്ധേ ച ഥുല്ലച്ചയമേവ വുത്തം.

തേനാതി യസ്സ ഭിക്ഖുനോ സന്തികം ഗതം, തേന. **തസ്മാ**തി യസ്മാ മൂലട്ഠസ്സേവ പരിഭോഗോ അനുഞ്ഞാതോ, തസ്മാ. തം ദിവസം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ ദുതിയദിവസേ പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ ഉഗ്ഗഹിതകപടിഗ്ഗഹിതം ഹോതീതി ആഹ **"അനാമസിത്വാ"**തി. അപ്പടിഗ്ഗഹിതത്താ **"സന്നിധിപച്ചയാ അനാപത്തീ"**തി വുത്തം. അപ്പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ അദിന്നമുഖദ്വാരാപത്തി ഹോതീതി ആഹ **"പടിഗ്ഗഹേത്വാ പന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബ"**ന്തി. **"തം ദിവസം...പേ॰... ന തതോ പര"**ന്തി വചനതോ തം ദിവസം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ വാ അഗ്ഗഹേത്വാ വാ ഠപിതം ദുതിയദിവസേ അപ്പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ അദിന്നമുഖദ്വാരാപത്തി ഹോതി, ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ ഠപിതം ദുതിയദിവസേ പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ പന ഉഗ്ഗഹിതകപടിഗ്ഗഹിതം ഹോതി. അപ്പടിഗ്ഗഹിതമേവ ഹി ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ

ഠപിതം. **“സാമം ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജിതു”**ന്തി ഹി വചനതോ അപ്പടിഗ്ഗഹിതസ്സേവ തസ്മിം ദിവസേ പരിഭോഗോ അനുഞ്ഞാതോ. തസ്മാ യം വുത്തം **ഗണ്ഠിപദേ “തം ദിയ്യമാനം പതതീ**തി ഏത്ഥ യഥാ ഗണഭോജനാദീസു ഗിലാനാദീനം കുക്കുച്ചായന്താനം ഗണഭോജനം അനുഞ്ഞാതം, ഏവമിധാപി ഭഗവതാ പടിഗ്ഗഹിതമേവ കുക്കുച്ചവിനോദനത്ഥം അനുഞ്ഞാത”ന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. “തം ദിയ്യമാനം പതതീ”തി അവിസേസേന വുത്തത്താ ചതൂസുപി കാലികേസു അയം നയോ വേദിതബ്ബോ.

സത്ഥകേനാതി പടിഗ്ഗഹിതസത്ഥകേന. കസ്മാ പനേത്ഥ ഉഗ്ഗഹിതപച്ചയാ സന്നിധിപച്ചയാ വാ ദോസോ ന സിയാതി ആഹ **“ന ഹി തം പരിഭോഗത്ഥായ പരിഹരന്തീ”**തി. ഇമിനാവ ബാഹിരപരിഭോഗത്ഥം സാമം ഗഹേത്വാ അനുപസമ്പന്നേന ദിന്നം വാ ഗഹേത്വാ പരിഹരിതും വട്ടതീതി ദീപേതി. തസ്മാ പത്തസമ്മക്ഖനാദിഅത്ഥം സാമം ഗഹേത്വാ പരിഹടതേലാദിം സചേ പരിഭുഞ്ജിതുകാമോ ഹോതി, പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ അനാപത്തി. അബ്ഭന്തരപരിഭോഗത്ഥം പന സാമം ഗഹിതം പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ ഉഗ്ഗഹിതകപടിഗ്ഗഹിതം ഹോതി, അപ്പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ അദിന്നമുഖദ്വാരാപത്തി ഹോതി, അബ്ഭന്തരപരിഭോഗത്ഥമേവ അനുപസമ്പന്നേന ദിന്നം ഗഹേത്വാ പരിഹരന്തസ്സ സിങ്ഗീലോണകപ്പോ വിയ സന്നിധിപച്ചയാ ആപത്തി ഹോതി. കേചി പന “ഥാമമജ്ഝിമസ്സ പുരിസസ്സ ഉച്ചാരണമത്തം ഹോതീതിആദിനാ വുത്തപഞ്ചങ്ഗസമ്പത്തിയാ പടിഗ്ഗഹണസ്സ രുഹനതോ ബാഹിരപരിഭോഗത്ഥമ്പി സചേ അനുപസമ്പന്നേന ദിന്നം ഗണ്ഹാതി, പടിഗ്ഗഹിതമേവാ”തി വദന്തി. ഏവം സതി ഇധ ബാഹിരപരിഭോഗത്ഥം അനുപസമ്പന്നേന ദിന്നം ഗഹേത്വാ പരിഹരന്തസ്സ സന്നിധിപച്ചയാ ആപത്തി വത്തബ്ബാ സിയാ, “ന ഹി തം പരിഭോഗത്ഥായ പരിഹരന്തീ”തി ച ന വത്തബ്ബം, തസ്മാ ബാഹിരപരിഭോഗത്ഥം ഗഹിതം പടിഗ്ഗഹിതം നാമ ന ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. യദി ഏവം പഞ്ചസു പടിഗ്ഗഹണങ്ഗേസു “പരിഭോഗത്ഥായാ”തി വിസേസനം വത്തബ്ബന്തി? ന വത്തബ്ബം. പടിഗ്ഗഹണഞ്ഹി പരിഭോഗത്ഥമേവ ഹോതീതി “പരിഭോഗത്ഥായാ”തി വിസും അവത്വാ “തഞ്ചേ ഭിക്ഖു കായേന വാ കായപടിബദ്ധേന വാ പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ”തി ഏത്തകമേവ വുത്തം. അപരേ പന “സതിപി പടിഗ്ഗഹണേ ‘ന ഹി തം പരിഭോഗത്ഥായ പരിഹരന്തീ’തി ഇധ അപരിഭോഗത്ഥായ പരിഹരണേ അനാപത്തി വുത്താ”തി വദന്തി. **ഉദുക്ഖലമുസലാനി ഖിയ്യന്തീ**തി ഏത്ഥ ഉദുക്ഖലമുസലാനം ഖയേന പിസിതകോട്ടിതഭേസജ്ജേസു സചേ ആഗന്തുകവണ്ണോ പഞ്ഞായതി, ന വട്ടതി.

സുദ്ധം ഉദകം ഹോതീതി രുക്ഖസാഖാദീഹി ഗളിത്വാ പതനഉദകം സന്ധായ വുത്തം. **പത്തോ വാസ്സ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബോ**തി ഏത്ഥാപി പത്തഗതം ഛുപിത്വാ ദേന്തസ്സ ഹത്ഥലഗ്ഗേന ആമിസേന ദോസാഭാവത്ഥം പത്തപടിഗ്ഗഹണന്തി അബ്ഭന്തരപരിഭോഗത്ഥമേവ പടിഗ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **യം സാമണേരസ്സ പത്തേ പതതി…പേ॰… പടിഗ്ഗഹണം ന വിജഹതീ**തി ഏത്ഥ പുനപ്പുനം ഗണ്ഹന്തസ്സ അത്തനോ പത്തേ പക്ഖിത്തമേവ “അത്തനോ സന്തക”ന്തി സന്നിട്ഠാനകരണതോ ഹത്ഥഗതം പടിഗ്ഗഹണം ന വിജഹതി, പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ദിന്നം പന ഗണ്ഹന്തസ്സ ഗഹണസമയേയേവ “അത്തനോ സന്തക”ന്തി സന്നിട്ഠാനസ്സ കതത്താ ഹത്ഥഗതം പടിഗ്ഗഹണം വിജഹതി. **കേസഞ്ചി അത്ഥായ ഓദനം പക്ഖിപതീ**തി ഏത്ഥ അനുപസമ്പന്നസ്സ അത്ഥായ പക്ഖിപന്തേപി “ആഗന്ത്വാ ഗണ്ഹിസ്സതീ”തി

സയമേവ പക്ഖിപിത്വാ ഠപനതോ പടിഗ്ഗഹണം ന വിജഹതി, അനുപസമ്പന്നസ്സ ഹത്ഥേ പക്ഖിത്തം പന അനുപസമ്പന്നേനേവ ഠപിതം നാമ ഹോതീതി പടിഗ്ഗഹണം വിജഹതി പരിച്ചത്തഭാവതോ. തേന വുത്തം **“സാമണേര…പേ॰… പരിച്ചത്തത്താ”**തി.

പടിഗ്ഗഹണൂപഗം ഭാരം നാമ ഥാമമജ്ഝിമസ്സ പുരിസസ്സ ഉക്ഖേപാരഹം. കിഞ്ചാപി അവിസ്സജ്ജേത്വാവ അഞ്ഞേന ഹത്ഥേന പിദഹന്തസ്സ ദോസോ നത്ഥി, തഥാപി ന പിദഹിതബ്ബന്തി അട്ഠകഥാപമാണേനേവ ഗഹേതബ്ബം. **മച്ഛികവാരണത്ഥ**ന്തി ഏത്ഥ “സചേപി സാഖായ ലഗ്ഗരജം പത്തേ പതതി, സുഖേന പരിഭുഞ്ജിതും സക്കാതി സാഖായ പടിഗ്ഗഹിതത്താ അബ്ഭന്തരപരിഭോഗത്ഥമേവിധ പടിഗ്ഗഹണന്തി മൂലപടിഗ്ഗഹണമേവ വട്ടതീ”തി വുത്തം. അപരേ പന “മച്ഛികവാരണത്ഥന്തി ഏത്ഥ വചനമത്തം ഗഹേത്വാ ബാഹിരപരിഭോഗത്ഥം ഗഹിത”ന്തി വദന്തി. **തസ്മിമ്പി അസതീ**തി ചാടിയാ വാ കുണ്ഡകേ വാ അസതി. **അനുപസമ്പന്നം ഗാഹാപേത്വാ**തി തംയേവ അജ്ഝോഹരണീയഭണ്ഡം അനുപസമ്പന്നേന ഗാഹാപേത്വാ. **ഥേരസ്സ പത്തം അനുഥേരസ്സാ**തി ഥേരസ്സ പത്തം അത്തനാ ഗഹേത്വാ അനുഥേരസ്സ ദേതി. **തുയ്ഹം യാഗും മയ്ഹം ദേഹീ**തി ഏത്ഥ ഏവം വത്വാ സാമണേരസ്സ പത്തം ഗഹേത്വാ അത്തനോപി പത്തം തസ്സ ദേതി. **ഏത്ഥ പനാ**തി പണ്ഡിതോ സാമണേരോതിആദിപത്തപരിവത്തനകഥായ. **കാരണം ഉപപരിക്ഖിതബ്ബ**ന്തി യഥാ മാതുആദീനം തേലാദീനി ഹരന്തോ തഥാരൂപേ കിച്ചേ അനുപസമ്പന്നേന അപരിവത്തേത്വാവ പരിഭുഞ്ജിതും ലഭതി, ഏവമിധ പത്തപരിവത്തനം അകത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും ന ലഭതീതി ഏത്ഥ കാരണം വീമംസിതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

ഏത്ഥ പന “സാമണേരേഹി ഗഹിതതണ്ഡുലേസു പരിക്ഖീണേസു അവസ്സം അമ്ഹാകം സാമണേരാ സങ്ഗഹം കരോന്തീതി വിതക്കുപ്പത്തി സമ്ഭവതി, തസ്മാ തം പരിവത്തേത്വാവ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. മാതാപിതൂനം അത്ഥായ പന ഛായത്ഥായ വാ ഗഹണേ പരിഭോഗാസാ നത്ഥി, തസ്മാ തം വട്ടതീ”തി കാരണം വദന്തി. തേനേവ **ആചരിയബുദ്ധദത്തത്ഥേരേന**പി വുത്തം -

> “മാതാപിതൂനമത്ഥായ, തേലാദിഹരതോപി ച;
> സാഖം ഛായാദിഅത്ഥായ, ഇമേസം ന വിസേസതി.
>
> “തസ്മാ ഹിസ്സ വിസേസസ്സ, ചിന്തേതബ്ബം തു കാരണം;
> തസ്സ സാലയഭാവം തു, വിസേസം തക്കയാമ ത”ന്തി.

ഇദമേവേത്ഥ യുത്തതരം അവസ്സം തഥാവിധവിതക്കുപ്പത്തിയാ സമ്ഭവതോ. ന സക്കാ ഹി ഏത്ഥ വിതക്കം സോധേതുന്തി. മാതാദീനം അത്ഥായ ഹരണേ പന നാവസ്സം തഥാവിധവിതക്കുപ്പത്തീതി സക്കാ വിതക്കം സോധേതും. യത്ഥ ഹി വിതക്കം സോധേതും സക്കാ, തത്ഥ നേവത്ഥി ദോസോ. തേനേവ വക്ഖതി “സചേ പന സക്കോതി വിതക്കം സോധേതും, തതോ ലദ്ധം ഖാദിതുമ്പി വട്ടതീ”തി.

നിച്ചാലേതും ന സക്കോതീതി നിച്ചാലേത്വാ സക്ഖരാ അപനേതും ന സക്കോതി. **ആധാരകേ പത്തോ ഠപിതോ ഹോതീ**തി പടിഗ്ഗഹേതബ്ബപത്തം സന്ധായ വുത്തം. **ചാലേതീ**തി വിനാ കാരണം ചാലേതി. സതിപി കാരണേ

ഭിക്ഖൂനം പരിഭോഗാരഹം ചാലേതും ന വട്ടതി. കിഞ്ചാപി ''അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, അമനുസ്സികാബാധേ ആമകമംസം ആമകലോഹിത''ന്തി (മഹാവ॰ ൨൬൪) താദിസേ ആബാധേ അത്തനോ അത്ഥായ ആമകമംസപടിഗ്ഗഹണം അനുഞ്ഞാതം, ''ആമകമംസപടിഗ്ഗഹണാ പടിവിരതോ ഹോതീ''തി ച സാമഞ്ഞതോ പടിക്ഖിത്തം, തഥാപി അത്തനോ അഞ്ഞസ്സ വാ ഭിക്ഖുനോ അത്ഥായ അഗ്ഗഹിതത്താ **''സീഹവിഘാസാദിം...പേ॰... വട്ടതീ''**തി വുത്തം. **സക്കോതി വിതക്കം സോധേതു**ന്തി മയ്ഹമ്പി ദേതീതി വിതക്കസ്സ അനുപ്പന്നഭാവം സല്ലക്ഖേതും സക്കോതി, സാമണേരസ്സ ദസ്സാമീതി സുദ്ധചിത്തേന മയാ ഗഹിതന്തി വാ സല്ലക്ഖേതും സക്കോതി.

സചേ പന മൂലേപി പടിഗ്ഗഹിതം ഹോതീതി ഏത്ഥ ''ഗഹേത്വാ ഗതേ മയ്ഹമ്പി ദദേയ്യുന്തി സഞ്ഞായ സചേ പടിഗ്ഗഹിതം ഹോതീ''തി വദന്തി. **കോട്ഠാസേ കരോതീ**തി ഭിക്ഖുസാമണേരാ ച അത്തനോ അത്തനോ അഭിരുചിതം കോട്ഠാസം ഗണ്ഹന്തൂതി സബ്ബേസം സമകേ കോട്ഠാസേ കരോതി. **ഗഹിതാവസേസ**ന്തി സാമണേരേഹി ഗഹിതകോട്ഠാസതോ അവസേസം. **ഗണ്ഹിത്വാ**തി ''മയ്ഹം ഇദം ഗണ്ഹിസ്സാമീ''തി ഗഹേത്വാ. ഇധ ഗഹിതാവസേസം നാമ തേന ഗണ്ഹിത്വാ പുന ഠപിതം. **പടിഗ്ഗഹേത്വാ**തി തദഹു പടിഗ്ഗഹേത്വാ. തേനേവ **''യാവകാലികേന യാവജീവികസംസഗ്ഗേ ദോസോ നത്ഥീ''**തി വുത്തം. സചേ പന പുരിമദിവസേ പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഠപിതാ ഹോതി, സാമിസേന മുഖേന തസ്സാ വട്ടിയാ ധൂമം പിവിതും ന വട്ടതി. **സമുദ്ദോദകേനാ**തി അപ്പടിഗ്ഗഹിതസമുദ്ദോദകേന. യസ്മാ കതകട്ഠി ഉദകം പസാദേത്വാ വിസും തിട്ഠതി, തസ്മാ **''അബ്ബോഹാരിക''**ന്തി വുത്തം. **ലഗ്ഗതീ**തി മുഖേ ഹത്ഥേ ച ഉദകേ സുക്ഖേ സേതവണ്ണം ദസ്സേന്തം ലഗ്ഗതി. **പാനീയം ഗഹേത്വാ**തി അത്തനോയേവ അത്ഥായ ഗഹേത്വാ. സചേ പന പീതാവസേസം തത്ഥേവ ആകിരിസ്സാമീതി ഗണ്ഹാതി, പുന പടിഗ്ഗഹണകിച്ചം നത്ഥി. **വിക്ഖമ്ഭേത്വാ**തി വിയൂഹിത്വാ, അപനേത്വാതി അത്ഥോ.

മഹാഭൂതേസൂതി സരീരനിസ്സിതേസു മഹാഭൂതേസു. **പതതീ**തി വിച്ഛിന്ദിത്വാ പതതി. വിച്ഛിന്ദിത്വാ പതിതമേവ ഹി പടിഗ്ഗഹേതബ്ബം, ന ഇതരം. **അല്ലദാരും രുക്ഖതോ ഛിന്ദിത്വാപി കാതും വട്ടതീ**തി ഏത്ഥ മത്തികത്ഥായ പഥവിം ഖണിതുമ്പി വട്ടതീതി വേദിതബ്ബം. **സപ്പദട്ഠക്ഖണേയേവ വട്ടതീ**തി അസതി കപ്പിയകാരകേ സാമം ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി, അഞ്ഞദാ പടിഗ്ഗഹാപേത്വാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അപ്പടിഗ്ഗഹിതതാ, അനനുഞ്ഞാതതാ, ധൂമാദിഅബ്ബോഹാരികാഭാവോ, അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ദന്തപോനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ഭോജനവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. അചേലകവഗ്ഗോ

൧. അചേലകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൭൩. അചേലകവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ **തേസ**ന്തി തിത്ഥിയാനം. **തത്ഥാ**തി ഭാജനേ. **ഇതോ**തി പത്തതോ. **സചേ തിത്ഥിയോ വദതീ**തി ''പഠമമേവ മം

സന്ധായ അഭിഹരിത്വാ ഠപിതം മയ്ഹം സന്തകം ഹോതി, ഇമസ്മിം ഭാജനേ ആകിരഥാ''തി വദതി, വട്ടതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അഞ്ഞതിത്ഥിയതാ, അജ്ഝോഹരണീയതാ , അജ്ഝോഹരണത്ഥായ സഹത്ഥാ അനിക്ഖിത്തഭാജനേ ദാനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

അചേലകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഉയ്യോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൭൪. ദുതിയം ഉത്താനത്ഥമേവ. അനാചാരം ആചരിതുകാമതാ, തദത്ഥമേവ ഉപസമ്പന്നസ്സ ഉയ്യോജനാ, ഏവം ഉയ്യോജേന്തസ്സ ഉപചാരാതിക്കമോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഉയ്യോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. സഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൮൦. തതിയേ **പിട്ഠസങ്ഘാടോതി** ദ്വാരബാഹായേതം അധിവചനം. ഖുദ്ദകം നാമ സയനിഘരം വിത്ഥാരതോ പഞ്ചഹത്ഥപ്പമാണം ഹോതി, തസ്സ ച മജ്ഝിമട്ഠാനം പിട്ഠസങ്ഘാടതോ അഡ്ഢതേയ്യഹത്ഥപ്പമാണമേവ ഹോതി, തസ്മാ താദിസേ സയനിഘരേ പിട്ഠസങ്ഘാടതോ ഹത്ഥപാസം വിജഹിത്വാ നിസിന്നോ പിട്ഠിവംസം അതിക്കമിത്വാ നിസിന്നോ നാമ ഹോതി. ഏവം നിസിന്നോ ച മജ്ഝം അതിക്കമിത്വാ നിസിന്നോ നാമ ഹോതീതി ആഹ **''ഇമിനാ മജ്ഝാതിക്കമം ദസ്സേതീ''**തി. **യഥാ വാ തഥാ വാ കതസ്സാതി** പിട്ഠിവംസം ആരോപേത്വാ വാ അനാരോപേത്വാ വാ കതസ്സ. **സചിത്തകന്തി** അനുപവിസിത്വാ നിസീദനചിത്തേന സചിത്തകം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. പരിയുട്ഠിതരാഗജായമ്പതികാനം സന്നിഹിതതാ, സയനിഘരതാ, ദുതിയസ്സ ഭിക്ഖുനോ അഭാവോ, അനുപഖജ്ജ നിസീദനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

സഭോജനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨൮൪-൨൮൯. ചതുത്ഥപഞ്ചമേസു നത്ഥി കിഞ്ചി വത്തബ്ബം.

൬. ചാരിത്തസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൨൯൪. ഛട്ഠേ **പകതിവചനേനാതി** ഏത്ഥ യം ദ്വാദസഹത്ഥബ്ഭന്തരേ ഠിതേന സോതും സക്കാ ഭവേയ്യ, തം പകതിവചനം നാമ. **ആപുച്ഛിതബ്ബോതി** ''അഹം ഇത്ഥന്നാമസ്സ ഘരം ഗച്ഛാമീ''തി വാ ''ചാരിത്തം ആപജ്ജാമീ''തി വാ ഈദിസേന വചനേന ആപുച്ഛിതബ്ബോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം അഞ്ഞതരേന നിമന്തനസാദിയനം, സന്തം ഭിക്ഖും അനാപുച്ഛനാ, ഭത്തിയഘരതോ അഞ്ഞഘരപ്പവേസനം, മജ്ഝന്ഹികാനതിക്കമോ, സമയസ്സ വാ ആപദാനം വാ അഭാവോതി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

ചാരിത്തസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. മഹാനാമസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൦൩. സത്തമേ **മഹാനാമോ നാമാ**തി അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ഭാതാ ഭഗവതോ ചൂളപിതു പുത്തോ. സുദ്ധോദനോ സക്കോദനോ സുക്കോദനോ ധോതോദനോ അമിതോദനോതി ഇമേ ഹി പഞ്ച ജനാ ഭാതരോ. അമിതാ നാമ ദേവീ തേസം ഭഗിനീ, തിസ്സത്ഥേരോ തസ്സാ പുത്തോ. തഥാഗതോ ച നന്ദത്ഥേരോ ച സുദ്ധോദനസ്സ പുത്താ, മഹാനാമോ ച അനുരുദ്ധത്ഥേരോ ച സുക്കോദനസ്സ, ആനന്ദത്ഥേരോ അമിതോദനസ്സ. സോ ഭഗവതോ കനിട്ഠോ, മഹാനാമോ മഹല്ലകതരോ സകദാഗാമീ അരിയസാവകോ. തേന വുത്തം **"മഹാനാമോ നാമ... പേ॰... അരിയസാവകോ"**തി.

൩൦൪-൩൦൬. പാളിയം **അജ്ജണ്ഹോ**തി അജ്ജ ഏകദിവസന്തി അത്ഥോ, "അജ്ജനോ"തി വാ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ, **നോ** **അമ്ഹാകം**. **കാലം ആഹരിസ്സഥാ**തി സ്വേ ഹരിസ്സഥ. **തതോ ചേ ഉത്തരി സാദിയേയ്യാ**തി സചേ തത്ഥ രത്തീഹി വാ ഭേസജ്ജേഹി വാ പരിച്ഛേദോ കതോ ഹോതി "ഏത്തകായേവ വാ രത്തിയോ ഏത്തകാനി വാ ഭേസജ്ജാനി വിഞ്ഞാപേതബ്ബാനീ"തി, തതോ രത്തിപരിയന്തതോ വാ ഭേസജ്ജപരിയന്തതോ വാ ഉത്തരി വിഞ്ഞാപേന്തോ സാദിയേയ്യ. "ഇമേഹി തയാ ഭേസജ്ജേഹി പവാരിതമ്ഹ, അമ്ഹാകഞ്ച ഇമിനാവ ഭേസജ്ജേന അത്ഥോ"തി ആചിക്ഖിത്വാ വിഞ്ഞാപേതുമ്പി ഗിലാനോവ ലഭതി.

൩൦൭. യസ്മാ സങ്ഘപവാരണായമേവായം വിധി, തസ്മാ **"യേ അത്തനോ പുഗ്ഗലികായ പവാരണായ പവാരിതാ"**തി വുത്തം. സേസം ഉത്താനമേവ. സങ്ഘപവാരണതാ , ഭേസജ്ജവിഞ്ഞത്തി, അഗിലാനതാ, പരിയന്താതിക്കമോതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

മഹാനാമസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഉയ്യുത്തസേനാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൧൧. അട്ഠമേ ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉയ്യുത്തസേനാ, ദസ്സനത്ഥായ ഗമനം, അനുഞ്ഞാതോകാസതോ അഞ്ഞത്ര ദസ്സനം, തഥാരൂപപച്ചയസ്സ ആപദായ വാ അഭാവോതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ഉയ്യുത്തസേനാസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സേനാവാസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൧൯. നവമസിക്ഖാപദമ്പി ഉത്താനമേവ. തിരത്താതിക്കമോ, സേനായ സൂരിയസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ, ഗിലാനതാദീനം അഭാവോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

സേനാവാസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഉയ്യോധികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൨൨. ദസമേ **കതി തേ ലക്ഖാനി ലദ്ധാനീ**തി തവ സരപ്പഹാരസ്സ ലക്ഖണഭൂതാ കിത്തകാ ജനാ തയാ ലദ്ധാതി അത്ഥോ, കിത്തകാ തയാ വിദ്ധാതി വുത്തം ഹോതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഉയ്യോധികാദിദസ്സനത്ഥായ

ഗമനം, അനുഞ്ഞാതോകാസതോ അഞ്ഞത്ര ദസ്സനം, തഥാരൂപപച്ചയസ്സ ആപദായ വാ അഭാവോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഉയ്യോധികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ അചേലകവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

൬. സുരാപാനവഗ്ഗോ

൧. സുരാപാനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൨൬-൩൨൮. സുരാപാനവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ **വതിയാ**തി ഗാമപരിക്ഖേപവതിയാ. പാളിയം പിട്ഠസുരാദീസു പിട്ഠം ഭാജനേ പക്ഖിപിത്വാ തജ്ജം ഉദകം ദത്വാ മദ്ദിത്വാ കതാ **പിട്ഠസുരാ**. ഏവം പൂവേ ഓദനേ ച ഭാജനേ പക്ഖിപിത്വാ തജ്ജം ഉദകം ദത്വാ മദ്ദിത്വാ കതാ **പൂവസുരാ ഓദനസുരാ**തി ച വുച്ചതി. ''കിണ്ണാ''തി പന തസ്സാ സുരായ ബീജം വുച്ചതി. യേ സുരാമോദകാതിപി വുച്ചന്തി, തേ പക്ഖിപിത്വാ കതാ **കിണ്ണപക്ഖിത്താ**. ഹരീതകീസാസപാദിനാനാസമ്ഭാരേഹി സംയോജിതാ **സമ്ഭാരസംയുത്താ**.

മധുകതാലനാളികേരാദിപുപ്ഫരസോ ചിരപരിവാസിതോ **പുപ്ഫാസവോ**. പനസാദിഫലരസോ **ഫലാസവോ**. മുദ്ദികാരസോ **മധ്വാസവോ**. ഉച്ഛുരസോ **ഗുളാസവോ**. ഹരീതകാമലകകടുകഭണ്ഡാദിനാനാസമ്ഭാരാനം രസോ ചിരപരിവാസിതോ **സമ്ഭാരസംയുത്തോ. ബീജതോ പട്ഠായാ**തി സമ്ഭാരേ പടിയാദേത്വാ ചാടിയം പക്ഖിത്തകാലതോ, താലനാളികേരാദീനം പുപ്ഫരസസ്സ ഗഹിതഅഭിനവകാലതോയേവ ച പട്ഠായ.

൩൨൯. ലോണസോവീരകം സുത്തഞ്ച അനേകേഹി ഭേസജ്ജേഹി അഭിസങ്ഖതോ അമജ്ജഭൂതോ ആസവവിസേസോ. **വാസഗ്ഗാഹാപനത്ഥ**ന്തി സുഗന്ധിഭാവഗ്ഗാഹാപനത്ഥം. **അചിത്തകം ലോകവജ്ജ**ന്തി ഏത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം പഠമപാരാജികവണ്ണനായം വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. മജ്ജഭാവോ, തസ്സ പാനഞ്ചാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

സുരാപാനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. അങ്ഗുലിപതോദകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൩൦. ദുതിയേ **ഭിക്ഖുനീപി അനുപസമ്പന്നട്ഠാനേ ഠിതാ**തി ഏത്ഥ ഭിക്ഖുപി ഭിക്ഖുനിയാ അനുപസമ്പന്നട്ഠാനേ ഠിതോതി വേദിതബ്ബോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഹസാധിപ്പായതാ, ഉപസമ്പന്നസ്സ കായേന കായാമസനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

അങ്ഗുലിപതോദകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഹസധമ്മസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൩൭. തതിയം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉപരിഗോപ്ഫകതാ, ഹസാധിപ്പായേന കീളനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

ഹസധമ്മസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. അനാദരിയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൪൪. ചതുത്ഥേ **ഗാരയ്ഹോ ആചരിയുഗ്ഗഹോ ന ഗഹേതബ്ബോ**തി യസ്മാ ഉച്ഛുരസോ സത്താഹകാലികോ, തസ്സ കസടോ യാവജീവികോ, ദ്വിന്നംയേവ സമവായോ ഉച്ഛുയട്ഠി, തസ്മാ വികാലേ ഉച്ഛുയട്ഠിം ഖാദിതും വട്ടതി ഗുളഹരീതകം വിയാതി ഏവമാദികോ ഗാരയ്ഹാചരിയവാദോ ന ഗഹേതബ്ബോ. **ലോകവജ്ജേ ആചരിയുഗ്ഗഹോ ന വട്ടതീ**തി ലോകവജ്ജസിക്ഖാപദേ ആപത്തിട്ഠാനേ യോ ആചരിയവാദോ, സോ ന ഗഹേതബ്ബോ, ലോകവജ്ജം അതിക്കമിത്വാ ''ഇദം അമ്ഹാകം ആചരിയുഗ്ഗഹോ''തി വദന്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ ന വട്ടതീതി അധിപ്പായോ. **സുത്താനുലോമം** നാമ അട്ഠകഥാ. **പവേണിയാ ആഗതസമോധാനം ഗച്ഛതീ**തി ''പവേണിയാ ആഗതോ ആചരിയുഗ്ഗഹോവ ഗഹേതബ്ബോ''തി ഏവം വുത്തേ മഹാഅട്ഠകഥാവാദേയേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീതി അധിപ്പായോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഉപസമ്പന്നസ്സ പഞ്ഞത്തേന വചനം, അനാദരിയകരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

അനാദരിയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ഭിംസാപനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൪൫. പഞ്ചമം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉപസമ്പന്നതാ, തസ്സ ദസ്സനസവനവിസയേ ഭിംസാപേതുകാമതായ വായമനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

ഭിംസാപനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ജോതിസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൫൦. ഛട്ഠേ ഭഗ്ഗാ നാമ ജനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദേന ''ഭഗ്ഗാ''തി വുച്ചതി. തേന വുത്തം **''ഭഗ്ഗാതി ജനപദസ്സ നാമ''**ന്തി. **സുസുമാരഗിരേ**തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തസ്സ കിര നഗരസ്സ മാപനത്ഥം വത്ഥുവിജ്ജാചരിയേന നഗരട്ഠാനസ്സ പരിഗ്ഗണ്ഹനദിവസേ അവിദൂരേ സുസുമാരോ സദ്ദമകാസി ഗിരം നിച്ഛാരേസി. അഥ അനന്തരായേന നഗരേ മാപിതേ തമേവ സുസുമാരഗിരണം സുഭനിമിത്തം കത്വാ സുസുമാരഗിരംത്വേവസ്സ നാമം അകംസു. കേചി പന ''സുസുമാരസണ്ഠാനത്താ സുസുമാരോ നാമ ഏകോ ഗിരി, സോ തസ്സ നഗരസ്സ സമീപേ, തസ്മാ തം സുസുമാരഗിരി ഏതസ്സ അത്ഥീതി 'സുസുമാരഗിരീ'തി വുച്ചതീ''തി വദന്തി. തഥാ വാ ഹോതു അഞ്ഞഥാ വാ, നാമമേതം തസ്സ നഗരസ്സാതി ആഹ **''സുസുമാരഗിരന്തി നഗരസ്സ നാമ''**ന്തി. **ഭേസകളാ**തി ഘമ്പണ്ഡനാമകോ ഗച്ഛവിസേസോ. കേചി ''സേതരുക്ഖോ''തിപി വദന്തി. തേസം ബഹുലതായ പന തം വനം ഭേസകളാവനന്ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. ''ഭേസഗളാവനേ''തിപി പാഠോ. ''ഭേസോ നാമ ഏകോ യക്ഖോ അയുത്തകാരീ, തസ്സ തതോ ഗളിതട്ഠാനതായ തം വനം ഭേസഗളാവനം നാമ ജാത''ന്തി ഹി കേചി.

൩൫൬. ജോതികരണേതി അഗ്ഗികരണേ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അഗിലാനതാ, അനുഞ്ഞാതകരണാഭാവോ, വിസിബ്ബേതുകാമതാ, സമാദഹനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ജോതിസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. നഹാനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൬൭. സത്തമസിക്ഖാപദസ്സ പാളിയം **അസമ്ഭിന്നേനാ**തി അമക്ഖിതേന, അനട്ഠേനാതി അത്ഥോ. **ഓരേനദ്ധമാസം നഹായേയ്യാ**തി നഹാതദിവസതോ പട്ഠായ അദ്ധമാസേ അപരിപുണ്ണേ നഹായേയ്യ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. മജ്ഝിമദേസോ, ഊനകദ്ധമാസേ നഹാനം, സമയാനം വാ നദീപാരഗമനസ്സ വാ ആപദാനം വാ അഭാവോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

നഹാനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ദുബ്ബണ്ണകരണസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൬൮. അട്ഠമേ **"ചമ്മകാരനീലം** നാമ പകതിനീല"ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ഗണ്ഠിപദേ** പന "ചമ്മകാരാ ഉദകേ തിപുമലം അയഗൂഥഞ്ച പക്ഖിപിത്വാ ചമ്മം കാളം കരോന്തി, തം ചമ്മകാരനീല"ന്തി വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. വുത്തപ്പകാരസ്സ ചീവരസ്സ അകതകപ്പതാ, അനട്ഠചീവരാദിതാ, നിവാസനം വാ പാരുപനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ദുബ്ബണ്ണകരണസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. വികപ്പനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൭൪. നവമേ **അപച്ചുദ്ധാരണ**ന്തി "മയ്ഹം സന്തകം പരിഭുഞ്ജ വാ വിസ്സജ്ജേഹി വാ"തിആദിനാ അകതപച്ചുദ്ധാരം. **യേന വിനയകമ്മം കത**ന്തി യേന സദ്ധിം വിനയകമ്മം കതം. **തിംസകവണ്ണനായ**ന്തി നിസ്സഗ്ഗിയവണ്ണനായം. പരിഭോഗേന **കായകമ്മം,** അപച്ചുദ്ധാരാപനേന **വചീകമ്മം**. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. സാമം വികപ്പിതസ്സ അപച്ചുദ്ധാരോ, വികപ്പനുപഗചീവരതാ, പരിഭോഗോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

വികപ്പനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ചീവരഅപനിധാനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൭൭. ദസമം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉപസമ്പന്നസ്സ സന്തകാനം പത്താദീനം അപനിധാനം, വിഹേസേതുകാമതാ വാ ഹസാധിപ്പായതാ വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

ചീവരഅപനിധാനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ സുരാപാനവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

൭. സപ്പാണകവഗ്ഗോ

൧. സഞ്ചിച്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൮൨. സപ്പാണകവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ ഉസും സരം അസ്സതി ഖിപതീതി **ഇസ്സാസോ,** ധനുസിപ്പകുസലോതി ആഹ **"ധനുഗ്ഗഹാചരിയോ"**തി. പടിസത്തുവിധമനത്ഥം ധനും ഗണ്ഹന്തീതി ധനുഗ്ഗഹാ, തേസം ആചരിയോ **ധനുഗ്ഗഹാചരിയോ. അപ്പമത്തേന വത്തം കാതബ്ബ**ന്തി യഥാ തേ പാണാ ന മരന്തി, ഏവം സൂപട്ഠിതസ്സതിനാ സേനാസനേ വത്തം കാതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അങ്ഗാനിപി മനുസ്സവിഗ്ഗഹേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാനീതി.

സഞ്ചിച്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സപ്പാണകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൮൭. ദുതിയേ **ഉദകസണ്ഠാനകപ്പദേസേ**തി യത്ഥ ഭൂമിഭാഗേ ഉദകം നിക്ഖിത്തം സന്തിട്ഠതി, ന സഹസാ പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി, താദിസേ പദേസേ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അങ്ഗാനി സിഞ്ചനസിക്ഖാപദേ വുത്തനയാനേവ.

സപ്പാണകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഉക്കോടനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൯൨. തതിയേ **യഥാപതിട്ഠിതഭാവേന പതിട്ഠാതും ന ദേന്തീ**തി തേസം പവത്തിആകാരദസ്സനത്ഥം വുത്തം. യം പന ധമ്മേന അധികരണം നിഹതം, തം സുനിഹതമേവ. സചേ വിപ്പകതേ കമ്മേ പടിക്കോസതി, തം സഞ്ഞാപേത്വാവ കാതബ്ബം. ഇതരഥാ കമ്മഞ്ച കുപ്പതി, കാരകാനഞ്ച ആപത്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. യഥാധമ്മം നിഹതഭാവോ, ജാനനാ, ഉക്കോടനാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഉക്കോടനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ദുട്ഠുല്ലസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൯൯. ചതുത്ഥേ **തസ്സേവാ**തി യോ ആപന്നോ, തസ്സേവ. **ആരോചേതീ**തി പടിച്ഛാദനത്ഥമേവ മാ കസ്സചി ആരോചേസീതി വദതി. **വത്ഥുപുഗ്ഗലോ**തി ആപന്നപുഗ്ഗലോ. **യേനസ്സ ആരോചിത**ന്തി യേന ദുതിയേന അസ്സ തതിയസ്സ ആരോചിതം. **കോടി ഛിന്നാ ഹോതീ**തി യസ്മാ പടിച്ഛാദനപച്ചയാ ആപത്തിം ആപജ്ജിത്വാവ ദുതിയേന തതിയസ്സ ആരോചിതം, തസ്മാ തപ്പച്ചയാ പുന തേന ആപജ്ജിതബ്ബാപത്തിയാ അഭാവതോ ആപത്തിയാ കോടി ഛിന്നാ നാമ ഹോതി.

൪൦൦. **"അനുപസമ്പന്നസ്സ സുക്കവിസ്സട്ഠി ച കായസംസഗ്ഗോ ചാതി അയം ദുട്ഠുല്ലഅജ്ഝാചാരോ നാമാ"**തി ഇദം ദുട്ഠുല്ലാരോചനസിക്ഖാപദട്ഠകഥായ ന സമേതി. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ (പാചി॰ അട്ഠ॰ ൭൮) "അനുപസമ്പന്നസ്സ ദുട്ഠുല്ലം വാ അദുട്ഠുല്ലം വാ അജ്ഝാചാരന്തി ഏത്ഥ ആദിതോ പഞ്ച സിക്ഖാപദാനി ദുട്ഠുല്ലോ നാമ അജ്ഝാചാരോ, സേസാനി അദുട്ഠുല്ലോ,

സുക്കവിസ്സട്ഠികായസംസഗ്ഗദുട്ഠുല്ലഅത്തകാമാ പനസ്സ അജ്ഝാചാരോ നാമാ''തി. ''ആരോചനേ അനുപസമ്പന്നസ്സ ദുട്ഠുല്ലം അഞ്ഞഥാ അധിപ്പേതം, പടിച്ഛാദനേ അഞ്ഞഥാ''തി ഏത്ഥാപി വിസേസകാരണം ന ദിസ്സതി, തസ്മാ അട്ഠകഥായ പുബ്ബേനാപരം ന സമേതി. അവിരോധം ഇച്ഛന്തേന പന വീമംസിതബ്ബമേത്ഥ കാരണം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഉപസമ്പന്നസ്സ ദുട്ഠുല്ലാപത്തിജാനനം, പടിച്ഛാദേതുകാമതായ നാരോചേസ്സാമീതി ധുരനിക്ഖേപോതി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

ദുട്ഠുല്ലസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ഊനവീസതിവസ്സസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൦൨. പഞ്ചമേ **രൂപസുത്ത**ന്തി ഹേരഞ്ഞികാനം സുത്തം. **ദുരുത്താന**ന്തി അക്കോസവസേന ദുരുത്താനം, ദുരുത്തത്തായേവ **ദുരാഗതാനം. വചനപഥാന**ന്തി ഏത്ഥ വചനമേവ തദത്ഥം ഞാതുകാമാനം ഞാപേതുകാമാനഞ്ച പഥോതി വചനപഥോ. **ദുക്ഖമാന**ന്തി ദുക്ഖേന ഖമിതബ്ബാനം.

൪൦൪. ഗബ്ഭേ സയിതകാലേന സദ്ധിം വീസതിമം വസ്സം അസ്സാതി **ഗബ്ഭവീസോ. ഹായനവഡ്ഢന**ന്തി ഗബ്ഭമാസേസു അധികേസു ഉത്തരിഹായനം, ഊനേസു വഡ്ഢനന്തി വേദിതബ്ബം. **ഏകൂനവീസതിവസ്സ**ന്തി ദ്വാദസമാസേ മാതുകുച്ഛിസ്മിം വസിത്വാ മഹാപവാരണായ ജാതകാലതോ പട്ഠായ ഏകൂനവീസതിവസ്സം. **പാടിപദദിവസേ**തി പച്ഛിമികായ വസ്സൂപഗമനദിവസേ. ''തിംസരത്തിദിവോ മാസോ''തി (അ॰ നി॰ ൩.൭൧; വി॰ ൪൩; വിഭ॰ ൧൦൨൩) വചനതോ **''ചത്താരോ മാസാ പരിഹായന്തീ''**തി വുത്തം. **വസ്സം ഉക്കഡ്ഢന്തീ**തി വസ്സം ഉദ്ധം കഡ്ഢന്തി, തതിയേ സംവച്ഛരേ ഏകമാസം അധികമാസവസേന പരിച്ചജന്താ വസ്സം ഉദ്ധം കഡ്ഢന്തീതി അത്ഥോ, തസ്മാ തതിയോ സംവച്ഛരോ തേരസമാസികോ ഹോതി, സംവച്ഛരസ്സ പന ദ്വാദസമാസികത്താ അട്ഠാരസസു വസ്സേസു അധികമാസേ വിസും ഗഹേത്വാ **''ഛ മാസാ വഡ്ഢന്തീ''**തി വുത്തം. **തതോ**തി ഛമാസതോ. **നിക്കങ്ഖാ ഹുത്വാ**തി അധികമാസേഹി സദ്ധിം പരിപുണ്ണവീസതിവസ്സത്താ നിബ്ബേമതികാ ഹുത്വാ. യം പന വുത്തം തീസു **ഗണ്ഠിപദേസു** ''അട്ഠാരസന്നംയേവ വസ്സാനം അധികമാസേ ഗഹേത്വാ ഗണിതത്താ സേസവസ്സദ്വയസ്സപി അധികാനി ദിവസാനി ഹോന്തേവ, താനി അധികദിവസാനി സന്ധായ 'നിക്കങ്ഖാ ഹുത്വാ'തി വുത്ത''ന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി ദ്വീസു വസ്സേസു അധികദിവസാനി നാമ വിസും ഉപലബ്ഭന്തി തതിയേ വസ്സേ വസ്സുക്കഡ്ഢനവസേന അധികമാസേ പരിച്ചത്തേയേവ അതിരേകമാസസമ്ഭവതോ. തസ്മാ ദ്വീസു വസ്സേസു അതിരേകദിവസാനി നാമ വിസും ന സമ്ഭവന്തി.

നനു ച ''തേ ദ്വേ മാസേ ഗഹേത്വാ വീസതിവസ്സാനി പരിപുണ്ണാനി ഹോന്തീ''തി കസ്മാ വുത്തം, ഏകൂനവീസതിവസ്സമ്ഹി പുന അപരസ്മിം വസ്സേ പക്ഖിത്തേ വീസതിവസ്സാനി പരിപുണ്ണാനി ഹോന്തീതി ആഹ **''ഏത്ഥ പന...പേ॰... വുത്ത''**ന്തി. അനേകത്ഥത്താ നിപാതാനം **പന**-സദ്ദോ ഹി-സദ്ദത്ഥേ, ഏത്ഥ ഹീതി വുത്തം ഹോതി. ഇദഞ്ഹി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ സമത്ഥനവസേന വുത്തം. ഇമിനാ ച ഇമം ദീപേതി ''യം വുത്തം 'ഏകൂനവീസതിവസ്സം സാമണേരം നിക്ഖമനീയപുണ്ണമാസിം അതിക്കമ്മ പാടിപദദിവസേ ഉപസമ്പാദേന്തീ'തി, തത്ഥ ഗബ്ഭമാസേപി അഗ്ഗഹേത്വാ ദ്വീഹി മാസേഹി

അപരിപുണ്ണവീസതിവസ്സം സന്ധായ 'ഏകൂനവീസതിവസ്സ'ന്തി വുത്തം, തസ്മാ അധികമാസേസു ദ്വീസു ഗഹിതേസു വീസതിവസ്സാനി പരിപുണ്ണാനി നാമ ഹോന്തീ"തി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഗബ്ഭമാസാപി ഗണനൂപഗാ ഹോന്തി, തസ്മാ. **ഏകവീസതിവസ്സോ ഹോതീ**തി ജാതദിവസതോ പട്ഠായ വീസതിവസ്സോ സമാനോ ഗബ്ഭമാസേഹി സദ്ധിം ഏകവീസതിവസ്സോ ഹോതി.

൪൦൩. **അഞ്ഞം ഉപസമ്പാദേതീ**തി ഉപജ്ഝായോ കമ്മവാചാചരിയോ വാ ഹുത്വാ ഉപസമ്പാദേതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഊനവീസതിവസ്സതാ, ഊനകസഞ്ഞിതാ, ഉപസമ്പാദനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഊനവീസതിവസ്സസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഥേയ്യസത്ഥസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൦൭. ഛട്ഠസിക്ഖാപദം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഥേയ്യസത്ഥകഭാവോ, ജാനനം, സംവിധാനം, അവിസങ്കേതേന ഗമനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ഥേയ്യസത്ഥസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪൧൨. സത്തമേ നത്ഥി കിഞ്ചി വത്തബ്ബം.

൮. അരിട്ഠസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൧൭. അട്ഠമേ **ബാധയിംസൂ**തി ഹനിംസു. തംതംസമ്പത്തിയാ വിബന്ധനവസേന സത്തസന്താനസ്സ അന്തരേ വേമജ്ഝേ ഏതി ആഗച്ഛതീതി അന്തരായോ, ദിട്ഠധമ്മികാദിഅനത്ഥോ. അനതിക്കമനട്ഠേന തസ്മിം അന്തരായേ നിയുത്താ, അന്തരായം വാ ഫലം അരഹന്തി, അന്തരായസ്സ വാ കരണസീലാതി **അന്തരായികാ**. തേനാഹ **"അന്തരായം കരോന്തീതി അന്തരായികാ"**തി. **ആനന്തരിയധമ്മാ**തി ആനന്തരികസഭാവാ ചേതനാധമ്മാ. തത്രായം വചനത്ഥോ - ചുതിഅനന്തരഫലം അനന്തരം നാമ, തസ്മിം അനന്തരേ നിയുത്താ, തംനിബ്ബത്തനേന അനന്തരകരണസീലാ, അനന്തരപ്പയോജനാതി വാ ആനന്തരികാ, തേ ഏവ **ആനന്തരിയാ**തി വുത്താ. കമ്മാനി ഏവ അന്തരായികാതി **കമ്മന്തരായികാ. മോക്ഖസ്സേവ അന്തരായം കരോതി, ന സഗ്ഗസ്സാ**തി മിച്ഛാചാരലക്ഖണാഭാവതോ വുത്തം. ന ഹി ഭിക്ഖുനിയാ ധമ്മരക്ഖിതഭാവോ അത്ഥി. പാകതികഭിക്ഖുനീവസേന ചേതം വുത്തം. അരിയായ പന പവത്തം അപായസംവത്തനികമേവ, നന്ദമാണവകോ ചേത്ഥ നിദസ്സനം. ഉഭിന്നം സമാനച്ഛന്ദതാവസേന വാ ന സഗ്ഗന്തരായികതാ , മോക്ഖന്തരായികതാ പന മോക്ഖത്ഥായ പടിപത്തിയാ വിദൂസനതോ. അഭിഭവിത്വാ പന പവത്തിയം സഗ്ഗന്തരായികതാപി ന സക്കാ നിവാരേതുന്തി.

അഹേതുകദിട്ഠിഅകിരിയദിട്ഠിനത്ഥികദിട്ഠിയോവ നിയതഭാവം പത്താ **നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിധമ്മാ. പടിസന്ധിധമ്മാ**തി പടിസന്ധിചിത്തുപ്പാദമാഹ. പണ്ഡകാദിഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സനമത്തം സബ്ബായപി അഹേതുകപടിസന്ധിയാ വിപാകന്തരായികഭാവതോ. യാഹി അരിയേ ഉപവദതി, താ ചേതനാ **അരിയൂപവാദാ** ജാതാ. **തതോ പര**ന്തി ഖമാപനതോ ഉപരി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം ദിബ്ബചക്ഖുകഥായം വുത്തമേവ. **സഞ്ചിച്ച ആപന്നാ ആപത്തിയോ**തി സഞ്ചിച്ച വീതിക്കന്താ സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധാ. സഞ്ചിച്ച

വീതിക്കന്തഞ്ഹി അന്തമസോ ദുക്കടദുബ്ഭാസിതമ്പി സഗ്ഗമഗ്ഗഫലാനം അന്തരായം കരോതി. **യാവ ഭിക്ഖുഭാവം പടിജാനാതി** പാരാജികം ആപന്നോ, **ന വുട്ഠാതി** സേസഗരുകാപത്തിം ആപന്നോ, **ന ദേസേതി** ലഹുകാപത്തിം ആപന്നോ.

അയം ഭിക്ഖൂതി അരിട്ഠോ ഭിക്ഖു. **രസേന രസം സംസന്ദിത്വാ**തി അനവജ്ജേന പച്ചയപരിഭുഞ്ജനരസേന സാവജ്ജകാമഗുണപരിഭോഗരസം സമാനേത്വാ. യോനിസോ പച്ചവേക്ഖണേന നത്ഥി ഏത്ഥ ഛന്ദരാഗോതി **നിച്ഛന്ദരാഗോ,** പച്ചയപരിഭോഗോ. **ഉപനേന്തോ വിയാ**തി ബന്ധനം ഉപനേന്തോ വിയ. "ഘടേന്തോ വിയാ"തിപി പാഠോ. **ഉപസംഹരന്തോ വിയാ**തി സദിസതം ഉപസംഹരന്തോ വിയ ഏകന്തസാവജ്ജേ അനവജ്ജഭാവപക്ഖേപനതോ. **പാപക**ന്തി ലാമകട്ഠേന ദുഗ്ഗതിസമ്പാപനട്ഠേന ച പാപകം. **മഹാസമുദ്ദം ബന്ധന്തേന വിയാ**തി സേതുകരണവസേന മഹാസാഗരം ബന്ധന്തേന വിയ. **സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം പടിവിരുജ്ഝന്തോ**തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന "സാവജ്ജ"ന്തി ദിട്ഠം "അനവജ്ജ"ന്തി ഗഹണേന തേന സഹ പടിവിരുജ്ഝന്തോ. **ആണാചക്കേ**തി പഠമപാരാജികസിക്ഖാപദസങ്ഖാതേ, "അബ്രഹ്മചരിയം പഹായാ"തിആദിദേസനാസങ്ഖാതേ ച ആണാചക്കേ.

അട്ഠികങ്കലം നാമ ഉരട്ഠി വാ പിട്ഠികണ്ടകം വാ സീസട്ഠി വാ. തഞ്ഹി നിമ്മംസത്താ "കങ്കല"ന്തി വുച്ചതി. വിഗതമംസായ ഹി അട്ഠിസങ്ഖലികായ ഏകട്ഠിമ്ഹി വാ **കങ്കല**-സദ്ദോ നിരുള്ഹോ. **അനുദഹനട്ഠേനാ**തി അനുപായപടിപത്തിയാ സമ്പതി ആയതിഞ്ച അനുദഹനട്ഠേന. **മഹാഭിതാപനട്ഠേന** അനവട്ഠിതസഭാവതായ, **ഇത്തരപച്ചുപട്ഠാനട്ഠേന** മുഹുത്തകരണീയതായ, **താവകാലികട്ഠേന** പരേഹി അഭിഭവനതായ, **സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗപലിഭഞ്ജനട്ഠേന** ഭേദനാദിഅധികരണഭാവേന, ഉഗ്ഘാടസദിസതായ **അധികുട്ടനട്ഠേന,** അവണേ വണം ഉപ്പാദേത്വാ അന്തോ അനുപവിസനഭാവതായ **വിനിവിജ്ഝനട്ഠേന,** ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഅനത്ഥനിമിത്തതായ **സാസങ്കസപ്പടിഭയട്ഠേന**.

പാളിയം "ഥാമസാ പരാമാസാ"തിആദീസു ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഥാമസാ**തി ദിട്ഠിഥാമേന, തസ്സാ ദിട്ഠിയാ ഥാമഗതഭാവേനാതി അത്ഥോ. **പരാമാസാ**തി ദിട്ഠിപരാമാസേന, ദിട്ഠിസങ്ഖാതപരാമാസേനാതി അത്ഥോ. ദിട്ഠിയേവ ഹി ധമ്മസഭാവം അതിക്കമിത്വാ പരതോ ആമസനേന പരാമാസോ. **അഭിനിവിസ്സാ**തി തണ്ഹാഭിനിവേസപുബ്ബങ്ഗമേന ദിട്ഠാഭിനിവേസേന "ഇദമേത്ഥ സച്ച"ന്തി അഭിനിവിസിത്വാ. **വോഹരതീ**തി കഥേതി. **യതോ ച ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ**തി യദാ തേ ഭിക്ഖൂ. **ഏവംബ്യാഖോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതാ**തി ഇദം ഏസ അത്തനോ ലദ്ധിം നിഗൂഹിതുകാമതായ നത്ഥീതി വത്തുകാമോപി ഭഗവതോ ആനുഭാവേന സമ്പടിച്ഛതി. ബുദ്ധാനം കിര സമ്മുഖാ ദ്വേ കഥാ കഥേതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. **കസ്സ നു ഖോ നാമ ത്വം മോഘപുരിസാ**തി ത്വം മോഘപുരിസ കസ്സ ഖത്തിയസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ വേസ്സസ്സ വാ സുദ്ദസ്സ വാ ഗഹട്ഠസ്സ വാ പബ്ബജിതസ്സ വാ ദേവസ്സ വാ മനുസ്സസ്സ വാ മയാ ഏവം ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാസി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ധമ്മകമ്മതാ, സമനുഭാസനാ, അപ്പടിനിസ്സജ്ജനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

അരിട്ഠസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഉക്ഖിത്തസമ്ഭോഗസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൨൪. നവമേ **പയോഗഗണനായാ**തി ദാനഗ്ഗഹണപ്പയോഗഗണനായ. സംവാസേ കമ്മപരിയോസാനവസേന, സഹസേയ്യായ ഏകസ്മിം നിപന്നേ ഇതരസ്സ നിപജ്ജനപയോഗവസേന ആപത്തിപരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച പദഭാജനേ ''ഏകച്ഛന്നേ''തി അവിസേസേന വുത്തത്താ നാനൂപചാരേപി ഏകച്ഛന്നേ നിപജ്ജന്തസ്സ ആപത്തി. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ ഉക്ഖിത്തസമ്ഭോഗസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) വുത്തം ''സഹ വാ സേയ്യം കപ്പേയ്യാതി നാനൂപചാരേപി ഏകച്ഛന്നേ നിപജ്ജേയ്യാ''തി. പണ്ണത്തിം അജാനന്തേന അരഹതാപി കിരിയാബ്യാകതചിത്തേന ആപജ്ജിതബ്ബത്താ **''തിചിത്ത''**ന്തി വുത്തം. യം പന **കേനചി** വുത്തം ''തിചിത്തന്തി ഏത്ഥ വിപാകാബ്യാകതചിത്തേന സഹ വാ സേയ്യം കപ്പേയ്യാതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, അഞ്ഞഥാ സചിത്തകത്താ സിക്ഖാപദസ്സ കിരിയാബ്യാകതം സന്ധായ ന യുജ്ജതീ''തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി സചിത്തകസിക്ഖാപദവീതിക്കമോ അരഹതോ ന സമ്ഭവതി. തേനേവ പഥവീഖണനാദീസു സചിത്തകസിക്ഖാപദേസു തിചിത്തമേവ വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അകതാനുധമ്മതാ, ജാനനാ, സമ്ഭോഗാദികരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഉക്ഖിത്തസമ്ഭോഗസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. കണ്ടകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൨൮. ദസമേ **പിരേ**തി നിപാതപദം. സമ്ബോധനേ വത്തമാനം പര-സദ്ദേന സമാനത്ഥം വദന്തീതി ആഹ **''പര അമാമകാ''**തി, അമ്ഹാകം അനജ്ഝത്തികഭൂതാതി അത്ഥോ. **പിരേ**തി വാ ''പരതോ''തി ഇമിനാ സമാനത്ഥം നിപാതപദം, തസ്മാ **ചര പിരേ**തി പരതോ ഗച്ഛ, മാ ഇധ തിട്ഠാതി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സേസമേത്ഥ പുരിമസിക്ഖാപദദ്വയേ വുത്തനയമേവ.

കണ്ടകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ സപ്പാണകവഗ്ഗോ സത്തമോ.

൮. സഹധമ്മികവഗ്ഗോ

൧. സഹധമ്മികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൩൪. സഹധമ്മികവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ **വാചായ വാചായ ആപത്തീ**തി അനാദരിയഭയാ ലേസേന ഏവം വദന്തസ്സ ആപത്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഉപസമ്പന്നസ്സ പഞ്ഞത്തേന വചനം, അസിക്ഖിതുകാമതായ ഏവം വചനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

സഹധമ്മികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. വിലേഖനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൩൮. ദുതിയേ വിനയസ്സ പരിയാപുണനം **വിനയപരിയത്തീ**തി ആഹ **''വിനയം പരിയാപുണന്താന''**ന്തിആദി. **സുഗുത്തോ**തി യഥാ കരണ്ഡകേ

പക്ഖിത്തമണിക്ഖന്ധോ വിയ ന നസ്സതി വിപത്തിം ന പാപുണാതി, ഏവം സുട്ഠു ഗോപിതോ. **സുരക്ഖിതോ**തി തസ്സേവ പരിയായവചനം. യഥാ ഹി കിലേസചോരേഹി അവിലുമ്പനീയോ ഹോതി, ഏവം സബ്ബദാ സൂപട്ഠിതസ്സതിതായ സുട്ഠു രക്ഖിതോ. **കുക്കുച്ചപകതാന**ന്തി കപ്പിയാകപ്പിയം നിസ്സായ ഉപ്പന്നകുക്കുച്ചേന അഭിഭൂതാനം. സാരജ്ജനം സാരദോ, ബ്യാമോഹഭയം. വിഗതോ സാരദോ ഏതസ്സാതി **വിസാരദോ. സഹധമ്മേന**ാതി സകാരണേന വചനേന. **സുനിഗ്ഗഹിതം നിഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി യഥാ ന പുന സീസം ഉക്ഖിപന്തി, അഥ ഖോ അപ്പടിഭാനാ മങ്കുഭൂതായേവ ഹോന്തി, ഏവം സുട്ഠു നിഗ്ഗണ്ഹാതി.

അലജ്ജിതാതി യ-കാരലോപേന നിദ്ദേസോ, അലജ്ജിതായാതി വുത്തം ഹോതി. **അഞ്ഞാണതാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **മന്ദോ മോമൂഹോ**തി അഞ്ഞാണഭാവേന **മന്ദോ,** അവിസയതോ **മോമൂഹോ,** മഹാമൂള്ഹോതി അത്ഥോ.

അത്തപച്ചത്ഥികാതി അത്തനോ പച്ചത്ഥികാ. **വജ്ജിപുത്തകാ** ദസവത്ഥുദീപകാ. **പരൂപഹാരഅഞ്ഞാണകങ്ഖാപരവിതാരണാദിവാദാ**തി ഏത്ഥ യേ അരഹത്തം പടിജാനന്താനം അപ്പത്തേ പത്തസഞ്ഞീനം അധിമാനികാനം കുഹകാനം വാ അരഹത്തം പടിജാനന്താനം സുക്കവിസ്സട്ഠിം ദിസ്വാ മാരകായികാ ദേവതാ ''അരഹതോ അസുചിം ഉപസംഹരന്തീ''തി മഞ്ഞന്തി സേയ്യഥാപി പുബ്ബസേലിയാ അപരസേലിയാ ച, തേ **പരൂപഹാരവാദാ**. യേസം പന അരഹതോ ഇത്ഥിപുരിസാദീനം നാമഗോത്താദീസു ഞാണപ്പവത്തിയാ അഭാവേന അത്ഥി അരഹതോ **അഞ്ഞാണം,** തഥേവ സന്നിട്ഠാനാഭാവേന അത്ഥി അരഹതോ **കങ്ഖാ,** യസ്മാ ചസ്സ താനി വത്ഥൂനി പരേ വിതാരേന്തി പകാസേന്തി ആചിക്ഖന്തി, തസ്മാ അത്ഥി അരഹതോ **പരവിതാരണാ**തി ഇമാ തിസ്സോ ലദ്ധിയോ സേയ്യഥാപി ഏതരഹി പുബ്ബസേലിയാനം, തേ അഞ്ഞാണകങ്ഖാപരവിതാരണവാദാ. നിഗ്ഗഹോ പന നേസം കഥാവത്ഥുപ്പകരണേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ചത്താരോ മഗ്ഗാ ച ഫലാനി ചാതി ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസവസേന വുത്തം, ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ തിസ്സോ വിജ്ജാ ഛ അഭിഞ്ഞാതി അയമ്പി അധിഗമസദ്ധമ്മോയേവ. ച-കാരോ വാ അവുത്തസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **കേചി ഥേരാ**തി ധമ്മകഥികാ. **ആഹംസൂ**തി പംസുകൂലികത്ഥേരാ ഏവം ആഹംസു.

കദാ പനായം കഥാ ഉദപാദീതി? അയഞ്ഹേത്ഥ അനുപുബ്ബികഥാ (അം നി അട്ഠ ൧.൧.൫൩) - ഇമസ്മിം കിര ദീപേ ചണ്ഡാലതിസ്സമഹാഭയേ സക്കോ ദേവരാജാ മഹാഉളുമ്പം മാപേത്വാ ഭിക്ഖൂനം ആരോചാപേസി ''മഹന്തം ഭയം ഭവിസ്സതി, ന സമ്മാ ദേവോ വസ്സിസ്സതി, ഭിക്ഖൂ പച്ചയേഹി കിലമന്താ പരിയത്തിം സന്ധാരേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി, പരതീരം ഗന്ത്വാ അയ്യേഹി ജീവിതം രക്ഖിതും വട്ടതി. ഇമം മഹാഉളുമ്പം ആരുയ്ഹ ഗച്ഛഥ ഭന്തേ, യേസം ഏത്ഥ നിസജ്ജട്ഠാനം നപ്പഹോതി, തേ കട്ഠഖണ്ഡേപി ഉരം ഠപേത്വാ ഗച്ഛന്തു, സബ്ബേസം ഭയം ന ഭവിസ്സതീ''തി. തദാ സമുദ്ദതീരം പത്വാ സട്ഠി ഭിക്ഖൂ കതികം കത്വാ ''അമ്ഹാകം ഏത്ഥ ഗമനകിച്ചം നത്ഥി, മയം ഇധേവ ഹുത്വാ തേപിടകം രക്ഖിസ്സാമാ''തി തതോ നിവത്തിത്വാ ദക്ഖിണമലയജനപദം ഗന്ത്വാ കന്ദമൂലപണ്ണേഹി ജീവികം കപ്പേന്താ വസിംസു, കായേ വഹന്തേ നിസീദിത്വാ

സജ്ഝായം കരോന്തി, അവഹന്തേ വാലികം ഉസ്സാരേത്വാ പരിവാരേത്വാ സീസാനി ഏകട്ഠാനേ കത്വാ പരിയത്തിം സമ്മസന്തി. ഇമിനാ നിയാമേന ദ്വാദസ സംവച്ഛരാനി സാട്ഠകഥം തേപിടകം പരിപുണ്ണം കത്വാ ധാരയിംസു.

ഭയേ വൂപസന്തേ സത്തസതാ ഭിക്ഖൂ അത്തനോ ഗതട്ഠാനേ സാട്ഠകഥേ തേപിടകേ ഏകക്ഖരമ്പി ഏകബ്യഞ്ജനമ്പി അവിനാസേത്വാ ഇമമേവ ദീപമാഗമ്മ കല്ലഗാമജനപദേ മണ്ഡലാരാമവിഹാരം പവിസിംസു. ഥേരാനം ആഗതപവത്തിം സുത്വാ ഇമസ്മിം ദീപേ ഓഹീനാ സട്ഠി ഭിക്ഖൂ "ഥേരേ പസ്സിസ്സാമാ"തി ഗന്ത്വാ ഥേരേഹി സദ്ധിം തേപിടകം സോധേന്താ ഏകക്ഖരമ്പി ഏകബ്യഞ്ജനമ്പി അസമേന്തം നാമ ന പസ്സിംസു. തസ്മിം ഠാനേ ഥേരാനം അയം കഥാ ഉദപാദി "പരിയത്തി നു ഖോ സാസനസ്സ മൂലം, ഉദാഹു പടിപത്തീ"തി. പംസുകൂലികത്ഥേരാ "പടിപത്തി മൂല"ന്തി ആഹംസു, ധമ്മകഥികാ "പരിയത്തീ"തി . അഥ നേ ഥേരാ "തുമ്ഹാകം ദ്വിന്നമ്പി ജനാനം വചനമത്തേനേവ ന സക്കാ വിഞ്ഞാതും, ജിനഭാസിതം സുത്തം ആഹരഥാ"തി ആഹംസു. സുത്തം ആഹരിതും ന ഭാരോതി -

> "ഇമേ ച, സുഭദ്ദ, ഭിക്ഖൂ സമ്മാ വിഹരേയ്യും, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪). "പടിപത്തിമൂലകം, മഹാരാജ, സത്ഥുസാസനം , പടിപത്തിസാരകം, മഹാരാജ, സത്ഥുസാസനം, പടിപത്തി തിട്ഠന്തീ തിട്ഠതീ"തി (മി॰ പ॰ ൪.൮.൭) -

സുത്തം ആഹരിംസു.

ഇമം സുത്തം സുത്വാ ധമ്മകഥികാ അത്തനോ വാദട്ഠപനത്ഥായ ഇമം സുത്തം ആഹരിംസു -

> "യാവ തിട്ഠന്തി സുത്തന്താ, വിനയോ യാവ ദിപ്പതി;
> താവ ദക്ഖന്തി ആലോകം, സൂരിയേ അബ്ഭുട്ഠിതേ യഥാ.
>
> "സുത്തന്തേസു അസന്തേസു, പമുട്ഠേ വിനയമ്ഹി ച;
> തമോ ഭവിസ്സതി ലോകേ, സൂരിയേ അത്ഥങ്ഗതേ യഥാ.
>
> "സുത്തന്തേ രക്ഖിതേ സന്തേ, പടിപത്തി ഹോതി രക്ഖിതാ;
> പടിപത്തിയം ഠിതോ ധീരോ, യോഗക്ഖേമാ ന ധംസതീ"തി.

ഇമസ്മിം സുത്തേ ആഹടേ പംസുകൂലികത്ഥേരാ തുണ്ഹീ അഹേസും. ധമ്മകഥികത്ഥേരാനംയേവ വചനം പുരതോ അഹോസി. യഥാ ഹി ഗവസതസ്സ ഗവസഹസ്സസ്സ വാ അന്തരേ പവേണിപാലികായ ധേനുയാ അസതി സോ വംസോ സാ പവേണീ ന ഘടീയതി, ഏവമേവ ആരദ്ധവിപസ്സകാനം ഭിക്ഖൂനം സതേപി സഹസ്സേപി വിജ്ജമാനേ പരിയത്തിയാ അസതി അരിയമഗ്ഗപടിവേധോ നാമ ന ഹോതി. യഥാ ച നിധികുമ്ഭിയാ ജാനനത്ഥായ പാസാണപിട്ഠേ അക്ഖരേസു ഉപനിബദ്ധേസു യാവ അക്ഖരാനി ധരന്തി, താവ നിധികുമ്ഭീ നട്ഠാ നാമ ന ഹോതി, ഏവമേവ പരിയത്തിയാ ധരമാനായ സാസനം അന്തരഹിതം നാമ ന ഹോതീതി. **തസ്സാധേയ്യോ**തി തസ്സായത്തോ.

൪൩൯. സോ പനാതി സോ പാതിമോക്ഖോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഗരഹിതുകാമതാ, ഉപസമ്പന്നസ്സ സന്തികേ സിക്ഖാപദവിവണ്ണനഞ്ചാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

വിലേഖനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. മോഹനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൪൩. തതിയം ഉത്താനമേവ. മോഹാരോപനം, മോഹേതുകാമതാ, വുത്തനയേന സുതഭാവോ, മോഹനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

മോഹനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. പഹാരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൪൯. ചതുത്ഥേ **രത്തചിത്തോ**തി കായസംസഗ്ഗരാഗേന രത്തചിത്തോ. സചേ പന മേഥുനരാഗേന രത്തോ പഹാരം ദേതി, ദുക്കടമേവ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. കുപിതതാ, ന മോക്ഖാധിപ്പായതാ, ഉപസമ്പന്നസ്സ പഹാരദാനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

പഹാരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. തലസത്തികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൫൪. പഞ്ചമേ **ന പഹരിതുകാമതായ ദിന്നത്താ ദുക്കട**ന്തി എത്ഥ പഹരിതുകാമതായ പഹടേ പുരിമസിക്ഖാപദേന പാചിത്തിയം, ഉച്ചാരേതുകാമതായ കേവലം ഉഗ്ഗിരണമത്തേ കതേ ഇമിനാ പാചിത്തിയം. ഇമിനാ പന വിരജ്ഝിത്വാ പഹാരോ ദിന്നോ, തസ്മാ ദുക്കടം. കിമിദം ദുക്കടം പഹാരപച്ചയാ, ഉദാഹു ഉഗ്ഗിരണപച്ചയാതി? തത്ഥ കേചി താവ വദന്തി ''പഹാരപച്ചയാ എവ ദുക്കടം, ഉഗ്ഗിരണപച്ചയാ പാചിത്തിയന്തി സദുക്കടം പാചിത്തിയം യുജ്ജതി. പുരിമഞ്ഹി ഉഗ്ഗിരണം, പച്ഛാ പഹാരോ, ന ച പച്ഛാ പഹാരം നിസ്സായ പുരിമം ഉഗ്ഗിരണം അനാപത്തിവത്ഥുകം ഭവിതുമരഹതീ''തി.

മയം പനേത്ഥ എവം തക്കയാമ ''ഉഗ്ഗിരണസ്സ അത്തനോ സഭാവേനേവ അസണ്ഠിതത്താ തപ്പച്ചയാ പാചിത്തിയേന ന ഭവിതബ്ബം, അസുദ്ധചിത്തേന കതപയോഗത്താ പന ന സക്കാ എത്ഥ അനാപത്തിയാ ഭവിതുന്തി ദുക്കടം വുത്തം. 'ന പഹരിതുകാമതായ ദിന്നത്താ'തി ഇമിനാ ച പഹാരപച്ചയാ പുരിമസിക്ഖാപദേന പാചിത്തിയാസമ്ഭവേ കാരണം വുത്തം, ന പന പഹാരപച്ചയാ ദുക്കടസമ്ഭവേ. ന ഹി അപഹരിതുകാമതായ പഹാരേ ദിന്നേ പുരിമസിക്ഖാപദേന പഹാരപച്ചയാ പാചിത്തിയേന ദുക്കടേന വാ ഭവിതും യുത്ത''ന്തി. ''തിരച്ഛാനാദീനം അസുചികരണാദിം ദിസ്വാ കുജ്ഝിത്വാപി ഉഗ്ഗിരന്തസ്സ മോക്ഖാധിപ്പായോ എവാ''തി വദന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. കുപിതതാ, ന മോക്ഖാധിപ്പായതാ, ഉപസമ്പന്നസ്സ തലസത്തിഉഗ്ഗിരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

തലസത്തികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. അമൂലകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൩൯. ഛട്ഠം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉപസമ്പന്നതാ, സങ്ഘാദിസേസസ്സ അമൂലകതാ, അനുദ്ധംസനാ, തങ്ഖണവിജാനനാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

അമൂലകസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സഞ്ചിച്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൬൪. സത്തമമ്പി ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉപസമ്പന്നതാ, അഫാസുകാമതാ, കുക്കുച്ചുപ്പാദനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

സഞ്ചിച്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഉപസ്സുതിസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൭൧. അട്ഠമേ **സുതിസമീപന്തി** സദ്ദസമീപം. സുയ്യതീതി ഹി സുതി, സദ്ദസ്സേതം അധിവചനം. തസ്സ സമീപം **ഉപസ്സുതി,** സദ്ദസമീപന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഗണ്ഠിപദേസു** ച സുയ്യതീതി സുതീതി സദ്ദോവ വുത്തോ. യത്ഥ പന ഠിതേന സക്കാ ഹോതി സദ്ദം സോതും, തത്ഥ തിട്ഠന്തോ സദ്ദസമീപേ ഠിതോ നാമ ഹോതീതി ആഹ **"യത്ഥ ഠത്വാ"**തിആദി. കേചി പന "സുണാതി ഏത്ഥാതി സുതി. യത്ഥ ഠിതോ സുണാതി, തസ്സ ഠാനസ്സേതം നാമം. തസ്സ സമീപം ഉപസ്സുതീ"തി വദന്തി, ഏവം പന ഗയ്ഹമാനേ യസ്മിം ഠാനേ ഠിതോ സുണാതി, തസ്സ ആസന്നേ അഞ്ഞസ്മിം പദേസേ തിട്ഠതീതി ആപജ്ജതി. അട്ഠകഥായഞ്ച **ഉപസ്സുതി**-സദ്ദസ്സേവ അത്ഥം ദസ്സേതും "യത്ഥ ഠത്വാ സക്കാ ഹോതി, തേസം വചനം സോതു"ന്തി വുത്തം, ന **സുതി**-സദ്ദസ്സ. തസ്മാ പുബ്ബനയോവേത്ഥ പസത്ഥതരോ. അഥ വാ ഉപേച്ച സുയ്യതി ഏത്ഥാതി **ഉപസ്സുതി,** ഠാനം. യം ഠാനം ഉപഗതേന സക്കാ ഹോതി കഥേന്താനം സദ്ദം സോതും, തത്ഥാതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **മന്തേന്തന്തി** ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"മന്തയമാനേ"**തി.

൪൭൫. ഏകപരിച്ഛേദാനീതി "സിയാ കിരിയം, സിയാ അകിരിയ"ന്തി ഇമിനാ നയേന ഏകപരിച്ഛേദാനി. ഇമാനി ഹി തീണി സിക്ഖാപദാനി കദാചി കിരിയതോ സമുട്ഠഹന്തി, കദാചി അകിരിയതോ, ന ഏകക്ഖണേയേവ കിരിയാകിരിയതോ സമുട്ഠഹന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഉപസമ്പന്നതാ, ചോദനാധിപ്പായോ, സവനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഉപസ്സുതിസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. കമ്മപടിബാഹനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൭൪. നവമം ഉത്താനത്ഥമേവ. ധമ്മകമ്മതാ, ധമ്മകമ്മന്തി സഞ്ഞാ, ഛന്ദം ദത്വാ ഖിയ്യനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

കമ്മപടിബാഹനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഛന്ദം അദത്വാ ഗമനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൭൫. ദസമം ഉത്താനത്ഥമേവ. വിനിച്ഛയകഥായ പവത്തമാനതാ, ധമ്മകമ്മതാ, ധമ്മകമ്മസഞ്ഞിതാ, സമാനസീമായം ഠിതതാ, സമാനസംവാസകതാ, കോപേതുകാമതായ ഹത്ഥപാസവിജഹനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ഛ അങ്ഗാനി.

ഛന്ദം അദത്വാ ഗമനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. ദുബ്ബലസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൮൪. ഏകാദസമമ്പി ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉപസമ്പന്നതാ, ധമ്മേന ലദ്ധസമ്മുതിതാ, സങ്ഘേന സദ്ധിം വികപ്പനുപഗചീവരദാനം, പച്ഛാ ഖീയിതുകാമതായ ഖിയ്യനാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

ദുബ്ബലസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪൮൯. ദ്വാദസമേ നത്ഥി കിഞ്ചി വത്തബ്ബം.

നിട്ഠിതോ സഹധമ്മികവഗ്ഗോ അട്ഠമോ.

൯. രാജവഗ്ഗോ

൧. അന്തേപുരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൪൯൭-൪൯൯. രാജവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ അട്ഠകഥായം സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ. പാളിയം പന അയമനുത്താനപദത്ഥോ. **കതം വാ കരിസ്സന്തി വാതി** മേഥുനവീതിക്കമനം കതം വാ കരിസ്സന്തി വാ. **ഇമേസന്തി** പദം വിഭത്തിവിപരിണാമം കത്വാ ഉഭയത്ഥ യോജേതബ്ബം ''ഇമേഹി കതം ഇമേ കരിസ്സന്തീ''തി. **രതനന്തി** മണിരതനാദീസു യംകിഞ്ചി. **ഉഭതോതി** ദ്വീഹി പക്ഖേഹി. ''ഉഭതോ സുജാതോ''തി ഏത്തകേ വുത്തേ യേഹി കേഹിചി ദ്വീഹി ഭാഗേഹി സുജാതതാ വിഞ്ഞായേയ്യ, **സുജാത**-സദ്ദോ ച ''സുജാതോ ചാരുദസ്സനോ''തിആദീസു ആരോഹസമ്പത്തിപരിയായോതി ജാതിവസേനേവ സുജാതതം വിഭാവേതും **''മാതിതോ ച പിതിതോ ചാ''**തി വുത്തം. അനോരസപുത്തവസേനപി ലോകേ മാതുപിതുസമഞ്ഞാ ദിസ്സതി, ഇധ പന സാ ഓരസപുത്തവസേനേവ ഇച്ഛിതാതി ദസ്സേതും **''സംസുദ്ധഗഹണികോ''**തി വുത്തം. ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതി ധാരേതീതി ഗഹണീ, ഗബ്ഭാസയസഞ്ഞിതോ മാതുകുച്ഛിപ്പദേസോ. സംസുദ്ധാ ഗഹണീ അസ്സാതി **സംസുദ്ധഗഹണികോ,** സംസുദ്ധാ തസ്സ മാതുകുച്ഛീതി വുത്തം ഹോതി. ''സമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാ''തി ഏത്ഥ പന യഥാഭുത്തസ്സ ആഹാരസ്സ വിപാചനവസേന ഗണ്ഹനതോ അഛഡ്ഡനതോ കമ്മജതേജോധാതു ''ഗഹണീ''തി വുച്ചതി.

യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാതി ഏത്ഥ പിതു പിതാ പിതാമഹോ, പിതാമഹസ്സ യുഗം പിതാമഹയുഗം. ''യുഗ''ന്തി ആയുപ്പമാണം വുച്ചതി. അഭിലാപമത്തമേവ ചേതം, അത്ഥതോ പന പിതാമഹോയേവ പിതാമഹയുഗം. പിതാ ച മാതാ ച പിതരോ, പിതൂനം പിതരോ പിതാമഹാ, തേസം യുഗോ പിതാമഹയുഗോ, തസ്മാ യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാ, പിതാമഹദ്വന്ദാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി പിതാമഹഗ്ഗഹണേനേവ

മാതാമഹോപി ഗഹിതോ ഹോതി. **യുഗ**-സദ്ദോ ചേത്ഥ ഏകസേസേന ദട്ഠബ്ബോ യുഗോ ച യുഗോ ച യുഗോതി. ഏവഞ്ഹി തത്ഥ തത്ഥ ദ്വന്ദം ഗഹിതമേവ ഹോതി, തസ്മാ തതോ ഉദ്ധം സബ്ബേപി പുബ്ബപുരിസാ പിതാമഹയുഗഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതാ. ഏവം യാവ സത്തമോ പിതാമഹയുഗോ, താവ സംസുദ്ധഗഹണികോ.

അക്ഖിത്തോതി "അപനേഥ ഏതം, കിം ഇമിനാ"തി ഏവം അക്ഖിത്തോ അനവക്ഖിത്തോ. **അനുപകുട്ഠോ**തി ന ഉപകുട്ഠോ, ന അക്കോസം വാ നിന്ദം വാ പത്തപുബ്ബോ. കേന കാരണേനാതി ആഹ **"ജാതിവാദേനാ"**തി. ഏത്ഥ ച "ഉഭതോ...പേ॰... പിതാമഹയുഗാ"തി ഏതേന തസ്സ യോനിദോസാഭാവോ ദസ്സിതോ സംസുദ്ധഗഹണികഭാവകിത്തനതോ, "അക്ഖിത്തോ"തി ഇമിനാ കിരിയാപരാധാഭാവോ. കിരിയാപരാധേന ഹി സത്താ ഖേപം പാപുണന്തി. "അനുപകുട്ഠോ"തി ഇമിനാ അയുത്തസംസഗ്ഗാഭാവോ. അയുത്തസംസഗ്ഗഞ്ഹി പടിച്ച സത്താ അക്കോസം ലഭന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഖത്തിയതാ, അഭിസിത്തതാ, ഉഭിന്നമ്പി സയനിഘരതോ അനിക്ഖന്തതാ, അപ്പടിസംവിദിതതാ, ഇന്ദഖീലാതിക്കമോതി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

അന്തേപുരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. രതനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൫൦൨. ദുതിയേ **മഹാലതം നാമാ**തി പതികുലം ഗച്ഛന്തിയാ കിര തസ്സാ പിതാ മഹാലതാപിളന്ധനം നാമ കാരാപേസി. തസ്മിം പിളന്ധനേ ചതസ്സോ വജിരനാളിയോ തത്ഥ തത്ഥ അപ്പേതബ്ബട്ഠാനേ അപ്പനവസേന വിനിയോഗം അഗമംസു, മുത്താനം ഏകാദസ നാളിയോ, പവാളസ്സ ദ്വാവീസതി നാളിയോ, മണീനം തേത്തിംസ നാളിയോ. ഇതി ഏതേഹി ച അഞ്ഞേഹി ച വേളുരിയലോഹിതങ്കമസാരഗല്ലാദീഹി സത്തവണ്ണേഹി ച രതനേഹി നിട്ഠാനം അഗമാസി . തം സീസേ പടിമുക്കം യാവ പാദപിട്ഠിയാ ഭസ്സതി, പഞ്ചന്നം ഹത്ഥീനം ബലം ധാരയമാനാവ ഇത്ഥീ നം ധാരേതും സക്കോതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

൫൦൬. ആവസഥസ്സ പന സുപ്പപാതോ വാ മുസലപാതോ വാ ഉപചാരോ നാമാതി യോജേതബ്ബം. **ആവസഥോ**തി ചേത്ഥ അന്തോആരാമേ വാ ഹോതു അഞ്ഞത്ഥ വാ, അത്തനോ വസനട്ഠാനം വുച്ചതി. **ഛന്ദേനപി ഭയേനപീ**തി വഡ്ഢകീആദീസു ഛന്ദേന, രാജവല്ലഭേസു ഭയേന. **തമേവ ഭിക്ഖും ആസങ്കന്തീ**തി വിസ്സരിത്വാ ഗമനകാലേ അത്തനോ പച്ഛതോ അഞ്ഞസ്സാഭാവാ ആസങ്കന്തി. **പതിരൂപം** നാമ രതനസമ്മതേ പംസുകൂലഗ്ഗഹണം വാ രതനേ നിരുസ്സുക്കഗമനം വാ. യദി ഹി തം രതനസമ്മതം ആമാസം ചേ, "നത്ഥി ഏതസ്സ സാമീ"തി പംസുകൂലം ഗഹേസ്സതി. അനാമാസം ചേ, "നത്ഥി ഏതസ്സ സാമീ"തി പംസുകൂലചിന്നപലിബോധോ നിരപേക്ഖോ ഗമിസ്സതി. **സമാദപേത്വാ**തി അഞ്ഞം സമാദപേത്വാ, "ഉദ്ദിസ്സ അരിയാ തിട്ഠന്തി, ഏസാ അരിയാനയാചനാ"തി (ജാ॰ ൧.൭.൫൯) വുത്തനയേന യാചിത്വാതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അനനുഞ്ഞാതകരണം, പരസന്തകതാ, വിസ്സാസഗ്ഗാഹപംസുകൂലസഞ്ഞാനം അഭാവോ, ഉഗ്ഗഹണം വാ ഉഗ്ഗഹാപനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

രതനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. വികാലഗാമപ്പവിസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൫൦൮. തതിയേ **അരിയമഗ്ഗസ്സാ**തി ഏത്ഥ സഗ്ഗമഗ്ഗോപി സങ്ഗഹേതബ്ബോ. അനിയ്യാനികത്താ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗാനം തിരച്ഛാനഭൂതാ ഹി കഥാ **തിരച്ഛാനകഥാ. തിരച്ഛാനഭൂത**ന്തി തിരോകരണഭൂതം വിബന്ധനഭൂതം. **രാജപടിസംയുത്തം കഥ**ന്തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൭; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൨൩; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൧൦൮൦; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦.൬൯-൭൦) രാജാനം ആരബ്ഭ "മഹാസമ്മതോ മന്ധാതാ ധമ്മാസോകോ ഏവംമഹാനുഭാവോ"തിആദിനാ നയേന പവത്തകഥം. ഏത്ഥ ച "അസുകോ രാജാ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ"തിആദിനാ നയേന ഗേഹസ്സിതകഥാവ തിരച്ഛാനകഥാ ഹോതി. "സോപി നാമ ഏവംമഹാനുഭാവോ ഖയം ഗതോ"തി ഏവം പവത്താ പന അനിച്ചതാപടിസംയുത്താ കമ്മട്ഠാനഭാവേ തിട്ഠതി. **ചോരേസുപി** "മൂലദേവോ ഏവംമഹാനുഭാവോ, മേഘമാലോ ഏവംമഹാനുഭാവോ"തി തേസം കമ്മം പടിച്ച "അഹോ സൂരാ"തി ഗേഹസ്സിതകഥാവ തിരച്ഛാനകഥാ. **യുദ്ധേപി** ഭരതയുദ്ധാദീസു "അസുകേന അസുകോ ഏവം മാരിതോ ഏവം വിദ്ധോ"തി കാമസ്സാദവസേനേവ കഥാ തിരച്ഛാനകഥാ. "തേപി നാമ ഖയം ഗതാ"തി ഏവം പവത്താ പന സബ്ബത്ഥ കമ്മട്ഠാനമേവ ഹോതി.

അപിച **അന്നാ**ദീസു "ഏവം വണ്ണവന്തം ഗന്ധവന്തം രസവന്തം ഫസ്സസമ്പന്നം ഖാദിമ്ഹ ഭുഞ്ജിമ്ഹ പിവിമ്ഹ പരിഭുഞ്ജിമ്ഹാ"തി കാമസ്സാദവസേന കഥേതും ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ "പുബ്ബേ ഏവം വണ്ണാദിസമ്പന്നം അന്നം പാനം വത്ഥം സയനം മാലാഗന്ധം സീലവന്താനം അദമ്ഹ, ചേതിയപൂജം അകരിമ്ഹാ"തി കഥേതും വട്ടതി. **ഞാതികഥാ**ദീസുപി "അമ്ഹാകം ഞാതകാ സൂരാ സമത്ഥാ"തി വാ "പുബ്ബേ മയം ഏവം വിചിത്രേഹി യാനേഹി വിചരിമ്ഹാ"തി വാ അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ "തേപി നോ ഞാതകാ ഖയം ഗതാ"തി വാ "പുബ്ബേ മയം ഏവരൂപാ ഉപാഹനാ സങ്ഘസ്സ അദമ്ഹാ"തി വാ കഥേതബ്ബം. **ഗാമകഥാപി** സുനിവിട്ഠദുന്നിവിട്ഠസുഭിക്ഖദുബ്ഭിക്ഖാദിവസേന വാ "അസുകഗാമവാസിനോ സൂരാ സമത്ഥാ"തി വാ ഏവം അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ "സദ്ധാ പസന്നാ"തി വാ "ഖയവയം ഗതാ"തി വാ വത്തും വട്ടതി. **നിഗമനഗരജനപദകഥാസുപി** ഏസേവ നയോ.

ഇത്ഥികഥാപി വണ്ണസണ്ഠാനാദീനി പടിച്ച അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, "സദ്ധാ പസന്നാ, ഖയം ഗതാ"തി ഏവം വത്തും വട്ടതി. **സൂരകഥാപി** "നന്ദിമിത്തോ നാമ യോധോ സൂരോ അഹോസീ"തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, "സദ്ധോ അഹോസി, ഖയം ഗതോ"തി ഏവമേവ വട്ടതി. **വിസിഖാകഥാപി** "അസുകാ വിസിഖാ സുനിവിട്ഠാ ദുന്നിവിട്ഠാ സൂരാ സമത്ഥാ"തി അസ്സാദവസേനേവ ന വട്ടതി, "സദ്ധാ പസന്നാ, ഖയം ഗതാ"ഇച്ചേവ വട്ടതി.

കുമ്ഭട്ഠാനകഥാതി കുടട്ഠാനകഥാ ഉദകതിത്ഥകഥാ വുച്ചതി, കുമ്ഭദാസീകഥാ വാ. സാപി "പാസാദികാ നച്ചിതും ഗായിതും ഛേകാ"തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, "സദ്ധാ പസന്നാ"തിആദിനാ നയേനേവ വട്ടതി. **പുബ്ബപേതകഥാ**തി അതീതഞാതികഥാ. തത്ഥ വത്തമാനഞാതികഥാസദിസോവ വിനിച്ഛയോ.

നാനത്തകഥാതി പുരിമപച്ഛിമകഥാവിമുത്താ അവസേസാ നാനാസഭാവാ നിരത്ഥകകഥാ. **ലോകക്ഖായികാ**തി “അയം ലോകോ കേന നിമ്മിതോ, അസുകേന പജാപതിനാ ബ്രഹ്മുനാ ഇസ്സരേന വാ നിമ്മിതോ, കാകോ സേതോ അട്ഠീനം സേതത്താ, ബകാ രത്താ ലോഹിതസ്സ രത്തത്താ”തി ഏവമാദികാ ലോകായതവിതണ്ഡസല്ലാപകഥാ. ഉപ്പത്തിഠിതിസംഹാരാദിവസേന ലോകം അക്ഖായതീതി **ലോകക്ഖായികാ. സമുദ്ദക്ഖായികാ** നാമ കസ്മാ സമുദ്ദോ സാഗരോ, സാഗരസ്സ രഞ്ഞോ പുത്തേഹി ഖതത്താ സാഗരോ. ഖതോ അമ്ഹേഹീതി ഹത്ഥമുദ്ദായ നിവേദിതത്താ സമുദ്ദോതി ഏവമാദികാ നിരത്ഥകാ സമുദ്ദക്ഖായികകഥാ.

ഇതി ഭവോ ഇതി അഭവോതി യം വാ തം വാ നിരത്ഥകകാരണം വത്വാ പവത്തിതകഥാ **ഇതിഭവാഭവകഥാ**. ഏത്ഥ ച **ഭവോ**തി സസ്സതം, **അഭവോ**തി ഉച്ഛേദം. **ഭവോ**തി വുഡ്ഢി, **അഭവോ**തി ഹാനി . **ഭവോ**തി കാമസുഖം, **അഭവോ**തി അത്തകിലമഥോ. ഇതി ഇമായ ഛബ്ബിധായ ഇതിഭവാഭവകഥായ സദ്ധിം ബാത്തിംസ തിരച്ഛാനകഥാ നാമ ഹോതി. അഥ വാ പാളിയം സരൂപതോ അനാഗതാപി അരഞ്ഞപബ്ബതനദീദീപകഥാ **ഇതി**-സദ്ദേന സങ്ഗഹേത്വാ ഛത്തിംസ തിരച്ഛാനകഥാതി വുച്ചതി. **ഇതി വാ**തി ഹി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ പകാരത്ഥേ, **വാ**-സദ്ദോ വികപ്പത്ഥേ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - “ഏവംപകാരം ഇതോ അഞ്ഞം വാ താദിസം നിരത്ഥകകഥം കഥേന്തീ”തി. ആദിഅത്ഥേ വാ **ഇതി**-സദ്ദോ “ഇതി വാ ഇതി ഏവരൂപാ നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനാ പടിവിരതോ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൩, ൧൯൪) വിയ, ഏവമാദിം അഞ്ഞമ്പി താദിസം കഥം കഥേന്തീതി അത്ഥോ.

൫൧൨. **അപരിക്ഖിത്തസ്സ ഗാമസ്സ ഉപചാരോ അദിന്നാദാനേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ**തി ഇമിനാ ദുതിയലേഡ്ഡുപാതോ ഇധ ഉപചാരോതി ദസ്സേതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. സന്തം ഭിക്ഖും അനാപുച്ഛനാ, അനുഞ്ഞാതകാരണാഭാവോ, വികാലേ ഗാമപ്പവിസനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

വികാലഗാമപ്പവിസനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സൂചിഘരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൫൧൭. ചതുത്ഥേ **തം അസ്സ അത്ഥീ**തി പഠമം ഭിന്ദിത്വാ പച്ഛാ ദേസേതബ്ബത്താ തം ഭേദനകം തസ്സ പാചിത്തിയസ്സ അത്ഥീതി **ഭേദനകം,** പാചിത്തിയം. അസ്സത്ഥിഅത്ഥേ അ-കാരപച്ചയോ ദട്ഠബ്ബോ. **വാസിജടേ**തി വാസിദണ്ഡകേ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. സൂചിഘരതാ, അട്ഠിമയാദിതാ, അത്തനോ അത്ഥായ കരണം വാ കാരാപേത്വാ വാ പടിലാഭോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

സൂചിഘരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. മഞ്ചപീഠസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൫൨൨. പഞ്ചമേ **ഛേദനകം വുത്തനയമേവാ**തി ഛേദനമേവ ഛേദനകം, തം തസ്സ അത്ഥീതി **ഛേദനക**ന്തി ഇമമത്ഥം അതിദിസ്സതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

പമാണാതിക്കന്തമഞ്ചപീഠതാ, അത്തനോ അത്ഥായ കരണം വാ കാരാപേത്വാ വാ പടിലാഭോതി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

മഞ്ചപീഠസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. തൂലോനദ്ധസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൫൬൮. ഛട്ഠേ **തൂലം പക്ഖിപിത്വാ**തി ഹേട്ഠാ ചിമിലികം പത്ഥരിത്വാ തസ്സ ഉപരി തൂലം പക്ഖിപിത്വാതി അത്ഥോ. **പോടകിതൂല**ന്തി എരകതൂലാദി യംകിഞ്ചി തിണജാതീനം തൂലം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. തൂലോനദ്ധമഞ്ചപീഠതാ, അത്തനോ അത്ഥായ കരണം വാ കാരാപേത്വാ വാ പടിലാഭോതി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി. അത്തനാ കാരാപിതസ്സ ഹി പടിലാഭമത്തേനേവ പാചിത്തിയം. തേനേവ പദഭാജനേ "പടിലാഭേന ഉദ്ദാലേത്വാ പാചിത്തിയം ദേസേതബ്ബ"ന്തി വുത്തം. **കേനചി** പന "പടിലാഭേന ഉദ്ദാലേത്വാ പാചിത്തിയം ദേസേതബ്ബന്തി എത്ഥ കിഞ്ചാപി പടിലാഭമത്തേനേവ പാചിത്തിയം വിയ ദിസ്സതി, പരിഭോഗേയേവ ആപത്തി ദട്ഠബ്ബാ. 'അഞ്ഞേന കതം പടിലഭിത്വാ പരിഭുഞ്ജതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ'തി വചനം എത്ഥ സാധക"ന്തി വുത്തം, തം തസ്സ മതിമത്തം. ന ഹി "അഞ്ഞേന കതം പടിലഭിത്വാ പരിഭുഞ്ജതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ"തി ഇദം അത്തനാ കാരാപിതം സന്ധായ വുത്തം, കരണകാരാപനപച്ചയാ ച ഇമിനാ സിക്ഖാപദേന പാചിത്തിയം വുത്തം, ന പരിഭോഗപച്ചയാ. "ന, ഭിക്ഖവേ, തൂലോനദ്ധം മഞ്ചം വാ പീഠം വാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം, യോ പരിഭുഞ്ജേയ്യ, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ"തി ഹി ഖന്ധകേ വുത്തത്താ അത്തനാ വാ കതം ഹോതു അഞ്ഞേന വാ, പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ പരിഭോഗപച്ചയാ ദുക്കടമേവ, ന പാചിത്തിയം.

തൂലോനദ്ധസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. നിസീദനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൫൭൧. സത്തമേ യം വത്തബ്ബം, തം നിസീദനസന്ഥതസിക്ഖാപദേ വുത്തമേവ. നിസീദനസ്സ പമാണാതിക്കന്തതാ, അത്തനോ അത്ഥായ കരണം വാ കാരാപേത്വാ വാ പടിലാഭോതി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

നിസീദനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫൭൭-൫൮൮. അട്ഠമനവമദസമേസു നത്ഥി വത്തബ്ബം, അങ്ഗാനിപി സത്തമേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

നിട്ഠിതോ രാജവഗ്ഗോ നവമോ.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

ഖുദ്ദകവണ്ണനാ സമത്താ.

പാചിത്തിയകണ്ഡം നിട്ഠിതം.

൬. പാടിദേസനീയകണ്ഡം

പാടിദേസനീയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൭൫൨. പാടിദേസനീയേസു പഠമേ **"ഗാരയ്ഹം ആവുസോതിആദി പടിദേസേതബ്ബാകാരദസ്സന"**ന്തി വചനതോ പാളിയം ആഗതനയേനേവ ആപത്തി ദേസേതബ്ബാ. **അസപ്പായ**ന്തി സഗ്ഗമോക്ഖാനം അഹിതം അനനുകൂലം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. പരിപുണ്ണൂപസമ്പന്നതാ, അഞ്ഞാതികതാ, അന്തരഘരേ ഠിതായ ഹത്ഥതോ സഹത്ഥാ പടിഗ്ഗഹണം, യാവകാലികതാ, അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

൭൫൩-൭൬൨. ദുതിയതതിയചതുത്ഥേസു നത്ഥി വത്തബ്ബം, അങ്ഗേസു പന ദുതിയേ പരിപുണ്ണൂപസമ്പന്നതാ, പഞ്ചഭോജനതാ, അന്തരഘരേ ഠിതായ അനുഞ്ഞാതപ്പകാരതോ അഞ്ഞഥാ വോസാസനാ, അനിവാരണാ, അജ്ഝോഹാരോതി ഇമാനി പഞ്ച അങ്ഗാനി.

തതിയേ സേക്ഖസമ്മതതാ, പുബ്ബേ അനിമന്തിതതാ, അഗിലാനതാ, ഘരൂപചാരോക്കമനം, ഠപേത്വാ നിച്ചഭത്താദീനി അഞ്ഞം ആമിസം ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജനന്തി ഇമാനി പഞ്ച അങ്ഗാനി.

ചതുത്ഥേ യഥാവുത്തആരഞ്ഞകസേനാസനതാ, യാവകാലികസ്സ അതത്ഥജാതകതാ, അഗിലാനതാ, അഗിലാനാവസേസകതാ, അപ്പടിസംവിദിതതാ, അജ്ഝാരാമേ പടിഗ്ഗഹണം, അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി സത്ത അങ്ഗാനി.

പാടിദേസനീയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാടിദേസനീയകണ്ഡം നിട്ഠിതം.

൭. സേഖിയകണ്ഡം

൧. പരിമണ്ഡലവഗ്ഗവണ്ണനാ

സേഖിയേസു **സിക്ഖിതസിക്ഖേനാ**തി ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖിത്വാ ഠിതേന, സബ്ബസോ പരിനിട്ഠിതകിച്ചേനാതി വുത്തം ഹോതി. **താദിനാ**തി അട്ഠഹി ലോകധമ്മേഹി അകമ്പിയട്ഠേന താദിനാ.

൫൭൬. സിക്ഖാ കരണീയാതി ''ഏവം നിവാസേസ്സാമീ''തി ആരാമേപി അന്തരഘരേപി സബ്ബത്ഥ സിക്ഖാ കത്തബ്ബാ. ഏത്ഥ ച യസ്മാ വത്തക്ഖന്ധകേ വുത്തവത്താനിപി സിക്ഖിതബ്ബത്താ സേഖിയാനേവ ഹോന്തി, തസ്മാ പാരാജികാദീസു വിയ പരിച്ഛേദോ ന കതോ, ചാരിത്തനയദസ്സനത്ഥഞ്ച ''യോ പന ഭിക്ഖു ഓലമ്ബേന്തോ നിവാസേയ്യ, ദുക്കട''ന്തി ഏവം ആപത്തിനാമേന അവത്വാ ''സിക്ഖാ കരണീയാ''തി ഏവം സബ്ബസിക്ഖാപദേസു പാളി ആരോപിതാ. പദഭാജനേ പന ''ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ''തി വുത്തത്താ സബ്ബത്ഥ അനാദരിയകരണേ ദുക്കടം വേദിതബ്ബം. **വുത്ത**ന്തി മഹാഅട്ഠകഥായം വുത്തം. യസ്മാ അട്ഠങ്ഗുലമത്തം ഓതാരേത്വാ നിവത്ഥമേവ നിസിന്നസ്സ ചതുരങ്ഗുലമത്തം ഹോതി, തസ്മാ ഉഭോപേതേ അട്ഠകഥാവാദാ ഏകപരിച്ഛേദാ. **തേ സബ്ബേ**തി നിവാസനദോസാ.

തം പനാതി തം അനാദരിയം. കിഞ്ചാപി കുരുന്ദിവാദം പച്ഛാ വദന്തേന ''പരിമണ്ഡലം നിവാസേതും അജാനന്തസ്സ അനാപത്തീ''തി അയമത്ഥോ പതിട്ഠാപിതോ, തഥാപി നിവാസനവത്തം സാധുകം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബമേവ. സഞ്ചിച്ച അനുഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ അനാദരിയം സിയാ. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ പരിമണ്ഡലസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) വുത്തം ''അജാനന്തസ്സാതി പരിമണ്ഡലം നിവാസേതും അജാനന്തസ്സ അനാപത്തി, അപിച നിവാസനവത്തം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബ''ന്തി.

സചിത്തകന്തി വത്ഥുവിജാനനചിത്തേന പണ്ണത്തിവിജാനനചിത്തേന ച സചിത്തകം ''അനാദരിയം പടിച്ചാ''തി വുത്തത്താ. ''പാണാതിപാതാദി വിയ നിവാസനദോസോ ലോകഗരഹിതോ ന ഹോതീതി പണ്ണത്തിവജ്ജ''ന്തി **ഫുസ്സദേവത്ഥേരോ** ആഹ. **ഉപതിസ്സത്ഥേരോ** പന ''യസ്മാ അനാദരിയവസേനേവ ആപജ്ജിതബ്ബത്താ കേവലം അകുസലമേവ, തഞ്ച പകതിയാ വജ്ജം, സഞ്ചിച്ച വീതിക്കമനഞ്ച ദോമനസ്സിതസ്സേവ ഹോതി, തസ്മാ ലോകവജ്ജം അകുസലചിത്തം ദുക്ഖവേദന''ന്തി ആഹ. അനാദരിയം, അനാപത്തികാരണാഭാവോ, അപരിമണ്ഡലനിവാസനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം സബ്ബത്ഥ പുരിമാനി ദ്വേ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തപടിപക്ഖകരണഞ്ചാതി തീണിയേവ ഹോന്തി.

൫൭൭. ദുതിയാദീസു **അനേകപ്പകാരം ഗിഹിപാരുത**ന്തി സേതപടപാരുതം പരിബ്ബാജകപാരുതം ഏകസാടകപാരുതന്തിആദി അനേകപ്പഭേദം ഗിഹിപാരുതം. തസ്സത്ഥോ ഖന്ധകേയേവ ആവി ഭവിസ്സതി. **വിഹാരേപീ**തി ബുദ്ധുപട്ഠാനാദികാലം സന്ധായ വുത്തം.

൭൮൭. ‘‘സുപ്പടിച്ഛന്നോ’’തി വുത്തത്താ ‘‘സസീസം പാരുതോ സബ്ബഥാ സുപ്പടിച്ഛന്നത്താ സുപ്പടിച്ഛന്നോ നാമ ഹോതീ’’തി യസ്സ സിയാ, തം സന്ധായാഹ **‘‘ന സസീസം പാരുതേനാ’’**തിആദി.

൭൮൫. ഏകസ്മിം പന ഠാനേ ഠത്വാതി ഏത്ഥ ‘‘ഗച്ഛന്തോപി പരിസ്സയാഭാവം ഓലോകേതും ലഭതിയേവ, തഥാ ഗാമേ പൂജ’’ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

പരിമണ്ഡലവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഉജ്ജഗ്ഘികവഗ്ഗവണ്ണനാ

൭൮൬. ദുതിയവഗ്ഗേ **ഹസനീയസ്മിം വത്ഥുസ്മി**ന്തി ഹാസജനകേ കാരണേ.

ഉജ്ജഗ്ഘികവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഖമ്ഭകതവഗ്ഗവണ്ണനാ

൬൦൨. തതിയവഗ്ഗേ പത്തേ സഞ്ഞാ പത്തസഞ്ഞാ, സാ അസ്സ അത്ഥീതി **പത്തസഞ്ഞീ,** അത്തനോ ഭാജനേ ഉപനിബന്ധസഞ്ഞീ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. ബ്യഞ്ജനം പന അനാദിയിത്വാ അത്ഥമത്തമേവ ദസ്സേതും **‘‘പത്തേ സഞ്ഞം കത്വാ’’**തി വുത്തം.

൬൦൪. **ഓലോണീ**തി ഏകാ ബ്യഞ്ജനവികതി. ‘‘യോ കോചി സുദ്ധോ കഞ്ജികതക്കാദിരസഓ’’തി കേചി. **സാകസൂപേയ്യ**-ഗ്ഗഹണേന യാ കാചി സൂപേയ്യസാകേഹി കതാ ബ്യഞ്ജനവികതി വുത്താ. **മംസരസാദീനീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന അവസേസാ സബ്ബാപി ബ്യഞ്ജനവികതി സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ സമസൂപകപടിഗ്ഗഹണസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) വുത്തം ‘‘ഠപേത്വാ പന സൂപം അവസേസാ സബ്ബാപി സൂപേയ്യാ ബ്യഞ്ജനവികതി രസരസോ നാമ ഹോതീ’’തി.

൬൦൭. **സമപുണ്ണ**ന്തി അധിട്ഠാനുപഗസ്സ പത്തസ്സ അന്തോമുഖവട്ടിലേഖം അനതിക്കാമേത്വാ രചിതം. **സമഭരിത**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **ഫലാഫലാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ഓദനാദിമ്പി സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഹേട്ഠാ ഓരോഹതീ**തി സമന്താ ഓകാസസമ്ഭാവതോ ചാലിയമാനം ഹേട്ഠാ ഭസ്സതി. മത്ഥകേ ഥൂപീകതം പൂവമേവ വടംസകസദിസത്താ **‘‘പൂവവടംസക’’**ന്തി വുത്തം. **പുപ്ഫവടംസകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

യസ്മാ ‘‘സമതിത്തികോ പിണ്ഡപാതോ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബോ’’തി വചനം പിണ്ഡപാതോ സമ്പുണ്ണോ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബോതി ദീപേതി, തസ്മാ അത്തനോ ഹത്ഥഗതേ പത്തേ പിണ്ഡപാതോ ദിയ്യമാനോ ഥൂപീകതോപി ചേ ഹോതി, വട്ടതീതി ദീപേതി. ‘‘ഥൂപീകതം പിണ്ഡപാതം പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ’’തി ഹി വചനം പഠമം ഥൂപീകതം പിണ്ഡപാതം പച്ഛാ പടിഗ്ഗണ്ഹതോ ആപത്തീതി ദീപേതി. ‘‘പത്തേ പടിഗ്ഗണ്ഹതോ ച ഥൂപീകതം ഹോതി, വട്ടതി അഥൂപീകതസ്സ പടിഗ്ഗഹിതത്താ, പയോഗോ പന നത്ഥി അഞ്ഞത്ര പുബ്ബദേസാ’’തി **കേനചി** വുത്തം, തം ന സാരതോ പച്ചേതബ്ബം. ‘‘ന

ഥൂപീകതം പിണ്ഡപാതം പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ''തി വചനം പഠമം ഥൂപീകതസ്സേവ പച്ഛാ പടിഗ്ഗണ്ഹനം ദീപേതി. ന ഹി ഹത്ഥഗതേപി പത്തേ ദിയ്യമാനം ഥൂപീകതം ഗണ്ഹന്തോ ഥൂപീകതം പിണ്ഡപാതം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ നാമ ന ഹോതി, ന ച തേന സമതിത്തികോ പിണ്ഡപാതോ പടിഗ്ഗഹിതോതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. ''ഥൂപീകത''ന്തി ച ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസേ ഗയ്ഹമാനേ അയമത്ഥോ സുട്ഠുതരം പാകടോയേവാതി.

ഖമ്ഭകതവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ർ. സക്കച്ചവഗ്ഗവണ്ണനാ

൩ംവ്വ. ചതുത്ഥവഗ്ഗേ **സപദാനന്തി** ഏത്ഥ ദാനം വുച്ചതി അവഖണ്ഡനം, അപേതം ദാനതോ അപദാനം, അനവഖണ്ഡനന്തി അത്ഥോ. സഹ അപദാനേന സപദാനം, അവഖണ്ഡനവിരഹിതം , അനുപടിപാടിയാതി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **''തത്ഥ തത്ഥ ഓധിം അകത്വാ അനുപടിപാടിയാ''**തി.

൩൧൧. യസ്മിം സമയേ ''പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ''തി രാജാനോ ഭേരിം ചരാപേന്തി, അയം **മാഘാതസമയോ** നാമ. ഇധ അനാപത്തിയം ഗിലാനോ ന ആഗതോ, തസ്മാ ഗിലാനസ്സപി ആപത്തി. സൂപോദനവിഞ്ഞത്തിസിക്ഖാപദേ **അസഞ്ചിച്ച അസ്സതിയാ**തി ഏത്ഥ ''മുഖേ പക്ഖിപിത്വാ പുന വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ ഛഡ്ഡേന്തസ്സ അരുചിയാ പവിസന്തേ 'അസഞ്ചിച്ചാ'തി വുച്ചതി, വിഞ്ഞത്തിമ്പി അവിഞ്ഞത്തിമ്പി ഏതസ്മിം ഠാനേ ഠിതം സഹസാ ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജന്തേ 'അസ്സതിയാ'തി വുച്ചതീ''തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

൩൧ർ-൩൧൫. ഉജ്ഝാനേ സഞ്ഞാ ഉജ്ഝാനസഞ്ഞാ, സാ അസ്സ അത്ഥീതി **ഉജ്ഝാനസഞ്ഞീ**. ''മയൂരണ്ഡം അതിമഹന്ത''ന്തി വചനതോ മയൂരണ്ഡപ്പമാണോ കബളോ ന വട്ടതി. കേചി പന ''മയൂരണ്ഡതോ മഹന്തോ ന വട്ടതീ''തി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം, ''നാതിമഹന്ത''ന്തി ച അതിമഹന്തസ്സേവ പടിക്ഖിത്തത്താ ഖുദ്ദകേ ആപത്തി ന ദിസ്സതി. ''മയൂരണ്ഡം അതിമഹന്തം, കുക്കുടണ്ഡം അതിഖുദ്ദകം, തേസം വേമജ്ഝപ്പമാണോ''തി ഇമിനാ പന സാരുപ്പവസേന ഖുദ്ദകമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ പരിച്ഛേദോ ന ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബം.

സക്കച്ചവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. കബളവഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൧വ്വ. പഞ്ചമവഗ്ഗേ **സബ്ബം ഹത്ഥന്തി** ഏത്ഥ **ഹത്ഥ**-സദ്ദോ തദേകദേസേസു അങ്ഗുലീസു ദട്ഠബ്ബോ ''ഹത്ഥമുദ്ദാ''തിആദീസു വിയ, സമുദായേ പവത്തവോഹാരസ്സ അവയവേപി വത്തനതോ ഏകങ്ഗുലിമ്പി മുഖേ പക്ഖിപിതും ന വട്ടതി.

കബളവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. സുരുസുരുവഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൨൭. ഛട്ഠവഗ്ഗേ **സീതീകതോതി** സീതട്ടോ, സീതപീളിതോതി വുത്തം ഹോതി. **സിലകബുദ്ധോ**തി പരിഹാസവചനമേതം. സിലകഞ്ഹി കഞ്ചി ദിസ്വാ

‘‘ബുദ്ധോ അയ’’ന്തി വോഹരന്തി.

൩൩൮. വിലീവച്ഛത്തന്തി വേണുവിലീവേഹി കതം ഛത്തം. **തത്ഥജാതകദണ്ഡകേന കത**ന്തി താലപണ്ണം സഹ ദണ്ഡകേന ഛിന്ദിത്വാ തമേവ ഛത്തദണ്ഡം കരോന്തി ഗോപാലകാദയോ വിയ, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **ഛത്തപാദുകായ വാ ഠിതം ഹോതീ**തി ഏത്ഥ ഛത്തപാദുകാ വുച്ചതി ഛത്താധാരോ. യസ്മിം ഛത്തം അപതമാനം കത്വാ ഠപേന്തി, താദിസികായ ഛത്തപാദുകായ ഠിതം ഛത്തം ‘‘ഛത്ത’’ന്തി അജ്ഝാഹരിതബ്ബം. ‘‘ഛത്തം ഛത്തപാദുകായ ഠിത’’ന്തിപി പഠന്തി, തത്ഥാപി അയമേവത്ഥോ.

൩൩൯. ചാപോതി മജ്ഝേ വങ്കാ കാചദണ്ഡസദിസാ ധനുവികതി. **കോദണ്ഡോ**തി വട്ടലദണ്ഡാ ധനുവികതി. **പടിമുക്ക**ന്തി പവേസിതം ലഗ്ഗിതം.

സുരുസുരുവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. പാദുകവഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൪൭. സത്തമവഗ്ഗേ **പടിച്ഛന്നോ ഹുത്വാ**തി സോ കിര രത്തിഭാഗേ ഉയ്യാനം ഗന്ത്വാ അമ്ബം അഭിരുഹിത്വാ സാഖായ സാഖം അമ്ബം ഓലോകേന്തോ വിചരി. തസ്സ തഥാ കരോന്തസ്സേവ രത്തി വിഭായി. സോ ചിന്തേസി ‘‘സചേ ഇദാനി ഓതരിത്വാ ഗമിസ്സാമി, ദിസ്വാ മം ചോരോതി ഗഹേസ്സന്തി, രത്തിഭാഗേ ഗമിസ്സാമീ’’തി. അഥേകം വിടപം അഭിരുഹിത്വാ നിലീനോ അച്ഛി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. സോ രുക്ഖതോ ഓതരന്തോ ഏകം ഓലമ്ബിനിസാഖം ഗഹേത്വാ തേസം ഉഭിന്നമ്പി അന്തരേ പതിട്ഠാസി. തം സന്ധായ വുത്തം **‘‘തേസം ഉഭിന്നമ്പി അന്തരാ രുക്ഖതോ പതിതോ’’**തി. **പാളിയാ അത്ഥം ന ജാനന്തീ**തി അത്തനോ ഗഹണസ്സ അത്ഥം ന ജാനന്തി.

ജാതകപാളിയം (ജാ॰ ൧.൪.൩൩) പന അയം ഗാഥാ -

‘‘സബ്ബമിദം ചരിമം കതം, ഉഭോ ധമ്മം ന പസ്സരേ;
ഉഭോ പകതിയാ ചുതാ, യോ ചായം മന്തേജ്ഝാപേതി;
യോ ച മന്തം അധീയതീ’’തി. -

ഏവമാഗതാ. തസ്സായമത്ഥോ (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൩൩) - **സബ്ബമിദം ചരിമം കത**ന്തി യം അമ്ഹേഹി തീഹി ജനേഹി കതം, സബ്ബമിദം കിച്ചം ലാമകം നിമ്മരിയാദം അധമ്മികം. ഏവം അത്തനോ ചോരഭാവം തേസഞ്ച മന്തേസു അഗാരവം ഗരഹിത്വാ പുന ഇതരേ ദ്വേയേവ ഗരഹന്തോ **‘‘ഉഭോ ധമ്മം ന പസ്സരേ’’**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉഭോ**തി ഇമേ ദ്വേപി ജനാ ഗരുകാരാരഹം പോരാണകധമ്മം ന പസ്സന്തി, തതോവ ധമ്മപകതിതോ ചുതാ. ധമ്മോ ഹി പഠമുപ്പത്തിവസേന **പകതി** നാമ. വുത്തമ്പി ചേതം -

‘‘ധമ്മോ ഹവേ പാതുരഹോസി പുബ്ബേ,
പച്ഛാ അധമ്മോ ഉദപാദി ലോകേ’’തി. (ജാ॰ ൧.൧൧.൮൭);

യോ ചായന്തി യോ ച അയം നീചേ നിസീദിത്വാ മന്തേ അജ്ഝാപേതി, യോ ച ഉച്ചേ നിസീദിത്വാ അധീയതീതി.

സാലീനന്തി അയം ഗാഥാപി -

> “സാലീനം ഓദനം ഭുഞ്ജേ, സുചിം മംസൂപസേചനം;
> തസ്മാ ഏതം ന സേവാമി, ധമ്മം ഇസീഹി സേവിത”ന്തി. (ജാ॰ ഫ.ർ.ന.ർ) -

ഏവം ജാതകേ ആഗതാ. തത്ഥ **സുചി**ന്തി പണ്ഡരം പരിസുദ്ധം. **മംസൂപസേചന**ന്തി നാനപ്പകാരായ മംസവികതിയാ സിത്തം ഭുഞ്ജേ, ഭുഞ്ജാമീതി അത്ഥോ. സേസം പാകടമേവ.

ധിരത്ഥൂതി ധി അത്ഥു, നിന്ദാ ഭവതൂതി അത്ഥോ, ഗരഹാമ തം മയന്തി വുത്തം ഹോതി. **ലദ്ധലാഭോ**തി ധനലാഭം യസലാഭഞ്ച സന്ധായ വദതി. **വിനിപാതനഹേതുനാ**തി വിനിപാതനസ്സ ഹേതുഭാവേന. **വുത്തി നാമ ഹോതീ**തി യഥാവുത്തോ ദുവിധോപി ലാഭോ അപായസംവത്തനികതായ സമ്പരായേ വിനിപാതനഹേതുഭാവേന പവത്തനതോ സമ്പതി അധമ്മചരണേന പവത്തനതോ ച വുത്തി നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. **ഏവരൂപാ യാ വുത്തീ**തി ഏവരൂപാ ധനലാഭയസലാഭസങ്ഖാതാ യാ വുത്തി. **അധമ്മചരണേന വാ**തി **വാ**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. **ത്വ**ന്തി ഉപയോഗത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, തം ഇച്ചേവ വാ പാഠോ. **അസ്മാ**തി പാസാണാധിവചനമേതം.

പാദുകവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സേസം ഉത്താനമേവ.

സേഖിയകണ്ഡം നിട്ഠിതം.

അധികരണസമഥേസു യം വത്തബ്ബം, തം അട്ഠകഥായം ആഗതട്ഠാനേയേവ ദസ്സയിസ്സാമ.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

ഭിക്ഖുവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മഹാവിഭങ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗവണ്ണനാ

൧. പാരാജികകണ്ഡം (ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗവണ്ണനാ)

൧. പഠമപാരാജികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൬൫൬. ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗേ **യോതി** യോ ഭിക്ഖുനീനം വിഭങ്ഗോ. **മിഗാരനത്താതി** മജ്ഝപദലോപേനേതം വുത്തന്തി ആഹ **"മിഗാരമാതുയാ പന നത്താ ഹോതീ"**തി. **മിഗാരമാതാതി** വിസാഖായേതം അധിവചനം. **നവകമ്മാധിട്ഠായികന്തി** നവകമ്മസംവിധായികം. ബ്യഞ്ജനാനം പടിവിജ്ഝിതബ്ബോ ആകാരോ നാതിഗമ്ഭീരോ, യഥാസുതം ധാരണമേവ തത്ഥ കരണീയന്തി സതിയാ ബ്യാപാരോ അധികോ, പഞ്ഞാ തത്ഥ ഗുണീഭൂതാതി വുത്തം **"സതിപുബ്ബങ്ഗമായ പഞ്ഞായാ"**തി. സതി പുബ്ബങ്ഗമാ ഏതിസ്സാതി **സതിപുബ്ബങ്ഗമാ**. പുബ്ബങ്ഗമതാ ചേത്ഥ പധാനഭാവോ ''മനോപുബ്ബങ്ഗമാ''തിആദീസു വിയ. അത്ഥഗ്ഗഹണേ പന പഞ്ഞായ ബ്യാപാരോ അധികോ പടിവിജ്ഝിതബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ അതിഗമ്ഭീരത്താതി ആഹ **"പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമായ സതിയാ"**തി. **ആലസിയവിരഹിതാതി** കോസജ്ജരഹിതാ. യഥാ അഞ്ഞാ കുസീതാ നിസിന്നട്ഠാനേ നിസിന്നാവ ഹോന്തി, ഠിതട്ഠാനേ ഠിതാവ, ഏവം അഹുത്വാ വിപ്ഫാരികേന ചിത്തേന സബ്ബകിച്ചം നിപ്ഫാദേതി.

സബ്ബാ ഭിക്ഖുനിയോ സത്ഥുലദ്ധൂപസമ്പദാ സങ്ഘതോ ലദ്ധൂപസമ്പദാതി ദുവിധാ. ഗരുധമ്മപടിഗ്ഗഹണേന ഹി ലദ്ധൂപസമ്പദാ മഹാപജാപതിഗോതമീ സത്ഥുസന്തികാവ ലദ്ധൂപസമ്പദത്താ **സത്ഥുലദ്ധൂപസമ്പദാ** നാമ. സേസാ സബ്ബാപി **സങ്ഘതോ ലദ്ധൂപസമ്പദാ**. താപി ഏകതോഉപസമ്പന്നാ ഉഭതോഉപസമ്പന്നാതി ദുവിധാ. തത്ഥ യാ താ മഹാപജാപതിഗോതമിയാ സദ്ധിം നിക്ഖന്താ പഞ്ചസതാ സാകിയാനിയോ, താ **ഏകതോഉപസമ്പന്നാ** ഭിക്ഖുസങ്ഘതോ ഏവ ലദ്ധൂപസമ്പദത്താ, ഇതരാ **ഉഭതോഉപസമ്പന്നാ** ഉഭതോസങ്ഘേ ഉപസമ്പന്നത്താ. ഏഹിഭിക്ഖുനീഭാവേന ഉപസമ്പന്നാ പന ഭിക്ഖുനിയോ ന സന്തി താസം തഥാ ഉപസമ്പദായ അഭാവതോ. യദി ഏവം ''ഏഹി ഭിക്ഖുനീ''തി ഇധ കസ്മാ വുത്തന്തി? ദേസനായ സോതപതിതഭാവതോ. അയഞ്ഹി സോതപതിതതാ നാമ കത്ഥചി ലബ്ഭമാനസ്സപി അഗ്ഗഹണേന ഹോതി, യഥാ അഭിധമ്മേ മനോധാതുനിദ്ദേസേ (ധ॰ സ॰ ൧൬൦-൧൬൧) ലബ്ഭമാനമ്പി ഝാനങ്ഗം പഞ്ചവിഞ്ഞാണസോതേ പതിതായ ന ഉദ്ധടം കത്ഥചി ദേസനായ അസമ്ഭവതോ, യഥാ തത്ഥേവ വത്ഥുനിദ്ദേസേ (ധ॰ സ॰ ൯൮൪ ആദയോ) ഹദയവത്ഥു. കത്ഥചി അലബ്ഭമാനസ്സപി ഗഹണവസേന യഥാഠിതകപ്പീനിദ്ദേസേ. യഥാഹ -

> ''കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ഠിതകപ്പീ? അയഞ്ച പുഗ്ഗലോ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ അസ്സ, കപ്പസ്സ ച ഉഡ്ഡയ്ഹനവേലാ അസ്സ, നേവ താവ കപ്പോ ഉഡ്ഡയ്ഹേയ്യ, യാവായം പുഗ്ഗലോ ന സോതാപത്തിഫലം സച്ഛികരേയ്യാ''തി (പു॰ പ॰ ൧൭).

ഏവമിധാപി അലബ്ഭമാനഗഹണവസേന വേദിതബ്ബം. പരികപ്പവചനഞ്ഹേതം ''സചേ ഭഗവാ ഭിക്ഖുനീഭാവയോഗ്യം കഞ്ചി മാതുഗാമം 'ഏഹി ഭിക്ഖുനീ'തി വദേയ്യ, ഏവം ഭിക്ഖുനീഭാവോ സിയാ''തി.

കസ്മാ പന ഭഗവാ ഏവം ന കഥേസീതി? തഥാ കതാധികാരാനം അഭാവതോ. യേ പന "അനാസന്നാസന്നിഹിതഭാവതോ"തി കാരണം വത്വാ "ഭിക്ഖൂ ഏവ ഹി സത്ഥു ആസന്നചാരിനോ സദാ സന്നിഹിതാ ച ഹോന്തി, തസ്മാ തേ ഏവ 'ഏഹിഭിക്ഖൂ'തി വത്തബ്ബതം അരഹന്തി, ന ഭിക്ഖുനിയോ"തി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം സത്ഥു ആസന്നദൂരഭാവസ്സ ഭബ്ബാഭബ്ബഭാവസിദ്ധത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

"സങ്ഘാടികണ്ണേ ചേപി മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഗഹേത്വാ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധോ അസ്സ പാദേ പാദം നിക്ഖിപന്തോ, സോ ച ഹോതി അഭിജ്ഝാലു കാമേസു തിബ്ബസാരാഗോ ബ്യാപന്നചിത്തോ പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ മുട്ഠസ്സതി അസമ്പജാനോ അസമാഹിതോ വിബ്ഭന്തചിത്തോ പാകതിന്ദ്രിയോ, അഥ ഖോ സോ ആരകാവ മയ്ഹം, അഹഞ്ച തസ്സ. തം കിസ്സ ഹേതു? ധമ്മഞ്ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ന പസ്സതി, ധമ്മം അപസ്സന്തോ ന മം പസ്സതി. യോജനസതേ ചേപി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിഹരേയ്യ, സോ ച ഹോതി അനഭിജ്ഝാലു കാമേസു ന തിബ്ബസാരാഗോ അബ്യാപന്നചിത്തോ അപ്പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ ഉപട്ഠിതസ്സതി സമ്പജാനോ സമാഹിതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ സംവുതിന്ദ്രിയോ, അഥ ഖോ സോ സന്തികേവ മയ്ഹം, അഹഞ്ച തസ്സ. തം കിസ്സ ഹേതു? ധമ്മഞ്ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പസ്സതി, ധമ്മം പസ്സന്തോ മം പസ്സതീ"തി (ഇതിവു॰ ൯൨).

തസ്മാ അകാരണം ദേസതോ സത്ഥു ആസന്നാനാസന്നതാ. അകതാധികാരതായ പന ഭിക്ഖുനീനം ഏഹിഭിക്ഖുനൂപസമ്പദായ അയോഗ്യതാ വേദിതബ്ബാ.

യദി ഏവം യം തം ഥേരീഗാഥാസു ഭദ്ദായ കുണ്ഡലകേസായ വുത്തം -

"നിഹച്ച ജാണും വന്ദിത്വാ, സമ്മുഖാ അഞ്ജലിം അകം;
ഏഹി ഭദ്ദേതി മം അവച, സാ മേ ആസൂപസമ്പദാ"തി. (ഥേരീഗാ॰ ൧൦൯);

തഥാ **അപദാനേപി** -

"ആയാചിതോ തദാ ആഹ, ഏഹി ഭദ്ദേതി നായകോ;
തദാഹം ഉപസമ്പന്നാ, പരിത്തം തോയമദ്ദസ"ന്തി. (അപ॰ ഥേരീ ൨.൩.൪൪);

തം കഥന്തി? നയിദം ഏഹിഭിക്ഖുനീഭാവേന ഉപസമ്പദം സന്ധായ വുത്തം, ഉപസമ്പദായ പന ഹേതുഭാവതോ "യാ സത്ഥു ആണത്തി, സാ മേ ആസൂപസമ്പദാ"തി വുത്താ. തഥാ ഹി വുത്തം **അട്ഠകഥായം** (ഥേരീഗാ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൯) "ഏഹി ഭദ്ദേ ഭിക്ഖുനുപസ്സയം ഗന്ത്വാ ഭിക്ഖുനീനം സന്തികേ പബ്ബജ ഉപസമ്പജ്ജസ്സൂതി മം അവച ആണാപേസി, സാ സത്ഥു ആണാ മയ്ഹം ഉപസമ്പദായ കാരണത്താ ഉപസമ്പദാ ആസി അഹോസീ"തി. **അപദാനഗാഥായമ്പി** ഏവമേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തസ്മാ ഭിക്ഖുനീനം ഏഹിഭിക്ഖുനൂപസമ്പദാ നത്ഥിയേവാതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബം. യഥാ ചേതം സോതപതിതവസേന "ഏഹി ഭിക്ഖുനീ"തി വുത്തം, ഏവം "തീഹി

സരണഗമനേഹി ഉപസമ്പന്നാതി ഭിക്ഖുനീ''തി ഇദമ്പി സോതപതിതവസേനേവ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം സരണഗമനൂപസമ്പദായപി ഭിക്ഖുനീനം അസമ്ഭവതോ.

൬൫. ഭിക്ഖുവിഭങ്ഗേ ''കായസംസഗ്ഗം സാദിയേയ്യാ''തി അവത്വാ ''സമാപജ്ജേയ്യാ''തി വുത്തത്താ **''ഭിക്ഖു ആപത്തിയാ ന കാരേതബ്ബോ''**തി വുത്തം. **തബ്ബഹുലനയേനാ**തി കിരിയാസമുട്ഠാനസ്സേവ ബഹുലഭാവതോ. ദിസ്സതി ഹി തബ്ബഹുലനയേന തബ്ബോഹാരോ യഥാ ''ബ്രാഹ്മണഗാമോ''തി. ബ്രാഹ്മണഗാമേപി ഹി അന്തമസോ രജകാദീനി പഞ്ച കുലാനി സന്തി. **സാ**തി കിരിയാസമുട്ഠാനതാ.

൬൬. **തഥേവാ**തി കായസംസഗ്ഗരാഗേന അവസ്സുതോയേവാതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

പഠമപാരാജികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദുതിയപാരാജികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൬൬൬. ദുതിയേ ''കിസ്സ പന ത്വം അയ്യേ ജാനം പാരാജികം ധമ്മം അജ്ഝാപന്ന''ന്തി വചനതോ ''ഉദ്ദിട്ഠാ ഖോ അയ്യായോ അട്ഠ പാരാജികാ ധമ്മാ''തിആദിവചനതോ ച ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗം പത്വാ സാധാരണാനി സിക്ഖാപദാനി ഭിക്ഖൂനം ഉപ്പന്നവത്ഥുസ്മിംയേവ ''യാ പന ഭിക്ഖുനീ ഛന്ദസോ മേഥുനം ധമ്മം പടിസേവേയ്യ, അന്തമസോ തിരച്ഛാനഗതേനപി, പാരാജികാ ഹോതി അസംവാസാ''തിആദിനാ നയേന സവിസേസമ്പി അവിസേസമ്പി മാതികം ഠപേത്വാ അനുക്കമേന പദഭാജനം ആപത്തിഭേദം തികച്ഛേദം അനാപത്തിവാരഞ്ച അനവസേസം വത്വാ വിത്ഥാരേസി. സങ്ഗീതികാരകേഹി പന അസാധാരണപഞ്ഞത്തിയോയേവ ഇധ വിത്ഥാരിതാതി വേദിതബ്ബാ.

അഥ ഉപരിമേസു ദ്വീസു അപഞ്ഞത്തേസു അട്ഠന്നം പാരാജികാനം അഞ്ഞതരന്തി ഇദം വചനം ന യുജ്ജതീതി ആഹ **''ഇദഞ്ച പാരാജികം പച്ഛാ പഞ്ഞത്ത''**ന്തിആദി. യദി ഏവം ഇമസ്മിം ഓകാസേ കസ്മാ ഠപിതന്തി ആഹ **''പുരിമേന പന സദ്ധിം യുഗളത്താ''**തിആദി, പുരിമേന സദ്ധിം ഏകസമ്ബന്ധഭാവതോ ഇധ വുത്തന്തി അധിപ്പായോ. ''അട്ഠന്നം പാരാജികാനം അഞ്ഞതര''ന്തി വചനതോ ച വജ്ജപടിച്ഛാദികം യാ പടിച്ഛാദേതി, സാപി വജ്ജപടിച്ഛാദികായേവാതി ദട്ഠബ്ബം. കിഞ്ചാപി വജ്ജപടിച്ഛാദനം പേമവസേന ഹോതി, തഥാപി സിക്ഖാപദവീതിക്കമചിത്തം ദോമനസ്സിതമേവ ഹോതീതി കത്വാ **''ദുക്ഖവേദന''**ന്തി വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ദുതിയപാരാജികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬൬൭. തതിയം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൪. ചതുത്ഥപാരാജികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൬൭൫. ചതുത്ഥേ **ലോകസ്സാദമിത്തസന്ഥവവസേനാ**തി ലോകസ്സാദസങ്ഖാതസ്സ മിത്തസന്ഥവസ്സ വസേന. വുത്തമേവത്ഥം പരിയായന്തരേന വിഭാവേതും **''കായസംസഗ്ഗരാഗേനാ''**തി വുത്തം.

തിസ്സിത്ഥിയോ മേഥുനം തം ന സേവേതി (പരി॰ അട്ഠ॰ ർവ്വ൧) യാ തിസ്സോ ഇത്ഥിയോ വുത്താ, താസുപി യം തം മേഥുനം നാമ, തം ന സേവതി. **തയോ പുരിസേ**തി തയോ പുരിസേപി ഉപഗന്ത്വാ മേഥുനം ന സേവതി. **തയോ ച അനരിയപണ്ഡകേ**തി ഉഭതോബ്യഞ്ജനസങ്ഖാതേ തയോ അനരിയേ, തയോ ച പണ്ഡകേതി ഇമേപി ഛ ജനേ ഉപഗന്ത്വാ മേഥുനം ന സേവതി. **ന ചാചരേ മേഥുനം ബ്യഞ്ജനസ്മി**ന്തി അനുലോമപാരാജികവസേനപി അത്തനോ നിമിത്തേ മേഥുനം നാചരതി. **ഛേജ്ജം സിയാ മേഥുനധമ്മപച്ചയാ**തി സിയാ മേഥുനധമ്മപച്ചയാ പാരാജികന്തി അയം പഞ്ഹോ അട്ഠവത്ഥുകംവ സന്ധായ വുത്തോ. തസ്സാ ഹി മേഥുനധമ്മസ്സ പുബ്ബഭാഗകായസംസഗ്ഗം ആപജ്ജിതും വായമന്തിയാ മേഥുനധമ്മപച്ചയാ ഛേജ്ജം ഹോതി. ഛേദോയേവ ഛേജ്ജം.

മേഥുനധമ്മസ്സ പുബ്ബഭാഗത്താതി ഇമിനാ മേഥുനധമ്മസ്സ പുബ്ബഭാഗഭൂതോ കായസംസഗ്ഗോയേവ തത്ഥ **മേഥുനധമ്മ**-സദ്ദേന വുത്തോ, ന ദ്വയംദ്വയസമാപത്തീതി ദീപേതി. **വണ്ണാവണ്ണോ**തി ദ്വീഹി സുക്കവിസ്സട്ഠി വുത്താ. **ഗമനുപ്പാദന**ന്തി സഞ്ചരിത്തം. **സബ്ബപദേസൂ**തി ''സങ്ഘാടികണ്ണഗ്ഗഹണം സാദിയേയ്യാ''തിആദീസു. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. കായസംസഗ്ഗരാഗോ, സഉസ്സാഹതാ, അട്ഠമസ്സ വത്ഥുസ്സ പൂരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ചതുത്ഥപാരാജികസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗേ പാരാജികകണ്ഡവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാരാജികകണ്ഡം നിട്ഠിതം.

൨. സങ്ഘാദിസേസകണ്ഡം (ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗവണ്ണനാ)

൧. പഠമസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൬൭൯. സങ്ഘാദിസേസകണ്ഡസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേ **ദ്വീസു ജനേസൂ**തി അഡ്ഡകാരകേസു ദ്വീസു ജനേസു. **യോ കോചീ**തി തേസുയേവ ദ്വീസു യോ കോചി, അഞ്ഞോ വാ തേഹി ആണത്തോ. **ദുതിയസ്സ ആരോചേതീ**തി ഏത്ഥാപി ദ്വീസു ജനേസു യസ്സ കസ്സചി ദുതിയസ്സ കഥം യോ കോചി ആരോചേതീതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി ആഹ **"ദുതിയസ്സ ആരോചേതീതി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ"**തി. **ഗതിഗത**ന്തി ചിരകാലപവത്തം.

ആപത്തീതി ആപജ്ജനം. **സഹ വത്ഥുജ്ഝാചാരാ**തി വത്ഥുവീതിക്കമേന സഹ. സഹയോഗേ കരണവചനപ്പസങ്ഗേ ഇദം നിസ്സക്കവചനം. **യന്തി** യം ധമ്മം. **നിസ്സാരേതീ**തി ആപന്നം ഭിക്ഖുനിസങ്ഘമ്ഹാ നിസ്സാരേതി. ഹേതുമ്ഹി ചായം കത്തുവോഹാരോ. നിസ്സാരണഹേതുഭൂതോ ഹി ധമ്മോ **നിസ്സാരണീയോ**തി വുത്തോ. ഗീവായേവ ഹോതി, ന പാരാജികം അനാണത്തിയാ ഗഹിതത്താ. യഥാ ദാസദാസീവാപീആദീനി സമ്പടിച്ഛിതും ന വട്ടതി, ഏവം തേസം അത്ഥായ അഡ്ഡകരണമ്പി ന വട്ടതീതി ആഹ **"അയം അകപ്പിയഅഡ്ഡോ നാമ, ന വട്ടതീ"**തി.

ഏത്ഥ ച സചേ അധികരണട്ഠാനം ഗന്ത്വാ "അമ്ഹാകം ഏസോ ദാസോ, ദാസീ, വാപീ, ഖേത്തം, ആരാമോ, ആരാമവത്ഥു, ഗാവോ, അജാ, കുക്കുടാ"തിആദിനാ വോഹരതി, അകപ്പിയം. "അയം അമ്ഹാകം ആരാമികോ, അയം വാപീ ഇത്ഥന്നാമേന സങ്ഘസ്സ ഭണ്ഡധോവനത്ഥായ ദിന്നാ, ഇതോ ഖേത്തതോ ആരാമതോ ഉപ്പജ്ജനകചതുപച്ചയാ ഇതോ ഗാവിതോ മഹിംസിതോ അജാതോ ഉപ്പജ്ജനകഗോരസാ ഇത്ഥന്നാമേന സങ്ഘസ്സ ദിന്നാതി പുച്ഛിതേ വാ അപുച്ഛിതേ വാ വത്തും വട്ടതീ"തി വദന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അനാകഡ്ഢിതായ അഡ്ഡകരണം, അഡ്ഡപരിയോസാനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

പഠമസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദുതിയസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൬൮൩. ദുതിയേ **മല്ലഗണഭടിപുത്തഗണാദിക**ന്തിആദീസു **മല്ലഗണോ** നാമ നാരായനഭത്തികോ തത്ഥ തത്ഥ പാനീയട്ഠപനപോക്ഖരണിഖണനാദിപുഞ്ഞകമ്മകാരകോ ഗണോ, **ഭടിപുത്തഗണോ** നാമ കുമാരഭത്തികഗണോ. **ധമ്മഗണോ**തി സാസനഭത്തിഗണോ അനേകപ്പകാരപുഞ്ഞകമ്മകാരകഗണോ വുച്ചതി. **ഗന്ധികസേണീ**തി അനേകപ്പകാരസുഗന്ധിവികതികാരകോ ഗണോ. **ദുസ്സികസേണീ**തി പേസകാരകഗണോ. **കപ്പഗതിക**ന്തി കപ്പിയഭാവം ഗതം.

വുട്ഠാപേന്തിയാതി ഉപസമ്പാദേന്തിയാ. "ചോരിം വുത്തനയേന അനാപുച്ഛാ പബ്ബാജേന്തിയാ ദുക്കട"ന്തി വദന്തി. പണ്ണത്തിം അജാനന്താ അരിയാപി വുട്ഠാപേന്തീതി വാ കമ്മവാചാപരിയോസാനേ ആപത്തിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതസമങ്ഗിതാവസേന വാ **"തിചിത്ത"**ന്തി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ചോരിതാ, ചോരിസഞ്ഞാ, അഞ്ഞത്ര അനുഞ്ഞാതകാരണാ വുട്ഠാപനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ദുതിയസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. തതിയസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൬൯൨. തതിയേ **പരിക്ഖേപം അതിക്കാമേന്തിയാ**തി സകഗാമതോ അഞ്ഞസ്സ ഗാമസ്സ പരിക്ഖേപം അതിക്കാമേന്തിയാ. ''ഗാമന്തരം ഗച്ഛേയ്യാ''തി ഹി വചനതോ അഞ്ഞസ്സ ഗാമസ്സ പരിക്ഖേപം അതിക്കാമേന്തിയാ ഏവ ആപത്തി, ന സകഗാമസ്സ. അഞ്ഞോ ഹി ഗാമോ ഗാമന്തരം. **അപരിക്ഖിത്തസ്സ ഗാമസ്സ ഉപചാര**ന്തി ഏത്ഥ **ഉപചാര**-സദ്ദേന ഘരൂപചാരതോ പഠമലേഡ്ഡുപാതസങ്ഖാതം പരിക്ഖേപാരഹട്ഠാനം ഗഹിതം, ന തതോ ദുതിയലേഡ്ഡുപാതസങ്ഖാതോ ഉപചാരോതി ആഹ **''പരിക്ഖേപാരഹട്ഠാന''**ന്തി. തേനേവ പാളിയം ''ഉപചാരം അതിക്കാമേന്തിയാ''തി വുത്തം. അഞ്ഞഥാ യഥാ വികാലഗാമപ്പവിസനസിക്ഖാപദേ ''പരിക്ഖിത്തസ്സ ഗാമസ്സ പരിക്ഖേപം അതിക്കമന്തസ്സ, അപരിക്ഖിത്തസ്സ ഗാമസ്സ ഉപചാരം ഓക്കമന്തസ്സാ''തി (പാചി॰ ൫൧൫) വുത്തം, ഏവമിധാപി ''പരിക്ഖിത്തസ്സ ഗാമസ്സ പരിക്ഖേപം അതിക്കാമേന്തിയാ അപരിക്ഖിത്തസ്സ ഗാമസ്സ ഉപചാരം ഓക്കമന്തിയാ''തി വദേയ്യ. സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ **''അപിചേത്ഥാ''**തിആദിമാഹ. **വിഹാരസ്സ ചതുഗാമസാധാരണത്താ**തി ഇമിനാ ''വിഹാരതോ ഏകം ഗാമം ഗന്തും വട്ടതീ''തി ഏത്ഥ കാരണമാഹ. വിഹാരസ്സ ചതുഗാമസാധാരണത്തായേവ ഹി ചതൂസു ഗാമേസു യംകിഞ്ചി ഏകം ഗാമം ഗന്തും വട്ടതി.

യത്ഥാതി യസ്സം നദിയം. ''പഠമം പാദം ഉത്താരേന്തിയാ ആപത്തി ഥുല്ലച്ചയസ്സ, ദുതിയം പാദം ഉത്താരേന്തിയാ ആപത്തി സങ്ഘാദിസേസസ്സാ''തി വചനതോ നദിം ഓതരിത്വാ പദസാ ഉത്തരന്തിയാ ഏവ ആപത്തീതി ആഹ **''സേതുനാ ഗച്ഛതി, അനാപത്തീ''**തിആദി. **പരതീരമേവ അക്കമന്തിയാ അനാപത്തീ**തി നദിം അനോതരിത്വാ യാനനാവാദീസു അഞ്ഞതരേന ഗന്ത്വാ പരതീരമേവ അക്കമന്തിയാ അനാപത്തി. **ഉഭയതീരേസു വിചരന്തി, വട്ടതീ**തി ഇദം അസതിപി നദീപാരഗമനേ ഉപരി വക്ഖമാനസ്സ വിനിച്ഛയസ്സ ഫലമത്തദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **ഓരിമതീരമേവ ആഗച്ഛതി, ആപത്തീ**തി പരതീരം ഗന്തുകാമതായ ഓതിണ്ണത്താ വുത്തം. **തമേവ തീര**ന്തി തമേവ ഓരിമതീരം. **അനാപത്തീ**തി പരതീരം ഗന്തുകാമതായ അഭാവതോ അനാപത്തി.

താദിസേ അരഞ്ഞേതി ''ബഹിഇന്ദഖീലാ സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ''ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൯) ഏവം വുത്തലക്ഖണേ അരഞ്ഞേ. അഥ താദിസസ്സേവ അരഞ്ഞസ്സ ഗഹിതഭാവോ കഥം വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **''തേനേവാ''**തിആദി. ഇമിനാ ഹി അട്ഠകഥാവചനേന ഈദിസേപി ഗാമസമീപേ ദസ്സനൂപചാരേ വിജഹിതേ സതിപി സവനൂപചാരേ ആപത്തി ഹോതീതി വിഞ്ഞായതി. മഗ്ഗമൂള്ഹാ ഉച്ചാസദ്ദം കരോന്തീതി ആഹ **''മഗ്ഗമൂള്ഹസദ്ദേന വിയാ''**തി. **സദ്ദായന്തിയാ**തി സദ്ദം കരോന്തിയാ. **പുരിമായോ**തി പുരേതരം ഗച്ഛന്തിയോ. **അഞ്ഞം മഗ്ഗം ഗണ്ഹാതീ**തി മഗ്ഗമൂള്ഹത്താ, ന ഓഹാതും, തസ്മാ ദ്വിന്നമ്പി അനാപത്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അനന്തരായേന ഏകഭാവോ, ഗാമന്തരഗമനാദീസു

അഞ്ഞതരതാപജ്ജനം, ആപദായ അഭാവോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

തതിയസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ചതുത്ഥസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൬൯൪. ചതുത്ഥേ **കാരകഗണസ്സാതി** ഉക്ഖേപനീയകമ്മകാരകഗണസ്സ. തേചത്താലീസപ്പഭേദം വത്തം ഖന്ധകേ ആവി ഭവിസ്സതി. **നേത്ഥാരവത്തേതി** നിത്ഥരണഹേതുമ്ഹി വത്തേ. സേസം ഉത്താനമേവ. ധമ്മേന കമ്മേന ഉക്ഖിത്തതാ, അഞ്ഞത്ര അനുഞ്ഞാതകാരണാ ഓസാരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

ചതുത്ഥസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. പഞ്ചമസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൭൦൧. പഞ്ചമേ **ഏതം ന വുത്തന്തി** ''ഭിക്ഖുനിയാ അവസ്സുതഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ''തി ഏതം നിയമനം ന വുത്തം. **തന്തി** തം നിയമേത്വാ അവചനം. **പാളിയാ സമേതീതി** ''ഏകതോ അവസ്സുതേ''തി അവിസേസേത്വാ വുത്തപാളിയാ ''അനവസ്സുതോതി ജാനന്തീ പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ''തി ഇമായ ച പാളിയാ സമേതി. യദി ഹി പുഗ്ഗലസ്സ അവസ്സുതഭാവോ നപ്പമാണം, കിം ''അനവസ്സുതോതി ജാനന്തീ''തി ഇമിനാ വചനേന, ''അനാപത്തി ഉഭതോഅനവസ്സുതാ ഹോന്തി, അനവസ്സുതാ പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ''തി ഏത്തകമേവ വത്തബ്ബം സിയാ. **''ഉഭതോഅനവസ്സുതാ ഹോന്തി, അനവസ്സുതോതി ജാനന്തീ പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ''തി** ഇമസ്സ ച അനാപത്തിവാരസ്സ അയമത്ഥോ. ഉഭോ ചേ അനവസ്സുതാ, സബ്ബഥാപി അനാപത്തി. അഥ ഭിക്ഖുനീ അനവസ്സുതാ സമാനാ അവസ്സുതമ്പി ''അനവസ്സുതോ''തി സഞ്ഞായ തസ്സ ഹത്ഥതോ പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, ഏവമ്പി അനാപത്തി. അഥ സയം അനവസ്സുതാപി അഞ്ഞം അനവസ്സുതം വാ അവസ്സുതം വാ ''അവസ്സുതോ''തി ജാനാതി, ദുക്കടമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം അനന്തരസിക്ഖാപദേ ''കിസ്സ ത്വം അയ്യേ ന പടിഗ്ഗണ്ഹാസീതി. അവസ്സുതാ അയ്യേതി. ത്വം പന അയ്യേ അവസ്സുതാതി. നാഹം അയ്യേ അവസ്സുതാ''തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഉദകദന്തപോനതോ അഞ്ഞം അജ്ഝോഹരണീയം, ഉഭതോഅവസ്സുതതാ, സഹത്ഥാ ഗഹണം, അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

പഞ്ചമസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഛട്ഠസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൭൦൫. ഛട്ഠേ പരിവാരഗാഥായ അയമത്ഥോ. **ന ദേതി ന പടിഗ്ഗണ്ഹാതീതി** (പരി॰ അട്ഠ॰ ൪൮൧) ന ഉയ്യോജികാ ദേതി, നാപി ഉയ്യോജിതാ തസ്സാ ഹത്ഥതോ ഗണ്ഹാതി . **പടിഗ്ഗഹോ തേന ന വിജ്ജതീതി** തേനേവ കാരണേന ഉയ്യോജികായ ഹത്ഥതോ ഉയ്യോജിതായ പടിഗ്ഗഹോ ന വിജ്ജതി. **ആപജ്ജതി ഗരുകന്തി** ഏവം സന്തേപി അവസ്സുതസ്സ ഹത്ഥതോ പിണ്ഡഗ്ഗഹണേ ഉയ്യോജേന്തീ സങ്ഘാദിസേസാപത്തിം ആപജ്ജതി. **തഞ്ച പരിഭോഗപച്ചയാതി** തഞ്ച പന ആപത്തിം ആപജ്ജമാനാ തസ്സാ ഉയ്യോജിതായ പരിഭോഗപച്ചയാ ആപജ്ജതി.

തസ്സാ ഹി ഭോജനപരിയോസാനേ ഉയ്യോജികായ സങ്ഘാദിസേസോ ഹോതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. മനുസ്സപുരിസതാ, അഞ്ഞത്ര അനുഞ്ഞാതകാരണാ ഖാദനീയം ഭോജനീയം ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജാതി ഉയ്യോജനാ, തേന വചനേന ഗഹേത്വാ ഇതരിസ്സാ ഭോജനപരിയോസാനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ഛട്ഠസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സത്തമസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൭൦൯. സത്തമേ **കിന്നുമാവ സമണിയോ**തി കിം നു ഇമാ ഏവ സമണിയോ. **താസാഹ**ന്തി താസം അഹം. സേസം ഉത്താനമേവ.

സത്തമസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭൧൪. അട്ഠമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൯. നവമസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൭൨൩. നവമേ **വജ്ജപ്പടിച്ഛാദികാ**തി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകവജ്ജസ്സ പടിച്ഛാദികാ. സമനുഭാസനകമ്മകാലേ ചേത്ഥ ദ്വേ തിസ്സോ ഏകതോ സമനുഭാസിതബ്ബാ.

നവമസങ്ഘാദിസേസസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭൨൭. ദസമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗേ സങ്ഘാദിസേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സങ്ഘാദിസേസകണ്ഡം നിട്ഠിതം.

൩. നിസ്സഗ്ഗിയകണ്ഡം (ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗവണ്ണനാ)

൭൩൩. നിസ്സഗ്ഗിയേസു പഠമം ഉത്താനമേവ.

൭൪൦. ദുതിയേ **"അയ്യായ ദമ്മീതി ഏവം പടിലദ്ധ**ന്തി നിസ്സട്ഠംപടിലദ്ധം. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായ**മ്പി "നിസ്സട്ഠം പടിലഭിത്വാപി യഥാദാനേയേവ ഉപനേതബ്ബ"ന്തി വുത്തം. **യഥാദാനേയേവ ഉപനേതബ്ബ**ന്തി യഥാ ദായകേന ദിന്നം, തഥാ ഉപനേതബ്ബം, അകാലചീവരപക്ഖേയേവ ഠപേതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏത്ഥ ച ഭാജാപിതായ ലദ്ധചീവരമേവ നിസ്സഗ്ഗിയം ഹോതി, തം വിനയകമ്മം കത്വാപി അത്തനാ ന ലഭതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. അകാലചീവരതാ, തഥാസഞ്ഞിതാ, കാലചീവരന്തി അധിട്ഠായ ലേസേന ഭാജാപനം, പടിലാഭോതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

൭൪൩. തതിയേ **മേത**ന്തി മേ ഏതം. സകസഞ്ഞായ ഗഹിതത്താ പാചിത്തിയം ദുക്കടഞ്ച വുത്തം. ഇതരഥാ ഭണ്ഡഗ്ഘേന കാരേതബ്ബം. ഉപസമ്പന്നതാ, പരിവത്തിതചീവരസ്സ വികപ്പനുപഗതാ, സകസഞ്ഞായ അച്ഛിന്ദനം വാ അച്ഛിന്ദാപനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

൭൪൮-൭൫൨. ചതുത്ഥേ **ആഹടസപ്പിം ദത്വാ**തി അത്തനോ ദത്വാ. **യമകം പചിതബ്ബ**ന്തി സപ്പിഞ്ച തേലഞ്ച ഏകതോ കത്വാ പചിതബ്ബം. ലേസേന ഗഹേതുകാമതാ, അഞ്ഞസ്സ വിഞ്ഞാപനം, പടിലാഭോതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

൭൫൩. പഞ്ചമേ **സാ**തി ഥുല്ലനന്ദാ. **അയ**ന്തി അയം സിക്ഖമാനാ. **ചേതാപേത്വാതി ജാനാപേത്വാ ഇച്ചേവ അത്ഥോ**തി ഇധ വുത്തം, **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ അഞ്ഞചേതാപനസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) പന "അഞ്ഞം ചേതാപേത്വാതി അത്തനോ കപ്പിയഭണ്ഡേന ഇദം നാമ ആഹരാതി അഞ്ഞം പരിവത്താപേത്വാ"തി വുത്തം, തസ്മാ "ചേതാപേത്വാ"തി ഇമസ്സ പരിവത്താപേത്വാതിപി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **അഞ്ഞം ചേതാപേയ്യാ**തി "ഏവം മേ ഇദം ദത്വാ അഞ്ഞമ്പി ആഹരിസ്സതീ"തി മഞ്ഞമാനാ "ന മേ ഇമിനാ അത്ഥോ, ഇദം നാമ മേ ആഹരാ"തി തതോ അഞ്ഞം ചേതാപേയ്യ.

൭൬൨. ഛട്ഠേ **ധമ്മകിച്ച**ന്തി പുഞ്ഞകമ്മം. **പാവാരികസ്സാ**തി ദുസ്സവാണിജകസ്സ. യായ ചേതാപിതം, തസ്സായേവ നിസ്സഗ്ഗിയം നിസ്സട്ഠംപടിലാഭോ ച, തസ്മാ തായ ഭിക്ഖുനിയാ നിസ്സട്ഠം പടിലഭിത്വാ യഥാദാനേ ഉപനേതബ്ബം, ന അത്തനാ ഗഹേതബ്ബം. **അഞ്ഞസ്സത്ഥായാ**തി ചീവരാദീസു അഞ്ഞതരസ്സത്ഥായ. **അഞ്ഞുദ്ദിസികേനാ**തി പുരിമസ്സേവത്ഥദീപനം. **പരിക്ഖാരേനാ**തി കപ്പിയഭണ്ഡേന.

൭൬൪. സത്തമേ **സയം യാചിതകേനാ**തി സയം യാചിതകേനാപീതി അത്ഥോ. തേനേവ പാളിയം "തേന ച പരിക്ഖാരേന സയമ്പി യാചിത്വാ"തി വുത്തം, തതോയേവ **മാതികാട്ഠകഥായം** "സഞ്ഞാചികേനാതി സയം യാചിതകേനാപീ"തി അത്ഥോ വുത്തോ.

൭൬൮-൭൭൩. അട്ഠമനവമദസമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൭൩൪. ഏകാദസമേ യസ്മാ പവാരിതട്ഠാനേ വിഞ്ഞത്തി നാമ ന പടിസേധേതബ്ബാ, തസ്മാ ഭഗവാ ധമ്മനിമന്തനവസേന പവാരിതട്ഠാനേ ''വദേയ്യാസി യേനത്ഥോ''തി വുത്തായ ''ചതുക്കംസപരമം വിഞ്ഞാപേതബ്ബ''ന്തി പരിച്ഛേദം ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബം. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ ഗരുപാവുരണസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) ''ചേതാപേതബ്ബന്തി ഠപേത്വാ സഹധമ്മികേ ച ഞാതകപവാരിതേ ച അഞ്ഞേന കിസ്മിഞ്ചിദേവ ഗുണേ പരിതുട്ഠേന വദേയ്യാസി യേനത്ഥോതി വുത്തായ വിഞ്ഞാപേതബ്ബ''ന്തി വുത്തം.

൭൩൫. ദ്വാദസമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗേ നിസ്സഗ്ഗിയപാചിത്തിയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിസ്സഗ്ഗിയകണ്ഡം നിട്ഠിതം.

൪. പാചിത്തിയകണ്ഡം (ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗവണ്ണനാ)

൧. ലസുണവഗ്ഗവണ്ണനാ

൭൯൩-൭൯൭. പാചിത്തിയേസു ലസുണവഗ്ഗസ്സ പഠമേ ജാതിം സരതീതി **ജാതിസ്സരോ. സഭാവേനേവാ**തി സൂപസമ്പാകാദിം വിനാവ. **ബദരസാളവം** നാമ ബദരഫലാനി സുക്ഖാപേത്വാ ചുണ്ണേത്വാ കത്തബ്ബാ ഖാദനീയവികതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ആമകലസുണഞ്ചേവ അജ്ഝോഹരണഞ്ചാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

൭൯൮-൮൦൭. ദുതിയതതിയചതുത്ഥാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൮൧൨. പഞ്ചമേ **ദ്വിന്നം പബ്ബാനം ഉപരീ**തി ഏത്ഥ ദ്വിന്നം അങ്ഗുലീനം സഹ പവേസനേ ഏകേകായ അങ്ഗുലിയാ ഏകേകം പബ്ബം കത്വാ ദ്വിന്നം പബ്ബാനം ഉപരി. ഏകങ്ഗുലിപവേസനേ ദ്വിന്നം പബ്ബാനം ഉപരി ന വട്ടതീതി വേദിതബ്ബം. **മഹാപച്ചരിയമ്പി** അയമേവ നയോ ദസ്സിതോ. ഉദകസുദ്ധിപച്ചയേന പന സതിപി ഫസ്സസാദിയനേ യഥാവുത്തപരിച്ഛേദേ അനാപത്തി.

൮൧൫-൮൧൭. ഛട്ഠേ **ആസുമ്ഭിത്വാ**തി പാതേത്വാ. **ദധിമത്ഥൂ**തി ദധിമണ്ഡം ദധിമ്ഹി പസന്നോദകം. ഭുഞ്ജന്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഹത്ഥപാസേ ഠാനം, പാനീയസ്സ വാ വിധൂപനസ്സ വാ ഗഹണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ അങ്ഗാനി.

൮൨൨. സത്തമേ ''പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ''തി ഇദം പുബ്ബപയോഗദുക്കടസ്സ നിദസ്സനമത്തന്തി ആഹ **''ന കേവലം പടിഗ്ഗഹണേയേവ ഹോതീ''**തിആദി. **പമാണന്തി** പാചിത്തിയാപത്തിയാ പമാണം. ഇമേഹിയേവ ദ്വീഹി പാചിത്തിയം ഹോതി, നാഞ്ഞേഹി ഭജ്ജനാദീഹീതി അത്ഥോ. വുത്തമേവത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **''തസ്മാ''**തിആദിമാഹ. **തം പുബ്ബാപരവിരുദ്ധ**ന്തി പുനപി വുത്തന്തി വുത്തവാദം സന്ധായാഹ. അഞ്ഞായ വിഞ്ഞത്തിയാ ലദ്ധമ്പി ഹി അനാണത്തിയാ വിഞ്ഞത്തിയാ ഇമിസ്സാ അവിഞ്ഞത്തിയാ ലദ്ധപക്ഖം ഭജതി, തസ്മാ ഹേട്ഠാ അവിഞ്ഞത്തിയാ ലദ്ധേ കരണകാരാപനേസു വിസേസം അവത്വാ ഇധ വിസേസവചനം പുബ്ബാപരവിരുദ്ധം. യദി ചേത്ഥ കരണേ പാചിത്തിയം, കാരാപനേപി പാചിത്തിയേനേവ ഭവിതബ്ബം. അഥ കാരാപനേ ദുക്കടം, കരണേപി ദുക്കടേനേവ ഭവിതബ്ബം. ന ഹി കരണേ വാ കാരാപനേ വാ വിസേസോ അത്ഥി, തസ്മാ അഞ്ഞായ വിഞ്ഞത്തിയാ ലദ്ധം സയം ഭജ്ജനാദീനി കത്വാപി കാരാപേത്വാപി ഭുഞ്ജന്തിയാ ദുക്കടമേവാതി ഇദമേത്ഥ സന്നിട്ഠാനം. **അവിസേസേന വുത്ത**ന്തി കരണകാരാപനാനം സാമഞ്ഞതോ വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. സത്തന്നം ധഞ്ഞാനം അഞ്ഞതരസ്സ വിഞ്ഞാപനം വാ വിഞ്ഞാപാപനം വാ, പടിലാഭോ, ഭജ്ജനാദീനി കത്വാ വാ കാരേത്വാ വാ അജ്ഝോഹരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

൮൨൪. അട്ഠമേ **നിബ്ബിട്ഠോ**തി പതിട്ഠാപിതോ. **കേണീ**തി രഞ്ഞോ ദാതബ്ബസ്സ ആയസ്സേതം അധിവചനം. **ഠാനന്തര**ന്തി ഗാമജനപദാദിഠാനന്തരം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഉച്ചാരാദിഭാവോ, അനവലോകനം, വളഞ്ജനട്ഠാനം,

തിരോകുട്ടപാകാരതാ, ഛഡ്ഡനം വാ ഛഡ്ഡാപനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

൮൩൯. നവമേ **സമ്ബ്രേസ**ന്തി ഭിക്ഖുസ്സ ഭിക്ഖുനിയാ ച. ഇധ ഖേത്തപാലകാ ആരാമാദിഗോപകാ ച **സാമികാ** ഏവ.

൮൪൦. ദസമേ **ഏകപയോഗേനാ**തി ഏകദിസാവലോകനപയോഗേന. **തേസംയേവാ**തി യേസം നച്ചം പസ്സതി. കിഞ്ചാപി സയം നച്ചനാദീസു പാചിത്തിയം പാളിയം ന വുത്തം, തഥാപി അട്ഠകഥാപമാണേന ഗഹേതബ്ബന്തി ദസ്സേതും **"സബ്ബഅട്ഠകഥാസു വുത്ത"**ന്തി ആഹ. **"ആരാമേ ഠത്വാ**തി ന കേവലം ഠത്വാ, തതോ തതോ ഗന്ത്വാപി സബ്ബിരിയാപഥേഹി ലഭതി, 'ആരാമേ ഠിതാ'തി പന ആരാമപരിയാപന്നഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്തം. ഇതരഥാ നിസിന്നാപി ന ലഭേയ്യാ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. നച്ചാദീനം അഞ്ഞതരതാ, അഞ്ഞത്ര അനുഞ്ഞാതകാരണാ ഗമനം, ദസ്സനം വാ സവനം വാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

ലസുണവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. അന്ധകാരവഗ്ഗവണ്ണനാ

൮൪൧. അന്ധകാരവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ദാനേ വാ പൂജായ വാ**തി ദാനനിമിത്തം വാ പൂജാനിമിത്തം വാ. **മന്തേതീ**തി കഥേതി. രത്തന്ധകാരതാ, പുരിസസ്സ ഹത്ഥപാസേ ഠാനം വാ സല്ലപനം വാ, സഹായാഭാവോ, രഹോപേക്ഖതാതി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

൮൪൨-൮൪൩. ദുതിയതതിയചതുത്ഥാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൮൪൪-൮൪൫. പഞ്ചമേ **അനോവസ്സകം അതിക്കാമേന്തിയാ**തി ഛന്നസ്സ അന്തോ നിസീദിത്വാ പക്കമന്തിം സന്ധായ വുത്തം. "ഉപചാരോ ദ്വാദസഹത്ഥോ"തി വദന്തി. **പല്ലങ്കസ്സ അനോകാസേ**തി ഊരുബദ്ധാസനസ്സ അനോകാസേ അപ്പഹോന്തേ. പുരേഭത്തതാ, അന്തരഘരേ നിസജ്ജാ, ആസനസ്സ പല്ലങ്കോകാസതാ, അഞ്ഞത്ര അനുഞ്ഞാതകാരണാ അനാപുച്ഛനം, വുത്തപരിച്ഛേദാതിക്കമോതി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

൮൪൬-൮൫൦. ഛട്ഠസത്തമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

അന്ധകാരവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. നഗ്ഗവഗ്ഗവണ്ണനാ

൮൮൩-൮൮൭. നഗ്ഗവഗ്ഗസ്സ പഠമദുതിയാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൮൯൩. തതിയേ **വിസിബ്ബേത്വാ**തി ദുസ്സിബ്ബിതം പുന സിബ്ബനത്ഥായ വിസിബ്ബേത്വാ വിജടേത്വാ. **അഞ്ഞത്ര ചതൂഹപഞ്ചാഹാ**തി വിസിബ്ബിതദിവസതോ പഞ്ച ദിവസേ അതിക്കമിത്വാ. നിവാസനപാവുരണൂപഗചീവരതാ, ഉപസമ്പന്നായ സന്തകതാ, സിബ്ബനത്ഥായ വിസിബ്ബനം വാ വിസിബ്ബാപനം വാ,

അഞ്ഞത്ര അനുഞ്ഞാതകാരണാ പഞ്ചാഹാതിക്കമോ, ധുരനിക്ഖേപോതി ഇമാനി പനേത്ഥ പഞ്ച അങ്ഗാനി.

൮൯൭. ചതുത്ഥേ **പഞ്ചന്നം ചീവരാന**ന്തി തിചീവരം ഉദകസാടികാ സങ്കച്ചികാതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം ചീവരാനം. പഞ്ചന്നം ചീവരാനം അഞ്ഞതരതാ, പഞ്ചാഹാതിക്കമോ, അനുഞ്ഞാതകാരണാഭാവോ, അപരിവത്തനന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി.

൯൦൨. പഞ്ചമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൯൦൭. ഛട്ഠേ **ചീവരലാഭ**ന്തി ലഭിതബ്ബചീവരം. വികപ്പനുപഗപച്ഛിമതാ, സങ്ഘസ്സ പരിണതഭാവോ, വിനാ ആനിസംസദസ്സനേന അന്തരായകരണന്തി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

൯൧൧. സത്തമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൯൧൬. അട്ഠമേ **കുമ്ഭഥൂണം** നാമ കുമ്ഭസദ്ദോ, തേന ചരന്തി കീളന്തി, തം വാ സിപ്പം ഏതേസന്തി **കുമ്ഭഥൂണികാ**. തേനാഹ **"ഘടകേന കീളനകാ"**തി. **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൩) പന "കുമ്ഭഥൂണം നാമ ചതുരസ്സഅമ്ബണകതാള"ന്തി വുത്തം. **ചതുരസ്സഅമ്ബണകതാളം** നാമ രുക്ഖസാരദന്താദീസു യേന കേനചി ചതുരസ്സഅമ്ബണം കത്വാ ചതൂസു പസ്സേസു ചമ്മേന ഓനന്ധിത്വാ കതവാദിതഭണ്ഡം. **ബിമ്ബിസക**ന്തിപി തസ്സേവ വേവചനം, തം വാദേന്തി, തം വാ സിപ്പം ഏതേസന്തി **കുമ്ഭഥൂണികാ**. തേനാഹ **"ബിമ്ബിസകവാദകാതിപി വദന്തീ"**തി. സമണചീവരതാ, ഠപേത്വാ സഹധമ്മികേ മാതാപിതരോ ച അഞ്ഞേസം ദാനം, അതാവകാലികതാതി ഇമാനി പനേത്ഥ തീണി അങ്ഗാനി.

൯൨൦. നവമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൯൨൭. ദസമേ **ധമ്മികം കഥിനുദ്ധാര**ന്തി സബ്ബാസം ഭിക്ഖുനീനം അകാലചീവരം ദാതുകാമേന ഉപാസകേന യത്തകോ അത്ഥാരമൂലകോ ആനിസംസോ, തതോ അധികം വാ സമകം വാ ദത്വാ യാചിതകേന സമഗ്ഗേന ഭിക്ഖുനിസങ്ഘേന യം കഥിനം ഞത്തിദുതിയേന കമ്മേന അന്തരാ ഉദ്ധരീയതി, തസ്സ സോ ഉദ്ധാരോ ധമ്മികോതി വുച്ചതി, ഏവരൂപം കഥിനുദ്ധാരന്തി അത്ഥോ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

നഗ്ഗവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯൩൨. തുവട്ടവഗ്ഗേ സബ്ബം ഉത്താനമേവ.

൫. ചിത്താഗാരവഗ്ഗവണ്ണനാ

൯൭൮. ചിത്താഗാരവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **കീളനഉപവന**ന്തി അന്തോനഗരേ ഠിതം സന്ധായ വുത്തം, **കീളനുയ്യാന**ന്തി ബഹിനഗരേ ഠിതം സന്ധായ. **പാടേക്കാ ആപത്തിയോ**തി ഗീവായ പരിവട്ടനപ്പയോഗഗണനായ ആപത്തിയോ, ന ഉമ്മീലനഗണനായ. **"അജ്ഝാരാമേ രാജാഗാരാദീനി കരോന്തി , താനി പസ്സന്തിയാ**

അനാപത്തീ"തി വചനതോ "അന്തോആരാമേ തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ നച്ചാദീനി പസ്സിതും ലഭതീ"തിപി സിദ്ധം.

൮൪൫. ദുതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൧൦൧൭. നവമേ ഹത്ഥിആദീസു **സിപ്പ**-സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ, തഥാ ആഥബ്ബണാദീസു **മന്ത**-സദ്ദോ. തത്ഥ **ആഥബ്ബണമന്തോ** നാമ ആഥബ്ബണവേദവിഹിതോ പരൂപഘാതകരോ മന്തോ, **ഖീലനമന്തോ** നാമ ദാരുസാരഖീലം മന്തേത്വാ പഥവിയം പവേസേത്വാ മാരണമന്തോ, **അഗദപ്പയോഗോ** വിസയോജനം. **നാഗമണ്ഡല**ന്തി സപ്പാനം പവേസനിവാരണത്ഥം മണ്ഡലബദ്ധമന്തോ.

൧൦൧൮. ദസമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

ചിത്താഗാരവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦൫൧. ആരാമവഗ്ഗേ സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൧൦൭൭. ഗബ്ഭിനിവഗ്ഗേപി സബ്ബം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

൮. കുമാരിഭൂതവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൧൧൯. കുമാരിഭൂതവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **സബ്ബപഠമാ ദ്വേ മഹാസിക്ഖമാനാ**തി ഗബ്ഭിനിവഗ്ഗേ സബ്ബപഠമം വുത്താ ദ്വേ സിക്ഖമാനാ. **സിക്ഖമാനാ ഇച്ചേവ വത്തബ്ബാ**തി സമ്മുതികമ്മാദീസു ഏവം വത്തബ്ബാ. **ഗിഹിഗതാതി വാ കുമാരിഭൂതാതി വാ ന വത്തബ്ബാ**തി സചേ വദന്തി, കമ്മം കുപ്പതീതി അധിപ്പായോ. ഇതോ പരം നവമപരിയോസാനം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൧൧൭൪. ദസമേ **അപുബ്ബസമുട്ഠാനസീസ**ന്തി പഠമപാരാജികസമുട്ഠാനാദീസു തേരസസു സമുട്ഠാനേസു അനനുഞ്ഞാതസമുട്ഠാനം സന്ധായ വുത്തം. തഞ്ഹി ഇതോ പുബ്ബേ താദിസസ്സ സമുട്ഠാനസീസസ്സ അനാഗതത്താ "അപുബ്ബസമുട്ഠാനസീസ"ന്തി വുത്തം.

൧൧൭൭. ഏകാദസമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

കുമാരിഭൂതവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഛത്തുപാഹനവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൨൧൯. ഛത്തുപാഹനവഗ്ഗസ്സ ഏകാദസമേ **ഉപചാരം സന്ധായാ**തി സമന്താ ദ്വാദസഹത്ഥുപചാരം സന്ധായ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഛത്തുപാഹനവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഗിരഗ്ഗസമജ്ജാദീനി അചിത്തകാനി ലോകവജ്ജാനീതി വുത്തത്താ നച്ചന്തി വാ വണ്ണകന്തി വാ അജാനിത്വാവ പസ്സന്തിയാ വാ നഹായന്തിയാ വാ ആപത്തിസമ്ഭവതോ വത്ഥുഅജാനനചിത്തേന **അചിത്തകാനി,** നച്ചന്തി വാ വണ്ണകന്തി വാ ജാനിത്വാ പസ്സന്തിയാ വാ നഹായന്തിയാ വാ അകുസലേനേവ

ആപജ്ജനതോ **ലോകവജ്ജാനീ**തി വേദിതബ്ബാനി. ചോരീവുട്ഠാപനാദീനി **ചോരീ**തിആദിനാ വത്ഥും ജാനിത്വാ കരണേ ഏവ ആപത്തിസമ്ഭവതോ **സചിത്തകാനി,** ഉപസമ്പദാദീനം ഏകന്തഅകുസലചിത്തേനേവ അകത്തബ്ബത്താ **പണ്ണത്തിവജ്ജാനി**. ''ഇധ സചിത്തകാചിത്തകതാ പണ്ണത്തിജാനനാജാനനതായ അഗ്ഗഹേത്വാ വത്ഥുജാനനാജാനനതായ ഗഹേതബ്ബാ''തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗേ ഖുദ്ദകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാചിത്തിയകണ്ഡം നിട്ഠിതം.

൭. പാടിദേസനീയകണ്ഡം (ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗവണ്ണനാ)

പാടിദേസനീയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൧൨൨൮. പാടിദേസനീയാ നാമ യേ അട്ഠ ധമ്മാ സങ്ഖേപേനേവ സങ്ഗഹം ആരുള്ഹാതി സമ്ബന്ധോ. **പാളിവിനിമുത്തകേസൂ**തി പാളിയം അനാഗതേസു സപ്പിആദീസു.

പാടിദേസനീയസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാടിദേസനീയകണ്ഡം നിട്ഠിതം.

യേ പന പഞ്ചസത്തതി സേഖിയാ ധമ്മാ ഉദ്ദിട്ഠാ, യേ ച തേസം അനന്തരാ സത്താധികരണവ്ഹയാ ധമ്മാ ഉദ്ദിട്ഠാതി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **തേസ**ന്തി തേസം സേഖിയാനം. **സത്താധികരണവ്ഹയാ**തി സത്താധികരണസമഥസങ്ഖാതാ. തം അത്ഥവിനിച്ഛയം താദിസംയേവ യസ്മാ വിദൂ വദന്തീതി അത്ഥോ.

യഥാ നിട്ഠിതാതി സമ്ബന്ധോ. **സബ്ബാസവപഹം മഗ്ഗ**ന്തി സബ്ബാസവവിഘാതകം അരഹത്തമഗ്ഗം **പത്വാ** സസന്താനേ ഉപ്പാദേത്വാ. **പസ്സന്തു നിബ്ബുതി**ന്തി മഗ്ഗഞാണലോചനേന നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തു, പപ്പോന്തൂതി വാ പാഠോ. തത്ഥ **നിബ്ബുതി**ന്തി ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം ഗഹേതബ്ബം.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം.

ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉഭതോവിഭങ്ഗട്ഠകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാചിത്തിയവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

മഹാവഗ്ഗ-ടീകാ

൧. മഹാഖന്ധകം

ബോധികഥാവണ്ണനാ

ഇദാനി ഉഭതോവിഭങ്ഗാനന്തരം സങ്ഗഹമാരോപിതസ്സ മഹാവഗ്ഗചൂളവഗ്ഗസങ്ഗഹിതസ്സ ഖന്ധകസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനം ആരഭിതുകാമോ **"ഉഭിന്നം പാതിമോക്ഖാന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉഭിന്നം പാതിമോക്ഖാന**ന്തി ഉഭിന്നം പാതിമോക്ഖവിഭങ്ഗാനം. പാതിമോക്ഖഗ്ഗഹണേന ഹേത്ഥ തേസം വിഭങ്ഗോ അഭേദേന ഗഹിതോ. യം ഖന്ധകം സങ്ഗായിംസൂതി സമ്ബന്ധോ. ഖന്ധാനം സമൂഹോ **ഖന്ധകോ,** ഖന്ധാനം വാ പകാസനതോ ദീപനതോ **ഖന്ധകോ**. "ഖന്ധാ"തി ചേത്ഥ പബ്ബജ്ജൂപസമ്പദാദിവിനയകമ്മസങ്ഖാതാ ചാരിത്തവാരിത്തസിക്ഖാപദസങ്ഖാതാ ച പഞ്ഞത്തിയോ അധിപ്പേതാ. പബ്ബജ്ജാദീനി ഹി ഭഗവതാ പഞ്ഞത്തത്താ "പഞ്ഞത്തിയോ"തി വുച്ചന്തി. പഞ്ഞത്തിയഞ്ച ഖന്ധസദ്ദോ ദിസ്സതി "ദാരുക്ഖന്ധോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ"തിആദീസു വിയ. അപിച ഭാഗരാസട്ഠതാപേത്ഥ യുജ്ജതിയേവ താസം പഞ്ഞത്തീനം ഭാഗതോ രാസിതോ ച വിഭത്തത്താ. **ഖന്ധകോവിദാ**തി പഞ്ഞത്തിഭാഗരാസട്ഠവസേന ഖന്ധട്ഠേ കോവിദാ.

പദഭാജനീയേ യേസം പദാനം അത്ഥാ യേഹി അട്ഠകഥാനയേഹി പകാസിതാതി യോജേതബ്ബം. **തേ ചേ പുന വദേയ്യാമാ**തി തേ ചേ അട്ഠകഥാനയേ പുനപി വദേയ്യാമ. അഥ വാ പദഭാജനീയേ യേസം പദാനം യേ അത്ഥാ ഹേട്ഠാ പകാസിതാ, തേ ചേ അത്ഥേ പുന വദേയ്യാമാതി യോജേതബ്ബം. ഇമസ്മിം പക്ഖേ ഹി-സദ്ദോ പദപൂരണേ ദട്ഠബ്ബോ. **പരിയോസാന**ന്തി സംവണ്ണനാപരിയോസാനം. **ഉത്താനാ ചേവ യേ അത്ഥാ**തി യേ അത്ഥാ പുബ്ബേ അപകാസിതാപി ഉത്താനാ അഗമ്ഭീരാ.

൧. വിസേസകാരണം നത്ഥീതി "യേന സമയേന ആയസ്മതോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാചനഹേതുഭൂതോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി, തേന സമയേനാ"തിആദിനാ വുത്തകാരണം വിയ ഇധ വിസേസകാരണം നത്ഥി. **അയമഭിലാപോ**തി "തേന സമയേനാ"തി അയമഭിലാപോ. **കിം പനേതസ്സ വചനേ പയോജന**ന്തി യദി വിസേസകാരണം നത്ഥി, ഏതസ്സ വചനേ കിം പയോജനന്തി അധിപ്പായോ. നിദാനദസ്സനം പയോജനന്തി യോജേതബ്ബം. തമേവ വിഭാവേതും **"യാ ഹി ഭഗവതാ"**തിആദി വുത്തം.

മഹാവേലാ വിയ **മഹാവേലാ,** വിപുലവാലുകപുഞ്ജതായ മഹന്തോ വേലാതടോ വിയാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"മഹന്തേ വാലികരാസിമ്ഹീതി അത്ഥോ"**തി. ഉരു മരു സികതാ വാലുകാ വണ്ണു വാലികാതി ഇമേ സദ്ദാ സമാനത്ഥാ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. തേനാഹ **"ഉരൂതി വാലികാ വുച്ചതീ"**തി.

ഇതോ പട്ഠായ ച -

> യസ്മാ സുത്തന്തപാളീനം, അത്ഥോ സങ്ഖേപവണ്ണിതോ;
> തസ്മാ മയം കരിസ്സാമ, താസം അത്ഥസ്സ ദീപനം.

നജ്ജാതി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧) നദതി സന്ദതീതി നദീ, തസ്സാ നജ്ജാ, നദിയാ നിന്നഗായാതി അത്ഥോ. **നേരഞ്ജരായാ**തി "നേലഞ്ജലായാ"തി വത്തബ്ബേ ല-കാരസ്സ ര-കാരം കത്വാ "നേരഞ്ജരായാ"തി വുത്തം, കദ്ദമസേവാലപണകാദിദോസരഹിതസലിലായാതി അത്ഥോ. കേചി "നീലംജലായാതി വത്തബ്ബേ നേരഞ്ജരായാതി വുത്ത"ന്തി വദന്തി, നാമമേവ വാ ഏതം തസ്സാ നദിയാതി വേദിതബ്ബം. തസ്സാ നദിയാ തീരേ യത്ഥ ഭഗവാ വിഹാസി, തം ദസ്സേതും **"ബോധിരുക്ഖമൂലേ"**തി വുത്തം. "ബോധി വുച്ചതി ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണ"ന്തി (ചൂളവ॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൧) ഏത്ഥ മഗ്ഗഞാണം ബോധീതി വുത്തം, "പപ്പോതി ബോധിം വരഭൂരിമേധസോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൧൭) ഏത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. തദുഭയമ്പി ബോധിം ഭഗവാ ഏത്ഥ പത്തോതി രുക്ഖോപി "ബോധിരുക്ഖോ"ത്വേവ നാമം ലഭി. അഥ വാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ ബുജ്ഝതീതി ഭഗവാ **ബോധി**. തേന ബുജ്ഝന്തേന സന്നിസ്സിതത്താ സോ രുക്ഖോ "ബോധിരുക്ഖോ"തി നാമം ലഭി. അട്ഠകഥായം പന ഏകദേസേനേവ അത്ഥം ദസ്സേതും **"ബോധി വുച്ചതി ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണ"**ന്തിആദി വുത്തം. **മൂലേ**തി സമീപേ. **പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധോ**തി അനുനാസികലോപേനായം നിദ്ദേസോതി ആഹ **"പഠമം അഭിസമ്ബുദ്ധോ"**തി. **പഠമ**ന്തി ച ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, തസ്മാ അഭിസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ സബ്ബപഠമം ബോധിരുക്ഖമൂലേ വിഹരതീതി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ.

അഥ ഖോ ഭഗവാതി ഏത്ഥ **അഥാ**തി തസ്മിം സമയേതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ അനേകത്ഥത്താ നിപാതാനം, യസ്മിം സമയേ അഭിസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ ബോധിരുക്ഖമൂലേ വിഹരതി, തസ്മിം സമയേതി അത്ഥോ. തേനേവ **ഉദാനപാളിയം** (ഉദാ॰ ൨) "തേന ഖോ പന സമയേന ഭഗവാ സത്താഹം ഏകപല്ലങ്കേന നിസിന്നോ ഹോതി വിമുത്തിസുഖപടിസംവേദീ"തി വുത്തം. **അഥാ**തി വാ പച്ഛാതി ഇമസ്മിം അത്ഥേ നിപാതോ, തസ്മാ അഭിസമ്ബോധിതോ പച്ഛാതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **ഖോ**തി പദപൂരണേ നിപാതോ. സത്ത അഹാനി **സത്താഹം**. അച്ചന്തസംയോഗേ ചേതം ഉപയോഗവചനം. യസ്മാ ഭഗവാ തം സത്താഹം നിരന്തരതായ അച്ചന്തമേവ ഫലസമാപത്തിസുഖേന വിഹാസി, തസ്മാ "സത്താഹ"ന്തി അച്ചന്തസംയോഗവസേന ഉപയോഗവചനം വുത്തം. **ഏകപല്ലങ്കേനാ**തി വിസാഖപുണ്ണമായ അനത്ഥങ്ഗതേയേവ സൂരിയേ അപരാജിതപല്ലങ്കവസേന വജിരാസനേ നിസിന്നകാലതോ പട്ഠായ സകിമ്പി അനുട്ഠഹിത്വാ യഥാഭുജിതേന ഏകേനേവ പല്ലങ്കേന.

വിമുത്തിസുഖപടിസംവേദീതി ഏത്ഥ തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിമുത്തീസു പഞ്ചസു പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തിസങ്ഖാതാ ഭഗവതോ ഫലവിമുത്തി അധിപ്പേതാതി ആഹ **"വിമുത്തിസുഖം ഫലസമാപത്തിസുഖം പടിസംവേദയമാനോ"**തി. **വിമുത്തീ**തി ച ഉപക്കിലേസേഹി പടിപ്പസ്സദ്ധിവസേന ചിത്തസ്സ വിമുത്തഭാവോ, ചിത്തമേവ വാ തഥാ വിമുത്തം വേദിതബ്ബം. തായ വിമുത്തിയാ ജാതം, സമ്പയുത്തം വാ സുഖം വിമുത്തിസുഖം. "യായം, ഭന്തേ, ഉപേക്ഖാ സന്തേ സുഖേ വുത്താ ഭഗവതാ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൮൮) വചനതോ ഉപേക്ഖാപി ചേത്ഥ സുഖമിച്ചേവ വേദിതബ്ബാ. തഥാ ഹി വുത്തം **സമ്മോഹവിനോദനിയം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൩൨) "ഉപേക്ഖാ പന സന്തത്താ, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിതാ"തി. ഭഗവാ ഹി ചതുത്ഥജ്ഝാനികം അരഹത്തഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, ന ഇതരം. അഥ വാ "തേസം വൂപസമോ സുഖോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൧, ൨൭൨) യഥാ സങ്ഖാരദുക്ഖവൂപസമോ "സുഖോ"തി വുച്ചതി, ഏവം സകലകിലേസദുക്ഖൂപസമഭാവതോ അഗ്ഗഫലേ ലബ്ഭമാനാ പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തി ഏവ ഇധ "സുഖ"ന്തി വേദിതബ്ബാ.

അഥാതി അധികാരത്ഥേ നിപാതോ, **ഖോ**തി പദപൂരണേ. തേസു അധികാരത്ഥേന "അഥാ"തി ഇമിനാ വിമുത്തിസുഖപടിസംവേദനതോ അഞ്ഞം അധികാരം ദസ്സേതി. കോ പനേസോതി? പടിച്ചസമുപ്പാദമനസികാരോ. **രത്തിയാ**തി അവയവസമ്ബന്ധേ സാമിവചനം. **പഠമ**ന്തി അച്ചന്തസംയോഗത്ഥേ ഉപയോഗവചനം . ഭഗവാ ഹി തസ്സാ രത്തിയാ സകലമ്പി പഠമം യാമം തേനേവ മനസികാരേന യുത്തോ അഹോസീതി.

പച്ചയാകാരന്തി അവിജ്ജാദിപച്ചയധമ്മം. **പടിച്ചാ**തി പടിമുഖം ഗന്ത്വാ, കാരണസാമഗ്ഗിം അപടിക്ഖിപിത്വാതി അത്ഥോ. പടിമുഖഗമനഞ്ച പച്ചയസ്സ കാരണസാമഗ്ഗിയാ അങ്ഗഭാവേന ഫലസ്സ ഉപ്പാദനമേവ. **അപടിക്ഖിപിത്വാ**തി പന വിനാ തായ കാരണസാമഗ്ഗിയാ അങ്ഗഭാവം അഗന്ത്വാ സയമേവ ന ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. ഏതേന കാരണബഹുതാ ദസ്സിതാ. അവിജ്ജാദിഏകേകഹേതുസീസേന ഹി ഹേതുസമൂഹോ നിദ്ദിട്ഠോ. **സഹിതേ**തി സമുദിതേ, അവിനിബ്ഭുത്തേതി അത്ഥോ. അവിജ്ജാദികോ ഹി പച്ചയധമ്മോ സഹിതേയേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം അവിനിബ്ഭോഗവുത്തിധമ്മേ ഉപ്പാദേതി. ഇമിനാ പച്ചയുപ്പന്നധമ്മബഹുതാ ദസ്സിതാ. ഉഭയേനപി "ഏകം ന ഏകതോ"തിആദിനയോ (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൨൬ സങ്ഖാരപദനിദ്ദേസ; വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൧൭) ദീപിതോ ഹോതി. ഏകതോ ഹി കാരണതോ ന ഇധ കിഞ്ചി ഏകം ഫലമത്ഥി, ന അനേകം, നാപി അനേകേഹി കാരണേഹി ഏകം, അനേകേഹി പന കാരണേഹി അനേകമേവ ഹോതി. തഥാ ഹി അനേകേഹി ഉതുപഥവീബീജസലിലസങ്ഖാതേഹി കാരണേഹി അനേകമേവ രൂപഗന്ധരസാദിഅങ്കുരസങ്ഖാതം ഫലമുപ്പജ്ജമാനം ദിസ്സതി. യം പനേതം "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ"ന്തി ഏകേകഹേതുഫലദീപനം കതം, തത്ഥ പയോജനം ന വിജ്ജതി.

ഭഗവാ ഹി കത്ഥചി പധാനത്താ കത്ഥചി പാകടത്താ കത്ഥചി അസാധാരണത്താ ദേസനാവിലാസസ്സ ച വേനേയ്യാനഞ്ച അനുരൂപതോ ഏകമേവ ഹേതും വാ ഫലം വാ ദീപേതി. "ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ"തി ഹി ഏകമേവ ഹേതും ഫലഞ്ചാഹ. ഫസ്സോ ഹി വേദനായ പധാനഹേതു യഥാഫസ്സം വേദനാവവത്ഥാനതോ. വേദനാ ച ഫസ്സസ്സ പധാനഫലം യഥാവേദനം ഫസ്സവവത്ഥാനതോ. "സേമ്ഹസമുട്ഠാനാ ആബാധാ"തി (മഹാനി॰ ൫) പാകടത്താ ഏകം ഹേതും ആഹ. പാകടോ ഹി ഏത്ഥ സേമ്ഹോ, ന കമ്മാദയോ. "യേ കേചി, ഭിക്ഖവേ, അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേതേ അയോനിസോമനസികാരമൂലകാ"തി അസാധാരണത്താ ഏകം ഹേതും ആഹ. അസാധാരണോ ഹി അയോനിസോമനസികാരോ അകുസലാനം, സാധാരണാനി വത്ഥാരമ്മണാദീനീതി. തസ്മാ അവിജ്ജാ താവേത്ഥ വിജ്ജമാനേസുപി അഞ്ഞേസു വത്ഥാരമ്മണസഹജാതധമ്മാദീസു സങ്ഖാരകാരണേസു "അസ്സാദാനുപസ്സിനോ തണ്ഹാ പവഡ്ഢതീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൫൨) ച "അവിജ്ജാസമുദയാ ആസവസമുദയോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൦൪) ച വചനതോ അഞ്ഞേസമ്പി തണ്ഹാദീനം സങ്ഖാരഹേതൂനം ഹേതൂതി പധാനത്താ, "അവിദ്വാ, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജാഗതോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരമ്പി അഭിസങ്ഖരോതീ"തി പാകടത്താ അസാധാരണത്താ ച സങ്ഖാരാനം ഹേതുഭാവേന ദീപിതാതി വേദിതബ്ബാ. ഏവം സബ്ബത്ഥ ഏകേകഹേതുഫലദീപനേ യഥാസമ്ഭവം നയോ നേതബ്ബോ. തേനാഹു പോരാണാ -

> "ഏകം ന ഏകതോ ഇധ, നാനേകമനേകതോപി നോ ഏകം;
> ഫലമത്ഥി അത്ഥി പന ഏക-ഹേതുഫലദീപനേ അത്ഥോ"തി.

പച്ചേതുമരഹതീതി **പടിച്ചോ**. യോ ഹി നം പച്ചേതി അഭിസമേതി, തസ്സ അച്ചന്തമേവ ദുക്ഖവൂപസമായ സംവത്തതി. സമ്മാ സഹ ച ഉപ്പാദേതീതി **സമുപ്പാദോ**. പച്ചയധമ്മോ ഹി അത്തനോ ഫലം ഉപ്പാദേന്തോ സമ്പുണ്ണമേവ ഉപ്പാദേതി, ന വികലം. യേ ച ധമ്മേ ഉപ്പാദേതി, തേ സബ്ബേ സഹേവ ഉപ്പാദേതി, ന ഏകേകം. ഇതി പടിച്ചോ ച സോ സമുപ്പാദോ ചാതി **പടിച്ചസമുപ്പാദോ**തി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **വിത്ഥാരോ**തി പടിച്ചസമുപ്പാദപദവണ്ണനാപപഞ്ചോ. മയമ്പി തം അതിപപഞ്ചഭയാ ഇധ ന ദസ്സയിസ്സാമ, ഏവം പരതോ വക്ഖമാനമ്പി വിത്ഥാരം. **അനുലോമപടിലോമ**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ "വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൭൦) വിയ. **സ്വേവാ**തി സോ ഏവ പച്ചയാകാരോ. **പുരിമനയേന വാ വുത്തോ**തി "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തിആദിനാ നയേന വുത്തോ പച്ചയാകാരോ. **പവത്തിയാ**തി സംസാരപ്പവത്തിയാ. **മനസി അകാസീ**തി യോ യോ പച്ചയധമ്മോ യസ്സ യസ്സ പച്ചയുപ്പന്നധമ്മസ്സ യഥാ യഥാ ഹേതുപച്ചയാദിനാ പച്ചയഭാവേന പച്ചയോ ഹോതി, തം സബ്ബം അവിപരീതം അപരിഹാപേത്വാ അനവസേസതോ പച്ചവേക്ഖണവസേന ചിത്തേ അകാസീതി അത്ഥോ.

അവിജ്ജാപച്ചയാതിആദീസു (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൨൬; വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൮൭-൫൮൯; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧) അവിന്ദിയം കായദുച്ചരിതാദിം വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ,** വിന്ദിയം കായസുചരിതാദിം ന വിന്ദതീതി അവിജ്ജാ, ധമ്മാനം അവിപരീതസഭാവം അവിദിതം കരോതീതി അവിജ്ജാ, അന്തവിരഹിതേ സംസാരേ ഭവാദീസു സത്തേ ജവാപേതീതി അവിജ്ജാ, അവിജ്ജമാനേസു ജവതി, വിജ്ജമാനേസു ന ജവതീതി അവിജ്ജാ, വിജ്ജാപടിപക്ഖാതി വാ അവിജ്ജാ. സാ "ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണ"ന്തിആദിനാ ചതുബ്ബിധാ വേദിതബ്ബാ. പടിച്ച നം ന വിനാ ഫലം ഏതി ഉപ്പജ്ജതി ചേവ പവത്തതി ചാതി **പച്ചയോ,** ഉപകാരട്ഠോ വാ പച്ചയോ. അവിജ്ജാ ച സാ പച്ചയോ ചാതി അവിജ്ജാപച്ചയോ , തസ്മാ **അവിജ്ജാപച്ചയാ**. സങ്ഖരോന്തീതി **സങ്ഖാരാ,** ലോകിയാ കുസലാകുസലചേതനാ. തേ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരവസേന തിവിധാ വേദിതബ്ബാ. വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം,** തം ലോകിയവിപാകവിഞ്ഞാണവസേന ബാത്തിംസവിധം. നമതീതി **നാമം,** വേദനാദിക്ഖന്ധത്തയം. രുപ്പതീതി **രൂപം,** ഭൂതരൂപം ചക്ഖാദിഉപാദാരൂപഞ്ച. ആയതന്തി, ആയതഞ്ച സംസാരദുക്ഖം നയതീതി **ആയതനം** . ഫുസതീതി **ഫസ്സോ**. വേദയതീതി **വേദനാ**. ഇദമ്പി ദ്വയം ദ്വാരവസേന ഛബ്ബിധം, വിപാകവസേന ഗഹണേ ബാത്തിംസവിധം. തസ്സതി പരിതസ്സതീതി **തണ്ഹാ,** സാ കാമതണ്ഹാദിവസേന സങ്ഖേപതോ തിവിധാ, വിത്ഥാരതോ അട്ഠസതവിധാ ച. ഉപാദിയതീതി **ഉപാദാനം,** തം കാമുപാദാനാദിവസഏന ചതുബ്ബിധം.

ഭവതി ഭാവയതി ചാതി **ഭവോ,** സോ കമ്മോപപത്തിഭേദതോ ദുവിധോ. ജനനം **ജാതി**. ജീരണം **ജരാ**. മരന്തി തേനാതി **മരണം**. സോചനം **സോകോ**. പരിദേവനം **പരിദേവോ**. ദുക്ഖയതീതി **ദുക്ഖം**. ഉപ്പാദട്ഠിതിവസേന ദ്വേധാ ഖനതീതി വാ **ദുക്ഖം**. ദുമ്മനസ്സ ഭാവോ **ദോമനസ്സം**. ഭുസോ ആയാസോ **ഉപായാസോ. സമ്ഭവന്തീ**തി നിബ്ബത്തന്തി. ന കേവലഞ്ച സോകാദീഹേവ, അഥ ഖോ സബ്ബപദേഹി "സമ്ഭവന്തീ"തി പദസ്സ യോജനാ കാതബ്ബാ. ഏവഞ്ഹി അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ സമ്ഭവന്തീതി പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നവവത്ഥാനം ദസ്സിതം ഹോതി. തേനേവാഹ **"അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ സമ്ഭവന്തീതി ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ"**തി. **ഏവമേതസ്സ...പേ॰... സമുദയോ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ പന അയമത്ഥോ. **ഏവ**ന്തി നിദ്ദിട്ഠനയനിദസ്സനം. തേന അവിജ്ജാദീഹേവ കാരണേഹി, ന ഇസ്സരനിമ്മാനാദീഹീതി ദസ്സേതി. **ഏതസ്സാ**തി യഥാവുത്തസ്സ. **കേവലസ്സാ**തി അസമ്മിസ്സസ്സ, സകലസ്സ വാ. **ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സാ**തി ദുക്ഖസമൂഹസ്സ, ന സത്തസ്സ നാപി സുഭസുഖാദീനം. **സമുദയോ ഹോതീ**തി നിബ്ബത്തി സമ്ഭവതി.

അച്ചന്തമേവ സങ്ഖാരേഹി വിരജ്ജതി ഏതേനാതി **വിരാഗോ,** അരിയമഗ്ഗോതി ആഹ **"വിരാഗസങ്ഖാതേന മഗ്ഗേനാ"**തി. അസേസം നിരോധാ **അസേസനിരോധാ,** അസേസേത്വാ നിസ്സേസേത്വാ നിരോധാ സമുച്ഛിന്ദനാ അനുസയപ്പഹാനവസേന അഗ്ഗമഗ്ഗേന അവിജ്ജായ അച്ചന്തസമുഗ്ഘാതതോതി അത്ഥോ. യദിപി ഹേട്ഠിമമഗ്ഗേഹിപി പഹീയമാനാ അവിജ്ജാ അച്ചന്തസമുഗ്ഘാതവസേനേവ പഹീയതി, തഥാപി ന അനവസേസതോ പഹീയതി. അപായഗമനീയാ ഹി അവിജ്ജാ പഠമമഗ്ഗേന പഹീയതി, തഥാ സകിദേവ ഇമസ്മിം ലോകേ സബ്ബത്ഥ ച അനരിയഭൂമിയം ഉപപത്തിയാ പച്ചയഭൂതാ അവിജ്ജാ യഥാക്കമം ദുതിയതതിയമഗ്ഗേഹി പഹീയതി, ന ഇതരാതി, അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ പന സാ അനവസേസം പഹീയതീതി. **അനുപ്പാദനിരോധോ ഹോതീ**തി സബ്ബേസം സങ്ഖാരാനം അനവസേസം അനുപ്പാദനിരോധോ ഹോതി. ഹേട്ഠിമേന ഹി മഗ്ഗത്തയേന കേചി സങ്ഖാരാ നിരുജ്ഝന്തി, കേചി ന നിരുജ്ഝന്തി അവിജ്ജായ സാവസേസനിരോധാ, അഗ്ഗമഗ്ഗേന പനസ്സാ അനവസേസനിരോധാ ന കേചി സങ്ഖാരാ ന നിരുജ്ഝന്തീതി. **ഏവം നിരുദ്ധാനന്തി** ഏവം അനുപ്പാദനിരോധേന നിരുദ്ധാനം. **കേവല**-സദ്ദോ നിരവസേസവാചകോ ച ഹോതി "കേവലാ അങ്ഗമഗധാ"തിആദീസു. അസമ്മിസ്സവാചകോ ച "കേവലാ സാലയോ"തിആദീസു. തസ്മാ ഉഭയഥാപി അത്ഥം വദതി **"സകലസ്സ, സുദ്ധസ്സ വാ"**തി. തത്ഥ **സകലസ്സാ**തി അനവസേസസ്സ സബ്ബഭവാദിഗതസ്സ. **സത്തവിരഹിതസ്സാ**തി പരപരികപ്പിതജീവരഹിതസ്സ.

അപിചേത്ഥ കിഞ്ചാപി "അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ, സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ"തി ഏത്താവതാപി സകലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ അനവസേസതോ നിരോധോ വുത്തോ ഹോതി, തഥാപി യഥാ അനുലോമേ യസ്സ യസ്സ പച്ചയധമ്മസ്സ അത്ഥിതായ യോ യോ പച്ചയുപ്പന്നധമ്മോ ന നിരുജ്ഝതി പവത്തതി ഏവാതി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ ദസ്സനത്ഥം "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ...പേ॰... സമുദയോ ഹോതീ"തി വുത്തം. ഏവം തപ്പടിപക്ഖതോ തസ്സ തസ്സ പച്ചയസ്സ അഭാവേ സോ സോ പച്ചയുപ്പന്നധമ്മോ നിരുജ്ഝതി ന പവത്തതീതി ദസ്സനത്ഥം ഇധ "അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ, സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ, വിഞ്ഞാണനിരോധാ നാമരൂപനിരോധോ...പേ॰... ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതീ"തി വുത്തം, ന പന അനുലോമേ വിയ കാലത്തയപരിയാപന്നസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധദസ്സനത്ഥം. അനാഗതസ്സേവ ഹി അരിയമഗ്ഗഭാവനായ അസതി ഉപ്പജ്ജനാരഹസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ അരിയമഗ്ഗഭാവനായ നിരോധോ ഇച്ഛിതോതി അയമ്പി വിസേസോ വേദിതബ്ബോ.

യദാ ഹവേതി ഏത്ഥ **ഹവേതി** ബ്യത്തന്തി ഇമസ്മിം അത്ഥേ നിപാതോ. കേചി പന "ഹവേതി ആഹവേ യുദ്ധേ"തി അത്ഥം വദന്തി, "യോധേഥ മാരം പഞ്ഞാവുധേനാ"തി (ധ॰ പ॰ ൪൦) ഹി വചനതോ കിലേസമാരേന യുജ്ഝനസമയേതി തേസം അധിപ്പായോ. **ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനലക്ഖണേനാ**തി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനസഭാവേന. **ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനലക്ഖണേനാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനം നാമ അട്ഠ സമാപത്തിയോ കസിണാരമ്മണസ്സ ഉപനിജ്ഝായനതോ. ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം നാമ വിപസ്സനാമഗ്ഗഫലാനി. വിപസ്സനാ ഹി തീണി ലക്ഖണാനി ഉപനിജ്ഝായതീതി **ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം,** മഗ്ഗോ വിപസ്സനായ ആഗതകിച്ചം സാധേതീതി **ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം,** ഫലം തഥലക്ഖണം നിരോധസച്ചം ഉപനിജ്ഝായതീതി **ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം. നോ കല്ലോ പഞ്ഹോ**തി അയുത്തോ പഞ്ഹോ, ദുപ്പഞ്ഹോ ഏസോതി അത്ഥോ. **ആദി**സദ്ദേന -

> "ഫുസതീതി അഹം ന വദാമി. ഫുസതീതി ചാഹം വദേയ്യം, തത്രസ്സ കല്ലോ പഞ്ഹോ 'കോ നു ഖോ, ഭന്തേ, ഫുസതീ'തി? ഏവഞ്ചാഹം ന വദാമി, ഏവം മം അവദന്തം യോ ഏവം പുച്ഛേയ്യ 'കിംപച്ചയാ നു ഖോ, ഭന്തേ, ഫസ്സോ'തി, ഏസ കല്ലോ പഞ്ഹോ. തത്ര കല്ലം വേയ്യാകരണം 'സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ'തി. കോ നു ഖോ, ഭന്തേ, വേദയതീതി? നോ കല്ലോ പഞ്ഹോതി ഭഗവാ അവോച, വേദയതീതി അഹം ന വദാമി, വേദയതീതി ചാഹം വദേയ്യം, തത്രസ്സ കല്ലോ പഞ്ഹോ 'കോ നു ഖോ, ഭന്തേ, വേദയതീ'തി? ഏവഞ്ചാഹം ന വദാമി. ഏവം മം അവദന്തം യോ ഏവം പുച്ഛേയ്യ 'കിംപച്ചയാ നു ഖോ, ഭന്തേ, വേദനാ'തി, ഏസ കല്ലോ പഞ്ഹോ. തത്ര കല്ലം വേയ്യാകരണം 'ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ'"തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൨) -

ഏവമാദിം പാളിസേസം സങ്ഗണ്ഹാതി.

ആദിനാ ച നയേനാതി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന പന "കതമാ നു ഖോ, ഭന്തേ, ജാതി, കസ്സ ച പനായം ജാതീതി. 'നോ കല്ലോ പഞ്ഹോ'തി ഭഗവാ അവോചാ"തി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. നനു ചേത്ഥ "കതമം നു ഖോ, ഭന്തേ, ജരാമരണ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൩൫) ഇദം സുപുച്ഛിതന്തി? കിഞ്ചാപി സുപുച്ഛിതം, യഥാ പന സതസഹസ്സഗ്ഘനകേ സുവണ്ണഥാലകേ വഡ്ഢിതസ്സ സുഭോജനസ്സ മത്ഥകേ ആമലകമത്തേ ഗൂഥപിണ്ഡേ ഠപിതേ സബ്ബം ഭോജനം ദുബ്ഭോജനം ഹോതി ഛഡ്ഡേതബ്ബം, ഏവമേവ "കസ്സ ച പനിദം ജരാമരണ"ന്തി ഇമിനാ സത്തൂപലദ്ധിവാദപദേന ഗൂഥപിണ്ഡേന തം ഭോജനം ദുബ്ഭോജനം വിയ അയമ്പി സബ്ബോ ദുപ്പഞ്ഹോ ജാതോതി.

സോളസ കങ്ഖാതി "അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാനം, ന നു ഖോ അഹോസിം, കിം നു ഖോ അഹോസിം, കഥം നു ഖോ അഹോസിം, കിം ഹുത്വാ കിം അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാനം, ഭവിസ്സാമി നു ഖോ അഹം അനാഗതമദ്ധാനം, ന നു ഖോ ഭവിസ്സാമി, കിം നു ഖോ ഭവിസ്സാമി, കഥം നു ഖോ ഭവിസ്സാമി, കിം ഹുത്വാ കിം ഭവിസ്സാമി നു ഖോ അഹം അനാഗതമദ്ധാനം, അഹം നു ഖോസ്മി, നോ നു ഖോസ്മി, കിം നു ഖോസ്മി, കഥം നു ഖോസ്മി, അയം നു ഖോ സത്തോ കുതോ ആഗതോ, സോ കുഹിം ഗാമീ ഭവിസ്സതീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൮) ഏവമാഗതാ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നവിസയാ സോളസവിധാ കങ്ഖാ.

തത്ഥ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൨൦) **അഹോസിം നു ഖോ, ന നു ഖോ**തി സസ്സതാകാരഞ്ച അധിച്ചസമുപ്പത്തിആകാരഞ്ച നിസ്സായ അതീതേ അത്തനോ വിജ്ജമാനതഞ്ച അവിജ്ജമാനതഞ്ച കങ്ഖതി, കിം കാരണന്തി ന വത്തബ്ബം. ഉമ്മത്തകോ വിയ ഹി ബാലപുഥുജ്ജനോ യഥാ തഥാ വാ പവത്തതി. അപിച അയോനിസോമനസികാരോയേവേത്ഥ കാരണം. ഏവം അയോനിസോമനസികാരസ്സ പന കിം കാരണന്തി? സ്വേവ പുഥുജ്ജനഭാവോ അരിയാനം അദസ്സനാദീനി വാ. നനു ച പുഥുജ്ജനോപി യോനിസോ മനസി കരോതീതി. കോ വാ ഏവമാഹ "ന മനസി കരോതീ"തി. ന പന തത്ഥ പുഥുജ്ജനഭാവോ കാരണം, സദ്ധമ്മസവനകല്യാണമിത്താദീനി തത്ഥ കാരണാനി . ന ഹി മച്ഛമംസാദീനി അത്തനോ പകതിയാ സുഗന്ധാനി, അഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ പന സുഗന്ധാനിപി ഹോന്തി.

കിം നു ഖോ അഹോസിന്തി ജാതിലിങ്ഗുപപത്തിയോ നിസ്സായ "ഖത്തിയോ നു ഖോ അഹോസിം, ബ്രാഹ്മണവേസ്സസുദ്ദഗഹട്ഠപബ്ബജിതദേവമനുസ്സാനം അഞ്ഞതരോ"തി കങ്ഖതി.

കഥം നു ഖോതി സണ്ഠാനാകാരം നിസ്സായ “ദീഘോ നു ഖോ അഹോസിം, രസ്സഓദാതകണ്ഹപ്പമാണികഅപ്പമാണികാദീനം അഞ്ഞതരോ”തി കങ്ഖതി. കേചി പന “ഇസ്സരനിമ്മാനാദിം നിസ്സായ ‘കേന നു ഖോ കാരണേന അഹോസി’ന്തി ഹേതുതോ കങ്ഖതീ”തി വദന്തി.

കിം ഹുത്വാ കിം അഹോസിന്തി ജാതിആദീനി നിസ്സായ “ഖത്തിയോ ഹുത്വാ നു ഖോ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസിം...പേ॰... ദേവോ ഹുത്വാ മനുസ്സോ”തി അത്തനോ പരമ്പരം കങ്ഖതി. സബ്ബത്ഥേവ പന അദ്ധാനന്തി കാലാധിവചനമേതം, തഞ്ച ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം ദട്ഠബ്ബം.

ഭവിസ്സാമി നു ഖോ, ന നു ഖോതി സസ്സതാകാരഞ്ച ഉച്ഛേദാകാരഞ്ച നിസ്സായ അനാഗതേ അത്തനോ വിജ്ജമാനതഞ്ച അവിജ്ജമാനതഞ്ച കങ്ഖതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

അഹം നു ഖോസ്മീതി അത്തനോ അത്ഥിഭാവം കങ്ഖതി. യുത്തം പനേതന്തി? യുത്തം അയുത്തന്തി കാ ഏത്ഥ ചിന്താ. അപിചേത്ഥ ഇദം വത്ഥുമ്പി ഉദാഹരന്തി, ചൂളമാതായ കിര പുത്തോ മുണ്ഡോ, മഹാമാതായ പുത്തോ അമുണ്ഡോ. തം സുത്തം മുണ്ഡേസും. സോ ഉട്ഠായ “അഹം നു ഖോ ചൂളമാതായ പുത്തോ”തി ചിന്തേസി. ഏവം “അഹം നു ഖോസ്മീ”തി കങ്ഖാ ഹോതി.

നോ നു ഖോസ്മീതി അത്തനോ നത്ഥിഭാവം കങ്ഖതി. തത്രാപി ഇദം വത്ഥു - ഏകോ കിര മച്ഛേ ഗണ്ഹന്തോ ഉദകേ ചിരട്ഠാനേന സീതിഭൂതം അത്തനോ ഊരും “മച്ഛോ”തി ചിന്തേത്വാ പഹരി. അപരോ സുസാനപസ്സേ ഖേത്തം രക്ഖന്തോ ഭീതോ സങ്കുടിതോ സയി. സോ പടിബുജ്ഝിത്വാ അത്തനോ ജണ്ണുകാനി “ദ്വേ യക്ഖാ”തി ചിന്തേത്വാ പഹരി, ഏവം “നോ നു ഖോസ്മീ”തി കങ്ഖതി.

കിം നു ഖോസ്മീതി ഖത്തിയോവ സമാനോ അത്തനോ ഖത്തിയഭാവം കങ്ഖതി കണ്ണോ വിയ സൂതപുത്തസഞ്ഞീ. ഏസ നയോ സേസേസു. ദേവോ പന സമാനോ ദേവഭാവം അജാനന്തോ നാമ നത്ഥി. സോപി പന “അഹം രൂപീ നു ഖോ അരൂപീ നു ഖോ”തിആദിനാ നയേന കങ്ഖതി. ഖത്തിയാദയോ കസ്മാ ന ജാനന്തീതി ചേ? അപ്പച്ചക്ഖാ തേസം തത്ഥ തത്ഥ കുലേ ഉപ്പത്തി. ഗഹട്ഠാപി ച പാതലികാദയോ പബ്ബജിതസഞ്ഞിനോ. പബ്ബജിതാപി “കുപ്പം നു ഖോ മേ കമ്മ”ന്തിആദിനാ നയേന ഗഹട്ഠസഞ്ഞിനോ. മനുസ്സാപി ച ഏകച്ചേ രാജാനോ വിയ അത്തനി ദേവസഞ്ഞിനോ ഹോന്തി.

കഥം നു ഖോസ്മീതി വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹേത്ഥ അബ്ഭന്തരേ ജീവോ നാമ അത്ഥീതി ഗഹേത്വാ തസ്സ സണ്ഠാനാകാരം നിസ്സായ “ദീഘോ നു ഖോസ്മി, രസ്സചതുരസ്സഛളംസഅട്ഠംസസോളസംസാദീനം അഞ്ഞതരപ്പകാരോ”തി കങ്ഖന്തോ “കഥം നു ഖോസ്മീ”തി കങ്ഖതീതി വേദിതബ്ബോ. സരീരസണ്ഠാനം പന പച്ചുപ്പന്നം അജാനന്തോ നാമ നത്ഥി.

കുതോ ആഗതോ, സോ കുഹിം ഗാമീ ഭവിസ്സതീതി അത്തഭാവസ്സ ആഗതിഗതിട്ഠാനം കങ്ഖതി.

വപയന്തീതി വിഅപയന്തി, ഇകാരലോപേനായം നിദ്ദേസോ. ബ്യപയന്തീതി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **“വപയന്തി അപഗച്ഛന്തീ”**തി. അപഗമനഞ്ച അനുപ്പത്തിനിരോധവസേനാതി ആഹ **“നിരുജ്ഝന്തീ”**തി.

ന. കദാ പനസ്സ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ചതുസച്ചധമ്മാ വാ പാതുഭവന്തി ഉപ്പജ്ജന്തി പകാസന്തീതി? വിപസ്സനാമഗ്ഗഞാണേസു പവത്തമാനേസു. തത്ഥ **വിപസ്സനാഞാണേ** താവ വിപസ്സനാഞാണസമ്പയുത്താ സതിആദയോ വിപസ്സനാഞാണഞ്ച യഥാരഹം അത്തനോ അത്തനോ വിസയേസു തദങ്ഗപ്പഹാനവസേന സുഭസഞ്ഞാദികേ പജഹന്താ കായാനുപസ്സനാദിവസേന വിസും വിസും ഉപ്പജ്ജന്തി. **മഗ്ഗക്ഖണേ** പന തേ നിബ്ബാനമാലമ്ബിത്വാ സമുച്ഛേദവസേന പടിപക്ഖേ പജഹന്താ ചതൂസുപി അരിയസച്ചേസു അസമ്മോഹപടിവേധസാധനവസേന സകിദേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം താവേത്ഥ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം ഉപ്പജ്ജനട്ഠേന പാതുഭാവോ വേദിതബ്ബോ. അരിയസച്ചധമ്മാനം പന ലോകിയാനം **വിപസ്സനാക്ഖണേ** വിപസ്സനായ ആരമ്മണകരണവസേന ലോകുത്തരാനം തദധിമുത്തതാവസേന **മഗ്ഗക്ഖണേ** നിരോധസച്ചസ്സ ആരമ്മണാഭിസമയവസേന സബ്ബേസമ്പി കിച്ചാഭിസമയവസേന പാകടഭാവതോ പകാസനട്ഠേന പാതുഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഇതി ഭഗവാ സതിപി സബ്ബാകാരേന സബ്ബധമ്മാനം അത്തനോ ഞാണസ്സ പാകടഭാവേ പടിച്ചസമുപ്പാദമുഖേന വിപസ്സനാഭിനിവേസസ്സ കതത്താ നിപുണഗമ്ഭീരസുദുദ്ദസതായ പച്ചയാകാരസ്സ തം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഉപ്പന്നബലവസോമനസ്സോ പടിപക്ഖസമുച്ഛേദവിഭാവനേന സദ്ധിം അത്തനോ തദഭിസമയാനുഭാവദീപകമേവേത്ഥ ഉദാനം ഉദാനേസി.

“കാമാ തേ പഠമാ സേനാ”തിആദിനാ നയേന വുത്തപ്പകാരം മാരസേനന്തി -

“കാമാ തേ പഠമാ സേനാ, ദുതിയാ അരതി വുച്ചതി;
തതിയാ ഖുപ്പിപാസാ തേ, ചതുത്ഥീ തണ്ഹാ പവുച്ചതി.

“പഞ്ചമീ ഥിനമിദ്ധം തേ, ഛട്ഠാ ഭീരൂ പവുച്ചതി;
സത്തമീ വിചികിച്ഛാ തേ, മക്ഖോ ഥമ്ഭോ ച അട്ഠമാ.

“ലാഭോ സിലോകോ സക്കാരോ, മിച്ഛാലദ്ധോ ച യോ യസോ;
യോ ചത്താനം സമുക്കംസേ, പരേ ച അവജാനതി.

“ഏസാ നമുചി തേ സേനാ, കണ്ഹസ്സാഭിപ്പഹാരിനീ;
ന നം അസൂരോ ജിനാതി, ജേത്വാ ച ലഭതേ സുഖ”ന്തി. (സു॰ നി॰ ൪൩൮-൪൪൧; മഹാനി॰ ൨൮) -

ഇമിനാ നയേന വുത്തപ്പകാരം മാരസേനം.

തത്ഥ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൩൬-൪൩൯; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൨൮) യസ്മാ ആദിതോവ അഗാരിയഭൂതേ സത്തേ വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമാ മോഹയന്തി, തേ അഭിഭുയ്യ അനഗാരിയഭാവം ഉപഗതാനം പന്തേസു വാ സേനാസനേസു

അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേസു വാ അധികുസലേസു ധമ്മേസു **അരതി** ഉപ്പജ്ജതി. വുത്തമ്പി ചേതം "പബ്ബജിതേന ഖോ, ആവുസോ, അഭിരതി ദുക്കരാ"തി (സം᳚ നി᳚ ർ.൩൩൧). തതോ തേ പരപടിബദ്ധജീവികത്താ **ഖുപ്പിപാസാ** ബാധതി, തായ ബാധിതാനം പരിയേസന **തണ്ഹാ** ചിത്തം കിലമയതി, അഥ നേസം കിലന്തചിത്താനം **ഥിനമിദ്ധം** ഓക്കമതി, തതോ വിസേസമനധിഗച്ഛന്താനം ദുരഭിസമ്ഭവേസു അരഞ്ഞവനപത്ഥേസു സേനാസനേസു വിഹരതം ഉത്രാസസഞ്ഞിതാ **ഭീരു** ജായതി, തേസം ഉസ്സങ്കിതപരിസങ്കിതാനം ദീഘരത്തം വിവേകരസമനസ്സാദയമാനാനം വിഹരതം "ന സിയാ നു ഖോ എസ മഗ്ഗോ"തി പടിപത്തിയം **വിചികിച്ഛാ** ഉപ്പജ്ജതി, തം വിനോദേത്വാ വിഹരതം അപ്പമത്തകേന വിസേസാധിഗമേന **മാനമക്ഖഥമ്ഭാ** ജായന്തി, തേപി വിനോദേത്വാ വിഹരതം തതോ അധികതരം വിസേസാധിഗമം നിസ്സായ **ലാഭസക്കാരസിലോകാ** ഉപ്പജ്ജന്തി, ലാഭാദിമുച്ഛിതാ ധമ്മപതിരൂപകാനി പകാസേന്താ **മിച്ഛായസം** അധിഗന്ത്വാ തത്ഥ ഠിതാ ജാതിആദീഹി **അത്താനം ഉക്കംസേന്തി പരം വമ്ഭേന്തി,** തസ്മാ കാമാദീനം പഠമസേനാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവമേതം ദസവിധം സേനം ഉദ്ദിസിത്വാ യസ്മാ സാ കണ്ഹധമ്മസമന്നാഗതത്താ കണ്ഹസ്സ നമുചിനോ ഉപകാരായ സംവത്തതി, തസ്മാ നം "തവ സേനാ"തി നിദ്ദിസന്തേന "ഏസാ നമുചി തേ സേനാ, കണ്ഹസ്സാഭിപ്പഹാരിനീ"തി വുത്തം. തത്ഥ **അഭിപ്പഹാരിനീ**തി സമണബ്രാഹ്മണാനം ഘാതനീ നിപ്പോഥനീ, അന്തരായകരീതി അത്ഥോ. **ന നം അസൂരോ ജിനാതി, ജേത്വാ ച ലഭതേ സുഖ**ന്തി ഏവം തവ സേനം അസൂരോ കായേ ച ജീവിതേ ച സാപേക്ഖോ പുരിസോ ന ജിനാതി, സൂരോ പന ജിനാതി, ജേത്വാ ച മഗ്ഗസുഖം ഫലസുഖഞ്ച അധിഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. **സോപി ബ്രാഹ്മണോ**തി സോപി ഖീണാസവബ്രാഹ്മണോ.

ഇദാനി "തേന ഖോ പന സമയേന ഭഗവാ സത്താഹം ഏകപല്ലങ്കേന നിസിന്നോ ഹോതി വിമുത്തിസുഖപടിസംവേദീ. അഥ ഖോ ഭഗവാ തസ്സ സത്താഹസ്സ അച്ചയേന തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠഹിത്വാ രത്തിയാ പഠമം യാമം പടിച്ചസമുപ്പാദം അനുലോമം സാധുകം മനസാകാസി. രത്തിയാ മജ്ഝിമം യാമം പടിച്ചസമുപ്പാദം പടിലോമം സാധുകം മനസാകാസി. രത്തിയാ പച്ഛിമം യാമം പടിച്ചസമുപ്പാദം അനുലോമപടിലോമം സാധുകം മനസാകാസീ"തി ഏവം വുത്തായ ഉദാനപാളിയാ (ഉദാ᳚ ൧) ഇമിസ്സാ ച ഖന്ധകപാളിയാ അവിരോധം ദസ്സേതും **"ഉദാനേ പനാ"**തിആദി ആരദ്ധം. ഏത്ഥ **തസ്സ വസേനാ**തി തസ്സ പച്ചയാകാരപജാനനസ്സ പച്ചയക്ഖയാധിഗമസ്സ ച വസേന. **ഏകേകമേവ കോട്ഠാസ**ന്തി അനുലോമപടിലോമേസു ഏകേകമേവ കോട്ഠാസം. **പാടിപദരത്തിയാ ഏവം മനസാകാസീ**തി രത്തിയാ തീസുപി യാമേസു അനുലോമപടിലോമംയേവ മനസാകാസി. ഭഗവാ കിര ഠപേത്വാ രതനഘരസത്താഹം സേസേസു ഛസു സത്താഹേസു അന്തരന്തരാ ധമ്മം പച്ചവേക്ഖിത്വാ യേഭുയ്യേന വിമുത്തിസുഖപടിസംവേദീ വിഹാസി, രതനഘരസത്താഹേ പന അഭിധമ്മപവിചയവസേനേവ വിഹാസി. തസ്മാ അന്തരന്തരാ ധമ്മപച്ചവേക്ഖണവസേന ഉപ്പാദിതമനസികാരേസു പാടിപദരത്തിയാ ഉപ്പാദിതം മനസികാരം സന്ധായ ഇമിസ്സം ഖന്ധകപാളിയം ഏവം വുത്തന്തി അധിപ്പായോ.

ബോധികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അജപാലകഥാവണ്ണനാ

ർ. **തസ്സ സത്താഹസ്സ അച്ചയേനാ**തി പല്ലങ്കസത്താഹസ്സ അപഗമനേന. **തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠഹിത്വാ**തി തതോ അരഹത്തഫലസമാപത്തിസമാധിതോ യഥാകാലപരിച്ഛേദം വുട്ഠഹിത്വാ. **അഞ്ഞേപി ബുദ്ധത്തകരാ**തി വിസാഖപുണ്ണമിതോ പട്ഠായ രത്തിന്ദിവം ഏവം നിച്ചസമാഹിതഭാവഹേതുഭൂതാനം ബുദ്ധഗുണാനം ഉപരി അഞ്ഞേപി ബുദ്ധത്തസാധകാ. "അയം ബുദ്ധോ"തി ബുദ്ധഭാവസ്സ പരേസം വിഭാവനാ ധമ്മാ കിം നു ഖോ സന്തീതി യോജനാ. **ഏകച്ചാനം ദേവതാന**ന്തി യാ അധിഗതമഗ്ഗാ സച്ഛികതനിരോധാ ഏകപദേസേന ബുദ്ധഗുണേ ജാനന്തി, താ ഠപേത്വാ തദഞ്ഞാസം ദേവതാനം. **അനിമിസേഹീ**തി ധമ്മപീതിവിപ്ഫാരവസേന പസാദവിഭാവനിച്ചലദലതായ നിമേസരഹിതേഹി. **രതനചങ്കമേ**തി ദേവതാഹി മാപിതേ രതനമയചങ്കമേ. "രതനഭൂതാനം സത്തന്നം പകരണാനം തത്ഥ ച അനുത്തരസ്സ ധമ്മരതനസ്സ സമ്മസനേന തം ഠാനം രതനഘരചേതിയം നാമ ജാത"ന്തിപി വദന്തി. തേനേവ **അട്ഠസാലിനിയം** (ധ᳚ സ᳚ അട്ഠ᳚ നിദാനകഥാ) "രതനഘരം നാമ ന രതനമയം ഗേഹം, സത്തന്നം പന പകരണാനം സമ്മസിതട്ഠാനം രതനഘരന്തി വേദിതബ്ബ"ന്തി വുത്തം.

കസ്മാ പനായം അജപാലനിഗ്രോധോ നാമ ജാതോതി ആഹ **"തസ്സ കിരാ"**തിആദി. കേചി പന "യസ്മാ തത്ഥ വേദേ സജ്ഝായിതും അസമത്ഥാ മഹല്ലകബ്രാഹ്മണാ പാകാരപരിക്ഖേപയുത്താനി നിവേസനാനി കത്വാ സബ്ബേ വസിംസു, തസ്മാസ്സ 'അജപാലനിഗ്രോധോ'തി നാമം ജാത"ന്തി വദന്തി. തത്രായം വചനത്ഥോ - ന ജപന്തീതി അജപാ, മന്താനം അനജ്ഝായകാതി അത്ഥോ. അജപാ ലന്തി ആദിയന്തി നിവാസം ഏത്ഥാതി **അജപാലോ**തി. അപരേ പന വദന്തി "യസ്മാ മജ്ഝന്ഹികേ സമയേ അന്തോ പവിട്ഠേ അജേ അത്തനോ ഛായായ പാലേതി രക്ഖതി, തസ്മാ 'അജപാലോ'തിസ്സ നാമം രുള്ഹ"ന്തി. സബ്ബഥാപി നാമമേതം തസ്സ രുക്ഖസ്സ.

വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദേന്തോതി ധമ്മം വിചിനന്തോയേവ അന്തരന്തരാ വിമുത്തിസുഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തോ. "ധമ്മം വിചിനന്തോ വിമുത്തിസുഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തോ"തി ഏവം വാ ഏത്ഥ പാഠോ ഗഹേതബ്ബോ. ഉദാനട്ഠകഥായമ്പി (ഉദാ᳚ അട്ഠ᳚ ർ) ഹി അയമേവ പാഠോ. ധമ്മം വിചിനന്തോ ചേത്ഥ ഏവം അഭിധമ്മേ നയമഗ്ഗം സമ്മസി പഠമം ധമ്മസങ്ഗണീപകരണം നാമ, തതോ വിഭങ്ഗപ്പകരണം, ധാതുകഥാപകരണം, പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിപ്പകരണം, കഥാവത്ഥും നാമ, യമകം നാമ, തതോ മഹാപകരണം പട്ഠാനം നാമാതി. തത്ഥസ്സ സണ്ഹസുഖുമട്ഠാനമ്ഹി ചിത്തേ ഓതിണ്ണേ പീതി ഉപ്പജ്ജി, പീതിയാ ഉപ്പന്നായ ലോഹിതം പസീദി, ലോഹിതേ പസന്നേ ഛവി പസീദി, ഛവിയാ പസന്നായ പുരത്ഥിമകായതോ കൂടാഗാരാദിപ്പമാണാ രസ്മിയോ ഉട്ഠഹിത്വാ ആകാസേ പക്ഖന്ദം ഛദ്ദന്തനാഗകുലം വിയ പാചീനദിസായ അനന്താനി ചക്കവാളാനി പക്ഖന്ദാ. പച്ഛിമകായതോ ഉട്ഠഹിത്വാ പച്ഛിമദിസായ, ദക്ഖിണംസകൂടതോ ഉട്ഠഹിത്വാ ദക്ഖിണദിസായ, വാമംസകൂടതോ ഉട്ഠഹിത്വാ ഉത്തരദിസായ അനന്താനി ചക്കവാളാനി പക്ഖന്ദാ. പാദതലേഹി പവാളങ്കുരവണ്ണാ രസ്മിയോ നിക്ഖമിത്വാ മഹാപഥവിം വിനിബ്ബിജ്ഝ ഉദകം ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ വാതക്ഖന്ധം പദാലേത്വാ അജടാകാസം പക്ഖന്ദാ. സീസതോ സംപരിവത്തിയമാനം മണിദാമം വിയ നീലവണ്ണരസ്മിവട്ടി ഉട്ഠഹിത്വാ ഛ ദേവലോകേ വിനിവിജ്ഝിത്വാ നവ ബ്രഹ്മലോകേ അതിക്കമ്മ അജടാകാസം പക്ഖന്ദാ. തസ്മിം ദിവസേ അപരിമാണേസു ചക്കവാളേസു അപരിമാണാ സത്താ സബ്ബേ സുവണ്ണവണ്ണാവ അഹേസും. തം ദിവസഞ്ച പന ഭഗവതോ സരീരാ നിക്ഖന്താ യാവജ്ജദിവസാപി കിര താ രസ്മിയോ അനന്തലോകധാതുയോ ഗച്ഛന്തിയേവ. ന കേവലഞ്ച ഇമസ്മിംയേവ സത്താഹേ ധമ്മം വിചിനന്തസ്സ സരീരതോ രസ്മിയോ നിക്ഖമിംസു, അഥ ഖോ രതനഘരസത്താഹേപി പട്ഠാനം സമ്മസന്തസ്സ ഏവമേവ സരീരതോ രസ്മിയോ നിക്ഖന്താ ഏവാതി വേദിതബ്ബം.

വുത്തഞ്ഹേതം **അട്ഠസാലിനിയം** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ) -

“ഇമേസു ച ഏകവീസതിയാ ദിവസേസു ഏകദിവസേപി സത്ഥു സരീരതോ രസ്മിയോ ന നിക്ഖന്താ, ചതുത്ഥേ പന സത്താഹേ പച്ഛിമുത്തരായ ദിസായ രതനഘരേ നിസീദി. തത്ഥ ധമ്മസങ്ഗണിം സമ്മസന്തസ്സപി സരീരതോ രസ്മിയോ ന നിക്ഖന്താ. വിഭങ്ഗപ്പകരണം, ധാതുകഥം, പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിം, കഥാവത്ഥുപ്പകരണം, യമകപ്പകരണം സമ്മസന്തസ്സപി രസ്മിയോ ന നിക്ഖന്താ. യദാ പന മഹാപകരണം ഓരുയ്ഹ ‘ഹേതുപച്ചയോ ആരമ്മണപച്ചയോ…പേ॰… അവിഗതപച്ചയോ’തി സമ്മസനം ആരഭി, അഥസ്സ ചതുവീസതിസമന്തപട്ഠാനം സമ്മസന്തസ്സ ഏകന്തതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം മഹാപകരണേ ഓകാസം ലഭി. യഥാ ഹി തിമിരപിങ്ഗലമഹാമച്ഛോ ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സഗമ്ഭീരേ മഹാസമുദ്ദേയേവ ഓകാസം ലഭതി, ഏവമേവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ഏകന്തതോ മഹാപകരണേയേവ ഓകാസം ലഭി.

“സത്ഥു ഏവം ലദ്ധോകാസേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന യഥാസുഖം സണ്ഹസുഖുമധമ്മം സമ്മസന്തസ്സ സരീരതോ നീലപീതലോഹിതോദാതമഞ്ജിട്ഠപഭസ്സരവസേന ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ നിക്ഖമിംസു. കേസമസ്സൂഹി ചേവ അക്ഖീനഞ്ച നീലട്ഠാനേഹി **നീലരസ്മിയോ** നിക്ഖമിംസു, യാസം വസേന ഗഗനതലം അഞ്ജനചുണ്ണസമോകിണ്ണം വിയ ഉമാപുപ്ഫനീലുപ്പലദലസഞ്ഛന്നം വിയ വീതിപതന്തമണിതാലവണ്ടം വിയ സമ്പസാരിതമേചകപടം വിയ ച അഹോസി. ഛവിതോ ചേവ അക്ഖീനഞ്ച പീതട്ഠാനേഹി **പീതരസ്മിയോ** നിക്ഖമിംസു, യാസം വസേന ദിസാഭാഗാ സുവണ്ണരസനിസിഞ്ചമാനാ വിയ സുവണ്ണപടപസാരിതാ വിയ കുങ്കുമചുണ്ണകണികാരപുപ്ഫസമ്പരികിണ്ണാ വിയ ച വിരോചിംസു. മംസലോഹിതേഹി ചേവ അക്ഖീനഞ്ച രത്തട്ഠാനേഹി **ലോഹിതരസ്മിയോ** നിക്ഖമിംസു, യാസം വസേന ദിസാഭാഗാ ചീനപിട്ഠചുണ്ണരഞ്ജിതാ വിയ സുപക്കലാഖാരസനിസിഞ്ചമാനാ വിയ രത്തകമ്ബലപരിക്ഖിത്താ വിയ ജയസുമനപാരിഭദ്ദകബന്ധുജീവകകുസുമസമ്പരികിണ്ണാ വിയ ച വിരോചിംസു. അട്ഠീഹി ചേവ ദന്തേഹി ച അക്ഖീനഞ്ച സേതട്ഠാനേഹി **ഓദാതരസ്മിയോ** നിക്ഖമിംസു, യാസം വസേന ദിസാഭാഗാ രജതകുടേഹി ആസിഞ്ചമാനഖീരധാരാസമ്പരികിണ്ണാ വിയ പസാരിതരജതപടവിതാനാ വിയ വീതിപതന്തരജതതാലവണ്ടാ വിയ കുന്ദകുമുദസിന്ധുവാരസുമനമല്ലികാദികുസുമസഞ്ഛന്നാ വിയ ച വിരോചിംസു. **മഞ്ജിട്ഠപഭസ്സരാ** പന തമ്ഹാ തമ്ഹാ സരീരപ്പദേസാ നിക്ഖമിംസു. ഇതി താ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ നിക്ഖമിത്വാ ഘനമഹാപഥവിം ഗണ്ഹിംസു.

“ചതുനഹുതാധികദ്വിയോജനസതസഹസ്സബഹലാ മഹാപഥവീ നിദ്ധന്തസുവണ്ണപിണ്ഡി വിയ അഹോസി. പഥവിം ഭിന്ദിത്വാ ഹേട്ഠാ ഉദകം ഗണ്ഹിംസു. പഥവീസന്ധാരകം അട്ഠനഹുതാധികചതുയോജനസതസഹസ്സബഹലം ഉദകം സുവണ്ണകലസേഹി ആസിഞ്ചമാനവിലീനസുവണ്ണം വിയ അഹോസി. ഉദകം വിനിവിജ്ഝിത്വാ വാതം അഗ്ഗഹേസും. ഛന്നവുതാധികനവയോജനസതസഹസ്സബഹലോ വാതോ സമുസ്സിതസുവണ്ണക്ഖന്ധോ വിയ അഹോസി. വാതം വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഹേട്ഠാ അജടാകാസം പക്ഖന്ദിംസു. ഉപരിഭാഗേന ഉഗ്ഗന്ത്വാപി ചതുമഹാരാജികേ ഗണ്ഹിംസു. തേ വിനിവിജ്ഝിത്വാ താവതിംസേ, തതോ യാമേ, തതോ തുസിതേ, തതോ നിമ്മാനരതീ, തതോ പരനിമ്മിതവസവത്തീ, തതോ നവ ബ്രഹ്മലോകേ, തതോ വേഹപ്ഫലേ, തതോ പഞ്ച സുദ്ധാവാസേ വിനിവിജ്ഝിത്വാ ചത്താരോ ആരുപ്പേ ഗണ്ഹിംസു. ചത്താരോ ച ആരുപ്പേ വിനിവിജ്ഝിത്വാ അജടാകാസം പക്ഖന്ദിംസു.

“തിരിയഭാഗേഹി അനന്താ ലോകധാതുയോ പക്ഖന്ദിംസു, ഏത്തകേ ഠാനേ ചന്ദമ്ഹി ചന്ദപ്പഭാ നത്ഥി, സൂരിയേ സൂരിയപ്പഭാ നത്ഥി, താരകരൂപേസു താരകരൂപപ്പഭാ നത്ഥി, ദേവതാനം ഉയ്യാനവിമാനകപ്പരുക്ഖേസു സരീരേ ആഭരണേസൂതി സബ്ബത്ഥ പഭാ നത്ഥി. തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതുയാ ആലോകഫരണസമത്ഥോ മഹാബ്രഹ്മാപി സൂരിയുഗ്ഗമനേ ഖജ്ജോപനകോ വിയ അഹോസി, ചന്ദസൂരിയതാരകരൂപദേവതുയ്യാനവിമാനകപ്പരുക്ഖാനം പരിച്ഛേദമത്തകമേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. ഏത്തകം ഠാനം ബുദ്ധരസ്മീഹിയേവ അജ്ഝോത്ഥടം അഹോസി. അയഞ്ച നേവ ബുദ്ധാനം അധിട്ഠാനിദ്ധി, ന ഭാവനാമയിദ്ധി. സണ്ഹസുഖുമധമ്മം പന സമ്മസതോ ലോകനാഥസ്സ ലോഹിതം പസീദി, വത്ഥുരൂപം പസീദി, ഛവിവണ്ണോ പസീദി. ചിത്തസമുട്ഠാനാ വണ്ണധാതു സമന്താ അസീതിഹത്ഥമത്തേ പദേസേ നിച്ചലാ അട്ഠാസീ”തി.

ഏവം നിസിന്നേതി തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠഹിത്വാ നിസിന്നേ. **ഏകോ ബ്രാഹ്മണോതി** നാമഗോത്തവസേന അനഭിഞ്ഞാതോ അപാകടോ ഏകോ ബ്രാഹ്മണോ. **“ഹും ഹു”ന്തി കരോന്തോ വിചരതീ**തി സബ്ബം അചോക്ഖജാതികം പസ്സിത്വാ ജിഗുച്ഛന്തോ “ഹും ഹു”ന്തി കരോന്തോ വിചരതി. **ഏതദവോചാതി** (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ര്) ഏതം ഇദാനി വത്തബ്ബം “കിത്താവതാ നു ഖോ”തിആദിവചനം അവോച. തത്ഥ **കിത്താവതാതി** കിത്തകേന പമാണേന. **നു**-തി സംസയത്ഥേ നിപാതോ, **ഖോ**-തി പദപൂരണേ. **ഭോ**-തി ബ്രാഹ്മണാനം ജാതിസമുദാഗതം ആലപനം. തഥാ ഹി വുത്തം “ഭോവാദി നാമ സോ ഹോതി, സചേ ഹോതി സകിഞ്ചനോ”തി (ധ॰ പ॰ ൩൯൬; സു॰ നി॰ ൬൨൫). **ഗോതമാതി** ഭഗവന്തം ഗോത്തേന ആലപതി. കഥം പനായം ബ്രാഹ്മണോ സമ്പതി സമാഗതോ ഭഗവതോ ഗോത്തം ജാനാതീതി? നായം സമ്പതി സമാഗതോ, ഛബ്ബസ്സാനി പധാനകരണകാലേ ഉപട്ഠഹന്തേഹി പഞ്ചവഗ്ഗിയേഹി സദ്ധിം ചരമാനോ അപരഭാഗേ തം വതം ഛഡ്ഡേത്വാ ഉരുവേലായം സേനനിഗമേ ഏകോ അദുതിയോ ഹുത്വാ പിണ്ഡായ ചരമാനോപി തേന ബ്രാഹ്മണേന ദിട്ഠപുബ്ബോ ചേവ സല്ലപിതപുബ്ബോ ച, തേന സോ പുബ്ബേ പഞ്ചവഗ്ഗിയേഹി ഗയ്ഹമാനം ഭഗവതോ ഗോത്തം അനുസ്സരന്തോ “ഭോ ഗോതമാ”തി ഭഗവന്തം ഗോത്തേന ആലപതി. യതോ പട്ഠായ വാ ഭഗവാ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തോ അനോമാനദീതീരേ പബ്ബജി, തതോ പഭുതി “സമണോ ഗോതമോ”തി ചന്ദോ വിയ സൂരിയോ വിയ പാകടോ പഞ്ഞാതോ ഹോതി, ന ച തസ്സ ഗോത്തജാനനേ കാരണം ഗവേസിതബ്ബം. **ബ്രാഹ്മണകരണാതി** ബ്രാഹ്മണം കരോന്തീതി ബ്രാഹ്മണകരണാ, ബ്രാഹ്മണഭാവകരാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച “കിത്താവതാ”തി ഏതേന യേഹി ധമ്മേഹി ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി, തേസം ധമ്മാനം പരിമാണം പുച്ഛതി. **“കതമേ”**തി പന ഇമിനാ തേസം സരൂപം പുച്ഛതി.

ഉദാനം ഉദാനേസീതി “യോ ബ്രാഹ്മണോ”തിആദികം ഉദാനം ഉദാനേസി, ന പന തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ധമ്മം ദേസേസി. കസ്മാ? ധമ്മദേസനായ അഭാജനഭാവതോ. തഥാ ഹി തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഇമം ഗാഥം സുത്വാ ന സച്ചാഭിസമയോ അഹോസി. യഥാ ച ഇമസ്സ, ഏവം ഉപകസ്സ ആജീവകസ്സ ബുദ്ധഗുണപ്പകാസനം സുത്വാ. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനതോ ഹി പുബ്ബഭാഗേ ഭഗവതാ ഭാസിതം പരേസം സുണന്താനമ്പി തപുസ്സഭല്ലികാനം സരണദാനം വിയ വാസനാഭാഗിയമേവ ജാതം, ന അസേക്ഖഭാഗിയം വാ നിബ്ബേധഭാഗിയം വാ. ഏസാ ഹി ധമ്മതാതി. **വേദേഹി വാ അന്തന്തി** ഏത്ഥ **അന്തം** നാമ സബ്ബസങ്ഖാരപരിയോസാനം നിബ്ബാനം. **ഇമേ ഉസ്സദാ നത്ഥീതി** സബ്ബസോ ഇമേ പഹീനത്താ ന സന്തി.

അജപാലകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മുചലിന്ദകഥാവണ്ണനാ

൫. **മുചലിന്ദമൂലേതി** (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൧) എത്ഥ **മുചലിന്ദോ** വുച്ചതി നീപരുക്ഖോ, യോ "നിചുലോ"തിപി വുച്ചതി, തസ്സ സമീപേതി അത്ഥോ. കേചി പന "മുചലോതി തസ്സ രുക്ഖസ്സ നാമം, വനജേട്ഠകതായ പന മുചലിന്ദോതി വുത്ത"ന്തി വദന്തി. **ഉദപാദീതി** സകലചക്കവാളഗബ്ഭം പൂരേന്തോ മഹാമേഘോ ഉദപാദി. ഏവരൂപോ കിര മേഘോ ദ്വീസുയേവ കാലേസു വസ്സതി ചക്കവത്തിമ്ഹി വാ ഉപ്പന്നേ ബുദ്ധേ വാ, ഇധ ബുദ്ധുപ്പാദകാലേ ഉദപാദി. **പോക്ഖരണിയാ നിബ്ബത്തോതി** പോക്ഖരണിയാ ഹേട്ഠാ നാഗഭവനം അത്ഥി, തത്ഥ നിബ്ബത്തോ. **സകഭവനാതി** അത്തനോ നാഗഭവനതോ. **ഏവം ഭോഗേഹി പരിക്ഖിപിത്വാതി** സത്ത വാരേ അത്തനോ സരീരഭോഗേഹി ഭഗവതോ കായം പരിവാരേത്വാ. **ഉപരിമുദ്ധനി മഹന്തം ഫണം വിഹച്ചാതി** ഭഗവതോ മുദ്ധപ്പദേസസ്സ ഉപരി അത്തനോ മഹന്തം ഫണം പസാരേത്വാ. "ഫണം കരിത്വാ"തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ.

തസ്സ കിര നാഗരാജസ്സ ഏതദഹോസി "ഭഗവാ ച മയ്ഹം ഭവനസമീപേ രുക്ഖമൂലേ നിസിന്നോ, അയഞ്ച സത്താഹവദ്ദലികാ വത്തതി, വാസാഗാരമസ്സ ലദ്ധും വട്ടതീ"തി. സോ സത്തരതനമയം പാസാദം നിമ്മിനിതും സക്കോന്തോപി "ഏവം കതേ കായസാരോ ഗഹിതോ ന ഭവിസ്സതി, ദസബലസ്സ കായവേയ്യാവച്ചം കരിസ്സാമീ"തി മഹന്തം അത്തഭാവം കത്വാ സത്ഥാരം സത്തക്ഖത്തും ഭോഗേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ ഉപരി ഫണം ധാരേസി. "തസ്സ പരിക്ഖേപബ്ഭന്തരം ലോഹപാസാദേ ഭണ്ഡാഗാരഗബ്ഭപ്പമാണം അഹോസീ"തി ഇധ വുത്തം. **മജ്ഝിമട്ഠകഥായം** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮൨) പന -

> "പരിക്ഖേപസ്സ അന്തോ ഓകാസോ ഹേട്ഠാ ലോഹപാസാദപ്പമാണോ അഹോസി, 'ഇച്ഛിതിച്ഛിതേന ഇരിയാപഥേന സത്ഥാ വിഹരിസ്സതീ'തി നാഗരാജസ്സ അജ്ഝാസയോ അഹോസി, തസ്മാ ഏവം മഹന്തം ഓകാസം പരിക്ഖിപി, മജ്ഝേ രതനപല്ലങ്കോ പഞ്ഞത്തോ ഹോതി, ഉപരി സുവണ്ണതാരകവിചിത്തം സമോസരിതഗന്ധദാമകുസുമചേലവിതാനം അഹോസി, ചതൂസു കോണേസു ഗന്ധതേലേന ദീപാ ജലിതാ, ചതൂസു ദിസാസു വിവരിത്വാ ചന്ദനകരണ്ഡകാ ഠപിതാ"തി -

വുത്തം. **ഇച്ഛിതിച്ഛിതേന ഇരിയാപഥേന വിഹരിസ്സതീതി** ച നാഗരാജസ്സ അജ്ഝാസയമത്തമേതം, ഭഗവാ പന യഥാനിസിന്നോവ സത്താഹം വീതിനാമേസി.

കിഞ്ചാപി…പേ॰… ചിന്തേതും യുത്തന്തി എത്ഥ കേചി വദന്തി "ഉണ്ഹഗ്ഗഹണം ഭോഗപരിക്ഖേപസ്സ വിപുലഭാവകരണേ കാരണകിത്തനം. ഖുദ്ദകേ ഹി തസ്മിം ഭഗവന്തം നാഗരാജസ്സ സരീരസമ്ഭൂതാ ഉസ്മാ ബാധേയ്യ, വിപുലഭാവകരണേന പന താദിസം മാ ഉണ്ഹം ബാധയിത്ഥാ"തി. സഉപസഗ്ഗപദസ്സ അത്ഥോ ഉപസഗ്ഗേന വിനാപി വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **"വിദ്ധന്തി ഉബ്ബിദ്ധ"**ന്തി, സാ ചസ്സ ഉബ്ബിദ്ധതാ ഉപക്കിലേസവിഗമേന ദൂരഭാവേന ഉപട്ഠാനന്തി ആഹ **"മേഘവിഗമേന ദൂരീഭൂത"**ന്തി. ഇന്ദനീലമണി വിയ ദിബ്ബതി ജോതതീതി **ദേവോ,** ആകാസോ. **വിദിത്വാതി** "ഇദാനി വിഗതവലാഹകോ ആകാസോ, നത്ഥി ഭഗവതോ സീതാദിഉപദ്ദവോ"തി ഞത്വാ. **വിനിവേഠേത്വാതി** അപനേത്വാ. **അത്തനോ രൂപന്തി** അത്തനോ നാഗരൂപം. **പടിസംഹരിത്വാതി** അന്തരധാപേത്വാ. **മാണവകവണ്ണന്തി** കുമാരകരൂപം.

ഏതമത്ഥം വിദിത്വാതി "വിവേകസുഖപടിസംവേദിനോ യത്ഥ കത്ഥചി സുഖമേവ ഹോതീ"തി ഏതം അത്ഥം സബ്ബാകാരേന ജാനിത്വാ. **ഇമം ഉദാനന്തി** ഇമം വിവേകസുഖാനുഭാവദീപകം ഉദാനം ഉദാനേസി. **സുതധമ്മസ്സാതി** വിസ്സുതധമ്മസ്സ. തേനാഹ **"പകാസിതധമ്മസ്സാ"**തി. **അകുപ്പനഭാവോതി** അകുപ്പനസഭാവോ.

മുചലിന്ദകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

രാജായതനകഥാവണ്ണനാ

൬. **ഓസധഹരീതകം ഉപനേസീതി** ന കേവലം ഓസധഹരീതകമേവ, ദന്തകട്ഠമ്പി ഉപനേസി. **പച്ചഗ്ഘേതി** എത്ഥ പുരിമം അത്ഥവികപ്പം കേചി ന ഇച്ഛന്തി, തേനേവ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം "പച്ചഗ്ഘേതി അഭിനവേ. പച്ചേകം മഹഗ്ഘതായ പച്ചഗ്ഘേതി കേചി, തം ന സുന്ദരം. ന ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ മഹഗ്ഘം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി പരിഭുഞ്ജന്തി വാ"തി.

രാജായതനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബ്രഹ്മയാചനകഥാവണ്ണനാ

൭. **ആചിണ്ണസമാചിണ്ണോതി** ആചരിതോ ചേവ ആചരന്തേഹി ച സമ്മദേവ ആചരിതോതി അത്ഥോ. ഏതേന അയം പരിവിതക്കോ സബ്ബബുദ്ധാനം പഠമാഭിസമ്ബോധിയം ഉപ്പജ്ജതേവാതി അയമേത്ഥ ധമ്മതാതി ദസ്സേതി. ഗമ്ഭീരോപി ധമ്മോ പടിപക്ഖവിധമനേന സുപാകടോ ഭവേയ്യ, പടിപക്ഖവിധമനം പന സമ്മാപടിപത്തിപടിബദ്ധം, സാ സദ്ധമ്മസവനാധീനാ, തം സത്ഥരി ധമ്മേ ച പസാദായത്തം. സോ വിസേസതോ ലോകേ സമ്ഭാവനീയസ്സ ഗരുകാതബ്ബസ്സ അഭിപത്ഥനാഹേതുകോതി പരമ്പരായ സത്താനം ധമ്മസമ്പടിപത്തിയാ ബ്രഹ്മുനോ യാചനാനിമിത്തന്തി തം ദസ്സേന്തോ **"ബ്രഹ്മുനാ യാചിതേ ദേസേതുകാമതായാ"**തിആദിമാഹ.

അധിഗതോതി പടിവിദ്ധോ, സയമ്ഭൂഞാണേന "ഇദം ദുക്ഖ"ന്തിആദിനാ യഥാഭൂതം അവബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **ധമ്മോതി** ചതുസച്ചധമ്മോ തബ്ബിനിമുത്തസ്സ പടിവിജ്ഝിതബ്ബധമ്മസ്സ അഭാവതോ. **ഗമ്ഭീരോതി** മഹാസമുദ്ദോ വിയ മകസതുണ്ഡസൂചിയാ അഞ്ഞത്ര സമുപചിതപരിപക്കഞാണസമ്ഭാരേഹി അഞ്ഞേസം ഞാണേന അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠോ. ഗമ്ഭീരത്താവ **ദുദ്ദസോ** ദുക്ഖേന ദട്ഠബ്ബോ, ന സക്കാ സുഖേന ദട്ഠും. യോ ഹി അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠോ, സോ ഓഗാഹിതും അസക്കുണേയ്യതായ സരൂപതോ ച വിസേസതോ ച സുഖേന പസ്സിതും ന സക്കാ, അഥ ഖോ കിച്ഛേന കേനചി കദാചിദേവ ദട്ഠബ്ബോ. ദുദ്ദസത്താവ **ദുരനുബോധോ** ദുക്ഖേന അവബുജ്ഝിതബ്ബോ, ന സക്കാ സുഖേന അവബുജ്ഝിതും. യഞ്ഹി ദട്ഠുമേവ ന സക്കാ, തസ്സ ഓഗാഹേത്വാ അനുബുജ്ഝനേ കഥാ ഏവ നത്ഥി അവബോധസ്സ ദുക്കരഭാവതോ. ഇമസ്മിം ഠാനേ "തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, കതമം നു ഖോ ദുക്കരതരം വാ ദുരഭിസമ്ഭവതരം വാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൧൫) **സുത്തപദം** വത്തബ്ബം.

സന്തോതി അനുപസന്തസഭാവാനം കിലേസാനം സങ്ഖാരാനഞ്ച അഭാവതോ വൂപസന്തസബ്ബപരിളാഹതായ സന്തോ നിബ്ബുതോ, സന്താരമ്മണതായ വാ സന്തോ. ഏത്ഥ ച നിരോധസച്ചം സന്തം ആരമ്മണന്തി സന്താരമ്മണം, മഗ്ഗസച്ചം സന്തം സന്താരമ്മണഞ്ചാതി സന്താരമ്മണം. പധാനഭാവം നീതോതി **പണീതോ**. അഥ വാ **പണീതോതി** അതിത്തികരണട്ഠേന അതപ്പകോ സാദുരസഭോജനം വിയ. സന്തപണീതഭാവേനേവ ചേത്ഥ അസേചനകതായ അതപ്പകതാ ദട്ഠബ്ബാ. ഇദഞ്ഹി ദ്വയം ലോകുത്തരമേവ സന്ധായ വുത്തം. **അതക്കാവചരോതി** ഉത്തമഞാണവിസയത്താ തക്കേന അവചരിതബ്ബോ ഓഗാഹിതബ്ബോ ന ഹോതി, ഞാണേനേവ അവചരിതബ്ബോ. തതോ ഏവ നിപുണഞാണഗോചരതായ സണ്ഹസുഖുമസഭാവത്താ ച **നിപുണോ സണ്ഹോ. പണ്ഡിതവേദനീയോതി** ബാലാനം അവിസയത്താ സമ്മാപടിപദം പടിപന്നേഹി പണ്ഡിതേഹി ഏവ വേദിതബ്ബോ.

അല്ലീയന്തി അഭിരമിതബ്ബട്ഠേന സേവിയന്തീതി **ആലയാ,** പഞ്ച കാമഗുണാതി ആഹ **"സത്താ പഞ്ചകാമഗുണേ അല്ലീയന്തി, തസ്മാ തേ ആലയാതി വുച്ചന്തീ"**തി. തത്ഥ **പഞ്ചകാമഗുണേ അല്ലീയന്തീ**തി പഞ്ചകാമഗുണേ സേവന്തീതി അത്ഥോ. **തേ**തി പഞ്ച കാമഗുണാ. **രമന്തീ**തി രതിം വിന്ദന്തി കീളന്തി ലളന്തി. ആലീയന്തി അഭിരമണവസേന സേവന്തീതി ആലയാ, അട്ഠസതം തണ്ഹാവിചരിതാനി, തേഹി ആലയേഹി രമന്തീതി **ആലയരാമാ**തി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇമേ ഹി സത്താ യഥാ കാമഗുണേ, ഏവം രാഗമ്പി അസ്സാദേന്തി അഭിനന്ദന്തിയേവ. യഥേവ ഹി സുസജ്ജിതപുപ്ഫഫലഭരിതരുക്ഖാദിസമ്പന്നം ഉയ്യാനം പവിട്ഠോ രാജാ തായ തായ സമ്പത്തിയാ രമതി, സമ്മുദിതോ ആമോദിതപമോദിതോ ഹോതി, ന ഉക്കണ്ഠതി, സായമ്പി നിക്ഖമിതും ന ഇച്ഛതി, ഏവമിമേഹി കാമാലയതണ്ഹാലയേഹി സത്താ രമന്തി, സംസാരവട്ടേ സമ്മോദിതാ അനുക്കണ്ഠിതാ വസന്തി. തേന നേസം ഭഗവാ ദുവിധമ്പി ആലയം ഉയ്യാനഭൂമിം വിയ ദസ്സേന്തോ **"ആലയരാമാ"**തിആദിമാഹ. **രതാ**തി നിരതാ. **സുട്ഠു മുദിതാ**തി അതിവിയ മുദിതാ അനുക്കണ്ഠനതോ.

ഠാനം സന്ധായാതി ഠാനസദ്ദം സന്ധായ. അത്ഥതോ പന **ഠാന**ന്തി ച പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഏവ അധിപ്പേതോ . തിട്ഠതി ഏത്ഥ ഫലം തദായത്തവുത്തിതായാതി **ഠാനം,** സങ്ഖാരാദീനം പച്ചയഭൂതാ അവിജ്ജാദയോ. ഇമേസം സങ്ഖാരാദീനം പച്ചയാതി ഇദപ്പച്ചയാ, അവിജ്ജാദയോവ. ഇദപ്പച്ചയാ ഏവ **ഇദപ്പച്ചയതാ** യഥാ ദേവോ ഏവ ദേവതാ. ഇദപ്പച്ചയാനം വാ അവിജ്ജാദീനം അത്തനോ ഫലം പടിച്ച പച്ചയഭാവോ ഉപ്പാദനസമത്ഥതാ **ഇദപ്പച്ചയതാ**. തേന സമത്ഥപച്ചയലക്ഖണോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ദസ്സിതോ ഹോതി. പടിച്ച സമുപ്പജ്ജതി ഫലം ഏതസ്മാതി **പടിച്ചസമുപ്പാദോ.** പദദ്വയേനപി ധമ്മാനം പച്ചയട്ഠോ ഏവ വിഭാവിതോ. സങ്ഖാരാദിപച്ചയാനഞ്ഹി അവിജ്ജാദീനം ഏതം അധിവചനം ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പാദോതി. **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോതി**ആദി സബ്ബം അത്ഥതോ നിബ്ബാനമേവ. യസ്മാ ഹി തം ആഗമ്മ പടിച്ച അരിയമഗ്ഗസ്സ ആരമ്മണപച്ചയഭാവഹേതു സബ്ബസങ്ഖാരവിപ്ഫന്ദിതാനി സമ്മന്തി വൂപസമ്മന്തി, തസ്മാ "സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ"തി വുച്ചതി. സബ്ബസങ്ഖതവിസംയുത്തേ ഹി നിബ്ബാനേ സങ്ഖാരവൂപസമപരിയായോ ഞായാഗതോയേവാതി. ഇദം പനേത്ഥ നിബ്ബചനം - സബ്ബേ സങ്ഖാരാ സമ്മന്തി ഏത്ഥാതി **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോതി.**

യസ്മാ ച തം ആഗമ്മ സബ്ബേ ഉപധയോ പടിനിസ്സട്ഠാ സമുച്ഛേദവസേന പരിച്ചത്താ ഹോന്തി, അട്ഠസതപ്പഭേദാ സബ്ബാപി തണ്ഹാ ഖീയന്തി, സബ്ബേ കിലേസരാഗാ വിരജ്ജന്തി, ജരാമരണാദിഭേദം സബ്ബം വട്ടദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി, തസ്മാ **"സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ തണ്ഹാക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ"**തി വുച്ചതി, യാ പനേസാ തണ്ഹാ തേന തേന ഭവേന ഭവന്തരം ഭവനികന്തിഭാവേന വിനതി സംസിബ്ബതി, ഫലേന വാ സദ്ധിം കമ്മം വിനതി സംസിബ്ബതീതി കത്വാ വാനന്തി വുച്ചതി, തതോ നിക്ഖന്തം വാനതോതി **നിബ്ബാനം. കിലമഥോ**തി കായകിലമഥോ. വിഹേസാപി കായവിഹേസായേവ, ചിത്തേ പന ഉഭയമ്പേതം ബുദ്ധാനം നത്ഥി ബോധിമൂലേയേവ സമുച്ഛിന്നത്താ. ഏത്ഥ ച ചിരനിസജ്ജാചിരഭാസനേഹി പിട്ഠിആഗിലായനതാലുഗലസോസാദിവസേന കായകിലമഥോ ചേവ കായവിഹേസാ ച വേദിതബ്ബാ, സാ ച ഖോ ദേസനായ അത്ഥം അജാനന്താനഞ്ച അപ്പടിപജ്ജന്താനഞ്ച വസേന. ജാനന്താനം പന പടിപജ്ജന്താനഞ്ച ദേസനായ കായപരിസ്സമോപി സത്ഥു അപരിസ്സമോവ, തേനാഹ ഭഗവാ "ന ച മം ധമ്മാധികരണം വിഹേസേതീ"തി. തേനേവ വുത്തം **"യാ അജാനന്താനം ദേസനാ നാമ, സോ മമ കിലമഥോ അസ്സാ"**തി.

അപിസ്സൂതി സമ്പിണ്ഡനത്ഥേ നിപാതോ. സോ ന കേവലം ഏതദഹോസി, ഇമാപി ഗാഥാ പടിഭംസൂതി ദീപേതി. **ഭഗവന്ത**ന്തി പടിസദ്ദയോഗേന സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"ഭഗവതോ"**തി. വുദ്ധിപ്പത്താ അച്ഛരിയാ വാ **അനച്ഛരിയാ**. വുദ്ധിഅത്ഥോപി ഹി അ-കാരോ ഹോതി യഥാ "അസേക്ഖാ ധമ്മാ"തി. കപ്പാനം ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി സതസഹസ്സഞ്ച സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ധമ്മസംവിഭാഗകരണത്ഥമേവ പാരമിയോ പൂരേത്വാ ഇദാനി സമധിഗതധമ്മരജ്ജസ്സ തത്ഥ അപ്പോസ്സുക്കതാപത്തിദീപനത്താ ഗാഥാത്ഥസ്സ അനുഅച്ഛരിയതാ തസ്സ വുദ്ധിപ്പത്തി ച വേദിതബ്ബാ. അത്ഥദ്വാരേന ഹി ഗാഥാനം അനച്ഛരിയതാ. **ഗോചരാ അഹേസു**ന്തി ഉപട്ഠഹംസു, ഉപട്ഠാനഞ്ച വിതക്കയിതബ്ബതാതി ആഹ **"പരിവിതക്കയിതബ്ബഭാവം പാപുണിംസൂ"**തി.

കിച്ഛേനാതി ന ദുക്ഖപ്പടിപദായ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ചത്താരോപി മഗ്ഗാ സുഖപ്പടിപദാവ ഹോന്തി. പാരമീപൂരണകാലേ പന സരാഗസദോസസമോഹസ്സേവ സതോ ആഗതാഗതാനം യാചകാനം അലങ്കതപ്പടിയത്തം സീസം കന്തിത്വാ ഗലലോഹിതം നീഹരിത്വാ സുഅഞ്ജിതാനി അക്ഖീനി ഉപ്പാടേത്വാ കുലവംസപ്പദീപം പുത്തം മനാപചാരിനിം ഭരിയന്തി ഏവമാദീനി ദേന്തസ്സ അഞ്ഞാനി ച ഖന്തിവാദിസദിസേസു അത്തഭാവേസു ഛേജ്ജഭേജ്ജാദീനി പാപുണന്തസ്സ ആഗമനീയപടിപദം സന്ധായേതം വുത്തം. **ഹ**-ഇതി വാ ബ്യത്തന്തി ഏതസ്മിം അത്ഥേ നിപാതോ. ഏകംസത്ഥേതി കേചി. **ഹ** ബ്യത്തം ഏകംസേന വാ **അലം** നിപ്പയോജനം ഏവം കിച്ഛേന അധിഗതം ധമ്മം ദേസേതുന്തി യോജനാ. **ഹല**ന്തി വാ അലന്തി ഇമിനാ സമാനത്ഥം പദം "ഹലന്തി വദാമീ"തിആദീസു വിയ. "പകാസിത"ന്തിപി പഠന്തി, ദേസിതന്തി അത്ഥോ. ഏവം കിച്ഛേന അധിഗതസ്സ ധമ്മസ്സ അലം ദേസിതം പരിയത്തം ദേസിതം, കോ അത്ഥോ ദേസിതേനാതി വുത്തം ഹോതി. **രാഗദോസപരേതേഹീ**തി രാഗദോസഫുട്ഠേഹി, ഫുട്ഠവിസേന വിയ സപ്പേന രാഗേന ദോസേന ച സമ്ഫുട്ഠേഹി അഭിഭൂതേഹീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **രാഗദോസപരേതേഹീ**തി രാഗദോസാനുഗതേഹി, രാഗേന ച ദോസേന ച അനുബന്ധേഹീതി അത്ഥോ.

പടിസോതഗാമിന്തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൫; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮൧; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൭൨) നിച്ചഗാഹാദീനം പടിസോതം അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ അസുഭന്തി ഏവം ഗതം പവത്തം ചതുസച്ചധമ്മന്തി അത്ഥോ. **രാഗരത്താ**തി കാമരാഗേന ഭവരാഗേന ദിട്ഠിരാഗേന ച രത്താ. **ന ദക്ഖന്തീ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ അസുഭന്തി ഇമിനാ സഭാവേന ന പസ്സിസ്സന്തി, തേ അപസ്സന്തേ കോ സക്ഖിസ്സതി അനിച്ചന്തിആദിനാ സഭാവേന യാഥാവതോ ധമ്മം ജാനാപേതുന്തി അധിപ്പായോ. രാഗദോസപരേതതാപി നേസം സമ്മുള്ഹഭാവേനേവാതി ആഹ **"തമോഖന്ധേന ആവുടാ"**തി, അവിജ്ജാരാസിനാ അജ്ഝോത്ഥടാതി അത്ഥോ.

അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമതീതി കസ്മാ പനസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി, നനു ഏസ "മുത്തോഹം മോചേസ്സാമി, തിണ്ണോഹം താരേസ്സാമി,

> കിം മേ അഞ്ഞാതവേസേന, ധമ്മം സച്ഛികതേനിധ;
> സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ, താരയിസ്സം സദേവക"ന്തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൬) -

പത്ഥനം കത്വാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോതി? സച്ചമേവ, തദേവ പച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേന പനസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി. തസ്സ ഹി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ സത്താനം കിലേസഗഹനതം ധമ്മസ്സ ച ഗമ്ഭീരതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ സത്താനം കിലേസഗഹനതാ ച ധമ്മഗമ്ഭീരതാ ച സബ്ബാകാരേന പാകടാ ജാതാ. അഥസ്സ "ഇമേ സത്താ കഞ്ജിയപുണ്ണലാബു വിയ തക്കഭരിതചാടി വിയ വസാതേലപീതപിലോതികാ വിയ അഞ്ജനമക്ഖിതഹത്ഥോ വിയ ച കിലേസഭരിതാ അതിസംകിലിട്ഠാ രാഗരത്താ ദോസദുട്ഠാ മോഹമൂള്ഹാ, തേ കിം നാമ പടിവിജ്ഝിസ്സന്തീ"തി ചിന്തയതോ കിലേസഗഹനപച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേനപി ഏവം ചിത്തം നമി.

"അയം ധമ്മോ പഥവീസന്ധാരകഉദകക്ഖന്ധോ വിയ **ഗമ്ഭീരോ,** പബ്ബതേന പടിച്ഛാദേത്വാ ഠപിതോ സാസപോ വിയ **ദുദ്ദസോ,** സതധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടി വിയ **അണു**. മയാ ഹി ഇമം ധമ്മം പടിവിജ്ഝിതും വായമന്തേന അദിന്നം ദാനം നാമ നത്ഥി, അരക്ഖിതം സീലം നാമ നത്ഥി, അപരിപൂരിതാ കാചി പാരമീ നാമ നത്ഥി, തസ്സ മേ നിരുസ്സാഹം വിയ മാരബലം വിധമന്തസ്സപി പഥവീ ന കമ്പിത്ഥ, പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തസ്സപി ന കമ്പിത്ഥ, മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേന്തസ്സപി ന കമ്പിത്ഥ, പച്ഛിമയാമേ പന പടിച്ചസമുപ്പാദം പടിവിജ്ഝന്തസ്സേവ മേ ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പിത്ഥ. ഇതി മാദിസേനപി തിക്ഖഞാണേന കിച്ഛേനേവായം ധമ്മോ പടിവിദ്ധോ, തം ലോകിയമഹാജനാ കഥം പടിവിജ്ഝിസ്സന്തീ"തി ധമ്മഗമ്ഭീരതായ പച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേനപി ഏവം ചിത്തം നമീതി വേദിതബ്ബം.

അപിച ബ്രഹ്മുനാ യാചിതേ ദേസേതുകാമതായപിസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി. ജാനാതി ഹി ഭഗവാ "മമ അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തേ നമമാനേ മഹാബ്രഹ്മാ ധമ്മദേസനം യാചിസ്സതി, ഇമേ ച സത്താ ബ്രഹ്മഗരുകാ, തേ 'സത്ഥാ കിര ധമ്മം ന ദേസേതുകാമോ അഹോസി, അഥ നം മഹാബ്രഹ്മാ യാചിത്വാ ദേസാപേതി, സന്തോ വത ഭോ ധമ്മോ പണീതോ'തി മഞ്ഞമാനാ സുസ്സൂസിസ്സന്തീ"തി. ഇദമ്പിസ്സ കാരണം പടിച്ച അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായാതി വേദിതബ്ബം.

൮. സഹമ്പതിസ്സാതി സോ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ സഹകോ നാമ ഥേരോ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം കപ്പായുകബ്രഹ്മാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, തത്ര നം സഹമ്പതി ബ്രഹ്മാതി സഞ്ജാനന്തി. തം സന്ധായാഹ **"ബ്രഹ്മുനോ സഹമ്പതിസ്സാ"**തി. **നസ്സതി വതാ**തി സോ കിര ഇമം സദ്ദം തഥാ നിച്ഛാരേതി, യഥാ ദസസഹസ്സിലോകധാതുബ്രഹ്മാനോ സുത്വാ സബ്ബേ സന്നിപതിംസു. **അപ്പരജക്ഖജാതികാ**തി പഞ്ഞാമയേ അക്ഖിമ്ഹി അപ്പം പരിത്തം രാഗദോസമോഹരജം ഏതേസം ഏവംസഭാവാതി അപ്പരജക്ഖജാതികാ. അപ്പം രാഗാദിരജം യേസം തേ സഭാവാ അപ്പരജക്ഖജാതികാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **അസ്സവനതാ**തി "സയം അഭിഞ്ഞാ"തിആദീസു വിയ കരണത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, അസ്സവനതായാതി അത്ഥോ. **ഭവിസ്സന്തീ**തി പുരിമബുദ്ധേസു ദസപുഞ്ഞകിരിയവസേന കതാധികാരാ പരിപാകഗതപദുമാനി വിയ സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സം ധമ്മദേസനംയേവ ആകങ്ഖമാനാ ചതുപ്പദികഗാഥാവസാനേ അരിയഭൂമിം ഓക്കമനാരഹാ ന ഏകോ, ന ദ്വേ, അനേകസതസഹസ്സാ ധമ്മസ്സ അഞ്ഞാതാരോ ഭവിസ്സന്തീതി ദസ്സേതി.

പാതുരഹോസീതി പാതുഭവി. **സമലേഹി ചിന്തിതോ**തി സമലേഹി പൂരണകസ്സപാദീഹി ഛഹി സത്ഥാരേഹി ചിന്തിതോ. തേ ഹി പുരേതരം ഉപ്പജ്ജിത്വാ സകലജമ്ബുദീപേ കണ്ടകേ പത്ഥരമാനാ വിയ വിസം സിഞ്ചമാനാ വിയ ച സമലം മിച്ഛാദിട്ഠിധമ്മം ദേസയിംസു. തേ കിര ബുദ്ധകോലാഹലാനുസ്സവേന സഞ്ജാതകുതൂഹലാ ലോകം വഞ്ചേത്വാ കോഹഞ്ഞേ ഠത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പടിജാനന്താ യം കിഞ്ചി അധമ്മംയേവ ധമ്മോതി ദീപേസും. **അപാപുരേത**ന്തി വിവര ഏതം. **അമതസ്സ ദ്വാര**ന്തി അമതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ദ്വാരഭൂതം അരിയമഗ്ഗം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഏതം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനന്തരധാനതോ പഭുതി പിഹിതം നിബ്ബാനനഗരസ്സ മഹാദ്വാരം അരിയമഗ്ഗം സദ്ധമ്മദേസനാഹത്ഥേന അപാപുര വിവര ഉഗ്ഘാടേഹീതി. **സുണന്തു ധമ്മം വിമലേനാനുബുദ്ധ**ന്തി ഇമേ സത്താ രാഗാദിമലാനം അഭാവതോ വിമലേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന അനുബുദ്ധം ചതുസച്ചധമ്മം സുണന്തു താവ ഭഗവാതി യാചതി.

സേലപബ്ബതോ ഉച്ചോ ഹോതി ഥിരോ ച, ന പംസുപബ്ബതോ മിസ്സകപബ്ബതോ വാതി ആഹ **"സേലേ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോ"**തി. തസ്സത്ഥോ "സേലമയേ ഏകഗ്ഘനേ പബ്ബതമുദ്ധനി യഥാഠിതോവ. ന ഹി തത്ഥ ഠിതസ്സ ദസ്സനത്ഥം ഗീവുക്ഖിപനപസാരണാദികിച്ചം അത്ഥീ"തി. **തഥൂപമ**ന്തി തപ്പടിഭാഗം സേലപബ്ബതൂപമം. **ധമ്മമയം പാസാദ**ന്തി ലോകുത്തരധമ്മമാഹ. സോ ഹി സബ്ബസോ പസാദാവഹോ സബ്ബധമ്മേ അതിക്കമ്മ അബ്ഭുഗ്ഗതട്ഠേന പാസാദസദിസോ ച, പഞ്ഞാപരിയായോ വാ ഇധ ധമ്മ-സദ്ദോ. പഞ്ഞാ ഹി അബ്ഭുഗ്ഗതട്ഠേന പാസാദോതി അഭിധമ്മേ നിദ്ദിട്ഠാ. തഥാ ചാഹ -

> "പഞ്ഞാപാസാദമാരുയ്ഹ, അസോകോ സോകിനിം പജം;
> പബ്ബതട്ഠോവ ഭൂമട്ഠേ, ധീരോ ബാലേ അവേക്ഖതീ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൮);

അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - യഥാ സേലപബ്ബതമുദ്ധനി യഥാഠിതോവ ചക്ഖുമാ പുരിസോ സമന്തതോ ജനതം പസ്സേയ്യ, തഥാ ത്വമ്പി സുമേധ സുന്ദരപഞ്ഞ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സമന്തചക്ഖു ഭഗവാ ധമ്മമയം പഞ്ഞാമയം പാസാദമാരുയ്ഹ സയം അപേതസോകോ സോകാവതിണ്ണം ജാതിജരാഭിഭൂതം ജനതം അവേക്ഖസ്സു ഉപധാരയ ഉപപരിക്ഖാതി. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ - യഥാ ഹി പബ്ബതപാദേ സമന്താ മഹന്തം ഖേത്തം കത്വാ തത്ഥ കേദാരപാളീസു കുടികായോ കത്വാ രത്തിം അഗ്ഗിം ജാലേയ്യും, ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതഞ്ച അന്ധകാരം അസ്സ, അഥ തസ്സ പബ്ബതസ്സ മത്ഥകേ ഠത്വാ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ ഭൂമിം ഓലോകയതോ നേവ ഖേത്തം, ന കേദാരപാളിയോ, ന കുടിയോ, ന തത്ഥ സയിതമനുസ്സാ പഞ്ഞായേയ്യും അനുജ്ജലഭാവതോ, കുടികാസു പന അഗ്ഗിജാലാമത്തമേവ പഞ്ഞായേയ്യ ഉജ്ജലഭാവതോ, ഏവം ധമ്മപാസാദം ആരുയ്ഹ സത്തനികായം ഓലോകയതോ തഥാഗതസ്സ യേ തേ അകതകല്യാണാ സത്താ, തേ ഏകവിഹാരേ ദക്ഖിണജാണുപസ്സേ നിസിന്നാപി ബുദ്ധചക്ഖുസ്സ ആപാഥം നാഗച്ഛന്തി ഞാണഗ്ഗിനാ അനുജ്ജലഭാവതോ അനുളാരഭാവതോ ച, രത്തിം ഖിത്താ സരാ വിയ ഹോന്തി. യേ പന കതകല്യാണാ

വേനേയ്യപുഗ്ഗലാ, തേ ഏവസ്സ ദൂരേപി ഠിതാ ആപാഥമാഗച്ഛന്തി പരിപക്കഞാണഗ്ഗിതായ സമുജ്ജലഭാവതോ ഉളാരസന്താനതായ ച, സോ അഗ്ഗി വിയ ഹിമവന്തപബ്ബതോ വിയ ച. വുത്തമ്പി ചേതം -

"ദൂരേ സന്തോ പകാസേന്തി, ഹിമവന്തോവ പബ്ബതോ;
അസന്തേത്ഥ ന ദിസ്സന്തി, രത്തിം ഖിത്താ യഥാ സരാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൩൦൪);

ഉട്ഠേഹീതി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനത്ഥം ചാരികചരണം യാചന്തോ ഭണതി. **ഉട്ഠേഹീ**തി വാ ധമ്മദേസനായ അപ്പോസ്സുക്കതാസങ്ഖാതസങ്കോചാപത്തിതോ കിലാസുഭാവതോ ഉട്ഠഹ. **വീരാ**തിആദീസു ഭഗവാ സാതിസയചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനവീരിയവന്തതായ **വീരോ,** ദേവപുത്തമച്ചുകിലേസാഭിസങ്ഖാരാനം വിജിതത്താ **വിജിതസങ്ഗാമോ,** ജാതികന്താരാദിതോ വേനേയ്യസത്ഥം വാഹനസമത്ഥതായ നിബ്ബാനസങ്ഖാതം ഖേമപ്പദേസം സമ്പാപനസമത്ഥതായ **സത്ഥവാഹോ,** കാമച്ഛന്ദഇണസ്സ അഭാവതോ **അണണോ**തി വേദിതബ്ബോ. യോ ഹി പരേസം ഇണം ഗഹേത്വാ വിനാസേതി, സോ തേഹി "ഇണം ദേഹീ"തി തജ്ജമാനോപി ഫരുസം വുച്ചമാനോപി വമ്ഭമാനോപി വധിയമാനോപി കിഞ്ചി പടിപ്പഹരിതും ന സക്കോതി, സബ്ബം തിതിക്ഖതി. തിതിക്ഖകാരണഞ്ഹിസ്സ തം ഇണം ഹോതി, ഏവമേവ യോ യമ്ഹി കാമച്ഛന്ദേന രജ്ജതി, തണ്ഹാഗഹണേന തം വത്ഥും ഗണ്ഹാതി, സോ തേന ഫരുസം വുച്ചമാനോപി വമ്ഭമാനോപി വധിയമാനോപി കിഞ്ചി പടിപ്പഹരിതും ന സക്കോതി, സബ്ബം തിതിക്ഖതി. തിതിക്ഖകാരണഞ്ഹിസ്സ സോ കാമച്ഛന്ദോ ഹോതി ഘരസാമികേഹി വിഹേഠിയമാനാനം ഇത്ഥീനം വിയ. കസ്മാ? ഇണസദിസത്താ കാമച്ഛന്ദസ്സ.

൯. **അജ്ഝേസന**ന്തി ഗരുട്ഠാനീയം പയിരുപാസിത്വാ ഗരുതരം പയോജനം ഉദ്ദിസ്സ അഭിപത്ഥനാ അജ്ഝേസനാ, സാപി അത്ഥതോ യാചനാ ഏവ. **ബുദ്ധചക്ഖുനാ**തി ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണേന ച ആസയാനുസയഞാണേന ച. ഇമേസഞ്ഹി ദ്വിന്നം ഞാണാനം **ബുദ്ധചക്ഖൂ**തി നാമം, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ **സമന്തചക്ഖൂ**തി . ഹേട്ഠിമാനം തിണ്ണം മഗ്ഗഞാണാനം **ധമ്മചക്ഖൂ**തി. **അപ്പരജക്ഖേ**തിആദീസു യേസം വുത്തനയേനേവ പഞ്ഞാചക്ഖുമ്ഹി രാഗാദിരജം അപ്പം, തേ **അപ്പരജക്ഖാ**. യേസം തം മഹന്തം, തേ **മഹാരജക്ഖാ**. യേസം സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി തിക്ഖാനി, തേ **തിക്ഖിന്ദ്രിയാ**. യേസം താനി മുദൂനി, തേ **മുദിന്ദ്രിയാ**. യേസം തേയേവ സദ്ധാദയോ ആകാരാ സുന്ദരാ, തേ **സ്വാകാരാ**. യേ കഥിതകാരണം സല്ലക്ഖേന്തി, സുഖേന സക്കാ ഹോന്തി വിഞ്ഞാപേതും, തേ **സുവിഞ്ഞാപയാ**. യേ പരലോകഞ്ചേവ വജ്ജഞ്ച ഭയതോ പസ്സന്തി, തേ **പരലോകവജ്ജഭയദസ്സാവിനോ** നാമ.

ഉപ്പലാനി ഏത്ഥ സന്തീതി ഉപ്പലിനീ, ഗച്ഛോപി ജലാസയോപി, ഇധ പന ജലാസയോ അധിപ്പേതോ, തസ്മാ **ഉപ്പലിനിയ**ന്തി ഉപ്പലവനേതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഇതോ പരേസുപി ഏസേവ നയോ. **അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനീ**തി യാനി ഉദകസ്സ അന്തോ നിമുഗ്ഗാനേവ ഹുത്വാ പുസ്സന്തി വഡ്ഢന്തി, താനി അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനി. **ഉദകം അച്ചുഗ്ഗമ്മ തിട്ഠന്തീ**തി ഉദകം അതിക്കമിത്വാ തിട്ഠന്തി. തത്ഥ യാനി അച്ചുഗ്ഗമ്മ ഠിതാനി സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സം ആഗമയമാനാനി, താനി അജ്ജ പുപ്ഫനകാനി. യാനി സമോദകം ഠിതാനി, താനി സ്വേ പുപ്ഫനകാനി. യാനി ഉദകാ അനുഗ്ഗതാനി അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനി, താനി തതിയദിവസേ പുപ്ഫനകാനി. ഉദകാ പന അനുഗ്ഗതാനി അഞ്ഞാനിപി സരോഗഉപ്പലാദീനി നാമ അത്ഥി, യാനി നേവ പുപ്ഫിസ്സന്തി മച്ഛകച്ഛപഭക്ഖാനേവ ഭവിസ്സന്തി, താനി പാളിം നാരുള്ഹാനി, ആഹരിത്വാ പന ദീപേതബ്ബാനീതി അട്ഠകഥായം പകാസിതാനി. യഥേവ ഹി താനി ചതുബ്ബിധാനി പുപ്ഫാനി, ഏവമേവ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ നേയ്യോ പദപരമോതി ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ.

തത്ഥ യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സഹ ഉദാഹടവേലായ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തിആദിനാ നയേന സങ്ഖിത്തേന മാതികായ ഠപിയമാനായ ദേസനാനുസാരേന ഞാണം പേസേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹിതും സമത്ഥോ പുഗ്ഗലോ **ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ**തി വുച്ചതി. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സങ്ഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥേ വിഭജിയമാനേ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ**. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉദ്ദേസതോ പരിപുച്ഛതോ യോനിസോ മനസികരോതോ കല്യാണമിത്തേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ അനുപുബ്ബേന ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **നേയ്യോ**. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ബഹുമ്പി സുണതോ ബഹുമ്പി ഭണതോ ബഹുമ്പി ധാരയതോ ബഹുമ്പി വാചയതോ ന തായ ജാതിയാ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, തേന അത്തഭാവേന മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ അന്തമസോ ഝാനം വാ വിപസ്സനം വാ നിബ്ബത്തേതും ന സക്കോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **പദപരമോ**. തത്ഥ ഭഗവാ ഉപ്പലവനാദിസദിസം ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഓലോകേന്തോ അജ്ജ പുപ്ഫനകാനി വിയ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ, സ്വേ പുപ്ഫനകാനി വിയ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ, തതിയദിവസേ പുപ്ഫനകാനി വിയ നേയ്യേ, മച്ഛകച്ഛപഭക്ഖപുപ്ഫാനി വിയ പദപരമേ ച അദ്ദസ, പസ്സന്തോ ച "ഏത്തകാ അപ്പരജക്ഖാ, ഏത്തകാ മഹാരജക്ഖാ, തത്രാപി ഏത്തകാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ"തി ഏവം സബ്ബാകാരതോവ അദ്ദസ.

തത്ഥ തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ഇമസ്മിഞ്ഞേവ അത്തഭാവേ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ അത്ഥം സാധേതി. പദപരമാനം അനാഗതത്ഥായ വാസനാ ഹോതി. അഥ ഭഗവാ ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അത്ഥാവഹം ധമ്മദേസനം വിദിത്വാ ദേസേതുകമ്യതം ഉപ്പാദേത്വാ പുന സബ്ബേപി തീസു ഭവേസു സത്തേ ഭബ്ബാഭബ്ബവസേന ദ്വേ കോട്ഠാസേ അകാസി. യേ സന്ധായ വുത്തം "യേ തേ സത്താ കമ്മാവരണേന സമന്നാഗതാ വിപാകാവരണേന സമന്നാഗതാ കിലേസാവരണേന സമന്നാഗതാ അസ്സദ്ധാ അച്ഛന്ദികാ ദുപ്പഞ്ഞാ അഭബ്ബാ നിയാമം ഓക്കമിതും കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്തം, ഇമേ തേ സത്താ അഭബ്ബാ. കതമേ തേ സത്താ ഭബ്ബാ? യേ തേ സത്താ ന കമ്മാവരണേന...പേ॰... ഇമേ തേ സത്താ ഭബ്ബാ"തി (വിഭ॰ ൮൨൬-൮൨൭). തത്ഥ സബ്ബേപി അഭബ്ബപുഗ്ഗലേ പഹായ ഭബ്ബപുഗ്ഗലേയേവ ഞാണേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ "ഏത്തകാ രാഗചരിതാ, ഏത്തകാ ദോസ, മോഹ, വിതക്ക, സദ്ധാ, ബുദ്ധിചരിതാ"തി ഛ കോട്ഠാസേ അകാസി, ഏവം കത്വാ ധമ്മം ദേസേസ്സാമീതി ചിന്തേസി. ഏത്ഥ ച അപ്പരജക്ഖാദിഭബ്ബാദിവസേന ആവജ്ജേന്തസ്സ ഭഗവതോ തേ സത്താ പുഞ്ജപുഞ്ജാവ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി, ന ഏകേകാതി ദട്ഠബ്ബം.

പച്ചഭാസീതി പതിഅഭാസി. **അപാരുതാ**തി വിവടാ. **അമതസ്സ ദ്വാരാ**തി അരിയമഗ്ഗോ. സോ ഹി അമതസങ്ഖാതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ദ്വാരം, സോ മയാ വിവരിത്വാ ഠപിതോ മഹാകരുണൂപനിസ്സയേന സയമ്ഭൂഞാണേന അധിഗതത്താതി ദസ്സേതി. "അപാരുതം തേസം അമതസ്സ ദ്വാര"ന്തി കേചി പഠന്തി. **പമുഞ്ചന്തു സദ്ധ**ന്തി സബ്ബേ അത്തനോ സദ്ധം മുഞ്ചന്തു വിസ്സജ്ജേന്തു പവേദേന്തു, മയാ ദേസിതേ ധമ്മേ മയി ച അത്തനോ സദ്ദഹനാകാരം ഉട്ഠാപേന്തൂതി അത്ഥോ. പച്ഛിമപദദ്വയേ അയമത്ഥോ - അഹഞ്ഹി അത്തനോ പഗുണം സുപ്പവത്തിതമ്പി ഇമം പണീതം ഉത്തമം ധമ്മം കായവാചാകിലമഥസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ന ഭാസിം, ന ഭാസിസ്സാമീതി ചിന്തേസിം, ഇദാനി പന സബ്ബോ ജനോ സദ്ധാഭാജനം ഉപനേതു, പൂരേസ്സാമി നേസം സങ്കപ്പന്തി. **അന്തരധായീ**തി സത്ഥാരം ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജേത്വാ അന്തരഹിതോ,

സകട്ഠാനമേവ ഗതോതി അത്ഥോ. സത്ഥുസന്തികഞ്ഹി ഉപഗതാനം ദേവാനം ബ്രഹ്മാനഞ്ച തസ്സ പുരതോ അന്തരധാനം നാമ സകട്ഠാനഗമനമേവ.

ബ്രഹ്മയാചനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചവഗ്ഗിയകഥാവണ്ണനാ

൧൦. **ഏതദഹോസീ**തി ഏതം അഹോസി, "കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ"ന്തി അയം ധമ്മദേസനാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ ഉദപാദീതി അത്ഥോ. **ആളാരോ**തി തസ്സ നാമം. ദീഘപിങ്ഗലോ കിരേസ. സോ ഹി തുങ്ഗസരീരതായ ദീഘോ, പിങ്ഗലചക്ഖുതായ പിങ്ഗലോ, തേനസ്സ "ആളാരോ"തി നാമം അഹോസി. **കാലാമോ**തി ഗോത്തം. **പണ്ഡിതോ**തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮൪) പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ, സമാപത്തിപടിലാഭസംസിദ്ധേന അധിഗമബാഹുസച്ചസങ്ഖാതേന പണ്ഡിതഭാവേന സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. **ബ്യത്തോ**തി വേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ, സമാപത്തിപടിലാഭപച്ചയേന പാരിഹാരികപഞ്ഞാസങ്ഖാതേന ബ്യത്തഭാവേന സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. **മേധാവീ**തി ഠാനുപ്പത്തിയാ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. അഥ വാ **മേധാവീ**തി തിഹേതുകപടിസന്ധിപഞ്ഞാസങ്ഖാതായ തംതംഇതികത്തബ്ബതാപഞ്ഞാസങ്ഖാതായ ച മേധായ സമന്നാഗതോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **അപ്പരജക്ഖജാതികോ**തി സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭിതത്താ നിക്കിലേസജാതികോ വിസുദ്ധസത്തോ. **ആജാനിസ്സതീ**തി സല്ലക്ഖേസ്സതി പടിവിജ്ഝിസ്സതി.

ഭഗവതോപി ഖോ ഞാണം ഉദപാദീതി ഭഗവതോപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജി. ഭഗവാ കിര ദേവതായ കഥിതേനേവ നിട്ഠം അഗന്ത്വാ സയമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ഓലോകേന്തോ ഇതോ സത്തമദിവസമത്ഥകേ കാലം കത്വാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ നിബ്ബത്തോതി അദ്ദസ. തം സന്ധായാഹ "ഭഗവതോപി ഖോ ഞാണം ഉദപാദീ"തി. **മഹാജാനിയോ**തി സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ പത്തബ്ബമഗ്ഗഫലതോ പരിഹീനത്താ മഹതീ ജാനി പരിഹാനി അസ്സാതി മഹാജാനിയോ. അക്ഖണേ നിബ്ബത്തത്താ ഇധ ധമ്മദേസനട്ഠാനം ആഗമനപാദാപി നത്ഥി, അഥാഹം തത്ഥ ഗച്ഛേയ്യം, ഗന്ത്വാ ദേസിയമാനം ധമ്മമ്പിസ്സ സോതും സോതപസാദോപി നത്ഥി, ഏവം മഹാജാനിയോ ജാതോതി ദസ്സേതി. കിം പന ഭഗവതാ തം അത്തനോ ബുദ്ധാനുഭാവേന ധമ്മം ഞാപേതും ന സക്കാതി? ആമ ന സക്കാ, ന ഹി പരതോഘോസമന്തരേന സാവകാനം ധമ്മാഭിസമയോ സമ്ഭവതി, അഞ്ഞഥാ ഇതരപച്ചയരഹിതസ്സപി ധമ്മാഭിസമയേന ഭവിതബ്ബം, ന ച തം അത്ഥി. വുത്തഞ്ഹേതം - "ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, പച്ചയാ സമ്മാദിട്ഠിയാ ഉപ്പാദായ പരതോ ച ഘോസോ അജ്ഝത്തഞ്ച യോനിസോമനസികാരോ"തി (അ॰ നി॰ ൨.൧൨൭).

ഉദകോതി തസ്സ നാമം, രാമസ്സ പന പുത്തതായ **രാമപുത്തോ. അഭിദോസകാലകതോ**തി അഡ്ഢരത്തേ കാലകതോ. **ഭഗവതോപി ഖോ ഞാണം ഉദപാദീ**തി ഇധാപി കിര ഭഗവാ ദേവതായ കഥിതവചനേന സന്നിട്ഠാനം അകത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ഓലോകേന്തോ "ഹിയ്യോ അഡ്ഢരത്തേ കാലം കത്വാ ഉദകോ രാമപുത്തോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേ നിബ്ബത്തോ"തി അദ്ദസ, തസ്മാ ഏവം വുത്തം. സേസം പുരിമസദിസമേവ.

ബഹൂപകാരാതി ബഹുഉപകാരാ. **പധാനപഹിതത്തം ഉപട്ഠഹിംസൂ**തി പധാനത്ഥായ പേസിതത്തഭാവം വസനട്ഠാനേ പരിവേണസമ്മജ്ജനേന പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ അനുബന്ധനേന മുഖോദകദന്തകട്ഠദാനാദിനാ ച ഉപട്ഠഹിംസു. കേ പനേതേ പഞ്ചവഗ്ഗിയാ നാമ? യേ തേ -

രാമോ ധജോ ലക്ഖണോ ചാപി മന്തീ;
കോണ്ഡഞ്ഞോ ച ഭോജോ സുയാമോ സുദത്തോ;
ഏതേ തദാ അട്ഠ അഹേസും ബ്രാഹ്മണാ;
ഛളങ്ഗവാ മന്തം വിയാകരിംസൂതി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮൪; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.നിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ);

ബോധിസത്തസ്സ ജാതകാലേ സുപിനപടിഗ്ഗാഹകാ ചേവ ലക്ഖണപടിഗ്ഗാഹകാ ച അട്ഠ ബ്രാഹ്മണാ. തേസു തയോ ദ്വേധാ ബ്യാകരിംസു "ഇമേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അഗാരം അജ്ഝാവസമാനോ രാജാ ഹോഹിതി ചക്കവത്തീ, പബ്ബജമാനോ ബുദ്ധോ"തി. പഞ്ച ബ്രാഹ്മണാ ഏകംസബ്യാകരണാ അഹേസും "ഇമേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അഗാരേ ന തിട്ഠതി, ബുദ്ധോവ ഹോതീ"തി. തേസു പുരിമാ തയോ യഥാമന്തപദം ഗതാ. ഏതേ ഹി ലക്ഖണമന്തസങ്ഖാതവേദവചനാനുരൂപം പടിപന്നാ ദ്വേ ഗതിയോ ഭവന്തി അനഞ്ഞാതി വുത്തനിയാമേന നിച്ഛിനിതും അസക്കോന്താ വുത്തമേവ പടിപജ്ജിംസു, ന മഹാപുരിസസ്സ ബുദ്ധഭാവപ്പത്തിം പച്ചാസീസിംസു. ഇമേ പന കോണ്ഡഞ്ഞാദയോ പഞ്ച "ഏകംസതോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ജാതനിച്ഛയത്താ മന്തപദം അതിക്കന്താ. തേ അത്തനാ ലദ്ധം തുട്ഠിദാനം ഞാതകാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ "അയം മഹാപുരിസോ അഗാരേ ന അജ്ഝാവസിസ്സതി, ഏകന്തേന ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി നിബ്ബേമതികാ ബോധിസത്തം ഉദ്ദിസ്സ സമണപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിതാ, തേസം പുത്താതിപി വദന്തി, തം അട്ഠകഥായം പടിക്ഖിത്തം. ഏതേ കിര ദഹരകാലേവ ബഹൂ മന്തേ ജാനിംസു, തസ്മാ നേ ബ്രാഹ്മണാ ആചരിയട്ഠാനേ ഠപയിംസു. തേ "പച്ഛാ അമ്ഹേഹി പുത്തദാരജടം ഛിന്ദിത്വാ ന സക്കാ ഭവിസ്സതി പബ്ബജിതു"ന്തി ദഹരകാലേയേവ പബ്ബജിത്വാ രമണീയാനി സേനാസനാനി പരിഭുഞ്ജന്താ വിചരിംസു. കാലേന കാലം പന "കിം ഭോ മഹാപുരിസോ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തോ"തി പുച്ഛന്തി. മനുസ്സാ "കുഹിം തുമ്ഹേ മഹാപുരിസം പസ്സിസ്സഥ, തീസു പാസാദേസു വിവിധനാടകമജ്ഝേ ദേവോ വിയ സമ്പത്തിം അനുഭോതീ"തി വദന്തി. തേ സുത്വാ "ന താവ മഹാപുരിസസ്സ ഞാണം പരിപാകം ഗച്ഛതീ"തി അപ്പോസ്സുക്കാ വിഹരിംസുയേവ.

കസ്മാ പനേത്ഥ ഭഗവാ "ബഹുകാരാ ഖോ മേ പഞ്ചവഗ്ഗിയാ"തി ആഹ. കിം ഉപകാരകാനംയേവ ഏസ ധമ്മം ദേസേതി, അനുപകാരകാനം ന ദേസേതീതി? നോ ന ദേസേതി. പരിചയവസേന ഹേസ ആളാരഞ്ചേവ കാലാമം ഉദകഞ്ച രാമപുത്തം ഓലോകേസി. ഏതസ്മിം പന ബുദ്ധക്ഖേത്തേ ഠപേത്വാ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞം അഞ്ഞോ പഠമം ധമ്മം സച്ഛികാതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. കസ്മാ? തഥാവിധഉപനിസ്സയത്താ. പുബ്ബേ കിര പുഞ്ഞകരണകാലേ ദ്വേ ഭാതരോ അഹേസും. തേ ച ഏകതോ സസ്സം അകംസു. തത്ഥ ജേട്ഠസ്സ "ഏകസ്മിം സസ്സേ നവ വാരേ അഗ്ഗസസ്സദാനം മയാ ദാതബ്ബ"ന്തി അഹോസി. സോ വപ്പകാലേ ബീജഗ്ഗം നാമ ദത്വാ ഗബ്ഭകാലേ കനിട്ഠേന സദ്ധിം മന്തേസി "ഗബ്ഭകാലേ ഗബ്ഭം ഫാലേത്വാ ദസ്സാമീ"തി. കനിട്ഠോ "തരുണസസ്സം നാസേതുകാമോസീ"തി ആഹ. ജേട്ഠോ കനിട്ഠസ്സ അനനുവത്തനഭാവം ഞത്വാ ഖേത്തം വിഭജിത്വാ അത്തനോ കോട്ഠാസതോ ഗബ്ഭം ഫാലേത്വാ ഖീരം നീഹരിത്വാ സപ്പിഫാണിതേന യോജേത്വാ അദാസി, പുഥുകകാലേ പുഥുകം കാരേത്വാ അദാസി , ലായനേ ലായനഗ്ഗം, വേണികരണേ

വേണഗ്ഗം, വേണിയോ പുരിസഭാരവസേന ബന്ധിത്വാ കലാപകരണേ കലാപഗ്ഗം, ഖലേ കലാപാനം ഠപനദിവസേ ഖലഗ്ഗം, മദ്ദിത്വാ വീഹീനം രാസികരണദിവസേ ഖലഭണ്ഡഗ്ഗം, കോട്ഠാഗാരേ ധഞ്ഞസ്സ പക്ഖിപനദിവസേ കോട്ഠഗ്ഗന്തി ഏവം ഏകസ്മിം സസ്സേ നവ വാരേ അഗ്ഗദാനം അദാസി. കനിട്ഠോ പന ഖലതോ ധഞ്ഞം ഉദ്ധരിത്വാ ഗഹണദിവസേ അദാസി. തേസു ജേട്ഠോ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ ജാതോ, കനിട്ഠോ സുഭദ്ദപരിബ്ബാജകോ. ഇതി ഏകസ്മിം സസ്സേ നവന്നം അഗ്ഗദാനാനം ദിന്നത്താ ഠപേത്വാ ഥേരം അഞ്ഞോ പഠമം ധമ്മം സച്ഛികാതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. "നവന്നം അഗ്ഗദാനാനം ദിന്നത്താ"തി ഇദഞ്ച തസ്സ രത്തഞ്ഞൂനം അഗ്ഗഭാവത്ഥായ കതാഭിനീഹാരാനുരൂപം പവത്തിതസാവകപാരമിയാ ചിണ്ണന്തേ പവത്തിതത്താ വുത്തം. തിണ്ണമ്പി ഹി ബോധിസത്താനം തംതംപാരമിയാ സിഖാപ്പത്തകാലേ പവത്തിതം പുഞ്ഞം അപുഞ്ഞം വാ ഗരുതരവിപാകമേവ ഹോതി, ധമ്മസ്സ ച സബ്ബപഠമം സച്ഛികിരിയായ വിനാ കഥം രത്തഞ്ഞൂനം അഗ്ഗഭാവസിദ്ധീതി? "ബഹുകാരാ ഖോ മേ പഞ്ചവഗ്ഗിയാ"തി ഇദം പന ഉപകാരാനുസ്സരണമത്തകേനേവ വുത്തം.

ഇസിപതനേ മിഗദായേതി തസ്മിം കിര പദേസേ അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധാ ഗന്ധമാദനപബ്ബതേ സത്താഹം നിരോധസമാപത്തിയാ വീതിനാമേത്വാ നിരോധാ വുട്ഠായ നാഗലതാദന്തകട്ഠം ഖാദിത്വാ അനോതത്തദഹേ മുഖം ധോവിത്വാ പത്തചീവരമാദായ ആകാസേന ആഗന്ത്വാ നിപതന്തി. തത്ഥ ചീവരം പാരുപിത്വാ നഗരേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചാ ഗമനകാലേപി തതോയേവ ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഇതി ഇസയോ ഏത്ഥ നിപതന്തി ഉപ്പതന്തി ചാതി തം ഠാനം "ഇസിപതന"ന്തി സങ്ഖം ഗതം, മിഗാനം പന അഭയത്ഥായ ദിന്നത്താ "മിഗദായോ"തി വുച്ചതി. തേന വുത്തം "ഇസിപതനേ മിഗദായേ"തി. അഞ്ഞേ ബുദ്ധാ പഠമം ധമ്മദേസനത്ഥായ ഗച്ഛന്താ ആകാസേന ഗന്ത്വാ തത്ഥേവ ഓതരന്തി, അമ്ഹാകം പന ഭഗവാ ഉപകസ്സ ആജീവകസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ "ഉപകോ ഇമം അദ്ധാനം പടിപന്നോ, സോ മം ദിസ്വാ സല്ലപിത്വാ ഗമിസ്സതി, അഥ പുന നിബ്ബിന്നോ ആഗമ്മ അരഹത്തം സച്ഛികരിസ്സതീ"തി ഞത്വാ അട്ഠാരസയോജനം മഗ്ഗം പദസാവ അഗമാസി. തേന വുത്തം "യേന ബാരാണസീ, തേന ചാരികം പക്കാമീ"തി.

൧൧. **അന്തരാ ച ഗയം അന്തരാ ച ബോധി**ന്തി ഗയായ ച ബോധിസ്സ ച വിവരേ തിഗാവുതന്തരേ ഠാനേ. ബോധിമണ്ഡതോ ഹി ഗയാ തീണി ഗാവുതാനി, ബാരാണസീ അട്ഠാരസ യോജനാനി. ഉപകോ ബോധിമണ്ഡസ്സ ച ഗയായ ച അന്തരേ ഭഗവന്തം അദ്ദസ. അന്തരാ-സദ്ദേന പന യുത്തത്താ ഉപയോഗവചനം കതം. ഈദിസേസു ച ഠാനേസു അക്ഖരചിന്തകാ "അന്തരാ ഗാമഞ്ച നദിഞ്ച യാതീ"തി ഏവം ഏകമേവ അന്തരാ-സദ്ദം പയുജ്ജന്തി, സോ ദുതിയപദേനപി യോജേതബ്ബോ ഹോതി, അയോജിയമാനേ ഉപയോഗവചനം ന പാപുണാതി സാമിവചനസ്സ പസങ്ഗേ അന്തരാ-സദ്ദയോഗേന ഉപയോഗവചനസ്സ ഇച്ഛിതത്താ. ഇധ പന യോജേത്വാ ഏവ വുത്തോ. **അദ്ധാനമഗ്ഗ**ന്തി അദ്ധാനസങ്ഖാതം മഗ്ഗം, ദീഘമഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. അദ്ധാനഗമനസമയസ്സ വിഭങ്ഗേ "അദ്ധയോജനം ഗച്ഛിസ്സാമീതി ഭുഞ്ജിതബ്ബ"ന്തിആദിവചനതോ (പാചി॰ ൨൧൮) അദ്ധയോജനമ്പി അദ്ധാനമഗ്ഗോ ഹോതി. ബോധിമണ്ഡതോ പന ഗയാ തിഗാവുതം. **വിപ്പസന്നാനീ**തി സുട്ഠു പസന്നാനി. **ഇന്ദ്രിയാനീ**തി മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി. **പരിസുദ്ധോ**തി നിദ്ദോസോ. **പരിയോദാതോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. നിരുപക്കിലേസതായേവ ഹി ഏസ "പരിയോദാതോ"തി വുത്തോ, ന സേതഭാവേന. ഏതസ്സ പരിയോദാതതം ദിസ്വാവ ഇന്ദ്രിയാനം വിപ്പസന്നതം അഞ്ഞാസി, നയഗ്ഗാഹീപഞ്ഞാ കിരേസാ തസ്സ ആജീവകസ്സ.

സബ്ബാഭിഭൂതി സബ്ബം തേഭൂമകധമ്മം അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ. **സബ്ബവിദൂ**തി സബ്ബം ചതുഭൂമകധമ്മം അവേദിം അഞ്ഞാസിം സബ്ബസോ ഞേയ്യാവരണസ്സ പഹീനത്താ. **സബ്ബേസു ധമ്മേസു അനൂപലിത്തോ**തി സബ്ബേസു തേഭൂമകധമ്മേസു രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനാദിനാ കിലേസലേപേന അലിത്തോ. **സബ്ബഞ്ജഹോ**തി സബ്ബം തേഭൂമകധമ്മം ജഹിത്വാ ഠിതോ. അപ്പഹാതബ്ബമ്പി ഹി കുസലാബ്യാകതം തപ്പടിബദ്ധകിലേസപ്പഹാനേന പഹീനത്താ ന ഹോതീതി ജഹിതമേവ ഹോതി. **തണ്ഹക്ഖയേ വിമുത്തോ**തി തണ്ഹക്ഖയേ നിബ്ബാനേ ആരമ്മണകരണവസേന വിമുത്തോ. **സയം അഭിഞ്ഞായാ**തി സബ്ബം ചതുഭൂമകധമ്മം അത്തനാവ ജാനിത്വാ. **കമുദ്ദിസേയ്യ**ന്തി കം അഞ്ഞം "അയം മേ ആചരിയോ"തി ഉദ്ദിസേയ്യം.

ന മേ ആചരിയോ അത്ഥീതി ലോകുത്തരധമ്മേ മയ്ഹം ആചരിയോ നാമ നത്ഥി. കിഞ്ചാപി ഹി ലോകിയധമ്മാനമ്പി യാദിസോ ലോകനാഥസ്സ അധിഗമോ, ന താദിസോ അധിഗമോ പരൂപദേസോ അത്ഥി, ലോകുത്തരധമ്മേ പനസ്സ ലേസോപി നത്ഥി. **നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ**തി മയ്ഹം സീലാദീഹി ഗുണേഹി പടിനിധിഭൂതോ പുഗ്ഗലോ നാമ നത്ഥി. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**തി ഹേതുനാ നയേന ചത്താരി സച്ചാനി സയം ബുദ്ധോ . **സീതിഭൂതോ**തി സബ്ബകിലേസഗ്ഗിനിബ്ബാപനേന സീതിഭൂതോ, കിലേസാനം യേവ നിബ്ബുതത്താ **നിബ്ബുതോ**.

കാസിനം പുരന്തി കാസിരട്ഠേ നഗരം. **ആഹഞ്ഛ**ന്തി ആഹനിസ്സാമി. **അമതദുന്ദുഭി**ന്തി വേനേയ്യാനം അമതാധിഗമായ ഉഗ്ഘോസനാദിം കത്വാ സത്ഥു ധമ്മദേസനാ "അമതദുന്ദുഭീ"തി വുത്താ, ധമ്മചക്കപടിലാഭായ തം അമതഭേരിം പഹരിസ്സാമീതി ഗച്ഛാമീതി വുത്തം ഹോതി.

അരഹസി അനന്തജിനോതി അനന്തജിനോപി ഭവിതും യുത്തോതി അത്ഥോ. അനന്തഞാണോ ജിതകിലേസോതി **അനന്തജിനോ. ഹുപേയ്യപാവുസോ**തി ആവുസോ ഏവമ്പി നാമ ഭവേയ്യ, ഏവംവിധേ നാമ രൂപരതനേ ഈദിസേന ഞാണേന ഭവിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ. അയഞ്ഹിസ്സ പബ്ബജ്ജായ പച്ചയോ ജാതോ. കതാധികാരോ ഹേസ. തഥാ ഹി ഭഗവാ തേന സമാഗമനത്ഥം പദസാവ തം മഗ്ഗം പടിപജ്ജി. **പക്കാമീ**തി വങ്കഹാരജനപദം നാമ അഗമാസി.

തത്ഥേകം മിഗലുദ്ദകഗാമകം നിസ്സായ വാസം കപ്പേസി, ജേട്ഠകലുദ്ദകോ തം ഉപട്ഠാസി. തസ്മിഞ്ച ജനപദേ ചണ്ഡാ മക്ഖികാ ഹോന്തി. അഥ നം ഏകായ ചാടിയാ വസാപേസും. മിഗലുദ്ദകോ ദൂരം മിഗവം ഗച്ഛന്തോ "അമ്ഹാകം അരഹന്തേ മാ പമജ്ജീ"തി ചാപം നാമ ധീതരം ആണാപേത്വാ അഗമാസി സദ്ധിം പുത്തഭാതുകേഹി. സാ ചസ്സ ധീതാ ദസ്സനീയാ ഹോതി കോട്ഠാസസമ്പന്നാ. ദുതിയദിവസേ ഉപകോ ഘരം ആഗതോ തം ദാരികം സബ്ബം ഉപചാരം കത്വാ പരിവിസിതും ഉപഗതം ദിസ്വാ രാഗേന അഭിഭൂതോ ഭുഞ്ജിതുമ്പി അസക്കോന്തോ ഭാജനേന ഭത്തം ആദായ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഭത്തം ഏകമന്തം നിക്ഖിപിത്വാ "സചേ ചാപം ലഭാമി, ജീവാമി. നോ ചേ, മരാമീ"തി നിരാഹാരോ സയി. സത്തമേ ദിവസേ മാഗവികോ ആഗന്ത്വാ ധീതരം ഉപകസ്സ പവത്തിം പുച്ഛി. സാ "ഏകദിവസമേവ ആഗന്ത്വാ പുന നാഗതപുബ്ബോ"തി ആഹ.

മാഗവികോ ആഗതവേസേനേവ നം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛിസ്സാമീതി തങ്ഖണംയേവ ഗന്ത്വാ "കിം, ഭന്തേ, അഫാസുക"ന്തി പാദേ പരാമസന്തോ പുച്ഛി. ഉപകോ നിത്ഥുനന്തോ പരിവത്തതിയേവ. സോ "വദ ഭന്തേ, യം മയാ സക്കാ കാതും, സബ്ബം കരിസ്സാമീ"തി ആഹ. ഉപകോ "സചേ ചാപം ലഭാമി, ജീവാമി, നോ ചേ, മയ്ഹമേവ മരണം സേയ്യോ"തി ആഹ. ജാനാസി കിര, ഭന്തേ, കിഞ്ചി സിപ്പന്തി? ന ജാനാമീതി. ന, ഭന്തേ, കിഞ്ചി സിപ്പം അജാനന്തേന

സക്കാ ഘരാവാസം അധിട്ഠാതുന്തി. സോ ആഹ “നാഹം കിഞ്ചി സിപ്പം ജാനാമി, അപിച തുമ്ഹാകം മംസഹാരകോ ഭവിസ്സാമി, മംസഞ്ച വിക്കിണിസ്സാമീ”തി. മാഗവികോ “അമ്ഹാകമ്പി ഏതദേവ രുച്ചതീ”തി ഉത്തരസാടകം ദത്വാ ഘരം ആനേത്വാ ധീതരം അദാസി. തേസം സംവാസമന്വായ പുത്തോ വിജായി, “സുഭദ്ദോ”തിസ്സ നാമം അകംസു. ചാപാ തസ്സ രോദനകാലേ “മംസഹാരകസ്സ പുത്ത മിഗലുദ്ദകസ്സ പുത്ത മാ രോദി മാ രോദീ”തിആദീനി വദമാനാ പുത്തതോസനഗീതേന ഉപകം ഉപ്പണ്ഡേസി. “ഭദ്ദേ ത്വം മം അനാഥോതി മഞ്ഞസി, അത്ഥി മേ അനന്തജിനോ നാമ സഹായോ, തസ്സാഹം സന്തികം ഗമിസ്സാമീ”തി ആഹ. ചാപാ “ഏവമയം അട്ടീയതീ”തി ഞത്വാ പുനപ്പുനം കഥേസി. സോ ഏകദിവസം അനാരോചേത്വാവ മജ്ഝിമദേസാഭിമുഖോ പക്കാമി.

ഭഗവാ ച തേന സമയേന സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ, അഥ ഖോ ഭഗവാ പടികച്ചേവ ഭിക്ഖൂ ആണാപേസി “യോ, ഭിക്ഖവേ, അനന്തജിനോതി പുച്ഛമാനോ ആഗച്ഛതി, തസ്സ മം ദസ്സേയ്യാഥാ”തി. ഉപകോപി ഖോ “കുഹിം അനന്തജിനോ വസതീ”തി പുച്ഛന്തോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം ആഗന്ത്വാ വിഹാരമജ്ഝേ ഠത്വാ “കുഹിം അനന്തജിനോ”തി പുച്ഛി. തം ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികം നയിംസു. സോ ച ഭഗവന്തം ദിസ്വാ “സഞ്ജാനാഥ മം ഭഗവാ”തി ആഹ. ആമ ഉപക സഞ്ജാനാമി, കുഹിം പന ത്വം വസിത്ഥാതി. വങ്കഹാരജനപദേ, ഭന്തേതി. ഉപക മഹല്ലകോസി ജാതോ, പബ്ബജിതും സക്ഖിസ്സസീതി. പബ്ബജിസ്സാമി, ഭന്തേതി. ഭഗവാ പബ്ബാജേത്വാ തസ്സ കമ്മട്ഠാനം അദാസി. സോ കമ്മട്ഠാനേ കമ്മം കരോന്തോ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠായ കാലം കത്വാ അവിഹേസു നിബ്ബത്തോ, നിബ്ബത്തിക്ഖണേയേവ ച അരഹത്തം പാപുണി. അവിഹേ നിബ്ബത്തമത്താ ഹി സത്ത ജനാ അരഹത്തം പാപുണിംസു, തേസം സോ അഞ്ഞതരോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“അവിഹം ഉപപന്നാസേ, വിമുത്താ സത്ത ഭിക്ഖവോ;
രാഗദോസപരിക്ഖീണാ, തിണ്ണാ ലോകേ വിസത്തികം.

“ഉപകോ പലഗണ്ഡോ ച, പുക്കുസാതി ച തേ തയോ;
ഭദ്ദിയോ ഖണ്ഡദേവോ ച, ബാഹുരഗ്ഗി ച സങ്ഗിയോ;
തേ ഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, ദിബ്ബയോഗം ഉപച്ചഗു”ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൫൦, ൧൦൫);

൧൨. **സണ്ഠപേസുന്തി** “നേവ അഭിവാദേതബ്ബോ”തിആദിനാ കതികം അകംസു. **ബാഹുല്ലികോതി** ചീവരബാഹുല്ലാദീനം അത്ഥായ പടിപന്നോ. **പധാനവിബ്ഭന്തോതി** പധാനതോ പുബ്ബേ അനുട്ഠിതദുക്കരചരണതോ വിബ്ഭന്തോ ഭട്ഠോ പരിഹീനോ. **ആവത്തോ ബാഹുല്ലായാതി** ചീവരാദിബഹുഭാവത്ഥായ ആവത്തോ. **അപിച ഖോ ആസനം ഠപേതബ്ബന്തി** അപിച ഖോ പനസ്സ ഉച്ചകുലേ നിബ്ബത്തസ്സ ആസനമത്തം ഠപേതബ്ബന്തി വദിംസു. **അസണ്ഠഹന്താതി** ബുദ്ധാനുഭാവേന ബുദ്ധതേജേന അഭിഭൂതാ അത്തനോ കതികായ ഠാതും അസക്കോന്താ. **നാമേന ച ആവുസോവാദേന ച സമുദാചരന്തീതി** “ഗോതമാ”തി ച “ആവുസോ”തി ച വദന്തി, “ആവുസോ ഗോതമ, മയം ഉരുവേലായം പധാനകാലേ തുയ്ഹം പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വിചരിമ്ഹ, മുഖോദകം ദന്തകട്ഠം അദമ്ഹ, വുത്ഥപരിവേണം സമ്മജ്ജിമ്ഹ, പച്ഛാ തേ കോ വത്തപടിപത്തിം അകാസി, കച്ചി അമ്ഹേസു പക്കന്തേസു ന ചിന്തയിത്ഥാ”തി ഏവരൂപം കഥം കഥേന്തീതി അത്ഥോ.

ന ചിരസ്സേവാതി അചിരേനേവ. **കുലപുത്താതി** ദുവിധാ കുലപുത്താ ജാതികുലപുത്താ ആചാരകുലപുത്താ ച, ഏതേ പന ഉഭയഥാപി കുലപുത്തായേവ. **അഗാരസ്മാതി** ഘരാ. അഗാരായ ഹിതം അഗാരിയം, കസിഗോരക്ഖാദി കുടുമ്ബപോസനകമ്മം വുച്ചതി. നത്ഥി ഏത്ഥ അഗാരിയന്തി **അനഗാരിയം**. പബ്ബജ്ജായേതം അധിവചനം. **പബ്ബജന്തീതി** ഉപഗച്ഛന്തി ഉപസങ്കമന്തി. **തദനുത്തരന്തി** തം അനുത്തരം. **ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാനന്തി** മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ പരിയോസാനം, അരഹത്തഫലന്തി വുത്തം ഹോതി. തസ്സ ഹി അത്ഥായ കുലപുത്താ പബ്ബജന്തി. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേതി** തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാതി** അത്തനോയേവ പഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ, അപരപ്പച്ചയം കത്വാതി അത്ഥോ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സഥാതി** പാപുണിത്വാ സമ്പാദേത്വാ വിഹരിസ്സഥ.

ഇരിയായാതി ദുക്കരഇരിയായ. **പടിപദായാതി** ദുക്കരപടിപത്തിയാ. **ദുക്കരകാരികായാതി** പസതപസതമുഗ്ഗയൂസാദിആഹരണാദിനാ ദുക്കരകരണേന. **ഉത്തരി മനുസ്സധമ്മാതി** മനുസ്സധമ്മതോ ഉപരി. അലം അരിയം കാതുന്തി അലമരിയോ, അരിയഭാവായ സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി, ഞാണദസ്സനമേവ ഞാണദസ്സനവിസേസോ, അലമരിയോ ച സോ ഞാണദസ്സനവിസേസോ ചാതി **അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ. ഞാണദസ്സനന്തി** ച ദിബ്ബചക്ഖുപി വിപസ്സനാപി മഗ്ഗോപി ഫലമ്പി പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി വുച്ചതി. “അപ്പമത്തോ സമാനോ ഞാണദസ്സനം ആരാധേതീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൧൧) ഹി ഏത്ഥ ദിബ്ബചക്ഖു ഞാണദസ്സനം നാമ. “ഞാണദസ്സനായ ചിത്തം അഭിനീഹരതി അഭിനിന്നാമേതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൫) ഏത്ഥ വിപസ്സനാഞാണം. “അഭബ്ബാ തേ ഞാണദസ്സനായ അനുത്തരായ സമ്ബോധായാ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൧൯൬) ഏത്ഥ മഗ്ഗോ. “അയമഞ്ഞോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ അധിഗതോ ഫാസുവിഹാരോ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൮) ഏത്ഥ ഫലം. “ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി ‘അകുപ്പാ മേ ചേതോവിമുത്തി, അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ’”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൬) ഏത്ഥ പച്ചവേക്ഖണഞാണം. “ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി ‘സത്താഹകാലകതോ ആളാരോ കാലാമോ’”തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൪; ൨.൩൪൦; മഹാവ॰ ൧൦) ഏത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ഇധ പന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനോ അരിയമഗ്ഗോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമേവ വാ അധിപ്പേതം.

അഭിജാനാഥ മേ നോതി അഭിജാനാഥ നു മേ. **ഏവരൂപം പഭാവിതമേതന്തി** ഏത്ഥ ഏവരൂപം വാക്യഭേദന്തി അത്ഥോ, അപി നു അഹം ഉരുവേലായം പധാനേ തുമ്ഹാകം സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം അനുക്കണ്ഠനത്ഥം രത്തിം വാ ദിവാ വാ ആഗന്ത്വാ “ആവുസോ, മയം യത്ഥ കത്ഥചി ഗമിസ്സാമാതി മാ വിതക്കയിത്ഥ, മയ്ഹം ഓഭാസോ വാ കമ്മട്ഠാനനിമിത്തം വാ പഞ്ഞായതീ”തി ഏവരൂപം കിഞ്ചി വചനഭേദം അകാസിന്തി അധിപ്പായോ. തേ ഏകപദേനേവ സതിം ലഭിത്വാ ഉപ്പന്നഗാരവാ “അദ്ധാ ഏസ ബുദ്ധോ ജാതോ”തി സദ്ദഹിത്വാ “നോ ഹേതം ഭന്തേ”തി ആഹംസു. **അസക്ഖി ഖോ ഭഗവാ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ഭിക്ഖൂ സഞ്ഞാപേതുന്തി** ഭഗവാ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ഭിക്ഖൂ “ബുദ്ധോ അഹ”ന്തി ജാനാപേതും അസക്ഖി. **അഞ്ഞാ ചിത്തം ഉപട്ഠാപേസുന്തി** അഞ്ഞായ അരഹത്തപ്പത്തിയാ ചിത്തം ഉപട്ഠപേസും അഭിനീഹരിംസു.

ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തവണ്ണനാ

൧൩. **ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്താതി** ദ്വേ ഇമേ, ഭിക്ഖവേ, കോട്ഠാസാ, ദ്വേ ഭാഗാതി അത്ഥോ. ഭാഗവചനോ ഹേത്ഥ അന്ത-സദ്ദോ “പുബ്ബന്തേ ഞാണം അപരന്തേ ഞാണ”ന്തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൦൬൩) വിയ. ഇമസ്സ പന പദസ്സ

ഉച്ചാരണസമകാലം പവത്തനിഗ്ഘോസോ ബുദ്ധാനുഭാവേന ഹേട്ഠാ അവീചിം ഉപരി ഭവഗ്ഗം പത്വാ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിത്വാ അട്ഠാസി. തസ്മിംയേവ സമയേ പരിപക്കകുസലമൂലാ സച്ചാഭിസമ്ബോധായ കതാധികാരാ അട്ഠാരസകോടിസങ്ഖാ ബ്രഹ്മാനോ സമാഗച്ഛിംസു. പച്ഛിമദിസായ സൂരിയോ അത്ഥമേതി, പാചീനദിസായ ആസാള്ഹനക്ഖത്തേന യുത്തോ പുണ്ണചന്ദോ ഉഗ്ഗച്ഛതി. തസ്മിം സമയേ ഭഗവാ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തം ആരഭന്തോ "ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്താ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **പബ്ബജിതേനാ**തി ഗിഹിബന്ധനം ഛേത്വാ പബ്ബജ്ജുപഗതേന. **ന സേവിതബ്ബാ**തി ന വളഞ്ജേതബ്ബാ നാനുയുഞ്ജിതബ്ബാ. **യോ ചായം കാമേസു കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ**തി യോ ച അയം വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമസുഖസ്സ അനുയോഗോ, കിലേസകാമസംയുത്തസ്സ സുഖസ്സ അനുഗതോതി അത്ഥോ. **ഹീനോ**തി ലാമകോ. **ഗമ്മോ**തി ഗാമവാസീനം സന്തകോ തേഹി സേവിതബ്ബതായ. **പോഥുജ്ജനികോ**തി പുഥുജ്ജനേന അന്ധബാലജനേന ആചിണ്ണോ. **അനരിയോ**തി ന അരിയോ ന വിസുദ്ധോ ന ഉത്തമോ, ന വാ അരിയാനം സന്തകോ. **അനത്ഥസംഹിതോ**തി ന അത്ഥസംഹിതോ, ഹിതസുഖാവഹകാരണം അനിസ്സിതോതി അത്ഥോ. **അത്തകിലമഥാനുയോഗോ**തി അത്തനോ കിലമഥസ്സ അനുയോഗോ, ദുക്ഖകരണം ദുക്ഖുപ്പാദനന്തി അത്ഥോ. **ദുക്ഖോ**തി കണ്ടകാപസ്സയസേയ്യാദീഹി അത്തബാധനേഹി ദുക്ഖാവഹോ. **മജ്ഝിമാ പടിപദാ**തി അരിയമഗ്ഗം സന്ധായ വുത്തം. മഗ്ഗോ ഹി കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ഏകോ അന്തോ, അത്തകിലമഥാനുയോഗോ ഏകോ അന്തോ, ഏതേ ദ്വേ അന്തേ ന ഉപേതി ന ഉപഗച്ഛതി, വിമുത്തോ ഏതേഹി അന്തേഹി, തസ്മാ "മജ്ഝിമാ പടിപദാ"തി വുച്ചതി. ഏതേസം മജ്ഝേ ഭവത്താ **മജ്ഝിമാ,** വട്ടദുക്ഖനിസ്സരണത്ഥികേഹി പടിപജ്ജിതബ്ബതോ ച **പടിപദാ**തി, തഥാ ലോഭോ ഏകോ അന്തോ, ദോസോ ഏകോ അന്തോ. സസ്സതം ഏകം അന്തം, ഉച്ഛേദോ ഏകോ അന്തോതി പുരിമനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

ചക്ഖുകരണീതിആദീഹി തമേവ പടിപദം ഥോമേതി. പഞ്ഞാചക്ഖും കരോതീതി ചക്ഖുകരണീ. സാ ഹി ചതുന്നം സച്ചാനം ദസ്സനായ സംവത്തതി പരിഞ്ഞാഭിസമയാദിഭേദസ്സ ദസ്സനസ്സ പവത്തനട്ഠേനാതി "ചക്ഖുകരണീ"തി വുച്ചതി. തയിദം സതിപി പടിപദായ അനഞ്ഞത്തേ അവയവവസേന സിജ്ഝമാനോ അത്ഥോ സമുദായേന കതോ നാമ ഹോതീതി ഉപചാരവസേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ദുതിയപദം തസ്സേവ വേവചനം. **ഉപസമായാ**തി കിലേസുപസമത്ഥായ. **അഭിഞ്ഞായാ**തി ചതുന്നം സച്ചാനം അഭിജാനനത്ഥായ. **സമ്ബോധായാ**തി തേസംയേവ സമ്ബുജ്ഝനത്ഥായ. **നിബ്ബാനായാ**തി നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ. അഥ വാ **നിബ്ബാനായാ**തി അനുപാദിസേസനിബ്ബാനായ. "ഉപസമായാ"തി ഹി ഇമിനാ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനം ഗഹിതം.

ഇദാനി തം മജ്ഝിമപ്പടിപദം സരൂപതോ ദസ്സേതുകാമോ "കതമാ ച സാ"തി പുച്ഛിത്വാ "അയമേവാ"തിആദിനാ നയേന വിസ്സജ്ജേസി. തത്ഥ **അയമേവാ**തി അവധാരണവചനം അഞ്ഞസ്സ നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗസ്സ അത്ഥിഭാവപടിസേധനത്ഥം. സത്താപടിക്ഖേപോ ഹി ഇധ പടിസേധനം അലബ്ഭമാനത്താ അഞ്ഞസ്സ മഗ്ഗസ്സ. **അരിയോ**തി കിലേസാനം ആരകത്താ അരിയോ നിരുത്തിനയേന. അരിപഹാനായ സംവത്തതീതിപി **അരിയോ** അരയോ പാപധമ്മാ യന്തി അപഗച്ഛന്തി ഏതേനാതി കത്വാ. അരിയേന ഭഗവതാ ദേസിതത്താ അരിയസ്സ അയന്തിപി **അരിയോ,** അരിയഭാവപ്പടിലാഭായ സംവത്തതീതിപി **അരിയോ**. ഏത്ഥ പന അരിയകരോ അരിയോതിപി ഉത്തരപദലോപേന അരിയ-സദ്ദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ. അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി ഉപേതത്താ **അട്ഠങ്ഗികോ**. മഗ്ഗങ്ഗസമുദായേ ഹി മഗ്ഗവോഹാരോ, സമുദായോ ച സമുദായീഹി സമന്നാഗതോ നാമ ഹോതി. അയം പനേത്ഥ വചനത്ഥോ - അത്തനോ അവയവഭൂതാനി അട്ഠങ്ഗാനി ഏതസ്സ സന്തീതി അട്ഠങ്ഗികോതി. പരമത്ഥതോ പന അങ്ഗാനിയേവ മഗ്ഗോ പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയാദീനി വിയ, ന ച അങ്ഗവിനിമുത്തോ ഛളങ്ഗോ വേദോ വിയ. കിലേസേ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി **മഗ്ഗോ** നിരുത്തിനയേന, നിബ്ബാനം മഗ്ഗതി ഗവേസതീതി വാ **മഗ്ഗോ**. അരിയമഗ്ഗോ ഹി നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കരോന്തോ ഗവേസന്തോ വിയ ഹോതി. നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗീയതീതി വാ **മഗ്ഗോ** വിവട്ടൂപനിസ്സയപുഞ്ഞകരണതോ പട്ഠായ തദത്ഥപടിപത്തിതോ. ഗമ്മതി വാ തേഹി പടിപജ്ജീയതീതി **മഗ്ഗോ**. ഏത്ഥ പന ആദിഅന്തവിപരിയായേന സദ്ദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

സേയ്യഥിദന്തി നിപാതോ, തസ്സ കതമോ സോ ഇതി ചേതി അത്ഥോ, കതമാനി വാ താനി അട്ഠങ്ഗാനീതി. സബ്ബലിങ്ഗവിഭത്തിവചനസാധാരണോ ഹി അയം നിപാതോ. ഏകമേകമ്പി അങ്ഗം മഗ്ഗോയേവ. യഥാഹ "സമ്മാദിട്ഠി മഗ്ഗോ ചേവ ഹേതു ചാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൦൩൯). പോരാണാപി ഭണന്തി "ദസ്സനമഗ്ഗോ സമ്മാദിട്ഠി, അഭിനിരോപനമഗ്ഗോ സമ്മാസങ്കപ്പോ...പേ॰... അവിക്ഖേപമഗ്ഗോ സമ്മാസമാധീ"തി. നനു ച അങ്ഗാനി സമുദിതാനി മഗ്ഗോ അന്തമസോ സത്തങ്ഗവികലസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ അഭാവതോതി? സച്ചമേതം സച്ചസമ്പടിവേധേ, മഗ്ഗപ്പച്ചയതായ പന യഥാസകം കിച്ചകരണേന പച്ചേകമ്പി താനി മഗ്ഗോയേവ, അഞ്ഞഥാ സമുദിതാനമ്പി തേസം മഗ്ഗകിച്ചം ന സമ്ഭവേയ്യാതി. സമ്മാദിട്ഠിആദീസു സമ്മാ പസ്സതീതി **സമ്മാദിട്ഠി,** സമ്മാ സങ്കപ്പേതി സമ്പയുത്തധമ്മേ നിബ്ബാനസങ്ഖാതേ ആരമ്മണേ അഭിനിരോപേതീതി **സമ്മാസങ്കപ്പോ,** സമ്മാ വദതി ഏതായാതി **സമ്മാവാചാ,** സമ്മാ കരോതി ഏതേനാതി സമ്മാകമ്മം, തദേവ **സമ്മാകമ്മന്തോ,** സമ്മാ ആജീവതി ഏതേനാതി **സമ്മാആജീവോ,** സമ്മാ വായമതി ഉസ്സഹതീതി **സമ്മാവായാമോ,** സമ്മാ സരതി അനുസ്സരതീതി **സമ്മാസതി,** സമ്മാ സമാധിയതി ചിത്തം ഏതേനാതി **സമ്മാസമാധീ**തി ഏവം നിബ്ബചനം വേദിതബ്ബം. ഇദാനി **അയം ഖോ സാ ഭിക്ഖവേ**തി തമേവ പടിപദം നിഗമേന്തോ ആഹ. തസ്സത്ഥോ - യ്വായം ചത്താരോപി ലോകുത്തരമഗ്ഗേ ഏകതോ കത്വാ കഥിതോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, അയം ഖോ സാ ഭിക്ഖവേ...പേ॰... നിബ്ബാനായ സംവത്തതീതി.

൧൪. ഏവം മജ്ഝിമപടിപദം സരൂപതോ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി ദസ്സേതും **"ഇദം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൪൦) **ദുക്ഖ**ന്തി ഏത്ഥ ദു-ഇതി അയം സദ്ദോ കുച്ഛിതേ ദിസ്സതി. കുച്ഛിതഞ്ഹി പുത്തം "ദുപുത്തോ"തി വദന്തി, **ഖം**-സദ്ദോ പന തുച്ഛേ. തുച്ഛഞ്ഹി ആകാസം "ഖ"ന്തി വുച്ചതി. ഇദഞ്ച പഠമസച്ചം കുച്ഛിതം അനേകഉപദ്ദവാധിട്ഠാനതോ, തുച്ഛം ബാലജനപരികപ്പിതധുവസുഭസുഖത്തഭാവവിരഹിതതോ, തസ്മാ കുച്ഛിതത്താ തുച്ഛത്താ ച "ദുക്ഖ"ന്തി വുച്ചതി. യസ്മാ പനേതം ബുദ്ധാദയോ അരിയാ പടിവിജ്ഝന്തി, തസ്മാ **"അരിയസച്ച"**ന്തി വുച്ചതി. അരിയപടിവിജ്ഝിതബ്ബഞ്ഹി സച്ചം പുരിമപദേ ഉത്തരപദലോപേന **"അരിയസച്ച"**ന്തി വുത്തം. അരിയസ്സ തഥാഗതസ്സ സച്ചന്തിപി അരിയസച്ചം. തഥാഗതേന ഹി സയം അധിഗതത്താ പവേദിതത്താ തതോ ഏവ ച അഞ്ഞേഹി അധിഗമനീയത്താ തം തസ്സ ഹോതീതി. അഥ വാ ഏതസ്സ അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ അരിയഭാവസിദ്ധിതോ അരിയസാധകം സച്ചന്തിപി **അരിയസച്ചം** പുബ്ബേ വിയ ഉത്തരപദലോപേന . അവിതഥഭാവേന വാ അരണീയത്താ അധിഗന്തബ്ബത്താ അരിയം സച്ചന്തിപി **അരിയസച്ചം**. സച്ചത്ഥം പന ചതുന്നമ്പി സച്ചാനം പരതോ ഏകജ്ഝം ദസ്സയിസ്സാമ.

ഇദാനി തം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം സരൂപതോ ദസ്സേതും **"ജാതിപി ദുക്ഖാ"**തിആദിമാഹ. തത്രായം **ജാതി**-സദ്ദോ അനേകത്ഥോ. തഥാ ഹേസ "ഏകമ്പി ജാതിം ദ്വേപി ജാതിയോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൧; മ॰ നി॰ ൧.൧൪൮) ഏത്ഥ ഭവേ

ആഗതോ. ‘‘അത്ഥി, വിസാഖേ, നിഗണ്ഠാ നാമ സമണജാതീ’’തി (അം॰ നി॰ ൩.൭൧) എത്ഥ നികായേ. ‘‘ജാതി ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാ’’തി (ധാതു॰ ൭൧) എത്ഥ സങ്ഖതലക്ഖണേ. ‘‘യം മാതുകുച്ഛിസ്മിം പഠമം ചിത്തം ഉപ്പന്നം പഠമം വിഞ്ഞാണം പാതുഭൂതം, തദുപാദായ സാവസ്സ ജാതീ’’തി (മഹാവ॰ ൧൨൪) എത്ഥ പടിസന്ധിയം. ‘‘സമ്പതിജാതോ, ആനന്ദ, ബോധിസത്തോ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧; മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭) എത്ഥ പസൂതിയം. ‘‘അക്ഖിത്തോ അനുപകുട്ഠോ ജാതിവാദേനാ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൦൩) എത്ഥ കുലേ. സ്വായമിധ ഗബ്ഭസേയ്യകാനം പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ യാവ മാതുകുച്ഛിമ്ഹാ നിക്ഖമനം, താവ പവത്തേസു ഖന്ധേസു, ഇതരേസം പടിസന്ധിക്ഖണേസ്വേവാതി ദട്ഠബ്ബോ. അയമ്പി ച പരിയായകഥാവ, നിപ്പരിയായതോ പന തത്ഥ തത്ഥ നിബ്ബത്തമാനാനം സത്താനം യേ ഖന്ധാ പാതുഭവന്തി, തേസം പഠമപാതുഭാവോ ജാതി നാമ.

കസ്മാ പനേസാ ദുക്ഖാതി ചേ? അനേകേസം ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവതോ. അനേകാനി ഹി ദുക്ഖാനി. സേയ്യഥിദം - ദുക്ഖദുക്ഖം വിപരിണാമദുക്ഖം സങ്ഖാരദുക്ഖം പടിച്ഛന്നദുക്ഖം അപ്പടിച്ഛന്നദുക്ഖം പരിയായദുക്ഖം നിപ്പരിയായദുക്ഖന്തി. തത്ഥ കായികചേതസികാ ദുക്ഖാ വേദനാ സഭാവതോ ച നാമതോ ച ദുക്ഖത്താ **ദുക്ഖദുക്ഖ**ന്തി വുച്ചതി. സുഖാ വേദനാ വിപരിണാമദുക്ഖുപ്പത്തിഹേതുതോ **വിപരിണാമദുക്ഖം**. ഉപേക്ഖാ വേദനാ ചേവ സേസാ ച തേഭൂമകാ സങ്ഖാരാ ഉദയബ്ബയപീളിതത്താ **സങ്ഖാരദുക്ഖം**. കണ്ണസൂലദന്തസൂലരാഗജപരിളാഹദോസജപരിളാഹാദികായികചേതസികാ ആബാധാ പുച്ഛിത്വാ ജാനിതബ്ബതോ ഉപക്കമസ്സ ച അപാകടഭാവതോ **പടിച്ഛന്നദുക്ഖം**. ദ്വത്തിംസകമ്മകാരണാദിസമുട്ഠാനോ ആബാധോ അപുച്ഛിത്വാവ ജാനിതബ്ബതോ ഉപക്കമസ്സ ച പാകടഭാവതോ **അപ്പടിച്ഛന്നദുക്ഖം**. ഠപേത്വാ ദുക്ഖദുക്ഖം സേസദുക്ഖം സച്ചവിഭങ്ഗേ ആഗതം ജാതിആദി സബ്ബമ്പി തസ്സ തസ്സ ദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവതോ **പരിയായദുക്ഖം**. ദുക്ഖദുക്ഖം പന **നിപ്പരിയായദുക്ഖ**ന്തി വുച്ചതി. തത്രായം ജാതി യം തം **ബാലപണ്ഡിതസുത്താ**ദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൮ ആദയോ) ഭഗവതാപി ഉപമാവസേന പകാസിതം ആപായികം ദുക്ഖം, യഞ്ച സുഗതിയമ്പി മനുസ്സലോകേ ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകാദിഭേദം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വത്ഥുഭാവതോ ദുക്ഖാ. തേനാഹു പോരാണാ -

‘‘ജായേഥ നോ ചേ നരകേസു സത്തോ;
തത്ഥഗ്ഗിദാഹാദികമപ്പസയ്ഹം;
ലഭേഥ ദുക്ഖം ന കുഹിം പതിട്ഠം;
ഇച്ചാഹ ദുക്ഖാതി മുനീധ ജാതിം.

‘‘ദുക്ഖം തിരച്ഛേസു കസാപതോദ-
ദണ്ഡാഭിഘാതാദിഭവം അനേകം;
യം തം കഥം തത്ഥ ഭവേയ്യ ജാതിം;
വിനാ തഹിം ജാതി തതോപി ദുക്ഖാ.

‘‘പേതേസു ദുക്ഖം പന ഖുപ്പിപാസാ-
വാതാതപാദിപ്പഭവം വിചിത്തം;
യസ്മാ അജാതസ്സ ന തത്ഥ അത്ഥി;
തസ്മാപി ദുക്ഖം മുനി ജാതിമാഹ.

‘‘തിബ്ബന്ധകാരേ ച അസയ്ഹ സീതേ;
ലോകന്തരേ യം അസുരേസു ദുക്ഖം;
ന തം ഭവേ തത്ഥ ന ചസ്സ ജാതി;
യതോ അയം ജാതി തതോപി ദുക്ഖാ.

‘‘യഞ്ചാപി ഗൂഥനരകേ വിയ മാതു ഗബ്ഭേ;
സത്തോ വസം ചിരമതോ ബഹി നിക്ഖമഞ്ച;
പപ്പോതി ദുക്ഖമതിഘോരമിദമ്പി നത്ഥി;
ജാതിം വിനാ ഇതിപി ജാതി അയഞ്ഹി ദുക്ഖാ.

‘‘കിം ഭാസിതേന ബഹുനാ നനു യം കുഹിഞ്ചി;
അത്ഥീധ കിഞ്ചിദപി ദുക്ഖമിദം കദാചി;
നേവത്ഥി ജാതിവിരഹേന യതോ മഹേസി;
ദുക്ഖാതി സബ്ബപഠമം ഇമമാഹ ജാതി’’ന്തി. (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൪൧; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൧; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൫; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൨-൩൩);

ജരാപി ദുക്ഖാതി എത്ഥ പന ദുവിധാ ജരാ സങ്ഖതലക്ഖണഞ്ച ഖണ്ഡിച്ചാദിസമ്മതോ സന്തതിയം ഏകഭവപരിയാപന്നക്ഖന്ധപുരാണഭാവോ ച, സാ ഇധ അധിപ്പേതാ. സാ പനേസാ ജരാ സങ്ഖാരദുക്ഖഭാവതോ ചേവ ദുക്ഖവത്ഥുതോ ച ദുക്ഖാ. യഞ്ഹി അങ്ഗപച്ചങ്ഗസിഥിലഭാവഇന്ദ്രിയവികാരവിരൂപതായോബ്ബനവിനാസവീരിയാവിസാദസതിമതിവിപ്പവാസപരപരിഭവാദിഅ കായികചേതസികം ദുക്ഖമുപ്പജ്ജതി, ജരാ തസ്സ വത്ഥു. തേനാഹു പോരാണാ -

‘‘അങ്ഗാനം സിഥിലീഭാവാ, ഇന്ദ്രിയാനം വികാരതോ;
യോബ്ബനസ്സ വിനാസേന, ബലസ്സ ഉപഘാതതോ.

‘‘വിപ്പവാസാ സതാദീനം, പുത്തദാരേഹി അത്തനോ;
അപ്പസാദനീയതോ ചേവ, ഭിയ്യോ ബാലത്തപത്തിയാ.

‘‘പപ്പോതി ദുക്ഖം യം മച്ചോ, കായികം മാനസം തഥാ;
സബ്ബമേതം ജരാഹേതു, യസ്മാ തസ്മാ ജരാ ദുഖാ’’തി. (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൪൨; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൨; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൫; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൨-൩൩);

ബ്യാധിപി ദുക്ഖോതി ഇദം പദം വിഭങ്ഗേ ദുക്ഖസച്ചനിദ്ദേസപാളിയം ന ആഗതം, തേനേവ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേപി** ദുക്ഖസച്ചനിദ്ദേസേ തം ന ഉദ്ധടം, **ധമ്മചക്കപവത്തന**സുത്തന്തപാളിയംയേവ പന ഉപലബ്ഭതി, തസ്മാ തത്ഥേവിമസ്സ വചനേ അഞ്ഞത്ഥ ച അവചനേ കാരണം വീമംസിതബ്ബം.

മരണമ്പി ദുക്ഖന്തി ഏത്ഥാപി ദുവിധം മരണം സങ്ഖതലക്ഖണഞ്ച. യം സന്ധായ വുത്തം ''ജരാമരണം ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിത''ന്തി (ധാതു॰ ൭൧). ഏകഭവപരിയാപന്നജീവിതിന്ദ്രിയപ്പബന്ധവിച്ഛേദോ ച. യം സന്ധായ വുത്തം ''നിച്ചം മരണതോ ഭയ''ന്തി (സു॰ നി॰ ൫൮൧; ജാ॰ ൧.൧൧.൮൮), തം ഇധ അധിപ്പേതം. ജാതിപച്ചയമരണം ഉപക്കമമരണം സരസമരണം ആയുക്ഖയമരണം പുഞ്ഞക്ഖയമരണന്തിപി തസ്സേവ നാമം. തയിദം ദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവതോ ദുക്ഖന്തി വേദിതബ്ബം. തേനാഹു പോരാണാ -

''പാപസ്സ പാപകമ്മാദി-നിമിത്തമനുപസ്സതോ;
ഭദ്ദസ്സാപസഹന്തസ്സ, വിയോഗം പിയവത്ഥുകം;
മീയമാനസ്സ യം ദുക്ഖം, മാനസം അവിസേസതോ.

''സബ്ബേസഞ്ചാപി യം സന്ധി-ബന്ധനച്ഛേദനാദികം;
വിതുജ്ജമാനമമ്മാനം, ഹോതി ദുക്ഖം സരീരജം.

''അസയ്ഹമപ്പടികാരം, ദുക്ഖസ്സേതസ്സിദം യതോ;
മരണം വത്ഥു തേനേതം, ദുക്ഖമിച്ചേവ ഭാസിത''ന്തി. (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൩൯; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൩; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൬; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൨-൩൩);

ഇമസ്മിഞ്ച ഠാനേ ''സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാപി ദുക്ഖാ''തി വിഭങ്ഗേ ദുക്ഖസച്ചനിദ്ദേസേ ആഗതം, ഇധ പന തം നത്ഥി, തത്ഥാപി കാരണം പരിയേസിതബ്ബം.

അപ്പിയേഹി സമ്പയോഗോ ദുക്ഖോതി ഏത്ഥ അപ്പിയസമ്പയോഗോ നാമ അമനാപേഹി സത്തസങ്ഖാരേഹി സമോധാനം. സോപി ദുക്ഖവത്ഥുതോ ദുക്ഖോ. തേനാഹു പോരാണാ -

''ദിസ്വാവ അപ്പിയേ ദുക്ഖം, പഠമം ഹോതി ചേതസി;
തദുപക്കമസമ്ഭൂത-മഥ കായേ യതോ ഇധ.

''തതോ ദുക്ഖദ്വയസ്സാപി, വത്ഥുതോ സോ മഹേസിനാ;
ദുക്ഖോ വുത്തോതി വിഞ്ഞേയ്യോ, അപ്പിയേഹി സമാഗമോ''തി.

പിയേഹി വിപ്പയോഗോ ദുക്ഖോതി ഏത്ഥ പന പിയവിപ്പയോഗോ നാമ മനാപേഹി സത്തസങ്ഖാരേഹി വിനാഭാവോ. സോപി സോകദുക്ഖസ്സ വത്ഥുതോ ദുക്ഖോ. തേനാഹു പോരാണാ -

''ഞാതിധനാദിവിയോഗാ;
സോകസരസമപ്പിതാ വിതുജ്ജന്തി;
ബാലാ യതോ തതോയം;
ദുക്ഖോതി മതോ പിയവിപ്പയോഗോ''തി.

യമ്പിച്ഛം ന ലഭതീതി ഏത്ഥ ''അഹോ വത മയം ന ജാതിധമ്മാ അസ്സാമാ''തിആദീസു അലബ്ഭനേയ്യവത്ഥൂസു ഇച്ഛാവ ''യമ്പിച്ഛം ന ലഭതി, തമ്പി ദുക്ഖ''ന്തി വുത്താ, സാപി ദുക്ഖവത്ഥുതോ ദുക്ഖാ. തേനാഹു പോരാണാ -

''തം തം പത്ഥയമാനാനം, തസ്സ തസ്സ അലാഭതോ;
യം വിഘാതമയം ദുക്ഖം, സത്താനം ഇധ ജായതി.

''അലബ്ഭനേയ്യവത്ഥൂനം, പത്ഥനാ തസ്സ കാരണം;
യസ്മാ തസ്മാ ജിനോ ദുക്ഖം, ഇച്ഛിതാലാഭമബ്രവീ''തി.

സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖാതി ഏത്ഥ പന യസ്മാ ഇന്ധനമിവ പാവകോ, ലക്ഖമിവ പഹരണാനി, ഗോരൂപം വിയ ഡംസമകസാദയോ, ഖേത്തമിവ ലായകാ, ഗാമം വിയ ഗാമഘാതകാ, ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകമേവ ജാതിആദയോ നാനപ്പകാരേഹി വിബാധേന്താ തിണലതാദീനി വിയ ഭൂമിയം, പുപ്ഫഫലപല്ലവാനി വിയ രുക്ഖേസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസുയേവ നിബ്ബത്തന്തി, ഉപാദാനക്ഖന്ധാനഞ്ച ആദിദുക്ഖം ജാതി, മജ്ഝേദുക്ഖം ജരാ, പരിയോസാനദുക്ഖം മരണം, മനോരഥവിഘാതപ്പത്താനഞ്ച ഇച്ഛാവിഘാതദുക്ഖം ഇച്ഛിതാലാഭോതി ഏവം നാനപ്പകാരതോ ഉപപരിക്ഖിയമാനാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാവ ദുക്ഖാതി യദേതം ഏകമേകം ദസ്സേത്വാ വുച്ചമാനം അനേകേഹിപി കപ്പേഹി ന സക്കാ അനവസേസതോ വത്തും, തസ്മാ തം സബ്ബമ്പി ദുക്ഖം ഏകജലബിന്ദുമ്ഹി സകലസമുദ്ദജലരസം വിയ യേസു കേസുചി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേസു സങ്ഖിപിത്വാ ദസ്സേതും ''സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖാ''തി ഭഗവാ അവോച. തേനാഹു പോരാണാ -

''ജാതിപ്പഭുതികം ദുക്ഖം, യം വുത്തമിധ താദിനാ;
അവുത്തം യഞ്ച തം സബ്ബം, വിനാ ഏതേ ന വിജ്ജതി.

''യസ്മാ തസ്മാ ഉപാദാന-ക്ഖന്ധാ സങ്ഖേപതോ ഇമേ;
ദുക്ഖാതി വുത്താ ദുക്ഖന്ത-ദേസകേന മഹേസിനാ''തി.

ഏവം സരൂപതോ ദുക്ഖസച്ചം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സമുദയസച്ചം ദസ്സേതും **''ഇദം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖസമുദയ''**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സം**-ഇതി അയം സദ്ദോ ''സമാഗമോ സമേത''ന്തിആദീസു സംയോഗം ദീപേതി, **ഉ**-ഇതി അയം ''ഉപ്പന്നം ഉദിത''ന്തിആദീസു ഉപ്പത്തിം. **അയ**-സദ്ദോ പന കാരണം ദീപേതി. ഇദഞ്ചാപി ദുതിയസച്ചം അവസേസപച്ചയസമായോഗേ സതി ദുക്ഖസ്സുപ്പത്തികാരണന്തി ദുക്ഖസ്സ സംയോഗേ ഉപ്പത്തികാരണത്താ ''ദുക്ഖസമുദയ''ന്തി വുച്ചതി. **യായം തണ്ഹാ**തി യാ അയം തണ്ഹാ. **പോനോബ്ഭവികാ**തി പുനബ്ഭവകരണം

പുനബ്ഭവോ ഉത്തരപദലോപേന, പുനബ്ഭവോ സീലമേതിസ്സാതി പോനോബ്ഭവികാ. നന്ദീരാഗേന സഹഗതാതി **നന്ദീരാഗസഹഗതാ**. ഇദം വുത്തം ഹോതി "നന്ദനതോ രജ്ജനതോ ച നന്ദീരാഗഭാവം സബ്ബാസു അവത്ഥാസു അപ്പച്ചക്ഖായ വുത്തിയാ നന്ദീരാഗസഹഗതാ"തി. **തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീ**തി യത്ര യത്ര അത്തഭാവോ നിബ്ബത്തതി, തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീ.

സേയ്യഥിദന്തി നിപാതോ, തസ്സ സാ കതമാതി ചേതി അയമത്ഥോ. രൂപതണ്ഹാദിഭേദേന ഛബ്ബിധായേവ തണ്ഹാ പവത്തിആകാരഭേദതോ കാമതണ്ഹാദിവസേന തിവിധാ വുത്താ. രൂപതണ്ഹായേവ ഹി യദാ ചക്ഖുസ്സ ആപാഥമാഗതം രൂപാരമ്മണം കാമസ്സാദവസേന അസ്സാദയമാനാ പവത്തതി, തദാ **കാമതണ്ഹാ** നാമ ഹോതി. യദാ തദേവാരമ്മണം ധുവം സസ്സതന്തി പവത്തായ സസ്സതദിട്ഠിയാ സദ്ധിം പവത്തതി, തദാ **ഭവതണ്ഹാ** നാമ ഹോതി. സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതോ ഹി രാഗോ "ഭവതണ്ഹാ"തി വുച്ചതി. യദാ പന തദേവാരമ്മണം ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതീതി പവത്തായ ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ സദ്ധിം പവത്തതി, തദാ **വിഭവതണ്ഹാ** നാമ ഹോതി. ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ ഹി രാഗോ "വിഭവതണ്ഹാ"തി വുച്ചതി. ഏസ നയോ സദ്ദതണ്ഹാദീസുപി.

കസ്മാ പനേത്ഥ തണ്ഹാവ സമുദയസച്ചം വുത്താതി? വിസേസഹേതുഭാവതോ. അവിജ്ജാ ഹി ഭവേസു ആദീനവം പടിച്ഛാദേന്തീ ദിട്ഠിആദിഉപാദാനഞ്ച തത്ഥ തത്ഥ അഭിനിവിസമാനം തണ്ഹം അഭിവഡ്ഢേതി, ദോസാദയോപി കമ്മസ്സ കാരണം ഹോന്തി, തണ്ഹാ പന തംതംഭവയോനിഗതിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താആവാസസത്തനികായകുലഭോഗിസ്സരിയാദിവിചിത്തതം അഭിപത്ഥേന്തീ കമ്മവിചിത്തതായ ഉപനിസ്സയതം കമ്മസ്സ ച സഹായഭാവം ഉപഗച്ഛന്തീ ഭവാദിവിചിത്തതം നിയമേതി, തസ്മാ ദുക്ഖസ്സ വിസേസഹേതുഭാവതോ അഞ്ഞേസുപി അവിജ്ജാഉപാദാനകമ്മാദീസു സുത്തേ അഭിധമ്മേ ച അവസേസകിലേസാകുസലമൂലാദീസു വുത്തേസു ദുക്ഖഹേതൂസു വിജ്ജമാനേസു തണ്ഹാവ "സമുദയസച്ച"ന്തി വുത്താതി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി ദുക്ഖനിരോധം അരിയസച്ചം ദസ്സേതും **"ഇദം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖനിരോധ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ **നി**-സദ്ദോ അഭാവം, **രോധ**-സദ്ദോ ച ചാരകം ദീപേതി, തസ്മാ അഭാവോ ഏത്ഥ സംസാരചാരകസങ്ഖാതസ്സ ദുക്ഖരോധസ്സ സബ്ബഗതിസുഞ്ഞത്താ, സമധിഗതേ വാ തസ്മിം സംസാരചാരകസങ്ഖാതസ്സ ദുക്ഖരോധസ്സ അഭാവോ ഹോതി തപ്പടിപക്ഖത്താതിപി "ദുക്ഖനിരോധ"ന്തി വുച്ചതി. ദുക്ഖസ്സ വാ അനുപ്പാദനിരോധപച്ചയത്താ **ദുക്ഖനിരോധം**. ദുക്ഖനിരോധം ദസ്സേന്തേന ചേത്ഥ **"യോ തസ്സായേവ തണ്ഹായാ"**തിആദിനാ നയേന സമുദയനിരോധോ വുത്തോ, സോ കസ്മാ വുത്തോതി ചേ? സമുദയനിരോധേന ദുക്ഖനിരോധോ. ബ്യാധിനിമിത്തവൂപസമേന ബ്യാധിവൂപസമോ വിയ ഹി ഹേതുനിരോധേന ഫലനിരോധോ, തസ്മാ സമുദയനിരോധേനേവ ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി, ന അഞ്ഞഥാ. തേനാഹ -

> "യഥാപി മൂലേ അനുപദ്ദവേ ദള്ഹേ;
> ഛിന്നോപി രുക്ഖോ പുനരേവ രൂഹതി;
> ഏവമ്പി തണ്ഹാനുസയേ അനൂഹതേ;
> നിബ്ബത്തതീ ദുക്ഖമിദം പുനപ്പുന"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൩൮);

ഇതി യസ്മാ സമുദയനിരോധേനേവ ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി, തസ്മാ ഭഗവാ ദുക്ഖനിരോധം ദസ്സേന്തോ സമുദയനിരോധേന ദേസേസി. സീഹസമാനവുത്തിനോ ഹി തഥാഗതാ. തേ ദുക്ഖം നിരോധേന്താ ദുക്ഖനിരോധഞ്ച ദേസേന്താ ഹേതുമ്ഹി പടിപജ്ജന്തി, ന ഫലേ. യഥാ ഹി സീഹോ യേനത്തനി സരോ ഖിത്തോ, തത്ഥേവ അത്തനോ ബലം ദസ്സേതി, ന സരേ, തഥാ ബുദ്ധാനം കാരണേ പടിപത്തി, ന ഫലേ. തിത്ഥിയാ പന സുവാനവുത്തിനോ. തേ ദുക്ഖം നിരോധേന്താ ദുക്ഖനിരോധഞ്ച ദേസേന്താ അത്തകിലമഥാനുയോഗദേസനാദീഹി ഫലേ പടിപജ്ജന്തി, ന ഹേതുമ്ഹി. യഥാ ഹി സുനഖാ കേനചി ലേഡ്ഡുപ്പഹാരേ ദിന്നേ ഭുസ്സന്താ ലേഡ്ഡും ഖാദന്തി, ന പഹാരദായകേ ഉട്ഠഹന്തി, ഏവം അഞ്ഞതിത്ഥിയാ ദുക്ഖം നിരോധേതുകാമാ കായഖേദമനുയുഞ്ജന്തി, ന കിലേസനിരോധനം, ഏവം താവ ദുക്ഖനിരോധസ്സ സമുദയനിരോധവസേന ദേസനായ പയോജനം വേദിതബ്ബം.

അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ. **തസ്സായേവ തണ്ഹായാ**തി തസ്സാ "പോനോബ്ഭവികാ"തി വത്വാ കാമതണ്ഹാദിവസേന വിഭത്തതണ്ഹായ. വിരാഗോ വുച്ചതി മഗ്ഗോ. "വിരാഗാ വിമുച്ചതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൫; സം॰ നി॰ ൩.൧൪, ൭൯) ഹി വുത്തം. വിരാഗേന നിരോധോ വിരാഗനിരോധോ, അനുസയസമുഗ്ഘാതതോ അസേസോ വിരാഗനിരോധോ **അസേസവിരാഗനിരോധോ**. അഥ വാ വിരാഗോതി പഹാനം വുച്ചതി, തസ്മാ അനുസയസമുഗ്ഘാതതോ അസേസോ വിരാഗോ അസേസോ നിരോധോതി ഏവമ്പേത്ഥ യോജനാ ദട്ഠബ്ബാ, അത്ഥതോ പന സബ്ബാനേവ ഏതാനി നിബ്ബാനസ്സ വേവചനാനി. പരമത്ഥതോ ഹി ദുക്ഖനിരോധോ അരിയസച്ചന്തി നിബ്ബാനം വുച്ചതി. യസ്മാ പന തം ആഗമ്മ തണ്ഹാ വിരജ്ജതി ചേവ നിരുജ്ഝതി ച, തസ്മാ "വിരാഗോ"തി ച "നിരോധോ"തി ച വുച്ചതി. യസ്മാ ച തദേവ ആഗമ്മ തസ്സാ ചാഗാദയോ ഹോന്തി, കാമഗുണാലയാദീസു ചേത്ഥ ഏകോപി ആലയോ നത്ഥി, തസ്മാ **ചാഗോ പടിനിസ്സഗ്ഗോ മുത്തി അനാലയോ**തി വുച്ചതി.

ഇദാനി ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദാഅരിയസച്ചം ദസ്സേതും **"ഇദം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ"**തിആദിമാഹ. യസ്മാ പനേതം അരിയസച്ചം ദുക്ഖനിരോധം ഗച്ഛതി ആരമ്മണവസഏന തദഭിമുഖഭൂതത്താ, പടിപദാ ച ഹോതി ദുക്ഖനിരോധപ്പത്തിയാ, തസ്മാ "ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തി വുച്ചതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ. കോ പന നേസം ദുക്ഖാദീനം സച്ചട്ഠോതി? യോ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഉപപരിക്ഖിയമാനാനം മായാവ വിപരീതോ, മരീചിവ വിസംവാദകോ, തിത്ഥിയാനം അത്താ വിയ അനുപലബ്ഭസഭാവോ ച ന ഹോതി, അഥ ഖോ ബാധനപ്പഭവസന്തിനിയ്യാനപ്പകാരേന തച്ഛാവിപരീതഭൂതഭാവേന അരിയഞാണസ്സ ഗോചരോ ഹോതിയേവ, ഏസ അഗ്ഗിലക്ഖണം വിയ ലോകപകതി വിയ ച തച്ഛാവിപരീതഭൂതഭാവോ സച്ചട്ഠോതി വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച അഗ്ഗിലക്ഖണം നാമ ഉണ്ഹത്തം. തഞ്ഹി കത്ഥചി കട്ഠാദിഉപാദാനഭേദേ വിസംവാദകം വിപരീതം അഭൂതം വാ കദാചിപി ന ഹോതി, "ജാതിധമ്മാ ജരാധമ്മാ, അഥോ മരണധമ്മിനോ"തി (അ॰ നി॰ ൫.൫൭) ഏവം വുത്തജാതിആദികാ ലോകപകതീതി വേദിതബ്ബാ. "ഏകച്ചാനം തിരച്ഛാനാനം തിരിയം ദീഘതാ, മനുസ്സാദീനം ഉദ്ധം ദീഘതാ, വുദ്ധിനിട്ഠപ്പത്താനം പുന അവഡ്ഢനന്തി ഏവമാദികാ ച ലോകപകതീ"തി വദന്തി.

അപിച -

നാബാധകം യതോ ദുക്ഖം, ദുക്ഖാ അഞ്ഞം ന ബാധകം;
ബാധകത്തനിയാമേന, തതോ സച്ചമിദം മതം.

തം വിനാ നാഞ്ഞതോ ദുക്ഖം, ന ഹോതി ന ച തം തതോ;
ദുക്ഖഹേതുനിയാമേന, ഇതി സച്ചം വിസത്തികാ.

നാഞ്ഞാ നിബ്ബാനതോ സന്തി, സന്തം ന ച ന തം യതോ;
സന്തഭാവനിയാമേന, തതോ സച്ചമിദം മതം.

മഗ്ഗാ അഞ്ഞം ന നിയ്യാനം, അനിയ്യാനോ ന ചാപി സോ;
തച്ഛനിയ്യാനഭാവത്താ, ഇതി സോ സച്ചസമ്മതോ.

ഇതി തച്ഛാവിപല്ലാസ-ഭൂതഭാവം ചതൂസുപി;
ദുക്ഖാദീസ്വവിസേസേന, സച്ചട്ഠം ആഹു പണ്ഡിതാതി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൯);

൧൪. **പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസൂ**തി ഇതോ പുബ്ബേ “ഇദം ദുക്ഖ”ന്തിആദിനാ ന അനുസ്സുതേസു അസ്സുതപുബ്ബേസു ചതുസച്ചധമ്മേസു. **ചക്ഖു**ന്തിആദീനി ഞാണവേവചനാനേവ. ഞാണമേവ ഹേത്ഥ പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനട്ഠേന ചക്ഖു വിയാതി **ചക്ഖു,** ഞാണട്ഠേന **ഞാണം,** പകാരതോ ജാനനട്ഠേന **പഞ്ഞാ,** പടിവിജ്ഝനട്ഠേന **വിജ്ജാ,** സച്ചപ്പടിച്ഛാദകസ്സ മോഹന്ധകാരസ്സ വിധമനതോ ഓഭാസനട്ഠേന **ആലോകോ**തി വുത്തം. തം പനേതം ചതൂസു സച്ചേസു ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം നിദ്ദിട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം.

൧൫. **യാവകീവഞ്ചാ**തി യത്തകം കാലം. **തിപരിവട്ട**ന്തി സച്ചഞാണകിച്ചഞാണകതഞാണസങ്ഖാതാനം തിണ്ണം പരിവട്ടാനം വസേന തിപരിവട്ടം. സച്ചഞാണാദിവസേന ഹി തയോ പരിവട്ടാ ഏതസ്സാതി തിപരിവട്ടന്തി വുച്ചതി ഞാണദസ്സനം. ഏത്ഥ ച “ഇദം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം, ഇദം ദുക്ഖസമുദയ”ന്തി ഏവം ചതൂസു സച്ചേസു യഥാഭൂതഞാണം **സച്ചഞാണം** നാമ. തേസുയേവ “പരിഞ്ഞേയ്യം പഹാതബ്ബം സച്ഛികാതബ്ബം ഭാവേതബ്ബ”ന്തി ഏവം കത്തബ്ബകിച്ചജാനനഞാണം **കിച്ചഞാണം** നാമ. “പരിഞ്ഞാതം പഹീനം സച്ഛികതം ഭാവിത”ന്തി ഏവം തസ്സ കതഭാവജാനനഞാണം **കതഞാണം** നാമ. **ദ്വാദസാകാര**ന്തി തേസംയേവ ഏകേകസ്മിം സച്ചേ തിണ്ണം തിണ്ണം ആകാരാനം വസേന ദ്വാദസാകാരം. **ഞാണദസ്സന**ന്തി ഏതേസം തിപരിവട്ടാനം ദ്വാദസന്നം ആകാരാനം വസേന ഉപ്പന്നഞാണസങ്ഖാതം ദസ്സനം.

അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിന്തി ഉത്തരവിരഹിതം സബ്ബസേട്ഠം സമ്മാ സാമഞ്ച ബോധിം. അഥ വാ പസത്ഥം സുന്ദരഞ്ച ബോധിം. **ബോധീ**തി ച ഭഗവതോ അരഹത്തമഗ്ഗോ ഇധാധിപ്പേതോ. സാവകാനം അരഹത്തമഗ്ഗോ അനുത്തരാ ബോധി ഹോതി, ന ഹോതീതി? ന ഹോതി. കസ്മാ? അസബ്ബഗുണദായകത്താ. തേസഞ്ഹി കസ്സചി അരഹത്തമഗ്ഗോ അരഹത്തഫലമേവ ദേതി, കസ്സചി തിസ്സോ വിജ്ജാ, കസ്സചി ഛ അഭിഞ്ഞാ, കസ്സചി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ, കസ്സചി സാവകപാരമീഞാണം. പച്ചേകബുദ്ധാനമ്പി പച്ചേകബോധിഞാണമേവ ദേതി, ബുദ്ധാനം പന സബ്ബഗുണസമ്പത്തിം ദേതി അഭിസേകോ വിയ രഞ്ഞോ സബ്ബലോകിസ്സരിയഭാവം. തസ്മാ അഞ്ഞസ്സ കസ്സചിപി അനുത്തരാ ബോധി ന ഹോതീതി. **അഭിസമ്ബുദ്ധോതി പച്ചഞ്ഞാസി**ന്തി അഭിസമ്ബുദ്ധോ അഹം പത്തോ പടിവിജ്ഝിത്വാ ഠിതോതി ഏവം പടിജാനിം. **ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദീ**തി അധിഗതഗുണാനം യാഥാവതോ ദസ്സനസമത്ഥം പച്ചവേക്ഖണഞാണഞ്ച പന മേ ഉദപാദി. **അകുപ്പാ മേ വിമുത്തീ**തി അയം മയ്ഹം അരഹത്തഫലവിമുത്തി അകുപ്പാ പടിപക്ഖേഹി ന കോപേതബ്ബാതി ഏവം ഞാണം ഉദപാദി. തത്ഥ ദ്വീഹാകാരേഹി അകുപ്പതാ വേദിതബ്ബാ മഗ്ഗസങ്ഖാതകാരണതോ ച ആരമ്മണതോ ച. സാ ഹി ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി സമുച്ഛിന്നകിലേസാനം പുന അനിവത്തനതായ **കാരണതോപി** അകുപ്പാ, അകുപ്പധമ്മം നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തതായ **ആരമ്മണതോപി** അകുപ്പാ അനാകുപ്പാരമ്മണാനം ലോകിയസമാപത്തീനം തദഭാവതോ. **അന്തിമാ**തി പച്ഛിമാ. **നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ**തി ഇദാനി പുന അഞ്ഞോ ഭവോ നാമ നത്ഥീതി.

ഇമസ്മിഞ്ച പന വേയ്യാകരണസ്മിന്തി ഇമസ്മിം നിഗ്ഗാഥകേ സുത്തേ. നിഗ്ഗാഥകഞ്ഹി സുത്തം പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനസഹിതം “വേയ്യാകരണ”ന്തി വുച്ചതി. **ഭഞ്ഞമാനേ**തി ഭണിയമാനേ, ദേസിയമാനേതി അത്ഥോ. **വിരജ**ന്തി അപായഗമനീയരാഗരജാദീനം വിഗമേന വിരജം. **വീതമല**ന്തി അനവസേസദിട്ഠിവിചികിച്ഛാമലാപഗമേന വീതമലം . പഠമമഗ്ഗവജ്ഝകിലേസരജാഭാവേന വാ **വിരജം,** പഞ്ചവിധദുസ്സീല്യമലാപഗമേന **വീതമലം. ധമ്മചക്ഖു**ന്തി **ബ്രഹ്മായുസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൫ ആദയോ) ഹേട്ഠിമാ തയോ മഗ്ഗാ വുത്താ, **ചൂളരാഹുലോവാദേ** (മ॰ നി॰ ൩.൪൧൬ ആദയോ) ആസവക്ഖയോ, ഇധ പന സോതാപത്തിമഗ്ഗോ അധിപ്പേതോ. ചതുസച്ചസങ്ഖാതേസു ധമ്മേസു തേസം ദസ്സനട്ഠേന ചക്ഖൂതി **ധമ്മചക്ഖു,** ഹേട്ഠിമേസു വാ തീസു മഗ്ഗധമ്മേസു ഏകം സോതാപത്തിമഗ്ഗസങ്ഖാതം ചക്ഖൂതി **ധമ്മചക്ഖു,** സമഥവിപസ്സനാധമ്മനിബ്ബത്തതായ സീലാദിതിവിധധമ്മക്ഖന്ധഭൂതതായ വാ ധമ്മമയം ചക്ഖൂതിപി **ധമ്മചക്ഖു,** തസ്സ ഉപ്പത്തിആകാരദസ്സനത്ഥം **“യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മ”**ന്തി ആഹ. നനു ച മഗ്ഗഞാണം അസങ്ഖതധമ്മാരമ്മണം, ന സങ്ഖതധമ്മാരമ്മണന്തി? സച്ചമേതം, യസ്മാ തം നിരോധം ആരമ്മണം കത്വാ കിച്ചവസേന സബ്ബസങ്ഖതം അസമ്മോഹപ്പടിവേധവസേന പടിവിജ്ഝന്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ തഥാ വുത്തം.

൧൭. **ധമ്മചക്കേ**തി പടിവേധഞാണഞ്ചേവ ദേസനാഞാണഞ്ച പവത്തനട്ഠേന ചക്കന്തി ധമ്മചക്കം. ബോധിപല്ലങ്കേ നിസിന്നസ്സ ഹി ചതൂസു സച്ചേസു ഉപ്പന്നം ദ്വാദസാകാരം പടിവേധഞാണമ്പി, ഇസിപതനേ നിസിന്നസ്സ ദ്വാദസാകാരായ സച്ചദേസനായ പവത്തകം ദേസനാഞാണമ്പി ധമ്മചക്കം നാമ. ഉഭയമ്പി ഹേതം ദസബലസ്സ ഉരേ പവത്തഞാണമേവ. തദുഭയം ഇമായ ദേസനായ പകാസേന്തേന ഭഗവതാ ധമ്മചക്കം പവത്തിതം നാമ. തം പനേതം ധമ്മചക്കം യാവ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ അട്ഠാരസഹി ബ്രഹ്മകോടീഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാതി, താവ ഭഗവാ **പവത്തേതി** നാമ പവത്തനകിച്ചസ്സ അനിട്ഠിതത്താ. പതിട്ഠിതേ **പവത്തിതം** നാമ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനന്തരധാനതോ പട്ഠായ യാവ ബുദ്ധുപ്പാദോ, ഏത്തകം കാലം അപ്പവത്തപുബ്ബസ്സ പവത്തിതത്താ. തം സന്ധായ “പവത്തിതേ ച പന ഭഗവതാ ധമ്മചക്കേ ഭുമ്മാ ദേവാ സദ്ദമനുസ്സാവേസു”ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഭുമ്മാ**തി ഭൂമട്ഠകദേവതാ. **സദ്ദമനുസ്സാവേസു**ന്തി ഏകപ്പഹാരേനേവ സാധുകാരം ദത്വാ “ഏതം ഭഗവതാ”തിആദീനി വദന്താ അനുസ്സാവയിംസു. **ഓഭാസോ**തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാനുഭാവേന പവത്തോ ചിത്തപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനോ ഓഭാസോ. സോ ഹി തദാ ദേവാനം ദേവാനുഭാവം അതിക്കമിത്വാ വിരോചിത്ഥ. **അഞ്ഞാസി വത ഭോ കോണ്ഡഞ്ഞോ**തി ഇമസ്സപി ഉദാനസ്സ ഉദാഹരണഘോസോ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിത്വാ അട്ഠാസി. ഭഗവതോ ഹി ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസ്സ ആരമ്ഭേ വിയ പരിസമാപനേപി അതിവിയ ഉളാരതമം പീതിസോമനസ്സം ഉദപാദി.

൧൮. ദിട്ഠോ അരിയസച്ചധമ്മോ ഏതേനാതി **ദിട്ഠധമ്മോ**. ഏസ നയോ സേസപദേസുപി. ഏത്ഥ ച ദസ്സനം നാമ ഞാണദസ്സനതോ അഞ്ഞമ്പി അത്ഥീതി തംനിവത്തനത്ഥം **"പത്തധമ്മോ"**തി വുത്തം. പത്തി ച ഞാണസമ്പത്തിതോ അഞ്ഞാപി വിജ്ജതീതി തതോ വിസേസനത്ഥം **"വിദിതധമ്മോ"**തി വുത്തം. സാ പനേസാ വിദിതധമ്മതാ ഏകദേസതോപി ഹോതീതി നിപ്പദേസതോ വിദിതഭാവം ദസ്സേതും **"പരിയോഗാള്ഹധമ്മോ"**തി വുത്തം. തേനസ്സ സച്ചാഭിസമ്ബോധിംയേവ ദീപേതി. മഗ്ഗഞാണഞ്ഹി ഏകാഭിസമയവസേന പരിഞ്ഞാദികിച്ചം സാധേന്തം നിപ്പദേസേന ചതുസച്ചധമ്മം സമന്തതോ ഓഗാള്ഹം നാമ ഹോതി. സപ്പടിഭയകന്താരസദിസാ സോളസവത്ഥുകാ അട്ഠവത്ഥുകാ ച തിണ്ണാ വിചികിച്ഛാ അനേനാതി **തിണ്ണവിചികിച്ഛോ**. പവത്തിആദീസു "ഏവം നുഖോ ന നുഖോ"തി ഏവം പവത്തികാ വിഗതാ സമുച്ഛിന്നാ കഥംകഥാ അസ്സാതി **വിഗതകഥംകഥോ. വേസാരജ്ജപ്പത്തോ**തി സാരജ്ജകരാനം പാപധമ്മാനം പഹീനത്താ തപ്പടിപക്ഖേസു ച സീലാദീസു ഗുണേസു സുപ്പതിട്ഠിതത്താ വിസാരദഭാവം വേയ്യത്തിയം പത്തോ അധിഗതോ. സ്വായം വേസാരജ്ജപ്പത്തിസുപ്പതിട്ഠിതഭാവോ കത്ഥാതി ആഹ **"സത്ഥുസാസനേ"**തി. അത്തനാ പച്ചക്ഖതോ അധിഗതത്താ ന പരം പച്ചേതി, പരസ്സ സദ്ധായ ഏത്ഥ നപ്പവത്തതി, ന തസ്സ പരോ പച്ചേതബ്ബോ അത്ഥീതി **അപരപ്പച്ചയോ**.

ലഭേയ്യാഹന്തി ലഭേയ്യം അഹം, ആയാചനവചനമേതം. **ഏഹീ**തി ആയാചിതാനം പബ്ബജ്ജൂപസമ്പദാനം അനുമതഭാവപ്പകാസനവചനം, തസ്മാ ഏഹി സമ്പടിച്ഛാഹി യഥായാചിതം പബ്ബജ്ജൂപസമ്പദവിസേസന്തി അത്ഥോ. **ഇതി**-സദ്ദോ തസ്സ ഏഹിഭിക്ഖൂപസമ്പദാപടിലാഭനിമിത്തവചനപരിയോസാനദസ്സനോ. തദവസാനോ ഹി തസ്സ ഭിക്ഖുഭാവോ. തേനേവാഹ **"ഏഹി ഭിക്ഖൂതി ഭഗവതോ വചനേന അഭിനിപ്ഫന്നാ സാവ തസ്സ ആയസ്മതോ ഏഹിഭിക്ഖൂപസമ്പദാ അഹോസീ"**തി. **ചര ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി ഉപരിമഗ്ഗത്തയസങ്ഖാതം ബ്രഹ്മചരിയം സമധിഗച്ഛ. കിമത്ഥം? **സമ്മാ ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായ**. ഇധാപി "അവോചാ"തി സമ്ബന്ധിതബ്ബം. "നവ കോടിസഹസ്സാനീ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൦; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൯൭) വുത്തപ്പഭേദാനം അനേകസഹസ്സാനം സംവരവിനയാനം സമാദിയിത്വാ വത്തനേന ഉപരിഭൂതാ അഗ്ഗഭൂതാ സമ്പദാതി **ഉപസമ്പദാ**.

൧൯. **നീഹാരഭത്തോ**തി നീഹടഭത്തോ, ഗാമതോ ഭിക്ഖം നീഹരിത്വാ ഭിക്ഖൂഹി ദിന്നഭത്തോതി അത്ഥോ . ഭഗവാ ഹി ദഹരകുമാരകേ വിയ തേ ഭിക്ഖൂ പരിഹരന്തോ പാടിപദദിവസതോ പട്ഠായ പിണ്ഡപാതത്ഥായപി ഗാമം അപവിസിത്വാ അന്തോവിഹാരേയേവ വസി.

ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അനത്തലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. **ആമന്തേസീ**തി ആസാള്ഹീപുണ്ണമദിവസേ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനതോ പട്ഠായ അനുക്കമേന സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠിതേ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞപ്പമുഖേ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ "ഇദാനി തേസം ആസവക്ഖയായ ധമ്മം ദേസേസ്സാമീ"തി പഞ്ചമിയാ പക്ഖസ്സ ആമന്തേസി. **അനത്താ**തി അവസവത്തനട്ഠേന അസാമികട്ഠേന സുഞ്ഞതട്ഠേന അത്തപടിക്ഖേപട്ഠേനാതി ഏവം ചതൂഹി കാരണേഹി അനത്താ. തഥ "ഉപ്പന്നം രൂപം ഠിതിം മാ പാപുണാതു, ഠാനപ്പത്തം മാ ജീരതു, ജരപ്പത്തം മാ ഭിജ്ജതു, ഉദയബ്ബയേഹി മാ കിലമയതൂ"തി ന ഏത്ഥ കസ്സചി വസീഭാവോ അത്ഥി, സ്വായമസ്സ **അവസവത്തനട്ഠോ**. സാമിഭൂതസ്സ കസ്സചി അഭാവോ **അസാമികട്ഠോ**. നിവാസീകാരകവേദകഅധിട്ഠായകവിരഹേന തതോ സുഞ്ഞതാ **സുഞ്ഞതട്ഠോ**. പരപരികപ്പിതഅത്തസഭാവാഭാവോ ഏവ **അത്തപടിക്ഖേപട്ഠോ**. ഇദാനി അനത്തതംയേവ വിഭാവേതും **"രൂപഞ്ച ഹിദം ഭിക്ഖവേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അത്താ അഭവിസ്സാ**തി കാരകോ വേദകോ സയംവസീതി ഏവംഭൂതോ അത്താ അഭവിസ്സാതി അധിപ്പായോ. ഏവഞ്ഹി സതി രൂപസ്സ ആബാധായ സംവത്തനം അയുജ്ജമാനകം സിയാ. കാമഞ്ചേത്ഥ "യസ്മാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, രൂപം അനത്താ, തസ്മാ രൂപം ആബാധായ സംവത്തതീ"തി രൂപസ്സ അനത്തതായ ദുക്ഖതാ വിഭാവിതാ വിയ ദിസ്സതി, തഥാപി "യസ്മാ രൂപം ആബാധായ സംവത്തതി, തസ്മാ അനത്താ"തി പാകടായ സാബാധതായ രൂപസ്സ അത്തസാരാഭാവോ വിഭാവിതോ, തതോ ഏവ ച "ന ച ലബ്ഭതി രൂപേ 'ഏവം മേ രൂപം ഹോതു, ഏവം മേ രൂപം മാ അഹോസീ'തി" രൂപേ കസ്സചി അനിസ്സരതാ തസ്സ ച അവസവത്തനാകാരോ ദസ്സിതോ. **വേദനാദീസു**പി ഏസേവ നയോ.

൨൧. **തം കിംമഞ്ഞഥ ഭിക്ഖവേ**തി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം? ഏത്തകേന ഠാനേന അനത്തലക്ഖണമേവ കഥിതം, ന അനിച്ചദുക്ഖലക്ഖണാനി, ഇദാനി താനി ദസ്സേത്വാ സമോധാനേത്വാ തീണിപി ലക്ഖണാനി ദസ്സേതും ഇദമാരദ്ധന്തി വേദിതബ്ബം. **അനിച്ചം ഭന്തേ**തി ഭന്തേ യസ്മാ ഹുത്വാ ന ഹോതി, തസ്മാ അനിച്ചം. യസ്മാ പുബ്ബേ അസന്തം പച്ചയസമവായേന ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പുന ഭങ്ഗുപഗമനേന ന ഹോതി, തസ്മാ ന നിച്ചന്തി അനിച്ചം, അദ്ധുവന്തി അധിപ്പായോ. അഥ വാ ഉപ്പാദവയവന്തതായ താവകാലികതായ വിപരിണാമകോടിയാ നിച്ചപ്പടിക്ഖേപതോതി ഇമേഹിപി കാരണേഹി **അനിച്ചം**. ഏത്ഥ ഖണേ ഖണേ ഉപ്പജ്ജനവസേന നിരുജ്ഝനവസേന ച പവത്തനതോ **ഉപ്പാദവയവന്തതാ**. തങ്ഖണികതായ **താവകാലികതാ**. വിപരിണാമവന്തതായ **വിപരിണാമകോടി**. രൂപഞ്ഹി ഉപ്പാദാദിവികാരാപജ്ജനേന വിപരിണാമന്തം വിനാസം പാപുണാതി. നിച്ചസഭാവാഭാവോ ഏവ **നിച്ചപടിക്ഖേപോ**. അനിച്ചാ ഹി ധമ്മാ, തേനേവ അത്തനോ അനിച്ചഭാവേന അത്ഥതോ നിച്ചതം പടിക്ഖിപന്തി നാമ.

ദുക്ഖം ഭന്തേതി ഭന്തേ പടിപീളനാകാരേന ദുക്ഖം. ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗവസേന ഹി രൂപസ്സ നിരന്തരം ബാധതി, പടിപീളനാകാരേനസ്സ ദുക്ഖതാ. അഥ വാ സന്താപട്ഠേന ദുക്ഖമട്ഠേന ദുക്ഖവത്ഥുകട്ഠേന സുഖപടിക്ഖേപട്ഠേന ചാതി ചതൂഹി കാരണേഹി ദുക്ഖം. ഏത്ഥ ച **സന്താപോ** നാമ ദുക്ഖദുക്ഖതാദിവസേന സന്താപനം പരിദഹനം. തതോ ഏവസ്സ ദുസ്സഹതായ **ദുക്ഖമതാ**. തിസ്സന്നം ദുക്ഖതാനം സംസാരദുക്ഖസ്സ ച അധിട്ഠാനതായ **ദുക്ഖവത്ഥുകതാ**. സുഖസഭാവാഭാവോ ഏവ **സുഖപടിക്ഖേപോ. വിപരിണാമധമ്മ**ന്തി ജരായ മരണേന ച വിപരിണാമസഭാവം. **കല്ലം നൂ**തി യുത്തം നു. **ത**ന്തി ഏവം അനിച്ചം ദുക്ഖം വിപരിണാമധമ്മം രൂപം. **ഏതം മമാ**തി തണ്ഹാഗാഹോ മമങ്കാരഭാവതോ. **ഏസോഹമസ്മീ**തി മാനഗാഹോ അഹങ്കാരഭാവതോ. **ഏസോ മേ അത്താ**തി ദിട്ഠിഗാഹോ അത്തഭാവവിപല്ലാസഗ്ഗാഹതോ. **തണ്ഹാഗാഹോ** ചേത്ഥ അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതവസേന, **മാനഗാഹോ** നവവിധമാനവസേന, **ദിട്ഠിഗാഹോ** ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിവസേന വേദിതബ്ബോ. ഇമേസം തിണ്ണം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗാഹാനം വസേന യുത്തം നു തം സമനുപസ്സിതുന്തി വുത്തം ഹോതി.

ഇതി ഭഗവാ അനിച്ചദുക്ഖവസേന അനത്തലക്ഖണംയേവ ദസ്സേസി. ഭഗവാ ഹി കത്ഥചി അനിച്ചവസേന അനത്തതം ദസ്സേതി, കത്ഥചി ദുക്ഖവസേന, കത്ഥചി ഉഭയവസേന. തഥാ ഹി "ചക്ഖു അത്താതി യോ വദേയ്യ, തം ന ഉപപജ്ജതി, ചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദോപി വയോപി പഞ്ഞായതി. യസ്സ ഖോ പന ഉപ്പാദോപി വയോപി പഞ്ഞായതി, 'അത്താ മേ

ഉപ്പജ്ജതി ചേവ വേതി ചാ'തി ഇച്ഛസ്സ ഏവമാഗതം ഹോതി, തസ്മാ തം ന ഉപപജ്ജതി. 'ചക്ഖു അത്താ'തി യോ വദേയ്യ, ഇതി ചക്ഖു അനത്താ"തി ഇമസ്മിഞ്ച **ഛഛക്കസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ന.൪൨൨) അനിച്ചവസേന അനത്തതം ദസ്സേസി. "രൂപഞ്ച ഹിദം, ഭിക്ഖവേ, അത്താ അഭവിസ്സ...പേ॰... ഏവം മേ രൂപം മാ അഹോസീ"തി ഇമസ്മിംയേവ അനത്തലക്ഖണസുത്തേ ദുക്ഖവസേന അനത്തതം ദസ്സേസി. "രൂപം, ഭിക്ഖവേ, അനിച്ചം, യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ, യദനത്താ, തം 'നേതം മമ, നേസോഹമസ്മി, ന മേ സോ അത്താ'തി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദട്ഠബ്ബ"ന്തി ഇമസ്മിം **അരഹന്തസുത്തേ** (സം॰ നി॰ ന.൭൬-൭൭) ഉഭയവസേന അനത്തതം ദസ്സേസി. കസ്മാ? അനിച്ചം ദുക്ഖഞ്ച പാകടം, അനത്താ അപാകടം. പരിഭോഗഭാജനാദീസു ഹി ഭിന്നേസു "അഹോ അനിച്ച"ന്തി വദന്തി, "അഹോ അനത്താ"തി പന വത്താ നാമ നത്ഥി. സരീരേ ഗണ്ഡപിളകാസു വാ ഉട്ഠിതാസു കണ്ടകേന വാ വിദ്ധാ "അഹോ ദുക്ഖ"ന്തി വദന്തി, "അഹോ അനത്താ"തി പന വത്താ നാമ നത്ഥി. കസ്മാ? ഇദഞ്ഹി അനത്തലക്ഖണം നാമ അവിഭൂതം ദുദ്ദസം ദുപ്പഞ്ഞാപനം. തഥാ ഹി സരഭങ്ഗാദയോപി സത്ഥാരോ നാദ്ദസംസു, കുതോ പഞ്ഞാപനാ, തേന നം ഭഗവാ അനിച്ചവസേന വാ ദുക്ഖവസേന വാ ഉഭയവസേന വാ ദസ്സേസി. തയിദം ഇമസ്മിമ്പി തേപരിവട്ടേ അനിച്ചദുക്ഖവസേനേവ ദസ്സിതം. **വേദനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൨൨. **തസ്മാതിഹാ**തി തസ്മാ ഇച്ചേവ വുത്തം. **തി**-കാര **ഹ**-കാരാ നിപാതാ, യസ്മാ ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താ, തസ്മാതി അത്ഥോ. **യം കിഞ്ചീ**തി അനവസേസപരിയാദാനമേതം. **യ**ന്തി ഹി സാമഞ്ഞേന അനിയമദസ്സനം, **കിഞ്ചീ**തി പകാരതോ ഭേദം ആമസിത്വാ അനിയമദസ്സനം. ഉഭയേനപി അതീതം വാ...പേ॰... സന്തികേ വാ അപ്പം വാ ബഹും വാ യാദിസം വാ താദിസം വാ നപുംസകനിദ്ദേസാരഹം സബ്ബം ബ്യാപേത്വാ സങ്ഗണ്ഹാതി, തസ്മാ അനവസേസപരിയാദാനമേതം "യം കിഞ്ചീ"തി. ഏവഞ്ച സതി അഞ്ഞേസുപി നപുംസകനിദ്ദേസാരഹേസു പസങ്ഗം ദിസ്വാ തത്ഥ അധിപ്പേതത്ഥം അധിച്ച പവത്തനതോ അതിപ്പസങ്ഗസ്സ നിയമനത്ഥം **"രൂപ"**ന്തി വുത്തം. ഏവം പദദ്വയേനപി രൂപസ്സ അസേസപരിഗ്ഗഹോ കതോ ഹോതി. അഥസ്സ അതീതാദിവിഭാഗം ആരഭതി **"അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്ന"**ന്തിആദിനാ. തഞ്ഹി കിഞ്ചി അതീതം കിഞ്ചി അനാഗതാദിഭേദന്തി. ഏസ നയോ **വേദനാ**ദീസുപി.

തത്ഥ രൂപം താവ അദ്ധാസന്തതിസമയഖണവസേന ചതുധാ അതീതം നാമ ഹോതി, തഥാ അനാഗതപച്ചുപ്പന്നം. തത്ഥ **അദ്ധാവസേന** താവ ഏകസ്സ ഏകസ്മിം ഭവേ പടിസന്ധിതോ പുബ്ബേ അതീതം, ചുതിതോ ഉദ്ധമനാഗതം, ഉഭിന്നമന്തരേ പച്ചുപ്പന്നം. **സന്തതിവസേന** സഭാഗേകഉതുസമുട്ഠാനഏകാഹാരസമുട്ഠാനഞ്ച പുബ്ബാപരിയവസേന വത്തമാനമ്പി പച്ചുപ്പന്നം, തതോ പുബ്ബേ വിസഭാഗഉതുആഹാരസമുട്ഠാനം അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം. ചിത്തജം ഏകവീഥിഏകജവനഏകസമാപത്തിസമുട്ഠാനം പച്ചുപ്പന്നം, തതോ പുബ്ബേ അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം. കമ്മസമുട്ഠാനസ്സ പാടിയേക്കം സന്തതിവസേന അതീതാദിഭേദോ നത്ഥി. തേസംയേവ പന ഉതുആഹാരചിത്തസമുട്ഠാനാനം ഉപത്ഥമ്ഭകവസേന തസ്സ അതീതാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **സമയവസേന** ഏകമുഹുത്തപുബ്ബണ്ഹസായന്ഹരത്തിദിവാദീസു സമയേസു സന്താനവസേന പവത്തമാനം തംതംസമയവന്തം രൂപം പച്ചുപ്പന്നം നാമ, തതോ പുബ്ബേ അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം. **ഖണവസേന** ഉപ്പാദാദിക്ഖണത്തയപരിയാപന്നം പച്ചുപ്പന്നം, തതോ പുബ്ബേ അതീതം, പച്ഛാ അനാഗതം, ഇദമേവേത്ഥ നിപ്പരിയായം, സേസാ പരിയായകഥാ.

അജ്ഝത്തം വാ ബഹിദ്ധാ വാതി ചക്ഖാദിപഞ്ചവിധം രൂപം അത്തഭാവം അധികിച്ച പവത്തത്താ അജ്ഝത്തം, സേസം തതോ ബാഹിരത്താ ബഹിദ്ധാ. അപിച നിയകജ്ഝത്തമ്പി ഇധ അജ്ഝത്തം, പരപുഗ്ഗലികമ്പി ച ബഹിദ്ധാതി വേദിതബ്ബം. **ഓളാരികം വാ സുഖുമം വാ**തി ചക്ഖാദീനി നവ, ആപോധാതുവജ്ജാ തിസ്സോ ധാതുയോ ചാതി ദ്വാദസവിധം രൂപം ഘട്ടനവസേന ഗഹേതബ്ബതോ ഓളാരികം, സേസം തതോ വിപരീതത്താ സുഖുമം. **ഹീനം വാ പണീതം വാ**തി ഏത്ഥ ഹീനപണീതഭാവോ പരിയായതോ നിപ്പരിയായതോ ച. തത്ഥ അകനിട്ഠാനം രൂപതോ സുദസ്സീനം രൂപം ഹീനം, തദേവ സുദസ്സാനം രൂപതോ പണീതം. ഏവം യാവ നരകസത്താനം രൂപം, താവ പരിയായതോ ഹീനപണീതതാ വേദിതബ്ബാ. നിപ്പരിയായതോ പന യം ആരമ്മണം കത്വാ അകുസലവിപാകവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തം ഹീനം അനിട്ഠഭാവതോ. യം പന ആരമ്മണം കത്വാ കുസലവിപാകവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തം പണീതം ഇട്ഠഭാവതോ. യഥാ ഹി അകുസലവിപാകോ സയം അനിട്ഠോ അനിട്ഠേ ഏവ ഉപ്പജ്ജതി, ന ഇട്ഠേ, ഏവം കുസലവിപാകോപി സയം ഇട്ഠോ ഇട്ഠേയേവ ഉപ്പജ്ജതി, ന അനിട്ഠേ. **യം ദൂരേ സന്തികേ വാ**തി യം സുഖുമം, തദേവ ദുപ്പടിവിജ്ഝസഭാവത്താ ദൂരേ, ഇതരം സുപ്പടിവിജ്ഝസഭാവത്താ സന്തികേ. അപിചേത്ഥ ഓകാസതോപി ഉപാദായുപാദായ ദൂരസന്തികതാ വേദിതബ്ബാ. **തം സബ്ബ**ന്തി തം അതീതാദീഹി പദേഹി വിസും നിദ്ദിട്ഠം സബ്ബം രൂപം. **സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദട്ഠബ്ബ**ന്തി സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ദട്ഠബ്ബം.

യാ കാചി വേദനാതിആദീസു പന സന്തതിവസേന ച ഖണവസേന ച വേദനായ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നഭാവോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൯൭ ആദയോ) **സന്തതിവസേന** ഏകവീഥിഏകജവനഏകസമാപത്തിപരിയാപന്നാ ഏകവിധവിസയസമായോഗപ്പവത്താ ച ദിവസമ്പി ബുദ്ധരൂപം പസ്സന്തസ്സ ധമ്മം സുണന്തസ്സ പവത്തസദ്ധാദിസഹിതവേദനാ പച്ചുപ്പന്നാ, തതോ പുബ്ബേ അതീതാ, പച്ഛാ അനാഗതാ. **ഖണവസേന** ഖണത്തയപരിയാപന്നാ പച്ചുപ്പന്നാ, തതോ പുബ്ബേ അതീതാ, പച്ഛാ അനാഗതാ. അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാഭേദോ നിയകജ്ഝത്തവസേന വേദിതബ്ബോ. ഓളാരികസുഖുമഭേദോ "അകുസലാ വേദനാ ഓളാരികാ, കുസലാബ്യാകതാ വേദനാ സുഖുമാ"തിആദിനാ നയേന **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൧൧) വുത്തേന ജാതിസഭാവപുഗ്ഗലലോകിയലോകുത്തരവസേന വേദിതബ്ബോ. **ജാതിവസേന** താവ അകുസലവേദനാ സാവജ്ജകിരിയഹേതുതോ കിലേസസന്താപസഭാവതോ ച അവൂപസന്തവുത്തീതി കുസലവേദനായ ഓളാരികാ, സബ്യാപാരതോ സഉസ്സാഹതോ സവിപാകതോ കിലേസസന്താപസഭാവതോ സാവജ്ജതോ ച വിപാകാബ്യാകതായ ഓളാരികാ, സവിപാകതോ കിലേസസന്താപസഭാവതോ സബ്യാപജ്ജതോ സാവജ്ജതോ ച കിരിയാബ്യാകതായ ഓളാരികാ, കുസലാബ്യാകതാ പന വുത്തവിപരിയായതോ അകുസലായ സുഖുമാ. ദ്വേപി കുസലാകുസലവേദനാ സബ്യാപാരതോ സഉസ്സാഹതോ സവിപാകതോ ച യഥായോഗം ദുവിധായപി അബ്യാകതായ ഓളാരികാ, വുത്തവിപരിയായേന ദുവിധാപി അബ്യാകതാ താഹി സുഖുമാ. ഏവം താവ ജാതിവസേന ഓളാരികസുഖുമതാ വേദിതബ്ബാ.

സഭാവവസേന പന ദുക്ഖവേദനാ നിരസ്സാദതോ സവിപ്ഫാരതോ ഉബ്ബേജനീയതോ അഭിഭവനതോ ച ഇതരാഹി ദ്വീഹി ഓളാരികാ, ഇതരാ പന ദ്വേ സാതതോ സന്തതോ പണീതതോ മനാപതോ മജ്ഝത്തതോ ച യഥായോഗം ദുക്ഖായ സുഖുമാ. ഉഭോ പന സുഖദുക്ഖാ സവിപ്ഫാരതോ ഖോഭകരണതോ പാകടതോ ച അദുക്ഖമസുഖായ ഓളാരികാ, സാ വുത്തവിപരിയായേന തദുഭയതോ സുഖുമാ. ഏവം സഭാവവസേന ഓളാരികസുഖുമതാ വേദിതബ്ബാ. **പുഗ്ഗലവസേന** പന അസമാപന്നസ്സ വേദനാ നാനാരമ്മണവിക്ഖിത്തഭാവതോ സമാപന്നസ്സ വേദനായ ഓളാരികാ,

വിപരിയായേന ഇതരാ സുഖുമാ. ഏവം പുഗ്ഗലവസേന ഓളാരികസുഖുമതാ വേദിതബ്ബാ. **ലോകിയലോകുത്തരവസേന** പന സാസവാ വേദനാ ലോകിയാ. സാ ആസവുപ്പത്തിഹേതുതോ ഓഘനിയതോ യോഗനിയതോ ഗന്ഥനിയതോ നീവരണിയതോ ഉപാദാനിയതോ സംകിലേസികതോ പുഥുജ്ജനസാധാരണതോ ച അനാസവായ ഓളാരികാ, സാ വിപരിയായേന സാസവായ സുഖുമാ. ഏവം ലോകിയലോകുത്തരവസേന ഓളാരികസുഖുമതാ വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ ജാതിആദിവസേന സമ്ഭേദോ പരിഹരിതബ്ബോ. അകുസലവിപാകകായവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ ഹി വേദനാ ജാതിവസേന അബ്യാകതത്താ സുഖുമാപി സമാനാ സഭാവാദിവസേന ഓളാരികാ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം "അബ്യാകതാ വേദനാ സുഖുമാ, ദുക്ഖാ വേദനാ ഓളാരികാ. അസമാപന്നസ്സ വേദനാ ഓളാരികാ, സാസവാ വേദനാ ഓളാരികാ"തി (വിഭ॰ ൧൧). യഥാ ച ദുക്ഖവേദനാ, ഏവം സുഖാദയോപി ജാതിവസേന ഓളാരികാ, സഭാവാദിവസേന സുഖുമാ ഹോന്തി. തസ്മാ യഥാ ജാതിആദിവസേന സമ്ഭേദോ ന ഹോതി, തഥാ വേദനാനം ഓളാരികസുഖുമതാ വേദിതബ്ബാ. സേയ്യഥിദം - അബ്യാകതാ ജാതിവസേന കുസലാകുസലാഹി സുഖുമാ. ന തത്ഥ "കതമാ അബ്യാകതാ, കിം ദുക്ഖാ, കിം സുഖാ, കിം സമാപന്നസ്സ, കിം അസമാപന്നസ്സ, കിം സാസവാ, കിം അനാസവാ"തി ഏവം സഭാവാദിഭേദോ പരാമസിതബ്ബോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

അപിച "തം തം വാ പന വേദനം ഉപാദായുപാദായ വേദനാ ഓളാരികാ സുഖുമാ ദട്ഠബ്ബാ"തി വചനതോ അകുസലാദീസുപി ലോഭസഹഗതായ ദോസസഹഗതവേദനാ അഗ്ഗി വിയ അത്തനോ നിസ്സയദഹനതോ ഓളാരികാ, ലോഭസഹഗതാ സുഖുമാ. ദോസസഹഗതാപി നിയതാ ഓളാരികാ, അനിയതാ സുഖുമാ. നിയതാപി കപ്പട്ഠിതികാ ഓളാരികാ, ഇതരാ സുഖുമാ. കപ്പട്ഠിതികാസുപി അസങ്ഖാരികാ ഓളാരികാ, ഇതരാ സുഖുമാ. ലോഭസഹഗതാ പന ദിട്ഠിസമ്പയുത്താ ഓളാരികാ, ഇതരാ സുഖുമാ. സാപി നിയതാ കപ്പട്ഠിതികാ അസങ്ഖാരികാ ഓളാരികാ, ഇതരാ സുഖുമാ, അവിസേസേന അകുസലാ ബഹുവിപാകാ ഓളാരികാ, അപ്പവിപാകാ സുഖുമാ. കുസലാ പന അപ്പവിപാകാ ഓളാരികാ, ബഹുവിപാകാ സുഖുമാ.

അപിച കാമാവചരകുസലാ ഓളാരികാ, രൂപാവചരാ സുഖുമാ, തതോ അരൂപാവചരാ, തതോ ലോകുത്തരാ. കാമാവചരാ ച ദാനമയാ ഓളാരികാ, സീലമയാ സുഖുമാ, തതോ ഭാവനാമയാ. ഭാവനാമയാപി ദുഹേതുകാ ഓളാരികാ , തിഹേതുകാ സുഖുമാ. തിഹേതുകാപി സസങ്ഖാരികാ ഓളാരികാ, അസങ്ഖാരികാ സുഖുമാ. രൂപാവചരാ പഠമജ്ഝാനികാ ഓളാരികാ...പേ॰... പഞ്ചമജ്ഝാനികാ സുഖുമാവ. അരൂപാവചരാ ആകാസാനഞ്ചായതനസമ്പയുത്താ ഓളാരികാ...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമ്പയുത്താ സുഖുമാവ. ലോകുത്തരാ ച സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്പയുത്താ ഓളാരികാ...പേ॰... അരഹത്തമഗ്ഗസമ്പയുത്താ സുഖുമാവ. ഏസ നയോ തംതംഭൂമിവിപാകകിരിയവേദനാസു ദുക്ഖാദിഅസമാപന്നാദിസാസവാദിവസേന വുത്തവേദനാസു ച.

ഓകാസവസേന ചാപി നിരയേ ദുക്ഖാ ഓളാരികാ, തിരച്ഛാനയോനിയം സുഖുമാ...പേ॰... പരനിമ്മിതവസവത്തീ സുഖുമാവ. യഥാ ച ദുക്ഖാ, ഏവം സുഖാപി സബ്ബത്ഥ യഥാനുരൂപം യോജേതബ്ബാ. **വത്ഥുവസേന** ചാപി ഹീനവത്ഥുകാ യാ കാചി വേദനാ ഓളാരികാ, പണീതവത്ഥുകാ സുഖുമാ. ഹീനപ്പണീതഭേദേ യാ ഓളാരികാ, സാ ഹീനാ. യാ ച സുഖുമാ, സാ പണീതാതി വേദിതബ്ബാ. ദൂരപദം പന അകുസലാ വേദനാ കുസലാബ്യാകതാഹി വേദനാഹി ദൂരേ, സന്തികപദം അകുസലാ വേദനാ അകുസലായ വേദനായ സന്തികേതിആദിനാ നയേന വിഭത്തം. തസ്മാ അകുസലാ വേദനാ വിസഭാഗതോ അസംസട്ഠതോ അസരിക്ഖതോ ച കുസലാബ്യാകതാഹി ദൂരേ, തഥാ കുസലാബ്യാകതാ അകുസലായ. ഏസ നയോ സബ്ബവാരേസു. അകുസലാ പന വേദനാ സഭാഗതോ ച സംസട്ഠതോ ച സരിക്ഖതോ ച അകുസലായ സന്തികേതി. തംതംവേദനാസമ്പയുത്താനം പന സഞ്ഞാദീനമ്പി ഏവമേവ വേദിതബ്ബം.

൨൩. **സുതവാതി** ആഗമാധിഗമസങ്ഖാതേന ബാഹുസച്ചേന സമന്നാഗതത്താ സുതവാ. **നിബ്ബിന്ദതീ**തി ഉക്കണ്ഠതി. ഏത്ഥ ച **നിബ്ബിദാ**തി വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ അധിപ്പേതാ. **നിബ്ബിന്ദം വിരജ്ജതീ**തി ഏത്ഥ വിരാഗവസേന ചത്താരോ മഗ്ഗാ കഥിതാ. **വിരാഗാ വിമുച്ചതീ**തി വിരാഗേന മഗ്ഗേനേവ ഹേതുഭൂതേന പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തിവസേന വിമുച്ചതി. ഇമിനാ ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി കഥിതാനി. **വിമുത്തസ്മിം വിമുത്തമിതി ഞാണം ഹോതീ**തി ഇമിനാ പന പച്ചവേക്ഖണഞാണം കഥിതം. **ഖീണാ ജാതീ**തിആദീഹി തസ്സ ഭൂമി. തേന ഹി ഞാണേന അരിയസാവകോ പച്ചവേക്ഖന്തോ "ഖീണാ ജാതീ"തിആദീനി പജാനാതി. കതമാ പനസ്സ ജാതി ഖീണാ, കഥഞ്ച നം പജാനാതീതി? ന താവസ്സ അതീതാ ജാതി ഖീണാ പുബ്ബേവ ഖീണത്താ, ന അനാഗതാ അനാഗതേ വായാമാഭാവതോ, ന പച്ചുപ്പന്നാ. യാ പന മഗ്ഗസ്സ അഭാവിതത്താ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവേസു ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധപ്പഭേദാ ജാതി, സാ മഗ്ഗസ്സ ഭാവിതത്താ അനുപ്പാദധമ്മതം ആപജ്ജനേന ഖീണാ, തം സോ മഗ്ഗഭാവനായ പഹീനകിലേസേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ കിലേസാഭാവേ വിജ്ജമാനമ്പി കമ്മം ആയതിം അപ്പടിസന്ധികം ഹോതീതി ജാനന്തോ പജാനാതി.

വുസിതന്തി വുത്ഥം പരിവുത്ഥം, കതം ചരിതം നിട്ഠിതന്തി അത്ഥോ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. പുഥുജ്ജനകല്യാണകേന ഹി സദ്ധിം സത്ത സേക്ഖാ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം വസന്തി നാമ, ഖീണാസവോ വുത്ഥവാസോ, തസ്മാ അരിയസാവകോ അത്തനോ ബ്രഹ്മചരിയവാസം പച്ചവേക്ഖന്തോ "വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി പജാനാതി. **കതം കരണീയ**ന്തി ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാവസേന സോളസവിധമ്പി കിച്ചം നിട്ഠാപിതന്തി അത്ഥോ. പുഥുജ്ജനകല്യാണകാദയോ ഹി തം കിച്ചം കരോന്തി, ഖീണാസവോ കതകരണീയോ. തസ്മാ അരിയസാവകോ അത്തനോ കരണീയം പച്ചവേക്ഖന്തോ "കതം കരണീയ"ന്തി പജാനാതി. **നാപരം ഇത്ഥത്തായാ**തി ഇദാനി പുന ഇത്ഥഭാവായ ഏവംസോളസകിച്ചഭാവായ, കിലേസക്ഖയായ വാ മഗ്ഗഭാവനാകിച്ചം മേ നത്ഥീതി പജാനാതി. അഥ വാ **ഇത്ഥത്തായാ**തി ഇത്ഥഭാവാ ഇമസ്മാ ഏവംപകാരാ ഇദാനി വത്തമാനക്ഖന്ധസന്താനാ അപരം ഖന്ധസന്താനം മയ്ഹം നത്ഥി, ഇമേ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ രുക്ഖാ വിയ. തേ ചരിമകവിഞ്ഞാണനിരോധേന അനുപാദാനോ വിയ ജാതവേദോ നിബ്ബായിസ്സന്തീതി പജാനാതി.

൨൪. **അത്തമനാ തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദുന്തി** തേ ഭിക്ഖൂ സകമനാ തുട്ഠമനാ, പീതിസോമനസ്സേഹി വാ സമത്തമനാ ഹുത്വാ കരവീകരുതമഞ്ജുനാ കണ്ണസുഖേന പണ്ഡിതജനഹദയാനം അമതാഭിസേകസദിസേന ബ്രഹ്മസ്സരേന ഭാസതോ ഭഗവതോ വചനം സുകഥിതം സുലപിതം "ഏവമേതം ഭഗവാ, ഏവമേതം സുഗതാ"തി മത്ഥകേന സമ്പടിച്ഛന്താ അനുമോദിംസു ചേവ സമ്പടിച്ഛിംസു ചാതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി **അഭിനന്ദ**-സദ്ദോ "അഭിനന്ദതി അഭിവദതീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൫; ൪.൧൪൪, ൧൧൭) തണ്ഹായപി ആഗതോ. "അന്നമേവാഭിനന്ദന്തി, ഉഭയേ ദേവമാനുസാ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൪൩) ഉപഗമനേപി.

"ചിരപ്പവാസിം പുരിസം, ദൂരതോ സോത്ഥിമാഗതം;

ഞാതിമിത്താ സുഹജ്ജാ ച, അഭിനന്ദന്തി ആഗത”ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൨൧൯; വി॰ വ॰ ൮൬൩) -

ആദീസു സമ്പടിച്ഛനേപി. “അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൫) അനുമോദനേപി. സ്വായമിധ അനുമോദനസമ്പടിച്ഛനേസു യുജ്ജതി. തേന വുത്തം “അനുമോദിംസു ചേവ സമ്പടിച്ഛിംസു ചാ”തി. **അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്താനി വിമുച്ചിംസൂ**തി അനുപ്പാദനിരോധേന നിരുജ്ഝമാനേഹി ആസവേഹി അനുപാദായ അഗ്ഗഹേത്വാ കഞ്ചി ധമ്മം “അഹം മമാ”തി അനാദിയിത്വാവ ചിത്താനി വിമുച്ചിംസു. **ഛ അരഹന്തോ**തി ഭഗവതാ സദ്ധിം ഛ ജനാ അരഹന്തോ. അഞ്ഞേസം പന ദേവബ്രഹ്മാനമ്പി അരഹത്തപ്പത്തിസമ്ഭവതോ ഇദം മനുസ്സഅരഹന്തേയേവ സന്ധായ വുത്തന്തി ആഹ **“ഛ മനുസ്സാ അരഹന്തോ ഹോന്തീ”**തി.

അനത്തലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചവഗ്ഗിയകഥാ നിട്ഠിതാ.

യസസ്സ പബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ

൨൫. ഇദാനി യസസ്സ പബ്ബജ്ജം ദസ്സേതും **“തേന ഖോ പന സമയേനാ”**തിആദി ആരദ്ധം. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ - **ഹേമന്തികോ**തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൯; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൩൯) യത്ഥ സുഖം ഹോതി ഹേമന്തകാലേ വസിതും, അയം ഹേമന്തികോ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പനേത്ഥ വചനത്ഥോ - ഹേമന്തേ വാസോ ഹേമന്തം ഉത്തരപദലോപേന, ഹേമന്തം അരഹതീതി **ഹേമന്തികോ**. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ വസ്സികോ പാസാദോ നാതിഉച്ചോ ഹോതി നാതിനീചോ, ദ്വാരവാതപാനാനിപിസ്സ നാതിബഹൂനി നാതിതനൂനി, ഭൂമത്ഥരണപച്ചത്ഥരണഖജ്ജഭോജ്ജാനിപേത്ഥ മിസ്സകാനേവ വട്ടന്തി. ഹേമന്തികേ ഥമ്ഭാപി ഭിത്തിയോപി നീചാ ഹോന്തി, ദ്വാരവാതപാനാനി തനുകാനി സുഖുമഛിദ്ദാനി, ഉണ്ഹപ്പവേസനത്ഥായ ഭിത്തിനിയ്യൂഹാനി ഹരിയന്തി, ഭൂമത്ഥരണപച്ചത്ഥരണനിവാസനപാരുപനാനി പനേത്ഥ ഉണ്ഹവികിരിയാനി കമ്ബലാദീനി വട്ടന്തി, ഖജ്ജഭോജ്ജം സിനിദ്ധം കടുകസന്നിസ്സിതഞ്ച. ഗിമ്ഹികേ ഥമ്ഭാപി ഭിത്തിയോപി ഉച്ചാ ഹോന്തി, ദ്വാരവാതപാനാനി പനേത്ഥ ബഹൂനി വിപുലജാതാനി ഹോന്തി, ഭൂമത്ഥരണാനി സീതവികിരിയാനി ദുകൂലമയാനി വട്ടന്തി, ഖജ്ജഭോജ്ജാനി മധുരരസസീതവികിരിയാനി, വാതപാനസമീപേസു ചേത്ഥ നവാ ചാടിയോ ഠപേത്വാ ഉദകസ്സ പൂരേത്വാ നീലുപ്പലാദീഹി സഞ്ഛാദേന്തി, തേസു തേസു പദേസേസു ഉദകയന്താനി കരോന്തി, യേഹി ദേവേ വസ്സന്തേ വിയ ഉദകധാരാ നിക്ഖമന്തി.

നിപ്പുരിസേഹീതി പുരിസവിരഹിതേഹി. ന കേവലഞ്ചേത്ഥ തൂരിയാനേവ നിപ്പുരിസാനി, സബ്ബട്ഠാനാനിപി നിപ്പുരിസാനേവ. ദോവാരികാപി ഇത്ഥിയോവ, നഹാപനാദിപരികമ്മകരാപി ഇത്ഥിയോവ. പിതാ കിര “തഥാരൂപം ഇസ്സരിയസുഖസമ്പത്തിം അനുഭവമാനസ്സ പുരിസം ദിസ്വാ പരിസങ്കാ ഉപ്പജ്ജതി, സാ മേ പുത്തസ്സ മാ അഹോസീ”തി സബ്ബകിച്ചേസു ഇത്ഥിയോവ ഠപാപേസി. **പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹീ**തി രൂപസദ്ദാദീഹി പഞ്ചഹി കാമകോട്ഠാസേഹി. **സമപ്പിതസ്സാ**തി സമ്മാ അപ്പിതസ്സ, ഉപേതസ്സാതി അത്ഥോ. **സമങ്ഗീഭൂതസ്സാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **പരിചാരയമാനസ്സാ**തി പരിതോ ചാരയമാനസ്സ, തസ്മിം തസ്മിം കാമഗുണേ ഇന്ദ്രിയാനി ചാരയമാനസ്സാതി അത്ഥോ. **ആലമ്ബര**ന്തി പണവം. **വികേസിക**ന്തി മുത്തകേസം, വിപ്പകിണ്ണകേസന്തി അത്ഥോ. **വിക്ഖേളിക**ന്തി വിസ്സന്ദമാനലാലം. **വിപ്പലപന്തിയോ**തി വിരുദ്ധം പലപന്തിയോ വാ രുദന്തിയോ വാ. **സുസാനം മഞ്ഞേ**തി ആമകസുസാനം വിയ അദ്ദസ സകം പരിജനന്തി സമ്ബന്ധോ. **ഉദാനം ഉദാനേസീ**തി സംവേഗവസേന ഉദാനം ഉദാനേസി, സംവേഗവസപ്പവത്തം വാചം നിച്ഛാരേസീതി അത്ഥോ.

൨൬. ഇദം ഖോ യസാതി ഭഗവാ നിബ്ബാനം സന്ധായാഹ. തഞ്ഹി തണ്ഹാദീഹി കിലേസേഹി അനുപദ്ദുതം അനുപസ്സട്ഠഞ്ച. **അനുപുബ്ബിം കഥ**ന്തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൭൫; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൯) ദാനാനന്തരം സീലം, സീലാനന്തരം സഗ്ഗം, സഗ്ഗാനന്തരം മഗ്ഗന്തി ഏവമനുപടിപാടികഥം. തത്ഥ **ദാനകഥാ** നാമ “ഇദം ദാനം നാമ സുഖാനം നിദാനം, സമ്പത്തീനം മൂലം, ഭോഗാനം പതിട്ഠാ, വിസമഗതസ്സ താണം ലേണം ഗതി പരായണം, ഇധലോകപരലോകേസു ദാനസദിസോ അവസ്സയോ പതിട്ഠാ ആരമ്മണം താണം ലേണം ഗതി പരായണം നത്ഥി. ഇദഞ്ഹി അവസ്സയട്ഠേന രതനമയസീഹാസനസദിസം, പതിട്ഠാനട്ഠേന മഹാപഥവീസദിസം, ആരമ്മണട്ഠേന ആലമ്ബനരജ്ജുസദിസം, ഇദഞ്ഹി ദുക്ഖനിത്ഥരണട്ഠേന നാവാ, സമസ്സാസനട്ഠേന സങ്ഗാമസൂരോ, ഭയപരിത്താണട്ഠേന സുസങ്ഖതനഗരം, മച്ഛേരമലാദീഹി അനുപലിത്തട്ഠേന പദുമം, തേസം നിദഹനട്ഠേന അഗ്ഗി, ദുരാസദട്ഠേന ആസിവിസോ, അസന്താസനട്ഠേന സീഹോ, ബലവന്തട്ഠേന ഹത്ഥീ, അഭിമങ്ഗലസമ്മതട്ഠേന സേതഉസഭോ, ഖേമന്തഭൂമിസമ്പാപനട്ഠേന വലാഹകോ അസ്സരാജാ. ദാനം നാമേതം മയാ ഗതമഗ്ഗോ, മയ്ഹേവേസോ വംസോ, മയാ ദസ പാരമിയോ പൂരേന്തേന വേലാമമഹായഞ്ഞോ മഹാഗോവിന്ദമഹായഞ്ഞോ മഹാസുദസ്സനമഹായഞ്ഞോ വേസ്സന്തരമഹായഞ്ഞോതി അനേകേ മഹായഞ്ഞാ പവത്തിതാ, സസഭൂതേന ജലിതേ അഗ്ഗിക്ഖന്ധേ അത്താനം നിയ്യാതേന്തേന സമ്പത്തയാചകാനം ചിത്തം ഗഹിതം. ദാനഞ്ഹി ലോകേ സക്കസമ്പത്തിം ദേതി, മാരസമ്പത്തിം ബ്രഹ്മസമ്പത്തിം ചക്കവത്തിസമ്പത്തിം സാവകപാരമിഞാണം പച്ചേകബോധിഞാണം അഭിസമ്ബോധിഞാണം ദേതീ”തി ഏവമാദിനാ ദാനഗുണപ്പടിസംയുത്തകഥാ.

യസ്മാ പന ദാനം ദദന്തോ സീലം സമാദാതും സക്കോതി, തസ്മാ തദനന്തരം സീലകഥം കഥേസി. ദാനഞ്ഹി നാമ ദക്ഖിണേയ്യേസു ഹിതജ്ഝാസയേന പൂജനജ്ഝാസയേന വാ അത്തനോ സന്തകസ്സ പരേസം പരിച്ചജനം, തസ്മാ ദായകോ സത്തേസു ഏകന്തഹിതജ്ഝാസയോ പുരിസപുഗ്ഗലോ, പരേസം വാ സന്തകം ഹരതീതി അട്ഠാനമേതം. തസ്മാ ദാനം ദദന്തോ സീലം സമാദാതും സക്കോതീതി ദാനാനന്തരം സീലം വുത്തം. അപിച **ദാനകഥാ** താവ പചുരജനേസുപി പവത്തിയാ സബ്ബസാധാരണത്താ സുകരത്താ സീലേ പതിട്ഠാനസ്സ ഉപായഭാവതോ ച ആദിതോ കഥിതാ. പരിച്ചാഗസീലോ ഹി പുഗ്ഗലോ പരിഗ്ഗഹവത്ഥൂസു നിസ്സങ്ഗഭാവതോ സുഖേനേവ സീലാനി സമാദിയതി, തത്ഥ ച സുപ്പതിട്ഠിതോ ഹോതി. സീലേന ദായകപടിഗ്ഗാഹകവിസുദ്ധിതോ പരാനുഗ്ഗഹം വത്വാ പരപീളാനിവത്തിവചനതോ കിരിയധമ്മം വത്വാ അകിരിയധമ്മവചനതോ ഭോഗയസസമ്പത്തിഹേതും വത്വാ ഭവസമ്പത്തിഹേതുവചനതോ ച ദാനകഥാനന്തരം സീലകഥാ കഥിതാ.

സീലകഥാ നാമ “സീലം നാമേതം അവസ്സയോ പതിട്ഠാ ആരമ്മണം താണം ലേണം ഗതി പരായണം. സീലം നാമേതം മമ വംസോ, അഹം സങ്ഖപാലനാഗരാജകാലേ ഭൂരിദത്തനാഗരാജകാലേ ചമ്പേയ്യനാഗരാജകാലേ സീലവരാജകാലേ മാതുപോസകഹത്ഥിരാജകാലേ ഛദ്ദന്തഹത്ഥിരാജകാലേതി അനന്തേസു അത്തഭാവേസു സീലം പരിപൂരേസിം. ഇധലോകപരലോകസമ്പത്തീനഞ്ഹി സീലസദിസോ അവസ്സയോ സീലസദിസാ പതിട്ഠാ ആരമ്മണം താണം ലേണം ഗതി

പരായണം നത്ഥി, സീലാലങ്കാരസദിസോ അലങ്കാരോ നത്ഥി, സീലപുപ്ഫസദിസം പുപ്ഫം നത്ഥി, സീലഗന്ധസദിസോ ഗന്ധോ നത്ഥി. സീലാലങ്കാരേന ഹി അലങ്കതം സീലകുസുമപിളന്ധനം സീലഗന്ധാനുലിത്തം സദേവകോപി ലോകോ ഓലോകേന്തോ തിത്തിം ന ഗച്ഛതീ"തി ഏവമാദിസീലഗുണപ്പടിസംയുത്തകഥാ.

ഇദം പന സീലം നിസ്സായ അയം സഗ്ഗോ ലബ്ഭതീതി ദസ്സനത്ഥം സീലാനന്തരം സഗ്ഗകഥം കഥേസി. **സഗ്ഗകഥാ** നാമ "അയം സഗ്ഗോ നാമ ഇട്ഠോ കന്തോ മനാപോ , നിച്ചമേത്ഥ കീളാ, നിച്ചം സമ്പത്തിയോ ലബ്ഭന്തി, ചാതുമഹാരാജികാ ദേവാ നവുതിവസ്സസതസഹസ്സാനി ദിബ്ബസുഖം ദിബ്ബസമ്പത്തിം പടിലഭന്തി, താവതിംസാ തിസ്സോ ച വസ്സകോടിയോ സട്ഠി ച വസ്സസതസഹസ്സാനീ"തി ഏവമാദിസഗ്ഗഗുണപടിസംയുത്തകഥാ. സഗ്ഗസമ്പത്തിം കഥയന്താനഞ്ഹി ബുദ്ധാനം മുഖം നപ്പഹോതി. വുത്തമ്പി ചേതം "അനേകപരിയായേന ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, സഗ്ഗകഥം കഥേയ്യ"ന്തിആദി.

ഏവം സഗ്ഗകഥായ പലോഭേത്വാ പുന ഹത്ഥിം അലങ്കരിത്വാ തസ്സ സോണ്ഡം ഛിന്ദന്തോ വിയ അയമ്പി സഗ്ഗോ അനിച്ചോ അദ്ധുവോ, ന എത്ഥ ഛന്ദരാഗോ കാതബ്ബോതി ദസ്സനത്ഥം "അപ്പസ്സാദാ കാമാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ, ആദീനവോ എത്ഥ ഭിയ്യോ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൫; പാചി॰ ൪൱) നയേന കാമാനം ആദീനവം ഓകാരം സംകിലേസം കഥേസി. തത്ഥ **ആദീനവോ**തി ദോസോ, അനിച്ചതാദിനാ അപ്പസ്സാദതാദിനാ ച ദൂസിതഭാവോതി അത്ഥോ. അഥ വാ ആദീനം വാതി പവത്തതീതി **ആദീനവോ,** പരമകപണതാ. തഥാ ച കാമാ യഥാഭൂതം പച്ചവേക്ഖന്താനം പച്ചുപതിട്ഠന്തി. **ഓകാരോ**തി ലാമകഭാവോ നിഹീനഭാവോ അസേട്ഠേഹി സേവിതബ്ബതാ സേട്ഠേഹി ന സേവിതബ്ബതാ ച. **സംകിലേസോ**തി തേഹി സത്താനം സംകിലിസ്സനം, വിബാധേതബ്ബതാ ഉപതാപേതബ്ബതാതി അത്ഥോ.

ഏവം കാമാദീനവേന തജ്ജേത്വാ **നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസം പകാസേസി**. യത്തകാ ച കാമേസു ആദീനവാ, പടിപക്ഖതോ തത്തകാവ നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസാ. അപിച "നേക്ഖമ്മം നാമേതം അസമ്ബാധം അസംകിലിട്ഠം, നിക്ഖന്തം കാമേഹി, നിക്ഖന്തം കാമസഞ്ഞായ, നിക്ഖന്തം കാമവിതക്കേഹി, നിക്ഖന്തം കാമപരിളാഹേഹി, നിക്ഖന്തം ബ്യാപാരതോ"തിആദിനാ നയേന നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസം പകാസേസി, പബ്ബജ്ജായ ഝാനാദീസു ച ഗുണേ വിഭാവേസി വണ്ണേസി. എത്ഥ ച സഗ്ഗം കഥേത്വാ സ്വായം സഗ്ഗോ രാഗാദീഹി ഉപക്കിലിട്ഠോ, സബ്ബഥാപി അനുപക്കിലിട്ഠോ അരിയമഗ്ഗോതി ദസ്സനത്ഥം സഗ്ഗാനന്തരം മഗ്ഗോ കഥേതബ്ബോ. മഗ്ഗഞ്ച കഥേന്തേന തദധിഗമുപായസന്ദസ്സനത്ഥം സഗ്ഗപരിയാപന്നാപി പഗേവ ഇതരേ സബ്ബേപി കാമാ നാമ ബഹ്വാദീനവാ അനിച്ചാ അദ്ധുവാ വിപരിണാമധമ്മാതി കാമാനം ആദീനവോ, ഹീനാ ഗമ്മാ പോഥുജ്ജനികാ അനരിയാ അനത്ഥസഞ്ഹിതാതി തേസം ഓകാരോ ലാമകഭാവോ, സബ്ബേപി ഭവാ കിലേസാനം വത്ഥുഭൂതാതി തത്ഥ സംകിലേസോ, സബ്ബസംകിലേസവിപ്പമുത്തം നിബ്ബാനന്തി നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസോ ച കഥേതബ്ബോതി കാമേസു ആദീനവോ ഓകാരോ സംകിലേസോ നേക്ഖമ്മേ ച ആനിസംസോ പകാസിതോതി ദട്ഠബ്ബം.

കല്ലചിത്തന്തി കമ്മനിയചിത്തം, ഹേട്ഠാ പവത്തിതദേസനായ അസ്സദ്ധിയാദീനം ചിത്തദോസാനം വിഗതത്താ ഉപരിദേസനായ ഭാജനഭാവൂപഗമനേന കമ്മക്ഖമചിത്തന്തി അത്ഥോ. അസ്സദ്ധിയാദയോ വാ യസ്മാ ചിത്തസ്സ രോഗഭൂതാ തദാ തസ്സ വിഗതാ, തസ്മാ കല്ലചിത്തം അരോഗചിത്തന്തി അത്ഥോ. ദിട്ഠിമാനാദികിലേസവിഗമേന **മുദുചിത്തം,** കാമച്ഛന്ദാദിവിഗമേന **വിനീവരണചിത്തം,** സമ്മാപടിപത്തിയം ഉളാരപീതിപാമോജ്ജയോഗേന **ഉദഗ്ഗചിത്തം**. തത്ഥ സദ്ധാസമ്പത്തിയാ പസന്നചിത്തം യദാ ഭഗവാ അഞ്ഞാസീതി സമ്ബന്ധോ. അഥ വാ **കല്ലചിത്ത**ന്തി കാമച്ഛന്ദവിഗമേന അരോഗചിത്തം. **മുദുചിത്ത**ന്തി ബ്യാപാദവിഗമേന മേത്തായവസേന അകഠിനചിത്തം. **വിനീവരണചിത്ത**ന്തി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചവിഗമേന വിക്ഖേപസ്സ വിഗതത്താ തേന അപിഹിതചിത്തം. **ഉദഗ്ഗചിത്ത**ന്തി ഥിനമിദ്ധവിഗമേന സമ്പഗ്ഗഹവസേന അലീനചിത്തം. **പസന്നചിത്ത**ന്തി വിചികിച്ഛാവിഗമേന സമ്മാപടിപത്തിയം അധിമുത്തചിത്തന്തി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സാമുക്കംസികാ**തി സാമം ഉക്കംസികാ, അത്തനായേവ ഉദ്ധരിത്വാ ഗഹിതാ, സയമ്ഭൂഞാണേന ദിട്ഠാ അസാധാരണാ അഞ്ഞേസന്തി അത്ഥോ. കാ ച പന സാതി? അരിയസച്ചദേസനാ. തേനേവാഹ "ദുക്ഖം സമുദയം നിരോധം മഗ്ഗ"ന്തി.

സേയ്യഥാപീതിആദിനാ ഉപമാവസേന തസ്സ കിലേസപ്പഹാനം അരിയമഗ്ഗുപ്പാദഞ്ച ദസ്സേതി. **അപഗതകാളക**ന്തി വിഗതകാളകം. **സമ്മദേവാ**തി സുട്ഠു ഏവ. **രജന**ന്തി നീലപീതാദിരങ്ഗജാതം. **പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാ**തി ഗണ്ഹേയ്യ, പഭസ്സരം ഭവേയ്യ. **തസ്മിംയേവ ആസനേ**തി തസ്സംയേവ നിസജ്ജായം. ഏതേനസ്സ ലഹുവിപസ്സകതാ തിക്ഖപഞ്ഞതാ സുഖപടിപദഖിപ്പാഭിഞ്ഞതാ ച ദസ്സിതാ ഹോതി. **വിരജ**ന്തിആദി വുത്തനയമേവ. തത്രിദം ഉപമാസംസന്ദനം - വത്ഥം വിയ ചിത്തം, വത്ഥസ്സ ആഗന്തുകമലേഹി കിലിട്ഠഭാവോ വിയ ചിത്തസ്സ രാഗാദിമലേഹി സംകിലിട്ഠഭാവോ, ധോവനസിലാ വിയ അനുപുബ്ബികഥാ, ഉദകം വിയ സദ്ധാ, ഉദകേന തേമേത്വാ തേമേത്വാ ഊസഗോമയഛാരികഖാരകേഹി കാളകപദേസേ സമ്മദ്ദിത്വാ വത്ഥസ്സ ധോവനപയോഗോ വിയ സദ്ധാസിനേഹേന തേമേത്വാ തേമേത്വാ സതിസമാധിപഞ്ഞാഹി ദോസേ സിഥിലേ കത്വാ സീലസുതാദിവിധിനാ ചിത്തസ്സ സോധനേ വീരിയാരമ്ഭോ, തേന പയോഗേന വത്ഥേ കാളകാപഗമോ വിയ വീരിയാരമ്ഭേന കിലേസവിക്ഖമ്ഭനം, രങ്ഗജാതം വിയ അരിയമഗ്ഗോ, തേന സുദ്ധസ്സ വത്ഥസ്സ പഭസ്സരഭാവോ വിയ വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസസ്സ ചിത്തസ്സ മഗ്ഗേന പരിയോദപനന്തി.

൨൭. **അസ്സദൂതേ**തി ആരുള്ഹഅസ്സേ ദൂതേ. **ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാര**ന്തി ഇദ്ധികിരിയം. **അഭിസങ്ഖരേസീ**തി അഭിസങ്ഖരി, അകാസീതി അത്ഥോ. കിമത്ഥന്തി ചേ? ഉഭിന്നം പടിലഭിതബ്ബവിസേസന്തരായനിസേധനത്ഥം. യദി ഹി സോ പുത്തം പസ്സേയ്യ, പുത്തസ്സപി അരഹത്തപ്പത്തി സേട്ഠിസ്സപി ധമ്മചക്ഖുപടിലാഭോ ന സിയാ. അദിട്ഠസച്ചോപി ഹി "ദേഹി തേ മാതുയാ ജീവിത"ന്തി യാചന്തോ കഥഞ്ഹി നാമ വിക്ഖേപം പടിബാഹിത്വാ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാനുസാരേന ഞാണം പേസേത്വാ ധമ്മചക്ഖും പടിലഭേയ്യ, യസോ ച ഏവം തേന യാചിയമാനോ കഥം തം വിക്ഖേപം പടിബാഹിത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹേയ്യ.

ഏതദവോചാതി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം അബ്ഭനുമോദമാനോ ഏതം "അഭിക്കന്തം ഭന്തേ"തിആദിവചനം അവോച. **അഭിക്കന്ത**-സദ്ദോ ചായമിധ അബ്ഭനുമോദനേ, തസ്മാ സാധു സാധു ഭന്തേതി വുത്തം ഹോതി.

"ഭയേ കോധേ പസംസായം, തുരിതേ കോതൂഹലച്ഛരേ;
ഹാസേ സോകേ പസാദേ ച, കരേ ആമേഡിതം ബുധോ"തി. -

ഇമിനാവ ലക്ഖണേന ഇധ പസാദവസേന പസംസാവസേന ചായം ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **സേയ്യഥാപീ**തിആദിനാ ചതൂഹി ഉപമാഹി ഭഗവതോ ദേസനം ഥോമേതി. തത്ഥ **നിക്കുജ്ജിത**ന്തി അധോമുഖഠപിതം,

ഹേട്ഠാമുഖജാതം വാ. **ഉക്കുജ്ജേയ്യാ**തി ഉപരിമുഖം കരേയ്യ. **പടിച്ഛന്ന**ന്തി തിണപണ്ണാദിഛാദിതം. **വിവരേയ്യാ**തി ഉഗ്ഘാടേയ്യ. **മൂള്ഹസ്സാ**തി ദിസാമൂള്ഹസ്സ. **മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യാ**തി ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ "എസ മഗ്ഗോ"തി വദേയ്യ. **അന്ധകാരേ**തി കാളപക്ഖചാതുദ്ദസീ അഡ്ഢരത്തി ഘനവനസണ്ഡമേഘപടലേഹി ചതുരങ്ഗതമേ.

ഏവം ദേസനം ഥോമേത്വാ ഇമായ ദേസനായ രതനത്തയേ പസന്നചിത്തോ പസന്നാകാരം കരോന്തോ **"എസാഹ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **എസാഹ**ന്തി ഏസോ അഹം. **ഉപാസകം മം ഭഗവാ ധാരേതൂ**തി മം ഭഗവാ "ഉപാസകോ അയ"ന്തി ഏവം ധാരേതു, ജാനാതൂതി അത്ഥോ. **അജ്ജതഗ്ഗേ**തി ഏത്ഥായം **അഗ്ഗ**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥേ, തസ്മാ **അജ്ജതഗ്ഗേ**തി അജ്ജതം ആദിം കത്വാതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അജ്ജതന്തി അജ്ജഭാവം. "അജ്ജദഗ്ഗേ"തി വാ പാഠോ, ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ, അജ്ജ അഗ്ഗം കത്വാതി അത്ഥോ. **പാണുപേത**ന്തി പാണേഹി ഉപേതം. യാവ മേ ജീവിതം പവത്തതി, താവ ഉപേതം, അനഞ്ഞസത്ഥുകം തീഹി സരണഗമനേഹി സരണം ഗതം ഉപാസകം കപ്പിയകാരകം മം ഭഗവാ ധാരേതു ജാനാതു. അഹഞ്ഹി സചേപി മേ തിഖിണേന അസിനാ സീസം ഛിന്ദേയ്യ, നേവ ബുദ്ധം "ന ബുദ്ധോ"തി വാ, ധമ്മം "ന ധമ്മോ"തി വാ, സങ്ഘം "ന സങ്ഘോ"തി വാ വദേയ്യന്തി ഏവം അത്തസന്നിയ്യാതനേന സരണം അഗമാസി. ഏവം "അഭിക്കന്ത"ന്തിആദീനം അനുത്താനപദത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, വിത്ഥാരോ പന ഹേട്ഠാ വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനായം ആഗതോയേവാതി ഇധ ന ദസ്സിതോ.

൨൮. **ഭൂമിം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാ**തി അത്തനാ ദിട്ഠമത്ഥം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ. **ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരം പടിപ്പസ്സമ്ഭേസീ**തി യഥാ തം സേട്ഠി ഗഹപതി തത്ഥ നിസിന്നോവ യസം കുലപുത്തം പസ്സതി, തഥാ അധിട്ഠാസീതി അത്ഥോ. **അധിവാസേതൂ**തി സമ്പടിച്ഛതു. **അജ്ജതനായാ**തി യം മേ തുമ്ഹേസു സക്കാരം കരോതോ അജ്ജ ഭവിസ്സതി പുഞ്ഞഞ്ച പീതിപാമോജ്ജഞ്ച, തദത്ഥായ. **അധിവാസേസി ഭഗവാ തുണ്ഹീഭാവേനാ**തി ഭഗവാ കായങ്ഗം വാ വാചങ്ഗം വാ അചോപേത്വാ അബ്ഭന്തരേയേവ ഖന്തിം കരോന്തോ തുണ്ഹീഭാവേന അധിവാസേസി, സേട്ഠിസ്സ അനുഗ്ഗഹത്ഥം മനസാവ സമ്പടിച്ഛീതി വുത്തം ഹോതി. **"ഏഹി ഭിക്ഖൂ"തി ഭഗവാ അവോചാ**തി തസ്സ കിര ഇദ്ധിമയപത്തചീവരസ്സ ഉപനിസ്സയം ഓലോകേന്തോ അനേകാസു ജാതീസു ചീവരാദിഅട്ഠപരിക്ഖാരദാനം ദിസ്വാ "ഏഹി ഭിക്ഖൂ"തി അവോച. സോ താവദേവ ഭണ്ഡു കാസാവവസനോ അട്ഠഹി ഭിക്ഖുപരിക്ഖാരേഹി സരീരേ പടിമുക്കേഹേവ വസ്സസട്ഠികത്ഥേരോ വിയ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനോവ നിസീദി. യോ ഹി ചീവരാദികേ അട്ഠ പരിക്ഖാരേ പത്തചീവരമേവ വാ സോതാപന്നാദിഅരിയസ്സ പുഥുജ്ജനസ്സേവ വാ സീലസമ്പന്നസ്സ ദത്വാ "ഇദം പരിക്ഖാരദാനം അനാഗതേ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവായ പച്ചയോ ഹോതൂ"തി പത്ഥനം പട്ഠപേതി, തസ്സ തം സതി അധികാരസമ്പത്തിയം ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ ഇദ്ധിമയപരിക്ഖാരലാഭായ സംവത്തതീതി വേദിതബ്ബം.

൨൯. **പണീതേനാ**തി ഉത്തമേന. **സഹത്ഥാ**തി സഹത്ഥേന. **സന്തപ്പേത്വാ**തി സുട്ഠു തപ്പേത്വാ, പരിപുണ്ണം സുഹിതം യാവദത്ഥം കത്വാ. **സമ്പവാരേത്വാ**തി സുട്ഠു പവാരേത്വാ, അലം അലന്തി ഹത്ഥസഞ്ഞായ പടിക്ഖിപാപേത്വാ. **ഭുത്താവി**ന്തി ഭുത്തവന്തം . **ഓനീതപത്തപാണി**ന്തി പത്തതോ ഓനീതപാണിം, അപനീതഹത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. "ഓനിത്തപത്തപാണി"ന്തിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ - ഓനിത്തം നാനാഭൂതം വിനാഭൂതം പത്തം പാണിതോ അസ്സാതി ഓനിത്തപത്തപാണി, തം **ഓനിത്തപത്തപാണിം,** ഹത്ഥേ ച പത്തഞ്ച ധോവിത്വാ ഏകമന്തം പത്തം നിക്ഖിപിത്വാ നിസിന്നന്തി അത്ഥോ. **ഏകമന്തം നിസീദിംസൂ**തി ഭഗവന്തം ഏവംഭൂതം ഞത്വാ ഏകസ്മിം ഓകാസേ നിസീദിംസൂതി അത്ഥോ. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തിആദീസു തങ്ഖണാനുരൂപായ ധമ്മിയാ കഥായ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഅത്ഥം **സന്ദസ്സേത്വാ** കുസലേ ച ധമ്മേ **സമാദപേത്വാ** തത്ഥ ച നം **സമുത്തേജേത്വാ** സഉസ്സാഹം കത്വാ തായ ച സഉസ്സാഹതായ അഞ്ഞേഹി ച വിജ്ജമാനഗുണേഹി **സമ്പഹംസേത്വാ** ധമ്മരതനവസ്സം വസ്സിത്വാ ഉട്ഠായാസനാ പക്കാമി.

യസസ്സ പബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുഗിഹിസഹായപബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ

൩൦. ഇദാനി തസ്സ സഹായാനം പബ്ബജ്ജം ദസ്സേന്തോ **"അസ്സോസും ഖോ"**തിആദിമാഹ. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ - സേട്ഠിനോ ച അനുസേട്ഠിനോ ച യേസം കുലാനം താനി സേട്ഠാനുസേട്ഠീനി കുലാനി, തേസം **സേട്ഠാനുസേട്ഠീനം കുലാനം,** പവേണിവസേന ആഗതേഹി സേട്ഠീഹി ച അനുസേട്ഠീഹി ച സമന്നാഗതാനം കുലാനന്തി അത്ഥോ. **വിമലോ**തിആദീനി തേസം പുത്താനം നാമാനി. **കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ**തി കേസഞ്ച മസ്സുഞ്ച ഓരോപേത്വാ. **കാസായാനി വത്ഥാനീ**തി കസായരസപീതാനി ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്താനം അനുച്ഛവികാനി വത്ഥാനി. **ഓരകോ**തി ഊനകോ ലാമകോ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

ചതുഗിഹിസഹായപബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ഞാസഗിഹിസഹായപബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ

൩൧. പഞ്ഞാസമത്താനം ഗിഹിസഹായാനം പബ്ബജ്ജായപി യം വത്തബ്ബം, തം വുത്തമേവ. ഇമേസം പന സബ്ബേസം പുബ്ബയോഗോ വത്തബ്ബോതി തം ദസ്സേതും **"യസആദീനം കുലപുത്താനം അയം പുബ്ബയോഗോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വഗ്ഗബന്ധനേനാ**തി ഗണബന്ധനേന, ഏകീഭൂതാതി വുത്തം ഹോതി. **അനാഥസരീരാനീ**തി അനാഥാനി മതകളേവരാനി. **പടിജഗ്ഗന്താ**തി ബഹി നീഹരിത്വാ ഝാപേന്താ.

പഞ്ഞാസഗിഹിസഹായപബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മാരകഥാവണ്ണനാ

൩൨. ഇദാനി സരണഗമനൂപസമ്പദം ദസ്സേതും **"അഥ ഖോ ഭഗവാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്രായം അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൪൧) - **മുത്താഹ**ന്തി മുത്തോ അഹം. **ചാരിക**ന്തി അനുപുബ്ബഗമനചാരികം, ഗാമനിഗമരാജധാനീസു അനുക്കമേന ഗമനസങ്ഖാതം ചാരികന്തി അത്ഥോ. **ചരഥാ**തി ദിവസം യോജനപരമം ഗച്ഛന്താ ചരഥ. **മാ ഏകേന ദ്വേ അഗമിത്ഥാ**തി ഏകേന മഗ്ഗേന ദ്വീസു ഗതേസു ഏകസ്മിം ധമ്മം ദേസേന്തേ ഏകേന തുണ്ഹീഭൂതേന ഠാതബ്ബം ഹോതി, തസ്മാ ഏവമാഹ. **ആദികല്യാണ**ന്തി ആദിമ്ഹി കല്യാണം സുന്ദരം ഭദ്ദകം, തഥാ **മജ്ഝപരിയോസാനേസു.** ആദിമജ്ഝപരിയോസാനഞ്ച നാമേതം സാസനസ്സ ച ദേസനായ ച വസേന ദുബ്ബിധം. തത്ഥ സാസനസ്സ സീലം ആദി, സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗാ മജ്ഝം, ഫലനിബ്ബാനാനി പരിയോസാനം. സീലസമാധയോ വാ ആദി, വിപസ്സനാമഗ്ഗാ മജ്ഝം, ഫലനിബ്ബാനാനി പരിയോസാനം. സീലസമാധിവിപസ്സനാ വാ ആദി, മഗ്ഗോ മജ്ഝം,

ഫലനിബ്ബാനാനി പരിയോസാനം. ദേസനായ പന ചതുപ്പദികഗാഥായ താവ പഠമപാദോ ആദി, ദുതിയതതിയാ മജ്ഝം, ചതുത്ഥോ പരിയോസാനം. പഞ്ചപദഛപ്പദാനം പഠമപാദോ ആദി, അവസാനപാദോ പരിയോസാനം, സേസാ മജ്ഝം. ഏകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ നിദാനം ആദി, ഇദമവോചാതി പരിയോസാനം, സേസം മജ്ഝം. അനേകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ മജ്ഝേ ബഹുകമ്പി അനുസന്ധി മജ്ഝമേവ, നിദാനം ആദി, ഇദമവോചാതി പരിയോസാനം. **സാത്ഥ**ന്തി സാത്ഥകം കത്വാ ദേസേഥ. **സബ്യഞ്ജന**ന്തി ബ്യഞ്ജനേഹി ചേവ പദേഹി ച പരിപൂരം കത്വാ ദേസേഥ. **കേവലപരിപുണ്ണ**ന്തി സകലപരിപുണ്ണം. **പരിസുദ്ധ**ന്തി നിരുപക്കിലേസം. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സാസനബ്രഹ്മചരിയം. **പകാസേഥാ**തി ആവി കരോഥ.

അപ്പരജക്ഖജാതികാതി പഞ്ഞാചക്ഖുമ്ഹി അപ്പകിലേസരജസഭാവാ, ദുകൂലസാണിയാ പടിച്ഛന്നാ വിയ ചതുപ്പദികഗാഥാപരിയോസാനേ അരഹത്തം പത്തും സമത്ഥാ സത്താ സന്തീതി അത്ഥോ. **പരിഹായന്തീ**തി അലാഭപരിഹാനിയാ ധമ്മതോ പരിഹായന്തി. തേനേവാഹ **"അനധിഗതം നാധിഗച്ഛന്താ വിസേസാധിഗമതോ പരിഹായന്തീ"**തി. **സേനാനിഗമോ**തി സേനായ നിഗമോ. പഠമകപ്പികാനം കിര തസ്മിം ഠാനേ സേനാനിവേസോ അഹോസി, തസ്മാ സോ പദേസോ "സേനാനിഗമോ"തി വുച്ചതി. "സേനാനിഗാമോ"തിപി പാഠോ, സേനാനി നാമ സുജാതായ പിതാ, തസ്സ ഗാമോതി അത്ഥോ. **തേനുപസങ്കമിസ്സാമീ**തി നാഹം തുമ്ഹേ ഉയ്യോജേത്വാ പരിവേണാദീനി കാരേത്വാ ഉപട്ഠാകാദീഹി പരിചരിയമാനോ വിഹരിസ്സാമി, തിണ്ണം പന ജടിലാനം അഡ്ഢുഡ്ഢാനി പാടിഹാരിയസഹസ്സാനി ദസ്സേത്വാ ധമ്മമേവ ദേസേതും ഉപസങ്കമിസ്സാമി.

൩൩. **മാരോ പാപിമാ**തി അത്തനോ വിസയം അതിക്കമിതും പടിപന്നേ സത്തേ മാരേതീതി **മാരോ,** പരേ പാപേ നിയോജേതി, സയം വാ പാപേ നിയുത്തോതി **പാപിമാ**. അഞ്ഞാനിപിസ്സ കണ്ഹോ അധിപതി വസവത്തീ അന്തകോ നമുചി പമത്തബന്ധുതിആദീനി ബഹൂനി നാമാനി, ഇധ പന നാമദ്വയമേവ ഗഹിതം. **ഉപസങ്കമീ**തി "അയം സമണോ ഗോതമോ മഹായുദ്ധം വിചാരേന്തോ വിയ 'മാ ഏകേന ദ്വേ അഗമിത്ഥ, ധമ്മം ദേസേഥാ'തി സട്ഠി ജനേ ഉയ്യോജേതി, ഇമസ്മിം പന ഏകസ്മിമ്പി ധമ്മം ദേസേന്തേ മയ്ഹം ചിത്തസ്സ സാതം നത്ഥി, ഏവം ബഹൂസു ദേസേന്തേസു കുതോ ഭവിസ്സതി, പടിബാഹാമി ന"ന്തി ചിന്തേത്വാ ഉപസങ്കമി.

സബ്ബപാസേഹീതി സബ്ബേഹി കിലേസപാസേഹി. **യേ ദിബ്ബാ യേ ച മാനുസാ**തി യേ ദിബ്ബകാമഗുണസങ്ഖാതാ മാനുസകകാമഗുണസങ്ഖാതാ ച കിലേസപാസാ നാമ അത്ഥി, സബ്ബേഹി തേഹി ത്വം ബദ്ധോതി വദതി. **മഹാബന്ധനബദ്ധോ**തി മഹതാ കിലേസബന്ധനേന ബദ്ധോ, മഹതി വാ ബന്ധനേ ബദ്ധോ, കിലേസബന്ധനസ്സ ഠാനഭൂതേ ഭവചാരകേ ബദ്ധോതി അത്ഥോ. **ന മേ സമണ മോക്ഖസീ**തി സമണ ത്വം മമ വിസയതോ ന മുച്ചിസ്സസി. "ന മേ സമണ മോക്ഖസീ"തി ച ഇദം മാരോ "മുത്താഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബപാസേഹീ"തി ഭഗവതോ വചനം അസദ്ദഹന്തോ വദതി, സദ്ദഹന്തോപി വാ "ഏവമയം പരേസം സത്താനം മോക്ഖായ ഉസ്സാഹം ന കരേയ്യാ"തി സന്തജ്ജേന്തോ കോഹഞ്ഞേ ഠത്വാ വദതി.

നിഹതോതി ത്വം മയാ നിഹതോ, നിബ്ബിസേവനഭാവം ഗമിതോ പരാജിതോതി അത്ഥോ. അന്തലിക്ഖേ ചരന്തേ പഞ്ചാഭിഞ്ഞേപി ബന്ധതീതി **അന്തലിക്ഖചരോ**. രാഗപാസോ ഹി അന്തലിക്ഖചരേസുപി കിച്ചസാധനതോ "അന്തലിക്ഖചരോ"തി വുച്ചതി, തേനേവ നം മാരോപി അന്തലിക്ഖചരോതി മഞ്ഞതി. മനസി ജാതോതി **മാനസോ,** മനസമ്പയുത്തോതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

മാരകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പബ്ബജ്ജൂപസമ്പദാകഥാവണ്ണനാ

൩൪. "അനുജാനാമി ഭിക്ഖവേ"തിആദികായ പന പാളിയാ യോ പബ്ബജ്ജൂപസമ്പദാവിനിച്ഛയോ വത്തബ്ബോ, തം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"പബ്ബജ്ജാപേക്ഖം കുലപുത്തം പബ്ബാജേന്തേനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യേ പുഗ്ഗലാ പടിക്ഖിത്താതി സമ്ബന്ധോ. **സയം പബ്ബാജേതബ്ബോ**തി കേസച്ഛേദനാദീനി സയം കരോന്തേന പബ്ബാജേതബ്ബോ. കേസച്ഛേദനം കാസായച്ഛാദനം സരണദാനന്തി ഹി ഇമാനി തീണി കരോന്തോ **"പബ്ബാജേതീ"**തി വുച്ചതി. ഏതേസു ഏകം ദ്വേ വാപി കരോന്തോ തഥാ വോഹരീയതിയേവ, തസ്മാ **ഏതം പബ്ബാജേഹീ**തി കേസച്ഛേദനം കാസായച്ഛാദനഞ്ച സന്ധായ വുത്തം. **ഉപജ്ഝായം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബാജേതീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഖണ്ഡസീമം നേത്വാ**തി ഭണ്ഡുകമ്മാരോചനപരിഹരണത്ഥം വുത്തം. തേന സഭിക്ഖുകേ വിഹാരേ അഞ്ഞമ്പി "ഏതസ്സ കേസേ ഛിന്ദാ"തി വത്തും ന വട്ടതി. **പബ്ബാജേത്വാ**തി കേസച്ഛേദനം സന്ധായ വദതി. **ഭിക്ഖുതോ അഞ്ഞോ പബ്ബാജേതും ന ലഭതീ**തി സരണദാനം സന്ധായ വുത്തം. തേനേവാഹ **"സാമണേരോ പനാ"**തിആദി. **ഭബ്ബരൂപോ**തി ഭബ്ബസഭാവോ. തമേവത്ഥം പരിയായന്തരേന വിഭാവേതി **"സഹേതുകോ"**തി. **ഞാതോ**തി പാകടോ. **യസസ്സീ**തി പരിവാരസമ്പത്തിയാ സമന്നാഗതോ.

വണ്ണസണ്ഠാനഗന്ധാസയോകാസവസേന അസുചിജേഗുച്ഛപടികൂലഭാവം പാകടം കരോന്തേനാതി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **കേസാ** നാമേതേ വണ്ണതോപി പടികൂലാ, സണ്ഠാനതോപി ഗന്ധതോപി ആസയതോപി ഓകാസതോപി പടികൂലാ. മനുഞ്ഞേപി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൮൨; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൩൫൬; സാരത്ഥ॰ ടീ॰ പാരാജികകണ്ഡ ൨.൧൩൪) ഹി യാഗുപത്തേ വാ ഭത്തപത്തേ വാ കേസവണ്ണം കിഞ്ചി ദിസ്വാ "കേസമിസ്സകമിദം, ഹരഥ ന"ന്തി ജിഗുച്ഛന്തി, ഏവം കേസാ **വണ്ണതോ** പടികൂലാ. രത്തിം ഭുഞ്ജന്താപി കേസസണ്ഠാനം അക്കവാകം വാ മകചിവാകം വാ ഛുപിത്വാ തഥേവ ജിഗുച്ഛന്തി, ഏവം **സണ്ഠാനതോ** പടികൂലാ. തേലമക്ഖനപുപ്ഫധൂമാദിസങ്ഖാരവിരഹിതാനഞ്ച കേസാനം ഗന്ധോ പരമജേഗുച്ഛോ ഹോതി, തതോ ജേഗുച്ഛതരോ അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിത്താനം. കേസാ ഹി വണ്ണസണ്ഠാനതോ അപ്പടികൂലാപി സിയും, **ഗന്ധേന** പന പടികൂലായേവ. യഥാ ഹി ദഹരസ്സ കുമാരകസ്സ വച്ചം വണ്ണതോ ഹലിദ്ദിവണ്ണം, സണ്ഠാനതോപി ഹലിദ്ദിപിണ്ഡിസണ്ഠാനം. സങ്കാരട്ഠാനേ ഛഡ്ഡിതഞ്ച ഉദ്ധുമാതകകാളസുനഖസരീരം വണ്ണതോ താലപക്കവണ്ണം, സണ്ഠാനതോ വട്ടേത്വാ വിസ്സട്ഠമുദിങ്ഗസണ്ഠാനം, ദാഠാപിസ്സ സുമനമകുളസദിസാ, തം ഉഭയമ്പി വണ്ണസണ്ഠാനതോ സിയാ അപ്പടികൂലം, ഗന്ധേന പന പടികൂലമേവ, ഏവം കേസാപി സിയും വണ്ണസണ്ഠാനതോ അപ്പടികൂലാ, ഗന്ധേന പന പടികൂലായേവാതി. യഥാ പന അസുചിട്ഠാനേ ഗാമനിസ്സന്ദേന ജാതാനി സൂപേയ്യപണ്ണാനി നാഗരികമനുസ്സാനം ജേഗുച്ഛാനി ഹോന്തി അപരിഭോഗാനി, ഏവം കേസാപി പുബ്ബലോഹിതമുത്തകരീസപിത്തസേമ്ഹാദിനിസ്സന്ദേന ജാതത്താ പരമജേഗുച്ഛാതി ഏവം **ആസയതോ** പടികൂലാ. ഇമേ ച കേസാ നാമ ഗൂഥരാസിമ്ഹി ഉട്ഠിതകണ്ണകം വിയ ഏകതിംസകോട്ഠാസരാസിമ്ഹി ജാതാ, തേ സുസാനസങ്കാരട്ഠാനാദീസു ജാതസാകം വിയ പരിഖാദീസു ജാതകമലകുവലയാദിപുപ്ഫം വിയ ച അസുചിട്ഠാനേ ജാതത്താ പരമജേഗുച്ഛാതി ഏവം **ഓകാസതോ** പടികൂലാതിആദിനാ നയേന തചപഞ്ചകസ്സ വണ്ണാദിവസേന പടികൂലഭാവം പകാസേന്തേനാതി അത്ഥോ.

നിജ്ജീവനിസ്സത്തഭാവം വാ പാകടം കരോന്തേനാതി ഇമേ കേസാ നാമ സീസകടാഹപലിവേഠനചമ്മേ ജാതാ. തത്ഥ യഥാ വമ്മികമത്ഥകേ ജാതേസു കുണ്ഠതിണേസു ന വമ്മികമത്ഥകോ ജാനാതി "മയി കുണ്ഠതിണാനി ജാതാനീ"തി, നാപി കുണ്ഠതിണാനി ജാനന്തി "മയം വമ്മികമത്ഥകേ ജാതാനീ"തി, ഏവമേവ ന സീസകടാഹപലിവേഠനചമ്മം ജാനാതി "മയി കേസാ ജാതാ"തി, നാപി കേസാ ജാനന്തി "മയം സീസകടാഹപലിവേഠനചമ്മേ ജാതാ"തി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാ. ഇതി കേസാ നാമ ഇമസ്മിം സരീരേ പാടിയേക്കോ കോട്ഠാസോ അചേതനോ അബ്യാകതോ സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ ഥദ്ധോ പഥവീധാതൂതിആദിനാ നയേന നിജ്ജീവനിസ്സത്തഭാവം പകാസേന്തേന. **പുബ്ബേ**തി പുരിമബുദ്ധാനം സന്തികേ. **മദ്ദിതസങ്ഖാരോ**തി നാമരൂപവവത്ഥാനേന ചേവ പച്ചയപരിഗ്ഗഹവസേന ച ഞാണേന പരിമദ്ദിതസങ്ഖാരോ. **ഭാവിതഭാവനോ**തി കലാപസമ്മസനാദിനാ സബ്ബസോ കുസലഭാവനായ പൂരണേന ഭാവിതഭാവനോ.

അദിന്നം ന വട്ടതീതി ഏത്ഥ പബ്ബജ്ജാ ന രുഹതീതി വദന്തി. **അനുഞ്ഞാതഉപസമ്പദാ**തി ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മേന അനുഞ്ഞാതഉപസമ്പദാ. **ഠാനകരണസമ്പദ**ന്തി ഏത്ഥ ഉരാദീനി ഠാനാനി, സംവുതാദീനി കരണാനീതി വേദിതബ്ബാനി. അനുനാസികന്തം കത്വാ ദാനകാലേ അന്തരാ വിച്ഛേദം അകത്വാ ദാതബ്ബാനീതി ദസ്സേതും **"ഏകസമ്ബന്ധാനീ"**തി വുത്തം. **വിച്ഛിന്ദിത്വാ**തി മ-കാരന്തം കത്വാ ദാനസമയേ വിച്ഛേദം കത്വാ. **സബ്ബമസ്സ കപ്പിയാകപ്പിയം ആചിക്ഖിതബ്ബ**ന്തി ദസസിക്ഖാപദവിനിമുത്തം പരാമാസാപരാമാസാദിഭേദം കപ്പിയാകപ്പിയം ആചിക്ഖിതബ്ബം. **ആഭിസമാചാരികേസു വിനേതബ്ബോ**തി ഇമിനാ സേഖിയഉപജ്ഝായവത്താദിആഭിസമാചാരികസീലമനേന പൂരേതബ്ബം, തത്ഥ ച കത്തബ്ബസ്സ അകരണേ അകത്തബ്ബസ്സ ച കരണേ ദണ്ഡകമ്മാരഹോ ഹോതീതി ദീപേതി.

പബ്ബജ്ജൂപസമ്പദാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുതിയമാരകഥാവണ്ണനാ

൩൩. അഥ ഖോ ഭഗവാ വസ്സംവുട്ഠോതിആദികായ പന പാളിയാ അയം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **യോനിസോമനസികാരാ**തി ഉപായമനസികാരേന, അനിച്ചാദീസു അനിച്ചാദിതോ മനസികരണേനാതി അത്ഥോ. **യോനിസോ സമ്മപ്പധാനാ**തി ഉപായവീരിയേന, അനുപ്പന്നാകുസലാനുപ്പാദനാദിവിധിനാ പവത്തവീരിയേനാതി അത്ഥോ. **വിമുത്തീ**തി ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന അരഹത്തഫലവിമുത്തി വുത്താ. **അജ്ഝഭാസീ**തി "അയം അത്തനാ വീരിയം കത്വാ അരഹത്തം പത്വാപി ന തുസ്സതി, ഇദാനി അഞ്ഞേസമ്പി 'പാപുണാഥാ'തി ഉസ്സാഹം കരോതി, പടിബാഹേസ്സാമി ന"ന്തി ചിന്തേത്വാ അഭാസി. **മാരപാസേനാ**തി കിലേസപാസേന. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

ദുതിയമാരകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭദ്ദവഗ്ഗിയകഥാവണ്ണനാ

൩൬. തിംസഭദ്ദവഗ്ഗിയവത്ഥുമ്ഹി **യഥാഭിരന്തം വിഹരിത്വാ**തി യഥാഅജ്ഝാസയം വിഹരിത്വാ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ഏകസ്മിം ഠാനേ വസന്താനം ഛായൂദകാദീനം വിപത്തിം വാ അഫാസുകസേനാസനം വാ മനുസ്സാനം അസ്സദ്ധാദിഭാവം വാ ആഗമ്മ അനഭിരതി നാമ നത്ഥി, തേസം സമ്പത്തിയാ "ഇധ ഫാസും വിഹരാമാ"തി അഭിരമിത്വാ ചിരവിഹാരോപി നത്ഥി. യത്ഥ പന തഥാഗതേ വിഹരന്തേ സത്താ സരണേസു വാ തീസു പതിട്ഠഹന്തി, സീലാനി വാ സമാദിയന്തി, പബ്ബജന്തി വാ, സോതാപത്തിമഗ്ഗാദീനം വാ പരേസം ഉപനിസ്സയോ ഹോതി, തത്ഥ ബുദ്ധാ സത്തേ താസു സമ്പത്തീസു പതിട്ഠാപനഅജ്ഝാസയേന വസന്തി, താസം അഭാവേ പക്കമന്തി. തേന വുത്തം **"യഥാഅജ്ഝാസയം വിഹരിത്വാ"**തി. **അജ്ഝോഗാഹേത്വാ**തി പവിസിത്വാ. **തിംസമത്താ**തി തിംസപമാണാ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

ഭദ്ദവഗ്ഗിയകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉരുവേലപാടിഹാരിയകഥാവണ്ണനാ

൩൭-൩൮. ഉരുവേലകസ്സപവത്ഥുമ്ഹി **ജടിലോ**തി ജടാധരോ. ജടാ അസ്സ അത്ഥീതി ഹി **ജടിലോ**. നേതീതി **നായകോ,** സാമം വിനേതി അത്തനോ ലദ്ധിം സിക്ഖാപേതീതി **വിനായകോ. സചേ തേ കസ്സപ അഗരൂ**തി കസ്സപ സചേ തുയ്ഹം ഭാരിയം അഫാസുകം കിഞ്ചി നത്ഥി. **അഗ്യാഗാരേ**തി അഗ്ഗിസാലായം. **ഉഭിന്നം സജോതിഭൂതാന**ന്തി ഉഭോസു സജോതിഭൂതേസു പജ്ജലിതേസു. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ നാമ.

൩൯. അജ്ജണ്ഹോതി അജ്ജ ഏകദിവസം. **അഗ്ഗിസാലമ്ഹീ**തി അഗ്യാഗാരേ. **സുമനമനസോ**തി സുന്ദരചിത്തസങ്ഖാതമനോ. **തേജോധാതൂസു കുസലോ**തി തേജോകസിണസമാപത്തീസു കുസലോ. **ഉദിച്ഛരേ**തി ഉല്ലോകേസും, പരിവാരേസുന്തി വാ അത്ഥോ. **പത്തമ്ഹി ഓദഹിത്വാ**തി പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ. **ധുവഭത്തേനാ**തി നിച്ചഭത്തേന.

൪൦. അഭിക്കന്തായ രത്തിയാതി ഏത്ഥ **അഭിക്കന്ത**-സദ്ദോ ഖയേ വത്തതി, തേന പരിക്ഖീണായരത്തിയാതി അത്ഥോ. ഏതേ ഹി ചത്താരോ മഹാരാജാനോ മജ്ഝിമയാമസമനന്തരേ ആഗതാ. നിയാമോ കിരേസ ദേവതാനം, യദിദം ബുദ്ധാനം വാ ബുദ്ധസാവകാനം വാ ഉപട്ഠാനം ആഗച്ഛന്താ മജ്ഝിമയാമസമനന്തരേ ആഗച്ഛന്തി. **അഭിക്കന്തവണ്ണാ**തി അഭിരൂപഛവിവണ്ണാ, ഇട്ഠവണ്ണാ മനാപവണ്ണാതി വുത്തം ഹോതി. ദേവതാ ഹി മനുസ്സലോകം ആഗച്ഛമാനാ പകതിവണ്ണം പകതിഇദ്ധിം ജഹിത്വാ ഓളാരികം അത്തഭാവം കത്വാ അതിരേകവണ്ണവത്ഥാലങ്കാരകായാദീഹി ഓഭാസം മുഞ്ചമാനാദിവസേന ച ദിബ്ബം ഇദ്ധാനുഭാവഞ്ച നിമ്മിനിത്വാ നടസമജ്ജാദീനി ഗച്ഛന്താ മനുസ്സാ വിയ അഭിസങ്ഖതേന കായേന ആഗച്ഛന്തി. തത്ഥ കാമാവചരാ അനഭിസങ്ഖതേനപി ആഗന്തും സക്കോന്തി ഓളാരികരൂപത്താ. തഥാ ഹി തേ കബളീകാരാഹാരഭക്ഖാ, രൂപാവചരാ പന അനഭിസങ്ഖതേന കായേന ആഗന്തും ന സക്കോന്തി സുഖുമതരരൂപത്താ. തേസഞ്ഹി അതിസുഖുമോവ അത്തഭാവോ, ന തേന ഇരിയാപഥകപ്പനം ഹോതി. തസ്മാ ബ്രഹ്മലോകേപി ബ്രഹ്മാനോ യേഭുയ്യേന നിമ്മിതരൂപേനേവ പവത്തന്തി. മൂലപടിസന്ധിരൂപഞ്ഹി നേസം അതിവിയ സുഖുമമഹാരൂപം, കേവലം തം ചിത്തുപ്പാദസ്സ നിസ്സയാധിട്ഠാനഭൂതം സണ്ഠാനവന്തം ഹുത്വാ തിട്ഠതി.

കേവലകപ്പന്തി ഏത്ഥ **കേവല**-സദ്ദസ്സ അനവസേസത്തം അത്ഥോ, **കപ്പ**-സദ്ദസ്സ സമന്തഭാവോ, തസ്മാ **കേവലകപ്പം വനസണ്ഡ**ന്തി അനവസേസം സമന്തതോ വനസണ്ഡന്തി അത്ഥോ. അനവസേസം ഫരിതും സമത്ഥസ്സപി ഹി ഓഭാസസ്സ കേനചി കാരണേന ഏകദേസഫരണമ്പി സിയാ, അയം പന സബ്ബസോ ഫരതീതി ദസ്സേതും സമന്തത്ഥോ കപ്പ-സദ്ദോ

ഗഹിതോ. അഥ വാ ഈസം അസമത്ഥം കേവലകപ്പം. ഭഗവതോ പഭായ അനോഭാസിതമേവ ഹി പദേസം ദേവതാ അത്തനോ പഭായ ഓഭാസേന്തി. ന ഹി ഭഗവതോ പഭാ കായചി പഭായ അഭിഭൂയതി, സൂരിയാദീനമ്പി പന പഭം സാ അഭിഭുയ്യ തിട്ഠതീതി. **ഓഭാസേത്വാ**തി വത്ഥാലങ്കാരസരീരസമുട്ഠിതായ ആഭായ ഫരിത്വാ, ചന്ദോ വിയ സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകപജ്ജോതം കരിത്വാതി അത്ഥോ. ദേവതാനഞ്ഹി സരീരാഭാ ദസദ്വാദസയോജനമത്തട്ഠാനം തതോ ഭിയ്യോപി ഫരിത്വാ തിട്ഠതി, തഥാ വത്ഥാഭരണാദീസു സമുട്ഠിതാ പഭാ. **ചതുദ്ദിസാ**തി ചതൂസു ദിസാസു. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യം നാമ.

൪൩. അങ്ഗമഗധാതി ഉഭോ അങ്ഗമഗധരട്ഠവാസിനോ. **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയ**ന്തി ഇദ്ധിഭൂതം പാടിഹാരിയം, ന ആദേസനാനുസാസനീപാടിഹാരിയന്തി അത്ഥോ. തിവിധഞ്ഹി പാടിഹാരിയം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ആദേസനാപാടിഹാരിയം അനുസാസനീപാടിഹാരിയന്തി. തത്ഥ ''ഇധ ഭിക്ഖു ഏകോപി ഹുത്വാ ബഹുധാ ഹോതി, ബഹുധാപി ഹുത്വാ ഏകോ ഹോതി ആവിഭാവം തിരോഭാവ''ന്തിആദിനയപ്പവത്തം (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൮-൨൩൯; മ॰ നി॰ ൧.൧൪൭; സം॰ നി॰ ൨.൭൦; ൫.൮൩൪) ഇദ്ധിവിധമേവ **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം**. ''ഇധ ഭിക്ഖു പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ചിത്തമ്പി ആദിസതി, ചേതസികമ്പി ആദിസതി, വിതക്കിതമ്പി ആദിസതി, വിചാരിതമ്പി ആദിസതി 'ഏവമ്പി തേ മനോ, ഇത്ഥമ്പി തേ മനോ'''തിആദിനയപ്പവത്തം (പടി॰ മ॰ ൩.൩൦) പരസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ കഥനം **ആദേസനാപാടിഹാരിയം**. ''ഇധ ഭിക്ഖു ഏവമനുസാസതി 'ഏവം വിതക്കേഥ, മാ ഏവം വിതക്കയിത്ഥ, ഏവം മനസി കരോഥ, മാ ഏവം മാനസാ കരിത്ഥ, ഇദം പജഹഥ, ഇദം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരഥാ'''തി (പടി॰ മ॰ ൩.൩൦) ഏവമാദിനയപ്പവത്താ സാവകാനം ബുദ്ധാനഞ്ച സബ്ബകാലം ദേസേതബ്ബധമ്മദേസനാ **അനുസാസനീപാടിഹാരിയം**.

തത്ഥ (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧) പാടിഹാരിയപദസ്സ വചനത്ഥം പടിപക്ഖഹരണതോ രാഗാദികിലേസാപനയനതോ **പാടിഹാരിയ**ന്തി വദന്തി. ഭഗവതോ പന പടിപക്ഖാ രാഗാദയോ ന സന്തി യേ ഹരിതബ്ബാ, പുഥുജ്ജനാനമ്പി വിഗതൂപക്കിലേസേ അട്ഠഗുണസമന്നാഗതേ ചിത്തേ ഹതപടിപക്ഖേ ഇദ്ധിവിധം വത്തതി, തസ്മാ തത്ഥ പവത്തവോഹാരേന ച ന സക്കാ ഇധ പാടിഹാരിയന്തി വത്തും. സചേ പന മഹാകാരുണികസ്സ ഭഗവതോ വേനേയ്യഗതാ ച കിലേസാ പടിപക്ഖാ, തേസം ഹരണതോ **പാടിഹാരിയ**ന്തി വുത്തം, ഏവം സതി യുത്തമേതം. അഥ വാ ഭഗവതോ ച സാസനസ്സ ച പടിപക്ഖാ തിത്ഥിയാ, തേസം ഹരണതോ **പാടിഹാരിയം**. തേ ഹി ദിട്ഠിഹരണവസേന ദിട്ഠിപ്പകാസനേ അസമത്ഥഭാവേന ച ഇദ്ധിആദേസനാനുസാസനീഹി ഹരിതാ അപനീതാ ഹോന്തീതി. **പടീ**തി വാ അയം സദ്ദോ പച്ഛാതി ഏതസ്സ അത്ഥം ബോധേതി ''തസ്മിം പടിപവിട്ഠമ്ഹി, അഞ്ഞോ ആഗഞ്ഛി ബ്രാഹ്മണോ''തിആദീസു (ചൂളനി॰ വത്ഥുഗാഥാ ൪) വിയ, തസ്മാ സമാഹിതേ ചിത്തേ വിഗതൂപക്കിലേസേന കതകിച്ചേന പച്ഛാ ഹരിതബ്ബം പവത്തേതബ്ബന്തി പടിഹാരിയം, അത്തനോ വാ ഉപക്കിലേസേസു ചതുത്ഥജ്ഝാനമഗ്ഗേഹി ഹരിതേസു പച്ഛാ ഹരണം പടിഹാരിയം, ഇദ്ധിആദേസനാനുസാസനിയോ ച വിഗതൂപക്കിലേസേന കതകിച്ചേന സത്തഹിതത്ഥം പുന പവത്തേതബ്ബാ, ഹരിതേസു ച അത്തനോ ഉപക്കിലേസേസു പരസത്താനം ഉപക്കിലേസഹരണാനി ഹോന്തീതി പടിഹാരിയാനി ഭവന്തി, പടിഹാരിയമേവ **പാടിഹാരിയം**. പടിഹാരിയേ വാ ഇദ്ധിആദേസനാനുസാസനീസമുദായേ ഭവം ഏകേകം **പാടിഹാരിയ**ന്തി വുച്ചതി. പടിഹാരിയം വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം മഗ്ഗോ ച പടിപക്ഖഹരണതോ, തത്ഥ ജാതം നിമിത്തഭൂതേ, തതോ വാ ആഗതന്തി **പാടിഹാരിയം. സ്വാതനായാ**തി സ്വേ ദാതബ്ബസ്സ അത്ഥായ.

൪൪. പംസുകൂലം ഉപ്പന്നം ഹോതീതി പരിയേസമാനസ്സ പടിലാഭവസേന ഉപ്പന്നം ഹോതി. വിചിത്തപാടിഹാരിയദസ്സനത്ഥാവ സാ പരിയേസനാ. യസ്മാ പാണിനാ ഫുട്ഠമത്തേ സാ പോക്ഖരണീ നിമ്മിതാ അഹോസി, തസ്മാ വുത്തം **''പാണിനാ പോക്ഖരണിം ഖണിത്വാ''**തി.

൪൫-൪൯. ജടിലാതി താപസാ. തേ ഹി ജടാധാരിതായ ഇധ ''ജടിലാ''തി വുത്താ. **അന്തരട്ഠകാസു ഹിമപാതസമയേ**തി ഹേമന്തസ്സ ഉതുനോ അബ്ഭന്തരഭൂതേ മാഘമാസസ്സ അവസാനേ ചതസ്സോ, ഫഗ്ഗുണമാസസ്സ ആദിമ്ഹി ചതസ്സോതി ഏവം ഉഭിന്നമന്തരേ അട്ഠരത്തീസു ഹിമപതനകാലേ. **നേരഞ്ജരായ ഉമ്മുജ്ജന്തീ**തി കേചി തസ്മിം തിത്ഥസമ്മതേ ഉദകേ പഠമം നിമുഗ്ഗസകലസരീരാ തതോ ഉമ്മുജ്ജന്താ വുട്ഠഹന്തി ഉപ്പിലവന്തി. **നിമുജ്ജന്തീ**തി സസീസം ഉദകേ ഓസീദന്തി. **ഉമ്മുജ്ജനനിമുജ്ജനമ്പി കരോന്തീ**തി പുനപ്പുനം ഉമ്മുജ്ജനനിമുജ്ജനാനിപി കരോന്തി. തത്ഥ ഹി കേചി ''ഏകുമ്മുജ്ജനേനേവ പാപസുദ്ധി ഹോതീ''തി ഏവംദിട്ഠികാ, തേ ഉമ്മുജ്ജനമേവ കത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഉമ്മുജ്ജനം പന നിമുജ്ജനമന്തരേന നത്ഥീതി അവിനാഭാവതോ നിമുജ്ജനമ്പി തേ കരോന്തിയേവ. യേപി ''ഏകനിമുജ്ജനേനേവ പാപസുദ്ധി ഹോതീ''തി ഏവംദിട്ഠികാ, തേപി ഏകവാരമേവ നിമുജ്ജിത്വാ വുത്തനയേനേവ അവിനാഭാവതോ ഉമ്മുജ്ജനമ്പി കത്വാ പക്കമന്തി. അപരേ ''പുനപ്പുനം ഉമ്മുജ്ജനനിമുജ്ജനാനി കത്വാ നഹാതേ പാപസുദ്ധി ഹോതീ''തി ഏവംദിട്ഠികാ, തേ കാലേന കാലം ഉമ്മുജ്ജനനിമുജ്ജനാനി കരോന്തി. തേ സബ്ബേപി സന്ധായ വുത്തം ''ഉമ്മുജ്ജന്തിപി നിമുജ്ജന്തിപി ഉമ്മുജ്ജനനിമുജ്ജനമ്പി കരോന്തീ''തി. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി നിമുജ്ജനപുബ്ബകം ഉമ്മുജ്ജനം, നിമുജ്ജനമേവ പന കരോന്താ കതിപയാ, ഉമ്മുജ്ജനം തദുഭയഞ്ച കരോന്താ ബഹൂതി തേസം യേഭുയ്യഭാവദസ്സനത്ഥം ഉമ്മുജ്ജനം പഠമം വുത്തം.

൫൦-൫൧. ഉദകവാഹകോതി ഉദകോഘോ. **രേണുഹതായാ**തി രജോഗതായ, രജോകിണ്ണായാതി വുത്തം ഹോതി. **നേവ ച ഖോ ത്വം കസ്സപ അരഹാ**തി ഏതേന തദാ കസ്സപസ്സ അസേക്ഖഭാവം പടിക്ഖിപതി, **നാപി അരഹത്തമഗ്ഗസമാപന്നോ**തി ഏതേന സേക്ഖഭാവം. ഉഭയേനപിസ്സ അനരിയഭാവമേവ ദീപേതി. **സാപി തേ പടിപദാ നത്ഥി, യായ ത്വം അരഹാ വാ അസ്സസി അരഹത്തമഗ്ഗം വാ സമാപന്നോ**തി ഇമിനാ പനസ്സ കല്യാണപുഥുജ്ജനഭാവമ്പി പടിക്ഖിപതി. തത്ഥ **പടിപദാ**തി സീലവിസുദ്ധിആദയോ ഛ വിസുദ്ധിയോ. പടിപജ്ജതി ഏതായ അരിയമഗ്ഗോതി **പടിപദാ. അസ്സസീ**തി ഭവേയ്യാസി. **ചിരപടികാ**തി ചിരകാലതോ പട്ഠായ, നാഗദമനതോ പട്ഠായാതി അത്ഥോ. **ഖാരികാജമിസ്സന്തി** ഏത്ഥ **ഖാരീ**തി അരണികമണ്ഡലുസൂചിആദയോ താപസപരിക്ഖാരാ, തം ഹരണകാജം **ഖാരികാജം. അഗ്ഗിഹുതമിസ്സ**ന്തി ദബ്ബിആദിഅഗ്ഗിപൂജോപകരണം.

൫൨-൫൩. ഉപസഗ്ഗോതി ഉപദ്ദവോ. ഇദാനി അഡ്ഢുഡ്ഢാനി പാടിഹാരിയസഹസ്സാനി ഏകതോ ഗണേത്വാ ദസ്സേതും **''ഭഗവതോ അധിട്ഠാനേന പഞ്ച കട്ഠസതാനി ന ഫാലിയിംസൂ''**തിആദി ആരദ്ധം. നാഗദമനാദീനി പന സോളസ പാടിഹാരിയാനി ഇധ ന ഗണിതാനി, തേഹി സദ്ധിം സോളസാതിരേകഅഡ്ഢുഡ്ഢപാടിഹാരിയസഹസ്സാനീതി വേദിതബ്ബം.

ആദിത്തപരിയായസുത്തവണ്ണനാ

൭൪. ഇദാനി തസ്സ ഭിക്ഖുസഹസ്സസ്സ ആദിത്തപരിയായദേസനായ അരഹത്തപ്പത്തിം ദസ്സേതും **“അഥ ഖോ ഭഗവാ”**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **ഗയായം വിഹരതി ഗയാസീസേ**തി ഗയാനാമികായ നദിയാ അവിദൂരേ ഭവത്താ ഗാമോ ഗയാ നാമ, തസ്സം ഗയായം വിഹരതി. സമീപത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. ഗയാഗാമസ്സ ഹി അവിദൂരേ ഗയാതി ഏകാ പോക്ഖരണീപി അത്ഥി നദീപി ഗയാസീസനാമകോ ഹത്ഥികുമ്ഭസദിസോ പിട്ഠിപാസാണോപി. യത്ഥ ഭിക്ഖുസഹസ്സസ്സ ഓകാസോ പഹോതി, ഭഗവാ തത്ഥ വിഹരതി. തേന വുത്തം **“ഗയാസീസേ”**തി, ഗയാഗാമസ്സ ആസന്നേ ഗയാസീസനാമകേ പിട്ഠിപാസാണേ വിഹരതീതി വുത്തം ഹോതി. **ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തി തേസം സപ്പായധമ്മദേസനം വിചിനിത്വാ തം ദേസേസ്സാമീതി ആമന്തേസി. ഭഗവാ ഹി തം ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരം സമണസഹസ്സം ആദായ ഗയാസീസം ഗന്ത്വാ തേന പരിവാരിതോ നിസീദിത്വാ “കതരാ നു ഖോ ഏതേസം ധമ്മകഥാ സപ്പായാ”തി ചിന്തേന്തോ “ഇമേ സായം പാതം അഗ്ഗിം പരിചരന്തി, ഇമേസം ദ്വാദസായതനാനി ആദിത്താനി സമ്പജ്ജലിതാനി വിയ കത്വാ ദസ്സേസ്സാമി, ഏവം ഇമേ അരഹത്തം പാപുണിതും സക്ഖിസ്സന്തീ”തി സന്നിട്ഠാനമകാസി. അഥ നേസം തഥാ ദേസേതും “സബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്ത”ന്തിആദിനാ ഇമം ആദിത്തപരിയായം അഭാസി.

തത്ഥ (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൨൩) സബ്ബം നാമ ചതുബ്ബിധം സബ്ബസബ്ബം ആയതനസബ്ബം സക്കായസബ്ബം പദേസസബ്ബന്തി. തത്ഥ -

“ന തസ്സ അദ്ദിട്ഠമിധത്ഥി കിഞ്ചി;
അഥോ അവിഞ്ഞാതമജാനിതബ്ബം;
സബ്ബം അഭിഞ്ഞാസി യദത്ഥി നേയ്യം;
തഥാഗതോ തേന സമന്തചക്ഖൂ”തി (മഹാനി॰ ൧൫൬; ചൂളനി॰ ധോതകമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൩൨; പടി॰ മ॰ ൧.൧൨൧) -

ഇദം **സബ്ബസബ്ബം** നാമ. “സബ്ബം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി, തം സുണാഥാ”തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൩) ഇദം **ആയതനസബ്ബം** നാമ. “സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧) ഇദം **സക്കായസബ്ബം** നാമ. “സബ്ബധമ്മേസു വാ പഠമസമന്നാഹാരോ ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തം മനോ മാനസം തജ്ജാ മനോവിഞ്ഞാണധാതൂ”തി ഇദം **പദേസസബ്ബം** നാമ. ഇതി പഞ്ചാരമ്മണമത്തം പദേസസബ്ബം, തേഭൂമകാ ധമ്മാ സക്കായസബ്ബം, ചതുഭൂമകാ ധമ്മാ ആയതനസബ്ബം, യം കിഞ്ചി നേയ്യം സബ്ബസബ്ബം. പദേസസബ്ബം സക്കായസബ്ബം ന പാപുണാതി തസ്സ തേഭൂമകധമ്മേസുപി ഏകദേസസ്സ അസങ്ഗണ്ഹനതോ. സക്കായസബ്ബം ആയതനസബ്ബം ന പാപുണാതി ലോകുത്തരധമ്മാനം അസങ്ഗണ്ഹനതോ. ആയതനസബ്ബം സബ്ബസബ്ബം ന പാപുണാതി. കസ്മാ? യസ്മാ ആയതനസബ്ബേന ചതുഭൂമകധമ്മാവ പരിഗ്ഗഹിതാ , ന ലക്ഖണപഞ്ഞത്തിയോതി. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ആയതനസബ്ബം അധിപ്പേതം, തത്ഥാപി ഇധ വിപസ്സനുപഗധമ്മാവ ഗഹേതബ്ബാ.

ചക്ഖൂതി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൬൧൬; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൧) ദ്വേ ചക്ഖൂനി ഞാണചക്ഖു ചേവ മംസചക്ഖു ച. തത്ഥ ഞാണചക്ഖു പഞ്ചവിധം ബുദ്ധചക്ഖു ധമ്മചക്ഖു സമന്തചക്ഖു ദിബ്ബചക്ഖു പഞ്ഞാചക്ഖൂതി. തേസു **ബുദ്ധചക്ഖു** നാമ ആസയാനുസയഞാണഞ്ചേവ ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണഞ്ച, യം “ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൬൯; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩) ആഗതം. **ധമ്മചക്ഖു** നാമ ഹേട്ഠിമാ തയോ മഗ്ഗാ തീണി ച ഫലാനി, യം “വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൫൫; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧) ആഗതം. **സമന്തചക്ഖു** നാമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, യം “പാസാദമാരുയ്ഹ സമന്തചക്ഖൂ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൭൦; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൨) ആഗതം. **ദിബ്ബചക്ഖു** നാമ ആലോകവഡ്ഢനേന ഉപ്പന്നഞാണം, യം “ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേനാ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൮, ൨൮൪) ആഗതം. **പഞ്ഞാചക്ഖു** നാമ ചതുസച്ചപരിച്ഛേദകഞാണം, യം “ചക്ഖും ഉദപാദീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൫) ആഗതം. മംസചക്ഖുപി ദുവിധം സസമ്ഭാരചക്ഖു പസാദചക്ഖൂതി. തേസു യ്വായം അക്ഖികൂപകേ അക്ഖിപടലേഹി പരിവാരിതോ മംസപിണ്ഡോ, യത്ഥ ചതസ്സോ ധാതുയോ വണ്ണഗന്ധരസോജാ സമ്ഭവോ ജീവിതം ഭാവോ ചക്ഖുപ്പസാദോ കായപ്പസാദോതി സങ്ഖേപതോ തേരസ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി, വിത്ഥാരതോ പന ചതസ്സോ ധാതുയോ വണ്ണഗന്ധരസോജാ സമ്ഭവോതി ഇമേ നവ ചതുസമുട്ഠാനവസേന ഛത്തിംസ, ജീവിതം ഭാവോ ചക്ഖുപ്പസാദോ കായപ്പസാദോതി ഇമേ കമ്മസമുട്ഠാനാ താവ ചത്താരോതി ചത്താലീസ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി, ഇദം **സസമ്ഭാരചക്ഖു** നാമ. യം പനേത്ഥ സേതമണ്ഡലപരിച്ഛിന്നേന കണ്ഹമണ്ഡലേന പരിവാരിതേ ദിട്ഠിമണ്ഡലേ സന്നിവിട്ഠം രൂപദസ്സനസമത്ഥം പസാദമത്തം, ഇദം **പസാദചക്ഖു** നാമ. തസ്സ തതോ പരേസഞ്ച സോതാദീനം വിത്ഥാരകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൩൭) വുത്താവ.

തത്ഥ യദിദം പസാദചക്ഖു, തഞ്ച ഗഹേത്വാ ഭഗവാ **“ചക്ഖു ആദിത്ത”**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആദിത്ത**ന്തി പദിത്തം, സമ്പജ്ജലിതം ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ഏകജാലീഭൂതന്തി അത്ഥോ. ചക്ഖുസന്നിസ്സിതം വിഞ്ഞാണം **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം,** ചക്ഖുസ്സ വാ കാരണഭൂതസ്സ വിഞ്ഞാണം **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം**. കാമം രൂപാലോകമനസികാരാദയോപി തസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ കാരണം, തേ പന സാധാരണകാരണം, ചക്ഖു അസാധാരണന്തി അസാധാരണകാരണേനായം നിദ്ദേസോ യഥാ “യവങ്കുരോ”തി. **സോതവിഞ്ഞാണാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ചക്ഖുസന്നിസ്സിതോ ഫസ്സോ **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ,** ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തഫസ്സസ്സേതം അധിവചനം. **സോതസമ്ഫസ്സാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതി വേദയിത**ന്തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സം മൂലപച്ചയം കത്വാ ഉപ്പന്നാ സമ്പടിച്ഛനസന്തീരണവോട്ഠബ്ബനജവനവേദനാ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തായ പന വേദനായ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സസ്സ പച്ചയഭാവേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ ഹി സഹജാതായ വേദനായ സഹജാതാദിവസേന, അസഹജാതായ ഉപനിസ്സയാദിവസേന പച്ചയോ ഹോതി. തേനേവ “ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതി വേദയിതം സുഖം വാ ദുക്ഖം വാ അദുക്ഖമസുഖം വാ”തി വുത്തം. **സോതദ്വാരവേദനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ പന **മനോ**തി ഭവങ്ഗചിത്തം മനോദ്വാരസ്സ അധിപ്പേതത്താ. **ധമ്മാ**തി ധമ്മാരമ്മണം. **മനോവിഞ്ഞാണ**ന്തി സഹാവജ്ജനകം ജവനം. **മനോസമ്ഫസ്സോ**തി ഭവങ്ഗസഹജാതോ ഫസ്സോ. **വേദയിത**ന്തി ആവജ്ജനവേദനായ സദ്ധിം ജവനവേദനാ. ഭവങ്ഗസമ്പയുത്തായ പന വേദനായ ഗഹണേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. ആവജ്ജനം വാ ഭവങ്ഗതോ അമോചേത്വാ **മനോ**തി സാവജ്ജനം ഭവങ്ഗം ദട്ഠബ്ബം. **ധമ്മാ**തി ധമ്മാരമ്മണമേവ. **മനോവിഞ്ഞാണ**ന്തി ജവനവിഞ്ഞാണം. **മനോസമ്ഫസ്സോ**തി ഭവങ്ഗാവജ്ജനസഹജാതോ ഫസ്സോ. **വേദയിത**ന്തി ജവനസഹജാതാ വേദനാ, ഭവങ്ഗാവജ്ജനസഹജാതാപി വട്ടതിയേവ.

രാഗഗ്ഗിനാതിആദീസു രാഗോവ അനുദഹനട്ഠേന അഗ്ഗീതി **രാഗഗ്ഗി**. രാഗോ ഹി തിഖിണം ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനോ സത്തേ അനുദഹതി ഝാപേതി, തസ്മാ “അഗ്ഗീ”തി വുച്ചതി. ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഏസേവ നയോ. തത്രിമാനി വത്ഥൂനി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦൫; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൯൨൪) - ഏകാ ദഹരഭിക്ഖുനീ ചിത്തലപബ്ബതവിഹാരേ ഉപോസഥാഗാരം

ഗന്ത്വാ ദ്വാരപാലരൂപം ഓലോകയമാനാ ഠിതാ. അഥസ്സാ അന്തോ രാഗോ തിഖിണതരോ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നോ, തസ്മാ തംസമുട്ഠാനാ തേജോധാതു അതിവിയ തിഖിണഭാവേന സദ്ധിം അത്തനാ സഹജാതധമ്മേഹി ഹദയപദേസം ഝാപേസി യഥാ തം ബാഹിരാ തേജോധാതു സന്നിസ്സയം, തേന സാ ഭിക്ഖുനീ ഝായിത്വാ കാലമകാസി. ഭിക്ഖുനിയോ ഗച്ഛമാനാ ''അയം ദഹരാ ഠിതാ, പക്കോസഥ ന''ന്തി ആഹംസു. ഏകാ ഗന്ത്വാ ''കസ്മാ ഠിതാസീ''തി ഹത്ഥേ ഗണ്ഹി. ഗഹിതമത്താ പരിവത്തിത്വാ പപതാ. ഇദം താവ രാഗസ്സ അനുദഹനതായ വത്ഥു.

ദോസസ്സ പന അനുദഹനതായ മനോപദോസികാ ദേവാ ദട്ഠബ്ബാ. തേസു (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൭-൪൮) കിര ഏകോ ദേവപുത്തോ ''നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമീ''തി സപരിവാരോ രഥേന വീഥിം പടിപജ്ജതി. അഥഞ്ഞോ നിക്ഖമന്തോ തം പുരതോ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ''ഭോ അയം കപണോ അദിട്ഠപുബ്ബം വിയ ഏതം ദിസ്വാ പീതിയാ ഉദ്ധുമാതോ വിയ ഭിജ്ജമാനോ വിയ ച ഗച്ഛതീ''തി കുജ്ഝതി. പുരതോ ഗച്ഛന്തോപി നിവത്തിത്വാ തം കുദ്ധം ദിസ്വാ കുദ്ധാ നാമ സുവിജാനാ ഹോന്തീതി കുദ്ധഭാവമസ്സ ഞത്വാ ''ത്വം കുദ്ധോ മയ്ഹം കിം കരിസ്സസി, അയം സമ്പത്തി മയാ ദാനസീലാദീനം വസേന ലദ്ധാ, ന തുയ്ഹം വസേനാ''തി പടികുജ്ഝതി. ഏകസ്മിഞ്ഹി കുദ്ധേ ഇതരോ അകുദ്ധോ രക്ഖതി. കുദ്ധസ്സ ഹി സോ കോധോ ഇതരസ്മിം അകുജ്ഝന്തേ അനുപാദാനോ ഏകവാരമേവ ഉപ്പത്തിയാ അനാസേവനോ ചാവേതും ന സക്കോതി, ഉദകം പത്വാ അഗ്ഗി വിയ നിബ്ബായതി, തസ്മാ അകുദ്ധോ തം ചവനതോ രക്ഖതി. ഉഭോസു പന കുദ്ധേസു ഏകസ്സ കോധോ ഇതരസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, തസ്സപി കോധോ ഇതരസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി ഉഭോ കന്ദന്താനംയേവ ഓരോധാനം ചവന്തി. ഉഭോസു ഹി കുദ്ധേസു ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ അഞ്ഞമഞ്ഞമ്ഹി പരിവഡ്ഢനവസേന തിഖിണസമുദാചാരോ നിസ്സയദഹനരസോ കോധോ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഹദയവത്ഥും നിദ്ദഹന്തോ അച്ചന്തസുഖുമാലം കരജകായം വിനാസേതി, തതോ സകലോപി അത്തഭാവോ അന്തരധായതി. ഇദം ദോസസ്സ അനുദഹനതായ വത്ഥു.

മോഹസ്സ പന അനുദഹനതായ ഖിഡ്ഡാപദോസികാ ദേവാ ദട്ഠബ്ബാ. മോഹവസേന ഹി തേസം സതിസമ്മോസോ ഹോതി, തസ്മാ ഖിഡ്ഡാവസേന ആഹാരകാലം അതിവത്തേത്വാ കാലം കരോന്തി. തേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൫-൪൬) കിര പുഞ്ഞവിസേസാധിഗതേന മഹന്തേന അത്തനോ സിരിവിഭവേന നക്ഖത്തം കീളന്താ തായ സമ്പത്തിമഹന്തതായ ''ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിമ്ഹ, ന പരിഭുഞ്ജിമ്ഹാ''തിപി ന ജാനന്തി. അഥ ഏകാഹാരാതിക്കമനതോ പട്ഠായ നിരന്തരം ഖാദന്താപി പിവന്താപി ചവന്തിയേവ ന തിട്ഠന്തി. കസ്മാ? കമ്മജതേജസ്സ ബലവതായ. മനുസ്സാനഞ്ഹി കമ്മജതേജോ മന്ദോ, കരജകായോ ബലവാ. തേസം തേജസ്സ മന്ദതായ കരജകായസ്സ ബലവതായ സത്താഹമ്പി അതിക്കമിത്വാ ഉണ്ഹോദകഅച്ഛയാഗുആദീഹി സക്കാ വത്ഥും ഉപത്ഥമ്ഭേതും. ദേവാനം പന തേജോ ബലവാ ഹോതി ഉളാരപുഞ്ഞനിബ്ബത്തത്താ ഉളാരഗരുസിനിദ്ധസുധാഹാരജിരണതോ ച, കരജം മന്ദം മുദുസുഖുമാലഭാവതോ. തേനേവ ഹി ഭഗവാ ഇന്ദസാലഗുഹായം പകതിപഥവിയം പതിട്ഠാതും അസക്കോന്തം സക്കം ദേവരാജാനം ''ഓളാരികകായം അധിട്ഠാഹീ''തി ആഹ, തസ്മാ തേ ഏകം ആഹാരവേലം അതിക്കമിത്വാ സണ്ഠാതും ന സക്കോന്തി. യഥാ നാമ ഗിമ്ഹാനം മജ്ഝന്ഹികേ തത്തപാസാണേ ഠപിതം പദുമം വാ ഉപ്പലം വാ സായന്ഹസമയേ ഘടസതേനപി സിഞ്ചിയമാനം പാകതികം ന ഹോതി വിനസ്സതിയേവ, ഏവമേവ പച്ഛാ നിരന്തരം ഖാദന്താപി പിവന്താപി ചവന്തിയേവ ന തിട്ഠന്തി.

കോ പന തേസം ആഹാരോ, കാ ആഹാരവേലാതി? സബ്ബേസമ്പി കാമാവചരദേവാനം സുധാ ആഹാരോ, സോ ഹേട്ഠിമേഹി ഹേട്ഠിമേഹി ഉപരിമാനം ഉപരിമാനം പണീതതമോ ഹോതി. തം യഥാസകം ദിവസവസേന ദിവസേ ദിവസേ ഭുഞ്ജന്തി. കേചി പന ''ബിളാരപദപ്പമാണം സുധാഹാരം ഭുഞ്ജന്തി. സോ ജിവ്ഹായ ഠപിതമത്തോ യാവ കേസഗ്ഗനഖഗ്ഗാ കായം ഫരതി, തേസംയേവ ദിവസവസേന സത്തദിവസം യാപനസമത്ഥോവ ഹോതീ''തി വദന്തി.

കേ പന തേ ഖിഡ്ഡാപദോസികാ നാമ ദേവാതി? ഇമേ നാമാതി അട്ഠകഥായം വിചാരണാ നത്ഥി, ''കമ്മജതേജോ ബലവാ ഹോതി, കരജം മന്ദ''ന്തി അവിസേസേന വുത്തത്താ പന യേ കേചി കബളീകാരാഹാരൂപജീവിനോ ഏവം കരോന്തി, തേ ഏവം ചവന്തീതി വേദിതബ്ബാ. കേചി പനാഹു ''നിമ്മാനരതിപരനിമ്മിതവസവത്തിനോ തേ ദേവാ. ഖിഡ്ഡായ പദുസ്സനമത്തേനേവ ഹേതേ ഖിഡ്ഡാപദോസികാതി വുത്താ''തി. മനോപദോസികാ പന ചാതുമഹാരാജികാതി അട്ഠകഥായമേവ വുത്തം. കേചി പന ''ഖിഡ്ഡാപദോസികാപി ചാതുമഹാരാജികായേവാ''തി വദന്തി. ഏവം താവ രാഗാദയോ തയോ അനുദഹനട്ഠേന ''അഗ്ഗീ''തി വേദിതബ്ബാ. ജാതിആദിത്തയം പന നാനപ്പകാരദുക്ഖവത്ഥുഭാവേന അനുദഹനതോ അഗ്ഗി. സോകാദീനം അനുദഹനതാ പാകടായേവ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ദുക്ഖലക്ഖണം കഥിതം ചക്ഖാദീനം ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ആദിത്തഭാവേന ദുക്ഖമതായ ദുക്ഖഭാവസ്സ കഥിതത്താ.

ആദിത്തപരിയായസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉരുവേലപാടിഹാരിയകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബിമ്ബിസാരസമാഗമകഥാവണ്ണനാ

൫൫. ഇദാനി ''അഥ ഖോ ഭഗവാ ഗയാസീസേ യഥാഭിരന്തം വിഹരിത്വാ''തിആദീസു യാ സാ അനുത്താനപദവണ്ണനാ, തം ദസ്സേതും **''ലട്ഠിവനേതി താലുയ്യാനേ''**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **താലുയ്യാനേതി** താലരുക്ഖാനം ബഹുഭാവതോ ഏവംലദ്ധനാമേ ഉയ്യാനേ. **അപ്പേകച്ചേ യേന ഭഗവാ തേനഞ്ജലിം പണാമേത്വാതിആദീസു** **അഞ്ജലിം പണാമേത്വാതി** യേ ഉഭതോപക്ഖികാ, തേ സന്ധായേതം വുത്തം. തേ കിര ഏവം ചിന്തയിംസു ''സചേ നോ മിച്ഛാദിട്ഠികാ ചോദേസ്സന്തി 'കസ്മാ തുമ്ഹേ സമണം ഗോതമം വന്ദിത്ഥാ'തി, തേസം 'കിം അഞ്ജലിമത്തകരണേനപി വന്ദിതം ഹോതീ'തി വക്ഖാമ. സചേ നോ സമ്മാദിട്ഠികാ ചോദേസ്സന്തി 'കസ്മാ ഭഗവന്തം ന വന്ദിത്ഥാ'തി, 'കിം സീസേന ഭൂമിം പഹരന്തേനേവ വന്ദിതം ഹോതി, നനു അഞ്ജലികമ്മമ്പി വന്ദനാ ഏവാ'തി വക്ഖാമാ''തി. **നാമഗോത്തം സാവേത്വാതി** ''ഭോ ഗോതമ, അഹം അസുകസ്സ പുത്തോ ദത്തോ നാമ മിത്തോ നാമ ഇധ ആഗതോ''തി വദന്തോ നാമം സാവേന്തി നാമ, ''ഭോ ഗോതമ, അഹം വാസേട്ഠോ നാമ കച്ചാനോ നാമ ഇധാഗതോ''തി വദന്താ ഗോത്തം സാവേന്തി നാമ. ഏതേ കിര ദലിദ്ദാ ജിണ്ണകുലപുത്താ പരിസമജ്ഝേ നാമഗോത്തവസേന പാകടാ ഭവിസ്സാമാതി ഏവം അകംസു. യേ പന തുണ്ഹീഭൂതാ നിസീദിംസു, തേ കേരാടികാ ചേവ അന്ധബാലാ ച. തത്ഥ കേരാടികാ ''ഏകം ദ്വേ കഥാസല്ലാപേ കരോന്തേ വിസ്സാസികോ ഹോതി, അഥ വിസ്സാസേ സതി ഏകം ദ്വേ ഭിക്ഖാ അദാതും ന യുത്ത''ന്തി തതോ അത്താനം മോചേന്താ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി. അന്ധബാലാ അഞ്ഞാണതായേവ അവക്ഖിത്താ മത്തികാപിണ്ഡോ വിയ യത്ഥ കത്ഥചി തുണ്ഹീഭൂതാ നിസീദന്തി.

കിസകോവദാനോതി ഏത്ഥ കിസകാനം ഓവദാനോ **കിസകോവദാനോതി** ഇമം താവ അത്ഥവികപ്പം ദസ്സേതും **"താപസചരിയായ കിസസരീരത്താ"**തിആദി വുത്തം. **അഗ്ഗിഹുത്തന്തി** അഗ്ഗിപരിചരണം. രൂപാദയോവ ഇധ കാമനീയട്ഠേന "കാമാ"തി വുത്താതി ആഹ **"ഏതേ രൂപാദയോ കാമേ"**തി. **യഞ്ഞാ അഭിവദന്തീതി** യാഗഹേതു ഇജ്ഝന്തീതി വദന്തി. **ഉപധീസൂതി** ഏത്ഥ ചത്താരോ ഉപധീ കാമുപധി ഖന്ധുപധി കിലേസുപധി അഭിസങ്ഖാരുപധീതി. കാമാപി ഹി "യം പഞ്ച കാമഗുണേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖം സോമനസ്സം, അയം കാമാനം അസ്സാദോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) ഏവം വുത്തസ്സ സുഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ ഉപധീയതി ഏത്ഥ സുഖന്തി ഇമിനാ വചനത്ഥേന "ഉപധീ"തി വുച്ചന്തി. ഖന്ധാപി ഖന്ധമൂലകസ്സ ദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ, കിലേസാപി അപായദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ, അഭിസങ്ഖാരാപി ഭവദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ "ഉപധീ"തി വുച്ചന്തി, തേസു ഖന്ധുപധി ഇധാധിപ്പേതോതി ആഹ **"ഖന്ധുപധീസു മലന്തി ഞത്വാ"**തി. **യഞ്ഞാ മലമേവ വദന്തീതി** യാഗഹേതു മലമേവ ഇജ്ഝതീതി വദന്തി. **യിട്ഠേതി** മഹായാഗേ. **ഹുതേതി** ദിവസേ ദിവസേ കത്തബ്ബഅഗ്ഗിപരിചരണേ. **കാമഭവേ അസത്തന്തി** കാമഭവേ അലഗ്ഗം, തബ്ബിനിമുത്തന്തി വുത്തം ഹോതി.

൭൦-൭൫. ആസീസനാതി പത്ഥനാ. ദിബ്ബസുവണ്ണേസുപി സിങ്ഗീസുവണ്ണസ്സ സബ്ബസേട്ഠത്താ **"സിങ്ഗീനിക്ഖസവണ്ണോ"**തി വുത്തം. യഥേവ ഹി മനുസ്സപരിഭോഗേ സുവണ്ണേ യുത്തികതം ഹീനം, തതോ രസവിദ്ധം സേട്ഠം, രസവിദ്ധതോ ആകരുപ്പന്നം, തതോ യം കിഞ്ചി ദിബ്ബം സേട്ഠം, ഏവം ദിബ്ബസുവണ്ണേസുപി ചാമീകരതോ സാതകുമ്ഭം, സാതകുമ്ഭതോ ജമ്ബുനദം, ജമ്ബുനദതോ സിങ്ഗീസുവണ്ണം, തസ്മാ തം സബ്ബസേട്ഠം. **സിങ്ഗീനിക്ഖന്തി** ച നിക്ഖപരിമാണേന സിങ്ഗീസുവണ്ണേന കതം സുവണ്ണപട്ടം. ഊനകനിക്ഖേന കതഞ്ഹി ഘട്ടനമജ്ജനക്ഖമം ന ഹോതി, അതിരേകേന കതം ഘട്ടനമജ്ജനം ഖമതി, വണ്ണവന്തം പന ന ഹോതി, ഫരുസധാതുകം ഖായതി, നിക്ഖേന കതം ഘട്ടനമജ്ജനഞ്ചേവ ഖമതി വണ്ണവന്തഞ്ച ഹോതി. നിക്ഖം പന വീസതിസുവണ്ണന്തി കേചി . പഞ്ചവീസതിസുവണ്ണന്തി അപരേ. **മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായം** പന "നിക്ഖം നാമ പഞ്ചസുവണ്ണാ"തി വുത്തം. **സുവണ്ണോ** നാമ ചതുധരണന്തി വദന്തി.

ദസസു അരിയവാസേസു വുത്ഥവാസോതി -

"ഇധ, (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൮; അ॰ നി॰ ൧൦.൨൦) ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോ ഹോതി ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ ഏകാരക്ഖോ ചതുരാപസ്സേനോ പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചോ സമവയസട്ഠേസനോ അനാവിലസങ്കപ്പോ പസ്സദ്ധകായസങ്ഖാരോ സുവിമുത്തചിത്തോ സുവിമുത്തപഞ്ഞോ.

"കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ കാമച്ഛന്ദോ പഹീനോ ഹോതി, ബ്യാപാദോ പഹീനോ ഹോതി, ഥിനമിദ്ധം പഹീനം ഹോതി, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീനം ഹോതി, വിചികിച്ഛാ പഹീനാ ഹോതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ, ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ. സോതേന സദ്ദം സുത്വാ...പേ॰... ഘാനേന ഗന്ധം ഘായിത്വാ... ജിവ്ഹായ രസം സായിത്വാ... കായേന ഫോട്ഠബ്ബം ഫുസിത്വാ... മനസാ ധമ്മം വിഞ്ഞായ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ, ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏകാരക്ഖോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സതാരക്ഖേന ചേതസാ സമന്നാഗതോ ഹോതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏകാരക്ഖോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ചതുരാപസ്സേനോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സങ്ഖായേകം പടിസേവതി, സങ്ഖായേകം അധിവാസേതി, സങ്ഖായേകം പരിവജ്ജേതി, സങ്ഖായേകം വിനോദേതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ചതുരാപസ്സേനോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു യാനി താനി പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാനം പുഥുപച്ചേകസച്ചാനി , സബ്ബാനി താനി നുണ്ണാനി ഹോന്തി പനുണ്ണാനി ചത്താനി വന്താനി മുത്താനി പഹീനാനി പടിനിസ്സട്ഠാനി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സമവയസട്ഠേസനോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ കാമേസനാ പഹീനാ ഹോതി, ഭവേസനാ പഹീനാ ഹോതി, ബ്രഹ്മചരിയേസനാ പടിപ്പസ്സദ്ധാ. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സമവയസട്ഠേസനോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അനാവിലസങ്കപ്പോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ കാമസങ്കപ്പോ പഹീനോ ഹോതി, ബ്യാപാദസങ്കപ്പോ പഹീനോ ഹോതി, വിഹിംസാസങ്കപ്പോ പഹീനോ ഹോതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അനാവിലസങ്കപ്പോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പസ്സദ്ധകായസങ്ഖാരോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സുഖസ്സ ച പഹാനാ ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ പുബ്ബേവ സോമനസ്സദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമാ അദുക്ഖമസുഖം ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിം ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പസ്സദ്ധകായസങ്ഖാരോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സുവിമുത്തചിത്തോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ രാഗാ ചിത്തം വിമുത്തം ഹോതി, ദോസാ ചിത്തം വിമുത്തം ഹോതി, മോഹാ ചിത്തം വിമുത്തം ഹോതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സുവിമുത്തചിത്തോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സുവിമുത്തപഞ്ഞോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു 'രാഗോ മേ പഹീനോ ഉച്ഛിന്നമൂലോ താലാവത്ഥുകതോ അനഭാവംകതോ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മോ'തി പജാനാതി, 'ദോസോ മേ പഹീനോ...പേ॰... മോഹോ മേ പഹീനോ ഉച്ഛിന്നമൂലോ താലാവത്ഥുകതോ അനഭാവംകതോ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മോ'തി പജാനാതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സുവിമുത്തപഞ്ഞോ ഹോതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൮; അ॰ നി॰ ൧൦.൨൦) -

ഏവമാഗതേസു ദസസു അരിയവാസേസു വുത്ഥവാസോ.

തത്ഥ വസന്തി ഏത്ഥാതി വാസാ, അരിയാനം ഏവ വാസാതി **അരിയവാസാ** അനരിയാനം താദിസാനം വാസാനം അസമ്ഭവതോ. അരിയാതി ചേത്ഥ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന ഖീണാസവാ ഗഹിതാ. **ഏകാരക്ഖോ**തി ഏകാ സതിസങ്ഖാതാ ആരക്ഖാ ഏതസ്സാതി ഏകാരക്ഖോ. ഖീണാസവസ്സ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൪൮; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦.൨൦) ഹി തീസു ദ്വാരേസു സബ്ബകാലേ സതി ആരക്ഖകിച്ചം സാധേതി. തേനേവസ്സ ചരതോ ച തിട്ഠതോ ച സുത്തസ്സ ച ജാഗരസ്സ ച സതതം സമിതം ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതീതി വുച്ചതി.

ചതുരാപസ്സേനോതി ചത്താരി അപസ്സേനാനി അപസ്സയാ ഏതസ്സാതി ചതുരാപസ്സേനോ. **സങ്ഖായാ**തി ഞാണേന (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦൮). **പടിസേവതീ**തി ഞാണേന ഞത്വാ സേവിതബ്ബയുത്തകമേവ സേവതി. തസ്സ വിത്ഥാരോ "പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചീവരം പരിഭുഞ്ജതീ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അ॰ നി॰ ൬.൫൮) നയേന വേദിതബ്ബോ. **സങ്ഖായേകം അധിവാസേതീ**തി ഞാണേന ഞത്വാ അധിവാസേതബ്ബയുത്തകമേവ അധിവാസേതി. വിത്ഥാരോ പനേത്ഥ "പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ഖമോ ഹോതി സീതസ്സാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൪) നയേന വേദിതബ്ബോ. **പരിവജ്ജേതീ**തി ഞാണേന ഞത്വാ പരിവജ്ജേതബ്ബയുത്തകമേവ പരിവജ്ജേതി. തസ്സ വിത്ഥാരോ "പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചണ്ഡം ഹത്ഥിം പരിവജ്ജേതീ"തിആദിനാ നയേന വേദിതബ്ബോ. **വിനോദേതീ**തി ഞാണേന ഞത്വാ വിനോദേതബ്ബമേവ വിനോദേതി നുദതി നീഹരതി അന്തോ വസിതും ന ദേതി. തസ്സ വിത്ഥാരോ "ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീ"തിആദിനാ നയേന വേദിതബ്ബോ.

പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചോതി (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൩൮; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൪൮) "ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചം, ഇദമേവ സച്ച"ന്തി ഏവം പാടിയേക്കം ഗഹിതത്താ പച്ചേകസങ്ഖാതാനി ദിട്ഠിസച്ചാനി പനുണ്ണാനി നീഹടാനി പഹീനാനി അസ്സാതി പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചോ. **പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാന**ന്തി ബഹൂനം സമണബ്രാഹ്മണാനം. ഏത്ഥ ച **സമണാ**തി പബ്ബജ്ജുപഗതാ. **ബ്രാഹ്മണാ**തി ഭോവാദിനോ. **പുഥുപച്ചേകസച്ചാനീ**തി ബഹൂനി പാടേക്കസച്ചാനി, "ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചം, ഇദമേവ സച്ച"ന്തി പാടിയേക്കം ഗഹിതാനി ബഹൂനി സച്ചാനീതി അത്ഥോ. **നുണ്ണാനീ**തി നീഹടാനി. **പനുണ്ണാനീ**തി സുട്ഠു നീഹതാനി. **ചത്താനീ**തി വിസ്സട്ഠാനി. **വന്താനീ**തി വമിതാനി. **മുത്താനീ**തി ഛിന്നബന്ധനാനി കതാനി. **പഹീനാനീ**തി പജഹിതാനി. **പടിനിസ്സട്ഠാനീ**തി യഥാ ന പുന ചിത്തം ആരോഹന്തി, ഏവം പടിവിസ്സജ്ജിതാനി. സബ്ബാനേവ ചേതാനി അരിയമഗ്ഗാധിഗമതോ പുബ്ബേ ഗഹിതസ്സ ദിട്ഠിഗ്ഗാഹസ്സ വിസ്സട്ഠഭാവവേവചനാനി.

സമവയസട്ഠേസനോതി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൪൮; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦.൨൦) ഏത്ഥ **അവയാ**തി അനൂനാ. **സട്ഠാ**തി നിസ്സട്ഠാ. സമ്മാ അവയാ സട്ഠാ ഏസനാ അസ്സാതി **സമവയസട്ഠേസനോ,** സമ്മാ വിസ്സട്ഠസബ്ബഏസനോതി അത്ഥോ. **"രാഗാ ചിത്തം വിമുത്ത"**ന്തിആദീഹി മഗ്ഗസ്സ കിച്ചനിപ്ഫത്തി കഥിതാ രാഗാദീനം പഹീനഭാവദീപനതോ. **"രാഗോ മേ പഹീനോ"**തിആദീഹി പച്ചവേക്ഖണാമുഖേന അരിയഫലം കഥിതം. അധിഗതേ ഹി അഗ്ഗഫലേ സബ്ബസോ രാഗാദീനം അനുപ്പാദധമ്മതം പജാനാതി, തഞ്ച പജാനനം പച്ചവേക്ഖണഞാണന്തി. തത്ഥ പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹാനപച്ചേകസച്ചാപനോദനഏസനാസമവയസജ്ജനാനി "സങ്ഖായേകം പടിസേവതി അധിവാസേതി പരിവജ്ജേതി വിനോദേതീ"തി വുത്തേസു അപസ്സേനേസു വിനോദനാ ച മഗ്ഗകിച്ചാനേവ, ഇതരേ ച മഗ്ഗേനേവ സമിജ്ഝന്തി.

ദസബലോതി കായബലസങ്ഖാതാനി ഞാണബലസങ്ഖാതാനി ച ദസ ബലാനി ഏതസ്സാതി ദസബലോ. ദുവിധഞ്ഹി തഥാഗതസ്സ ബലം കായബലം ഞാണബലഞ്ച. തേസു കായബലം ഹത്ഥികുലാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

> "കാളാവകഞ്ച ഗങ്ഗേയ്യം, പണ്ഡരം തമ്ബപിങ്ഗലം;
> ഗന്ധമങ്ഗലഹേമഞ്ച, ഉപോസഥഛദ്ദന്തിമേ ദസാ"തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪൮; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൨൨; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦.൨൧; വിഭ॰ അട്ഠ ൭൬൦; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൭൫; ബു॰ വം॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൯; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൪൪; ചൂളനി॰ അട്ഠ॰ ൮൧);

ഇമാനി ഹി ദസ ഹത്ഥികുലാനി. തത്ഥ **കാളാവക**ന്തി പകതിഹത്ഥികുലം ദട്ഠബ്ബം. യം ദസന്നം പുരിസാനം കായബലം, തം ഏകസ്സ കാളാവകസ്സ ഹത്ഥിനോ. യം ദസന്നം കാളാവകാനം ബലം, തം ഏകസ്സ ഗങ്ഗേയ്യസ്സ. യം ദസന്നം ഗങ്ഗേയ്യാനം, തം ഏകസ്സ പണ്ഡരസ്സ. യം ദസന്നം പണ്ഡരാനം, തം ഏകസ്സ തമ്ബസ്സ. യം ദസന്നം തമ്ബാനം, തം ഏകസ്സ പിങ്ഗലസ്സ. യം ദസന്നം പിങ്ഗലാനം, തം ഏകസ്സ ഗന്ധഹത്ഥിനോ. യം ദസന്നം ഗന്ധഹത്ഥീനം, തം ഏകസ്സ മങ്ഗലസ്സ. യം ദസന്നം മങ്ഗലാനം, തം ഏകസ്സ ഹേമവതസ്സ. യം ദസന്നം ഹേമവതാനം, തം ഏകസ്സ ഉപോസഥസ്സ. യം ദസന്നം ഉപോസഥാനം, തം ഏകസ്സ ഛദ്ദന്തസ്സ. യം ദസന്നം ഛദ്ദന്താനം, തം ഏകസ്സ തഥാഗതസ്സ കായബലം. നാരായനസങ്ഘാതബലന്തിപി ഇദമേവ വുച്ചതി. തത്ഥ നാരാ വുച്ചന്തി രസ്മിയോ, താ ബഹൂ നാനാവിധാ തതോ ഉപ്പജ്ജന്തീതി **നാരായനം,** വജിരം, തസ്മാ വജിരസങ്ഘാതബലന്തി അത്ഥോ. തദേതം പകതിഹത്ഥിഗണനായ ഹത്ഥീനം കോടിസഹസ്സാനം, പുരിസഗണനായ ദസന്നം പുരിസകോടിസഹസ്സാനം ബലം ഹോതി. ഇദം താവ തഥാഗതസ്സ **കായബലം**.

ഞാണബലം പന പാളിയം ആഗതമേവ. തത്രായം പാളി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൮; അ॰ നി॰ ൧൦.൨൧) -

> "ദസ ഖോ പനിമാനി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനി, യേഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി. കതമാനി ദസ? ഇധ, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി. ഇദമ്പി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി, യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി. (൧)
>
> "പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം കമ്മസമാദാനാനം ഠാനസോ ഹേതുസോ വിപാകം യഥാഭൂതം പജാനാതി...പേ॰... (൨)
>
> "പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ സബ്ബത്ഥഗാമിനിം പടിപദം യഥാഭൂതം പജാനാതി...പേ॰... (൩)

"പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ അനേകധാതും നാനാധാതും ലോകം യഥാഭൂതം പജാനാതി…പേ॰…. (ർ)

"പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ സത്താനം നാനാധിമുത്തികതം യഥാഭൂതം പജാനാതി…പേ॰…. (ൡ)

"പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം യഥാഭൂതം പജാനാതി…പേ॰…. (൱)

"പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനം സംകിലേസം വോദാനം വുട്ഠാനം യഥാഭൂതം പജാനാതി…പേ॰…. (൭)

"പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി. സേയ്യഥിദം? ഏകമ്പി ജാതിം ദ്വേപി ജാതിയോ…പേ॰… ഇതി സാകാരം സഉദ്ദേസം അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി…പേ॰…. (൮)

"പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സതി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ഹീനേ പണീതേ സുവണ്ണേ ദുബ്ബണ്ണേ സുഗതേ ദുഗ്ഗതേ, യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാതി…പേ॰…. (൯)

"പുന ചപരം, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി…പേ॰… ഇദമ്പി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി, യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി. ഇമാനി ഖോ, സാരിപുത്ത, ദസ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനീ"തി. (൰)

തത്ഥ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪൮; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦.൨൧; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൬൦) **ഠാനഞ്ച ഠാനതോതി** കാരണഞ്ച കാരണതോ. "യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ഹേതൂ പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം ഠാനം. യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ന ഹേതൂ ന പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം അട്ഠാന"ന്തി പജാനന്തോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി. **യമ്പീ**തി യേന ഞാണേന.

കമ്മസമാദാനാനന്തി സമാദിയിത്വാ കതാനം കുസലാകുസലകമ്മാനം, കമ്മമേവ വാ കമ്മസമാദാനം. **ഠാനസോ ഹേതുസോ**തി പച്ചയതോ ചേവ ഹേതുതോ ച. തത്ഥ ഗതിഉപധികാലപയോഗാ വിപാകസ്സ ഠാനം, കമ്മം ഹേതു.

സബ്ബത്ഥഗാമിനിന്തി സബ്ബഗതിഗാമിനിഞ്ച അഗതിഗാമിനിഞ്ച. **പടിപദ**ന്തി മഗ്ഗം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി ബഹൂസുപി മനുസ്സേസു ഏകമേവ പാണം ഘാതേന്തേസു കാമം സബ്ബേസമ്പി ചേതനാ തസ്സേവേകസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയാരമ്മണാ, തം പന കമ്മം തേസം നാനാകാരം. തേസു ഹി ഏകോ ആദരേന ഛന്ദജാതോ കരോതി, ഏകോ "ഏഹി ത്വമ്പി കരോഹീ"തി പരേഹി നിപ്പീളിതോ കരോതി, ഏകോ സമാനച്ഛന്ദോ വിയ ഹുത്വാ അപ്പടിബാഹിയമാനോ വിചരതി, തസ്മാ തേസു ഏകോ തേനേവ കമ്മേന നിരയേ നിബ്ബത്തതി, ഏകോ തിരച്ഛാനയോനിയം, ഏകോ പേത്തിവിസയേ. തം തഥാഗതോ ആയൂഹനക്ഖണേയേവ "ഇമിനാ നീഹാരേന ആയൂഹിതത്താ ഏസ നിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ തിരച്ഛാനയോനിയം, ഏസ പേത്തിവിസയേ"തി ജാനാതി. നിരയേ നിബ്ബത്തമാനമ്പി "ഏസ മഹാനിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ ഉസ്സദനിരയേ"തി ജാനാതി. തിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്തമാനമ്പി "ഏസ അപാദകോ ഭവിസ്സതി, ഏസ ദ്വിപാദകോ, ഏസ ചതുപ്പാദോ, ഏസ ബഹുപ്പാദോ"തി ജാനാതി. പേത്തിവിസയേ നിബ്ബത്തമാനമ്പി "ഏസ നിജ്ഝാമതണ്ഹികോ ഭവിസ്സതി, ഏസ ഖുപ്പിപാസികോ, ഏസ പരദത്തൂപജീവീ"തി ജാനാതി. തേസു ച കമ്മേസു "ഇദം കമ്മം പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢിസ്സതി, ഏതം അഞ്ഞേന ദിന്നായ പടിസന്ധിയാ ഉപധിവേപക്കം ഭവിസ്സതീ"തി ജാനാതി.

തഥാ സകലഗാമവാസികേസു ഏകതോ പിണ്ഡപാതം ദദമാനേസു കാമം സബ്ബേസമ്പി ചേതനാ പിണ്ഡപാതാരമ്മണാവ, തം പന കമ്മം തേസം നാനാകാരം. തേസു ഹി ഏകോ ആദരേന കരോതീതി സബ്ബം പുരിമസദിസം. തസ്മാ തേസു ച കേചി ദേവലോകേ നിബ്ബത്തന്തി, കേചി മനുസ്സലോകേ. തം തഥാഗതോ ആയൂഹനക്ഖണേയേവ ജാനാതി. "ഇമിനാ നീഹാരേന ആയൂഹിതത്താ ഏസ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏസ ദേവലോകേ, തത്ഥാപി ഏസ ഖത്തിയകുലേ, ഏസ ബ്രാഹ്മണകുലേ, ഏസ വേസ്സകുലേ, ഏസ സുദ്ദകുലേ, ഏസ പരനിമ്മിതവസവത്തീസു, ഏസ നിമ്മാനരതീസു, ഏസ തുസിതേസു, ഏസ യാമേസു, ഏസ താവതിംസേസു, ഏസ ചാതുമഹാരാജികേസു, ഏസ ഭുമ്മദേവേസൂ"തിആദിനാ തത്ഥ തത്ഥ ഹീനപണീതസുവണ്ണദുബ്ബണ്ണഅപ്പപരിവാരമഹാപരിവാരതാദിഭേദം തം തം വിസേസം ആയൂഹനക്ഖണേയേവ ജാനാതി.

തഥാ വിപസ്സനം പട്ഠപേന്തേസുയേവ "ഇമിനാ നീഹാരേന ഏസ കിഞ്ചി സല്ലക്ഖേതും ന സക്ഖിസ്സതി, ഏസ മഹാഭൂതമത്തമേവ വവത്ഥപേസ്സതി, ഏസ രൂപപരിഗ്ഗഹേ ഏവ ഠസ്സതി, ഏസ അരൂപപരിഗ്ഗഹേയേവ, ഏസ നാമരൂപപരിഗ്ഗഹേയേവ, ഏസ പച്ചയപരിഗ്ഗഹേയേവ, ഏസ ലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനായമേവ, ഏസ പഠമഫലേയേവ, ഏസ ദുതിയഫലേ ഏവ, ഏസ തതിയഫലേ ഏവ, ഏസ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതീ"തി ജാനാതി. കസിണപരികമ്മം കരോന്തേസുപി "ഇമസ്സ പരികമ്മമത്തമേവ ഭവിസ്സതി, ഏസ നിമിത്തം ഉപ്പാദേസ്സതി, ഏസ അപ്പനം ഏവ പാപുണിസ്സതി, ഏസ ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സതീ"തി ജാനാതി.

അനേകധാതുന്തി ചക്ഖുധാതുആദീഹി, കാമധാതുആദീഹി വാ ധാതൂഹി ബഹുധാതും. **നാനാധാതു**ന്തി താസംയേവ ധാതൂനം വിലക്ഖണത്താ നാനപ്പകാരധാതും. **ലോക**ന്തി ഖന്ധായതനധാതുലോകം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി താസം ധാതൂനം അവിപരീതതോ സഭാവം പടിവിജ്ഝതി.

നാനാധിമുത്തികതന്തി ഹീനാദീഹി അധിമുത്തീഹി നാനാധിമുത്തികഭാവം. **പരസത്താന**ന്തി പധാനസത്താനം. **പരപുഗ്ഗലാന**ന്തി തതോ പരേസം ഹീനസത്താനം. ഏകത്ഥമേവ വാ ഏതം പദദ്വയം, വേനേയ്യവസേന പന ദ്വേധാ വുത്തം. **ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്ത**ന്തി സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം പരഭാവഞ്ച അപരഭാവഞ്ച, വുഡ്ഢിഞ്ച ഹാനിഞ്ചാതി അത്ഥോ.

ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനന്തി പഠമാദീനം ചതുന്നം ഝാനാനം, "രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ"തിആദീനം അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം, സവിതക്കസവിചാരാദീനം തിണ്ണം സമാധീനം, പഠമജ്ഝാനസമാപത്തിആദീനഞ്ച നവന്നം

അനുപുബ്ബസമാപത്തീനം. **സംകിലേസന്തി** ഹാനഭാഗിയധമ്മം. **വോദാനന്തി** വിസേസഭാഗിയധമ്മം. **വുട്ഠാനന്തി** "വോദാനമ്പി വുട്ഠാനം, തമ്ഹാ തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി (വിഭ॰ ൮൨൮) ഏവം വുത്തം പഗുണജ്ഝാനഞ്ചേവ ഭവങ്ഗഫലസമാപത്തിയോ ച. ഹേട്ഠിമം ഹേട്ഠിമഞ്ഹി പഗുണജ്ഝാനം ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ പദട്ഠാനം ഹോതി, തസ്മാ "വോദാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി വുത്തം. ഭവങ്ഗേന സബ്ബഝാനേഹി വുട്ഠാനം ഹോതി, ഫലസമാപത്തിയാ നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠാനം ഹോതി. തമേതം സന്ധായ "തമ്ഹാ തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി വുത്തം. സബ്ബഞാണാനഞ്ച വിത്ഥാരകഥായ വിനിച്ഛയോ **സമ്മോഹവിനോദനിയം വിഭങ്ഗട്ഠകഥായം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൬൦) വുത്തോ. പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിദിബ്ബചക്ഖുആസവക്ഖയഞാണകഥാ പന **വേരഞ്ജകണ്ഡേ** (പാരാ॰ ൧൨) വിത്ഥാരിതായേവ.

ഇമാനി ഖോ സാരിപുത്താതി യാനി പുബ്ബേ "ദസ ഖോ പനിമാനി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനീ"തി അവോചം, ഇമാനി താനീതി അപ്പനം കരോതി. തത്ഥ പരവാദികഥാ ഹോതി "ദസബലഞാണം നാമ പാടിയേക്കം നത്ഥി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സേവായം പഭേദോ"തി, തം ന തഥാ ദട്ഠബ്ബം. അഞ്ഞമേവ ഹി ദസബലഞാണം, അഞ്ഞം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ദസബലഞാണം സകസകകിച്ചമേവ ജാനാതി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം തമ്പി തതോ അവസേസമ്പി പജാനാതി. ദസബലഞാണേസു ഹി പഠമം കാരണാകാരണമേവ ജാനാതി, ദുതിയം കമ്മന്തരവിപാകന്തരമേവ, തതിയം കമ്മപരിച്ഛേദമേവ, ചതുത്ഥം ധാതുനാനത്തകാരണമേവ , പഞ്ചമം സത്താനം അജ്ഝാസയാധിമുത്തിമേവ, ഛട്ഠം ഇന്ദ്രിയാനം തിക്ഖമുദുഭാവമേവ, സത്തമം ഝാനാദീഹി സദ്ധിം തേസം സംകിലേസാദിമേവ, അട്ഠമം പുബ്ബേനിവുത്ഥക്ഖന്ധസന്തതിമേവ, നവമം സത്താനം ചുതിപടിസന്ധിമേവ, ദസമം സച്ചപരിച്ഛേദമേവ. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പന ഏതേഹി ജാനിതബ്ബഞ്ച തതോ ഉത്തരിഞ്ച പജാനാതി, ഏതേസം പന കിച്ചം ന സബ്ബം കരോതി. തഞ്ഹി ഝാനം ഹുത്വാ അപ്പേതും ന സക്കോതി, ഇദ്ധി ഹുത്വാ വികുബ്ബിതും ന സക്കോതി, മഗ്ഗോ ഹുത്വാ കിലേസേ ഖേപേതും ന സക്കോതി. ഇതി യഥാവുത്തകായബലേന ചേവ ഞാണബലേന ച സമന്നാഗതത്താ ഭഗവാ "ദസബലോ"തി വുച്ചതി.

ദസഹി അസേക്ഖേഹി അങ്ഗേഹി ഉപേതോതി "അസേക്ഖാ സമ്മാദിട്ഠി, അസേക്ഖോ സമ്മാസങ്കപ്പോ, അസേക്ഖാ സമ്മാവാചാ, അസേക്ഖോ സമ്മാകമ്മന്തോ, അസേക്ഖോ സമ്മാആജീവോ, അസേക്ഖോ സമ്മാവായാമോ, അസേക്ഖാ സമ്മാസതി, അസേക്ഖോ സമ്മാസമാധി, അസേക്ഖം സമ്മാഞാണം, അസേക്ഖാ സമ്മാവിമുത്തീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൮, ൩൬൦) ഏവം വുത്തേഹി ദസഹി അസേക്ഖധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ. അസേക്ഖാ സമ്മാദിട്ഠിആദയോ ച സബ്ബേ ഫലസമ്പയുത്തധമ്മാ ഏവ. ഏത്ഥ ച **സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാഞാണന്തി** ദ്വീസു ഠാനേസു പഞ്ഞാവ കഥിതാ "സമ്മാ ദസ്സനട്ഠേന സമ്മാദിട്ഠി, സമ്മാ പജാനനട്ഠേന സമ്മാഞാണ"ന്തി. അത്ഥി ഹി ദസ്സനജാനനാനം വിസയേ പവത്തിആകാരവിസേസോ. **സമ്മാവിമുത്തീതി** ഇമിനാ പന പദേന വുത്താവസേസാ ഫലസമാപത്തിസഹഗതധമ്മാ സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ . അരിയഫലസമ്പയുത്തധമ്മാപി ഹി സബ്ബസോ പടിപക്ഖതോ വിമുത്തതം ഉപാദായ വിമുത്തീതി വത്തബ്ബതം ലഭന്തി.

൫൧. വചനസദ്ദേന അപ്പസദ്ദന്തി ആരാമുപചാരേന ഗച്ഛതോ അധികജനസ്സാപി വചനസദ്ദേന അപ്പസദ്ദം. **നഗരനിഗ്ഘോസസദ്ദേനാതി** അവിഭാവിതത്ഥേന നഗരേ മനുസ്സാനം നിഗ്ഘോസസദ്ദേന. മനുസ്സേഹി സമാഗമ്മ ഏകജ്ഝം പവത്തിതസദ്ദോ ഹി നിഗ്ഘോസോ. **അനുസഞ്ചരണജനസ്സാതി** അന്തോസഞ്ചാരിനോ ജനസ്സ. **മനുസ്സാനം രഹസ്സകിരിയട്ഠാനിയന്തി** മനുസ്സാനം രഹസ്സകരണസ്സ യുത്തം അനുച്ഛവികം. **വിവേകാനുരൂപന്തി** ഏകീഭാവസ്സ അനുരൂപം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ബിമ്ബിസാരസമാഗമകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനപബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ

൬൦. ഇദാനി "തേന ഖോ പന സമയേന സഞ്ചയോ പരിബ്ബാജകോ"തിആദീസു അപുബ്ബപദവണ്ണനം ദസ്സേന്തോ **"സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ സാരീബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോ **സാരിപുത്തോ,** മോഗ്ഗല്ലീബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോ **മോഗ്ഗല്ലാനോ.** അമ്ഹാകം കിര (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൮൯-൧൯൦; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൧ സാരിപുത്തത്ഥേരവത്ഥു) ഭഗവതോ നിബ്ബത്തിതോ പുരേതരമേവ സാരിപുത്തോ രാജഗഹനഗരസ്സ അവിദൂരേ ഉപതിസ്സഗാമേ സാരീബ്രാഹ്മണിയാ നാമ കുച്ഛിയം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തംദിവസമേവസ്സ സഹായോപി രാജഗഹസ്സേവ അവിദൂരേ കോലിതഗാമേ മോഗ്ഗല്ലീബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിയം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. താനി കിര ദ്വേപി കുലാനി യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാ ആബദ്ധപടിബദ്ധസഹായാനേവ. തേസം ദ്വിന്നം ഏകദിവസമേവ ഗബ്ഭപരിഹാരം അദംസു. ദസമാസച്ചയേന ജാതാനമ്പി തേസം ഛസട്ഠി ധാതിയോ ഉപനയിംസു. നാമഗ്ഗഹണദിവസേ സാരീബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തസ്സ ഉപതിസ്സഗാമേ ജേട്ഠകുലസ്സ പുത്തത്താ "ഉപതിസ്സോ"തി നാമം അകംസു, ഇതരസ്സ കോലിതഗാമേ ജേട്ഠകുലസ്സ പുത്തത്താ "കോലിതോ"തി നാമം അകംസു. തേന വുത്തം **"ഗിഹികാലേ ഉപതിസ്സോ കോലിതോതി ഏവം പഞ്ഞായമാനനാമാ"**തി.

അഡ്ഢതേയ്യസതമാണവകപരിവാരാതി ഏത്ഥ പഞ്ചപഞ്ചസതമാണവകപരിവാരാതിപി വദന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം **അങ്ഗുത്തരനികായട്ഠകഥായം** (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൮൯-൧൯൦) -

> "ഉപതിസ്സമാണവകസ്സ കീളനത്ഥായ നദിം വാ ഉയ്യാനം വാ ഗമനകാലേ പഞ്ച സുവണ്ണസിവികാസതാനി പരിവാരാനി ഹോന്തി, കോലിതമാണവകസ്സ പഞ്ച ആജഞ്ഞരഥസതാനി. ദ്വേപി ജനാ പഞ്ചപഞ്ചമാണവകസതപരിവാരാ ഹോന്തീ"തി.

രാജഗഹേ ച അനുസംവച്ഛരം ഗിരഗ്ഗസമജ്ജം നാമ ഹോതി. തേസം ദ്വിന്നമ്പി ഏകട്ഠാനേയേവ മഞ്ചകം ബന്ധന്തി. ദ്വേപി ഏകതോവ നിസീദിത്വാ സമജ്ജം പസ്സിത്വാ ഹസിതബ്ബട്ഠാനേ ഹസന്തി, സംവേഗട്ഠാനേ സംവിജ്ജന്തി, ദായം ദാതും യുത്തട്ഠാനേ ദായം ദേന്തി. തേസം ഇമിനാവ നിയാമേന ഏകദിവസം സമജ്ജം പസ്സന്താനം പരിപാകഗതത്താ ഞാണസ്സ പുരിമദിവസേസു വിയ ഹസിതബ്ബട്ഠാനേ ഹാസോ വാ സംവേഗട്ഠാനേ സംവിജ്ജനം വാ ദായം ദാതും യുത്തട്ഠാനേ ദായദാനം വാ നാഹോസി. ദ്വേപി പന ജനാ ഏവം ചിന്തയിംസു "കിം ഏത്ഥ ഓലോകേതബ്ബം അത്ഥി, സബ്ബേപിമേ അപ്പത്തേ വസ്സസതേ അപണ്ണത്തികഭാവം ഗമിസ്സന്തി, അമ്ഹേഹി പന ഏകം മോക്ഖധമ്മം ഗവേസിതും വട്ടതീ"തി ആരമ്മണം ഗഹേത്വാ നിസീദിംസു. തതോ കോലിതോ ഉപതിസ്സം ആഹ "സമ്മ ഉപതിസ്സ, ന ത്വം അഞ്ഞദിവസേസു വിയ ഹട്ഠപഹട്ഠോ, അനത്തമനധാതുകോസി, കിം തേ സല്ലക്ഖിത"ന്തി. "സമ്മ കോലിത, ഏതേസം ഓലോകനേ സാരോ നത്ഥി, നിരത്ഥകമേതം, അത്തനോ മോക്ഖധമ്മം ഗവേസിതും വട്ടതീ"തി ഇദം ചിന്തയന്തോ

നിസിന്നോമ്ഹീതി. ത്വം പന കസ്മാ അനത്തമനോതി. സോപി തഥേവ ആഹ. അഥസ്സ അത്തനാ സദ്ധിം ഏകജ്ഝാസയതം ഞത്വാ ഉപതിസ്സോ ഏവമാഹ "അമ്ഹാകം ഉഭിന്നം സുചിന്തിതം, മോക്ഖധമ്മം പന ഗവേസന്തേഹി ഏകാ പബ്ബജ്ജാ ലദ്ധും വട്ടതി, കസ്സ സന്തികേ പബ്ബജാമാ"തി.

തേന ഖോ പന സമയേന സഞ്ചയോ പരിബ്ബാജകോ രാജഗഹേ പടിവസതി മഹതിയാ പരിബ്ബാജകപരിസായ സദ്ധിം. തേ "തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിസ്സാമാ"തി പഞ്ചഹി മാണവകസതേഹി സദ്ധിം സഞ്ചയസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിംസു. തേസം പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ സഞ്ചയോ അതിരേകലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ അഹോസി. തേ കതിപാഹേനേവ സബ്ബം സഞ്ചയസ്സ സമയം പരിമദ്ദിത്വാ "ആചരിയ, തുമ്ഹാകം ജാനനസമയോ ഏത്തകോവ, ഉദാഹു ഉത്തരിപി അത്ഥീ"തി പുച്ഛിംസു. സഞ്ചയോ "ഏത്തകോവ, സബ്ബം തുമ്ഹേഹി ഞാത"ന്തി ആഹ. തസ്സ കഥം സുത്വാ ചിന്തയിംസു "ഏവം സതി ഇമസ്സ സന്തികേ ബ്രഹ്മചരിയവാസോ നിരത്ഥകോ, മയം മോക്ഖധമ്മം ഗവേസിതും നിക്ഖന്താ, സോ ഇമസ്സ സന്തികേ ഉപ്പാദേതും ന സക്കാ, മഹാ ഖോ പന ജമ്ബുദീപോ, ഗാമനിഗമരാജധാനിയോ ചരന്താ അവസ്സം മോക്ഖധമ്മദേസകം ആചരിയം ലഭിസ്സാമാ"തി. തേ തതോ പട്ഠായ "യത്ഥ യത്ഥ പണ്ഡിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ അത്ഥീ"തി സുണന്തി, തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ പഞ്ഹസാകച്ഛം കരോന്തി, തേഹി പുട്ഠം പഞ്ഹം അഞ്ഞോ കഥേതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി, തേ പന തേസം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തി. ഏവം സകലജമ്ബുദീപം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ നിവത്തിത്വാ സകട്ഠാനമേവ ആഗന്ത്വാ "സമ്മ കോലിത, യോ പഠമം അമതം അധിഗച്ഛതി , സോ ആരോചേതൂ"തി കതികം അകംസു. ഇമമേവ വത്ഥും സങ്ഖിപിത്വാ ദസ്സേന്തോ **"തത്ര നേസം മഹാജനം ദിസ്വാ…പേ॰… കതികം അകംസൂ"**തി ആഹ.

തത്ഥ **ഛന്നപരിബ്ബാജകസ്സാ**തി സേതപടധരസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ. തേന നായം നഗ്ഗപരിബ്ബാജകോതി ദസ്സേതി. **പാസാദികേന അഭിക്കന്തേനാ**തിആദീസു **പാസാദികേനാ**തി പസാദാവഹേന സാരുപ്പേന സമണാനുച്ഛവികേന. **അഭിക്കന്തേനാ**തി ഗമനേന. **പടിക്കന്തേനാ**തി നിവത്തനേന. **ആലോകിതേനാ**തി പുരതോ ദസ്സനേന. **വിലോകിതേനാ**തി ഇതോ ചിതോ ദസ്സനേന. **സമിഞ്ജിതേനാ**തി പബ്ബസങ്കോചനേന. **പസാരിതേനാ**തി തേസംയേവ പസാരണേന. സബ്ബത്ഥ ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ കരണവചനം, തസ്മാ സതിസമ്പജഞ്ഞകേഹി വഭിസങ്ഖതത്താ പാസാദികഅഭിക്കന്തപടിക്കന്തആലോകിതവിലോകിതസമിഞ്ജിതപസാരിതോ ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂ**തി ഹേട്ഠാഖിത്തചക്ഖു. **ഇരിയാപഥസമ്പന്നോ**തി തായ പാസാദികഅഭിക്കന്താദിതായ സമ്പന്നഇരിയാപഥോ. **അത്ഥികേഹി ഉപഞ്ഞാത**ന്തി "മരണേ സതി അമതേനപി ഭവിതബ്ബ"ന്തി ഏവം അനുമാനഞാണേന "അത്ഥീ"തി ഉപഗതം നിബ്ബാനം നാമ, തം മഗ്ഗന്തോ പരിയേസന്തോ യന്നൂനാഹം ഇമം ഭിക്ഖും പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധേയ്യന്തി സമ്ബന്ധോ. **സുദിന്നകണ്ഡേ വുത്തപ്പകാര**ന്തി "ദാനപതീനം ഘരേസു സാലാ ഹോന്തി, ആസനാനി ചേത്ഥ പഞ്ഞത്താനി ഹോന്തി, ഉപട്ഠാപിതം ഉദകകഞ്ജിയം, തത്ഥ പബ്ബജിതാ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ നിസീദിത്വാ ഭുഞ്ജന്തി. സചേ ഇച്ഛന്തി, ദാനപതീനമ്പി സന്തകം ഗണ്ഹന്തി, തസ്മാ തമ്പി അഞ്ഞതരസ്സ കുലസ്സ ഈദിസായ സാലായ അഞ്ഞതരം കുട്ടമൂലന്തി വേദിതബ്ബ"ന്തി ഏവം വുത്തപ്പകാരം.

അപ്പം വാ ബഹും വാ ഭാസസ്സൂതി പരിബ്ബാജകോ "അഹം ഉപതിസ്സോ നാമ, ത്വം യഥാസത്തിയാ അപ്പം വാ ബഹും വാ പാവദ, ഏതം നയസതേന നയസഹസ്സേന പടിവിജ്ഝിതും മയ്ഹം ഭാരോ"തി ചിന്തേത്വാ ഏവമാഹ. നിരോധോ ച നിരോധുപായോ ച ഏകദേസസരൂപേകസേസനയേന "നിരോധോ"തി വുത്തോതി ദസ്സേന്തോ **"അഥ വാ"**തിആദിമാഹ. **പടിപാദേന്തോ**തി നിഗമേന്തോ. **ഇമം ധമ്മപരിയായം സുത്വാ വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീ**തി ഏത്ഥ പരിബ്ബാജകോ പഠമപദദ്വയമേവ സുത്വാ സഹസ്സനയസമ്പന്നേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹി. ഇതരപദദ്വയം സോതാപന്നകാലേ നിട്ഠാസീതി വേദിതബ്ബം.

ബഹുകേഹി കപ്പനഹുതേഹീതി ഏത്ഥ ദസ ദസകാനി സതം, ദസ സതാനി സഹസ്സം, സഹസ്സാനം സതം സതസഹസ്സം, സതസഹസ്സാനം സതം കോടി, കോടിസതസഹസ്സാനം സതം പകോടി, പകോടിസതസഹസ്സാനം സതം കോടിപകോടി, കോടിപകോടിസതസഹസ്സാനം സതം ഏകനഹുതന്തി വേദിതബ്ബം.

൬൩. അഥ ഖോ സാരിപുത്തോ പരിബ്ബാജകോ യേന മോഗ്ഗല്ലാനോ പരിബ്ബാജകോ തേനുപസങ്കമീതി (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൮൯-൧൯൦; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൩ സാരിപുത്തത്ഥേരവത്ഥു) സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഉപരിവിസേസേ അപ്പവത്തന്തേ "ഭവിസ്സതി ഏത്ഥ കാരണ"ന്തി സല്ലക്ഖേത്വാ ഥേരം ആഹ "ഭന്തേ, മാ ഉപരി ധമ്മദേസനം വഡ്ഢയിത്ഥ, ഏത്തകമേവ ഹോതു, കഹം അമ്ഹാകം സത്ഥാ വസതീ"തി. വേളുവനേ പരിബ്ബാജകാതി. "ഭന്തേ, തുമ്ഹേ പുരതോ യാഥ, മയ്ഹം ഏകോ സഹായകോ അത്ഥി, അമ്ഹേഹി ച അഞ്ഞമഞ്ഞം കതികാ കതാ 'യോ പഠമം അമതം അധിഗച്ഛതി, സോ ആരോചേതൂ'തി, അഹം തം പടിഞ്ഞം മോചേത്വാ സഹായകം ഗഹേത്വാ തുമ്ഹാകം ഗതമഗ്ഗേനേവ സത്ഥു സന്തികം ആഗമിസ്സാമീ"തി പഞ്ചപതിട്ഠിതേന ഥേരസ്സ പാദേസു നിപതിത്വാ തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ഥേരം ഉയ്യോജേത്വാ പരിബ്ബാജകാരാമാഭിമുഖോ അഗമാസി.

൬൪. സാരിപുത്തം പരിബ്ബാജകം ഏതദവോചാതി "അജ്ജ മയ്ഹം സഹായസ്സ മുഖവണ്ണോ ന അഞ്ഞദിവസേസു വിയ, അദ്ധാ അനേന അമതം അധിഗതം ഭവിസ്സതീ"തി അമതാധിഗമം പുച്ഛന്തോ ഏതദവോച. സോപിസ്സ "ആമാവുസോ, അമതം അധിഗത"ന്തി പടിജാനിത്വാ സബ്ബം പവത്തിം ആരോചേത്വാ തമേവ ഗാഥം അഭാസി. ഗാഥാപരിയോസാനേ മോഗ്ഗല്ലാനോ പരിബ്ബാജകോ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹി. തേന വുത്തം **"അഥ ഖോ മോഗ്ഗല്ലാനസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ…പേ॰… ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീ"**തി. **ഗച്ഛാമ മയം, ആവുസോ, ഭഗവതോ സന്തികേ**തി "കഹം സമ്മ സത്ഥാ വസതീ"തി പുച്ഛിത്വാ "വേളുവനേ കിര സമ്മ, ഏവം നോ ആചരിയേന അസ്സജിത്ഥേരേന കഥിത"ന്തി വുത്തേ ഏവമാഹ.

സാരിപുത്തത്ഥേരോ ച നാമേസ സദാപി ആചരിയപൂജകോവ, തസ്മാ സഹായം മോഗ്ഗല്ലാനം പരിബ്ബാജകം ഏവമാഹ "അമ്ഹേഹി അധിഗതം അമതം അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ സഞ്ചയപരിബ്ബാജകസ്സപി കഥേസ്സാമ, ബുജ്ഝമാനോ പടിവിജ്ഝിസ്സതി, അപ്പടിവിജ്ഝന്തോ അമ്ഹാകം സദ്ദഹിത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗമിസ്സതി, ബുദ്ധാനം ദേസനം സുത്വാ മഗ്ഗഫലപ്പടിവേധം കരിസ്സതീ"തി. തതോ ദ്വേപി ജനാ സഞ്ചയസ്സ സന്തികം അഗമംസു. തേന വുത്തം **"അഥ ഖോ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ യേന സഞ്ചയോ പരിബ്ബാജകോ തേനുപസങ്കമിംസൂ"**തി. ഉപസങ്കമിത്വാ ച "ആചരിയ, ത്വം കിം കരോസി, ലോകേ ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ, ആയാമ ദസബലം പസ്സിസ്സാമാ"തി. സോ "കിം വദഥ താതാ"തി തേപി വാരേത്വാ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പവത്തിമേവ നേസം ദീപേതി. തേ "അമ്ഹാകം ഏവരൂപോ അന്തേവാസികവാസോ നിച്ചമേവ ഹോതു, തുമ്ഹാകം പന ഗമനം വാ അഗമനം വാ ജാനാഥാ"തി ആഹംസു. സഞ്ചയോ "ഇമേ ഏത്തകം ജാനന്താ മമ വചനം ന കരിസ്സന്തീ"തി ഞത്വാ "ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ താതാ, അഹം മഹല്ലകകാലേ അന്തേവാസികവാസം വസിതും ന സക്കോമീ"തി ആഹ. തേ അനേകേഹിപി

കാരണസതേഹി തം ബോധേതും അസക്കോന്താ അത്തനോ ഓവാദേ വത്തമാനം ജനം ആദായ വേളുവനം അഗമംസു. പഞ്ചസു അന്തേവാസികസതേസു അഡ്ഢതേയ്യസതാ നിവത്തിംസു, അഡ്ഢതേയ്യസതാ തേഹി സദ്ധിം അഗമംസു. തേന വുത്തം **"അഥ ഖോ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ താനി അഡ്ഢതേയ്യാനി പരിബ്ബാജകസതാനി ആദായ യേന വേളുവനം തേനുപസങ്കമിംസൂ"**തി.

വിമുത്തേതി യഥാവുത്തലക്ഖണേ നിബ്ബാനേ തദാരമ്മണായ ഫലവിമുത്തിയാ അധിമുത്തേ നേ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ ബ്യാകാസീതി സമ്ബന്ധോ.

ഏവം ബ്യാകരിത്വാ ച സത്ഥാ ചതുപരിസമജ്ഝേ ധമ്മം ദേസേന്തോ നേസം പരിസായ ചരിയവസേന ധമ്മദേസനം വഡ്ഢേസി, ഠപേത്വാ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകേ സബ്ബേപി അഡ്ഢതേയ്യസതാ പരിബ്ബാജകാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. സത്ഥാ "ഏഥ ഭിക്ഖവോ"തി ഹത്ഥം പസാരേസി, സബ്ബേസം കേസമസ്സു അന്തരധായി, ഇദ്ധിമയപത്തചീവരം കായപടിബദ്ധം അഹോസി. അഗ്ഗസാവകാനമ്പി ഇദ്ധിമയപത്തചീവരം ആഗതം, ഉപരിമഗ്ഗത്തയകിച്ചം പന ന നിട്ഠാതി. കസ്മാ? സാവകപാരമീഞാണസ്സ മഹന്തതായ. അഥായസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ പബ്ബജിതദിവസതോ സത്തമേ ദിവസേ മഗധരട്ഠേ കല്ലവാളഗാമകം ഉപനിസ്സായ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമന്തോ സത്ഥാരാ സംവേജിതോ ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ തഥാഗതേന ദിന്നം ധാതുകമ്മട്ഠാനം സുണന്തോവ ഉപരിമഗ്ഗത്തയകിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പത്തോ. സാരിപുത്തത്ഥേരോപി പബ്ബജിതദിവസതോ അദ്ധമാസം അതിക്കമിത്വാ സത്ഥാരാ സദ്ധിം തമേവ രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ സൂകരഖതലേണേ വിഹരന്തോ അത്തനോ ഭാഗിനേയ്യസ്സ ദീഘനഖപരിബ്ബാജകസ്സ വേദനാപരിഗ്ഗഹസുത്തന്തേ ദേസിയമാനേ സുത്താനുസാരേന ഞാണം പേസേത്വാ പരസ്സ വഡ്ഢിതഭത്തം ഭുഞ്ജന്തോ വിയ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പത്തോ. തേനേവാഹ **"മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ സത്തഹി ദിവസേഹി അരഹത്തേ പതിട്ഠിതോ, സാരിപുത്തത്ഥേരോ അദ്ധമാസേനാ"**തി.

യദിപി മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ ന ചിരസ്സേവ അരഹത്തം പത്തോ, ധമ്മസേനാപതി തതോ ചിരേന, ഏവം സന്തേപി സാരിപുത്തത്ഥേരോവ മഹാപഞ്ഞതരോ. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ ഹി സാവകാനം സമ്മസനചാരം യട്ഠികോടിയാ ഉപ്പീളേന്തോ വിയ ഏകദേസമേവ സമ്മസന്തോ സത്ത ദിവസേ വായമിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ. സാരിപുത്തത്ഥേരോ ഠപേത്വാ ബുദ്ധാനം പച്ചേകബുദ്ധാനഞ്ച സമ്മസനചാരം സാവകാനം സമ്മസനചാരം നിപ്പദേസം സമ്മസി, ഏവം സമ്മസന്തോ അദ്ധമാസം വായമി. ഉക്കംസഗതസ്സ സാവകാനം സമ്മസനചാരസ്സ നിപ്പദേസേന പവത്തിയമാനത്താ സാവകപാരമീഞാണസ്സ ച തഥാ പരിപാചേതബ്ബത്താ. യഥാ ഹി പുരിസോ "വേണുയട്ഠിം ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി മഹാജടം വേണും ദിസ്വാ "ജടം ഛിന്ദന്തസ്സ പപഞ്ചോ ഭവിസ്സതീ"തി അന്തരേന ഹത്ഥം പവേസേത്വാ സമ്പത്തമേവ യട്ഠിം മൂലേ ച അഗ്ഗേ ച ഛിന്ദിത്വാ ആദായ പക്കമേയ്യ, സോ കിഞ്ചാപി പഠമതരം ഗച്ഛതി, യട്ഠിം പന സാരം വാ ഉജ്ജും വാ ന ലഭതി. അപരോ തഥാരൂപമേവ വേണും ദിസ്വാ സചേ സമ്പത്തയട്ഠിം ഗണ്ഹിസ്സാമി, സാരം വാ ഉജും വാ ന ലഭിസ്സാമീതി കച്ഛം ബന്ധിത്വാ മഹന്തേന സത്ഥേന വേണുജടം ഛിന്ദിത്വാ സാരാ ചേവ ഉജൂ ച യട്ഠിയോ ഉച്ചിനിത്വാ ആദായ പക്കമേയ്യ, അയം കിഞ്ചാപി പച്ഛാ ഗച്ഛതി, യട്ഠിയോ പന സാരാ ചേവ ഉജൂ ച ലഭതി, ഏവംസമ്പദമിദം ഇമേസം ദ്വിന്നം ഥേരാനം പധാനം.

സമ്മസനചാരോ ച നാമേത്ഥ വിപസ്സനാഭൂമി വേദിതബ്ബാ സമ്മസനം ചരതി ഏത്ഥാതി സമ്മസനചാരോതി കത്വാ. തത്ഥ ബുദ്ധാനം സമ്മസനചാരോ ദസസഹസ്സിലോകധാതുയം സത്തസന്താനഗതാ അനിന്ദ്രിയബദ്ധാ ച സങ്ഖാരാതി വദന്തി. കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസൂതി അപരേ. തഥാ ഹി അത്തനിയവസേന പടിച്ചസമുപ്പാദനയം ഓതരിത്വാ ഛത്തിംസകോടിസതസഹസ്സമുഖേന ബുദ്ധാനം മഹാവജിരഞാണം പവത്തം. പച്ചേകബുദ്ധാനം സസന്താനഗതേഹി സദ്ധിം മജ്ഝിമദേസവാസീസത്തസന്താനഗതാ അനിന്ദ്രിയബദ്ധാ ച സങ്ഖാരാ സമ്മസനചാരോതി വദന്തി. ജമ്ബുദീപവാസീസന്താനഗതാതി കേചി. സസന്താനഗതേ സബ്ബധമ്മേ പരസന്താനഗതേ ച സന്താനവിഭാഗം അകത്വാ ബഹിദ്ധാഭാവസാമഞ്ഞതോ സമ്മസനം, അയം സാവകാനം സമ്മസനചാരോ. മോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ പന ബഹിദ്ധാ ധമ്മേപി സസന്താനവിഭാഗേന കേചി കേചി ഉദ്ധരിത്വാ സമ്മസി, തഞ്ച ഖോ ഞാണേന ഫുട്ഠമത്തം കത്വാ. തേന വുത്തം "യട്ഠികോടിയാ ഉപ്പീളേന്തോ വിയ ഏകദേസമേവ സമ്മസന്തോ"തി. തത്ഥ ഞാണേന നാമ യാവതാ നേയ്യം വത്തിതബ്ബം, താവതാ അവത്തനതോ "യട്ഠികോടിയാ ഉപ്പീളേന്തോ വിയാ"തി വുത്തം, അനുപദധമ്മവിപസ്സനായ അഭാവതോ "ഏകദേസമേവ സമ്മസന്തോ"തി വുത്തം. ധമ്മസേനാപതിനോപി യഥാവുത്തസാവകാനം വിപസ്സനായ ഭൂമിയേവ സമ്മസനചാരോ. തത്ഥ പന ഥേരോ സാതിസയം നിരവസേസം അനുപദഞ്ച സമ്മാ വിപസ്സി. തേന വുത്തം "സാവകാനം സമ്മസനചാരം നിപ്പദേസം സമ്മസീ"തി.

ഏത്ഥ ച സുക്ഖവിപസ്സകാ ലോകിയാഭിഞ്ഞപ്പത്താ പകതിസാവകാ മഹാസാവകാ അഗ്ഗസാവകാ പച്ചേകബുദ്ധാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാതി ഛസു ജനേസു സുക്ഖവിപസ്സകാനം ഝാനാഭിഞ്ഞാഹി അനധിഗതപഞ്ഞാനേപുഞ്ഞത്താ അന്ധാനം വിയ ഇച്ഛിതപദേസോക്കമനം വിപസ്സനാകാലേ ഇച്ഛിതിച്ഛിതധമ്മഭാവനാ നത്ഥി, തേ യഥാപരിഗ്ഗഹിതധമ്മമത്തേയേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തി. ലോകിയാഭിഞ്ഞപ്പത്താ പന പകതിസാവകാ യേന മുഖേന വിപസ്സനം ആരഭന്തി, തതോ അഞ്ഞേനപി വിപസ്സനം വിത്ഥാരികം കാതും സക്കോന്തി വിപുലഞാണത്താ. മഹാസാവകാ അഭിനീഹാരസമ്പന്നത്താ തതോ സാതിസയം വിപസ്സനം വിത്ഥാരികം കാതും സക്കോന്തി. അഗ്ഗസാവകേസു ദുതിയോ അഭിനീഹാരസമ്പത്തിയാ സമാധാനസ്സ സാതിസയത്താ വിപസ്സനം തതോപി വിത്ഥാരികം കരോതി. പഠമോ പന തതോപി മഹാപഞ്ഞതായ സാവകേഹി അസാധാരണം കത്വാ വിപസ്സനം വിത്ഥാരികം കരോതി. പച്ചേകബുദ്ധാ തേഹിപി മഹാഭിനീഹാരതായ അത്തനോ അഭിനീഹാരാനുരൂപം തതോപി വിത്ഥാരികം വിപസ്സനം കരോന്തി. ബുദ്ധാനം സമ്മദേവ പരിപൂരിതപഞ്ഞാപാരമീപഭാവിതാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാധിഗമസ്സ അനുരൂപാ യഥാ നാമ കതവാലവേധപരിചയേന സരഭങ്ഗസദിസേന ധനുഗ്ഗഹേന ഖിത്തോ സരോ അന്തരാ രുക്ഖലതാദീസു അസജ്ജമാനോ ലക്ഖേയേവ പതതി, ന സജ്ജതി ന വിരജ്ജതി, ഏവം അന്തരാ അസജ്ജമാനാ അവിരജ്ജമാനാ വിപസ്സനാ സമ്മസനീയധമ്മേസു യാഥാവതോ നാനാനയേഹി പവത്തതി, യം "മഹാവജിരഞാണ"ന്തി വുച്ചതി.

ഏതേസു ച സുക്ഖവിപസ്സകാനം വിപസ്സനാചാരോ ഖജ്ജോതപ്പഭാസദിസോ, അഭിഞ്ഞപ്പത്തപകതിസാവകാനം ദീപപ്പഭാസദിസോ, മഹാസാവകാനം ഉക്കാപ്പഭാസദിസോ, അഗ്ഗസാവകാനം ഓസധിതാരകപ്പഭാസദിസോ, പച്ചേകബുദ്ധാനം ചന്ദപ്പഭാസദിസോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം രസ്മിസഹസ്സപടിമണ്ഡിതസരദസൂരിയമണ്ഡലസദിസോ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി. തഥാ സുക്ഖവിപസ്സകാനം വിപസ്സനാചാരോ അന്ധാനം യട്ഠികോടിയാ ഗമനസദിസോ, ലോകിയാഭിഞ്ഞപ്പത്തപകതിസാവകാനം ദണ്ഡകസേതുഗമനസദിസോ, മഹാസാവകാനം ജങ്ഘസേതുഗമനസദിസോ, അഗ്ഗസാവകാനം സകടസേതുഗമനസദിസോ, പച്ചേകബുദ്ധാനം മഹാജങ്ഘമഗ്ഗഗമനസദിസോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം

മഹാസകടമഗ്ഗഗമനസദിസോ. തഥാ ബുദ്ധാനം പച്ചേകബുദ്ധാനഞ്ച വിപസ്സനാ ചിന്താമയഞാണസംവഡ്ഢിതത്താ സയമ്ഭൂഞാണഭൂതാ, ഇതരേസം സുതമയഞാണസംവഡ്ഢിതത്താ പരോപദേസസമ്ഭൂതാതി വേദിതബ്ബാ.

ഇദാനി ഉഭിന്നമ്പി ഥേരാനം പുബ്ബയോഗം ദസ്സേതും **"അതീതേ കിരാ"**തിആദിമാഹ. തം സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൬൬. ഗിരിബ്ബജനഗരന്തി സമന്താ പബ്ബതപരിക്ഖിത്തം വജസദിസം ഹുത്വാ തിട്ഠതീതി ഗിരിബ്ബജന്തി ഏവംലദ്ധനാമം രാജഗഹനഗരം. ഉസൂയനകിരിയായ കമ്മഭാവം സന്ധായ **"ഉപയോഗത്ഥേ വാ"**തി വുത്തം.

സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനപബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപജ്ഝായവത്തകഥാവണ്ണനാ

൬൪. വജ്ജാവജ്ജം ഉപനിജ്ഝായതീതി ഉപജ്ഝായോ, നത്ഥി ഉപജ്ഝായോ ഏതേസന്തി **അനുപജ്ഝായകാ**. തേനാഹ **"വജ്ജാവജ്ജം ഉപനിജ്ഝായകേന ഗരുനാ വിരഹിതാ"**തി. തത്ഥ **വജ്ജാവജ്ജ**ന്തി ഖുദ്ദകം മഹന്തഞ്ച വജ്ജം. വുദ്ധിഅത്ഥോ ഹി അയമകാരോ "ഫലാഫല"ന്തിആദീസു വിയ. **ഉത്തിട്ഠപത്ത**ന്തി ഏത്ഥ ഉച്ഛിട്ഠ-സദ്ദസമാനത്ഥോ **ഉത്തിട്ഠ**-സദ്ദോ. തേനേവാഹ **"തസ്മിഞ്ഹി മനുസ്സാ ഉച്ഛിട്ഠസഞ്ഞിനോ, തസ്മാ ഉത്തിട്ഠപത്തന്തി വുത്ത"**ന്തി. **പിണ്ഡായ ചരണകപത്ത**ന്തി ഇമിനാ പന പത്തസ്സ സരൂപദസ്സനമുഖേന ഉച്ഛിട്ഠകപ്പനായ കാരണം വിഭാവിതം. **തസ്മി**ന്തി തസ്മിം പിണ്ഡായ ചരണകപത്തേ.

൬൫. സഗാരവാ സപ്പതിസ്സാതി ഏത്ഥ ഗരുഭാവോ ഗാരവം, പാസാണച്ഛത്തം വിയ ഗരുകരണീയതാ. സഹ ഗാരവേനാതി സഗാരവാ. ഗരുനാ കിസ്മിഞ്ചി വുത്തേ ഗാരവവസേന പതിസ്സവനം പതിസ്സോ, പതിസ്സവഭൂതം തംസഭാഗഞ്ച യംകിഞ്ചി ഗാരവന്തി അത്ഥോ. സഹ പതിസ്സേനാതി സപ്പതിസ്സാ, ഓവാദം സമ്പടിച്ഛന്താതി അത്ഥോ . പതിസ്സീയതീതി വാ പതിസ്സോ, ഗരുകാതബ്ബോ. തേന സഹ പതിസ്സേനാതി **സപ്പതിസ്സാ**. അട്ഠകഥായം പന ബ്യഞ്ജനവിചാരം അകത്വാ അത്ഥമത്തമേവ ദസ്സേതും **"ഗരുകഭാവഞ്ചേവ ജേട്ഠകഭാവഞ്ച ഉപട്ഠപേത്വാ"**തി വുത്തം. **സാഹൂ**തി സാധു. **ലഹൂ**തി അഗരു, മമ തുയ്ഹം ഉപജ്ഝായഭാവേ ഭാരിയം നാമ നത്ഥീതി അത്ഥോ. **ഓപായിക**ന്തി ഉപായപടിസംയുത്തം തേ ഉപജ്ഝായഗ്ഗഹണം ഇമിനാ ഉപായേന ത്വം മേ ഇതോ പട്ഠായ ഭാരോ ജാതോസീതി വുത്തം ഹോതി. **പതിരൂപ**ന്തി അനുരൂപം തവ ഉപജ്ഝായഗ്ഗഹണന്തി അത്ഥോ. **പാസാദികേനാ**തി പസാദാവഹേന കായവചീപയോഗേന. **സമ്പാദേഹീ**തി തിവിധസിക്ഖം നിപ്ഫാദേഹീതി അത്ഥോ. **കായേന വാ**തി ഹത്ഥമുദ്ദാദിം ദസ്സേന്തോ കായേന വാ വിഞ്ഞാപേതി. **ഗഹിതോ തയാ...പേ... വിഞ്ഞാപേതീ**തി "സാഹൂ"തിആദീസു ഏകം വദന്തോയേവ ഇമമത്ഥം വിഞ്ഞാപേതീതി വുച്ചതി. തേനേവാഹ **"ഇദമേവ ഹീ"**തിആദി. **സാധൂതി സമ്പടിച്ഛനം സന്ധായാ**തി ഉപജ്ഝായേന "സാഹൂ"തി വുത്തേ സദ്ധിവിഹാരികസ്സ "സാധൂ"തി സമ്പടിച്ഛനവചനം സന്ധായ. കസ്മാ നപ്പമാണന്തി ആഹ **"ആയാചനദാനമത്തേന ഹീ"**തിആദി, സദ്ധിവിഹാരികസ്സ "ഉപജ്ഝായോ മേ, ഭന്തേ, ഹോഹീ"തി ആയാചനമത്തേന, ഉപജ്ഝായസ്സ ച "സാഹൂ"തിആദിനാ ദാനവചനമത്തേനാതി അത്ഥോ. **ന ഏത്ഥ സമ്പടിച്ഛനം അങ്ഗ**ന്തി സദ്ധിവിഹാരികസ്സ സമ്പടിച്ഛനവചനം ഏത്ഥ ഉപജ്ഝായഗ്ഗഹണേ അങ്ഗം ന ഹോതി.

൬൬. സമ്മാവത്തനാതി സമ്മാപവത്തി. **അസ്സാ**തി സദ്ധിവിഹാരികസ്സ. **താദിസമേവ മുഖധോവനോദകം ദാതബ്ബ**ന്തി ഉതുമ്ഹി സരീരസഭാവേ ച ഏകാകാരേ താദിസമേവ ദാതബ്ബം. **ദ്വേ ചീവരാനീ**തി പാരുപനം സങ്ഘാടിഞ്ച സന്ധായ വദതി. യദി ഏവം "സങ്ഘാടിയോ"തി കസ്മാ വുത്തന്തി ആഹ **"സബ്ബഞ്ഹി ചീവരം സങ്ഘടിതത്താ സങ്ഘാടീതി വുച്ചതീ"**തി. **പദവീതിഹാരേഹീ**തി ഏത്ഥ പദം വീതിഹരതി ഏത്ഥാതി **പദവീതിഹാരോ,** പദവീതിഹരണട്ഠാനം ദൂതവിലമ്ബിതം അകത്വാ സമഗമനേ ദ്വിന്നം പദാനം അന്തരേ മുട്ഠിരതനമത്തം. പദാനം വാ വീതിഹരണം അഭിമുഖം ഹരിത്വാ നിക്ഖേപോ **പദവീതിഹാരോ**തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇതോ പട്ഠായാ**തി "ന ഉപജ്ഝായസ്സ ഭണമാനസ്സാ"തി ഏത്ഥ വുത്ത **ന**-കാരതോ പട്ഠായ. **സബ്ബത്ഥ ദുക്കടാപത്തി വേദിതബ്ബാ**തി "ഈദിസേസു ഗിലാനോപി ന മുച്ചതീ"തി ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. അഞ്ഞമ്പി ഹി യഥാവുത്തം ഉപജ്ഝായവത്തം അനാദരിയേന അകരോന്തസ്സ അഗിലാനസ്സ വത്തഭേദേ സബ്ബത്ഥ ദുക്കടമേവ. തേനേവ വക്ഖതി "അഗിലാനേന ഹി സദ്ധിവിഹാരികേന സട്ഠിവസ്സേനപി സബ്ബം ഉപജ്ഝായവത്തം കാതബ്ബം, അനാദരേന അകരോന്തസ്സ വത്തഭേദേ ദുക്കടം. ന-കാരപടിസംയുത്തേസു പന പദേസു ഗിലാനസ്സപി പടിക്ഖിത്തകിരിയം കരോന്തസ്സ ദുക്കടമേവാ"തി (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൬൪). **ആപത്തിയാ ആസന്നവാച**ന്തി ആപത്തിജനകമേവ വചനം സന്ധായ വദതി. യായ ഹി വാചായ ആപത്തിം ആപജ്ജതി, സാ വാചാ തസ്സാ ആപത്തിയാ ആസന്നാതി വുച്ചതി.

ചീവരേന പത്തം വേഠേത്വാതി ഏത്ഥ "ഉത്തരാസങ്ഗസ്സ ഏകേന കണ്ണേന വേഠേത്വാ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ഗാമേ**തി ഗാമപരിയാപന്നേ താദിസേ കിസ്മിഞ്ചി പദേസേ. **അന്തരഘരേ**തി അന്തോഗേഹേ. **പടിക്കമനേ**തി ആസനസാലായം. തിക്ഖത്തും പാനീയേന പുച്ഛിതബ്ബോതി സമ്ബന്ധോ, ആദിമ്ഹി മജ്ഝേ അന്തേതി ഏവം തിക്ഖത്തും പുച്ഛിതബ്ബോതി അത്ഥോ. **ഉപകട്ഠോ**തി ആസന്നോ. **ധോതവാലികായാ**തി നിരജായ പരിസുദ്ധവാലികായ. **സചേ പഹോതീ**തി വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേതി **"ന കേനചി ഗേലഞ്ഞേന അഭിഭൂതോ ഹോതീ"**തി. **പരിവേണം ഗന്ത്വാ**തി ഉപജ്ഝായസ്സ പരിവേണം ഗന്ത്വാ.

ഉപജ്ഝായവത്തകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬൭. സദ്ധിവിഹാരികവത്തകഥാ ഉത്താനത്ഥായേവ.

നസമ്മാവത്തനാദികഥാവണ്ണനാ

൬൮. നസമ്മാവത്തനാദികഥായം **ഗേഹസ്സിതപേമ**ന്തി "പിതാ മേ അയ"ന്തി ഏവം ഉപ്പന്നപേമം. ഉപജ്ഝായമ്ഹി പിതുചിത്തുപട്ഠാനമേവ ഹി ഇധ ഗേഹസ്സിതപേമം നാമ. ന ഹി ഇദം അകുസലപക്ഖിയം ഗേഹസ്സിതപേമം സന്ധായ വുത്തം പടിവിദ്ധസച്ചാനം പഹീനാനുഗേധാനം തദസമ്ഭവതോ, ന ച ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ സംകിലേസേ നിയോജേതി, ഗേഹസ്സിതപേമസദിസത്താ പന പേമമുഖേന മേത്താസിനേഹോ ഇധ വുത്തോതി വേദിതബ്ബം. "തേസു ഏകോ വത്തസമ്പന്നോ ഭിക്ഖു...പേ... തേസം അനാപത്തീ"തി വചനതോ സചേ ഏകോ വത്തസമ്പന്നോ ഭിക്ഖു "ഭന്തേ, തുമ്ഹേ അപ്പോസ്സുക്കാ ഹോഥ, അഹം തുമ്ഹാകം സദ്ധിവിഹാരികം അന്തേവാസികം വാ ഗിലാനം ഉപട്ഠഹിസ്സാമി, ഓവദിതബ്ബം ഓവദിസ്സാമി, ഇതി കരണീയേസു ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജിസ്സാമീ"തി വദതി, തേ ഏവ വാ

സദ്ധിവിഹാരികാദയോ "ഭന്തേ, തുമ്ഹേ കേവലം അപ്പോസ്സുക്കാ ഹോഥാ"തി വദന്തി, വത്തം വാ ന സാദിയന്തി , തതോ പട്ഠായ ആചരിയുപജ്ഝായാനം അനാപത്തീതി വദന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

നസമ്മാവത്തനാദികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

രാധബ്രാഹ്മണവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൬൯. രാധബ്രാഹ്മണവത്ഥുമ്ഹി **കിസോ അഹോസീ**തി ഖാദിതും വാ ഭുഞ്ജിതും വാ അസക്കോന്തോ തനുകോ അഹോസി അപ്പമംസലോഹിതോ. **ഉപ്പണ്ഡുപ്പണ്ഡുകജാതോ**തി സഞ്ജാതുപ്പണ്ഡുപ്പണ്ഡുകഭാവോ പണ്ഡുപലാസപ്പടിഭാഗോ. **ധമനിസന്ഥതഗത്തോ**തി പരിയാദിന്നമംസലോഹിതത്താ സിരാജാലേനേവ സന്ഥരിതഗത്തോ. **അധികാര**ന്തി അധികിരിയം, സക്കാരന്തി വുത്തം ഹോതി. കതം ജാനന്തീതി **കതഞ്ഞുനോ,** കതം പാകടം കത്വാ ജാനന്തീതി **കതവേദിനോ**. കിം പന ഥേരോ ഭഗവതാ ബാരാണസിയം തീഹി സരണഗമനേഹി അനുഞ്ഞാതം പബ്ബജ്ജം ഉപസമ്പദഞ്ച ന ജാനാതീതി? നോ ന ജാനാതി. യദി ഏവം "കഥാഹം, ഭന്തേ, തം ബ്രാഹ്മണം പബ്ബാജേമി ഉപസമ്പാദേമീ"തി കസ്മാ ആഹാതി ഇമം അനുയോഗം സന്ധായാഹ **"കിഞ്ചാപി ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ"**തിആദി. **പരിമണ്ഡലേഹീ**തി പരിപുണ്ണേഹി. **അഞ്ഞഥാ വാ വത്തബ്ബം അഞ്ഞഥാ വദതീ**തി "ഭന്തേ"തി വത്തബ്ബം "ബന്ധേ"തി വദതി.

൭൧-൭൯. **സമനന്തരാ**തി അനന്തരം. **പണ്ണത്തിവീതിക്കമം കരോതീ**തി സിക്ഖാപദവീതിക്കമം കരോതി. അത്തഭാവപരിഹരണത്ഥം നിസ്സീയന്തീതി **നിസ്സയാ,** പിണ്ഡിയാലോപഭോജനാദികാ ചത്താരോ പച്ചയാ. തത്ഥ **പിണ്ഡിയാലോപഭോജന**ന്തി ജങ്ഘപിണ്ഡിയബലേന ചരിത്വാ ആലോപമത്തം ലദ്ധഭോജനം. **അതിരേകലാഭോ**തി "പിണ്ഡിയാലോപഭോജനം നിസ്സായാ"തി ഏവം വുത്തഭിക്ഖാഹാരലാഭതോ അധികലാഭോ സങ്ഘഭത്താദി. തത്ഥ സകലസ്സ സങ്ഘസ്സ ദാതബ്ബഭത്തം **സങ്ഘഭത്തം**. കതിപയേ ഭിക്ഖൂ ഉദ്ദിസിത്വാ ദാതബ്ബഭത്തം **ഉദ്ദേസഭത്തം**. നിമന്തേത്വാ ദാതബ്ബഭത്തം **നിമന്തനം**. സലാകം ഗാഹാപേത്വാ ദാതബ്ബഭത്തം **സലാകഭത്തം**. ഏകസ്മിം പക്ഖേ ഏകദിവസം ദാതബ്ബഭത്തം **പക്ഖികം**. ഉപോസഥേ ദാതബ്ബഭത്തം **ഉപോസഥികം**. പാടിപദദിവസേ ദാതബ്ബഭത്തം **പാടിപദികം**. വിത്ഥാരകഥാ നേസം സേനാസനക്ഖന്ധകവണ്ണനായം ആവി ഭവിസ്സതി.

വിഹാരോതി പാകാരപരിച്ഛിന്നോ സകലോ ആവാസോ. **അഡ്ഢയോഗോ**തി

ദീഘപാസാദോ. ഗരുളസണ്ഠാനപാസാദോതിപി വദന്തി. **പാസാദോ**തി ചതുരസ്സപാസാദോ. **ഹമ്മിയ**ന്തി മുണ്ഡച്ഛദനപാസാദോ. അപരേ പന ഭണന്തി "വിഹാരോ നാമ ദീഘമുഖപാസാദോ, അഡ്ഢയോഗോ ഏകപസ്സച്ഛദനകസേനാസനം , തസ്സ കിര ഏകപസ്സേ ഭിത്തി ഉച്ചതരാ ഹോതി, ഇതരപസ്സേ നീചാ, തേന തം ഏകപസ്സച്ഛദനകം ഹോതി, പാസാദോ ആയതചതുരസ്സപാസാദോ, ഹമ്മിയം മുണ്ഡച്ഛദനം ചന്ദികങ്ഗണയുത്ത"ന്തി. **ഗുഹാ**തി പബ്ബതഗുഹാ. **പൂതിമുത്ത**ന്തി യം കിഞ്ചി മുത്തം. യഥാ സുവണ്ണവണ്ണോപി കായോ "പൂതികായോ"തി വുച്ചതി, ഏവം അഭിനവമ്പി മുത്തം പൂതിമുത്തമേവ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

രാധബ്രാഹ്മണവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആചരിയവത്തകഥാവണ്ണനാ

൭൯. ഉപസേനവത്ഥുമ്ഹി **ആചിണ്ണ**ന്തി ചരിതം വത്തം അനുധമ്മതാ. **കച്ചി ഭിക്ഖു ഖമനീയ**ന്തി ഭിക്ഖു കച്ചി തുയ്ഹം ഇദം ചതുചക്കം നവദ്വാരം സരീരയന്തം ഖമനീയം സക്കാ ഖമിതും സഹിതും പരിഹരിതും, ന കിഞ്ചി ദുക്ഖം ഉപ്പാദേതീതി. **കച്ചി യാപനീയ**ന്തി കച്ചി സബ്ബകിച്ചേസു യാപേതും സക്കാ, ന കിഞ്ചി അന്തരായം ദസ്സേതീതി. **ജാനന്താപി തഥാഗതാ**തിഏവമാദി യം പരതോ "കതി വസ്സോസി ത്വം ഭിക്ഖൂ"തിആദിനാ പുച്ഛി, തസ്സ പരിഹാരദസ്സനത്ഥം വുത്തം. തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ - തഥാഗതാ നാമ ജാനന്താപി സചേ താദിസം പുച്ഛാകാരണം ഹോതി, പുച്ഛന്തി. സചേ പന താദിസം പുച്ഛാകാരണം നത്ഥി, ജാനന്താപി ന പുച്ഛന്തി. യസ്മാ പന ബുദ്ധാനം അജാനനം നാമ നത്ഥി, തസ്മാ "അജാനന്താപീ"തി ന വുത്തം. **കാലം വിദിത്വാ പുച്ഛന്തീ**തി സചേ തസ്സാ പുച്ഛായ സോ കാലോ ഹോതി, ഏവം തം കാലം വിദിത്വാ പുച്ഛന്തി. സചേ ന ഹോതി, ഏവമ്പി കാലം വിദിത്വാവ ന പുച്ഛന്തി. ഏവം പുച്ഛന്താപി ച അത്ഥസംഹിതം തഥാഗതാ പുച്ഛന്തി, യം അത്ഥനിസ്സിതം കാരണനിസ്സിതം, തദേവ പുച്ഛന്തി, നോ അനത്ഥസംഹിതം. കസ്മാ? യസ്മാ **അനത്ഥസംഹിതേ സേതുഘാതോ തഥാഗതാനം. സേതു** വുച്ചതി മഗ്ഗോ, മഗ്ഗേനേവ താദിസസ്സ വചനസ്സ ഘാതോ സമുച്ഛേദോതി വുത്തം ഹോതി.

ഇദാനി **അത്ഥസംഹിത**ന്തി ഏത്ഥ യം അത്ഥനിസ്സിതം വചനം തഥാഗതാ പുച്ഛന്തി, തം ദസ്സേന്തോ **"ദ്വീഹി ആകാരേഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആകാരേഹീ**തി കാരണേഹി . **ധമ്മം വാ ദേസേസ്സാമാ**തി അട്ഠുപ്പത്തിയുത്തം സുത്തം വാ പുബ്ബചരിതകാരണയുത്തം ജാതകം വാ കഥയിസ്സാമ. **സാവകാനം വാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസ്സാമാ**തി സാവകാനം വാ തായ പുച്ഛായ വീതിക്കമം പാകടം കത്വാ ഗരുകം വാ ലഹുകം വാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസ്സാമ ആണം ഠപേസ്സാമ. **അതിലഹു**ന്തി അതിസീഘം.

൮൬. അഞ്ഞതിത്ഥിയവത്ഥുമ്ഹി **അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബോ**തി പുബ്ബേ അഞ്ഞതിത്ഥിയോ ഭൂതോതി അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബോ. ഏത്ഥ (അം നിം അട്ഠം ൨.൬.൭൨) ച തിത്ഥം ജാനിതബ്ബം, തിത്ഥകരോ ജാനിതബ്ബോ , തിത്ഥിയാ ജാനിതബ്ബാ, തിത്ഥിയസാവകാ ജാനിതബ്ബാ. തത്ഥ **തിത്ഥം** നാമ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ. ഏത്ഥ ഹി സത്താ തരന്തി ഉപ്പിലവന്തി ഉമ്മുജ്ജനിമുജ്ജം കരോന്തി, തസ്മാ "തിത്ഥ"ന്തി വുച്ചന്തി. താസം ദിട്ഠീനം ഉപ്പാദേതാ **തിത്ഥകരോ** നാമ പൂരണകസ്സപാദികോ. തസ്സ ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ പബ്ബജിതാ **തിത്ഥിയാ** നാമ. തേ ഹി തിത്ഥേ ജാതാതി തിത്ഥിയാ, യഥാവുത്തം വാ ദിട്ഠിഗതസങ്ഖാതം തിത്ഥം ഏതേസം അത്ഥീതി തിത്ഥികാ, തിത്ഥികാ ഏവ തിത്ഥിയാ. തേസം പച്ചയദായകാ **തിത്ഥിയസാവകാ**തി വേദിതബ്ബാ. **സഹധമ്മികം വുച്ചമാനോ**തി സഹധമ്മികേന വുച്ചമാനോ, കരണത്ഥേ ഉപയോഗവചനം. പഞ്ചഹി സഹധമ്മികേഹി സിക്ഖിതബ്ബത്താ, തേസം വാ സന്തകത്താ "സഹധമ്മിക"ന്തി ലദ്ധനാമേന ബുദ്ധപഞ്ഞത്തേന സിക്ഖാപദേന വുച്ചമാനോതി അത്ഥോ. **പസൂരോ**തി തസ്സ നാമം. **പരിബ്ബാജകോ**തി ഗിഹിബന്ധനം പഹായ പബ്ബജ്ജുപഗതോ.

തംയേവ തിത്ഥായതനന്തി ഏത്ഥ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിസങ്ഖാതം തിത്ഥമേവ ആയതനന്തി തിത്ഥായതനം, തിത്ഥം വാ ഏതേസം അത്ഥീതി തിത്ഥിനോ, തിത്ഥിയാ, തേസം ആയതനന്തിപി **തിത്ഥായതനം. ആയതന**ന്തി ച "അസ്സാനം കമ്ബോജോ ആയതനം, ഗുന്നം ദക്ഖിണപഥോ ആയതന"ന്തി ഏത്ഥ സഞ്ജാതിട്ഠാനം ആയതനം നാമ.

“മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ;
ഛായം ഛായത്ഥിനോ യന്തി, ഫലത്ഥം ഫലഭോജിനോ”തി. (അം॰ നി॰ ൫.൩൮) -

ഏത്ഥ സമോസരണട്ഠാനം. “പഞ്ചിമാനി, ഭിക്ഖവേ, വിമുത്തായതനാനീ”തി (അം॰ നി॰ ൫.൨൬) ഏത്ഥ കാരണം, തം ഇധ സബ്ബമ്പി ലബ്ഭതി. സബ്ബേപി ഹി ദിട്ഠിഗതികാ സഞ്ജായമാനാ ഇമാസുയേവ ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠീസു സഞ്ജായന്തി, സമോസരമാനാപി ഏതാസുയേവ സമോസരന്തി സന്നിപതന്തി, ദിട്ഠിഗതികഭാവേ ച നേസം ഇമായേവ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ കാരണം, തസ്മാ യഥാവുത്തം തിത്ഥമേവ സഞ്ജാതിആദിനാ അത്ഥേന ആയതനന്തി തിത്ഥായതനം, തേനേവത്ഥേന തിത്ഥീനം ആയതനന്തിപി തിത്ഥായതനം.

ആയസ്മതോ നിസ്സായ വച്ഛാമീതി ഏത്ഥ **ആയസ്മതോ**തി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം, ആയസ്മന്തം നിസ്സായ വസിസ്സാമീതി അത്ഥോ. **ബ്യത്തോ…പേ॰… വുത്തലക്ഖണോയേവാ**തി പരിസുപട്ഠാപകബഹുസ്സുതം സന്ധായ വദതി. **പഞ്ചഹുപാലി അങ്ഗേഹീ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം പരതോ ആവി ഭവിസ്സതി.

ആചരിയവത്തകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പണാമനാഖമാപനാകഥാവണ്ണനാ

൬൮. യം പുബ്ബേ ലക്ഖണം വുത്തന്തി സമ്ബന്ധോ, “തേനേവ ലക്ഖണേന നിസ്സയന്തേവാസികസ്സ ആപത്തി വേദിതബ്ബാ”തി പോത്ഥകേസു പാഠോ ദിസ്സതി, “ന തേനേവ ലക്ഖണേന നിസ്സയന്തേവാസികസ്സ ആപത്തി വേദിതബ്ബാ”തി ഏവം പനേത്ഥ പാഠോ വേദിതബ്ബോ. സദ്ധിവിഹാരികസ്സ വുത്തലക്ഖണേന നിസ്സയന്തേവാസികസ്സ ആപത്തി ന വേദിതബ്ബാതി ഏവം പനേത്ഥ അത്ഥോപി വേദിതബ്ബോ. അഞ്ഞഥാ “നിസ്സയന്തേവാസികേന ഹി യാവ ആചരിയം നിസ്സായ വസതി, താവ സബ്ബം ആചരിയവത്തം കാതബ്ബ”ന്തി ഇദം വിരുജ്ഝേയ്യ. ഇദഞ്ഹി വചനം നിസ്സയന്തേവാസികസ്സ അമുത്തനിസ്സയസ്സേവ വത്തം അകരോന്തസ്സ ആപത്തീതി ദീപേതി. തസ്മാ സദ്ധിവിഹാരികസ്സ യഥാവുത്തവത്തം അകരോന്തസ്സ നിസ്സയമുത്തകസ്സ അമുത്തകസ്സപി ആപത്തി, നിസ്സയന്തേവാസികസ്സ പന അമുത്തനിസ്സയസ്സേവ ആപത്തീതി ഗഹേതബ്ബം. തേനേവ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേപി** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൪൧) **ഞാതിപലിബോധകഥായം** -

> “ഞാതീതി വിഹാരേ ആചരിയുപജ്ഝായസദ്ധിവിഹാരികഅന്തേവാസികസമാനുപജ്ഝായകസമാനാചരിയകാ, ഘരേ മാതാ പിതാ ഭഗിനീ ഭാതാതി ഏവമാദികാ. തേ ഗിലാനാ ഇമസ്സ പലിബോധാ ഹോന്തി, തസ്മാ സോ പലിബോധോ ഉപട്ഠഹിത്വാ തേസം പാകതികകരണേന ഉപച്ഛിന്ദിതബ്ബോ. തത്ഥ ഉപജ്ഝായോ താവ ഗിലാനോ സചേ ലഹും ന വുട്ഠാതി, യാവജീവം പടിജഗ്ഗിതബ്ബോ. തഥാ പബ്ബജ്ജാചരിയോ ഉപസമ്പദാചരിയോ സദ്ധിവിഹാരികോ ഉപസമ്പാദിതപബ്ബാജിതഅന്തേവാസികസമാനുപജ്ഝായകാ ച. നിസ്സയാചരിയ ഉദ്ദേസാചരിയ നിസ്സയന്തേവാസിക ഉദ്ദേസന്തേവാസികസമാനാചരിയകാ പന യാവ നിസ്സയഉദ്ദേസാ അനുപച്ഛിന്നാ, താവ പടിജഗ്ഗിതബ്ബാ”തി -

വിഭാഗേന വുത്തം. അയഞ്ച വിഭാഗോ “തേനേവ ലക്ഖണേന നിസ്സയന്തേവാസികസ്സ ആപത്തി വേദിതബ്ബാ”തി ഏവം പാഠേ സതി ന യുജ്ജേയ്യ. അയഞ്ഹി പാഠോ സദ്ധിവിഹാരികസ്സ വിയ നിസ്സയന്തേവാസികസ്സപി യഥാവുത്തവത്തം അകരോന്തസ്സ നിസ്സയമുത്തകസ്സ അമുത്തകസ്സപി ആപത്തീതി ഇമമത്ഥം ദീപേതി, തസ്മാ വുത്തനയേനേവേത്ഥ പാഠോ ഗഹേതബ്ബോ.

പബ്ബജ്ജഉപസമ്പദധമ്മന്തേവാസികേഹി പന…പേ॰… താവ വത്തം കാതബ്ബന്തി പബ്ബജ്ജാചരിയഉപസമ്പദാചരിയധമ്മാചരിയാനം

ഏതേഹി യഥാവുത്തവത്തം കാതബ്ബം. തത്ഥ യേന സിക്ഖാപദാനി ദിന്നാനി, അയം **പബ്ബജ്ജാചരിയോ**. യേന ഉപസമ്പദകമ്മവാചാ വുത്താ, അയം **ഉപസമ്പദാചരിയോ**. യോ ഉദ്ദേസം പരിപുച്ഛം വാ ദേതി, അയം **ധമ്മാചരിയോ**തി വേദിതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

പണാമനാഖമാപനാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിസ്സയപടിപ്പസ്സദ്ധികഥാവണ്ണനാ

൮൩. നിസ്സയപടിപ്പസ്സദ്ധികഥായം **ദിസം ഗതോ**തി പുന ആഗന്തുകാമോ അനാഗന്തുകാമോ വാ ഹുത്വാ വാസത്ഥായ കഞ്ചി ദിസം ഗതോ. **ഭിക്ഖുനോ സഭാഗത**ന്തി പേസലഭാവം. **ഓലോകേത്വാ**തി ഉപപരിക്ഖിത്വാ. **വിബ്ഭന്തേ…പേ॰… തത്ഥ ഗന്തബ്ബ**ന്തി ഏത്ഥ സചേ കേനചി കരണീയേന തദഹേവ ഗന്തും അസക്കോന്തോ കതിപാഹേന ഗമിസ്സാമീതി ഗമനേ സഉസ്സാഹോ ഹോതി, രക്ഖതീതി വദന്തി. **മാ ഇധ പടിക്കമീ**തി മാ ഇധ പവിസി. **തത്ഥേവ വസിതബ്ബ**ന്തി തത്ഥേവ നിസ്സയം ഗഹേത്വാ വസിതബ്ബം. **തംയേവ വിഹാരം…പേ॰… വസിതും വട്ടതീ**തി ഏത്ഥ ഉപജ്ഝായേന പരിച്ചത്തത്താ ഉപജ്ഝായസമോധാനപരിഹാരോ നത്ഥി, തസ്മാ ഉപജ്ഝായേന സമോധാനഗതസ്സപി ആചരിയസ്സ സന്തികേ ഗഹിതനിസ്സയോ ന പടിപ്പസ്സമ്ഭതി.

ആചരിയമ്ഹാ നിസ്സയപടിപ്പസ്സദ്ധീസു ആചരിയോ പക്കന്തോ വാ ഹോതീതി ഏത്ഥ “പക്കന്തോതി ദിസം ഗതോ”തിആദിനാ ഉപജ്ഝായസ്സ പക്കമനേ യോ വിനിച്ഛയോ വുത്തോ, സോ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ ഇധാപി സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി തം അവത്വാ “കോചി ആചരിയോ ആപുച്ഛിത്വാ പക്കമതീ”തിആദിനാ അഞ്ഞോയേവ നയോ ആരദ്ധോ, അയഞ്ച നയോ ഉപജ്ഝായപക്കമനേപി വേദിതബ്ബോയേവ. ഈദിസേസു ഹി ഠാനേസു ഏകത്ഥ വുത്തലക്ഖണം അഞ്ഞത്ഥാപി ദട്ഠബ്ബം. **സചേ ദ്വേ ലേഡ്ഡുപാതേ അതിക്കമിത്വാ നിവത്തതി, പടിപ്പസ്സദ്ധോ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ ഏത്താവതാ ദിസാപക്കന്തോ നാമ ഹോതീതി അന്തേവാസികേ അനിക്ഖിത്തധുരേപി നിസ്സയോ പടിപ്പസ്സമ്ഭതി. **ആചരിയുപജ്ഝായാ ദ്വേ ലേഡ്ഡുപാതേ അതിക്കമ്മ അഞ്ഞസ്മിം വിഹാരേ വസന്തീ**തി ബഹിഉപചാരസീമായം അന്തേവാസികസദ്ധിവിഹാരികാനം വസനട്ഠാനതോ ദ്വേ ലേഡ്ഡുപാതേ അതിക്കമ്മ അഞ്ഞസ്മിം സേനാസനേ വസന്തി, അന്തോഉപചാരസീമായം പന ദ്വേ ലേഡ്ഡുപാതേ അതിക്കമിത്വാപി വസതോ നിസ്സയോ ന പടിപ്പസ്സമ്ഭതി. “സചേപി ആചരിയോ മുഞ്ചിതുകാമോവ ഹുത്വാ നിസ്സയപണാമനായ പണാമേതീ”തിആദി സബ്ബം ഉപജ്ഝായസ്സ ആണത്തിയമ്പി വേദിതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

നിസ്സയപടിപ്പസ്സദ്ധികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപസമ്പാദേതബ്ബപഞ്ചകകഥാവണ്ണനാ

൮൪. പഞ്ചഹി , ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതേനാതിആദീസു **ന സാമണേരോ ഉപട്ഠാപേതബ്ബോ**തി ഉപജ്ഝായേന ഹുത്വാ സാമണേരോ ന ഗഹേതബ്ബോ. അയമത്ഥോ **അങ്ഗുത്തരനികായട്ഠകഥായം** (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൨൫൧-൨൫൩) വുത്തോയേവ.

> ‘‘അത്താനമേവ പഠമം, പതിരൂപേ നിവേസയേ;
> അഥഞ്ഞമനുസാസേയ്യ, ന കിലിസ്സേയ്യ പണ്ഡിതോ’’തി. (ധ॰ പ॰ ൧൫൮) -

ഇമസ്സ അനുരൂപവസേന പഠമം താവ അത്തസമ്പത്തിയം നിയോജേതും **‘‘ന അസേക്ഖേന സീലക്ഖന്ധേനാ’’**തിആദി വുത്തം, ന ആപത്തിഅങ്ഗവസേന. തത്ഥ **അസേക്ഖേന സീലക്ഖന്ധേനാ**തി അസേക്ഖസ്സ സീലക്ഖന്ധോ അസേക്ഖോ സീലക്ഖന്ധോ നാമ. അസേക്ഖസ്സ അയന്തി ഹി അസേക്ഖോ, സീലക്ഖന്ധോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ. ഏവഞ്ച കത്വാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനസങ്ഖാതസ്സ പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സാപി അസേക്ഖതാ ഉപപന്നാ. **അസേക്ഖസീല**ന്തി ച ന മഗ്ഗഫലമേവ അധിപ്പേതം, അഥ ഖോ യംകിഞ്ചി അസേക്ഖസന്താനേ പവത്തസീലം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകസ്സ സീലസ്സ ഇധാധിപ്പേതത്താ. സമാധിക്ഖന്ധാദീസുപി വിമുത്തിക്ഖന്ധപരിയോസാനേസു അയമേവ നയോ. തസ്മാ യഥാ സീലസമാധിപഞ്ഞക്ഖന്ധാ മിസ്സകാ അധിപ്പേതാ, ഏവം വിമുത്തിക്ഖന്ധോപീതി തദങ്ഗവിമുത്തിആദയോപി വേദിതബ്ബാ, ന പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തി ഏവ. വിമുത്തിഞാണദസ്സനം പന ലോകിയമേവ. തേനേവ **സംയുത്തനികായട്ഠകഥായം** (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൩൫) വുത്തം ‘‘പുരിമേഹി ചതൂഹി പദേഹി ലോകിയലോകുത്തരസീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിയോ കഥിതാ, വിമുത്തിഞാണദസ്സനം പച്ചവേക്ഖണഞാണം ഹോതി, തം ലോകിയമേവാ’’തി.

അസ്സദ്ധോതിആദീസു തീസു വത്ഥൂസു സദ്ധാ ഏതസ്സ നത്ഥീതി **അസ്സദ്ധോ**. സുക്കപക്ഖേ സദ്ദഹതീതി **സദ്ധോ,** സദ്ധാ വാ ഏതസ്സ അത്ഥീതിപി സദ്ധോ. നത്ഥി ഏതസ്സ ഹിരീതി **അഹിരികോ,** അകുസലസമാപത്തിയാ അജിഗുച്ഛമാനസ്സേതം അധിവചനം. ഹിരീ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഹിരിമാ**. ന ഓത്തപ്പതീതി **അനോത്തപ്പീ,** അകുസലസമാപത്തിയാ ന ഭായതീതി വുത്തം ഹോതി. തബ്ബിപരീതോ **ഓത്തപ്പീ**. കുച്ഛിതം സീദതീതി **കുസീതോ,** ഹീനവീരിയസ്സേതം അധിവചനം. ആരദ്ധം വീരിയം ഏതസ്സാതി **ആരദ്ധവീരിയോ,** സമ്മപ്പധാനയുത്തസ്സേതം അധിവചനം. മുട്ഠാ സതി ഏതസ്സാതി **മുട്ഠസ്സതി,** നട്ഠസ്സതീതി വുത്തം ഹോതി. ഉപട്ഠിതാ സതി ഏതസ്സാതി **ഉപട്ഠിതസ്സതി,** നിച്ചം ആരമ്മണാഭിമുഖപ്പവത്തസതിസ്സേതം അധിവചനം.

അധിസീലേ സീലവിപന്നോ ച **അജ്ഝാചാരേ ആചാരവിപന്നോ** ച ആപജ്ജിത്വാ അവുട്ഠിതോ. സസ്സതുച്ഛേദസങ്ഖാതം അന്തം ഗണ്ഹാതി ഗാഹയതീതി വാ **അന്തഗ്ഗാഹികാ,** മിച്ഛാദിട്ഠി. **പുരിമാനി ദ്വേ പദാനീ**തി ‘‘ന പടിബലോ ഹോതി അന്തേവാസിം വാ സദ്ധിവിഹാരിം വാ ഗിലാനം ഉപട്ഠാതും വാ ഉപട്ഠാപേതും വാ, അനഭിരതം വൂപകാസേതും വാ വൂപകാസാപേതും വാ’’തി ഇമാനി ദ്വേ പദാനി.

അഭിവിസിട്ഠോ ഉത്തമോ സമാചാരോതി അഭിസമാചാരോ, അഭിസമാചാരോവ സിക്ഖിതബ്ബതോ സിക്ഖാതി **ആഭിസമാചാരികാ സിക്ഖാ,** അഭിസമാചാരം വാ ആരബ്ഭ പഞ്ഞത്താ സിക്ഖാ **ആഭിസമാചാരികാ**. മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതാതി **ആദിബ്രഹ്മചരിയകാ,** ഉഭതോവിഭങ്ഗപരിയാപന്നസിക്ഖായേതം അധിവചനം. തേനേവ ‘‘ഉഭതോവിഭങ്ഗപരിയാപന്നം ആദിബ്രഹ്മചരിയകം, ഖന്ധകവത്തപരിയാപന്നം ആഭിസമാചാരിക’’ന്തി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൧) വുത്തം. തസ്മാ **സേക്ഖപണ്ണത്തിയ**ന്തി ഏത്ഥ സിക്ഖിതബ്ബതോ സബ്ബാപി ഉഭതോവിഭങ്ഗപരിയാപന്നാ പണ്ണത്തീതി ഗഹേതബ്ബാ. തേനേവ **ഗണ്ഠിപദേ**പി വുത്തം ‘‘സേക്ഖപണ്ണത്തിയന്തി പാരാജികമാദിം കത്വാ സിക്ഖിതബ്ബസിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയ’’ന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

ഉപസമ്പാദേതബ്ബപഞ്ചകകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൮൬. അഞ്ഞതിത്ഥിയവത്ഥുമ്ഹി ആജീവകോ അചേലകോതി ദുവിധോ നഗ്ഗപരിബ്ബാജകോതി ആഹ **‘‘നഗ്ഗപരിബ്ബാജകസ്സേവ ആജീവകസ്സ വാ’’**തിആദി. തത്ഥ **ആജീവകോ** ഉപരി ഏകമേവ വത്ഥം ഉപകച്ഛകേ പവേസേത്വാ പരിദഹതി, ഹേട്ഠാ നഗ്ഗോ. **അചേലകോ** സബ്ബേന സബ്ബം നഗ്ഗോയേവ.

൮൭. ആമിസകിഞ്ചിക്ഖസമ്പദാനം നാമ അപ്പമത്തകസ്സേവ ദേയ്യധമ്മസ്സ അനുപ്പദാനം. **രൂപൂപജീവികാ**തി അത്തനോ രൂപംയേവ നിസ്സായ ജീവന്തിയോ. വേസിയാ ഗോചരോ മിത്തസന്ഥവവസേന ഉപസങ്കമിതബ്ബട്ഠാനം അസ്സാതി **വേസിയാഗോചരോ**. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **യോബ്ബനപ്പത്താ യോബ്ബനാതീതാ വാ**തി ഉഭയേനപി മഹല്ലികാ അനിവിദ്ധകുമാരിയോവ വദതി. **ഭിക്ഖുനിയോ** നാമ ഉസ്സന്നബ്രഹ്മചരിയാ, തഥാ **ഭിക്ഖൂ**പി. തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞവിസഭാഗവത്ഥുഭാവതോ സന്ഥവവസേന ഉപസങ്കമനേ കതിപാഹേനേവ ബ്രഹ്മചരിയന്തരായോ സിയാതി ആഹ **‘‘താഹി സദ്ധിം ഖിപ്പമേവ വിസ്സാസോ ഹോതി, തതോ സീലം ഭിജ്ജതീ’’**തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചാബാധവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൮൮. പഞ്ചാബാധവത്ഥുമ്ഹി **നഖപിട്ഠിപ്പമാണ**ന്തി ഏത്ഥ ‘‘കനിട്ഠങ്ഗുലിനഖപിട്ഠി അധിപ്പേതാ’’തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **‘‘തഞ്ചേ നഖപിട്ഠിപ്പമാണമ്പി വഡ്ഢനകപക്ഖേ ഠിതം ഹോതി, ന പബ്ബാജേതബ്ബോ’’**തി ഇമിനാ സാമഞ്ഞതോ ലക്ഖണം ദസ്സിതം, തസ്മാ യത്ഥ കത്ഥചി സരീരാവയവേസു നഖപിട്ഠിപ്പമാണം വഡ്ഢനകപക്ഖേ ഠിതഞ്ചേ, ന വട്ടതീതി സിദ്ധം. ഏവഞ്ച സതി നഖപിട്ഠിപ്പമാണമ്പി അവഡ്ഢനകപക്ഖേ ഠിതഞ്ചേ, സബ്ബത്ഥ വട്ടതീതി ആപന്നം, തഞ്ച ന സാമഞ്ഞതോ അധിപ്പേതന്തി പദേസവിസേസേയേവ നിയമേത്വാ ദസ്സേന്തോ **‘‘സചേ പനാ’’**തിആദിമാഹ. സചേ ഹി അവിസേസേന നഖപിട്ഠിപ്പമാണം അവഡ്ഢനകപക്ഖേ ഠിതം വട്ടേയ്യ, ‘‘നിവാസനപാരുപനേഹി പകതിപടിച്ഛന്നേ ഠാനേ’’തി പദേസനിയമം ന കരേയ്യ, തസ്മാ നിവാസനപാരുപനേഹി പകതിപടിച്ഛന്നട്ഠാനതോ അഞ്ഞത്ഥ നഖപിട്ഠിപ്പമാണം അവഡ്ഢനകപക്ഖേ ഠിതമ്പി ന വട്ടതീതി സിദ്ധം, നഖപിട്ഠിപ്പമാണതോ ഖുദ്ദകതരം പന

അവഡ്ഢനകപക്ഖേ വഡ്ഢനകപക്ഖേ വാ ഠിതം ഹോതു, വട്ടതി നഖപിട്ഠിപ്പമാണതോ ഖുദ്ദകതരസ്സ വഡ്ഢനകപക്ഖേ അവഡ്ഢനകപക്ഖേ വാ ഠിതസ്സ മുഖാദീസുയേവ പടിക്ഖിത്തത്താ.

ഗണ്ഡേപി ഇമിനാവ നയേന വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ പന മുഖാദീസു കോലട്ഠിമത്തതോ ഖുദ്ദകതരോപി ഗണ്ഡോ ന വട്ടതീതി വിസും ന ദസ്സിതോ. "മുഖാദികേ അപ്പടിച്ഛന്നട്ഠാനേ അവഡ്ഢനകപക്ഖേ ഠിതോപി ന വട്ടതീ"തി ഏത്തകമേവ ഹി തത്ഥ വുത്തം, തഥാപി കുട്ഠേ വുത്തനയേന മുഖാദീസു കോലട്ഠിപ്പമാണതോ ഖുദ്ദകതരോപി ഗണ്ഡോ ന വട്ടതീതി വിഞ്ഞായതി, തസ്മാ **അവഡ്ഢനകപക്ഖേ ഠിതോപീ**തി ഏത്ഥ **പി**-സദ്ദോ അവുത്തസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തേന കോലട്ഠിമത്തതോ ഖുദ്ദകതരോപി ന വട്ടതീതി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോയേവാതി അയമമ്ഹാകം ഖന്തി. **പകതിവണ്ണേ ജാതേ**തി രോഗഹേതുകസ്സ വികാരവണ്ണസ്സ അഭാവം സന്ധായ വുത്തം. **കോലട്ഠിമത്തകോ**തി ബദരട്ഠിപ്പമാണോ. **സുഛവിം കാരേത്വാ**തി സഞ്ജാതഛവിം കാരേത്വാ. "സഞ്ഛവിം കാരേത്വാ"തിപി പാഠോ, വിജ്ജമാനഛവിം കാരേത്വാതി അത്ഥോ. **പദുമപുണ്ഡരീകപത്തവണ്ണ**ന്തി രത്തപദുമസേതപദുമവസേന പദുമപത്തവണ്ണം. **സോസബ്യാധീ**തി ഖയരോഗോ.

പഞ്ചാബാധവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

രാജഭടാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൯൦-൯൨. രാജഭടാദിവത്ഥൂസു **ആഹംസൂ**തി മനുസ്സാ വദിംസു. **തസ്മാ…പേ… ഏവമാഹാ**തി യസ്മാ സയം ധമ്മസ്സാമീ, തസ്മാ ഭിക്ഖൂഹി അപബ്ബാജിതബ്ബം ചോരം അങ്ഗുലിമാലം പബ്ബാജേത്വാ ആയതിം അകരണത്ഥായ ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേന്തോ "ന, ഭിക്ഖവേ, ധജബന്ധോ ചോരോ പബ്ബാജേതബ്ബോ, യോ പബ്ബാജേയ്യ, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ"തി ആഹ. **ഉപരമന്തീ**തി വിരമന്തി നിവത്തന്തി. **ഭിന്ദിത്വാ**തി അന്ദുബന്ധനം ഭിന്ദിത്വാ. **ഛിന്ദിത്വാ**തി സങ്ഖലികബന്ധനം ഛിന്ദിത്വാ. **മുഞ്ചിത്വാ**തി രജ്ജുബന്ധനം മുഞ്ചിത്വാ. **വിവരിത്വാ**തി ഗാമബന്ധനാദീസു ഗാമദ്വാരാദീനി വിവരിത്വാ. **അപസ്സമാനാനം വാ പലായതീ**തി പുരിസഗുത്തിയം പുരിസാനം അപസ്സമാനാനം പലായതി. **ഉപഡ്ഢുപഡ്ഢ**ന്തി ഥോകം ഥോകം.

൯൭. അഭിസേകാദീസു ബന്ധനാഗാരാദീനി സോധേന്തി, തം സന്ധായാഹ **"സബ്ബസാധാരണേന വാ നയേനാ"**തി. **സചേ സയമേവ പണ്ണം ആരോപേന്തി, ന വട്ടതീ**തി താ ഭുജിസ്സിത്ഥിയോ "മയമ്പി ദാസിയോ ഹോമാ"തി സയമേവ ദാസിപണ്ണം ലിഖാപേന്തി, ന വട്ടതി. **തക്കം സീസേ ആസിത്തകസദിസാവ ഹോന്തീ**തി യഥാ അദാസേ കരോന്താ തക്കേന സീസം ധോവിത്വാ അദാസം കരോന്തി, ഏവം ആരാമികവചനേന ദിന്നത്താ അദാസാവ തേതി അധിപ്പായോ. തക്കാസിഞ്ചനം പന സീഹളദീപേ ചാരിത്തന്തി വദന്തി. **നേവ പബ്ബാജേതബ്ബോതി വുത്ത**ന്തി കപ്പിയവചനേന ദിന്നേപി സങ്ഘസ്സ ആരാമികദാസത്താ ഏവം വുത്തം. **നിസ്സാമികദാസോ** നാമ യസ്സ സാമികാ സപുത്തദാരാദയോ മതാ ഹോന്തി, ന കോചി തസ്സ പരിഗ്ഗാഹകോ, സോപി പബ്ബാജേതും ന വട്ടതി, തം പന അത്തനാപി ഭുജിസ്സം കാതും വട്ടതി. യേ വാ പന തസ്മിം രട്ഠേ സാമിനോ, തേഹിപി കാരാപേതും വട്ടതി. "ദേവദാസിപുത്തം പബ്ബാജേതും വട്ടതീ"തി **തീസു ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. ദാസസ്സ പബ്ബജിത്വാ അത്തനോ സാമികേ ദിസ്വാ പലായന്തസ്സ ആപത്തി നത്ഥീതി വദന്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ.

രാജഭടാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിസ്സയമുച്ചനകകഥാവണ്ണനാ

൧൦൩. നിസ്സയമുച്ചനകസ്സ വത്ഥേസു പഞ്ചകഛക്കേസു പന **ഉഭയാനി ഖോ പന…പേ… അനുബ്യഞ്ജനസോ**തി ഏത്ഥ "സബ്ബോപി ചായം പഭേദോ മാതികാട്ഠകഥായം ഞാതായം ഞാതോ ഹോതീ"തി **തീസുപി ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ആപത്തിം ജാനാതീ**തിആദീസു ച "പാഠേ അവത്തമാനേപി 'ഇദം നാമ കത്വാ ഇദം ആപജ്ജതീ'തി ജാനാതി ചേ, വട്ടതീ"തി തത്ഥേവ വുത്തം. തഞ്ച ഖോ പുബ്ബേ പാഠേ പഗുണേ കതേതി ഗഹേതബ്ബന്തി ച ആചരിയുപജ്ഝായാനമ്പി ഏസേവ നയോതി ച കേചി വദന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

നിസ്സയമുച്ചനകകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

രാഹുലവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൦൫. രാഹുലവത്ഥുമ്ഹി **തത്ഥേവ വിഹരിംസൂ**തി സബ്ബേപി തേ അരഹത്തം പത്തകാലതോ പട്ഠായ അരിയാ നാമ മജ്ഝത്താവ ഹോന്തീതി രഞ്ഞോ പഹിതസാസനം ദസബലസ്സ അനാരോചേത്വാവ തത്ഥ വിഹരിംസു. **ഏകദിവസം ജാതം കാളുദായിം നാമ അമച്ച**ന്തി അയം കിര (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൨൫) പദുമുത്തരബുദ്ധകാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തോ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും കുലപ്പസാദകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ അധികാരകമ്മം കത്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേസി. സോ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തസ്സ മാതുകുച്ഛിയം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണദിവസേ കപിലവത്ഥുസ്മിംയേവ അമച്ചഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. ജാതദിവസേ ബോധിസത്തേന സദ്ധിംയേവ ജാതോതി തം ദിവസംയേവ ദുകൂലചുമ്ബടകേ നിപജ്ജാപേത്വാ ബോധിസത്തസ്സ ഉപട്ഠാനത്ഥായ നയിംസു. ബോധിസത്തേന ഹി സദ്ധിം ബോധിരുക്ഖോ രാഹുലമാതാ ചതസ്സോ നിധികുമ്ഭിയോ ആരോഹനിയഹത്ഥീ കണ്ഡകോ ഛന്നോ കാളുദായീതി ഇമേ സത്ത ഏകദിവസേ ജാതത്താ സഹജാതാ നാമ അഹേസും. അഥസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ സകലനഗരസ്സ ഉദഗ്ഗചിത്തദിവസേ ജാതോതി ഉദായീത്വേവ നാമം അകംസു. ഥോകം കാളധാതുകത്താ പന കാളുദായീ നാമ ജാതോ. സോ ബോധിസത്തേന സദ്ധിം കുമാരകീളം കീളന്തോ വുദ്ധിം അഗമാസി.

സട്ഠിമത്താഹി ഗാഥാഹീതി -

"അങ്ഗാരിനോ ദാനി ദുമാ ഭദന്തേ;
ഫലേസിനോ ഛദനം വിപ്പഹായ;
തേ അച്ചിമന്തോവ പഭാസയന്തി;
സമയോ മഹാവീര ഭാഗീരസാനം. (ഥേരഗാ॰ ൫൨൭)

"നാതിസീതം നാതിഉണ്ഹം, നാതിദുബ്ഭിക്ഖഛാതകം;
സദ്ദലാ ഹരിതാ ഭൂമി, ഏസ കാലോ മഹാമുനീ"തി. -

ആദികാഹി സട്ഠിമത്താഹി ഗാഥാഹി. **"പോക്ഖരവസ്സന്തി** പോക്ഖരപത്തവണ്ണമുദക"ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. പോക്ഖരപത്തപ്പമാണം മജ്ഝേ ഉട്ഠഹിത്വാ അനുക്കമേന സതപടലം സഹസ്സപടലം ഹുത്വാ വസ്സനകവസ്സന്തിപി വദന്തി. തസ്മിം കിര വസ്സന്തേ തേമേതുകാമാവ തേമേന്തി, ന ഇതരേ. **ഏകോപി രാജാ വാ...പേ॰... ഗതോ നത്ഥീതി** ധമ്മദേസനം സുത്വാ പക്കന്തേസു ഞാതീസു ഏകോപി രാജാ വാ രാജമഹാമത്തോ വാ "സ്വേ അമ്ഹാകം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാ"തി നിമന്തേത്വാ ഗതോ നത്ഥി. പിതാപിസ്സ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ "മയ്ഹം പുത്തോ മമ ഗേഹം അനാഗന്ത്വാ കഹം ഗമിസ്സതീ"തി അനിമന്തേത്വാവ അഗമാസി, ഗന്ത്വാ പന ഗേഹേ വീസതിയാ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനം യാഗുആദീനി പടിയാദാപേത്വാ ആസനാനി പഞ്ഞാപേസി.

കുലനഗരേതി ഞാതികുലസ്സ നഗരേ. **ഉണ്ഹീസതോ പട്ഠായാതി** സീസതോ പട്ഠായ. **ഉണ്ഹീസന്തി** ഹി ഉണ്ഹീസസദിസത്താ ഭഗവതോ പരിപുണ്ണനലാടസ്സ പരിപുണ്ണസീസസ്സ ച ഏതം അധിവചനം. ഭഗവതോ ഹി ദക്ഖിണകണ്ണചൂളികതോ പട്ഠായ മംസപടലം ഉട്ഠഹിത്വാ സകലനലാടം ഛാദയമാനം പൂരയമാനം ഗന്ത്വാ വാമകണ്ണചൂളികായ പതിട്ഠിതം സണ്ഹതമതായ സുവണ്ണവണ്ണതായ പഭസ്സരതായ പരിപുണ്ണതായ ച രഞ്ഞോ ബദ്ധഉണ്ഹീസപട്ടോ വിയ വിരോചതി. ഭഗവതോ കിര ഇമം ലക്ഖണം ദിസ്വാ രാജൂനം ഉണ്ഹീസപട്ടം അകംസു. അഞ്ഞേ പന ജനാ അപരിപുണ്ണസീസാ ഹോന്തി, കേചി കപ്പസീസാ, കേചി ഫലസീസാ, കേചി അട്ഠിസീസാ, കേചി തുമ്ബസീസാ, കേചി കുമ്ഭസീസാ, കേചി പബ്ഭാരസീസാ, ഭഗവതോ പന ആരഗ്ഗേന വട്ടേത്വാ ഠപിതം വിയ സുപരിപുണ്ണം ഉദകപുബ്ബുളസദിസമ്പി ഹോതി. തേനേവ ഉണ്ഹീസവേഠിതസീസസദിസത്താ ഉണ്ഹീസം വിയ സബ്ബത്ഥ പരിമണ്ഡലസീസത്താ ച ഉണ്ഹീസസീസോതി ഭഗവാ വുച്ചതി.

നരസീഹഗാഥാഹി നാമ അട്ഠഹി ഗാഥാഹീതി -

"സിനിദ്ധനീലമുദുകുഞ്ചിതകേസോ;
സൂരിയനിമ്മലതലാഭിനലാടോ;
യുത്തതുങ്ഗമുദുകായതനാസോ;
രംസിജാലവിതതോ നരസീഹോ"തി. (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.സന്തികേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.സന്തികേനിദാനകഥാ) -

ഏവമാദികാഹി അട്ഠഹി ഗാഥാഹി. **ഗണ്ഠിപദേസു** പന -

"ചക്കവരങ്കിതരത്തസുപാദോ;
ലക്ഖണമണ്ഡിതആയതപണ്ഹി;
ചാമരഛത്തവിഭൂസിതപാദോ;
ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ.

"സക്യകുമാരവരോ സുഖുമാലോ;
ലക്ഖണചിത്തികപുണ്ണസരീരോ;
ലോകഹിതായ ഗതോ നരവീരോ;
ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ.

"പുണ്ണസസങ്കനിഭോ മുഖവണ്ണോ;
ദേവനരാന പിയോ നരനാഗോ;
മത്തഗജിന്ദവിലാസിതഗാമീ;
ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ.

"ഖത്തിയസമ്ഭവഅഗ്ഗകുലീനോ;
ദേവമനുസ്സനമസ്സിതപാദോ;
സീലസമാധിപതിട്ഠിതചിത്തോ;
ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ.

"ആയതയുത്തസുസണ്ഠിതനാസോ;
ഗോപഖുമോ അഭിനീലസുനേത്തോ;
ഇന്ദധനൂഅഭിനീലഭമൂകോ;
ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ.

"വട്ടസുവട്ടസുസണ്ഠിതഗീവോ ;
സീഹഹനൂ മിഗരാജസരീരോ;
കഞ്ചനസുച്ഛവിഉത്തമവണ്ണോ;
ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ.

"സിനിദ്ധസുഗമ്ഭിരമഞ്ജുസഘോസോ;
ഹിങ്ഗുലബന്ധുകരത്തസുജിവ്ഹോ;
വീസതിവീസതിസേതസുദന്തോ;
ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ.

"അഞ്ജനവണ്ണസുനീലസുകേസോ ;
കഞ്ചനപട്ടവിസുദ്ധനലാടോ;
ഓസധിപണ്ഡരസുദ്ധസുഉണ്ണോ;
ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ.

> "ഗച്ഛതിനിലപഥേ വിയ ചന്ദോ;
> താരഗണാപരിവേഠിതരൂപോ;
> സാവകമജ്ഝഗതോ സമണിന്ദോ;
> ഏസ ഹി തുയ്ഹ പിതാ നരസീഹോ"തി. (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.സന്തികേനിദാനകഥാ) -

ഇമാ നവ ഗാഥായോപി ഏത്ഥ ദസ്സിതാ, താ പന "അട്ഠഹി ഗാഥാഹീ"തി വചനേന ന സമേന്തി. ഉണ്ഹീസതോ പട്ഠായ യാവ പാദതലാതി വുത്താനുക്കമോപി തത്ഥ ന ദിസ്സതി. ഭിക്ഖായ ചരതീതി **ഭിക്ഖാചാരോ**.

ഉത്തിട്ഠേതി ഉത്തിട്ഠിത്വാ പരേസം ഘരദ്വാരേ ഠത്വാ ഗഹേതബ്ബപിണ്ഡേ. **നപ്പമജ്ജേയ്യാതി** പിണ്ഡചാരികവത്തം ഹാപേത്വാ പണീതഭോജനാനി പരിയേസന്തോ ഉത്തിട്ഠേ പമജ്ജതി നാമ, സപദാനം പിണ്ഡായ ചരന്തോ പന നപ്പമജ്ജതി നാമ, ഏവം കരോന്തോ ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യ. **ധമ്മന്തി** അനേസനം പഹായ സപദാനം ചരന്തോ തമേവ ഭിക്ഖാചരിയധമ്മം സുചരിതം ചരേ. **സുഖം സേതീതി** ദേസനാമത്തമേതം, ഏവം പനേതം ഭിക്ഖായ ചരിയധമ്മം ചരന്തോ ധമ്മചാരീ ഇധലോകേ ച പരലോകേ ച ചതൂഹിപി ഇരിയാപഥേഹി സുഖം വിഹരതീതി അത്ഥോ.

ദുതിയഗാഥായ **ന നം ദുച്ചരിതന്തി** വേസിയാദിഭേദേ അഗോചരേ ചരന്തോ നം ഭിക്ഖാചരിയധമ്മം ദുച്ചരിതം ചരതി നാമ, ഏവം അചരിത്വാ തം ധമ്മം ചരേ സുചരിതം, ന നം ദുച്ചരിതം ചരേ. സേസമേത്ഥ വുത്തത്ഥമേവ. ഇമം പന ദുതിയഗാഥം പിതു നിവേസനം ഗന്ത്വാ അഭാസീതി വേദിതബ്ബം. തേനേവ **ഥേരഗാഥാസംവണ്ണനായം** (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൫൭ നന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ) **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം "ദുതിയദിവസേ പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ 'ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യാ'തി ഗാഥായ പിതരം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേത്വാ നിവേസനം ഗന്ത്വാ 'ധമ്മം ചരേ സുചരിത'ന്തി ഗാഥായ മഹാപജാപതിം സോതാപത്തിഫലേ രാജാനഞ്ച സകദാഗാമിഫലേ പതിട്ഠാപേസീ"തി. **ധമ്മപദട്ഠകഥായമ്പി** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൩ നന്ദത്ഥേരവത്ഥു) വുത്തം "പുനദിവസേ പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ 'ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യാ'തി ഗാഥായ പിതരം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേത്വാ 'ധമ്മം ചരേ'തി ഗാഥായ മഹാപജാപതിം സോതാപത്തിഫലേ രാജാനഞ്ച സകദാഗാമിഫലേ പതിട്ഠാപേസീ"തി.

ധമ്മപാലജാതകം സുത്വാ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠാസീതി പുനേകദിവസം രാജനിവേസനേ കതപാതരാസോ ഏകമന്തം നിസിന്നേന രഞ്ഞാ "ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം ദുക്കരകാരികകാലേ ഏകാ ദേവതാ മം ഉപസങ്കമിത്വാ 'പുത്തോ തേ കാലകതോ'തി ആഹ. അഹം തസ്സാ വചനം അസദ്ദഹന്തോ 'ന മയ്ഹം പുത്തോ ബോധിം അപ്പത്വാ കാലം കരോതീ'തി പടിക്ഖിപിന്തി വുത്തേ ഇദാനി കഥം സദ്ദഹിസ്സഥ, പുബ്ബേപി അട്ഠികാനി ദസ്സേത്വാ 'പുത്തോ തേ മതോ'തി വുത്തേ ന സദ്ദഹിത്ഥാ"തി ഇമിസ്സാ അട്ഠുപ്പത്തിയാ മഹാധമ്മപാലജാതകം കഥേസി. തം സുത്വാ രാജാ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠഹി.

കേസവിസ്സജ്ജനന്തി കുലമരിയാദവസേന കേസോരോപനം. **പട്ടബന്ധോതി** യുവരാജപട്ടബന്ധോ. അഭിനവഘരപ്പവേസനമഹോ **ഘരമങ്ഗലം,** വിവാഹകരണമഹോ **ആവാഹമങ്ഗലം. ഛത്തമങ്ഗലന്തി** യുവരാജഛത്തമങ്ഗലം. **ജനപദകല്യാണീതി** (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൨൨) ജനപദമ്ഹി കല്യാണീ ഉത്തമാ ഛസരീരദോസരഹിതാ പഞ്ചകല്യാണസമന്നാഗതാ. സാ ഹി യസ്മാ നാതിദീഘാ നാതിരസ്സാ നാതികിസാ നാതിഥൂലാ നാതികാളാ നാച്ചോദാതാതി അതിക്കന്താ മാനുസം വണ്ണം, അപ്പത്താ ദിബ്ബം വണ്ണം, തസ്മാ ഛസരീരദോസരഹിതാ. ഛവികല്യാണം മംസകല്യാണം നഹാരുകല്യാണം അട്ഠികല്യാണം വയകല്യാണന്തി ഇമേഹി പന പഞ്ചഹി കല്യാണേഹി സമന്നാഗതത്താ പഞ്ചകല്യാണസമന്നാഗതാ നാമ. തസ്സാ ഹി ആഗന്തുകോഭാസകിച്ചം നത്ഥി. അത്തനോ സരീരോഭാസേനേവ ദ്വാദസഹത്ഥട്ഠാനേ ആലോകം കരോതി, പിയങ്ഗുസാമാ വാ ഹോതി സുവണ്ണസാമാ വാ, അയമസ്സാ **ഛവികല്യാണതാ**. ചത്താരോ പനസ്സാ ഹത്ഥപാദാ മുഖപരിയോസാനഞ്ച ലാഖാരസപരികമ്മകതം വിയ രത്തപവാളരത്തകമ്ബലസദിസം ഹോതി, അയമസ്സാ **മംസകല്യാണതാ**. വീസതി പന നഖപത്താനി മംസതോ അമുത്തട്ഠാനേ ലാഖാരസപൂരിതാനി വിയ മുത്തട്ഠാനേ ഖീരധാരാസദിസാനി ഹോന്തി, അയമസ്സാ **നഹാരുകല്യാണതാ**. ദ്വത്തിംസ ദന്താ സുഫുസിതാ സുധോതവജിരപന്തി വിയ ഖായന്തി, അയമസ്സാ **അട്ഠികല്യാണതാ**. വീസതിവസ്സസതികാപി സമാനാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ ഹോതി നിവലിപലിതാ, അയമസ്സാ **വയകല്യാണതാ**. ഇതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി കല്യാണേഹി സമന്നാഗതത്താ ജനപദകല്യാണീതി വുച്ചതി.

തുവടന്തി സീഘം. സോപി ഭഗവന്തം "പത്തം ഗണ്ഹഥാ"തി വത്തും അവിസഹമാനോ വിഹാരംയേവ അഗമാസീതി. സോ കിര തഥാഗതേ ഗാരവേന "പത്തം വോ ഭന്തേ ഗണ്ഹഥാ"തി വത്തും നാസക്ഖി. ഏവം പന ചിന്തേസി "സോപാനസീസേ പത്തം ഗണ്ഹിസ്സതീ"തി. സത്ഥാ തസ്മിമ്പി ഠാനേ ന ഗണ്ഹി. ഇതരോ "സോപാനപാദമൂലേ ഗണ്ഹിസ്സതീ"തി ചിന്തേസി. സത്ഥാ തത്ഥാപി ന ഗണ്ഹി. ഇതരോ "രാജങ്ഗണേ ഗണ്ഹിസ്സതീ"തി ചിന്തേസി. സത്ഥാ തത്ഥാപി ന ഗണ്ഹി. കുമാരോ നിവത്തിതുകാമോ അരുചിയാ ഗച്ഛന്തോ സത്ഥു ഗാരവേന "പത്തം ഗണ്ഹഥാ"തി വത്തുമ്പി അസക്കോന്തോ "ഇധ ഗണ്ഹിസ്സതി, ഏത്ഥ ഗണ്ഹിസ്സതീ"തി ചിന്തേന്തോ ഗച്ഛതി. ജനപദകല്യാണിയാ ച വുത്തവചനം തസ്സ ഹദയേ തിരിയം പതിത്വാ വിയ ഠിതം. നന്ദകുമാരഞ്ഹി അഭിസേകമങ്ഗലം ന തഥാ പീളേസി, യഥാ ജനപദകല്യാണിയാ വുത്തവചനം, തേനസ്സ ചിത്തസന്താപോ ബലവാ അഹോസി. അഥ നം "ഇമസ്മിം ഠാനേ നിവത്തിസ്സതി, ഇമസ്മിം ഠാനേ നിവത്തിസ്സതീ"തി ചിന്തേന്തമേവ സത്ഥാ വിഹാരം നേത്വാ "പബ്ബജിസ്സസി നന്ദാ"തി ആഹ. സോ ബുദ്ധഗാരവേന "ന പബ്ബജിസ്സാമീ"തി അവത്വാ "ആമ പബ്ബജിസ്സാമീ"തി ആഹ. സത്ഥാ "തേന ഹി നന്ദം പബ്ബാജേഥാ"തി വത്വാ പബ്ബാജേസി. തേന വുത്തം **"അനിച്ഛമാനംയേവ ഭഗവാ പബ്ബാജേസീ"**തി. "സത്ഥാ കപിലപുരം ഗന്ത്വാ തതിയദിവസേ നന്ദം പബ്ബാജേസീ"തി **ധമ്മപദട്ഠകഥായം** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൩ നന്ദത്ഥേരവത്ഥു) വുത്തം, **അങ്ഗുത്തരനികായട്ഠകഥായം** (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൩൦) പന -

> "മഹാസത്തോപി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ ലോകാനുഗ്ഗഹം കരോന്തോ രാജഗഹതോ കപിലവത്ഥും ഗന്ത്വാ പഠമദസ്സനേനേവ പിതരം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേസി, പുനദിവസേ പിതു നിവേസനം ഗന്ത്വാ രാഹുലമാതായ ഓവാദം കത്വാ സേസജനസ്സപി ധമ്മം കഥേസി, പുനദിവസേ നന്ദകുമാരസ്സ അഭിസേകഗേഹപ്പവേസനആവാഹമങ്ഗലേസു വത്തമാനേസു തസ്സ നിവേസനം ഗന്ത്വാ കുമാരം പത്തം ഗാഹാപേത്വാ പബ്ബാജേതും വിഹാരാഭിമുഖോ പായാസീ"തി -

വുത്തം, ഇധ പന "ഭഗവാ കപിലപുരം ആഗന്ത്വാ ദുതിയദിവസേ നന്ദം പബ്ബാജേസീ"തി വുത്തം, സബ്ബമ്പേതം ആചരിയേന തംതംഭാണകാനം തഥാ തഥാ അനുസ്സവവസേന പരിഹരിത്വാ ആഗതഭാവതോ തത്ഥ തത്ഥ തഥാ തഥാ വുത്തന്തി നത്ഥേത്ഥ ആചരിയവചനേ പുബ്ബാപരവിരോധോ.

ബ്രമരൂപവണ്ണന്തി ബ്രമരൂപസമാനരൂപം. **തൃസ്സാതി** തേ അസ്സ. **വട്ടാനുഗതന്തി** വട്ടപരിയാപന്നം. **സവിഘാതന്തി** ദുക്ഖസഹിതത്താ സവിഘാതം, സദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. **സത്തവിധം അരിയധനന്തി** -

> "സദ്ധാധനം സീലധനം, ഹിരിഓത്തപ്പിയം ധനം;
> സുതധനഞ്ച ചാഗോ ച, പഞ്ഞാ വേ സത്തമം ധന"ന്തി. (അം॰ നി॰ ൭.൫-൬) -

ഏവം വുത്തം സത്തവിധം അരിയധനം. **ഉഞ്ഛാചരിയായാ**തി ഭിക്ഖാചരിയായ. പുത്തസിനേഹോ ഉപ്പജ്ജമാനോ സകലസരീരം ഖോഭേത്വാ അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച തിട്ഠതീതി ആഹ **"പുത്തപേമം ഭന്തേ...പേ॰... അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച തിട്ഠതീ"**തി. പുത്തസിനേഹോ ഹി ബലവഭാവതോ സഹജാതപീതിവേഗസ്സ സവിപ്ഫാരതായ തംസമുട്ഠാനരൂപധമ്മേഹി ഫരണവസേന സകലസരീരം ആലോളേത്വാ അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച തിട്ഠതി. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ നാമ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

രാഹുലവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സിക്ഖാപദദണ്ഡകമ്മവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൦൬. **അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, സാമണേരാനം ദസ സിക്ഖാപദാനീ**തിആദീസു സിക്ഖിതബ്ബാനി പദാനി **സിക്ഖാപദാനി,** സിക്ഖാകോട്ഠാസാതി അത്ഥോ. സിക്ഖായ വാ പദാനി സിക്ഖാപദാനി, അധിസീലഅധിചിത്തഅധിപഞ്ഞാസിക്ഖായ അധിഗമുപായാതി അത്ഥോ. അത്ഥതോ പന കാമാവചരകുസലചിത്തസമ്പയുത്താ വിരതിയോ, തംസമ്പയുത്തധമ്മാ പനേത്ഥ തഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹേതബ്ബാ. സരസേനേവ പതനസഭാവസ്സ അന്തരാ ഏവ അതിപാതനം അതിപാതോ, സണികം പതിതും അദത്വാ സീഘം പാതനന്തി അത്ഥോ. അതിക്കമ്മ വാ സത്ഥാദീഹി അഭിഭവിത്വാ പാതനം അതിപാതോ, പാണസ്സ അതിപാതോ **പാണാതിപാതോ,** പാണവധോ പാണഘാതോതി വുത്തം ഹോതി. **പാണോ**തി ചേത്ഥ വോഹാരതോ സത്തോ, പരമത്ഥതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം. തസ്മിം പന പാണേ പാണസഞ്ഞിനോ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനം അഞ്ഞതരപ്പവത്താ വധകചേതനാ പാണാതിപാതോ, തതോ **പാണാതിപാതാ.**

വേരമണീതി വേരഹേതുതായ വേരസഞ്ഞിതം പാണാതിപാതാദിപാപധമ്മം മണതി, "മയി ഇധ ഠിതായ കഥമാഗച്ഛസീ"തി വാ തജ്ജേന്തീ വിയ നീഹരതീതി വേരമണീ. വിരമതി ഏതായാതി വാ വിരമണീതി വത്തബ്ബേ നിരുത്തിനയേന "വേരമണീ"തി വുത്തം. അത്ഥതോ പന **വേരമണീ**തി കാമാവചരകുസലചിത്തസമ്പയുത്താ വിരതിയോ. സാ "പാണാതിപാതാദിം വിരമന്തസ്സ യാ തസ്മിം സമയേ പാണാതിപാതാ ആരതി വിരതി പടിവിരതി വേരമണീ അകിരിയാ അകരണം അനജ്ഝാപത്തി വേലാഅനതിക്കമോ സേതുഘാതോ"തി ഏവമാദിനാ നയേന **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൭൦൪) വുത്താ. കാമഞ്ചേസാ വേരമണീ നാമ ലോകുത്തരാപി അത്ഥി, ഇധ പന സമാദാനവസപ്പവത്താ വിരതി അധിപ്പേതാതി ലോകുത്തരായ വിരതിയാ സമാദാനവസേന പവത്തിഅസമ്ഭവതോ കാമാവചരകുസലചിത്തസമ്പയുത്താ വിരതിയോ ഗഹേതബ്ബാ.

അദിന്നാദാനാ വേരമണീതിആദീസു അദിന്നസ്സ ആദാനം **അദിന്നാദാനം,** പരസ്സഹരണം, ഥേയ്യം ചോരികാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ **അദിന്നന്തി** പരപരിഗ്ഗഹിതം. യത്ഥ പരോ യഥാകാമകാരിതം ആപജ്ജന്തോ അദണ്ഡാരഹോ അനുപവജ്ജോ ച ഹോതി, തസ്മിം പന പരപരിഗ്ഗഹിതേ പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിനോ തദാദായകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ ഥേയ്യചേതനാ അദിന്നാദാനം.

അബ്രഹ്മചരിയം നാമ അസേട്ഠചരിയം ദ്വയംദ്വയസമാപത്തി. സാ ഹി "അപ്പസ്സാദാ കാമാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ, ആദീനവോ ഏത്ഥ ഭിയ്യോ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൭; ൨.൪൨) ഹീളിതത്താ അസേട്ഠാ അപ്പസത്ഥാ ചരിയാതി വാ അസേട്ഠാനം നിഹീനാനം ഇത്ഥിപുരിസാനം ചരിയാതി വാ അസേട്ഠചരിയം, അസേട്ഠചരിയത്താ അബ്രഹ്മചരിയന്തി ച വുച്ചതി , അത്ഥതോ പന അസദ്ധമ്മസേവനാധിപ്പായേന കായദ്വാരപ്പവത്താ മഗ്ഗേനമഗ്ഗപ്പടിപത്തിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ അബ്രഹ്മചരിയം.

മുസാതി അഭൂതം അതച്ഛം വത്ഥു, **വാദോ**തി തസ്സ ഭൂതതോ തച്ഛതോ വിഞ്ഞാപനം. ലക്ഖണതോ പന അതഥം വത്ഥും തഥതോ പരം വിഞ്ഞാപേതുകാമസ്സ തഥാവിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **മുസാവാദോ** മുസാ വദീയതി വുച്ചതി ഏതായാതി കത്വാ.

സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനാതി ഏത്ഥ **സുരാ**തി പൂവസുരാ പിട്ഠസുരാ ഓദനസുരാ കിണ്ണപക്ഖിത്താ സമ്ഭാരസംയുത്താതി പഞ്ച സുരാ. **മേരയന്തി** പുപ്ഫാസവോ ഫലാസവോ മധ്വാസവോ ഗുളാസവോ സമ്ഭാരസംയുത്തോതി പഞ്ച ആസവാ. തത്ഥ പൂവേ ഭാജനേ പക്ഖിപിത്വാ തജ്ജം ഉദകം ദത്വാ മദ്ദിത്വാ കതാ **പൂവസുരാ**. ഏവം സേസസുരാപി. **കിണ്ണാ**തി പന തസ്സാ സുരായ ബീജം വുച്ചതി, യേ സുരാമോദകാതി വുച്ചന്തി, തേ പക്ഖിപിത്വാ കതാ **കിണ്ണപക്ഖിത്താ**. ഹരീതകീസാസപാദിനാനാസമ്ഭാരേഹി സംയോജിതാ **സമ്ഭാരസംയുത്താ**. മധുകതാലനാളികേരാദിപുപ്ഫരസോ ചിരപരിവാസിതോ **പുപ്ഫാസവോ**. പനസാദിഫലരസോ **ഫലാസവോ**. മുദ്ദികാരസോ **മധ്വാസവോ**. ഉച്ഛുരസോ **ഗുളാസവോ**. ഹരീതകആമലകകടുകഭണ്ഡാദിനാനാസമ്ഭാരാനം രസോ ചിരപരിവാസിതോ **സമ്ഭാരസംയുത്തോ**. തം സബ്ബമ്പി മദകരണവസേന **മജ്ജം** പിവന്തം മദയതീതി കത്വാ. **പമാദട്ഠാനന്തി** പമാദകാരണം. യായ ചേതനായ തം മജ്ജം പിവന്തി, തസ്സാ ഏതം അധിവചനം. സുരാമേരയമജ്ജേ പമാദട്ഠാനം സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനം, തസ്മാ **സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനാ**.

വികാലഭോജനാതി അരുണുഗ്ഗമനതോ പട്ഠായ യാവ മജ്ഝന്ഹികാ. അയം ബുദ്ധാദീനം അരിയാനം ആചിണ്ണസമാചിണ്ണോ ഭോജനസ്സ കാലോ നാമ, തദഞ്ഞോ വികാലോ. ഭുഞ്ജിതബ്ബട്ഠേന ഭോജനം, യാഗുഭത്താദി സബ്ബം യാവകാലികവത്ഥു. യഥാ ച "രത്തൂപരതോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൦, ൧൯൪; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൩; ൩.൧൪) ഏത്ഥ രത്തിയാ ഭോജനം രത്തീതി ഉത്തരപദലോപേന വുച്ചതി, ഏവമേത്ഥ ഭോജനജ്ഝോഹരണം ഭോജനന്തി. വികാലേ ഭോജനം വികാലഭോജനം, തതോ **വികാലഭോജനാ,** വികാലേ യാവകാലികവത്ഥുസ്സ അജ്ഝോഹരണാതി അത്ഥോ. അഥ വാ ന ഏത്ഥ കമ്മസാധനോ ഭുഞ്ജിതബ്ബത്ഥവാചകോ ഭോജനസദ്ദോ, അഥ ഖോ ഭാവസാധനോ അജ്ഝോഹരണത്ഥവാചകോ ഗഹേതബ്ബോ , തസ്മാ വികാലേ ഭോജനം അജ്ഝോഹരണം വികാലഭോജനം. കസ്സ പന അജ്ഝോഹരണന്തി? യാമകാലികാദീനം അനുഞ്ഞാതത്താ വികാലഭോജന-സദ്ദസ്സ വാ യാവകാലികജ്ഝോഹരണേ നിരുള്ഹത്താ

യാവകാലികസ്സാതി വിഞ്ഞായതി, അത്ഥതോ പന കായദ്വാരപ്പവത്താ വികാലേ യാവകാലികജ്ഝോഹരണചേതനാ "വികാലഭോജന"ന്തി വേദിതബ്ബാ.

നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനാതി ഏത്ഥ സാസനസ്സ അനനുലോമത്താ വിസൂകം പടാണീഭൂതം ദസ്സനന്തി വിസൂകദസ്സനം. നച്ചാദീനഞ്ഹി ദസ്സനം സഹരദരാഗപ്പവത്തിതോ സങ്ഖേപതോ "സബ്ബപാപസ്സ അകരണ"ന്തിആദിനയപ്പവത്തം (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦; ധ॰ പ॰ ൧൮൩) ഭഗവതോ സാസനം ന അനുലോമേതി. നച്ചഞ്ച ഗീതഞ്ച വാദിതഞ്ച വിസൂകദസ്സനഞ്ച **നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനം**. അത്തനാ പയോജിയമാനം പരേഹി പയോജാപിയമാനഞ്ചേത്ഥ നച്ചം നച്ചഭാവസാമഞ്ഞതോ പാളിയം ഏകേനേവ നച്ച-സദ്ദേന ഗഹിതം, തഥാ ഗീതവാദിത-സദ്ദേഹി ഗായനഗായാപനവാദനവാദാപനാനി, തസ്മാ അത്തനാ നച്ചനനച്ചാപനാദിവസേന നച്ചാ ച ഗീതാ ച വാദിതാ ച അന്തമസോ മയൂരനച്ചാദിവസേനപി പവത്താനം നച്ചാദീനം വിസൂകഭൂതാ ദസ്സനാ ച വേരമണീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. നച്ചാദീനി അത്തനാ പയോജേതും വാ പരേഹി പയോജാപേതും വാ പയുത്താനി പസ്സിതും വാ നേവ ഭിക്ഖൂനം ന ഭിക്ഖുനീനം വട്ടതി. ദസ്സനേന ചേത്ഥ സവനമ്പി സങ്ഗഹിതം വിരൂപേകസേസനയേന. യഥാ സകം വിസയആലോചനസഭാവതായ വാ പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സവനകിരിയായപി ദസ്സനസങ്ഖേപസമ്ഭവതോ "ദസ്സനാ" ഇച്ചേവ വുത്തം. തേനേവ വുത്തം "പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന കഞ്ചി ധമ്മം പടിവിജാനാതി അഞ്ഞത്ര അഭിനിപാതമത്താ"തി. ദസ്സനകമ്യതായ ഉപസങ്കമിത്വാ പസ്സതോ ഏവ ചേത്ഥ വീതിക്കമോ ഹോതി, ഠിതനിസിന്നസയനോകാസേ പന ആഗതം ഗച്ഛന്തസ്സ വാ ആപാഥഗതം പസ്സതോ സിയാ സംകിലേസോ, ന വീതിക്കമോ.

മാലാഗന്ധവിലേപനധാരണമണ്ഡനവിഭൂസനട്ഠാനാതി ഏത്ഥ **മാലാ**തി യം കിഞ്ചി പുപ്ഫം. കിഞ്ചാപി ഹി മാലാ-സദ്ദോ ലോകേ ബദ്ധമാലവാചകോ, സാസനേ പന രുള്ഹിയാ പുപ്ഫേസുപി വുത്തോ, തസ്മാ യം കിഞ്ചി പുപ്ഫം ബദ്ധമബദ്ധം വാ, തം സബ്ബം "മാലാ"തി ദട്ഠബ്ബം. **ഗന്ധ**ന്തി വാസചുണ്ണധൂമാദികം വിലേപനതോ അഞ്ഞം യം കിഞ്ചി ഗന്ധജാതം. **വിലേപന**ന്തി വിലേപനത്ഥം പിസിത്വാ പടിയത്തം യം കിഞ്ചി ഛവിരാഗകരണം. പിളന്ധനം **ധാരണം,** ഊനട്ഠാനപൂരണം **മണ്ഡനം,** ഗന്ധവസേന ഛവിരാഗവസേന ച സാദിയനം **വിഭൂസനം**. തേനേവ **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൦) **മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായഞ്ച** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൯൩) "പിളന്ധന്തോ ധാരേതി നാമ, ഊനട്ഠാനം പൂരേന്തോ മണ്ഡേതി നാമ, ഗന്ധവസേന ഛവിരാഗവസേന ച സാദിയന്തോ വിഭൂസേതി നാമാ"തി വുത്തം. **പരമത്ഥജോതികായം** പന **ഖുദ്ദകട്ഠകഥായം** (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൨.പച്ഛിമപഞ്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) "മാലാദീസു ധാരണാദീനി യഥാസങ്ഖ്യം യോജേതബ്ബാനീ"തി ഏത്തകമേവ വുത്തം. **ഠാനം** വുച്ചതി കാരണം, തസ്മാ യായ ദുസ്സീല്യചേതനായ താനി മാലാധാരണാദീനി മഹാജനോ കരോതി, സാ ധാരണമണ്ഡനവിഭൂസനട്ഠാനം.

ഉച്ചാസയനമഹാസയനാതി ഏത്ഥ **ഉച്ചാ**തി ഉച്ച-സദ്ദേന സമാനത്ഥം ഏകം സദ്ദന്തരം. സേതി ഏത്ഥാതി സയനം, ഉച്ചാസയനഞ്ച മഹാസയനഞ്ച **ഉച്ചാസയനമഹാസയനം. ഉച്ചാസയനം** വുച്ചതി പമാണാതിക്കന്തം മഞ്ചാദി. **മഹാസയനം** അകപ്പിയത്ഥരണേഹി അത്ഥതം ആസന്ദാദി. ആസനഞ്ചേത്ഥ സയനേനേവ സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. യസ്മാ പന ആധാരേ പടിക്ഖിത്തേ തദാധാരാ കിരിയാ പടിക്ഖിത്താവ ഹോതി, തസ്മാ "ഉച്ചാസയനമഹാസയനാ" ഇച്ചേവ വുത്തം, അത്ഥതോ പന തദുപഭോഗഭൂതനിസജ്ജാനിപജ്ജനേഹി വിരതി ദസ്സിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. അഥ വാ ഉച്ചാസയനമഹാസയനസയനാതി ഏതസ്മിം അത്ഥേ ഏകസേസനയേന അയം നിദ്ദേസോ കതോ യഥാ "നാമരൂപപച്ചയാ സളായതന"ന്തി, ആസനകിരിയാപുബ്ബകത്താ സയനകിരിയായ സയനഗ്ഗഹണേനേവ ആസനമ്പി ഗഹിതന്തി വേദിതബ്ബം.

ജാതരൂപരജതപടിഗ്ഗഹണാതി ഏത്ഥ **ജാതരൂപ**ന്തി സുവണ്ണം. **രജത**ന്തി കഹാപണോ ലോഹമാസകോ ജതുമാസകോ ദാരുമാസകോതി യേ വോഹാരം ഗച്ഛന്തി, തസ്സ ഉഭയസ്സപി പടിഗ്ഗഹണം ജാതരൂപരജതപടിഗ്ഗഹണം. തിവിധഞ്ചേത്ഥ പടിഗ്ഗഹണം കായേന വാചായ മനസാതി. തത്ഥ കായേന പടിഗ്ഗഹണം ഉഗ്ഗണ്ഹനം, വാചായ പടിഗ്ഗഹണം ഉഗ്ഗഹാപനം, മനസാ പടിഗ്ഗഹണം സാദിയനം. തിവിധമ്പി പടിഗ്ഗഹണം സാമഞ്ഞനിദ്ദേസേന ഏകസേസനയേന വാ ഗഹേത്വാ "പടിഗ്ഗഹണാ"തി വുത്തം, തസ്മാ നേവ ഉഗ്ഗഹേതും ന ഉഗ്ഗഹാപേതും ന ഉപനിക്ഖിത്തം വാ സാദിതും വട്ടതി. ഇമാനി പന ദസ സിക്ഖാപദാനി ഗഹട്ഠാനമ്പി സാധാരണാനി. വുത്തഞ്ഹേതം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൦) "ഉപാസകഉപാസികാനം നിച്ചസീലവസേന പഞ്ച സിക്ഖാപദാനി, സതി വാ ഉസ്സാഹേ ദസ, ഉപോസഥങ്ഗവസേന അട്ഠാതി ഇദം ഗഹട്ഠസീല"ന്തി. ഏത്ഥ ഹി **ദസാ**തി സാമണേരേഹി രക്ഖിതബ്ബസീലമാഹ ഘടികാരാദീനം വിയ. **പരമത്ഥജോതികായം** പന **ഖുദ്ദകട്ഠകഥായം** (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൨.സാധാരണവിസേസവവത്ഥാന) "ആദിതോ ദ്വേ ചതുത്ഥപഞ്ചമാനി ഉപാസകാനം സാമണേരാനഞ്ച സാധാരണാനി നിച്ചസീലവസേന, ഉപോസഥസീലവസേന പന ഉപാസകാനം സത്തമട്ഠമം ചേകം അങ്ഗം കത്വാ സബ്ബപച്ഛിമവജ്ജാനി സബ്ബാനിപി സാമണേരേഹി സാധാരണാനി, പച്ഛിമം പന സാമണേരാനമേവ വിസേസഭൂത"ന്തി വുത്തം, തം "സതി വാ ഉസ്സാഹേ ദസാ"തി ഇമിനാ ന സമേതി. **നാസനവത്ഥൂ**തി ലിങ്ഗനാസനായ വത്ഥു, അധിട്ഠാനം കാരണന്തി വുത്തം ഹോതി.

൧൦൭. **കിന്തി**തി കേന നു ഖോ ഉപായേന. **"അത്തനോ പരിവേണ**ന്തി ഇദം പുഗ്ഗലികം സന്ധായ വുത്ത"ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. അയമേത്ഥ ഗണ്ഠിപദകാരാനം അധിപ്പായോ - "വസ്സഗ്ഗേന പത്തസേനാസന"ന്തി ഇമിനാ തസ്സ വസ്സഗ്ഗേന പത്തം സങ്ഘികസേനാസനം വുത്തം, "അത്തനോ പരിവേണ"ന്തി ഇമിനാപി തസ്സേവ പുഗ്ഗലികസേനാസനം വുത്തന്തി. അയം പനേത്ഥ അമ്ഹാകം ഖന്തി - "യത്ഥ വാ വസതീ"തി ഇമിനാ സങ്ഘികം വാ ഹോതു പുഗ്ഗലികം വാ, തസ്സ നിബദ്ധവസനകസേനാസനം വുത്തം. "യത്ഥ വാ പടിക്കമതീ"തി ഇമിനാ പന യം ആചരിയസ്സ ഉപജ്ഝായസ്സ വാ വസനട്ഠാനം ഉപട്ഠാനാദിനിമിത്തം നിബദ്ധം പവിസതി, തം ആചരിയുപജ്ഝായാനം വസനട്ഠാനം വുത്തം. തസ്മാ തദുഭയം ദസ്സേതും **"ഉഭയേനപി അത്തനോ പരിവേണഞ്ച വസ്സഗ്ഗേന പത്തസേനാസനഞ്ച വുത്ത"**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **അത്തനോ പരിവേണ**ന്തി ഇമിനാ ആചരിയുപജ്ഝായാനം വസനട്ഠാനം ദസ്സിതം, **വസ്സഗ്ഗേന പത്തസേനാസന**ന്തി ഇമിനാ പന തസ്സ വസനട്ഠാനം. തദുഭയമ്പി സങ്ഘികം വാ ഹോതു പുഗ്ഗലികം വാ, ആവരണം കാതബ്ബമേവാതി. **മുഖദ്വാരിക**ന്തി മുഖദ്വാരേന ഭുഞ്ജിതബ്ബം. **ദണ്ഡകമ്മം കത്വാ**തി ദണ്ഡകമ്മം യോജേത്വാ. ദണ്ഡേന്തി വിനേന്തി ഏതേനാതി ദണ്ഡോ, സോയേവ കാതബ്ബത്താ കമ്മന്തി **ദണ്ഡകമ്മം,** ആവരണാദി.

സിക്ഖാപദദണ്ഡകമ്മവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അനാപുച്ഛാവരണവത്ഥുആദികഥാവണ്ണനാ

൧൦൮. **ദണ്ഡകമ്മമസ്സ കരോഥാ**തി അസ്സ ദണ്ഡകമ്മം യോജേഥ ആണാപേഥ. **ദണ്ഡകമ്മ**ന്തി വാ നിഗ്ഗഹകമ്മം, തസ്മാ നിഗ്ഗഹമസ്സ കരോഥാതി വുത്തം ഹോതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ ഈദിസേസു ഠാനേസു. **സേനാസനഗ്ഗാഹോ ച പടിപ്പസ്സമ്ഭതീ**തി ഇമിനാ ച ഛിന്നവസ്സോ ച ഹോതീതി ദീപേതി. **സചേ ആകിണ്ണദോസോവ ഹോതി, ആയതിം സംവരേ ന**

തിട്ഠതി, നിക്കഡ്ഢിതബ്ബോതി ഏത്ഥ സചേ യാവതതിയം വുച്ചമാനോ ന ഓരമതി, സങ്ഘം അപലോകേത്വാ നാസേതബ്ബോ. പുന പബ്ബജ്ജം യാചമാനോപി അപലോകേത്വാ പബ്ബാജേതബ്ബോതി വദന്തി. **പച്ഛിമികായ വസ്സാവാസികം ലച്ഛതീതി** പച്ഛിമികായ പുന വസ്സം ഉപഗതത്താ ലച്ഛതി. **അപലോകേത്വാ ലാഭോ ദാതബ്ബോതി** ഛിന്നവസ്സതായ വുത്തം. **ഇതരാനി പഞ്ച സിക്ഖാപദാനീതി** വികാലഭോജനാദീനി പഞ്ച. **അച്ചയം ദേസാപേതബ്ബോതി** "അച്ചയോ മം, ഭന്തേ, അച്ചഗമാ"തിആദിനാ നയേന ദേസാപേതബ്ബോ.

അനാപുച്ഛാവരണവത്ഥുആദികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പണ്ഡകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൦൯. പണ്ഡകവത്ഥുമ്ഹി "യോ കാളപക്ഖേ ഇത്ഥീ ഹോതി, ജുണ്ഹപക്ഖേ പുരിസോ, അയം **പക്ഖപണ്ഡകോ"**തി കേചി വദന്തി, അട്ഠകഥായം പന "കാളപക്ഖേ പണ്ഡകോ ഹോതി, ജുണ്ഹപക്ഖേ പനസ്സ പരിളാഹോ വൂപസമ്മതീ"തി അപണ്ഡകപക്ഖേ പരിളാഹവൂപസമസ്സേവ വുത്തത്താ പണ്ഡകപക്ഖേ ഉസ്സന്നപരിളാഹതാ പണ്ഡകഭാവാപത്തീതി വിഞ്ഞായതി, തസ്മാ ഇദമേവേത്ഥ സാരതോ പച്ചേതബ്ബം. ഇത്ഥിഭാവോ പുമ്ഭാവോ വാ നത്ഥി ഏതസ്സാതി **അഭാവകോ. തസ്മിം യേവസ്സ പക്ഖേ പബ്ബജ്ജാ വാരിതാതി** ഏത്ഥ "അപണ്ഡകപക്ഖേ പബ്ബാജേത്വാ പണ്ഡകപക്ഖേ നാസേതബ്ബോ"തി **തീസുപി ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. കേചി പന "അപണ്ഡകപക്ഖേ പബ്ബജിതോ സചേ കിലേസക്ഖയം പാപുണാതി, ന നാസേതബ്ബോ"തി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം പണ്ഡകസ്സ കിലേസക്ഖയാസമ്ഭവതോ ഖീണകിലേസസ്സ ച പണ്ഡകഭാവാനുപപത്തിതോ. അഹേതുകപടിസന്ധികഥായഞ്ഹി അവിസേസേന പണ്ഡകസ്സ അഹേതുകപടിസന്ധിതാ വുത്താ. ആസിത്തഉസൂയപക്ഖപണ്ഡകാനഞ്ച പടിസന്ധിതോ പട്ഠായേവ പണ്ഡകസഭാവോ, ന പവത്തിയംയേവാതി വദന്തി. തേനേവ അഹേതുകപടിസന്ധിനിദ്ദേസേ ജച്ചന്ധബധിരാദയോ വിയ പണ്ഡകോ ജാതിസദ്ദേന വിസേസേത്വാ ന നിദ്ദിട്ഠോ. ഇധാപി ചതുത്ഥപാരാജികസംവണ്ണനായം (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൩൩) "അഭബ്ബപുഗ്ഗലേ ദസ്സേന്തേന പണ്ഡകതിരച്ഛാനഗതഉഭതോബ്യഞ്ജനകാ തയോ വത്ഥുവിപന്നാ അഹേതുകപടിസന്ധികാ, തേസം സഗ്ഗോ അവാരിതോ, മഗ്ഗോ പന വാരിതോ"തി അവിസേസേന വുത്തം.

പണ്ഡകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഥേയ്യസംവാസകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൧൦. ഥേയ്യസംവാസകവത്ഥുമ്ഹി **കോലഞ്ഞാതി** മാതുവംസേ പിതുവംസേ ച ജാതാ മാതാപിതുപ്പഭുതിസബ്ബഞാതയോ. ഥേയ്യായ സംവാസോ ഏതസ്സാതി **ഥേയ്യസംവാസകോ**. സോ ച ന സംവാസമത്തസ്സേവ ഥേനകോ ഇധാധിപ്പേതോ, അഥ ഖോ ലിങ്ഗസ്സ തദുഭയസ്സ ച ഥേനകോപീതി ആഹ **"തയോ ഥേയ്യസംവാസകാ"**തിആദി. **ന യഥാവുഡ്ഢം വന്ദനം സാദിയതീതി** യഥാവുഡ്ഢം ഭിക്ഖൂനം വാ സാമണേരാനം വാ വന്ദനം ന സാദിയതി. **യഥാവുഡ്ഢം വന്ദനം സാദിയതീതി** അത്തനാ മുസാവാദം കത്വാ ദസ്സിതവസ്സാനുരൂപം യഥാവുഡ്ഢം വന്ദനം സാദിയതി. **ഭിക്ഖുവസ്സഗണനാദികോതി** ഇമിനാ ന ഏകകമ്മാദികോവ ഇധ സംവാസോ നാമാതി ദസ്സേതി.

രാജ…പേ॰… ഭയേനാതി ഏത്ഥ **ഭയ**-സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ "രാജഭയേന ദുബ്ഭിക്ഖഭയേനാ"തിആദിനാ . **സംവാസം നാധിവാസേതി, യാവ സോ സുദ്ധമാനസോതി** രാജഭയാദീഹി ഗഹിതലിങ്ഗതായ സോ സുദ്ധമാനസോ യാവ സംവാസം നാധിവാസേതീതി അത്ഥോ. യോ ഹി രാജഭയാദിം വിനാ കേവലം ഭിക്ഖൂ വഞ്ചേത്വാ തേഹി സദ്ധിം സംവസിതുകാമതായ ലിങ്ഗം ഗണ്ഹാതി, സോ അസുദ്ധചിത്തതായ ലിങ്ഗഗ്ഗഹണേനേവ ഥേയ്യസംവാസകോ നാമ ഹോതി. അയം പന താദിസേന അസുദ്ധചിത്തേന ഭിക്ഖൂ വഞ്ചേതുകാമതായ അഭാവതോ യാവ സംവാസം നാധിവാസേതി, താവ ഥേയ്യസംവാസകോ നാമ ന ഹോതി. തേനേവ "രാജഭയാദീഹി ഗഹിതലിങ്ഗാനം 'ഗിഹീ മം സമണോതി ജാനന്തൂ'തി വഞ്ചനാചിത്തേ സതിപി ഭിക്ഖൂനം വഞ്ചേതുകാമതായ അഭാവാ ദോസോ ന ജാതോ"തി **തീസുപി ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. കേചി പന "വൂപസന്തഭയതാ ഇധ സുദ്ധചിത്തതാ"തി വദന്തി, ഏവഞ്ച സതി സോ വൂപസന്തഭയോ യാവ സംവാസം നാധിവാസേതി, താവ ഥേയ്യസംവാസകോ ന ഹോതീതി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതി. ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥേ വിഞ്ഞായമാനേ അവൂപസന്തഭയസ്സ സംവാസസാദിയനേപി ഥേയ്യസംവാസകതാ ന ഹോതീതി ആപജ്ജേയ്യ, ന ച അട്ഠകഥായം അവൂപസന്തഭയസ്സ സംവാസസാദിയനേപി അഥേയ്യസംവാസകതാ ദസ്സിതാ. **സബ്ബപാസണ്ഡിയഭത്താനി ഭുഞ്ജന്തോതി** ച ഇമിനാ അവൂപസന്തഭയേനപി സംവാസം അസാദിയന്തേനേവ വസിതബ്ബന്തി ദീപേതി. തേനേവ **തീസുപി ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം "യസ്മാ വിഹാരം ആഗന്ത്വാ സങ്ഘികം ഗണ്ഹന്തസ്സ സംവാസം പരിഹരിതും ദുക്കരം, തസ്മാ സബ്ബപാസണ്ഡിയഭത്താനി ഭുഞ്ജന്തോതി ഇദം വുത്ത"ന്തി, തസ്മാ രാജഭയാദീഹി ഗഹിതലിങ്ഗതായേവേത്ഥ സുദ്ധചിത്തതാതി ഗഹേതബ്ബം.

സബ്ബപാസണ്ഡിയഭത്താനീതി സബ്ബസാമയികാനം സാധാരണം കത്വാ വീഥിചതുക്കാദീസു ഠപേത്വാ ദാതബ്ബഭത്താനി. **കായപരിഹാരിയാനീതി** കായേന പരിഹരിതബ്ബാനി. **അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛന്തീതി** അഭിമുഖം ഗച്ഛന്തി. **കമ്മന്താനുട്ഠാനേനാതി** കസിഗോരക്ഖാദികമ്മകരണേന. **തദേവ പത്തചീവരം ആദായ വിഹാരം ഗച്ഛതീതി** ചീവരാനി നിവാസനപാരുപനവസേന ആദായ പത്തഞ്ച അംസകൂടേ ലഗ്ഗേത്വാ വിഹാരം ഗച്ഛതി. **നാപി സയം ജാനാതീതി** "യോ ഏവം പബ്ബജതി, സോ ഥേയ്യസംവാസകോ നാമ ഹോതീ"തി വാ "ഏവം കാതും ന ലഭതീ"തി വാ "ഏവം പബ്ബജിതോ സമണോ ന ഹോതീ"തി വാ ന ജാനാതി. **യോ ഏവം പബ്ബജതി, സോ ഥേയ്യസംവാസകോ നാമ ഹോതീതി** ഇദം പന നിദസ്സനമത്തം. **അനുപസമ്പന്നകാലേയേവാതി** ഇമിനാ ഉപസമ്പന്നകാലേ സുത്വാ സചേപി നാരോചേതി, ഥേയ്യസംവാസകോ ന ഹോതീതി ദീപേതി.

സിക്ഖം അപ്പച്ചക്ഖായ…പേ॰… ഥേയ്യസംവാസകോ ന ഹോതീതി ഇദം ഭിക്ഖൂഹി ദിന്നലിങ്ഗസ്സ അപരിച്ചത്തത്താ ന ലിങ്ഗഥേനകോ ഹോതി, ലിങ്ഗാനുരൂപസ്സ സംവാസസ്സ സാദിതത്താ നാപി സംവാസഥേനകോ ഹോതീതി വുത്തം. **ഏകോ ഭിക്ഖു കാസായേ സഉസ്സാഹോവ ഓദാതം നിവാസേത്വാതി** ഏത്ഥാപി ഇദമേവ കാരണം ദട്ഠബ്ബം. പരതോ **സാമണേരോ സലിങ്ഗേ ഠിതോതി**ആദിനാ സാമണേരസ്സ വുത്തവിധാനേസുപി അഥേയ്യസംവാസകപക്ഖേ അയമേവ നയോ. **ഭിക്ഖുനിയാപി ഏസേവ നയോതി** വുത്തമേവത്ഥം **"സാപി ഹി ഗിഹിഭാവം പത്ഥയമാനാ"**തിആദിനാ വിഭാവേതി. **യോ കോചി വുഡ്ഢപബ്ബജിതോതി** സാമണേരം സന്ധായ വുത്തം. **മഹാപേളാദീസൂതി** ഏതേന ഗിഹിസന്തകം ദസ്സിതം. **സയം സാമണേരോവ…പേ॰… ഥേയ്യസംവാസകോ ന ഹോതീതി** ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി ഥേയ്യസംവാസകോ ന ഹോതി, പാരാജികം പന ആപജ്ജതിയേവ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഥേയ്യസംവാസകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തിത്ഥിയപക്കന്തകകഥാവണ്ണനാ

തിത്ഥിയപക്കന്തകകഥായം **തേസം ലിങ്ഗേ ആദിന്നമത്തേ തിത്ഥിയപക്കന്തകോ ഹോതീ**തി "തിത്ഥിയോ ഭവിസ്സാമീ"തി ഗതസ്സ ലിങ്ഗഗ്ഗഹണേനേവ തേസം ലദ്ധിപി ഗഹിതായേവ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം. **കേനചി** പന "തേസം ലിങ്ഗേ ആദിന്നമത്തേ ലദ്ധിയാ ഗഹിതായപി അഗ്ഗഹിതായപി തിത്ഥിയപക്കന്തകോ ഹോതീ"തി വുത്തം, തം ന ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി "തിത്ഥിയോ ഭവിസ്സാമീ"തി ഗതസ്സ ലിങ്ഗസമ്പടിച്ഛനതോ അഞ്ഞം ലദ്ധിഗ്ഗഹണം നാമ അത്ഥി. ലിങ്ഗസമ്പടിച്ഛനേനേവ ഹി സോ ഗഹിതലദ്ധികോ ഹോതി. തേനേവ **"വീമംസനത്ഥം കുസചീരാദീനി...പേ... യാവ ന സമ്പടിച്ഛതി, താവ തം ലദ്ധി രക്ഖതി. സമ്പടിച്ഛിതമത്തേ തിത്ഥിയപക്കന്തകോ ഹോതീ"**തി വുത്തം. **നഗ്ഗോവ ആജീവകാനം ഉപസ്സയം ഗച്ഛതി, പദവാരേ പദവാരേ ദുക്കട**ന്തി "ആജീവകോ ഭവിസ്സ"ന്തി അസുദ്ധചിത്തേന ഗമനപച്ചയാ ദുക്കടം വുത്തം. നഗ്ഗേന ഹുത്വാ ഗമനപച്ചയാപി ദുക്കടാ ന മുച്ചതിയേവ. **കൂടവസ്സം ഗണേന്തോ**തി കൂടവസ്സം ഗണേത്വാ സംവാസം സാദിയന്തോതി അധിപ്പായോ.

തിത്ഥിയപക്കന്തകകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧൧. തിരച്ഛാനഗതവത്ഥു ഉത്താനമേവ.

മാതുഘാതകാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൧൨. മാതുഘാതകാദിവത്ഥൂസു **അപവാഹന**ന്തി അപഗമനം, പതികരണന്തി അത്ഥോ. യഥാ സമാനജാതികസ്സ വികോപനേ കമ്മം ഗരുതരം, ന തഥാ വിജാതികസ്സാതി ആഹ **"മനുസ്സിത്ഥിഭൂതാ"**തി . പുത്തസമ്ബന്ധേന മാതുപിതുസമഞ്ഞാ , ദത്തകിത്തിമാദിവസേനപി പുത്തവോഹാരോ ലോകേ ദിസ്സതി, സോ ച ഖോ പരിയായതോതി നിപ്പരിയായസിദ്ധതം ദസ്സേതും **"ജനികാ മാതാ"**തി വുത്തം. യഥാ മനുസ്സത്തഭാവേ ഠിതസ്സേവ കുസലധമ്മാനം തിക്ഖവിസദസൂരഭാവാപത്തി യഥാ തം തിണ്ണമ്പി ബോധിസത്താനം ബോധിത്തയനിബ്ബത്തിയം, ഏവം മനുസ്സത്തഭാവേ ഠിതസ്സേവ അകുസലധമ്മാനമ്പി തിക്ഖവിസദസൂരഭാവാപത്തീതി ആഹ **"സയമ്പി മനുസ്സജാതികേനേവാ"**തി. ചുതിഅനന്തരം ഫലം അനന്തരം നാമ, തസ്മിം അനന്തരേ നിയുത്തം, തംനിബ്ബത്തനേന അനന്തരകരണസീലം, അനന്തരപയോജനം വാ ആനന്തരിയം, തേന **ആനന്തരിയേന മാതുഘാതകകമ്മേന**. പിതുഘാതകേപി യേന മനുസ്സഭൂതോ ജനകോ പിതാ സയമ്പി മനുസ്സജാതികേനേവ സതാ സഞ്ചിച്ച ജീവിതാ വോരോപിതോ, അയം ആനന്തരിയേന പിതുഘാതകകമ്മേന പിതുഘാതകോതിആദിനാ സബ്ബം വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **"പിതുഘാതകേപി ഏസേവ നയോ"**തി.

പരിവത്തിതലിങ്ഗമ്പി (മം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൨൭; അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൭൪; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൮൦൯) മാതരം പിതരം വാ ജീവിതാ വോരോപേന്തസ്സ ആനന്തരിയകമ്മം ഹോതിയേവ. സതിപി ഹി ലിങ്ഗപരിവത്തേ സോ ഏവ ഏകകമ്മനിബ്ബത്തോ ഭവങ്ഗപ്പബന്ധോ ജീവിതിന്ദ്രിയപ്പബന്ധോ ച, നാഞ്ഞോതി. യോ പന സയം മനുസ്സോ തിരച്ഛാനഭൂതം മാതരം വാ പിതരം വാ, സയം വാ തിരച്ഛാനഭൂതോ മനുസ്സഭൂതം, തിരച്ഛാനഭൂതോയേവ വാ തിരച്ഛാനഭൂതം ജീവിതാ വോരോപേതി, തസ്സ കമ്മം ആനന്തരിയം ന ഹോതി, ഭാരിയം പന ഹോതി, ആനന്തരിയം ആഹച്ചേവ തിട്ഠതി. ഏളകചതുക്കം സങ്ഗാമചതുക്കം ചോരചതുക്കഞ്ചേത്ഥ കഥേതബ്ബം. "ഏളകം മാരേമീ"തി അഭിസന്ധിനാപി ഹി ഏളകട്ഠാനേ ഠിതം മനുസ്സോ മനുസ്സഭൂതം മാതരം വാ പിതരം വാ മാരേന്തോ ആനന്തരിയം ഫുസതി മരണാധിപ്പായേനേവ ആനന്തരിയവത്ഥുനോ വികോപിതത്താ. ഏളകാഭിസന്ധിനാ പന മാതാപിതിഅഭിസന്ധിനാ വാ ഏളകം മാരേന്തോ ആനന്തരിയം ന ഫുസതി ആനന്തരിയവത്ഥുഅഭാവതോ. മാതാപിതിഅഭിസന്ധിനാ മാതാപിതരോ മാരേന്തോ ഫുസതേവ. ഏസ നയോ ഇതരസ്മിമ്പി ചതുക്കദ്വയേ. യഥാ ച മാതാപിതൂസു, ഏവം അരഹന്തേപി ഏതാനി ചതുക്കാനി വേദിതബ്ബാനി. സബ്ബത്ഥ ഹി പുരിമം അഭിസന്ധിചിത്തം അപ്പമാണം, വധകചിത്തം പന തദാരമ്മണം ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ച ആനന്തരിയാനാനന്തരഭാവേ പമാണം. കതാനന്തരിയകമ്മോ ച "തസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിസ്സാമീ"തി സകലചക്കവാളം മഹാചേതിയപ്പമാണേഹി കഞ്ചനഥൂപേഹി പൂരേത്വാപി സകലചക്കവാളം പൂരേത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാപി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സങ്ഘാടികണ്ണം അമുഞ്ചന്തോ വിചരിത്വാപി കായസ്സ ഭേദാ നിരയമേവ ഉപപജ്ജതി, പബ്ബജ്ജഞ്ച ന ലഭതി.

൧൧൪. **ഇച്ഛമാന**ന്തി ഓദാതവത്ഥവസനം ഇച്ഛമാനം. തേനേവാഹ **"ഗിഹിഭാവേ സമ്പടിച്ഛിതമത്തേയേവാ"**തി. സങ്ഘഭേദകകഥാവിത്ഥാരോ പരതോ ആവി ഭവിസ്സതി. **ചതുന്നം കമ്മാന**ന്തി അപലോകനാദീനം ചതുന്നം കമ്മാനം. **ദുട്ഠചിത്തേനാ**തി വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേതി **"വധകചിത്തേനാ"**തി. വധകചേതനായ ഹി ദൂസിതചിത്തം ഇധ ദുട്ഠചിത്തം നാമ. **ലോഹിതം ഉപ്പാദേതീ**തി ഏത്ഥ തഥാഗതസ്സ അഭേജ്ജകായതായ പരൂപക്കമേന ചമ്മച്ഛേദം കത്വാ ലോഹിതപഗ്ഘരണം നാമ നത്ഥി, സരീരസ്സ പന അന്തോയേവ ഏകസ്മിം ഠാനേ ലോഹിതം സമോസരതി, ആഘാതേന പകുപ്പമാനം സഞ്ചിതം ഹോതി. ദേവദത്തേന പവിദ്ധസിലതോ ഭിജ്ജിത്വാ ഗതസക്ഖലികാപി തഥാഗതസ്സ പാദന്തം പഹരി, ഫരസുനാ പഹടോ വിയ പാദോ അന്തോലോഹിതോയേവ അഹോസി. ജീവകോ പന തഥാഗതസ്സ രുചിയാ സത്ഥകേന ചമ്മം ഛിന്ദിത്വാ തമ്ഹാ ഠാനാ ദുട്ഠലോഹിതം നീഹരിത്വാ ഫാസുമകാസി, തേനസ്സ പുഞ്ഞകമ്മമേവ അഹോസി. തേനാഹ **"ജീവകോ വിയാ"**തിആദി.

അഥ യേ പരിനിബ്ബുതേ തഥാഗതേ ചേതിയം ഭിന്ദന്തി, ബോധിം ഛിന്ദന്തി, ധാതുമ്ഹി ഉപക്കമന്തി, തേസം കിം ഹോതീതി? ഭാരിയം കമ്മം ഹോതി ആനന്തരിയസദിസം. സധാതുകം പന ഥൂപം വാ പടിമം വാ ബാധമാനം ബോധിസാഖം ഛിന്ദിതും വട്ടതി. സചേപി തത്ഥ നിലീനാ സകുണാ ചേതിയേ വച്ചം പാതേന്തി, ഛിന്ദിതും വട്ടതിയേവ. പരിഭോഗചേതിയതോ ഹി സരീരചേതിയം ഗരുതരം. ചേതിയവത്ഥും ഭിന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തേ ബോധിമൂലേപി ഛിന്ദിത്വാ ഹരിതും വട്ടതി. യാ പന ബോധിസാഖാ ബോധിഘരം ബാധതി, തം ഗേഹരക്ഖണത്ഥം ഛിന്ദിതും ന ലഭതി. ബോധിഅത്ഥഞ്ഹി ഗേഹം, ന ഗേഹത്ഥായ ബോധി. ആസനഘരേപി ഏസേവ നയോ. യസ്മിം പന ആസനഘരേ ധാതു നിഹിതാ ഹോതി, തസ്സ രക്ഖണത്ഥായ ബോധിസാഖം ഛിന്ദിതും വട്ടതി. ബോധിജഗ്ഗനത്ഥം ഓജോഹരണസാഖം വാ പൂതിട്ഠാനം വാ ഛിന്ദിതും വട്ടതിയേവ, സത്ഥു രൂപകായപടിജഗ്ഗനേ വിയ പുഞ്ഞമ്പി ഹോതി.

മാതുഘാതകാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉഭതോബ്യഞ്ജനകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൧൬. **ഉഭതോ ബ്യഞ്ജനമസ്സ അത്ഥീതി ഉഭതോബ്യഞ്ജനകോതി** ഇമിനാ അസമാനാധികരണവിസയോ ബാഹിരത്ഥസമാസോയം, പുരിമപദേ ച വിഭത്തിഅലോപോതി ദസ്സേതി. **ബ്യഞ്ജനന്തി** ചേത്ഥ ഇത്ഥിനിമിത്തം പുരിസനിമിത്തഞ്ച അധിപ്പേതം. അഥ ഉഭതോബ്യഞ്ജനകസ്സ ഏകമേവ ഇന്ദ്രിയം, ഉദാഹു ദ്വേതി? ഏകമേവ ''യസ്സ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ പുരിസിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതീതി? നോ. യസ്സ വാ പന പുരിസിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതീതി? നോ''തി (യമ॰ ൩.ഇന്ദ്രിയയമക.൧൮൮) ഏകസ്മിം സന്താനേ ഇന്ദ്രിയദ്വയസ്സ പടിസിദ്ധത്താ, തഞ്ച ഖോ ഇത്ഥിഉഭതോബ്യഞ്ജനകസ്സ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, പുരിസഉഭതോബ്യഞ്ജനകസ്സ പുരിസിന്ദ്രിയം. യദി ഏവം ദുതിയബ്യഞ്ജനകസ്സ അഭാവോ ആപജ്ജതി. ഇന്ദ്രിയഞ്ഹി ബ്യഞ്ജനകാരണം വുത്തം, തഞ്ച തസ്സ നത്ഥീതി? വുച്ചതേ - ന തസ്സ ഇന്ദ്രിയം ദുതിയബ്യഞ്ജനകാരണം. കസ്മാ? സദാ അഭാവതോ. ഇത്ഥിഉഭതോബ്യഞ്ജനകസ്സ ഹി യദാ ഇത്ഥിയാ രാഗചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തദാ പുരിസബ്യഞ്ജനം പാകടം ഹോതി, ഇത്ഥിബ്യഞ്ജനം പടിച്ഛന്നം ഗുള്ഹം ഹോതി, തഥാ ഇതരസ്സ ഇതരം. യദി ച തേസം ഇന്ദ്രിയം ദുതിയബ്യഞ്ജനകാരണം ഭവേയ്യ, സദാപി ബ്യഞ്ജനദ്വയം തിട്ഠേയ്യ, ന പന തിട്ഠതി, തസ്മാ വേദിതബ്ബമേതം ''ന തസ്സ തം ബ്യഞ്ജനകാരണം, കമ്മസഹായം പന രാഗചിത്തമേവേത്ഥ കാരണ''ന്തി.

യസ്മാ ചസ്സ ഏകമേവ ഇന്ദ്രിയം ഹോതി, തസ്മാ ഇത്ഥിഉഭതോബ്യഞ്ജനകോ സയമ്പി ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതി, പരമ്പി ഗണ്ഹാപേതി. പുരിസഉഭതോബ്യഞ്ജനകോ പരം ഗണ്ഹാപേതി, സയം പന ന ഗണ്ഹാതി. യദി പടിസന്ധിയം പുരിസലിങ്ഗം, യദി പടിസന്ധിയം ഇത്ഥിലിങ്ഗന്തി ച പടിസന്ധിയം ലിങ്ഗസബ്ഭാവോ **കുരുന്ദിയം**വുത്തോ, സോ ച അയുത്തോ. പവത്തിയംയേവ ഹി ഇത്ഥിലിങ്ഗാദീനി സമുട്ഠഹന്തി, ന പടിസന്ധിയം. പടിസന്ധിയം പന ഇന്ദ്രിയമേവ സമുട്ഠാതി, ന ലിങ്ഗാദീനി. ന ച ഇന്ദ്രിയമേവ ലിങ്ഗന്തി സക്കാ വത്തും ഇന്ദ്രിയലിങ്ഗാനം ഭിന്നസഭാവത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം **അട്ഠസാലിനിയം** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൬൩൨) -

> ''ഇത്ഥത്തം ഇത്ഥിഭാവോതി ഉഭയം ഏകത്ഥം, ഇത്ഥിസഭാവോതി അത്ഥോ. അയം കമ്മജോ പടിസന്ധിസമുട്ഠിതോ. ഇത്ഥിലിങ്ഗാദി പന ഇത്ഥിന്ദ്രിയം പടിച്ച പവത്തേ സമുട്ഠിതം. യഥാ ബീജേ സതി ബീജം പടിച്ച ബീജപച്ചയാ രുക്ഖോ വഡ്ഢിത്വാ സാഖാവിടപസമ്പന്നോ ഹുത്വാ ആകാസം പൂരേത്വാ തിട്ഠതി, ഏവമേവ ഇത്ഥിഭാവസങ്ഖാതേ ഇത്ഥിന്ദ്രിയേ സതി ഇത്ഥിലിങ്ഗാദീനി ഹോന്തി. ബീജം വിയ ഹി ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, ബീജം പടിച്ച വഡ്ഢിത്വാ ആകാസം പൂരേത്വാ ഠിതരുക്ഖോ വിയ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം പടിച്ച ഇത്ഥിലിങ്ഗാദീനി പവത്തേ സമുട്ഠഹന്തി. തത്ഥ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം ന ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം, മനോവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ഇത്ഥിലിങ്ഗാദീനി ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനിപി മനോവിഞ്ഞേയ്യാനിപീ''തി.

തേനേവാഹ **''തത്ഥ വിചാരണക്കമോ വിത്ഥാരതോ അട്ഠസാലിനിയാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായ വേദിതബ്ബോ''**തി.

ഉഭതോബ്യഞ്ജനകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അനുപജ്ഝായകാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൧൭. **സിക്ഖാപദം അപഞ്ഞത്തം ഹോതീ**തി ഇധേവ പഞ്ഞത്തം സിക്ഖാപദം സന്ധായ വുത്തം. **ഉപജ്ഝം അഗ്ഗാഹാപേത്വാ**തി ''ഉപജ്ഝായോ മേ, ഭന്തേ, ഹോഹീ''തി ഏവം ഉപജ്ഝം അഗ്ഗാഹാപേത്വാ. കമ്മവാചായ പന ഉപജ്ഝായകിത്തനം കതംയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. അഞ്ഞഥാ ''പുഗ്ഗലം ന പരാമസതീ''തി വുത്തകമ്മവിപത്തിസമ്ഭവതോ കമ്മം കുപ്പേയ്യ, തേനേവ ''ഉപജ്ഝായം അകിത്തേത്വാ''തി അവത്വാ ''ഉപജ്ഝം അഗ്ഗാഹാപേത്വാ''ഇച്ചേവ വുത്തം. യഥാ ച അപരിപുണ്ണപത്തചീവരസ്സ ഉപസമ്പാദനകാലേ കമ്മവാചായ ''പരിപുണ്ണസ്സ പത്തചീവര''ന്തി അസന്തവത്ഥും കിത്തേത്വാ കമ്മവാചായ കതായപി ഉപസമ്പദാ രുഹതി, ഏവം ''അയം ബുദ്ധരക്ഖിതോ ആയസ്മതോ ധമ്മരക്ഖിതസ്സ ഉപസമ്പദാപേക്ഖോ''തി അസന്തം പുഗ്ഗലം കിത്തേത്വാ കേവലം സന്തപദനീഹാരേന കമ്മവാചായ കതായ ഉപസമ്പദാ രുഹതിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവാഹ **''കമ്മം പന ന കുപ്പതീ''**തി. ''ന, ഭിക്ഖവേ, അനുപജ്ഝായകോ ഉപസമ്പാദേതബ്ബോ, യോ ഉപസമ്പാദേയ്യ, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ''തി ഏത്തകമേവ വത്വാ ''സോ ച പുഗ്ഗലോ അനുപസമ്പന്നോ''തി അവുത്തത്താ കമ്മവിപത്തിലക്ഖണസ്സ ച അസമ്ഭവതോ **''തം ന ഗഹേതബ്ബ''**ന്തി വുത്തം. ''പഞ്ചവഗ്ഗകരണഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, കമ്മം പണ്ഡകപഞ്ചമോ കമ്മം കരേയ്യ, അകമ്മം ന ച കരണീയ''ന്തിആദിവചനതോ (മഹാവ॰ ൩൯൦) പണ്ഡകാദീനമ്പി ഉഭതോബ്യഞ്ജനകപരിയന്താനം ഗണപൂരകഭാവേയേവ കമ്മം കുപ്പതി, ന അഞ്ഞഥാതി ആഹ **''ഉഭതോബ്യഞ്ജനകുപജ്ഝായപരിയോസാനേസുപി ഏസേവ നയോ''**തി.

അനുപജ്ഝായകാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അപത്തകാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൧൮. അഞ്ഞേ വാ ഭിക്ഖൂ ദാതുകാമാ ഹോന്തീതി സമ്ബന്ധോ. **അനാമട്ഠപിണ്ഡപാത**ന്തി അഗ്ഗഹിതഅഗ്ഗം പിണ്ഡപാതം. **സാമണേരഭാഗസമകോ ആമിസഭാഗോ**തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി സാമണേരാനം ആമിസഭാഗസ്സ സമകമേവ ദിയ്യമാനത്താ വിസും സാമണേരഭാഗോ നാമ നത്ഥി, ഹേട്ഠാ ഗച്ഛന്തം പന ഭത്തം കദാചി മന്ദം ഭവേയ്യ, തസ്മാ ഉപരി അഗ്ഗഹേത്വാ സാമണേരപാളിയാവ ഗഹേത്വാ ദാതബ്ബോതി അധിപ്പായോ. നിയതപബ്ബജ്ജസ്സേവ ചായം ഭാഗോ ദീയതി. തേനേവ **''അപക്കം പത്ത''**ന്തിആദി വുത്തം.

അപത്തകാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഹത്ഥച്ഛിന്നാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൧൯. **അജപദകേ**തി അജപദസണ്ഠാനേ പദേസേ. **ബ്രഹ്മുജുഗത്തോ**തി ബ്രഹ്മാ വിയ ഉജുഗത്തോ. **അവസേസോ സത്തോ**തി ഇമിനാ ലക്ഖണേന രഹിതസത്തോ. ഏതേന ഠപേത്വാ മഹാപുരിസം ചക്കവത്തിഞ്ച ഇതരേ സത്താ ഖുജ്ജപക്ഖികാതി ദസ്സേതി. യേഭുയ്യേന ഹി സത്താ ഖന്ധേ കടിയം ജാണൂസൂതി തീസു ഠാനേസു നമന്തി. തേ കടിയം നമന്താ പച്ഛതോ നമന്തി, ഇതരേസു ദ്വീസു ഠാനേസു നമന്താ പുരതോ നമന്തി. ദീഘസരീരാ പന ഏകേന പസ്സേന വങ്കാ ഹോന്തി, ഏകേ മുഖം ഉന്നാമേത്വാ നക്ഖത്താനി ഗണയന്താ വിയ ചരന്തി, ഏകേ അപ്പമംസലോഹിതാ സൂലസദിസാ ഹോന്തി, ഏകേ പുരതോ പബ്ഭാരാ ഹോന്തി, പവേധമാനാ ഗച്ഛന്തി. **പരിവടുമോ**തി സമന്തതോ വട്ടലോ.

അട്ഠിസിരാചമ്മസരീരോതി അട്ഠിസിരാചമ്മമത്തസരീരോ. **കപ്പസീസോ**തി ദ്വിധാഭൂതസീസോ. **കേകരോ**തി തിരിയം പസ്സന്തോ. **''ഉദകതാരകാ** നാമ ഉദകപുബ്ബുള''ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **അക്ഖിതാരകാ**തി അക്ഖിഭണ്ഡകാ.

നിപ്പഖുമക്ഖീതി അക്ഖിദലലോമേഹി വിരഹിതഅക്ഖികോ. പഖുമ-സദ്ദോ ഹി ലോകേ അക്ഖിദലലോമേസു നിരുള്ഹോ. **പടങ്ഗമണ്ഡൂകോ** നാമ മഹാമുഖമണ്ഡൂകോ. **ഏളമുഖോതി** നിച്ചപഗ്ഘരണകലാലമുഖോ. **സബ്ബഞ്ചേതന്തി** "കച്ഛുഗത്തോ വാ"തിആദിം സന്ധായ വദതി. **വാതണ്ഡികോതി** അണ്ഡകേസു വുദ്ധിരോഗേന സമന്നാഗതോ. **വികടോതി** തിരിയം ഗമനപാദേഹി സമന്നാഗതോ, യസ്സ ച ചങ്കമതോ ജാണുകാ ബഹി ഗച്ഛന്തി. **പണ്ഹോതി** പച്ഛതോ പരിവത്തപാദേഹി സമന്നാഗതോ, യസ്സ ചങ്കമതോ ജാണുകാ അന്തോ പവിസന്തി.

കുദണ്ഡപാദതായ കാരണം വിഭാവേതി **"മജ്ഝേ സങ്കുടിതപാദത്താ"**തി. **അഗ്ഗേ സങ്കുടിതപാദത്താതി** കുണ്ഡപാദതായ കാരണനിദസ്സനം. കുണ്ഡപാദസ്സേവ ഗമനസഭാവം വിഭാവേതി **"പിട്ഠിപാദഗ്ഗേന ചങ്കമന്തോ"**തി. **മമ്മനന്തി** ഖലിതവചനം. യോ ഏകമേവ അക്ഖരം ചതുപഞ്ചക്ഖത്തും വദതി, തസ്സേതം അധിവചനം.

ഹത്ഥച്ഛിന്നാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അലജ്ജീനിസ്സയവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൨൦. നിസ്സയപടിസംയുത്തവത്ഥൂസു ഭിക്ഖൂഹി സമാനോ സീലാദിഗുണഭാഗോ അസ്സാതി ഭിക്ഖുസഭാഗോ, തസ്സ ഭാവോ **ഭിക്ഖുസഭാഗതാ. ദ്വേ തീണി ദിവസാനി വസിത്വാ ഗന്തുകാമേന അനിസ്സിതേന വസിതബ്ബന്തി** ഏത്ഥ "യാവ ഭിക്ഖുസഭാഗതം ജാനാമീ"തി ആഭോഗം വിനാപി അനിസ്സിതേന വസിതും വട്ടതീതി അധിപ്പായോ. ഭിക്ഖുസഭാഗതം പന ജാനന്തോ "സ്വേ ഗമിസ്സാമി, കിം മേ നിസ്സയേനാ"തി അരുണം ഉട്ഠപേതും ന ലഭതി. "പുരാരുണാ ഉട്ഠഹിത്വാവ ഗമിസ്സാമീ"തി ആഭോഗേന സയന്തസ്സ സചേ അരുണോ ഉഗ്ഗച്ഛതി, വട്ടതി. **"സത്താഹം വസിസ്സാമീ"തി ആലയം കരോന്തേന പന നിസ്സയോ ഗഹേതബ്ബോതി** "സത്താഹമത്തം വസിസ്സാമി, കിം ഭിക്ഖുസഭാഗതാജാനനേനാ"തി ജാനനേ ധുരം നിക്ഖിപിത്വാ വസിതും ന ലഭതി, ഭിക്ഖുസഭാഗതം ഉപപരിക്ഖിത്വാ നിസ്സയോ ഗഹേതബ്ബോതി അത്ഥോ.

ഗമികാദിനിസ്സയവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൨൧. അന്തരാമഗ്ഗേ വിസ്സമന്തോ വാ…പേ॰… അനാപത്തീതി അസതി നിസ്സയദായകേ അനാപത്തി. **തസ്സ നിസ്സായാതി** പാളിഅനുരൂപതോ വുത്തം, തം നിസ്സായാതി അത്ഥോ. **സചേ പന ആസാള്ഹീമാസേ…പേ॰… തത്ഥ ഗന്തബ്ബന്തി** ഏത്ഥ സചേ സോ വസ്സൂപനായികായ ആസന്നായ ഗന്തുകാമോ സുണാതി "അസുകോ മഹാഥേരോ ആഗമിസ്സതീ"തി, തഞ്ചേ ആഗമേതി, വട്ടതി. ആഗമേന്തസ്സേവ ചേ വസ്സൂപനായികദിവസോ ഹോതി, ഹോതു, ഗന്തബ്ബം തത്ഥ, യത്ഥ നിസ്സയദായകം ലഭതി. കേചി പന "സചേ സോ ഗച്ഛന്തോ ജീവിതന്തരായം ബ്രഹ്മചരിയന്തരായം വാ പസ്സതി, തത്ഥേവ വസിതബ്ബ"ന്തി വദന്തി.

ഗോത്തേന അനുസ്സാവനാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൧൨൨. "ഇത്ഥന്നാമോ ഇത്ഥന്നാമസ്സ ആയസ്മതോ"തി നാമകിത്തനസ്സ അനുസ്സാവനായ ആഗതത്താ **"നാഹം ഉസ്സഹാമി ഥേരസ്സ നാമം ഗഹേതു"**ന്തി വുത്തം, "ആയസ്മതോ പിപ്പലിസ്സ ഉപസമ്പദാപേക്ഖോ"തി ഏവം നാമം ഗഹേതും ന ഉസ്സഹാമീതി അത്ഥോ. "ഗോത്തേനപി അനുസ്സാവേതു"ന്തി വചനതോ യേന വോഹാരേന വോഹരതി, തേന വട്ടതീതി സിദ്ധം. "കോനാമോ തേ ഉപജ്ഝായോ"തി പുട്ഠേനപി ഗോത്തമേവ നാമം കത്വാ വത്തബ്ബന്തി സിദ്ധം ഹോതി, തസ്മാ ചതുബ്ബിധേസു നാമേസു യേന കേനചി നാമേന അനുസ്സാവനാ കാതബ്ബാതി വദന്തി. ഏകസ്സ ബഹൂനി നാമാനി ഹോന്തി, തത്ഥ ഏകം നാമം ഞത്തിയാ, ഏകം അനുസ്സാവനായ കാതും ന വട്ടതി, അത്ഥതോ ബ്യഞ്ജനതോ ച അഭിന്നാഹി അനുസ്സാവനാഹി ഭവിതബ്ബന്തി. കിഞ്ചാപി "ഇത്ഥന്നാമോ ഇത്ഥന്നാമസ്സ ആയസ്മതോ"തി പാളിയം "ആയസ്മതോ"തി പദം പച്ഛാ വുത്തം, കമ്മവാചാപാളിയം പന "അയം ബുദ്ധരക്ഖിതോ ആയസ്മതോ ധമ്മരക്ഖിതസ്സാ"തി പഠമം ലിഖിതന്തി തം ഉപ്പടിപാടിയാ വുത്തന്തി ന പച്ചേതബ്ബം. പാളിയഞ്ഹി "ഇത്ഥന്നാമോ ഇത്ഥന്നാമസ്സ ആയസ്മതോ"തി അത്ഥമത്തം ദസ്സിതം, തസ്മാ പാളിയം അവുത്തോപി "അയം ബുദ്ധരക്ഖിതോ ആയസ്മതോ ധമ്മരക്ഖിതസ്സാ"തി കമ്മവാചാപാളിയം പയോഗോ ദസ്സിതോ. "ന മേ ദിട്ഠോ ഇതോ പുബ്ബേ ഇച്ചായസ്മാ സാരിപുത്തോ"തി ച "ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ അത്ഥകുസലോ"തി ച പഠമം "ആയസ്മാ"തി പയോഗസ്സ ദസ്സനതോതി വദന്തി. കത്ഥചി "ആയസ്മതോ ബുദ്ധരക്ഖിതത്ഥേരസ്സാ"തി വത്വാ കത്ഥചി കേവലം "ബുദ്ധരക്ഖിതസ്സാ"തി സാവേതി, സാവനം ഹാപേതീതി ന വുച്ചതി നാമസ്സ അഹാപിതത്താതി ഏകേ. സചേ കത്ഥചി "ആയസ്മതോ ബുദ്ധരക്ഖിതസ്സാ"തി വത്വാ കത്ഥചി "ബുദ്ധരഅഖതസ്സായസ്മതോ"തി സാവേതി, പാഠാനുരൂപത്താ ഖേത്തമേവ ഓതിണ്ണന്തിപി ഏകേ. ബ്യഞ്ജനഭേദപ്പസങ്ഗതോ അനുസ്സാവനാനം തം ന വട്ടതീതി വദന്തി. സചേ പന സബ്ബട്ഠാനേപി ഏതേനേവ പകാരേന വദതി, വട്ടതി.

ദ്വേഉപസമ്പദാപേക്ഖാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൨൩. ഏകാനുസ്സാവനേതി ഏത്ഥ ഏകതോ അനുസ്സാവനം ഏതേസന്തി **ഏകാനുസ്സാവനാതി** അസമാനാധികരണവിസയോ ബാഹിരത്ഥസമാസോതി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവാഹ **"ദ്വേ ഏകതോഅനുസ്സാവനേ"**തി. തത്ഥ **ഏകതോതി** ഏകക്ഖണേതി അത്ഥോ, വിഭത്തിഅലോപേന ചായം നിദ്ദേസോ. **പുരിമനയേനേവ ഏകതോഅനുസ്സാവനേ കാതുന്തി** "ഏകേന ഏകസ്സ, അഞ്ഞേന ഇതരസ്സാ"തിആദിനാ പുബ്ബേ വുത്തനയേന ദ്വീഹി വാ തീഹി വാ ആചരിയേഹി ഏകേന വാ ഏകതോഅനുസ്സാവനേ കാതും.

ഉപസമ്പദാവിധികഥാവണ്ണനാ

൧൨൬. വജ്ജാവജ്ജം ഉപനിജ്ഝായതീതി ഉപജ്ഝാതി ഇമിനാ ഉപജ്ഝായസദ്ദസമാനത്ഥോ ഉപജ്ഝാസദ്ദോപീതി ദസ്സേതി.

ചത്താരോനിസ്സയാദികഥാവണ്ണനാ

൧൩൦. സമ്ഭോഗേതി ധമ്മസമ്ഭോഗേ ആമിസസമ്ഭോഗേ ച. **അനാപത്തി സമ്ഭോഗേ സംവാസേതി** ഏത്ഥ ച അയമധിപ്പായോ - യസ്മാ അയം ഓസാരണകമ്മസ്സ കതത്താ പകതത്തട്ഠാനേ ഠിതോ, തസ്മാ ന ഉക്ഖിത്തകേന സദ്ധിം സമ്ഭോഗാദിപച്ചയാ പാചിത്തിയം, നാപി അലജ്ജിനാ സദ്ധിം പരിഭോഗപച്ചയാ ദുക്കടം അലജ്ജിലക്ഖണാനുപപത്തിതോ. യോ ഹി ഉച്ഛുരസകസടാനം സത്താഹകാലികയാവജീവികത്താ വട്ടതി വികാലേ ഉച്ഛു

ഖാദിതുന്തി സഞ്ഞം ഉപ്പാദേത്വാ തം ഖാദിത്വാ തപ്പച്ചയാ പാചിത്തിയം ന പസ്സതി "വട്ടതീ"തി തഥാസഞ്ഞിതായ, യോ വാ പന ആപത്തിമാപന്നഭാവം പടിജാനിത്വാ "ന പടികരോമീ"തി അഭിനിവിസതി, അയം -

> "സഞ്ചിച്ച ആപത്തിം ആപജ്ജതി, ആപത്തിം പരിഗൂഹതി;
> അഗതിഗമനഞ്ച ഗച്ഛതി, ഏദിസോ വുച്ചതി അലജ്ജീപുഗ്ഗലോ"തി. (പരി॰ ൩൫൯) -

വുത്തലക്ഖണേ അപതനതോ അലജ്ജീ നാമ ന ഹോതി. തസ്മാ യഥാ പുബ്ബേ യാവ ഉക്ഖേപനീയകമ്മം കതം, താവ തേന സദ്ധിം സമ്ഭോഗേ സംവാസേ ച അനാപത്തി, ഏവമിധാപീതി സബ്ബഥാ അനാപത്തിട്ഠാനേയേവ അനാപത്തി വുത്താതി വേദിതബ്ബം . ന ഹി ഭഗവാ അലജ്ജിനാ സദ്ധിം സമ്ഭോഗപച്ചയാ ആപത്തിസമ്ഭവേ സതി "അനാപത്തി സമ്ഭോഗേ സംവാസേ"തി വദതി. തതോ യമേത്ഥ കേനചി "അനാപത്തി സമ്ഭോഗേ സംവാസേ"തി ഇമിനാ പാചിത്തിയേന അനാപത്തി വുത്താ, "അലജ്ജീപരിഭോഗപച്ചയാ ദുക്കടം പന ആപജ്ജതിയേവാ"തി വത്വാ ബഹുധാ പപഞ്ചിതം, ന തം സാരതോ പച്ചേതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

മഹാഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഉപോസഥക്ഖന്ധകം

സന്നിപാതാനുജാനനാദികഥാവണ്ണനാ

൧൩൨. ഉപോസഥക്ഖന്ധകേ തരന്തി പ്ലവന്തി ഏത്ഥ ബാലാതി **തിത്ഥം. ഇതോ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ ലദ്ധിതോ. **തം കഥേന്തീ**തി ''ഇമസ്മിം നാമ ദിവസേ മുഹുത്തേ വാ ഇദം കത്തബ്ബ''ന്തിആദിനാ കഥേന്തി.

൧൩൪. ''സുണാതു മേ ഭന്തേ''തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനവണ്ണനാ) വിത്ഥാരതോ ആഗതമേവാതി ന ഇധ വിത്ഥാരയിസ്സാമ, അത്ഥികേഹി പന തതോയേവ ഗഹേതബ്ബം.

൧൩൫. **ആപജ്ജിത്വാ വാ വുട്ഠിതോ**തി ഏത്ഥ ആരോചിതാപി ആപത്തി അസന്തീ നാമ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനവണ്ണനാ) വുത്തം ''യസ്സ പന ഏവം അനാപന്നാ വാ ആപത്തി ആപജ്ജിത്വാ ച പന വുട്ഠിതാ വാ ദേസിതാ വാ ആരോചിതാ വാ, തസ്സ സാ ആപത്തി അസന്തീ നാമ ഹോതീ''തി. മുസാവാദോ നാമ വചീഭേദപച്ചയാ ഹോതീതി ആഹ **''ന മുസാവാദലക്ഖണേനാ''**തി. **ഭഗവതോ പന വചനേനാ**തി സമ്പജാനമുസാവാദേ കിം ഹോതി? ''ദുക്കടം ഹോതീ''തി ഇമിനാ വചനേന. **വചീദ്വാരേ അകിരിയസമുട്ഠാനാ ആപത്തി ഹോതീ**തി യസ്മാ യസ്സ ഭിക്ഖുനോ അധമ്മികായ പടിഞ്ഞായ തുണ്ഹീഭൂതസ്സ നിസിന്നസ്സ മനോദ്വാരേ ആപത്തി നാമ നത്ഥി, യസ്മാ പന ആവി കാതബ്ബം ന ആവി അകാസി, തേനസ്സ വചീദ്വാരേ അകിരിയസമുട്ഠാനാ ആപത്തി ഹോതി.

വാചാതി വാചായ, യ-കാരലോപേനായം നിദ്ദേസോ. കേനചി മനുജേന വാചായ അനാലപന്തോതി യോജേതബ്ബം. **ഗിരം നോ ച പരേ ഭണേയ്യാ**തി ''ഇമേ സോസ്സന്തീ''തി പരപുഗ്ഗലേ സന്ധായ സദ്ദമ്പി ന നിച്ഛാരേയ്യ. **ആപജ്ജേയ്യ വാചസികന്തി** വാചതോ സമുട്ഠിതം ആപത്തിം ആപജ്ജേയ്യ.

അന്തരായകരോതി വിപ്പടിസാരവത്ഥുതായ പാമോജ്ജാദിസമ്ഭവം നിവാരേത്വാ പഠമജ്ഝാനാദീനം അധിഗമായ അന്തരായകരോ. **തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഫാസു ഹോതീ**തി അവിപ്പടിസാരമൂലകാനം പാമോജ്ജാദീനം വസേന തസ്സ ഭിക്ഖുനോ സുഖാ പടിപദാ സമ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ.

സന്നിപാതാനുജാനനാദികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സീമാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൧൩൮. **ഇതരോപീ**തി സുദ്ധപംസുപബ്ബതാദിം സന്ധായ വദതി. **ഹത്ഥിപ്പമാണോ നാമ പബ്ബതോ** ഹേട്ഠിമകോടിയാ അഡ്ഢട്ഠമരതനുബ്ബേധോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഏകേന ന വട്ടതി, തസ്മാ. **ദ്വത്തിംസപലഗുളപിണ്ഡപ്പമാണതാ** ഥൂലതായ ഗഹേതബ്ബാ, ന തുലഗണനായ. **അന്തോസാരമിസ്സകാനന്തി** അന്തോസാരരുക്ഖേഹി മിസ്സകാനം. **സൂചിദണ്ഡകപ്പമാണോ**തി സീഹളദീപേ ലേഖനദണ്ഡപ്പമാണോതി വദന്തി, സോ ച കനിട്ഠങ്ഗുലിപരിമാണോതി ദട്ഠബ്ബം. **ഏത**ന്തി നവമൂലസാഖാനിഗ്ഗമനം.

പരഭാഗേ കിത്തേതും വട്ടതീതി ബഹി നിക്ഖമിത്വാ ഠിതേസു അട്ഠസു മഗ്ഗേസു ഏകിസ്സാ ദിസായ ഏകം, അപരായ ഏകന്തി ഏവം ചതൂസു ഠാനേസു കിത്തേതും വട്ടതി.

യഥ കത്ഥചി ഉത്തരന്തിയാ ഭിക്ഖുനിയാ അന്തരവാസകോ തേമിയതീതി സിക്ഖാകരണീയം ആഗതലക്ഖണേന തിമണ്ഡലം പടിച്ഛാദേത്വാ അന്തരവാസകം അനുക്ഖിപിത്വാ തിത്ഥേന വാ അതിത്ഥേന വാ ഉത്തരന്തിയാ ഭിക്ഖുനിയാ ഏകദ്വങ്ഗുലമത്തമ്പി അന്തരവാസകോ തേമിയതി. ഭിക്ഖുനിയാ ഏവ ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗേ ഭിക്ഖുനിയാ വസേന നദീലക്ഖണസ്സ പാളിയം ആഗതത്താ തേനേവ നയേന ദസ്സനത്ഥം കതം. **സീമം ബന്ധന്താനം നിമിത്തം ഹോതീ**തി അയം വുത്തലക്ഖണാ നദീ സമുദ്ദം വാ പവിസതു തളാകം വാ, പഭവതോ പട്ഠായ നിമിത്തം ഹോതി. **അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ആവരണം പവത്തതിയേവാ**തി ആവരണം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ സന്ദതിയേവ. **അപ്പവത്തമാനാ**തി അസന്ദമാനുദകാ. ആവരണഞ്ഹി പത്വാ നദിയാ യത്തകേ പദേസേ ഉദകം അസന്ദമാനം സന്തിട്ഠതി, തത്ഥ നദീനിമിത്തം കാതും ന വട്ടതി. ഉപരി സന്ദമാനട്ഠാനേയേവ വട്ടതി, അസന്ദമാനട്ഠാനേ പന ഉദകനിമിത്തം കാതും വട്ടതി. ഠിതമേവ ഹി ഉദകനിമിത്തേ വട്ടതി, ന സന്ദമാനം. തേനേവാഹ **"പവത്തനട്ഠാനേ നദീനിമിത്തം, അപ്പവത്തനട്ഠാനേ ഉദകനിമിത്തം കാതും വട്ടതീ"**തി. **നദിം ഭിന്ദിത്വാ**തി മാതികാമുഖദ്വാരേന നദീകൂലം ഭിന്ദിത്വാ. **ഉക്ഖേപിമ**ന്തി കൂപതോ വിയ ഉക്ഖിപിത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

സിങ്ഘാടകസണ്ഠാനാതി തികോണരച്ഛാസണ്ഠാനാ. **മുദിങ്ഗസണ്ഠാനാ**തി മുദിങ്ഗഭേരീ വിയ മജ്ഝേ വിത്ഥതാ ഉഭോസു കോടീസു സങ്കോടിതാ ഹോതി. **ഉപചാരം ഠപേത്വാ**തി പച്ഛാ സീമം ബന്ധന്താനം സീമായ ഓകാസം ഠപേത്വാ. **അന്തോനിമിത്തഗതേഹി പനാ**തി ഏകസ്സ ഗാമസ്സ ഉപഡ്ഢം അന്തോ കത്തുകാമതായ സതി സബ്ബേസം ആഗമനേ പയോജനം നത്ഥീതി കത്വാ വുത്തം. **ആഗന്തബ്ബ**ന്തി ച സാമീചിവസേന വുത്തം, നായം നിയമോ "ആഗന്തബ്ബമേവാ"തി. തേനേവാഹ **"ആഗമനമ്പി അനാഗമനമ്പി വട്ടതീ"**തി. അബദ്ധായ ഹി സീമായ നാനാഗാമഖേത്താനം നാനാസീമസഭാവത്താ തേസം അനാഗമനേപി വഗ്ഗകമ്മം ന ഹോതി, തസ്മാ അനാഗമനമ്പി വട്ടതി. ബദ്ധായ പന സീമായ ഏകസീമഭാവതോ പുന അഞ്ഞസ്മിം കമ്മേ കരിയമാനേ അന്തോ സീമഗതേഹി ആഗന്തബ്ബമേവാതി ആഹ **"അവിപ്പവാസസീമാ…പേ… ആഗന്തബ്ബ"**ന്തി. നിമിത്തകിത്തനകാലേ അസോധിതായപി സീമായ നേവത്ഥി ദോസോ നിമിത്തകിത്തനസ്സ അപലോകനാദീസു അഞ്ഞതരാഭാവതോ.

ഭണ്ഡുകമ്മാപുച്ഛനം സന്ധായ **പബ്ബജ്ജാ**-ഗഹണം. **സുഖകരണത്ഥ**ന്തി സബ്ബേസം സന്നിപാതനപരിസ്സമം പഹായ അപ്പതരേഹി സുഖകരണത്ഥം. **ഏകവീസതി ഭിക്ഖൂ ഗണ്ഹാതീ**തി വീസതിവഗ്ഗകരണീയപരമത്താ സങ്ഘകമ്മസ്സ കമ്മാരഹേന സദ്ധിം ഏകവീസതി ഭിക്ഖൂ ഗണ്ഹാതി. ഇദഞ്ച നിസിന്നാനം വസേന വുത്തം. ഹേട്ഠിമന്തതോ ഹി യത്ഥ ഏകവീസതി ഭിക്ഖൂ നിസീദിതും സക്കോന്തി, തത്തകേ പദേസേ സീമം ബന്ധിതും വട്ടതി. **ന സക്ഖിസ്സന്തീ**തി അവിപ്പവാസസീമായ ബദ്ധഭാവം അസല്ലക്ഖേത്വാ "സമാനസംവാസകമേവ സമൂഹനിസ്സാമാ"തി വായമന്താ ന സക്ഖിസ്സന്തി. ബദ്ധായ ഹി അവിപ്പവാസസീമായ തം അസമൂഹനിത്വാ "സമാനസംവാസകസീമം സമൂഹനിസ്സാമാ"തി കതായപി കമ്മവാചായ അസമൂഹതാവ ഹോതി സീമാ.

പഠമഞ്ഹി അവിപ്പവാസം സമൂഹനിത്വാ പച്ഛാ സീമാ സമൂഹനിതബ്ബാ. ഏകരതനപ്പമാണാ സുവിഞ്ഞേയ്യതരാ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം **"ഏകരതനപ്പമാണാ വട്ടതീ"**തി. ഏകങ്ഗുലമത്താപി സീമന്തരികാ വട്ടതിയേവ. തത്തകേനപി ഹി സീമാ അസമ്ഭിന്നാവ ഹോതി.

അവസേസനിമിത്താനീതി മഹാസീമായ ബാഹിരപസ്സേ നിമിത്താനി. ഖണ്ഡസീമതോ പട്ഠായ ബന്ധനം ആചിണ്ണം, ആചിണ്ണകരണേനേവ ച സമ്മോഹോ ന ഹോതീതി ആഹ **"ഖണ്ഡസീമതോവ പട്ഠായ ബന്ധിതബ്ബാ"**തി. **കുടിഗേഹേ**തി കുടിഘരേ, ഭൂമിഘരേതി അത്ഥോ. **ഉദുക്ഖല**ന്തി ഖുദ്ദകാവാടം. **നിമിത്തം ന കാതബ്ബ**ന്തി തം രാജിം വാ ഉദുക്ഖലം വാ നിമിത്തം ന കാതബ്ബം.

ഹേട്ഠാ ന ഓതരതീതി ഭിത്തിതോ ഓരം നിമിത്താനി ഠപേത്വാ കിത്തിതത്താ ഹേട്ഠാ ആകാസപ്പദേസം ന ഓതരതി. **ഹേട്ഠാപി ഓതരതീ**തി സചേ ഹേട്ഠാ അന്തോഭിത്തിയം ഏകവീസതിയാ ഭിക്ഖൂനം ഓകാസോ ഹോതി, ഓതരതി. ഓതരമാനാ ച ഉപരിസീമപ്പമാണേന ന ഓതരതി, സമന്താ ഭിത്തിപ്പമാണേന ഓതരതി. **ഓതരണാനോതരണം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബ**ന്തി സചേ ഹേട്ഠാ ഏകവീസതിയാ ഭിക്ഖൂനം ഓകാസോ ഹോതി, ഓതരതി. നോ ചേ, ന ഓതരതീതി അധിപ്പായോ. **സബ്ബോ പാസാദോ സീമട്ഠോ ഹോതീ**തി ഉപരിമതലേന സദ്ധിം ഏകാബദ്ധഭിത്തികോ വാ ഹോതു മാ വാ, സബ്ബോപി പാസാദോ സീമട്ഠോവ ഹോതി.

താലമൂലകപബ്ബതേതി താലമൂലസദിസേ പബ്ബതേ. സോ ച ഹേട്ഠാ മഹന്തോ ഹുത്വാ അനുപുബ്ബേന തനുകോ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം. **പണവസണ്ഠാനോ** മജ്ഝേ തനുകോ ഹോതി മൂലേ അഗ്ഗേ ച വിത്ഥതോ. **ഹേട്ഠാ വാ മജ്ഝേ വാ**തി മുദിങ്ഗസണ്ഠാനസ്സ ഹേട്ഠാ പണവസണ്ഠാനസ്സ മജ്ഝേ. **ആകാസപബ്ഭാര**ന്തി ഭിത്തിയാ അപരിക്ഖിത്തപബ്ഭാരം. **അന്തോലേണം ഹോതീ**തി പബ്ബതസ്സ അന്തോ ലേണം ഹോതി. **സീമാമാളകേ**തി ഖണ്ഡസീമാമാളകേ. **മഹാസീമം സോധേത്വാ വാ കമ്മം കാതബ്ബ**ന്തി മഹാസീമഗതാ ഭിക്ഖൂ ഹത്ഥപാസം വാ ആനേതബ്ബാ, സീമതോ വാ ബഹി കാതബ്ബാതി അധിപ്പായോ. **ഗണ്ഠിപദേസു** പന "മഹാസീമഗതേഹി ഭിക്ഖൂഹി തം സാഖം വാ പാരോഹം വാ അനാമസിത്വാ ഠാതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ"തി വുത്തം, തം ന ഗഹേതബ്ബം. **പുരിമനയേപീ**തി ഖണ്ഡസീമായ ഉട്ഠഹിത്വാ മഹാസീമായ ഓണതരുക്ഖേപി. **ഉക്ഖിപാപേത്വാ കാതും ന വട്ടതീ**തി ഖണ്ഡസീമായ അന്തോ ഠിതത്താ രുക്ഖസ്സ തത്ഥ ഠിതോ ഹത്ഥപാസംയേവ ആനേതബ്ബോതി ഉക്ഖിപാപേത്വാ കാതും ന വട്ടതി.

൧൪൮. **പാരയതീ**തി അജ്ഝോത്ഥരതി. **പാരാ**തി സീമാപേക്ഖോ ഇത്ഥിലിങ്ഗനിദ്ദേസോ. **അസ്സാ**തി ഭവേയ്യ. ഇധാധിപ്പേതനാവായ പമാണം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യാ സബ്ബന്തിമേന പരിച്ഛേദേന...പേ... തയോ ജനേ വഹതീ"**തി. ഇമിനാ ച വുത്തപ്പമാണതോ ഖുദ്ദകാ നാവാ വിജ്ജമാനാപി ഇധ അസന്തപക്ഖം ഭജതീതി ദീപേതി. അവസ്സം ലബ്ഭനേയ്യാ ധുവനാവാവ ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. രുക്ഖം ഛിന്ദിത്വാ കതോതി പാഠസേസോ. **പരതീരേ സമ്മുഖട്ഠാനേ**തി ഓരിമതീരേ സബ്ബപരിയന്തനിമിത്തസ്സ സമ്മുഖട്ഠാനേ. **സബ്ബനിമിത്താനം അന്തോ ഠിതേ ഭിക്ഖൂ ഹത്ഥപാസഗതേ കത്വാ**തി ഏത്ഥ സചേ ഏകം ഗാമഖേത്തം ഹോതി, ഉഭോസു തീരേസു സബ്ബനിമിത്താനം അന്തോ ഠിതേ ഭിക്ഖൂ ഹത്ഥപാസഗതേ കത്വാ സമ്മന്നിതബ്ബാ. നാനാഗാമക്ഖേത്തം ചേ,

സമാനസംവാസകസീമാബന്ധനകാലേ അനാഗന്തുമ്പി വട്ടതി. അവിപ്പവാസസീമാസമ്മുതിയം പന ആഗന്തബ്ബമേവ. യസ്മാ ഉഭോസു തീരേസു നിമിത്തകിത്തനമത്തേന ദീപകോ സങ്ഗഹിതോ നാമ ന ഹോതി, തസ്മാ ദീപകേപി നിമിത്താനി വിസും കിത്തേതബ്ബാനേവാതി ആഹ **"ദീപകസ്സ ഓരിമന്തേ ച പാരിമന്തേ ച നിമിത്തം കിത്തേതബ്ബ"**ന്തി. **ദീപകസിഖര**ന്തി ദീപകമത്ഥകം. **പബ്ബതസണ്ഠാനാ**തി ദീപകസ്സ ഏകതോ അധികതരത്താ വുത്തം.

സീമാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപോസഥാഗാരാദികഥാവണ്ണനാ

ഥ്൪൨. **വത്ഥുവസേന വുത്ത**ന്തി "മയഞ്ചമ്ഹാ അസമ്മതായ ഭൂമിയാ നിസിന്നാ പാതിമോക്ഖം അസ്സുമ്ഹാ"തി വത്ഥുമ്ഹി പാതിമോക്ഖസവനസ്സ ആഗതത്താ വുത്തം. **ഉപോസഥപ്പമുഖം** നാമ ഉപോസഥാഗാരസ്സ സമ്മുഖട്ഠാനം. പാളിയം "പഠമം നിമിത്താ കിത്തേതബ്ബാ"തി ഏത്തകമേവ വത്വാ സീമാസമ്മുതിയം വിയ "പബ്ബതനിമിത്തം പാസാണനിമിത്ത"ന്തിആദിനാ വിസേസേത്വാ നിമിത്താനം അദസ്സിതത്താ **"ഖുദ്ദകാനി വാ...പേ॰... യാനി കാനിചി നിമിത്താനീ"**തി വുത്തം. കിത്തേതും വട്ടതീതി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ.

അവിപ്പവാസസീമാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

ഥ്൪൪. **അസ്സാ**തി ഭിക്ഖുനിസങ്ഘസ്സ. **ദ്വേപി സീമായോ**തി പഠമം വുത്താ അവിപ്പവാസസീമാ സമാനസംവാസകസീമാ ച. **ന കമ്മവാചം വഗ്ഗം കരോന്തീ**തി കമ്മവാചം ന ഭിന്ദന്തി, കമ്മം ന കോപേന്തീതി അധിപ്പായോ. **ഏത്ഥാ**തി "ഠപേത്വാ ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ചാ"തി ഏത്ഥ. **ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ച ന ഓത്ഥരതീ**തി "ഠപേത്വാ ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ചാ"തി വുത്തത്താ. **സീമാസങ്ഖ്യമേവ ഗച്ഛതീ**തി അവിപ്പവാസസീമാസങ്ഖം ഗച്ഛതി. **ഏകമ്പി കുലം പവിട്ഠം വാ**തി അഭിനവകതഗേഹേസു സബ്ബപഠമം ഏകമ്പി കുലം പവിട്ഠം അത്ഥി. **അഗതം വാ**തി പോരാണകഗാമേ അഞ്ഞേസു ഗേഹാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഗതേസു ഏകമ്പി കുലം അഗതം അത്ഥി.

അവിപ്പവാസസീമാ ന സമൂഹന്തബ്ബാതി മഹാസീമം സന്ധായ വദതി. **നിരാസങ്കട്ഠാനേസു ഠത്വാ**തി ചേതിയങ്ഗണാദീനം ഖണ്ഡസീമായ അനോകാസത്താ വുത്തം. ഖണ്ഡസീമഞ്ഹി ബന്ധന്താ താദിസം ഠാനം പഹായ അഞ്ഞസ്മിം വിവിത്തേ ഓകാസേ ബന്ധന്തി . **അപ്പേവ നാമ സമൂഹനിതും സക്ഖിസ്സന്തീ**തി അവിപ്പവാസസീമംയേവ സമൂഹനിതും സക്ഖിസ്സന്തി, ന ഖണ്ഡസീമം. **പടിബന്ധിതും പന ന സക്ഖിസ്സന്തേവാ**തി ഖണ്ഡസീമായ അഞ്ഞാതത്താ ന സക്ഖിസ്സന്തി. **ന സമൂഹനിതബ്ബാ**തി ഖണ്ഡസീമം അജാനന്തേഹി ന സമൂഹനിതബ്ബാ. ഉപോസഥസ്സ വിസും ഗഹിതത്താ അവസേസകമ്മവസേന സമാനസംവാസതാ വേദിതബ്ബാ.

ഗാമസീമാദികഥാവണ്ണനാ

ഥ്൪൭. **അപരിച്ഛിന്നായാ**തി ബദ്ധസീമാവസേന അകതപരിച്ഛേദായ. **യേന കേനചി ഖണിത്വാ അകതോ**തി അന്തമസോ തിരച്ഛാനേനപി ഖണിത്വാ അകതോ. **തസ്സ അന്തോഹത്ഥപാസം വിജഹിത്വാ ഠിതോ കമ്മം കോപേതീ**തി ഇമിനാ

ബഹിപരിച്ഛേദതോ യത്ഥ കത്ഥചി ഠിതോ കമ്മം ന കോപേതീതി ദീപേതി. യം പന വുത്തം **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനവണ്ണനാ) ''പരിച്ഛേദബ്ഭന്തരേ ഹത്ഥപാസം വിജഹിത്വാ ഠിതോപി പരിച്ഛേദതോ ബഹി അഞ്ഞം തത്തകംയേവ പരിച്ഛേദം അനതിക്കമിത്വാ ഠിതോപി കമ്മം കോപേതി, ഇദം സബ്ബഅട്ഠകഥാസു സന്നിട്ഠാന''ന്തി, തത്ഥ ''അഞ്ഞം തത്തകംയേവ പരിച്ഛേദം അനതിക്കമിത്വാ ഠിതോപി കമ്മം കോപേതീ''തി ഇദം നേവ പാളിയം, ന അട്ഠകഥായം ഉപലബ്ഭതി. യദി ചേതം ദിന്നം സങ്ഘാനം വിസും ഉപോസഥാദികമ്മകരണാധികാരേ വുത്തത്താ ഉദകുക്ഖേപതോ ബഹി അഞ്ഞം ഉദകുക്ഖേപം അനതിക്കമിത്വാ ഉപോസഥാദികരണത്ഥം ഠിതോ സങ്ഘോ സീമാസമ്ഭേദസമ്ഭവതോ കമ്മം കോപേതീതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന വുത്തം സിയാ, ഏവം സതി യുജ്ജേയ്യ. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായ ലീനത്ഥപ്പകാസനിയം** വുത്തം ''അഞ്ഞം തത്തകംയേവ പരിച്ഛേദന്തി ദുതിയം ഉദകുക്ഖേപം അനതിക്കന്തോപി കോപേതി. കസ്മാ? അത്തനോ ഉദകുക്ഖേപസീമായ പരേസം ഉദകുക്ഖേപസീമായ അജ്ഝോത്ഥടത്താ സീമാസമ്ഭേദോ ഹോതി, തസ്മാ കോപേതീ''തി. ''ഇദം സബ്ബഅട്ഠകഥാസു സന്നിട്ഠാന''ന്തി ച ഇമിനാ അധിപ്പായേന വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം സബ്ബാസുപി അട്ഠകഥാസു സീമാസമ്ഭേദസ്സ അനിച്ഛിതത്താ. തേനേവ ഹി ''അത്തനോ ച അഞ്ഞേസഞ്ച ഉദകുക്ഖേപപരിച്ഛേദസ്സ അന്തരാ അഞ്ഞോ ഉദകുക്ഖേപോ സീമന്തരികത്ഥായ ഠപേതബ്ബോ''തി വുത്തം. അഞ്ഞേ പനേത്ഥ അഞ്ഞഥാപി പപഞ്ചേന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം.

സബ്ബത്ഥ സങ്ഘോ നിസീദതീതി ഹത്ഥപാസം അവിജഹിത്വാ നിസീദതി. **ഉദകുക്ഖേപസീമാകമ്മം നത്ഥീ**തി യസ്മാ സബ്ബോപി നദീപദേസോ ഭിക്ഖൂഹി അജ്ഝോത്ഥടോ , തസ്മാ സമന്തതോ നദിയാ അഭാവാ ഉദകുക്ഖേപേ പയോജനം നത്ഥി. ഉദകുക്ഖേപപ്പമാണാ സീമന്തരികാ സുവിഞ്ഞേയ്യതരാ ഹോതി, സീമാസമ്ഭേദസങ്കാ ന ച സിയാതി സാമീചിദസ്സനത്ഥം **''അഞ്ഞോ ഉദകുക്ഖേപോ സീമന്തരികത്ഥായ ഠപേതബ്ബോ''**തി വുത്തം. യത്തകേന പന സീമാസമ്ഭേദോ ന ഹോതി, തത്തകം ഠപേതും വട്ടതിയേവ. തേനേവാഹു പോരാണാ ''യത്തകേന സീമാസങ്കരോ ന ഹോതി, തത്തകമ്പി ഠപേതും വട്ടതീ''തി. **ഊനകം പന ന വട്ടതീ**തി ഇദമ്പി ഉദകുക്ഖേപസീമായ പരിസവസേന വഡ്ഢനതോ സീമാസമ്ഭേദസങ്കാ സിയാതി തംനിവാരണത്ഥമേവ വുത്തം.

ഗച്ഛന്തിയാ പന നാവായ കാതും ന വട്ടതീതി ഏത്ഥ ഉദകുക്ഖേപമനതിക്കമിത്വാ പരിവത്തമാനായ കാതും വട്ടതീതി വേദിതബ്ബം. **സീമം വാ സോധേത്വാ**തി ഏത്ഥ **സീമസോധനം** നാമ ഗാമസീമാദീസു ഠിതാനം ഹത്ഥപാസാനയനാദി. **''നദിം വിനാസേത്വാ തളാകം കരോന്തീ''**തി വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേതി **''ഹേട്ഠാ പാളി ബദ്ധാ''**തി, ഹേട്ഠാനദിം ആവരിത്വാ പാളി ബദ്ധാതി അത്ഥോ. **ഛഡ്ഡിതമോദക**ന്തി തളാകരക്ഖണത്ഥം ഏകമന്തേന ഛഡ്ഡിതമുദകം. **ദേവേ അവസ്സന്തേ**തി ദുബ്ബുട്ഠികാലേ വസ്സാനേപി ദേവേ അവസ്സന്തേ. **ഉപ്പതിത്വാ**തി ഉത്തരിത്വാ. **ഗാമനിഗമസീമം ഓത്ഥരിത്വാ പവത്തതീ**തി വുത്തപ്പകാരേ വസ്സകാലേ ചത്താരോ മാസേ അബ്ബോച്ഛിന്നാ പവത്തതി. **വിഹാരസീമ**ന്തി ബദ്ധസീമം സന്ധായ വദതി.

അഗമനപഥേതി യത്ഥ തദഹേവ ഗന്ത്വാ പച്ചാഗന്തും ന സക്കാ ഹോതി, താദിസേ പദേസേ അരഞ്ഞസീമാസങ്ഖമേവ ഗച്ഛതീതി സത്തബ്ഭന്തരസീമം

സന്ധായ വദതി. **തേസന്തി** മച്ഛബന്ധാനം. **ഗമനപരിയന്തസ്സ ഓരതോതി** ഗമനപരിയന്തസ്സ ഓരിമഭാഗേ ദീപകം പബ്ബതഞ്ച സന്ധായ വുത്തം, ന സമുദ്ദപ്പദേസം.

൧൪൭. **സംസട്ഠവിടപാതി** ഇമിനാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ആസന്നതം ദീപേതി. **ബദ്ധാ ഹോതീ**തി പച്ഛിമദിസാഭാഗേ സീമം സന്ധായ വുത്തം. **തസ്സാ പദേസന്തി** യത്ഥ ഠത്വാ ഭിക്ഖൂഹി കമ്മം കാതും സക്കാ ഹോതി, താദിസം പദേസം. യത്ഥ പന ഠിതേഹി കമ്മം കാതും ന സക്കാ ഹോതി, താദിസം പദേസം അന്തോകരിത്വാ ബന്ധന്താ സീമായ സീമം സമ്ഭിന്ദന്തി നാമ. **ഛിന്നം സീമാനം നിമിത്തം ഹോതീ**തി നിമിത്തസ്സ സീമതോ ബാഹിരത്താ സീമാസമ്ഭേദോ ന ഹോതീതി വുത്തം. **സീമാസങ്കരം കരോതീ**തി വഡ്ഢിത്വാ സീമപ്പദേസം പവിട്ഠേ ഛിന്നം സീമാനം ഗതട്ഠാനസ്സ ദുവിഞ്ഞേയ്യത്താ വുത്തം, ന പന തത്ഥ കമ്മം കാതും ന വട്ടതീതി ദസ്സനത്ഥം. ന ഹി സീമാ തത്തകേന അസീമാ ഹോതി, ദ്വേ പന സീമാ പച്ഛാ വഡ്ഢിതേന രുക്ഖേന അജ്ഝോത്ഥടത്താ ഏകാബദ്ധാ ഹോന്തി, തസ്മാ ഏകത്ഥ ഠത്വാ കമ്മം കരോന്തേഹി ഇതരം സോധേത്വാ കാതബ്ബം.

ഗാമസീമാദികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപോസഥഭേദാദികഥാവണ്ണനാ

൧൪൯. **അധമ്മേന വഗ്ഗം ഉപോസഥകമ്മ**ന്തി ഏത്ഥ യത്ഥ ചത്താരോ വസന്തി, തത്ഥ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ അനുഞ്ഞാതോ. യത്ഥ ദ്വേ വാ തയോ വാ വസന്തി, തത്ഥ പാരിസുദ്ധിഉപോസഥോ. ഇധ പന തഥാ അകത്വാ ചതുന്നം വസനട്ഠാനേ പാരിസുദ്ധിഉപോസഥസ്സ കതത്താ തിണ്ണം വസനട്ഠാനേ ച പാതിമോക്ഖസ്സ ഉദ്ദിട്ഠത്താ ''അധമ്മേനാ''തി വുത്തം. യസ്മാ സബ്ബേവ ന സന്നിപതിംസു, ഛന്ദപാരിസുദ്ധി ച സങ്ഘമജ്ഝംയേവ ആഗച്ഛതി, ന ഗണമജ്ഝം, തസ്മാ ''വഗ്ഗ''ന്തി വുത്തം.

പാതിമോക്ഖുദ്ദേസകഥാവണ്ണനാ

൧൫൦. **ഏവമേതം ധാരയാമീ**തി ''സുതാ ഖോ പനായസ്മന്തേഹീ''തി ഏത്ഥ ''ഏവമേതം ധാരയാമീ''തി വത്വാ ''ഉദ്ദിട്ഠം ഖോ ആയസ്മന്തോ നിദാനം, സുതാ ഖോ പനായസ്മന്തേഹി ചത്താരോ പാരാജികാ ധമ്മാ''തി വത്തബ്ബം. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനവണ്ണനാ) ''തത്ഥായസ്മന്തേ പുച്ഛാമി കച്ചിത്ഥ പരിസുദ്ധാ, ദുതിയമ്പി പുച്ഛാമി…പേ॰… തസ്മാ തുണ്ഹീ, ഏവമേതം ധാരയാമീതി വത്വാ 'ഉദ്ദിട്ഠം ഖോ ആയസ്മന്തോ നിദാന'ന്തിആദിനാ നയേന അവസേസേ സുതേന സാവിതേ ഉദ്ദിട്ഠോ ഹോതീ''തി വുത്തം. **സുതേനാ**തി സുതപദേന. **സവരഭയ**ന്തി വനചരകഭയം. തേനാഹ **''അടവിമനുസ്സഭയ''**ന്തി. ''അവസേസം സുതേന സാവേതബ്ബ''ന്തി വചനതോ നിദാനുദ്ദേസേ അനിട്ഠിതേ സുതേന സാവേതബ്ബം നാമ നത്ഥീതി ആഹ **''ദുതിയാദീസു ഉദ്ദേസേസൂ''**തി. ഉദ്ദിട്ഠഉദ്ദേസാപേക്ഖഞ്ഹി അവസേസഗ്ഗഹണം, തസ്മാ നിദാനേ ഉദ്ദിട്ഠേ പാരാജികുദ്ദേസാദീസു യസ്മിം വിപ്പകതേ അന്തരായോ ഉപ്പജ്ജതി, തേന സദ്ധിം അവസേസം സുതേന സാവേതബ്ബം.

തീഹിപി വിധീഹീതി ഓസാരണകഥനസരഭഞ്ഞേഹി. ഏത്ഥ ച അത്ഥം ഭണിതുകാമതായ സുത്തസ്സ ഓസാരണാ **ഓസാരണം** നാമ. തസ്സേവ അത്ഥപ്പകാസനാ **കഥനം** നാമ. സുത്തസ്സ തദത്ഥസ്സ വാ സരേന ഭണനം **സരഭഞ്ഞം** നാമ. **സജ്ഝായം അധിട്ഠഹിത്വാ**തി ''സജ്ഝായം കരോമീ''തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ. **ഓസാരേത്വാ പന കഥേന്തേനാ**തി പഠമം ഉസ്സാരേത്വാ പച്ഛാ അത്ഥം കഥേന്തേന. **മനുസ്സാനം പന ''ഭണാഹീ''തി വത്തും വട്ടതീ**തി ഏത്ഥ ഉച്ചതരേ നിസിന്നേനപി മനുസ്സാനം ഭണാഹീതി വിസേസേത്വായേവ വത്തും വട്ടതി, അവിസേസേത്വാ പന ന വട്ടതി. **സജ്ഝായം കരോന്തേനാ**തി യത്ഥ കത്ഥചി നിസീദിത്വാ സജ്ഝായം കരോന്തേന. **ഥേരോ**തി യോ കോചി അത്തനാ വുഡ്ഢതരോ. **ഏകം ആപുച്ഛിത്വാ**തി ഏകം വുഡ്ഢതരം ആപുച്ഛിത്വാ. **അപരോ ആഗച്ഛതീ**തി അപരോ തതോപി വുഡ്ഢതരോ ആഗച്ഛതി.

പാതിമോക്ഖുദ്ദേസകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാതിമോക്ഖുദ്ദേസകഅജ്ഝേസനാദികഥാവണ്ണനാ

൧൫൫. **ചോദനാവത്ഥു** നാമ ഏകം നഗരം. **സങ്ഘഉപോസഥാദിഭേദേന നവവിധ**ന്തി സങ്ഘേ ഉപോസഥോ ഗണേ ഉപോസഥോ പുഗ്ഗലേ ഉപോസഥോതി ഏവം കാരകവസേന തയോ, സുത്തുദ്ദേസോ പാരിസുദ്ധിഉപോസഥോ അധിട്ഠാനുപോസഥോതി ഏവം കത്തബ്ബാകാരവസേന തയോ, ചാതുദ്ദസികോ പന്നരസികോ സാമഗ്ഗീഉപോസഥോതി ഏവം ദിവസവസേന തയോതി നവവിധം. **ചതുബ്ബിധം ഉപോസഥകമ്മ**ന്തി അധമ്മേന വഗ്ഗം ഉപോസഥകമ്മം, അധമ്മേന സമഗ്ഗം ഉപോസഥകമ്മം, ധമ്മേന വഗ്ഗം ഉപോസഥകമ്മം, ധമ്മേന സമഗ്ഗം ഉപോസഥകമ്മന്തി ഏവം ചതുബ്ബിധമ്പി ഉപോസഥകമ്മം. **ദുവിധം പാതിമോക്ഖ**ന്തി ഭിക്ഖുപാതിമോക്ഖം ഭിക്ഖുനീപാതിമോക്ഖന്തി ദുവിധം പാതിമോക്ഖം. **നവവിധം പാതിമോക്ഖുദ്ദേസ**ന്തി ഭിക്ഖൂനം പഞ്ച ഉദ്ദേസാ, ഭിക്ഖുനീനം ഠപേത്വാ അനിയതുദ്ദേസം അവസേസാ ചത്താരോതി നവവിധം പാതിമോക്ഖുദ്ദേസം.

പക്ഖഗണനാദിഉഗ്ഗഹണാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൧൫൬-൧൫൭. **സമന്നാഹരഥാ**തി സല്ലക്ഖേഥ. **പരിയേസിതബ്ബാനീ**തി ഭിക്ഖാചാരേന പരിയേസിതബ്ബാനി.

ദിസംഗമികാദിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൧൬൩. **ഉതുവസ്സേയേവാ**തി ഹേമന്തഗിമ്ഹേസുയേവ.

പാരിസുദ്ധിദാനകഥാവണ്ണനാ

൧൬൪. **യേന കേനചി അങ്ഗപച്ചങ്ഗേന വിഞ്ഞാപേതീ**തി മനസാ ചിന്തേത്വാ ഹത്ഥപ്പയോഗാദിനാ യേന കേനചി വിഞ്ഞാപേതി. **സങ്ഘോ നപ്പഹോതീ**തി ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം അന്തരാ ഹത്ഥപാസം അവിജഹിത്വാ പടിപാടിയാ ഠാതും നപ്പഹോതി. **ഇതരാ പന ബിളാലസങ്ഖലികപാരിസുദ്ധി നാമാ**തി ഏത്ഥ കേചി വദന്തി ''ബിളാലസങ്ഖലികാ ബദ്ധാവ ഹോതി അന്തോഗേഹേ ഏവ സമ്പയോജനത്താ, യഥാ സാ ന കത്ഥചി ഗച്ഛതി, തഥാ സാപി ന ഗച്ഛതീതി അധിപ്പായോ. ഇതരഥാ വിസേസനം നിരത്ഥകം ഹോതീ''തി. അപരേ പന ''യഥാ

ബഹൂഹി മനുസ്സേഹി ഏകസ്സ ബിളാലസ്സ അത്തനോ അത്തനോ സങ്ഖലികാ ഗീവായ ആബദ്ധാ ബിളാലേ ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തി ആബദ്ധത്താ, ന അഞ്ഞസ്മിം ബിളാലേ ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തി അനാബദ്ധത്താ, ഏവമേവസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ ബഹൂഹി സങ്ഖലികസദിസാ ഛന്ദപാരിസുദ്ധി ദിന്നാ, സാ തസ്മിം ഭിക്ഖുസ്മിം ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛതി തസ്മിം സങ്ഖലികാ വിയ ആബദ്ധത്താ, ന അഞ്ഞസ്മിം അനാബദ്ധത്താ''തി വദന്തി. സബ്ബമ്പേതം ന സാരതോ പച്ചേതബ്ബം. അയം പനേത്ഥ സാരോ - യഥാ സങ്ഖലികായ പഠമവലയം ദുതിയംയേവ വലയം പാപുണാതി, ന തതിയം, ഏവമയമ്പി പാരിസുദ്ധിദായകേന യസ്സ ദിന്നാ, തതോ അഞ്ഞത്ഥ ന ഗച്ഛതീതി സങ്ഖലികസദിസത്താ ''ബിളാലസങ്ഖലികാ''തി വുത്താ. ബിളാലസങ്ഖലികഗഹണഞ്ചേത്ഥ യാസം കാസഞ്ചി സങ്ഖലികാനം ഉപലക്ഖണമത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഛന്ദദാനകഥാവണ്ണനാ

൧൬൫. ''സന്തി സങ്ഘസ്സ കരണീയാനീ''തി വത്തബ്ബേ വചനവിപല്ലാസേന ''കരണീയ''ന്തി വുത്തം. തസ്സ സമ്മുതിദാനകിച്ചം നത്ഥി. ''ഹത്ഥപാസം ആനേതബ്ബോയേവാ''തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

സങ്ഘുപോസഥാദികഥാവണ്ണനാ

൧൬൮. സങ്ഘസന്നിപാതതോ പഠമം കാതബ്ബം **പുബ്ബകരണ**ന്തി വുത്തം, പുബ്ബകരണതോ പച്ഛാ കാതബ്ബമ്പി ഉപോസഥകമ്മതോ പഠമം കാതബ്ബത്താ **പുബ്ബകിച്ച**ന്തി വുത്തം. ഉഭയമ്പി ചേതം ഉപോസഥകമ്മതോ പഠമം കത്തബ്ബത്താ കത്ഥചി **പുബ്ബകിച്ച**മിച്ചേവ വോഹരീയതി ''കിം സങ്ഘസ്സ പുബ്ബകിച്ച''ന്തിആദീസു വിയ.

ഉപോസഥോതി തീസു ഉപോസഥദിവസേസു അഞ്ഞതരദിവസോ. തസ്മിഞ്ഹി സതി ഇദം സങ്ഘസ്സ ഉപോസഥകമ്മം പത്തകല്ലം നാമ ഹോതി, നാസതി. യഥാഹ ''ന ച, ഭിക്ഖവേ, അനുപോസഥേ ഉപോസഥോ കാതബ്ബോ''തി (മഹാവ॰ ൧൮൩). **യാവതികാ ച ഭിക്ഖൂ കമ്മപ്പത്താ**തി യത്തകാ ഭിക്ഖൂ തസ്സ ഉപോസഥകമ്മസ്സ പത്താ യുത്താ അനുരൂപാ സബ്ബന്തിമേന പരിച്ഛേദേന ചത്താരോ ഭിക്ഖൂ പകതത്താ, തേ ച ഖോ ഹത്ഥപാസം അവിജഹിത്വാ ഏകസീമായം ഠിതാ. **സഭാഗാപത്തിയോ ച ന വിജ്ജന്തീ**തി ഏത്ഥ യം സബ്ബോ സങ്ഘോ വികാലഭോജനാദിനാ സഭാഗവത്ഥുനാ ലഹുകാപത്തിം ആപജ്ജതി, ഏവരൂപാ **''വത്ഥുസഭാഗാ''**തി വുച്ചന്തി. ഏതാസു ഹി അവിജ്ജമാനാസു വിസഭാഗാസു വിജ്ജമാനാസുപി **പത്തകല്ലം** ഹോതിയേവ.

വജ്ജനീയാ ച പുഗ്ഗലാ തസ്മിം ന ഹോന്തീതി ''ന, ഭിക്ഖവേ, സഗഹട്ഠായ പരിസായാ''തി (മഹാവ॰ ൧൫൪) വചനതോ ഗഹട്ഠോ, ''ന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനിയാ നിസിന്നപരിസായ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസിതബ്ബ''ന്തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൧൮൩) നയേന വുത്താ ഭിക്ഖുനീ സിക്ഖമാനാ സാമണേരോ സാമണേരീ സിക്ഖാപച്ചക്ഖാതകോ അന്തിമവത്ഥുഅജ്ഝാപന്നകോ ആപത്തിയാ അദസ്സനേ ഉക്ഖിത്തകോ ആപത്തിയാ അപ്പടികമ്മേ ഉക്ഖിത്തകോ പാപികായ ദിട്ഠിയാ അപ്പടിനിസ്സഗ്ഗേ ഉക്ഖിത്തകോ പണ്ഡകോ ഥേയ്യസംവാസകോ തിത്ഥിയപക്കന്തകോ തിരച്ഛാനഗതോ മാതുഘാതകോ പിതുഘാതകോ അരഹന്തഘാതകോ ഭിക്ഖുനീദൂസകോ സങ്ഘഭേദകോ

ലോഹിതുപ്പാദകോ ഉഭതോബ്യഞ്ജനകോതി ഇമേ വീസതി ചാതി ഏകവീസതി പുഗ്ഗലാ വജ്ജനീയാ നാമ, തേ ഹത്ഥപാസതോ ബഹികരണവസേന വജ്ജേതബ്ബാ. ഏതേസു ഹി തിവിധേ ഉക്ഖിത്തകേ സതി ഉപോസഥം കരോന്തോ സങ്ഘോ പാചിത്തിയം ആപജ്ജതി, സേസേസു ദുക്കടം. ഏത്ഥ ച **തിരച്ഛാനഗതോതി** യസ്സ ഉപസമ്പദാ പടിക്ഖിത്താ, സോവ അധിപ്പേതോ, തിത്ഥിയാ ഗഹട്ഠേനേവ സങ്ഗഹിതാ. ഏതേപി ഹി വജ്ജനീയാ. ഏവം പത്തകല്ലം ഇമേഹി ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സങ്ഗഹിതന്തി വേദിതബ്ബം.

അജ്ജ മേ ഉപോസഥോ പന്നരസോതിപീതി **പി**-സദ്ദേന പാളിയം ആഗതനയേനേവ "അജ്ജ മേ ഉപോസഥോ"തിപി വത്തും വട്ടതീതി ദീപേതി. **മാതികാട്ഠകഥായം** (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനവണ്ണനാ) പന "അജ്ജ മേ ഉപോസഥോ ചാതുദ്ദസോതി വാ പന്നരസോതി വാ വത്വാ അധിട്ഠാമീതി വത്തബ്ബ"ന്തി വുത്തം.

സങ്ഘുപോസഥാദികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആപത്തിപടികമ്മവിധികഥാവണ്ണനാ

ഏന്നൻ. നനു ച "ന, ഭിക്ഖവേ, സാപത്തികേന ഉപോസഥോ കാതബ്ബോ, യോ കരേയ്യ, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ"തി ഏവം സാപത്തികസ്സ ഉപോസഥകരണേ വിസും പഞ്ഞത്താ ആപത്തി ന ദിസ്സതി, തസ്മാ ഭഗവതാ പഞ്ഞത്തം "ന സാപത്തികേന ഉപോസഥോ കാതബ്ബോ"തി ഇദം കസ്മാ വുത്തന്തി ആഹ **"യസ്സ സിയാ ആപത്തി…പേ॰… പഞ്ഞത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബ"**ന്തി. കിഞ്ചാപി വിസും പഞ്ഞത്താ ആപത്തി ന ദിസ്സതി, അഥ ഖോ "യസ്സ സിയാ ആപത്തി, സോ ആവികരേയ്യാ"തിആദിം വദന്തേന അത്ഥതോ പഞ്ഞത്തായേവാതി അധിപ്പായോ.

പാരിസുദ്ധിദാനപഞ്ഞാപനേന ചാതി ഇമിനാവ "സാപത്തികേന പാരിസുദ്ധിപി ന ദാതബ്ബാ"തി ദീപിതം ഹോതി. ന ഹി സാപത്തികോ സമാനോ "പാരിസുദ്ധിം ദമ്മി, പാരിസുദ്ധിം മേ ഹര, പാരിസുദ്ധിം മേ ആരോചേഹീ"തി വത്തുമരഹതി. തസ്മാ പാരിസുദ്ധിം ദേന്തേന പഠമം സന്തീ ആപത്തി ദേസേതബ്ബാ "അഹം, ആവുസോ, ഇത്ഥന്നാമായ ആപത്തിയാ വേമതികോ, യദാ നിബ്ബേമതികോ ഭവിസ്സാമി, തദാ തം ആപത്തിം പടികരിസ്സാമീ"തി വത്വാ ഉപോസഥോ കാതബ്ബോ. "പാതിമോക്ഖം സോതബ്ബ"ന്തി വചനതോ യാവ നിബ്ബേമതികോ ന ഹോതി, താവ സഭാഗാപത്തിം പടിഗ്ഗഹേതും ന ലഭതി, അഞ്ഞേസഞ്ച കമ്മാനം പരിസുദ്ധോ നാമ ഹോതി. "പുന നിബ്ബേമതികോ ഹുത്വാ ദേസേതബ്ബം ന ചാ"തി നേവ പാളിയം ന അട്ഠകഥായം അത്ഥി, ദേസിതേ പന ദോസോ നത്ഥി. "ഇതോ വുട്ഠഹിത്വാ പടികരിസ്സാമീതി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. യഥാ സബ്ബോ സങ്ഘോ സഭാഗാപത്തിം ആപജ്ജിത്വാ "സുണാതു മേ ഭന്തേ, സങ്ഘോ…പേ॰… പടികരിസ്സതീ"തി ഞത്തിം ഠപേത്വാ ഉപോസഥം കാതും ലഭതി, ഏവം തീഹി "സുണന്തു മേ ആയസ്മന്താ, ഇമേ ഭിക്ഖൂ സഭാഗം ആപത്തിം ആപന്നാ. യദാ അഞ്ഞം ഭിക്ഖും സുദ്ധം അനാപത്തികം പസ്സിസ്സന്തി, തദാ തസ്സ സന്തികേ തം ആപത്തിം പടികരിസ്സന്തീ"തി ഗണഞത്തിം ഠപേത്വാ, ദ്വീഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം ആരോചേത്വാ ഉപോസഥം കാതും വട്ടതി. ഏകേനപി "പരിസുദ്ധം ലഭിത്വാ പടികരിസ്സാമീ"തി ആഭോഗം കത്വാ കാതും വട്ടതീതി ച വദന്തി.

ആപത്തിപടികമ്മവിധികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ലിങ്ഗാദിദസ്സനകഥാവണ്ണനാ

൧൭൦. **ആചാരസണ്ഠാനന്തി** ആചാരസണ്ഠിതി. ആകരീയതി പകാസീയതി ഏതേനാതി **ആകാരോ**. ലീനം ഗമയതി ബോധേതീതി **ലിങ്ഗം**. നിമിയന്തി പരിച്ഛിജ്ജ ഞായന്തി ഏതേനാതി **നിമിത്തം**. ഉദ്ദിസീയന്തി അപദിസീയന്തി ഏതേനാതി **ഉദ്ദേസോ**. ''അമ്ഹാകം ഇദ''ന്തി അഞ്ഞാതം അവിദിതന്തി **അഞ്ഞാതകം**. തഞ്ച അത്ഥതോ പരസന്തകംയേവാതി ആഹ **"അഞ്ഞേസം സന്തക"**ന്തി.

൧൭൨. **നാനാസംവാസകഭാവന്തി** ലദ്ധിനാനാസംവാസകഭാവം. തസ്സ അഭിഭവോ നാമ തേസം ലദ്ധിവിസ്സജ്ജാപനന്തി ആഹ **"തം ദിട്ഠിം ന നിസ്സജ്ജാപേന്തീതി അത്ഥോ"**തി.

നഗന്തബ്ബഗന്തബ്ബവാരകഥാവണ്ണനാ

൧൮൧. **ഉപോസഥാധിട്ഠാനത്ഥം സീമാപി നദീപി ന ഗന്തബ്ബാതി** ഗരുകം പാതിമോക്ഖുദ്ദേസം വിസ്സജ്ജേത്വാ ലഹുകസ്സ അകത്തബ്ബത്താ വുത്തം. **ആരഞ്ഞകേനാപി ഭിക്ഖുനാതി** ഏകചാരികേന ആരഞ്ഞകഭിക്ഖുനാ, യത്ഥ വാ സങ്ഘപഹോനകാ ഭിക്ഖൂ ന സന്തി, താദിസേ അരഞ്ഞേ വസന്തേന. **തത്ഥ ഉപോസഥം കത്വാവ ഗന്തബ്ബന്തി** തസ്സ വസനട്ഠാനേ സങ്ഘുപോസഥസ്സ അപ്പവത്തനതോ വുത്തം. **ഉപോസഥന്തരായോതി** അത്തനോ ഉപോസഥന്തരായോ.

വജ്ജനീയപുഗ്ഗലസന്ദസ്സനകഥാവണ്ണനാ

൧൮൩. **ഹത്ഥപാസുപഗമനമേവ പമാണന്തി** ഭിക്ഖുനീആദയോ ഠിതാ വാ ഹോന്തു നിസിന്നാ വാ, തേസം ഹത്ഥപാസുപഗമനമേവ ആപത്തിയാ പമാണന്തി അധിപ്പായോ, തസ്മാ ഏകസീമായമ്പി ഹത്ഥപാസം ജഹാപേത്വാ ഉപോസഥം കാതും വട്ടതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഉപോസഥക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. വസ്സൂപനായികക്ഖന്ധകം

വസ്സൂപനായികാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൱൮൪. വസ്സൂപനായികക്ഖന്ധകേ **ഇധ-സദ്ദോ നിപാതമത്തോ**തി ഓകാസപരിദീപനസ്സപി അസമ്ഭവതോ അത്ഥന്തരസ്സ അബോധനതോ വുത്തം. **അപരജ്ജുഗതായ അസ്സാ**തി ഇമിനാ അസമാനാധികരണവിസയോ ബാഹിരത്ഥസമാസോയന്തി ദസ്സേതി. **അപരജ്ജൂ**തി ആസാള്ഹീപുണ്ണമിതോ അപരം ദിനം, പാടിപദന്തി അത്ഥോ. **അസ്സാ**തി ആസാള്ഹീപുണ്ണമിയാ.

വസ്സാനേ ചാരികാപടിക്ഖേപാദികഥാവണ്ണനാ

൱൮൫. അനപേക്ഖഗമനേന വാ അഞ്ഞത്ഥ അരുണം ഉട്ഠാപനേന വാ ആപത്തി വേദിതബ്ബാതി എത്ഥ അനപേക്ഖഗമനേന ഉപചാരാതിക്കമേ ആപത്തി വേദിതബ്ബാ, സാപേക്ഖഗമനേന അഞ്ഞത്ഥ അരുണുട്ഠാപനേന ആപത്തി വേദിതബ്ബാ.

സത്താഹകരണീയാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൱൮൭-൱൮൮. തീണി പരിഹീനാനീതി ഭിക്ഖുനീനം വച്ചകുടിആദീനം പടിക്ഖിത്തത്താ പഹീനാനി. **വാരേയ്യ**ന്തി ആവാഹവിവാഹമങ്ഗലം. **സുത്തന്തോ**തി അത്തനോ പഗുണസുത്തന്തോ. **ന പലുജ്ജതീ**തി ന വിനസ്സതി ന അന്തരധായതി.

പഹിതേയേവ അനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൱൯൯. ഭിക്ഖുഗതികോതി ഭിക്ഖുനിസ്സിതകോ. സോ പന യസ്മാ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം വസതി, തസ്മാ വുത്തം **"ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം വസനകപുരിസോ"**തി. സത്താഹകരണീയേന ഗന്ത്വാ ബഹിദ്ധാ അരുണുട്ഠാപനം **രത്തിച്ഛേദോ. അനിമന്തിതേന ഗന്തും ന വട്ടതീ**തി എത്ഥ അനിമന്തിതത്താ സത്താഹകിച്ചം അധിട്ഠഹിത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സപി വസ്സച്ഛേദോ ചേവ ദുക്കടഞ്ച ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. യഥാവുത്തഞ്ഹി രത്തിച്ഛേദകാരണം വിനാ തിരോവിഹാരേ വസിത്വാ ആഗച്ഛിസ്സാമീതി ഗച്ഛതോപി വസ്സച്ഛേദം വദന്തി. **ഗന്തും വട്ടതീ**തി സത്താഹകരണീയേന ഗന്തും വട്ടതി. ഏവം ഗച്ഛന്തേന ച അന്തോഉപചാരസീമായം ഠിതേനേവ "അന്തോസത്താഹേ ആഗച്ഛിസ്സാമീ"തി ആഭോഗം കത്വാ ഗന്തബ്ബം. സചേ ആഭോഗം അകത്വാ ഉപചാരസീമം അതിക്കമതി, ഛിന്നവസ്സോവ ഹോതീതി വദന്തി. **ഭണ്ഡക**ന്തി ചീവരം സന്ധായ വുത്തം. **പഹിണന്തീ**തി ചീവരധോവനാദികമ്മേന പഹിണന്തി. **സമ്പാപുണിതും ന സക്കോതി, വട്ടതീ**തി എത്ഥ "അജ്ജേവ ആഗമിസ്സാമീ"തി സാമന്തവിഹാരം ഗന്ത്വാ പുന ആഗച്ഛന്തസ്സ അന്തരാമഗ്ഗേ സചേ അരുണുഗ്ഗമനം ഹോതി, വസ്സച്ഛേദോപി ന ഹോതി, രത്തിച്ഛേദദുക്കടഞ്ച നത്ഥീതി വദന്തി. **"ആചരിയം പസ്സിസ്സാമീ"തി പന ഗന്തും ലഭതീ**തി "അഗിലാനമ്പി ആചരിയം ഉപജ്ഝായം വാ പസ്സിസ്സാമീ"തി സത്താഹകരണീയേന ഗന്തും ലഭതി. **സചേ പന നം ആചരിയോ "അജ്ജ മാ ഗച്ഛാ"തി വദതി, വട്ടതീ**തി ഏവം സത്താഹകരണീയേന ഗതം അന്തോസത്താഹേയേവ പുന ആഗച്ഛന്തം സചേ ആചരിയോ ഉപജ്ഝായോ വാ "അജ്ജ മാ ഗച്ഛാ"തി വദതി, വട്ടതി, സത്താഹാതിക്കമേപി അനാപത്തീതി

അധിപ്പായോ, വസ്സച്ഛേദോ പന ഹോതിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം സത്താഹസ്സ ബഹിദ്ധാ വീതിനാമിതത്താ.

അന്തരായേ അനാപത്തിവസ്സച്ഛേദകഥാവണ്ണനാ

൨൦൧. സചേ ദൂരം ഗതോ ഹോതി, സത്താഹവാരേന അരുണോ ഉട്ഠാപേതബ്ബോതി ഇമിനാ വസ്സച്ഛേദകാരണേ സതി സത്താഹകരണീയേന ഗന്തും വട്ടതീതി ദീപേതി.

വജാദീസു വസ്സൂപഗമനകഥാവണ്ണനാ

൨൦൩. "ഇധ വസ്സം ഉപേമീ"തി തിക്ഖത്തും വത്തബ്ബന്തി സത്ഥസ്സാവിഹാരത്താ "ഇമസ്മിം വിഹാരേ"തി അവത്വാ "ഇധ വസ്സം ഉപേമീ"തി എത്തകമേവ വത്തബ്ബം. **സത്ഥേ പന വസ്സം ഉപഗന്തും ന വട്ടതീ**തി കുടികാദീനം അഭാവേ "ഇധ വസ്സം ഉപേമീ"തി വചീഭേദം കത്വാ ഉപഗന്തും ന വട്ടതി, ആലയകരണമത്തേനേവ വട്ടതീതി അധിപ്പായോ. **വിപ്പകിരതീ**തി വിസും വിസും ഗച്ഛതി. **തീസു ഠാനേസു നത്ഥി വസ്സച്ഛേദേ ആപത്തീ**തി തേഹി സദ്ധിം ഗച്ഛന്തസ്സേവ നത്ഥി ആപത്തി, തേഹി വിയുജ്ജിത്വാ ഗമനേ പന ആപത്തിയേവ, പവാരേതുഞ്ച ന ലഭതി.

വസ്സം അനുപഗന്തബ്ബട്ഠാനകഥാവണ്ണനാ

൨൦൪. സേയ്യഥാപി പിസാചില്ലികാതി എത്ഥ പിസാചാ എവ **പിസാചില്ലികാ,** പിസാചദാരകാതിപി വദന്തി. **പവിസനദ്വാരം യോജേത്വാ**തി സകവാടബദ്ധമേവ യോജേത്വാ. **പഞ്ചന്നം ഛദനാന**ന്തി തിണപണ്ണഇട്ഠകസിലാസുധാസങ്ഖാതാനം പഞ്ചന്നം ഛദനാനം. ഇദഞ്ച യേഭുയ്യേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം രുക്ഖാദീസു പദരച്ഛദനായപി കുടികായ വസ്സൂപഗമനസ്സ വുത്തത്താ. **ന, ഭിക്ഖവേ, അസേനാസനികേന വസ്സം ഉപഗന്തബ്ബ**ന്തി വചീഭേദം കത്വാ വസ്സൂപഗമനം സന്ധായേവ പടിക്ഖേപോ, ന ആലയകരണവസേന ഉപഗമനം സന്ധായാതി വദന്തി. പാളിയം പന അവിസേസേന വുത്തത്താ അട്ഠകഥായഞ്ച ദുതിയപാരാജികസംവണ്ണനായം (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൯൪) "വസ്സം ഉപഗച്ഛന്തേന ഹി നാലകപടിപദം പടിപന്നേനപി പഞ്ചന്നം ഛദനാനം അഞ്ഞതരേന ഛന്നേയേവ സദ്വാരബന്ധേ സേനാസനേ ഉപഗന്തബ്ബം. തസ്മാ വസ്സകാലേ സചേ സേനാസനം ലഭതി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോ ചേ ലഭതി, ഹത്ഥകമ്മം പരിയേസിത്വാപി കാതബ്ബം. ഹത്ഥകമ്മം അലഭന്തേന സാമമ്പി കാതബ്ബം, ന ത്വേവ അസേനാസനികേന വസ്സം ഉപഗന്തബ്ബ"ന്തി ദള്ഹം കത്വാ വുത്തത്താ അസേനാസനികസ്സ നാവാദിം വിനാ അഞ്ഞത്ഥ ആലയോ ന വട്ടതീതി അമ്ഹാകം ഖന്തി. നാവാസത്ഥവജേസുയേവ ഹി "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, നാവായ വസ്സം ഉപഗന്തു"ന്തിആദിനാ സതി അസതി വാ സേനാസനേ വസ്സൂപഗമനസ്സ വിസും അനുഞ്ഞാതത്താ "ന, ഭിക്ഖവേ, അസേനാസനികേന വസ്സം ഉപഗന്തബ്ബ"ന്തി അയം പടിക്ഖേപോ തത്ഥ ന ലബ്ഭതീതി അസതി സേനാസനേ ആലയവസേനപി നാവാദീസു ഉപഗമനം വുത്തം. **ടങ്കിതമഞ്ചോ** നാമ ദീഘേ മഞ്ചപാദേ മജ്ഝേ വിജ്ഝിത്വാ അടനിയോ പവേസേത്വാ കതോ മഞ്ചോ. തസ്സ ഇദം ഉപരി ഇദം ഹേട്ഠാതി നത്ഥി, പരിവത്തേത്വാ അത്ഥതോപി താദിസോവ ഹോതി, തം സുസാനേ

ദേവട്ഠാനേ ച ഠപേന്തി, ചതുന്നം പാസാണാനം ഉപരി പാസാണം അത്ഥരിത്വാ കതം ഗേഹമ്പി "ടങ്കിതമഞ്ചോ"തി വുച്ചതി.

വസ്സം അനുപഗന്തബ്ബട്ഠാനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അധമ്മികകതികകഥാവണ്ണനാ

൨൦൮. തസ്സാ ലക്ഖണം മഹാവിഭങ്ഗേ വുത്തന്തി ചതുത്ഥപാരാജികസംവണ്ണനായം "യോ ഇമമ്ഹാ ആവാസാ പഠമം പക്കമിസ്സതി, തം മയം അരഹാതി ജാനിസ്സാമാ"തി (പാരാ॰ ൨൨൮) ഏത്ഥ ദസ്സിതം അധമ്മികകതികവത്തലക്ഖണം സന്ധായ വദതി, പരതോപി സേനാസനക്ഖന്ധകവണ്ണനായം അധമ്മികം കതികവത്തം ആവി ഭവിസ്സതിയേവ.

പടിസ്സവദുക്കടാപത്തികഥാവണ്ണനാ

൨൦൭. യസ്മാ നാനാസീമായം ദ്വീസു ആവാസേസു വസ്സം വസന്തസ്സ ദുതിയേ "വസാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ പഠമസേനാസനഗ്ഗാഹോ പടിപ്പസ്സമ്ഭതി, പുന പഠമേയേവ "വസാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ദുതിയോ പടിപ്പസ്സമ്ഭതി, തസ്മാ **"തസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ പുരിമികാ ച ന പഞ്ഞായതീ"**തി വുത്തം. പടിസ്സവസ്സ വിസംവാദനപച്ചയാ ഹോന്തമ്പി ദുക്കടം സതിയേവ പടിസ്സവേ ഹോതീതി ആഹ **"തസ്സ തസ്സ പടിസ്സവേ ദുക്കട"**ന്തി. തേനേവാഹ **"തഞ്ച ഖോ…പേ॰… പച്ഛാ വിസംവാദനപച്ചയാ"**തി.

അകരണീയോതി സത്താഹകരണീയേന അകരണീയോ. **സകരണീയോ**തി സത്താഹകരണീയേനേവ സകരണീയോ. യദി ഏവം "സത്താഹകരണീയേന അകരണീയോ സകരണീയോ"തി ച കസ്മാ ന വുത്തന്തി? "അകരണീയോ"തി വുത്തേപി സത്താഹകരണീയേന സകരണീയാകരണീയതാ വിഞ്ഞായതീതി കത്വാ ന വുത്തം. യദി ഏവം പരതോ "സത്താഹകരണീയേന പക്കമതീ"തി വാരദ്വയേപി "സകരണീയോ പക്കമതീ"തി ഏത്തകമേവ കസ്മാ ന വുത്തന്തി? വുച്ചതേ - തത്ഥ "സത്താഹകരണീയേനാ"തി അവത്വാ "സകരണീയോ പക്കമതീ"തി വുത്തേ സോ തം സത്താഹം ബഹിദ്ധാ വീതിനാമേതീതി ന സക്കാ വത്തുന്തി "സത്താഹകരണീയേന പക്കമതീ"തി വുത്തം. ഏവഞ്ഹി വുത്തേ സത്താഹസ്സ അധികതത്താ സോ തം സത്താഹം ബഹി വീതിനാമേതീതി സക്കാ വത്തും.

ഏത്ഥ ച ആദിമ്ഹി ചത്താരോ വാരാ നിരപേക്ഖഗമനം സന്ധായ വുത്താ, തത്ഥാപി പുരിമാ ദ്വേ വാരാ വസ്സം അനുപഗതസ്സ വസേന വുത്താ, പച്ഛിമാ പന ദ്വേ വാരാ വസ്സം ഉപഗതസ്സ വസേന, തതോ പരം ദ്വേ വാരാ സാപേക്ഖഗമനം സന്ധായ വുത്താ, തത്ഥാപി പഠമവാരോ സാപേക്ഖസ്സപി സത്താഹകരണീയേന ഗന്ത്വാ തം സത്താഹം ബഹിദ്ധാ വീതിനാമേന്തസ്സ വസ്സച്ഛേദദസ്സനത്ഥം വുത്തോ, ഇതരോ വുത്തനയേനേവ ഗന്ത്വാ അന്തോസത്താഹേ നിവത്തന്തസ്സ വസ്സച്ഛേദാഭാവദസ്സനത്ഥം. "സോ സത്താഹം അനാഗതായ പവാരണായ സകരണീയോ പക്കമതീ"തി അയം പന വാരോ നവമിതോ പട്ഠായ ഗന്ത്വാ സത്താഹം ബഹിദ്ധാ വീതിനാമേന്തസ്സപി വസ്സച്ഛേദാഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്തോ. ഏത്ഥ ച "അകരണീയോ പക്കമതീ"തി ദുതിയവാരസ്സ അനാഗതത്താ നവമിതോ പട്ഠായ ഗച്ഛന്തേനപി സതിയേവ

കരണീയേ ഗന്തബ്ബം, നാസതീതി ദട്ഠബ്ബം. ഇമേ ച സത്ത വാരാ ബഹിദ്ധാ കതഉപോസഥികസ്സ വസേന ആഗതാ, അപരേ സത്ത അന്തോവിഹാരം ഗന്ത്വാ കതഉപോസഥസ്സ വസേനാതി ഏവം പുരിമികായ വസേന ചുദ്ദസ വാരാ വുത്താ, തതോ പരം പച്ഛിമികായ വസേന തേയേവ ചുദ്ദസ വാരാ വുത്താതി ഏവമേതേസം നാനാകരണം വേദിതബ്ബം.

ഇമേഹി പന സബ്ബവാരേഹി വുത്തമത്ഥം സമ്പിണ്ഡേത്വാ ദസ്സേതും **"സോ തദഹേവ അകരണീയോതിആദീസൂ"**തിആദി ആരദ്ധം. **കോ പന വാദോ ദ്വീഹതീഹം വസിത്വാ അന്തോസത്താഹേ നിവത്തന്തസ്സാ**തി വസ്സം ഉപഗന്ത്വാ ദ്വീഹതീഹം വസിത്വാ സത്താഹകരണീയേന ഗന്ത്വാ അന്തോസത്താഹേ നിവത്തന്തസ്സ കോ പന വാദോ, കഥാ ഏവ നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. **അസതിയാ പന വസ്സം ന ഉപേതീ**തി "ഇമസ്മിം വിഹാരേ ഇമം തേമാസം വസ്സം ഉപേമീ"തി വചീഭേദം കത്വാ ന ഉപേതി.

കോമുദിയാ ചാതുമാസിനിയാതി പച്ഛിമകത്തികപുണ്ണമായം. സാ ഹി കുമുദാനം അത്ഥിതായ കോമുദീ, ചതുന്നം വസ്സികാനം മാസാനം പരിയോസാനത്താ "ചാതുമാസിനീ"തി വുച്ചതി. തദാ ഹി കുമുദാനി സുപുപ്ഫിതാനി ഹോന്തി, തസ്മാ കുമുദാനം സമൂഹോ, കുമുദാനി ഏവ വാ **കോമുദാ,** തേ ഏത്ഥ അത്ഥീതി **"കോമുദീ"**തി വുച്ചതി, കുമുദവതീതി വുത്തം ഹോതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

പടിസ്സവദുക്കടാപത്തികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വസ്സൂപനായികക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. പവാരണക്ഖന്ധകം

അഫാസുകവിഹാരകഥാവണ്ണനാ

൨൦൯. പവാരണക്ഖന്ധകേ ആദിതോ ലാപോ **ആലാപോ,** വചനപടിവചനവസേന സമം ലാപോ **സല്ലാപോ. പിണ്ഡായ പടിക്കമേയ്യാ**തി ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പച്ചാഗച്ഛേയ്യ. **അവക്കാരപാതിം ധോവിത്വാ ഉപട്ഠാപേയ്യാ**തി അതിരേകപിണ്ഡപാതം അപനേത്വാ ഠപനത്ഥായ ഏകം സമുഗ്ഗപാതിം ധോവിത്വാ ഠപേയ്യ. **സമുഗ്ഗപാതി** നാമ സമുഗ്ഗപുടസദിസാ പാതി. **അപ്പഹരിതേ**തി അപരൂള്ഹഹരിതേ, യസ്മിം ഠാനേ പിണ്ഡപാതജ്ഝോത്ഥരണേന വിനസ്സനധമ്മാനി തിണാനി നത്ഥി, തസ്മിന്തി അത്ഥോ. തേന നിത്തിണഞ്ച മഹാതിണഗഹനഞ്ച യത്ഥ സകടേനപി ഛഡ്ഡിതേ പിണ്ഡപാതേ തിണാനി ന വിനസ്സന്തി, തഞ്ച ഠാനം പരിഗ്ഗഹിതം ഹോതി. ഭൂതഗാമസിക്ഖാപദസ്സ ഹി അവികോപനത്ഥമേതം വുത്തം. **അപ്പാണകേ**തി നിപ്പാണകേ, പിണ്ഡപാതജ്ഝോത്ഥരണേന മരിതബ്ബപാണകരഹിതേ വാ മഹാഉദകക്ഖന്ധേ. പരിത്തോദകേ ഏവ ഹി ഭത്തപക്ഖേപേന ആലുളിതേ സുഖുമപാണകാ മരന്തി, ന മഹാതളാകാദീസൂതി. പാണകാനുരക്ഖണത്ഥഞ്ഹി ഏതം വുത്തം. **ഓപിലാപേയ്യാ**തി നിമുജ്ജാപേയ്യ.

വച്ചഘടന്തി ആചമനകുമ്ഭീ. **രിത്ത**ന്തി രിത്തകം. **തുച്ഛ**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **അവിസയ്ഹ**ന്തി ഉക്ഖിപിതും അസക്കുണേയ്യം അതിഭാരികം. **ഹത്ഥവികാരേനാ**തി ഹത്ഥസഞ്ഞായ. ഹത്ഥേഹി ഉക്ഖിപനം ഹത്ഥവിലങ്ഘനം. തേനാഹ **"ഹത്ഥുക്ഖേപകേനാ"**തി. അഥ വാ വിലങ്ഘേതി ദേസന്തരം പാപേതി ഏതേനാതി വിലങ്ഘകോ, ഹത്ഥോ ഏവ വിലങ്ഘകോ ഹത്ഥവിലങ്ഘകോ, തേന **ഹത്ഥവിലങ്ഘകേന,** അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസിബ്ബിതഹത്ഥേനാതി വുത്തം ഹോതി. ദ്വേ ഹി ജനാ ഹത്ഥേന ഹത്ഥം സംസിബ്ബേത്വാ ദ്വീസു ഹത്ഥേസു ഠപേത്വാ ഉട്ഠപേന്താ ഹത്ഥവിലങ്ഘകേന ഉട്ഠപേന്തി നാമ. **തിത്ഥിയസമാദാന**ന്തി തിത്ഥിയേഹി സമാദാതബ്ബം.

അഫാസുകവിഹാരകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പവാരണാഭേദകഥാവണ്ണനാ

൨൧൨. ദ്വേമാ , ഭിക്ഖവേ, പവാരണാ ചാതുദ്ദസികാ ച പന്നരസികാ ചാതി ഏത്ഥ പുരിമവസ്സംവുത്ഥാനം പുബ്ബകത്തികപുണ്ണമാ, തേസംയേവ സചേ ഭണ്ഡനകാരകേഹി ഉപദ്ദുതാ പവാരണം പച്ചുക്കഡ്ഢന്തി, അഥ കത്തികമാസസ്സ കാളപക്ഖചാതുദ്ദസോ വാ പച്ഛിമകത്തികപുണ്ണമാ വാ, പച്ഛിമവസ്സംവുത്ഥാനഞ്ച പച്ഛിമകത്തികപുണ്ണമാ ഏവ വാതി ഇമേ തയോ പവാരണദിവസാതി വേദിതബ്ബാ. ഇദഞ്ച പകതിചാരിത്തവസേന വുത്തം, തഥാരൂപപച്ചയേ പന സതി ദ്വിന്നം കത്തികപുണ്ണമാനം പുരിമേസു ചാതുദ്ദസേസുപി പവാരണം കാതും വട്ടതി, തേനേവ മഹാവിഹാരേ ഭിക്ഖൂ ചാതുദ്ദസിയാ പവാരേത്വാ പന്നരസിയാ കായസാമഗ്ഗിം ദേന്തി, ചേതിയഗിരിമഹദസ്സനത്ഥമ്പി അട്ഠമിയാ ഗച്ഛന്തി, തമ്പി ചാതുദ്ദസിയം പവാരേതുകാമാനഞ്ഞേവ ഹോതി.

പവാരണാദാനാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൨൱൩. **സചേ പന വുഡ്ഢതരോ ഹോതീ**തി സചേ പവാരണദായകോ ഭിക്ഖു വുഡ്ഢതരോ ഹോതി. **തേന ച ഭിക്ഖുനാ**തി പവാരണദായകേന ഭിക്ഖുനാ.

അനാപത്തിപന്നരസകകഥാവണ്ണനാ

൨൨൨. പന്നരസകേസു **പവാരിതമത്തേ**തി പവാരിതസമനന്തരം. **അവുട്ഠിതായ പരിസായാ**തി പവാരേത്വാ പച്ഛാ അഞ്ഞമഞ്ഞം കഥേന്തിയാ. **ഏകച്ചായ വുട്ഠിതായാ**തി ഏകച്ചേസു യഥാനിസിന്നേസു ഏകച്ചേസു സകസകട്ഠാനം ഗതേസു. **പുന പവാരിതബ്ബ**ന്തി പുനപി സബ്ബേഹി സമാഗന്ത്വാ പവാരേതബ്ബം. **ആഗച്ഛന്തി സമസമാ, തേസം സന്തികേ പവാരേതബ്ബ**ന്തി ഗതേ അനാനേത്വാ നിസിന്നാനഞ്ഞേവ സന്തികേ പവാരേതബ്ബം. **സബ്ബായ വുട്ഠിതായ പരിസായ ആഗച്ഛന്തി സമസമാ, തേസം സന്തികേ പവാരേതബ്ബ**ന്തി യദി സബ്ബേ വുട്ഠഹിത്വാ ഗതാ സന്നിപാതേതുഞ്ച ന സക്കാ, ഏകച്ചേ സന്നിപാതേത്വാ പവാരേതും വട്ടതി, ഞത്തിം ഠപേത്വാ കത്തബ്ബസങ്ഘകമ്മാഭാവാ വഗ്ഗം ന ഹോതി. ഉപോസഥേപി ഏസേവ നയോ.

പവാരണാഠപനകഥാവണ്ണനാ

൨൩൭. ''നത്ഥി ദിന്ന''ന്തിആദിനയപ്പവത്താ ദസവത്ഥുകാ **മിച്ഛാദിട്ഠി**. ''ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ , ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ''തിആദിനാ സസ്സതുച്ഛേദസങ്ഖാതം അന്തം ഗണ്ഹാതീതി **അന്തഗ്ഗാഹികാ**.

ഭണ്ഡനകാരകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൪൦. **ചതുത്ഥേ കതേ സുണന്തീ**തി ചതുത്ഥേ പന്നരസികുപോസഥേ കതേ അമ്ഹാകം പവാരണം ഠപേസ്സന്തീതി സുണന്തി. **ഏവമ്പി ദ്വേ ചാതുദ്ദസികാ ഹോന്തീ**തി തതിയേന സദ്ധിം ദ്വേ ചാതുദ്ദസികാ ഹോന്തി.

പവാരണാസങ്ഗഹകഥാവണ്ണനാ

൨൪൧. അയം പവാരണാസങ്ഗഹോ ഏകസ്സ ദിന്നോപി സബ്ബേസം ദിന്നോവ ഹോതീതി ആഹ **''ഏകസ്സപി വസേന ദാതബ്ബോ''**തി. **ആഗന്തുകാ തേസം സേനാസനം ഗഹേതും ന ലഭന്തീ**തി സചേപി സട്ഠിവസ്സഭിക്ഖൂ ആഗച്ഛന്തി, തേസം സേനാസനം ഗഹേതും ന ലഭന്തി. **പവാരേത്വാ പന അന്തരാപി ചാരികം പക്കമിതും ലഭന്തീ**തി പവാരണാസങ്ഗഹേ കതേ അന്തരാ പക്കമിതുകാമാ സങ്ഘം സന്നിപാതാപേത്വാ പവാരേതും ലഭന്തി. സേസമേത്ഥ പാളിതോ അട്ഠകഥാതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

പവാരണക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ചമ്മക്ഖന്ധകം

സോണകോളിവിസവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൪൨. ചമ്മക്ഖന്ധകേ **ഉണ്ണപാവാരണന്തി** ഉണ്ണാമയം പാവാരണം. **വിഹാരപച്ഛായായന്തി** വിഹാരപച്ഛന്തേ ഛായായം. വിഹാരസ്സ വഡ്ഢമാനച്ഛായായന്തിപി വദന്തി.

സോണസ്സ പബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ

൨൪൩. സുത്തത്ഥോ പന സുത്തവണ്ണനാതോയേവ ഗഹേതബ്ബോതി ഏത്ഥായം സുത്തവണ്ണനാ. **സീതവനേതി** (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫൫) ഏവംനാമകേ വനേ. തസ്മിം കിര പടിപാടിയാ പഞ്ച ചങ്കമനസതാനി മാപിതാനി, തേസു ഥേരോ അത്തനോ സപ്പായം ചങ്കമനം ഗഹേത്വാ സമണധമ്മം കരോതി. തസ്സ ആരദ്ധവീരിയസ്സ ഹുത്വാ ചങ്കമതോ പാദതലാനി ഭിജ്ജിംസു, ജാണൂഹി ചങ്കമതോ ജാണുകാനിപി ഹത്ഥതലാനിപി ഭിജ്ജിംസു, ഛിദ്ദാനി അഹേസും. ഏവം ആരദ്ധവീരിയോ വിഹരന്തോ ഓഭാസനിമിത്തമത്തകമ്പി ദസ്സേതും നാസക്ഖി. തസ്സ വീരിയേന കിലമിതകായസ്സ ചങ്കമനകോടിയം പാസാണഫലകേ നിസിന്നസ്സ യോ വിതക്കോ ഉദപാദി, തം ദസ്സേതും **"അഥ ഖോ ആയസ്മതോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ആരദ്ധവീരിയാതി** പരിപുണ്ണപഗ്ഗഹിതവീരിയാ. **ന അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചതീതി** "സചേ അഹം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ വാ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ വാ നേയ്യോ വാ, ന മേ ചിത്തം ന വിമുച്ചേയ്യ, അദ്ധാ പന പദപരമോ, യേന മേ ചിത്തം ന മുച്ചതീ"തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ **"സംവിജ്ജന്തി ഖോ പനാ"**തിആദീനി ചിന്തേസി. തത്ഥ **ഭോഗാതി** ഉപയോഗത്ഥേ പച്ചത്തം.

പാതുരഹോസീതി ഥേരസ്സ ചിത്താചാരം ഞത്വാ "അയം സോണോ അജ്ജ സീതവനേ പധാനഭൂമിയം നിസിന്നോ ഇമം വിതക്കം വിതക്കേതി, ഗന്ത്വാസ്സ വിതക്കം സഹോഡ്ഢം ഗണ്ഹിത്വാ വീണോപമകമ്മട്ഠാനം കഥേസ്സാമീ"തി സീതവനേ പാതുരഹോസി. **പഞ്ഞത്തേ ആസനേതി** പധാനികഭിക്ഖൂ അത്തനോ വസനട്ഠാനേ ഓവദിതും ആഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ നിസീദനത്ഥം യഥാലാഭേന ആസനമ്പി പഞ്ഞപേത്വാവ പധാനം കരോന്തി , അഞ്ഞം അലഭമാനാ പുരാണപണ്ണാനി സങ്ഘരിത്വാ ഉപരി സങ്ഘാടിം പഞ്ഞപേന്തി. ഥേരോപി ആസനം പഞ്ഞപേത്വാവ പധാനം അകാസി, തം സന്ധായ വുത്തം "പഞ്ഞത്തേ ആസനേ"തി.

തം കിം മഞ്ഞസീതി സത്ഥാ "ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അവസേസകമ്മട്ഠാനേന അത്ഥോ നത്ഥി, അയം ഗന്ധബ്ബസിപ്പേ ഛേകോ ചിണ്ണവസീ, അത്തനോ വിസയേ കഥിയമാനേ ഖിപ്പമേവ സല്ലക്ഖേസ്സതീ"തി വീണോപമം കഥേതും "തം കിം മഞ്ഞസീ"തിആദിമാഹ. **വീണായ തന്തിസ്സരേ കുസലതാ** നാമ വീണായ വാദനകുസലതാ, സോ ച തത്ഥ കുസലോ. മാതാപിതരോ ഹിസ്സ "അമ്ഹാകം പുത്തോ അഞ്ഞം സിപ്പം സിക്ഖന്തോ കായേന കിലമിസ്സതി, ഇദം പന ആസനേ നിസിന്നേനേവ സക്കാ ഉഗ്ഗണ്ഹിതു"ന്തി ഗന്ധബ്ബസിപ്പമേവ ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസും. തസ്സ -

"സത്ത സരാ തയോ ഗാമാ, മുച്ഛനാ ഏകവീസതി;
ഠാനാ ഏകൂനപഞ്ഞാസ, ഇച്ചേതേ സരമണ്ഡലാ"തി. -

ആദികം ഗന്ധബ്ബസിപ്പം സബ്ബമേവ പഗുണം അഹോസി. **അച്ചായതാതി** അതിആയതാ ഖരമുച്ഛനാ. **സരവതീതി** സരസമ്പന്നാ. **കമ്മഞ്ഞാതി** കമ്മക്ഖമാ കമ്മയോഗ്ഗാ. **അതിസിഥിലാതി** മന്ദമുച്ഛനാ. **സമേ ഗുണേ പതിട്ഠിതാതി** മജ്ഝിമേ സരേ ഠപേത്വാ മുച്ഛിതാ.

അച്ചാരദ്ധന്തി അതിഗാള്ഹം. **ഉദ്ധച്ചായ സംവത്തതീതി** ഉദ്ധതഭാവായ സംവത്തതി. **അതിലീനന്തി** അതിസിഥിലം. **കോസജ്ജായാതി** കുസീതഭാവത്ഥായ. **വീരിയസമഥം അധിട്ഠാഹീതി** വീരിയസമ്പയുത്തം സമഥം അധിട്ഠാഹി, വീരിയം സമഥേന യോജേഹീതി അത്ഥോ. **ഇന്ദ്രിയാനഞ്ച സമതം അധിട്ഠാഹീതി** സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം സമതം സമഭാവം അധിട്ഠാഹി. തത്ഥ സദ്ധം പഞ്ഞായ, പഞ്ഞഞ്ച സദ്ധായ, വീരിയം സമാധിനാ, സമാധിഞ്ച വീരിയേന യോജയതാ ഇന്ദ്രിയാനം സമതാ അധിട്ഠിതാ നാമ ഹോതി. സതി പന സബ്ബത്ഥികാ, സാ സദാപി ബലവതീയേവ വട്ടതി. തഞ്ച പന നേസം യോജനാവിധാനം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൬൨-൬൨) ആഗതനയേന വേദിതബ്ബം. **തത്ഥ ച നിമിത്തം ഗണ്ഹാഹീതി** തസ്മിഞ്ച സമഭാവേ സതി യേന ആദാസേ മുഖബിമ്ബേനേവ നിമിത്തേന ഉപ്പജ്ജിതബ്ബം, തം സമഥനിമിത്തം വിപസ്സനാനിമിത്തം മഗ്ഗനിമിത്തം ഫലനിമിത്തഞ്ച ഗണ്ഹ നിബ്ബത്തേഹീതി ഏവമസ്സ സത്ഥാ അരഹത്തേ പക്ഖിപിത്വാ കമ്മട്ഠാനം കഥേസി.

തത്ഥ ച നിമിത്തം അഗ്ഗഹേസീതി സമഥനിമിത്തഞ്ച വിപസ്സനാനിമിത്തഞ്ച അഗ്ഗഹേസി. **ഏകോതി** അസഹായോ. **വൂപകട്ഠോതി** വത്ഥുകാമേഹി ച കിലേസകാമേഹി ച കായേന ചേവ ചിത്തേന ച വൂപകട്ഠോ. **അപ്പമത്തോതി** കമ്മട്ഠാനേ സതിം അവിജഹന്തോ. **ആതാപീതി** കായികചേതസികവീരിയാതാപേന ആതാപോ. ആതപ്പതി കിലേസേഹീതി ആതാപോ, വീരിയം. **പഹിതത്തോതി** കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖതായ പേസിതത്തോ വിസ്സട്ഠഅത്തഭാവോ, നിബ്ബാനേ വാ പേസിതചിത്തോ. **ന ചിരസ്സേവാതി** കമ്മട്ഠാനാരമ്ഭതോ ന ചിരേനേവ. **അഞ്ഞതരോതി** ഏകോ. **അരഹതന്തി** ഭഗവതോ സാവകാനം അരഹന്താനം അബ്ഭന്തരോ ഏകോ മഹാസാവകോ അഹോസീതി അത്ഥോ.

൨൪൪. വുസിതവാതി വുത്ഥബ്രഹ്മചരിയവാസോ. **കതകരണീയോതി** ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കത്തബ്ബം കത്വാ ഠിതോ. **ഓഹിതഭാരോതി** ഖന്ധഭാരം കിലേസഭാരം അഭിസങ്ഖാരഭാരഞ്ച ഓതാരേത്വാ ഠിതോ. **അനുപ്പത്തസദത്ഥോതി** സദത്ഥോ വുച്ചതി അരഹത്തം, തം പത്തോതി അത്ഥോ. **പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോതി** ഖീണഭവബന്ധനോ. **സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോതി** സമ്മാ ഹേതുനാ കാരണേന ജാനിത്വാ വിമുത്തോ. **ഛ ഠാനാനീതി** ഛ കാരണാനി. **അധിമുത്തോ ഹോതീതി** പടിവിജ്ഝിത്വാ പച്ചക്ഖം കത്വാ ഠിതോ ഹോതി. **നേക്ഖമ്മാധിമുത്തോതിആദി** സബ്ബം അരഹത്തവസേന വുത്തം. അരഹത്തഞ്ഹി സബ്ബകിലേസേഹി നിക്ഖന്തത്താ **നേക്ഖമ്മം,** തേഹേവ പവിവിത്തത്താ **പവിവേകോ,** ബ്യാപജ്ജാഭാവതോ **അബ്യാപജ്ജം,** ഉപാദാനസ്സ ഖയന്തേ ഉപ്പന്നത്താ **ഉപാദാനക്ഖയോ,** തണ്ഹായ ഖയന്തേ ഉപ്പന്നത്താ **തണ്ഹക്ഖയോ,** സമ്മോഹാഭാവതോ **അസമ്മോഹോതി** ച വുച്ചതി.

കേവലം സദ്ധാമത്തകന്തി പടിവേധരഹിതം കേവലം പടിവേധപഞ്ഞായ അസമ്മിസ്സം സദ്ധാമത്തകം. **പടിചയ**ന്തി പുനപ്പുനം കരണേന വഡ്ഢിം. **വീതരാഗത്താ**തി മഗ്ഗപടിവേധേന രാഗസ്സ വിഹതത്തായേവ നേക്ഖമ്മസങ്ഖാതം അരഹത്തം പടിവിജ്ഝിത്വാ സച്ഛികത്വാ ഠിതോ ഹോതി, ഫലസമാപത്തിവിഹാരേന വിഹരതി, തന്നിന്നമാനസോയേവ ഹോതീതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

ലാഭസക്കാരസിലോകന്തി ചതുപച്ചയലാഭഞ്ച തേസംയേവ സുകതഭാവഞ്ച വണ്ണഭണനഞ്ച. **നികാമയമാനോ**തി ഇച്ഛമാനോ പത്ഥയമാനോ. **പവിവേകാധിമുത്തോ**തി "പവിവേകേ അധിമുത്തോ അഹ"ന്തി ഏവം അരഹത്തം ബ്യാകരോതീതി അത്ഥോ.

സീലബ്ബതപരാമാസന്തി സീലഞ്ച വതഞ്ച പരാമസിത്വാ ഗഹിതഗ്ഗഹണമത്തം. **സാരതോ പച്ചാഗച്ഛന്തോ**തി സാരഭാവേന ജാനന്തോ. **അബ്യാപജ്ജാധിമുത്തോ**തി അബ്യാപജ്ജം അരഹത്തം ബ്യാകരോതി. ഇമിനാവ നയേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അപിചേത്ഥ "നേക്ഖമ്മാധിമുത്തോതി ഇമസ്മിംയേവ അരഹത്തം കഥിതം, സേസേസു പഞ്ചസു നിബ്ബാന"ന്തി ഏകേ വദന്തി. അപരേ "അസമ്മോഹാധിമുത്തോതി ഏത്ഥേവ നിബ്ബാനം കഥിതം, സേസേസു അരഹത്ത"ന്തി വദന്തി. അയം പനേത്ഥ സാരോ - "സബ്ബേസ്വേവേതേസു അരഹത്തമ്പി നിബ്ബാനമ്പി കഥിതമേവാ"തി.

ഭുസാതി ബലവന്തോ ദിബ്ബരൂപസദിസാ. **നേവസ്സ ചിത്തം പരിയാദിയന്തീ**തി ഏതസ്സ ഖീണാസവസ്സ ചിത്തം ഗഹേത്വാ ഠാതും ന സക്കോന്തി. കിലേസാ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനാ ചിത്തം ഗണ്ഹന്തി നാമ. **അമിസ്സീകത**ന്തി അമിസ്സകതം. കിലേസാ ഹി ആരമ്മണേന സദ്ധിം ചിത്തം മിസ്സം കരോന്തി, തേസം അഭാവാ അമിസ്സീകതം. **ഠിത**ന്തി പതിട്ഠിതം. **ആനേഞ്ജപ്പത്ത**ന്തി അചലനപ്പത്തം. **വയഞ്ചസ്സാനുപസ്സതീ**തി തസ്സ ചേസ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദമ്പി വയമ്പി പസ്സതി. **ഭുസാ വാതവുട്ഠീ**തി ബലവാ വാതക്ഖന്ധോ. **നേവ നം സങ്കമ്പേയ്യാ**തി ഏകഭാഗേന ചാലേതും ന സക്കുണേയ്യ. **ന സമ്പകമ്പേയ്യാ**തി ഥൂണം വിയ സബ്ബഭാഗതോ കമ്പേതും ന സക്കുണേയ്യ. **ന സമ്പവേധേയ്യാ**തി വേധേത്വാ പവേധേത്വാ പാതേതും ന സക്കുണേയ്യ.

നേക്ഖമ്മം അധിമുത്തസ്സാതി അരഹത്തം പടിവിജ്ഝിത്വാ ഠിതസ്സ. സേസപദേസുപി അരഹത്തമേവ കഥിതം. **ഉപാദാനക്ഖയസ്സ ചാ**തി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **അസമ്മോഹഞ്ച ചേതസോ**തി ചിത്തസ്സ ച അസമ്മോഹം അധിമുത്തസ്സ. **ദിസ്വാ ആയതനുപ്പാദ**ന്തി ആയതനാനം ഉപ്പാദഞ്ച വയഞ്ച ദിസ്വാ. **സമ്മാ ചിത്തം വിമുച്ചതീ**തി സമ്മാ ഹേതുനാ നയേന ഇമായ വിപസ്സനായ പടിപത്തിയാ ഫലസമാപത്തിവസേന ചിത്തം വിമുച്ചതി, നിബ്ബാനാരമ്മണേ അധിമുച്ചതി. അഥ വാ ഇമിനാ ഖീണാസവസ്സ പുബ്ബഭാഗപടിപദാ കഥിതാ. തസ്സ ഹി ആയതനുപ്പാദം ദിസ്വാ ഇമായ വിപസ്സനായ അധിഗതസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ ആനുഭാവേന സബ്ബകിലേസേഹി സമ്മാ ചിത്തം വിമുച്ചതി. ഏവം **തസ്സ സമ്മാ വിമുത്തസ്സ...പേ०... ന വിജ്ജതി**. തത്ഥ **സന്തചിത്തസ്സാ**തി നിബ്ബുതചിത്തസ്സ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

സോണസ്സ പബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സബ്ബനീലികാദിപടിക്ഖേപകഥാവണ്ണനാ

൨൪൬. **അദ്ദാരിട്ഠകവണ്ണാ**തി അഭിനവാരിട്ഠഫലവണ്ണാ. ഉദകേന തിന്തകാകപത്തവണ്ണാതിപി വദന്തി.

അജ്ഝാരാമേ ഉപാഹനപടിക്ഖേപകഥാവണ്ണനാ

൨൪൯. അഭിജീവന്തി ഏതേനാതി **അഭിജീവനികം**. കിന്തം? സിപ്പം. തേനാഹ **"യേന സിപ്പേനാ"**തിആദി.

കട്ഠപാദുകാദിപടിക്ഖേപകഥാവണ്ണനാ

൨൫൧. **ഉണ്ണാഹി കതപാദുകാ**തി ഉണ്ണാലോമമയകമ്ബലേഹി, ഉണ്ണാലോമേഹി ഏവ വാ കതപാദുകാ. **ന, ഭിക്ഖവേ, ഗാവീനം വിസാണേസു ഗഹേതബ്ബ**ന്തിആദീസു "മോക്ഖാധിപ്പായേന വിസാണാദീസു ഗഹേതും വട്ടതീ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

യാനാദിപടിക്ഖേപകഥാവണ്ണനാ

൨൫൩. **അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പുരിസയുത്തം ഹത്ഥവട്ടക**ന്തി ഏത്ഥ "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പുരിസയുത്തം, അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, ഹത്ഥവട്ടക"ന്തി ഏവം പച്ചേകവാക്യപരിസമാപനം അധിപ്പേതന്തി ആഹ **"പുരിസയുത്തം ഇത്ഥിസാരഥി വാ...പേ०... പുരിസാ വാ, വട്ടതിയേവാ"**തി. **പീഠകസിവിക**ന്തി പീഠകയാനം. **പാടങ്കി**ന്തി അന്ദോലികായേതം അധിവചനം.

ഉച്ചാസയനമഹാസയനപടിക്ഖേപകഥാവണ്ണനാ

൨൫൪. **വാളരൂപാനീ**തി ആഹരിമാനി വാളരൂപാനി. "അകപ്പിയരൂപാകുലോ അകപ്പിയമഞ്ചോ പല്ലങ്കോ"തി **സാരസമാസേ** വുത്തം. **"ദീഘലോമകോ മഹാകോജവോ**തി ചതുരങ്ഗുലാധികലോമോ കാളകോജവോ. "ചതുരങ്ഗുലാധികാനി കിര തസ്സ ലോമാനീ"തി വചനതോ ചതുരങ്ഗുലതോ ഹേട്ഠാ വട്ടതീതി വദന്തി. **വാനചിത്രോ ഉണ്ണാമയത്ഥരണോ**തി ഭിത്തിച്ഛേദാദിവസേന വിചിത്രോ ഉണ്ണാമയത്ഥരണോ. **ഘനപുപ്ഫകോ ഉണ്ണാമയത്ഥരണോ**തി ഉണ്ണാമയലോഹിതത്ഥരണോ. **പകതിതൂലികാ**തി രുക്ഖതൂലലതാതൂലപോടകീതൂലസങ്ഖാതാനം തിണ്ണം തൂലാനം അഞ്ഞതരപുണ്ണാ തൂലികാ. **"ഉദ്ദലോമീ**തി ഉഭതോദസം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം. **ഏകന്തലോമീ**തി ഏകതോദസം ഉണ്ണാമയത്ഥരണ"ന്തി **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** (ദീ० നി० അട്ഠ० ൧.൧൫) വുത്തം, **സാരസമാസേ** പന "ഉദ്ദലോമീതി ഏകതോ ഉഗ്ഗതപുപ്ഫം. ഏകന്തലോമീതി ഉഭതോ ഉഗ്ഗതപുപ്ഫ"ന്തി വുത്തം. **"കോസേയ്യകട്ടിസ്സമയ**ന്തി കോസേയ്യകസടമയ"ന്തി **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം. **സുദ്ധകോസേയ്യ**ന്തി രതനപരിസിബ്ബനരഹിതം. **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** പനേത്ഥ "ഠപേത്വാ തൂലികം സബ്ബാനേവ ഗോനകാദീനി രതനപരിസിബ്ബിതാനി വട്ടന്തീ"തി വുത്തം. തത്ഥ "ഠപേത്വാ തൂലിക"ന്തി ഏതേന രതനപരിസിബ്ബനരഹിതാപി തൂലികാ ന വട്ടതീതി ദീപേതി.

“രതനപരിസിബ്ബിതാനി വട്ടന്തീ”തി ഇമിനാ പന യാനി രതനപരിസിബ്ബിതാനി, താനി ഭൂമത്ഥരണവസേന യഥാനുരൂപം മഞ്ചാദീസു ച ഉപനേതും വട്ടതീതി ദീപിതന്തി വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ച വിനയപരിയായം പത്വാ ഗരുകേ ഠാതബ്ബത്താ ഇധ വുത്തനയേനേവേത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. സുത്തന്തികദേസനായം പന ഗഹട്ഠാനമ്പി വസേന വുത്തത്താ തേസം സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം “ഠപേത്വാ തൂലികം…പേ॰… വട്ടന്തീ”തി വുത്തന്തി അപരേ.

അജിനചമ്മേഹീതി അജിനമിഗചമ്മേഹി. താനി കിര ചമ്മാനി സുഖുമതരാനി, തസ്മാ ദുപട്ടതിപട്ടാനി കത്വാ സിബ്ബന്തി. തേന വുത്തം **“അജിനപവേണീ”**തി. ഉത്തരം ഉപരിഭാഗം ഛാദേതീതി **ഉത്തരച്ഛദോ,** വിതാനം, തഞ്ച ലോഹിതവിതാനം ഇധാധിപ്പേതന്തി ആഹ **“ഉപരിബദ്ധേന രത്തവിതാനേനാ”**തി. “രത്തവിതാനേസു ച കാസാവം വട്ടതി, കുസുമ്ഭാദിരത്തമേവ ന വട്ടതീ”തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **മഹാഉപധാനന്തി** പമാണാതിക്കന്തം ഉപധാനം. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൫) “അലോഹിതകാനി ദ്വേപി വട്ടന്തിയേവ, തതോ ഉത്തരി ലഭിത്വാ അഞ്ഞേസം ദാതബ്ബാനി, ദാതും അസക്കോന്തോ മഞ്ചേ തിരിയം അത്ഥരിത്വാ ഉപരി പച്ചത്ഥരണം ദത്വാ നിപജ്ജിതുമ്പി ലഭതീ”തി അവിസേസേന വുത്തം, **സേനാസനക്ഖന്ധകവണ്ണനായം** (ചൂളവ॰ അട്ഠ॰ ൨൯൭) പന “അഗിലാനസ്സ സീസുപധാനഞ്ച പാദുപധാനഞ്ചാതി ദ്വയമേവ വട്ടതി, ഗിലാനസ്സ ബിമ്ബോഹനാനി സന്ഥരിത്വാ ഉപരി പച്ചത്ഥരണം ദത്വാ നിപജ്ജിതുമ്പി വട്ടതീ”തി വുത്തത്താ ഗിലാനോയേവ മഞ്ചേ തിരിയം അത്ഥരിത്വാ നിപജ്ജിതും ലഭതീതി വേദിതബ്ബം.

ഉച്ചാസയനമഹാസയനപടിക്ഖേപകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഗിഹിവികതാനുഞ്ഞാതാദികഥാവണ്ണനാ

൨൫൬. അഭിനിസ്സായ നിസീദിതുന്തി അപസ്സായ നിസീദിതും.

സോണകുടികണ്ണവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൫൭. പപതകേ പബ്ബതേതി ഏത്ഥ “പവത്തേ പബ്ബതേ”തിപി പഠന്തി, പവത്തനാമകേ പബ്ബതേതി അത്ഥോ. **സോണോ ഉപാസകോ**തിആദീസു (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൪൬) നാമേന സോണോ നാമ, തീഹി സരണഗമനേഹി ഉപാസകത്തപടിവേദനേന ഉപാസകോ, കോടിഅഗ്ഘനകസ്സ കണ്ണപിളന്ധനസ്സ ധാരണേന “കോടികണ്ണോ”തി ച വത്തബ്ബേ “കുടികണ്ണോ”തി ഏവം അഭിഞ്ഞാതോ, ന സുകുമാരസോണോതി അധിപ്പായോ. അയഞ്ഹി ആയസ്മതോ മഹാകച്ചാനസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ സാസനേ അഭിപ്പസന്നോ സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠിതോ പപതകേ പബ്ബതേ ഛായൂദകസമ്പന്നേ ഠാനേ വിഹാരം കാരേത്വാ ഥേരം തത്ഥ വസാപേത്വാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠാതി. തേന വുത്തം **“ആയസ്മതോ മഹാകച്ചാനസ്സ ഉപട്ഠാകോ ഹോതീ”**തി.

സോ കാലേന കാലം ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛതി, ഥേരോ ചസ്സ ധമ്മം ദേസേതി, തേന സംവേഗബഹുലോ ധമ്മചരിയായം ഉസ്സാഹജാതോ വിഹരതി. സോ ഏകദാ സത്ഥേന സദ്ധിം വാണിജ്ജത്ഥായ ഉജ്ജേനിം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ അടവിയം സത്ഥേ നിവിട്ഠേ രത്തിയം ജനസമ്ബാധഭയേന ഏകമന്തം അപക്കമ്മ നിദ്ദം ഉപഗഞ്ഛി. സത്ഥോ പച്ചൂസവേലായം ഉട്ഠായ ഗതോ, ന ഏകോപി സോണം പബോധേസി, സബ്ബേ വിസ്സരിത്വാ അഗമിംസു. സോ പഭാതായ രത്തിയാ പബുജ്ഝിത്വാ ഉട്ഠായ കഞ്ചി അപസ്സന്തോ സത്ഥേന ഗതമഗ്ഗം ഗഹേത്വാ സീഘം സീഘം ഗച്ഛന്തോ ഏകം വടരുക്ഖം ഉപഗഞ്ഛി. തത്ഥ അദ്ദസ ഏകം മഹാകായം വിരൂപദസ്സനം ബീഭച്ഛം പുരിസം അട്ഠിതോ മുത്താനി അത്തനോ മംസാനി സയമേവ ഖാദന്തം, ദിസ്വാന “കോസി ത്വ”ന്തി പുച്ഛി. പേതോസ്മി, ഭന്തേതി. കസ്മാ ഏവം കരോസീതി? അത്തനോ പുബ്ബകമ്മേനാതി. കിം പന തം കമ്മന്തി? അഹം പുബ്ബേ ഭാരുകച്ഛനഗരവാസീ കൂടവാണിജോ ഹുത്വാ പരേസം സന്തകം വഞ്ചേത്വാ ഖാദിം, സമണേ ച ഭിക്ഖായ ഉപഗതേ “തുമ്ഹാകം മംസം ഖാദഥാ”തി അക്കോസിം, തേന കമ്മേന ഏതരഹി ഇമം ദുക്ഖം അനുഭവാമീതി. തം സുത്വാ സോണോ അതിവിയ സംവേഗം പടിലഭി.

തതോ പരം ഗച്ഛന്തോ മുഖതോ പഗ്ഘരിതകാളലോഹിതേ ദ്വേ പേതദാരകേ പസ്സിത്വാ തഥേവ പുച്ഛി, തേപിസ്സ അത്തനോ കമ്മം കഥേസും. തേ കിര ഭാരുകച്ഛനഗരേ ദാരകകാലേ ഗന്ധവാണിജ്ജായ ജീവികം കപ്പേന്താ അത്തനോ മാതരി ഖീണാസവേ നിമന്തേത്വാ ഭോജേന്തിയാ ഗേഹം ഗന്ത്വാ “അമ്ഹാകം സന്തകം കസ്മാ സമണാനം ദേസി, തയാ ദിന്നം ഭോജനം ഭുഞ്ജനകസമണാനം മുഖതോ കാളലോഹിതം പഗ്ഘരതൂ”തി അക്കോസിംസു. തേ തേന കമ്മേന നിരയേ പച്ചിത്വാ തസ്സ വിപാകാവസേസേന പേതയോനിയം നിബ്ബത്തിത്വാ തദാ ഇമം ദുക്ഖം അനുഭവന്തി. തമ്പി സുത്വാ സോണോ അതിവിയ സംവേഗജാതോ അഹോസി.

സോ ഉജ്ജേനിം ഗന്ത്വാ തം കരണീയം തീരേത്വാ കുരരഘരം പച്ചാഗതോ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ കതപടിസന്ഥാരോ തമത്ഥം ആരോചേസി. ഥേരോപിസ്സ പവത്തിനിവത്തീസു ആദീനവാനിസംസേ വിഭാവേന്തോ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ഥേരം വന്ദിത്വാ ഗേഹം ഗതോ സായമാസം ഭുഞ്ജിത്വാ സയനം ഉപഗതോ ഥോകംയേവ നിദ്ദായിത്വാ പബുജ്ഝിത്വാ സയനതലേ നിസജ്ജ യഥാസുതം ധമ്മം പച്ചവേക്ഖിതും ആരദ്ധോ. തസ്സ തം ധമ്മം പച്ചവേക്ഖതോ തേ ച പേതത്തഭാവേ അനുസ്സരതോ സംസാരദുക്ഖം അതിവിയ ഭയാനകം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാസി, പബ്ബജ്ജായ ചിത്തം നമി. സോ വിഭാതായ രത്തിയാ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഥേരം ഉപഗന്ത്വാ അത്തനോ അജ്ഝാസയം ആരോചേത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി. തേന വുത്തം **“അഥ ഖോ സോണോ ഉപാസകോ…പേ॰… പബ്ബാജേതു മം, ഭന്തേ, അയ്യോ മഹാകച്ചാനോ”**തി.

തത്ഥ **യഥാ യഥാ**തിആദിപദാനം അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - യേന യേന ആകാരേന അയ്യോ മഹാകച്ചാനോ ധമ്മം ദേസേതി ആചിക്ഖതി പഞ്ഞപേതി പട്ഠപേതി വിവരതി വിഭജതി ഉത്താനിം കരോതി പകാസേതി, തേന തേന മേ ഉപപരിക്ഖതോ ഏവം ഹോതി “യദേതം സിക്ഖത്തയബ്രഹ്മചരിയം ഏകമ്പി ദിവസം അഖണ്ഡം കത്വാ ചരിമകചിത്തം പാപേതബ്ബതായ **ഏകന്തപരിപുണ്ണം,** ഏകദിവസമ്പി കിലേസമലേന അമലീനം കത്വാ ചരിമകചിത്തം പാപേതബ്ബതായ **ഏകന്തപരിസുദ്ധം, സങ്ഖലിഖിതം** ലിഖിതസങ്ഖസദിസം ധോതസങ്ഖസപ്പടിഭാഗം ചരിതബ്ബം, ഇദം ന സുകരം അഗാരം അജ്ഝാവസതാ അഗാരമജ്ഝേ വസന്തേന ഏകന്തപരിപുണ്ണം…പേ॰… ചരിതു”ന്തി.

ഏവം അത്തനോ പരിവിതക്കിതം സോണോ ഉപാസകോ ഥേരസ്സ ആരോചേത്വാ തം പടിപജ്ജിതുകാമോ **"ഇച്ഛാമഹം ഭന്തേ"**തിആദിമാഹ. ഥേരോ പന "ന താവസ്സ ഞാണം പരിപാകം ഗത"ന്തി ഉപധാരേത്വാ ഞാണപരിപാകം ആഗമയമാനോ **"ദുക്കരം ഖോ"**തിആദിനാ പബ്ബജ്ജാഛന്ദം നിവാരേസി. തത്ഥ **ഏകസേയ്യ**ന്തി അദുതിയസേയ്യം. ഏത്ഥ ച സേയ്യാസീസേന "ഏകോ തിട്ഠതി, ഏകോ ഗച്ഛതി, ഏകോ നിസീദതീ"തിആദിനാ നയേന വുത്തം ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു കായവിവേകം ദീപേതി, ന ഏകികാ ഹുത്വാ സയനമത്തം. **ഏകഭത്ത**ന്തി "ഏകഭത്തികോ ഹോതി രത്തൂപരതോ വിരതോ വികാലഭോജനാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൦, ൧൯൪; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൩ അ॰ നി॰ ൩.൭൧) ഏവം വുത്തം വികാലഭോജനാ വിരതിം സന്ധായ വദതി. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മേഥുനവിരതിബ്രഹ്മചരിയം, സിക്ഖത്തയാനുയോഗസങ്ഖാതം സാസനബ്രഹ്മചരിയം വാ. **ഇങ്ഘാ**തി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ. **തത്ഥേവാ**തി ഗേഹേയേവ. **ബുദ്ധാനം സാസനം അനുയുഞ്ജാ**തി നിച്ചസീലഉപോസഥസീലനിയമാദിഭേദം പഞ്ചങ്ഗം അട്ഠങ്ഗം ദസങ്ഗഞ്ച സീലം തദനുരൂപഞ്ച സമാധിപഞ്ഞാഭാവനം അനുയുഞ്ജ. ഏതഞ്ഹി ഉപാസകേന പുബ്ബഭാഗേ അനുയുഞ്ജിതബ്ബം ബുദ്ധസാസനം നാമ. തേനാഹ **"കാലയുത്തം ഏകസേയ്യം ഏകഭത്തം ബ്രഹ്മചരിയ"**ന്തി.

തത്ഥ **കാലയുത്ത**ന്തി ചാതുദ്ദസീപഞ്ചദ്ദസീഅട്ഠമീപാടിഹാരികപക്ഖസങ്ഖാതേന കാലേന യുത്തം, യഥാവുത്തകാലേ വാ തുയ്ഹം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ യുത്തം പതിരൂപം സക്കുണേയ്യം, ന സബ്ബകാലം സബ്ബന്തി അധിപ്പായോ . സബ്ബമേതം ഞാണസ്സ അപരിപക്കത്താ തസ്സ കാമാനം ദുപ്പഹാനതായ സമ്മാ പടിപത്തിയം യോഗ്യം കാരാപേതും വദതി, ന പബ്ബജ്ജാഛന്ദം നിവാരേതും. **പബ്ബജ്ജാഭിസങ്ഖാരോ**തി പബ്ബജിതും ആരമ്ഭോ ഉസ്സാഹോ. **പടിപ്പസ്സമ്ഭീ**തി ഇന്ദ്രിയാനം അപരിപക്കത്താ സംവേഗസ്സ ച നാതിതിക്ഖഭാവതോ വൂപസമി. കിഞ്ചാപി പടിപ്പസ്സമ്ഭി, ഥേരേന വുത്തവിധിം പന അനുതിട്ഠന്തോ കാലേന കാലം ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ പയിരുപാസന്തോ ധമ്മം സുണാതി. തസ്സ വുത്തനയേനേവ ദുതിയമ്പി പബ്ബജ്ജായ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജി, ഥേരസ്സ ച ആരോചേസി, ദുതിയമ്പി ഥേരോ പടിക്ഖിപി. തതിയവാരേ പന ഞാണസ്സ പരിപക്കഭാവം ഞത്വാ "ഇദാനി നം പബ്ബാജേതും കാലോ"തി ഥേരോ പബ്ബാജേസി, പബ്ബജിതഞ്ച തം തീണി സംവച്ഛരാനി അതിക്കമിത്വാ ഗണം പരിയേസിത്വാ ഉപസമ്പാദേസി. തം സന്ധായ വുത്തം **"ദുതിയമ്പി ഖോ സോണോ...പേ॰... ഉപസമ്പാദേസീ"**തി.

തത്ഥ **അപ്പഭിക്ഖുകോ**തി കതിപയഭിക്ഖുകോ. തദാ കിര ഭിക്ഖൂ യേഭുയ്യേന മജ്ഝിമദേസേയേവ വസിംസു, തസ്മാ തത്ഥ കതിപയാ ഏവ അഹേസും . തേ ച ഏകസ്മിം ഗാമേ ഏകോ, ഏകസ്മിം നിഗമേ ദ്വേതി ഏവം വിസും വിസും വസിംസു. **കിച്ഛേനാ**തി ദുക്ഖേന. **കസിരേനാ**തി ആയാസേന. **തതോ തതോ**തി തസ്മാ തസ്മാ ഗാമനിഗമാദിതോ. ഥേരേന ഹി കതിപയേ ഭിക്ഖൂ ആനേത്വാ അഞ്ഞേസു ആനീയമാനേസു പുബ്ബേ ആനീതാ കേനചിദേവ കരണീയേന പക്കമിംസു, കഞ്ചി കാലം ആഗമേത്വാ പുന തേസു ആനീയമാനേസു ഇതരേ പക്കമിംസു. ഏവം പുനപ്പുനം ആനയനേന സന്നിപാതോ ചിരേനേവ അഹോസി. ഥേരോപി തദാ ഏകവിഹാരീ അഹോസി. തേന വുത്തം **"തിണ്ണം വസ്സാനം...പേ॰... സന്നിപാതാപേത്വാ"**തി.

വസ്സംവുത്ഥസ്സാതി വസ്സം ഉപഗന്ത്വാ വുസിതവതോ. **ഏദിസോ ച ഏദിസോ ചാ**തി ഏവരൂപോ ച ഏവരൂപോ ച. "ഏവരൂപായ നാമ രൂപകായസമ്പത്തിയാ സമന്നാഗതോ, ഏവരൂപായ ധമ്മകായസമ്പത്തിയാ സമന്നാഗതോ"തി **സുതോയേവ മേ സോ ഭഗവാ. ന ച മയാ സമ്മുഖാ ദിട്ഠോ**തി ഏത്ഥ പന പുഥുജ്ജനസദ്ധായ ഏവ ആയസ്മാ സോണോ ഭഗവന്തം ദട്ഠുകാമോ അഹോസി. അപരഭാഗേ പന സത്ഥാരാ സദ്ധിം ഏകഗന്ധകുടിയം വസിത്വാ പച്ചൂസസമയം അജ്ഝിട്ഠോ സോളസ അട്ഠകവഗ്ഗിയാനി സത്ഥു സമ്മുഖാ അട്ഠിം കത്വാ മനസി കത്വാ സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ അത്ഥധമ്മപടിസംവേദീ ഹുത്വാ ഭണന്തോ ധമ്മുപസഞ്ഹിതപാമോജ്ജാദിമുഖേന സമാഹിതോ സരഭഞ്ഞപരിയോസാനേ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ അനുപുബ്ബേന അരഹത്തം പാപുണി. ഏതദത്ഥമേവ ഹിസ്സ ഭഗവതാ അത്തനാ സദ്ധിം ഏകഗന്ധകുടിയം വാസോ ആണത്തോതി വദന്തി.

കേചി പനാഹു "ന ച മയാ സമ്മുഖാ ദിട്ഠോതി ഇദം രൂപകായദസ്സനമേവ സന്ധായ വുത്തം. ആയസ്മാ ഹി സോണോ പബ്ബജിത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഘടേന്തോ വായമന്തോ അനുപസമ്പന്നോവ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഉപസമ്പജ്ജിത്വാ 'ഉപാസകാപി സോതാപന്നാ ഹോന്തി, അഹമ്പി സോതാപന്നോ, കിമേത്ഥ ചിത്ത'ന്തി ഉപരിമഗ്ഗത്ഥായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അന്തോവസ്സേയേവ ഛളഭിഞ്ഞോ ഹുത്വാ വിസുദ്ധിപവാരണായ പവാരേസി. അരിയസച്ചദസ്സനേന ഭഗവതോ ധമ്മകായോ ദിട്ഠോ നാമ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം 'യോ ഖോ, വക്കലി, ധമ്മം പസ്സതി, സോ മം പസ്സതീ'തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൭). തസ്മാസ്സ ധമ്മകായദസ്സനം പഗേവ സിദ്ധം, പവാരേത്വാ പന രൂപകായം ദട്ഠുകാമോ അഹോസീ"തി.

പാസാദികന്തിആദിപദാനം അത്ഥോ അട്ഠകഥായമേവ വുത്തോ. തത്ഥ **വിസൂകായികവിപ്ഫന്ദിതാന**ന്തി പടിപക്ഖഭൂതാനം ദിട്ഠിചിത്തവിപ്ഫന്ദിതാനന്തി അത്ഥോ. **പാസാദിക**ന്തി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൦) വാ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാകേതുമാലാലങ്കതായ സമന്തപാസാദികായ അത്തനോ സരീരപ്പഭായ സമ്പത്തിയാ രൂപകായദസ്സനബ്യാവടസ്സ ജനസ്സ സബ്ബഭാഗതോ പസാദാവഹം. **പസാദനീയ**ന്തി ദസബലചതുവേസാരജ്ജഛഅസാധാരണഞാണഅട്ഠാരസആവേണികബുദ്ധധമ്മപ്പഭുതിഅപരിമാണഗുണഗണസമന്നാഗതായ ധമ്മകായസമ്പത്തിയാ പരിക്ഖകജനസ്സ പസാദനീയം പസീദിതബ്ബയുത്തം പസാദകം വാ. **സന്തിന്ദ്രിയ**ന്തി ചക്ഖാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയലോലതാവിഗമേന വൂപസന്തപഞ്ചിന്ദ്രിയം. **സന്തമാനസ**ന്തി ഛട്ഠസ്സ മനിന്ദ്രിയസ്സ നിബ്ബിസേവനഭാവൂപഗമനേന വൂപസന്തമാനസം. **ഉത്തമദമഥസമഥം അനുപ്പത്ത**ന്തി ലോകുത്തരപഞ്ഞാവിമുത്തിചേതോവിമുത്തിസങ്ഖാതം ഉത്തമം ദമഥം സമഥഞ്ച അനുപ്പത്വാ അധിഗന്ത്വാ ഠിതം. **ദന്ത**ന്തി സുപരിസുദ്ധകായസമാചാരതായ ഹത്ഥപാദകുക്കുച്ചാഭാവതോ ദവാദിഅഭാവതോ ച കായേന ദന്തം. **ഗുത്ത**ന്തി സുപരിസുദ്ധവചീസമാചാരതായ നിരത്ഥകവാചാഭാവതോ രവാദിഅഭാവതോ ച വാചായ ഗുത്തം. **യതിന്ദ്രിയ**ന്തി സുപരിസുദ്ധമനോസമാചാരതായ അരിയിദ്ധിയോഗേന അബ്യാവടഅപ്പടിസങ്ഖുപേക്ഖാഭാവതോ ച മനിന്ദ്രിയവസേന യതിന്ദ്രിയം. **നാഗ**ന്തി ഛന്ദാദിവസേന അഗമനതോ, പഹീനാനം രാഗാദികിലേസാനം അപുനാഗമനതോ അപച്ചാഗമനതോ കസ്സചിപി ആഗുസ്സ സബ്ബഥാപി അകരണതോ, പുനബ്ഭവസ്സ ച അഗമനതോതി ഇമേഹി കാരണേഹി നാഗം. ഏത്ഥ ച "പാസാദിക"ന്തി ഇമിനാ രൂപകായേന ഭഗവതോ പമാണഭൂതതം ദീപേതി, "പസാദനീയ"ന്തി ഇമിനാ ധമ്മകായേന. "സന്തിന്ദ്രിയ"ന്തിആദിനാ സേസേഹി പമാണഭൂതതം ദീപേതി, തേന ചതുപ്പമാണികേ ലോകസന്നിവാസേ അനവസേസതോ സത്താനം ഭഗവതോ പമാണഭാവോ പകാസിതോതി

വേദിതബ്ബോ. **ഏകവിഹാരേതി** ഏകഗന്ധകുടിയം. ഗന്ധകുടി ഹി ഇധ "വിഹാരോ"തി അധിപ്പേതോ. **വത്ഥുന്തി** വസിതും.

൨൭൫. **അജ്ഝോകാസേ വീതിനാമേത്വാതി** (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൪൬) അജ്ഝോകാസേ നിസജ്ജായ വീതിനാമേത്വാ. "യസ്മാ ഭഗവാ ആയസ്മതോ സോണസ്സ സമാപത്തിസമാപജ്ജനേന പടിസന്ഥാരം കരോന്തോ സാവകസാധാരണാ സബ്ബാ സമാപത്തിയോ അനുലോമപടിലോമം സമാപജ്ജന്തോ ബഹുദേവ രത്തിം അജ്ഝോകാസേ നിസജ്ജായ വീതിനാമേത്വാ പാദേ പക്ഖാലേത്വാ വിഹാരം പാവിസി, തസ്മാ ആയസ്മാപി സോണോ ഭഗവതോ അധിപ്പായം ഞത്വാ തദനുരൂപം സബ്ബാ താ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജന്തോ ബഹുദേവ രത്തിം അജ്ഝോകാസേ നിസജ്ജായ വീതിനാമേത്വാ പാദേ പക്ഖാലേത്വാ വിഹാരം പാവിസീ"തി കേചി വദന്തി. പവിസിത്വാ ച ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതോ ചീവരം തിരോകരണീയം കത്വാപി ഭഗവതോ പാദപസ്സേ നിസജ്ജായ വീതിനാമേസി. **അജ്ഝേസീതി** ആണാപേസി. **പടിഭാതു തം ഭിക്ഖു ധമ്മോ ഭാസിതുന്തി** ഭിക്ഖു തുയ്ഹം ധമ്മോ ഭാസിതും ഉപട്ഠാതു ഞാണമുഖം ആഗച്ഛതു, യഥാസുതം യഥാപരിയത്തം ധമ്മം ഭണാഹീതി അത്ഥോ.

സബ്ബാനേവ അട്ഠകവഗ്ഗികാനീതി അട്ഠകവഗ്ഗഭൂതാനി **കാമസുത്താദീനി** (മഹാനി॰ ൧) സോളസ സുത്താനി. **സരേന അഭാസീതി** സുത്തുസ്സാരണസരേന അഭാസി, സരഭഞ്ഞവസേന കഥേസീതി അത്ഥോ. **സരഭഞ്ഞപരിയോസാനേതി** ഉസ്സാരണാവസാനേ. **സുഗ്ഗഹിതാനീതി** സമ്മാ ഉഗ്ഗഹിതാനി. **സുമനസികതാനീതി** സുട്ഠു മനസി കതാനി. ഏകച്ചോ ഉഗ്ഗഹണകാലേ സമ്മാ ഉഗ്ഗഹേത്വാപി പച്ഛാ സജ്ഝായാദിവസേന മനസികരണകാലേ ബ്യഞ്ജനാനി വാ മിച്ഛാ രോപേതി, പദപച്ഛാഭട്ഠം വാ കരോതി, ന ഏവമയം. ഇമിനാ പന സമ്മദേവ യഥുഗ്ഗഹിതം മനസി കതാനി. തേന വുത്തം "സുമനസികതാനീതി സുട്ഠു മനസി കതാനീ"തി. **സൂപധാരിതാനീതി** അത്ഥതോപി സുട്ഠു ഉപധാരിതാനി. അത്ഥേ ഹി സുട്ഠു ഉപധാരിതേ സക്കാ പാളി സമ്മാ ഉസ്സാരേതും. **കല്യാണിയാപി വാചായ സമന്നാഗതോതി** സിഥിലധനിതാദീനം യഥാവിധാനം വചനേന പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനായ പോരിയാ വാചായ സമന്നാഗതോ. **വിസ്സട്ഠായാതി** വിമുത്തായ. ഏതേനസ്സ വിമുത്തവാദിതം ദസ്സേതി. **അനേലഗലായാതി** ഏലം വുച്ചതി ദോസോ, തം ന പഗ്ഘരതീതി അനേലഗലാ, തായ നിദ്ദോസായാതി അത്ഥോ. അഥ വാ **അനേലഗലായാതി** അനേലായ ച അഗലായ ച, നിദ്ദോസായ അഗലിതപദബ്യഞ്ജനായ അപരിഹീനപദബ്യഞ്ജനായാതി അത്ഥോ. തഥാ ഹി നം ഭഗവാ "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം കല്യാണവാക്കരണാനം യദിദം സോണോ കുടികണ്ണോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൦൬, ൨൨൫) ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി. **അത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനിയാതി** യഥാധിപ്പേതം അത്ഥം ഞാപേതും സമത്ഥായ.

കതിവസ്സോതി സോ കിര മജ്ഝിമവയസ്സ തതിയേ കോട്ഠാസേ ഠിതോ ആകപ്പസമ്പന്നോ ച പരേസം ചിരതരപബ്ബജിതോ വിയ ഖായതി. തം സന്ധായ ഭഗവാ പുച്ഛീതി കേചി, തം അകാരണം. ഏവം സന്തം സമാധിസുഖം അനുഭവിതും യുത്തോ, ഏത്തകം കാലം കസ്മാ പമാദം ആപന്നോസീതി പന അനുയുഞ്ജിതും സത്ഥാ "കതിവസ്സോസീ"തി തം പുച്ഛി. തേനേവാഹ **"കിസ്സ പന ത്വം ഭിക്ഖു ഏവം ചിരം അകാസീ"**തി. തത്ഥ **കിസ്സാതി** കിംകാരണാ. **ഏവം ചിരം അകാസീതി** ഏവം ചിരായി, കേന കാരണേന ഏവം ചിരകാലം പബ്ബജ്ജം അനുപഗന്ത്വാ അഗാരമജ്ഝേ വസീതി അത്ഥോ. **ചിരം ദിട്ഠോ മേതി** ചിരേന ചിരകാലേന മയാ ദിട്ഠോ. **കാമേസൂതി** വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമേസു ച. **ആദീനവോതി** ദോസോ. **അപിചാതി** കാമേസു ആദീനവേ കേനചി പകാരേന ദിട്ഠേപി ന താവാഹം ഘരാവാസതോ നിക്ഖമിതും അസക്ഖിം. കസ്മാ? **സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ,** ഉച്ചാവചേഹി കിച്ചകരണീയേഹി സമുപബ്യൂള്ഹോ അഗാരിയഭാവോ. തേനേവാഹ **"ബഹുകിച്ചോ ബഹുകരണീയോ"**തി.

ഏതമത്ഥം വിദിത്വാതി കാമേസു യഥാഭൂതം ആദീനവദസ്സിനോ ചിത്തം ചിരായിത്വാപി ഘരാവാസേ ന പക്ഖന്ദതി, അഞ്ഞദത്ഥു പദുമപലാസേ ഉദകബിന്ദു വിയ വിനിവത്തതിയേവാതി ഏതമത്ഥം സബ്ബാകാരതോ വിദിത്വാ. **ഇമം ഉദാനന്തി** പവത്തിം നിവത്തിഞ്ച സമ്മദേവ ജാനന്തോ പവത്തിയം തംനിമിത്തേ ച ന കദാചിപി രമതീതി ഇദമത്ഥദീപകം ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി.

തത്ഥ **ദിസ്വാ ആദീനവം ലോകേതി** സബ്ബസ്മിമ്പി സങ്ഖാരലോകേ "അനിച്ചോ ദുക്ഖോ വിപരിണാമധമ്മോ"തിആദീനവം ദോസം പഞ്ഞാചക്ഖുനാ പസ്സിത്വാ. ഏതേന വിപസ്സനാചാരോ കഥിതോ. **ഞത്വാ ധമ്മം നിരൂപധിന്തി** സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗത്താ നിരുപധിം നിബ്ബാനധമ്മം യഥാഭൂതം ഞത്വാ, നിസ്സരണവിവേകാസങ്ഖതാമതസഭാവതോ മഗ്ഗഞാണേന പടിവിജ്ഝിത്വാ. "ദിസ്വാ ഞത്വാ"തി ഇമേസം പദാനം "ഘതം പിവിത്വാ ബലം ഹോതി, സീഹം ദിസ്വാ ഭയം ഹോതി, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൭൧) വിയ ഹേതുഅത്ഥതാ ദട്ഠബ്ബാ. **അരിയോ ന രമതീ പാപേതി** കിലേസേഹി ആരകത്താ അരിയോ സപ്പുരിസോ അണുമത്തേപി പാപേ ന രമതി. കസ്മാ? **പാപേ ന രമതീ സുചീതി** സുവിസുദ്ധകായസമാചാരാദിതായ സുചി സുദ്ധപുഗ്ഗലോ രാജഹംസോ വിയ ഉച്ചാരട്ഠാനേ പാപേ സംകിലിട്ഠധമ്മേ ന രമതി നാഭിനന്ദതി. "പാപോ ന രമതീ സുചി"ന്തിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ - പാപോ പുഗ്ഗലോ സുചിം അനവജ്ജം വോദാനധമ്മം ന രമതി, അഞ്ഞദത്ഥു ഗാമസൂകരാദയോ വിയ ഉച്ചാരട്ഠാനം അസുചിം സംകിലേസധമ്മംയേവ രമതീതി പടിപക്ഖതോ ദേസനം പരിവത്തേതി.

സോണകുടികണ്ണവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨൭൬. **കാളസീഹോതി** കാളമുഖവാനരജാതി. സേസമേത്ഥ പാളിതോ അട്ഠകഥാതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

ചമ്മക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഭേസജ്ജക്ഖന്ധകം

പഞ്ചഭേസജ്ജാദികഥാവണ്ണനാ

൨൬൦. ഭേസജ്ജക്ഖന്ധകേ **നച്ഛാദേന്തീ**തി രുചിം ന ഉപ്പാദേന്തി.

൨൬൨. **സുസുകാ**തി സമുദ്ദേ ഭവാ ഏകാ മച്ഛജാതി. കുമ്ഭീലാതിപി വദന്തി. **സംസട്ഠ**ന്തി പരിസ്സാവിതം. **തേലപരിഭോഗേനാ**തി സത്താഹകാലികപരിഭോഗം സന്ധായ വുത്തം.

൨൬൩. **പിട്ഠേഹീ**തി പിസിതേഹി. **ഉബ്ഭിദം** നാമ ഊസരപംസുമയം.

൨൬൪. **ഛകണ**ന്തി ഗോമയം. **പാകതികചുണ്ണം** നാമ അപക്കകസാവചുണ്ണം. തേന ഠപേത്വാ ഗന്ധചുണ്ണം സബ്ബം വട്ടതീതി വദന്തി.

൨൬൫. **സുവണ്ണഗേരുകോ**തി സുവണ്ണതുത്ഥാദി. **അഞ്ജനൂപപിസന**ന്തി അഞ്ജനത്ഥായ ഉപപിസിതബ്ബം യം കിഞ്ചി ചുണ്ണജാതം.

൨൬൭. **സാമം ഗഹേത്വാ**തി ഏത്ഥ സപ്പദട്ഠസ്സ അത്ഥായ അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ ഗഹിതമ്പി സാമം ഗഹിതസങ്ഖമേവ ഗച്ഛതീതി വേദിതബ്ബം.

൨൬൮. **ഘരദിന്നകാബാധോ** നാമ വസീകരണത്ഥായ ഘരണിയാ ദിന്നഭേസജ്ജസമുട്ഠിതോ ആബാധോ. തേനാഹ **"വസീകരണപാണകസമുട്ഠിതരോഗോ"**തി. **ഘര**-സദ്ദോ ചേത്ഥ അഭേദേന ഘരണിയാ വത്തമാനോ അധിപ്പേതോ. **"അകടയൂസേനാ**തി അനഭിസങ്ഖതേന മുഗ്ഗയൂസേന. **കടാകടേനാ**തി മുഗ്ഗേ പചിത്വാ അചാലേത്വാവ പരിസ്സാവിതേന മുഗ്ഗസൂപേനാ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

ഗുളാദിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൨൭൨. **ഗുളകരണ**ന്തി ഗുളകരണട്ഠാനം, ഉച്ഛുസാലന്തി വുത്തം ഹോതി.

൨൭൪. **അവിസ്സത്ഥാ**തി സാസങ്കാ.

൨൭൦. **അപ്പമത്തകേപി പവാരേന്തീ**തി അപ്പമത്തകേപി ഗഹിതേ പവാരേന്തി, "ബഹുമ്ഹി ഗഹിതേ അഞ്ഞേസം നപ്പഹോതീ"തി മഞ്ഞമാനാ അപ്പമത്തകം ഗഹേത്വാ പവാരേന്തീതി അധിപ്പായോ. **പടിസങ്ഖാപി പടിക്ഖിപന്തീ**തി "ദിവാ ഭോജനത്ഥായ ഭവിസ്സതീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാപി പടിക്ഖിപന്തി.

൨൭൮. സമ്ബാധേ ദഹനകമ്മം പടിക്ഖേപാഭാവോ വട്ടതി.

൨൮൦. **ഉഭതോപസന്നാ**തി ഉഭയതോ പസന്നാ. **മാഘാതോ**തി "മാ ഘാതേഥ പാണിനോ"തി ഏവം മാഘാതഘോസിതദിവസോ.

യാഗുമധുഗോളകാദികഥാവണ്ണനാ

൨൭൫. **മധുഗോളകന്തി** സക്കരാദിസംയുത്തപൂവം. **ആയും ദേതീ**തി ആയുദാനം ദേതി. **വണ്ണന്തി** സരീരവണ്ണം. **സുഖന്തി** കായികചേതസികസുഖം. **ബലന്തി** സരീരഥാമം. **പടിഭാനന്തി** യുത്തമുത്തപടിഭാനം. **വാതം അനുലോമേതീ**തി വാതം അനുലോമേത്വാ ഹരതി. **വത്ഥിം സോധേതീ**തി ധമനിയോ സുദ്ധം കരോതി. **ആമാവസേസം പാചേതീ**തി സചേ ആമാവസേസകം ഹോതി, തം പാചേതി. **അനുപ്പവേച്ഛതീ**തി ദേതി. വാതഞ്ച ബ്യപനേതീതി സമ്ബന്ധിതബ്ബം.

൨൭൬. നനു ച ''പരമ്പരഭോജനേന കാരേതബ്ബോ''തി കസ്മാ വുത്തം. പരമ്പരഭോജനഞ്ഹി പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം അഞ്ഞതരേന നിമന്തിതസ്സ തം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം അഞ്ഞതരം ഭുഞ്ജന്തസ്സ ഹോതി, ഇമേ ച ഭിക്ഖൂ ഭോജ്ജയാഗും പരിഭുഞ്ജിംസു, പഞ്ചസു ഭോജനേസു അഞ്ഞതരന്തി ആഹ **''ഭോജ്ജയാഗുയാ ഹി പവാരണാ ഹോതീ''**തി. യസ്മാ പഞ്ചന്നം ഭോജനാനം അഞ്ഞതരം പടിക്ഖിപന്തസ്സ വുത്താ പവാരണാ ഭോജ്ജയാഗും പടിക്ഖിപന്തസ്സപി ഹോതിയേവ, തസ്മാ ഭോജ്ജയാഗുപി ഓദനഗതികായേവാതി അധിപ്പായോ.

൨൭൮. **സുഖുമോജം പക്ഖിപിംസൂ**തി ''ഭഗവാ പരിഭുഞ്ജിസ്സതീ''തി മഞ്ഞമാനാ പക്ഖിപിംസു.

പാടലിഗാമവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൮൬. **പാടലിഗാമോ**തി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൭൬) ഏവംനാമകോ മഗധരട്ഠേ ഏകോ ഗാമോ. തസ്സ കിര ഗാമസ്സ മാപനദിവസേ ഗാമങ്ഗണട്ഠാനേ ദ്വേ തയോ പാടലങ്കുരാ പഥവിതോ ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ നിക്ഖമിംസു. തേന തം ''പാടലിഗാമോ'' ത്വേവ വോഹരിംസു. **തദവസരീ**തി തം പാടലിഗാമം അവസരി അനുപാപുണി. **പാടലിഗാമികാ**തി പാടലിഗാമവാസിനോ. **ഉപാസകാ**തി തേ കിര ഭഗവതോ പഠമദസ്സനേന കേചി സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠിതാ. തേന വുത്തം ''ഉപാസകാ''തി. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി പാടലിഗാമേ കിര അജാതസത്തുനോ ലിച്ഛവിരാജൂനഞ്ച മനുസ്സാ കാലേന കാലം ഗന്ത്വാ ഗേഹസാമികേ ഗേഹതോ നീഹരിത്വാ മാസമ്പി അഡ്ഢമാസമ്പി വസന്തി. തേന പാടലിഗാമവാസിനോ മനുസ്സാ നിച്ചുപദ്ദുതാ ''ഏതേസഞ്ചേവ ആഗതകാലേ വസനട്ഠാനം ഭവിസ്സതീതി ഏകപസ്സേ ഇസ്സരാനം ഭണ്ഡപടിസാമനട്ഠാനം, ഏകപസ്സേ വസനട്ഠാനം, ഏകപസ്സേ ആഗന്തുകാനം അദ്ധികമനുസ്സാനം, ഏകപസ്സേ ദലിദ്ദാനം കപണമനുസ്സാനം, ഏകപസ്സേ ഗിലാനാനം വസനട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ''തി സബ്ബേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം അഘട്ടേത്വാ വസനപ്പഹോനകം നഗരമജ്ഝേ മഹതിം സാലം കാരേസും, തസ്സ നാമം **ആവസഥാഗാരന്തി**. ആഗന്ത്വാ വസന്തി ഏത്ഥ ആഗന്തുകാതി ആവസഥോ, തദേവ ആഗാരം **ആവസഥാഗാരം**.

തം ദിവസഞ്ച തം നിട്ഠാനം അഗമാസി. തേ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഇട്ഠകകമ്മസുധാകമ്മചിത്തകമ്മാദിവസേന സുപരിനിട്ഠിതം സുസജ്ജിതം ദേവവിമാനസദിസം ദ്വാരകോട്ഠകതോ പട്ഠായ ഓലോകേത്വാ ''ഇദം ആവസഥാഗാരം അതിവിയ മനോരമം സസ്സിരികം, കേന നു ഖോ പഠമം പരിഭുത്തം അമ്ഹാകം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ അസ്സാ''തി ചിന്തേസും, തസ്മിംയേവ ച ഖണേ ''ഭഗവാ തം ഗാമം അനുപ്പത്തോ''തി അസ്സോസും, തേന

തേ ഉപ്പന്നപീതിസോമനസ്സാ "അമ്ഹേഹി ഭഗവാ ഗന്ത്വാപി ആനേതബ്ബോ സിയാ, സോ സയമേവ അമ്ഹാകം വസനട്ഠാനം സമ്പത്തോ, അജ്ജ മയം ഭഗവന്തം ഇധ വസാപേത്വാ പഠമം പരിഭുഞ്ജാപേസ്സാമ, തഥാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ആഗതേ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ആഗതമേവ ഭവിസ്സതി, സത്ഥാരം മങ്ഗലം വദാപേസ്സാമ, ധമ്മം കഥാപേസ്സാമ, ഇതി തീഹി രതനേഹി പരിഭുത്തേ പച്ഛാ അമ്ഹാകം പരേസഞ്ച പരിഭോഗോ ഭവിസ്സതി, ഏവം നോ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതീ"തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ ഏതദത്ഥമേവ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിംസു. തസ്മാ ഏവമാഹംസു **"അധിവാസേതു നോ, ഭന്തേ, ഭഗവാ ആവസഥാഗാര"**ന്തി. **തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൨൯൭-൨൯൮; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൨) കിഞ്ചാപി തം ദിവസമേവ പരിനിട്ഠിതത്താ ദേവവിമാനം വിയ സുസജ്ജിതം സുപടിജഗ്ഗിതം, ബുദ്ധാരഹം പന കത്വാ ന പഞ്ഞത്തം. ബുദ്ധാ ഹി നാമ അരഞ്ഞജ്ഝാസയാ അരഞ്ഞാരാമാ, അന്തോഗാമേ വസേയ്യും വാ നോ വാ, തസ്മാ ഭഗവതോ രുചിം ജാനിത്വാവ പഞ്ഞപേസ്സാമാതി ചിന്തേത്വാ തേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിംസു, ഇദാനി ഭഗവതോ രുചിം ജാനിത്വാ തഥാ പഞ്ഞാപേതുകാമാ യേനാവസഥാഗാരം തേനുപസങ്കമിംസു. **സബ്ബസന്ഥരിം ആവസഥാഗാരം സന്ഥരിത്വാ**തി ഏത്ഥ സന്ഥരണം സന്ഥരി, സബ്ബോ സകലോ സന്ഥരി ഏത്ഥാതി **സബ്ബസന്ഥരി**. അഥ വാ സന്ഥതന്തി സന്ഥരി, സബ്ബം സന്ഥരി സബ്ബസന്ഥരി, തം **സബ്ബസന്ഥരിം**. ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോവായം, യഥാ സബ്ബമേവ സന്ഥതം ഹോതി, ഏവം സന്ഥരിത്വാതി അത്ഥോ. സബ്ബപഠമം താവ "ഗോമയം നാമ സബ്ബമങ്ഗലേസു വട്ടതീ"തി സുധാപരികമ്മകതമ്പി ഭൂമിം അല്ലഗോമയേന ഓപുഞ്ജാപേത്വാ പരിസുക്ഖഭാവം ഞത്വാ യഥാ അക്കന്തട്ഠാനേ പദം പഞ്ഞായതി, ഏവം ചാതുജ്ജാതിയഗന്ധേഹി ലിമ്പേത്വാ ഉപരി നാനാവണ്ണകടസാരകേ സന്ഥരിത്വാ തേസം ഉപരി മഹാപിട്ഠികകോജവേ ആദിം കത്വാ ഹത്ഥത്ഥരണാദീഹി നാനാവണ്ണേഹി അത്ഥരണേഹി സന്ഥരിതബ്ബയുത്തകം സബ്ബോകാസം സന്ഥരാപേസും. തേന വുത്തം "സബ്ബസന്ഥരിം ആവസഥാഗാരം സന്ഥരിത്വാ"തി.

ആസനാനീതി മജ്ഝട്ഠാനേ താവ മങ്ഗലത്ഥമ്ഭം നിസ്സായ മഹാരഹം ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞപേത്വാ തത്ഥ യം യം മുദുകഞ്ച മനോരമഞ്ച പച്ചത്ഥരണം, തം തം അത്ഥരിത്വാ ഉഭതോലോഹിതകം മനുഞ്ഞദസ്സനം ഉപധാനം ഉപദഹിത്വാ ഉപരി സുവണ്ണരജതതാരകവിചിത്തവിതാനം ബന്ധിത്വാ ഗന്ധദാമപുപ്ഫദാമപത്താദാമാദീഹി അലങ്കരിത്വാ സമന്താ ദ്വാദസഹത്ഥേ ഠാനേ പുപ്ഫജാലം കാരേത്വാ തിംസഹത്ഥമത്തം ഠാനം പടസാണിയാ പരിക്ഖിപാപേത്വാ പച്ഛിമഭിത്തിം നിസ്സായ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പല്ലങ്കപീഠഅപസ്സയപീഠമുണ്ഡപീഠാദീനി പഞ്ഞപാപേത്വാ ഉപരി സേതപച്ചത്ഥരണേഹി പച്ചത്ഥരാപേത്വാ സാലായ പാചീനപസ്സം അത്തനോ നിസജ്ജായോഗ്ഗം കാരേസും. തം സന്ധായ വുത്തം "ആസനാനി പഞ്ഞപേത്വാ"തി.

ഉദകമണികന്തി മഹാകുച്ഛികം സമേഖലം ഉദകചാടിം. ഏവം ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ച യഥാരുചിയാ ഹത്ഥപാദേ ധോവിസ്സന്തി, മുഖം വിക്ഖാലേസ്സന്തീതി തേസു തേസു ഠാനേസു മണിവണ്ണസ്സ ഉദകസ്സ പൂരേത്വാ വാസത്ഥായ നാനാപുപ്ഫാനി ചേവ ഉദകവാസചുണ്ണാനി ച പക്ഖിപിത്വാ

കദലിപണ്ണേഹി പിദഹിത്വാ പതിട്ഠപേസും. തേന വുത്തം “ഉദകമണികം പതിട്ഠാപേത്വാ”തി.

തേലപദീപം ആരോപേത്വാതി രജതസുവണ്ണാദിമയദണ്ഡാസു ദണ്ഡദീപികാസു യോനകരൂപകാദീനം ഹത്ഥേ ഠപിതസുവണ്ണരജതാദിമയകപല്ലികാസു ച തേലപദീപേ ജലയിത്വാ. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി ഏത്ഥ പന തേ പാടലിഗാമികഉപാസകാ ന കേവലം ആവസഥാഗാരമേവ, അഥ ഖോ സകലസ്മിമ്പി ഗാമേ വീഥിയോ സജ്ജാപേത്വാ ധജേ ഉസ്സാപേത്വാ ഗേഹദ്വാരേസു പുണ്ണഘടേ ച കദലിആദയോ ച ഠപാപേത്വാ സകലഗാമം ദീപമാലാഹി വിപ്പകിണ്ണതാരകം വിയ കത്വാ “ഖീരപകേ ദാരകേ ഖീരം പായേഥ, ദഹരകുമാരേ ലഹും ലഹും ഭോജേത്വാ സയാപേഥ, ഉച്ചാസദ്ദം മാ കരിത്ഥ, അജ്ജ ഏകരത്തിം സത്ഥാ അന്തോഗാമേ വസിസ്സതി, ബുദ്ധാ നാമ അപ്പസദ്ദകാമാ ഹോന്തീ”തി ഭേരിം ചരാപേത്വാ സയം ദണ്ഡദീപികാ ആദായ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസു.

അഥ ഖോ ഭഗവാ നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന യേന ആവസഥാഗാരം തേനുപസങ്കമീതി “യസ്സ ദാനി, ഭന്തേ, ഭഗവാ കാലം മഞ്ഞതീ”തി ഏവം കിര തേഹി കാലേ ആരോചിതേ ഭഗവാ ലാഖാരസേന തിന്തരത്തകോവിളാരപുപ്ഫവണ്ണം സുരത്തം ദുപട്ടം കത്തരിയാ പദുമം കന്തേന്തോ വിയ, സംവിധായ തിമണ്ഡലം പടിച്ഛാദേന്തോ നിവാസേത്വാ സുവണ്ണപാമങ്ഗേന പദുമകലാപം പരിക്ഖിപന്തോ വിയ, വിജ്ജുലതാസസ്സിരികം കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ രത്തകമ്ബലേന ഗജകുമ്ഭം പരിയോനന്ധന്തോ വിയ, രതനസതുബ്ബേധേ സുവണ്ണഗ്ഘികേ പവാളജാലം ഖിപമാനോ വിയ, മഹതി സുവണ്ണചേതിയേ രത്തകമ്ബലകഞ്ചുകം പടിമുഞ്ചന്തോ വിയ, ഗച്ഛന്തം പുണ്ണചന്ദം രത്തവലാഹകേന പടിച്ഛാദയമാനോ വിയ, കഞ്ചനഗിരിമത്ഥകേ സുപക്കലാഖാരസം പരിസിഞ്ചന്തോ വിയ, ചിത്തകൂടപബ്ബതമത്ഥകം വിജ്ജുലതാജാലേന പരിക്ഖിപന്തോ വിയ ച സചക്കവാളസിനേരുയുഗന്ധരമഹാപഥവിം ചാലേത്വാ ഗഹിതനിഗ്രോധപല്ലവസമാനവണ്ണം രത്തവരപംസുകൂലം പാരുപിത്വാ വനഗഹനതോ കേസരസീഹോ വിയ, ഉദയപബ്ബതകൂടതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ, ബാലസൂരിയോ വിയ ച അത്തനാ നിസിന്നതരുസണ്ഡതോ നിക്ഖമി.

അഥസ്സ കായതോ മേഘമുഖതോ വിജ്ജുകലാപാ വിയ രസ്മിയോ നിക്ഖമിത്വാ സുവണ്ണരസധാരാപരിസേകപിഞ്ജരപത്തപുപ്ഫഫലസാഖാവിടപേ വിയ സമന്തതോ രുക്ഖേ കരിംസു. താവദേവ അത്തനോ അത്തനോ പത്തചീവരമാദായ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഭഗവന്തം പരിവാരേസി. തേ ച നം പരിവാരേത്വാ ഠിതഭിക്ഖൂ ഏവരൂപാ അഹേസും അപ്പിച്ഛാ സന്തുട്ഠാ പവിവിത്താ അസംസട്ഠാ ആരദ്ധവീരിയാ വത്താരോ വചനക്ഖമാ ചോദകാ പാപഗരഹിനോ സീലസമ്പന്നാ സമാധിസമ്പന്നാ പഞ്ഞാസമ്പന്നാ വിമുത്തിസമ്പന്നാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ. തേഹി പരിവാരിതോ ഭഗവാ രത്തകമ്ബലപരിക്ഖിത്തോ വിയ സുവണ്ണക്ഖന്ധോ, രത്തപദുമസണ്ഡമജ്ഝഗതാ വിയ സുവണ്ണനാവാ, പവാളവേദികാപരിക്ഖിത്തോ വിയ സുവണ്ണപാസാദോ വിരോചിത്ഥ. മഹാകസ്സപപ്പമുഖാ പന മഹാഥേരാ മേഘവണ്ണം പംസുകൂലചീവരം പാരുപിത്വാ മണിവമ്മവമ്മിതാ വിയ മഹാനാഗാ പരിവാരയിംസു വീതരാഗാ ഭിന്നകിലേസാ വിജടിതജടാ ഛിന്നബന്ധനാ കുലേ വാ ഗണേ വാ അലഗ്ഗാ.

ഇതി ഭഗവാ സയം വീതരാഗോ വീതരാഗേഹി, വീതദോസോ വീതദോസേഹി, വീതമോഹോ വീതമോഹേഹി , നിത്തണ്ഹോ നിത്തണ്ഹേഹി, നിക്കിലേസോ നിക്കിലേസേഹി, സയം ബുദ്ധോ അനുബുദ്ധേഹി പരിവാരിതോ പത്തപരിവാരിതം വിയ കേസരം, കേസരപരിവാരിതാ വിയ കണ്ണികാ, അട്ഠനാഗസഹസ്സപരിവാരിതോ വിയ ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ, നവുതിഹംസസഹസ്സപരിവാരിതോ വിയ ധതരട്ഠോ ഹംസരാജാ, സേനങ്ഗപരിവാരിതോ വിയ ചക്കവത്തീ, മരുഗണപരിവാരിതോ വിയ സക്കോ ദേവരാജാ, ബ്രഹ്മഗണപരിവാരിതോ വിയ ഹാരിതമഹാബ്രഹ്മാ, താരാഗണപരിവുതോ വിയ പുണ്ണചന്ദോ അസമേന ബുദ്ധവേസേന അപരിമാണേന ബുദ്ധവിലാസേന പാടലിഗാമീനം മഗ്ഗം പടിപജ്ജി.

അഥസ്സ പുരത്ഥിമകായതോ സുവണ്ണവണ്ണാ ഘനബുദ്ധരസ്മിയോ ഉട്ഠഹിത്വാ അസീതിഹത്ഥം ഠാനം അഗ്ഗഹേസും, പച്ഛിമകായതോ ദക്ഖിണപസ്സതോ വാമപസ്സതോ സുവണ്ണവണ്ണാ ഘനരസ്മിയോ ഉട്ഠഹിത്വാ അസീതിഹത്ഥം ഠാനം അഗ്ഗഹേസും, ഉപരികേസന്തതോ പട്ഠായ സബ്ബകേസാവത്തേഹി മോരഗീവവണ്ണാ ഘനബുദ്ധരസ്മിയോ ഉട്ഠഹിത്വാ ഗഗനതലേ അസീതിഹത്ഥം ഠാനം അഗ്ഗഹേസും, ഹേട്ഠാപാദതലേഹി പവാളവണ്ണാ രസ്മിയോ ഉട്ഠഹിത്വാ ഘനപഥവിയം അസീതിഹത്ഥം ഠാനം അഗ്ഗഹേസും, ദന്തതോ അക്ഖീനം സേതട്ഠാനതോ, നഖാനഞ്ച മംസവിനിമുത്തട്ഠാനതോ ഓദാതാ ഘനബുദ്ധരസ്മിയോ ഉട്ഠഹിത്വാ അസീതിഹത്ഥം ഠാനം അഗ്ഗഹേസും, രത്തപീതവണ്ണാനം സമ്ഭിന്നട്ഠാനതോ മഞ്ജിട്ഠവണ്ണാ രസ്മിയോ ഉട്ഠഹിത്വാ അസീതിഹത്ഥം ഠാനം അഗ്ഗഹേസും, സബ്ബത്ഥകമേവ പഭസ്സരാ രസ്മിയോ ഉട്ഠഹിംസു. ഏവം സമന്താ അസീതിഹത്ഥമത്തം ഠാനം ഛബ്ബണ്ണാ ബുദ്ധരസ്മിയോ വിജ്ജോതമാനാ വിപ്ഫന്ദമാനാ വിധാവമാനാ കഞ്ചനദണ്ഡദീപികാഹി നിച്ഛരിത്വാ ആകാസം പക്ഖന്ദമാനാ മഹാപദീപജാലാ വിയ, ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘതോ നിക്ഖന്തവിജ്ജുലതാ വിയ ച ദിസോദിസം പക്ഖന്ദിംസു. യാഹി സബ്ബദിസാഭാഗാ സുവണ്ണചമ്പകപുപ്ഫേഹി വികിരിയമാനാ വിയ, സുവണ്ണഘടതോ നിക്ഖന്തസുവണ്ണരസധാരാഹി ആസിഞ്ചിയമാനാ വിയ, പസാരിതസുവണ്ണപട്ടപരിക്ഖിത്താ വിയ, വേരമ്ഭവാതസമുദ്ധതകിംസുകകണികാരകികിരാതപുപ്ഫചുണ്ണസമോകിണ്ണാ വിയ ചീനപിട്ഠചുണ്ണസമ്പരിരഞ്ജിതാ വിയ ച വിരോചിംസു.

ഭഗവതോപി അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖേപസമുജ്ജലം ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണപടിമണ്ഡിതം സരീരം അബ്ഭമഹികാദിഉപക്കിലേസവിമുത്തം സമുജ്ജലതാരകപഭാസിതം വിയ ഗഗനതലം, വികസിതം വിയ പദുമവനം, സബ്ബപാലിഫുല്ലോ വിയ യോജനസതികോ പാരിച്ഛത്തകോ, പടിപാടിയാ ഠപിതാനം ദ്വത്തിംസചന്ദാനം ദ്വത്തിംസസൂരിയാനം ദ്വത്തിംസചക്കവത്തീനം ദ്വത്തിംസദേവരാജാനം ദ്വത്തിംസമഹാബ്രഹ്മാനം സിരിയാ സിരിം അഭിഭവമാനം വിയ വിരോചിത്ഥ, യഥാ തം ദസഹി പാരമീഹി ദസഹി ഉപപാരമീഹി ദസഹി പരമത്ഥപാരമീഹീതി സമ്മദേവ പരിപൂരിതാഹി സമതിംസായ പാരമീഹി അലങ്കതം കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ദിന്നേന ദാനേന രക്ഖിതേന സീലേന കതേന കല്യാണകമ്മേന ഏകസ്മിം അത്തഭാവേ സമോസരിത്വാ വിപാകം ദാതും ഓകാസം അലഭമാനേന സമ്ബാധപ്പത്തേന വിയ നിബ്ബത്തിതം നാവാസഹസ്സസ്സ ഭണ്ഡം ഏകം നാവം ആരോപനകാലോ

വിയ, സകടസഹസ്സസ്സ ഭണ്ഡം ഏകം സകടം ആരോപനകാലോ വിയ, പഞ്ചവീസതിയാ ഗങ്ഗാനം സമ്ഭിജ്ജ മുഖദ്വാരേ ഏകതോ രാസീഭൂതകാലോ വിയ ച അഹോസി.

ഇമായ ബുദ്ധരസ്മിയാ ഓഭാസമാനസ്സപി ഭഗവതോ പുരതോ അനേകാനി ദണ്ഡദീപികാസഹസ്സാനി ഉക്ഖിപിംസു, തഥാ പച്ഛതോ വാമപസ്സേ ദക്ഖിണപസ്സേ. ജാതിസുമനചമ്പകവനമാലികാരത്തുപ്പലനീലുപ്പലബകുലസിന്ദുവാരാദിപുപ്ഫാനി ചേവ നീലപീതാദിവണ്ണസുഗന്ധഗന്ധചുണ്ണാനി ച ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘവിസ്സട്ഠാ സലിലവുട്ഠിയോ വിയ വിപ്പകിരിംസു. പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയനിഗ്ഘോസാ ചേവ ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണപടിസംയുത്താ ഥുതിഘോസാ ച സബ്ബാ ദിസാ പൂരയമാനാ മുഖരാ വിയ അകംസു. ദേവസുപണ്ണനാഗയക്ഖഗന്ധബ്ബമനുസ്സാനം അക്ഖീനി അമതപാനം വിയ ലഭിംസു. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഠത്വാ പദസഹസ്സേഹി ഗമനവണ്ണം വത്തും വട്ടതി. തത്രിദം മുഖമത്തം (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൨; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൩) -

“ഏവം സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നോ, കമ്പയന്തോ വസുന്ധരം;
അഹേഠയന്തോ പാണാനി, യാതി ലോകവിനായകോ.

“ദക്ഖിണം പഠമം പാദം, ഉദ്ധരന്തോ നരാസഭോ;
ഗച്ഛന്തോ സിരിസമ്പന്നോ, സോഭതേ ദ്വിപദുത്തമോ.

“ഗച്ഛതോ ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, ഹേട്ഠാപാദതലം മുദു;
സമം സമ്ഫുസതേ ഭൂമിം, രജസാനുപലിമ്പതി.

“നിന്നം ഠാനം ഉന്നമതി, ഗച്ഛന്തേ ലോകനായകേ;
ഉന്നതഞ്ച സമം ഹോതി, പഥവീ ച അചേതനാ.

“പാസാണാ സക്ഖരാ ചേവ, കഥലാ ഖാണുകണ്ടകാ;
സബ്ബേ മഗ്ഗാ വിവജ്ജന്തി, ഗച്ഛന്തേ ലോകനായകേ.

“നാതിദൂരേ ഉദ്ധരതി, നാച്ചാസന്നേ ച നിക്ഖിപം;
അഘട്ടയന്തോ നിയ്യാതി, ഉഭോ ജാണൂ ച ഗോപ്ഫകേ.

“നാതിസീഘം പക്കമതി, സമ്പന്നചരണോ മുനി;
ന ചാതിസണികം യാതി, ഗച്ഛമാനോ സമാഹിതോ.

“ഉദ്ധം അധോ തിരിയഞ്ച, ദിസഞ്ച വിദിസം തഥാ;
ന പേക്ഖമാനോ സോ യാതി, യുഗമത്തഞ്ഹി പേക്ഖതി.

“നാഗവിക്കന്തചാരോ സോ, ഗമനേ സോഭതേ ജിനോ;
ചാരു ഗച്ഛതി ലോകഗ്ഗോ, ഹാസയന്തോ സദേവകേ.

“ഉസഭരാജാവ സോഭന്തോ, ചാതുചാരീവ കേസരീ;
തോസയന്തോ ബഹൂ സത്തേ, ഗാമസേട്ഠം ഉപാഗമീ”തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൨; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൩);

വണ്ണകാലോ നാമ കിരേസ. ഏവംവിധേസു കാലേസു ഭഗവതോ സരീരവണ്ണേ വാ ഗുണവണ്ണേ വാ ധമ്മകഥികസ്സ ഥാമോയേവ പമാണം. ചുണ്ണിയപദേഹി ഗാഥാബന്ധേഹി വാ യത്തകം സക്കോതി, തത്തകം വത്തബ്ബം, ''ദുക്കഥിത''ന്തി വാ ''അതിത്ഥേന പക്ഖന്ദോ''തി വാ ന വത്തബ്ബോ. അപരിമാണവണ്ണാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ, തേസം ബുദ്ധാപി അനവസേസതോ വണ്ണം വത്തും അസമത്ഥാ. സകലമ്പി ഹി കപ്പം വദന്താ പരിയോസാപേതും ന സക്കോന്തി, പഗേവ ഇതരാ പജാതി. ഇമിനാ സിരിവിലാസേന അലങ്കതപടിയത്തം പാടലിഗാമം പവിസിത്വാ ഭഗവാ പസന്നചിത്തേന ജനേന പുപ്ഫഗന്ധധൂമവാസചുണ്ണാദീഹി പൂജിയമാനോ ആവസഥാഗാരം പാവിസി. തേന വുത്തം ''അഥ ഖോ ഭഗവാ നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന യേന ആവസഥാഗാരം തേനുപസങ്കമീ''തി.

പാദേ പക്ഖാലേത്വാതി യദിപി ഭഗവതോ പാദേ രജോജല്ലം ന ഉപലിമ്പതി, തേസം പന ഉപാസകാനം കുസലാഭിവുദ്ധിം ആകങ്ഖന്തോ പരേസം ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജനത്ഥം ഭഗവാ പാദേ പക്ഖാലേസി. അപിച ഉപാദിന്നകസരീരം നാമ സീതികാതബ്ബമ്പി ഹോതീതി തദത്ഥമ്പി ഭഗവാ നഹാനപാദധോവനാനി കരോതിയേവ. **ഭഗവന്തംയേവ പുരക്ഖത്വാ**തി ഭഗവന്തം പുരതോ കത്വാ. തത്ഥ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനഞ്ചേവ ഉപാസകാനഞ്ച മജ്ഝേ നിസിന്നോ ഗന്ധോദകേന നഹാപേത്വാ ദുകൂലചുമ്ബടേന വോദകം കത്വാ ജാതിഹിങ്ഗുലകേന മജ്ജിത്വാ രത്തകമ്ബലപലിവേഠിതേ പീഠേ ഠപിതാ രത്തസുവണ്ണഘനപടിമാ വിയ അതിവിയ വിരോചിത്ഥ. അയം പനേത്ഥ പോരാണാനം വണ്ണഭണനമഗ്ഗോ -

''ഗന്ത്വാന മണ്ഡലമാളം, നാഗവിക്കന്തചാരണോ;
ഓഭാസയന്തോ ലോകഗ്ഗോ, നിസീദി വരമാസനേ.

''തഹിം നിസിന്നോ നരദമ്മസാരഥി,
ദേവാതിദേവോ സതപുഞ്ഞലക്ഖണോ;
ബുദ്ധാസനേ മജ്ഝഗതോ വിരോചതി,
സുവണ്ണനേക്ഖം വിയ പണ്ഡുകമ്ബലേ.

''നേക്ഖം ജമ്ബോനദസ്സേവ, നിക്ഖിത്തം പണ്ഡുകമ്ബലേ;
വിരോചതി വീതമലോ, മണി വേരോചനോ യഥാ.

''മഹാസാലോവ സമ്ഫുല്ലോ, മേരുരാജാവലങ്കതോ;
സുവണ്ണയൂപസങ്കാസോ, പദുമോ കോസകോ യഥാ.

''ജലന്തോ ദീപരുക്ഖോവ, പബ്ബതഗ്ഗേ യഥാ സിഖീ;
ദേവാനം പാരിച്ഛത്തോവ, സബ്ബഫുല്ലോ വിരോചഥാ''തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൨; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൭൬);

പാടലിഗാമികേ ഉപാസകേ ആമന്തേസീതി യസ്മാ തേസു ഉപാസകേസു ബഹൂ ജനാ സീലേ പതിട്ഠിതാ, തസ്മാ പഠമം താവ സീലവിപത്തിയാ ആദീനവം പകാസേത്വാ പച്ഛാ സീലസമ്പദായ ആനിസംസം ദസ്സേതും **''പഞ്ചിമേ ഗഹപതയോ''**തിആദിനാ ധമ്മദേസനത്ഥം ആമന്തേസി. തത്ഥ **ദുസ്സീലോ**തി നിസ്സീലോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൪൯; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൨൧൩; ഉദാ॰ അട്ഠ॰

ത്തേ). അഭാവത്ഥോ ഹേത്ഥ **ദു**-സദ്ദോ "ദുപ്പഞ്ഞോ"തിആദീസു വിയ. **സീലവിപന്നോ**തി വിപന്നസീലോ ഭിന്നസംവരോ. ഏത്ഥ ച "ദുസ്സീലോ"തി പദേന പുഗ്ഗലസ്സ സീലാഭാവോ വുത്തോ. സോ പനസ്സ സീലാഭാവോ ദുവിധോ അസമാദാനേന വാ സമാദിന്നസ്സ ഭേദേന വാതി. തേസു പുരിമോ ന തഥാ സാവജ്ജോ, യഥാ ദുതിയോ സാവജ്ജതരോ. യഥാധിപ്പേതാദീനവനിമിത്തം സീലാഭാവം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ ദസ്സേതും **"സീലവിപന്നോ"**തി വുത്തം, തേന "ദുസ്സീലോ"തി പദസ്സ അത്ഥം ദസ്സേതി. **പമാദാധികരണ**ന്തി പമാദകാരണാ. ഇദഞ്ച സുത്തം ഗഹട്ഠാനം വസേന ആഗതം, പബ്ബജിതാനമ്പി പന ലബ്ഭതേവ. ഗഹട്ഠോ ഹി യേന യേന സിപ്പട്ഠാനേന ജീവികം കപ്പേതി യദി കസിയാ യദി വണിജ്ജായ യദി ഗോരക്ഖേന. പാണാതിപാതാദിവസേന പമത്തോ തം തം യഥാകാലം സമ്പാദേതും ന സക്കോതി, അഥസ്സ കമ്മം വിനസ്സതി. മാഘാതകാലേ പാണാതിപാതം പന അദിന്നാദാനാദീനി ച കരോന്തോ ദണ്ഡവസേന മഹതിം ഭോഗജാനിം നിഗച്ഛതി. പബ്ബജിതോ ദുസ്സീലോ പമാദകാരണാ സീലതോ ബുദ്ധവചനതോ ഝാനതോ സത്തഅരിയധനതോ ച ജാനിം നിഗച്ഛതി.

പാപകോ കിത്തിസദ്ദോതി ഗഹട്ഠസ്സ "അസുകോ അസുകകുലേ ജാതോ ദുസ്സീലോ പാപധമ്മോ പരിച്ചത്തഇധലോകപരലോകോ സലാകഭത്തമത്തമ്പി ന ദേതീ"തി ചതുപരിസമജ്ഝേ പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി. പബ്ബജിതസ്സ "അസുകോ നാമ സത്ഥുസാസനേ പബ്ബജിത്വാ നാസക്ഖി സീലാനി രക്ഖിതും, ന ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേതും, വേജ്ജകമ്മാദീഹി ജീവതി, ഛഹി അഗാരവേഹി സമന്നാഗതോ"തി ഏവം പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി.

അവിസാരദോതി ഗഹട്ഠോ താവ "അവസ്സം ബഹൂനം സന്നിപാതട്ഠാനേ കോചി മമ കമ്മം ജാനിസ്സതി, അഥ മം നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സന്തീ"തി വാ, "രാജകുലസ്സ വാ ദസ്സന്തീ"തി സഭയോ ഉപസങ്കമതി, മങ്കുഭൂതോ പത്തക്ഖന്ധോ അധോമുഖോ നിസീദതി, വിസാരദോ ഹുത്വാ കഥേതും ന സക്കോതി. പബ്ബജിതോപി "ബഹൂ ഭിക്ഖൂ സന്നിപതിതാ, അവസ്സം കോചി മമ കമ്മം ജാനിസ്സതി, അഥ മേ ഉപോസഥമ്പി പവാരണമ്പി ഠപേത്വാ സാമഞ്ഞതോ ചാവേത്വാ നിക്കഡ്ഢിസ്സന്തീ"തി സഭയോ ഉപസങ്കമതി, വിസാരദോ ഹുത്വാ കഥേതും ന സക്കോതി. ഏകച്ചോ പന ദുസ്സീലോപി സമാനോ ദപ്പിതോ വിയ വദതി, സോപി അജ്ഝാസയേന മങ്കു ഹോതിയേവ വിപ്പടിസാരീഭാവതോ.

സമ്മൂള്ഹോ കാലം കരോതീതി ദുസ്സീലസ്സ ഹി മരണമഞ്ചേ നിപന്നസ്സ ദുസ്സീല്യകമ്മാനം സമാദായ വത്തിതട്ഠാനാനി ആപാഥമാഗച്ഛന്തി. സോ ഉമ്മീലേത്വാ അത്തനോ പുത്തദാരാദിദസ്സനവസേന ഇധലോകം പസ്സതി, നിമീലേത്വാ ഗതിനിമിത്തുപട്ഠാനവസേന പരലോകം പസ്സതി, തസ്സ ചത്താരോ അപായാ കമ്മാനുരൂപം ഉപട്ഠഹന്തി. സത്തിസതേന പഹരിയമാനോ വിയ അഗ്ഗിജാലായ ആലിങ്ഗിയമാനോ വിയ ച ഹോതി. സോ "വാരേഥ വാരേഥാ"തി വിരവന്തോവ മരതി. തേന വുത്തം "സമ്മൂള്ഹോ കാലം കരോതീ"തി.

കായസ്സ ഭേദാതി ഉപാദിന്നകക്ഖന്ധപരിച്ചാഗാ. **പരം മരണാ**തി തദനന്തരം അഭിനിബ്ബത്തക്ഖന്ധഗ്ഗഹണേ. അഥ വാ **കായസ്സ ഭേദാ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദാ. **പരം മരണാ**തി ചുതിതോ ഉദ്ധം. **അപായ**ന്തിആദി സബ്ബം നിരയവേവചനം. നിരയോ ഹി സഗ്ഗമോക്ഖഹേതുഭൂതാ പുഞ്ഞസങ്ഖാതാ

അയാ അപേതത്താ, സുഖാനം വാ ആയസ്സ ആഗമനസ്സ അഭാവാ അപായോ. ദുക്ഖസ്സ ഗതി പടിസരണന്തി **ദുഗ്ഗതി,** ദോസബഹുലതായ വാ ദുട്ഠേന കമ്മുനാ നിബ്ബത്താ ഗതീതി **ദുഗ്ഗതി**. വിവസാ നിപതന്തി എത്ഥ ദുക്കടകാരിനോതി **വിനിപാതോ,** വിനസ്സന്താ വാ എത്ഥ നിപതന്തി സംഭിജ്ജമാനങ്ഗപച്ചങ്ഗാതി **വിനിപാതോ**. നത്ഥി എത്ഥ അസ്സാദസഞ്ഞിതോ അയോതി **നിരയോ**.

അഥ വാ അപായഗ്ഗഹണേന തിരച്ഛാനയോനിം ദീപേതി. തിരച്ഛാനയോനി ഹി അപായോ സുഗതിതോ അപേതത്താ, ന ദുഗ്ഗതി മഹേസക്ഖാനം നാഗരാജാദീനം സമ്ഭവതോ. ദുഗ്ഗതിഗ്ഗഹണേന പേത്തിവിസയം ദീപേതി. സോ ഹി അപായോ ചേവ ദുഗ്ഗതി ച സുഗതിതോ അപേതത്താ ദുക്ഖസ്സ ച ഗതിഭൂതത്താ, ന തു വിനിപാതോ അസുരസദിസം അവിനിപതിതത്താ. പേതമഹിദ്ധികാനം വിമാനാനിപി നിബ്ബത്തന്തി. വിനിപാതഗ്ഗഹണേന അസുരകായം ദീപേതി. സോ ഹി യഥാവുത്തേനത്ഥേന അപായോ ചേവ ദുഗ്ഗതി ച സബ്ബസമ്പത്തിസമുസ്സയേഹി വിനിപാതത്താ വിനിപാതോതി ച വുച്ചതി. നിരയഗ്ഗഹണേന പന അവീചിആദികം അനേകപ്പകാരം നിരയമേവ ദീപേതി. **ഉപപജ്ജതീ**തി നിബ്ബത്തതി.

ആനിസംസകഥാ വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബാ. അയം പന വിസേസോ - **സീലവാ**തി സമാദാനവസേന സീലവാ. **സീലസമ്പന്നോ**തി പരിസുദ്ധം പരിപുണ്ണഞ്ച കത്വാ സീലസ്സ സമ്പാദനേന സീലസമ്പന്നോ. **ഭോഗക്ഖന്ധ**ന്തി ഭോഗരാസിം. **സുഗതിം സഗ്ഗം ലോക**ന്തി എത്ഥ സുഗതിഗ്ഗഹണേന മനുസ്സഗതിപി സങ്ഗയ്ഹതി, സഗ്ഗഗ്ഗഹണേന ദേവഗതി എവ. തത്ഥ സുന്ദരാ ഗതീതി **സുഗതി,** രൂപാദീഹി വിസയേഹി സുട്ഠു അഗ്ഗോതി **സഗ്ഗോ,** സോ സബ്ബോപി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന **ലോകോ**തി.

പാടലിഗാമികേ ഉപാസകേ ബഹുദേവ രത്തിം ധമ്മിയാ കഥായാതി അഞ്ഞായപി പാളിമുത്തായ ധമ്മകഥായ ചേവ ആവസഥാനുമോദനകഥായ ച. തദാ ഹി ഭഗവാ യസ്മാ അജാതസത്തുനാ തത്ഥ പാടലിപുത്തനഗരം മാപേന്തേന അഞ്ഞാസു ഗാമനിഗമരാജധാനീസു യേ സീലാചാരസമ്പന്നാ കുടുമ്ബികാ, തേ ആനേത്വാ ധനധഞ്ഞാനി ഘരവത്ഥുഖേത്തവത്ഥാദീനി ചേവ പരിഹാരഞ്ച ദാപേത്വാ നിവേസിയന്തി, തസ്മാ പാടലിഗാമികാ ഉപാസകാ ആനിസംസദസ്സാവിതായ വിസേസതോ സീലഗരുകാതി സബ്ബഗുണാനഞ്ച സീലസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ തേസം പഠമം സീലാനിസംസേ പകാസേത്വാ തതോ പരം ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ പഥവോജം ആകഡ്ഢന്തോ വിയ മഹാജമ്ബും മത്ഥകേ ഗഹേത്വാ ചാലേന്തോ വിയ യോജനപ്പമാണം മഹാമധും ചക്കയന്തേന പീളേത്വാ സുമധുരരസം പായമാനോ വിയ ച പാടലിഗാമികാനം ഉപാസകാനം ഹിതസുഖാവഹം പകിണ്ണകകഥം കഥേന്തോപി “ആവാസദാനം നാമേതം ഗഹപതയോ മഹന്തം പുഞ്ഞം, തുമ്ഹാകം ആവാസോ മയാ പരിഭുത്തോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേന പരിഭുത്തോ, മയാ ച ഭിക്ഖുസങ്ഘേന ച പരിഭുത്തേ ധമ്മരതനേനപി പരിഭുത്തോയേവ ഹോതി, എവം തീഹി രതനേഹി പരിഭുത്തേ അപരിമേയ്യോവ വിപാകോ, അപിച ആവാസദാനസ്മിം ദിന്നേ സബ്ബദാനം ദിന്നമേവ ഹോതി, ഭൂമട്ഠകപണ്ണസാലായ വാ സാഖാമണ്ഡപസ്സ വാ സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ കതസ്സ ആനിസംസോ പരിച്ഛിന്ദിതും ന സക്കാ. ആവാസദാനാനുഭാവേന ഹി ഭവേ നിബ്ബത്തമാനസ്സപി സമ്പീളിതഗബ്ഭവാസോ നാമ ന ഹോതി, ദ്വാദസഹത്ഥോ ഓവരകോ വിയസ്സ

മാതുകുച്ഛി അസമ്ബാധോവ ഹോതീ''തി ഏവം നാനാനയവിചിത്തം ബഹും ധമ്മകഥം കഥേത്വാ -

"സീതം ഉണ്ഹം പടിഹന്തി, തതോ വാളമിഗാനി ച;
സരീസപേ ച മകസേ, സിസിരേ ചാപി വുട്ഠിയോ.

"തതോ വാതാതപോ ഘോരോ, സഞ്ജാതോ പടിഹഞ്ഞതി;
ലേണത്ഥഞ്ച സുഖത്ഥഞ്ച, ഝായിതുഞ്ച വിപസ്സിതും.

"വിഹാരദാനം സങ്ഘസ്സ, അഗ്ഗം ബുദ്ധേന വണ്ണിതം;
തസ്മാ ഹി പണ്ഡിതോ പോസോ, സമ്പസ്സം അത്ഥമത്തനോ.

"വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ;
തേസം അന്നഞ്ച പാനഞ്ച, വത്ഥസേനാസനാനി ച.

"ദദേയ്യ ഉജുഭൂതേസു, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
തേ തസ്സ ധമ്മം ദേസേന്തി, സബ്ബദുക്ഖാപനൂദനം;
യം സോ ധമ്മം ഇധഞ്ഞായ, പരിനിബ്ബാതി അനാസവോ''തി. (ചൂളവ॰ ൨൯൫, ൩൧൫) -

ഏവം അയമ്പി ആവാസദാനേ ആനിസംസോ അയമ്പി ആവാസദാനേ ആനിസംസോതി ബഹുദേവ രത്തിം അതിരേകദിയഡ്ഢയാമമ് ആവാസദാനാനിസംസം കഥേസി. തത്ഥ ഇമാ ഗാഥാവ സങ്ഗഹം ആരുള്ഹാ, പകിണ്ണകധമ്മദേസനാ പന സങ്ഗഹം ന ആരോഹതി. **സന്ദസ്സേത്വാ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

അഭിക്കന്താതി അതിക്കന്താ ദ്വേ യാമാ ഗതാ. **യസ്സദാനി തുമ്ഹേ കാലം മഞ്ഞഥാ**തി യസ്സ ഗമനസ്സ തുമ്ഹേ കാലം മഞ്ഞഥ, ഗമനകാലോ തുമ്ഹാകം, ഗച്ഛഥാതി വുത്തം ഹോതി. കസ്മാ പന ഭഗവാ തേ ഉയ്യോജേസീതി? അനുകമ്പായ. തിയാമരത്തിഞ്ഹി നിസീദിത്വാ വീതിനാമേന്താനം തേസം സരീരേ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി ച മഹാ, തസ്സ സയനനിസജ്ജാനം ഓകാസം ലദ്ധും വട്ടതി, ഇതി ഉഭയാനുകമ്പായ ഉയ്യോജേസി.

സുഞ്ഞാഗാരന്തി പാടിയേക്കം സുഞ്ഞാഗാരം നാമ തത്ഥ നത്ഥി. തേ കിര ഗഹപതയോ തസ്സേവ ആവസഥാഗാരസ്സ ഏകപസ്സേ പടസാണിം പരിക്ഖിപാപേത്വാ കപ്പിയമഞ്ചം പഞ്ഞപേത്വാ തത്ഥ കപ്പിയപച്ചത്ഥരണാനി അത്ഥരിത്വാ ഉപരി സുവണ്ണരജതതാരകഗന്ധമാലാദിദാമപടിമണ്ഡിതം വിതാനം ബന്ധിത്വാ ഗന്ധതേലപദീപം ആരോപയിംസു "അപ്പേവ നാമ സത്ഥാ ധമ്മാസനതോ വുട്ഠായ ഥോകം വിസ്സമേതുകാമോ ഇധ നിപജ്ജേയ്യ, ഏവം നോ ഇദം ആവസഥാഗാരം ഭഗവതാ ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി പരിഭുത്തം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതീ''തി. സത്ഥാപി തദേവ സന്ധായ തത്ഥ സങ്ഘാടിം പഞ്ഞപേത്വാ സീഹസേയ്യം കപ്പേസി. തം സന്ധായ വുത്തം "സുഞ്ഞാഗാരം പാവിസീ''തി. തത്ഥ പാദധോവനട്ഠാനതോ പട്ഠായ യാവ ധമ്മാസനാ അഗമാസി, ഏത്തകേ ഠാനേ ഗമനം നിപ്ഫന്നം. ധമ്മാസനം പത്വാ ഥോകം അട്ഠാസി, ഇദം തത്ഥ ഠാനം. ദ്വേ യാമേ ധമ്മാസനേ നിസീദി, ഏത്തകേ ഠാനേ നിസജ്ജാ നിപ്ഫന്നാ. ഉപാസകേ ഉയ്യോജേത്വാ ധമ്മാസനതോ ഓരുയ്ഹ

യഥാവുത്തേ ഠാനേ സീഹസേയ്യം കപ്പേസി . ഏതം ഠാനം ഭഗവതാ ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി പരിഭുത്തം അഹോസീതി.

പാടലിഗാമവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സുനിധവസ്സകാരവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൨൧. സുനിധവസ്സകാരാതി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൨; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൭൬) സുനിധോ ച വസ്സകാരോ ച ദ്വേ ബ്രാഹ്മണാ. **മഗധമഹാമത്താ**തി മഗധരഞ്ഞോ മഹാഅമച്ചാ, മഗധരട്ഠേ വാ മഹാമത്താ, മഹതിയാ ഇസ്സരിയമത്തായ സമന്നാഗതാതി മഗധമഹാമത്താ. **പാടലിഗാമേ നഗരം മാപേന്തീ**തി പാടലിഗാമന്തസങ്ഖാതേ ഭൂമിപ്പദേസേ നഗരം മാപേന്തി, പുബ്ബേ ''പാടലിഗാമോ''തി ലദ്ധനാമം ഠാനം ഇദാനി നഗരം കത്വാ മാപേന്തീതി അത്ഥോ. **വജ്ജീനം പടിബാഹായാ**തി ലിച്ഛവിരാജൂനം ആയമുഖപച്ഛിന്ദനത്ഥം. **വത്ഥൂനീ**തി ഘരവത്ഥൂനി ഘരപതിട്ഠാപനട്ഠാനാനി. **ചിത്താനി നമന്തി നിവേസനാനി മാപേതു**ന്തി രഞ്ഞോ രാജമഹാമത്താനഞ്ച നിവേസനാനി മാപേതും വത്ഥുവിജ്ജാപാഠകാനം ചിത്താനി നമന്തി. തേ കിര അത്തനോ സിപ്പാനുഭാവേന ഹേട്ഠാപഥവിയം തിംസഹത്ഥമത്തേ ഠാനേ ''ഇധ നാഗാനം നിവാസപരിഗ്ഗഹോ, ഇധ യക്ഖാനം, ഇധ ഭൂതാനം നിവാസപരിഗ്ഗഹോ, ഇധ പാസാണോ വാ ഖാണുകോ വാ അത്ഥീ''തി ജാനന്തി, തേ തദാ സിപ്പം ജപ്പിത്വാ താദിസം സാരമ്ഭട്ഠാനം പരിഹരിത്വാ അനാരമ്ഭേ ഠാനേ താഹി വത്ഥുപരിഗ്ഗാഹികാഹി ദേവതാഹി സദ്ധിം മന്തയമാനാ വിയ തംതംഗേഹാനി മാപേന്തി.

അഥ വാ നേസം സരീരേ ദേവതാ അധിമുച്ചിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ നിവേസനാനി മാപേതും ചിത്തം നാമേന്തി. താ ചതൂസു കോണേസു ഖാണുകേ കോട്ടേത്വാ വത്ഥുമ്ഹി ഗഹിതമത്തേ പടിവിഗച്ഛന്തി. സദ്ധാനം കുലാനം സദ്ധാ ദേവതാ തഥാ കരോന്തി, അസ്സദ്ധാനം കുലാനം അസ്സദ്ധാ ദേവതാ ച. കിം കാരണാ? സദ്ധാനഞ്ഹി ഏവം ഹോതി ''ഇധ മനുസ്സാ നിവേസനം മാപേന്താ പഠമം ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിസീദാപേത്വാ മങ്ഗലം വദാപേസ്സന്തി, അഥ മയം സീലവന്താനം ദസ്സനം ധമ്മകഥം പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനം അനുമോദനഞ്ച സോതും ലഭിസ്സാമ, മനുസ്സാദാനം ദത്വാ അമ്ഹാകം പത്തിം ദസ്സന്തീ''തി. അസ്സദ്ധാ ദേവതാപി ''അത്തനോ ഇച്ഛാനുരൂപം തേസം പടിപത്തിം പസ്സിതും കഥഞ്ച സോതും ലഭിസ്സാമാ''തി തഥാ കരോന്തി.

താവതിംസേഹീതി യഥാ ഹി ഏകസ്മിം കുലേ ഏകം പണ്ഡിതം മനുസ്സം, ഏകസ്മിഞ്ച വിഹാരേ ഏകം ബഹുസ്സുതം ഭിക്ഖും ഉപാദായ ''അസുകകുലേ മനുസ്സാ പണ്ഡിതാ, അസുകവിഹാരേ ഭിക്ഖൂ ബഹുസ്സുതാ''തി സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി, ഏവമേവം സക്കം ദേവരാജാനം വിസ്സകമ്മഞ്ച ദേവപുത്തം ഉപാദായ ''താവതിംസാ പണ്ഡിതാ''തി സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ. തേനാഹ ''താവതിംസേഹീ''തി. **സേയ്യഥാപീ**തിആദിനാ ദേവേഹി താവതിംസേഹി സദ്ധിം മന്തേത്വാ വിയ സുനിധവസ്സകാരാ നഗരം മാപേന്തീതി ദസ്സേതി.

യാവതാ അരിയം ആയതനന്തി യത്തകം അരിയമനുസ്സാനം ഓസരണട്ഠാനം നാമ അത്ഥി. **യാവതാ വണിപ്പഥോ**തി യത്തകം വാണിജാനം ആഹടഭണ്ഡസ്സ രാസിവസേനേവ കയവിക്കയട്ഠാനം നാമ, വാണിജാനം വസനട്ഠാനം വാ

അത്ഥി. **ഇദം അഗ്ഗനഗര**ന്തി തേസം അരിയായതനവണിപ്പഥാനം ഇദം നഗരം അഗ്ഗം ഭവിസ്സതി ജേട്ഠകം പാമോക്ഖം. **പുടഭേദന**ന്തി ഭണ്ഡപുടഭേദനട്ഠാനം, ഭണ്ഡഗണ്ഠികാനം മോചനട്ഠാനന്തി വുത്തം ഹോതി. സകലജമ്ബുദീപേ അലദ്ധഭണ്ഡമ്പി ഹി ഇധേവ ലഭിസ്സതി, അഞ്ഞത്ഥ വിക്കയം അഗച്ഛന്തമ്പി ഇധ വിക്കയം ഗച്ഛിസ്സതി, തസ്മാ ഇധേവ പുടം ഭിന്ദിസ്സതീതി അത്ഥോ. ആയന്തി യാനി ചതൂസു ദ്വാരേസു ചത്താരി, സഭായം ഏകന്തി ഏവം ദിവസേ ദിവസേ പഞ്ചസതസഹസ്സാനി തത്ഥ ഉട്ഠഹിസ്സന്തി, താനിസ്സ ഭാവീനി ആയാനി ദസ്സേതി. **അഗ്ഗിതോ വാ**തിആദീസു ച-കാരത്ഥോ **വാ**-സദ്ദോ, അഗ്ഗിനാ ച ഉദകേന ച മിഥുഭേദേന ച നസ്സിസ്സതീതി അത്ഥോ. തസ്സ ഹി ഏകോ കോട്ഠാസോ അഗ്ഗിനാ നസ്സിസ്സതി, നിബ്ബാപേതുമ്പി നം ന സക്ഖിസ്സതി, ഏകം കോട്ഠാസം ഗങ്ഗാ ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സതി, ഏകോ ഇമിനാ അകഥിതം അമുസ്സ, അമുനാ അകഥിതം ഇമസ്സ വദന്താനം പിസുണവാചാനം വസേന ഭിന്നാനം മനുസ്സാനം അഞ്ഞമഞ്ഞഭേദേന വിനസ്സിസ്സതി.

ഏവം വത്വാ ഭഗവാ പച്ചൂസകാലേ ഗങ്ഗാതീരം ഗന്ത്വാ കതമുഖധോവനോ ഭിക്ഖാചാരകാലം ആഗമയമാനോ നിസീദി. സുനിധവസ്സകാരാപി ''അമ്ഹാകം രാജാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉപട്ഠാകോ, സോ അമ്ഹേ ഉപഗതേ പുച്ഛിസ്സതി 'സത്ഥാ കിര പാടലിഗാമം അഗമാസി, കിം തസ്സ സന്തികം ഉപസങ്കമിത്ഥ, ന ഉപസങ്കമിത്ഥാ'തി, 'ഉപസങ്കമിമ്ഹാ'തി ച വുത്തേ 'നിമന്തയിത്ഥ, ന നിമന്തയിത്ഥാ'തി പുച്ഛിസ്സതി, 'ന നിമന്തയിമ്ഹാ'തി ച വുത്തേ അമ്ഹാകം ദോസം ആരോപേത്വാ നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സതി, ഇദഞ്ചാപി മയം അകതട്ഠാനേ നഗരം മാപേമ, സമണസ്സ ഖോ പന ഗോതമസ്സ ഗതഗതട്ഠാനേ കാളകണ്ണിസത്താ പടിക്കമന്തി, തം മയം നഗരമങ്ഗലം വാചാപേസ്സാമാ''തി ചിന്തേത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ നിമന്തയിംസു. തേന വുത്തം **''അഥ ഖോ സുനിധവസ്സകാരാ''**തിആദി. **പുബ്ബണ്ഹസമയ**ന്തി പുബ്ബണ്ഹകാലേ. **നിവാസേത്വാ**തി ഗാമപ്പവേസനനീഹാരേന നിവാസനം നിവാസേത്വാ കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ. **പത്തചീവരമാദായാ**തി പത്തഞ്ച ചീവരഞ്ച ആദിയിത്വാ കായപടിബദ്ധം കത്വാ, ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ.

സീലവന്തേത്ഥാതി സീലവന്തേ ഏത്ഥ അത്തനോ വസനട്ഠാനേ. **സഞ്ഞതേ**തി കായവാചാചിത്തേഹി സഞ്ഞതേ. **താസം ദക്ഖിണമാദിസേ**തി സങ്ഘസ്സ ദിന്നേ ചത്താരോ പച്ചയേ താസം ഘരദേവതാനം ആദിസേയ്യ പത്തിം ദദേയ്യ. **പൂജിതാ പൂജയന്തീ**തി ''ഇമേ മനുസ്സാ അമ്ഹാകം ഞാതകാപി ന ഹോന്തി, തഥാപി നോ പത്തിം ദേന്തീതി ആരക്ഖം സുസംവിഹിതം കരോഥാ''തി സുട്ഠു ആരക്ഖം കരോന്തി. **മാനിതാ മാനയന്തീ**തി കാലാനുകാലം ബലികമ്മകരണേന മാനിതാ ''ഏതേ മനുസ്സാ അമ്ഹാകം ഞാതകാപി ന ഹോന്തി, തഥാപി ചതുമാസഛമാസന്തരേ നോ ബലികമ്മം കരോന്തീ''തി മാനേന്തി ഉപ്പന്നപരിസ്സയം ഹരന്തി. **തതോ ന**ന്തി തതോ നം പണ്ഡിതജാതികം മനുസ്സം. **ഓരസ**ന്തി ഉരേ ഠപേത്വാ സംവഡ്ഢിതം, യഥാ മാതാ ഓരസം പുത്തം അനുകമ്പതി, ഉപ്പന്നപരിസ്സയഹരണത്ഥമേവസ്സ വായമതി, ഏവം അനുകമ്പന്തീതി അത്ഥോ. **ഭദ്രാനി പസ്സതീ**തി സുന്ദരാനി പസ്സതി.

അനുമോദിത്വാതി തേഹി തദാ പസുതപുഞ്ഞസ്സ അനുമോദനവസേന തേസം ധമ്മകഥം കത്വാ. സുനിധവസ്സകാരാപി ''യാ തത്ഥ ദേവതാ ആസും, താസം ദക്ഖിണമാദിസേ''തി ഭഗവതോ വചനം സുത്വാ ദേവതാനം പത്തിം അദംസു.

തം ഗോതമദ്വാരം നാമ അഹോസീതി തസ്സ നഗരസ്സ യേന ദ്വാരേന ഭഗവാ നിക്ഖമി, തം ഗോതമദ്വാരം നാമ അഹോസി. ഗങ്ഗായ പന ഉത്തരണത്ഥം അനോതിണ്ണത്താ ഗോതമതിത്ഥം നാമ നാഹോസി. **പൂരാ**തി പുണ്ണാ. **സമതിത്തികാ**തി തീരസമം ഉദകസ്സ തിത്താ ഭരിതാ. **കാകപേയ്യാ**തി തീരേ ഠിതകാകേഹി പാതും സക്കുണേയ്യഉദകാ. തീഹിപി പദേഹി ഉഭതോകൂലസമം പരിപുണ്ണഭാവമേവ വദതി. **ഉളുമ്പ**ന്തി പാരഗമനത്ഥായ ലഹുകേ ദാരുദണ്ഡേ ഗഹേത്വാ കവാടഫലകേ വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്ബന്ധേ കാതും ആണിയോ കോട്ടേത്വാ നാവാസങ്ഖേപേന കതം. **കുല്ല**ന്തി വേളുനളാദികേ സങ്ഘരിത്വാ വല്ലിആദീഹി കലാപവസേന ബന്ധിത്വാ കതം.

ഏതമത്ഥം വിദിത്വാതി ഏതം മഹാജനസ്സ ഗങ്ഗുദകമത്തസ്സപി കേവലം തരിതും അസമത്ഥതം, അത്തനോ പന ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച അതിഗമ്ഭീരവിത്ഥതം സംസാരമഹണ്ണവം തരിത്വാ ഠിതഭാവഞ്ച സബ്ബാകാരതോ വിദിത്വാ തദത്ഥപരിദീപനം ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി. ഉദാനഗാഥായ അത്ഥോ പന അട്ഠകഥായം ദസ്സിതോയേവ. തത്ഥ **ഉദകട്ഠാനസ്സേതം അധിവചന**ന്തി യഥാവുത്തസ്സ യസ്സ കസ്സചി ഉദകട്ഠാനസ്സ ഏതം അണ്ണവന്തി അധിവചനം, ന സമുദ്ദസ്സേവാതി അധിപ്പായോ. **സര**ന്തി ഇധ നദീ അധിപ്പേതാ സരതി സന്ദതീതി കത്വാ. **ഗമ്ഭീരം വിത്ഥത**ന്തി അഗാധട്ഠേന ഗമ്ഭീരം, സകലലോകത്തയബ്യാപിതായ വിത്ഥതം. **വിസജ്ജാ**തി അനാസജ്ജ അപ്പത്വാ ഏവ പല്ലലാനി തേസം അതരണതോ. **കുല്ലഞ്ഹി ജനോ ബന്ധതീ**തി കുല്ലം ബന്ധിതും ആയാസം ആപജ്ജതി. **വിനാ ഏവ കുല്ലേനാ**തി ഈദിസം ഉദകം കുല്ലേന ഈദിസേന വിനാ ഏവ. **തിണ്ണാ മേധാവിനോ ജനാ**തി അരിയമഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതായ മേധായ സമന്നാഗതത്താ മേധാവിനോ ബുദ്ധാ ച ബുദ്ധസാവകാ ച തിണ്ണാ പരതീരേ പതിട്ഠിതാ.

സുനിധവസ്സകാരവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കോടിഗാമേ സച്ചകഥാവണ്ണനാ

൨൮൭. **കോടിഗാമോ**തി മഹാപനാദസ്സ രഞ്ഞോ പാസാദകോടിയം കതഗാമോ, പതിതസ്സ പാസാദസ്സ ഥുപികായ പതിട്ഠിതട്ഠാനേ നിവിട്ഠഗാമോതി അത്ഥോ. **അരിയസച്ചാന**ന്തി യേ പടിവിജ്ഝന്തി, തേസം അരിയഭാവകരാനം സച്ചാനം. **അനനുബോധാ**തി അബുജ്ഝനേന അജാനനേന. **അപ്പടിവേധാ**തി അപ്പടിവിജ്ഝനേന. **അനുബോധോ** ചേത്ഥ പുബ്ബഭാഗിയഞാണം, **പടിവേധോ** മഗ്ഗഞാണേന അഭിസമയോ. തത്ഥ യസ്മാ അനുബോധപുബ്ബകോ പടിവേധോ അനുബോധേന വിനാ ന ഹോതി, അനുബോധോപി ഏകച്ചോ പടിവേധസമ്ബന്ധോ തദുഭയാഭാവഹേതുകഞ്ച വട്ടേ സംസരണം, തസ്മാ വുത്തം "അനനുബോധാ...പേ॰... തുമ്ഹാകഞ്ചാ"തി. തത്ഥ **സന്ധാവിത**ന്തി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണവസേന ഭവതോ ഭവന്തരുപഗമനേന സന്ധാവിതം. **സംസരിത**ന്തി അപരാപരം ചവനുപപജ്ജനവസേന സംസരിതം. **മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ചാ**തി മയാ ച തുമ്ഹേഹി ച. അഥ വാ **സന്ധാവിതം സംസരിത**ന്തി സന്ധാവനം സംസരണം മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച അഹോസീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സംസിതന്തി സംസരിതം. **ഭവനേത്തി സമൂഹതാ**തി ദീഘരജ്ജുയാ ബദ്ധസകുണം വിയ രജ്ജുഹത്ഥോ പുരിസോ ദേസന്തരം, തണ്ഹാരജ്ജുയാ

ബദ്ധസത്തസന്താനം അഭിസങ്ഖാരോ ഭവന്തരം നേതി ഏതായാതി ഭവനേത്തി, സാ ഭവതോ ഭവം നയനസമത്ഥാ തണ്ഹാരജ്ജു അരിയമഗ്ഗസത്ഥേന സുട്ഠു ഹതാ ഛിന്നാ അപ്പവത്തികതാതി ഭവനേത്തി സമൂഹതാ.

അമ്ബപാലീവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൯൫. യാനസ്സ ഭൂമീതി യത്ഥ സക്കാ ഹോതി യാനം ആരുയ്ഹ യാനേന ഗന്തും, അയം യാനസ്സ ഭൂമി നാമ. **യാനാ പച്ചോരോഹിത്വാ**തി വിഹാരസ്സ ബഹിദ്വാരകോട്ഠകേ യാനതോ ഓരോഹിത്വാ.

ലിച്ഛവീവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൯൬. നീലാതി ഇദം സബ്ബസങ്ഗാഹകവചനം. **നീലവണ്ണാ**തിആദി തസ്സേവ വിഭാഗദസ്സനത്ഥം. തത്ഥ ന തേസം പകതിവണ്ണോ നീലോ, നീലവിലേപനവിലിത്തത്താ പനേതം വുത്തം. **നീലവത്ഥാ**തി പടദുകൂലകോസേയ്യാദീനിപി നേസം നീലാനേവ ഹോന്തി. **നീലാലങ്കാരാ**തി നീലമണിഅലങ്കാരേഹി നീലപുപ്ഫേഹി ച അലങ്കതാ. തേ കിര അലങ്കാരാ സുവണ്ണവിചിത്താപി ഇന്ദനീലമണിഓഭാസേഹി ഏകനീലാ വിയ ഖായന്തി, രഥാപി നേസം നീലമണിഖചിതാ നീലവത്ഥപരിക്ഖിത്താ നീലധജനീലവമ്മികേഹി നീലാഭരണേഹി നീലഅസ്സേഹി യുത്താ, പതോദയട്ഠിയോപി നീലായേവാതി ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **പടിവട്ടേസീ**തി പഹരി. **കിസ്സ ജേ അമ്ബപാലീ**തി **ജേ**-തി ആലപനം, ഭോതി അമ്ബപാലി കിംകാരണാതി വുത്തം ഹോതി. **സാഹാര**ന്തി ഏത്ഥ ആഹരന്തി ഇമസ്മാ രാജപുരിസാ ബലിന്തി **ആഹാരോ,** തബ്ഭുത്തജനപദോ. തേന സഹിതം സാഹാരം, സജനപദന്തി അത്ഥോ. **അങ്ഗുലിം ഫോടേസു**ന്തി അങ്ഗുലിം ചാലേസും. **അമ്ബകായാ**തി മാതുഗാമേന. ഉപചാരവചനഞ്ഹേതം, ഇത്ഥീസു യദിദം അമ്ബകാ മാതുഗാമോ ജനനികാതി. **ഓലോകേഥാ**തി പസ്സഥ. **അപലോകേഥാ**തി അപവത്തിത്വാ ഓലോകേഥ, പുനപ്പുനം പസ്സഥാതി അത്ഥോ. **ഉപസംഹരഥാ**തി ഉപനേഥ, ഇമം ലിച്ഛവീപരിസം തുമ്ഹാകം ചിത്തേന താവതിംസസദിസം ഉപസംഹരഥ ഉപനേഥ അല്ലീയാപേഥ. യഥേവ താവതിംസാ അഭിരൂപാ പാസാദികാ നീലാദിനാനാവണ്ണാ, ഏവമിമേ ലിച്ഛവീരാജാനോപീതി താവതിംസേഹി സമകേ കത്വാ പസ്സഥാതി അത്ഥോ.

കസ്മാ പന ഭഗവാ അനേകസതേഹി സുത്തേഹി ചക്ഖാദീനം രൂപാദീസു നിമിത്തഗ്ഗാഹം പടിസേധേത്വാ ഇധ മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന നിമിത്തഗ്ഗാഹേ നിയോജേതീതി? ഹിതകാമതായ തേസം ഭിക്ഖൂനം യഥാ ആയസ്മതോ നന്ദസ്സ ഹിതകാമതായ സഗ്ഗസമ്പത്തിദസ്സനത്ഥം. തത്ര കിര ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ ഓസന്നവീരിയാ, തേ സമ്പത്തിയാ പലോഭേന്തോ "അപ്പമാദേന സമണധമ്മം കരോന്താനം ഏവരൂപാ ഇസ്സരിയസമ്പത്തി സുലഭാ"തി സമണധമ്മേ ഉസ്സാഹജനനത്ഥം ആഹ. അഥ വാ നയിദം നിമിത്തഗ്ഗാഹേ നിയോജനം, കേവലം പന "ദിബ്ബസമ്പത്തിസദിസാ ഏതേസം രാജൂനം ഇസ്സരിയസമ്പത്തീ"തി അനുപുബ്ബികഥായ സമ്പത്തികഥനം വിയ ദട്ഠബ്ബം. അനിച്ചലക്ഖണവിഭാവനത്ഥഞ്ചാപി ഏവമാഹ. ന ചിരസ്സേവ ഹി സബ്ബേപിമേ അജാതസത്തുസ്സ വസേന വിനാസം പാപുണിസ്സന്തി, അഥ നേസം രജ്ജസിരിസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ഠിതഭിക്ഖൂ "തഥാരൂപായപി നാമ സിരിസമ്പത്തിയാ വിനാസോ പഞ്ഞായിസ്സതീ"തി അനിച്ചലക്ഖണം ഭാവേത്വാ

സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിസ്സന്തീതി അനിച്ചലക്ഖണവിഭാവനത്ഥം ആഹ.

അധിവാസേതൂതി അമ്ബപാലിയാ നിമന്തിതഭാവം ഞത്വാപി കസ്മാ നിമന്തേന്തീതി? അസദ്ദഹനതായ ച വത്തസീസേന ച. സാ ഹി ധുത്താ ഇത്ഥീ അനിമന്തേത്വാപി ''നിമന്തേസി''ന്തി വദേയ്യാതി തേസം അഹോസി. ധമ്മം സുത്വാ ഗമനകാലേ ച നിമന്തേത്വാ ഗമനം നാമ മനുസ്സാനം വത്തമേവ.

ലിച്ഛവീവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സീഹസേനാപതിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൯൰. അഭിഞ്ഞാതാതി (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൩൪) ഞാതാ പഞ്ഞാതാ പാകടാ. **സന്ഥാഗാരേ**തി മഹാജനസ്സ സന്ഥമ്ഭനാഗാരേ വിസ്സമനത്ഥായ കതേ അഗാരേ. സാ കിര സന്ഥാഗാരസാലാ നഗരമജ്ഝേ അഹോസി, ചതൂസു ദ്വാരേസു ഠിതാനം പഞ്ഞായതി, ചതൂഹി ദിസാഹി ആഗതമനുസ്സാ പഠമം തത്ഥ വിസ്സമിത്വാ പച്ഛാ അത്തനോ അത്തനോ ഫാസുകട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി. രാജകുലാനം രജ്ജകിച്ചസന്ഥരണത്ഥം കതം അഗാരന്തിപി വദന്തിയേവ. തത്ഥ ഹി നിസീദിത്വാ ലിച്ഛവീരാജാനോ രജ്ജകിച്ചം സന്ഥരന്തി കരോന്തി വിചാരേന്തി. **സന്നിസിന്നാ**തി തേസം നിസീദനത്ഥംയേവ പഞ്ഞത്തേസു മഹാരഹപച്ചത്ഥരണേസു സമുസ്സിതസേതച്ഛത്തേസു ആസനേസു സന്നിസിന്നാ. **അനേകപരിയായേന ബുദ്ധസ്സ വണ്ണം ഭാസന്തീ**തി രാജകുലകിച്ചഞ്ചേവ ലോകത്ഥകിരിയഞ്ച വിചാരേത്വാ അനേകേഹി കാരണേഹി ബുദ്ധസ്സ വണ്ണം ഭാസന്തി. പണ്ഡിതാ ഹി തേ രാജാനോ സദ്ധാസമ്പന്നാ സോതാപന്നാപി സകദാഗാമിനോപി അനാഗാമിനോപി അരിയസാവകാ, തേ സബ്ബേപി ലോകിയജടം ഭിന്ദിത്വാ ബുദ്ധാദീനം തിണ്ണം രതനാനം വണ്ണം ഭാസന്തി.

തത്ഥ തിവിധോ ബുദ്ധവണ്ണോ നാമ ചരിയവണ്ണോ സരീരവണ്ണോ ഗുണവണ്ണോതി. തത്രിമേ രാജാനോ ചരിയായ വണ്ണം ആരഭിംസു - ''ദുക്കരം വത കതം സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ദസ പാരമിയോ ദസ ഉപപാരമിയോ ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേന്തേന ഞാതത്ഥചരിയം ലോകത്ഥചരിയം ബുദ്ധത്ഥചരിയം മത്ഥകം പാപേത്വാ പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജന്തേനാ''തി അഡ്ഢച്ഛക്കേഹി ജാതകസതേഹി ബുദ്ധവണ്ണം കഥേന്താ തുസിതഭവനം പാപേത്വാ ഠപയിംസു. ധമ്മസ്സ വണ്ണം ഭാസന്താ പനേതേ ''ഭഗവതാ ധമ്മോ ദേസിതോ, നികായതോ പഞ്ച നികായാ ഹോന്തി, പിടകതോ തീണി പിടകാനി, അങ്ഗതോ നവ അങ്ഗാനി, ഖന്ധതോ ചതുരാസീതിധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീ''തി കോട്ഠാസവസേന ധമ്മഗുണം കഥയിംസു. സങ്ഘസ്സ വണ്ണം ഭാസന്താ ''സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധാ കുലപുത്താ ഭോഗക്ഖന്ധഞ്ചേവ ഞാതിപരിവട്ടഞ്ച പഹായ സേതച്ഛത്തഉപരജ്ജസേനാപതിസേട്ഠിഭണ്ഡാഗാരികട്ഠാനന്തരാദീനി അഗണയിത്വാ നിക്ഖമ്മ സത്ഥു വരസാസനേ പബ്ബജന്തി, സേതച്ഛത്തം പഹായ പബ്ബജിതാനം ഭദ്ദിയമഹാരാജമഹാകപ്പിനപുക്കുസാതിആദിരാജപബ്ബജിതാനംയേവ ബുദ്ധകാലേ അസീതി സഹസ്സാനി അഹേസും, അനേകകോടിധനം പഹായ പബ്ബജിതാനം പന യസകുലപുത്തസോണസേട്ഠിപുത്തരട്ഠപാലപുത്താദീനം പരിച്ഛേദോ നത്ഥി,

ഏവരൂപാ ച ഏവരൂപാ ച കുലപുത്താ സത്ഥു സാസനേ പബ്ബജന്തീ”തി പബ്ബജ്ജാസങ്ഖേപവസേന സങ്ഘഗുണം കഥയിംസു.

സീഹോ സേനാപതീതി ഏവംനാമകോ സേനായ അധിപതി. വേസാലിയഞ്ഹി സത്ത സഹസ്സാനി സത്ത സതാനി സത്ത ച രാജാനോ, തേ സബ്ബേപി സന്നിപതിത്വാ സബ്ബേസം മനം ഗഹേത്വാ “രട്ഠം വിചാരേതും സമത്ഥം ഏകം വിചിനഥാ”തി വിചിനന്താ സീഹരാജകുമാരം ദിസ്വാ “അയം സക്ഖിസ്സതീ”തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ തസ്സ രത്തമണിവണ്ണകമ്ബലപരിയോനദ്ധം സേനാപതിച്ഛത്തം അദംസു. തം സന്ധായ വുത്തം “സീഹോ സേനാപതീ”തി. **നിഗണ്ഠസാവകോ**തി നിഗണ്ഠസ്സ നാടപുത്തസ്സ പച്ചയദായകോ ഉപട്ഠാകോ. ജമ്ബുദീപതലസ്മിഞ്ഹി തയോ ജനാ നിഗണ്ഠാനം അഗ്ഗുപട്ഠാകാ - നാളന്ദായം ഉപാലി ഗഹപതി, കപിലപുരേ വപ്പോ സക്കോ, വേസാലിയം അയം സീഹോ സേനാപതീതി. **നിസിന്നോ ഹോതീ**തി സേസരാജൂനമ്പി പരിസായ അന്തരേ ആസനാനി പഞ്ഞാപയിംസു, സീഹസ്സ പന മജ്ഝേ ഠാനേതി തസ്മിം പഞ്ഞത്തേ മഹാരഹേ രാജാസനേ നിസിന്നോ ഹോതി. **നിസ്സംസയ**ന്തി നിബ്ബിചികിച്ഛം അദ്ധാ ഏകംസേന. ന ഹേതേ യസ്സ വാ തസ്സ വാ അപ്പേസക്ഖസ്സ ഏവം അനേകസതേഹി കാരണേഹി വണ്ണം ഭാസന്തി.

യേന നിഗണ്ഠോ നാടപുത്തോ തേനുപസങ്കമീതി നിഗണ്ഠോ കിര നാടപുത്തോ “സചായം സീഹോ കസ്സചിദേവ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണം കഥേന്തസ്സ സുത്വാ സമണം ഗോതമം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമിസ്സതി, മയ്ഹം പരിഹാനി ഭവിസ്സതീ”തി ചിന്തേത്വാ പഠമതരംയേവ സീഹം സേനാപതിം ഏതദവോച “സേനാപതി ഇമസ്മിം ലോകേ ‘അഹം ബുദ്ധോ അഹം ബുദ്ധോ’തി ബഹൂ വദന്തി, സചേ ത്വം കഞ്ചി ദസ്സനായ ഉപസങ്കമിതുകാമോ അഹോസി, മം പുച്ഛേയ്യാസി, അഹം തേ യുത്തട്ഠാനഞ്ഞേവ പേസേസ്സാമി, അയുത്തട്ഠാനതോ നിവാരേസ്സാമീ”തി. സോ തം കഥം അനുസ്സരിത്വാ “സചേ മം പേസേസ്സതി, ഗമിസ്സാമി. നോ ചേ, ന ഗമിസ്സാമീ”തി ചിന്തേത്വാ യേന നിഗണ്ഠോ നാടപുത്തോ തേനുപസങ്കമി.

അഥസ്സ വചനം സുത്വാ നിഗണ്ഠോ മഹാപബ്ബതേന വിയ ബലവസോകേന ഓത്ഥടോ “യത്ഥ ദാനിസ്സാഹം ഗമനം ന ഇച്ഛാമി, തത്ഥേവ ഗന്തുകാമോ ജാതോ, ഹതോഹമസ്മീ”തി അനത്തമനോ ഹുത്വാ “പടിബാഹനുപായമസ്സ കരിസ്സാമീ”തി ചിന്തേത്വാ **“കിം പന ത്വ”**ന്തിആദിമാഹ. ഏവം വദന്തോ ചരന്തം ഗോണം തുണ്ഡേ പഹരന്തോ വിയ ജലമാനം പദീപം നിബ്ബാപേന്തോ വിയ ഭത്തഭരിതം പത്തം നികുജ്ജന്തോ വിയ ച സീഹസ്സ ഉപ്പന്നം പീതിം വിനാസേസി. **ഗമികാഭിസങ്ഖാരോ**തി ഹത്ഥിയാനാദീനം യോജാപനഗന്ധമാലാദിഗ്ഗഹണവസേന പവത്തോ പയോഗോ. **സോ പടിപ്പസ്സമ്ഭീ**തി സോ വൂപസന്തോ.

ദുതിയമ്പി ഖോതി ദുതിയവാരമ്പി. ഇമസ്മിഞ്ച വാരേ ബുദ്ധസ്സ വണ്ണം ഭാസന്താ തുസിതഭവനതോ പട്ഠായ യാവ മഹാബോധിപല്ലങ്കാ ദസബലസ്സ ഹേട്ഠാ പാദതലേഹി ഉപരി കേസഗ്ഗേഹി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാവസേന സരീരവണ്ണം കഥയിംസു. ധമ്മസ്സ വണ്ണം ഭാസന്താ “ഏകപദേപി ഏകബ്യഞ്ജനേപി അവക്ഖലിതം നാമ നത്ഥീ”തി സുകഥിതവസേനേവ ധമ്മഗുണം കഥയിംസു. സങ്ഘസ്സ വണ്ണം ഭാസന്താ “ഏവരൂപം യസസിരിവിഭവം പഹായ സത്ഥു സാസനേ പബ്ബജിതാ ന കോസജ്ജപകതികാ ഹോന്തി, തേരസസു പന ധുതഗുണേസു പരിപൂരകാരിനോ ഹുത്വാ സത്തസു

അനുപസ്സനാസു കമ്മം കരോന്തി, അട്ഠതിംസ ആരമ്മണവിഭത്തിയോ വളഞ്ജേന്തീ''തി പടിപദാവസേന സങ്ഘഗുണേ കഥയിംസു.

തതിയവാരേ പന ബുദ്ധസ്സ വണ്ണം ഭാസമാനാ ''ഇതിപി സോ ഭഗവാ''തി സുത്തന്തപരിയായേനേവ ബുദ്ധഗുണേ കഥയിംസു, ''സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ''തിആദിനാ സുത്തന്തപരിയായേനേവ ധമ്മഗുണേ, ''സുപ്പടിപന്നോ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ''തിആദിനാ സുത്തന്തപരിയായേനേവ സങ്ഘഗുണേ ച കഥയിംസു. തതോ സീഹോ ചിന്തേസി ''ഇമേസം ലിച്ഛവീരാജകുലാനം തതിയദിവസതോ പട്ഠായ ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണേ കഥേന്താനം മുഖം നപ്പഹോതി, അദ്ധാ അനോമഗുണസമന്നാഗതോ സോ ഭഗവാ, ഇമം ദാനി ഉപ്പന്നം പീതിം അവിജഹിത്വാവ അഹം അജ്ജ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം പസ്സിസ്സാമീ''തി. അഥസ്സ ''കിഞ്ഹി മേ കരിസ്സന്തി നിഗണ്ഠാ''തി വിതക്കോ ഉദപാദി. തത്ഥ **കിഞ്ഹി മേ കരിസ്സന്തീ**തി കിം നാമ മയ്ഹം നിഗണ്ഠാ കരിസ്സന്തി. **അപലോകിതാ വാ അനപലോകിതാ വാ**തി ആപുച്ഛിതാ വാ അനാപുച്ഛിതാ വാ. ന ഹി മേ തേ ആപുച്ഛിതാ യാനവാഹനസമ്പത്തിഇസ്സരിയയസവിസേസം ദസ്സന്തി, നാപി അനാപുച്ഛിതാ മാരേസ്സന്തി, അഫലം ഏതേസം ആപുച്ഛനന്തി അധിപ്പായോ.

ദിവാ ദിവസ്സാതി ദിവസ്സ ദിവാ മജ്ഝന്ഹികേ അതിക്കന്തമത്തേ. **വേസാലിയാ നിയ്യാസീ**തി യഥാ ഹി ഗിമ്ഹകാലേ ദേവേ വുട്ഠേ ഉദകം സന്ദമാനം നദിം ഓതരിത്വാ ഥോകമേവ ഗന്ത്വാ തിട്ഠതി നപ്പവത്തതി, ഏവം സീഹസ്സ പഠമദിവസേ ''ദസബലം പസ്സിസ്സാമീ''തി ഉപ്പന്നായ പീതിയാ നിഗണ്ഠേന പടിബാഹിതകാലോ, യഥാ ദുതിയദിവസേ ദേവേ വുട്ഠേ ഉദകം സന്ദമാനം നദിം ഓതരിത്വാ ഥോകം ഗന്ത്വാ വാലികാപുഞ്ജം പഹരിത്വാ അപ്പവത്തം ഹോതി, ഏവം സീഹസ്സ ദുതിയദിവസേ ''ദസബലം പസ്സിസ്സാമീ''തി ഉപ്പന്നായ പീതിയാ നിഗണ്ഠേന പടിബാഹിതകാലോ, യഥാ തതിയദിവസേ ദേവേ വുട്ഠേ ഉദകം സന്ദമാനം നദിം ഓതരിത്വാ പുരാണപണ്ണസുക്ഖദണ്ഡകനളകചവരാദീനി പരികഡ്ഢന്തം വാലികാപുഞ്ജം ഭിന്ദിത്വാ സമുദ്ദനിന്നമേവ ഹോതി, ഏവം സീഹോ തതിയദിവസേ തിണ്ണം വത്ഥൂനം ഗുണകഥം സുത്വാ ഉപ്പന്നേ പീതിപാമോജ്ജേ ''അഫലാ നിഗണ്ഠാ, നിപ്ഫലാ നിഗണ്ഠാ, കിം മേ ഇമേ കരിസ്സന്തി, ഗമിസ്സാമഹം സത്ഥു സന്തിക''ന്തി ഗമനം അഭിനീഹരിത്വാ വേസാലിയാ നിയ്യാസി. നിയ്യന്തോ ച ''ചിരസ്സാഹം ദസബലസ്സ സന്തികം ഗന്തുകാമോ ജാതോ, ന ഖോ പന മേ യുത്തം അഞ്ഞാതകവേസേന ഗന്തു''ന്തി ''യേ കേചി ദസബലസ്സ സന്തികം ഗന്തുകാമോ, സബ്ബേ നിക്ഖമന്തൂ''തി ഘോസനം കാരേത്വാ പഞ്ച രഥസതാനി യോജാപേത്വാ ഉത്തമരഥേ ഠിതോ തേഹി ചേവ പഞ്ചഹി രഥസതേഹി മഹതിയാ ച പരിസായ പരിവുതോ ഗന്ധപുപ്ഫചുണ്ണവാസാദീനി ഗാഹാപേത്വാ നിയ്യാസി.

യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീതി ആരാമം പവിസന്തോ ദൂരതോവ അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനി ഛബ്ബണ്ണാ ഘനബുദ്ധരസ്മിയോ ദിസ്വാ ''ഏവരൂപം നാമ പുരിസം ഏവം ആസന്നേ വസന്തം ഏത്തകം കാലം നാദ്ദസം, വഞ്ചിതോ വതമ്ഹി, അലാഭാ വത മേ''തി ചിന്തേത്വാ മഹാനിധിം ദിസ്വാ ദലിദ്ദപുരിസോ വിയ സഞ്ജാതപീതിപാമോജ്ജോ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി. **ധമ്മസ്സ ചാനുധമ്മം ബ്യാകരോന്തീ**തി ഭോതാ ഗോതമേന വുത്തകാരണസ്സ അനുകാരണം കഥേന്തി.

കാരണവചനോ ഹേത്ഥ **ധമ്മ**-സദ്ദോ "ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തിആദീസു (വിഭം ൭൨൦) വിയ. **കാരണന്തി** ചേത്ഥ തഥാപവത്തസ്സ സദ്ദസ്സ അത്ഥോ അധിപ്പേതോ തസ്സ പവത്തിഹേതുഭാവതോ. അത്ഥപ്പയുത്തോ ഹി സദ്ദപ്പയോഗോ. **അനുകാരണന്തി** ച സോ ഏവം പരേഹി തഥാ വുച്ചമാനോ. **സഹധമ്മികോ വാദാനുവാദോതി** പരേഹി വുത്തകാരണേന സകാരണോ ഹുത്വാ തുമ്ഹാകം വാദോ വാ തതോ പരം തസ്സ അനുവാദോ വാ കോചി അപ്പമത്തകോപി വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതബ്ബം ഠാനം കാരണം ന ആഗച്ഛതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കിം സബ്ബാകാരേനപി തവ വാദേ ഗാരയ്ഹകാരണം നത്ഥീതി. **അനബ്ഭക്ഖാതുകാമാതി** ന അഭൂതേന വത്തുകാമാ.

൨൯൪-൨൯൫. അത്ഥി സീഹ പരിയായോതിആദീനം അത്ഥോ വേരഞ്ജകണ്ഡേ ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **പരമേന അസ്സാസേനാതി** ചതുമഗ്ഗചതുഫലസങ്ഖാതേന ഉത്തമഅസ്സാസേന. **അസ്സാസായ ധമ്മം ദേസേതീതി** അസ്സാസനത്ഥായ സന്ഥമ്ഭനത്ഥായ ധമ്മം ദേസേതി. ഇതി ഭഗവാ അട്ഠഹങ്ഗേഹി സീഹസേനാപതിസ്സ ധമ്മം ദേസേതി.

൨൯൬. അനുവിച്ചകാരന്തി അനുവിദിത്വാ ചിന്തേത്വാ തുലയിത്വാ കാതബ്ബം കരോഹീതി വുത്ത ഹോതി. **സാധു ഹോതീതി** സുന്ദരോ ഹോതി. തുമ്ഹാദിസസ്മിഞ്ഹി മം ദിസ്വാ മം സരണം ഗച്ഛന്തേ നിഗണ്ഠം ദിസ്വാ നിഗണ്ഠം സരണം ഗച്ഛന്തേ "കിം അയം സീഹോ ദിട്ഠദിട്ഠമേവ സരണം ഗച്ഛതീ"തി ഗരഹാ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ അനുവിച്ചകാരോ തുമ്ഹാദിസാനം സാധൂതി ദസ്സേതി. **പടാകം പരിഹരേയ്യുന്തി** തേ കിര ഏവരൂപം സാവകം ലഭിത്വാ "അസുകോ നാമ രാജാ വാ രാജമഹാമത്തോ വാ സേട്ഠി വാ അമ്ഹാകം സരണം ഗതോ സാവകോ ജാതോ"തി പടാകം ഉക്ഖിപിത്വാ നഗരേ ഘോസേന്താ ആഹിണ്ഡന്തി. കസ്മാ? "ഏവം നോ മഹന്തഭാവോ ആവി ഭവിസ്സതീ"തി ച, സചേ പനസ്സ "കിമഹം ഏതേ സരണം ഗതോ"തി വിപ്പടിസാരോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തമ്പി സോ "ഏതേസം മേ സരണഗതഭാവം ബഹൂ ജാനന്തി, ദുക്കരം ദാനി പടിനിവത്തിതു"ന്തി വിനോദേത്വാ ന പടിക്കമിസ്സതീതി ച. തേനാഹ "പടാകം പരിഹരേയ്യു"ന്തി. **ഓപാനഭൂതന്തി** പടിയത്തഉദപാനോ വിയ ഠിതം. **കുലന്തി** തവ നിവേസനം. **ദാതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യാസീതി** പുബ്ബേപി ദസപി വീസതിപി സട്ഠിപി ജനേ ആഗതേ ദിസ്വാ നത്ഥീതി അവത്വാ ദേസി, ഇദാനി മം സരണം ഗതകാരണമത്തേനേവ മാ ഇമേസം ദേയ്യധമ്മം ഉപച്ഛിന്ദിത്ഥ, സമ്പത്താനഞ്ഹി ദാതബ്ബമേവാതി ഓവദതി. **സുതം മേ തം ഭന്തേതി** കുതോ സുതം? നിഗണ്ഠാനം സന്തികാ. തേ കിര കുലഘരേസു ഏവം പകാസേന്തി "മയം യസ്സ കസ്സചി സമ്പത്തസ്സ ദാതബ്ബന്തി വദാമ, സമണോ പന ഗോതമോ 'മയ്ഹമേവ ദാനം ദാതബ്ബം…പേ… ന അഞ്ഞേസം സാവകാനം ദിന്നം മഹപ്ഫല'ന്തി ഏവം വദതീ"തി. തം സന്ധായ അയം "സുതം മേ ത"ന്തിആദിമാഹ.

൨൯൮. പവത്തമംസന്തി പകതിയാ പവത്തം കപ്പിയമംസം, മൂലം ഗഹേത്വാ അന്തരാപണേ പരിയേസാഹീതി അധിപ്പായോ. **സമ്ബഹുലാ നിഗണ്ഠാതി** പഞ്ചസതമത്താ നിഗണ്ഠാ. **ഥൂലം പസുന്തി** ഥൂലം മഹാസരീരം ഗോകണ്ണമഹിംസസൂകരസങ്ഖാതം പസും. **ഉദ്ദിസ്സകതന്തി** അത്താനം ഉദ്ദിസിത്വാ കതം, മാരിതന്തി അത്ഥോ. **പടിച്ചകമ്മന്തി** ഏത്ഥ **കമ്മ**-സദ്ദോ കമ്മസാധനോ

അതീതകാലികോതി ആഹ **“അത്താനം പടിച്ച കത”**ന്തി. നിമിത്തകമ്മസ്സേതം അധിവചനം ‘‘പടിച്ച കമ്മം ഫുസതീ’’തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൮.൭൫) വിയ. **നിമിത്തകമ്മസ്സാ**തി നിമിത്തഭാവേന ലദ്ധബ്ബകമ്മസ്സ, ന കരണകാരാപനവസേന. **പടിച്ചകമ്മം എത്ഥ അത്ഥീ**തി മംസം പടിച്ചകമ്മം യഥാ ‘‘ബുദ്ധം എതസ്സ അത്ഥീതി ബുദ്ധോ’’തി. അഥ വാ പടിച്ച കമ്മം ഫുസതീതി പാഠസേസോ ദട്ഠബ്ബോ, സ്വായം എതം മംസം പടിച്ച തം പാണവധകകമ്മം ഫുസതീതി അത്ഥോ. തഞ്ഹി അകുസലം ഉപഡ്ഢം ദായകസ്സ, ഉപഡ്ഢം പടിഗ്ഗാഹകസ്സ ഹോതീതി നേസം ലദ്ധി. **ഉപകണ്ണകേ**തി കണ്ണമൂലേ. **അല**ന്തി പടിക്ഖേപവചനം, ഹോതു കിം ഇമിനാതി അത്ഥോ. **ന ച പന തേ**തി എതേ ആയസ്മന്താ ദീഘരത്തം അവണ്ണകാമാ ഹുത്വാ അവണ്ണം ഭാസന്താപി അബ്ഭാചിക്ഖന്താ ന ജിരിദന്തി, അബ്ഭക്ഖാനസ്സ അന്തം ന ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. അഥ വാ ലജ്ജനത്ഥേ ഇദം **ജിരിദന്തീ**തി പദം ദട്ഠബ്ബം, ന ലജ്ജന്തീതി അത്ഥോ.

സീഹസേനാപതിവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കപ്പിയഭൂമിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൨൯൫. **അഭിലാപമത്ത**ന്തി ദേസനാമത്തം. **ആമിസഖാദനത്ഥായാ**തി തത്ഥ തത്ഥ ഛഡ്ഡിതസ്സ ആമിസസ്സ ഖാദനത്ഥായ. **അനുപ്പഗേയേവാ**തി പാതോയേവ. **ഓരവസദ്ദ**ന്തി മഹാസദ്ദം. **തം പന അവത്വാപീ**തി **അന്ധകട്ഠകഥായം**വുത്തനയേന അവത്വാപി. **പി**-സദ്ദേന തഥാ വചനമ്പി അനുജാനാതി. **അട്ഠകഥാസു വുത്തനയേനാ**തി സേസഅട്ഠകഥാസു വുത്തനയേന. ‘‘കപ്പിയകുടിം കരോമാ’തി വാ, ‘കപ്പിയകുടീ’തി വാ വുത്തേ സാധാരണലക്ഖണ’’ന്തി സബ്ബഅട്ഠകഥാസു വുത്തഉസ്സാവനന്തികാകുടികരണലക്ഖണം. **ചയ**ന്തി അധിട്ഠാനം. **യതോ പട്ഠായാ**തി യതോ ഇട്ഠകതോ സിലതോ മത്തികാപിണ്ഡതോ വാ പട്ഠായ. **പഠമിട്ഠകാദീനം ഹേട്ഠാ ന വട്ടതീ**തി ഭിത്തിയാ പഠമിട്ഠകാദീനം ഹേട്ഠാ ഭൂമിയം പതിട്ഠാപിയമാനാ ഇട്ഠകാദയോ ഭൂമിഗതികത്താ ‘‘കപ്പിയകുടിം കരോമാ’’തി വത്വാ പതിട്ഠാപേതും ന വട്ടന്തി. യദി ഏവം ഭൂമിയം നിഖണിത്വാ പതിട്ഠാപിയമാനാ ഥമ്ഭാ കസ്മാ തഥാ വത്വാ പതിട്ഠാപേതും വട്ടന്തീതി ആഹ **‘‘ഥമ്ഭാ പന…പേ॰… വട്ടന്തീ’’**തി. **സങ്ഘസന്തകമേവാ**തി വാസത്ഥായ കതം സങ്ഘികസേനാസനം സന്ധായ വദതി. **ഭിക്ഖുസന്തക**ന്തി വാസത്ഥായ ഏവ കതം ഭിക്ഖുസ്സ പുഗ്ഗലികസേനാസനം. **മുഖസന്നിധീ**തി ഇമിനാ അന്തോവുത്ഥദുക്കടമേവ ദീപിതം.

കപ്പിയഭൂമിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കേണിയജടിലവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൦൦. **യേന ആപണം തദവസരീ**തിആദീസു **ആപണ**ന്തി ഏകസ്സ നിഗമസ്സേതം അധിവചനം. തസ്മിം കിര നിഗമേ വീസതി ആപണമുഖസഹസ്സാനി വിഭത്താനി അഹേസും. ഇതി സോ ആപണാനം ഉസ്സന്നത്താ ‘‘ആപണ’’ന്തേവ സങ്ഖം ഗതോ. തസ്സ പന നിഗമസ്സ അവിദൂരേ നദീതീരേ ഘനച്ഛായോ രമണീയഭൂമിഭാഗോ മഹാവനസണ്ഡോ, തസ്മിം ഭഗവാ വിഹരതി. **കേണിയോ**തി തസ്സ നാമം. **ജടിലോ**തി ആഹരിമജടാധരോ താപസോ. സോ കിര ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ, ധനരക്ഖണത്ഥായ പന താപസപബ്ബജ്ജം സമാദായ രഞ്ഞോ പണ്ണാകാരം ദത്വാ ഭൂമിഭാഗം ഗഹേത്വാ തത്ഥ അസ്സമം കാരേത്വാ

പഞ്ചഹി സകടസതേഹി വണിജ്ജം പയോജേത്വാ കുലസഹസ്സസ്സ നിസ്സയോ ഹുത്വാ വസതി. അസ്സമേപി ചസ്സ ഏകോ താലരുക്ഖോ ദിവസേ ദിവസേ ഏകം സോവണ്ണമയം ഫലം മുഞ്ചതീതി വദന്തി. സോ ദിവാ കാസാവാനി ധാരേതി, ജടാ ച ബന്ധതി, രത്തിം കാമസമ്പത്തിം അനുഭവതി.

പവത്താരോതി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮൫; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൨൭; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൧൯൨) പവത്തയിതാരോ , പാവചനവസേന വത്താരോതി അത്ഥോ. **യേസ**ന്തി യേസം സന്തകം. **മന്തപദ**ന്തി മന്തസദ്ദേ ബഹികത്വാ രഹോ ഭാസിതബ്ബട്ഠേന മന്താ ഏവ തംതംഅത്ഥപടിപത്തിഹേതുതായ പദന്തി മന്തപദം, വേദവചനം. ***ഗീത***ന്തി അട്ഠകാദീഹി ദസഹി പോരാണബ്രാഹ്മണേഹി ഉദാത്താനുദാത്താദിസരസമ്പത്തിവസേന സജ്ഝായിതം. **പവുത്ത**ന്തി പാവചനവസേന അഞ്ഞേസം വുത്തം, വാചിതന്തി അത്ഥോ. **സമിഹിത**ന്തി സമുപബ്യൂള്ഹം രാസികതം, ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദാദിവസേന തത്ഥാപി പച്ചേകം മന്തബ്രാഹ്മണാദിവസേന സജ്ഝായനവാചകാദിവസേന ച പിണ്ഡം കത്വാ ഠപിതന്തി അത്ഥോ. **തദനുഗായന്തീ**തി ഏതരഹി ബ്രാഹ്മണാ തം തേഹി പുബ്ബേ ഗീതം അനുഗായന്തി അനുസജ്ഝായന്തി. **തദനുഭാസന്തീ**തി തം അനുഭാസന്തി, ഇദം പുരിമസ്സേവ വേവചനം. **ഭാസിതമനുഭാസന്തീ**തി തേഹി ഭാസിതം സജ്ഝായിതം അനുസജ്ഝായന്തി. **വാചിതമനുവാചേന്തീ**തി തേഹി അഞ്ഞേസം വാചിതം അനുവാചേന്തി. **സേയ്യഥിദ**ന്തി തേ കതമേതി അത്ഥോ. **അട്ഠകോ**തിആദീനി തേസം നാമാനി. തേ കിര ദിബ്ബചക്ഖുപരിഭണ്ഡേന യഥാകമ്മൂപഗഞാണേന സത്താനം കമ്മസ്സകതാദിം പുബ്ബേനിവാസഞാണേന അതീതകപ്പേ ബ്രാഹ്മണാനം മന്തജ്ഝേനവിധിഞ്ച ഓലോകേത്വാ പരൂപഘാതം അകത്വാ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ വട്ടസന്നിസ്സിതേന വചനേന സഹ സംസന്ദിത്വാ മന്തേ ഗന്ഥേസും. അപരാപരേ പന ഓക്കാകരാജകാലാദീസു ഉപ്പന്നബ്രാഹ്മണാ പാണാതിപാതാദീനി പക്ഖിപിത്വാ തയോ വേദേ ഭിന്ദിത്വാ ബുദ്ധവചനേന സദ്ധിം വിരുദ്ധേ അകംസു. രത്തിഭോജനം രത്തി, തതോ ഉപരതാതി **രത്തൂപരതാ**. അതിക്കന്തേ മജ്ഝന്ഹികേ യാവ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനാ ഭോജനം വികാലഭോജനം നാമ, തതോ വിരതത്താ **വിരതാ വികാലഭോജനാ.** **പടിയാദാപേത്വാ**തി സപ്പിമധുസക്കരാദീഹി ചേവ മരിചേഹി ച സുസങ്ഖതം പാനം പടിയാദാപേത്വാ.

"മഹാ ഖോ കേണിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ"തി കസ്മാ ഭഗവാ പുനപ്പുനം പടിക്ഖിപി? തിത്ഥിയാനം പടിക്ഖേപപസന്നതായ. തിത്ഥിയാ ഹി "അഹോ വതായം അപ്പിച്ഛോ, യോ നിമന്തിയമാനോപി ന സാദിയതീ"തി ഉപനിമന്തിയമാനസ്സ പടിക്ഖേപേ പസീദന്തീതി കേചി, അകാരണഞ്ചേതം. നത്ഥി ബുദ്ധാനം പച്ചയഹേതു ഏവരൂപം കോഹഞ്ഞം, അയം പന അഡ്ഢതേലസാനി ഭിക്ഖുസതാനി ദിസ്വാ ഏത്തകാനംയേവ ഭിക്ഖം പടിയാദേസ്സതി, സ്വേവ സേലോ ബ്രാഹ്മണോ തീഹി പുരിസസതേഹി സദ്ധിം പബ്ബജിസ്സതി, അയുത്തം ഖോ പന നവകേ അഞ്ഞതോ പേസേത്വാ ഇമേഹേവ സദ്ധിം ഗന്തും, ഇമേ വാ അഞ്ഞതോ പേസേത്വാ നവകേഹി സദ്ധിം ഗന്തും. അഥാപി സബ്ബേവ ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമി, ഭിക്ഖാഹാരോ നപ്പഹോസ്സതി. തതോ ഭിക്ഖൂസു പിണ്ഡായ ചരന്തേസു മനുസ്സാ ഉജ്ഝായിസ്സന്തി "ചിരസ്സമ്പി കേണിയോ സമണം ഗോതമം നിമന്തേത്വാ യാപനമത്തം ദാതും നാസക്ഖീ"തി, സയഞ്ച വിപ്പടിസാരീ ഭവിസ്സതി. പടിക്ഖേപേ പന കതേ "സമണോ ഗോതമോ പുനപ്പുനം 'ത്വഞ്ച ബ്രാഹ്മണേസു അഭിപ്പസന്നോ'തി ബ്രാഹ്മണാനം നാമം

ഗണ്ഹാതീ”തി ചിന്തേത്വാ ബ്രാഹ്മണേപി നിമന്തേതുകാമോ ഭവിസ്സതി, തതോ ബ്രാഹ്മണേ പാടിയേക്കം നിമന്തേസ്സതി, തേ തേന നിമന്തിതാ ഭിക്ഖൂ ഹുത്വാ ഭുഞ്ജിസ്സന്തി, ഏവമസ്സ സദ്ധാ അനുരക്ഖിതാ ഭവിസ്സതീതി പുനപ്പുനം പടിക്ഖിപി. **കിഞ്ചാപി ഖോ ഭോ ഗോതമാ**തി ഇമിനാ ഇദം ദീപേതി “ഭോ ഗോതമ, കിം ജാതം, യദി അഹം ബ്രാഹ്മണേസു അഭിപ്പസന്നോ, അധിവാസേതു ഭവം ഗോതമോ, അഹം ബ്രാഹ്മണാനമ്പി ദാതും സക്കോമി തുമ്ഹാകമ്പീ”തി. **ഠപേത്വാ ധഞ്ഞഫലരസ**ന്തി ഏത്ഥ തണ്ഡുലധോവനോദകമ്പി ധഞ്ഞരസോയേവാതി വദന്തി. **അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, ഉച്ഛുരസ**ന്തി ഏത്ഥ നിക്കസടോ ഉച്ഛുരസോ സത്താഹകാലികോതി വേദിതബ്ബം.

ഇമാഹി ഗാഥാഹീതി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൦൦) ഇമാഹി കേണിയസ്സ ചിത്താനുകൂലാഹി ഗാഥാഹി. തത്ഥ അഗ്ഗിപരിചരിയം വിനാ ബ്രാഹ്മണാനം യഞ്ഞാഭാവതോ **“അഗ്ഗിഹുത്തമുഖാ യഞ്ഞാ”**തി വുത്തം, അഗ്ഗിഹുത്തസേട്ഠാ അഗ്ഗിജുഹനപ്പധാനാതി അത്ഥോ. ബ്രാഹ്മണാ ഹി “അഗ്ഗിമുഖാ ദേവാ”തി അഗ്ഗിജുഹനപുബ്ബകം യഞ്ഞം വിദഹന്തി. വേദേ സജ്ഝായന്തേഹി പഠമം സജ്ഝായിതബ്ബതോ സാവിത്തീ “ഛന്ദസോ മുഖ”ന്തി വുത്താ, സാവിത്തീ വേദസ്സ പുബ്ബങ്ഗമാതി അത്ഥോ തംപുബ്ബകത്താ വേദസവനസ്സ. മനുസ്സാനം സേട്ഠഭാവതോ രാജാ “മുഖ”ന്തി വുത്തോ. ഓഗാഹന്തീനം നദീനം ആധാരഭാവതോ ഗന്തബ്ബട്ഠാനഭാവേന പടിസരണതോ ച സാഗരോ “മുഖ”ന്തി വുത്തോ. ചന്ദസമായോഗേന “അജ്ജ കത്തികാ, അജ്ജ രോഹിണീ”തി സഞ്ഞായനതോ നക്ഖത്താനി അഭിഭവിത്വാ ആലോകകരണതോ നക്ഖത്തേഹി അതിവിസേസസോമ്മഭാവതോ ച “നക്ഖത്താനം മുഖം ചന്ദോ”തി വുത്തം. “ദീപസിഖാ അഗ്ഗിജാലാ അസനിവിചക്ക”ന്തി ഏവമാദീനം തപന്താനം വിജ്ജുലതാനം അഗ്ഗത്താ ആദിച്ചോ “തപതം മുഖ”ന്തി വുത്തോ. ദക്ഖിണേയ്യാനം പന അഗ്ഗത്താ വിസേസേന തസ്മിം സമയേ ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘം സന്ധായ “പുഞ്ഞം ആകങ്ഖമാനാനം, സങ്ഘോ വേ യജതം മുഖ”ന്തി വുത്തം. തേന സങ്ഘോ പുഞ്ഞസ്സ ആയമുഖം അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യഭാവേനാതി ദസ്സേതി.

കേണിയജടിലവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

രോജമല്ലവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൦൧. രോജവത്ഥുമ്ഹി **വിഹാരോ**തി ഗന്ധകുടിം സന്ധായ ആഹംസു. **അതരമാനോ**തി അതുരന്തോ, സണികം പദപ്പമാണട്ഠാനേ പദം നിക്ഖിപന്തോ വത്തം കത്വാ സുസമ്മട്ഠം മുത്താദലസിന്ദുവാരസന്ഥരസദിസം വാലികം അവിനാസേന്തോതി അത്ഥോ. **ആളിന്ദ**ന്തി പമുഖം. **ഉക്കാസിത്വാ**തി ഉക്കാസിതസദ്ദം കത്വാ. **അഗ്ഗള**ന്തി കവാടം. **ആകോടേഹീ**തി അഗ്ഗനഖേന ഈസകം കുഞ്ചികഛിദ്ദസമീപേ കോടേഹീതി വുത്തം ഹോതി. ദ്വാരം കിര അതിഉപരി അമനുസ്സാ, അതിഹേട്ഠാ തിരച്ഛാനജാതികാ കോടേന്തി, തഥാ അകോടേത്വാ മജ്ഝേ ഛിദ്ദസമീപേ മനുസ്സാ കോടേന്തി, ഇദം ദ്വാരകോടകവത്തന്തി ദീപേന്തോ വദന്തി. **വിവരി ഭഗവാ ദ്വാര**ന്തി ന ഭഗവാ ഉട്ഠായ ദ്വാരം വിവരി, വിവരതൂതി പന ഹത്ഥം പസാരേസി. തതോ “ഭഗവാ തുമ്ഹേഹി അനേകാസു കപ്പകോടീസു ദാനം ദദമാനേഹി ന സഹത്ഥാ ദ്വാരവിവരണകമ്മം കത”ന്തി സയമേവ ദ്വാരം വിവടം. തം പന യസ്മാ ഭഗവതോ മനേന വിവടം, തസ്മാ “വിവരി ഭഗവാ ദ്വാര”ന്തി വുത്തം.

രോജമല്ലവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വുഡ്ഢപബ്ബജിതവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൦൩. ആതുമാവത്ഥുമ്ഹി **അഞ്ഞതരോ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോതി** സുഭദ്ദോ നാമ അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു വുഡ്ഢകാലേ പബ്ബജിതത്താ "വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ"തി വുത്തോ. **ദ്വേ ദാരകാതി** സാമണേരഭൂമിയം ഠിതാ ദ്വേ പുത്താ. **നാളിയാവാപകേനാതി** നാളിയാ ചേവ ഥവികായ ച. **സംഹരിംസൂതി** യസ്മാ മനുസ്സാ തേ ദാരകേ മഞ്ജുഭാണിനേ പടിഭാനവന്തേ ദിസ്വാ കാരേതുകാമാപി അകാരേതുകാമാപി കാരേന്തിയേവ, കതകാലേ ച "കിം ഗണ്ഹിസ്സഥ താതാ"തി പുച്ഛന്തി. തേ വദന്തി "ന അമ്ഹാകം അഞ്ഞേന കേനചി അത്ഥോ, പിതാ പന നോ ഭഗവതോ ആഗതകാലേ യാഗുദാനം കാതുകാമോ"തി. തം സുത്വാ മനുസ്സാ അപരിഗണേത്വാവ യം തേ സക്കോന്തി ഹരിതും, സബ്ബം ദേന്തി. യമ്പി ന സക്കോന്തി, മനുസ്സേഹി പേസേന്തി. തസ്മാ തേ ദാരകാ ബഹും ലോണമ്പി തേലമ്പി സപ്പിമ്പി തണ്ഡുലമ്പി ഖാദനീയമ്പി സംഹരിംസു.

ആതുമായം വിഹരതീതി ആതുമം നിസ്സായ വിഹരതി. **ഭുസാഗാരേതി** ഭുസമയേ അഗാരകേ. തത്ഥ കിര മഹന്തം പലാലപുഞ്ജം അബ്ഭന്തരതോ പലാലം നിക്കഡ്ഢിത്വാ സാലാസദിസം പബ്ബജിതാനം വസനയോഗ്ഗട്ഠാനസദിസം കതം, തദാ ഭഗവാ തത്ഥ വസി. അഥ ഭഗവതി ആതുമം ആഗന്ത്വാ ഭുസാഗാരകം പവിട്ഠേ സുഭദ്ദോ സായന്ഹസമയം ഗാമദ്വാരം ഗന്ത്വാ മനുസ്സേ ആമന്തേസി "ഉപാസകാ നാഹം തുമ്ഹാകം സന്തികാ അഞ്ഞം കിഞ്ചി പച്ചാസീസാമി, മയ്ഹം ദാരകേഹി ആനീതതേലാദീനിയേവ സങ്ഘസ്സ പഹോന്തി, ഹത്ഥകമ്മമത്തം മേ ദേഥാ"തി. കിം, ഭന്തേ, കരോമാതി? "ഇദഞ്ചിദഞ്ച ഗണ്ഹഥാ"തി സബ്ബൂപകരണാനി ഗാഹേത്വാ വിഹാരേ ഉദ്ധനാനി കാരേത്വാ ഏകം കാളകം കാസാവം നിവാസേത്വാ താദിസമേവ പാരുപിത്വാ "ഇദം കരോഥ, ഇദം കരോഥാ"തി സബ്ബരത്തിം വിചാരേന്തോ സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഭോജ്ജയാഗുഞ്ച മധുഗോളകഞ്ച പടിയാദാപേസി. **ഭോജ്ജയാഗു** നാമ പഠമം ഭുഞ്ജിത്വാ പാതബ്ബയാഗു, തത്ഥ സപ്പിമധുഫാണിതമച്ഛമംസപുപ്ഫഫലരസാദി യംകിഞ്ചി ഖാദനീയം നാമ, സബ്ബം പവിസതി, കീളിതുകാമാനം സീസമക്ഖനയോഗ്ഗാ ഹോതി സുഗന്ധഗന്ധാ.

അഥ ഭഗവാ കാലസ്സേവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ പിണ്ഡായ ചരിതും ആതുമഗാമനഗരാഭിമുഖോ പായാസി. മനുസ്സാ തസ്സ ആരോചേസും "ഭഗവാ പിണ്ഡായ ഗാമം പവിസതി, തയാ കസ്സ യാഗു പടിയാദിതാ"തി. സോ യഥാനിവത്ഥപാരുതേഹേവ തേഹി കാളകകാസാവേഹി ഏകേന ഹത്ഥേന ദബ്ബിഞ്ച കടച്ഛുഞ്ച ഗഹേത്വാ ബ്രഹ്മാ വിയ ദക്ഖിണജാണുമണ്ഡലം ഭൂമിയം പതിട്ഠാപേത്വാ വന്ദിത്വാ "പടിഗ്ഗണ്ഹാതു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ യാഗു"ന്തി ആഹ. തേന വുത്തം **"അഥ ഖോ സോ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ തസ്സാ രത്തിയാ അച്ചയേന ബഹുതരം യാഗും പടിയാദാപേത്വാ ഭഗവതോ ഉപനാമേസീ"**തി. **ജാനന്താപി തഥാഗതാ പുച്ഛന്തീതി**ആദി വുത്തനയമേവ. **കുതായന്തി** കുതോ അയം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൩൦൪. **ദസഭാഗം ദത്വാതി** ദസമഭാഗം ദത്വാ. തേനേവാഹ **"ദസ കോട്ഠാസേ കത്വാ ഏകോ കോട്ഠാസോ ഭൂമിസാമികാനം ദാതബ്ബോ"**തി.

വുഡ്ഢപബ്ബജിതവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുമഹാപദേസകഥാവണ്ണനാ

൩൦൫. **പരിമദ്ദന്താ**തി ഉപപരിക്ഖന്താ. പത്തുണ്ണദേസേ സഞ്ജാതവത്ഥം **പത്തുണ്ണം**. കോസേയ്യവിസേസോതി ഹി അഭിധാനകോസേ വുത്തം. ചീനദേസേ സോമാരദേസേ ച സഞ്ജാതവത്ഥാനി **ചീനസോമാരപടാനി**. പത്തുണ്ണാദീനി തീണി കോസേയ്യസ്സ അനുലോമാനി പാണകേഹി കതസുത്തമയത്താ. **ഇദ്ധിമയികം** ഏഹിഭിക്ഖൂനം പുഞ്ഞിദ്ധിയാ നിബ്ബത്തചീവരം. തം ഖോമാദീനം അഞ്ഞതരം ഹോതീതി തേസംയേവ അനുലോമം. ദേവതാഹി ദിന്നചീവരം **ദേവദത്തിയം**. തം കപ്പരുക്ഖേ നിബ്ബത്തം ജാലിനീദേവകഞ്ഞായ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ദിന്നവത്ഥസദിസം. തമ്പി ഖോമാദീനഞ്ഞേവ അനുലോമം ഹോതി തേസു അഞ്ഞതരഭാവതോ. **ദ്വേ പടാ ദേസനാമേനേവ വുത്താ**തി തേസം സരൂപദസ്സനപരമേതം, നാഞ്ഞം നിവത്തനപരം പത്തുണ്ണപടസ്സപി ദേസനാമേനേവ വുത്തത്താ. **തുമ്ബാ**തി ഭാജനാനി . **ഫലതുമ്ബോ**തി ലാബുആദി. **ഉദകതുമ്ബോ**തി ഉദകുക്ഖിപനകകുടകോ. **കിലഞ്ജച്ഛത്ത**ന്തി വേളുവിലീവേഹി വായിത്വാ കതഛത്തം. **സമ്ഭിന്നരസ**ന്തി സമ്മിസ്സിതരസം. **പാനകം പടിഗ്ഗഹിതം ഹോതീ**തി അമ്ബപാനാദിപാനകം പടിഗ്ഗഹിതം ഹോതി, തം വികാലേപി കപ്പതി അസമ്ഭിന്നരസത്താ. **തേന തദഹുപടിഗ്ഗഹിതേന സദ്ധി**ന്തി തേന സത്താഹകാലികേന തദഹുപടിഗ്ഗഹിതേന സദ്ധിം. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ചതുമഹാപദേസകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭേസജ്ജക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. കഥിനക്ഖന്ധകം

കഥിനാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൩൦൬. കഥിനക്ഖന്ധകേ **സീസവസേനാ**തി പധാനങ്ഗവസേന. **"കഥിന**ന്തി പഞ്ചാനിസംസേ അന്തോകരണസമത്ഥതായ ഥിരന്തി അത്ഥോ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **"സോ നേസം ഭവിസ്സതീ"തി യുജ്ജതീ**തി "സോ തുമ്ഹാക"ന്തി അവത്വാ "നേസ"ന്തി വചനം യുജ്ജതി. **യേ അത്ഥതകഥിനാ**തി ന കേവലം തുമ്ഹാകമേവ, യേ അഞ്ഞേപി അത്ഥതകഥിനാ, തേസമ്പി ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ. **അനാമന്തേത്വാ ചരണ**ന്തി ചാരിത്തസിക്ഖാപദേ വുത്തനയേന അനാപുച്ഛിത്വാ കുലേസു ചരണം. **മതകചീവര**ന്തി മതസ്സ സന്തകം ചീവരം. **തത്രുപ്പാദേന ആഭത**ന്തി വിഹാരസന്തകേന ഖേത്തവത്ഥുആദിനാ ആനീതം.

പഠമപവാരണായ പവാരിതാതി ഇദം വസ്സച്ഛേദം അകത്വാ വസ്സംവുത്ഥഭാവസന്ദസ്സനത്ഥം വുത്തം അന്തരായേന അപ്പവാരിതാനമ്പി വുത്ഥവസ്സാനം കഥിനത്ഥാരസമ്ഭവതോ. തേനേവ "അപ്പവാരിതാ വാ"തി അവത്വാ "ഛിന്നവസ്സാ വാ പച്ഛിമികായ ഉപഗതാ വാ ന ലഭന്തീ"തി ഏത്തകമേവ വുത്തം. **അഞ്ഞസ്മിം വിഹാരേ വുത്ഥവസ്സാപി ന ലഭന്തീ**തി നാനാസീമായ അഞ്ഞസ്മിം വിഹാരേ വുത്ഥവസ്സാ ഇമസ്മിം വിഹാരേ കഥിനത്ഥാരം ന ലഭന്തീതി അത്ഥോ. **ഖലിമക്ഖിതസാടകോ**തി അഹതവത്ഥം സന്ധായ വുത്തം. **ദാനകമ്മവാചാ**തി കഥിനദുസ്സദാനകമ്മവാചാ. **അകാതും ന ലബ്ഭതീ**തി ഇമിനാ അനാദരിയേന അകരോന്തസ്സ ദുക്കടന്തി ദീപേതി. **കമ്മവാചാ പന ഏകായേവ വട്ടതീ**തി കഥിനത്ഥാരസാടകസ്സ ദാനകാലേ വുത്താ ഏകായേവ കമ്മവാചാ വട്ടതി. പുന തസ്സ അഞ്ഞസ്മിം വത്ഥേ ദിയ്യമാനേ കമ്മവാചായ ദാതബ്ബകിച്ചം നത്ഥി, അപലോകനമേവ അലന്തി അധിപ്പായോ.

൩൦൭. മഹാഭൂമികന്തി മഹാവിസയം, ചതുവീസതിആകാരവന്തതായ മഹാവിത്ഥാരികന്തി വുത്തം ഹോതി. **പഞ്ചക**ന്തി പഞ്ചഖണ്ഡം. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **പഠമചിമിലികാ**തി കഥിനവത്ഥതോ അഞ്ഞാ അത്തനോ പകതിചിമിലികാ. **"കുച്ഛിചിമിലികം കത്വാ സിബ്ബിതമത്തേനാ**തി ഥിരജിണ്ണാനം ചിമിലികാനം ഏകതോ കത്വാ സിബ്ബനസ്സേതം അധിവചന"ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **മഹാപച്ചരിയം കുരുന്ദിയഞ്ച** "വുത്തവചനനിദസ്സനം ബ്യഞ്ജനേ ഏവ ഭേദോ, അത്ഥേ നത്ഥീതി ദസ്സനത്ഥം കത"ന്തി വദന്തി. **പിട്ഠിഅനുവാതാരോപനമത്തേനാ**തി ദീഘതോ അനുവാതസ്സ ആരോപനമത്തേന. **കുച്ഛിഅനുവാതാരോപനമത്തേനാ**തി പുഥുലതോ അനുവാതസ്സ ആരോപനമത്തേന. **സാരുപ്പം ഹോതീ**തി സമണസാരുപ്പം ഹോതി. **രത്തിനിസ്സഗ്ഗിയേനാ**തി രത്തിഅതിക്കന്തേന.

കഥിനാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആദായസത്തകാദികഥാവണ്ണനാ

൩൧൧. അയന്തി ആസാവച്ഛേദികോ കഥിനുദ്ധാരോ. **ഇധ ന വുത്തോ**തി പാളിയം മാതികാപദഭാജനേ സവനന്തികാനന്തരം ന വുത്തോ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം സീമാതിക്കന്തികേ കഥിനുദ്ധാരേ. "സീമാതിക്കന്തികോ നാമ

ചീവരകാലസീമാതിക്കന്തികോ"തി **കേനചി** വുത്തം. "ബഹിസീമായം ചീവരകാലസമയസ്സ അതിക്കന്തത്താ സീമാതിക്കന്തികോ"തി അയം അമ്ഹാകം ഖന്തി. സഹുബ്ഭാരേ "സോ കതചീവരോ"തി പാഠോ ദിസ്സതി, ഏവഞ്ച സതി ചീവരപലിബോധോ പഠമം ഛിജ്ജതീതി വിഞ്ഞായതി, ഇധ പന പരിവാരപാളിയഞ്ച "ദ്വേ പലിബോധാ അപുബ്ബം അചരിമം ഛിജ്ജന്തീ"തി (പരി॰ ർ൧൫) വചനതോ തം ന സമേതി, തസ്മാ വീമംസിതബ്ബമേത്ഥ കാരണം.

൩൧൫. "സമാദായവാരോ ആദായവാരസദിസോ, ഉപസഗ്ഗമത്തമേത്ഥ വിസേസോ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. കേചി പന "സബ്ബം അത്തനോ പരിക്ഖാരം അനവസേസേത്വാ പക്കമന്തോ 'സമാദായ പക്കമതീ'തി വുച്ചതീ"തി വദന്തി. പുന സമാദായവാരേപി തേയേവ ദസ്സിതാതി സമ്ബന്ധോ. വിപ്പകതചീവരേ പക്കമനന്തികസ്സ കഥിനുദ്ധാരസ്സ അസമ്ഭവതോ **"യഥാസമ്ഭവ"**ന്തി വുത്തം. പക്കമനന്തികോ ഹി കഥിനുദ്ധാരോ നിട്ഠിതചീവരസ്സേവ വസേന വുത്തോ "ഭിക്ഖു അത്ഥതകഥിനോ കതചീവരം ആദായ പക്കമതീ"തി വുത്തത്താ, തസ്മാ സോ വിപ്പകതചീവരോ ന സമ്ഭവതീതി ഛളേവ ഉബ്ഭാരാ തത്ഥ ദസ്സിതാ.

തത്രായം ആദിതോ പട്ഠായ വാരവിഭാവനാ - ആദായവാരാ സത്ത, തഥാ സമാദായവാരാതി ദ്വേ സത്തകവാരാ, തതോ പക്കമനന്തികം വജ്ജേത്വാ വിപ്പകതചീവരസ്സ ആദായസമാദായവാരവസേന ദ്വേ ഛക്കവാരാ, തതോ പരം നിട്ഠാനസന്നിട്ഠാനനാസനന്തികാനം വസേന തീണി തികാനി ദസ്സിതാനി. തത്ഥ പഠമത്തികം അന്തോസീമായം "പച്ചേസ്സം ന പച്ചേസ്സ"ന്തി ഇമം വിധിം അനാമസിത്വാ ബഹിസീമായമേവ "ന പച്ചേസ്സ"ന്തി പവത്തം, തസ്മാ പക്കമനന്തികസീമാതിക്കന്തികസഉബ്ഭാരാ തത്ഥ ന യുജ്ജന്തി. ദുതിയത്തികം അന്തോസീമായം "ന പച്ചേസ്സ"ന്തി പവത്തം. തതിയത്തികം **അനധിട്ഠിത**-പദേന വിസേസേത്വാ പവത്തം, അത്ഥതോ പഠമത്തികേന സമേതി. **അനധിട്ഠിതേനാ**തി ച "പച്ചേസ്സം ന പച്ചേസ്സ"ന്തി ഏവം അനധിട്ഠിതേന, അനിയമിതേനാതി അത്ഥോ. തതിയത്തികാനന്തരം ചതുത്ഥത്തികം സമ്ഭവന്തം അന്തോസീമായം "പച്ചേസ്സ"ന്തി വചനവിസേസേന സമ്ഭവതി. തഥാ ച യോജിയമാനം ഇതരേഹി സവനന്തികാദീഹി അവിരുദ്ധം ഹോതീതി ചതുത്ഥത്തികം അഹുത്വാ ഛക്കം ജാതന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം തീണി തികാനി ഏകം ഛക്കഞ്ചാതി പഠമം പന്നരസകം വേദിതബ്ബം.

൩൧൬-൩൨൦. തതോ ഇദമേവ പന്നരസകം ഉപസഗ്ഗവിസേസേന ദുതിയം സമാദായപന്നരസകം നാമ കതം. പുന "വിപ്പകതചീവരം ആദായാ"തി തതിയം പന്നരസകം, "സമാദായാ"തി ചതുത്ഥം പന്നരസകം ദസ്സിതന്തി ഏവം ചത്താരി പന്നരസകാനി വേദിതബ്ബാനി. തത്ഥ പഠമദുതിയേസു പന്നരസകേസു സബ്ബേന സബ്ബം അകതചീവരം അധിപ്പേതം, ഇതരേസു ദ്വീസു വിപ്പകതന്തി വേദിതബ്ബം. തതോ പരം "ചീവരാസായ പക്കമതീ"തിആദിനാ നയേന നിട്ഠാനസന്നിട്ഠാനനാസനആസാവച്ഛേദികവസേന ഏകോ വാരോതി ഇദമേകം ചതുക്കം ജാതം, തസ്മാ പുബ്ബേ വുത്താനി തികാനി ആസാവച്ഛേദികാനി തീണി ച തികാനീതി ഏതം അനാസായദ്വാദസകന്തി വേദിതബ്ബം. തദനന്തരേ ആസായദ്വാദസകേ കിഞ്ചാപി പഠമം ദ്വാദസകം ലബ്ഭതി, തഥാപി തം നിബ്ബിസേസന്തി തമേകം ദ്വാദസകം അവുത്തസിദ്ധം കത്വാ വിസേസതോ ദസ്സേതും ആദിതോ പട്ഠായ "അന്തോസീമായം പച്ചേസ്സ"ന്തി വുത്തം. തം

ദുതിയചതുക്കേ “സോ ബഹിസീമഗതോ സുണാതീ”തിആദിവചനസ്സ തതിയചതുക്കേ സവനന്തികാദീനഞ്ച ഓകാസകരണത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. ഇദം പന ദ്വാദസകം അനാസായവസേനപി ലബ്ഭമാനം ഇമിനാ അവുത്തസിദ്ധം കത്വാ ന ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവമേത്ഥ ദ്വേ ദ്വാദസകാനി ഉദ്ധരിതബ്ബാനി. കരണീയദ്വാദസകേപി യഥാദസ്സിതം അനാസായദ്വാദസകം അവുത്തസിദ്ധം ആസായദ്വാദസകഞ്ചാതി ദ്വേ ദ്വാദസകാനി ഉദ്ധരിതബ്ബാനി.

൩൨൭-൩൨൮. യസ്മാ ദിസംഗമികനവകേ “ദിസംഗമികോ പക്കമതീ”തി വചനേനേവ “ന പച്ചേസ്സ”ന്തി ഇദം അവുത്തസിദ്ധമേവ, തസ്മാ തം ന വുത്തം. ഏത്താവതാ ച ആവാസപലിബോധാഭാവോ ദസ്സിതോ. **ചീവരപടിവീസം അപവിലായമാനോ**തി ഇമിനാ ചീവരപലിബോധസമങ്ഗിതമസ്സ ദസ്സേതി. തത്ഥ **ചീവരപടിവീസ**ന്തി അത്തനോ പത്തബ്ബചീവരഭാഗം. **അപവിലായമാനോ**തി ആകങ്ഖമാനോ. തസ്സ ചീവരലാഭേ സതി വസ്സംവുത്ഥാവാസേ നിട്ഠാനസന്നിട്ഠാനനാസനന്തികാനം വസേന ഏകം തികം, തേസംയേവ വസേന അന്തരാമഗ്ഗേ ഏകം, ഗതട്ഠാനേ ഏകന്തി തിണ്ണം തികാനം വസേന ഏകം നവകം വേദിതബ്ബം.

൩൨൯. തതോ പരം നിട്ഠാനസന്നിട്ഠാനനാസനന്തികസീമാതിക്കന്തികസഉബ്ഭാരാനം വസേന ഫാസുവിഹാരപഞ്ചകം വുത്തം. സേസമേത്ഥ പാളിതോ അട്ഠകഥാതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ആദായസത്തകാദികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കഥിനക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ചീവരക്ഖന്ധകം

ജീവകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൨൬-൩൩൩. ചീവരക്ഖന്ധകേ **കമ്മവിപാകന്തി** കമ്മജരോഗം. **സംയമസ്സാതി** ആനിസംസസ്സ, ഉപയോഗത്ഥേ ചേതം സാമിവചനം.

പജ്ജോതരാജവത്ഥുകഥാദിവണ്ണനാ

൩൩൪-൩൩൫. **വിച്ഛികസ്സ ജാതോതി** തസ്സ കിര മാതുയാ ഉതുസമയേ സയനഗതായ വിച്ഛികോ നാഭിപ്പദേസം ആരുള്ഹോ, സാ തസ്സ സമ്ഫസ്സേന ഗബ്ഭം ഗണ്ഹി. തം സന്ധായ വുത്തം ''വിച്ഛികസ്സ ജാതോ''തി. **ഉസ്സന്നദോസോതി** സഞ്ചിതപിത്താദിദോസോ.

വരയാചനകഥാവണ്ണനാ

൩൩൭. **ഇതരീതരേനാതി** ഇതരേന ഇതരേന. **ഇതര**-സദ്ദോ പന അനിയമവചനോ ദ്വിക്ഖത്തും വുച്ചമാനോ യംകിഞ്ചി-സദ്ദേഹി സമാനത്ഥോ ഹോതീതി വുത്തം **"അപ്പഗ്ഘേനപി മഹഗ്ഘേനപി യേന കേനചീ"**തി. **മഹാപിട്ഠിയകോജവന്തി** ഹത്ഥിപിട്ഠീസു അത്ഥരിതബ്ബതായ മഹാപിട്ഠിയന്തി ലദ്ധസമഞ്ഞം ചതുരങ്ഗുലപുപ്ഫം കോജവം.

കമ്ബലാനുജാനനാദികഥാവണ്ണനാ

൩൪൦. **ഉപചാരേതി** സുസാനസ്സ ആസന്നേ പദേസേ. **ഛഡ്ഡേത്വാ ഗതാതി** കിഞ്ചി അവത്വായേവ ഛഡ്ഡേത്വാ ഗതാ. **സോ ഏവ സാമീതി** അകതായ കതികായ യേന ഗഹിതം, സോവ സാമീ.

ചീവരപടിഗ്ഗാഹകസമ്മുതിആദികഥാവണ്ണനാ

൩൪൨-൩൪൩. **ധുരവിഹാരട്ഠാനേതി** വിഹാരദ്വാരസ്സ സമ്മുഖട്ഠാനേ. **വിഹാരമജ്ഝേയേവ സമ്മന്നിതബ്ബന്തി** സബ്ബേസം ജാനനത്ഥായ വിഹാരമജ്ഝേയേവ നിസിന്നേഹി സമ്മന്നിതബ്ബം. **തുലാഭൂതോതി** തുലാസദിസോ. **വണ്ണാവണ്ണം കത്വാതി** സബ്ബകോട്ഠാസേ അഗ്ഘതോ സമകേ കത്വാ. തേനേവാഹ **"സമേ പടിവീസേ ഠപേത്വാ"**തി. **ഇദന്തി** സാമണേരാനം ഉപഡ്ഢപടിവീസസ്സ ദാനം. **ഫാതികമ്മന്തി** സമ്മുഞ്ജനീബന്ധനാദിഹത്ഥകമ്മം . **ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തീതി** മഹാസദ്ദം കരോന്തി. **സമപടിവീസോ ദാതബ്ബോതി** കരിസ്സാമാതി യാചന്താനം പടിഞ്ഞാമത്തേനപി സമകോട്ഠാസോ ദാതബ്ബോ.

ചീവരരജനകഥാവണ്ണനാ

൩൪൪. **രജനകുമ്ഭിയാ മജ്ഝേ ഠപേത്വാതി** അന്തോരജനകുമ്ഭിയാ മജ്ഝേ ഠപേത്വാ ഏവം വട്ടാധാരകേ അന്തോരജനകുമ്ഭിയാ പക്ഖിത്തേ മജ്ഝേ ഉദകം തിട്ഠതി, വട്ടാധാരകതോ ബഹി സമന്താ അന്തോകുമ്ഭിയം രജനച്ഛല്ലി. **രജനം പക്ഖിപിതുന്തി** രജനച്ഛല്ലിം പക്ഖിപിതും.

തിചീവരാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൩൪൮. **ഉദ്ധസ്തേ അരുണേ**തി ഉഗ്ഗതേ അരുണസീസേ. **നന്ദിമുഖിയാ**തി തുട്ഠമുഖിയാ.

അതിരേകചീവരാദികഥാവണ്ണനാ

൩൪൭. **അച്ഛുപേയ്യ**ന്തി പതിട്ഠപേയ്യം. **ഹതവത്ഥകാന**ന്തി കാലാതീതവത്ഥാനം. **ഉദ്ധരിത്വാ അല്ലീയാപനഖണ്ഡ**ന്തി ദുബ്ബലട്ഠാനം അപനേത്വാ അല്ലീയാപനവത്ഥഖണ്ഡം.

വിസാഖാവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൪൯-൩൫൦. വിസാഖാവത്ഥുമ്ഹി **കല്ലകായാ**തി അകിലന്തകായാ പീതിസോമനസ്സേഹി ഫുടസരീരാ. **ഗതീ**തി ഞാണഗതി ഞാണാധിഗമോ. **അഭിസമ്പരായോ**തി ഞാണാഭിസമ്പരായോ ഞാണസഹിതോ പേച്ചഭാവോ.

തം ഭഗവാ ബ്യാകരിസ്സതീതി ''സോ ഭിക്ഖു സോതാപന്നോ സകദാഗാമീ''തിആദിനാ തസ്സ തം ഞാണഗതിം, തതോ പരം ''നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ സകിദേവ ഇമം ലോകം ആഗന്ത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സതീ''തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൪൮) ഞാണാഭിസമ്പരായഞ്ച ആവി കരിസ്സതി. **സോവഗ്ഗിക**ന്തി സഗ്ഗസംവത്തനികം. സോകം നുദതി വിനോദേതീതി **സോകനുദം.**

നിസീദനാദിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൩൫൩. **ദുക്ഖം സുപതീ**തി നാനാവിധസുപിനം പസ്സന്തോ ദുക്ഖം സുപതി. **ദുക്ഖം പടിബുജ്ഝതീ**തി പടിബുജ്ഝന്തോപി ഉത്തസിത്വാ സലോമഹംസോ ദുക്ഖം പടിബുജ്ഝതി.

പച്ഛിമവികപ്പനുപഗചീവരാദികഥാവണ്ണനാ

൩൫൮-൩൬൨. **അട്ഠപദകച്ഛന്നേന പത്തമുഖം സിബ്ബിതു**ന്തി അട്ഠപദഫലകാകാരേന പത്തമുഖേ തത്ഥ തത്ഥ ഗബ്ഭം ദസ്സേത്വാ സിബ്ബിതും. **അഗ്ഗളഗുത്തിയേവ പമാണ**ന്തി ഇമേഹി ചതൂഹി നിക്ഖേപകാരണേഹി ഠപേന്തേനപി അഗ്ഗളഗുത്തിവിഹാരേയേവ ഠപേതും വട്ടതീതി അധിപ്പായോ.

സങ്ഘികചീവരുപ്പാദകഥാവണ്ണനാ

൩൬൩. **പഞ്ച മാസേ**തി അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം. **വഡ്ഢിം പയോജേത്വാ ഠപിതഉപനിക്ഖേപതോ**തി വസ്സാവാസികത്ഥായ വേയ്യാവച്ചകരേഹി വഡ്ഢിം പയോജേത്വാ ഠപിതഉപനിക്ഖേപതോ. **തത്രുപ്പാദതോ**തി നാളികേരആരാമാദിതത്രുപ്പാദതോ. ''വസ്സാവാസികലാഭവസേന വാ മതകചീവരവസേന വാ തത്രുപ്പാദവസേന വാ അഞ്ഞേന വാ കേനചി ആകാരേന സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ ഉപ്പന്നചീവരം, സബ്ബം തസ്സേവ അത്ഥതകഥിനസ്സ പഞ്ച മാസേ, അനത്ഥതകഥിനസ്സ ഏകം ചീവരമാസം പാപുണാതീ''തി അവിസേസതോ വത്വാപി പുന വസ്സാവാസികലാഭവസേന ഉപ്പന്നേ

ലബ്ഭമാനവിസേസം ദസ്സേതും **"യം പന ഇദ"**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **ഇധാ**തി അഭിലാപമത്തമേതം. "വസ്സംവുത്ഥസങ്ഘസ്സ ദേമാ"തി വുത്തേപി സോയേവ നയോ. **അനത്ഥതകഥിനസ്സപി പഞ്ച മാസേ പാപുണാതീ**തി വസ്സാവാസികലാഭവസേന ഉപ്പന്നത്താ അനത്ഥതകഥിനസ്സപി വുത്ഥവസ്സസ്സ പഞ്ച മാസേ പാപുണാതി. **കേനചി** പന "ഇധ-സദ്ദേന നിയമിതത്താ"തി കാരണം വുത്തം, തം അകാരണം. തഥാ ഹി ഇധ-സദ്ദേന അനിയമേത്വാപി "വസ്സംവുത്ഥസങ്ഘസ്സ ദേമാ"തി വാ "വസ്സാവാസികം ദേമാ"തി വാ അന്തോഹേമന്തേ വസ്സാവാസികലാഭവസേന ദിന്നം ചീവരം അനത്ഥതകഥിനസ്സപി വുത്ഥവസ്സസ്സ പഞ്ച മാസേ പാപുണാതി, തേനേവ പരതോ അട്ഠസു മാതികാസു "വസ്സംവുത്ഥസങ്ഘസ്സ ദേതീ"തി ഇമസ്സ മാതികാപദസ്സ വിനിച്ഛയേ (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൩൭൯) "ചീവരമാസതോ പട്ഠായ യാവ ഹേമന്തസ്സ പച്ഛിമോ ദിവസോ, താവ വസ്സാവാസികം ദേമാതി വുത്തേ കഥിനം അത്ഥതം വാ ഹോതു അനത്ഥതം വാ, അതീതവസ്സംവുത്ഥാനമേവ പാപുണാതീ"തി വുത്തം. **തതോ പര**ന്തി പഞ്ചമാസതോ പരം, ഗിമ്ഹാനസ്സ പഠമദിവസതോ പട്ഠായാതി അത്ഥോ.

"കസ്മാ? പിട്ഠിസമയേ ഉപ്പന്നത്താ"തി ഇദം "ഉദാഹു അനാഗതവസ്സേ"തി ഇമസ്സാനന്തരം ദട്ഠബ്ബം. ഗിമ്ഹാനസ്സ പഠമദിവസതോ പട്ഠായ ഉപ്പന്നമേവ ഹി പിട്ഠിസമയേ ഉപ്പന്നത്താ "കിം അതീതവസ്സേ ഇദം വസ്സാവാസിക"ന്തിആദിനാ പുച്ഛിതബ്ബം, തേനേവ പരതോപി വക്ഖതി "ഗിമ്ഹാനം പഠമദിവസതോ പട്ഠായ വുത്തേ പന മാതികാ ആരോപേതബ്ബാ 'അതീതവസ്സാവാസസ്സ പഞ്ച മാസാ അതിക്കന്താ, അനാഗതോ ചാതുമാസച്ചയേന ഭവിസ്സതി, കതരവസ്സാവാസസ്സ ദേസീ'തി. സചേ 'അതീതവസ്സംവുത്ഥാനം ദമ്മീ'തി വദതി, തംഅന്തോവസ്സംവുത്ഥാനമേവ പാപുണാതീ"തി (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൩൭൯). പോത്ഥകേസു പന "അനത്ഥതകഥിനസ്സപി പഞ്ച മാസേ പാപുണാതീ"തി ഇമസ്സാനന്തരം "കസ്മാ? പിട്ഠിസമയേ ഉപ്പന്നത്താ"തി ഇദം ലിഖന്തി, തം ന യുജ്ജതി. ന ഹി പിട്ഠിസമയേ ഉപ്പന്നം സന്ധായ "അനത്ഥതകഥിനസ്സപി പഞ്ച മാസേ പാപുണാതീ"തി വുത്തം, ന ച പിട്ഠിസമയേ ഉപ്പന്നം വുത്ഥവസ്സസ്സേവ പാപുണാതി, സമ്മുഖീഭൂതാനം സബ്ബേസം പാപുണാതി, തേനേവ പരതോ വക്ഖതി "അസുകവിഹാരേ വസ്സംവുത്ഥസങ്ഘസ്സാതി വദതി, തത്ര വസ്സംവുത്ഥാനമേവ യാവ കഥിനസ്സുബ്ഭാരാ പാപുണാതി. സചേ പന ഗിമ്ഹാനം പഠമദിവസതോ പട്ഠായ ഏവം വദതി, തത്ര സമ്മുഖീഭൂതാനം സബ്ബേസം പാപുണാതി. കസ്മാ? പിട്ഠിസമയേ ഉപ്പന്നത്താ"തി (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൩൭൯).

ഠിതികാ പന ന തിട്ഠതീതി ഏത്ഥ അട്ഠിതായ ഠിതികായ പുന അഞ്ഞസ്മിം ചീവരേ ഉപ്പന്നേ സചേ ഏകോ ഭിക്ഖു ആഗച്ഛതി, മജ്ഝേ ഛിന്ദിത്വാ ദ്വീഹിപി ഗഹേതബ്ബം. ഠിതായ പന ഠിതികായ പുന അഞ്ഞസ്മിം ചീവരേ ഉപ്പന്നേ സചേ നവകതരോ ആഗച്ഛതി, ഠിതികാ ഹേട്ഠാ ഗച്ഛതി. സചേ വുഡ്ഢതരോ ആഗച്ഛതി, ഠിതികാ ഉദ്ധമാരോഹതി. അഥ അഞ്ഞോ നത്ഥി, പുന അത്തനോ പാപേത്വാ ഗഹേതബ്ബം. **ദുഗ്ഗഹിതാനി ഹോന്തീ**തി ഏത്ഥ സങ്ഘികാനേവ ഹോന്തീതി അധിപ്പായോ. **ഗഹിതമേവ നാമാ**തി "ഇമസ്സ ഇദം പത്ത"ന്തി കിഞ്ചാപി ന വിദിതം, തേ പന ഭാഗാ അത്ഥതോ തേസം പത്തായേവാതി അധിപ്പായോ. **ഇതോവാ**തി ഥേരാനം ദാതബ്ബതോയേവ.

സങ്ഘികചീവരുപ്പാദകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപനന്ദസക്യപുത്തവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൬൪. സത്താഹവാരേന അരുണമേവ ഉട്ഠാപേതീതി ഏതം വചനമത്തമേവ ഏകസ്മിം വിഹാരേ സത്താഹകിച്ചാഭാവതോ. **ഇദന്തി** ഏകാധിപ്പായദാനം. **നാനാലാഭേഹീ**തിആദീസു നാനാ വിസും വിസും ലാഭോ ഏതേസൂതി നാനാലാഭാ, ദ്വേ വിഹാരാ, തേഹി **നാനാലാഭേഹി**. നാനാ വിസും വിസും പാകാരാദീഹി പരിച്ഛിന്നോ ഉപചാരോ ഏതേസന്തി നാനൂപചാരാ, തേഹി **നാനൂപചാരേഹി. ഏകസീമവിഹാരേഹീ**തി ഏകൂപചാരസീമായം ദ്വീഹി വിഹാരേഹി.

ഗിലാനവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൬൫. പലിപന്നോതി നിമുഗ്ഗോ, മക്ഖിതോതി അത്ഥോ. **ഉച്ചാരേത്വാ**തി ഉക്ഖിപിത്വാ. **സമാനാചരിയകോ**തി ഏത്ഥ സചേപി ഏകസ്സ ആചരിയസ്സ ഏകോ അന്തേവാസികോ ഹോതി, ഏകോ സദ്ധിവിഹാരികോ, ഏതേപി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമാനാചരിയകാ ഏവാതി വദന്തി.

൩൬൬. ഭേസജ്ജം യോജേതും അസമത്ഥോ ഹോതീതി വേജ്ജേന ''ഇദഞ്ചിദഞ്ച ഭേസജ്ജം ഗഹേത്വാ ഇമിനാ യോജേത്വാ ദാതബ്ബ''ന്തി വുത്തേ തഥാ കാതും അസമത്ഥോതി അത്ഥോ. **നീഹാതു**ന്തി നീഹരിതും, ഛഡ്ഡേതുന്തി അത്ഥോ.

മതസന്തകകഥാവണ്ണനാ

൩൬൭-൩൬൯. ഭിക്ഖുസ്സ കാലകതേതി ഏത്ഥ **കാലകത**-സദ്ദോ ഭാവസാധനോതി ആഹ **''കാലകിരിയായാ''**തി. **തത്ഥ തത്ഥ സങ്ഘസ്സാ**തി തസ്മിം തസ്മിം വിഹാരേ സങ്ഘസ്സ.

സങ്ഘേ ഭിന്നേ ചീവരുപ്പാദകഥാവണ്ണനാ

൩൭൬. യത്ഥ പന ദക്ഖിണോദകം പമാണന്തി ഭിക്ഖൂ യസ്മിം രട്ഠേ ദക്ഖിണോദകപടിഗ്ഗഹണമത്തേനപി ദേയ്യധമ്മസ്സ സാമിനോ ഹോന്തീതി അധിപ്പായോ. **പരസമുദ്ദേ**തി ജമ്ബുദീപേ.

൩൭൭. മതകചീവരം അധിട്ഠാതീതി ഏത്ഥ മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തോ തസ്സ കാലകിരിയം സുത്വാ അവിഹാരട്ഠാനേ ചേ ദ്വാദസരതനബ്ഭന്തരേ അഞ്ഞേസം ഭിക്ഖൂനം അഭാവം ഞത്വാ ''ഇദം ചീവരം മയ്ഹം പാപുണാതീ''തി അധിട്ഠാതി, സ്വാധിട്ഠിതം.

അട്ഠചീവരമാതികാകഥാവണ്ണനാ

൩൭൯. പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനനയേന വുത്തന്തി ''സീമായദാന''ന്തിആദിനാ വത്തബ്ബേ ''സീമായ ദേതീ''തിആദി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനനയേന വുത്തം. **പരിക്ഖേപാരഹട്ഠാനേന പരിച്ഛിന്നാ**തി ഇമിനാ അപരിക്ഖിത്തസ്സ വിഹാരസ്സ ധുവസന്നിപാതട്ഠാനാദിതോ പഠമലേഡ്ഡുപാതസ്സ അന്തോ ഉപചാരസീമാതി ദസ്സേതി. ഇദാനി ദുതിയലേഡ്ഡുപാതസ്സ അന്തോപി ഉപചാരസീമായേവാതി

ദസ്സേതും **“അപിചാ”**തിആദി ആരദ്ധം. ധുവസന്നിപാതട്ഠാനമ്പി പരിയന്തഗതമേവ ഗഹേതബ്ബം. ഭിക്ഖുനീനം ആരാമപ്പവേസനസേനാസനാപുച്ഛനാദി പരിവാസമാനത്താരോചനവസ്സച്ഛേദനിസ്സയസേനാസനഗ്ഗാഹാദി വിധാനന്തി ഇദം സബ്ബം ഇമിസ്സായേവ ഉപചാരസീമായ വസേന വേദിതബ്ബം. ലാഭത്ഥായ ഠപിതസീമാ **ലാഭസീമാ**. സമാനസംവാസഅവിപ്പവാസസീമാസു ദിന്നസ്സ ഇദം നാനത്തം - “അവിപ്പവാസസീമായ ദമ്മീ”തി ദിന്നം ഗാമട്ഠാനം ന പാപുണാതി. കസ്മാ? “ഠപേത്വാ ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ചാ”തി വുത്തത്താ. “സമാനസംവാസകസീമായ ദമ്മീ”തി ദിന്നം പന ഗാമേ ഠിതാനമ്പി പാപുണാതീതി.

ബുദ്ധാധിവുത്ഥോതി ബുദ്ധേന ഭഗവതാ അധിവുത്ഥോ. **ഏകസ്മി**ന്തി ഏകസ്മിം വിഹാരേ. **പാകവട്ട**ന്തി ദാനവട്ടം. **വത്തതീ**തി പവത്തതി. **പംസുകൂലികാനമ്പി വട്ടതീ**തി “തുയ്ഹം ദേമാ”തി അവത്വാ “ഭിക്ഖൂനം ദേമ, ഥേരാനം ദേമാ”തി വുത്തത്താ പംസുകൂലികാനം വട്ടതി. **വിചാരിതമേവാ**തി ഉപാഹനത്ഥവികാദീനമത്ഥായ വിചാരിതമേവ.

ഉപഡ്ഢം ദാതബ്ബന്തി യം ഉഭതോസങ്ഘസ്സ ദിന്നം, തതോ ഉപഡ്ഢം ഭിക്ഖൂനം, ഉപഡ്ഢം ഭിക്ഖുനീനം ദാതബ്ബം. സചേപി ഏകോ ഭിക്ഖു ഹോതി ഏകാ വാ ഭിക്ഖുനീ, അന്തമസോ അനുപസമ്പന്നസ്സപി ഉപഡ്ഢമേവ ദാതബ്ബം. **“ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ഭിക്ഖുനീനഞ്ച തുയ്ഹഞ്ചാ”തി വുത്തേ പന പുഗ്ഗലോ വിസും ന ലഭതീ**തി ഇദം അട്ഠകഥാപമാണേനേവ ഗഹേതബ്ബം. ന ഹേത്ഥ വിസേസകാരണം ഉപലബ്ഭതി. തഥാ ഹി “ഉഭതോസങ്ഘസ്സ ച തുയ്ഹഞ്ച ദമ്മീ”തി വുത്തേ സാമഞ്ഞവിസേസവചനേഹി സങ്ഗഹിതത്താ യഥാ പുഗ്ഗലോ വിസും ലഭതി, ഏവമിധാപി “ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച തുയ്ഹഞ്ചാ”തി സാമഞ്ഞവിസേസവചനസബ്ഭാവതോ ഭവിതബ്ബമേവ വിസും പുഗ്ഗലപടിവീസേനാതി വിഞ്ഞായതി, തസ്മാ അട്ഠകഥാവചനമേവേത്ഥ പമാണം. **പാപുണനട്ഠാനതോ ഏകമേവ ലഭതീ**തി അത്തനോ വസ്സഗ്ഗേന പത്തട്ഠാനതോ ഏകമേവ കോട്ഠാസം ലഭതി. തത്ഥ കാരണമാഹ **“കസ്മാ? ഭിക്ഖുസങ്ഘഗ്ഗഹണേന ഗഹിതത്താ”**തി, ഭിക്ഖുസങ്ഘഗ്ഗഹണേനേവ പുഗ്ഗലസ്സപി ഗഹിതത്താതി അധിപ്പായോ. **ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഹരാതി വുത്തേപി ഹരിതബ്ബ**ന്തി ഈദിസം ഗിഹിവേയ്യാവച്ചം ന ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം.

ലക്ഖണഞ്ഞൂ വദന്തീതി ഇദം സന്നിട്ഠാനവചനം, അട്ഠകഥാസു അനാഗതത്താ പന ഏവം വുത്തം. **ബഹിഉപചാരസീമായം...പേ॰... സബ്ബേസം പാപുണാതീ**തി യത്ഥ കത്ഥചി വുത്ഥവസ്സാനം സബ്ബേസം പാപുണാതീതി അധിപ്പായോ. തേനേവ **മാതികാട്ഠകഥായ**മ്പി (കങ്ഖാ॰ അട്ഠ॰ അകാലചീവരസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) “സചേ പന ബഹിഉപചാരസീമായം ഠിതോ ‘വസ്സംവുത്ഥസങ്ഘസ്സാ’തി വദതി, യത്ഥ കത്ഥചി വുത്ഥവസ്സാനം സബ്ബേസം സമ്പത്താനം പാപുണാതീ”തി വുത്തം. **ഗണ്ഠിപദേസു** പന “വസ്സാവാസസ്സ അനനുരൂപേ പദേസേ ഠത്വാ വുത്തത്താ വസ്സംവുത്ഥാനം അവുത്ഥാനഞ്ച സബ്ബേസം പാപുണാതീ”തി വുത്തം, തം ന ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി “വസ്സംവുത്ഥസങ്ഘസ്സ ദമ്മീ”തി വുത്തേ അവുത്ഥവസ്സാനം പാപുണാതി. **ഏവം വദതീ**തി “വസ്സംവുത്ഥസങ്ഘസ്സ ദമ്മീ”തി വദതി. **ഉദ്ദേസം ഗഹേതും ആഗതോ**തി തസ്സ സന്തികേ ഉദ്ദേസം അഗ്ഗഹിതപുബ്ബസ്സപി ഉദ്ദേസം ഗണ്ഹിസ്സാമീതി

ആഗതകാലതോ പട്ഠായ അന്തേവാസികഭാവൂപഗമനതോ വുത്തം. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അട്ഠചീവരമാതികാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചീവരക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ചമ്പേയ്യക്ഖന്ധകം

കസ്സപഗോത്തഭിക്ഖുവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൮൦. ചമ്പേയ്യക്ഖന്ധകേ **ചമ്പായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തസ്സ ഹി നഗരസ്സ ആരാമപോക്ഖരണീആദീസു തേസു തേസു ഠാനേസു ചമ്പകരുക്ഖാവ ഉസ്സന്നാ അഹേസും, തസ്മാ ''ചമ്പാ''തി സങ്ഖം അഗമാസി. **ഗഗ്ഗരായ പോക്ഖരണിയാ തീരേ**തി തസ്സ ചമ്പാനഗരസ്സ അവിദൂരേ ഗഗ്ഗരായ നാമ രാജമഹേസിയാ ഖണിതത്താ ''ഗഗ്ഗരാ''തി ലദ്ധവോഹാരാ പോക്ഖരണീ അത്ഥി, തസ്സാ തീരേ സമന്തതോ നീലാദിപഞ്ചവണ്ണകുസുമപടിമണ്ഡിതം മഹന്തം ചമ്പകവനം, തസ്മിം ഭഗവാ കുസുമഗന്ധസുഗന്ധേ ചമ്പകവനേ വിഹരതി. തം സന്ധായ ''ഗഗ്ഗരായ പോക്ഖരണിയാ തീരേ''തി വുത്തം. **തന്തിബദ്ധോ**തി **തന്തി** വുച്ചതി ബ്യാപാരോ, തത്ഥ ബദ്ധോ പസുതോ ഉസ്സുക്കം ആപന്നോതി അത്ഥോ, തസ്മിം ആവാസേ അകതം സേനാസനം കരോതി, ജിണ്ണം പടിസങ്ഖരോതി, കതേ ഇസ്സരോ ഹോതീതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **''തസ്മിം ആവാസേ കത്തബ്ബത്താ തന്തിപടിബദ്ധോ''**തി, കത്തബ്ബകമ്മേ ഉസ്സാഹമാപന്നോതി അത്ഥോ.

ഞത്തിവിപന്നകമ്മാദികഥാവണ്ണനാ

൩൮൭-൩൮൮. **പടിക്കോസന്തേസൂ**തി നിവാരേന്തേസു. **ഹാപനം വാ അഞ്ഞഥാ കരണം വാ നത്ഥീ**തി ഞത്തികമ്മസ്സ ഏകായ ഏവ ഞത്തിയാ കത്തബ്ബത്താ തതോ ഹാപനം ന സമ്ഭവതി, അനുസ്സാവനായ അഭാവതോ പച്ഛാ ഞത്തിഠപനവസേന ദ്വീഹി ഞത്തീഹി കരണവസേന ച അഞ്ഞഥാ കരണം നത്ഥി.

ചതുവഗ്ഗകരണാദികഥാവണ്ണനാ

൩൮൯. ഉക്ഖേപനീയകമ്മകതോ **കമ്മനാനാസംവാസകോ,** ഉക്ഖിത്താനുവത്തകോ **ലദ്ധിനാനാസംവാസകോ**.

ദ്വേനിസ്സാരണാദികഥാവണ്ണനാ

൩൯൫. അപ്പത്തോ നിസ്സാരണന്തി ഏത്ഥ **നിസ്സാരണകമ്മം** നാമ കുലദൂസകാനഞ്ഞേവ അനുഞ്ഞാതം, അയഞ്ച ''ബാലോ ഹോതി അബ്യത്തോ''തിആദിനാ നിദ്ദിട്ഠോ കുലദൂസകോ ന ഹോതി, തസ്മാ ''അപ്പത്തോ''തി വുത്തോ . യദി ഏവം കഥം സുനിസ്സാരിതോ ഹോതീതി? ബാലഅബ്യത്തതാദിയുത്തസ്സപി കമ്മക്ഖന്ധകേ ''ആകങ്ഖമാനോ സങ്ഘോ പബ്ബാജനീയകമ്മം കരേയ്യാ''തി (ചൂളവ॰ ൨൭) വുത്തത്താ. തേനേവാഹ **''തഞ്ചേസ…പേ॰… തസ്മാ സുനിസ്സാരിതോ ഹോതീ''**തി. തത്ഥ **തന്തി** പബ്ബാജനീയകമ്മം. **ഏസോ**തി ''ബാലോ''തിആദിനാ നിദ്ദിട്ഠോ. **ആവേണികേന ലക്ഖണേനാ**തി പബ്ബാജനീയകമ്മസ്സ ആവേണികഭൂതേന കുലദൂസകഭാവലക്ഖണേന.

തഞ്ചേ സങ്ഘോ നിസ്സാരേതി, സുനിസ്സാരിതോതി ഏത്ഥ അധിപ്പേതസ്സ പബ്ബാജനീയകമ്മസ്സ വസേന അത്ഥം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യദി ''തഞ്ചേ സങ്ഘോ നിസ്സാരേതീ''തി തജ്ജനീയാദികമ്മവസേന നിസ്സാരണാ അധിപ്പേതാ, തദാ

നിസ്സാരണം സമ്പത്തോയേവ തജ്ജനീയാദിവസേന സുനിസ്സാരിതോതി ബ്യതിരേകമുഖേന അത്ഥം ദസ്സേതും പുന **“തഞ്ചേ സങ്ഘോ നിസ്സാരേതീ”**തി ഉല്ലിങ്ഗേത്വാ അത്ഥോ കഥിതോ. നത്ഥി ഏതസ്സ അപദാനം അവഖണ്ഡനം ആപത്തിപരിയന്തോതി **അനപദാനോ. ഏകേകേനപി അങ്ഗേന നിസ്സാരണാ അനുഞ്ഞാതാ**തി കമ്മക്ഖന്ധകേ അനുഞ്ഞാതാ. സേസമേത്ഥ പാളിതോ അട്ഠകഥാതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ദ്വേനിസ്സാരണാദികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചമ്പേയ്യക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. കോസമ്ബകക്ഖന്ധകം

കോസമ്ബകവിവാദകഥാവണ്ണനാ

൪൫൧. കോസമ്ബകക്ഖന്ധകേ **സചേ ഹോതി, ദേസേസ്സാമീ**തി സുബ്ബചതായ സിക്ഖാകാമതായ ച ആപത്തിം പസ്സി. **നത്ഥി ആപത്തീ**തി അനാപത്തിപക്ഖോപി ഏത്ഥ സമ്ഭവതീതി അധിപ്പായേനാഹ. സാ പനാപത്തി ഏവ. തേനാഹ **"സോ തസ്സാ ആപത്തിയാ അനാപത്തിദിട്ഠി അഹോസീ"**തി.

൪൫൨-൪൫൩. **സമ്ഭമഅത്ഥവസേനാ**തി തുരിതത്ഥവസേന. **"അകാരണേ തുമ്ഹേഹി സോ ഭിക്ഖു ഉക്ഖിത്തോ"തി വദേയ്യാ**തി യസ്മാ പുബ്ബേ വിനയധരസ്സ വചനേന "സചേ ആപത്തി ഹോതി, ദേസേസ്സാമീ"തി അനേന പടിഞ്ഞാതം, ഇദാനിപി തസ്സേവ വചനേന "അസഞ്ചിച്ച അസ്സതിയാ കതത്താ നത്ഥേത്ഥ ആപത്തീ"തി അനാപത്തിസഞ്ഞീ, തസ്മാ "അകാരണേ തുമ്ഹേഹി സോ ഭിക്ഖു ഉക്ഖിത്തോ"തി ഉക്ഖേപകേ ഭിക്ഖൂ യദി വദേയ്യാതി അധിപ്പായോ. **ഉക്ഖിത്താനുവത്തകേ വാ "തുമ്ഹേ ആപത്തിം ആപന്നാ"തി വദേയ്യാ**തി യസ്മാ വത്ഥുജാനനചിത്തേനായം സചിത്തകാ ആപത്തി, അയഞ്ച ഉദകാവസേസേ ഉദകാവസേസസഞ്ഞീ, തസ്മാ സാപത്തികസ്സേവ "തുമ്ഹേ ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛഥാ"തി അധിപ്പായേന "തുമ്ഹേ ആപത്തിം ആപന്നാ"തി ഉക്ഖിത്താനുവത്തകേ വദേയ്യ.

൪൫൪-൪൫൫. **കമ്മം കോപേതീ**തി "നാനാസംവാസകചതുത്ഥോ ചേ, ഭിക്ഖവേ, കമ്മം കരേയ്യ, അകമ്മം ന ച കരണീയ"ന്തിആദിവചനതോ (മഹാവ. ൩൮൯) സചേ സങ്ഘോ തം ഗണപൂരകം കത്വാ കമ്മം കരേയ്യ, അയം തത്ഥ നിസിന്നോപി തം കമ്മം കോപേതീതി അധിപ്പായോ. **ഉപചാരം മുഞ്ചിത്വാ**തി ഏത്ഥ **ഉപചാരോ** നാമ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഹത്ഥേന പാപുണനട്ഠാനം.

൪൫൬. **ഭണ്ഡനജാതാ**തിആദീസു കലഹസ്സ പുബ്ബഭാഗോ ഭണ്ഡനം നാമ, തം ജാതം ഏതേസന്തി **ഭണ്ഡനജാതാ,** ഹത്ഥപരാമാസാദിവസേന മത്ഥകം പത്തോ കലഹോ ജാതോ ഏതേസന്തി **കലഹജാതാ,** വിരുദ്ധവാദഭൂതം വാദം ആപന്നാതി **വിവാദാപന്നാ. മുഖസത്തീഹീ**തി വാചാസത്തീഹി. **വിതുദന്താ**തി വിജ്ഝന്താ . **ഭഗവന്തം ഏതദവോചാ**തി "ഇധ, ഭന്തേ, കോസമ്ബിയം ഭിക്ഖൂ ഭണ്ഡനജാതാ"തിആദിവചനം അവോച, തഞ്ച ഖോ നേവ പിയകമ്യതായ, ന ഭേദാധിപ്പായേന, അഥ ഖോ അത്ഥകാമതായ ഹിതകാമതായ. സാമഗ്ഗീകാരകോ കിരേസ ഭിക്ഖു, തസ്മാസ്സ ഏതദഹോസി "യഥാ ഇമേ ഭിക്ഖൂ വിവാദം ആരദ്ധാ, ന സക്കാ മയാ, നാപി അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ സമഗ്ഗേ കാതും, അപ്പേവ നാമ സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ ഭഗവാ സയം വാ ഗന്ത്വാ അത്തനോ വാ സന്തികം പക്കോസാപേത്വാ ഏതേസം ഭിക്ഖൂനം ഖന്തിമേത്താപടിസംയുത്തം സാരണീയധമ്മദേസനം കഥേത്വാ സാമഗ്ഗിം കരേയ്യാ"തി അത്ഥകാമതായ ഹിതകാമതായ ഗന്ത്വാ അവോച. **തസ്മാ ഏവമാഹാ**തി അത്ഥകാമത്താ ഏവമാഹ, ന ഭഗവതോ വചനം അനാദിയന്തോ. യേ പന തദാ സത്ഥു വചനം ന ഗണ്ഹിംസു, തേ കിഞ്ചി അവത്വാ തുണ്ഹീഭൂതാ മങ്കുഭൂതാ അട്ഠംസു, തസ്മാ ഉഭയേസമ്പി സത്ഥരി അഗാരവപടിപത്തി നാഹോസി.

കോസമ്ബകവിവാദകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദീഘാവുവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൪൫൮. **അഥ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തിആദീസു **ഭൂതപുബ്ബ**ന്തി ഇദം ഭഗവാ പഥവീഗതം നിധിം ഉദ്ധരിത്വാ പുരതോ രാസിം കരോന്തോ വിയ ഭവപടിച്ഛന്നം പുരാവുത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ. **അഡ്ഢോ**തി ഇസ്സരോ. യോ കോചി അത്തനോ സന്തകേന വിഭവേന അഡ്ഢോ ഹോതി, അയം പന ന കേവലം അഡ്ഢോയേവ, മഹദ്ധനോ മഹതാ അപരിമാണസങ്ഖേന ധനേന സമന്നാഗതോതി ആഹ **"മഹദ്ധനോ"**തി. ഭുഞ്ജിതബ്ബതോ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതോ വിസേസതോ കാമാ ഭോഗാ നാമ, തസ്മാ പഞ്ചകാമഗുണവസേന മഹന്താ ഉളാരാ ഭോഗാ അസ്സാതി **മഹാഭോഗോ**. മഹന്തം സേനാബലഞ്ചേവ ഥാമബലഞ്ച ഏതസ്സാതി **മഹബ്ബലോ**. മഹന്തോ ഹത്ഥിഅസ്സാദിവാഹനോ ഏതസ്സാതി **മഹാവാഹനോ**. മഹന്തം വിജിതം രട്ഠം ഏതസ്സാതി **മഹാവിജിതോ. പരിപുണ്ണകോസകോട്ഠാഗാരോതി കോസോ** വുച്ചതി ഭണ്ഡാഗാരസാരഗബ്ഭോ, **കോട്ഠം** വുച്ചതി ധഞ്ഞസ്സ ആഠപനട്ഠാനം, കോട്ഠഭൂതം അഗാരം **കോട്ഠാഗാരം,** നിദഹിത്വാ ഠപിതേന ധനേന പരിപുണ്ണകോസോ ധഞ്ഞാനഞ്ച പരിപുണ്ണകോട്ഠാഗാരോതി അത്ഥോ.

അഥ വാ ചതുബ്ബിധോ കോസോ ഹത്ഥീ അസ്സാ രഥാ പത്തീതി. യഥാ ഹി അസിനോ തിക്ഖഭാവപരിപാലകോ പരിച്ഛദോ "കോസോ"തി വുച്ചതി, ഏവം രഞ്ഞോ തിക്ഖഭാവപരിപാലകത്താ ചതുരങ്ഗിനീ സേനാ "കോസോ"തി വുച്ചതി. തിവിധം കോട്ഠാഗാരം ധനകോട്ഠാഗാരം ധഞ്ഞകോട്ഠാഗാരം വത്ഥകോട്ഠാഗാരന്തി. തം സബ്ബമ്പി പരിപുണ്ണമസ്സാതി **പരിപുണ്ണകോസകോട്ഠാഗാരോ. ചതുരങ്ഗിനിം സേന**ന്തി ഹത്ഥിഅസ്സരഥപത്തിസങ്ഖാതേഹി ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം സേനം. **സന്നയ്ഹിത്വാ**തി ചമ്മപടിമുഞ്ചനാദീഹി സന്നാഹം കാരേത്വാ. **അബ്ഭുയ്യാസീ**തി അഭിഉയ്യാസി, അഭിമുഖോ ഹുത്വാ നിക്ഖമീതി അത്ഥോ. **ഏകസങ്ഘാതമ്പീ**തി ഏകപ്പഹാരമ്പി. **ധോവന**ന്തി ധോവനുദകം. **പരിനേത്വാ**തി നീഹരിത്വാ. "അനത്ഥദോ"തി വത്തബ്ബേ ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ "അനത്ഥതോ"തി വുത്തന്തി ആഹ **"അഥ വാ"**തിആദി.

൪൬൪. വഗ്ഗഭാവേന വാ പുഥു നാനാ സദ്ദോ അസ്സാതി **പുഥുസദ്ദോ. സമജനോ**തി ഭണ്ഡനേ സമജ്ഝാസയോ ജനോ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ജനകായേ. **അഹം ബാലോതി ന മഞ്ഞിത്ഥാ**തി ബാലലക്ഖണേ ഠിതോപി "അഹം ബാലോ"തി ന മഞ്ഞി. **ഭിയ്യോ ചാ**തി അത്തനോ ബാലഭാവസ്സ അജാനനതോ ഭിയ്യോ ച ഭണ്ഡനസ്സ ഉപരിഫോടോ വിയ സങ്ഘഭേദസ്സ അത്തനോ കാരണഭാവമ്പി ഉപ്പജ്ജമാനം ന മഞ്ഞിത്ഥ നാഞ്ഞാസി.

കലഹവസേന പവത്തവാചായേവ ഗോചരാ ഏതേസന്തി **വാചാഗോചരാ. മുഖായാമ**ന്തി വിവദനവസേന മുഖം ആയാമേത്വാ ഭാണിനോ. **ന തം ജാനന്തീ**തി തം കലഹം ന ജാനന്തി. കലഹം കരോന്തോ ച തം ന ജാനന്തോ നാമ നത്ഥി. യഥാ പന ന ജാനന്തി, തം ദസ്സേതും ആഹ **"ഏവം സാദീനവോ അയ"**ന്തി, അയം കലഹോ നാമ അത്തനോ പരേസഞ്ച അത്ഥഹാപനതോ അനത്ഥുപ്പാദനതോ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സമ്പരായേ ച സാദീനവോ സദോസോതി അത്ഥോ. **തം ന ജാനന്തീ**തി തം കലഹം ന ജാനന്തി. കഥം ന ജാനന്തീതി ആഹ **"ഏവം**

സാദീനവോ അയ”ന്തി, “ഏവം സാദീനവോ അയം കലഹോ”തി ഏവം തം കലഹം ന ജാനന്തീതി അത്ഥോ.

അക്കോച്ഛി മന്തിആദീസു **അക്കോച്ഛീ**തി അക്കോസി. **അവധീ**തി പഹരി. **അജിനീ**തി കൂടസക്ഖിഓതാരണേന വാ വാദപടിവാദേന വാ കരണുത്തരിയകരണേന വാ അജേസി. **അഹാസീ**തി മമ സന്തകം പത്താദീസു കിഞ്ചിദേവ അവഹരി . **യേ ച ത**ന്തി യേ കേചി ദേവാ വാ മനുസ്സാ വാ ഗഹട്ഠാ വാ പബ്ബജിതാ വാ തം “അക്കോച്ഛി മ”ന്തിആദിവത്ഥുകം കോധം സകടധുരം വിയ നദ്ധിനാ പൂതിമച്ഛാദീനി വിയ ച കുസാദീഹി പുനപ്പുനം വേഠേന്താ **ഉപനയ്ഹന്തി** ഉപനാഹവസേന അനുബന്ധന്തി, തേസം സകിം ഉപ്പന്നം വേരം ന സമ്മതീതി അത്ഥോ.

യേ ച തം നുപനയ്ഹന്തീതി അസ്സതിയാ അമനസികാരവസേന വാ കമ്മപച്ചവേക്ഖണാദിവസേന വാ യേ തം അക്കോസാദിവത്ഥുകം കോധം “തയാപി കോചി നിദ്ദോസോ പുരിമഭവേ അക്കുട്ഠോ ഭവിസ്സതി, പഹടോ ഭവിസ്സതി, കൂടസക്ഖിം ഓതാരേത്വാ ജിതോ ഭവിസ്സതി, കസ്സചി തേ പസയ്ഹ കിഞ്ചി അച്ഛിന്നം ഭവിസ്സതി, തസ്മാ നിദ്ദോസോ ഹുത്വാപി അക്കോസാദീനി പാപുണാസീ”തി ഏവം ന ഉപനയ്ഹന്തി , തേസു പമാദേന ഉപ്പന്നമ്പി വേരം ഇമിനാ അനുപനയ്ഹനേന നിരിന്ധനോ വിയ ജാതവേദോ ഉപസമ്മതി.

ന ഹി വേരേന വേരാനീതി യഥാ ഹി ഖേളസിങ്ഘാണികാദിഅസുചിമക്ഖിതം ഠാനം തേഹേവ അസുചീഹി ധോവന്തോ സുദ്ധം നിഗ്ഗന്ധം കാതും ന സക്കോതി, അഥ ഖോ തം ഠാനം ഭിയ്യോസോ മത്തായ അസുദ്ധതരഞ്ച ദുഗ്ഗന്ധതരഞ്ച ഹോതി, ഏവമേവ അക്കോസന്തം പച്ചക്കോസന്തോ പഹരന്തം പടിപഹരന്തോ വേരേന വേരം വൂപസമേതും ന സക്കോതി, അഥ ഖോ ഭിയ്യോ വേരമേവ കരോതി. ഇതി വേരാനി നാമ വേരേന കിസ്മിഞ്ചിപി കാലേ ന സമ്മന്തി, അഥ ഖോ വഡ്ഢന്തിയേവ. **അവേരേന ച സമ്മന്തീ**തി യഥാ പന താനി ഖേളാദീനി അസുചീനി വിപ്പസന്നേന ഉദകേന ധോവിയമാനാനി നസ്സന്തി, തം ഠാനം സുദ്ധം ഹോതി നിഗ്ഗന്ധം, ഏവമേവ അവേരേന ഖന്തിമേത്തോദകേന യോനിസോമനസികാരേന പടിസങ്ഖാനേന പച്ചവേക്ഖണേന വേരാനി വൂപസമ്മന്തി പടിപ്പസ്സമ്ഭന്തി അഭാവം ഗച്ഛന്തി. **ഏസ ധമ്മോ സനന്തനോ**തി ഏസ അവേരേന വേരൂപസമനസങ്ഖാതോ പോരാണകോ ധമ്മോ സബ്ബേസം ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവാനം ഗതമഗ്ഗോ.

ന ജാനന്തീതി അനിച്ചസഞ്ഞം ന പച്ചുപട്ഠാപേന്തീതി അധിപ്പായോ. **തതോ സമ്മന്തി മേധഗാ**തി തതോ തസ്മാ കാരണാ മേധഗാ കലഹാ സമ്മന്തി വൂപസമം ഗച്ഛന്തി. കഥം തേ സമ്മന്തീതി ആഹ **“ഏവഞ്ഹീ”**തിആദി. തത്ഥ **ഏവഞ്ഹി തേ ജാനന്താ**തി തേ പണ്ഡിതാ “മയം മച്ചുസമീപം ഗച്ഛാമാ”തി ഏവം ജാനന്താ യോനിസോമനസികാരം ഉപ്പാദേത്വാ മേധഗാനം കലഹാനം വൂപസമായ പടിപജ്ജന്തി, അഥ നേസം തായ പടിപത്തിയാ തേ മേധഗാ സമ്മന്തീതി അധിപ്പായോ.

തേസമ്പി ഹോതി സങ്ഗതീതി യേ മാതാപിതൂനം അട്ഠീനി ഛിന്ദന്തി, പാണേ ഹരന്തി, ഗവാദീനി ച പസയ്ഹ ഗണ്ഹന്തി, ഏവം രട്ഠം വിലുമ്പമാനാനം

തേസമ്പി സങ്ഗതി ഹോതി, കിമങ്ഗം പന തുമ്ഹാകം ന സിയാതി അധിപ്പായോ.

വണ്ണാവണ്ണദീപനത്ഥം വുത്താതി ''ബാലസഹായതായ ഇമേ ഭിക്ഖൂ കലഹപസുതാ, പണ്ഡിതസഹായാനം പന ഇദം ന സിയാ''തി പണ്ഡിതസഹായസ്സ ബാലസഹായസ്സ ച വണ്ണാവണ്ണദീപനത്ഥം വുത്താ. **നിപക**ന്തി നേപക്കപഞ്ഞായ സമന്നാഗതം. **സാധുവിഹാരി ധീര**ന്തി ഭദ്ദകവിഹാരിം പണ്ഡിതം. **പാകടപരിസ്സയേ ച പടിച്ഛന്നപരിസ്സയേ ച അഭിഭവിത്വാ**തി സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ പാകടപരിസ്സയേ ച രാഗഭയദോസഭയാദയോ പടിച്ഛന്നപരിസ്സയേ ചാതി സബ്ബേവ പരിസ്സയേ അഭിഭവിത്വാ.

ഏകകാ ചരിംസൂതി ''ഇദം രജ്ജം നാമ മഹന്തം പമാദട്ഠാനം, കിം അമ്ഹാകം രജ്ജേന കാരിതേനാ''തി രട്ഠം പഹായ തതോ മഹാഅരഞ്ഞം പവിസിത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ഏകകാ ചരിംസൂതി അത്ഥോ.

ഏകസ്സ ചരിതം സേയ്യോതി പബ്ബജിതസ്സ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ഏകീഭാവാഭിരതസ്സ ഏകകസ്സേവ ചരിതം സേയ്യോതി അത്ഥോ. **നത്ഥി ബാലേ സഹായതാ**തി ചൂളസീലം മജ്ഝിമസീലം മഹാസീലം ദസ കഥാവത്ഥൂനി തേരസ ധുതഗുണാ വിപസ്സനാഞാണം ചത്താരോ മഗ്ഗാ ചത്താരി ഫലാനി തിസ്സോ വിജ്ജാ ഛ അഭിഞ്ഞാ അമതമഹാനിബ്ബാനന്തി അയം സഹായതാ നാമ, സാ ബാലം നിസ്സായ അധിഗന്തും ന സക്കാതി നത്ഥി ബാലേ സഹായതാ. മാതങ്ഗോ അരഞ്ഞേ **മാതങ്ഗരഞ്ഞേ**തി സരലോപേന സന്ധി. ''മാതങ്ഗരഞ്ഞോ''തിപി പാഠോ, അരഞ്ഞകോ മാതങ്ഗോ വിയാതി അത്ഥോ. **മാതങ്ഗ**-സദ്ദേനേവ ഹത്ഥിഭാവസ്സ വുത്തത്താ നാഗവചനം തസ്സ മഹത്തവിഭാവനത്ഥന്തി ആഹ **''നാഗോതി മഹന്താധിവചനമേത''**ന്തി. മഹന്തപരിയായോ ഹി **നാഗ**-സദ്ദോ ഹോതി ''ഏതം നാഗസ്സ നാഗേന, ഈസാദന്തസ്സ ഹത്ഥിനോ''തിആദീസു (ഉദാ॰ ൩൫).

ദീഘാവുവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബാലകലോണകഗമനകഥാവണ്ണനാ

൪൬൭. ബാലകലോണകാരഗാമോതി ഉപാലിഗഹപതിസ്സ ഏവംനാമകോ ഭോഗഗാമോ. **തേനുപസങ്കമീ**തി ധമ്മസേനാപതിമഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരേസു വാ അസീതിമഹാസാവകേസു വാ അന്തമസോ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികം ആനന്ദത്ഥേരമ്പി കഞ്ചി അനാമന്തേത്വാ സയമേവ പത്തചീവരമാദായ അനീകനിസ്സടോ ഹത്ഥീ വിയ യൂഥനിസ്സടോ കാളസീഹോ വിയ വാതച്ഛിന്നോ വലാഹകോ വിയ ച ഏകകോവ ഉപസങ്കമി. കസ്മാ ഉപസങ്കമി? ഗണേ കിരസ്സ ആദീനവം ദിസ്വാ ഏകവിഹാരിം ഭിക്ഖും പസ്സിതുകാമതാ ഉദപാദി, തസ്മാ സീതാദിപീളിതോ ഉണ്ഹാദിം പത്ഥയമാനോ വിയ ഉപസങ്കമി. അഥ വാ ഭഗവതാ സോ ആദീനവോ പഗേവ പരിഞ്ഞാതോ, ന തേന സത്ഥാ നിബ്ബിന്നോ, തസ്മിം പന അന്തോവസ്സേ കേചി ബുദ്ധവേനേയ്യാ നാഹേസും, തേന അഞ്ഞത്ഥ ഗമനം തേസം ഭിക്ഖൂനം ദമനുപായോതി പാലിലേയ്യകം ഉദ്ദിസ്സ ഗച്ഛന്തോ ഏകവിഹാരിം ആയസ്മന്തം ഭഗും സമ്പഹംസേതും തത്ഥ ഗതോ. ഏവം ഗതേ

ച സത്ഥരി പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആഹംസു "ആവുസോ ആനന്ദ സത്ഥാ ഏകകോവ ഗതോ, മയം അനുബന്ധിസ്സാമാ"തി. "ആവുസോ, യദാ ഭഗവാ സാമം സേനാസനം സംസാമേത്വാ പത്തചീവരമാദായ അനാമന്തേത്വാ ഉപട്ഠാകേ അനപലോകേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം അദുതിയോ ഗച്ഛതി, തദാ ഏകചാരികം ചരിതും ഭഗവതോ അജ്ഝാസയോ, സാവകേന നാമ സത്ഥു അജ്ഝാസയാനുരൂപം പടിപജ്ജിതബ്ബം, തസ്മാ ന ഇമേസു ദിവസേസു ഭഗവാ അനുഗന്തബ്ബോ"തി നിവാരേസി, സയമ്പി നാനുഗഞ്ഛി. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തി ഏകീഭാവേ ആനിസംസപടിസംയുത്തായ ധമ്മകഥായ.

ബാലകലോണകഗമനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാചീനവംസദായഗമനകഥാവണ്ണനാ

൪൬൬. **യേന പാചീനവംസദായോ**തി തത്ഥ കസ്മാ ഉപസങ്കമി? യഥാ നാമ ജിഘച്ഛിതസ്സ ഭോജനേ, പിപാസിതസ്സ പാനീയേ, സീതേന ഫുട്ഠസ്സ ഉണ്ഹേ, ഉണ്ഹേന ഫുട്ഠസ്സ സീതേ, ദുക്ഖിതസ്സ സുഖേ അഭിരുചി ഉപ്പജ്ജതി, ഏവമേവ ഭഗവതോ കോസമ്ബകേ ഭിക്ഖൂ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവാദാപന്നേ അസമഗ്ഗവാസം വസന്തേ, സമഗ്ഗവാസം വസന്തേ ആവജ്ജേന്തസ്സ ഇമേ തയോ കുലപുത്താ ആപാഥമാഗമിംസു, അഥ നേസം പഗ്ഗണ്ഹിതുകാമോ ഉപസങ്കമി "ഏവായം പടിപത്തിഅനുക്കമേന കോസമ്ബകാനം ഭിക്ഖൂനം വിനയനൂപായോ ഹോതീ"തി. **വിഹരന്തീ**തി സാമഗ്ഗിരസം അനുഭവമാനാ വിഹരന്തി.

ദായപാലോതി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൨൫) അരഞ്ഞപാലോ. സോ അരഞ്ഞം യഥാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതപ്പദേസേന മനുസ്സാ പവിസിത്വാ തത്ഥ പുപ്ഫം വാ ഫലം വാ നിയ്യാസം വാ ദബ്ബസമ്ഭാരം വാ ന ഹരന്തി, ഏവം വതിയാ പരിക്ഖിത്തസ്സ അരഞ്ഞസ്സ യോജിതേ ദ്വാരേ നിസീദിത്വാ അരഞ്ഞം രക്ഖതി, തസ്മാ "ദായപാലോ"തി വുത്തോ. **അത്തകാമരൂപാ വിഹരന്തീ**തി അത്തനോ ഹിതം കാമയമാനസഭാവാ ഹുത്വാ വിഹരന്തി. യോ ഹി ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാപി വേജ്ജകമ്മദൂതകമ്മപഹിണഗമനാദീനം വസേന ഏകവീസതിഅനേസനാഹി ജീവികം കപ്പേതി, അയം ന അത്തകാമരൂപോ നാമ. യോ പന ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഏകവീസതിഅനേസനം പഹായ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ പതിട്ഠായ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സപ്പായധുതങ്ഗം അധിട്ഠായ അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു ചിത്തരുചിയം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗാമന്തം പഹായ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കുരുമാനോ വിചരതി, അയം അത്തകാമോ നാമ. തേപി തയോ കുലപുത്താ ഏവരൂപാ അഹേസും. തേന വുത്തം "അത്തകാമരൂപാ വിഹരന്തീ"തി.

മാ തേസം അഫാസുമകാസീതി തേസം അഫാസുകം മാ അകാസീതി ഭഗവന്തം വാരേസി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി "ഇമേ കുലപുത്താ സമഗ്ഗാ വിഹരന്തി, ഏകച്ചസ്സ ച ഗതട്ഠാനേ ഭണ്ഡനകലഹവിവാദാ വത്തന്തി, തിഖിണസിങ്ഗോ ചണ്ഡഗോണോ വിയ ഓവിജ്ഝന്തോ വിചരതി, അഥേകമഗ്ഗേന ദ്വിന്നം ഗമനം ന ഹോതി, കദാചി അയമ്പി ഏവം കരോന്തോ ഇമേസം കുലപുത്താനം സമഗ്ഗവാസം ഭിന്ദേയ്യ, പാസാദികോ ച പനേസ സുവണ്ണവണ്ണോ രസഗിദ്ധോ മഞ്ഞേ, ഗതകാലതോ പട്ഠായ പണീതദായകാനം അത്തനോ ഉപട്ഠാകാനം വണ്ണകഥനാദീഹി ഇമേസം കുലപുത്താനം അപ്പമാദവിഹാരം ഭിന്ദേയ്യ,

വസനട്ഠാനാനി ചാപി ഏതേസം കുലപുത്താനം നിബദ്ധാനി പരിച്ഛിന്നാനി തിസ്സോവ പണ്ണസാലാ തയോ ചങ്കമാ തീണി ദിവാട്ഠാനാനി തീണി മഞ്ചപീഠാനി, അയം പന സമണോ മഹാകായോ വുഡ്ഢതരോ മഞ്ഞേ ഭവിസ്സതി, സോ അകാലേ ഇമേ കുലപുത്തേ സേനാസനാ വുട്ഠപേസ്സതി, ഏവം സബ്ബഥാപി ഏതേസം അഫാസു ഭവിസ്സതീ"തി. തം അനിച്ഛന്തോ "മാ തേസം അഫാസുമകാസീ"തി ഭഗവന്തം വാരേതി.

കിം പനേസ ജാനന്തോ വാരേസി അജാനന്തോതി? അജാനന്തോ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹി നാമ യദാ അനേകഭിക്ഖുസഹസ്സപരിവാരോ ബ്യാമപ്പഭായ അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനേഹി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണസിരിയാ ച ബുദ്ധാനുഭാവം ദസ്സേന്തോ വിചരതി, തദാ "കോ ഏസോ"തി അപുച്ഛിത്വാവ ജാനിതബ്ബോ ഹോതി. തദാ പന ഭഗവാ "മാസ്സു കോചി മമ ബുദ്ധാനുഭാവം അഞ്ഞാസീ"തി തഥാരൂപേന ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരേന സബ്ബമ്പി തം ബുദ്ധാനുഭാവം ചീവരഗബ്ഭേന വിയ പടിച്ഛാദേത്വാ വലാഹകഗബ്ഭേന പടിച്ഛന്നോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ സയമേവ പത്തചീവരമാദായ അഞ്ഞാതകവേസേന അഗമാസി. ഇതി തം അജാനന്തോവ ദായപാലോ വാരേസി.

ഏതദവോചാതി ഥേരോ കിര "മാ സമണാ"തി ദായപാലസ്സ കഥം സുത്വാ ചിന്തേസി "മയം തയോ ജനാ ഇധ വിഹരാമ, അഞ്ഞോ പബ്ബജിതോ നാമ നത്ഥി, അയഞ്ച ദായപാലോ പബ്ബജിതേന വിയ സദ്ധിം കഥേതി, കോ നു ഖോ ഭവിസ്സതീ"തി ദിവാട്ഠാനതോ ഉട്ഠായ ദ്വാരേ ഠത്വാ മഗ്ഗം ഓലോകേന്തോ ഭഗവന്തം അദ്ദസ. ഭഗവാപി ഥേരസ്സ സഹ ദസ്സനേനേവ സരീരോഭാസം മുഞ്ചി, അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനവിരാജിതാ ബ്യാമപ്പഭാ പസാരിതസുവണ്ണപടോ വിയ വിരോചിത്ഥ. ഥേരോ "അയം ദായപാലോ ഫണകതആസീവിസം ഗീവായ ഗഹേതും ഹത്ഥം പസാരേന്തോ വിയ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലേന സദ്ധിം കഥേന്തോവ ന ജാനാതി, അഞ്ഞതരഭിക്ഖുനാ വിയ സദ്ധിം കഥേതീ"തി നിവാരേന്തോ ഏതം "മാവുസോ, ദായപാലാ"തിആദിവചനം അവോച.

തേനുപസങ്കമീതി കസ്മാ ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനം അകത്വാവ ഉപസങ്കമി? ഏവം കിരസ്സ അഹോസി "മയം തയോ ജനാ സമഗ്ഗവാസം വസാമ, സചാഹം ഏകകോവ പച്ചുഗ്ഗമനം കരിസ്സാമി, സമഗ്ഗവാസോ നാമ ന ഭവിസ്സതി, പിയമിത്തേ ഗഹേത്വാവ പച്ചുഗ്ഗമനം കരിസ്സാമി. യഥാ ച ഭഗവാ മയ്ഹം പിയോ, ഏവം സഹായാനമ്പി മേ പിയോ"തി തേഹി സദ്ധിം പച്ചുഗ്ഗമനം കാതുകാമോ സയം അകത്വാ ഉപസങ്കമി. കേചി പന "തേസം ഥേരാനം പണ്ണസാലദ്വാരേ ചങ്കമനകോടിയാ ഭഗവതോ ആഗമനമഗ്ഗോ ഹോതി, തസ്മാ ഥേരോ തേസം സഞ്ഞം ദദമാനോവ ഗതോ"തി വദന്തി. **അഭിക്കമഥാ**തി ഇതോ ആഗച്ഛഥ. **പാദേ പക്ഖാലേസീ**തി വികസിതപദുമസന്നിഭേഹി ജാലഹത്ഥേഹി മണിവണ്ണം ഉദകം ഗഹേത്വാ സുവണ്ണവണ്ണേസു പിട്ഠിപാദേസു ഉദകം ആസിഞ്ചിത്വാ പാദേന പാദം ഘംസേന്തോ പക്ഖാലേസി. ബുദ്ധാനം കായേ രജോജല്ലം നാമ ന ഉപലിമ്പതി, കസ്മാ പക്ഖാലേസീതി? സരീരസ്സ ഉതുഗ്ഗഹണത്ഥം തേസഞ്ച ചിത്തസമ്പഹംസനത്ഥം. അമ്ഹേഹി അഭിഹടേന ഉദകേന ഭഗവാ പാദേ പക്ഖാലേസി, പരിഭോഗം അകാസീതി തേസം ഭിക്ഖൂനം ബലവസോമനസ്സവസേന ചിത്തം പീണിതം ഹോതി, തസ്മാ പക്ഖാലേസി.

ആയസ്മന്തം അനുരുദ്ധം ഭഗവാ ഏതദവോചാതി സോ കിര തേസം വുഡ്ഢതരോ, തസ്സ സങ്ഗഹേ കതേ സേസാനം കതോവ ഹോതീതി ഥേരഞ്ഞേവ ഏതം "കച്ചി വോ അനുരുദ്ധാ"തിആദിവചനം അവോച. **അനുരുദ്ധാ**തി വാ ഏകസേസനയേന വുത്തം വിരൂപേകസേസസ്സപി ഇച്ഛിതബ്ബത്താ, ഏവഞ്ച കത്വാ ബഹുവചനനിദ്ദേസോ ച സമത്ഥിതോ ഹോതി. **കച്ചീ**തി പുച്ഛനത്ഥേ നിപാതോ. **വോ**തി സാമിവചനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കച്ചി അനുരുദ്ധാ തുമ്ഹാകം ഖമനീയം, ഇരിയാപഥോ വോ ഖമതി, കച്ചി യാപനീയം, കച്ചി വോ ജീവിതം യാപേതി ഘടിയതി, കച്ചി പിണ്ഡകേന ന കിലമഥ, കച്ചി തുമ്ഹാകം സുലഭപിണ്ഡം, സമ്പത്തേ വോ ദിസ്വാ മനുസ്സാ ഉളുങ്കയാഗും വാ കടച്ഛുഭിക്ഖം വാ ദാതബ്ബം മഞ്ഞന്തീതി ഭിക്ഖാചാരവത്തം പുച്ഛതി. കസ്മാ? യസ്മാ പച്ചയേന അകിലമന്തേന സക്കാ സമണധമ്മോ കാതും, വത്തമേവ വാ ഏതം പബ്ബജിതാനം.

അഥ തേന പടിവചനേ ദിന്നേ "അനുരുദ്ധാ തുമ്ഹേ രാജപബ്ബജിതാ മഹാപുഞ്ഞാ, മനുസ്സാ തുമ്ഹാകം അരഞ്ഞേ വസന്താനം അദത്വാ കസ്സ അഞ്ഞസ്സ ദാതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തി, തുമ്ഹേ പന ഏതം ഭുഞ്ജിത്വാ കിം നു ഖോ മിഗപോതകാ വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഘട്ടേന്താ വിഹരഥ, ഉദാഹു സാമഗ്ഗിഭാവോ വോ അത്ഥീ"തി സാമഗ്ഗിരസം പുച്ഛന്തോ **"കച്ചി പന വോ അനുരുദ്ധാ സമഗ്ഗാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഖീരോദകീഭൂതാ**തി യഥാ ഖീരഞ്ച ഉദകഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസന്ദതി, വിസും ന ഹോതി, ഏകത്തം വിയ ഉപേതി, കച്ചി ഏവം സാമഗ്ഗിവസേന ഏകത്തുപഗതചിത്തുപ്പാദാ വിഹരഥാതി പുച്ഛതി. **പിയചക്ഖൂഹീ**തി മേത്തചിത്തം പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ ഓലോകനതോ പിയഭാവദീപകാനി ചക്ഖൂനി പിയചക്ഖൂനി നാമ, "കച്ചി തഥാരൂപേഹി ചക്ഖൂഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം പസ്സന്താ വിഹരഥാ"തി പുച്ഛതി. **തഗ്ഘാ**തി ഏകംസത്ഥേ നിപാതോ, ഏകംസേന മയം ഭന്തേതി വുത്തം ഹോതി. **യഥാ കഥം പനാ**തി ഏത്ഥ **യഥാ**തി നിപാതമത്തം, **കഥ**ന്തി കാരണപുച്ഛാ, കഥം പന തുമ്ഹേ ഏവം വിഹരഥ, കേന കാരണേന വിഹരഥ, തം മേ കാരണം ബ്രൂഹീതി വുത്തം ഹോതി.

മേത്തം കായകമ്മന്തി മേത്തചിത്തവസേന പവത്തം കായകമ്മം. **ആവി ചേവ രഹോ ചാ**തി സമ്മുഖാ ചേവ പരമ്മുഖാ ച. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ സമ്മുഖാ കായവചീകമ്മാനി സഹവാസേ ലബ്ഭന്തി, ഇതരാനി വിപ്പവാസേ, മനോകമ്മം സബ്ബത്ഥ ലബ്ഭതി. യഞ്ഹി സഹേവ വസന്തേസു ഏകേന മഞ്ചപീഠം വാ ദാരുഭണ്ഡം വാ മത്തികാഭണ്ഡം വാ ബഹി ദുന്നിക്ഖിത്തം ഹോതി, തം ദിസ്വാ "കേനിദം വളഞ്ജിത"ന്തി അവഞ്ഞം അകത്വാ അത്തനാ ദുന്നിക്ഖിത്തം വിയ ഗഹേത്വാ പടിസാമേന്തസ്സ പടിജഗ്ഗിതബ്ബയുത്തം വാ പന ഠാനം പടിജഗ്ഗന്തസ്സ സമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ ഹോതി. ഏകസ്മിം പക്കന്തേ തേന ദുന്നിക്ഖിത്തം സേനാസനപരിക്ഖാരം തഥേവ നിക്ഖിപന്തസ്സ പടിജഗ്ഗിതബ്ബയുത്തം വാ പന ഠാനം പടിജഗ്ഗന്തസ്സ പരമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ ഹോതി. സഹവസന്തസ്സ പന ഥേരേഹി സദ്ധിം മധുരം സമ്മോദനീയകഥം പടിസന്ഥാരകഥം സാരണീയകഥം ധമ്മകഥം സരഭഞ്ഞം സാകച്ഛം പഞ്ഹപുച്ഛനം പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനന്തി ഏവമാദികരണേ സമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ ഹോതി. ഥേരേസു പന പക്കന്തേസു "മയ്ഹം പിയസഹായോ നന്ദിയത്ഥേരോ കിമിലത്ഥേരോ ഏവം സീലസമ്പന്നോ ഏവം

ആചാരസമ്പന്നോ”തിആദിഗുണകഥനേ പരമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ ഹോതി. “മയ്ഹം പിയമിത്തോ നന്ദിയത്ഥേരോ കിമിലത്ഥേരോ അവേരോ ഹോതു അബ്യാപജ്ജോ സുഖീ”തി ഏവം സമന്നാഹരതോ പന സമ്മുഖാപി പരമ്മുഖാപി മേത്തം മനോകമ്മം ഹോതിയേവ.

നാനാ ഹി ഖോ നോ ഭന്തേ കായാതി അയഞ്ഹി കായോ പിട്ഠം വിയ മത്തികാ വിയ ച ഓമദ്ദിത്വാ ഏകതോ കാതും ന സക്കാ. **ഏകഞ്ച പന മഞ്ഞേ ചിത്ത**ന്തി ചിത്തം പന നോ അത്തനോ വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹിതഭാവേന അവിരോധഭാവേന ഭേദാഭാവേന സമഗ്ഗഭാവേന ഏകമേവാതി ദസ്സേതി. കഥം പനേതേ സകം ചിത്തം നിക്ഖിപിത്വാ ഇതരേസം ചിത്തവസേന വത്തിംസൂതി? ഏകസ്സ പത്തേ മലം ഉട്ഠഹതി, ഏകസ്സ ചീവരം കിലിട്ഠം ഹോതി, ഏകസ്സ പരിഭണ്ഡകമ്മം ഹോതി. തത്ഥ യസ്സ പത്തേ മലം ഉട്ഠിതം, തേന “മമാവുസോ പത്തേ മലം ഉട്ഠിതം, പചിതും വട്ടതീ”തി വുത്തേ ഇതരേ “മയ്ഹം ചീവരം കിലിട്ഠം ധോവിതബ്ബം, മയ്ഹം പരിഭണ്ഡം കാതബ്ബ”ന്തി അവത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ദാരൂനി ആഹരിത്വാ ഭിന്ദിത്വാ പത്തകടാഹേ ബഹലതനുമത്തികാഹി ലേപം കത്വാ പത്തം പചിത്വാ തതോ പരം ചീവരം വാ ധോവന്തി, പരിഭണ്ഡം വാ കരോന്തി. “മമാവുസോ ചീവരം കിലിട്ഠം, ധോവിതും വട്ടതീ”തി “മമ പണ്ണസാലാ ഉക്ലാപാ, പരിഭണ്ഡം കാതും വട്ടതീ”തി പഠമതരം ആരോചിതേപി ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി തേസം അപ്പമാദലക്ഖണം പുച്ഛന്തോ **“കച്ചി പന വോ അനുരുദ്ധാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വോ**തി നിപാതമത്തം, പച്ചത്തവചനം വാ, കച്ചി തുമ്ഹേതി അത്ഥോ. **അമ്ഹാക**ന്തി അമ്ഹേസു തീസു ജനേസു. **പിണ്ഡായ പടിക്കമതീ**തി ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പച്ചാഗച്ഛതി. **അവക്കാരപാതി**ന്തി അതിരേകപിണ്ഡപാതം അപനേത്വാ ഠപനത്ഥായ ഏകം സമുഗ്ഗപാതിം ധോവിത്വാ ഠപേതി. **യോ പച്ഛാ**തി തേ കിര ഥേരാ ന ഏകതോവ ഭിക്ഖാചാരം പവിസന്തി. ഫലസമാപത്തിരതാ ഹേതേ പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ വത്തപടിപത്തിം പൂരേത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ കാലപരിച്ഛേദം കത്വാ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദന്തി. തേസു യോ പഠമതരം നിസിന്നോ അത്തനോ കാലപരിച്ഛേദവസേന പഠമതരം ഉട്ഠാതി, സോ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പടിനിവത്തോ ഭത്തകിച്ചട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ ജാനാതി “ദ്വേ ഭിക്ഖൂ പച്ഛതോ, അഹം പഠമതരം ആഗതോ”തി. അഥ പത്തം പിദഹിത്വാ ആസനപഞ്ഞാപനാദീനി കത്വാ യദി പത്തേ പടിവീസമത്തമേവ ഹോതി, നിസീദിത്വാ ഭുഞ്ജതി, യദി അതിരേകം ഹോതി, അവക്കാരപാതിയം പക്ഖിപിത്വാ പാതിം പിധായ ഭുഞ്ജതി, കതഭത്തകിച്ചോ പത്തം ധോവിത്വാ വോദകം കത്വാ ഥവികായ ഓസാപേത്വാ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനം പവിസതി.

ദുതിയോപി ആഗന്ത്വാവ ജാനാതി “ഏകോ പഠമം ആഗതോ, ഏകോ പച്ഛതോ”തി. സോ സചേ പത്തേ ഭത്തം പമാണമേവ ഹോതി, ഭുഞ്ജതി. സചേ മന്ദം, അവക്കാരപാതിതോ ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജതി. സചേ അതിരേകം ഹോതി, അവക്കാരപാതിയം പക്ഖിപിത്വാ പമാണമേവ ഭുഞ്ജിത്വാ പുരിമത്ഥേരോ വിയ വസനട്ഠാനം പവിസതി. തതിയോപി ആഗന്ത്വാവ ജാനാതി “ദ്വേ പഠമം ആഗതാ, അഹം പച്ഛിമോ”തി. സോപി ദുതിയത്ഥേരോ വിയ ഭുഞ്ജിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ പത്തം ധോവിത്വാ വോദകം കത്വാ ഥവികായ ഓസാപേത്വാ ആസനാനി ഉക്ഖിപിത്വാ പടിസാമേതി, പാനീയഘടേ വാ പരിഭോജനീയഘടേ

വാ അവസേസഉദകം ഛഡ്ഡേത്വാ ഘടേ നികുജ്ജിത്വാ അവക്കാരപാതിയം സചേ അവസേസഭത്തം ഹോതി, തം വുത്തനയേന ജഹിത്വാ പാതിം ധോവിത്വാ പടിസാമേതി, ഭത്തഗ്ഗം സമ്മജ്ജതി, സോ കചവരം ഛഡ്ഡേത്വാ സമ്മജ്ജനിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഉപചികാഹി മുത്തട്ഠാനേ ഠപേത്വാ പത്തചീവരമാദായ വസനട്ഠാനം പവിസതി. ഇദം ഥേരാനം ബഹിവിഹാരേ അരഞ്ഞേ ഭത്തകിച്ചകരണട്ഠാനേ ഭോജനസാലായ വത്തം. ഇദം സന്ധായ ''യോ പച്ഛാ''തിആദി വുത്തം.

യോ പസ്സതീതിആദി പന നേസം അന്തോവിഹാരേ വത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **വച്ചഘട**ന്തി ആചമനകുമ്ഭിം. **രിത്ത**ന്തി രിത്തകം. **തുച്ഛ**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **അവിസയ്ഹ**ന്തി ഉക്ഖിപിതും അസക്കുണേയ്യം അതിഭാരിയം. **ഹത്ഥവികാരേനാ**തി ഹത്ഥസഞ്ഞായ. തേ കിര പാനീയഘടാദീസു യംകിഞ്ചി തുച്ഛകം ഗഹേത്വാ പോക്ഖരണിം ഗന്ത്വാ അന്തോ ച ബഹി ച ധോവിത്വാ ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ തീരേ ഠപേത്വാ അഞ്ഞം ഭിക്ഖും ഹത്ഥവികാരേന ആമന്തേന്തി, ഓദിസ്സ വാ അനോദിസ്സ വാ സദ്ദം ന കരോന്തി. കസ്മാ ഓദിസ്സ ന കരോന്തി? തഞ്ഹി ഭിക്ഖും സദ്ദോ ബാധേയ്യാതി. കസ്മാ അനോദിസ്സ ന കരോന്തി? അനോദിസ്സ സദ്ദേ ദിന്നേ ''അഹം പുരേ, അഹം പുരേ''തി ദ്വേപി നിക്ഖമേയ്യും. തതോ ദ്വീഹി കത്തബ്ബകമ്മേ തതിയസ്സ കമ്മച്ഛേദോ ഭവേയ്യ. സംയതപദസദ്ദോ പന ഹുത്വാ അപരസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദിവാട്ഠാനസന്തികം ഗന്ത്വാ തേന ദിട്ഠഭാവം ഞത്വാ ഹത്ഥസഞ്ഞം കരോതി, തായ സഞ്ഞായ ഇതരോ ആഗച്ഛതി, തതോ ദ്വേ ജനാ ഹത്ഥേന ഹത്ഥം സംസിബ്ബന്താ ദ്വീസു ഹത്ഥേസു ഠപേത്വാ ഉട്ഠാപേന്തി. തം സന്ധായാഹ **''ഹത്ഥവികാരേന ദുതിയം ആമന്തേത്വാ ഹത്ഥവിലങ്ഘകേന ഉപട്ഠാപേമാ''**തി.

പഞ്ചാഹികം ഖോ പനാതി ചാതുദ്ദസേ പന്നരസേ അട്ഠമിയന്തി ഇദം താവ പകതിധമ്മസ്സവനമേവ, തം അഖണ്ഡം കത്വാ പഞ്ചമേ പഞ്ചമേ ദിവസേ ദ്വേ ഥേരാ നാതിവികാലേ നഹായിത്വാ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി. തത്ഥ തയോപി നിസീദിത്വാ തിണ്ണം പിടകാനം അഞ്ഞതരസ്മിം അഞ്ഞമഞ്ഞം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസ്സജ്ജേന്തി. തേസം ഏവം കരോന്താനംയേവ അരുണം ഉഗ്ഗച്ഛതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. ഏത്താവതാ ഥേരേന ഭഗവതാ അപ്പമാദലക്ഖണം പുച്ഛിതേന പമാദട്ഠാനേസുയേവ അപ്പമാദലക്ഖണം വിസ്സജ്ജിതം ഹോതി. അഞ്ഞേസഞ്ഹി ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖാചാരപവിസനകാലോ നിക്ഖമനകാലോ നിവാസനപരിവത്തനം ചീവരപാരുപനം അന്തോഗാമേ പിണ്ഡായ ചരണം ധമ്മകഥനം അനുമോദനം അന്തോഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ ഭത്തകിച്ചകരണം പത്തധോവനം പത്തഓസാപനം പത്തചീവരപടിസാമനന്തി പപഞ്ചകരണട്ഠാനാനി ഏതാനി. തസ്മാ ഥേരോ ''അമ്ഹാകം ഏത്തകം ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ വിസ്സട്ഠകഥാപവത്തനേന കമ്മട്ഠാനേ പമജ്ജനട്ഠാനാനി, തത്ഥാപി മയം, ഭന്തേ, കമ്മട്ഠാനവിരുദ്ധം ന പടിപജ്ജാമാ''തി അഞ്ഞേസം പമാദട്ഠാനേസുയേവ സിഖാപ്പത്തം അത്തനോ അപ്പമാദലക്ഖണം വിസ്സജ്ജേസി. ഇമിനാവ ഏതാനി ഠാനാനി മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ വിഹാരസമാപത്തീനം അവളഞ്ജനവസേന പമാദകാലോ നാമ അമ്ഹാകം നത്ഥീതി ദീപേതി.

പാചീനവംസദായഗമനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാലിലേയ്യകഗമനകഥാവണ്ണനാ

൪൬൭. ധമ്മിയാ കഥായാതി സമഗ്ഗവാസേ ആനിസംസപടിസംയുത്തായ ധമ്മകഥായ. **അനുപുബ്ബേന** (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൫) **ചാരികം ചരമാനോ**തി അനുക്കമേന ഗാമനിഗമപടിപാടിയാ ചാരികം ചരമാനോ. **യേന പാലിലേയ്യകം തദവസരീ**തി ഏകകോവ യേന പാലിലേയ്യകഗാമോ, തം അവസരി. പാലിലേയ്യകഗാമവാസിനോപി പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ ദാനം ദത്വാ പാലിലേയ്യകഗാമസ്സ അവിദൂരേ രക്ഖിതവനസണ്ഡോ നാമ അത്ഥി, തത്ഥ ഭഗവതോ പണ്ണസാലം കത്വാ "ഏത്ഥ ഭഗവാ വസതൂ"തി യാചിത്വാ വാസയിംസു. **ഭദ്ദസാലോ**തി പന തത്ഥേകോ മനാപോ ലട്ഠികോ സാലരുക്ഖോ. ഭഗവാ തം ഗാമം ഉപനിസ്സായ വനസണ്ഡേ പണ്ണസാലായ സമീപേ തസ്മിം രുക്ഖമൂലേ വിഹാസി. തേന വുത്തം **"പാലിലേയ്യകേ വിഹരതി രക്ഖിതവനസണ്ഡേ ഭദ്ദസാലമൂലേ"**തി.

അഥ ഖോ ഭഗവതോ രഹോഗതസ്സാതിആദി ഭഗവതോ വിവേകസുഖപച്ചവേക്ഖണദസ്സനം. **ആകിണ്ണോ ന ഫാസു വിഹാസി**ന്തി സമ്ബാധപ്പത്തോ ആകിണ്ണോ വിഹാസിം. കിം പന ഭഗവതോ സമ്ബാധോ അത്ഥി സംസഗ്ഗോ വാതി? നത്ഥി. ന ഹി കോചി ഭഗവന്തം അനിച്ഛായ ഉപസങ്കമിതും സക്കോതി. ദുരാസദാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ സബ്ബത്ഥ ച അനുപലിത്താ, ഹിതേസിതായ പന സത്തേസു അനുകമ്പം ഉപാദായ "മുത്തോ മോചേസ്സാമീ"തി പടിഞ്ഞാനുരൂപം ചതുരോഘനിത്ഥരണത്ഥം അട്ഠന്നം പരിസാനം അത്തനോ സന്തികം കാലേന കാലം ഉപസങ്കമനം അധിവാസേതി, സയഞ്ച മഹാകരുണാസമുസ്സാഹിതോ കാലഞ്ഞൂ ഹുത്വാ തത്ഥ ഉപസങ്കമീതി ഇദം സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണം. നായമിധ ആകിണ്ണവിഹാരോ അധിപ്പേതോ, ഇധ പന തേഹി കലഹകാരകേഹി കോസമ്ബകഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഏകവിഹാരേ വാസം വിഹാസി, തദാ വിനേതബ്ബാഭാവതോ ആകിണ്ണവിഹാരം കത്വാ വുത്തം "അഹം ഖോ പുബ്ബേ ആകിണ്ണോ ന ഫാസു വിഹാസി"ന്തി. തേനേവാഹ **"തേഹി കോസമ്ബകേഹി ഭിക്ഖൂഹി ഭണ്ഡനകാരകേഹീ"**തിആദി.

ദഹരപോതകേഹീതി ദഹരേഹി ഹത്ഥിപോതകേഹി, യേ ഭിങ്കാതിപി വുച്ചന്തി. **തേഹീ**തി ഹത്ഥിആദീഹി. **കദ്ദമോദകാനീ**തി കദ്ദമമിസ്സാനി ഉദകാനി. **ഓഗാഹാ**തി ഏത്ഥ "ഓഗാഹ"ന്തിപി പാളി. **അസ്സാ**തി ഹത്ഥിനാഗസ്സ. **ഉപനിഘംസന്തിയോ**തി ഘട്ടേന്തിയോ. ഉപനിഘംസിയമാനോപി അത്തനോ ഉളാരഭാവേന ന കുജ്ഝതി, തേന താ ഘംസന്തിയേവ. **വൂപകട്ഠോ**തി വൂപകട്ഠോ ദൂരീഭൂതോ.

യൂഥാതി ഹത്ഥിഘടായ. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി സോ കിര ഹത്ഥിനാഗോ യൂഥവാസേ ഉക്കണ്ഠിതോ തം വനസണ്ഡം പവിട്ഠോ. തത്ഥ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ഘടസഹസ്സേന നിബ്ബാപിതസന്താപോ വിയ നിബ്ബുതോ ഹുത്വാ പസന്നചിത്തോ ഭഗവതോ സന്തികേ അട്ഠാസി, തതോ പട്ഠായ വത്തസീസേ ഠത്വാ ഭദ്ദസാലസ്സ പണ്ണസാലായ ച സമന്തതോ അപ്പഹരിതം കത്വാ സാഖാഭങ്ഗേന സമ്മജ്ജതി, ഭഗവതോ മുഖധോവനം ദേതി, നഹാനോദകം ആഹരതി, ദന്തകട്ഠം ദേതി, അരഞ്ഞതോ മധുരാനി ഫലാഫലാനി ആഹരിത്വാ സത്ഥു ഉപനേതി. സത്ഥാ താനി പരിഭുഞ്ജതി. തേന വുത്തം **"സോണ്ഡായ ഭഗവതോ പാനീയം പരിഭോജനീയം ഉപട്ഠാപേതീ"**തിആദി. സോ കിര സോണ്ഡായ ദാരൂനി ആഹരിത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഘംസിത്വാ അഗ്ഗിം ഉട്ഠാപേത്വാ ദാരൂനി ജാലാപേത്വാ തത്ഥ പാസാണഖണ്ഡാനി താപേത്വാ താനി

ദണ്ഡകേഹി വട്ടേത്വാ സോണ്ഡിയം ഖിപിത്വാ ഉദകസ്സ തത്തഭാവം ഞത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ഉപഗന്ത്വാ തിട്ഠതി. ഭഗവാ "ഹത്ഥിനാഗോ മമ നഹാനം ഇച്ഛതീ"തി തത്ഥ ഗന്ത്വാ നഹാനകിച്ചം കരോതി. പാനീയേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മിം പന സീതലേ ജാതേ ഉപസങ്കമതി. തം സന്ധായ വുത്തം **"സോണ്ഡായ ഭഗവതോ പാനീയം പരിഭോജനീയം ഉപട്ഠാപേതീ"**തി.

അത്തനോ ച പവിവേകം വിദിത്വാതി കേഹിചി അനാകിണ്ണഭാവലദ്ധം കായവിവേകം ജാനിത്വാ. ഇതരേ പന വിവേകാ ഭഗവതോ സബ്ബകാലം വിജ്ജന്തിയേവ. **ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസീ**തി ഇമം അത്തനോ ഹത്ഥിനാഗസ്സ ച വിവേകാഭിരതിയാ സമാനജ്ഝാസയഭാവദീപനം ഉദാനം ഉദാനേസി.

ഗാഥായ പന ഏവമത്ഥയോജനാ വേദിതബ്ബാ (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൫) - **ഏതം ഈസാദന്തസ്സ** രഥഈസാസദിസദന്തസ്സ ഹത്ഥിനാഗസ്സ **ചിത്തം നാഗേന** ബുദ്ധനാഗസ്സ **ചിത്തേന സമേതി** സംസന്ദതി. കഥം സമേതി ചേ? **യദേകോ രമതീ വനേ,** യസ്മാ ബുദ്ധനാഗോ "അഹം ഖോ പുബ്ബേ ആകിണ്ണോ വിഹാസി"ന്തി പുരിമം ആകിണ്ണവിഹാരം ജിഗുച്ഛിത്വാ വിവേകം ഉപബ്രൂഹയമാനോ ഇദാനി യഥാ **ഏകോ** അദുതിയോ **വനേ** അരഞ്ഞേ **രമതി** അഭിരമതി, ഏവം അയമ്പി ഹത്ഥിനാഗോ പുബ്ബേ അത്തനോ ഹത്ഥിആദീഹി ആകിണ്ണവിഹാരം ജിഗുച്ഛിത്വാ ഇദാനി **ഏകോ** അസഹായോ വനേ ഏകവിഹാരം **രമതി** അഭിനന്ദതി, തസ്മാസ്സ **ചിത്തം നാഗേന സമേതി,** തസ്സ ചിത്തേന സമേതീതി കത്വാ ഏകീഭാവരതിയാ ഏകസദിസം ഹോതീതി അത്ഥോ.

പാലിലേയ്യകഗമനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠാരസവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൪൭൩. യോ പടിബാഹേയ്യ, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാതി ഏത്ഥ യോ സേനാസനാരഹസ്സ സേനാസനം പടിബാഹതി, തസ്സേവ ആപത്തി. കലഹകാരകാദീനം പനേത്ഥ "ഓകാസോ നത്ഥീ"തിആദികം സങ്ഘസ്സ കതികം ആരോചേത്വാ ന പഞ്ഞപേന്തസ്സ "അഹം വുഡ്ഢോ"തി പസയ്ഹ അത്തനാവ അത്തനോ പഞ്ഞപേത്വാ ഗണ്ഹന്തം "യുത്തിയാ ഗണ്ഹഥാ"തി വത്വാ വാരേന്തസ്സ ച നത്ഥി ആപത്തി. "ഭണ്ഡനകാരകം നിക്കഡ്ഢതീതി വചനതോ കുലദൂസകസ്സ പബ്ബാജനീയകമ്മാനുഞ്ഞായ ച ഇധ കലഹവൂപസമനത്ഥം ആഗതാനം കോസമ്ബകാനമ്പി 'യഥാവുഡ്ഢ'ന്തി അവത്വാ 'വിവിത്തേ അസതി വിവിത്തം കത്വാപി ദാതബ്ബ'ന്തി വുത്തത്താ വിവിത്തം കത്വാ ദേന്തം പടിബാഹന്തസ്സേവ ആപത്തീ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

ഉപാലിസങ്ഘസാമഗ്ഗീപുച്ഛാവണ്ണനാ

൪൭൫. ന മൂലാ മൂലം ഗന്ത്വാതി മൂലതോ മൂലം അഗന്ത്വാ. **അത്ഥതോ അപഗതാ**തി സാമഗ്ഗിസങ്ഖാതഅത്ഥതോ അപഗതാ.

൪൭൭. യേന നം പച്ചത്ഥികാ വദേയ്യും, തം ന ഹി ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **അനപഗത**ന്തി കാരണതോ അനപേതം, സകാരണന്തി വുത്തം ഹോതി.

ഉസൂയായാതി ഇമിനാ ദോസാഗതിഗമനസ്സ സങ്ഗഹിതത്താ **"അഗതിഗമനേനാ"**തി അവസേസഅഗതിഗമനം ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം. **അട്ഠഹി**

ദൂതങ്ഗേഹീതി ‘‘സോതാ ച ഹോതി സാവേതാ ച ഉഗ്ഗഹേതാ ച ധാരേതാ ച വിഞ്ഞാപേതാ ച കുസലോ ച സഹിതാസഹിതദസ്സനോ ച അകലഹകാരകോ ചാ’’തി ഏവം വുത്തേഹി അട്ഠഹി ദൂതങ്ഗേഹി. സേസമേത്ഥ പാളിതോ അട്ഠകഥാതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

കോസമ്ബകക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

മഹാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ചൂളവഗ്ഗ-ടീകാ

൧. കമ്മക്ഖന്ധകം

തജ്ജനീയകമ്മകഥാവണ്ണനാ

൧. ചൂളവഗ്ഗസ്സ പഠമേ കമ്മക്ഖന്ധകേ താവ ‘‘യട്ഠിം പവേസയ, കുന്തേ പവേസയാ’’തിആദീസു വിയ സഹചരണഞായേന ‘‘മഞ്ചാ ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തീ’’തിആദീസു വിയ നിസ്സിതേസു നിസ്സയവോഹാരവസേന വാ പണ്ഡുകലോഹിതകനിസ്സിതാ പണ്ഡുകലോഹിതകസദ്ദേന വുത്താതി ആഹ **‘‘തേസം നിസ്സിതകാപി പണ്ഡുകലോഹിതകാത്വേവ പഞ്ഞായന്തീ’’**തി. **പടിവദഥാതി** പടിവചനം ദേഥ.

അധമ്മകമ്മദ്വാദസകകഥാവണ്ണനാ

൪. **തീഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗത**ന്തി പച്ചേകം സമുദിതേഹി വാ തീഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം. ന ഹി തിണ്ണം ഏവ അങ്ഗാനം സമോധാനേന അധമ്മകമ്മം ഹോതി, ഏകേനപി ഹോതിയേവ. ‘‘അപ്പടിഞ്ഞായ കതം ഹോതീതി ലജ്ജിം സന്ധായ വുത്ത’’ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** കഥിതം.

നനു ച ‘‘അദേസനാഗാമിനിയാ ആപത്തിയാ കതം ഹോതീ’’തി ഇദം പരതോ ‘‘തീഹി, ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആകങ്ഖമാനോ സങ്ഘോ തജ്ജനീയകമ്മം കരേയ്യ, അധിസീലേ സീലവിപന്നോ ഹോതീ’’തി ഇമിനാ വിരുജ്ഝതി. അദേസനാഗാമിനിം ആപന്നോ ഹി ‘‘അധിസീലേ സീലവിപന്നോ’’തി വുച്ചതീതി? തത്ഥ കേചി വദന്തി ‘‘തജ്ജനീയകമ്മസ്സ ഹി വിസേസേന ഭണ്ഡനകാരകത്തം അങ്ഗ’’ന്തി അട്ഠകഥായം വുത്തം, തം പാളിയാ ആഗതനിദാനേന സമേതി, തസ്മാ സബ്ബതികേസുപി ഭണ്ഡനം ആരോപേത്വാ ഭണ്ഡനപച്ചയാ ആപന്നാപത്തിവസേന ഇദം കമ്മം കാതബ്ബം. തസ്മാ ‘അധിസീലേ സീലവിപന്നോ’തി ഏത്ഥാപി പുബ്ബഭാഗേ വാ പരഭാഗേ വാ ചോദനാസാരണാദികാലേ ഭണ്ഡനപച്ചയാ ആപന്നാപത്തിവസേനേവ കാതബ്ബം, ന കേവലം സങ്ഘാദിസേസപച്ചയാ കാതബ്ബ’’ന്തി. അപരേ പന വദന്തി ‘‘അദേസനാഗാമിനിയാതി ഇദം പാരാജികാപത്തിംയേവ സന്ധായ വുത്തം, ന സങ്ഘാദിസേസം. അട്ഠകഥായം പന ‘അദേസനാഗാമിനിയാതി പാരാജികാപത്തിയാ വാ സങ്ഘാദിസേസാപത്തിയാ വാ’തി വുത്തം. തത്ഥ സങ്ഘാദിസേസാപത്തിയാ വാതി അത്ഥുദ്ധാരവസേന വുത്തം, ‘അധിസീലേ സീലവിപന്നോ’തി ച ഇദം സങ്ഘാദിസേസംയേവ സന്ധായ വുത്തം, ന പാരാജികം. തസ്മാ പാരാജികാപത്തിപച്ചയാ ന തജ്ജനീയകമ്മം കാതബ്ബം പയോജനാഭാവാ, സങ്ഘാദിസേസപച്ചയാ കാതബ്ബന്തി അയമത്ഥോ സിദ്ധോ ഹോതി. സുക്കപക്ഖേ ‘ദേസനാഗാമിനിയാ ആപത്തിയാ കതം ഹോതീ’തി ഇമിനാ വിരുജ്ഝതീതി ചേ? ന ഏകേന പരിയായേന സങ്ഘാദിസേസസ്സപി ദേസനാഗാമിനീവോഹാരസമ്ഭവതോ’’തി, തം യുത്തം വിയ ദിസ്സതി.

നപ്പടിപ്പസ്സമ്ഭേതബ്ബഅട്ഠാരസകകഥാവണ്ണനാ

൬. **ലോമം പാതേന്തീ**തിആദി സമ്മാവത്തനായ പരിയായവചനം.

നിയസ്സകമ്മകഥാവണ്ണനാ

൧൧. നിയസ്സകമ്മേ **“നിസ്സായ തേ വത്ഥബ്ബന്തി** ഗരുനിസ്സയം സന്ധായ വുത്തം, ന ഇതര”ന്തി **കേനചി** ലിഖിതം. **ഗണ്ഠിപദേ** പന “നിയസ്സകമ്മം യസ്മാ ബാലവസേന കരീയതി, തസ്മാ നിസ്സായ വത്ഥബ്ബന്തി നിസ്സയം ഗാഹാപേതബ്ബോ”തി വുത്തം, വീമംസിത്വാ യുത്തതരം ഗഹേതബ്ബം. **അപിസ്സൂ**തി എത്ഥ **സു**ഇതി നിപാതമത്തം, ഭിക്ഖൂ അപി നിച്ചബ്യാവടാ ഹോന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

പബ്ബാജനീയകമ്മകഥാവണ്ണനാ

൨൧. പബ്ബാജനീയകമ്മേ **തേന ഹി, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഘോ പബ്ബാജനീയകമ്മം പടിപ്പസ്സമ്ഭേതൂ**തി ഇദം തേസു വിബ്ഭമന്തേസുപി പക്കമന്തേസുപി സമ്മാവത്തന്തേയേവ സന്ധായ വുത്തം.

പടിസാരണീയകമ്മകഥാവണ്ണനാ

൩൩. സുധമ്മവത്ഥുസ്മിം **മച്ഛികാസണ്ഡേ**തി എവംനാമകേ നഗരേ. തത്ഥ കിര (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൪ ചിത്തഗഹപതിവത്ഥു) ചിത്തോ ഗഹപതി പഞ്ചവഗ്ഗിയാനം അബ്ഭന്തരം മഹാനാമത്ഥേരം പിണ്ഡായ ചരമാനം ദിസ്വാ തസ്സ ഇരിയാപഥേ പസീദിത്വാ പത്തം ആദായ ഗേഹം പവേസേത്വാ ഭോജേത്വാ ഭത്തകിച്ചാവസാനേ ധമ്മകഥം സുണന്തോ സോതാപത്തിഫലം പത്വാ അചലസദ്ധോ ഹുത്വാ അമ്ബാടകവനം നാമ അത്തനോ ഉയ്യാനം സങ്ഘാരാമം കാതുകാമോ ഥേരസ്സ ഹത്ഥേ ഉദകം പാതേത്വാ നിയ്യാതേസി. തസ്മിം ഖണേ “പതിട്ഠിതം ബുദ്ധസാസന”ന്തി ഉദകപരിയന്തം കത്വാ മഹാപഥവീ കമ്പി, മഹാസേട്ഠി ഉയ്യാനേ മഹാവിഹാരം കാരേസി. തത്ഥായം സുധമ്മോ ഭിക്ഖു ആവാസികോ അഹോസി. തം സന്ധായ വുത്തം **“ആയസ്മാ സുധമ്മോ മച്ഛികാസണ്ഡേ ചിത്തസ്സ ഗഹപതിനോ ആവാസികോ ഹോതീ”**തിആദി. തത്ഥ **ധുവഭത്തികോ**തി നിച്ചഭത്തികോ.

അപരേന സമയേന ചിത്തസ്സ ഗുണകഥം സുത്വാ ഭിക്ഖുസഹസ്സേന സദ്ധിം ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ തസ്സ സങ്ഗഹം കത്തുകാമാ മച്ഛികാസണ്ഡം അഗമംസു. തം സന്ധായ വുത്തം **“തേന ഖോ പന സമയേന സമ്ബഹുലാ ഥേരാ”**തിആദി. ചിത്തോ ഗഹപതി തേസം ആഗമനം സുത്വാ അദ്ധയോജനമത്തം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ തേ ആദായ അത്തനോ വിഹാരം പവേസേത്വാ ആഗന്തുകവത്തം കത്വാ “ഭന്തേ, ഥോകം ധമ്മകഥം സോതുകാമോമ്ഹീ”തി ധമ്മസേനാപതിം യാചി. അഥ നം ഥേരോ “ഉപാസക, അദ്ധാനേനാമ്ഹാ കിലന്തരൂപാ, അപിച ഥോകം സുണാഹീ”തി തസ്സ ധമ്മകഥം കഥേസി. തേന വുത്തം **“ഏകമന്തം നിസിന്നം ഖോ ചിത്തം ഗഹപതിം ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സേസീ”**തിആദി. സോ ഥേരസ്സ ധമ്മകഥം സുണന്തോവ അനാഗാമിഫലം പാപുണി.

൪൧. **നാസക്ഖി ചിത്തം ഗഹപതിം ഖമാപേതുന്തി** സോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ “ഗഹപതി, മയ്ഹമേവ സോ ദോസോ , ഖമാഹി മേ”തി വത്വാപി “നാഹം ഖമാമീ”തി തേന പടിക്ഖിത്തോ മങ്കുഭൂതോ തം ഖമാപേതും നാസക്ഖി. പുനദേവ സത്ഥു സന്തികം പച്ചാഗമാസി. സത്ഥാ “നാസ്സ ഉപാസകോ ഖമിസ്സതീ”തി ജാനന്തോപി “മാനഥദ്ധോ ഏസ തിംസയോജനം ഗന്ത്വാവ പച്ചാഗച്ഛതൂ”തി ഖമനുപായം അനാചിക്ഖിത്വാവ ഉയ്യോജേസി. അഥസ്സ പുന ആഗതകാലേ നിഹതമാനസ്സ അനുദൂതം ദത്വാ “ഗച്ഛ, ഇമിനാ സദ്ധിം ഗന്ത്വാ

ഉപാസകം ഖമാപേഹീ”തി വത്വാ “സമണേന നാമ ‘മയ്ഹം വിഹാരോ, മയ്ഹം നിവാസട്ഠാനം, മയ്ഹം ഉപാസകോ, മയ്ഹം ഉപാസികാ’തി മാനം വാ ഇസ്സം വാ കാതും ന വട്ടതി. ഏവം കരോന്തസ്സ ഹി ഇച്ഛാമാനാദയോ കിലേസാ വഡ്ഢന്തീ”തി ഓവദന്തോ -

> “അസന്തം ഭാവനമിച്ഛേയ്യ, പുരേക്ഖാരഞ്ച ഭിക്ഖുസു;
> ആവാസേസു ച ഇസ്സരിയം, പൂജാ പരകുലേസു ച.
>
> “മമേവ കത മഞ്ഞന്തു, ഗിഹീ പബ്ബജിതാ ഉഭോ;
> മമേവാതിവസാ അസ്സു, കിച്ചാകിച്ചേസു കിസ്മിചി;
> ഇതി ബാലസ്സ സങ്കപ്പോ, ഇച്ഛാ മാനോ ച വഡ്ഢതീ”തി. (ധ॰ പ॰ ൭൩-൭൪) -

ധമ്മപദേ ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

സുധമ്മത്ഥേരോപി ഇമം ഓവാദം സുത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഉട്ഠായാസനാ പദക്ഖിണം കത്വാ തേന അനുദൂതേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ഗന്ത്വാ ഉപാസകസ്സ ചക്ഖുപഥേ ആപത്തിം പടികരിത്വാ ഉപാസകം ഖമാപേസി. സോ ഉപാസകേന “ഖമാമഹം ഭന്തേ, സചേ മയ്ഹം ദോസോ അത്ഥി, ഖമഥ മേ”തി പടിഖമാപിതോ സത്ഥാരാ ദിന്നഓവാദേ ഠത്വാ കതിപാഹേനേവ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണി.

ആപത്തിയാ അദസ്സനേ ഉക്ഖേപനീയകമ്മകഥാവണ്ണനാ

൫൦. **തസ്സാ അദസ്സനേയേവ കമ്മം കാതബ്ബ**ന്തി തസ്സാ അദസ്സനേയേവ ഉക്ഖേപനീയകമ്മം കാതബ്ബം. തജ്ജനീയാദികമ്മം പന ആപത്തിം ആരോപേത്വാ തസ്സാ അദസ്സനേ അപ്പടികമ്മേ വാ ഭണ്ഡനകാരകാദിഅങ്ഗേഹി കാതബ്ബം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

കമ്മക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പാരിവാസികക്ഖന്ധകം

പാരിവാസികവത്തകഥാവണ്ണനാ

൭൫. പാരിവാസികക്ഖന്ധകേ **നവകതരം പാരിവാസികന്തി** അത്തനോ നവകതരം പാരിവാസികം. പാരിവാസികസ്സ ഹി അത്തനോ നവകതരം പാരിവാസികം ഠപേത്വാ അഞ്ഞേ മൂലായപടികസ്സനാരഹമാനത്താരഹമാനത്തചാരികഅബ്ഭാനാരഹാപി പകതത്തട്ഠാനേയേവ തിട്ഠന്തി. തേനാഹ **"അന്തമസോ മൂലായപഅകസ്സനാരഹാദീനമ്പീ"**തി. പാദേ ഘംസേന്തി ഏതേനാതി **പാദഘംസനം,** സക്ഖരകഥലാദി. "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ പാദഘംസനിയോ സക്ഖരം കഥലം സമുദ്ദഫേണക"ന്തി (ചൂളവ॰ ൨൬൯) ഹി വുത്തം. **സദ്ധിവിഹാരികാദീനമ്പി സാദിയന്തസ്സാ**തി സദ്ധിവിഹാരികാനമ്പി അഭിവാദനാദിം സാദിയന്തസ്സ. "മാ മം ഗാമപ്പവേസനം ആപുച്ഛഥാ"തി വുത്തേ അനാപുച്ഛാപി ഗാമം പവിസിതും വട്ടതി. **യോ യോ വുഡ്ഢോ**തി പാരിവാസികേസു ഭിക്ഖൂസു യോ യോ വുഡ്ഢോ. **നവകതരസ്സ സാദിതു**ന്തി പാരിവാസികനവകതരസ്സ അഭിവാദനാദിം സാദിതും.

തഥേവാതി സങ്ഘനവകട്ഠാനേയേവ. **അത്തനോ പാളിയാ പവാരേതബ്ബ**ന്തി അത്തനോ വസ്സഗ്ഗേന പത്തപാളിയാ പവാരേതബ്ബം, ന പന സബ്ബേസു പവാരിതേസൂതി അത്ഥോ. **യദി പന ന ഗണ്ഹാതി ന വിസ്സജ്ജേതീ**തി യദി പുരിമദിവസേ അത്തനോ ന ഗണ്ഹാതി ഗഹേത്വാ ച ന വിസ്സജ്ജേതി. **ചതുസ്സാലഭത്ത**ന്തി ഭോജനസാലായം പടിപാടിയാ ദിയ്യമാനഭത്തം. **ഹത്ഥപാസേ ഠിതേനാ**തി ദായകസ്സ ഹത്ഥപാസേ ഠിതേന.

൭൬. **അഞ്ഞോ സാമണേരോ ന ഗഹേതബ്ബോ**തി ഉപജ്ഝായേന ഹുത്വാ അഞ്ഞോ സാമണേരോ ന ഗഹേതബ്ബോ. **ഉപജ്ഝം ദത്വാ ഗഹിതസാമണേരാപീ**തി പകതത്തകാലേ ഉപജ്ഝം ദത്വാ ഗഹിതസാമണേരാപി. ലദ്ധസമ്മുതികേന ആണത്തോപി ഗരുധമ്മേഹി അഞ്ഞേഹി വാ ഓവദിതും ലഭതീതി ആഹ **"പടിബലസ്സ വാ ഭിക്ഖുസ്സ ഭാരോ കാതബ്ബോ"**തി. ആഗതാ ഭിക്ഖുനിയോ വത്തബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ. **സവചനീയ**ന്തി സദോസം . **ജേട്ഠകട്ഠാനം ന കാതബ്ബ**ന്തി പധാനട്ഠാനം ന കാതബ്ബം. കിം തന്തി ആഹ **"പാതിമോക്ഖുദ്ദേസകേന വാ"**തിആദി.

രജേഹി ഹതാ ഉപഹതാ ഭൂമി ഏതിസ്സാതി **രജോഹതഭൂമി,** രജോകിണ്ണഭൂമീതി അത്ഥോ. **പച്ചയ**ന്തി വസ്സാവാസികലാഭം സന്ധായ വുത്തം. **ഏകപസ്സേ ഠത്വാ**തി പാളിം വിഹായ ഭിക്ഖൂനം പച്ഛതോ ഠത്വാ. **സേനാസനം ന ലഭതീ**തി സേയ്യാപരിയന്തഭാഗിതായ വസ്സഗ്ഗേന ഗണ്ഹിതും ന ലഭതി. **അസ്സാ**തി ഭവേയ്യ. "ആഗന്തുകേന ആരോചേതബ്ബം, ആഗന്തുകസ്സ ആരോചേതബ്ബ"ന്തി അവിസേസേന വുത്തത്താ സചേ ദ്വേ പാരിവാസികാ ഗതട്ഠാനേ അഞ്ഞമഞ്ഞം പസ്സന്തി, ഉഭോഹിപി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ആരോചേതബ്ബം. യഥാ ബഹി ദിസ്വാ ആരോചിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ വിഹാരം ആഗതേ പുന ആരോചനകിച്ചം നത്ഥി, ഏവം അഞ്ഞം വിഹാരം ഗതേനപി തത്ഥ പുബ്ബേ ആരോചിതസ്സ പുന ആരോചനകിച്ചം നത്ഥീതി വദന്തി.

൨൫. അവിസേസേനാതി പാരിവാസികസ്സ ഉക്ഖിത്തകസ്സ ച അവിസേസേന. **ഓബദ്ധ**ന്തി പലിബുദ്ധം.

൨൬. സഹവാസോതി വുത്തപ്പകാരേ ഛന്നേ പകതത്തേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം സയനമേവ അധിപ്പേതം, ന സേസഇരിയാപഥകപ്പനം. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

പാരിവാസികക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. സമുച്ചയക്ഖന്ധകം

സുക്കവിസ്സട്ഠികഥാവണ്ണനാ

൯൭. സമുച്ചയക്ഖന്ധകേ **വുത്തനയേന വത്തം സമാദാതബ്ബന്തി** പാരിവാസികക്ഖന്ധകവണ്ണനായം വുത്തനയേന ദ്വീഹി പദേഹി ഏകേന വാ സമാദാതബ്ബം. **വേദിയാമീ**തി ചിത്തേന സമ്പടിച്ഛിത്വാ സുഖം അനുഭവാമി, ന തപ്പച്ചയാ അഹം ദുക്ഖിതോതി അധിപ്പായോ. **വുത്തനയേനേവ സങ്ഘമജ്ഝേ നിക്ഖിപിതബ്ബന്തി** പാരിവാസികക്ഖന്ധകേ വുത്തനയേന "മാനത്തം നിക്ഖിപാമി, വത്തം നിക്ഖിപാമീ"തി ഇമേഹി ദ്വീഹി ഏകേന വാ നിക്ഖിപിതബ്ബം. **തസ്സ ആരോചേത്വാ നിക്ഖിപിതബ്ബന്തി** അനാരോചനേന വത്തഭേദദുക്കടപരിമോചനത്ഥം വുത്തം. **ദ്വേ ലേഡ്ഡുപാതേ അതിക്കമിത്വാതി** ഭിക്ഖൂനം സജ്ഝായനസദ്ദസവനൂപചാരവിജഹനത്ഥം വുത്തം, **മഹാമഗ്ഗതോ ഓക്കമ്മാ**തി മഗ്ഗപ്പടിപന്നഭിക്ഖൂനം ഉപചാരവിജഹനത്ഥം, **ഗുമ്ബേന വാ വതിയാ വാ പടിച്ഛന്നട്ഠാനേ**തി ദസ്സനൂപചാരവിജഹനത്ഥം. അനിക്ഖിത്തവത്തേന അന്തോഉപചാരഗതാനം സബ്ബേസമ്പി ആരോചേതബ്ബത്താ **"അയം നിക്ഖിത്തവത്തസ്സ പരിഹാരോ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **നിക്ഖിത്തവത്തസ്സാ**തി വത്തം നിക്ഖിപിത്വാ പരിവസന്തസ്സാതി അത്ഥോ. അയം പനേത്ഥ ഥേരസ്സ അധിപ്പായോ - വത്തം നിക്ഖിപിത്വാ പരിവസന്തസ്സ ഉപചാരഗതാനം സബ്ബേസം ആരോചനകിച്ചം നത്ഥി, ദിട്ഠരൂപാനം സുതസദ്ദാനം ആരോചേതബ്ബം, അദിട്ഠഅസുതാനമ്പി അന്തോദ്വാദസഹത്ഥഗതാനം ആരോചേതബ്ബം. ഇദം വത്തം നിക്ഖിപിത്വാ പരിവസന്തസ്സ ലക്ഖണന്തി.

പരിവാസകഥാവണ്ണനാ

൧൦൨. "സതിയേവ അന്തരായേ അന്തരായികസഞ്ഞീ ഛാദേതി, അച്ഛന്നാ ഹോതി. അന്തരായികസ്സ പന അനന്തരായികസഞ്ഞായ ഛാദയതോ അച്ഛന്നാവാ"തിപി പാഠോ. **അവേരീ**തി ഹിതകാമോ. **ഉദ്ധസ്തേ അരുണേ**തി ഉട്ഠിതേ അരുണേ. **സുദ്ധസ്സ സന്തികേ**തി സഭാഗസങ്ഘാദിസേസം അനാപന്നസ്സ സന്തികേ. **വത്ഥുന്തി** അസുചിമോചനാദിവീതിക്കമം.

സുക്കവിസ്സട്ഠീതി വത്ഥു ചേവ ഗോത്തഞ്ചാതി സുക്കവിസ്സട്ഠീതി ഇദം അസുചിമോചനലക്ഖണസ്സ വീതിക്കമസ്സ പകാസനതോ വത്ഥു ചേവ ഹോതി, സജാതിയസാധാരണവിജാതിയവിനിവത്തസഭാവായ സുക്കവിസ്സട്ഠിയാ ഏവ പകാസനതോ ഗോത്തഞ്ച ഹോതീതി അത്ഥോ. ഗം തായതീതി ഹി ഗോത്തം. **സങ്ഘാദിസേസോതി നാമഞ്ചേവ ആപത്തി ചാതി സങ്ഘാദിസേസോ**തി തേന തേന വീതിക്കമേന ആപന്നസ്സ ആപത്തിനികായസ്സ നാമപ്പകാസനതോ നാമഞ്ചേവ ഹോതി ആപത്തിസഭാഗത്താ ആപത്തി ച.

തദനുരൂപം കമ്മവാചം കത്വാ മാനത്തം ദാതബ്ബന്തി -

"സുണാതു മേ, ഭന്തേ, സങ്ഘോ, അയം ഇത്ഥന്നാമോ ഭിക്ഖു ഏകം ആപത്തിം ആപജ്ജി സഞ്ചേതനികം സുക്കവിസ്സട്ഠിം ഏകാഹപടിച്ഛന്നം, സോ സങ്ഘം ഏകിസ്സാ ആപത്തിയാ സഞ്ചേതനികായ സുക്കവിസ്സട്ഠിയാ ഏകാഹപടിച്ഛന്നായ ഏകാഹപരിവാസം യാചി. സങ്ഘോ ഇത്ഥന്നാമസ്സ

ഭിക്ഖുനോ ഏകിസ്സാ ആപത്തിയാ സഞ്ചേതനികായ സുക്കവിസ്സട്ഠിയാ ഏകാഹപടിച്ഛന്നായ ഏകാഹപരിവാസം അദാസി. സോ പരിവുത്ഥപരിവാസോ. അയം ഇത്ഥന്നാമോ ഭിക്ഖു ഏകം ആപത്തിം ആപജ്ജി സഞ്ചേതനികം സുക്കവിസ്സട്ഠിം അപ്പടിച്ഛന്നം, സോ സങ്ഘം താസം ആപത്തീനം സഞ്ചേതനികാനം സുക്കവിസ്സട്ഠീനം പടിച്ഛന്നായ ച അപ്പടിച്ഛന്നായ ച ഛാരത്തം മാനത്തം യാചതി. യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, സങ്ഘോ ഇത്ഥന്നാമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദ്വിന്നം ആപത്തീനം സഞ്ചേതനികാനം സുക്കവിസ്സട്ഠീനം പടിച്ഛന്നായ ച അപ്പടിച്ഛന്നായ ച ഛാരത്തം മാനത്തം ദദേയ്യ, ഏസാ ഞത്തി.

സുണാതു മേ, ഭന്തേ…പേ॰… സോ പരിവുത്ഥപരിവാസോ. അയം ഇത്ഥന്നാമോ ഭിക്ഖു ഏകം ആപത്തിം ആപജ്ജി സഞ്ചേതനികം സുക്കവിസ്സട്ഠിം അപ്പടിച്ഛന്നം, സോ സങ്ഘം താസം…പേ॰… യാചതി. സങ്ഘോ ഇത്ഥന്നാമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദ്വിന്നം ആപത്തീനം സഞ്ചേതനികാനം സുക്കവിസ്സട്ഠീനം പടിച്ഛന്നായ ച അപ്പടിച്ഛന്നായ ച ഛാരത്തം മാനത്തം ദേതി. യസ്സായസ്മതോ ഖമതി ഇത്ഥന്നാമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദ്വിന്നം ആപത്തീനം സഞ്ചേതനികാനം സുക്കവിസ്സട്ഠീനം പടിച്ഛന്നായ ച അപ്പടിച്ഛന്നായ ച ഛാരത്തം മാനത്തസ്സ ദാനം, സോ തുണ്ഹസ്സ. യസ്സ നക്ഖമതി, സോ ഭാസേയ്യ.

ദുതിയമ്പി ഏതമത്ഥം വദാമി…പേ॰… തതിയമ്പി ഏതമത്ഥം വദാമി…പേ॰…

ദിന്നം സങ്ഘേന ഇത്ഥന്നാമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദ്വിന്നം ആപത്തീനം സഞ്ചേതനികാനം സുക്കവിസ്സട്ഠീനം പടിച്ഛന്നായ ച അപ്പടിച്ഛന്നായ ച ഛാരത്തം മാനത്തം, ഖമതി സങ്ഘസ്സ, തസ്മാ തുണ്ഹീ. ഏവമേതം ധാരയാമീതി -

ഏവം കമ്മവാചം കത്വാ മാനത്തം ദാതബ്ബം. ഛിന്നമാനത്തസ്സ ച ഇമിനാവ നയേന കമ്മവാചം യോജേത്വാ അബ്ഭാനം കാതബ്ബം.

അഞ്ഞസ്മിന്തി സുദ്ധന്തപരിവാസവസേന ആപത്തിവുട്ഠാനതോ അഞ്ഞസ്മിം. ദസസതം ആപത്തിയോ രത്തിസതം ഛാദയിത്വാതി യോജേതബ്ബം.

പരിവാസകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അത്തനോ സീമം സോധേത്വാ വിഹാരസീമായാതി വിഹാരേ ബദ്ധസീമമേവ സന്ധായ വുത്തം. **വിഹാരൂപചാരതോപി ദ്വേ ലേഡ്ഡുപാതാ അതിക്കമിതബ്ബാ**തി ഭിക്ഖുവിഹാരം സന്ധായ വദതി ഗാമൂപചാരാതിക്കമേനേവ ഭിക്ഖുനീവിഹാരൂപചാരാതിക്കമസ്സ സിദ്ധത്താ. **വിഹാരസ്സ ചാ**തി ഭിക്ഖുവിഹാരസ്സ. **ഗാമസ്സാതി ന വുത്ത**ന്തി ഗാമസ്സ ഉപചാരം മുഞ്ചിതും വട്ടതീതി ന വുത്തം, തസ്മാ ഗാമൂപചാരേപി വട്ടതീതി അധിപ്പായോ.

തഥേവ ഠാനം പച്ചാസീസന്തീതി ഭിക്ഖൂനം ഠാനം പച്ചാസീസന്തി. **പരിവാസവത്താദീന**ന്തി പരിവാസനിസ്സയപടിപ്പസ്സദ്ധിആദീനം. **യുത്തതരം ദിസ്സതീ**തി ഇമിനാ അനിക്ഖിത്തവത്തഭിക്ഖുനാ വിയ ഭിക്ഖുനിയാപി

അഞ്ഞോഉപചാരസീമഗതാനംയേവ ആരോചേതബ്ബം, ന ഗാമേ ഠിതാനമ്പി ഗന്ത്വാ ആരോചേതബ്ബന്തി ദീപേതി. **തസ്മിം ഗാമേതി** യസ്മിം ഗാമേ ഭിക്ഖുനുപസ്സയോ ഹോതി, തസ്മിം ഗാമേ. **ബഹി ഉപചാരസീമായ ഠത്വാതി** ഉപചാരസീമതോ ബഹി ഠത്വാ. **സമ്മന്നിത്വാ ദാതബ്ബോതി** എത്ഥ സമ്മന്നിത്വാ ദിന്നായ സഹവാസേപി രത്തിച്ഛേദോ ന ഹോതി.

പടിച്ഛന്നപരിവാസകഥാവണ്ണനാ

൧൦൭. **വിസും മാനത്തം ചരിതബ്ബന്തി** മൂലായപടികസ്സനം അകത്വാ വിസും കമ്മവാചായ മാനത്തം ഗഹേത്വാ ചരിതബ്ബം.

സുക്കവിസ്സട്ഠികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അഗ്ഘസമോധാനപരിവാസകഥാവണ്ണനാ

൧൩൪. **ഏകാപത്തിമൂലകന്തി** "ഏകാ ആപത്തി ഏകാഹപ്പടിച്ഛന്നാ, ഏകാ ആപത്തി ദ്വീഹപ്പടിച്ഛന്നാ"തിആദിനാ വുത്തനയം സന്ധായ വദതി. **ആപത്തിവഡ്ഢനകന്തി** "ഏകാ ആപത്തി ഏകാഹപ്പടിച്ഛന്നാ, ദ്വേ ആപത്തിയോ ദ്വീഹപ്പടിച്ഛന്നാ"തിആദിനാ വുത്തം ആപത്തിവഡ്ഢനകനയം സന്ധായ.

ദ്വേഭിക്ഖുവാരഏകാദസകാദികഥാവണ്ണനാ

൧൫൫. **ഥുല്ലച്ചയാദീഹി മിസ്സകന്തി** ഏകവത്ഥുമ്ഹി പുബ്ബഭാഗേ ആപന്നഥുല്ലച്ചയദുക്കടേഹി മിസ്സകം. **മക്ഖധമ്മോ** നാമ ഛാദേതുകാമതാ.

൧൫൬. **സമ്ബഹുലാ സങ്ഘാദിസേസാ ആപത്തിയോ ആപജ്ജതി പരിമാണമ്പീതി**ആദി ജാതിവസേനേകവചനം, ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ വാ. സേസമേത്ഥ പാളിതോ അട്ഠകഥാതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സമുച്ചയക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സമഥക്ഖന്ധകം

സമ്മുഖാവിനയകഥാവണ്ണനാ

൧൮൭. സമഥക്ഖന്ധകേ **സഞ്ഞാപേതീ**തി എത്ഥ **സം**-സദ്ദൂപപദോ **ഞാ**-സദ്ദോ തോസനവിസിട്ഠേ അവബോധനേ വത്തതീതി ആഹ **"പരിതോസേത്വാ ജാനാപേതീ"**തി.

സതിവിനയാദികഥാവണ്ണനാ

൧൯൫-൨൦൦. **ദേസനാമത്തമേവേത**ന്തി "പഞ്ചിമാനീ"തി ഏതം ദേസനാമത്തം. സതിവേപുല്ലപ്പത്തസ്സ ഖീണാസവസ്സ ദാതബ്ബോ വിനയോ **സതിവിനയോ**. അമൂള്ഹസ്സ ദാതബ്ബോ വിനയോ **അമൂള്ഹവിനയോ**. പടിഞ്ഞാതേന കരണം **പടിഞ്ഞാതകരണം**.

൨൧൨. **തിണവത്ഥാരകസദിസത്താ**തി തംസദിസതായ തബ്ബോഹാരോതി ദസ്സേതി യഥാ "ഏസ ബ്രഹ്മദത്തോ"തി.

അധികരണകഥാവണ്ണനാ

൨൧൫. **വിവാദാധികരണസ്സ കിം മൂല**ന്തിആദീസു **വിവാദമൂലാനീ**തി വിവാദസ്സ മൂലാനി. **കോധനോ**തി കുജ്ഝനലക്ഖണേന കോധേന സമന്നാഗതോ. **ഉപനാഹീ**തി വേരഅപ്പടിനിസ്സഗ്ഗലക്ഖണേന ഉപനാഹേന സമന്നാഗതോ. **അഗാരവോ**തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൨൫; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪൪) ഗാരവവിരഹിതോ. **അപ്പതിസ്സോ**തി അപ്പതിസ്സയോ അനീചവുത്തി. ഏത്ഥ പന യോ ഭിക്ഖു സത്ഥരി ധരമാനേ തീസു കാലേസു ഉപട്ഠാനം ന യാതി, സത്ഥരി അനുപാഹനേ ചങ്കമന്തേ സഉപാഹനോ ചങ്കമതി, നീചേ ചങ്കമേ ചങ്കമന്തേ ഉച്ചേ ചങ്കമതി, ഹേട്ഠാ വസന്തേ ഉപരി വസതി, സത്ഥു ദസ്സനട്ഠാനേ ഉഭോ അംസേ പാരുപതി, ഛത്തം ധാരേതി, ഉപാഹനം ധാരേതി, നഹായതി, ഉച്ചാരം വാ പസ്സാവം വാ കരോതി, പരിനിബ്ബുതേ വാ പന ചേതിയം വന്ദിതും ന ഗച്ഛതി, ചേതിയസ്സ പഞ്ഞായനട്ഠാനേ സത്ഥുദസ്സനട്ഠാനേ വുത്തം സബ്ബം കരോതി, അഞ്ഞേഹി ച ഭിക്ഖൂഹി "കസ്മാ ഏവം കരോസി, ന ഇദം വട്ടതി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ നാമ ലജ്ജിതും വട്ടതീ"തി വുത്തേ "തുണ്ഹീ ഹോഹി, ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി വദസി, കിം ബുദ്ധോ നാമാ"തി ഭണതി, അയം **സത്ഥരി അഗാരവോ** നാമ.

യോ പന ധമ്മസവനേ സങ്ഘുട്ഠേ സക്കച്ചം ന ഗച്ഛതി, സക്കച്ചം ധമ്മം ന സുണാതി, നിദ്ദായതി വാ സല്ലപന്തോ വാ നിസീദതി, സക്കച്ചം ന ഗണ്ഹാതി ന വാചേതി, "കിം ധമ്മേ അഗാരവം കരോസീ"തി വുത്തേ "തുണ്ഹീ ഹോഹി, ധമ്മോ ധമ്മോതി വദസി, കിം ധമ്മോ നാമാ"തി വദതി, അയം **ധമ്മേ അഗാരവോ** നാമ. യോ പന ഥേരേന ഭിക്ഖുനാ അനജ്ഝിട്ഠോ ധമ്മം ദേസേതി ഉദ്ദിസതി പഞ്ഹം കഥേതി, വുഡ്ഢേ ഭിക്ഖൂ ഘട്ടേന്തോ ഗച്ഛതി തിട്ഠതി നിസീദതി, ദുസ്സപല്ലത്ഥികം വാ ഹത്ഥപല്ലത്ഥികം വാ കരോതി, സങ്ഘമജ്ഝേ ഉഭോ അംസേ പാരുപതി, ഛത്തുപാഹനം ധാരേതി, "ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ലജ്ജിതും വട്ടതീ"തി വുത്തേപി "തുണ്ഹീ ഹോഹി,

സങ്ഘോ സങ്ഘോതി വദസി, കിം സങ്ഘോ, മിഗസങ്ഘോ അജസങ്ഘോ''തിആദീനി വദതി, അയം **സങ്ഘേ അഗാരവോ** നാമ. ഏകഭിക്ഖുസ്മിമ്പി ഹി അഗാരവേ കതേ സങ്ഘേ കതോയേവ ഹോതി. തിസ്സോ സിക്ഖാ പന അപൂരയമാനോ **സിക്ഖായ ന പരിപൂരകാരീ** നാമ.

അഹിതായ ദുക്ഖായ ദേവമനുസ്സാനന്തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൨൫; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪൨; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൬.൩൬) ഏകസ്മിം വിഹാരേ ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം ഉപ്പന്നവിവാദോ കഥം ദേവമനുസ്സാനം അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തതി? കോസമ്ബകക്ഖന്ധകേ വിയ ഹി ദ്വീസു ഭിക്ഖൂസു വിവാദം ആപന്നേസു തസ്മിം വിഹാരേ തേസം അന്തേവാസികാ വിവദന്തി, തേസം ഓവാദം ഗണ്ഹന്തോ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘോ വിവദതി, തതോ തേസം ഉപട്ഠാകാ വിവദന്തി, അഥ മനുസ്സാനം ആരക്ഖദേവതാ ദ്വേ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി. തത്ഥ ധമ്മവാദീനം ആരക്ഖദേവതാ ധമ്മവാദിനിയോ ഹോന്തി, അധമ്മവാദീനം അധമ്മവാദിനിയോ. തതോ ആരക്ഖദേവതാനം മിത്താ ഭുമ്മദേവതാ ഭിജ്ജന്തി. ഏവം പരമ്പരായ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഠപേത്വാ അരിയസാവകേ സബ്ബേ ദേവമനുസ്സാ ദ്വേ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി. ധമ്മവാദീഹി പന അധമ്മവാദിനോവ ബഹുതരാ ഹോന്തി. തതോ ''യം ബഹുകേഹി ഗഹിതം, തം തച്ഛ''ന്തി ധമ്മം വിസ്സജ്ജേത്വാ ബഹുതരാ അധമ്മം ഗണ്ഹന്തി. തേ അധമ്മം പുരക്ഖത്വാ വിഹരന്താ അപായേസു നിബ്ബത്തന്തി. ഏവം ഏകസ്മിം വിഹാരേ ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം ഉപ്പന്നോ വിവാദോ ബഹൂനം അഹിതായ ദുക്ഖായ ഹോതി. **അജ്ഝത്തം വാ**തി അത്തനി വാ അത്തനോ പരിസായ വാ. **ബഹിദ്ധാ വാ**തി പരസ്മിം വാ പരസ്സ പരിസായ വാ. **ആയതിം അനവസ്സവായാ**തി ആയതിം അനുപ്പാദായ.

മക്ഖീതി പരേസം ഗുണമക്ഖനലക്ഖണേന മക്ഖേന സമന്നാഗതോ. **പളാസീ**തി യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണേന പളാസേന സമന്നാഗതോ. **ഇസ്സുകീ**തി പരസക്കാരാദീനം ഇസ്സായനലക്ഖണായ ഇസ്സായ സമന്നാഗതോ. **മച്ഛരീ**തി ആവാസമച്ഛരിയാദീഹി സമന്നാഗതോ. **സഠോ**തി കേരാടികോ. **മായാവീ**തി കതപാപപടിച്ഛാദകോ. **പാപിച്ഛോ**തി അസന്തസമ്ഭാവനിച്ഛകോ ദുസ്സീലോ. **മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി നത്ഥികവാദീ അഹേതുകവാദീ അകിരിയവാദീ. **സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ**തി സയം ദിട്ഠമേവ പരാമസതി ഗണ്ഹാതി. **ആധാനഗ്ഗാഹീ**തി ദള്ഹഗ്ഗാഹീ. **ദുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗീ**തി ന സക്കാ ഹോതി ഗഹിതം നിസ്സജ്ജാപേതും. ഏത്ഥ ച **കോധനോ ഹോതി ഉപനാഹീ**തിആദിനാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനനയേന കോധൂപനാഹാദയോ അകുസലധമ്മാ വിവാദമൂലാനീതി ദസ്സിതാനി, തഥാ **ദുട്ഠചിത്താ വിവദന്തീ**തിആദിനാ ലോഭദോസമോഹാ. **അദുട്ഠചിത്താ വിവദന്തീ**തിആദിനാ ച അലോഭാദയോ വിവാദമൂലാനീതി ദസ്സിതാനി.

൨൭൭. **ദുബ്ബണ്ണോ**തി പംസുപിസാചകോ വിയ ഝാമഖാണുവണ്ണോ. **ദുദ്ദസ്സികോ**തി വിജാതമാതുയാപി അമനാപദസ്സനോ. **ഓകോടിമകോ**തി ലകുണ്ഡകോ. **കാണോ**തി ഏകക്ഖികാണോ വാ ഉഭയക്ഖികാണോ വാ. **കുണീ**തി ഏകഹത്ഥകുണീ വാ ഉഭയഹത്ഥകുണീ വാ. **ഖഞ്ജോ**തി ഏകപാദഖഞ്ജോ വാ ഉഭയപാദഖഞ്ജോ വാ. **പക്ഖഹതോ**തി ഹതപക്ഖോ പീഠസപ്പീ.

൨൨൦. **വിവാദാധികരണം കുസലം അകുസലം അബ്യാകതന്തി** വിവാദാധികരണം കിം കുസലം അകുസലം ഉദാഹു അബ്യാകതന്തി പുച്ഛതി. **വിവാദാധികരണം സിയാ കുസല**ന്തിആദി വിസ്സജ്ജനം. ഏസ നയോ സേസേസുപി. വിവദന്തി ഏതേനാതി **വിവാദോ**തി ആഹ **"യേന വിവദന്തി, സോ ചിത്തുപ്പാദോ വിവാദോ"**തി. കഥം പന സോ ചിത്തുപ്പാദോ അധികരണം നാമാതി ആഹ **"സമഥേഹി ച അധികരണീയതായ അധികരണ"**ന്തി, സമഥേഹി സമേതബ്ബതായ അധികരണന്തി അത്ഥോ. വിവാദഹേതുഭൂതസ്സ ഹി ചിത്തുപ്പാദസ്സ വൂപസമേന തപ്പഭവസ്സ സദ്ദസ്സപി വൂപസമോ ഹോതീതി ചിത്തുപ്പാദസ്സ സമഥേഹി അധികരണീയതാ പരിയായോ സമ്ഭവതി.

൨൨൨. **ആപത്താധികരണം സിയാ അകുസലം സിയാ അബ്യാകതന്തി** അയം വികപ്പോ പണ്ണത്തിവജ്ജംയേവ സന്ധായ വുത്തോ, ന ലോകവജ്ജന്തി ദസ്സേതും **"സന്ധായഭാസിതവസേനാ"**തിആദിമാഹ. കസ്മാ പനേത്ഥ സന്ധായഭാസിതവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി ആഹ **"യസ്മിം ഹീ"**തിആദി. **പഥവീഖണനാദികേ**തി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന ഭൂതഗാമപാതബ്യതാദിപണ്ണത്തിവജ്ജം സിക്ഖാപദം സങ്ഗണ്ഹാതി. യോ വിനയേ അപകതഞ്ഞുതായ വത്ഥസീസേന സമ്മുഞ്ജനിആദിനാ പഥവീഖണനാദീനി കരോതി, തദാ തസ്സുപ്പന്നചിത്തം സന്ധായ വുത്തം **"കുസലചിത്തം അങ്ഗം ഹോതീ"**തി. **അങ്ഗം ഹോതീ**തി ച വത്ഥസീസേന കരോന്തസ്സപി "ഇമം പഥവിം ഖണാമീ"തിആദിനാ വീതിക്കമജാനനവസേന പവത്തത്താ തം കുസലചിത്തം ആപത്താധികരണം, കുസലചിത്തം ആപത്തിയാ കാരണം ഹോതീതി അത്ഥോ. ന ഹി വീതിക്കമം അജാനന്തസ്സ പഥവീഖണനാദീസു ആപത്തി സമ്ഭവതി. **തസ്മിം സതീ**തി തസ്മിം കുസലചിത്തേ ആപത്തിഭാവേന ഗഹിതേ സതീതി അധിപ്പായോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ കുസലചിത്തേ ആപത്തിഭാവേന ഗഹിതേ സതി "നത്ഥി ആപത്താധികരണം കുസല"ന്തി ന സക്കാ വത്തും, തസ്മാ. **നയിദം അങ്ഗപ്പഹോനകചിത്തം സന്ധായ വുത്ത**ന്തി "ആപത്താധികരണം സിയാ അകുസലം സിയാ അബ്യാകതം, നത്ഥി ആപത്താധികരണം കുസല"ന്തി ഇദം ആപത്തിസമുട്ഠാപകഭാവേന അങ്ഗപ്പഹോനകം ആപത്തിയാ കാരണഭൂതം ചിത്തം സന്ധായ ന വുത്തം. കിം പന സന്ധായ വുത്തന്തി ആഹ **"ഇദം പനാ"**തിആദി. ഭിക്ഖുമ്ഹി കമ്മട്ഠാനഗതചിത്തേന നിപന്നേ നിദ്ദായന്തേ വാ മാതുഗാമോ ചേ സേയ്യം കപ്പേതി, തസ്മിം ഖണേ സേയ്യാകാരേന വത്തമാനരൂപമേവ ആപത്തി, ന കുസലാദിവസപ്പവത്തം ചിത്തന്തി ആഹ **"അസഞ്ചിച്ച...പേ॰... സഹസേയ്യാദിവസേന ആപജ്ജതോ** (പരി॰ ൩൨൩ അത്ഥതോ സമാനം) **അബ്യാകതം ഹോതീ"**തി. തസ്മിഞ്ഹി ഖണേ ഉട്ഠാതബ്ബേ ജാതേ അനുട്ഠാനതോ തദാകാരപവത്തോ രൂപക്ഖന്ധോവ ആപത്തി.

"ആപത്തിം ആപജ്ജന്തോ കുസലചിത്തോ വാ ആപജ്ജതി അകുസലാബ്യാകതചിത്തോ വാ"തി വചനതോ കുസലമ്പി ആപത്താധികരണം സിയാതി ചേ? ന. യോ ഹി ആപത്തിം ആപജ്ജതീതി വുച്ചതി, സോ തീസു ചിത്തേസു അഞ്ഞതരചിത്തസമങ്ഗീ ഹുത്വാ ആപജ്ജതി, ന അഞ്ഞഥാതി ദസ്സനത്ഥം **"കുസലചിത്തോ വാ"**തിആദി വുത്തം. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - പഥവീഖണനാദീസു കുസലചിത്തക്ഖണേ വീതിക്കമാദിവസേന പവത്തരൂപസമ്ഭവതോ കുസലചിത്തോ വാ തഥാപവത്തരൂപസങ്ഖാതം അബ്യാകതാപത്തിം ആപജ്ജതി, തഥാ അബ്യാകതചിത്തോ വാ

അബ്യാകതരൂപസങ്ഖാതം അബ്യാകതാപത്തിം ആപജ്ജതി. പാണാതിപാതാദിം അകുസലചിത്തോ വാ അകുസലാപത്തിം ആപജ്ജതി, രൂപം പനേത്ഥ അബ്ബോഹാരികം. സുപിനന്തേ ച പാണാതിപാതാദിം കരോന്തോ സഹസേയ്യാദിവസേന ആപജ്ജിതബ്ബാപത്തിം ആപജ്ജന്തോ അകുസലചിത്തോ അബ്യാകതാപത്തിം ആപജ്ജതീതി.

കുസലചിത്തം ആപജ്ജേയ്യാതി ഏളകലോമം ഗഹേത്വാ കമ്മട്ഠാനമനസികാരേന തിയോജനം അതിക്കമന്തസ്സ പഞ്ഞത്തിം അജാനിത്വാ പദസോ ധമ്മം വാചേന്തസ്സ ച ആപജ്ജിതബ്ബാപത്തിയാ കുസലചിത്തം ആപജ്ജേയ്യ. **ന ച തത്ഥ വിജ്ജമാനമ്പി കുസലചിത്തം ആപത്തിയാ അങ്ഗ**ന്തി തസ്മിം വിജ്ജമാനമ്പി കുസലചിത്തം ആപത്തിയാ അങ്ഗം ന ഹോതി, സയം ആപത്തി ന ഹോതീതി അത്ഥോ. **ചലിതപ്പവത്താന**ന്തി ചലിതാനം പവത്താനഞ്ച. ചലിതോ കായോ, പവത്താ വാചാ. **അഞ്ഞതരമേവ അങ്ഗ**ന്തി കായവാചാനം അഞ്ഞതരമേവ ആപത്തീതി അത്ഥോ. **തഞ്ച രൂപക്ഖന്ധപരിയാപന്നത്താ അബ്യാകത**ന്തി ഇമിനാ അബ്യാകതമാപത്താധികരണം, നാഞ്ഞന്തി ദസ്സേതി.

യദി ഏവം ''സാപത്തികസ്സ, ഭിക്ഖവേ, നിരയം വാ വദാമി തിരച്ഛാനയോനിം വാ''തി വചനതോ അബ്യാകതസ്സപി വിപാകധമ്മതാ ആപജ്ജേയ്യാതി? നാപജ്ജേയ്യ. അസഞ്ചിച്ച ആപന്നാ ഹി ആപത്തിയോ യാവ സോ ന ജാനാതി, താവ അനന്തരായകരാ, ജാനിത്വാ ഛാദേന്തോ പന ഛാദനപ്പച്ചയാ അഞ്ഞം ദുക്കടസങ്ഖാതം അകുസലമാപത്താധികരണമാപജ്ജതി, തഞ്ച അകുസലസഭാവത്താ സഗ്ഗമോക്ഖാനം അന്തരായകരണന്തി സാപത്തികസ്സ അപായഗാമിതാ വുത്താ. അബ്യാകതം പന ആപത്താധികരണം അവിപാകധമ്മമേവാതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബം. തേനേവ **പോരാണഗണ്ഠിപദേസു**പി ''പുഥുജ്ജനോ കല്യാണപുഥുജ്ജനോ സേക്ഖോ അരഹാതി ചത്താരോ പുഗ്ഗലേ ദസ്സേത്വാ തേസു അരഹതോ ആപത്താധികരണം അബ്യാകതമേവ, തഥാ സേക്ഖാനം, തഥാ കല്യാണപുഥുജ്ജനസ്സ അസഞ്ചിച്ച വീതിക്കമകാലേ അബ്യാകതമേവ. ഇതരസ്സ അകുസലമ്പി ഹോതി അബ്യാകതമ്പി. യസ്മാ ചസ്സ സഞ്ചിച്ച വീതിക്കമകാലേ അകുസലമേവ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം 'നത്ഥി ആപത്താധികരണം കുസല'ന്തി. സബ്ബത്ഥ ഏവം അബ്യാകതന്തി വിപാകാഭാവമത്തം സന്ധായ വുത്ത''ന്തി ലിഖിതം. യഞ്ച ആപത്താധികരണം അകുസലം, തമ്പി ദേസിതം വുട്ഠിതം വാ അനന്തരായകരം. യഥാ ഹി അരിയൂപവാദകമ്മം അകുസലമ്പി സമാനം അച്ചയം ദേസേത്വാ ഖമാപനേന പയോഗസമ്പത്തിപടിബാഹിതത്താ അവിപാകധമ്മതം ആപന്നം അഹോസികമ്മം ഹോതി, ഏവമിദമ്പി ദേസിതം വുട്ഠിതം വാ പയോഗസമ്പത്തിപടിബാഹിതത്താ അവിപാകധമ്മതായ അഹോസികമ്മഭാവേന അനന്തരായകരം ജാതം. തേനേവ ''സാപത്തികസ്സ, ഭിക്ഖവേ, നിരയം വാ വദാമി തിരച്ഛാനയോനിം വാ''തി സാപത്തികസ്സേവ അപായഗാമിതാ വുത്താ.

അധികരണവൂപസമനസമഥകഥാവണ്ണനാ

൨൨൭. വിവാദസങ്ഖാതേ അത്ഥേ പച്ചത്ഥികാ **അത്ഥപച്ചത്ഥികാ**.

൨൨൯. **സമ്മുഖാവിനയസ്മി**ന്തി സമ്മുഖാവിനയഭാവേ.

൨൩൦. അന്തരേനാതി കാരണേന.

൨൩൧. ഉബ്ബാഹികായ ഖീയനകേ പാചിത്തി ന വുത്താ തത്ഥ ഛന്ദദാനസ്സ നത്ഥിതായ.

൨൩൩. തസ്സ ഖോ തന്തി എത്ഥ **ഖോ ത**ന്തി നിപാതമത്തം.

൨൩൪. ''കാ ച തത്ഥ തസ്സപാപിയസികായാ''തി പോത്ഥകേസു ലിഖന്തി. ''കാ ച തസ്സപാപിയസികാ''തി ഏവം പനേത്ഥ പാഠോ വേദിതബ്ബോ.

൨൪൨. കിച്ചാധികരണം ഏകേന സമഥേന സമ്മതീതി എത്ഥ ''കിച്ചമേവ കിച്ചാധികരണ''ന്തി (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൮൫-൩൮൬) വചനതോ അപലോകനകമ്മാദീനമേതം അധിവചനം. തം വിവാദാധികരണാദീനി വിയ സമഥേഹി സമേതബ്ബം ന ഹോതി, കിന്തു സമ്മുഖാവിനയേന സമ്പജ്ജതി, തസ്മാ **സമ്മതീ**തി എത്ഥ സമ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സമഥക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ഖുദ്ദകവത്ഥുക്ഖന്ധകം

ഖുദ്ദകവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൨൪൬. ഖുദ്ദകവത്ഥുക്ഖന്ധകേ **അട്ഠപദാകാരേനാ**തി അട്ഠപദഫലകാകാരേന, ജൂതഫലകസദിസന്തി വുത്തം ഹോതി. **മല്ലകമൂലസണ്ഠാനേനാ**തി ഖേളമല്ലകമൂലസണ്ഠാനേന.

൨൪൮. **മുത്തോലമ്ബകാദീന**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന കുണ്ഡലാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **പലമ്ബകസുത്ത**ന്തി യഞ്ഞോപചിതാകാരേന ഓലമ്ബകസുത്തം.

൨൪൯. **ചിക്കലേനാ**തി സിലേസേന.

൨൪൯. **സാധുഗീത**ന്തി അനിച്ചതാദിപടിസംയുത്തഗീതം.

൨൫൦. **ചതുരസ്സേന വത്തേനാ**തി പരിപുണ്ണേന ഉച്ചാരണവത്തേന. തരങ്ഗവത്താദീനം ഉച്ചാരണവിധാനാനി നട്ഠപ്പയോഗാനി. **ബാഹിരലോമി**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, യഥാ തസ്സ ഉണ്ണപാവാരസ്സ ബഹിദ്ധാ ലോമാനി ദിസ്സന്തി, തഥാ ധാരേന്തസ്സ ദുക്കടന്തി വുത്തം ഹോതി.

൨൫൧. **ഇമാനി ചത്താരി അഹിരാജകുലാനീ**തി (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൬൭) ഇദം ദട്ഠവിസേ സന്ധായ വുത്തം. യേ ഹി കേചി ദട്ഠവിസാ, സബ്ബേ തേ ഇമേസം ചതുന്നം അഹിരാജകുലാനം അബ്ഭന്തരഗതാവ ഹോന്തി. **അത്തഗുത്തിയാ**തി അത്തനോ ഗുത്തത്ഥായ. **അത്തരക്ഖായാ**തി അത്തനോ രക്ഖണത്ഥായ. **അത്തപരിത്തംകാതു**ന്തി അത്തനോ പരിത്താണത്ഥായ അത്തപരിത്തം നാമ കാതും അനുജാനാമീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യഥാ തം പരിത്തം കാതബ്ബം, തം ദസ്സേതും **"ഏവഞ്ച പന ഭിക്ഖവേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൱൫) **വിരൂപക്ഖേഹീ**തി വിരൂപക്ഖനാഗകുലേഹി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. സഹയോഗേ ചേതം കരണവചനം, ഏതേഹി സഹ മയ്ഹം മിത്തഭാവോതി വുത്തം ഹോതി **അപാദകേഹീ**തി അപാദകസത്തേഹി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **സബ്ബേ സത്താ**തി ഇതോ പുബ്ബേ ഏത്തകേന ഠാനേന ഓദിസ്സകമേത്തം കഥേത്വാ ഇദാനി അനോദിസ്സകമേത്തം കഥേതും ഇദമാരദ്ധം. തത്ഥ **സത്താ പാണാ ഭൂതാ**തി സബ്ബാനേതാനി പുഗ്ഗലവേവചനാനേവ. **ഭദ്രാനി പസ്സന്തൂ**തി ഭദ്രാനി ആരമ്മണാനി പസ്സന്തു. **മാ കഞ്ചി പാപമാഗമാ**തി കഞ്ചി സത്തം പാപകം ലാമകം മാ ആഗച്ഛതു.

അപ്പമാണോ ബുദ്ധോതി ഏത്ഥ **ബുദ്ധോ**തി ബുദ്ധഗുണാ വേദിതബ്ബാ, തേ ഹി അപ്പമാണാ നാമ. സേസദ്വയേസുപി ഏസേവ നയോ, **പമാണവന്താനീ**തി ഗുണപ്പമാണേന യുത്താനി. **ഉണ്ണനാഭീ**തി ലോമസനാഭികോ മക്കടകോ. **സരബൂ**തി ഘരഗോളികാ. **കതാ മേ രക്ഖാ കതം മേ പരിത്ത**ന്തി മയാ ഏത്തകസ്സ ജനസ്സ രക്ഖാ ച പരിത്താണഞ്ച കതം. **പടിക്കമന്തു ഭൂതാനീ**തി സബ്ബേപി മേ കതപരിത്താണാ സത്താ അപഗച്ഛന്തു, മാ മം വിഹേഠയിംസൂതി അത്ഥോ. **സോഹ**ന്തി യസ്സ മമ ഏതേഹി സബ്ബേഹിപി മേത്തം, സോ അഹം ഭഗവതോ

നമോ കരോമി, വിപസ്സീആദീനഞ്ച സത്തന്നം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം നമോ കരോമീതി സമ്ബന്ധോ.

അഞ്ഞമ്ഹി ഛേരതബ്ബമ്ഹീതി രാഗാനുസയം സന്ധായ വദതി. **താദിസം വാ ദുക്ഖ**ന്തി മുട്ഠിആദീഹി ദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തസ്സ.

൨൭൭. **ജാലാനി പരിക്ഖിപാപേത്വാ**തി പരിസ്സയമോചനത്ഥഞ്ചേവ പമാദേന ഗളിതാനം ആഭരണാദീനം രക്ഖണത്ഥഞ്ച ജാലാനി കരണ്ഡകാകാരേന പരിക്ഖിപാപേത്വാ. **ചന്ദനഗണ്ഠി ആഗന്ത്വാ ജാലേ ലഗ്ഗാ**തി ഏകോ കിര രത്തചന്ദനരുക്ഖോ ഗങ്ഗായ ഉപരിതീരേ ജാതോ ഗങ്ഗോദകേന ധോതമൂലോ പതിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ പാസാണേസു സമ്ഭിജ്ജമാനോ വിപ്പകിരി. തതോ ഏകാ ഘടപ്പമാണാ ഘടികാ പാസാണേസു ഘംസിയമാനാ ഉദകഊമീഹി പോഥിയമാനാ മട്ഠാ ഹുത്വാ അനുപുബ്ബേന വുയ്ഹമാനാ സേവാലപരിയോനദ്ധാ ആഗന്ത്വാ തസ്മിം ജാലേ ലഗ്ഗി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **ലേഖ**ന്തി ലിഖിതഗഹിതം ചുണ്ണം. **ഉഡ്ഡിത്വാ**തി വേളുപരമ്പരായ ഉദ്ധം പാപേത്വാ, ഉട്ഠാപേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **ഓഹരതൂ**തി ഇദ്ധിയാ ഓതാരേത്വാ ഗണ്ഹതു.

പൂരണകസ്സപാദയോ **ഛ സത്ഥാരോ**. തത്ഥ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൫൧-൧൫൨; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൧൯) **പൂരണോ**തി തസ്സ സത്ഥുപടിഞ്ഞസ്സ നാമം. **കസ്സപോ**തി ഗോത്തം. സോ കിര അഞ്ഞതരസ്സ കുലസ്സ ഏകൂനദാസസതം പൂരയമാനോ ജാതോ. തേനസ്സ ''പൂരണോ''തി നാമം അകംസു. മങ്ഗലദാസത്താ ചസ്സ കതം ''ദുക്കട''ന്തി വത്താ നത്ഥി, അകതം വാ ''ന കത''ന്തി . സോ ''കിമഹം ഏത്ഥ വസാമീ''തി പലായി. അഥസ്സ ചോരാ വത്ഥാനി അച്ഛിന്ദിംസു. സോ പണ്ണേന വാ തിണേന വാ പടിച്ഛാദേതുമ്പി അജാനന്തോ ജാതരൂപേനേവ ഏകം ഗാമം പാവിസി. മനുസ്സാ തം ദിസ്വാ ''അയം സമണോ അരഹാ അപ്പിച്ഛോ, നത്ഥി ഇമിനാ സദിസോ''തി പൂവഭത്താദീനി ഗഹേത്വാ ഉപസങ്കമന്തി. സോ ''മയ്ഹം സാടകം അനിവത്ഥഭാവേന ഇദം ഉപ്പന്ന''ന്തി തതോ പട്ഠായ സാടകം ലഭിത്വാപി ന നിവാസേസി, തദേവ പബ്ബജ്ജം അഗ്ഗഹേസി. തസ്സ സന്തികേ അഞ്ഞേപി അഞ്ഞേപീതി പഞ്ചസതാ മനുസ്സാ പബ്ബജിംസു. ഏവമയം ഗണാചരിയോ ഹുത്വാ ''സത്ഥാ''തി ലോകേ പാകടോ അഹോസി.

മക്ഖലീതി തസ്സ നാമം. ഗോസാലായ ജാതത്താ **ഗോസാലോ**തി ദുതിയനാമം. തം കിര സകദ്ദമായ ഭൂമിയാ തേലഘടം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തം ''താത മാ ഖലീ''തി സാമികോ ആഹ. സോ പമാദേന ഖലിത്വാ പതിത്വാ സാമികസ്സ ഭയേന പലായിതും ആരദ്ധോ. സാമികോ ഉപധാവിത്വാ സാടകകണ്ണേ അഗ്ഗഹേസി, സോ സാടകം ഛഡ്ഡേത്വാ അചേലകോ ഹുത്വാ പലായി. സേസം പൂരണസദിസമേവ.

അജിതോതി തസ്സ നാമം. കേസകമ്ബലം ധാരേതീതി **കേസകമ്ബലോ**. ഇതി നാമദ്വയം സംസന്ദിത്വാ ''അജിതോ കേസകമ്ബലോ''തി വുച്ചതി. തത്ഥ **കേസകമ്ബലോ** നാമ മനുസ്സാനം കേസേഹി കതകമ്ബലോ. തതോ പടികിട്ഠതരം വത്ഥം നാമ നത്ഥി. യഥാഹ ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി തന്താവുതാനം വത്ഥാനം, കേസകമ്ബലോ തേസം പടികിട്ഠോ അക്ഖായതി. കേസകമ്ബലോ, ഭിക്ഖവേ, സീതേ സീതോ ഉണ്ഹേ ഉണ്ഹോ ദുബ്ബണ്ണോ ദുഗ്ഗന്ധോ ദുക്ഖസമ്ഫസ്സോ''തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൩൮).

പകുധോതി തസ്സ നാമം. **കച്ചായനോ**തി ഗോത്തം. ഇതി നാമഗോത്തം സംസന്ദിത്വാ "പകുധോ കച്ചായനോ"തി വുച്ചതി. സീതൂദകപടിക്ഖിത്തകോ എസ, വച്ചം കത്വാപി ഉദകകിച്ചം ന കരോതി, ഉണ്ഹോദകം വാ കഞ്ജിയം വാ ലഭിത്വാ കരോതി, നദിം വാ മഗ്ഗോദകം വാ അതിക്കമ്മ "സീലം മേ ഭിന്ന"ന്തി വാലികഥൂപം കത്വാ സീലം അധിട്ഠായ ഗച്ഛതി. ഏവരൂപനിസ്സിരികലദ്ധികോ എസ.

സഞ്ചയോതി തസ്സ നാമം. ബേലട്ഠസ്സ പുത്തോ **ബേലട്ഠപുത്തോ**. "അമ്ഹാകം ഗണ്ഠനകിലേസോ പലിബുന്ധനകിലേസോ നത്ഥി, കിലേസഗണ്ഠിരഹിതാ മയ"ന്തി ഏവംവാദിതായ ലദ്ധനാമവസേന **നിഗണ്ഠോ**. നാടസ്സ പുത്തോതി **നാടപുത്തോ**.

പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജോതി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൮) പിണ്ഡം ഉലമാനോ പരിയേസമാനോ പബ്ബജിതോതി **പിണ്ഡോലോ**. സോ കിര പരിജിണ്ണഭോഗോ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ മഹന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ലാഭസക്കാരം ദിസ്വാ പിണ്ഡത്ഥായ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതോ. സോ മഹന്തം കപല്ലപത്തം "പത്ത"ന്തി ഗഹേത്വാ ചരതി, കപല്ലപൂരം യാഗും പിവതി, ഭത്തം ഭുഞ്ജതി, പൂവഖജ്ജകഞ്ച ഖാദതി. അഥസ്സ മഹഗ്ഘസഭാവം സത്ഥു ആരോചയിംസു. സത്ഥാ തസ്സ പത്തത്ഥവികം നാനുജാനി. ഥേരോ ഹേട്ഠാമഞ്ചേ പത്തം നികുജ്ജിത്വാ ഠപേതി. സോ ഠപേന്തോപി ഘംസേന്തോവ പണാമേത്വാ ഠപേതി, ഗണ്ഹന്തോപി ഘംസേന്തോവ ആകഡ്ഢിത്വാ ഗണ്ഹാതി. തം ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ ഘംസനേന പരിക്ഖീണം നാളികോദനമത്തസ്സേവ ഗണ്ഹനകം ജാതം. തതോ സത്ഥു ആരോചേസും. അഥസ്സ സത്ഥാ പത്തത്ഥവികം അനുജാനി. ഥേരോ അപരേന സമയേന ഇന്ദ്രിയഭാവനം ഭാവേന്തോ അഗ്ഗഫലേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. ഇതി സോ പുബ്ബേ സവിസേസം പിണ്ഡത്ഥായ ഉലതീതി **പിണ്ഡോലോ**. ഗോത്തേന പന **ഭാരദ്വാജോ**തി ഉഭയം ഏകതോ കത്വാ "പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജോ"തി വുച്ചതി.

"അഥ ഖോ ആയസ്മാ പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജോ...പേ॰... ഏതദവോചാ"തി കസ്മാ ഏവമാഹംസു? സോ കിര (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദേവോരോഹണവത്ഥു) സേട്ഠി നേവ സമ്മാദിട്ഠി, ന മിച്ഛാദിട്ഠി, മജ്ഝത്തധാതുകോ. സോ ചിന്തേസി "മയ്ഹം ഗേഹേ ചന്ദനം ബഹു, കിം നു ഖോ ഇമിനാ കരിസ്സാമീ"തി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി "ഇമസ്മിം ലോകേ 'മയം അരഹന്തോ, മയം അരഹന്തോ'തി വത്താരോ ബഹൂ, അഹം ഏകം അരഹന്തമ്പി ന ജാനാമി, ഗേഹേ ഭമം യോജേത്വാ പത്തം ലിഖാപേത്വാ സിക്കായ ഠപേത്വാ വേളുപരമ്പരായ സട്ഠിഹത്ഥമത്തേ ആകാസേ ഓലമ്ബാപേത്വാ 'സചേ അരഹാ അത്ഥി, ആകാസേനാഗന്ത്വാ ഗണ്ഹാതൂ'തി വക്ഖാമി. യോ തം ഗഹേസ്സതി, തസ്സ സപുത്തദാരോ സരണം ഗമിസ്സാമീ"തി. സോ ചിന്തിതനിയാമേനേവ പത്തം ലിഖാപേത്വാ വേളുപരമ്പരായ ഉസ്സാപേത്വാ "യോ ഇമസ്മിം ലോകേ അരഹാ, സോ ആകാസേന ആഗന്ത്വാ ഇമം പത്തം ഗണ്ഹാതൂ"തി ആഹ.

തദാ ഛ സത്ഥാരോ "അമ്ഹാകം ഏസ അനുച്ഛവികോ, അമ്ഹാകമേവ നം ദേഹീ"തി വദിംസു. സോ "ആകാസേനാഗന്ത്വാ ഗണ്ഹഥാ"തി ആഹ. ഛട്ഠേ ദിവസേ നിഗണ്ഠോ നാടപുത്തോ അന്തേവാസികേ പേസേസി "ഗച്ഛഥ സേട്ഠിം ഏവം വദേഥ 'അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സേവ അനുച്ഛവികോ, മാ അപ്പമത്തകസ്സ

കാരണാ ആകാസേന ആഗമനം കരി, ദേഹി കിര തേ പത്ത’ന്തി”. തേ ഗന്ത്വാ സേട്ഠിം തഥാ വദിംസു. സേട്ഠി “ആകാസേനാഗന്ത്വാ ഗണ്ഹിതും സമത്ഥോവ ഗണ്ഹാതൂ”തി ആഹ. നാടപുത്തോ സയം ഗന്തുകാമോ ഹുത്വാ അന്തേവാസികാനം സഞ്ഞം അദാസി “അഹം ഏകം ഹത്ഥഞ്ച പാദഞ്ച ഉക്ഖിപിത്വാ ഉപ്പതിതുകാമോ വിയ ഭവിസ്സാമി, തുമ്ഹേ മം ‘ആചരിയ കിം കരോഥ, ദാരുമയപത്തസ്സ കാരണാ പടിച്ഛന്നം അരഹത്തഗുണം മഹാജനസ്സ മാ ദസ്സയിത്ഥാ’തി വത്വാ മം ഹത്ഥേസു ച പാദേസു ച ഗഹേത്വാ ആകഡ്ഢന്താ ഭൂമിയം പാതേയ്യാഥാ”തി. സോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സേട്ഠിം ആഹ “മഹാസേട്ഠി അയം പത്തോ അഞ്ഞേസം നാനുച്ഛവികോ, മാ തേ അപ്പമത്തകസ്സ കാരണാ മമ ആകാസേ ഉപ്പതനം രുച്ചി, ദേഹി മേ പത്ത”ന്തി. ഭന്തേ, ആകാസേന ഉപ്പതിത്വാവ ഗണ്ഹഥാതി. തതോ നാടപുത്തോ “തേന ഹി അപേഥ അപേഥാ”തി അന്തേവാസികേ അപനേത്വാ “ആകാസേ ഉപ്പതിസ്സാമീ”തി ഏകം ഹത്ഥഞ്ച പാദഞ്ച ഉക്ഖിപി. അഥ നം അന്തേവാസികാ “ആചരിയ, കിം നാമേതം കരോഥ, ഛവസ്സ ദാരുമയപത്തസ്സ കാരണാ പടിച്ഛന്നഗുണേന തുമ്ഹേഹി മഹാജനസ്സ ദസ്സിതേന കോ അത്ഥോ”തി തം ഹത്ഥപാദേസു ഗഹേത്വാ ആകഡ്ഢിത്വാ ഭൂമിയം പാതേസും. സോ സേട്ഠിം ആഹ “മഹാസേട്ഠി, ഇമേ മേ ഉപ്പതിതും ന ദേന്തി, ദേഹി മേ പത്ത”ന്തി. ഉപ്പതിത്വാവ ഗണ്ഹഥ ഭന്തേതി. ഏവം തിത്ഥിയാ ഛ ദിവസാനി വായമിത്വാപി പത്തം ന ലഭിംസുയേവ.

അഥ സത്തമേ ദിവസേ ആയസ്മതോ ച മോഗ്ഗല്ലാനസ്സ ആയസ്മതോ ച പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജസ്സ “രാജഗഹേ പിണ്ഡായ ചരിസ്സാമാ”തി ഗന്ത്വാ ഏകസ്മിം പിട്ഠിപാസാണേ ഠത്വാ ചീവരം പാരുപനകാലേ ധുത്തകാ കഥം സമുട്ഠാപേസും “ഹമ്ഭോ പുബ്ബേ ഛ സത്ഥാരോ ‘മയം അരഹന്താമ്ഹാ’തി വിചരിംസു, രാജഗഹസേട്ഠിനോ പന അജ്ജ സത്തമോ ദിവസോ പത്തം ഉസ്സാപേത്വാ ഠപയതോ ‘സചേ അരഹാ അത്ഥി, ആകാസേനാഗന്ത്വാ ഗണ്ഹാതൂ’തി വദന്തസ്സ, ഏകോപി ‘അഹം അരഹാ’തി ആകാസേ ഉപ്പതന്തോ നത്ഥി, അജ്ജ നോ ലോകേ അരഹന്താനം നത്ഥിഭാവോ ഞാതോ”തി. തം കഥം സുത്വാ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ആയസ്മന്തം പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജം ആഹ “സുതം തേ, ആവുസോ ഭാരദ്വാജ, ഇമേസം വചനം, ഇമേ ബുദ്ധസാസനം പരിഗ്ഗണ്ഹന്താ വിയ വദന്തി, ത്വഞ്ച മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ, ഗച്ഛേതം പത്തം ആകാസേന ഗന്ത്വാ ഗണ്ഹാഹീ”തി. “ആവുസോ മോഗ്ഗല്ലാന, ത്വം ‘ഇദ്ധിമന്താനം അഗ്ഗോ’തി പാകടോ, ത്വം ഏതം ഗണ്ഹ, തയി പന അഗ്ഗണ്ഹന്തേ അഹം ഗണ്ഹിസ്സാമീ”തി ആഹ. അഥ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ “ഗണ്ഹാവുസോ”തി ആഹ. ഇതി തേ ലോകസ്സ അരഹന്തേഹി അസുഞ്ഞഭാവദസ്സനത്ഥം ഏവമാഹംസു.

തിക്ഖത്തും രാജഗഹം അനുപരിയായീതി തിക്ഖത്തും രാജഗഹം അനുഗന്ത്വാ പരിബ്ഭമി. “സത്തക്ഖത്തു”ന്തിപി വദന്തി. ഥേരോ കിര അഭിഞ്ഞാപാദകം ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ ഉട്ഠായ തിഗാവുതം പിട്ഠിപാസാണം അന്തന്തേന പരിച്ഛിന്ദന്തോ തൂലപിചു വിയ ആകാസേ ഉട്ഠാപേത്വാ രാജഗഹനഗരസ്സ ഉപരി സത്തക്ഖത്തും അനുപരിയായി. സോ തിഗാവുതപ്പമാണസ്സ നഗരസ്സ അപിധാനം വിയ പഞ്ഞായി. നഗരവാസിനോ “പാസാണോ നോ അവത്ഥരിത്വാ ഗണ്ഹാതീ”തി ഭീതാ സുപ്പാദീനി മത്ഥകേ കത്വാ തത്ഥ തത്ഥ നിലീയിംസു. സത്തമേ വാരേ ഥേരോ പിട്ഠിപാസാണം

ഭിന്ദിത്വാ അത്താനം ദസ്സേതി. മഹാജനോ ഥേരം ദിസ്വാ “ഭന്തേ പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജ, തവ പാസാണം ഗാള്ഹം കത്വാ ഗണ്ഹ, മാ നോ സബ്ബേ നാസയീ”തി ആഹ. ഥേരോ പാസാണം പാദന്തേന ഖിപിത്വാ വിസ്സജ്ജേസി. സോ ഗന്ത്വാ യഥാഠാനേയേവ പതിട്ഠാസി. ഥേരോ സേട്ഠിസ്സ ഗേഹമത്ഥകേ അട്ഠാസി. തം ദിസ്വാ സേട്ഠി ഉരേന നിപജ്ജിത്വാ “ഓതര സാമീ”തി വത്വാ ആകാസതോ ഓതിണ്ണം ഥേരം നിസീദാപേത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ ചതുമധുരപുണ്ണം കത്വാ ഥേരസ്സ അദാസി. ഥേരോ പത്തം ഗഹേത്വാ വിഹാരാഭിമുഖോ പായാസി. അഥസ്സ യേ അരഞ്ഞഗതാ പാടിഹാരിയം നാദ്ദസംസു, തേ സന്നിപതിത്വാ “ഭന്തേ, അമ്ഹാകമ്പി പാടിഹാരിയം ദസ്സേഹീ”തി ഥേരം അനുബന്ധിംസു. സോ തേസം തേസം പാടിഹാരിയം ദസ്സേന്തോ വിഹാരം അഗമാസി. സത്ഥാ തം അനുബന്ധിത്വാ ഉന്നാദേന്തസ്സ മഹാജനസ്സ സദ്ദം സുത്വാ “ആനന്ദ, കസ്സേസോ സദ്ദോ”തി പുച്ഛി. തേന വുത്തം **“അസ്സോസി ഖോ ഭഗവാ…പേ॰… കിം നു ഖോ സോ, ആനന്ദ, ഉച്ചാസദ്ദോ മഹാസദ്ദോ”**തി.

വികുബ്ബനിദ്ധിയാ പാടിഹാരിയം പടിക്ഖിത്തന്തി ഏത്ഥ **വികുബ്ബനിദ്ധി** നാമ “സോ പകതിവണ്ണം വിജഹിത്വാ കുമാരകവണ്ണം വാ ദസ്സേതി നാഗവണ്ണം വാ, വിവിധമ്പി സേനാബ്യൂഹം ദസ്സേതീ”തി (പടി॰ മ॰ ൩.൧൩) ഏവമാഗതാ പകതിവണ്ണവിജഹനവികാരവസേന പവത്താ ഇദ്ധി. **അധിട്ഠാനിദ്ധി** പന “പകതിയാ ഏകോ ബഹുകം ആവജ്ജതി സതം വാ സഹസ്സം വാ സതസഹസ്സം വാ, ആവജ്ജിത്വാ ഞാണേന അധിട്ഠാതി ‘ബഹുകോ ഹോമീ’”തി (പടി॰ മ॰ ൩.൧൦ ദസഇദ്ധിനിദ്ദേസ) ഏവം വിഭജിത്വാ ദസ്സിതാ അധിട്ഠാനവസേന നിപ്ഫന്നാ ഇദ്ധി.

൨൫൩-൨൫൪. **ന അച്ഛുപിയന്തീ**തി ന സുഫസ്സിതാനി ഹോന്തി. **രൂപകാകിണ്ണാനീ**തി ഇത്ഥിരൂപാദീഹി ആകിണ്ണാനി. **ഭൂമിആധാരകേ**തി വലയാധാരകേ. **ദാരുആധാരകദണ്ഡാധാരകേസൂ**തി ഏകദാരുനാ കതആധാരകേ ബഹൂഹി ദണ്ഡകേഹി കതആധാരകേ വാതി അത്ഥോ, തീഹി ദണ്ഡേഹി കതോ പന ന വട്ടതി. **ഭൂമിയം പന നിക്കുജ്ജിത്വാ ഏകമേവ ഠപേതബ്ബന്തി** ഏത്ഥ ദ്വേ ഠപേന്തേന ഉപരി ഠപിതപത്തം ഏകേന പസ്സേന ഭൂമിയം ഫുസാപേത്വാ ഠപേതും വട്ടതീതി വദന്തി. **ആലിന്ദകമിഡ്ഢികാദീനന്തി** പമുഖമിഡ്ഢികാനം. **പരിവത്തിത്വാ തത്ഥേവ പതിട്ഠാതീതി** ഏത്ഥ “പരിവത്തിത്വാ തതിയവാരേ തത്ഥേവ മിഡ്ഢിയാ പതിട്ഠാതീ”തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **പരിഭണ്ഡം** നാമ ഗേഹസ്സ ബഹി കുട്ടപാദസ്സ ഥിരഭാവത്ഥം കതാ തനുകമിഡ്ഢികാ വുച്ചതി. **തനുകമിഡ്ഢികായാ**തി ഖുദ്ദകമിഡ്ഢികായ. മിഡ്ഢന്തേപി ആധാരകേ ഠപേതും വട്ടതി. “അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, ആധാരക”ന്തി ഹി വചനതോ മിഡ്ഢാദീസു യത്ഥ കത്ഥചി ആധാരകം ഠപേത്വാ തത്ഥ പത്തം ഠപേതും വട്ടതി ആധാരകേ ഠപനോകാസസ്സ അനിയമിതത്താതി വദന്തി. “പത്തമാളോ നാമ വട്ടേത്വാ പത്താനം അഗമനത്ഥം വട്ടം വാ ചതുരസ്സം വാ ഇട്ഠകാദീഹി പരിക്ഖിപിത്വാ കതോ”തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

൨൫൫. ഘടികന്തി ഉപരി യോജിതം അഗ്ഗളം. **താവകാലികം പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതീ**തി സകിദേവ ഗഹേത്വാ തേന ആമിസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഛഡ്ഡേതും വട്ടതീതി അധിപ്പായോ. **ഘടികടാഹേ**തി ഭാജനകപാലേ. **അഭും മേ**തി ഏത്ഥ ഭവതീതി **ഭൂ,** വഡ്ഢി. ന ഭൂതി **അഭൂ,** അവഡ്ഢി. ഭയവസേന പന സാ ഇത്ഥീ “അഭു”ന്തി ആഹ, വിനാസോ മയ്ഹന്തി അത്ഥോ. **ഛവസീസസ്സ പത്തന്തി**

ഛവസീസമയം പത്തം. പകതിവികാരസമ്ബന്ധേ ചേതം സാമിവചനം, അഭേദേപി വാ ഭേദൂപചാരേനായം വോഹാരോ “സിലാപുത്തകസ്സ സരീര”ന്തിആദീസു വിയ.

ചബ്ബേത്വാതി ഖാദിത്വാ. **ഏകം ഉദകഗണ്ഡുസം ഗഹേത്വാ**തി വാമഹത്ഥേനേവ പത്തം ഉക്ഖിപിത്വാ മുഖേന ഗണ്ഡുസം ഗഹേത്വാ. **ഉച്ഛിട്ഠഹത്ഥേനാ**തി സാമിസേന ഹത്ഥേന. **ഏത്താവതാ**തി ഏകഗണ്ഡുസഗഹണമത്തേന. **ലുഞ്ചിത്വാ**തി തതോ മംസം ഉദ്ധരിത്വാ. ഏതേസു സബ്ബേസു പണ്ണത്തിം ജാനാതു വാ മാ വാ, ആപത്തിയേവ.

൨൭൫. **കിണ്ണചുണ്ണേനാ**തി സുരാകിണ്ണചുണ്ണേന. **“അനുവാതം പരിഭണ്ഡ**ന്തി കിലഞ്ജാദീസു കരോന്തി”തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ബിദലക**ന്തി ദുഗുണകരണസങ്ഖാതസ്സ കിരിയാവിസേസസ്സ അധിവചനം. കസ്സ ദുഗുണകരണം? യേന കിലഞ്ജാദിനാ മഹന്തം കഥിനം അത്ഥതം, തസ്സ. തഞ്ഹി ദണ്ഡകഥിനപ്പമാണേന പരിയന്തേ സംഹരിത്വാ ദുഗുണം കാതബ്ബം. **പടിഗ്ഗഹ**ന്തി അങ്ഗുലികഞ്ചുകം.

൨൭൬-൨൭൭. **പാതി** നാമ പടിഗ്ഗഹണസണ്ഠാനേന കതോ ഭാജനവിസേസോ. **ന സമ്മതീ**തി നപ്പഹോതി.

൨൭൮-൨൭൯. **നീചവത്ഥുകം ചിനിതു**ന്തി ബഹികുട്ടസ്സ സമന്തതോ നീചവത്ഥുകം കത്വാ ചിനിതും. **അരഹടഘടിയന്തം** നാമ സകടചക്കസണ്ഠാനം അരേ അരേ ഘടികാനി ബന്ധിത്വാ ഏകേന ദ്വീഹി വാ പരിബ്ഭമിയമാനം യന്തം.

൨൮൦. **ആവിദ്ധപക്ഖപാസക**ന്തി കണ്ണികമണ്ഡലസ്സ സമന്താ ഠപിതപക്ഖപാസകം. **മണ്ഡലേ**തി കണ്ണികമണ്ഡലേ. **പക്ഖപാസകേ ഠപേത്വാ**തി സമന്താ പക്ഖപാസകഫലകാനി ഠപേത്വാ.

൨൮൧. “നമതകം സന്ഥതസദിസ”ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ചമ്മഖണ്ഡപരിഹാരേന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബ**ന്തി അനധിട്ഠഹിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. **ഏത്ഥേവ പവിട്ഠാനീ**തി മള്ളോരികായ ഏവ അന്തോഗധാനി. പുബ്ബേ പത്തസങ്ഗോപനത്ഥം ആധാരകോ അനുഞ്ഞാതോ, ഇദാനി ഭുഞ്ജനത്ഥം.

൨൮൨. **നിക്കുജ്ജിതബ്ബോ**തി തേന ദിന്നസ്സ ദേയ്യധമ്മസ്സ അപ്പടിഗ്ഗഹണത്ഥം പത്തനിക്കുജ്ജനകമ്മവാചായ നിക്കുജ്ജിതബ്ബോ, ന അധോമുഖഠപനേന. തേനേവാഹ **“ഏവഞ്ച പന, ഭിക്ഖവേ, നിക്കുജ്ജിതബ്ബോ”**തിആദി. **അലാഭായാ**തി ചതുന്നം പച്ചയാനം അലാഭത്ഥായ. **അനത്ഥായാ**തി ഉപദ്ദവായ അവഡ്ഢിയാ.

൨൮൩. **പസാദേസ്സാമാ**തി ആയാചിസ്സാമ. **ഏതദവോചാ**തി “അപ്പതിരൂപം മയാ കതം, ഭഗവാ പന മഹന്തേപി അഗുണേ അചിന്തേത്വാ മയ്ഹം അച്ചയം പടിഗ്ഗണ്ഹിസ്സതീ”തി മഞ്ഞമാനോ ഏതം “അച്ചയോ മം ഭന്തേ”തിആദിവചനം അവോച . തത്ഥ ഞായപടിപത്തിം അതിച്ച ഏതി പവത്തതീതി **അച്ചയോ,** അപരാധോ. **മം അച്ചഗമാ**തി മം അതിക്കമ്മ അഭിഭവിത്വാ പവത്തോ. പുരിസേന മദ്ദിത്വാ അഭിഭവിത്വാ പവത്തിതോപി ഹി അപരാധോ അത്ഥതോ പുരിസം അതിച്ച അഭിഭവിത്വാ പവത്തോ നാമ ഹോതി. **പടിഗ്ഗണ്ഹാതൂ**തി

ഖമതു. **ആയതിം സംവരായാ**തി അനാഗതേ സംവരണത്ഥായ പുന ഏവരൂപസ്സ അപരാധസ്സ ദോസസ്സ ഖലിതസ്സ അകരണത്ഥായ. **തഗ്ഘാ**തി ഏകംസേന. **യഥാധമ്മം പടികരോസീ**തി യഥാ ധമ്മോ ഠിതോ, തഥേവ കരോസി, ഖമാപേസീതി വുത്തം ഹോതി. **തം തേ മയം പടിഗ്ഗണ്ഹാമാ**തി തം തവ അപരാധം മയം ഖമാമ. **വുഡ്ഢി ഹേസാ, ആവുസോ വഡ്ഢ, അരിയസ്സ വിനയേ**തി ഏസാ, ആവുസോ വഡ്ഢ, അരിയസ്സ വിനയേ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ വുഡ്ഢി നാമ. കതമാ? അച്ചയം അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം പടികരിത്വാ ആയതിം സംവരാപജ്ജനാ. ദേസനം പന പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം കരോന്തോ **"യോ അച്ചയം അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം പടികരോതി, ആയതിം സംവരം ആപജ്ജതീ"**തി ആഹ.

൨൬൭. ബോധിരാജകുമാരവത്ഥുമ്ഹി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൨൪ ആദയോ) **കോകനദോതി കോകനദം** വുച്ചതി പദുമം, സോ ച മങ്ഗലപാസാദോ ഓലോകനപദുമം ദസ്സേത്വാ കതോ, തസ്മാ "കോകനദോ"തി സങ്ഖം ലഭി. **യാവ പച്ഛിമസോപാനകളേവരാ**തി ഏത്ഥ **പച്ഛിമസോപാനകളേവര**ന്തി പഠമസോപാനഫലകം വുത്തം തസ്സ സബ്ബപച്ഛാ ദുസ്സേന സന്ഥതത്താ. ഉപരിമസോപാനഫലകതോ പട്ഠായ ഹി സോപാനം സന്ഥതം. **അദ്ദസാ ഖോ**തി ഓലോകനത്ഥംയേവ ദ്വാരകോട്ഠകേ ഠിതോ അദ്ദസ.

ഭഗവാ തുണ്ഹീ അഹോസീതി "കിസ്സ നു ഖോ അത്ഥായ രാജകുമാരേന അയം മഹാസക്കാരോ കതോ"തി ആവജ്ജേന്തോ പുത്തപത്ഥനായ കതഭാവം അഞ്ഞാസി. സോ ഹി രാജപുത്തോ അപുത്തകോ. സുതഞ്ചാനേന അഹോസി "ബുദ്ധാനം കിര അധികാരം കത്വാ മനസാ ഇച്ഛിതം ലഭന്തീ"തി. സോ "സചാഹം പുത്തം ലഭിസ്സാമി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഇമം ചേലപടികം അക്കമിസ്സതി. നോ ചേ ലഭിസ്സാമി, ന അക്കമിസ്സതീ"തി പത്ഥനം കത്വാ സന്ഥരാപേസി. അഥ ഭഗവാ "നിബ്ബത്തിസ്സതി നു ഖോ ഏതസ്സ പുത്തോ"തി ആവജ്ജേത്വാ "ന നിബ്ബത്തിസ്സതീ"തി അദ്ദസ. പുബ്ബേ കിര സോ ഏകസ്മിം ദീപേ വസമാനോ സമാനച്ഛന്ദേന സകുണപോതകേ ഖാദി. സചസ്സ മാതുഗാമോ പുഞ്ഞവാ ഭവേയ്യ, പുത്തം ലഭേയ്യ. ഉഭോഹി പന സമാനച്ഛന്ദേഹി ഹുത്വാ പാപകമ്മം കതം, തേനസ്സ പുത്തോ ന നിബ്ബത്തിസ്സതീതി അഞ്ഞാസി. ദുസ്സേ പന അക്കന്തേ "ബുദ്ധാനം അധികാരം കത്വാ പത്ഥിതം ലഭന്തീതി ലോകേ അനുസ്സവോ, മയാ ച മഹാഅധികാരോ കതോ, ന ച പുത്തം ലഭാമി, തുച്ഛം ഇദം വചന"ന്തി മിച്ഛാഗഹണം ഗണ്ഹേയ്യ. തിത്ഥിയാപി "നത്ഥി സമണാനം അകത്തബ്ബം നാമ, ചേലപടികം മദ്ദന്താ ആഹിണ്ഡന്തീ"തി ഉജ്ഝായേയ്യും. ഏതരഹി ച അക്കമന്തേസു ബഹൂ ഭിക്ഖൂ പരചിത്തവിദുനോ, തേ ഭബ്ബതം ജാനിത്വാ അക്കമിസ്സന്തി, അഭബ്ബതം ജാനിത്വാ ന അക്കമിസ്സന്തി. അനാഗതേ പന ഉപനിസ്സയോ മന്ദോ ഭവിസ്സതി, അനാഗതം ന ജാനിസ്സന്തി, തേസു അക്കമന്തേസു സചേ പത്ഥിതം ഇജ്ഝിസ്സതി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോ ചേ ഇജ്ഝിസ്സതി, "പുബ്ബേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അധികാരം കത്വാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതം ലഭന്തി, ഇദാനി ന ലഭന്തി, തേയേവ മഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ പടിപത്തിപൂരകാ അഹേസും, ഇമേ പന പടിപത്തിം പൂരേതും ന സക്കോന്തീ"തി മനുസ്സാ വിപ്പടിസാരിനോ ഭവിസ്സന്തീതി ഇമേഹി തീഹി കാരണേഹി ഭഗവാ അക്കമിതും അനിച്ഛന്തോ തുണ്ഹീ അഹോസി. **പച്ഛിമം ജനതം തഥാഗതോ അനുകമ്പതീ**തി ഇദം പന ഥേരോ വുത്തേസു കാരണേസു തതിയം കാരണം സന്ധായാഹ. മങ്ഗലം ഇച്ഛന്തീതി **മങ്ഗലികാ**.

൨൬൩. ബീജനിന്തി ചതുരസ്സബീജനിം. **താലവണ്ട**ന്തി താലപത്താദീഹി കതം മണ്ഡലികബീജനിം.

൨൬൦-൨൬൧. "ഏകപണ്ണച്ഛത്തം നാമ താലപത്ത''ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **കമ്മസതേനാ**തി ഏത്ഥ **സത**-സദ്ദോ അനേകപരിയായോ, അനേകേന കമ്മേനാതി അത്ഥോ, മഹതാ ഉസ്സാഹേനാതി വുത്തം ഹോതി. **രുധീ**തി ഖുദ്ദകവണം.

൨൬൫. ''അകായബന്ധനേന സഞ്ചിച്ച അസഞ്ചിച്ച വാ ഗാമപ്പവേസനേ ആപത്തി. സരിതട്ഠാനതോ ബന്ധിത്വാ പവിസിതബ്ബം നിവത്തിതബ്ബം വാ''തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **മുരജവട്ടിസണ്ഠാനം വേഠേത്വാ കത**ന്തി ബഹൂ രജ്ജുകേ ഏകതോ കത്വാ നാനാവണ്ണേഹി സുത്തേഹി വേഠേത്വാ മുരജവട്ടിസദിസം കതം. തേനേവ **ദുതിയപാരാജികവണ്ണനായം** (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൮൫ പാളിമുത്തകവിനിച്ഛയ) വുത്തം ''ബഹൂ രജ്ജുകേ ഏകതോ കത്വാ ഏകേന നിരന്തരം വേഠേത്വാ കതം ബഹുരജ്ജുകന്തി ന വത്തബ്ബം, തം വട്ടതീ''തി. തഥ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. **മുദ്ദികകായബന്ധനം** നാമ ചതുരസ്സം അകത്വാ സജ്ജിതം. **പാമങ്ഗദസാ** ചതുരസ്സാ. **മുദിങ്ഗസണ്ഠാനേനാ**തി വരകസീസാകാരേന. **പാസന്തോ**തി ദസാമൂലം.

൨൮൫-൨൮൮. മുണ്ഡവട്ടീതി മല്ലകമ്മകരാദയോ. **പമാണങ്ഗുലേനാ**തി വഡ്ഢകീഅങ്ഗുലം സന്ധായ വുത്തം. സേസമേത്ഥ പാളിതോ അട്ഠകഥാതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഖുദ്ദകവത്ഥുക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. സേനാസനക്ഖന്ധകം

വിഹാരാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൨൯൪. സേനാസനക്ഖന്ധകേ **സേനാസനം അപഞ്ഞത്തം ഹോതീ**തി വിഹാരസേനാസനം സന്ധായ വുത്തം. ചതുബ്ബിധഞ്ഹി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൯൬) സേനാസനം വിഹാരസേനാസനം മഞ്ചപീഠസേനാസനം സന്ഥതസേനാസനം ഓകാസസേനാസനന്തി. തത്ഥ ''മഞ്ചോപി സേനാസനം, പീഠമ്പി ഭിസിപി ബിമ്ബോഹനമ്പി വിഹാരോപി അഡ്ഢയോഗോപി പാസാദോപി ഹമ്മിയമ്പി ഗുഹാപി അട്ടോപി മാളോപി ലേണമ്പി വേളുഗുമ്ബോപി രുക്ഖമൂലമ്പി മണ്ഡപോപി സേനാസനം. യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തി, സബ്ബമേതം സേനാസന''ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൭) വചനതോ വിഹാരോ അഡ്ഢയോഗോ പാസാദോ ഹമ്മിയം ഗുഹാതി ഇദം **വിഹാരസേനാസനം** നാമ. മഞ്ചോ പീഠം ഭിസി ബിമ്ബോഹനന്തി ഇദം **മഞ്ചപീഠസേനാസനം** നാമ. ചിമിലികാ ചമ്മഖണ്ഡോ തിണസന്ഥാരോ പണ്ണസന്ഥാരോതി ഇദം **സന്ഥതസേനാസനം** നാമ. യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീതി ഇദം **ഓകാസസേനാസനം** നാമ.

രുക്ഖമൂലേതിആദീസു **രുക്ഖമൂലസേനാസനം** നാമ യംകിഞ്ചി സന്ദച്ഛായം വിവിത്തം രുക്ഖമൂലം. **പബ്ബതോ** നാമ സേലോ. തത്ഥ ഹി ഉദകസോണ്ഡീസു ഉദകകിച്ചം കത്വാ സീതായ രുക്ഖച്ഛായായ നിസിന്നാ നാനാദിസാസു ഖായമാനാസു സീതേന വാതേന ബീജിയമാനാ സമണധമ്മം കരോന്തി. **കന്ദരേ**തി **കം** വുച്ചതി ഉദകം, തേന ദാരിതോ ഉദകേന ഭിന്നോ പബ്ബതപ്പദേസോ **കന്ദരം**. യം ''നിതമ്ബ''ന്തിപി ''നദീകുഞ്ജ''ന്തിപി വദന്തി. തത്ഥ ഹി രജതപട്ടസദിസാ വാലികാ ഹോതി, മത്ഥകേ മണിവിതാനം വിയ വനഗഹനം, മണിക്ഖന്ധസദിസം ഉദകം സന്ദതി, ഏവരൂപം കന്ദരം ഓരുയ്ഹ പാനീയം പിവിത്വാ ഗത്താനി സീതം കത്വാ വാലികം ഉസ്സാപേത്വാ പംസുകൂലചീവരം പഞ്ഞപേത്വാ തത്ഥ നിസിന്നാ തേ ഭിക്ഖൂ സമണധമ്മം കരോന്തി. **ഗിരിഗുഹാ** നാമ ദ്വിന്നം പബ്ബതാനം അന്തരാ, ഏകസ്മിംയേവ വാ ഉമങ്ഗസദിസം മഹാവിവരം.

''വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന''ന്തിആദിവചനതോ (വിഭ॰ ൫൩൧) യത്ഥ ന കസന്തി ന വപന്തി, താദിസം മനുസ്സാനം ഉപചാരട്ഠാനം അതിക്കമിത്വാ ഠിതം അരഞ്ഞകസേനാസനം ''വനപത്ഥ''ന്തി വുച്ചതി. **അജ്ഝോകാസോ** നാമ കേനചി അച്ഛന്നോ പദേസോ. ആകങ്ഖമാനാ പനേത്ഥ ചീവരകുടിം കത്വാ വസന്തി. **പലാലപുഞ്ജേ**തി പലാലരാസിമ്ഹി. മഹാപലാലപുഞ്ജതോ ഹി പലാലം നിക്കഡ്ഢിത്വാ പബ്ഭാരലേണസദിസേ ആലയേ കരോന്തി, ഗച്ഛഗുമ്ബാദീനമ്പി ഉപരി പലാലം പരിക്ഖിപിത്വാ ഹേട്ഠാ നിസിന്നാ സമണധമ്മം കരോന്തി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **പഞ്ച ലേണാനീ**തി പഞ്ച ലീയനട്ഠാനാനി. നിലീയന്തി ഏത്ഥ ഭിക്ഖൂതി ലേണാനി, വിഹാരാദീനമേതം അധിവചനം. **സുപണ്ണവങ്കഗേഹ**ന്തി ഗരുളപക്ഖസണ്ഠാനേന കതഗേഹം.

൨൯൫. അനുമോദനഗാഥാസു **സീത**ന്തി അജ്ഝത്തധാതുക്ഖോഭവസേന വാ ബഹിദ്ധഉതുവിപരിണാമവസഏന വാ ഉപ്പജ്ജനകസീതം. **ഉണ്ഹ**ന്തി

അഗ്ഗിസന്താപം, തസ്സ വനദാഹാദീസു വാ സമ്ഭവോ ദട്ഠബ്ബോ. **പടിഹന്തീ**തി ബാധതി. യഥാ തദുഭയവസേന കായചിത്താനം ബാധനം ന ഹോതി, ഏവം കരോതി. സീതുണ്ഹബ്ഭാഹതേ ഹി സരീരേ വിക്ഖിത്തചിത്തോ ഭിക്ഖു യോനിസോ പദഹിതും ന സക്കോതി. **വാളമിഗാനീ**തി സീഹബ്യഗ്ഘാദിവാളമിഗേ. ഗുത്തസേനാസനഞ്ഹി പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ നിസിന്നസ്സ തേ പരിസ്സയാ ന ഹോന്തി. **സരീസപേ**തി യേ കേചി സരന്തേ ഗച്ഛന്തേ ദീഘജാതികേ. **മകസേ**തി നിദസ്സനമത്തമേതം, ഡംസാദീനമ്പി ഏതേനേവ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സിസിരേ**തി സിസിരകാലവസേന സത്താഹവദ്ദലികാദിവസേന ച ഉപ്പന്നേ സിസിരസമ്ഫസ്സേ. **വുട്ഠിയോ**തി യദാ തദാ ഉപ്പന്നാ വസ്സവുട്ഠിയോ.

വാതാതപോ ഘോരോതി രുക്ഖഗച്ഛാദീനം ഉമ്മൂലഭഞ്ജനാദിവസേന പവത്തിയാ ഘോരോ സരജഅരജാദിഭേദോ വാതോ ചേവ ഗിമ്ഹപരിളാഹസമയേസു ഉപ്പത്തിയാ ഘോരോ സൂരിയാതപോ ച **പടിഹഞ്ഞതി** പടിബാഹീയതി. **ലേണത്ഥ**ന്തി നാനാരമ്മണതോ ചിത്തം നിവത്തേത്വാ പടിസല്ലാനാരാമത്ഥം. **സുഖത്ഥ**ന്തി വുത്തപരിസ്സയാഭാവേന ഫാസുവിഹാരത്ഥം. **ഝായിതു**ന്തി അട്ഠതിംസാരമ്മണേസു യത്ഥ കത്ഥചി ചിത്തം ഉപനിജ്ഝായിതും. **വിപസ്സിതു**ന്തി അനിച്ചാദിതോ സങ്ഖാരേ സമ്മസിതും.

വിഹാരേതി പതിസ്സയേ. **കാരയേ**തി കാരാപേയ്യ. **രമ്മേ**തി മനോരമേ നിവാസസുഖേ. **വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ**തി കാരേത്വാ പന ഏത്ഥ വിഹാരേസു ബഹുസ്സുതേ സീലവന്തേ കല്യാണധമ്മേ നിവാസേയ്യ. തേ നിവാസേന്തോ പന തേസം ബഹുസ്സുതാനം യഥാ പച്ചയേഹി കിലമഥോ ന ഹോതി, ഏവം അന്നഞ്ച പാനഞ്ച വത്ഥസേനാസനാനി ച ദദേയ്യ ഉജുഭൂതേസു അജ്ഝാസയസമ്പന്നേസു കമ്മഫലാനം രതനത്തയഗുണാനഞ്ച സദ്ദഹനേന വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.

ഇദാനി ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞുപകാരിതം ദസ്സേതും **"തേ തസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **തേ**തി തേ ബഹുസ്സുതാ. **തസ്സാ**തി ഉപാസകസ്സ. **ധമ്മം ദേസേന്തീ**തി സകലവട്ടദുക്ഖാപനൂദനം സദ്ധമ്മം ദേസേന്തി. **യം സോ ധമ്മം ഇധഞ്ഞായാ**തി സോ പുഗ്ഗലോ യം സദ്ധമ്മം ഇമസ്മിം സാസനേ സമ്മാ പടിപജ്ജനേന ജാനിത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേന അനാസവോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായതി.

സോ ച സബ്ബദദോ ഹോതീതി ആവാസദാനസ്മിം ദിന്നേ സബ്ബദാനം ദിന്നമേവ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം. തഥാ ഹി (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൪൨) ദ്വേ തയോ ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കിഞ്ചി അലദ്ധാ ആഗതസ്സാപി ഛായൂദകസമ്പന്നം ആരാമം പവിസിത്വാ നഹായിത്വാ പതിസ്സയേ മുഹുത്തം നിപജ്ജിത്വാ ഉട്ഠായ നിസിന്നസ്സ കായേ ബലം ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്തം വിയ ഹോതി, ബഹി വിചരന്തസ്സ ച കായേ വണ്ണധാതു വാതാതപേഹി കിലമതി, പതിസ്സയം പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ മുഹുത്തം നിപന്നസ്സ വിസഭാഗസന്തതി വൂപസമ്മതി, സഭാഗസന്തതി പതിട്ഠാതി, വണ്ണധാതു ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്താ വിയ ഹോതി, ബഹി വിചരന്തസ്സ ച പാദേ കണ്ടകോ വിജ്ഝതി, ഖാണു പഹരതി, സരീസപാദിപരിസ്സയാ ചേവ ചോരഭയഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി, പതിസ്സയം പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ നിപന്നസ്സ സബ്ബേ പരിസ്സയാ ന ഹോന്തി,

സജ്ഝായന്തസ്സ ധമ്മപീതിസുഖം, കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തസ്സ ഉപസമസുഖഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി ബഹിദ്ധാവിക്ഖേപാഭാവതോ, ബഹി വിചരന്തസ്സ ച സേദാ മുച്ചന്തി, അക്ഖീനി ഫന്ദന്തി, സേനാസനം പവിസനക്ഖണേ മഞ്ചപീഠാനി ന പഞ്ഞായന്തി, മുഹുത്തം നിസിന്നസ്സ പന അക്ഖിപസാദോ ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്തോ വിയ ഹോതി, ദ്വാരവാതപാനമഞ്ചപീഠാദീനി പഞ്ഞായന്തി, ഏതസ്മിഞ്ച ആവാസേ വസന്തം ദിസ്വാ മനുസ്സാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹന്തി. തേന വുത്തം ''സോ ച സബ്ബദദോ ഹോതി, യോ ദദാതി ഉപസ്സയ''ന്തി.

൨൯൯. **ആവിഞ്ഛനച്ഛിദ്ദ**ന്തി യത്ഥ അങ്ഗുലിം പവേസേത്വാ ദ്വാരം ആകഡ്ഢന്താ ദ്വാരബാഹം ഫുസാപേന്തി, തസ്സേതം അധിവചനം. **ആവിഞ്ഛനരജ്ജു**ന്തി കവാടേയേവ ഛിദ്ദം കത്വാ തത്ഥ പവേസേത്വാ യേന രജ്ജുകേന കഡ്ഢന്താ ദ്വാരം ഫുസാപേന്തി, തം ആവിഞ്ഛനരജ്ജുകം. സേനാസനപരിഭോഗേ അകപ്പിയചമ്മം നാമ നത്ഥീതി ദസ്സനത്ഥം **''സചേപി ദീപിനങ്ഗുട്ഠേന കതാ ഹോതി, വട്ടതിയേവാ''**തി വുത്തം. **ചേതിയേ വേദികാസദിസ**ന്തി വാതപാനബാഹാസു ചേതിയേ വേദികായ വിയ പട്ടികാദീഹി ദസ്സേത്വാ കതം. **ഥമ്ഭകവാതപാനം** നാമ തിരിയം ദാരൂനി അദത്വാ ഉജുകം ഠിതേഹി ഏവ വേണുസലാകാദീഹി കതം.

വിഹാരാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മഞ്ചപീഠാദിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൨൯൭. **പോടകിതൂല**ന്തി ഏരകതിണതൂലം. പോടകിഗഹണഞ്ചേത്ഥ തിണജാതീനം നിദസ്സനമത്തന്തി ആഹ **''യേസം കേസഞ്ചി തിണജാതികാന''**ന്തി. **പഞ്ചവിധം ഉണ്ണാദിതൂലമ്പി വട്ടതീ**തി ഏത്ഥാപി ''ബിമ്ബോഹനേ''തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. ''തൂലപൂരിതം ഭിസിം അപസ്സയിതും ന വട്ടതീ''തി കേചി വദന്തി, വട്ടതീതി അപരേ. **ഉപദഹന്തീ**തി ഠപേന്തി. **സീസപ്പമാണ**ന്തി യത്ഥ ഗലവാടകതോ പട്ഠായ സബ്ബസീസം ഉപദഹന്തി, തം സീസപ്പമാണം. തഞ്ച ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ തിരിയം മുട്ഠിരതനം ഹോതീതി ദസ്സേതും **''യസ്സ വിത്ഥാരതോ തീസു കണ്ണേസൂ''**തിആദിമാഹ. **മജ്ഝട്ഠാനം മുട്ഠിരതനം ഹോതീ**തി ബിമ്ബോഹനസ്സ മജ്ഝട്ഠാനം തിരിയതോ മുട്ഠിരതനപ്പമാണം ഹോതി. **മസൂരകേ**തി ചമ്മമയഭിസിയം. **ഫുസിതാനി ദാതു**ന്തി സഞ്ഞാകരണത്ഥം ബിന്ദൂനി ദാതും.

൨൯൮. ന നിബന്ധതീതി **അനിബന്ധനീയോ,** ന അല്ലീയതീതി അത്ഥോ. **പടിബാഹേത്വാ**തി മട്ഠം കത്വാ.

ഇട്ഠകാചയാദിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൩൦൦. **രുക്ഖം വിജ്ഝിത്വാ**തി രുക്ഖദാരും വിജ്ഝിത്വാ. **ഖാണുകേ ആകോടേത്വാ**തി ദ്വേ ദ്വേ ഖാണുകേ ആകോടേത്വാ. **തം ആഹരിമം ഭിത്തിപാദ**ന്തി വുത്തനയേന ഖാണുകേ ആകോടേത്വാ കതംയേവ സന്ധായ വുത്തം. **ഭൂമിയം പതിട്ഠാപേതു**ന്തി മൂലേന ഭൂമിയം പതിട്ഠാപേത്വാ ഭിത്തിപാദസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനവസേന ഉസ്സാപേത്വാ ഖാണുകേഹി ഭിത്തിപാദം ഉസ്സാപേത്വാ ഠപേതുന്തി അധിപ്പായോ. **ഉഭതോ കുട്ടം നീഹരിത്വാ കതപദേസസ്സാ**തി യഥാ

അന്തോദ്വാരസമീപേ നിസിന്നേഹി ഉജുകം ബഹി ഓലോകേതും ന സക്കാ ഹോതി, ഏവം ഉഭോഹി പസ്സേഹി കുട്ടം നീഹരിത്വാ അഭിമുഖേ ഭിത്തിം ഉപട്ഠപേത്വാ കതപദേസസ്സ. **സമന്താ പരിയാഗാരോ**തി സമന്തതോ ആവിദ്ധപമുഖം. **ഉഗ്ഘാടനകിടികന്**തി ദണ്ഡേഹി ഉക്ഖിപിത്വാ ഠപനകപദരകിടികം.

അനാഥപിണ്ഡികവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൦൭. അനാഥപിണ്ഡികസേട്ഠിവത്ഥുമ്ഹി (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൪൨) **കേനചിദേവ കരണീയേനാ**തി വാണിജ്ജകമ്മം അധിപ്പേതം. അനാഥപിണ്ഡികോ കിര രാജഗഹസേട്ഠി ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭഗിനിപതികാ ഹോന്തി. യദാ രാജഗഹേ ഉട്ഠാനകഭണ്ഡം സമഗ്ഘം ഹോതി, തദാ രാജഗഹസേട്ഠി തം ഗഹേത്വാ സകടസതേഹി സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ യോജനമത്തേ ഠിതോ അത്തനോ ആഗതഭാവം ജാനാപേതി. അനാഥപിണ്ഡികോ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ തസ്സ മഹാസക്കാരം കത്വാ ഏകം യാനം ആരോപേത്വാ സാവത്ഥിം പവിസതി. സോ സചേ ഭണ്ഡം ലഹുകം വിക്കീയതി, വിക്കിണാതി. നോ ചേ, ഭഗിനിഘരേ ഠപേത്വാ പക്കമതി. അനാഥപിണ്ഡികോപി തഥേവ കരോതി. സ്വായം തദാപി തേനേവ കരണീയേന അഗമാസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

തം ദിവസം പന രാജഗഹസേട്ഠി യോജനമത്തേ ഠിതേന അനാഥപിണ്ഡികേന ആഗതഭാവജാനനത്ഥം പേസിതം പണ്ണം ന സുണി, ധമ്മസ്സവനത്ഥായ വിഹാരം അഗമാസി. സോ ധമ്മകഥം സുത്വാ സ്വാതനായ ബുദ്ധപ്പമുഖം ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിമന്തേത്വാ അത്തനോ ഘരേ ഉദ്ധനഖണാപനദാരുഫാലനാദീനി കാരേസി. അനാഥപിണ്ഡികോപി ''ഇദാനി മയ്ഹം പച്ചുഗ്ഗമനം കരിസ്സതി, ഇദാനി കരിസ്സതീ''തി ഘരദ്വാരേപി പച്ചുഗ്ഗമനം അലഭിത്വാ അന്തോഘരം പവിട്ഠോ പടിസന്ഥാരമ്പി ന ബഹും അലത്ഥ. ''കിം മഹാസേട്ഠി കുസലം ദാരകരൂപാനം, നസി മഗ്ഗേ കിലന്തോ''തി ഏത്തകോവ പടിസന്ഥാരോ അഹോസി. തേന വുത്തം **''അഥ ഖോ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ഗഹപതിസ്സ ഏതദഹോസീ''**തിആദി.

ബുദ്ധോതി ത്വം ഗഹപതി വദേസീതി തസ്സ കിര മുഖതോ ബുദ്ധസദ്ദം സുത്വാ അനാഥപിണ്ഡികോ പഞ്ചവണ്ണം പീതിം പടിലഭതി, സാ തസ്സ സീസേ ഉട്ഠഹിത്വാ യാവ പാദപിട്ഠിയാ, പാദപിട്ഠിയാ ഉട്ഠായ യാവ സീസാ ഗച്ഛതി, ഉഭതോ ഉട്ഠായ മജ്ഝേ ഓസരതി, മജ്ഝേ ഉട്ഠായ ഉഭതോ ഗച്ഛതി. സോ പീതിയാ നിരന്തരം ഫുടോ ''ബുദ്ധോതി ത്വം ഗഹപതി വദേസീ''തി ഏവം തിക്ഖത്തും പുച്ഛി. **അകാലോ ഖോ, ഗഹപതി, ഇമം കാലം തം ഭഗവന്തം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമിതു**ന്തി ''ബുദ്ധാ നാമ ദുരാസദാ ആസീവിസസദിസാ ഹോന്തി, സത്ഥാ ച സിവഥികായ സമീപേ വസതി, ന സക്കാ തത്ഥ ഇമായ വേലായ ഇമിനാ ഗന്തു''ന്തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ. **ബുദ്ധഗതായ സതിയാ നിപജ്ജീ**തി അഞ്ഞം കിഞ്ചി അചിന്തേത്വാ ബുദ്ധഗതായ ഏവ സതിയാ നിപജ്ജി. തം ദിവസം കിരസ്സ ഭണ്ഡസകടേസു വാ ഉപട്ഠാകേസു വാ ചിത്തമ്പി നുപ്പജ്ജി, സായമാസമ്പി ന അകാസി. സത്തഭൂമികം പന പാസാദം ആരുയ്ഹ സുപഞ്ഞത്താലങ്കതവരസയനേ ''ബുദ്ധോ ബുദ്ധോ''തി സജ്ഝായം കരോന്തോവ നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദം ഓക്കമി. **തിക്ഖത്തും വുട്ഠാസി പഭാതം മഞ്ഞമാനോ**തി പഠമയാമേ താവ വീതിവത്തേ ഉട്ഠായ ബുദ്ധം അനുസ്സരി, അഥസ്സ ബലവപ്പസാദോ ഉദപാദി, പീതിആലോകോ അഹോസി, സബ്ബതമം വിഗച്ഛി,

ദീപസഹസ്സുജ്ജലനം വിയ ചന്ദുട്ഠാനസൂരിയുട്ഠാനം വിയ ച ജാതം. സോ "പമാദം ആപന്നോമ്ഹി, വഞ്ചിതോമ്ഹി, സൂരിയോ ഉഗ്ഗതോ"തി ഉട്ഠായ ആകാസതലേ ഠത്വാ ചന്ദം ഓലോകേത്വാ "ഏകോവ യാമോ ഗതോ, അഞ്ഞേ ദ്വേ അത്ഥീ"തി പുന പവിസിത്വാ നിപജ്ജി, ഏതേനുപായേന മജ്ഝിമയാമാവസാനേപി പച്ഛിമയാമാവസാനേപി തിക്ഖത്തും ഉട്ഠാസി. പച്ഛിമയാമാവസാനേ പന ബലവപച്ചൂസേയേവ ഉട്ഠായ ആകാസതലം ആഗന്ത്വാ മഹാദ്വാരാഭിമുഖോ അഹോസി, സത്തഭൂമികദ്വാരം സയമേവ വിവടം അഹോസി, പാസാദാ ഓരുയ്ഹ അന്തരവീഥിം പടിപജ്ജി.

൩൦൯. അമനുസ്സാതി അധിഗതവിസേസാ ദേവതാ. തഥാ ഹി താ സേട്ഠിസ്സ ഭാവിനിസമ്പത്തിം പച്ചക്ഖതോ സമ്പസ്സമാനാ "അയം മഹാസേട്ഠി 'ബുദ്ധുപട്ഠാനം ഗമിസ്സാമീ'തി നിക്ഖന്തോ പഠമദസ്സനേനേവ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ തിണ്ണം രതനാനം അഗ്ഗുപട്ഠാകോ ഹുത്വാ അസദിസം സങ്ഘാരാമം കത്വാ ചാതുദ്ദിസസ്സ അരിയസങ്ഘസ്സ അനാവടദ്വാരോ ഭവിസ്സതി, ന യുത്തമസ്സ ദ്വാരം പിദഹിതു"ന്തി ചിന്തേത്വാ ദ്വാരം വിവരിംസു. **അന്തരധായീ**തി രാജഗഹം കിര ആകിണ്ണമനുസ്സം, അന്തോനഗരേ നവ കോടിയോ ബഹിനഗരേ നവാതി തം ഉപനിസ്സായ അട്ഠാരസ മനുസ്സകോടിയോ വസന്തി. അവേലായ മതമനുസ്സേ ബഹി നീഹരിതും അസക്കോന്താ അട്ടാലകേ ഠത്വാ ബഹിദ്വാരേ ഖിപന്തി. മഹാസേട്ഠി നഗരതോ ബഹി നിക്ഖന്തമത്തോവ അല്ലസരീരം പാദേന അക്കമി, അപരമ്പി പിട്ഠിപാദേന പഹരി, മക്ഖികാ ഉപ്പതിത്വാ പകിരിംസു, ദുഗ്ഗന്ധോ നാസാപുടം അഭിഹനി, ബുദ്ധപ്പസാദോ തനുത്തം ഗതോ. തേനസ്സ ആലോകോ അന്തരധായി അന്ധകാരോ പാതുരഹോസി പീതിവേഗസ്സ തനുഭാവേ തംസമുട്ഠിതരൂപാനം പരിദുബ്ബലഭാവതോ . **സദ്ദമനുസ്സാവേസീ**തി "സേട്ഠിസ്സ ഉസ്സാഹം ജനേസ്സാമീ"തി സുവണ്ണകിങ്കിണികം ഘട്ടേന്തോ വിയ മധുരസ്സരേന സദ്ദം അനുസ്സാവേസി.

സതം കഞ്ഞാസഹസ്സാനീതി പുരിമപദാനിപി ഇമിനാവ സഹസ്സ-പദേന സദ്ധിം സമ്ബന്ധിതബ്ബാനി. യഥേവ ഹി സതം കഞ്ഞാസഹസ്സാനി, ഏവം സതം സഹസ്സാനി ഹത്ഥീ, സതം സഹസ്സാനി അസ്സാ, സതം സഹസ്സാനി രഥാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ, ഇതി ഏകേകം സതസഹസ്സം ദീപിതം ഹോതി. **പദവീതിഹാരസ്സാ**തി പദം വീതിഹരതി ഏത്ഥാതി **പദവീതിഹാരോ**. സോ ദുതവിലമ്ബിതം അകത്വാ സമഗമനേ ദ്വിന്നം പദാനം അന്തരേ മുട്ഠിരതനമത്തം. **കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസി**ന്തി തം ഏകം പദവീതിഹാരം സോളസ ഭാഗേ കത്വാ തതോ ഏകോ കോട്ഠാസോ പുന സോളസധാ, തതോ ഏകോ സോളസധാതി ഏവം സോളസ വാരേ സോളസധാ ഭിന്നസ്സ ഏകോ കോട്ഠാസോ സോളസീ കലാ നാമ, തം സോളസിം കലം ഏതാനി ചത്താരി സതസഹസ്സാനി ന അഗ്ഘന്തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സതം ഹത്ഥിസഹസ്സാനി സതം അസ്സസഹസ്സാനി സതം രഥസഹസ്സാനി സതം കഞ്ഞാസഹസ്സാനി, താ ച ഖോ ആമുക്കമണികുണ്ഡലാ സകലജമ്ബുദീപരാജധീതരോവാതി ഇമസ്മാ ഏത്തകാ ലാഭാ വിഹാരം ഗച്ഛന്തസ്സ തസ്മിം സോളസികലാസങ്ഖാതേ പദേസേ ലങ്ഘനസാധനവസേന പവത്തചേതനാവ ഉത്തരിതരാതി. പദം വാ വീതിഹരതി ഏതേനാതി **പദവീതിഹാരോ,** തഥാപവത്താ കുസലചേതനാ, തസ്സാ ഫലം സോളസധാ കത്വാതി ച വദന്തി. ഇദം പന വിഹാരഗമനം കസ്സ വസേന ഗഹിതന്തി? വിഹാരം ഗന്ത്വാ അനന്തരായേന സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹന്തസ്സ വസേന

ഗഹിതം. “ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജം കരിസ്സാമി, ചേതിയം വന്ദിസ്സാമി, ധമ്മം സോസ്സാമി, ദീപപൂജം കരിസ്സാമി, സങ്ഘം നിമന്തേത്വാ ദാനം ദസ്സാമി, സിക്ഖാപദേസു വാ സരണേസു വാ പതിട്ഠഹിസ്സാമീ”തി ഗച്ഛതോപി വസേന വട്ടതിയേവ.

അന്ധകാരോ അന്തരധായീതി സോ കിര ചിന്തേസി “അഹം ഏകകോതി സഞ്ഞം കരോമി, അമനുസ്സാ ച മേ അനുഗാമിനോ സഹായാ അത്ഥി, കസ്മാ ഭായാമീ”തി സൂരോ അഹോസി. അഥസ്സ ബലവാ ബുദ്ധപ്പസാദോ ഉദപാദി, തസ്മാ അന്ധകാരോ അന്തരധായി. സേസവാരേസുപി ഏസേവ നയോ. **ആലോകോ പാതുരഹോസീ**തി പുരിമബുദ്ധേസു ചിരകാലപരിചയസമ്ഭൂതസ്സ ബലവതോ പസാദസ്സ വസേന ഉപ്പന്നായ ഉളാരായ ബുദ്ധാരമ്മണായ പീതിയാ സമുട്ഠാപിതോ വിപസ്സനോഭാസസദിസോ സാതിസയോ ചിത്തപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനോ ആലോകോ പാതുരഹോസി. ദേവതാഹി കതോതിപി വദന്തി, പുരിമോയേവേത്ഥ യുത്തതരോ. **ഏഹി സുദത്താ**തി സോ കിര സേട്ഠി ഗച്ഛമാനോവ ചിന്തേസി “ഇമസ്മിം ലോകേ ബഹൂ പൂരണകസ്സപാദയോ തിത്ഥിയാ ‘മയം ബുദ്ധാ, മയം ബുദ്ധാ’തി വദന്തി, കഥം നു ഖോ അഹം സത്ഥു ബുദ്ധഭാവം ജാനേയ്യ”ന്തി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി “മയ്ഹം ഗുണവസേന ഉപ്പന്നം നാമം മഹാജനോ ജാനാതി, കുലദത്തിയം പന മേ നാമം അഞ്ഞത്ര മയാ ന കോചി ജാനാതി, സചേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, കുലദത്തികനാമേന മം ആലപിസ്സതീ”തി. സത്ഥാ തസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ ഏവമാഹ.

പരിനിബ്ബുതോതി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ. **ആസത്തിയോ**തി രൂപാദീസു ആസഞ്ജനട്ഠേന ആസത്തിയോ, തണ്ഹായോ. **സന്തി**ന്തി കിലേസവൂപസമം. **പപ്പുയ്യാ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗേന പത്വാ. സേസമേത്ഥ പാളിഅനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം. യഞ്ചേത്ഥ അനുത്താനമത്ഥം, തം അട്ഠകഥായം വുത്തമേവ.

൩൦൫. വയമേവ **വേയ്യായികന്തി** ആഹ **“വേയ്യായികന്തി വയകരണം വുച്ചതീ”**തി.

അനാഥപിണ്ഡികവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അഗ്ഗാസനാദിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൩൧൦-൩൧൧. **ദക്ഖിണോദക**ന്തി അഗ്ഗതോ ഉപനീയമാനം ദക്ഖിണോദകം. **അഥ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൭ തിത്തിരജാതകവണ്ണനാ) തേഹി ഭിക്ഖൂഹി അത്തനോ അത്തനോ രുചിവസേന അഗ്ഗാസനാദിരഹാനം കഥിതകാലേ “ന, ഭിക്ഖവേ, മയ്ഹം സാസനേ അഗ്ഗാസനാദീനി പത്വാ ഖത്തിയകുലാ പബ്ബജിതോ പമാണം, ന ബ്രാഹ്മണകുലാ, ന ഗഹപതികുലാ പബ്ബജിതോ, ന വിനയധരോ, ന സുത്തന്തികോ, ന ആഭിധമ്മികോ, ന പഠമജ്ഝാനാദിലാഭിനോ, ന സോതാപന്നാദയോ പമാണം, അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇമസ്മിം സാസനേ യഥാവുഡ്ഢം അഭിവാദനം പച്ചുട്ഠാനം അഞ്ജലികമ്മം സാമീചികമ്മം കത്തബ്ബം, അഗ്ഗാസനം അഗ്ഗോദകം അഗ്ഗപിണ്ഡോ ലദ്ധബ്ബോ, ഇദമേത്ഥ പമാണം, തസ്മാ വുഡ്ഢതരോ ഭിക്ഖു ഏതേസം അനുച്ഛവികോ. ഇദാനി ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ

മയ്ഹം അഗ്ഗസാവകോ അനുധമ്മചക്കപ്പവത്തകോ മമാനന്തരസേനാസനം ലദ്ധും അരഹതി. സോ ഇമം രത്തിം സേനാസനം അലഭന്തോ രുക്ഖമൂലേ വീതിനാമേസി. തുമ്ഹേ ഇദാനേവ ഏവം അഗാരവാ അപ്പതിസ്സാ, ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ കിന്തി കത്വാ വിഹരിസ്സഥാ''തി വത്വാ അഥ നേസം ഓവാദദാനത്ഥായ ''പുബ്ബേ, ഭിക്ഖവേ, തിരച്ഛാനഗതാപി 'ന ഖോ പനേതം അമ്ഹാകം പതിരൂപം, യം മയം അഞ്ഞമഞ്ഞം അഗാരവാ അപ്പതിസ്സാ അസഭാഗവുത്തിനോ വിഹരേയ്യാമ, അമ്ഹേസു മഹല്ലകതരം ജാനിത്വാ തസ്സ അഭിവാദനാദീനി കരിസ്സാമാ'തി സാധുകം വീമംസിത്വാ 'അയം മഹല്ലകോ'തി ഞത്വാ തസ്സ അഭിവാദനാദീനി കത്വാ ദേവപഥം പൂരയമാനാ ഗതാ''തി വത്വാ അതീതം ആഹരിത്വാ ദസ്സേതും ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി.

യേ വുഡ്ഢമപചായന്തീതി ജാതിവുഡ്ഢോ വയോവുഡ്ഢോ ഗുണവുഡ്ഢോതി തയോ വുഡ്ഢാ. തേസു ജാതിസമ്പന്നോ **ജാതിവുഡ്ഢോ** നാമ, വയേ ഠിതോ **വയോവുഡ്ഢോ** നാമ, ഗുണസമ്പന്നോ **ഗുണവുഡ്ഢോ** നാമ. തേസു ഗുണസമ്പന്നോ വയോവുഡ്ഢോ ഇമസ്മിം ഠാനേ വുഡ്ഢോതി അധിപ്പേതോ. **അപചായന്തീ**തി ജേട്ഠാപചായികകമ്മേന പൂജേന്തി. **ധമ്മസ്സ കോവിദാ**തി ജേട്ഠാപചായനധമ്മസ്സ കോവിദാ കുസലാ. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **പാസംസാ**തി പസംസാരഹാ. **സമ്പരായേ ച സുഗ്ഗതീ**തി സമ്പരേതബ്ബേ ഇമം ലോകം ഹിത്വാ ഗന്തബ്ബേ പരലോകേപി തേസം സുഗതിയേവ ഹോതീതി അത്ഥോ. അയം പനേത്ഥ പിണ്ഡത്ഥോ - ഭിക്ഖവേ, ഖത്തിയാ വാ ഹോന്തു ബ്രാഹ്മണാ വാ വേസ്സാ വാ സുദ്ദാ വാ ഗഹട്ഠാ വാ പബ്ബജിതാ വാ തിരച്ഛാനഗതാ വാ, യേ കേചി സത്താ ജേട്ഠാപചിതികമ്മേ ഛേകാ കുസലാ ഗുണസമ്പന്നാനം വയോവുഡ്ഢാനം അപചിതിം കരോന്തി, തേ ഇമസ്മിഞ്ച അത്തഭാവേ ജേട്ഠാപചിതികാരകാതി പസംസം വണ്ണനം ഥോമനം ലഭന്തി, കായസ്സ ച ഭേദാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തന്തീതി.

അഗ്ഗാസനാദിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആസനപ്പടിബാഹനാദികഥാവണ്ണനാ

൩൧൩-൪. **ഉദ്ദിസ്സകതന്തി** ഗിഹീഹി സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ കതം. **ഗിഹിവികതന്തി** ഗിഹീഹി കതം പഞ്ഞത്തം, ഗിഹിസന്തകന്തി വുത്തം ഹോതി. **അതിസമീപം അഗന്ത്വാ**തി ഭിക്ഖൂനം ആസന്നതരം ഠാനം അഗന്ത്വാ.

സേനാസനഗ്ഗാഹാപകസമ്മുതികഥാവണ്ണനാ

൩൧൭. **പച്ചയേനേവ ഹി തം പടിജഗ്ഗനം ലഭിസ്സതീ**തി തസ്മിം സേനാസനേ മഹാഥേരാ തസ്സ പച്ചയസ്സ കാരണാ അഞ്ഞത്ഥ അഗന്ത്വാ വസന്തായേവ നം പടിജഗ്ഗിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **ഉബ്ഭണ്ഡികാ ഭവിസ്സന്തീ**തി ഉക്ഖിത്തഭണ്ഡാ ഭവിസ്സന്തി, അത്തനോ അത്തനോ പരിക്ഖാരേ ഗഹേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ വിചരിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **ദീഘസാലാ**തി ചങ്കമനസാലാ. **മണ്ഡലമാളോ** ഉപട്ഠാനസാലാ. **അനുദഹതീ**തി പീളേതി. **ജമ്ബുദീപേ പനാ**തി അരിയദേസേ ഭിക്ഖൂ സന്ധായ വുത്തം. തേ കിര തഥാ പഞ്ഞാപേന്തി. **ന ഗോചരഗാമോ ഘട്ടേതബ്ബോ**തി വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേതി **"ന തത്ഥ മനുസ്സാ വത്തബ്ബാ"**തിആദിനാ. **വിതക്കം ഛിന്ദിത്വാ**തി ''ഇമിനാ നീഹാരേന ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ നിവാരേത്വാ പച്ചയേ ദസ്സന്തീ''തി ഏവരൂപം വിതക്കം അനുപ്പാദേത്വാ.

തേസു ചേ ഏകോതി തേസു മനുസ്സേസു ഏകോ പണ്ഡിതപുരിസോ. **ഭണ്ഡപടിച്ഛാദനന്തി** പടിച്ഛാദനകഭണ്ഡം, സരീരപടിച്ഛാദനം ചീവരന്തി അത്ഥോ.

പടിജഗ്ഗിതബ്ബാനീതി സമ്മജ്ജനാദീഹി പടിജഗ്ഗിതബ്ബാനി. **മുണ്ഡവേദികായാ**തി ചേതിയസ്സ ഹമ്മിയവേദികായ. **ഹമ്മിയവേദികാ**തി ച ചേതിയസ്സ ഉപരി ചതുരസ്സവേദിയോ വുച്ചതി. **പടിക്കമ്മാ**തി വിഹാരതോ അപസക്കിത്വാ. **ഉപനിക്ഖേപന്തി** ഖേത്തം വാ നാളികേരാദിആരാമം വാ കഹാപണാദീനി വാ ആരാമികാദീനം നിയ്യാതേത്വാ "ഇതോ ഉപ്പന്നാ വഡ്ഢി വസ്സാവാസികത്ഥായ ഹോതൂ"തി ദിന്നം. **വത്തം കത്വാ**തി തസ്മിം സേനാസനേ കത്തബ്ബവത്തം കത്വാ.

പുഗ്ഗലവസേനേവ കാതബ്ബന്തി പരതോ വക്ഖമാനനയേന "ഭിക്ഖൂ ചീവരേന കിലമന്തി, ഏത്തകം നാമ തണ്ഡുലഭാഗം ഭിക്ഖൂനം ചീവരം കാതും രുച്ചതീ"തിആദിനാ പുഗ്ഗലപരാമാസവസേനേവ കാതബ്ബം, "സങ്ഘോ ചീവരേന കിലമതീ"തിആദിനാ പന സങ്ഘപരാമാസവസേന ന കാതബ്ബം. **ചീവരപച്ചയ**ന്തി ചീവരസങ്ഖാതം പച്ചയം. **വുത്തന്തി** **മഹാഅട്ഠകഥായം**വുത്തം. കസ്മാ ഏവം വുത്തന്തി ആഹ **"ഏവഞ്ഹി നവകോ വുഡ്ഢതരസ്സ, വുഡ്ഢോ ച നവകസ്സ ഗാഹേസ്സതീ"**തി, യസ്മാ അത്തനാവ അത്തനോ പാപേതും ന സക്കാ, തസ്മാ ദ്വീസു സമ്മതേസു നവകോ വുഡ്ഢതരസ്സ, വുഡ്ഢോ ച നവകസ്സാതി ഉഭോ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഗാഹേസ്സന്തീതി അധിപ്പായോ. സമ്മതസേനാസനഗ്ഗാഹാപകസ്സ ആണത്തിയാ അഞ്ഞേന ഗാഹിതേപി ഗാഹോ രുഹതിയേവാതി വേദിതബ്ബം. **അട്ഠപി സോളസപി ജനേ സമ്മന്നിതും വട്ടതീ**തി കിം വിസും വിസും സമ്മന്നിതും വട്ടതി, ഉദാഹു ഏകതോതി? ഏകതോപി വട്ടതി. നിഗ്ഗഹകമ്മമേവ ഹി സങ്ഘോ സങ്ഘസ്സ ന കരോതി, സമ്മുതിദാനം പന ബഹൂനമ്പി ഏകതോ കാതും വട്ടതി, തേനേവ സത്തസതികക്ഖന്ധകേ ഉബ്ബാഹികസമ്മുതിയം അട്ഠപി ജനാ ഏകതോ സമ്മതാതി.

മഗ്ഗോതി മഗ്ഗേ കതദീഘസാലാ. **പോക്ഖരണീ**തി നഹായന്താനം പോക്ഖരണിയം കതസാലാ. **രുക്ഖമൂലാദയോ** ഛന്നാ കവാടബദ്ധാവ സേനാസനം. **വിജടേത്വാ**തി വിയോജേത്വാ, വിസും വിസും കത്വാതി അത്ഥോ. **ആവാസേസൂ**തി സേനാസനേസു. **പക്ഖിപിത്വാ**തി ഏത്ഥ **പക്ഖിപനം** നാമ തേസു വസന്താനം ഇതോ ഉപ്പന്നവസ്സാവാസികദാനം. **പവിസിതബ്ബ**ന്തി അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി തസ്മിം മഹാലാഭേ പരിവേണേ വസിത്വാ ചേതിയേ വത്തം കത്വാവ ലാഭോ ഗഹേതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

പച്ചയം വിസ്സജ്ജേതീതി ചീവരപച്ചയം നാധിവാസേതി. **അയമ്പീ**തി തേന വിസ്സട്ഠപച്ചയോപി. **ഉപനിബന്ധിത്വാ ഗാഹേതബ്ബ**ന്തി "ഇമസ്മിം രുക്ഖേ വാ മണ്ഡപേ വാ വസിത്വാ ചേതിയേ വത്തം കത്വാ ഗണ്ഹഥാ"തി ഏവം ഉപനിബന്ധിത്വാ ഗാഹേതബ്ബം. "കഥ നു ഖോ വസിസ്സാമി, കഥ വസന്തസ്സ ഫാസു ഭവിസ്സതി, കഥ വാ പച്ചയോ ഭവിസ്സതീ"തി ഏവം ഉപ്പന്നേന വിതക്കേന ചരതീതി **വിതക്കചാരികോ**. അരഞ്ഞവിഹാരേസു പരിസ്സയവിജാനനത്ഥം ഇച്ഛിതബ്ബത്താ **"പഞ്ച പഞ്ച ഉക്കാ കോട്ടേതബ്ബാ"**തി വുത്തം.

വത്തന്തി കതികവത്തം. **തിവിധമ്പീ**തി പരിയത്തിപടിപത്തിപടിവേധവസേന തിവിധമ്പി. **സോധേത്വാ പബ്ബാജേഥാ**തി ഭബ്ബേ ആചാരകുലപുത്തേ ഉപപരിക്ഖിത്വാ പബ്ബാജേഥ. **ദസവത്ഥുകകഥാ** നാമ അപ്പിച്ഛകഥാ സന്തുട്ഠികഥാ

പവിവേകകഥാ അസംസഗ്ഗകഥാ വീരിയാരമ്ഭകഥാ സീലകഥാ സമാധികഥാ പഞ്ഞാകഥാ വിമുത്തികഥാ വിമുത്തിഞ്ഞാണദസ്സനകഥാ.

വിഗ്ഗഹസംവത്തനികവചനം **വിഗ്ഗാഹികം. ചതുരാരക്ഖം അഹാപേന്താതി** ബുദ്ധാനുസ്സതി മേത്താ അസുഭം മരണസ്സതീതി ഇമം ചതുരാരക്ഖം അപരിഹാപേന്താ. **ദന്തകട്ഠഖാദനവത്തം ആചിക്ഖിതബ്ബന്തി** ഏത്ഥ **ദന്തകട്ഠഖാദനവത്തം** യോ ദേവസികം സങ്ഘമജ്ഝേ ഓസരതി, തേന സാമണേരാദീഹി ആഹരിത്വാ ഭിക്ഖൂനം യഥാസുഖം പരിഭുഞ്ജനത്ഥായ ദന്തകട്ഠമാളകേ നിക്ഖിത്തേസു ദന്തകട്ഠേസു ദിവസേ ദിവസേ ഏകമേവ ദന്തകട്ഠം ഗഹേതബ്ബം. യോ പന ദേവസികം ന ഓസരതി, പധാനഘരേ വസിത്വാ ധമ്മസ്സവനേ വാ ഉപോസഥഗ്ഗേ വാ ദിസ്സതി, തേന പമാണം സല്ലക്ഖേത്വാ ചത്താരി പഞ്ച ദന്തകട്ഠാനി അത്തനോ വസനട്ഠാനേ ഠപേത്വാ ഖാദിതബ്ബാനി. തേസു ഖീണേസു സചേ പുനപി ദന്തകട്ഠമാളകേ ബഹൂനി ഹോന്തിയേവ, പുനപി ആഹരിത്വാ ഖാദിതബ്ബാനി. യദി പന പമാണം അസല്ലക്ഖേത്വാ ആഹരതി, തേസു അഖീണേസുയേവ മാളകേ ഖീയതി, തതോ കേചി ഥേരാ ''യേഹി ഗഹിതാനി, തേ പടിഹരന്തൂ''തി വദേയ്യും, കേചി ''ഖാദന്തു, പുന സാമണേരാ ആഹരിസ്സന്തീ''തി. തസ്മാ വിവാദപരിഹാരത്ഥം പമാണം സല്ലക്ഖേതബ്ബം. ഗഹണേ പന ദോസോ നത്ഥി, മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തേനപി ഏകം വാ ദ്വേ വാ ഥവികായ പക്ഖിപിത്വാ ഗന്തബ്ബന്തി. **ഭിക്ഖാചാരവത്തം** വത്തക്ഖന്ധകേ പിണ്ഡചാരികവത്തേ ആവി ഭവിസ്സതി.

പത്തട്ഠാനേതി വസ്സഗ്ഗേന ആഗന്തുകഭിക്ഖുനോ പത്തട്ഠാനേ. തേസം ഛിന്നവസ്സത്താ ''സാദിയന്താപി ഹി തേ നേവ വസ്സാവാസികസ്സ സാമിനോ''തി വുത്തം, പഠമംയേവ കതികായ കതത്താ ഖീയന്താപി ച ആവാസികാ നേവ അദാതും ലഭന്തീതി വുത്തം. **ഭതിനിവിട്ഠന്തി** ഭതിം കത്വാ വിയ നിവിട്ഠം പരിയിട്ഠം. **സങ്ഘികം പന അപലോകനകമ്മം കത്വാ ഗാഹിതന്തി** തത്രുപ്പാദം സന്ധായ വുത്തം. **പച്ചയവസേന ഗാഹിതന്തി** ദായകാനം വസ്സാവാസികപച്ചയവസേന ഗാഹിതം സന്ധായ വുത്തം. ''ഇധ, ഭിക്ഖവേ, വസ്സംവുത്ഥോ ഭിക്ഖു വിബ്ഭമതി, സങ്ഘസ്സേവേത''ന്തി (മഹാവ॰ ൩൭൪-൩൭൭) വചനതോ **''ഗതട്ഠാനേ...പേ॰... സങ്ഘികം ഹോതീ''തി** വുത്തം. **മനുസ്സേതി** ദായകമനുസ്സേ. **വരഭാഗം സാമണേരസ്സാതി** പഠമഭാഗസ്സ ഗാഹിതത്താ വുത്തം.

സേനാസനഗ്ഗാഹാപകസമ്മുതികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപനന്ദവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൨൫. യം തയാ തത്ഥ സേനാസനം ഗഹിതം...പേ॰... ഇധ മുത്തം ഹോതീതി യം തയാ തത്ഥ ഗാമകാവാസേ പച്ഛാ സേനാസനം ഗഹിതം, തം തേ ഗണ്ഹന്തേനേവ ഇധ സാവത്ഥിയം പഠമഗഹിതസേനാസനം മുത്തം ഹോതി. **ഇധ ദാനാഹം ...പേ॰... തത്രാപി മുത്തന്തി** ''ഇദാനാഹം, ആവുസോ, ഇമസ്മിം ഗാമകാവാസേ ഗഹിതസേനാസനം മുഞ്ചാമീ''തി വദന്തേന തത്രാപി ഗാമകാവാസേ ഗഹിതസേനാസനം മുത്തം.

൩൨൦. ദീഘാസനം നാമ മഞ്ചപീഠവിനിമുത്തം യം കിഞ്ചി ഏകതോ സുഖം നിസീദിതും പഹോതി. ഹത്ഥിമ്ഹി നഖോ അസ്സാതി **ഹത്ഥിനഖോ**. ''പാസാദസ്സ നഖോ നാമ ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദോ, സോ ച ഹത്ഥികുമ്ഭേ പതിട്ഠിതോ''തി

ഗണ്ഠിപദേസു വുത്തം. **ഗിഹിവികതനീഹാരേന ലബ്ഭന്തീതി** ഗിഹിവികതനീഹാരേന പരിഭുഞ്ജിതും ലബ്ഭന്തി, തേഹി അത്ഥരിത്വാ ദിന്നാനേവ നിസീദിതും ലബ്ഭന്തി, ന സയം അത്ഥതാനി അത്ഥരാപിതാനി വാ.

അവിസ്സജ്ജിയവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൨൧. **അരഞ്ജരോതി** ബഹുഉദകഗണ്ഹനകാ മഹാചാടി. ജലം ഗണ്ഹിതും അലന്തി **അരഞ്ജരോ**. ''വട്ടചാടി വിയ ഹുത്വാ ഥോകം ദീഘമുഖോ മജ്ഝേ പരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ കതോ''തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **പഞ്ചനിമ്മലലോചനോതി** മംസദിബ്ബധമ്മബുദ്ധസമന്തചക്ഖുവസേന പഞ്ചലോചനോ.

ഥാവരേന ച ഥാവരം ഗരുഭണ്ഡേന ച ഗരുഭണ്ഡന്തി ഏത്ഥ പഞ്ചസു കോട്ഠാസേസു പുരിമദ്വയം ഥാവരം, പച്ഛിമത്തയം ഗരുഭണ്ഡന്തി വേദിതബ്ബം. **ജാനാപേത്വാതി** ഭിക്ഖുസങ്ഘം ജാനാപേത്വാ. **കപ്പിയമഞ്ചാ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബാതി** ''സങ്ഘസ്സ ദേമാ''തി ദിന്നം സന്ധായ വുത്തം. സചേ പന ''വിഹാരസ്സ ദേമാ''തി വദന്തി, സുവണ്ണരജതമയാദിഅകപ്പിയമഞ്ചേപി സമ്പടിച്ഛിതും വട്ടതി. **ന കേവലം…പേ॰… പരിവത്തേതും വട്ടന്തീതി** ഇമിനാ അഥാവരേന ഥാവരമ്പി അഥാവരമ്പി പരിവത്തേതും വട്ടതീതി ദസ്സേതി. ഥാവരേന അഥാവരമേവ ഹി പരിവത്തേതും ന വട്ടതി. **അകപ്പിയം വാ മഹഗ്ഘം കപ്പിയം വാതി** ഏത്ഥ **അകപ്പിയം** നാമ സുവണ്ണമയമഞ്ചാദി അകപ്പിയഭിസിബിമ്ബോഹനാനി ച. **മഹഗ്ഘം കപ്പിയം** നാമ ദന്തമയമഞ്ചാദി പാവാരാദികപ്പിയഅത്ഥരണാദീനി ച.

പാരിഹാരിയം ന വട്ടതീതി അത്തനോ സന്തകം വിയ ഗഹേത്വാ പരിഹരിതും ന വട്ടതി. ''ഗിഹിവികതനീഹാരേനേവ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബ''ന്തി ഇമിനാ സചേ ആരാമികാദയോ പടിസാമേത്വാ പടിദേന്തി, പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതീതി ദസ്സേതി. **''പണ്ണസൂചി** നാമ ലേഖനീ''തി **മഹാഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം.

''അഡ്ഢബാഹൂതി കപ്പരതോ പട്ഠായ യാവ അംസകൂട''ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **അഡ്ഢബാഹു** നാമ വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലന്തിപി വദന്തി. **തത്ഥജാതകാതി** സങ്ഘികഭൂമിയം ജാതാ. **അട്ഠങ്ഗുലസൂചിദണ്ഡമത്തോതി** ദീഘതോ അട്ഠങ്ഗുലമത്തോ പരിണാഹതോ പണ്ണസൂചിദണ്ഡമത്തോ. മുഞ്ജപബ്ബജാനംയേവ പാളിയം വിസും ആഗതത്താ **''മുഞ്ജം പബ്ബജഞ്ച ഠപേത്വാ''**തി വുത്തം. **അട്ഠങ്ഗുലപ്പമാണോതി** ദീഘതോ അട്ഠങ്ഗുലപ്പമാണോ. **ഘട്ടനഫലകം** നാമ യത്ഥ ഠപേത്വാ രജിതചീവരം ഹത്ഥേന ഘട്ടേന്തി. **ഘട്ടനമുഗ്ഗരോ** നാമ അനുവാതാദിഘട്ടനത്ഥം കതോതി വദന്തി. **അമ്ബണന്തി** ഫലകേഹി പോക്ഖരണീസദിസം കതപാനീയഭാജനം. **രജനദോണീതി** യത്ഥ പക്കരജനം ആകിരിത്വാ ഠപേന്തി. **ഭൂമത്ഥരണം കാതും വട്ടതീതി** അകപ്പിയചമ്മം സന്ധായ വുത്തം. **പച്ചത്ഥരണഗതിക**ന്തി ഇമിനാ മഞ്ചപീഠേപി അത്ഥരിതും വട്ടതീതി ദീപേതി. പാവാരാദിപച്ചത്ഥരണമ്പി ഗരുഭണ്ഡന്തി ഏകേ, നോതി അപരേ, വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. **മുട്ഠിപണ്ണ**ന്തി താലപണ്ണം സന്ധായ വുത്തം.

നവകമ്മദാനകഥാവണ്ണനാ

൩൨൩. **കിഞ്ചിദേവ സമാദപേത്വാ കാരേസ്സതീതി** സാമികോയേവ കഞ്ചി ഭിക്ഖും സമാദപേത്വാ കാരേസ്സതി. **ഉതുകാലേ പടിബാഹിതും ന ലഭതീതി**

ഹേമന്തഗിമ്ഹേസു അഞ്ഞേ സമ്പത്തഭിക്ഖൂ പടിബാഹിതും ന ലഭതി. **തിഭാഗന്തി** തതിയഭാഗം. **സചേ സദ്ധിവിഹാരികാനം ദാതുകാമോ ഹോതീതി** സചേ സോ സങ്ഘസ്സ ഭണ്ഡകഠപനട്ഠാനം വാ നവകാനം വാ വസനട്ഠാനം ദാതും ന ഇച്ഛതി, അത്തനോ സദ്ധിവിഹാരികാനഞ്ഞേവ ദാതുകാമോ ഹോതീതി അത്ഥോ. **ഏതഞ്ഹി സദ്ധിവിഹാരികാനം ദാതും ലഭതീതി** ഏതം തതിയഭാഗം ഉപഡ്ഢഭാഗം വാ ദാതും ലഭതി. **അകതട്ഠാനേതി** സേനാസനതോ ബഹി ചയാദീനം അകതട്ഠാനേ. **ബഹികുട്ടേതി** കുട്ടതോ ബഹി.

അഞ്ഞത്രപരിഭോഗപടിക്ഖേപാദികഥാവണ്ണനാ

൩൨൪. **ചക്കലികന്തി** കമ്ബലാദീഹി വേഠേത്വാ ചക്കസണ്ഠാനേന പാദപുഞ്ഛനയോഗ്ഗം കതം. **പരിഭണ്ഡകതാ ഭൂമി** നാമ സണ്ഹമത്തികാഹി കതാ കാളവണ്ണാദിഭൂമി. **സേനാസനം** മഞ്ചപീഠാദി. **തഥേവ വളഞ്ജേതും വട്ടതീതി** അഞ്ഞേഹി ആവാസികഭിക്ഖൂഹി പരിഭുത്തനീഹാരേന പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി. ''നേവാസികാ പകതിയാ അനത്ഥതായ ഭൂമിയാ ഠപേന്തി ചേ, തേസമ്പി അനാപത്തിയേവാ''തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ദ്വാരമ്പീതി**ആദിനാ വുത്തദ്വാരവാതപാനാദയോ അപരികമ്മകതാപി ന അപസ്സയിതബ്ബാ. **ലോമേസൂതി** ലോമേസു ഫുസന്തേസു.

സങ്ഘഭത്താദിഅനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൩൨൫. ഉദ്ദേസഭത്തം നിമന്തനന്തി ഇമം വോഹാരം പത്താനീതി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, ''ഉദ്ദേസഭത്തം നിമന്തന''ന്തിആദിവോഹാരം പത്താനീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **തമ്പി അന്തോ കത്വാതി** ആയതിം ഭിക്ഖൂനം കുക്കുച്ചവിനോദനത്ഥായ തമ്പി സങ്ഘഭത്തം അന്തോ കത്വാ.

ഉദ്ദേസഭത്തകഥാവണ്ണനാ

അത്തനോ വിഹാരദ്വാരേതി വിഹാരസ്സ ദ്വാരകോട്ഠകസമീപം സന്ധായ വുത്തം. **ഭോജനസാലായാതി** ഭത്തുദ്ദേസട്ഠാനഭൂതായ ഭോജനസാലായ. **''ദിന്നം പനാ''തി** വത്വാ യഥാ സോ ദായകോ ദേതി, തം വിധിം ദസ്സേതും **''സങ്ഘതോ ഭന്തേ''തി**ആദിമാഹ. **അന്തരഘരേതി** അന്തോഗേഹേ. **അന്തോഉപചാരഗതാനന്തി** ഏത്ഥ ഗാമദ്വാരവീഥിചതുക്കേസു ദ്വാദസഹത്ഥബ്ഭന്തരം അന്തോഉപചാരോ നാമ. അന്തരഘരസ്സ ഉപചാരേ പന ലബ്ഭമാനവിസേസം ദസ്സേതും **''ഘരൂപചാരോ ചേത്ഥാ''തി**ആദിമാഹ. **ഏകവളഞ്ജന്തി** ഏകേന ദ്വാരേന വളഞ്ജിതബ്ബം. **നാനാനിവേസനേസൂതി** നാനാകുലസ്സ നിവേസനേസു. ലജ്ജീ പേസലോ അഗതിഗമനം വജ്ജേത്വാ മേധാവീ ച ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഉദ്ദിസിസ്സതീതി ആഹ **''പേസലോ ലജ്ജീ മേധാവീ ഇച്ഛിതബ്ബോ''തി**. **നിസിന്നസ്സപി നിദ്ദായന്തസ്സപീതി** അനാദരേ സാമിവചനം. **തിചീവരപരിവാരന്തി** ഏത്ഥ ''ഉദകപത്തലാഭീ വിയ അഞ്ഞോപി ഉദ്ദേസഭത്തം അലഭിത്വാ വത്ഥാദിമനേകപ്പകാരകം ലഭതി ചേ, തസ്സേവ ത''ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. അത്തനോ രുചിവസേന യം കിഞ്ചി വത്വാ ആഹരിതും വിസ്സജ്ജിതത്താ **വിസ്സട്ഠദൂതോ** നാമ. **യം ഇച്ഛതീതി** ''ഉദ്ദേസപത്തം ദേഥാ''തിആദീനി വദന്തോ യം ഇച്ഛതി. **പുച്ഛാസഭാഗേനാതി** പുച്ഛാസദിസേന.

“ഏകാ കൂടട്ഠിതികാ നാമ ഹോതീ”തി വത്വാ തമേവ ഠിതികം വിഭാവേന്തോ **“രഞ്ഞോ വാ ഹീ”**തിആദിമാഹ. അഞ്ഞേഹി ഉദ്ദേസഭത്തേഹി അമിസ്സേത്വാ വിസുംയേവ ഠിതികായ ഗഹേതബ്ബത്താ **“ഏകചാരികഭത്താനീ”**തി വുത്തം. **ഥേയ്യായ ഹരന്തീ**തി പത്തഹാരകാ ഹരന്തി. **ഗീവാ ഹോതീ**തി ആണാപകസ്സ ഗീവാ ഹോതി. **“മനുസ്സാനം വചനം കാതും വട്ടതീ”തി ഗച്ഛന്തീ**തി “മനുസ്സാനം വചനം കാതും വട്ടതീ”തി തേന ഭിക്ഖുനാ വുത്താ ഗച്ഛന്തി. **അകതഭാഗോ നാമാ**തി ആഗന്തുകഭാഗോ നാമ. **“സബ്ബോ സങ്ഘോ പരിഭുഞ്ജതൂ”തി വുത്തേ**തി എത്ഥ “പഠമമേവ ‘സബ്ബം സങ്ഘികം പത്തം ദേഥാ’തി വത്വാ പച്ഛാ ‘സബ്ബോ സങ്ഘോ പരിഭുഞ്ജതൂ’തി അവുത്തേപി ഭാജേത്വാവ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബ”ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

നിമന്തനഭത്തകഥാവണ്ണനാ

“എത്തകേ ഭിക്ഖൂ സങ്ഘതോ ഉദ്ദിസിത്വാ ദേഥാ”തിആദീനി അവത്വാ “എത്തകാനം ഭിക്ഖൂനം ഭത്തം ഗണ്ഹഥാ”തി വത്വാ ദിന്നം **സങ്ഘികം നിമന്തനം** നാമ. **പിണ്ഡപാതികാനമ്പി വട്ടതീ**തി ഭിക്ഖാപരിയായേന വുത്തത്താ വട്ടതി. **പടിപാടിയാ**തി ലദ്ധപടിപാടിയാ. **വിച്ഛിന്ദിത്വാ**തി “ഭത്തം ഗണ്ഹഥാ”തി പദം അവത്വാ. തേനേവാഹ **“ഭത്തന്തി അവദന്തേനാ”**തി. **ആലോപസങ്ഖേപേനാ**തി ഏകേകപിണ്ഡവസേന. അയഞ്ച നയോ നിമന്തനേയേവ, ന ഉദ്ദേസഭത്തേ. തത്ഥ ഹി ഏകസ്സ പഹോനകപ്പമാണംയേവ ഭാജേതബ്ബം, തസ്മാ ഉദ്ദേസഭത്തേ ആലോപട്ഠിതികാ നാമ നത്ഥി. **അച്ഛതീ**തി തിട്ഠതി. **“ഏകവാരന്തി** യാവ തസ്മിം ആവാസേ വസന്തി ഭിക്ഖൂ, സബ്ബേ ലഭന്തീ”തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ - ഏകവാരന്തി ന ഏകദിവസം സന്ധായ വുത്തം, യത്തകാ പന ഭിക്ഖൂ തസ്മിം ആവാസേ വസന്തി, തേ സബ്ബേ. ഏകസ്മിം ദിവസേ ഗഹിതഭിക്ഖൂ അഞ്ഞദാ അഗ്ഗഹേത്വാ യാവ ഏകവാരം സബ്ബേ ഭിക്ഖൂ ഭോജിതാ ഹോന്തി, താവ യേ ജാനന്തി, തേ ഗഹേത്വാ ഗന്തബ്ബന്തി.

സലാകഭത്തകഥാവണ്ണനാ

ഉപനിബന്ധിത്വാതി ലിഖിത്വാ. **നിഗ്ഗഹേന ദത്വാ**തി അനിച്ഛന്തമ്പി നിഗ്ഗഹേന സമ്പടിച്ഛാപേത്വാ . **ഏകഗേഹവസേനാ**തി ഏകായ ഘരപാളിയാ വസേന. **ഉദ്ദിസിത്വാ**തി “തുയ്ഹഞ്ച തുയ്ഹഞ്ച പാപുണാതീ”തി വത്വാ. ദൂരത്താ നിഗ്ഗഹേത്വാപി വാരേന ഗാഹേതബ്ബഗാമോ **വാരഗാമോ**. വിഹാരവാരേ നിയുത്താ **വിഹാരവാരികാ,** വാരേന വിഹാരരക്ഖണകാ. **അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി പസാദഞ്ഞഥത്തം. **ഫാതികമ്മമേവ ഭവന്തീ**തി വിഹാരരക്ഖണത്ഥായ സങ്ഘേന ദാതബ്ബഅതിരേകലാഭാ ഹോന്തി. **സങ്ഘനവകേന ലദ്ധകാലേ**തി ദിവസേ ദിവസേ ഏകേകസ്സ പാപിതാനി ദ്വേ തീണി ഏകചാരികഭത്താനി തേനേവ നിയാമേന അത്തനോ പാപുണനട്ഠാനേ സങ്ഘനവകേന ലദ്ധകാലേ. **യസ്സ കസ്സചി സമ്മുഖീഭൂതസ്സ പാപേത്വാ**തി എത്ഥ “യേഭുയ്യേന ചേ ഭിക്ഖൂ ബഹിസീമഗതാ ഹോന്തി, സമ്മുഖീഭൂതസ്സ യസ്സ കസ്സചി പാപേതബ്ബം സഭാഗത്താ ഏകേന ലദ്ധം സബ്ബേസം ഹോതി, തസ്മിമ്പി അസതി അത്തനോ പാപേത്വാ ദാതബ്ബ”ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **രസസലാക**ന്തി ഉച്ഛുരസസലാകം.

“സങ്ഘതോ നിരാമിസസലാകാപി വിഹാരേ പക്കഭത്തമ്പി വട്ടതിയേവാ”തി സാധാരണം കത്വാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൭) വുത്തത്താ “ഏവം

ഗാഹിതേ സാദിതബ്ബം, ഏവം ന സാദിതബ്ബ''ന്തി വിസേസേത്വാ അവുത്തത്താ ച ഭേസജ്ജാദിസലാകായോ ചേത്ഥ കിഞ്ചാപി പിണ്ഡപാതികാനമ്പി വട്ടന്തി, സലാകവസേന ഗാഹിതത്താ പന ന സാദിതബ്ബാതി ഏത്ഥ അധിപ്പായോ വീമംസിതബ്ബോ. യദി ഹി ഭേസജ്ജാദിസലാകാ സലാകവസേന ഗാഹിതാ ന സാദിതബ്ബാ സിയാ, സങ്ഘതോ നിരാമിസസലാകാ വട്ടതിയേവാതി ന വദേയ്യ, ''അതിരേകലാഭോ സങ്ഘഭത്തം ഉദ്ദേസഭത്ത''ന്തിആദിവചനതോ (മഹാവ॰ ൧൨൮) ''അതിരേകലാഭം പടിക്ഖിപാമീ''തി സലാകവസേന ഗാഹേതബ്ബം ഭത്തമേവ പടിക്ഖിത്തം, ന ഭേസജ്ജം. സങ്ഘഭത്താദീനി ഹി ചുദ്ദസ ഭത്താനിയേവ തേന ന സാദിതബ്ബാനീതി വുത്താനി, ഖന്ധകഭാണകാനം വാ മതേന ഇധ ഏവം വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. അഗ്ഗതോ ദാതബ്ബഭിക്ഖാ **അഗ്ഗഭിക്ഖാ. ലദ്ധാ വാ അലദ്ധാ വാ**തി ലഭിത്വാ വാ അലഭിത്വാ വാ. നിബദ്ധായ അഗ്ഗഭിക്ഖായ അപ്പമത്തികായ ഏവ സമ്ഭവതോ ലഭിത്വാപി പുനദിവസേ ഗണ്ഹിതും വുത്തം. **അഗ്ഗഭിക്ഖാമത്ത**ന്തി ഹി ഏത്ഥ **മത്ത**-സദ്ദോ ബഹുഭാവം നിവത്തേതി.

സലാകഭത്തം നാമ വിഹാരേയേവ ഉദ്ദിസീയതി വിഹാരമേവ സന്ധായ ദിയ്യമാനത്താതി ആഹ **''വിഹാരേ അപാപിതം പനാ''**തിആദി. **തത്ര ആസനസാലായാ**തി തസ്മിം ഗാമേ ആസനസാലായ. **വിഹാരം ആനേത്വാ ഗാഹേതബ്ബ**ന്തി തഥാ വത്വാ തസ്മിം ദിവസേ ദിന്നഭത്തം വിഹാരമേവ ആനേത്വാ ഠിതികായ ഗാഹേതബ്ബം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ദിസാഭാഗേ. **തം ഗഹേത്വാ**തി തം വാരഗാമസലാകം അത്തനാ ഗഹേത്വാ. **തേനാ**തി യോ അത്തനോ പത്തം വാരഗാമസലാകം ദിസംഗമികസ്സ അദാസി, തേന. **അനതിക്കന്തേയേവ തസ്മിം തസ്സ സലാകാ ഗാഹേതബ്ബാ**തി യസ്മാ ഉപചാരസീമട്ഠസ്സേവ സലാകാ പാപുണാതി, തസ്മാ തസ്മിം ദിസംഗമികേ ഉപചാരസീമം അനതിക്കന്തേയേവ തസ്സ ദിസംഗമികസ്സ പത്തസലാകാ അത്തനോ പാപേത്വാ ഗഹേതബ്ബാ.

അനാഗതദിവസേതി ഏത്ഥ കഥം തേസം ഭിക്ഖൂനം ആഗതാനാഗതഭാവോ വിഞ്ഞായതീതി ചേ? യസ്മാ തതോ തതോ ആഗതാ ഭിക്ഖൂ തസ്മിം ഗാമേ ആസനസാലായ സന്നിപതന്തി, തസ്മാ തേസം ആഗതാനാഗതഭാവോ സക്കാ വിഞ്ഞാതും. **അമ്ഹാകം ഗോചരഗാമേ**തി സലാകഭത്തദായകാനം ഗാമേ. **ഭുഞ്ജിതും ആഗച്ഛന്തീ**തി ''മഹാഥേരോ ഏകകോവ വിഹാരേ ഓഹീനോ അവസ്സം സബ്ബസലാകാ അത്തനോ പാപേത്വാ ഠിതോ''തി മഞ്ഞമാനാ ആഗച്ഛന്തി.

പക്ഖികഭത്താദികഥാവണ്ണനാ

അഭിലക്ഖിതേസു ചതൂസു പക്ഖദിവസേസു ദാതബ്ബഭത്തം **പക്ഖികം. അഭിലക്ഖിതേസൂ**തി ഏത്ഥ **അഭീ**തി ഉപസഗ്ഗമത്തം, ലക്ഖണീയേസു ഇച്ചേവ അത്ഥോ, ഉപോസഥസമാദാനധമ്മസ്സവനപൂജാസക്കാരാദികരണത്ഥം ലക്ഖിതബ്ബേസു സല്ലക്ഖേതബ്ബേസു ഉപലക്ഖേതബ്ബേസൂതി വുത്തം ഹോതി. **സ്വേ പക്ഖോ**തി ''അജ്ജ പക്ഖികം ന ഗാഹേതബ്ബ''ന്തി പക്ഖികസ്സ അനിയമത്താ വുത്തം. ''സ്വേ അമ്ഹാകം ഘരേ ലൂഖഭത്തം ഭവിസ്സതീ''തി പോത്ഥകേസു ലിഖന്തി, ''പക്ഖഭത്തം ഭവിസ്സതീ''തി പാഠേന ഭവിതബ്ബം. ഉപോസഥേ ദാതബ്ബം ഭത്തം **ഉപോസഥികം. നിബന്ധാപിത**ന്തി ''അസുകവിഹാരസ്സാ''തി നിയമിതം. **ഗാഹേത്വാ ഭുഞ്ജിതബ്ബ**ന്തി തസ്മിം സേനാസനേ വസന്തേഹി ഠിതികായ ഗാഹേത്വാ ഭുഞ്ജിതബ്ബം.

തണ്ഡുലാദീനിപേസേന്തി…പേ॰… വട്ടതീതി അഭിഹടഭിക്ഖത്താ വട്ടതി. **തഥാ പടിഗ്ഗഹിതത്താ**തി ഭിക്ഖാനാമേന പടിഗ്ഗഹിതത്താ. **പത്തം പൂരേത്വാ ഥകേത്വാ ദിന്ന**ന്തി ''ഗുളകഭത്തം ദേമാ''തി ദിന്നം. **ഗുളപിണ്ഡേപി…പേ॰… ദാതബ്ബോ**തി എത്ഥ **ഗുളപിണ്ഡം** താലപക്കപ്പമാണന്തി വേദിതബ്ബം. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

സേനാസനക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സങ്ഘഭേദകക്ഖന്ധകം

ഛസക്യപബ്ബജ്ജാകഥാവണ്ണനാ

൩൩൦. സങ്ഘഭേദകക്ഖന്ധകേ **അനുപിയായ**ന്തിആദീസു "അനുപിയാ നാമാ"തി വത്തബ്ബേ ആകാരസ്സ രസ്സത്തം അനുനാസികസ്സ ച ആഗമം കത്വാ **"അനുപിയം നാമാ"**തി വുത്തം. **മല്ലാന**ന്തി മല്ലരാജൂനം. **ന ഹേട്ഠാ പാസാദാ ഓരോഹതീ**തി ഉപരിപാസാദതോ ഹേട്ഠിമതലം ന ഓരോഹതി, "ഹേട്ഠാപാസാദ"ന്തിപി പഠന്തി. അനുരുദ്ധോ വാ പബ്ബാജേയ്യാതി യോജേതബ്ബം. **ഘരാവാസത്ഥ**ന്തി ഘരാവാസസ്സ അനുച്ഛവികം കമ്മം. **ഉദകം അഭിനേതബ്ബ**ന്തി ഉദകം ആഹരിതബ്ബം. **നിന്നേതബ്ബ**ന്തി ആഭതമുദകം പുന നീഹരിതബ്ബം. **നിദ്ധാപേതബ്ബ**ന്തി അന്തരന്തരാ ഉട്ഠിതതിണാനി ഉദ്ധരിത്വാ അപനേതബ്ബം. **ലവാപേതബ്ബ**ന്തി പരിപക്കകാലേ ലവാപേതബ്ബം. **ഉബ്ബാഹാപേതബ്ബ**ന്തി ഖലമണ്ഡലം ഹരാപേതബ്ബം. **ഉജ്ജും കാരാപേതബ്ബ**ന്തി പുഞ്ജം കാരാപേതബ്ബം. **പലാലാനി ഉദ്ധരാപേതബ്ബാ**നീതി പലാലാനി അപനേതബ്ബാനി. **ഭുസികാ ഉദ്ധരാപേതബ്ബാ**തി ഗുന്നം ഖുരഗ്ഗേഹി സഞ്ചരിന്നാ ഭുസസങ്ഖാതാ നാളദണ്ഡാ അപനേതബ്ബാ. **ഓപുനാപേതബ്ബ**ന്തി വാതമുഖേ ഓപുനാപേത്വാ പലാലം അപനേതബ്ബം. **അതിഹരാപേതബ്ബ**ന്തി അന്തോകോട്ഠാഗാരം ഉപനേതബ്ബം. **ന കമ്മാ**തി ന കമ്മാനി. **ഘരാവാസത്ഥേനാ**തി ഉപയോഗത്ഥേ കരണവചനം. **ഉപജാനാഹീ**തി ച ഉപസഗ്ഗമത്തോ **ഉപ**-സദ്ദോ. തേനാഹ **"ഘരാവാസത്ഥം ജാനാഹീ"**തി. **ജാനാഹീ**തി ചേത്ഥ പടിപജ്ജാതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അകാമകാ**തി അനിച്ഛമാനാ.

൩൩൧-൩൩൨. **യം ന നിവത്തോ**തി യസ്മാ ന നിവത്തോ. **സുഞ്ഞാഗാരഗതോ**തി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൨൦) "ഠപേത്വാ ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ച അവസേസം അരഞ്ഞ"ന്തി (പാരാ॰൯൨) വുത്തം അരഞ്ഞം രുക്ഖമൂലഞ്ച ഠപേത്വാ അഞ്ഞം പബ്ബതകന്ദരാദി പബ്ബജിതസാരുപ്പം നിവാസട്ഠാനം ജനസമ്ബാധാഭാവതോ ഇധ "സുഞ്ഞാഗാര"ന്തി അധിപ്പേതം. അഥ വാ ഝാനകണ്ടകാനം സദ്ദാനം അഭാവതോ വിവിത്തം യം കിഞ്ചി അഗാരമ്പി "സുഞ്ഞാഗാര"ന്തി വേദിതബ്ബം. തം സുഞ്ഞാഗാരം ഉപഗതോ. **അഭിക്ഖണ**ന്തി ബഹുലം. **ഉദാനം ഉദാനേസീ**തി സോ ഹി ആയസ്മാ അരഞ്ഞേ ദിവാവിഹാരം ഉപഗതോപി രത്തിവാസൂപഗതോപി യേഭുയ്യേന ഫലസമാപത്തിസുഖേന നിരോധസമാപത്തിസുഖേന ച വീതിനാമേസി, തസ്മാ തം സുഖം സന്ധായ പുബ്ബേ അത്തനാ അനുഭൂതം സഭയം സപരിളാഹം രജ്ജസുഖം ജിഗുച്ഛിത്വാ "അഹോ സുഖം അഹോ സുഖ"ന്തി സോമനസ്സസഹിതഞാണസമുട്ഠാനം പീതിസമുഗ്ഗാരം സമുഗ്ഗിരതി. **തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവന്തം ഏതദവോചു**ന്തി തേ സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂ ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതാ തസ്സ അനുഗ്ഗണ്ഹനാധിപ്പായേന ഭഗവന്തം ഏതദവോചും, ന ഉജ്ഝാനവസേന. **നിസ്സംസയ**ന്തി അസന്ദേഹേന, ഏകന്തേനാതി അത്ഥോ. തേ കിര ഭിക്ഖൂ പുഥുജ്ജനാ തസ്സ ആയസ്മതോ വിവേകസുഖം സന്ധായ ഉദാനം അജാനന്താ ഏവമാഹംസു. **സമനുസ്സരന്തോ**തി ഉക്കണ്ഠനവസേന അനുസ്സരന്തോ.

അഞ്ഞതരന്തി നാമഗോത്തേന അപാകടം ഏകം ഭിക്ഖും. **ആമന്തേസീ**തി ആണാപേസി തേ ഭിക്ഖൂ സഞ്ഞാപേതുകാമോ. **ഏവ**ന്തി വചനസമ്പടിഗ്ഗഹേ, സാധൂതി അത്ഥോ. **ഏവം ഭന്തേ**തി ഏത്ഥ പന **ഏവം**-സദ്ദോ പടിഞ്ഞായം.

“അഭിക്ഖണം ‘അഹോ സുഖം അഹോ സുഖ’ന്തി ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസീ”തി യഥാ തേ ഭിക്ഖൂ വദന്തി, തം ഏവം തഥേവാതി അത്തനോ ഉദാനം പടിജാനാതി. **“കിം പന ത്വം ഭദ്ദിയാ”**തി കസ്മാ ഭഗവാ പുച്ഛതി, കിം തസ്സ ചിത്തം ന ജാനാതീതി? നോ ന ജാനാതി, തേനേവ പന തമത്ഥം വദാപേത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ സഞ്ഞാപേതും പുച്ഛതി. വുത്തഞ്ഹേതം “ജാനന്താപി തഥാഗതാ പുച്ഛന്തി, ജാനന്താപി ന പുച്ഛന്തീ”തിആദി (പാരാ॰ ൧൬, ൧൬൪). **അത്ഥവസ**ന്തി കാരണം.

അന്തോപി അന്തേപുരേതി ഇത്ഥാഗാരസ്സ സഞ്ചരണട്ഠാനഭൂതേ രാജഗേഹസ്സ അബ്ഭന്തരേ, യത്ഥ രാജാ നഹാനഭോജനസയനാദിം കപ്പേതി. **രക്ഖാ സുസംവിഹിതാ**തി ആരക്ഖാദികതപുരിസേഹി ഗുത്തി സുട്ഠു സമന്തതോ വിഹിതാ. **ബഹിപി അന്തേപുരേ**തി അട്ടകരണട്ഠാനാദികേ അന്തേപുരതോ ബഹിഭൂതേ രാജഗേഹേ. **ഏവം രക്ഖിതോ ഗോപിതോ സന്തോ**തി ഏവം രാജഗേഹരാജധാനീരജ്ജദേസേസു അന്തോ ബഹി ച അനേകേസു ഠാനേസു അനേകസതേഹി സുസംവിഹിതരക്ഖാവരണഗുത്തിയാ മമേവ നിബ്ഭയത്ഥം ഫാസുവിഹാരത്ഥം രക്ഖിതോ ഗോപിതോ സമാനോ. **ഭീതോ**തിആദീനി പദാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി. അഥ വാ **ഭീതോ**തി പരരാജൂഹി ഭായമാനോ. **ഉബ്ബിഗ്ഗോ**തി സകരജ്ജേപി പകതിക്ഖോഭതോ ഉപ്പജ്ജനകഭയുബ്ബേഗേന ഉബ്ബിഗ്ഗോ ചലിതോ. **ഉസ്സങ്കീ**തി “രഞ്ഞാ നാമ സബ്ബകാലം അവിസ്സത്ഥേന ഭവിതബ്ബ”ന്തി വചനതോ സബ്ബത്ഥ അവിസ്സാസനവസേന തേസം തേസം കിച്ചകരണീയാനം അച്ചയതോ ഉപ്പജ്ജനകപരിസങ്കായ ച ഉദ്ധമുദ്ധം സങ്കമാനോ. **ഉത്രാസീ**തി “സന്തികാവചരേഹിപി അജാനന്തസ്സേവ മേ കദാചി അനത്ഥോ ഭവേയ്യാ”തി ഉപ്പന്നേന സരീരകമ്പമ്പി ഉപ്പാദനസമത്ഥേന താസേന ഉത്രാസീ. “ഉത്രസ്തോ”തിപി പഠന്തി. **വിഹരാമീ**തി ഏവംഭൂതോ ഹുത്വാ വിഹരാമി.

ഏതരഹീതി ഇദാനി പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ. **ഏകോ**തി അസഹായോ. തേന വിവേകട്ഠകായതം ദസ്സേതി. **അഭീതോ**തിആദീനം പദാനം വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഭയാദിനിമിത്തസ്സ പരിഗ്ഗഹസ്സ തംനിമിത്തസ്സ ച കിലേസഗഹനസ്സ അഭാവേനേവസ്സ അഭീതാദിതാതി ഏതേന ചിത്തവിവേകം ദസ്സേതി. **അപ്പോസ്സുക്കോ**തി സരീരഗുത്തിയം നിരുസ്സുക്കോ. **പന്നലോമോ**തി ലോമഹംസുപ്പാദകസ്സ ഛമ്ഭിതത്തസ്സ അഭാവേന അനുഗ്ഗതലോമോ. പദദ്വയേനപി സേരിവിഹാരം ദസ്സേതി. **പരദത്തവുത്തോ**തി പരേഹി ദിന്നേന ചീവരാദിനാ വത്തമാനോ. ഏതേന സബ്ബസോ സങ്ഗാഭാവദീപനമുഖേന അനവസേസഭയഹേതുവിരഹം ദസ്സേതി. **മിഗഭൂതേന ചേതസാ**തി വിസ്സത്ഥവിഹാരിതായ മിഗസ്സ വിയ ജാതേന ചിത്തേന. മിഗോ ഹി അമനുസ്സപഥേ അരഞ്ഞേ വസമാനോ വിസ്സത്ഥോ തിട്ഠതി നിസീദതി നിപജ്ജതി യേനകാമഞ്ച പക്കമതി അപ്പടിഹതചാരോ, ഏവം അഹമ്പി വിഹരാമീതി ദസ്സേതി. വുത്തഞ്ഹേതം പച്ചേകസമ്ബുദ്ധേന -

> “മിഗോ അരഞ്ഞമ്ഹി യഥാ അബദ്ധോ;
> യേനിച്ഛകം ഗച്ഛതി ഗോചരായ;
> വിഞ്ഞൂ നരോ സേരിത പേക്ഖമാനോ;
> ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി. (സു॰ നി॰ ൩൯; അപ॰ ഥേര ൧.൧.൯൨);

ഇമം ഖോ അഹം, ഭന്തേ, അത്ഥവസന്തി ഭഗവാ യദിദം മമ ഏതരഹി പരമം വിവേകസുഖം ഫലസമാപത്തിസുഖം, ഇദമേവ കാരണം സമ്പസ്സമാനോ "അഹോ സുഖം, അഹോ സുഖ"ന്തി ഉദാനേമി. **ഏതമത്ഥ**ന്തി ഏതം ഭദ്ദിയത്ഥേരസ്സ പുഥുജ്ജനവിസയാതീതം വിവേകസുഖസങ്ഖാതം അത്ഥം സബ്ബാകാരതോ വിദിത്വാ. **ഇമം ഉദാന**ന്തി ഇമം സഹേതുകഭയസോകവിഗമാനുഭാവദീപകം ഉദാനം ഉദാനേസി.

യസ്സന്തരതോ ന സന്തി കോപാതി യസ്സ അരിയപുഗ്ഗലസ്സ അന്തരതോ അബ്ഭന്തരേ അത്തനോ ചിത്തേ ചിത്തകാലുസ്സിയകരണതോ ചിത്തപ്പകോപാ രാഗാദയോ ആഘാതവത്ഥുആദികാരണഭേദതോ അനേകഭേദാ ദോസകോപാ ഏവ വാ ന സന്തി, മഗ്ഗേന പഹീനത്താ ന വിജ്ജന്തി. അയഞ്ഹി **അന്തര**-സദ്ദോ കിഞ്ചാപി "മഞ്ച ത്വഞ്ച കിമന്തര"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൨൮) കാരണേ ദിസ്സതി, "അന്തരട്ഠകേ ഹിമപാതസമയേ"തിആദീസു (മഹാവ॰ ൩൪൬) വേമജ്ഝേ, "അന്തരാ ച ജേതവനം അന്തരാ ച സാവത്ഥി"ന്തിആദീസു (ഉദാ॰ ൧൩, ൪൪) വിവരേ, "ഭയമന്തരതോ ജാത"ന്തിആദീസു (ഇതിവു॰ ൮൮; മഹാനി॰ ൫) ചിത്തേ, ഇധാപി ചിത്തേ ഏവ ദട്ഠബ്ബോ. തേനേവാഹ **"യസ്സ ചിത്തേ കോപാ ന സന്തീ"**തി.

അഭവ-സദ്ദസ്സ **വിഭവ**-സദ്ദേന അത്ഥുദ്ധാരേ കാരണമാഹ **"വിഭവോതി ച അഭവോതി ച അത്ഥതോ ഏക"**ന്തി. **ഇതി**-സദ്ദോ പകാരവചനോതി ആഹ **"ഇതി അനേകപ്പകാരാ ഭവാഭവതാ"**തി. **വീതിവത്തോ**തി അതിക്കന്തോ . ഏത്ഥ ച "യസ്സാ"തി ഇദം യോ വീതിവത്തോതി വിഭത്തിവിപരിണാമവസേന യോജേതബ്ബം. **തം വിഗതഭയ**ന്തി തം ഏവരൂപം യഥാവുത്തഗുണസമന്നാഗതം ഖീണാസവം ചിത്തകോപാഭാവതോ ഇതിഭവാഭവസമതിക്കമനതോ ച ഭയഹേതുവിഗമേന വിഗതഭയം. വിവേകസുഖേന അഗ്ഗഫലസുഖേന ച **സുഖിം,** വിഗതഭയത്താ ഏവ **അസോകം. ദേവാ നാനുഭവന്തി ദസ്സനായാ**തി അധിഗതമഗ്ഗേ ഠപേത്വാ സബ്ബേപി ഉപപത്തിദേവാ വായമന്താപി ചിത്തചാരദസ്സനവസേന ദസ്സനായ ദട്ഠും നാനുഭവന്തി ന അഭിസമ്ഭുണന്തി ന സക്കോന്തി, പഗേവ മനുസ്സാ. സേക്ഖാപി ഹി പുഥുജ്ജനാ വിയ അരഹതോ ചിത്തപ്പവത്തിം ന ജാനന്തി. **തസ്സ ദസ്സനം ദേവാനമ്പി ദുല്ലഭ**ന്തി ഏത്ഥാപി ചിത്തചാരദസ്സനവസേന തസ്സ ദസ്സനം ദേവാനമ്പി ദുല്ലഭം അലബ്ഭനീയം, ദേവേഹിപി തം ദസ്സനം ന സക്കാ പാപുണിതുന്തി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അഭാവത്ഥോ ഹേത്ഥ **ദു**-സദ്ദോ "ദുപ്പഞ്ഞോ"തിആദീസു വിയ.

൩൩. **ഭത്താഭിഹാരോ**തി അഭിഹരിതബ്ബഭത്തം. തസ്സ പന പമാണം ദസ്സേതും **"പഞ്ച ച ഥാലിപാകസതാനീ"**തി വുത്തം. തത്ഥ ഏകോ ഥാലിപാകോ ദസന്നം പുരിസാനം ഭത്തം ഗണ്ഹാതി. **ലാഭസക്കാരസിലോകേനാ**തി ഏത്ഥ **ലാഭോ** നാമ ചതുപച്ചയലാഭോ. **സക്കാരോ**തി തേസംയേവ സുകതാനം സുസങ്ഖതാനം ലാഭോ. **സിലോകോ**തി വണ്ണഘോസോ. **മനോമയം കായ**ന്തി ഝാനമനേന നിബ്ബത്തം ബ്രഹ്മകായം. **ഉപപന്നോ**തി ഉപഗതോ. **അത്തഭാവപ്പടിലാഭോ**തി സരീരപടിലാഭോ. **ദ്വേ വാ തീണി വാ മാഗധകാനി ഗാമഖേത്താനീ**തി ഏത്ഥ **മാഗധകം ഗാമഖേത്തം** അത്ഥി ഖുദ്ദകം, അത്ഥി മജ്ഝിമം, അത്ഥി മഹന്തം. **ഖുദ്ദകം ഗാമഖേത്തം** ഇതോ ചത്താലീസ ഉസഭാനി, ഏത്തോ ചത്താലീസ ഉസഭാനീതി ഗാവുതം ഹോതി. **മജ്ഝിമം** ഇതോ ഗാവുതം, ഏത്തോ ഗാവുതന്തി അഡ്ഢയോജനം ഹോതി. **മഹന്തം** ഇതോ

ദിയഡ്ഢഗാവുതം, ഏത്തോ ദിയഡ്ഢഗാവുതന്തി തിഗാവുതം ഹോതി. തേസു ഖുദ്ദകേന ഗാമഖേത്തേന തീണി, ഖുദ്ദകേന ച മജ്ഝിമേന ച ദ്വേ ഗാമഖേത്താനി തസ്സ അത്തഭാവോ. തിഗാവുതഞ്ഹിസ്സ സരീരം. **പരിഹരിസ്സാമീ**തി പടിജഗ്ഗിസ്സാമി ഗോപയിസ്സാമി. **രക്ഖസ്സേത**ന്തി രക്ഖസ്സു ഏതം.

പഞ്ചസത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൩൩൪. സത്ഥാരോതി ഗണസത്ഥാരോ. **നാസ്സസ്സാ**തി ന ഏതസ്സ ഭവേയ്യ. **ത**ന്തി തം സത്ഥാരം. **തേനാ**തി അമനാപേന. **സമുദാചരേയ്യാമാ**തി കഥേയ്യാമ. **സമ്മന്നതീ**തി അമ്ഹാകം സമ്മാനം കരോതി. തേനാഹ **"സമ്മാനേതീ"**തി, **സമ്മന്നതീ**തി വാ പരേഹി സമ്മാനീയതീതി അത്ഥോ.

൩൩൭. നാസായ പിത്തം ഭിന്ദേയ്യുന്തി അച്ഛപിത്തം വാ മച്ഛപിത്തം വാ നാസാപുടേ പക്ഖിപേയ്യും. **പരാഭവായാ**തി അവഡ്ഢിയാ വിനാസായ. **അസ്സതരീ**തി വളവായ കുച്ഛിസ്മിം ഗദ്രഭസ്സജാതാ, തം അസ്സേന സദ്ധിം സമ്പയോജേന്തി, സാ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹിത്വാ കാലേ സമ്പത്തേ വിജായിതും ന സക്കോതി, പാദേഹി ഭൂമിം പഹരന്തീ തിട്ഠതി, അഥസ്സാ ചത്താരോ പാദേ ചതൂസു ഖാണുകേസു ബന്ധിത്വാ കുച്ഛിം ഫാലേത്വാ പോതകം നീഹരന്തി, സാ തത്ഥേവ മരതി. തേന വുത്തം **"അത്തവധായ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതീ"**തി.

൩൩൯. പോത്ഥനികന്തി ഛുരികം, യം ഖരന്തിപി വുച്ചതി.

നാളാഗിരിപേസനകഥാവണ്ണനാ

൩൪൨. മാ കുഞ്ജര നാഗമാസദോതി ഭോ, കുഞ്ജര, ബുദ്ധനാഗം വധകചിത്തേന മാ ഉപഗച്ഛ. **ദുക്ഖ**ന്തി ദുക്ഖകാരണത്താ ദുക്ഖം. കഥം തം ദുക്ഖന്തി ആഹ **"ന ഹി നാഗഹതസ്സാ"**തിആദി. നാഗഹതസ്സ സുഗതിപടിക്ഖേപേന ബുദ്ധനാഗസ്സ ഘാതോ ദുഗ്ഗതിദുക്ഖകാരണന്തി ദസ്സേതി. **ഇതോ**തി ഇതോ ജാതിതോ. **യതോ**തി യസ്മാ. **ഇതോ പരം യതോ**തി ഇതോ പരം ഗച്ഛന്തസ്സാതി വാ അത്ഥോ. **മദോ**തി മാനമദോ. **പമാദോ**തി പമത്തഭാവോ. **പടികുടിതോ**തി സങ്കുടിതോ. **അലക്ഖികോ**തി അഹിരികോ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ നാമ.

പഞ്ചവത്ഥുയാചനകഥാവണ്ണനാ

൩൪൩. തികഭോജനന്തി തീഹി ഭുഞ്ജിതബ്ബഭോജനം, തിണ്ണം ഏകതോ പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജിതും പഞ്ഞപേസ്സാമീതി അത്ഥോ. **കോകാലികോ**തിആദീനി ചതുന്നം ദേവദത്തപക്ഖിയാനം ഗണപാമോക്ഖാനം നാമാനി. **ആയുകപ്പ**ന്തി ഏകം മഹാകപ്പം അസീതിഭാഗം കത്വാ തതോ ഏകഭാഗമത്തം കാലം അന്തരകപ്പസഞ്ഞിതം കാലം.

ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ഏതദവോചാതി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൪൮) ദേവദത്തോ സബ്ബം സങ്ഘഭേദസ്സ പുബ്ബഭാഗം നിപ്ഫാദേത്വാ "ഏകംസേനേവ അജ്ജ ആവേണികം ഉപോസഥം സങ്ഘകമ്മഞ്ച കരിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ ഏതം **"അജ്ജതഗ്ഗേ"**തിആദിവചനം അവോച. തത്ഥ **അഞ്ഞത്രേവ ഭഗവതാ**തി വിനാ ഏവ ഭഗവന്തം, തം സത്ഥാരം അകത്വാതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞത്ര ഭിക്ഖുസങ്ഘാ**

ഉപോസഥം കരിസ്സാമി സങ്ഘകമ്മാനി ചാതി ഭഗവതോ ഓവാദകാരകം ഭിക്ഖുസങ്ഘം വിനാ മം അനുവത്തന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ആവേണികം ഉപോസഥം സങ്ഘകമ്മാനി ച കരിസ്സാമി. **അജ്ജതഗ്ഗേ, ഭന്തേ, ദേവദത്തോ സങ്ഘം ഭിന്ദിസ്സതീ**തി ഭേദകാരകാനം സബ്ബേസം ദേവദത്തേന സജ്ജിതത്താ "ഏകംസേനേവ ദേവദത്തോ അജ്ജ സങ്ഘം ഭിന്ദിസ്സതീ"തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ. **ഭിന്ദിസ്സതീ**തി ദ്വിധാ കരിസ്സതി.

ഏതമത്ഥം വിദിത്വാതി ഏതം അവീചിമഹാനിരയുപ്പത്തിസംവത്തനിയം കപ്പട്ഠിയം അതേകിച്ഛം ദേവദത്തേന നിബ്ബത്തിയമാനം സങ്ഘഭേദകമ്മം സബ്ബാകാരതോ വിദിത്വാ. **ഇമം ഉദാന**ന്തി കുസലാകുസലേസു യഥാക്കമം സപ്പുരിസാസപ്പുരിസാനം സുകരാ പടിപത്തി, ന പന നേസം അകുസലകുസലേസൂതി ഇദമത്ഥവിഭാവനം ഉദാനം ഉദാനേസി.

തത്ഥ **സുകരം സാധുനാ സാധൂ**തി അത്തനോ പരേസഞ്ച ഹിതം സാധേതീതി **സാധു,** സമ്മാപടിപന്നോ. തേന സാധുനാ സാരിപുത്താദിനാ സാവകേന പച്ചേകസമ്ബുദ്ധേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന അഞ്ഞേന വാ ലോകിയസാധുനാ സാധു സുന്ദരം ഭദ്ദകം അത്തനോ പരേസഞ്ച ഹിതസുഖാവഹം സുകരം സുഖേന കാതും സക്കാ. **സാധു പാപേന ദുക്കര**ന്തി തദേവ പന വുത്തലക്ഖണം സാധു പാപേന ദേവദത്താദിനാ പാപപുഗ്ഗലേന ദുക്കരം കാതും ന സക്കാ, ന സോ തം കാതും സക്കോതീതി അത്ഥോ. **പാപം പാപേന സുകര**ന്തി പാപം അസുന്ദരം അത്തനോ പരേസഞ്ച അനത്ഥാവഹം പാപേന യഥാവുത്തപാപപുഗ്ഗലേന സുകരം സുഖേന കാതും സക്കുണേയ്യം. **പാപമരിയേഹി ദുക്കര**ന്തി അരിയേഹി പന ബുദ്ധാദീഹി തം പാപം ദുക്കരം ദുരഭിസമ്ഭവം. സേതുഘാതോയേവ ഹി തേസം തത്ഥാതി ദീപേതി.

സങ്ഘഭേദകഥാവണ്ണനാ

൩൪൫. അഥ ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ആദേസനാപാടിഹാരിയാനുസാസനിയാതിആദീസു പരസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ കഥനം **ആദേസനാപാടിഹാരിയം,** സാവകാനഞ്ച ബുദ്ധാനഞ്ച സതതം ധമ്മദേസനം **അനുസാസനീപാടിഹാരിയം,** ഇദ്ധിവിധം **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം**. തത്ഥ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയേന സദ്ധിം അനുസാസനീപാടിഹാരിയം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ ആചിണ്ണം, ആദേസനാപാടിഹാരിയേന സദ്ധിം അനുസാസനീപാടിഹാരിയം ധമ്മസേനാപതിസ്സ. തേന വുത്തം "ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ആദേസനാപാടിഹാരിയാനുസാസനിയാ ഭിക്ഖൂ ധമ്മിയാ കഥായ ഓവദീ"തിആദി. തദാ ഹി ദ്വീസു അഗ്ഗസാവകേസു ധമ്മസേനാപതി തേസം ഭിക്ഖൂനം ചിത്തചാരം ഞത്വാ ധമ്മം ദേസേസി, മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ വികുബ്ബനം ദസ്സേത്വാ ധമ്മം ദേസേസി, പാളിയഞ്ചേത്ഥ ദ്വിന്നമ്പി ഥേരാനം ദേസനായ ധമ്മചക്ഖുപടിലാഭോവ ദസ്സിതോ. ദീഘഭാണകാ പന ഏവം വദന്തി "ഭഗവതാ പേസിതേസു ദ്വീസു അഗ്ഗസാവകേസു ധമ്മസേനാപതി തേസം ചിത്തചാരം ഞത്വാ ധമ്മം ദേസേസി, ഥേരസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ പഞ്ചസതാപി ഭിക്ഖൂ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു. അഥ നേസം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ വികുബ്ബനം ദസ്സേത്വാ ധമ്മം ദേസേസി, തം സുത്വാ സബ്ബേ അരഹത്തഫലേ പതിട്ഠഹിംസൂ"തി. **ദേവദത്തം ഉട്ഠാപേസീ**തി ജണ്ണുകേന ഹദയമജ്ഝേ പഹരിത്വാ ഉട്ഠാപേസി.

൩൪൬. സരസീതി സരോ. **സുവിക്ഖാലിത**ന്തി സുട്ഠു വിക്ഖാലിതം, സുവിസോധിതം കത്വാതി അത്ഥോ. **സംഖാദിത്വാ**തി സുട്ഠു ഖാദിത്വാ. **മഹിം വികുബ്ബതോ**തി മഹിം ദന്തേഹി വിലിഖന്തസ്സ. നദീസു ഭിസം ഘസാനസ്സാതി യോജേതബ്ബം. **നദീ**തി ചേത്ഥ മഹാസരോ അധിപ്പേതോ. **ജഗ്ഗതോ**തി ഹത്ഥിയൂഥം പാലേന്തസ്സ. **ഭിങ്കോവാ**തി ഹത്ഥിപോതകോ വിയ. **മമാനുകുബ്ബ**ന്തി മം അനുകരോന്തോ.

൩൪൭. ദൂതേയ്യന്തി ദൂതകമ്മം. **ഗന്തുമരഹതീ**തി ദൂതേയ്യസങ്ഖാതം സാസനം ഹരിതും ധാരേത്വാ ഹരിതും അരഹതി. **സോതാ**തി യം അസ്സ സാസനം ദേന്തി, തസ്സ സോതാ. **സാവേതാ**തി തം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ "ഇദം നാമ തുമ്ഹേഹി വുത്ത"ന്തി പടിസാവേതാ. **ഉഗ്ഗഹേതാ**തി സുഉഗ്ഗഹിതം കത്വാ ഉഗ്ഗഹേതാ. **ധാരേതാ**തി സുധാരിതം കത്വാ ധാരേതാ. **വിഞ്ഞാതാ**തി അത്തനാ തസ്സ അത്ഥം ജാനിതാ. **വിഞ്ഞാപേതാ**തി പരം വിജാനാപേതാ. **സഹിതാസഹിതസ്സാ**തി "ഇദം സഹിതം, ഇദം അസഹിത"ന്തി ഏവം സഹിതാസഹിതസ്സ **കുസലോ** ഉപഗതാനുപഗതേസു ഛേകോ സാസനം ആരോചേന്തോ സഹിതാസഹിതം സല്ലക്ഖേത്വാ ആരോചേതി. **ന ബ്യഥതീ**തി ന വേധതി ന ഛമ്ഭതി. **ഉഗ്ഗവാദിനി**ന്തി ഫരുസവചനേന സമന്നാഗതം. **പുച്ഛിതോ**തി പടിഞ്ഞത്ഥായ പുച്ഛിതോ.

൩൪൮. അട്ഠഹി, ഭിക്ഖവേ, അസദ്ധമ്മേഹീതിആദീസു **അസദ്ധമ്മേഹീ**തി (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൮൯) അസതം ധമ്മേഹി, അസന്തേഹി വാ അസോഭനേഹി വാ ധമ്മേഹി. **അഭിഭൂതോ**തി അജ്ഝോത്ഥടോ. **പരിയാദിന്നചിത്തോ**തി ഖേപിതചിത്തോ ലാഭാദിഹേതുകേന ഇച്ഛാചാരേന മാനമദാദിനാ ച ഖയം പാപിതകുസലചിത്തോ. അഥ വാ **പരിയാദിന്നചിത്തോ**തി പരിതോ ആദിന്നചിത്തോ, വുത്തപ്പകാരേന അകുസലകോട്ഠാസേന യഥാ കുസലചിത്തസ്സ ഉപ്പത്തിവാരോ ന ഹോതി, ഏവം സമന്തതോ ഗഹിതചിത്തസന്താനോതി അത്ഥോ. അപായേ നിബ്ബത്തനാരഹതായ **ആപായികോ**. തത്ഥപി അവീചിസങ്ഖാതേ മഹാനിരയേ ഉപ്പജ്ജതീതി **നേരയികോ**. ഏകം അന്തരകപ്പം പരിപുണ്ണമേവ കത്വാ തത്ഥ തിട്ഠതീതി **കപ്പട്ഠോ. അതേകിച്ഛോ**തി ബുദ്ധേഹിപി അനിവത്തനീയത്താ അവീചിനിബ്ബത്തിയാ തികിച്ഛാഭാവതോ അതേകിച്ഛോ, അതികിച്ഛനീയോതി അത്ഥോ. **ലാഭേനാ**തി ലാഭേന ഹേതുഭൂതേന. അഥ വാ ലാഭഹേതുകേന മാനാദിനാ. ലാഭഞ്ഹി നിസ്സായ ഇധേകച്ചേ പുഗ്ഗലാ പാപിച്ഛാ ഇച്ഛാപകതാ ഇച്ഛാചാരേ ഠത്വാ "ലാഭം നിബ്ബത്തേസ്സാമാ"തി അനേകവിഹിതം അനേസനം അപ്പതിരൂപം ആപജ്ജിത്വാ ഇതോ ചുതാ അപായേസു നിബ്ബത്തന്തി. അപരേ യഥാലാഭം ലഭിത്വാ തംനിമിത്തം മാനാതിമാനമദമച്ഛരിയാദിവസേന പമാദം ആപജ്ജിത്വാ ഇതോ ചുതാ അപായേസു നിബ്ബത്തന്തി, അയഞ്ച താദിസോ. തേന വുത്തം "ലാഭേന, ഭിക്ഖവേ, അഭിഭൂതോ പരിയാദിന്നചിത്തോ ദേവദത്തോ ആപായികോ"തിആദി. **അസക്കാരേനാ**തി ഹീളേത്വാ പരിഭവിത്വാ പരേഹി അത്തനി പവത്തിതേന അസക്കാരേന, അസക്കാരഹേതുകേന വാ മാനാദിനാ. അസന്തഗുണസമ്ഭാവനാധിപ്പായേന പവത്താ പാപാ ഇച്ഛാ ഏതസ്സാതി പാപിച്ഛോ, തസ്സ ഭാവോ **പാപിച്ഛതാ,** തായ. "അഹം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമി, ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമീ"തി ഹി തസ്സ ഇച്ഛാ ഉപ്പന്നാ. കോകാലികാദയോ പാപാ ലാമകാ മിത്താ ഏതസ്സാതി പാപമിത്തോ, തസ്സ ഭാവോ **പാപമിത്തതാ,** തായ.

൩൮൯. അഭിഭുയ്യാതി അഭിഭവിത്വാ മദ്ദിത്വാ.

൩൯൦. തീഹി, ഭിക്ഖവേ, അസദ്ധമ്മേഹീതിആദി വുത്തനയമേവ. **ഓരമത്തകേന വിസേസാധിഗമേന അന്തരാ വോസാനം ആപാദീ**തി എത്ഥ പന അയമത്ഥോ. **ഓരമത്തകേനാ**തി അപ്പമത്തകേന ഝാനാഭിഞ്ഞാമത്തേന. **വിസേസാധിഗമേനാ**തി ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാധിഗമേന. **അന്തരാ**തി വേമജ്ഝേ. **വോസാനം ആപാദീ**തി അകതകിച്ചോവ സമാനോ "കതകിച്ചോമ്ഹീ"തി മഞ്ഞമാനോ സമണധമ്മതോ വിഗമം ആപജ്ജി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഝാനാഭിഞ്ഞാഹി ഉത്തരികരണീയേ അധിഗന്തബ്ബേ മഗ്ഗഫലേ അനധിഗതേ സതിയേവ തം അനധിഗന്ത്വാ സമണധമ്മതോ വിഗമം ആപജ്ജീതി. ഇതി ഭഗവാ ഇമിനാ സുത്തേന വിസേസതോ പുഥുജ്ജനഭാവേ ആദീനവം പകാസേതി "ഭാരിയോ പുഥുജ്ജനഭാവോ, യത്ര ഹി നാമ ഝാനാഭിഞ്ഞാപരിയോസാനാ സമ്പത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാപി അനേകാനത്ഥാവഹം നാനാവിധദുക്ഖഹേതുഅസന്തഗുണസമ്ഭാവനം അസപ്പുരിസസംസഗ്ഗം ആലസിയാനുയോഗഞ്ച അവിജഹന്തോ അവീചിസംവത്തനികം കപ്പട്ഠിയം അതേകിച്ഛം കിബ്ബിസം പസവതീ"തി.

ഗാഥാസു **മാ**തി പടിസേധേ നിപാതോ. **ജാതൂ**തി ഏകംസേന. **കോചീ**തി സബ്ബസങ്ഗാഹകവചനം. **ലോകസ്മി**ന്തി സത്തലോകേ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഇമസ്മിം സത്തലോകേ കോചി പുഗ്ഗലോ ഏകംസേന പാപിച്ഛോ മാ ഹോതൂതി. **തദമിനാപി ജാനാഥ, പാപിച്ഛാനം യഥാ ഗതീ**തി പാപിച്ഛാനം പുഗ്ഗലാനം യഥാഗതി യാദിസീ നിബ്ബത്തി യാദിസോ അഭിസമ്പരായോതി ഇമിനാപി കാരണേന ജാനാഥാതി ദേവദത്തം നിദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ.

പണ്ഡിതോതി സമഞ്ഞാതോതി പരിയത്തിബാഹുസച്ചേന പണ്ഡിതോതി ഞാതോ. **ഭാവിതത്തോതി സമ്മതോ**തി ഝാനാഭിഞ്ഞാഹി ഭാവിതചിത്തോതി സമ്ഭാവിതോ. തഥാ ഹി സോ "മഹിദ്ധികോ ഗോധിപുത്തോ, മഹാനുഭാവോ ഗോധിപുത്തോ"തി ധമ്മസേനാപതിനാപി പസംസിതോ അഹോസി. **ജലംവ യസസാ അട്ഠാ, ദേവദത്തോതി വിസ്സുതോ**തി അത്തനോ കിത്തിയാ പരിവാരേന ച ജലന്തോ വിയ ഓഭാസന്തോ വിയ ഠിതോ ദേവദത്തോതി ഏവം വിസ്സുതോ പാകടോ അഹോസി. "മേ സുത"ന്തിപി പാഠോ, മയാ സുതം സുതമത്തം, കതിപാഹേനേവ അതഥാഭൂതത്താ തസ്സ തം പണ്ഡിച്ചാദിസവനമത്തമേവാതി അത്ഥോ.

സോ പമാദം അനുചിണ്ണോ, ആസജ്ജ നം തഥാഗതന്തി സോ ഏവംഭൂതോ ദേവദത്തോ "ബുദ്ധോപി സാകിയപുത്തോ, അഹമ്പി സാകിയപുത്തോ, ബുദ്ധോപി സമണോ, അഹമ്പി സമണോ, ബുദ്ധോപി ഇദ്ധിമാ, അഹമ്പി ഇദ്ധിമാ, ബുദ്ധോപി ദിബ്ബചക്ഖുകോ, ദിബ്ബസോതചേതോപരിയഞാണലാഭീ, ബുദ്ധോപി അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേ ധമ്മേ ജാനാതി, അഹമ്പി തേ ജാനാമീ"തി അത്തനോ പമാണം അജാനിത്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം അത്തനാ സമസമട്ഠപനേന പമാദം ആപജ്ജന്തോ "ഇദാനാഹം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമി, ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമീ"തി അഭിമാരപയോജനാദിനാ തഥാഗതം ആസജ്ജ ആസാദേത്വാ വിഹേഠേത്വാ. "പമാദമനുജിണ്ണോ"തിപി പഠന്തി. തസ്സത്ഥോ - പമാദം വുത്തനയേന പമജ്ജന്തോ പമാദം നിസ്സായ ഭഗവതാ സദ്ധിം യുഗഗ്ഗാഹചിത്തുപ്പാദേന സഹേവ ഝാനാഭിഞ്ഞാഹി അനുജിണ്ണോ പരിഹീനോതി. **അവീചിനിരയം പത്തോ, ചതുദ്വാരം ഭയാനക**ന്തി ജാലാനം തത്ഥ

ഉപ്പന്നസത്താനം വാ നിരന്തരതായ "അവീചീ"തി ലദ്ധനാമം ചതൂസു പസ്സേസു ചതുമഹാദ്വാരയോഗേന ചതുദ്വാരം അതിഭയാനകം മഹാനിരയം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണവസേന പത്തോ. തഥാ ഹി വുത്തം -

"ചതുക്കണ്ണോ ചതുദ്വാരോ, വിഭത്തോ ഭാഗസോ മിതോ;
അയോപാകാരപരിയന്തോ, അയസാ പടികുജ്ജിതോ.

"തസ്സ അയോമയാ ഭൂമി, ജലിതാ തേജസാ യുതാ;
സമന്താ യോജനസതം, ഫരിത്വാ തിട്ഠതി സബ്ബദാ"തി. (മ॰ നി॰ ൩.൨൫൦, ൨൬൭; അ॰ നി॰ ൩.൩൬);

അദുട്ഠസ്സാതി അദുട്ഠചിത്തസ്സ. **ദുബ്ഭേ**തി ദുസ്സേയ്യ. **തമേവ പാപം ഫുസതീ**തി തമേവ അദുട്ഠദുബ്ഭിം പാപപുഗ്ഗലം പാപം നിഹീനം പാപഫലം ഫുസതി പാപുണാതി അഭിഭവതി. **ഭേസ്മാ**തി വിപുലഭാവേന ഗമ്ഭീരഭാവേന ച ഭിംസാപനോ, ഭിംസാപേന്തോ വിയ വിപുലഗമ്ഭീരോതി അത്ഥോ. **വാദേനാ**തി ദോസേന. **ഉപഹിംസതീ**തി ബാധതി ആസാദേതി. **വാദോ തമ്ഹി ന രൂഹതീ**തി തസ്മിം തഥാഗതേ പരേന ആരോപിയമാനോ ദോസോ ന രുഹതി ന തിട്ഠതി, വിസകുമ്ഭോ വിയ സമുദ്ദസ്സ ന തസ്സ വികാരം ജനേതീതി അത്ഥോ.

ഏവം ഛഹി ഗാഥാഹി പാപിച്ഛതാദിസമന്നാഗതസ്സ നിരയൂപഗഭാവദസ്സനേന ദുക്ഖതോ അപരിമുത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തപ്പടിപക്ഖധമ്മസമന്നാഗതസ്സ ദുക്ഖക്ഖയം ദസ്സേന്തോ **"താദിസം മിത്ത"**ന്തി ഓസാനഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യസ്സ** സമ്മാ പടിപന്നസ്സ **മഗ്ഗാനുഗോ** പടിപത്തിമഗ്ഗം അനുഗതോ സമ്മാ പടിപന്നോ അപ്പിച്ഛതാദിഗുണസമന്നാഗമേന സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ **ഖയം** പരിയോസാനം പാപുണേയ്യ, താദിസം ബുദ്ധം ബുദ്ധസാവകം വാ **പണ്ഡിതോ** സപ്പഞ്ഞോ അത്തനോ **മിത്തം കുബ്ബേഥ** തേന മേത്തിം കരേയ്യ, **തഞ്ച സേവേഥ** തമേവ പയിരുപാസേയ്യാതി.

കിം പനേതം സുത്തം ദേവദത്തസ്സ നിരയൂപപത്തിതോ പുബ്ബേ ഭാസിതം, ഉദാഹു പച്ഛാതി? **ഇതിവുത്തകട്ഠകഥായം** (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൮൯) താവ -

"ദേവദത്തേ ഹി അവീചിമഹാനിരയം പവിട്ഠേ ദേവദത്തപക്ഖികാ അഞ്ഞതിത്ഥിയാ 'സമണേന ഗോതമേന അഭിസപിതോ ദേവദത്തോ പഥവിം പവിട്ഠോ'തി അബ്ഭാചിക്ഖിംസു. തം സുത്വാ സാസനേ അനഭിപ്പസന്നാ മനുസ്സാ 'സിയാ നു ഖോ ഏതദേവം, യഥാ ഇമേ ഭണന്തീ'തി ആസങ്കം ഉപ്പാദേസും. തം പവത്തിം ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ആരോചേസും. അഥ ഖോ ഭഗവാ 'ന, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതാ കസ്സചി അഭിസപം ദേന്തി, തസ്മാ ന ദേവദത്തോ മയാ അഭിസപിതോ, അത്തനോ കമ്മേനേവ നിരയം പവിട്ഠോ'തി വത്വാ തേസം മിച്ഛാഗാഹം പടിസേധേന്തോ ഇമായ അട്ഠുപ്പത്തിയാ ഇദം സുത്തം അഭാസീ"തി -

വുത്തം, തസ്മാ തേസം മതേന തസ്സ നിരയൂപപത്തിതോ പച്ഛാപി ഭഗവാ ഇദം സുത്തമഭാസീതി വേദിതബ്ബം. ഇധ പന തസ്സ നിരയൂപപത്തിതോ പഠമമേവ ഉപ്പന്നേ വത്ഥുമ്ഹി ഭാസിതം പാളിആരുള്ഹന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവ "അവീചിനിരയം പത്തോ"തി ഇദം പന ആസംസായം അതീതവചനന്തി വുത്തം, **ആസംസാ**തി ചേത്ഥ അവസ്സമ്ഭാവിനീ അത്ഥസിദ്ധി അധിപ്പേതാ.

അവസ്സമ്ഭാവിനിഞ്ഹി അത്ഥസിദ്ധിമപേക്ഖിത്വാ അനാഗതമ്പി ഭൂതം വിയ വോഹരന്തി, തഞ്ച സദ്ദലക്ഖണാനുസാരേന വേദിതബ്ബം.

സങ്ഘഭേദകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപാലിപഞ്ഹകഥാവണ്ണനാ

൩൯൯. ഉപാലിപഞ്ഹേ യം വത്തബ്ബം, തം അട്ഠകഥായം ദസ്സിതമേവ. തത്ഥ **അനുനയന്തോ**തി അനുജാനാപേന്തോ, ഭേദസ്സ അനുരൂപം വാ ബോധേന്തോ, യഥാ ഭേദോ ഹോതി, ഏവം ഭിന്ദിതബ്ബേ ഭിക്ഖൂ വിഞ്ഞാപേന്തോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ന തുമ്ഹാക"**ന്തിആദി.

൪൦൦. അട്ഠാരസഭേദകരവത്ഥുമ്ഹി ദസ അകുസലകമ്മപഥാ സംകിലിട്ഠധമ്മതായ വോദാനധമ്മപഅപക്ഖത്താ "അധമ്മോ"തി ദസ്സിതാ, തഥാ ഉപാദാനാദയോ, ബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം ഏകന്താനവജ്ജഭാവതോ നത്ഥി അധമ്മഭാവോ, ഭഗവതാ പന ദേസിതാകാരേന ഹാപേത്വാ വഡ്ഢേത്വാ വാ കഥനം യഥാധമ്മം അകഥനന്തി കത്വാ അധമ്മഭാവോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തയോ സതിപട്ഠാനാ"**തിആദി. **നിയ്യാനിക**ന്തി സപാടിഹീരം അപ്പടിഹതം ഹുത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. **തഥേവാ**തി ഇമിനാ "ഏവം അമ്ഹാക"ന്തിആദിനാ വുത്തമത്ഥം ആകഡ്ഢതി. **കാതബ്ബം കമ്മം ധമ്മോ നാമാ**തി യഥാധമ്മം കരണതോ **ധമ്മോ** നാമ, ഇതരം വുത്തവിപരിയായതോ **അധമ്മോ** നാമ.

രാഗവിനയോ…പേ॰… അയം വിനയോ നാമാതി രാഗാദീനം വിനയനതോ സംവരണതോ പജഹനതോ പടിസങ്ഖാനതോ ച **വിനയോ** നാമ, വുത്തവിപരിയായേന ഇതരോ **അവിനയോ**. വത്ഥുസമ്പത്തിആദിവസേന സബ്ബേസം വിനയകമ്മാനം അകുപ്പതാതി ആഹ **"വത്ഥുസമ്പത്തി…പേ॰… അയം വിനയോ നാമാ"**തി. തപ്പടിപക്ഖതോ **അവിനയോ** വേദിതബ്ബോ. തേനാഹ **"വത്ഥുവിപത്തീ"**തിആദി. യാസം ആപന്നസ്സ പബ്ബജ്ജാ സാവസേസാ, താ ആപത്തിയോ **സാവസേസാ**.

൪൦൨. **ആപായികോ**തിആദിഗാഥാസു (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൧൮) സങ്ഘസ്സ ഭേദസങ്ഖാതേ വഗ്ഗേ രതോതി **വഗ്ഗരതോ**. അധമ്മികതായ അധമ്മേ ഭേദകരവത്ഥുമ്ഹി സങ്ഘഭേദസങ്ഖാതേ ഏവ ച അധമ്മേ ഠിതോതി **അധമ്മട്ഠോ. യോഗക്ഖേമാ പധംസതീ**തി ഹിതതോ പരിഹായതി, ചതൂഹിപി യോഗേഹി അനുപദ്ദുതത്താ **യോഗക്ഖേമം** നാമ അരഹത്തം നിബ്ബാനഞ്ച, തതോ പനസ്സ ധംസനേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞതോ സങ്ഘതട്ഠേന **സങ്ഘം,** തതോ ഏവ ഏകകമ്മാദിവിധാനയോഗേന **സമഗ്ഗം** സഹിതം **ഭിന്ദിത്വാ** പുബ്ബേ വുത്തലക്ഖണേന സങ്ഘഭേദേന ഭിന്ദിത്വാ. **കപ്പ**ന്തി അന്തരകപ്പസങ്ഖാതം ആയുകപ്പം. **നിരയമ്ഹീ**തി അവീചിമഹാനിരയമ്ഹി.

സുഖാ സങ്ഘസ്സ സാമഗ്ഗീതി (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൧൯) സുഖസ്സ പച്ചയഭാവതോ സാമഗ്ഗീ "സുഖാ"തി വുത്താ യഥാ "സുഖോ ബുദ്ധാനമുപ്പാദോ"തി (ധ॰ പ॰ ൧൯൪). **സമഗ്ഗാനഞ്ചനുഗ്ഗഹോ**തി സമഗ്ഗാനം സാമഗ്ഗിഅനുമോദനേന അനുഗ്ഗണ്ഹനം സാമഗ്ഗിഅനുരൂപം വാ, യഥാ തേ സാമഗ്ഗിം ന വിജഹന്തി, തഥാ ഗഹണം ഠപനം അനുബലപ്പദാനന്തി അത്ഥോ. **സമഗ്ഗം കത്വാനാ**തി ഭിന്നം

സങ്ഘം സങ്ഘരാജിപ്പത്തം വാ സമഗ്ഗം സഹിതം കത്വാ. **കപ്പന്തി** ആയുകപ്പമേവ. **സഗ്ഗമ്ഹി മോദതീ**തി കാമാവചരദേവലോകേ അഞ്ഞേ ദേവേ ദസഹി ഠാനേഹി അഭിഭവിത്വാ ദിബ്ബസുഖം അനുഭവന്തോ ഇച്ഛിതനിബ്ബത്തിയാ ച മോദതി പമോദതി ലളതി കീളതി.

൩൫൨. സിയാ നു ഖോ, ഭന്തേ, സങ്ഘഭേദകോതിആദി പാളിഅനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം. ''പഞ്ചഹി, ഉപാലി, ആകാരേഹി സങ്ഘോ ഭിജ്ജതി കമ്മേന ഉദ്ദേസേന വോഹരന്തോ അനുസ്സാവനേന സലാകഗ്ഗാഹേനാ''തി ഏവം **പരിവാരേ** (പരി॰ ൪൫൮) ആഗതമ്പി സങ്ഘഭേദലക്ഖണം ഇധ വുത്തേന കിം നാനാകരണന്തി ദസ്സേതും **''പരിവാരേ പനാ''**തിആദിമാഹ. ഏത്ഥ ച സീമട്ഠകസങ്ഘേ അസന്നിപതിതേ വിസും പരിസം ഗഹേത്വാ കതവോഹാരാനുസ്സാവനസലാകഗ്ഗാഹസ്സ കമ്മം വാ കരോന്തസ്സ ഉദ്ദേസം വാ ഉദ്ദിസന്തസ്സ ഭേദോ ച ഹോതി ആനന്തരിയകമ്മഞ്ച. സമഗ്ഗസഞ്ഞായ പന ''വട്ടതീ''തി സഞ്ഞായ വാ കരോന്തസ്സ ഭേദോവ ഹോതി, ന ആനന്തരിയകമ്മം. തതോ ഊനപരിസായ കരോന്തസ്സ നേവ സങ്ഘഭേദോ ന ആനന്തരിയം. സബ്ബന്തിമേന ഹി പരിച്ഛേദേന നവന്നം ജനാനം യോ സങ്ഘം ഭിന്ദതി, തസ്സ ആനന്തരിയകമ്മം ഹോതി, അനുവത്തകാനം അധമ്മവാദീനം മഹാസാവജ്ജം കമ്മം, ധമ്മവാദിനോ അനവജ്ജാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഉപാലിപഞ്ഹകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സങ്ഘഭേദകക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. വത്തക്ഖന്ധകം

ആഗന്തുകവത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൫൭-൩൫൯. വത്തക്ഖന്ധകേ **ഉപരിപിട്ഠിതോ**തി പിട്ഠിസങ്ഘാടസ്സ ഉപരിഭാഗതോ, ദ്വാരബാഹസ്സ ഉപരിപദേസതോതി അത്ഥോ. **വിസ്സജ്ജേതബ്ബ**ന്തി സുക്ഖാപനത്ഥം ആതപേ വിസ്സജ്ജിതബ്ബം. **അഭിവാദാപേതബ്ബോ**തി തസ്സ വസ്സേ പുച്ഛിതേ യദി ദഹരോ ഹോതി, സയമേവ വന്ദിസ്സതി, തദാ ഇമിനാവ വന്ദാപിതോ നാമ ഹോതി. **നില്ലോകേതബ്ബോ**തി ഓലോകേതബ്ബോ. **യഥാഭാഗ**ന്തി പുബ്ബേ പഞ്ഞത്തം പദേസഭാഗം അനതിക്കമിത്വാ. **സന്താനക**ന്തി ഉണ്ണനാഭിസുത്തം. **ഉല്ലോകാ**തി ഗേഹസ്സ ഉപരിഭാഗതോ പട്ഠായ, പഠമം ഉപരിഭാഗോ സമ്മജ്ജിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

ആവാസികവത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൬൦. **മഹാആവാസേ**തി മഹാവിഹാരസദിസേ മഹാആവാസേ.

അനുമോദനവത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൬൨. **പഞ്ചമേ നിസിന്നേ**തി അനുമോദനത്ഥായ നിസിന്നേ. **ഉപനിസിന്നകഥാ** നാമ ബഹൂസു സന്നിപതിതേസു പരികഥാകഥനം.

ഭത്തഗ്ഗവത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൬൪. **മനുസ്സാനം പരിവിസനട്ഠാന**ന്തി യത്ഥ മനുസ്സാ സപുത്തദാരാ ആവസിത്വാ ദേന്തി. **ഹത്ഥധോവനഉദകം സന്ധായാ**തി ഭുത്താവിസ്സ ഭോജനാവസാനേ ഹത്ഥധോവനഉദകം സന്ധായ. തേനേവാഹ **''അന്തരാ പിപാസിതേന പന…പേ॰… ഹത്ഥാ ന ധോവിതബ്ബാ''**തി. പോത്ഥകേസു പന ''പാനീയം പിവിത്വാ ഹത്ഥാ ന ധോവിതബ്ബാ''തി ലിഖന്തി, ''ഹത്ഥാ ധോവിതബ്ബാ''തി പാഠേന ഭവിതബ്ബന്തി അമ്ഹാകം ഖന്തി. അഞ്ഞഥാ ''ന താവ ഉദകന്തി ഇദം ഹത്ഥധോവനഉദകം സന്ധായ വുത്ത''ന്തി വത്വാ ''അന്തരാ പിപാസിതേന പനാ''തിആദിനാ വുത്തവിസേസോ ന ഉപലബ്ഭതി. അഥ മതം **''ന താവ ഥേരേന ഉദകം പടിഗ്ഗഹേതബ്ബ**ന്തി ഇദം കിം പാനീയപടിഗ്ഗഹണം സന്ധായ വുത്തം, ഉദാഹു ഹത്ഥധോവനഉദകഗ്ഗഹണം സന്ധായാതി ആസങ്കാനിവത്തനത്ഥം 'ഇദം ഹത്ഥധോവനഉദകം സന്ധായ വുത്ത'ന്തിആദി കഥിത''ന്തി, തഞ്ച ന, തഥ ആസങ്കായ ഏവ അസമ്ഭവതോ. ന ഹി ഭഗവാ ''യാവ അഞ്ഞേ ന ഭുത്താവിനോ ഹോന്തി, താവ പാനീയം ന പാതബ്ബ''ന്തി വക്ഖതീതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. യദി ചേതം പാനീയപടിഗ്ഗഹണം സന്ധായ വുത്തം, ''ന താവ ഥേരേന ഉദകം പടിഗ്ഗഹേതബ്ബ''ന്തി ഉദകസദ്ദപ്പയോഗോ ച ന കത്തബ്ബോ സിയാ, അട്ഠകഥായഞ്ച ''ഇദം ഹത്ഥധോവനഉദകം സന്ധായ വുത്ത''ന്തി വത്വാ തേന നിവത്തിതബ്ബമത്ഥം ദസ്സേന്തേന ''അന്തരാ പിപാസിതേന പന ഗലേ വിലഗ്ഗാമിസേന വാ പാനീയം പിവിതബ്ബ''ന്തി ഏത്തകമേവ വത്തബ്ബം, ''പാനീയം പിവിത്വാ ഹത്ഥാ ന ധോവിതബ്ബാ''തി ഏവം പന ന വത്തബ്ബന്തി. **ധുരേ നിസിന്നാ ഹോന്തീ**തി ദ്വാരസമീപേ നിസിന്നാ ഹോന്തി.

പിണ്ഡചാരികവത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൬൬. പരാമസതീതി ഗണ്ഹാതി. **ഠപേതി വാ**തി ''തിട്ഠഥ, ഭന്തേ''തി വദന്തീ ഠപേതി നാമ.

ആരഞ്ഞികവത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൬൭. കേനജ്ജ, ഭന്തേ, യുത്തന്തി കേന നക്ഖത്തേന അജ്ജ ചന്ദോ യുത്തോതി ഏവം വദന്തേന നക്ഖത്തം പുച്ഛിതം ഹോതി.

സേനാസനവത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൬൯-൩൭൦. അങ്ഗണേതി അബ്ഭോകാസേ. **ന വുഡ്ഢം അനാപുച്ഛാ**തി ഏത്ഥ തസ്സ ഓവരകേ തദുപചാരേ ച ആപുച്ഛിതബ്ബന്തി വദന്തി. **ഭോജനസാലാദീസുപി ഏവമേവ പടിപജ്ജിതബ്ബ**ന്തി ഭോജനസാലാദീസുപി ഉദ്ദേസദാനാദി ആപുച്ഛിത്വാവ കാതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

വച്ചകുടിവത്തകഥാവണ്ണനാ

൩൭൩-൩൭൪. ഇദം അതിവിവടന്തി ഇദം ഠാനം ഗുമ്ബാദീഹി അപ്പടിച്ഛന്നത്താ അതിവിയ പകാസനം. **നിബദ്ധഗമനത്ഥായാ**തി അത്തനോ നിബദ്ധഗമനത്ഥായ. **പുഗ്ഗലികട്ഠാനം വാ**തി അത്തനോ വിഹാരം സന്ധായ വുത്തം. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇമസ്മിം വത്തക്ഖന്ധകേ ആഗതാനി ആഗന്തുകാവാസികഗമിയാനുമോദനഭത്തഗ്ഗപിണ്ഡചാരികാരഞ്ഞിക സേനാസന ജന്താഘര വച്ചകുടി ഉപജ്ഝാചരിയ സദ്ധിവിഹാരിക അന്തേവാസികവത്താനി **ചുദ്ദസ മഹാവത്താനി** നാമ, ഇതോ അഞ്ഞാനി പന കദാചി തജ്ജനീയകമ്മകതാദികാലേയേവ ചരിതബ്ബാനി **അസീതി ഖന്ധകവത്താനീ**തി വേദിതബ്ബാനി. **ഗണ്ഠിപദേസു** പന ''ഇമാനിയേവ ചുദ്ദസ മഹാവത്താനി അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന ഗഹിയമാനാനി അസീതി ഖന്ധകവത്താആനീ''തി വുത്തം, തം ന ഗഹേതബ്ബം.

വത്തക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പാതിമോക്ഖട്ഠപനക്ഖന്ധകം

പാതിമോക്ഖുദ്ദേസയാചനകഥാവണ്ണനാ

൩൮൩. പാതിമോക്ഖട്ഠപനക്ഖന്ധകേ **തദഹൂ**തി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൪൫) തസ്മിം അഹനി തസ്മിം ദിവസേ. **ഉപോസഥേ**തി ഏത്ഥ ഉപവസന്തി ഏത്ഥാതി **ഉപോസഥോ, ഉപവസന്തീ**തി സീലേന വാ അനസനേന വാ ഉപേതാ ഹുത്വാ വസന്തീതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി **ഉപോസഥ**-സദ്ദോ ''അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ഉപോസഥം ഉപവസാമീ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൭൧; ൫൦.൪൩) സീലേ ആഗതോ. ''ഉപോസഥോ വാ പവാരണാ വാ''തിആദീസു (മഹാവ॰ ൧൫൫) പാതിമോക്ഖുദ്ദേസാദിവിനയകമ്മേ. ''ഗോപാലകൂപോസഥോ നിഗണ്ഠൂപോസഥോ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൭൧) ഉപവാസേ. ''ഉപോസഥോ നാമ നാഗരാജാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൩; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൬) പഞ്ഞത്തിയം. ''അജ്ജുപോസഥോ പന്നരസോ''തിആദീസു (മഹാവ॰ ൧൬൮) ദിവസേ. ഇധാപി ദിവസേയേവ ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ **തദഹുപോസഥേ**തി തസ്മിം ഉപോസഥദിവസഭൂതേ അഹനീതി അത്ഥോ. **നിസിന്നോ ഹോതീ**തി മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഓവാദപാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസിതും ഉപാസികായ രതനപാസാദേ നിസിന്നോ ഹോതി. നിസജ്ജ പന ഭിക്ഖൂനം ചിത്താനി ഓലോകേന്തോ ഏകം ദുസ്സീലപുഗ്ഗലം ദിസ്വാ ''സചാഹം ഇമസ്മിം പുഗ്ഗലേ ഇധ നിസിന്നേയേവ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസിസ്സാമി, സത്തധാവസ്സ മുദ്ധാ ഫലിസ്സതീ''തി തസ്മിം അനുകമ്പായ തുണ്ഹീയേവ അഹോസി.

അഭിക്കന്താതി അതിക്കന്താ പരിക്ഖീണാ. **ഉദ്ധസ്തേ അരുണേ**തി ഉഗ്ഗതേ അരുണസീസേ. **നന്ദിമുഖിയാ**തി തുട്ഠിമുഖിയാ. **ഉദ്ധസ്തം അരുണ**ന്തി അരുണുഗ്ഗമനം പത്വാപി ''ഉദ്ദിസതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം പാതിമോക്ഖ''ന്തി ഥേരോ ഭഗവന്തം പാതിമോക്ഖുദ്ദേസം യാചി തസ്മിം കാലേ ''ന, ഭിക്ഖവേ, അനുപോസഥേ ഉപോസഥോ കാതബ്ബോ''തി (മഹാവ॰ ൧൮൩) സിക്ഖാപദസ്സ അപഞ്ഞത്തത്താ. **അപരിസുദ്ധാ, ആനന്ദ, പരിസാ**തി തിക്ഖത്തും ഥേരേന പാതിമോക്ഖുദ്ദേസസ്സ യാചിതത്താ അനുദ്ദേസസ്സ കാരണം കഥേന്തോ ''അസുകപുഗ്ഗലോ അപരിസുദ്ധോ''തി അവത്വാ ''അപരിസുദ്ധാ, ആനന്ദ, പരിസാ''തി ആഹ . കസ്മാ പന ഭഗവാ തിയാമരത്തിം തഥാ വീതിനാമേസി? തതോ പട്ഠായ ഓവാദപാതിമോക്ഖം അനുദ്ദിസിതുകാമോ തസ്സ വത്ഥും പാകടം കാതും.

അദ്ദസാതി കഥം അദ്ദസ. അത്തനോ ചേതോപരിയഞാണേന തസ്സം പരിസതി ഭിക്ഖൂനം ചിത്താനി പരിജാനന്തോ തസ്സ പുരിസസ്സ ദുസ്സീല്യചിത്തം പസ്സി. യസ്മാ പന ചിത്തേ ദിട്ഠേ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ ദിട്ഠോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ **''അദ്ദസാ ഖോ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തം പുഗ്ഗലം ദുസ്സീല''**ന്തി വുത്തം. യഥേവ ഹി അനാഗതേ സത്തസു ദിവസേസു പവത്തം പരേസം ചിത്തം ചേതോപരിയഞാണലാഭീ പജാനാതി, ഏവം അതീതേപീതി. **ദുസ്സീല**ന്തി നിസ്സീലം, സീലവിരഹിതന്തി അത്ഥോ. **പാപധമ്മ**ന്തി ദുസ്സീലത്താ ഏവ ഹീനജ്ഝാസയതായ ലാമകസഭാവം. **അസുചി**ന്തി അപരിസുദ്ധേഹി കായകമ്മാദീഹി സമന്നാഗതത്താ ന സുചിം. **സങ്കസ്സരസമാചാര**ന്തി കിഞ്ചിദേവ അസാരുപ്പം ദിസ്വാ ''ഇദം ഇമിനാ കതം ഭവിസ്സതീ''തി ഏവം പരേസം ആസങ്കനീയതായ സങ്കായ സരിതബ്ബസമാചാരം. അഥ വാ കേനചിദേവ കരണീയേന മന്തയന്തേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ ''കച്ചി നു ഖോ ഇമേ മയാ കതകമ്മം ജാനിത്വാ മന്തേന്തീ''തി അത്തനോയേവ സങ്കായ സരിതബ്ബസമാചാരം. ലജ്ജിതബ്ബതായ പടിച്ഛാദേതബ്ബസ്സ കരണതോ പടിച്ഛന്നം കമ്മന്തം ഏതസ്സാതി **പടിച്ഛന്നകമ്മന്തം**. കുച്ഛിതസമണവേസധാരിതായ ന സമണന്തി **അസ്സമണം**. സലാകഗ്ഗഹണാദീസു ''കിത്തകാ സമണാ''തി ഗണനായ ''അഹമ്പി സമണോമ്ഹീ''തി മിച്ഛാപടിഞ്ഞായ **സമണപടിഞ്ഞം**. അസേട്ഠചാരിതായ **അബ്രഹ്മചാരിം**. അഞ്ഞേ ബ്രഹ്മചാരിനോ സുനിവത്ഥേ സുപാരുതേ കുസുമ്ഭകപടധരേ ഗാമനിഗമാദീസു പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ജീവികം കപ്പേന്തേ ദിസ്വാ അബ്രഹ്മചാരീ സമാനോ സയമ്പി താദിസേന ആകാരേന പടിപജ്ജന്തോ ഉപോസഥാദീസു ച സന്ദിസ്സന്തോ ''അഹമ്പി ബ്രഹ്മചാരീ''തി പടിഞ്ഞം ദേന്തോ വിയ ഹോതീതി **ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞം**. പൂതിനാ കമ്മേന സീലവിപത്തിയാ അന്തോ അനുപവിട്ഠത്താ **അന്തോപൂതിം**. ഛഹി ദ്വാരേഹി രാഗാദികിലേസാവസ്സവേന തിന്തത്താ **അവസ്സുതം**. സഞ്ജാതരാഗാദികചവരത്താ സീലവന്തേഹി ഛഡ്ഡേതബ്ബത്താ ച **കസമ്ബുജാതം. മജ്ഝേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിസിന്ന**ന്തി സങ്ഘപരിയാപന്നോ വിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അന്തോ നിസിന്നം.

ദിട്ഠോസീതി ''അയം ന പകതത്തോ''തി ഭഗവതാ ദിട്ഠോ അസി. യസ്മാ ച ഏവം ദിട്ഠോ, തസ്മാ നത്ഥി തേ തവ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഏകകമ്മാദിസംവാസോ. യസ്മാ പന സോ സംവാസോ തവ നത്ഥി, തസ്മാ ഉട്ഠേഹി ആവുസോതി ഏവമേത്ഥ പദയോജനാ വേദിതബ്ബാ.

തതിയമ്പി ഖോ സോ പുഗ്ഗലോ തുണ്ഹീ അഹോസീതി അനേകവാരം വത്വാപി "ഥേരോ സയമേവ നിബ്ബിന്നോ ഓരമിസ്സതി, ഇദാനി ഇമേസം പടിപത്തിം ജാനിസ്സാമീ"തി വാ അധിപ്പായേന തുണ്ഹീ അഹോസി. **ബാഹായം ഗഹേത്വാ**തി "ഭഗവതാ മയാ ച യാഥാവതോ ദിട്ഠോ, യാവതതിയം 'ഉട്ഠേഹീ'തി ച വുത്തോ ന ഉട്ഠാതി, ഇദാനിസ്സ നിക്കഡ്ഢനകാലോ , മാ സങ്ഘസ്സ ഉപോസഥന്തരായോ അഹോസീ"തി ബാഹായം അഗ്ഗഹേസി. **ബഹി ദ്വാരകോട്ഠകാ നിക്ഖാമേത്വാ**തി ദ്വാരകോട്ഠകാ ദ്വാരസാലതോ നിക്ഖാമേത്വാ, **ബഹീ**തി പന നിക്ഖാമിതട്ഠാനദസ്സനം. അഥ വാ **ബഹിദ്വാരകോട്ഠകാ**തി ബഹിദ്വാരകോട്ഠകതോപി നിക്ഖാമേത്വാ, ന അന്തോദ്വാരകോട്ഠകതോ ഏവ. ഉഭയഥാപി വിഹാരതോ ബഹികത്വാതി അത്ഥോ. **സൂചിഘടികം ദത്വാ**തി അഗ്ഗളസൂചിഞ്ച ഉപരിഘടികഞ്ച ആദഹിത്വാ, സുട്ഠു കവാടം ഥകേത്വാതി അത്ഥോ. **യാവ ബാഹാഗഹണാപി നാമാ**തി "അപരിസുദ്ധാ, ആനന്ദ, പരിസാ"തി വചനം സുത്വാ ഏവ ഹി തേന പക്കമിതബ്ബം സിയാ, ഏവം അപക്കമിത്വാ യാവ ബാഹാഗഹണാപി നാമ സോ മോഘപുരിസോ ആഗമിസ്സതി, അച്ഛരിയമിദന്തി ദസ്സേതി. ഇദഞ്ച ഗരഹണച്ഛരിയമേവാതി വേദിതബ്ബം.

മഹാസമുദ്ദേ അട്ഠച്ഛരിയകഥാവണ്ണനാ

ന.വ്യർ. **അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, മഹാസമുദ്ദേ**തി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൪൫) കോ അനുസന്ധി? യ്വായം അപരിസുദ്ധായ പരിസായ പാതിമോക്ഖസ്സ അനുദ്ദേസോ, സോ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോതി തം അപരേഹി സത്തഹി അച്ഛരിയഅബ്ഭുതധമ്മേഹി സദ്ധിം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതുകാമോ പഠമം താവ തേസം ഉപമാഭാവേന മഹാസമുദ്ദേ അച്ഛരിയഅബ്ഭുതധമ്മേ ദസ്സേന്തോ സത്ഥാ **"അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, മഹാസമുദ്ദേ"**തിആദിമാഹ. **അസുരാ**തി ദേവാ വിയ ന സുരന്തി ന ഈസന്തി ന വിരോചന്തീതി അസുരാ. സുരാ നാമ ദേവാ, തേസം പടിപക്ഖാതി വാ **അസുരാ,** വേപചിത്തിപഹാരാദാദയോ. തേസം ഭവനം സിനേരുസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗേ, തേ തത്ഥ പവിസന്താ നിക്ഖമന്താ സിനേരുപാദേ മണ്ഡപാദീനി നിമ്മിനിത്വാ കീളന്താവ അഭിരമന്തി. സാ തത്ഥ തേസം അഭിരതി ഇമേ ഗുണേ ദിസ്വാതി ആഹ **"യേ ദിസ്വാ ദിസ്വാ അസുരാ മഹാസമുദ്ദേ അഭിരമന്തീ"**തി. തത്ഥ **അഭിരമന്തീ**തി രതിം വിന്ദന്തി, അനുക്കണ്ഠമാനാ വസന്തീതി അത്ഥോ.

അനുപുബ്ബനിന്നോതിആദീനി സബ്ബാനി അനുപടിപാടിയാ നിന്നഭാവസ്സേവ വേവചനാനി. **ന ആയതകേനേവ പപാതോ**തി നച്ഛിന്നതടമഹാസോബ്ഭോ വിയ ആദിതോ ഏവ പപാതോ. സോ ഹി തീരദേസതോ പട്ഠായ ഏകങ്ഗുലദ്വങ്ഗുലവിദത്ഥിരതനയട്ഠിഉസഭഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതഅഡ്ഢയോജനയോജനാദിവസേന ഗമ്ഭീരോ ഹുത്വാ ഗച്ഛന്തോ ഗച്ഛന്തോ സിനേരുപാദമൂലേ ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സഗമ്ഭീരോ ഹുത്വാ ഠിതോതി ദസ്സേതി.

ഠിതധമ്മോതി ഠിതസഭാവോ അവട്ഠിതസഭാവോ. **കുണപേനാ**തി യേന കേനചി ഹത്ഥിഅസ്സാദികളേവരേന. **വാഹേതീ**തി ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ വിയ വീചിപ്പഹാരേനേവ ഥലേ ഖിപതി. **ഗങ്ഗാ യമുനാ**തി അനോതത്തദഹസ്സ ദക്ഖിണമുഖതോ നിക്ഖന്തനദീ പഞ്ചധാരാ ഹുത്വാ പവത്തട്ഠാനേ ഗങ്ഗാതിആദിനാ പഞ്ചധാ സങ്ഖം ഗതാ. തത്ഥ **നദീ നിന്നഗാ**തിആദികം ഗോത്തം, **ഗങ്ഗാ യമുനാ**തിആദികം നാമം. **സവന്തിയോ**തി യാ കാചി സവമാനാ സന്ദമാനാ ഗച്ഛന്തിയോ മഹാനദിയോ വാ കുന്നദിയോ വാ. **അപ്പേന്തീ**തി അല്ലീയന്തി ഓസരന്തി. **ധാരാ**തി വുട്ഠിധാരാ. **പൂരത്ത**ന്തി പുണ്ണഭാവോ. മഹാസമുദ്ദസ്സ ഹി അയം ധമ്മതാ - "ഇമസ്മിം കാലേ ദേവോ മന്ദോ ജാതോ, ജാലക്ഖിപാദീനി ആദായ മച്ഛകച്ഛപേ ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി വാ "ഇമസ്മിം കാലേ അതിമഹന്താ വുട്ഠി, ലഭിസ്സാമ നു ഖോ പിട്ഠിപസാരണട്ഠാന"ന്തി വാ ന സക്കാ വത്തും. പഠമകപ്പികകാലതോ പട്ഠായ ഹി തീരം ഭസ്സിത്വാ സിനേരുമേഖലം ആഹച്ച ഉദകം ഠിതം, തതോ ഏകങ്ഗുലമത്തമ്പി ഉദകം നേവ ഹേട്ഠാ ഓതരതി, ന ഉദ്ധം ഉത്തരതി. **ഏകരസോ**തി അസമ്ഭിന്നരസോ.

മുത്താതി ഖുദ്ദകമഹന്തവട്ടദീഘാദിഭേദാ അനേകവിധമുത്താ. **മണീ**തി രത്തനീലാദിഭേദോ അനേകവിധോ മണി. **വേളുരിയോ**തി വംസവണ്ണസിരീസപുപ്ഫവണ്ണാദിസണ്ഠാനതോ അനേകവിധോ. **സങ്ഖോ**തി ദക്ഖിണാവട്ടകതുമ്ബകുച്ഛിധമനസങ്ഖാദിഭേദോ അനേകവിധോ. **സിലാ**തി സേതകാളമുഗ്ഗവണ്ണാദിഭേദാ അനേകവിധാ. **പവാളമ്പി** ഖുദ്ദകമഹന്തരത്തഘനരത്താദിഭേദം അനേകവിധം. **ലോഹിതകോ** പദുമരാഗാദിഭേദോ അനേകവിധോ. **മസാരഗല്ലം** കബരമണി. ചിത്തഫലികന്തിപി വദന്തി. **മഹതം ഭൂതാന**ന്തി മഹന്താനം സത്താനം. **തിമി തിമിങ്ഗലോ തിമിതിമിങ്ഗലോ**തി തിസ്സോ മച്ഛജാതിയോ. തിമിം

ഗിലനസമത്ഥോ **തിമിങ്ഗലോ,** തിമിഞ്ച തിമിങ്ഗലഞ്ച ഗിലനസമത്ഥോ തിമിതിമിങ്ഗലോതി വദന്തി. **നാഗാതി** ഊമിപിട്ഠിവാസിനോപി വിമാനട്ഠകനാഗാപി.

ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ അട്ഠച്ഛരിയകഥാവണ്ണനാ

൩൮. ഏവമേവ ഖോതി കിഞ്ചാപി സത്ഥാ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ സോളസപി ബാത്തിംസപി തതോ ഭിയ്യോപി അച്ഛരിയബ്ഭുതധമ്മേ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും സക്കോതി, ഉപമാഭാവേന പന ഗഹിതാനം അട്ഠന്നം അനുരൂപവസേന അട്ഠേവ തേ ഉപമേതബ്ബധമ്മേ വിഭജിത്വാ ദസ്സന്തോ **"ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ അട്ഠ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ"**തി ആഹ. തത്ഥ **അനുപുബ്ബസിക്ഖായ** തിസ്സോ സിക്ഖാ ഗഹിതാ, **അനുപുബ്ബകിരിയായ** തേരസ ധുതധമ്മാ, **അനുപുബ്ബപടിപദായ** സത്ത അനുപസ്സനാ അട്ഠാരസ മഹാവിപസ്സനാ അട്ഠതിംസ ആരമ്മണവിഭത്തിയോ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ച ഗഹിതാ. **ന ആയതകേനേവ അഞ്ഞാപടിവേധോതി** മണ്ഡൂകസ്സ ഉപ്പതിത്വാ ഗമനം വിയ ആദിതോവ സീലപൂരണാദീനി അകത്വാ അരഹത്തപടിവേധോ നാമ നത്ഥി, പടിപാടിയാ പന സീലസമാധിപഞ്ഞായോ പൂരേത്വാവ അരഹത്തപ്പത്തീതി അത്ഥോ.

മമ സാവകാതി സോതാപന്നാദികേ അരിയപുഗ്ഗലേ സന്ധായ വദതി. **ന സംവസതീതി** ഉപോസഥകമ്മാദിവസേന സംവാസം ന കരോതി. **ഉക്ഖിപതീതി** അപനേതി. **ആരകാവാതി** ദൂരേ ഏവ. **തഥാഗതപ്പവേദിതേതി** തഥാഗതേന ഭഗവതാ സാവകേസു ദേസിതേ അക്ഖാതേ പകാസിതേ. **ന തേന നിബ്ബാനധാതുയാ ഊനത്തം വാ പൂരത്തം വാതി** അസങ്ഖ്യേയ്യേപി മഹാകപ്പേ ബുദ്ധേസു അനുപ്പജ്ജന്തേസു ഏകസത്തോപി പരിനിബ്ബാതും ന സക്കോതി, തദാപി "തുച്ഛാ നിബ്ബാനധാതൂ"തി ന സക്കാ വത്തും, ബുദ്ധകാലേ പന ഏകേകസ്മിം സമാഗമേ അസങ്ഖ്യേയ്യാപി സത്താ അമതം ആരാധേന്തി, തദാപി ന സക്കാ വത്തും "പൂരാ നിബ്ബാനധാതൂ"തി. **വിമുത്തിരസോതി** കിലേസേഹി വിമുച്ചനരസോ. സബ്ബാ ഹി സാസനസമ്പത്തി യാവദേവ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തസ്സ വിമുത്തീതി അത്ഥോ.

രതനാനീതി രതിജനനട്ഠേന രതനാനി. സതിപട്ഠാനാദയോ ഹി ഭാവിയമാനാ പുബ്ബഭാഗേപി അനേകവിധം പീതിപാമോജ്ജം നിബ്ബത്തേന്തി, പഗേവ അപരഭാഗേ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
> ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനത"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൭൪);

ലോകിയരതനനിമിത്തം പന പീതിപാമോജ്ജം ന തസ്സ കലഭാഗമ്പി അഗ്ഘതി. അപിച -

> ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
> അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനന്തി പവുച്ചതി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩);

യദി ച ചിത്തീകതാദിഭാവേന രതനം നാമ ഹോതി, സതിപട്ഠാനാദീനഞ്ഞേവ ഭൂതോ രതനഭാവോ. ബോധിപക്ഖിയധമ്മാനഞ്ഹി സോ ആനുഭാവോ, യം സാവകാ സാവകപാരമീഞാണം, പച്ചേകസമ്ബുദ്ധാ പച്ചേകബോധിഞാണം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ സമ്മാസമ്ബോധിം അധിഗച്ഛന്തി ആസന്നകാരണത്താ. പരമ്പരകാരണഞ്ഹി ദാനാദിഉപനിസ്സയോതി ഏവം രതിജനനട്ഠേന ചിത്തീകതാദിഅത്ഥേന ച രതനഭാവോ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം സാതിസയോ. തേന വുത്തം **"തത്രിമാനി രതനാനി, സേയ്യഥിദം - ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"**തിആദി.

ആരമ്മണേ ഓക്കന്ദിത്വാ ഉപട്ഠാനട്ഠേന പട്ഠാനം, സതിയേവ പട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം**. ആരമ്മണസ്സ പന കായാദിവസേന ചതുബ്ബിധത്താ വുത്തം **"ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"**തി. തഥാ ഹി കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു സുഭസുഖനിച്ചഅത്തസഞ്ഞാനം പഹാനതോ അസുഭദുക്ഖാനിച്ചാനത്തഭാവഗ്ഗഹണതോ ച നേസം കായാനുപസ്സനാദിഭാവോ വിഭത്തോ.

സമ്മാ പദഹന്തി ഏതേന, സയം വാ സമ്മാ പദഹതി, പസത്ഥം സുന്ദരം വാ പദഹനന്തി **സമ്മപ്പധാനം,** പുഗ്ഗലസ്സ വാ സമ്മദേവ പധാനഭാവകരണതോ **സമ്മപ്പധാനം,** വീരിയസ്സേതം അധിവചനം. തമ്പി അനുപ്പന്നുപ്പന്നാനം അകുസലാനം അനുപ്പാദനപഹാനവസേന അനുപ്പന്നുപ്പന്നാനം കുസലാനം ഉപ്പാദനഠാപനവസേന ച ചതുകിച്ചസാധകത്താ വുത്തം **"ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ"**തി.

ഇജ്ഝതീതി **ഇദ്ധി,** സമിജ്ഝതി നിപ്ഫജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഇജ്ഝന്തി തായ വാ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി **ഇദ്ധി**. പഠമേന അത്ഥേന ഇദ്ധി ഏവ പാദോ **ഇദ്ധിപാദോ,** ഇദ്ധികോട്ഠാസോതി അത്ഥോ. ദുതിയേന അത്ഥേന ഇദ്ധിയാ പാദോ പതിട്ഠാ അധിഗമുപായോതി **ഇദ്ധിപാദോ**. തേന ഹി ഉപരൂപരിവിസേസസങ്ഖാതം ഇദ്ധിം പജ്ജന്തി പാപുണന്തി. സ്വായം ഇദ്ധിപാദോ യസ്മാ ഛന്ദാദികേ ചത്താരോ അധിപതിധമ്മേ ധുരേ ജേട്ഠകേ കത്വാ നിബ്ബത്തീയതി, തസ്മാ വുത്തം **"ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദോ"**തി.

പഞ്ചിന്ദ്രിയാനീതി സദ്ധാദീനി പഞ്ച ഇന്ദ്രിയാനി. തത്ഥ അസ്സദ്ധിയം അഭിഭവിത്വാ അധിമോക്ഖലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **സദ്ധാ ഇന്ദ്രിയം**. കോസജ്ജം അഭിഭവിത്വാ പഗ്ഗഹലക്ഖണേ, പമാദം അഭിഭവിത്വാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണേ, വിക്ഖേപം അഭിഭവിത്വാ അവിക്ഖേപലക്ഖണേ, അഞ്ഞാണം അഭിഭവിത്വാ ദസ്സനലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **പഞ്ഞാ ഇന്ദ്രിയം**.

താനിയേവ അസ്സദ്ധിയാദീഹി അനഭിഭവനീയതോ അകമ്പിയട്ഠേന സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഥിരഭാവേന ച **ബലാനി** വേദിതബ്ബാനി.

സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാതി ബോധിയാ, ബോധിസ്സ വാ അങ്ഗാതി **ബോജ്ഝങ്ഗാ**. യാ ഹി ഏസാ ധമ്മസാമഗ്ഗീ, യായ ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനായ ലീനുദ്ധച്ചപതിട്ഠാനായൂഹനകാമസുഖത്തകിലമഥാനുയോഗഉച്ഛേദസസ്സതാഭിനിവേസാദീനം അനേകേസം ഉപദ്ദവാനം പടിപക്ഖഭൂതായ സതിധമ്മവിചയവീരിയപീതിപസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസങ്ഖാതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ അരിയസാവകോ ബുജ്ഝതി കിലേസനിദ്ദായ ഉട്ഠഹതി, ചത്താരി വാ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി, നിബ്ബാനമേവ വാ സച്ഛികരോതീതി **"ബോധീ"**തി വുച്ചതി, തസ്സാ ധമ്മസാമഗ്ഗിസങ്ഖാതായ ബോധിയാ അങ്ഗാതി **ബോജ്ഝങ്ഗാ** ഝാനങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാദയോ വിയ. യോപേസ വുത്തപ്പകാരായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ അരിയസാവകോ **"ബോധീ"**തി വുച്ചതി, തസ്സ ബോധിസ്സ വാ അങ്ഗാതിപി **ബോജ്ഝങ്ഗാ** സേനങ്ഗരഥങ്ഗാദയോ വിയ. തേനാഹു പോരാണാ "ബുജ്ഝനകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അങ്ഗാതി ബോജ്ഝങ്ഗാ"തി (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൧൮൨; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൪൬൬; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൭), "ബോധായ സംവത്തന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൨.൧൭) നയേനപി ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠോ വേദിതബ്ബോ.

അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോതി തംതംമഗ്ഗവജ്ഝേഹി കിലേസേഹി ആരകത്താ അരിയഭാവകരത്താ അരിയഫലപടിലാഭകരത്താ ച **അരിയോ**. സമ്മാദിട്ഠിആദീനി അട്ഠങ്ഗാനി അസ്സ അത്ഥി, അട്ഠങ്ഗാനിയേവ വാ **അട്ഠങ്ഗികോ**. മാരേന്തോ കിലേസേ ഗച്ഛതി, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി വാ മഗ്ഗീയതി, സയം വാ നിബ്ബാനം മഗ്ഗതീതി **മഗ്ഗോ**തി ഏവമേതേസം സതിപട്ഠാനാദീനം അത്ഥവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

സോതാപന്നോതി മഗ്ഗസങ്ഖാതം സോതം ആപജ്ജിത്വാ പാപുണിത്വാ ഠിതോ, സോതാപത്തിഫലട്ഠോതി അത്ഥോ. **സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ**തി സോതാപത്തിഫലസ്സ അത്തപച്ചക്ഖകരണത്ഥായ പടിപജ്ജമാനോ പഠമമഗ്ഗട്ഠോ , യോ അട്ഠമകോതിപി വുച്ചതി. **സകദാഗാമീ**തി സകിദേവ ഇമം ലോകം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണവസേന ആഗമനസീലോ ദുതിയഫലട്ഠോ. **അനാഗാമീ**തി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണവസേന കാമലോകം അനാഗമനസീലോ തതിയഫലട്ഠോ. യോ പന സദ്ധാനുസാരീ ധമ്മാനുസാരീ ഏകബീജീതി ഏവമാദികോ അരിയപുഗ്ഗലവിഭാഗോ, സോ തേസംയേവ ഭേദോതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

ഏതമത്ഥം വിദിത്വാതി ഏതം അത്തനോ ധമ്മവിനയേ മതകുണപസദിസേന ദുസ്സീലപുഗ്ഗലേന സദ്ധിം സംവാസാസാഭാവസങ്ഖാതം അത്ഥം വിദിത്വാ. **ഇമം ഉദാനന്തി** ഇമം അസംവാസാരഹസംവാസാരഹഭാവാനം കാരണപരിദീപനം ഉദാനം ഉദാനേസി.

തത്ഥ **ഛന്നമതിവസ്സതീ**തി ആപത്തിം ആപജ്ജിത്വാ പടിച്ഛാദേന്തോ അഞ്ഞം നവം ആപത്തിം

ആപജ്ജതി, തതോ അപരന്തി ഏവം ആപത്തിവസ്സം കിലേസവസ്സം അതിവിയ വസ്സതി. **വിവടം നാതിവസ്സതീ**തി ആപത്തിം ആപന്നോ തം അപ്പടിച്ഛാദേത്വാ വിവരന്തോ സബ്രഹ്മചാരീനം പകാസേന്തോ യഥാധമ്മം യഥാവിനയം പടികരോന്തോ ദേസേന്തോ വുട്ഠഹന്തോ അഞ്ഞം നവം ആപത്തിം നാപജ്ജതി, തേനസ്സ തം വിവടം പുന ആപത്തിവസ്സം കിലേസവസ്സം ന വസ്സതി. യസ്മാ ച ഏതദേവ, തസ്മാ **ഛന്നം** ഛാദിതം ആപത്തിം വിവരേഥ. **ഏവം തം നാതിവസ്സതീ**തി ഏവം സന്തേ തം ആപത്തിം ആപജ്ജനപുഗ്ഗലാനം അത്തഭാവം അതിവിജ്ഝിത്വാ

കിലേസവസ്സനേന ന വസ്സതി ന തേമേതി, ഏവം സോ കിലേസേഹി അനവസ്സുതോ പരിസുദ്ധസീലോ സമാഹിതോ ഹുത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ സമ്മസന്തോ അനുക്കമേന നിബ്ബാനം പാപുണാതീതി അധിപ്പായോ.

ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ അട്ഠച്ഛരിയകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാതിമോക്ഖസവനാരഹകഥാവണ്ണനാ

൩൮൬. അഥ ഭഗവാ ചിന്തേസി "ഇദാനി ഭിക്ഖുസങ്ഘേ അബ്ബുദോ ജാതോ, അപരിസുദ്ധാ പുഗ്ഗലാ ഉപോസഥം ആഗച്ഛന്തി, ന ച തഥാഗതോ അപരിസുദ്ധായ പരിസായ ഉപോസഥം ഉദ്ദിസതി, അനുദ്ദിസന്തേ ച ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഉപോസഥോ പച്ഛിജ്ജതി, യന്നൂനാഹം ഇതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖൂനഞ്ഞേവ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസം അനുജാനേയ്യ"ന്തി, ഏവം പന ചിന്തേത്വാ ഭിക്ഖൂനഞ്ഞേവ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസം അനുജാനി . തേന വുത്തം **"അഥ ഖോ ഭഗവാ…പേ॰… പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസേയ്യാഥാ"**തി. തത്ഥ **നദാനാഹ**ന്തി ന ഇദാനി അഹം. ഉപോസഥം ന കരിസ്സാമി, പാതിമോക്ഖം ന ഉദ്ദിസിസ്സാമീതി പച്ചേകം **ന**-കാരേന സമ്ബന്ധോ. ദുവിധം പാതിമോക്ഖം ആണാപാതിമോക്ഖം ഓവാദപാതിമോക്ഖന്തി. തേസു "സുണാതു മേ ഭന്തേ"തിആദികം **ആണാപാതിമോക്ഖം,** തം സാവകാവ ഉദ്ദിസന്തി, ന ബുദ്ധാ, യം അന്വദ്ധമാസം ഉദ്ദിസീയതി. "ഖന്തീ പരമം…പേ॰… സബ്ബപാപസ്സ അകരണം…പേ॰… അനുപവാദോ അനുപഘാതോ…പേ॰… ഏതം ബുദ്ധാന സാസന"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦; ധ॰ പ॰ ൧൮൩-൧൮൫) ഇമാ പന തിസ്സോ ഗാഥാ **ഓവാദപാതിമോക്ഖം** നാമ, തം ബുദ്ധാവ ഉദ്ദിസന്തി, ന സാവകാ. ഛന്നമ്പി വസ്സാനം അച്ചയേന ഉദ്ദിസന്തി. ദീഘായുകബുദ്ധാനഞ്ഹി ധരമാനകാലേ അയമേവ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ, അപ്പായുകബുദ്ധാനം പന പഠമബോധിയംയേവ, തതോ പരം ഇതരോ, തഞ്ച ഖോ ഭിക്ഖൂ ഏവ ഉദ്ദിസന്തി, ന ബുദ്ധാ. തസ്മാ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ വീസതിവസ്സമത്തം ഇമം ഓവാദപാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസിത്വാ ഇമം അന്തരായം ദിസ്വാ തതോ പരം ന ഉദ്ദിസി.

അട്ഠാനന്തി അകാരണം. **അനവകാസോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. കാരണഞ്ഹി തിട്ഠതി ഏത്ഥ ഫലം തദായത്തവുത്തിതായാതി "ഠാന"ന്തി വുച്ചതി, ഏവം "അവകാസോ"തിപി വുച്ചതി. **യ**ന്തി കിരിയാപരാമസനം. **ന ച, ഭിക്ഖവേ, സാപത്തികേന പാതിമോക്ഖം സോതബ്ബ**ന്തിആദി പദത്ഥതോ സുവിഞ്ഞേയ്യം. വിനിച്ഛയതോ പനേത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം അട്ഠകഥായ വുത്തമേവ. തത്ഥ **പുരേ വാ പച്ഛാ വാ**തി ഞത്തിതോ പുബ്ബേ വാ പച്ഛാ വാ.

ധമ്മികാധമ്മികപാതിമോക്ഖട്ഠപനകഥാവണ്ണനാ

൩൮൭. കതഞ്ച അകതഞ്ച ഉഭയം ഗഹേത്വാതി യസ്സ ഏകന്തേന കതാപി അത്ഥി, അകതാപി അത്ഥി, തസ്സ തദുഭയം ഗഹേത്വാ.

ധമ്മികപാതിമോക്ഖട്ഠപനകഥാവണ്ണനാ

൩൮൯. പരിസാ വുട്ഠാതീതി യസ്മിം വത്ഥുസ്മിം പാതിമോക്ഖം ഠപിതം, തം വത്ഥും അവിനിച്ഛിനിത്വാ കേനചി അന്തരായേന വുട്ഠാതി.

൩൯൩. പച്ചാദിയതീതി പതി ആദിയതി, "അകതം കമ്മ"ന്തിആദിനാ പുന ആരഭതീതി അത്ഥോ.

അത്താദാനഅങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൩൯൮. പരം ചോദേതും അത്തനാ ആദാതബ്ബം ഗഹേതബ്ബം അധികരണം **അത്താദാനം.** തേനാഹ **"സാസനം സോധേതുകാമോ"**തിആദി. **വസ്സാരത്തോ**തി വസ്സകാലോ.

ചോദകേന പച്ചവേക്ഖിതബ്ബധമ്മകഥാവണ്ണനാ

൩൯൯. പടിമാസിതുന്തി പരാമസിതും. **പലിബോധേ ഛിന്ദിത്വാ…പേ॰… അധിഗതം മേത്തചിത്ത**ന്തി ഇമിനാ അപ്പനാപ്പത്തം മേത്താഭാവനം ദസ്സേതി. തേനേവാഹ **"വിക്ഖമ്ഭനവസേന വിഹതാഘാത"**ന്തി.

ചോദകേന ഉപട്ഠാപേതബ്ബധമ്മകഥാവണ്ണനാ

൪൦൦. **നോ ദോസന്തരോ**തി ഏത്ഥ ചിത്തപരിയായോ **അന്തര**-സദ്ദോതി ആഹ **“ന ദുട്ഠചിത്തോ ഹുത്വാ”**തി.

ചോദകചുദിതകപടിസംയുത്തകഥാവണ്ണനാ

൪൦൧. **കരുണ**ന്തി അപ്പനാപ്പത്തം കരുണജ്ഝാനം. **കരുണാപുബ്ബഭാഗ**ന്തി പരികമ്മുപചാരവസപ്പവത്തം കരുണം. **മേത്തഞ്ച മേത്താപുബ്ബഭാഗഞ്ചാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

പാതിമോക്ഖട്ഠപനക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഭിക്ഖുനിക്ഖന്ധകം

മഹാപജാപതിഗോതമീവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൪൦൨. ഭിക്ഖുനിക്ഖന്ധകേ **സക്കേസു വിഹരതീ**തി പഠമഗമനേന ഗന്ത്വാ വിഹരതി. **മഹാപജാപതി ഗോതമീ**തി ഏത്ഥ **ഗോതമീ**തി ഗോത്തം. നാമകരണദിവസേ പനസ്സാ ലദ്ധസക്കാരാ ബ്രാഹ്മണാ ലക്ഖണസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ''സചേ അയം ധീതരം ലഭിസ്സതി, ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ മഹേസീ ഭവിസ്സതി. സചേ പുത്തം ലഭിസ്സതി, ചക്കവത്തിരാജാ ഭവിസ്സതീതി ഉഭയഥാപി മഹതീയേവസ്സാ പജാ ഭവിസ്സതീ''തി ബ്യാകരിംസു, തസ്മാ പുത്തപജായ ചേവ ധീതുപജായ ച മഹന്തതായ ''മഹാപജാപതീ''തി നാമം അകംസു, ഇധ പന ഗോത്തേന സദ്ധിം സംസന്ദിത്വാ ''മഹാപജാപതി ഗോതമീ''തി വുത്തം. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി ഭഗവാ കപിലപുരം ഗന്ത്വാ പഠമമേവ നന്ദം പബ്ബാജേസി, സത്തമേ ദിവസേ രാഹുലകുമാരം. **ചുമ്ബടകകലഹേ** പന ഉഭയനഗരവാസികേസു യുദ്ധത്ഥായ നിക്ഖന്തേസു സത്ഥാ ഗന്ത്വാ തേ രാജാനോ സഞ്ഞാപേത്വാ **അത്തദണ്ഡസുത്തം** (സു॰ നി॰ ൯൪൧ ആദയോ) കഥേസി. രാജാനോ പസീദിത്വാ അഡ്ഢതേയ്യസതേ അഡ്ഢതേയ്യസതേ ദാരകേ അദംസു. താനി പഞ്ച കുമാരസതാനി സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിംസു. അഥ നേസം പജാപതിയോ സാസനം പേസേത്വാ അനഭിരതിം ഉപ്പാദയിംസു. സത്ഥാ തേസം അനഭിരതിയാ ഉപ്പന്നഭാവം ഞത്വാ തേ പഞ്ചസതേ ദഹരഭിക്ഖൂ കുണാലദഹം നേത്വാ അത്തനോ കുണാലകാലേ നിസിന്നപുബ്ബേ പാസാണതലേ നിസീദിത്വാ **കുണാലജാതക**കഥായ (ജാ॰ ൨.൨൧.കുണാലജാതക) തേസം അനഭിരതിം വിനോദേത്വാ സബ്ബേപി തേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേസി, പുന മഹാവനം ആനേത്വാ അരഹത്തഫലേ. തേസം ചിത്തജാനനത്ഥം പുനപി പജാപതിയോ സാസനം പഹിണിംസു. തേ ''അഭബ്ബാ മയം ഘരാവാസസ്സാ''തി പടിസാസനം പഹിണിംസു. താ ''ന ദാനി അമ്ഹാകം പരഘരം ഗന്തും യുത്തം, മഹാപജാപതിയാ സന്തികം ഗന്ത്വാ പബ്ബജ്ജം അനുജാനാപേത്വാ പബ്ബജിസ്സാമാ''തി പഞ്ചസതാപി മഹാപജാപതിം ഉപസങ്കമിത്വാ ''അയ്യേ, അമ്ഹാകം പബ്ബജ്ജം അനുജാനാപേഥാ''തി ആഹംസു. മഹാപജാപതി ച താ ഇത്ഥിയോ ഗഹേത്വാ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി, സേതച്ഛത്തസ്സ ഹേട്ഠാ രഞ്ഞോ പരിനിബ്ബുതകാലേ ഉപസങ്കമീതിപി വദന്തിയേവ. **പക്കാമീ**തി പുന കപിലപുരമേവ പാവിസി.

യഥാഭിരന്തം വിഹരിത്വാതി ബോധനേയ്യസത്താനം ഉപനിസ്സയം ഓലോകേന്തോ യഥാജ്ഝാസയേന വിഹരിത്വാ. **ചാരികം പക്കാമീ**തി മഹാജനസങ്ഗഹം കരോന്തോ ഉത്തമായ ബുദ്ധസിരിയാ അനോപമേന ബുദ്ധവിലാസേന അതുരിതചാരികം പക്കാമി. **സമ്ബഹുലാഹി സാകിയാനീഹി സദ്ധി**ന്തി അന്തോനിവേസനസ്മിംയേവ ദസബലം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജ്ജാവേസം ഗഹേത്വാ താപി പഞ്ചസതാ സാകിയാനിയോ പബ്ബജ്ജാവേസംയേവ ഗാഹാപേത്വാ സബ്ബാഹിപി താഹി സമ്ബഹുലാഹി സാകിയാനീഹി സദ്ധിം. **പക്കാമീ**തി ഗമനം അഭിനീഹരി. ഗമനാഭിനീഹരണകാലേ പനസ്സാ ''സുകുമാരാ രാജിത്ഥിയോ പദസാ ഗന്തും ന സക്ഖിസ്സന്തീ''തി സാകിയകോലിയരാജാനോ സുവണ്ണസിവികായോ ഉപട്ഠാപയിംസു, താ പന ''യാനേ ആരുയ്ഹ ഗച്ഛന്തീഹി സത്ഥരി അഗാരവോ കതോ ഹോതീ''തി ഏകപണ്ണാസയോജനികം മഗ്ഗം പദസാവ പടിപജ്ജിംസു. രാജാനോപി പുരതോ ച പച്ഛതോ ച ആരക്ഖം

സംവിദഹാപേത്വാ തണ്ഡുലസപ്പിതേലാദീനം സകടാനി പൂരേത്വാ ‘‘ഗതഗതട്ഠാനേ ആഹാരം പടിയാദേഥാ’’തി പുരിസേ പേസയിംസു. **സൂനേഹി പാദേഹീ**തി താസഞ്ഹി സുഖുമാലത്താ പാദേസു ഏകോ ഫോടോ ഉട്ഠേതി, ഏകോ ഭിജ്ജതി, ഉഭോ പാദാ കടകട്ഠിസമ്പരികിണ്ണാ വിയ ഹുത്വാ ഉദ്ധുമാതാ. തേന വുത്തം ‘‘സൂനേഹി പാദേഹീ’’തി. **ബഹിദ്വാരകോട്ഠകേ**തി ദ്വാരകോട്ഠകസ്സ ബഹി. കസ്മാ പനേവം ഠിതാതി? ഏവം കിരസ്സാ അഹോസി ‘‘അഹം തഥാഗതേന അനുഞ്ഞാതാ സയമേവ പബ്ബജ്ജാവേസം അഗ്ഗഹേസിം, ഏവം ഗഹിതഭാവോ ച പന മേ സകലജമ്ബുദീപേ പാകടോ ജാതോ, സചേ സത്ഥാ പബ്ബജ്ജം അനുജാനിസ്സതി, ഇച്ചേതം കുസലം. സചേ നാനുജാനിസ്സതി, മഹതീ ഗരഹാ ഭവിസ്സതീ’’തി വിഹാരം പവിസിതും അസക്കോന്തീ രോദമാനാ അട്ഠാസി. **കിം നു ത്വം ഗോതമീ**തി കിം നു രാജകുലാനം വിപത്തി ഉപ്പന്നാ, കേന നു ത്വം കാരണേന ഏവം വിവണ്ണഭാവം പത്താ സൂനേഹി പാദേഹി... പേ॰... ഠിതാതി.

അഞ്ഞേനപി പരിയായേനാതി അഞ്ഞേനപി കാരണേന. **ആപാദികാ**തി സംവഡ്ഢികാ, തുമ്ഹാകം ഹത്ഥപാദേസു ഹത്ഥപാദകിച്ചം അസാധേന്തേസു ഹത്ഥേ ച പാദേ ച വഡ്ഢേത്വാ പടിജഗ്ഗികാതി അത്ഥോ. **പോസികാ**തി ദിവസസ്സ ദ്വേ തയോ വാരേ നഹാപേത്വാ ഭോജേത്വാ പായേത്വാ തുമ്ഹേ പോസേസി. **ഥഞ്ഞം പായേസീ**തി നന്ദകുമാരോ കിര ബോധിസത്തതോ കതിപാഹേനേവ ദഹരതരോ. തസ്മിം ജാതേ മഹാപജാപതി അത്തനോ പുത്തം ധാതീനം ദത്വാ സയം ബോധിസത്തസ്സ ധാതികിച്ചം സാധയമാനാ അത്തനോ ഥഞ്ഞം പായേസി. തം സന്ധായ ഥേരോ ഏവമാഹ. **സാധു ഭന്തേ**തി ‘‘ബഹുകാരാ’’തിആദീഹി തസ്സാ ഗുണം കഥേത്വാ പുന പബ്ബജ്ജം യാചന്തോ ഏവമാഹ.

മഹാപജാപതിഗോതമീവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠഗരുധമ്മകഥാവണ്ണനാ

൪൦൩. സത്ഥാപി ‘‘ഇത്ഥിയോ നാമ പരിത്തസദ്ധാ, ഏകായാചിതമത്തേയേവ പബ്ബജ്ജായ അനുഞ്ഞാതായ ന മമ സാസനം ഗരും കത്വാ ഗണ്ഹിസ്സന്തീ’’തി തിക്ഖത്തും പടിക്ഖിപിത്വാ ഇദാനി ഗരും കത്വാ ഗാഹാപേതുകാമതായ **‘‘സചേ, ആനന്ദ, മഹാപജാപതി ഗോതമീ അട്ഠ ഗരുധമ്മേ പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, സാവസ്സാ ഹോതു ഉപസമ്പദാ’’**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സാവസ്സാ**തി സാ ഏവ അസ്സാ പബ്ബജ്ജാപി ഉപസമ്പദാപി ഹോതു.

തദഹുപസമ്പന്നസ്സാതി തം ദിവസമ്പി ഉപസമ്പന്നസ്സ. **അഭിവാദനം പച്ചുട്ഠാനം അഞ്ജലികമ്മം സാമീചികമ്മം കാതബ്ബ**ന്തി മാനാതിമാനം അകത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന അഭിവാദനം, ആസനാ ഉട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗമനവസേന പച്ചുട്ഠാനം, ദസനഖേ സമോധാനേത്വാ അഞ്ജലികമ്മം, ആസനപഞ്ഞാപനബീജനാദികം അനുച്ഛവികകമ്മസങ്ഖാതം സാമീചികമ്മഞ്ച കത്തബ്ബം. **അഭിക്ഖുകേ ആവാസേ**തി യത്ഥ വസന്തിയാ അനന്തരായേന ഓവാദത്ഥായ ഉപസങ്കമനാരഹേ ഠാനേ ഓവാദദായകോ ആചരിയോ നത്ഥി, അയം അഭിക്ഖുകോ ആവാസോ നാമ, ഏവരൂപേ ആവാസേ വസ്സം ന ഉപഗന്തബ്ബം. **അന്വദ്ധമാസ**ന്തി അനുപോസഥികം. **ഓവാദൂപസങ്കമന**ന്തി ഓവാദത്ഥായ ഉപസങ്കമനം. **ദിട്ഠേനാ**തി ചക്ഖുനാ ദിട്ഠേന. **സുതേനാ**തി

സോതേന സുതേന. **പരിസങ്കായാ**തി ദിട്ഠസുതവസേന പരിസങ്കിതേന. **ഗരുധമ്മ**ന്തി ഗരുകം സങ്ഘാദിസേസാപത്തിം. **പക്ഖമാനത്ത**ന്തി അനൂനാനി പന്നരസ ദിവസാനി മാനത്തം. **ഛസു ധമ്മേസൂ**തി വികാലഭോജനച്ഛട്ഠേസു സിക്ഖാപദേസു. **സിക്ഖിതസിക്ഖായാ**തി ഏകസിക്ഖമ്പി അഖണ്ഡം കത്വാ പൂരിതസിക്ഖായ.

ന അക്കോസിതബ്ബോ ന പരിഭാസിതബ്ബോതി ദസന്നം അക്കോസവത്ഥൂനം അഞ്ഞതരേന അക്കോസവത്ഥുനാ ന അക്കോസിതബ്ബോ, ഭയുപദംസനായ കായചി പരിഭാസായ ന പരിഭാസിതബ്ബോ. **ഓവടോ ഭിക്ഖുനീനം ഭിക്ഖൂസു വചനപഥോ**തി ഓവാദാനുസാസനിധമ്മകഥാസങ്ഖാതോ വചനപഥോ ഭിക്ഖുനീനം ഭിക്ഖൂസു ഓവടോ പിഹിതോ, ന ഭിക്ഖുനിയാ കോചി ഭിക്ഖു ഓവദിതബ്ബോ വാ അനുസാസിതബ്ബോ വാ, "ഭന്തേ പോരാണകത്ഥേരാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച വത്തം പൂരയിംസൂ"തി ഏവം പന പവേണിവസേന കഥേതും വട്ടതി. **അനോവടോ ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖുനീസൂ**തി ഭിക്ഖൂനം പന ഭിക്ഖുനീസു വചനപഥോ അനിവാരിതോ, യഥാരുചിയാ ഓവദന്തു അനുസാസന്തു ധമ്മകഥം കഥേന്തൂതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പനേസാ ഗരുധമ്മകഥാ മഹാവിഭങ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ഇമേ പന അട്ഠ ഗരുധമ്മേ സത്ഥു സന്തികേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഥേരേന അത്തനോ ആരോചിയമാനേ സുത്വാ മഹാപജാപതിയാ താവമഹന്തം ദോമനസ്സം ഖണേന പടിപ്പസ്സമ്ഭി. അനോതത്തദഹതോ ആഹടേന സീതുദകസ്സ ഘടസതേന മത്ഥകേ പരിസിത്താ വിയ വിഗതപരിളാഹാ അത്തമനാ ഹുത്വാ ഗരുധമ്മപടിഗ്ഗഹണേന ഉപ്പന്നപീതിപാമോജ്ജം ആവി കരോന്തീ **"സേയ്യഥാപി, ഭന്തേ"**തിആദികം ഉദാനം ഉദാനേസി. തത്ഥ **ദഹരോ**തി തരുണോ. **യുവാ**തി യോബ്ബഞ്ഞഭാവേ ഠിതോ. **മണ്ഡനകജാതികോ**തി അലങ്കാരസഭാവോ. തത്ഥ കോചി തരുണോപി യുവാ ന ഹോതി യഥാ അതിതരുണോ. കോചി യുവാപി മണ്ഡനകജാതികോ ന ഹോതി യഥാ ഉപസന്തസഭാവോ ആലസിയബ്യസനാദീഹി വാ അഭിഭൂതോ, ഇധ പന ദഹരോ ചേവ യുവാ ച മണ്ഡനകജാതികോ ച അധിപ്പേതോ, തസ്മാ ഏവമാഹ. ഉപ്പലാദീനി ലോകസമ്മതത്താ വുത്താനി. ഇതോ പരം യം യം വത്തബ്ബം, തം തം അട്ഠകഥായം ദസ്സിതമേവ.

തത്ഥ **മാതുഗാമസ്സ പബ്ബജിതത്താ**തി ഇദം പഞ്ചവസ്സസതതോ ഉദ്ധം അട്ഠത്വാ പഞ്ചസുയേവ വസ്സസതേസു സദ്ധമ്മട്ഠിതിയാ കാരണനിദസ്സനം. **പടിസമ്ഭിദാപഭേദപ്പത്തഖീണാസവവസേനേവ വുത്ത**ന്തി ഏത്ഥ "പടിസമ്ഭിദാപത്തഖീണാസവഗ്ഗഹണേന ഝാനാനിപി ഗഹിതാനേവ ഹോന്തി. ന ഹി നിജ്ഝാനകാനം സബ്ബപ്പകാരസമ്പത്തി ഇജ്ഝതീ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവവസേന വസ്സസഹസ്സ**ന്തിആദിനാ ച യം വുത്തം. തം ഖന്ധകഭാണകാനം മതേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൬൧) പന ഏവം വുത്തം -

> "പടിസമ്ഭിദാപത്തേഹി വസ്സസഹസ്സം അട്ഠാസി, ഛളഭിഞ്ഞേഹി വസ്സസഹസ്സം, തേവിജ്ജേഹി വസ്സസഹസ്സം, സുക്ഖവിപസ്സകേഹി വസ്സസഹസ്സം, പാതിമോക്ഖേന വസ്സസഹസ്സം അട്ഠാസീ"തി.

അങ്ഗുത്തരനികായട്ഠകഥായമ്പി (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൩൦) -

"ബുദ്ധാനഞ്ഹി പരിനിബ്ബാനതോ വസ്സസഹസ്സമേവ പടിസമ്ഭിദാ നിബ്ബത്തേതും സക്കോന്തി, തതോ പരം ഛ അഭിഞ്ഞാ, തതോ താപി നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്താ തിസ്സോ വിജ്ജാ നിബ്ബത്തേന്തി, ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ താപി നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്താ സുക്ഖവിപസ്സകാ ഹോന്തി. ഏതേനേവ ഉപായേന അനാഗാമിനോ സകദാഗാമിനോ സോതാപന്നാ"തി -

വുത്തം.

സംയുത്തനികായട്ഠകഥായം പന (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൧൫൬) -

"പഠമബോധിയഞ്ഹി ഭിക്ഖൂ പടിസമ്ഭിദാപത്താ അഹേസും. അഥ കാലേ ഗച്ഛന്തേ പടിസമ്ഭിദാ പാപുണിതും ന സക്ഖിംസു, ഛളഭിഞ്ഞാ അഹേസും, തതോ ഛ അഭിഞ്ഞാ പത്തും അസക്കോന്താ തിസ്സോ വിജ്ജാ പാപുണിംസു. ഇദാനി കാലേ ഗച്ഛന്തേ തിസ്സോ വിജ്ജാ പാപുണിതും അസക്കോന്താ ആസവക്ഖയമത്തം പാപുണിസ്സന്തി, തമ്പി അസക്കോന്താ അനാഗാമിഫലം, തമ്പി അസക്കോന്താ സകദാഗാമിഫലം, തമ്പി അസക്കോന്താ സോതാപത്തിഫലം, ഗച്ഛന്തേ കാലേ സോതാപത്തിഫലമ്പി പത്തും ന സക്ഖിസ്സന്തീ"തി -

വുത്തം.

യസ്മാ ചേതം സബ്ബം അഞ്ഞമഞ്ഞപടിവിരുദ്ധം, തസ്മാ തേസം തേസം ഭാണകാനം മതമേവ ആചരിയേന തത്ഥ തത്ഥ ദസ്സിതന്തി ഗഹേതബ്ബം. അഞ്ഞഥാ ഹി ആചരിയസ്സേവ പുബ്ബാപരവിരോധപ്പസങ്ഗോ സിയാതി.

താനിയേവാതി താനിയേവ പഞ്ച വസ്സസഹസ്സാനി. പരിയത്തിമൂലകം സാസനന്തി ആഹ **"ന ഹി പരിയത്തിയാ അസതി പടിവേധോ അത്ഥീ"**തിആദി. പരിയത്തിയാ ഹി അന്തരഹിതായ പടിപത്തി അന്തരധായതി, പടിപത്തിയാ അന്തരഹിതായ അധിഗമോ അന്തരധായതി. കിംകാരണാ? അയഞ്ഹി പരിയത്തി പടിപത്തിയാ പച്ചയോ ഹോതി, പടിപത്തി അധിഗമസ്സ, ഇതി പടിപത്തിതോപി പരിയത്തിയേവ പമാണം. തത്ഥ പടിവേധോ ച പടിപത്തി ച ഹോതിപി ന ഹോതിപി. ഏകസ്മിഞ്ഹി കാലേ പടിവേധകരാ ഭിക്ഖൂ ബഹൂ ഹോന്തി, "ഏസ ഭിക്ഖു പുഥുജ്ജനോ"തി അങ്ഗുലിം പസാരേത്വാ ദസ്സേതബ്ബോ ഹോതി, ഇമസ്മിംയേവ ദീപേ ഏകവാരം പുഥുജ്ജനഭിക്ഖു നാമ നാഹോസി. പടിപത്തിപൂരകാപി കദാചി ബഹൂ ഹോന്തി, കദാചി അപ്പാ, ഇതി പടിവേധോ ച പടിപത്തി ച ഹോതിപി ന ഹോതിപി. സാസനട്ഠിതിയാ പന പരിയത്തിയേവ പമാണം. പണ്ഡിതോ ഹി തേപിടകം സുത്വാ ദ്വേപി പൂരേതി. യഥാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ആളാരസ്സ സന്തികേ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാ സത്ത ച സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ പരികമ്മം പുച്ഛി, സോ "ന ജാനാമീ"തി ആഹ, തതോ ഉദകസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ അധിഗതവിസേസം സംസന്ദിത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസ്സ പരികമ്മം പുച്ഛി, സോ ആചിക്ഖി, തസ്സ വചനസമനന്തരമേവ മഹാസത്തോ തം സമ്പാദേസി, ഏവമേവ പഞ്ഞവാ ഭിക്ഖു പരിയത്തിം സുത്വാ ദ്വേപി പൂരേതി, തസ്മാ പരിയത്തിയാ ഠിതായ സാസനം ഠിതം ഹോതി. യഥാപി മഹതോ തളാകസ്സ

പാളിയാ ഥിരായ ഉദകം ന ഠസ്സതീതി ന വത്തബ്ബം, ഉദകേ സതി പദുമാദീനി പുപ്ഫാനി ന പുപ്ഫിസ്സന്തീതി ന വത്തബ്ബം, ഏവമേവ മഹാതളാകസ്സ ഥിരപാളിസദിസേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ സതി മഹാതളാകേ ഉദകസദിസാ പടിപത്തിപൂരകാ കുലപുത്താ നത്ഥീതി ന വത്തബ്ബം, തേസു സതി മഹാതളാകേ പദുമാദീനി പുപ്ഫാനി വിയ സോതാപന്നാദയോ അരിയപുഗ്ഗലാ നത്ഥീതി ന വത്തബ്ബം. ഏവം ഏകന്തതോ പരിയത്തിയേവ പമാണം.

പരിയത്തിയാ അന്തരഹിതായാതി ഏത്ഥ **പരിയത്തീ**തി (അം᳚ നി᳚ അട്ഠ᳚ ൧.൧.൧൩൦) തേപിടകം ബുദ്ധവചനം സാട്ഠകഥാ പാളി. യാവ സാ തിട്ഠതി, താവ പരിയത്തി പരിപുണ്ണാ നാമ ഹോതി. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ കലിയുഗരാജാനോ അധമ്മികാ ഹോന്തി, തേസു അധമ്മികേസു തേസമ്പി അമച്ചാദയോ അധമ്മികാ ഹോന്തി, തതോ രട്ഠജനപദവാസിനോതി തേസം അധമ്മികതായ ന ദേവോ സമ്മാ വസ്സതി, തതോ സസ്സാനി ന സമ്പജ്ജന്തി, തേസു അസമ്പജ്ജന്തേസു പച്ചയദായകാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പച്ചയേ ദാതും ന സക്കോന്തി, ഭിക്ഖൂ പച്ചയേഹി കിലമന്താ അന്തേവാസികേ സങ്ഗഹേതും ന സക്കോന്തി. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ പരിയത്തി പരിഹായതി, അത്ഥവസേന ധാരേതും ന സക്കോന്തി, പാളിവസേനേവ ധാരേന്തി. തതോ കാലേ ഗച്ഛന്തേ പാളിമ്പി സകലം ധാരേതും ന സക്കോന്തി, പഠമം അഭിധമ്മപിടകം പരിഹായതി, പരിഹായമാനം മത്ഥകതോ പട്ഠായ പരിഹായതി. പഠമമേവ ഹി മഹാപകരണം പരിഹായതി, തസ്മിം പരിഹീനേ യമകം, കഥാവത്ഥു, പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തി, ധാതുകഥാ, വിഭങ്ഗോ, ധമ്മസങ്ഗഹോതി.

ഏവം അഭിധമ്മപിടകേ പരിഹീനേ മത്ഥകതോ പട്ഠായ സുത്തന്തപിടകം പരിഹായതി. പഠമഞ്ഹി അങ്ഗുത്തരനികായോ പരിഹായതി, തസ്മിമ്പി പഠമം ഏകാദസകനിപാതോ...പേ᳚... തതോ ഏകകനിപാതോതി. ഏവം അങ്ഗുത്തരനികായേ പരിഹീനേ മത്ഥകതോ പട്ഠായ സംയുത്തനികായോ പരിഹായതി. പഠമഞ്ഹി മഹാവഗ്ഗോ പരിഹായതി, തതോ സളായതനവഗ്ഗോ, ഖന്ധകവഗ്ഗോ, നിദാനവഗ്ഗോ, സഗാഥാവഗ്ഗോതി. ഏവം സംയുത്തനികായേ പരിഹീനേ മത്ഥകതോ പട്ഠായ മജ്ഝിമനികായോ പരിഹായതി. പഠമഞ്ഹി ഉപരിപണ്ണാസകോ പരിഹായതി, തതോ മജ്ഝിമപണ്ണാസകോ, തതോ മൂലപണ്ണാസകോതി. ഏവം മജ്ഝിമനികായേ പരിഹീനേ മത്ഥകതോ പട്ഠായ ദീഘനികായോ പരിഹായതി. പഠമഞ്ഹി പാഥികവഗ്ഗോ പരിഹായതി, തതോ മഹാവഗ്ഗോ, തതോ സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗോതി. ഏവം ദീഘനികായേ പരിഹീനേ സുത്തന്തപിടകം പരിഹീനം നാമ ഹോതി. വിനയപിടകേന സദ്ധിം ജാതകമേവ ധാരേന്തി. വിനയപിടകഞ്ഹി ലജ്ജിനോ ധാരേന്തി, ലാഭകാമാ പന "സുത്തന്തേ കഥിതേപി സല്ലക്ഖേന്താ നത്ഥീ"തി ജാതകമേവ ധാരേന്തി. ഗച്ഛന്തേ കാലേ ജാതകമ്പി ധാരേതും ന സക്കോന്തി. അഥ നേസം പഠമം വേസ്സന്തരജാതകം പരിഹായതി, തതോ പടിലോമക്കമേന പുണ്ണകജാതകം, മഹാനാരദജാതകന്തി പരിയോസാനേ അപണ്ണകജാതകം പരിഹായതി, വിനയപിടകമേവ ധാരേന്തി.

ഗച്ഛന്തേ കാലേ തമ്പി മത്ഥകതോ പട്ഠായ പരിഹായതി. പഠമഞ്ഹി പരിവാരോ പരിഹായതി, തതോ ഖന്ധകോ, ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗോ, മഹാവിഭങ്ഗോതി അനുക്കമേന ഉപോസഥക്ഖന്ധകമത്തമേവ ധാരേന്തി. തദാപി പരിയത്തി അനന്തരഹിതാവ ഹോതി. യാവ പന മനുസ്സേസു ചതുപ്പദികഗാഥാപി പവത്തതി, താവ പരിയത്തി അനന്തരഹിതാവ ഹോതി.

യദാ സദ്ധോ പസന്നോ രാജാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ സുവണ്ണചങ്കോടകമ്ഹി സഹസ്സത്ഥവികം ഠപാപേത്വാ “ബുദ്ധേഹി കഥിതം ചതുപ്പദികം ഗാഥം ജാനന്തോ ഇമം സഹസ്സം ഗണ്ഹതൂ”തി നഗരേ ഭേരിം ചരാപേത്വാ ഗണ്ഹനകം അലഭിത്വാ “ഏകവാരം ചരാപിതേ നാമം സുണന്താപി ഹോന്തി അസുണന്താപീ”തി യാവതതിയം ചരാപേത്വാ ഗണ്ഹനകം അലഭിത്വാ രാജപുരിസാ സഹസ്സത്ഥവികം പുന രാജകുലം പവേസേന്തി, തദാ പരിയത്തി അന്തരഹിതാ നാമ ഹോതി.

ചിരം പവത്തിസ്സതീതി പരിയത്തിയാ അന്തരഹിതായപി ലിങ്ഗമത്തം അദ്ധാനം പവത്തിസ്സതി. കഥം? ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ ഹി കാലേ ചീവരഗ്ഗഹണം പത്തഗ്ഗഹണം സമിഞ്ജനപസാരണം ആലോകിതവിലോകിതം ന പാസാദികം ഹോതി, നിഗണ്ഠസമണാ വിയ അലാബുപത്തം ഭിക്ഖൂ പത്തം അഗ്ഗബാഹായ പരിക്ഖിപിത്വാ ആദായ വിചരന്തി, എത്താവതാപി ലിങ്ഗം അനന്തരഹിതമേവ ഹോതി. ഗച്ഛന്തേ പന കാലേ അഗ്ഗബാഹതോ ഓതാരേത്വാ ഹത്ഥേന വാ സിക്കായ വാ ഓലമ്ബേത്വാ വിചരന്തി, ചീവരമ്പി രജനസാരുപ്പം അകത്വാ ഓട്ഠട്ഠിവണ്ണം കത്വാ രജന്തി. ഗച്ഛന്തേ കാലേ രജനമ്പി ന ഹോതി, ദസച്ഛിന്ദനം ഓവട്ടികാവിജ്ഝനം കപ്പമത്തഞ്ച കത്വാ വളഞ്ജന്തി, പുന ഓവട്ടികം വിജ്ഝിത്വാ കപ്പം ന കരോന്തി. തതോ ഉഭയമ്പി അകത്വാ ദസാ ഛേത്വാ പരിബ്ബാജകാ വിയ ചരന്തി. ഗച്ഛന്തേ കാലേ “കോ ഇമിനാ അമ്ഹാകം അത്ഥോ”തി ഖുദ്ദകം കാസാവഖണ്ഡം ഹത്ഥേ വാ ഗീവായം വാ ബന്ധന്തി, കേസേസു വാ അല്ലീയാപേന്തി, ദാരഭരണം കരോന്താ കസിത്വാ വപിത്വാ ജീവികം കപ്പേത്വാ വിചരന്തി, തദാ ദക്ഖിണം ദേന്തോ ജനോ സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ ഏതേസമ്പി ദേതി. ഇദം സന്ധായ ഭഗവതാ വുത്തം “ഭവിസ്സന്തി ഖോ പനാനന്ദ, അനാഗതമദ്ധാനം ഗോത്രഭുനോ കാസാവകണ്ഠാ ദുസ്സീലാ പാപധമ്മാ, തേസു ദുസ്സീലേസു സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ ദാനം ദസ്സന്തി, തദാപാഹം, ആനന്ദ, സങ്ഘഗതം ദക്ഖിണം അസങ്ഖ്യേയ്യം അപ്പമേയ്യം വദാമീ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൮൦). തതോ ഗച്ഛന്തേ കാലേ നാനാവിധാനി കമ്മാനി കരോന്താ “പപഞ്ചോ ഏസ, കിം ഇമിനാ അമ്ഹാക”ന്തി കാസാവഖണ്ഡം ഛിന്ദിത്വാ അരഞ്ഞേ ഖിപന്തി, തസ്മിം കാലേ ലിങ്ഗം അന്തരഹിതം നാമ ഹോതി. കസ്സപദസബലസ്സ കിര കാലതോ പട്ഠായ യോനകാനം സേതവത്ഥാനി പാരുപിത്വാ ചരണചാരിത്തം ജാതം. ഏവം പരിയത്തിയാ അന്തരഹിതായപി ലിങ്ഗമത്തം ചിരം പവത്തിസ്സതീതി വേദിതബ്ബം.

അട്ഠഗരുധമ്മകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭിക്ഖുനീഉപസമ്പന്നാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ

൪൦൪-൪൦൬. യദഗ്ഗേനാതി യം ദിവസം ആദിം കത്വാ. **തദേവാ**തി തസ്മിഞ്ഞേവ ദിവസേ. **അനുഞ്ഞാതത്തിയാ**തി അനുഞ്ഞാതായ. **ഏകാഹം, ഭന്തേ ആനന്ദ, ഭഗവന്തം വരം യാചാമീ**തി “ഏവമേവ ഖോ അഹം, ഭന്തേ ആനന്ദ, ഇമേ അട്ഠ ഗരുധമ്മേ പടിഗ്ഗണ്ഹാമി യാവജീവം അനതിക്കമനീയേ”തി പടിജാനിത്വാ ഇദാനി കസ്മാ വരം യാചതീതി ചേ? പരൂപവാദവിവജ്ജനത്ഥം. ഏവഞ്ഹി കേചി വദേയ്യും “മഹാപജാപതിയാ പഠമം സമ്പടിച്ഛിതത്താ ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖുനീനഞ്ച യഥാവുഡ്ഢം അഭിവാദനം നാഹോസി, സാ ചേ വരം യാചേയ്യ, ഭഗവാ അനുജാനേയ്യാ”തി.

ർ൦ന്ദ. സരാഗായാതി സരാഗഭാവായ കാമരാഗഭവരാഗപരിബ്രൂഹനായ. **സഞ്ഞോഗായാ**തി വട്ടേ സംയോജനത്ഥായ. **ആചയായാ**തി വട്ടസ്സ വഡ്ഢനത്ഥായ. **മഹിച്ഛതായാ**തി മഹിച്ഛഭാവായ. **അസന്തുട്ഠിയാ**തി അസന്തുട്ഠിഭാവായ. **സങ്ഗണികായാ**തി കിലേസസങ്ഗണഗണസങ്ഗണവിഹാരായ. **കോസജ്ജായാ**തി കുസീതഭാവായ. **ദുബ്ഭരതായാ**തി ദുപ്പോസതായ. **വിരാഗായാ**തി സകലവട്ടതോ വിരജ്ജനത്ഥായ. **വിസഞ്ഞോഗായാ**തി കാമരാഗാദീഹി വിസംയുജ്ജനത്ഥായ. **അപചയായാ**തി സബ്ബസ്സപി വട്ടസ്സ അപചയത്ഥായ, നിബ്ബാനായാതി അത്ഥോ. **അപ്പിച്ഛതായാ**തി പച്ചയപ്പിച്ഛതാദിവസേന സബ്ബസോ ഇച്ഛാപഗമായ. **സന്തുട്ഠിയാ**തി ദ്വാദസവിധസന്തുട്ഠിഭാവായ. **പവിവേകായാ**തി പവിവിത്തഭാവായ കായവിവേകാദിതദങ്ഗവിവേകാദിവിവേകസിദ്ധിയാ. **വീരിയാരമ്ഭായാ**തി കായികസ്സ ചേവ ചേതസികസ്സ ച വീരിയസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനത്ഥായ. **സുഭരതായാ**തി സുഖപോസനത്ഥായ. ഏവം യോ പരിയത്തിധമ്മോ ഉഗ്ഗഹണധാരണപരിപുച്ഛാമനസികാരവസേന യോനിസോ പടിപജ്ജന്തസ്സ സരാഗാദിഭാവപരിവജ്ജനസ്സ കാരണം ഹുത്വാ വിരാഗാദിഭാവായ സംവത്തതി, ഏകംസതോ **ഏസോ ധമ്മോ, ഏസോ വിനയോ** സമ്മദേവ അപായാദീസു അപതനവസേന ധാരണതോ കിലേസാനം വിനയനതോ, സത്ഥു സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഓവാദാനുസിട്ഠിഭാവതോ **ഏതം സത്ഥുസാസന**ന്തി **ധാരേയ്യാസി** ജാനേയ്യാസി, അവബുജ്ഝേയ്യാസീതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ പഠമവാരേന വട്ടം, ദുതിയവാരേന വിവട്ടം കഥിതം.

ർ൦൯-ർ൧൦. വിമാനേത്വാതി അപരജ്ഝിത്വാ. **കമ്മപ്പത്തായോപീ**തി കമ്മാരഹാപി. **ആപത്തിഗാമിനിയോപീ**തി ആപത്തിആപന്നായോപി. **വുത്തനയേനേവ കാരേതബ്ബതം ആപജ്ജന്തീ**തി തഥാകരണസ്സ പടിക്ഖിത്തത്താ ദുക്കടേന കാരേതബ്ബതം ആപജ്ജന്തി.

ർ൧൩-൫. ദ്വേ തിസ്സോ ഭിക്ഖുനിയോതി ദ്വീഹി തീഹി ഭിക്ഖുനീഹി. **ന ആരോചേന്തീ**തി പാതിമോക്ഖുദ്ദേസകസ്സ ന ആരോചേന്തി. **ന പച്ചാഹരന്തീ**തി ഭിക്ഖുനീനം ന പച്ചാഹരന്തി. **വിസേസക**ന്തി വത്തഭങ്ഗം.

ർ൨൦. തേന ച ഭിക്ഖു നിമന്തേതബ്ബോതി സാമീചിദസ്സനമേതം, ന പന അനിമന്തിയാ ആപത്തി.

ർ൨൫. തയോ നിസ്സയേതി സേനാസനനിസ്സയം അപനേത്വാ അപരേ തയോ നിസ്സയേ. രുക്ഖമൂലസേനാസനഞ്ഹി സാ ന ലഭതി.

ർ൨൮. അനുവാദം പട്ഠപേന്തീതി ഇസ്സരിയം പവത്തേന്തി.

ർ൩൦. ഭിക്ഖുദൂതേന ഉപസമ്പാദേന്തീതി ഭിക്ഖുയേവ ദൂതോ ഭിക്ഖുദൂതോ, തേന ഭിക്ഖുദൂതേന, ഭിക്ഖുദൂതം കത്വാ ഉപസമ്പാദേന്തീതി അത്ഥോ.

ർ൩൧. ന സമ്മതീതി നപ്പഹോതി. **നവകമ്മ**ന്തി നവകമ്മം കത്വാ "ഏത്തകാനി വസ്സാനി വസതൂ"തി അപലോകേത്വാ സങ്ഘികഭൂമിദാനം.

ർ൩൨. സന്നിസിന്നഗബ്ഭാതി പതിട്ഠിതഗബ്ഭാ.

ർ൩൪. **പബ്ബജ്ജമ്പി ന ലഭതീ**തി തിത്ഥായതനസങ്കന്തായ അഭബ്ബഭാവൂപഗമനതോ ന ലഭതി. **ഇദം ഓദിസ്സ അനുഞ്ഞാതം വട്ടതീ**തി ഏകതോ വാ ഉഭതോ വാ അവസ്സവേ സതിപി ഓദിസ്സ അനുഞ്ഞാതത്താ വട്ടതി. സേസമേത്ഥ പാളിതോ അട്ഠകഥാതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

ഭിക്ഖുനീഉപസമ്പന്നാനുജാനനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭിക്ഖുനിക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. പഞ്ചസതികക്ഖന്ധകം

സങ്ഗീതിനിദാനകഥാവണ്ണനാ

൪൩൭. പഞ്ചസതികക്ഖന്ധകേ **പാവായ കുസിനാരന്തി** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൩൧) പാവാനഗരേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കുസിനാരം ഗമിസ്സാമീതി അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ. **മന്ദാരവപുപ്ഫം ഗഹേത്വാതി** മഹാചാടിപ്പമാണം പുപ്ഫം ആഗന്തുകദണ്ഡകേ ഠപേത്വാ ഛത്തം വിയ ഗഹേത്വാ. **അദ്ദസം ഖോതി** ആഗച്ഛന്തം ദൂരതോവ അദ്ദസം. ദിസ്വാ ച പന "പുച്ഛിസ്സാമി നം ഭഗവതോ പവത്തി"ന്തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ "സചേ ഖോ പന നിസിന്നകോവ പുച്ഛിസ്സാമി, സത്ഥരി അഗാരവോ കതോ ഭവിസ്സതീ"തി ഉട്ഠഹിത്വാ ഠിതട്ഠാനതോ അപക്കമ്മ ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ മണിചമ്മം വിയ ദസബലദത്തിയം മേഘവണ്ണപംസുകൂലചീവരം പാരുപിത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം സിരസ്മിം പതിട്ഠാപേത്വാ സത്ഥരി കതേന ഗാരവേന ആജീവകസ്സ അഭിമുഖോ ഹുത്വാ "അപാവുസോ അമ്ഹാകം സത്ഥാരം ജാനാസീ"തി ആഹ. കിം പന സത്ഥു പരിനിബ്ബാനം ജാനന്തോ പുച്ഛി അജാനന്തോതി? ആവജ്ജനപ്പടിബദ്ധം ഖീണാസവാനം ജാനനം. അനാവജ്ജിതത്താ പനേസ അജാനന്തോ പുച്ഛീതി ഏകേ. ഥേരോ സമാപത്തിബഹുലോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനലേണമണ്ഡപാദീസു നിച്ചം സമാപത്തിഫലേനേവ യാപേതി. കുലസന്തകമ്പി ഗാമം പവിസിത്വാ ദ്വാരേ സമാപജ്ജിത്വാ സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതോവ ഭിക്ഖം ഗണ്ഹാതി. ഥേരോ കിര "ഇമിനാ മേ പച്ഛിമേന അത്തഭാവേന മഹാജനാനുഗ്ഗഹം കരിസ്സാമി, യേ മയ്ഹം ഭിക്ഖം വാ ദേന്തി, ഗന്ധമാലാദീഹി വാ സക്കാരം കരോന്തി, തേസം തം മഹപ്ഫലം ഹോതൂ"തി ഏവം കരോതി. തസ്മാ സമാപത്തിബഹുലതായ ന ജാനി. ഇതി അജാനന്തോവ പുച്ഛീതി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം. ന ഹേത്ഥ അജാനനകാരണം അത്ഥി. അഭിലക്ഖിതം സത്ഥു പരിനിബ്ബാനം അഹോസി ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പനാദീഹി നിമിത്തേഹി. ഥേരസ്സ പന പരിസായ കേഹിചി ഭിക്ഖൂഹി ഭഗവാ ദിട്ഠപുബ്ബോ, കേഹിചി ന ദിട്ഠപുബ്ബോ. തത്ഥ യേഹി ദിട്ഠപുബ്ബോ, തേപി പസ്സിതുകാമാവ. യേഹിപി അദിട്ഠപുബ്ബോ, തേപി പസ്സിതുകാമാവ. തത്ഥ യേഹി ന ദിട്ഠപുബ്ബോ, തേ അഭിദസ്സനകാമതായ ഗന്ത്വാ "കുഹിം ഭഗവാ"തി പുച്ഛന്താ "പരിനിബ്ബുതോ"തി സുത്വാ സന്ധാരേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. ചീവരം ഛഡ്ഡേത്വാ ഏകവത്ഥാ വാ ദുന്നിവത്ഥാ വാ ഉരാനി പടിപിസന്താ പരോദിസ്സന്തി. തത്ഥ മനുസ്സാ "മഹാകസ്സപേന സദ്ധിം ആഗതപംസുകൂലികാ സയമ്പി ഇത്ഥിയോ വിയ പരോദന്തി, തേ കിം അമ്ഹേ സമസ്സാസേന്തീ"തി മയ്ഹം ദോസം ദസ്സന്തി. ഇദം പന സുഞ്ഞം മഹാരഞ്ഞം, ഇധ യഥാ തഥാ രോദന്തേസു ദോസോ നത്ഥി. പുരിമതരം സുത്വാ നാമ സോകോപി തനുകോ ഹോതീതി ഭിക്ഖൂനം സതുപ്പാദലാഭത്ഥം ജാനന്തോവ പുച്ഛി.

അജ്ജ സത്താഹപരിനിബ്ബുതോതി അജ്ജ ദിവസതോ പടിലോമതോ സത്തമേ അഹനി പരിനിബ്ബുതോ. **തതോ മേ ഇദന്തി** തതോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പരിനിബ്ബുതട്ഠാനതോ. **അവീതരാഗാതി** പുഥുജ്ജനാ ചേവ സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ ച. തേസഞ്ഹി ദോമനസ്സം അപ്പഹീനം, തസ്മാ തേപി ബാഹാ പഗ്ഗയ്ഹ കന്ദന്തി, ഉഭോ ഹത്ഥേ സീസേ ഠപേത്വാ രോദന്തി. **ഛിന്നപാതം പപതന്തീതി** ഛിന്നാനം പാതോ വിയ ഛിന്നപാതോ, തം

ഛിന്നപാതം, ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോയം, മജ്ഝേ ഛിന്നാ വിയ ഹുത്വാ യതോ വാ തതോ വാ പതന്തീതി അത്ഥോ. **ആവട്ടന്തീ**തി അഭിമുഖഭാവേന വട്ടന്തി. യത്ഥ പതിതാ, തതോ കതിപയരതനട്ഠാനം വട്ടനവസേനേവ ഗന്ത്വാ പുന യഥാപതിതമേവ ഠാനം വട്ടനവസേന ആഗച്ഛന്തി. **വിവട്ടന്തീ**തി യത്ഥ പതിതാ, തതോ നിവട്ടന്തി, പതിതട്ഠാനതോ പരഭാഗം വട്ടമാനാ ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. അപിച പുരതോ വട്ടനം **ആവട്ടനം,** പസ്സതോ പച്ഛതോ ച വട്ടനം **വിവട്ടനം**. തസ്മാ ദ്വേ പാദേ പസാരേത്വാ സകിം പുരതോ സകിം പച്ഛതോ സകിം വാമതോ സകിം ദക്ഖിണതോ സമ്പരിവട്ടമാനാപി ആവട്ടന്തി വിവട്ടന്തീതി വുച്ചന്തി. **വീതരാഗാ**തി പഹീനദോമനസ്സാ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു നിബ്ബികാരതായ സിലാഥമ്ഭസദിസാ അനാഗാമിഖീണാസവാ. കാമഞ്ഹി ദോമനസ്സേ അസതിപി ഏകച്ചോ രാഗോ ഹോതിയേവ, രാഗേ പന അസതി ദോമനസ്സസ്സ അസമ്ഭവോയേവ. തദേകട്ഠഭാവതോ ഹി രാഗപ്പഹാനേന പഹീനദോമനസ്സാ വുത്താ, ന ഖീണാസവാ ഏവ.

സബ്ബേഹേവ പിയേഹീതിആദീസു പിയായിതബ്ബതോ **പിയേഹി** മനവഡ്ഢനതോ **മനാപേഹി** മാതാപിതാഭാതാഭഗിനീആദികേഹി. **നാനാഭാവോ**തി ജാതിയാ നാനാഭാവോ, ജാതിഅനുരൂപഗമനേന വിസും ഭാവോ, അസമ്ബദ്ധഭാവോതി അത്ഥോ. **വിനാഭാവോ**തി മരണേന വിനാഭാവോ, ചുതിയാ തേനത്തഭാവേന അപുനപവത്തനതോ വിപ്പയോഗോതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞഥാഭാവോ**തി ഭവേന അഞ്ഞഥാഭാവോ, ഭവന്തരഗ്ഗഹണേന ''കാമാവചരസത്തോ രൂപാവചരോ ഹോതീ''തിആദിനാ തഥാപി ''മനുസ്സോ ദേവോ ഹോതീ''തിആദിനാ ച പുരിമാകാരതോ അഞ്ഞാകാരതാതി അത്ഥോ. **തന്തി** തസ്മാ. **കുതേത്ഥ ലബ്ഭാ**തി കുതോ കുഹിം കസ്മിം നാമ ഠാനേ ഏത്ഥ ഏതസ്മിം ഖന്ധപ്പവത്തേ യം തം ജാതം...പേ॰... മാ പലുജ്ജീതി ലദ്ധും സക്കാ, ന സക്കാ ഏവ താദിസസ്സ കാരണസ്സ അഭാവതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യസ്മാ സബ്ബേഹേവ പിയേഹി മനാപേഹി നാനാഭാവോ, തസ്മാ ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാപി സമ്ബോധിം പത്വാപി ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാപി യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാപി ദേവോരോഹണം കത്വാപി യം തം ജാതം ഭൂതം സങ്ഖതം പലോകധമ്മം, തഞ്ച തഥാഗതസ്സപി സരീരം മാ പലുജ്ജീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, രോദന്തേനപി കന്ദന്തേനപി ന സക്കാ തം കാരണം ലദ്ധുന്തി.

തേന ഖോ പനാവുസോ, സമയേന സുഭദ്ദോ നാമ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോതിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം **നിദാനവണ്ണനായം** (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ) വുത്തനയമേവ.

സങ്ഗീതിനിദാനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകസിക്ഖാപദകഥാവണ്ണനാ

൪൪൧. സമൂഹനേയ്യാതി ആകങ്ഖമാനോ സമൂഹനതു, യദി ഇച്ഛതി, സമൂഹനേയ്യാതി അത്ഥോ. കസ്മാ പന ''സമൂഹനഥാ''തി ഏകംസേനേവ അവത്വാ ''ആകങ്ഖമാനോ സമൂഹനേയ്യാ''തി വികപ്പവചനേനേവ ഭഗവാ ഠപേസീതി? മഹാകസ്സപസ്സ ഞാണബലസ്സ ദിട്ഠത്താ. പസ്സതി ഹി ഭഗവാ ''സമൂഹനഥാതി വുത്തേപി സങ്ഗീതികാലേ കസ്സപോ ന സമൂഹനിസ്സതീ''തി, തസ്മാ വികപ്പേനേവ ഠപേസി. യദി അസമൂഹനനം ദിട്ഠം, തദേവ ച

ഇച്ഛിതം, അഥ കസ്മാ ഭഗവാ ''ആകങ്ഖമാനോ സമൂഹനതൂ''തി അവോചാതി? തഥാരൂപപുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന. സന്തി ഹി കേചി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമാദായ വത്തിതും അനിച്ഛന്താ, തേസം തഥാ അവുച്ചമാനേ ഭഗവതി വിഘാതോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തം തേസം ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം അഹിതായ ദുക്ഖായ. തഥാ പന വുത്തേ തേസം വിഘാതോ ന ഉപ്പജ്ജേയ്യ, അമ്ഹാകമേവായം ദോസോ, യതോ അമ്ഹേസുയേവ കേചി സമൂഹനനം ന ഇച്ഛന്തീതി . കേചി ''സകലസ്സ പന സാസനസ്സ സങ്ഘായത്തഭാവകരണത്ഥം തഥാ വുത്ത''ന്തി വദന്തി. യം കിഞ്ചി സത്ഥാരാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തം സമണാ സക്യപുത്തിയാ സിരസാ സമ്പടിച്ഛിത്വാ ജീവിതം വിയ രക്ഖന്തി. തഥാ ഹി തേ ''ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി ആകങ്ഖമാനോ സങ്ഘോ സമൂഹനതൂ''തി വുത്തേപി ന സമൂഹനിംസു. അഞ്ഞദത്ഥു പുരതോ വിയ തസ്സ അച്ചയേപി രക്ഖിംസുയേവാതി സത്ഥു സാസനസ്സ സങ്ഘസ്സ ച മഹന്തഭാവദസ്സനത്ഥമ്പി തഥാ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി ആയസ്മാ ആനന്ദോ അഞ്ഞേപി വാ ഭിക്ഖൂ ''കതമം പന, ഭന്തേ, ഖുദ്ദകം, കതമം അനുഖുദ്ദക''ന്തി ന പുച്ഛിംസു സമൂഹനജ്ഝാസയസ്സേവ അഭാവതോ, തേനേവ ഏകസിക്ഖാപദമ്പി അപരിച്ചജിത്വാ സബ്ബേസം അനുഗ്ഗഹേതബ്ബഭാവദസ്സനത്ഥം ''ചത്താരി പാരാജികാനി ഠപേത്വാ അവസേസാനി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനീ''തിആദിമാഹംസു. ഏവഞ്ഹി വദന്തേഹി ''ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാ ഇമേ നാമാ''തി അവിനിച്ഛിതത്താ സബ്ബേസം അനുഗ്ഗഹേതബ്ബഭാവോ ദസ്സിതോ ഹോതി.

൪൪൨. **അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സങ്ഘം ഞാപേസീ**തി ഏത്ഥ പന കേചി വദന്തി ''ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ഖുദ്ദകം, കതമം അനുഖുദ്ദകന്തി മിലിന്ദരഞ്ഞാ പുച്ഛിതേ 'ദുക്കടം മഹാരാജ, ഖുദ്ദകം, ദുബ്ഭാസിതം അനുഖുദ്ദക'ന്തി (മി॰ പ॰ ൪.൨.൧) വുത്തത്താ നാഗസേനത്ഥേരോ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകം ജാനി, മഹാകസ്സപത്ഥേരോ പന തം അജാനന്തോ 'സുണാതു മേ ആവുസോ'തിആദിനാ കമ്മവാചം സാവേസീ''തി, ന തം ഏവം ഗഹേതബ്ബം. നാഗസേനത്ഥേരോ ഹി പരേസം വാദപഥോപച്ഛേദനത്ഥം സങ്ഗീതികാലേ ധമ്മസങ്ഗാഹകമഹാഥേരേഹി ഗഹിതകോട്ഠാസേസു അന്തിമകോട്ഠാസമേവ ഗഹേത്വാ മിലിന്ദരാജാനം സഞ്ഞാപേസി, മഹാകസ്സപത്ഥേരോ പന ഏകസിക്ഖാപദമ്പി അസമൂഹനിതുകാമതായ തഥാ കമ്മവാചം സാവേസി.

തത്ഥ **ഗിഹിഗതാനീ**തി ഗിഹിപടിസംയുത്താനീതി വദന്തി. ഗിഹീസു ഗതാനി, തേഹി ഞാതാനി ***ഗിഹിഗതാനീ***തി ഏവം പനേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ധൂമകാലോ ഏതസ്സാതി **ധൂമകാലികം** ചിതകധൂമവൂപസമതോ പരം അപ്പവത്തനതോ. **അപ്പഞ്ഞത്ത**ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൩൬; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൭.൨൩) നവം അധമ്മികം കതികവത്തം വാ സിക്ഖാപദം വാ ബന്ധന്താ **അപ്പഞ്ഞത്തം പഞ്ഞപേന്തി** നാമ പുരാണസന്ഥതവത്ഥുസ്മിം സാവത്ഥിയം ഭിക്ഖൂ വിയ. ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയം സാസനം ദീപേന്താ **പഞ്ഞത്തം സമുച്ഛിന്ദന്തി** നാമ വസ്സസതപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി വേസാലികാ വജ്ജിപുത്തകാ വിയ. ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാ പന ആപത്തിയോ സഞ്ചിച്ച വീതിക്കമന്താ **യഥാപഞ്ഞത്തേസു സിക്ഖാപദേസു സമാദായ ന വത്തന്തി** നാമ അസ്സജിപുനബ്ബസുകാ വിയ. നവം പന കതികവത്തം വാ സിക്ഖാപദം വാ അബന്ധന്താ, ധമ്മതോ വിനയതോ സാസനം ദീപേന്താ, ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകമ്പി ച സിക്ഖാപദം അസമൂഹനന്താ **അപ്പഞ്ഞത്തം ന പഞ്ഞപേന്തി, പഞ്ഞത്തം ന**

സമുച്ഛിന്ദന്തി, യഥാപഞ്ഞത്തേസു സിക്ഖാപദേസു സമാദായ വത്തന്തി നാമ ആയസ്മാ ഉപസേനോ വിയ ആയസ്മാ യസോ കാകണ്ഡകപുത്തോ വിയ ച.

൪൪൩. **ഭഗവതാ ഓളാരികേ നിമിത്തേ കയിരമാനേ**തി വേസാലിം നിസ്സായ ചാപാലേ ചേതിയേ വിഹരന്തേന ഭഗവതാ -

> ''രമണീയാ, ആനന്ദ, വേസാലീ, രമണീയം ഉദേനചേതിയം, രമണീയം ഗോതമകചേതിയം, രമണീയം സത്തമ്ബചേതിയം, രമണീയം ബഹുപുത്തചേതിയം, രമണീയം സാരന്ദദചേതിയം, രമണീയം ചാപാലചേതിയം. യസ്സ കസ്സചി, ആനന്ദ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ യാനീകതാ വത്ഥുകതാ അനുട്ഠിതാ പരിചിതാ സുസമാരദ്ധാ, സോ ആകങ്ഖമാനോ കപ്പം വാ തിട്ഠേയ്യ കപ്പാവസേസം വാ. തഥാഗതസ്സ ഖോ പന, ആനന്ദ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ യാനീകതാ വത്ഥുകതാ അനുട്ഠിതാ പരിചിതാ സുസമാരദ്ധാ, സോ ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, തഥാഗതോ കപ്പം വാ തിട്ഠേയ്യ കപ്പാവസേസം വാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൬) -

ഏവം ഓളാരികേ നിമിത്തേ കയിരമാനേ.

മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്തോതി മാരേന അജ്ഝോത്ഥടചിത്തോ. മാരോ ഹി യസ്സ സബ്ബേന സബ്ബം ദ്വാദസ വിപല്ലാസാ അപ്പഹീനാ, തസ്സ ചിത്തം പരിയുട്ഠാതി. ഥേരസ്സ ച ചത്താരോ വിപല്ലാസാ അപ്പഹീനാ, തേനസ്സ മാരോ ചിത്തം പരിയുട്ഠാസി. സോ പന ചിത്തപരിയുട്ഠാനം കരോന്തോ കിം കരോതീതി? ഭേരവം രൂപാരമ്മണം വാ ദസ്സേതി, സദ്ദാരമ്മണം വാ സാവേതി, തതോ സത്താ തം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ സതിം വിസ്സജ്ജേത്വാ വിവടമുഖാ ഹോന്തി, തേസം മുഖേന ഹത്ഥം പവേസേത്വാ ഹദയം മദ്ദതി, തതോ വിസഞ്ഞാവ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി . ഥേരസ്സ പനേസ മുഖേന ഹത്ഥം പവേസേതും കിം സക്ഖിസ്സതി, ഭേരവാരമ്മണം പന ദസ്സേസി, തം ദിസ്വാ ഥേരോ നിമിത്തോഭാസം ന പടിവിജ്ഝി.

ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകസിക്ഖാപദകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബ്രഹ്മദണ്ഡകഥാവണ്ണനാ

൪൪൫. **ഉജ്ജവനികായാ**തി പടിസോതഗാമിനിയാ. **രജോഹരണ**ന്തി രജോപുഞ്ഛനിം. **ന കുലവം ഗമേന്തീ**തി നിരത്ഥകവിനാസനം ന ഗമേന്തി. കുച്ഛിതോ ലവോ **കുലവോ,** അനയവിനാസോതി വുത്തം ഹോതി. ''ധമ്മവിനയസങ്ഗീതിയാ''തി വത്തബ്ബേ സങ്ഗീതിയാ വിനയപ്പധാനത്താ **''വിനയസങ്ഗീതിയാ''**തി വുത്തം. വിനയപ്പധാനാ സങ്ഗീതി **വിനയസങ്ഗീതി**. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

പഞ്ചസതികക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. സത്തസതികക്ഖന്ധകം

ദസവത്ഥുകഥാവണ്ണനാ

൪൪൬. സത്തസതികക്ഖന്ധകേ **നിക്ഖിത്തമണിസുവണ്ണാ**തി രൂപിയസിക്ഖാപദേനേവ പടിക്ഖിത്തമണിസുവണ്ണാ. തത്ഥ മണിഗ്ഗഹണേന സബ്ബം ദുക്കടവത്ഥു, സുവണ്ണഗ്ഗഹണേന സബ്ബം പാചിത്തിയവത്ഥു ഗഹിതം ഹോതി. **ഭിക്ഖഗ്ഗേനാ**തി ഭിക്ഖുഗണനായ.

൪൪൭. **ഉപക്കിലേസാ**തി വിരോചിതും അദത്വാ ഉപക്കിലിട്ഠഭാവകരണേന ഉപക്കിലേസാ. **മഹികാ**തി ഹിമം. ധൂമോ ച രജോ ച **ധൂമരജോ**. ഏത്ഥ പുരിമാ തയോ അസമ്പത്തഉപക്കിലേസാ, രാഹു പന സമ്പത്തഉപക്കിലേസവസേന കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ. **സമണബ്രാഹ്മണാ ന തപന്തി ന ഭാസന്തി ന വിരോചന്തീ**തി ഗുണപതാപേന ന തപന്തി ഗുണോഭാസേന ന ഭാസന്തി ഗുണവിരോചനേന ന വിരോചന്തി. **സുരാമേരയപാനാ അപ്പടിവിരതാ**തി പഞ്ചവിധായ സുരായ ചതുബ്ബിധസ്സ ച മേരയസ്സ പാനതോ അവിരതാ.

അവിജ്ജാനിവുടാതി അവിജ്ജായ നിവാരിതാ പിഹിതാ. **പിയരൂപാഭിനന്ദിനോ**തി പിയരൂപം സാതരൂപം അഭിനന്ദമാനാ തുസ്സമാനാ. **സാദിയന്തീ**തി ഗണ്ഹന്തി. **അവിദ്ദസൂ**തി അന്ധബാലാ. **സരജാ**തി സകിലേസരജാ. **മഗാ**തി മിഗസദിസാ. തസ്മിം തസ്മിം വിസയേ ഭവേ വാ നേതീതി നേത്തി, തണ്ഹായേതം അധിവചനം. തായ സഹ വത്തന്തീതി **സനേത്തികാ**.

൪൪൮. **തം പരിസം ഏതദവോചാ**തി (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൩൬൨) തസ്സ കിര ഏവം അഹോസി ''കുലപുത്താ പബ്ബജന്താ പുത്തദാരഞ്ചേവ ജാതരൂപരജതഞ്ച പഹായേവ പബ്ബജന്തി, ന ച സക്കാ യം പഹായ പബ്ബജിതാ തം ഏതേഹി ഗാഹേതു''ന്തി നയഗ്ഗാഹേ ഠത്വാ ഏതം **''മാ അയ്യാ''**തിആദിവചനം അവോച. **ഏകംസേനേത**ന്തി ഏതം പഞ്ചകാമഗുണകപ്പനം ''അസ്സമണധമ്മോ അസക്യപുത്തിയധമ്മോ''തി ഏകംസേന ധാരേയ്യാസി.

തിണന്തി സേനാസനച്ഛദനതിണം. **പരിയേസിതബ്ബ**ന്തി തിണച്ഛദനേ വാ ഇട്ഠകച്ഛദനേ വാ ഗേഹേ പലുജ്ജന്തേ യേഹി തം കാരിതം, തേസം സന്തികം ഗന്ത്വാ ''തുമ്ഹേഹി കാരിതം സേനാസനം ഓവസ്സതി, ന സക്കാ തത്ഥ വസിതു''ന്തി ആചിക്ഖിതബ്ബം. മനുസ്സാ സക്കോന്താ കരിസ്സന്തി, അസക്കോന്താ ''തുമ്ഹേ വഡ്ഢകീ ഗഹേത്വാ കാരാപേഥ, മയം തേ സഞ്ഞാപേസ്സാമാ''തി വക്ഖന്തി. ഏവം വുത്തേ കാരേത്വാ തേസം ആചിക്ഖിതബ്ബം, മനുസ്സാ വഡ്ഢകീനം ദാതബ്ബം ദസ്സന്തി. സചേ ആവാസസാമികാ നത്ഥി, അഞ്ഞേസമ്പി ഭിക്ഖാചാരവത്തേന ആരോചേത്വാ കാരേതും വട്ടതി. ഇമം സന്ധായ ''പരിയേസിതബ്ബ''ന്തി വുത്തം.

ദാരൂതി സേനാസനേ ഗോപാനസിആദീസു പലുജ്ജമാനേസു തദത്ഥായ ദാരു പരിയേസിതബ്ബം. **സകട**ന്തി ഗിഹിവികടം വാ താവകാലികം വാ കത്വാ സകടം പരിയേസിതബ്ബം. ന കേവലഞ്ച സകടമേവ, അഞ്ഞമ്പി വാസിഫരസുകുദാലാദിഉപകരണം ഏവം പരിയേസിതും വട്ടതി. **പുരിസോ**തി

ഹത്ഥകമ്മവസേന പുരിസോ പരിയേസിതബ്ബോ. യം കഞ്ചി ഹി പുരിസം “ഹത്ഥകമ്മം ആവുസോ ദസ്സസീ”തി വത്വാ “ദസ്സാമി ഭന്തേ”തി വുത്തേ “ഇമസ്മിം ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരോഹീ”തി യം ഇച്ഛതി, തം കാരേതും വട്ടതി. **ന ത്വേവാഹം ഗാമണി കേനചി പരിയായേനാ**തി ജാതരൂപരജതം പനാഹം കേനചിപി കാരണേന പരിയേസിതബ്ബന്തി ന വദാമി.

൪൪൯. പാപകം കതന്തി അസുന്ദരം കതം.

൪൫൦. അഹോഗങ്ഗോതി തസ്സ പബ്ബതസ്സ നാമം.

൪൫൧. പടികച്ചേവ ഗച്ഛേയ്യുന്തി യത്ഥ തം അധികരണം വൂപസമേതും ഭിക്ഖൂ സന്നിപതന്തി, തത്ഥ പഠമമേവ ഗച്ഛേയ്യും. **സമ്ഭാവേസു**ന്തി പാപുണിംസു.

൪൫൨. അലോണകം ഭവിസ്സതീതി അലോണകം ഭത്തം വാ ബ്യഞ്ജനം വാ ഭവിസ്സതി. **ആസുതാ**തി സബ്ബസമ്ഭാരസജ്ജിതാ. “അസുത്താ”തി വാ പാഠോ.

൪൫൩. ഉജ്ജവിംസൂതി നാവം ആരുയ്ഹ പടിസോതേന ഗച്ഛിംസു. **പാചീനകാ**തി പാചീനദേസവാസിനോ.

൪൫൪. നനു ത്വം ആവുസോ വുഡ്ഢോ വീസതിവസ്സോസീതി നനു ത്വം ആവുസോ വീസതിവസ്സോ, ന നിസ്സയപടിബദ്ധോ , കസ്മാ തം ഥേരോ പണാമേതീതി ദീപേന്തി. **ഗരുനിസ്സയം ഗണ്ഹാമാ**തി കിഞ്ചാപി മയം മഹല്ലകാ, ഏതം പന ഥേരം ഗരും കത്വാ വസിസ്സാമാതി അധിപ്പായോ.

൪൫൫. മേത്തായ രൂപാവചരസമാധിമത്തഭാവതോ **“കുല്ലകവിഹാരേനാ”**തി വുത്തം, ഖുദ്ദകേന വിഹാരേനാതി അത്ഥോ, ഖുദ്ദകതാ ചസ്സ അഗമ്ഭീരഭാവതോതി ആഹ **“ഉത്താനവിഹാരേനാ”**തി. **സുഞ്ഞതാവിഹാരേനാ**തി സുഞ്ഞതാമുഖേന അധിഗതഫലസമാപത്തിം സന്ധായ വുത്തം.

൪൫൭. സുത്തവിഭങ്ഗേതി പദഭാജനീയേ. **തേന സദ്ധി**ന്തി പുരേപടിഗ്ഗഹിതലോണേന സദ്ധിം. **ന ഹി ഏത്ഥ യാവജീവികം തദഹുപടിഗ്ഗഹിത**ന്തി “കപ്പതി സിങ്ഗിലോണകപ്പോ”തി ഏത്ഥ വുത്തസിങ്ഗിലോണം സന്ധായ വുത്തം. തഞ്ഹി പുരേ പടിഗ്ഗഹേത്വാ സിങ്ഗേന പരിഹടം ന തദഹുപടിഗ്ഗഹിതം. **യാവകാലികമേവ തദഹുപടിഗ്ഗഹിത**ന്തി സിങ്ഗിലോണേന മിസ്സേത്വാ ഭുഞ്ജിതബ്ബം അലോണാമിസം സന്ധായ വുത്തം. **ഉപോസഥസംയുത്തേ**തി ഉപോസഥപടിസംയുത്തേ, ഉപോസഥക്ഖന്ധകേതി വുത്തം ഹോതി. അതിസരണം അതിസാരോ, അതിക്കമോ. വിനയസ്സ അതിസാരോ **വിനയാതിസാരോ. തം പമാണം കരോന്തസ്സാ**തി ദസായ സദ്ധിം നിസീദനേ യം പമാണം വുത്തം, ദസായ വിനാ തം പമാണം കരോന്തസ്സ. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സത്തസതികക്ഖന്ധകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദ്വിവഗ്ഗസങ്ഗഹാതി ചൂളവഗ്ഗമഹാവഗ്ഗസങ്ഖാതേഹി ദ്വീഹി വഗ്ഗേഹി സങ്ഗഹിതാ. **ദ്വാവീസതിപഭേദനാ**തി മഹാവഗ്ഗേ ദസ, ചൂളവഗ്ഗേ ദ്വാദസാതി

ഏവം ദ്വാവീസതിപ്പഭേദാ. **സാസനേ**തി സത്ഥുസാസനേ. യേ ഖന്ധകാ വുത്താതി യോജേതബ്ബം.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

ചൂളവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

പരിവാര-ടീകാ

സോളസമഹാവാരോ

പഞ്ഞത്തിവാരവണ്ണനാ

വിസുദ്ധപരിവാരസ്സാതി സബ്ബസോ പരിസുദ്ധഖീണാസവപരിവാരസ്സ. **ധമ്മക്ഖന്ധസരീരസ്സാ**തി സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞാണദസ്സനസങ്ഖാതധമ്മക്ഖന്ധസരീരസ്സ സാസനേതി സമ്ബന്ധോ. **തസ്സാ**തി ''പരിവാരോ''തി യോ സങ്ഗഹം ആരുള്ഹോ, തസ്സ. **പുബ്ബാഗതം നയ**ന്തി പുബ്ബേ ആഗതം വിനിച്ഛയം.

1. പകതത്ഥപടിനിദ്ദേസോ ത-സദ്ദോതി തസ്സ ''ഭഗവതാ''തിആദീഹി പദേഹി സമാനാധികരണഭാവേന വുത്തത്ഥസ്സ യായ വിനയപഞ്ഞത്തിയാ ഭഗവാ പകതോ അധികതോ സുപാകടോ ച, തം വിനയപഞ്ഞത്തിം സദ്ധിം യാചനായ അത്ഥഭാവേന ദസ്സേന്തോ **''യോ സോ…പേ॰… വിനയപഞ്ഞത്തിം പഞ്ഞപേസീ''**തി ആഹ. തത്ഥ **വിനയപഞ്ഞത്തി**ന്തി വിനയഭൂതം പഞ്ഞത്തിം.

''ജാനതാ പസ്സതാ''തി ഇമേസം പദാനം വിനയസ്സ അധികതത്താ തത്ഥ വുത്തനയേന താവ അത്ഥം യോജേത്വാ ഇദാനി സുത്തന്തനയേന ദസ്സേന്തോ സതിപി ഞാണദസ്സന-സദ്ദാനം പഞ്ഞാവേവചനഭാവേ തേന തേന വിസേസേന തേസം വിസയവിസേസപവത്തിദസ്സനത്ഥം വിജ്ജത്തയവസേന അഭിഞ്ഞാനാവരണഞാണവസേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമംസചക്ഖുവസേന പടിവേധദേസനാഞാണവസേന ച അത്ഥം യോജേത്വാ ദസ്സേന്തോ **''അപിചാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പുബ്ബേനിവാസാദീഹീ**തി പുബ്ബേനിവാസാസവക്ഖയഞാണേഹി. **പടിവേധപഞ്ഞായാ**തി അരിയമഗ്ഗപഞ്ഞായ. **ദേസനാപഞ്ഞായ പസ്സതാ**തി ദേസേതബ്ബധമ്മാനം ദേസേതബ്ബപ്പകാരം ബോധനേയ്യപുഗ്ഗലാനഞ്ച ആസയാനുസയചരിതാധിമുത്തിആദിഭേദം ധമ്മം ദേസനാപഞ്ഞായ യാഥാവതോ പസ്സതാ. **അരഹതാ**തി അരീനം, അരാനഞ്ച ഹതത്താ, പച്ചയാദീനഞ്ച അരഹത്താ അരഹതാ. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാ**തി സമ്മാ സാമഞ്ച സച്ചാനം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന. അഥ വാ അന്തരായികധമ്മേ **ജാനതാ,** നിയ്യാനികധമ്മേ **പസ്സതാ,** കിലേസാരീനം ഹതത്താ **അരഹതാ,** സമ്മാ സാമം സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാ**തി ഏവം ചതുവേസാരജ്ജവസേനപേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

അപിച ഠാനാട്ഠാനാദിവിഭാഗം **ജാനതാ,** യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ **പസ്സതാ,** സവാസനആസവാനം ഛിന്നത്താ **അരഹതാ,** അഭിഞ്ഞേയ്യാദിഭേദേ ധമ്മേ അഭിഞ്ഞേയ്യാദിതോ അവിപരീതാവബോധതോ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന**. അഥ വാ തീസു കാലേസു അപ്പടിഹതഞാണതായ **ജാനതാ,** കായകമ്മാദിവസേന തിണ്ണമ്പി കമ്മാനം ഞാണാനുപരിവത്തിതോ സമ്മാ കാരിതായ **പസ്സതാ,** ദവാദീനം അഭാവസാധികായ പഹാനസമ്പദായ **അരഹതാ,** ഛന്ദാദീനം അഹാനിഹേതുഭൂതായ അക്ഖയപടിഭാനസാധികായ സബ്ബഞ്ഞുതായ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാ**തി ഏവം ദസബലഅട്ഠാരസാവേണികബുദ്ധധമ്മവസേനപി യോജനാ കാതബ്ബാ.

൨. **പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേ**തി പുച്ഛായ വിസ്സജ്ജനേ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേ. **മജ്ഝിമദേസേയേവ പഞ്ഞത്തീ**തി തസ്മിംയേവ ദേസേ യഥാവുത്തവത്ഥുവീതിക്കമേ ആപത്തിസമ്ഭവതോ. **വിനീതകഥാ**തി വിനീതവത്ഥുകഥാ, അയമേവ വാ പാഠോ.

കായേന പന ആപത്തിം ആപജ്ജതീതി പുബ്ബഭാഗേ സേവനചിത്തം അങ്ഗം കത്വാ കായദ്വാരസങ്ഖാതവിഞ്ഞത്തിം ജനയിത്വാ പവത്തചിത്തുപ്പാദസങ്ഖാതം ആപത്തിം ആപജ്ജതി. കിഞ്ചാപി ഹി ചിത്തേന സമുട്ഠാപിതാ വിഞ്ഞത്തി, തഥാപി ചിത്തേന അധിപ്പേതസ്സ അത്ഥസ്സ കായവിഞ്ഞത്തിയാ സാധിതത്താ "കായദ്വാരേന ആപത്തിം ആപജ്ജതീ"തി വുച്ചതി. **ഇമമത്ഥം സന്ധായാ**തി ആപന്നായ ആപത്തിയാ അനാപത്തിഭാവാപാദനസ്സ അസക്കുണേയ്യതാസങ്ഖാതമത്ഥം സന്ധായ, ന ഭണ്ഡനാദിവൂപസമം.

൩. **പോരാണകേഹി മഹാഥേരേഹീ**തി സീഹളദീപവാസീഹി മഹാഥേരേഹി. **ഠപിതാ**തി പോത്ഥകസങ്ഗഹാരോഹനകാലേ ഠപിതാ. ചതുത്ഥസങ്ഗീതിസദിസാ ഹി പോത്ഥകാരോഹസങ്ഗീതി. ഉഭതോവിഭങ്ഗേ ദ്വത്തിംസ വാരാ സുവിഞ്ഞേയ്യാവ.

സമുട്ഠാനസീസവണ്ണനാ

൨൭൭. സമുട്ഠാനകഥായ പന കരുണാസീതലഭാവേന ചന്ദസദിസത്താ **“ബുദ്ധചന്ദേ”**തി വുത്തം, കിലേസതിമിരപഹാനതോ **“ബുദ്ധാദിച്ചേ”**തി വുത്തം. **പിടകേ തീണി ദേസയീ**തി യസ്മാ തേ ദേസയന്തി, തസ്മാ അങ്ഗിരസോപി പിടകാനി തീണി ദേസയി. താനി കതമാനീതി ആഹ **“സുത്തന്ത”**ന്തിആദി. **മഹാഗുണ**ന്തി മഹാനിസംസം. **ഏവം നീയതി സദ്ധമ്മോ, വിനയോ യദി തിട്ഠതീ**തി യദി വിനയപരിയത്തി അനന്തരഹിതാ തിട്ഠതി പവത്തതി, ഏവം സതി പടിപത്തിപടിവേധസദ്ധമ്മോ നീയതി പവത്തതി. വിനയപരിയത്തി പന കഥം തിട്ഠതീതി ആഹ **“ഉഭതോ ചാ”**തിആദി. പരിവാരേന ഗന്ഥിതാ തിട്ഠന്തീതി യോജേതബ്ബം. **തസ്സേവ പരിവാരസ്സാ**തി തസ്മിംയേവ പരിവാരേ.

നിയതകതന്തി കതനിയതം, നിയമിതന്തി അത്ഥോ. **അഞ്ഞേഹി സദ്ധി**ന്തി സേസസിക്ഖാപദേഹി സദ്ധിം. **അസമ്ഭിന്നസമുട്ഠാനാനീ**തി അസങ്കരസമുട്ഠാനാനി.

തസ്മാ സിക്ഖേതി യസ്മാ വിനയേ സതി സദ്ധമ്മോ തിട്ഠതി, വിനയോ ച പരിവാരേന ഗന്ഥിതോ തിട്ഠതി, പരിവാരേ ച സമുട്ഠാനാദീനി ദിസ്സന്തി, തസ്മാ സിക്ഖേയ്യ പരിവാരം, ഉഗ്ഗണ്ഹേയ്യാതി അത്ഥോ.

ആദിമ്ഹി താവ പുരിമനയേതി “ഛന്നം ആപത്തിസമുട്ഠാനാനം കതിഹി സമുട്ഠാനേഹി സമുട്ഠാതീതി ഏകേന സമുട്ഠാനേന സമുട്ഠാതി, കായതോ ച ചിത്തതോ ച സമുട്ഠാതീ”തിആദിനാ (പരി॰ ൨൫൭) പഞ്ഞത്തിവാരേ സകിം ആഗതനയം സന്ധായേതം വുത്തം.

൨൭൮. **നാനുബന്ധേ പവത്തിനി**ന്തി “യാ പന ഭിക്ഖുനീ വുട്ഠാപിതം പവത്തിനിം ദ്വേ വസ്സാനി നാനുബന്ധേയ്യാ”തി (പാചി॰ ൧൧൧൧) വുത്തസിക്ഖാപദം.

൨൭൦. **അകത**ന്തി അഞ്ഞേഹി അമിസ്സീകതം, നിയതസമുട്ഠാനന്തി വുത്തം ഹോതി.

അന്തരപേയ്യാലം

കതിപുച്ഛാവാരവണ്ണനാ

൨൭൧. **വേരം മണതീ**തി രാഗാദിവേരം മണതി വിനാസേതി. **ഏതായാ**തി വിരതിയാ. **നിയ്യാന**ന്തി മഗ്ഗം. **കായപാഗബ്ബിയ**ന്തി കായപാഗബ്ബിയവസേന പവത്തം കായദുച്ചരിതം.

൨൭൪. **സാരണീയാ**തി സരിതബ്ബയുത്താ അനുസ്സരണാരഹാ അദ്ധാനേ അതിക്കന്തേപി ന സമ്മുസ്സിതബ്ബാ. മിജ്ജതി സിനിയ്ഹതി ഏതായാതി മേത്താ, മിത്തഭാവോ. മേത്താ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മേത്തം** കായകമ്മം, തം പന യസ്മാ മേത്താസഹഗതചിത്തസമുട്ഠാനം, തസ്മാ വുത്തം **"മേത്തചിത്തേന കതം കായകമ്മ"**ന്തി. **ആവീ**തി പകാസം. പകാസഭാവോ ചേത്ഥ യം ഉദ്ദിസ്സ തം കായകമ്മം കരീയതി, തസ്സ സമ്മുഖഭാവതോതി ആഹ **"സമ്മുഖാ"**തി. **രഹോ**തി അപകാസം. അപകാസതാ ച യം ഉദ്ദിസ്സ തം കമ്മം കരീയതി, തസ്സ അപച്ചക്ഖഭാവതോതി ആഹ **"പരമ്മുഖാ"**തി. **ഉഭയേഹീ**തി നവകേഹി ഥേരേഹി ച. പിയം പിയായിതബ്ബം കരോതീതി **പിയകരണോ**. ഗരും ഗരുട്ഠാനിയം കരോതീതി **ഗരുകരണോ. സങ്ഗഹായാ**തി സങ്ഗഹവത്ഥുവിസേസഭാവതോ സബ്രഹ്മചാരീനം സങ്ഗഹണത്ഥായ. **അവിവാദായാ**തി സങ്ഗഹവത്ഥുഭാവതോ ഏവ ന വിവാദായ. സതി ച അവിവാദഹേതുഭൂതസങ്ഗഹകത്തേ തേസം വസേന സബ്രഹ്മചാരീനം സമഗ്ഗഭാവോ ഭേദാഭാവോ സിദ്ധോയേവാതി ആഹ **"സമഗ്ഗഭാവായാ"**തിആദി.

പഗ്ഗയ്ഹ വചനന്തി കേവലം ''ദേവോ''തി അവത്വാ ''ദേവത്ഥേരോ''തി ഗുണേഹി ഥിരഭാവജോതനം പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഉച്ചം കത്വാ വചനം. മമത്തബോധനവചനം **മമായനവചനം**. ഏകന്തതിരോക്ഖസ്സ മനോകമ്മസ്സ സമ്മുഖതാ നാമ വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപനവസേനേവ ഹോതി, തഞ്ച ഖോ ലോകേ കായകമ്മന്തി പാകടം പഞ്ഞാതം ഹത്ഥവികാരാദിം അനാമസിത്വായേവ ദസ്സേന്തോ **"നയനാനി ഉമ്മീലേത്വാ"**തിആദിമാഹ. കാമഞ്ചേത്ഥ മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധാനം നയനാനം ഉമ്മീലനാ പസന്നേന മുഖേന ഓലോകനഞ്ച മേത്തം കായകമ്മമേവ, യസ്സ പന ചിത്തസ്സ വസേന നയനാനം മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധതാ മുഖസ്സ ച പസന്നതാ, തം സന്ധായ വുത്തം **"മേത്തം മനോകമ്മം നാമാ"**തി.

ഇമാനി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൪൧; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൯൨; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൬.൧൧) ച മേത്തകായകമ്മാദീനി പാളിയം ഭിക്ഖൂനം വസേന ആഗതാനി ഗിഹീസുപി ലബ്ഭന്തിയേവ. ഭിക്ഖൂനഞ്ഹി മേത്തചിത്തേന ആചരിയുപജ്ഝായവത്താദിആഭിസമാചാരികധമ്മപൂരണം മേത്തം കായകമ്മം നാമ. സബ്ബഞ്ച അനവജ്ജകായകമ്മം ആഭിസമാചാരികകമ്മന്തോഗധമേവാതി വേദിതബ്ബം. ഗിഹീനം ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ബോധിവന്ദനത്ഥായ സങ്ഘനിമന്തനത്ഥായ ഗമനം, ഗാമം വാ പിണ്ഡായ പവിട്ഠേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗമനം, പത്തപടിഗ്ഗഹണം, ആസനപഞ്ഞാപനം, അനുഗമനന്തി ഏവമാദികം മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ഭിക്ഖൂനം മേത്തചിത്തേന ആചാരപഞ്ഞത്തിസിക്ഖാപന കമ്മട്ഠാനകഥന ധമ്മദേസനാ പരിപുച്ഛന അട്ഠകഥാകഥനവസേന പവത്തിയമാനം തേപിടകമ്പി ബുദ്ധവചനം മേത്തം

വചീകമ്മം നാമ. ഗിഹീനം "ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛാമ, ബോധിവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛാമ, ധമ്മസ്സവനം കരിസ്സാമ, ദീപമാലാപുപ്ഫപൂജം കരിസ്സാമ, തീണി സുചരിതാനി സമാദായ വത്തിസ്സാമ, സലാകഭത്താദീനി ദസ്സാമ, വസ്സാവാസികം ദസ്സാമ, അജ്ജ സങ്ഘസ്സ ചത്താരോ പച്ചയേ ദസ്സാമ, സങ്ഘം നിമന്തേത്വാ ഖാദനീയാദീനി സംവിദഹഥ, ആസനാനി പഞ്ഞപേഥ, പാനീയം ഉപട്ഠാപേഥ, സങ്ഘം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ആനേഥ, പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദാപേഥ, ഛന്ദജാതാ ഉസ്സാഹജാതാ വേയ്യാവച്ചം കരോഥാ"തിആദികഥനകാലേ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ. ഭിക്ഖൂനം പാതോവ ഉട്ഠായ സരീരപടിജഗ്ഗനം ചേതിയങ്ഗണവത്താദീനി ച കത്വാ വിവിത്താസനേ നിസീദിത്വാ "ഇമസ്മിം വിഹാരേ ഭിക്ഖൂ സുഖീ ഹോന്തു അവേരാ അബ്യാപജ്ജാ"തി ചിന്തനം മേത്തം മനോകമ്മം നാമ. ഗിഹീനം "അയ്യാ സുഖീ ഹോന്തു അവേരാ അബ്യാപജ്ജാ"തി ചിന്തനം മേത്തം മനോകമ്മം നാമ.

ലാഭാതി ചീവരാദയോ ലദ്ധപച്ചയാ. **ധമ്മികാ**തി കുഹനാദിഭേദം മിച്ഛാജീവം വജ്ജേത്വാ ധമ്മേന സമേന ഭിക്ഖാചരിയവത്തേന ഉപ്പന്നാ. **അന്തമസോ പത്തപരിയാപന്നമത്തമ്പീ**തി പച്ഛിമകോടിയാ പത്തേ പരിയാപന്നം പത്തസ്സ അന്തോഗതം ദ്വത്തികടച്ഛുഭിക്ഖാമത്തമ്പി. ദേയ്യം ദക്ഖിണേയ്യഞ്ച അപ്പടിവിഭത്തം കത്വാ ഭുഞ്ജതീതി **അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ**. ഏത്ഥ ഹി ദ്വേ പടിവിഭത്താനി നാമ ആമിസപടിവിഭത്തം പുഗ്ഗലപടിവിഭത്തഞ്ച. തത്ഥ "ഏത്തകം ദസ്സാമി, ഏത്തകം ന ദസ്സാമീ"തി ഏവം ചിത്തേന വിഭജനം **ആമിസപടിവിഭത്തം** നാമ. "അസുകസ്സ ദസ്സാമി, അസുകസ്സ ന ദസ്സാമീ"തി ഏവം ചിത്തേന വിഭജനം പന **പുഗ്ഗലപടിവിഭത്തം** നാമ. തദുഭയമ്പി അകത്വാ യോ അപ്പടിവിഭത്തം ഭുഞ്ജതി, അയം **അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ** നാമ. തേനാഹ **"നേവ ആമിസം പടിവിഭജിത്വാ ഭുഞ്ജതീ"**തിആദി. **അദാതുമ്പീ**തി **പി**-സദ്ദേന ദാതുമ്പി വട്ടതീതി ദസ്സേതി. ദാനഞ്ഹി നാമ ന കസ്സചി നിവാരിതം, തേന ദുസ്സീലസ്സപി അത്ഥികസ്സ സതി സമ്ഭവേ ദാതബ്ബം, തഞ്ച ഖോ കരുണായനവസേന, ന വത്തപൂരണവസേന. സാരണീയധമ്മപൂരകസ്സ അപ്പടിവിഭത്തഭോഗിതായ **"സബ്ബേസം ദാതബ്ബമേവാ"**തി വുത്തം. ഗിലാനാദീനം പന ഓദിസ്സകം കത്വാ ദാനം അപ്പടിവിഭാഗപക്ഖികം "അസുകസ്സ ന ദസ്സാമീ"തി പടിക്ഖേപസ്സ അഭാവതോ. ബ്യതിരേകപ്പധാനോ ഹി പടിവിഭാഗോ. തേനാഹ **"ഗിലാനഗിലാനുപട്ഠാക...പേ॰... വിചേയ്യ ദാതുമ്പി വട്ടതീ"**തി.

സാധാരണഭോഗീതി ഏത്ഥ സാധാരണഭോഗിനോ ഇദം ലക്ഖണം - യം യം പണീതം ലഭതി, തം തം നേവ ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനമുഖേന ഗിഹീനം ദേതി അത്തനോ ആജീവസുദ്ധിം രക്ഖമാനോ, ന അത്തനാവ പരിഭുഞ്ജതി "മയ്ഹം അസാധാരണഭോഗിതാ മാ ഹോതൂ"തി. തം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ച "സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂ"തി ഗഹേത്വാ ഘണ്ടിം പഹരിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം സങ്ഘസന്തകം വിയ പസ്സതി. ഇമിനാ ച തസ്സ ലാഭസ്സ തീസുപി കാലേസു സാധാരണതോ ഠപനം ദസ്സിതം. "തം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ച സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂ"തി ഇമിനാ പടിഗ്ഗഹണകാലോ ദസ്സിതോ, "ഗഹേത്വാ...പേ॰... പസ്സതീ"തി ഇമിനാ പടിഗ്ഗഹിതകാലോ. തദുഭയം പന താദിസേന പുബ്ബഭാഗേന വിനാ ന ഹോതീതി അത്ഥസിദ്ധോ പുരിമകാലോ. തയിദമ്പി പടിഗ്ഗഹണതോ പുബ്ബേവസ്സ ഹോതി "സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂതി പടിഗ്ഗഹേസ്സാമീ"തി, പടിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഹോതി "സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂതി പടിഗ്ഗണ്ഹാമീ"തി, പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഹോതി "സങ്ഘേന

സാധാരണം ഹോതൂതി പടിഗ്ഗഹിതം മയാ''തി ഏവം തിലക്ഖണസമ്പന്നം കത്വാ ലദ്ധലാഭം ഓസാനലക്ഖണം അവികോപേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തോ സാധാരണഭോഗീ അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ ച ഹോതി.

ഇമം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൪൧; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൯൨; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൬.൧൧) പന സാരണീയധമ്മം കോ പൂരേതി, കോ ന പൂരേതി? ദുസ്സീലോ താവ ന പൂരേതി. ന ഹി തസ്സ സന്തകം സീലവന്തോ ഗണ്ഹന്തി. പരിസുദ്ധസീലോ പന വത്തം അഖണ്ഡേന്തോ പൂരേതി. തത്രിദം വത്തം - യോ ഓദിസ്സകം കത്വാ മാതു വാ പിതു വാ ആചരിയുപജ്ഝായാദീനം വാ ദേതി, സോ ദാതബ്ബം ദേതു, സാരണീയധമ്മോ പനസ്സ ന ഹോതി, പലിബോധജഗ്ഗനം നാമ ഹോതി. സാരണീയധമ്മോ ഹി മുത്തപലിബോധസ്സേവ വട്ടതി. തേന പന ഓദിസ്സകം ദേന്തേന ഗിലാനഗിലാനുപട്ഠാകആഗന്തുകഗമികാനഞ്ചേവ നവപബ്ബജിതസ്സ ച സങ്ഘാടിപത്തഗ്ഗഹണം അജാനന്തസ്സ ദാതബ്ബം. ഏതേസം ദത്വാ അവസേസം ഥേരാസനതോ പട്ഠായ ഥോകം ഥോകം അദത്വാ യോ യത്തകം ഗണ്ഹാതി, തസ്സ തത്തകം ദാതബ്ബം. അവസിട്ഠേ അസതി പുന പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഥേരാസനതോ പട്ഠായ യം യം പണീതം, തം തം ദത്വാ സേസം ഭുഞ്ജിതബ്ബം.

അയം പന സാരണീയധമ്മോ സാരണീയധമ്മപൂരണവിധിമ്ഹി സുസിക്ഖിതായ പരിസായ സുപൂരോ ഹോതി. സുസിക്ഖിതായ ഹി പരിസായ യോ അഞ്ഞതോ ലഭതി, സോ ന ഗണ്ഹാതി. അഞ്ഞതോ അലഭന്തോപി പമാണയുത്തമേവ ഗണ്ഹാതി, ന അതിരേകം. അയഞ്ച പന സാരണീയധമ്മോ ഏവം പുനപ്പുനം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ലദ്ധം ലദ്ധം ദേന്തസ്സപി ദ്വാദസഹി വസ്സേഹി പൂരതി, ന തതോ ഓരം. സചേ ഹി ദ്വാദസമേപി വസ്സേ സാരണീയധമ്മപൂരകോ പിണ്ഡപാതപൂരം പത്തം ആസനസാലായം ഠപേത്വാ നഹായിതും ഗച്ഛതി, സങ്ഘത്ഥേരോ ച ''കസ്സേസോ പത്തോ''തി വത്വാ ''സാരണീയധമ്മപൂരകസ്സാ''തി വുത്തേ ''ആഹരഥ ന''ന്തി സബ്ബം പിണ്ഡപാതം വിചാരേത്വാ ഭുഞ്ജിത്വാവ രിത്തപത്തം ഠപേതി. അഥ സോ ഭിക്ഖു രിത്തപത്തം ദിസ്വാ ''മയ്ഹം അനവസേസേത്വാവ പരിഭുഞ്ജിംസൂ''തി ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേതി, സാരണീയധമ്മോ ഭിജ്ജതി, പുന ദ്വാദസ വസ്സാനി പൂരേതബ്ബോ ഹോതി. തിത്ഥിയപരിവാസസദിസോ ഹേസ, സകിം ഖണ്ഡേ ജാതേ പുന പൂരേതബ്ബോവ. യോ പന ''ലാഭാ വത മേ, സുലദ്ധം വത മേ, യസ്സ മേ പത്തഗതം അനാപുച്ഛാവ സബ്രഹ്മചാരിനോ പരിഭുഞ്ജന്തീ''തി സോമനസ്സം ജനേതി, തസ്സ പുണ്ണോ നാമ ഹോതി.

ഏവം പൂരിതസാരണീയധമ്മസ്സ പന നേവ ഇസ്സാ, ന മച്ഛരിയം ഹോതി, മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി സുലഭപച്ചയോ, പത്തഗതമസ്സ ദിയ്യമാനമ്പി ന ഖീയതി, ഭാജനീയഭണ്ഡട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം ലഭതി, ഭയേ വാ ഛാതകേ വാ സമ്പത്തേ ദേവതാ ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജന്തി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - ലേണഗിരിവാസീ തിസ്സത്ഥേരോ കിര മഹാഖീരഗാമം ഉപനിസ്സായ വസതി. പഞ്ഞാസമത്താ ഥേരാ നാഗദീപം ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛന്താ ഖീരഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കിഞ്ചി അലദ്ധാ നിക്ഖമിംസു. ഥേരോ പവിസന്തോ തേ ദിസ്വാ പുച്ഛി ''ലദ്ധം, ഭന്തേ''തി. വിചരിമ്ഹ, ആവുസോതി. സോ അലദ്ധഭാവം ഞത്വാ ആഹ ''ഭന്തേ, യാവാഹം ആഗച്ഛാമി, താവ ഇധേവ ഹോഥാ''തി . മയം, ആവുസോ, പഞ്ഞാസ ജനാ പത്തതേമനമത്തമ്പി ന

ലഭിമ്ഹാതി. ഭന്തേ, നേവാസികാ നാമ പടിബലാ ഹോന്തി, അലഭന്താപി ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗസഭാഗം ജാനന്തീതി. ഥേരാ ആഗമിംസു. ഥേരോ ഗാമം പാവിസി. ധുരഗേഹേയേവ മഹാഉപാസികാ ഖീരഭത്തം സജ്ജേത്വാ ഥേരം ഓലോകയമാനാ ഠിതാ ഥേരസ്സ ദ്വാരം സമ്പത്തസ്സേവ പത്തം പൂരേത്വാ അദാസി. സോ തം ആദായ ഥേരാനം സന്തികം ഗന്ത്വാ ''ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേ''തി സങ്ഘത്ഥേരം ആഹ. ഥേരോ ''അമ്ഹേഹി ഏത്തകേഹി കിഞ്ചി ന ലദ്ധം, അയം സീഘമേവ ഗഹേത്വാ ആഗതോ, കിം നു ഖോ''തി സേസാനം മുഖം ഓലോകേസി. ഥേരോ ഓലോകനാകാരേനേവ ഞത്വാ ''ഭന്തേ, ധമ്മേന സമേന ലദ്ധോ പിണ്ഡപാതോ, നിക്കുക്കുച്ചാ ഗണ്ഹഥാ''തിആദിതോ പട്ഠായ സബ്ബേസം യാവദത്ഥം ദത്വാ അത്തനാപി യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജി. അഥ നം ഭത്തകിച്ചാവസാനേ ഥേരാ പുച്ഛിംസു ''കദാ, ആവുസോ, ലോകുത്തരധമ്മം പടിവിജ്ഝീ''തി? നത്ഥി മേ, ഭന്തേ, ലോകുത്തരധമ്മോതി. ഝാനലാഭീസി ആവുസോതി? ഏതമ്പി മേ, ഭന്തേ, നത്ഥീതി. നനു, ആവുസോ, പാടിഹാരിയന്തി? സാരണീയധമ്മോ മേ, ഭന്തേ, പൂരിതോ, തസ്സ മേ പൂരിതകാലതോ പട്ഠായ സചേപി ഭിക്ഖുസതസഹസ്സം ഹോതി, പത്തഗതം ന ഖീയതീതി. സാധു സാധു സപ്പുരിസ അനുച്ഛവികമിദം തുയ്ഹന്തി. ഇദം താവ **പത്തഗതം ന ഖീയതീ**തി ഏത്ഥ വത്ഥു.

അയമേവ പന ഥേരോ ചേതിയപബ്ബതേ ഗിരിഭണ്ഡമഹാപൂജായ ദാനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ''ഇമസ്മിം ദാനേ കിം വരഭണ്ഡ''ന്തി പുച്ഛി. ദ്വേ സാടകാ, ഭന്തേതി. ഏതേ മയ്ഹം പാപുണിസ്സന്തീതി. തം സുത്വാ അമച്ചോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി ''ഏകോ ദഹരോ ഏവം വദതീ''തി. ''ദഹരസ്സ ഏവം ചിത്തം, മഹാഥേരാനം പന സുഖുമാ സാടകാ വട്ടന്തീ''തി വത്വാ ''മഹാഥേരാനം ദസ്സാമീ''തി ഠപേസി. തസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ പടിപാടിയാ ഠിതേ ദേന്തസ്സ മത്ഥകേ ഠപിതാപി തേ സാടകാ ഹത്ഥം നാരോഹന്തി, അഞ്ഞേവ ആരോഹന്തി. ദഹരസ്സ ദാനകാലേ പന ഹത്ഥം ആരുള്ഹാ. സോ തസ്സ ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ അമച്ചസ്സ മുഖം ഓലോകേത്വാ ദഹരം നിസീദാപേത്വാ ദാനം ദത്വാ സങ്ഘം വിസ്സജ്ജേത്വാ ദഹരസ്സ സന്തികേ നിസീദിത്വാ ''ഭന്തേ, ഇമം ധമ്മം കദാ പടിവിജ്ഝിത്ഥാ''തി ആഹ. സോ പരിയായേനപി അസന്തം അവദന്തോ ''നത്ഥി മയ്ഹം, മഹാരാജ, ലോകുത്തരധമ്മോ''തി ആഹ. നനു, ഭന്തേ, പുബ്ബേവ അവചുത്ഥാതി. ആമ മഹാരാജ, സാരണീയധമ്മപൂരകോ അഹം, തസ്സ മേ ധമ്മസ്സ പൂരിതകാലതോ പട്ഠായ ഭാജനീയട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം പാപുണാതീതി. ''സാധു സാധു ഭന്തേ, അനുച്ഛവികമിദം തുമ്ഹാക''ന്തി വന്ദിത്വാ പക്കാമി. ഇദം **ഭാജനീയട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം പാപുണാതീ**തി ഏത്ഥ വത്ഥു.

ചണ്ഡാലതിസ്സഭയേന പന ഭാതരഗാമവാസിനോ നാഗത്ഥേരിയാ അനാരോചേത്വാവ പലായിംസു. ഥേരീ പച്ചൂസസമയേ ''അതി വിയ അപ്പനിഗ്ഘോസോ ഗാമോ, ഉപധാരേഥ താവാ''തി ദഹരഭിക്ഖുനിയോ ആഹ. താ ഗന്ത്വാ സബ്ബേസം ഗതഭാവം ഞത്വാ ആഗമ്മ ഥേരിയാ ആരോചേസും. സാ സുത്വാ ''മാ തുമ്ഹേ തേസം ഗതഭാവം ചിന്തയിത്ഥ, അത്തനോ ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛായോനിസോമനസികാരേസുയേവ യോഗം കരോഥാ''തി വത്വാ ഭിക്ഖാചാരവേലായം പാരുപിത്വാ അത്തദ്വാദസമാ ഗാമദ്വാരേ നിഗ്രോധമൂലേ അട്ഠാസി. രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ദ്വാദസന്നമ്പി ഭിക്ഖുനീനം പിണ്ഡപാതം ദത്വാ ''അയ്യേ അഞ്ഞത്ഥ മാ ഗച്ഛഥ, നിച്ചം ഇധേവ ഏഥാ''തി ആഹ. ഥേരിയാ പന കനിട്ഠഭാതാ നാഗത്ഥേരോ നാമ അത്ഥി, സോ ''മഹന്തം ഭയം, ന സക്കാ യാപേതും, പരതീരം ഗമിസ്സാമീ''തി അത്തദ്വാദസമോ അത്തനോ

വസനട്ഠാനാ നിക്ഖന്തോ “ഥേരിം ദിസ്വാ ഗമിസ്സാമീ”തി ഭാതരഗാമം ആഗതോ. ഥേരീ “ഥേരാ ആഗതാ”തി സുത്വാ തേസം സന്തികം ഗന്ത്വാ “കിം അയ്യാ”തി പുച്ഛി. സോ തം പവത്തിം ആചിക്ഖി. സാ “അജ്ജ ഏകദിവസം വിഹാരേ വസിത്വാ സ്വേവ ഗമിസ്സഥാ”തി ആഹ. ഥേരാ വിഹാരം ആഗമംസു.

ഥേരീ പുനദിവസേ രുക്ഖമൂലേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ “ഇമം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജഥാ”തി ആഹ. ഥേരോ “വട്ടിസ്സതി ഥേരീ”തി വത്വാ തുണ്ഹീ അട്ഠാസി. ധമ്മികോ താത പിണ്ഡപാതോ, കുക്കുച്ചം അകത്വാ പരിഭുഞ്ജഥാതി. വട്ടിസ്സതി ഥേരീതി. സാ പത്തം ഗഹേത്വാ ആകാസേ ഖിപി. പത്തോ ആകാസേ അട്ഠാസി. ഥേരോ “സത്തതാലമത്തേ ഠിതമ്പി ഭിക്ഖുനീഭത്തമേവ ഥേരീ”തി വത്വാ “ഭയം നാമ സബ്ബകാലം ന ഹോതി, ഭയേ വൂപസന്തേ അരിയവംസം കഥയമാനോ ‘ഭോ പിണ്ഡപാതിക ഭിക്ഖുനീഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ വീതിനാമയിത്ഥാ’തി ചിത്തേന അനുവദിയമാനോ സന്ഥമ്ഭിതും ന സക്ഖിസ്സാമി, അപ്പമത്താ ഹോഥ ഥേരിയോ”തി മഗ്ഗം ആരുഹി. രുക്ഖദേവതാപി “സചേ ഥേരോ ഥേരിയാ ഹത്ഥതോ പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിസ്സതി, ന നം നിവത്തേസ്സാമി, സചേ ന പരിഭുഞ്ജിസ്സതി, നിവത്തേസ്സാമീ”തി ചിന്തയമാനാ ഠത്വാ ഥേരസ്സ ഗമനം ദിസ്വാ രുക്ഖാ ഓരുയ്ഹ “പത്തം, ഭന്തേ, ദേഥാ”തി പത്തം ഗഹേത്വാ ഥേരം രുക്ഖമൂലംയേവ ആനേത്വാ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ പിണ്ഡപാതം ദത്വാ കതഭത്തകിച്ചം പടിഞ്ഞം കാരേത്വാ ദ്വാദസ ഭിക്ഖുനിയോ ദ്വാദസ ച ഭിക്ഖൂ സത്ത വസ്സാനി ഉപട്ഠഹി . ഇദം **ദേവതാ ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജന്തീ**തി ഏത്ഥ വത്ഥു. തത്ര ഹി ഥേരീ സാരണീയധമ്മപൂരികാ അഹോസി.

നത്ഥി ഏതേസം ഖണ്ഡന്തി **അഖണ്ഡാനി,** തം പന നേസം ഖണ്ഡം ദസ്സേതും **“യസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഉപസമ്പന്നസീലാനം ഉദ്ദേസക്കമേന ആദിഅന്താ വേദിതബ്ബാ. തേനാഹ **“സത്തസൂ”**തിആദി. അനുപസമ്പന്നസീലാനം പന സമാദാനക്കമേനപി ആദിഅന്താ ലബ്ഭന്തി. **പരിയന്തേ ഛിന്നസാടകോ വിയാ**തി വത്ഥന്തേ ദസന്തേ വാ ഛിന്നവത്ഥം വിയ. വിസദിസുദാഹരണഞ്ചേതം “അഖണ്ഡാനീ”തി ഇമസ്സ അധികതത്താ. ഏവം സേസാനിപി ഉദാഹരണാനി. **ഖണ്ഡ**ന്തി ഖണ്ഡവന്തം, ഖണ്ഡിതം വാ. **ഛിദ്ദ**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. വിസഭാഗവണ്ണേന ഗാവീ വിയാതി സമ്ബന്ധോ. വിസഭാഗവണ്ണേന ഉപഡ്ഢം തതിയഭാഗം വാ സമ്ഭിന്നവണ്ണം **സബലം,** വിസഭാഗവണ്ണേഹേവ പന ബിന്ദൂഹി അന്തരന്തരാ വിമിസ്സം **കമ്മാസം**. അയം ഇമേസം വിസേസോ.

ഭുജിസ്സഭാവകരണതോതി തണ്ഹാദാസബ്യതോ മോചേത്വാ ഭുജിസ്സഭാവകരണതോ. സീലസ്സ ച തണ്ഹാദാസബ്യതോ മോചനം വിവട്ടൂപനിസ്സയഭാവാപാദനം, തേനസ്സ വിവട്ടൂപനിസ്സയതാ ദസ്സിതാ. “ഭുജിസ്സഭാവകരണതോ”തി ച ഇമിനാ ഭുജിസ്സകരാനി **ഭുജിസ്സാനീ**തി ഉത്തരപദലോപേനായം നിദ്ദേസോതി ദസ്സേതി. യസ്മാ ച തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ സേരീ സയംവസീ ഭുജിസ്സോ നാമ ഹോതി, തസ്മാപി ഭുജിസ്സാനി. സുപരിസുദ്ധഭാവേന പാസംസത്താ **വിഞ്ഞുപസത്ഥാനി**. അവിഞ്ഞൂനം പസംസായ അപ്പമാണഭാവതോ വിഞ്ഞൂഗഹണം കതം. **തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അപരാമട്ഠത്താ**തി “ഇമിനാഹം സീലേന ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി ദേവഞ്ഞതരോ വാ”തി തണ്ഹാപരാമാസേന “ഇമിനാഹം സീലേന ദേവോ ഹുത്വാ തത്ഥ നിച്ചോ ധുവോ സസ്സതോ ഭവിസ്സാമീ”തി ദിട്ഠിപരാമാസേന ച അപരാമട്ഠത്താ. അഥ വാ “അയം തേ സീലേസു ദാസോ”തി ചതൂസു വിപത്തീസു യം വാ തം

വാ വിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ‘‘ഇമം നാമ ത്വം ആപന്നപുബ്ബോ’’തി കേനചി പരാമട്ഠും അനുദ്ധംസേതും അസക്കുണേയ്യത്താ **അപരാമട്ഠാനീ**തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സീലം നാമ അവിപ്പടിസാരാദിപാരമ്പരിയേന യാവദേവ സമാധിസമ്പാദനത്ഥന്തി ആഹ **‘‘സമാധിസംവത്തനികാനീ’’**തി. സമാധിസംവത്തനപ്പയോജനാനി **സമാധിസംവത്തനികാനി**.

സമാനഭാവോ സാമഞ്ഞം, പരിപുണ്ണചതുപാരിസുദ്ധിഭാവേന മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണസ്സ വിയ ഭേദാഭാവതോ സീലേന സാമഞ്ഞം സീലസാമഞ്ഞം, തം ഗതോ ഉപഗതോതി **സീലസാമഞ്ഞഗതോ**. തേനാഹ **‘‘സമാനഭാവൂപഗതസീലോ’’**തി, സീലസമ്പത്തിയാ സമാനഭാവം ഉപഗതസീലോ സഭാഗവുത്തികോതി അത്ഥോ. സോതാപന്നാദീനഞ്ഹി സീലം സമുദ്ദന്തരേപി ദേവലോകേപി വസന്താനം അഞ്ഞേസം സോതാപന്നാദീനം സീലേന സമാനമേവ ഹോതി, നത്ഥി മഗ്ഗസീലേ നാനത്തം. കാമഞ്ഹി പുഥുജ്ജനാനമ്പി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ നാനത്തം ന സിയാ, തം പന ന ഏകന്തികന്തി ഇധ നാധിപ്പേതം, മഗ്ഗസീലം പന ഏകന്തികം നിയതഭാവതോതി തമേവ സന്ധായ **‘‘യാനി താനി സീലാനീ’’**തിആദി വുത്തം.

യായന്തി യാ അയം മയ്ഹഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച പച്ചക്ഖഭൂതാ. **ദിട്ഠീ**തി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി. **നിദ്ദോസാ**തി നിദ്ധുതദോസാ, സമുച്ഛിന്നരാഗാദിപാപധമ്മാതി അത്ഥോ. **നിയ്യാതീ**തി വട്ടദുക്ഖതോ നിസ്സരതി നിഗച്ഛതി. സയം നിയന്തീയേവ ഹി തംമഗ്ഗസമങ്ഗീപുഗ്ഗലം വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാപേതീതി വുച്ചതി. യാ സത്ഥു അനുസിട്ഠി, തം കരോതീതി **തക്കരോ,** തസ്സ, യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജനകസ്സാതി അത്ഥോ. **ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ**തി സച്ചസമ്പടിവേധേന സമാനദിട്ഠിഭാവം ഉപഗതോ.

കതിപുച്ഛാവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഛആപത്തിസമുട്ഠാനവാരകഥാവണ്ണനാ

൨൭൩. പഠമേന ആപത്തിസമുട്ഠാനേനാതിആദി സബ്ബം ഉദ്ദേസനിദ്ദേസാദിവസേന പവത്തപാളിം അനുസാരേനേവ സക്കാ വിഞ്ഞാതും.

സമഥഭേദം

അധികരണപരിയായവാരകഥാവണ്ണനാ

൨൭൪. ലോഭോ പുബ്ബങ്ഗമോതിആദീസു പന ലോഭഹേതു വിവദനതോ ‘‘ലോഭോ പുബ്ബങ്ഗമോ’’തി വുത്തം. ഏവം സേസേസുപി. **ഠാനാനീ**തി കാരണാനി. തിട്ഠന്തി ഏത്ഥാതി **ഠാനം**. കേ തിട്ഠന്തി? വിവാദാധികരണാദയോ. വസന്തി ഏത്ഥാതി **വത്ഥു**. ഭവന്തി ഏത്ഥാതി **ഭൂമി**. കുസലാകുസലാബ്യാകതചിത്തസമങ്ഗിനോ വിവദനതോ **‘‘നവ ഹേതൂ’’**തി വുത്തം. **ദ്വാദസ മൂലാനീ**തി ‘‘കോധനോ ഹോതി ഉപനാഹീ’’തിആദീനി ദ്വാദസ മൂലാനി.

൨൭൫-൨൭൬. ഇമാനേവ ദ്വാദസ കായവാചാഹി സദ്ധിം **‘‘ചുദ്ദസ മൂലാനീ’’**തി വുത്താനി. **സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധാ ഠാനാനീ**തി ഏത്ഥ ആപത്തിം ആപജ്ജിത്വാ പടിച്ഛാദേന്തസ്സ യാ ആപത്തി, തസ്സാ പുബ്ബേ ആപന്നാ ആപത്തിയോ ഠാനാനീതി

വേദിതബ്ബം. “നത്ഥി ആപത്താധികരണം കുസല”ന്തി വചനതോ ആപത്താധികരണേ അകുസലാബ്യാകതവസേന ഛ ഹേതൂ വുത്താ. കുസലചിത്തം പന അങ്ഗം ഹോതി, ന ഹേതു.

൨൩൩. **ചത്താരി കമ്മാനി ഠാനാനീ**തി ഏത്ഥ “ഏവം കത്തബ്ബ”ന്തി ഇതികത്തബ്ബതാദസ്സനവസേന പവത്തപാളി **കമ്മം** നാമ, യഥാഠിതപാളിവസേന കരോന്താനം കിരിയാ **കിച്ചാധികരണം** നാമ. ഞത്തിഞത്തിദുതിയഞത്തിചതുത്ഥകമ്മാനി ഞത്തിതോ ജായന്തി, അപലോകനകമ്മം അപലോകനതോവാതി ആഹ **“ഞത്തിതോ വാ അപലോകനതോ വാ”**തി. കിച്ചാധികരണം ഏകേന സമഥേന **സമ്മതി,** സമ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. തേഹി സമേതബ്ബത്താ “വിവാദാധികരണസ്സ സാധാരണാ”തി വുത്തം.

തബ്ഭാഗിയവാരകഥാവണ്ണനാ

൨൩൮. **വിവാദാധികരണസ്സ തബ്ഭാഗിയാ**തി വിവാദാധികരണസ്സ വൂപസമതോ തപ്പക്ഖികാ.

സമഥാ സമഥസ്സ സാധാരണവാരകഥാവണ്ണനാ

൨൩൯. ഏകം അധികരണം സബ്ബേ സമഥാ ഏകതോ ഹുത്വാ സമേതും സക്കോന്തി ന സക്കോന്തീതി പുച്ഛന്തോ **“സമഥാ സമഥസ്സ സാധാരണാ, സമഥാ സമഥസ്സ അസാധാരണാ”**തി ആഹ. യേഭുയ്യസികായ സമനം സമ്മുഖാവിനയം വിനാ ന ഹോതീതി ആഹ **“യേഭുയ്യസികാ സമ്മുഖാവിനയസ്സ സാധാരണാ”**തി. സതിവിനയാദീഹി സമനസ്സ യേഭുയ്യസികായ കിച്ചം നത്ഥീതി ആഹ **“സതിവിനയസ്സ…പേ॰… അസാധാരണാ”**തി. ഏവം സേസേസുപി. തബ്ഭാഗിയവാരേപി ഏസേവ നയോ.

വിനയവാരകഥാവണ്ണനാ

൩൦൨. സബ്ബേസമ്പി സമഥാനം വിനയപരിയായോ ലബ്ഭതീതി **“വിനയോ സമ്മുഖാവിനയോ”**തിആദിനാ വിനയവാരോ ഉദ്ധടോ. **സിയാ ന സമ്മുഖാവിനയോ**തി ഏത്ഥ സമ്മുഖാവിനയം ഠപേത്വാ സതിവിനയാദയോ സേസസമഥാ അധിപ്പേതാ. ഏസ നയോ സേസേസുപി.

കുസലവാരകഥാവണ്ണനാ

൩൦൩. സങ്ഘസ്സ സമ്മുഖാ പടിഞ്ഞാതേ തം പടിജാനനം സങ്ഘസമ്മുഖതാ നാമ. തസ്സ പടിജാനനചിത്തം സന്ധായ **“സമ്മുഖാവിനയോ കുസലോ”**തിആദി വുത്തന്തി വദന്തി. **നത്ഥി സമ്മുഖാവിനയോ അകുസലോ**തി ധമ്മവിനയപുഗ്ഗലസമ്മുഖതാഹി തിവങ്ഗികോ സമ്മുഖാവിനയോ ഏതേഹി വിനാ നത്ഥി. തത്ഥ കുസലചിത്തേഹി കരണകാലേ കുസലോ, അരഹന്തേഹി കരണകാലേ അബ്യാകതോ. ഏതേസം സങ്ഘസമ്മുഖതാദീനം അകുസലപടിപക്ഖത്താ അകുസലസ്സ സമ്ഭവോ നത്ഥി, തസ്മാ “നത്ഥി സമ്മുഖാവിനയോ അകുസലോ”തി വുത്തം. “യേഭുയ്യസികാ അധമ്മവാദീഹി വൂപസമനകാലേ, ധമ്മവാദീനമ്പി അധമ്മവാദിമ്ഹി സലാകഗ്ഗാഹാപകേ ജാതേ അകുസലാ. സതിവിനയോ അനരഹതോ സഞ്ചിച്ച സതിവിനയദാനേ

അകുസലോ. അമൂള്ഹവിനയോ അനുമ്മത്തകസ്സ ദാനേ, പടിഞ്ഞാതകരണം മൂള്ഹസ്സ അജാനതോ പടിഞ്ഞായ കരണേ, തസ്സപാപിയസികാ സുദ്ധസ്സ കരണേ, തിണവത്ഥാരകം മഹാകലഹേ സഞ്ചിച്ച കരണേ ച അകുസലം. സബ്ബത്ഥ അരഹതോ വസേനേവ അബ്യാകത''ന്തി സബ്ബമേതം **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

സമഥവാരവിസ്സജ്ജനാവാരകഥാവണ്ണനാ

൩൪൪-൩൪൫. യത്ഥ യേഭുയ്യസികാ ലബ്ഭതി, തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയോ ലബ്ഭതീതിആദി പുച്ഛാ. **യസ്മിം സമയേ സമ്മുഖാവിനയേന ചാ**തിആദി തസ്സാ വിസ്സജ്ജനം, യസ്മിം സമയേ സമ്മുഖാവിനയേന ച യേഭുയ്യസികായ ച അധികരണം വൂപസമ്മതി, തസ്മിം സമയേ യത്ഥ യേഭുയ്യസികാ ലബ്ഭതി, തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയോ ലബ്ഭതീതി ഏവം സബ്ബത്ഥ സമ്ബന്ധോ. **യത്ഥ പടിഞ്ഞാതകരണം ലബ്ഭതി, തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയോ ലബ്ഭതീ**തി ഏത്ഥ ഏകം വാ ദ്വേ വാ ബഹൂ വാ ഭിക്ഖൂ ''ഇമം നാമ ആപത്തിം ആപന്നോസീ''തി പുച്ഛിതേ സതി ''ആമാ''തി പടിജാനനേ ദ്വേപി പടിഞ്ഞാതകരണസമ്മുഖാവിനയാ ലബ്ഭന്തി. തത്ഥ ''സങ്ഘസമ്മുഖതാ ധമ്മവിനയപുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ''തി ഏവം വുത്തസമ്മുഖാവിനയേ സങ്ഘസ്സ പുരതോ പടിഞ്ഞാതം ചേ, സങ്ഘസമ്മുഖതാ. തത്ഥേവ ദേസിതം ചേ, ധമ്മവിനയസമ്മുഖതായോപി ലദ്ധാ ഹോന്തി. അഥ വിവദന്താ അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിജാനന്തി ചേ, പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ. തസ്സേവ സന്തികേ ദേസിതം ചേ, ധമ്മവിനയസമ്മുഖതായോപി ലദ്ധാ ഹോന്തി. ഏകസ്സേവ വാ ഏകസ്സ സന്തികേ ആപത്തിദേസനകാലേ ''പസ്സസി, പസ്സാമീ''തി വുത്തേ തത്ഥ ധമ്മവിനയപുഗ്ഗലസമ്മുഖതാസഞ്ഞിതോ സമ്മുഖാവിനയോ ച പടിഞ്ഞാതകരണഞ്ച ലദ്ധം ഹോതി.

സംസട്ഠവാരകഥാവണ്ണനാ

൩൪൬. അധികരണാനം വൂപസമോവ **സമഥോ** നാമ, തസ്മാ അധികരണേന വിനാ സമഥാ നത്ഥീതി ആഹ **''മാ ഹേവന്തിസ്സ വചനീയോ...പേ॰... വിനിബ്ഭുജിത്വാ നാനാകരണം പഞ്ഞാപേതു''**ന്തി.

സമഥാധികരണവാരകഥാവണ്ണനാ

൩൪൭-൩൪൮. സമഥാ സമഥേഹി സമ്മന്തീതിആദി പുച്ഛാ. **സിയാ സമഥാ സമഥേഹി സമ്മന്തീ**തിആദി വിസ്സജ്ജനം. തത്ഥ **സമഥാ സമഥേഹി സമ്മന്തീ**തി ഏത്ഥ **സമ്മന്തീ**തി സമ്പജ്ജന്തി, അധികരണാ വാ പന സമ്മന്തി വൂപസമം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ **യേഭുയ്യസികാ സമ്മുഖാവിനയേന സമ്മതീ**തി ഏത്ഥ സമ്മുഖാവിനയേന സദ്ധിം യേഭുയ്യസികാ സമ്പജ്ജതി, ന സതിവിനയാദീഹി സദ്ധിം തേസം തസ്സാ അനുപകാരത്താതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൩൪൮. ''സമ്മുഖാവിനയോ വിവാദാധികരണേന സമ്മതീ''തി പാഠോ. ''സമ്മുഖാവിനയോ ന കേനചി സമ്മതീ''തി ഹി അവസാനേ വുത്തത്താ സമ്മുഖാവിനയോ സയം സമഥേന വാ അധികരണേന വാ സമേതബ്ബോ ന ഹോതി.

൩൧൩. വിവാദാധികരണം…പേ॰… കിച്ചാധികരണേന സമ്മതീതി എത്ഥ “സുണാതു മേ ഭന്തേ …പേ॰… പഠമം സലാകം നിക്ഖിപാമീ”തി ഏവം വിവാദാധികരണം കിച്ചാധികരണേന സമ്മതീതി ദട്ഠബ്ബം.

സമുട്ഠാപനവാരകഥാവണ്ണനാ

൩൧൪. വിവാദാധികരണം ന കതമം അധികരണം സമുട്ഠാപേതീതി “നായം ധമ്മോ”തി വുത്തമത്തേനേവ കിഞ്ചി അധികരണം ന സമുട്ഠാപേതീതി അത്ഥോ.

ഭജതിവാരകഥാവണ്ണനാ

൩൧൮-൯. കതമം അധികരണം പരിയാപന്നന്തി കതമാധികരണപരിയാപന്നം, അയമേവ വാ പാഠോ. **വിവാദാധികരണം വിവാദാധികരണം ഭജതീ**തി പഠമുപ്പന്നവിവാദം പച്ഛാ ഉപ്പന്നോ ഭജതി. **വിവാദാധികരണം ദ്വേ സമഥേ ഭജതീ**തി “മം വൂപസമേതും സമത്ഥാ തുമ്ഹേ”തി വദന്തം വിയ ഭജതി. **ദ്വീഹി സമഥേഹി സങ്ഗഹിത**ന്തി “മയം തം വൂപസമേസ്സാമാ”തി വദന്തേഹി വിയ ദ്വീഹി സമഥേഹി സങ്ഗഹിതം.

ഖന്ധകപുച്ഛാവാരോ

പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാവണ്ണനാ

൩൨൦. നിദാനേന ച നിദ്ദേസേന ച സദ്ധിന്തി എത്ഥ **നിദാനേനാ**തി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിദേസസങ്ഖാതേന നിദാനേന. **നിദ്ദേസേനാ**തി പുഗ്ഗലാദിനിദ്ദേസേന. ഉഭയേനപി തസ്സ തസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ വത്ഥു ദസ്സിതം, തസ്മാ വത്ഥുനാ സദ്ധിം ഖന്ധകം പുച്ഛിസ്സാമീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ഉപസമ്പദക്ഖന്ധകേ. **ഉത്തമാനി പദാനി വുത്താനീ**തി “ന, ഭിക്ഖവേ, ഊനവീസതിവസ്സോ പുഗ്ഗലോ ഉപസമ്പാദേതബ്ബോ”തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൯൯, ൧൨൪) നയേന ഉത്തമപദാനി വുത്താനി. **ചമ്മസംയുത്തേ**തി ചമ്മക്ഖന്ധകേ.

ഏകുത്തരികനയോ

ഏകകവാരവണ്ണനാ

൩൨൧. മൂലവിസുദ്ധിയാ അന്തരാപത്തീതി അന്തരാപത്തിം ആപജ്ജിത്വാ മൂലായപടികസ്സനം കത്വാ ഠിതേന ആപന്നാ. **"അഗ്ഘവിസുദ്ധിയാ അന്തരാപത്തീ**തി സമ്ബഹുലാ ആപത്തിയോ ആപജ്ജിത്വാ താസു സബ്ബചിരപടിച്ഛന്നവസേന അഗ്ഘസമോധാനം ഗഹേത്വാ വസന്തേന ആപന്നാപത്തീ"തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **സഉസ്സാഹേനേവ ചിത്തേനാ**തി "പുനപി ആപജ്ജിസ്സാമീ"തി സഉസ്സാഹേനേവ ചിത്തേന. ഭിക്ഖുനീനം അട്ഠവത്ഥുകായ വസേന ചേതം വുത്തം. തേനേവാഹ **"അട്ഠമേ വത്ഥുസ്മിം ഭിക്ഖുനിയാ പാരാജികമേവ ഹോതീ"**തി. **"ധമ്മികസ്സ പടിസ്സവസ്സ അസച്ചാപനേ"**തി വുത്തത്താ അധമ്മികപടിസ്സവസ്സ വിസംവാദേ ദുക്കടം ന ഹോതി. "തുമ്ഹേ വിബ്ഭമഥാ"തി ഹി വുത്തേ സുദ്ധചിത്തോ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണിത്വാ സചേ ന വിബ്ഭമതി, അനാപത്തി. ഏവം സബ്ബത്ഥ. **പഞ്ചദസസു ധമ്മേസൂ**തി "കാലേന വക്ഖാമി, നോ അകാലേനാ"തിആദിനാ വുത്തപഞ്ചദസധമ്മേസു. ആപത്തിം ആപജ്ജിതും ഭബ്ബതായ **ഭബ്ബാപത്തികാ**.

ഏകകവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുകവാരവണ്ണനാ

൩൨൨. ദുകേസു **നിദഹനേ**തി ആതപേ അതിചിരം ഠപേത്വാ നിദഹനേ. വത്ഥുസഭാഗം ദേസേന്തോ **ദേസേന്തോ ആപജ്ജതി,** ആപന്നം ആപത്തിം ന ദേസേസ്സാമീതി ധുരം നിക്ഖിപന്തോ **ന ദേസേന്തോ ആപജ്ജതി**. രോമജനപദേ ജാതം **രോമകം. പക്കാലക**ന്തി യവക്ഖാരം. അനുഞ്ഞാതലോണത്താ ലോണാനിപി ദുകേസു വുത്താനി.

ദുകവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തികവാരവണ്ണനാ

൩൨൩. തികേസു **വചീസമ്പയുത്തം കായകിരിയം കത്വാ**തി കായേന നിപച്ചകാരം കത്വാ. **മുഖാലമ്ബരകരണാദിഭേദോ**തി മുഖഭേരിവാദനാദിപ്പഭേദോ. യസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമേ കായസമുട്ഠാനാ ആപത്തിയോ, തം കായദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദം. **ഉപഘാതേതീ**തി വിനാസേതി. **ന ആദാതബ്ബ**ന്തി "ഇമസ്മാ വിഹാരാ പരമ്പി മാ നിക്ഖമ, വിനയധരാനം വാ സന്തികം ആഗച്ഛ വിനിച്ഛയം ദാതു"ന്തി വുത്തേ തസ്സ വചനം ന ഗഹേതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

അകുസലാനി ചേവ മൂലാനി ചാതി അകോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന ഏകന്താകുസലഭാവതോ അകുസലാനി, അത്തനാ സമ്പയുത്തധമ്മാനം സുപ്പതിട്ഠിതഭാവസാധനതോ മൂലാനി, ന അകുസലഭാവസാധനതോ. ന ഹി മൂലതോ അകുസലാനം അകുസലഭാവോ, കുസലാദീനം വാ കുസലാദിഭാവോ. തഥാ ച സതി മോമൂഹചിത്തദ്വയമോഹസ്സ അകുസലഭാവോ ന സിയാ.

ദുട്ഠു ചരിതാനീതി പച്ചയതോ സമ്പയുത്തധമ്മതോ പവത്തിആകാരതോ ച ന സുട്ഠു അസമ്മാപവത്തിതാനി. **വിരൂപാനീ**തി ബീഭച്ഛാനി സമ്പതി ആയതിഞ്ച അനിട്ഠരൂപത്താ. **സുട്ഠു ചരിതാനീ**തിആദീസു വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ദ്വേപി ചേതേ തികാ പണ്ണത്തിയാ വാ കമ്മപഥേഹി വാ കഥേതബ്ബാ. പണ്ണത്തിയാ താവ കായദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമോ കായദുച്ചരിതം, അവീതിക്കമോ കായസുചരിതം. വചീദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമോ വചീദുച്ചരിതം, അവീതിക്കമോ വചീസുചരിതം. ഉഭയത്ഥ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമോ മനോദുച്ചരിതം മനോദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസ്സ അഭാവതോ. തയിദം ദ്വാരദ്വയേ അകിരിയസമുട്ഠാനായ ആപത്തിയാ വസേന വേദിതബ്ബം. യഥാവുത്തായ ആപത്തിയാ അവീതിക്കമോവ മനോസുചരിതം. അയം **പണ്ണത്തികഥാ**.

പാണാതിപാതാദയോ പന തിസ്സോ ചേതനാ കായദ്വാരേ വചീദ്വാരേപി ഉപ്പന്നാ കായദുച്ചരിതം ദ്വാരന്തരേ ഉപ്പന്നസ്സപി കമ്മസ്സ സനാമാപരിച്ചാഗതോ യേഭുയ്യവുത്തിയാ തബ്ബഹുലവുത്തിയാ ച. തേനാഹു അട്ഠകഥാചരിയാ -

> ‘‘ദ്വാരേ ചരന്തി കമ്മാനി, ന ദ്വാരാ ദ്വാരചാരിനോ;
> തസ്മാ ദ്വാരേഹി കമ്മാനി, അഞ്ഞമഞ്ഞം വവത്ഥിതാ’’തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ കാമാവചരകുസല ദ്വാരകഥാ, കായകമ്മദ്വാര);

തഥാ ചതസ്സോ മുസാവാദാദിചേതനാ കായദ്വാരേപി വചീദ്വാരേപി ഉപ്പന്നാ വചീദുച്ചരിതം, അഭിജ്ഝാ ബ്യാപാദോ മിച്ഛാദിട്ഠീതി തയോ മനോകമ്മഭൂതായ ചേതനായ സമ്പയുത്തധമ്മാ മനോദുച്ചരിതം, കായവചീകമ്മഭൂതായ പന ചേതനായ സമ്പയുത്താ അഭിജ്ഝാദയോ തംതംപക്ഖികാ വാ ഹോന്തി അബ്ബോഹാരികാ വാ. പാണാതിപാതാദീഹി വിരമന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ തിസ്സോ ചേതനാപി വിരതിയോപി കായസുചരിതം കായികസ്സ വീതിക്കമസ്സ അകരണവസേന പവത്തനതോ. കായേന പന സിക്ഖാപദാനം സമാദിയമാനേ സീലസ്സ കായസുചരിതഭാവേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. മുസാവാദാദീഹി വിരമന്തസ്സ ചതസ്സോ ചേതനാപി വിരതിയോപി വചീസുചരിതം വാചസികസ്സ വീതിക്കമസ്സ അകരണവസേന പവത്തനതോ. അനഭിജ്ഝാ അബ്യാപാദോ സമ്മാദിട്ഠീതി തയോ ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാ മനോസുചരിതന്തി അയം **കമ്മപഥകഥാ**.

തികവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുക്കവാരവണ്ണനാ

൩൨൦. ചതുക്കേസു **അനരിയവോഹാരാ**തി അനരിയാനം ലാമകാനം വോഹാരാ സംവോഹാരാ അഭിലാപവാചാ. **അരിയവോഹാരാ**തി അരിയാനം സപ്പുരിസാനം വോഹാരാ. **ദിട്ഠവാദിതാ**തി ‘‘ദിട്ഠം മയാ’’തി ഏവംവാദിതാ. ഏത്ഥ ച തംതംസമുട്ഠാപകചേതനാവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

പഠമകപ്പികേസു പഠമം പുരിസലിങ്ഗമേവ ഉപ്പജ്ജതീതി ആഹ **‘‘പഠമം ഉപ്പന്നവസേനാ’’**തി. **പുരിമം പുരിസലിങ്ഗം പജഹതീ**തി യഥാവുത്തേനത്ഥേന പുബ്ബങ്ഗമഭാവതോ പുരിമസങ്ഖാതം പുരിസലിങ്ഗം ജഹതി. **സതം തിംസഞ്ച സിക്ഖാപദാനീ**തി തിംസാധികാനി സതം സിക്ഖാപദാനി.

ഭിക്ഖുസ്സ ച ഭിക്ഖുനിയാ ച ചതൂസു പാരാജികേസൂതി സാധാരണേസുയേവ ചതൂസു പാരാജികേസു. **പഠമോ പഞ്ഹോ**തി "അത്ഥി വത്ഥുനാനത്തതാ, നോ ആപത്തിനാനത്തതാ"തി അയം പഞ്ഹോ. "അത്ഥി ആപത്തിസഭാഗതാ, നോ വത്ഥുസഭാഗതാ"തി അയം ഇധ ദുതിയോ നാമ.

അനാപത്തിവസ്സച്ഛേദസ്സാതി നത്ഥി ഏതസ്മിം വസ്സച്ഛേദേ ആപത്തീതി അനാപത്തിവസ്സച്ഛേദോ, തസ്സ, അനാപത്തികസ്സ വസ്സച്ഛേദസ്സാതി അത്ഥോ. **മന്താഭാസാ**തി മതിയാ ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഭാസനതോ അസമ്ഫപ്പലാപവാചാ ഇധ "മന്താഭാസാ"തി വുത്താ.

നവമഭിക്ഖുനിതോ പട്ഠായ ഉപജ്ഝായാപി അഭിവാദനാരഹാ നോ പച്ചുട്ഠാനാരഹാതി യസ്മാ "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, ഭത്തഗ്ഗേ അട്ഠന്നം ഭിക്ഖുനീനം യഥാവുഡ്ഢം അവസേസാനം യഥാഗതിക"ന്തി വദന്തേന ഭഗവതാ ഭത്തഗ്ഗേ ആദിതോ പട്ഠായ അട്ഠന്നംയേവ ഭിക്ഖുനീനം യഥാവുഡ്ഢം അനുഞ്ഞാതം, അവസേസാനം ആഗതപടിപാടിയാ, തസ്മാ നവമഭിക്ഖുനിതോ പട്ഠായ സചേ ഉപജ്ഝായാപി ഭിക്ഖുനീ പച്ഛാ ആഗച്ഛതി, ന പച്ചുട്ഠാനാരഹാ, യഥാനിസിന്നാഹിയേവ സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ അഭിവാദേതബ്ബത്താ അഭിവാദനാരഹാ. ആദിതോ നിസിന്നാസു പന അട്ഠസു യാ അബ്ഭന്തരിമാ അഞ്ഞാ വുഡ്ഢതരാ ആഗച്ഛതി, സാ അത്തനോ നവകതരം വുട്ഠാപേത്വാ നിസീദിതും ലഭതി. തസ്മാ സാ താഹി അട്ഠഹി ഭിക്ഖുനീഹി പച്ചുട്ഠാനാരഹാ. യാ പന അട്ഠഹിപി നവകതരാ, സാ സചേപി സട്ഠിവസ്സാ ഹോതി, ആഗതപടിപാടിയാവ നിസീദിതും ലഭതി.

ഇധ ന കപ്പന്തീതി വദന്തോതി പച്ചന്തിമജനപദേസു ഠത്വാ "ഇധ ന കപ്പന്തീ"തി വദന്തോ വിനയാതിസാരദുക്കടം ആപജ്ജതി. കപ്പിയഞ്ഹി "ന കപ്പതീ"തി വദന്തോ പഞ്ഞത്തം സമുച്ഛിന്ദതി നാമ. **ഇധ കപ്പന്തീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ചതുക്കവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചകവാരവണ്ണനാ

൩൨൫. പഞ്ചകേസു "നിമന്തിതോ സഭത്തോ സമാനോ സന്തം ഭിക്ഖും അനാപുച്ഛാ"തി (പാചി॰ ൨൯൮-൨൯൯) വചനതോ അകപ്പിയനിമന്തനം സാദിയന്തസ്സേവ അനാമന്തചാരോ ന വട്ടതീതി **"പിണ്ഡപാതികസ്സ കപ്പന്തീ"**തി വുത്തം. **ഗണഭോജനാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. **അധിട്ഠഹിത്വാ ഭോജന**ന്തി "ഗിലാനസമയോ"തിആദിനാ ആഭോഗം കത്വാ ഭോജനം. **അവികപ്പനാ**തി "മയ്ഹം ഭത്തപച്ചാസം ഇത്ഥന്നാമസ്സ ദമ്മീ"തി ഏവം അവികപ്പനാ.

അയസതോ വാ ഗരഹതോ വാതി ഏത്ഥ പരമ്മുഖാ അഗുണവചനം **അയസോ**. സമ്മുഖാ **ഗരഹാ**. വിയസതീതി **ബ്യസനം,** ഹിതസുഖം ഖിപതി വിദ്ധംസേതീതി അത്ഥോ. ഞാതീനം ബ്യസനം **ഞാതിബ്യസനം,** ചോരരോഗഭയാദീഹി ഞാതിവിനാസോതി അത്ഥോ. ഭോഗാനം ബ്യസനം **ഭോഗബ്യസനം,** രാജചോരാദിവസേന ഭോഗവിനാസോതി അത്ഥോ. രോഗോ ഏവ ബ്യസനം **രോഗബ്യസനം**. രോഗോ ഹി ആരോഗ്യം ബ്യസതി വിനാസേതീതി ബ്യസനം. സീലസ്സ ബ്യസനം **സീലബ്യസനം,** ദുസ്സീല്യസ്സേതം നാമം.

സമ്മാദിട്ഠിം വിനാസയമാനാ ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠിയേവ ബ്യസനം **ദിട്ഠിബ്യസനം.** **ഞാതിസമ്പദാ**തി ഞാതീനം സമ്പദാ പാരിപൂരി ബഹുഭാവോ . **ഭോഗസമ്പദായ**പി ഏസേവ നയോ. ആരോഗ്യസ്സ സമ്പദാ **ആരോഗ്യസമ്പദാ**. പാരിപൂരി ദീഘരത്തം അരോഗതാ. **സീലദിട്ഠിസമ്പദാസു**പി ഏസേവ നയോ.

വത്തം പരിച്ഛിന്ദീതി തസ്മിം ദിവസേ കാതബ്ബവത്തം നിട്ഠാപേസി. **അട്ഠ കപ്പേ അനുസ്സരീ**തിആദിനാ തസ്മിം ഖണേ ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ പുബ്ബേനിവാസഞാണം നിബ്ബത്തേസീതി ദീപേതി. **ഞത്തിയാ കമ്മപ്പത്തോ ഹുത്വാ**തി ഞത്തിയാ ഠപിതായ അനുസ്സാവനകമ്മപ്പത്തോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ.

മന്ദത്താ മോമൂഹത്താതി നേവ സമാദാനം ജാനാതി, ന ആനിസംസം, അത്തനോ പന മന്ദത്താ മോമൂഹത്താ അഞ്ഞാണേനേവ ആരഞ്ഞികോ ഹോതി. **പാപിച്ഛോ ഇച്ഛാപകതോ**തി "അരഞ്ഞേ മേ വിഹരന്തസ്സ 'അയം ആരഞ്ഞികോ'തി ചതുപ്പച്ചയസക്കാരം കരിസ്സന്തി, 'അയം ഭിക്ഖു ലജ്ജീ പവിവിത്തോ'തിആദീഹി ച ഗുണേഹി സമ്ഭാവേസ്സന്തീ"തി ഏവം പാപികായ ഇച്ഛായ ഠത്വാ തായ ഏവ ഇച്ഛായ അഭിഭൂതോ ഹുത്വാ ആരഞ്ഞികോ ഹോതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"അരഞ്ഞവാസേന പച്ചയലാഭം പത്ഥയമാനോ"**തി. ഉമ്മാദവസേന അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ വിഹരന്തോ **ഉമ്മാദാ ചിത്തക്ഖേപാ ആരഞ്ഞികോ** നാമ ഹോതി. **വണ്ണിത**ന്തി ഇദം ആരഞ്ഞികങ്ഗം നാമ ബുദ്ധേഹി ബുദ്ധസാവകേഹി ച വണ്ണിതം പസത്ഥന്തി ആരഞ്ഞികോ ഹോതി.

പഞ്ചകവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഛക്കവാരവണ്ണനാ

൩൨൫. ഛക്കേസു **ഛബ്ബസ്സപരമതാ ധാരേതബ്ബ**ന്തി പദഭാജനം ദസ്സിതം. സേസം ഉത്താനമേവ.

ഛക്കവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സത്തകവാരവണ്ണനാ

൩൨൭. സത്തകേസു **ഛക്കേ വുത്താനിയേവ സത്തകവസേന യോജേതബ്ബാനീ**തി ഛക്കേ വുത്തചുദ്ദസപരമാനി ദ്വിധാ കത്വാ ദ്വിന്നം സത്തകാനം വസേന യോജേതബ്ബാനി.

ആപത്തിം ജാനാതീതി ആപത്തിംയേവ "ആപത്തീ"തി ജാനാതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ആഭിചേതസികാന**ന്തി ഏത്ഥ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൬) **അഭിചേതോ**തി പാകതികകാമാവചരചിത്തേഹി സുന്ദരതായ പടിപക്ഖതോ വിസുദ്ധത്താ ച അഭിക്കന്തം വിസുദ്ധചിത്തം വുച്ചതി, ഉപചാരജ്ഝാനചിത്തസ്സേതം അധിവചനം. അഭിചേതസി ജാതാനി **ആഭിചേതസികാനി,** അഭിചേതോസന്നിസ്സിതാനീതി വാ **ആഭിചേതസികാനി.** **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാന**ന്തി ദിട്ഠധമ്മേ സുഖവിഹാരാനം. **ദിട്ഠധമ്മോ**തി പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ വുച്ചതി, തത്ഥ സുഖവിഹാരഭൂതാനന്തി അത്ഥോ. രൂപാവചരജ്ഝാനാനമേതം അധിവചനം. താനി ഹി അപ്പേത്വാ നിസിന്നാ ഝായിനോ ഇമസ്മിഞ്ഞേവ അത്തഭാവേ അസംകിലിട്ഠം നേക്ഖമ്മസുഖം വിന്ദന്തി, തസ്മാ "ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാനീ"തി വുച്ചന്തി. **നികാമലാഭീ**തി

നികാമേന ലാഭീ, അത്തനോ ഇച്ഛാവസേന ലാഭീ, ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. **അകിച്ഛലാഭീ**തി സുഖേനേവ പച്ചനീകധമ്മേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ സമാപജ്ജിതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. **അകസിരലാഭീ**തി അകസിരാനം ലാഭീ വിപുലാനം, യഥാപരിച്ഛേദേനേവ വുട്ഠാതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. ഏകച്ചോ ഹി ലാഭീയേവ ഹോതി, ന പന സക്കോതി ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതും. ഏകച്ചോ സക്കോതി തഥാ സമാപജ്ജിതും, പാരിപന്ഥികേ പന കിച്ഛേന വിക്ഖമ്ഭേതി. ഏകച്ചോ തഥാ ച സമാപജ്ജതി, പാരിപന്ഥികേ ച അകിച്ഛേനേവ വിക്ഖമ്ഭേതി, ന സക്കോതി കാലമാനനാളികയന്തം വിയ യഥാപരിച്ഛേദേയേവ വുട്ഠാതും.

ആസവാനം ഖയാതി അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസാനം ഖയാ. **അനാസവ**ന്തി ആസവവിരഹിതം. **ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഏത്ഥ **ചേതോ**-വചനേന അരഹത്തഫലസമ്പയുത്തോ സമാധി, **പഞ്ഞാ**-വചനേന തംസമ്പയുത്താ ച പഞ്ഞാ വുത്താ. തത്ഥ ച സമാധി രാഗതോ വിമുത്തത്താ ചേതോവിമുത്തി, പഞ്ഞാ അവിജ്ജായ വിമുത്തത്താ പഞ്ഞാവിമുത്തീതി വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ "യോ ഹിസ്സ, ഭിക്ഖവേ, സമാധി, തദസ്സ സമാധിന്ദ്രിയം (സം॰ നി॰ ൫.൫൨൦). യാ ഹിസ്സ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ഞാ, തദസ്സ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം (സം॰ നി॰ ൫.൫൧൬). ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തീ"തി (അം॰ നി॰ ൨.൩൨). അപിചേത്ഥ സമഥഫലം ചേതോവിമുത്തി, വിപസ്സനാഫലം പഞ്ഞാവിമുത്തീതി വേദിതബ്ബാതി. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ**തി അത്തനായേവ പഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ, അപരപ്പച്ചയേന ഞത്വാതി അത്ഥോ. സുതമയഞാണാദിനാ വിയ പരപ്പച്ചയതം നയഗ്ഗാഹഞ്ച മുഞ്ചിത്വാ പരതോഘോസാനുഗതഭാവനാധിഗമഭൂതായ അത്തനോയേവ പഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ, ന സയമ്ഭൂഞാണഭൂതായാതി അധിപ്പായോ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ**തി പാപുണിത്വാ സമ്പാദേത്വാ വിഹരതി.

സത്തകവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠകവാരവണ്ണനാ

൩൨൭. അട്ഠകേസു **അട്ഠാനിസംസേ സമ്പസ്സമാനേനാ**തി -

"ഇധ പന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ആപത്തിം ആപന്നോ ഹോതി, സോ തസ്സാ ആപത്തിയാ അനാപത്തിദിട്ഠി ഹോതി, അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ തസ്സാ ആപത്തിയാ ആപത്തിദിട്ഠിനോ ഹോന്തി, തേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ തം ഭിക്ഖും ഏവം ജാനന്തി 'അയം ഖോ ആയസ്മാ ബഹുസ്സുതോ ആഗതാഗമോ ധമ്മധരോ വിനയധരോ മാതികാധരോ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ മേധാവീ ലജ്ജീ കുക്കുച്ചകോ സിക്ഖാകാമോ, സചേ മയം ഇമം ഭിക്ഖും ആപത്തിയാ അദസ്സനേ ഉക്ഖിപിസ്സാമ, ന മയം ഇമിനാ ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ഉപോസഥം കരിസ്സാമ, വിനാ ഇമിനാ ഭിക്ഖുനാ ഉപോസഥം കരിസ്സാമ, ഭവിസ്സതി സങ്ഘസ്സ തതോനിദാനം ഭണ്ഡനം കലഹോ വിഗ്ഗഹോ വിവാദോ സങ്ഘഭേദോ സങ്ഘരാജി സങ്ഘവവത്ഥാനം സങ്ഘനാനാകരണ'ന്തി, ഭേദഗരുകേഹി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂഹി ന സോ ഭിക്ഖു ആപത്തിയാ അദസ്സനേ ഉക്ഖിപിതബ്ബോ"തി (മഹാവ॰ ൪൫൩) -

ആദിനാ വുത്തഅട്ഠാനിസംസേ സമ്പസ്സമാനേന. തേന ഹി സദ്ധിം ഉപോസഥാദിഅകരണം ആദീനവോ ഭേദായ സംവത്തനതോ, കരണം ആനിസംസോ സാമഗ്ഗിയാ സംവത്തനതോ. തസ്മാ ഏതേ അട്ഠാനിസംസേ സമ്പസ്സമാനേന ന സോ ഭിക്ഖു ഉക്ഖിപിതബ്ബോതി അത്ഥോ.

ദുതിയഅട്ഠകേപി **അട്ഠാനിസംസേ സമ്പസ്സമാനേനാ**തി -

> "ഇധ പന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ആപത്തിം ആപന്നോ ഹോതി, സോ തസ്സാ ആപത്തിയാ അനാപത്തിദിട്ഠി ഹോതി, അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ തസ്സാ ആപത്തിയാ ആപത്തിദിട്ഠിനോ ഹോന്തി, സോ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു തേ ഭിക്ഖൂ ഏവം ജാനാതി 'ഇമേ ഖോ ആയസ്മന്തോ ബഹുസ്സുതാ ആഗതാഗമാ ധമ്മധരാ വിനയധരാ മാതികാധരാ പണ്ഡിതാ ബ്യത്താ മേധാവിനോ ലജ്ജിനോ കുക്കുച്ചകാ സിക്ഖാകാമാ, നാലം മമം വാ കാരണാ അഞ്ഞേസം വാ കാരണാ ഛന്ദാ ദോസാ മോഹാ ഭയാ അഗതിം ഗന്തും, സചേ മം ഇമേ ഭിക്ഖൂ ആപത്തിയാ അദസ്സനേ ഉക്ഖിപിസ്സന്തി, ന മയാ സദ്ധിം ഉപോസഥം കരിസ്സന്തി, വിനാ മയാ ഉപോസഥം കരിസ്സന്തി, ഭവിസ്സതി സങ്ഘസ്സ തതോനിദാനം ഭണ്ഡനം കലഹോ വിഗ്ഗഹോ വിവാദോ സങ്ഘഭേദോ സങ്ഘരാജി സങ്ഘവവത്ഥാനം സങ്ഘനാനാകരണ'ന്തി, ഭേദഗരുകേന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനാ പരേസമ്പി സദ്ധായ സാ ആപത്തി ദേസേതബ്ബാ"തി (മഹാവ॰ ൪൫൭) -

ആദിനാ വുത്തഅട്ഠാനിസംസേ സമ്പസ്സമാനേനാതി അത്ഥോ.

പാളിയം ആഗതേഹി സത്തഹീതി "പുബ്ബേവസ്സ ഹോതി 'മുസാ ഭണിസ്സ'ന്തി, ഭണന്തസ്സ ഹോതി 'മുസാ ഭണാമീ'തി, ഭണിതസ്സ ഹോതി 'മുസാ മയാ ഭണിത'ന്തി വിനിധായ ദിട്ഠിം, വിനിധായ ഖന്തിം, വിനിധായ രുചിം, വിനിധായ ഭാവ"ന്തി (പാരാ॰ ൨൨൦) ഏവമാഗതേഹി സത്തഹി.

അബ്രഹ്മചരിയാതി അസേട്ഠചരിയതോ. **രത്തിം ന ഭുഞ്ജേയ്യ വികാലഭോജന**ന്തി ഉപോസഥം ഉപവുത്ഥോ രത്തിഭോജനഞ്ച ദിവാവികാലഭോജനഞ്ച ന ഭുഞ്ജേയ്യ. **മഞ്ചേ ഛമായംവ സയേഥ സന്ഥതേ**തി കപ്പിയമഞ്ചേ വാ സുധാദിപരികമ്മകതായ ഭൂമിയം വാ തിണപണ്ണപലാലാദീനി സന്ഥരിത്വാ കതേ സന്ഥതേ വാ സയേഥാതി അത്ഥോ. **ഏതഞ്ഹി അട്ഠങ്ഗികമാഹുപോസഥ**ന്തി ഏതം പാണാതിപാതാദീനി അസമാചരന്തേന ഉപവുത്ഥഉപോസഥം അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതത്താ "അട്ഠങ്ഗിക"ന്തി വദന്തി.

"അകപ്പിയകതം ഹോതി അപ്പടിഗ്ഗഹിതക"ന്തിആദയോ **അട്ഠ അനതിരിത്താ** നാമ. **സപ്പി**ആദി അട്ഠമേ അരുണുഗ്ഗമനേ നിസ്സഗ്ഗിയം ഹോതി. **അട്ഠകവസേന യോജേത്വാ വേദിതബ്ബാനീ**തി പുരിമാനി അട്ഠ ഏകം അട്ഠകം, തതോ ഏകം അപനേത്വാ സേസേസുപി ഏകേകം പക്ഖിപിത്വാതി ഏവമാദിനാ നയേന അഞ്ഞാനിപി അട്ഠകാനി കാതബ്ബാനീതി അത്ഥോ.

അട്ഠകവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നവകവാരവണ്ണനാ

൩൨൯. നവകേസു **ആഘാതവത്ഥൂനീ**തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൪൦; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൯.൨൯) ആഘാതകാരണാനി. **ആഘാതപടിവിനയാനീ**തി ആഘാതസ്സ പടിവിനയകാരണാനി. **തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാ**തി "തം അനത്ഥചരണം മാ അഹോസീ"തി ഏതസ്മിം പുഗ്ഗലേ കുതോ ലബ്ഭാ കേന കാരണേന സക്കാ ലദ്ധും. "പരോ നാമ പരസ്സ അത്തനോ ചിത്തരുചിയാ അനത്ഥം കരോതീ"തി ഏവം ചിന്തേത്വാ ആഘാതം പടിവിനോദേതി. അഥ വാ സചാഹം പടിക്കോപം കരേയ്യം, തം കോപകരണം ഏത്ഥ പുഗ്ഗലേ കുതോ ലബ്ഭാ, കേന കാരണേന ലദ്ധബ്ബം നിരത്ഥകഭാവതോതി അത്ഥോ. കമ്മസ്സകാ ഹി സത്താ, തേ കസ്സ രുചിയാ ദുക്ഖിതാ സുഖിതാ വാ ഭവന്തി, തസ്മാ കേവലം തസ്മിം മയ്ഹം കുജ്ഝനമത്തമേവാതി അധിപ്പായോ. അഥ വാ തം കോപകരണം ഏത്ഥ പുഗ്ഗലേ കുതോ ലബ്ഭാ പരമത്ഥതോ കുജ്ഝിതബ്ബസ്സ കുജ്ഝനകസ്സ ച അഭാവതോ. സങ്ഖാരമത്തഞ്ഹേതം യദിദം ഖന്ധപഞ്ചകം യം "സത്തോ"തി വുച്ചതി, തേ ച സങ്ഖാരാ ഇത്തരകാലാ ഖണികാ, കസ്സ കോ കുജ്ഝതീതി അത്ഥോ. "കുതോ ലാഭാ"തിപി പാഠോ, സചാഹം ഏത്ഥ കോപം കരേയ്യം, തസ്മിം മേ കോപകരണേ കുതോ ലാഭാ, ലാഭാ നാമ കേ സിയും അഞ്ഞത്ര അനത്ഥുപ്പത്തിതോതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥേ **ത**ന്തി നിപാതമത്തമേവ ഹോതി.

തണ്ഹം പടിച്ചാതി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൦൩; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൯.൨൩) ദ്വേ തണ്ഹാ ഏസനതണ്ഹാ ഏസിതതണ്ഹാ ച. യായ തണ്ഹായ അജപഥസങ്കുപഥാദീനി പടിപജ്ജിത്വാ ഭോഗേ ഏസതി ഗവേസതി, അയം **ഏസനതണ്ഹാ** നാമ. യാ തേസു ഏസിതേസു ഗവേസിതേസു പടിലദ്ധേസു തണ്ഹാ, അയം **ഏസിതതണ്ഹാ** നാമ. ഇധ ഏസിതതണ്ഹാ ദട്ഠബ്ബാ. **പരിയേസനാ**തി രൂപാദിആരമ്മണപരിയേസനാ. സാ ഹി ഏസനതണ്ഹായ സതി ഹോതി. **ലാഭോ**തി രൂപാദിആരമ്മണപ്പടിലാഭോ. സോ ഹി പരിയേസനായ സതി ഹോതി. **വിനിച്ഛയോ** പന ഞാണതണ്ഹാദിട്ഠിവിതക്കവസേന ചതുബ്ബിധോ. തത്ഥ "സുഖവിനിച്ഛയം ജഞ്ഞാ, സുഖവിനിച്ഛയം ഞത്വാ അജ്ഝത്തം സുഖമനുയുഞ്ജേയ്യാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൨൩) അയം **ഞാണവിനിച്ഛയോ**. "വിനിച്ഛയോതി ദ്വേ വിനിച്ഛയാ തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ ച ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ ചാ"തി (മഹാനി॰ ൧൦൨) ഏവം ആഗതാനി അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി **തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ**. ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ **ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ**. "ഛന്ദോ ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, വിതക്കനിദാനോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൮) ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ഇധ **വിനിച്ഛയോ**തി വുത്തോ **വിതക്കോ**യേവ ആഗതോ. ലാഭം ലഭിത്വാ ഹി ഇട്ഠാനിട്ഠം സുന്ദരാസുന്ദരഞ്ച വിതക്കേന വിനിച്ഛിനാതി "ഏത്തകം മേ രൂപാരമ്മണത്ഥായ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം സദ്ദാരമ്മണത്ഥായ, ഏത്തകം മയ്ഹം ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം പരസ്സ, ഏത്തകം പരിഭുഞ്ജിസ്സാമി, ഏത്തകം നിദഹിസ്സാമീ"തി. തേന വുത്തം **"ലാഭം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ"**തി.

ഛന്ദരാഗോതി ഏവം അകുസലവിതക്കേന വിതക്കിതേ വത്ഥുസ്മിം ദുബ്ബലരാഗോ ച ബലവരാഗോ ച ഉപ്പജ്ജതി. **അജ്ഝോസാന**ന്തി "അഹം, മമ"ന്തി ബലവസന്നിട്ഠാനം. **പരിഗ്ഗഹോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന പരിഗ്ഗഹകരണം. **മച്ഛരിയ**ന്തി പരേഹി സാധാരണഭാവസ്സ അസഹനതാ. തേനേവസ്സ പോരാണാ ഏവം വചനത്ഥം വദന്തി "ഇദം അച്ഛരിയം മയ്ഹേവ ഹോതു, മാ അഞ്ഞസ്സ അച്ഛരിയം ഹോതൂതി പവത്തത്താ മച്ഛരിയന്തി

വുച്ചതീ"തി. **ആരക്ഖോതി** ദ്വാരപിദഹനമഞ്ജൂസാഗോപനാദിവസേന സുട്ഠു രക്ഖണം. അധി കരോതീതി **അധികരണം,** കാരണസ്സേതം നാമം. **ആരക്ഖാധികരണന്തി** ഭാവനപുംസകം, ആരക്ഖഹേതൂതി അത്ഥോ. ദണ്ഡാദാനാദീസു പരനിസേധനത്ഥം ദണ്ഡസ്സ ആദാനം **ദണ്ഡാദാനം**. ഏകതോധാരാദിനോ സത്ഥസ്സ ആദാനം **സത്ഥാദാനം. കലഹോതി** കായകലഹോപി വാചാകലഹോപി. പുരിമോ പുരിമോ വിരോധോ **വിഗ്ഗഹോ,** പച്ഛിമോ പച്ഛിമോ **വിവാദോ**. തുവം തുവന്തി അഗാരവവസേന **"തുവം തുവ"ന്തി** വചനം.

അധിട്ഠിതകാലതോ പട്ഠായ ന വികപ്പേതബ്ബാനീതി വികപ്പേന്തേന അധിട്ഠാനതോ പുബ്ബേ വാ

വികപ്പേതബ്ബം, വിജഹിതാധിട്ഠാനം വാ പച്ഛാവികപ്പേതബ്ബം. അവിജഹിതാധിട്ഠാനം പന ന വികപ്പേതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ. **ദുക്കടവസേന വുത്താനീതി** "വഗ്ഗം ഭിക്ഖുനിസങ്ഘം വഗ്ഗസഞ്ഞീ ഓവദതീ"തിആദിനാ (പാചി॰ ൧൫൦) നയേന അധമ്മകമ്മേ ദ്വേ നവകാനി ദുക്കടവസേന വുത്താനി.

നവകവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദസകവാരവണ്ണനാ

൩൩൩. ദസകേസു **നത്ഥി ദിന്നന്തിആദിവസേന വേദിതബ്ബാതി** "നത്ഥി ദിന്നം, നത്ഥി യിട്ഠം, നത്ഥി ഹുതം, നത്ഥി സുകതദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോ, നത്ഥി അയം ലോകോ, നത്ഥി പരോ ലോകോ, നത്ഥി മാതാ, നത്ഥി പിതാ, നത്ഥി സത്താ ഓപപാതികാ, നത്ഥി ലോകേ സമണബ്രാഹ്മണാ സമ്മഗ്ഗതാ സമ്മാപടിപന്നാ, യേ ഇമഞ്ച ലോകം പരഞ്ച ലോകം സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദേന്തീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൯൪, ൨.൨൨൫; ൩.൯൧, ൧൧൬; സം॰ നി॰ ൩.൨൧൦) ഏവമാഗതം സന്ധായ വുത്തം. **സസ്സതോ ലോകോതിആദിവസേനാതി** "സസ്സതോ ലോകോതി വാ, അസസ്സതോ ലോകോതി വാ, അന്തവാ ലോകോതി വാ, അനന്തവാ ലോകോതി വാ, തം ജീവം തം സരീരന്തി വാ, അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞം സരീരന്തി വാ, ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാതി വാ, ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാതി വാ, ഹോതി ച ന ച ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാതി വാ, നേവ ഹോതി ന ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാതി വാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൬൯) ഏവമാഗതം സങ്ഗണ്ഹാതി.

മിച്ഛാദിട്ഠിആദയോ മിച്ഛാവിമുത്തിപരിയോസാനാതി "മിച്ഛാദിട്ഠി മിച്ഛാസങ്കപ്പോ മിച്ഛാവാചാ മിച്ഛാകമ്മന്തോ മിച്ഛാആജീവോ മിച്ഛാവായാമോ മിച്ഛാസതി മിച്ഛാസമാധി മിച്ഛാഞാണം മിച്ഛാവിമുത്തീ"തി (വിഭ॰ ൯൭൦) ഏവമാഗതം സന്ധായ വദതി. തത്ഥ **മിച്ഛാഞാണന്തി** പാപകിരിയാസു ഉപായചിന്താവസേന പാപകം കത്വാ "സുകതം മയാ"തി പച്ചവേക്ഖണാകാരേന ച ഉപ്പന്നോ മോഹോ. **മിച്ഛാവിമുത്തീതി** അവിമുത്തസ്സേവ സതോ വിമുത്തിസഞ്ഞിതാ. **സമഥക്ഖന്ധകേ നിദ്ദിട്ഠാതി** "ഓരമത്തകം അധികരണം ഹോതി, ന ച ഗതിഗതം, ന ച സരിതസാരിത"ന്തിആദിനാ (ചൂളവ॰ ൨൦൪) നിദ്ദിട്ഠാ. സമഥക്ഖന്ധകേ വുത്തേഹി സമന്നാഗതോ ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. മാതുരക്ഖിതാദയോ **ദസ ഇത്ഥിയോ**. ധനക്കീതാദയോ **ദസ ഭരിയായോ**.

ദസകവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏകാദസകവാരവണ്ണനാ

൩൩൧. ഏകാദസകേസു **ന വോദായന്തീ**തി ന പകാസന്തി. **സുയുത്തയാനസദിസായ കതായാ**തി ഇച്ഛിതിച്ഛിതകാലേ സുഖേന പവത്തേതബ്ബത്താ യുത്തയാനം വിയ കതായ. **യഥാ പതിട്ഠാ ഹോതീ**തി സമ്പത്തീനം യഥാ പതിട്ഠാ ഹോതി. **അനു അനു പവത്തിതായാ**തി ഭാവനാബഹുലീകാരേഹി അനു അനു പവത്തിതായ.

സുഖം സുപതീതിആദീസു (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൧.൧൫; വിസുദ്ധി ൧.൨൫൮) യഥാ സേസജനാ സമ്പരിവത്തമാനാ കാകച്ഛമാനാ ദുക്ഖം സുപന്തി, ഏവം അസുപിത്വാ സുഖം സുപതി, നിദ്ദം ഓക്കന്തോപി സമാപത്തിം സമാപന്നോ വിയ ഹോതി. **സുഖം പടിബുജ്ഝതീ**തി യഥാ അഞ്ഞേ നിത്ഥുനന്താ വിജമ്ഭന്താ സമ്പരിവത്തന്താ ദുക്ഖം പടിബുജ്ഝന്തി, ഏവം അപ്പടിബുജ്ഝിത്വാ വികസമാനമിവ പദുമം സുഖം നിബ്ബികാരം പടിബുജ്ഝതി. അനുഭൂതപുബ്ബവസേന ദേവതൂപസംഹാരവസേന ചസ്സ ഭദ്ദകമേവ സുപിനം ഹോതി, ന പാപകന്തി ആഹ **"പാപകമേവ ന പസ്സതീ"**തിആദി. ധാതുക്ഖോഭഹേതുകമ്പി ചസ്സ ബഹുലം ഭദ്ദകമേവ സിയാ യേഭുയ്യേന ചിത്തജരൂപാനുഗുണതായ ഉതുആഹാരജരൂപാനം. തഥ **പാപകമേവ ന പസ്സതീ**തി യഥാ അഞ്ഞേ അത്താനം ചോരേഹി സമ്പരിവാരിതം വിയ, വാളേഹി ഉപദ്ദുതം വിയ, പപാതേ പതന്തം വിയ ച പസ്സന്തി, ഏവം പാപകമേവ സുപിനം ന പസ്സതി. **ഭദ്രകം പന വുഡ്ഢികാരണഭൂതം പസ്സതീ**തി ചേതിയം വന്ദന്തോ വിയ, പൂജം കരോന്തോ വിയ, ധമ്മം സുണന്തോ വിയ ച ഹോതി.

മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതീതി ഉരേ ആമുക്കമുത്താഹാരോ വിയ, സീസേ പിളന്ധമാലാ വിയ ച മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി മനാപോ. **അമനുസ്സാനം പിയോ ഹോതീ**തി യഥേവ ച മനുസ്സാനം പിയോ, ഏവം അമനുസ്സാനമ്പി പിയോ ഹോതി വിസാഖത്ഥേരോ വിയ. **നാസ്സ അഗ്ഗി വാ വിസം വാ സത്ഥം വാ കമതീ**തി മേത്താവിഹാരിസ്സ കായേ ഉത്തരായ ഉപാസികായ വിയ അഗ്ഗി വാ, സംയുത്തഭാണകചൂളസീവത്ഥേരസ്സേവ വിസം വാ, സംകിച്ചസാമണേരസ്സേവ സത്ഥം വാ ന കമതി ന പവിസതി, നാസ്സ കായം വികോപേതീതി വുത്തം ഹോതി. ധേനുവത്ഥുമ്പി ചേത്ഥ കഥയന്തി, ഏകാ കിര ധേനു വച്ഛകസ്സ ഖീരധാരം മുഞ്ചമാനാ അട്ഠാസി. ഏകോ ലുദ്ദകോ "തം വിജ്ഝിസ്സാമീ"തി ഹത്ഥേന സമ്പരിവത്തേത്വാ ദീഘദണ്ഡകം സത്തിം മുഞ്ചി. സാ തസ്സാ സരീരം ആഹച്ച താലപണ്ണം വിയ വിവട്ടമാനാ ഗതാ, നേവ ഉപചാരബലേന ന അപ്പനാബലേന, കേവലം പന വച്ഛകേ ബലവഹിതചിത്തതായ. ഏവം മഹാനുഭാവാ മേത്താ. **ഖിപ്പം സമാധിയതീ**തി കേനചി പരിപന്ഥേന പരിഹീനജ്ഝാനസ്സ ബ്യാപാദസ്സ ദൂരസമനുസ്സരിതഭാവതോ ഖിപ്പമേവ സമാധിയതി. **മുഖവണ്ണോ വിപ്പസീദതീ**തി ബന്ധനാ പമുത്തതാലപക്കം വിയ ചസ്സ വിപ്പസന്നവണ്ണം മുഖം ഹോതി. **അസമ്മൂള്ഹോ കാലം കരോതീ**തി മേത്താവിഹാരിനോ സമ്മോഹമരണം നാമ നത്ഥി, അസമ്മൂള്ഹോവ നിദ്ദം ഓക്കമന്തോ വിയ കാലം കരോതി.

ഏകാദസകവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏകുത്തരികനയവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപോസഥാദിപുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാവണ്ണനാ

൩൩൫. ''സങ്ഘം, ഭന്തേ, പവാരേമീ''തിആദി പവാരണാകഥാ നാമാ''തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം.

അത്ഥവസപകരണവണ്ണനാ

൩൩൪. പഠമപാരാജികവണ്ണനായമേവ വുത്തന്തി ''സങ്ഘസുട്ഠുതായാ''തിആദീനം അത്ഥവണ്ണനം സന്ധായ വുത്തം. **ദസക്ഖത്തും യോജനായ പദസതം വുത്ത**ന്തി ഏകമൂലകനയേ ദസക്ഖത്തും യോജനായ കതായ സങ്ഖലികനയേ വുത്തപദേഹി സദ്ധിം പദസതം വുത്തന്തി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അഞ്ഞഥാ ഏകമൂലകേ ഏവ നയേ ന സക്കാ പദസതം ലദ്ധും. ഏകമൂലകനയേഹി പുരിമപച്ഛിമപദാനി ഏകതോ കത്വാ ഏകേകസ്മിം വാരേ നവ നവ പദാനി വുത്താനീതി ദസക്ഖത്തും യോജനായ നവുതി പദാനിയേവ ലബ്ഭന്തി. തസ്മാ താനി നവുതി പദാനി സങ്ഖലികനയേ ബദ്ധചക്കവസേന യോജിതേ ദസ പദാനി ലബ്ഭന്തീതി തേഹി സദ്ധിം പദസതന്തി സക്കാ വത്തും. ഇതോ അഞ്ഞഥാ പന ഉഭോസുപി നയേസു വിസും വിസും അത്ഥസതം ധമ്മസതഞ്ച യഥാ ലബ്ഭതി, തഥാ പഠമപാരാജികസംവണ്ണനായമേവ അമ്ഹേഹി ദസ്സിതം, തം തത്ഥ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം. പുരിമപച്ഛിമപദാനി ഏകത്തേന ഗഹേത്വാ ''പദസത''ന്തി വുത്തത്താ **''തത്ഥ പച്ഛിമസ്സ പച്ഛിമസ്സ പദസ്സ വസേന അത്ഥസതം, പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ വസേന ധമ്മസത''**ന്തി വുത്തം. തസ്മിം പദസതേ ''സങ്ഘസുട്ഠൂ''തിആദിനാ വുത്തപുരിമപദാനം വസേന ധമ്മസതം, ''സങ്ഘഫാസൂ''തിആദിനാ വുത്തപച്ഛിമപദാനം വസേന അത്ഥസതന്തി അധിപ്പായോ.

മഹാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമഗാഥാസങ്ഗണികം

സത്തനഗരേസു പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

൩൩൧. അഡ്ഢുഡ്ഢസതാനീതി തീണി സതാനി പഞ്ഞാസഞ്ച സിക്ഖാപദാനി. **വിഗ്ഗഹ**ന്തി മനുസ്സവിഗ്ഗഹം. **അതിരേക**ന്തി ദസാഹപരമം അതിരേകചീവരം. **കാളക**ന്തി "സുദ്ധകാളകാന"ന്തി വുത്തകാളകം. **ഭൂത**ന്തി ഭൂതാരോചനം. **പരമ്പരഭത്ത**ന്തി പരമ്പരഭോജനം. **ഭിക്ഖുനീസു ച അക്കോസോ**തി "യാ പന ഭിക്ഖുനീ ഭിക്ഖും അക്കോസേയ്യ വാ പരിഭാസേയ്യ വാ"തി (പാചി॰ ൧൦൨൯) വുത്തസിക്ഖാപദം. **അന്തരവാസക**ന്തി അഞ്ഞാതികായ ഭിക്ഖുനിയാ ചീവരപടിഗ്ഗണ്ഹനം. **രൂപിയ**ന്തി രൂപിയസംവോഹാരം. **സുത്ത**ന്തി "സാമം സുത്തം വിഞ്ഞാപേത്വാ തന്തവായേഹീ"തി (പാരാ॰ ൬൩൭) വുത്തസിക്ഖാപദം. **ഉജ്ഝാപനകേ**തി ഉജ്ഝാപനകേ ഖിയ്യനകേ പാചിത്തിയം. **പാചിതപിണ്ഡ**ന്തി ഭിക്ഖുനീപരിപാചിതം. **ചീവരം ദത്വാ**തി "സമഗ്ഗേന സങ്ഘേന ചീവരം ദത്വാ"തി (പാചി॰ ൪൮൧) വുത്തസിക്ഖാപദം. **വോസാസന്തീ**തി "ഭിക്ഖൂ പനേവ കുലേസു നിമന്തിതാ ഭുഞ്ജന്തി, തത്ര ചേസാ ഭിക്ഖുനീ"തി (പാചി॰ ൫൫൮) വുത്തപാടിദേസനീയം. **ഗിരഗ്ഗ**ന്തി "യാ പന ഭിക്ഖുനീ നച്ചം വാ ഗീതം വാ"തി (പാചി॰ ൮൩൫) വുത്തസിക്ഖാപദം. **ചരിയാ**തി "അന്തോവസ്സം ചാരികം ചരേയ്യാ"തി (പാചി॰ ൯൭൦) ച, "വസ്സംവുത്ഥാ ചാരികം ന പക്കമേയ്യാ"തി (പാചി॰ ൯൭൫) ച വുത്തസിക്ഖാപദദ്വയം. **ഛന്ദദാനേനാ**തി പാരിവാസികേന ഛന്ദദാനേന.

പാരാജികാനി ചത്താരീതി ഭിക്ഖുനീനം ചത്താരി പാരാജികാനി. **കുടീ**തി കുടികാരസിക്ഖാപദം. **കോസിയ**ന്തി കോസിയമിസ്സകസിക്ഖാപദം. **സേയ്യാ**തി അനുപസമ്പന്നേന സഹസേയ്യസിക്ഖാപദം. **ഖണനേ**തി പഥവീഖണനം. **ഗച്ഛ ദേവതേ**തി ഭൂതഗാമസിക്ഖാപദം. **സിഞ്ച**ന്തി സപ്പാണകഉദകസിഞ്ചനം. **മഹാവിഹാരോ**തി മഹല്ലകവിഹാരോ. **അഞ്ഞ**ന്തി അഞ്ഞവാദകം. **ദ്വാര**ന്തി യാവ ദ്വാരകോസാ. **സഹധമ്മോ**തി സഹധമ്മികം വുച്ചമാനോ. **പയോപാന**ന്തി സുരുസുരുകാരകം. **ഏളകലോമാനീ**തി ഏളകലോമധോവാപനം. **പത്തോ**തി ഊനപഞ്ചബന്ധനപത്തോ. **ഓവാദോ**തി ഭിക്ഖുനുപസ്സയം ഉപസങ്കമിത്വാ ഓവാദോ. **ഭേസജ്ജ**ന്തി തദുത്തരിഭേസജ്ജവിഞ്ഞാപനം. **സൂചീ**തി അട്ഠിമയാദിസൂചിഘരം. **ആരഞ്ഞികോ**തി "യാനി ഖോ പന താനി ആരഞ്ഞകാനി സേനാസനാനീ"തിആദിനാ (പാചി॰ ൫൭൦) വുത്തപാടിദേസനീയം . **ഓവാദോ**തി "യാ പന ഭിക്ഖുനീ ഓവാദായ വാ സംവാസായ വാ ന ഗച്ഛേയ്യാ"തി (പാചി॰ ൧൦൫൬) വുത്തസിക്ഖാപദം.

പാരാജികാനി ചത്താരീതിആദിനാ ഛസു നഗരേസു പഞ്ഞത്തം ഏകതോ സമ്പിണ്ഡിത്വാ സാവത്ഥിയാ പഞ്ഞത്തം വിസും ഗണേത്വാ സബ്ബാനേവ സിക്ഖാപദാനി ദ്വീഹി രാസീഹി സങ്ഗണ്ഹാതി.

സത്തനഗരേസു പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുവിപത്തിവണ്ണനാ

൩൩൫. ഏകതിംസ ഗരുകാ നാമ ഉഭതോ അട്ഠ പാരാജികാ, ഭിക്ഖൂനം തേരസ, ഭിക്ഖുനീനം ദസ സങ്ഘാദിസേസാ. **അട്ഠേത്ഥ അനവസേസാ**തി ഏതേസു യഥാവുത്തഗരുകേസു സാധാരണാസാധാരണവസേന അട്ഠ പാരാജികാ അനവസേസാ നാമ.

അസാധാരണാദിവണ്ണനാ

൩൩൬. ''ധോവനഞ്ച പടിഗ്ഗഹോ''തി ഗാഥാ അട്ഠകഥാചരിയാനം. തത്ഥ **ധോവനഞ്ച പടിഗ്ഗഹോ**തി അഞ്ഞാതികായ ഭിക്ഖുനിയാ ചീവരധോവാപനം ചീവരപടിഗ്ഗഹണഞ്ച. **കോസേയ്യ...പേ... ദ്വേ ലോമാ**തി ഏളകലോമവഗ്ഗേ ആദിതോ സത്ത സിക്ഖാപദാനി വുത്താനി. **വസ്സികാ**തി വസ്സികസാടികസിക്ഖാപദം. **ആരഞ്ഞകേന ചാ**തി സാസങ്കസിക്ഖാപദം വുത്തം. **പണീതന്തി** പണീതഭോജനവിഞ്ഞത്തി. **ഊനന്തി** ഊനവീസതിവസ്സസിക്ഖാപദം. **നിസീദനേ ച യാ സിക്ഖാ, വസ്സികാ യാ ച സാടികാ**തി നിസീദനവസ്സികസാടികാനം പമാണാതിക്കമോ.

ആപത്തിക്ഖന്ധാ ചേവ ഉപോസഥാദീനി ച ''പാരാജികസങ്ഘാദിസേസാ''തിആദിനാ വിഭത്തത്താ **''വിഭത്തിയോ''**തി വുത്താനി. **തേവീസതി സങ്ഘാദിസേസാ**തി ഭിക്ഖുനീനം ആഗതാനി ദസ, ഭിക്ഖൂനം തേരസാതി തേവീസതി. **ദ്വേചത്താലീസ നിസ്സഗ്ഗിയാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ദ്വീഹി...പേ... കിച്ചം ഏകേന സമ്മതീ**തി ദ്വീഹി വിവാദാധികരണം, ചതൂഹി അനുവാദാധികരണം, തീഹി ആപത്താധികരണം, ഏകേന കിച്ചാധികരണം സമ്മതീതി അത്ഥോ.

൩൩൯. നിരങ്കതോതി സങ്ഘമ്ഹാ അപസാരിതോ.

അധികരണഭേദവണ്ണനാ

൩൪൦. യസ്മാ അധികരണം ഉക്കോടേന്തോ സമഥപ്പത്തമേവ ഉക്കോടേതി, തസ്മാ **"വിവാദാധികരണം ഉക്കോടേന്തോ കതി സമഥേ ഉക്കോടേതീ"**തിആദി വുത്തം.

൩൪൧. **പാളിമുത്തകവിനിച്ഛയേനേവാ**തി വിനയലക്ഖണം വിനാ കേവലം ധമ്മദേസനാമത്തവസേനേവാതി അത്ഥോ. **യേനാപി വിനിച്ഛയേനാ**തി പാളിമുത്തകവിനിച്ഛയമേവ സന്ധായ വുത്തം. **ഖന്ധകതോ ച പരിവാരതോ ച സുത്തേനാ**തി ഖന്ധകപരിവാരതോ ആനീതസുത്തേന. **നിജ്ഝാപേന്തീ**തി പഞ്ഞാപേന്തി.

൩൪൨. **കിച്ചം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകകിച്ചാന**ന്തി പുബ്ബേ കതഉക്ഖേപനീയാദികിച്ചം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകകിച്ചാനം. കീദിസാനം? യാവതതിയസമനുഭാസനാദീനം.

൩൪൩. **തം ഹീ**തി തം വിവാദാധികരണം.

൩൪൪. **അധികരണേസു യേന അധികരണേന സമ്മന്തി, തം ദസ്സേതും വുത്ത**ന്തി യദാ അധികരണേഹി സമ്മന്തി, തദാ കിച്ചാധികരണേനേവ സമ്മന്തി, ന അഞ്ഞേഹി അധികരണേഹീതി ദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി അധിപ്പായോ.

൩൫൩. "സത്തന്നം സമഥാനം കതമേ ഛത്തിംസ സമുട്ഠാനാ"തി പുച്ഛിത്വാപി "കമ്മസ്സ കിരിയാ കരണ"ന്തിആദിനാ സമ്മുഖാവിനയസ്സ സമുട്ഠാനാനി അവിഭജിത്വാവ സതിവിനയാദീനം ഛന്നഞ്ഞേവ ഛ സമുട്ഠാനാനി വിഭത്താനി, തം കസ്മാതി ആഹ **"കിഞ്ചാപി സത്തന്നം സമഥാന"**ന്തിആദി. സതിവിനയാദീനം വിയ സങ്ഘസമ്മുഖതാദീനം കിച്ചയതാ നാമ നത്ഥീതി ആഹ **"കമ്മസങ്ഗഹാഭാവേനാ"**തി.

ദുതിയഗാഥാസങ്ഗണികവണ്ണനാ

൩൪൯. മന്തഗ്ഗഹണന്തി അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസന്ദനം. അനു അനു സന്ധാനം അനുസന്ധിതന്തി ഭാവസാധനോ **അനുസന്ധിത**സദ്ദോതി ആഹ **"അനുസന്ധിതന്തി കഥാനുസന്ധീ"**തി.

സങ്ഗാമദ്വയവണ്ണനാ

൩൬൭. **ഠാനനിസജ്ജവത്താദിനിസ്സിതാ**തി ‘‘എവം ഠാതബ്ബം, എവം നിസീദിതബ്ബ’’ന്തി എവമാദികാ. **സഞ്ഞാജനനത്ഥ**ന്തി ചുദിതകചോദകാനം സഞ്ഞുപ്പാദനത്ഥം. **അനുയോഗവത്തം കഥാപേത്വാ**തി ‘‘കിം അനുയോഗവത്തം ജാനാസീ’’തി പുച്ഛിത്വാ തേനേവ കഥാപേത്വാ.

൩൭൪. **നീലാദിവണ്ണാവണ്ണവസേനാ**തി നീലാദിവണ്ണവസേന ആരോഗ്യത്ഥാദിഅവണ്ണവസേന ച.

കഥിനഭേദവണ്ണനാ

൪൦൪. പുരേജാതപച്ചയേ പനേസ ഉദ്ദിട്ഠധമ്മേസു ഏകധമ്മമ്പി ന ലഭതീതി ഏസ ഉദകാഹരണാദിപയോഗോ അത്തനോ പുരേജാതപച്ചയഭാവേ പുബ്ബകരണവസേന ഉദ്ദിട്ഠേസു ധോവനാദിധമ്മേസു ഏകധമ്മമ്പി ന ലഭതി അത്തനോ പുരേജാതസ്സ പുബ്ബകരണസങ്ഗഹിതസ്സ ധമ്മസ്സ നത്ഥിതായ.

൪൧൨. രൂപാദീസു ധമ്മേസൂതി വണ്ണഗന്ധാദീസു സുദ്ധട്ഠകധമ്മേസു.

൪൧൬. പുരിമാ ദ്വേതി ഇമസ്മിം അധികാരേ പഠമം വുത്താ അന്തരുബ്ഭാരസഹുബ്ഭാരാ, ന പക്കമനന്തികാദയോ ദ്വേ ഉദ്ധാരാ.

ഉപാലിപഞ്ചകവണ്ണനാ

൪൨൦-൪൨൧. **ഓമദ്ദകാരകോ**തി ഓമദ്ദിത്വാ അഭിഭവിത്വാ കാരകോ. **ഉപത്ഥമ്ഭോ ന ദാതബ്ബോ**തി സാമഗ്ഗിവിനാസായ അനുബലം ന ദാതബ്ബം. **ദിട്ഠാവികമ്മമ്പി കത്വാ**തി ''ന മേതം ഖമതീ''തി ദിട്ഠിം ആവി കത്വാപി.

വോഹാരവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൨൪. കായപ്പയോഗേന ആപജ്ജിതബ്ബാ **കായപ്പയോഗാ**. വചീപയോഗേന ആപജ്ജിതബ്ബാ **വചീപയോഗാ. നവസു ഠാനേസൂ**തി ഓസാരണാദീസു നവസു ഠാനേസു. **ദ്വീസു ഠാനേസൂ**തി ഞത്തിദുതിയഞത്തിചതുത്ഥകമ്മേസു. **തസ്മാ**തി യസ്മാ മഹാഅട്ഠകഥായം വുത്തനയേന ഉഭതോവിഭങ്ഗാ അസങ്ഗഹിതാ, തസ്മാ. യം കുരുന്ദിയം വുത്തം, തം ഗഹേതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ.

ദിട്ഠാവികമ്മവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൨൫. ''ചതൂഹി പഞ്ചഹീ''തി വചനതോ ദ്വീഹി വാ തീഹി വാ ഏകതോ ദേസേതും വട്ടതി, തതോ പരം ന വട്ടതി. **മാളകസീമായാ**തി ഖണ്ഡസീമായ. **അവിപ്പവാസസീമായാ**തി മഹാസീമായ.

മുസാവാദവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൪൪. **പരിയായേന ജാനന്തസ്സ വുത്തമുസാവാദോ**തി യസ്സ കസ്സചി ജാനന്തസ്സ പരിയായേന വുത്തമുസാവാദോതി അത്ഥോ.

൪൪൭. **അനുയോഗോ ന ദാതബ്ബോ**തി തേന വുത്തം അനാദിയിത്വാ തുണ്ഹീ ഭവിതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

ഭിക്ഖുനോവാദവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൫൪. **ഏകൂനവീസതിഭേദായാ**തി മഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണാദിവസേന ഏകൂനവീസതിഭേദായ.

അധികരണവൂപസമവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൫൮. **പഞ്ചഹി കാരണേഹീ**തി ഇദം അത്ഥനിപ്ഫാദനകാനി തേസം പുബ്ബഭാഗാനി ച കാരണഭാവസാമഞ്ഞേന ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ വുത്തം, ന പന സബ്ബേസം പഞ്ചന്നം സമാനയോഗക്ഖേമത്താ. **അനുസ്സാവനേനാ**തി ഭേദസ്സ അനുരൂപസാവനേന. യഥാ ഭേദോ ഹോതി, ഏവം ഭിന്ദിതബ്ബാനം ഭിക്ഖൂനം അത്തനോ വചനസ്സ സാവനേന വിഞ്ഞാപനേനാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **''നനു തുമ്ഹേ''**തിആദി. **കണ്ണമൂലേ വചീഭേദം കത്വാ**തി ഏതേന പാകടം കത്വാ ഭേദകരവത്ഥുദീപനം വോഹരണം. തത്ഥ അത്തനാ വിനിച്ഛിതമത്ഥം രഹസ്സവസേന വിഞ്ഞാപനം അനുസ്സാവനന്തി ദസ്സേതി. **കമ്മമേവ ഉദ്ദേസോ വാ പമാണന്തി** തേഹി സങ്ഘഭേദസിദ്ധിതോ പമാണം, ഇതരേ പന തേസം സമ്ഭാരഭൂതാ. തേനാഹ **''വോഹാരാ''**തിആദി. **തത്ഥാ**തി വോഹരണേ.

കഥിനത്ഥാരവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൬൭. അന്തരാ വുത്തകാരണേനാതി ''തഞ്ഹി വന്ദന്തസ്സ മഞ്ചപാദാദീസുപി നലാടം പടിഹഞ്ഞേയ്യാ''തിആദിനാ വുത്തകാരണേന.

സമുട്ഠാനവണ്ണനാ

४७०. പുബ്ബേ വുത്തമേവാതി സഹസേയ്യാദിപണ്ണത്തിവജ്ജം. **ഇതര**ന്തി സചിത്തകം. **ഭിംസാപനാദീനി കത്വാ**തി ഭിംസാപനാദിനാ ആപത്തിം ആപജ്ജിത്വാതി അധിപ്പായോ.

അപരദുതിയഗാഥാസങ്ഗണികം

കായികാദിആപത്തിവണ്ണനാ

൪൭൪. വിനയേ ഗരുകാ **വിനയഗരുകാ**. കിഞ്ചാപി ഇദം ദ്വീസു ഗാഥാസു ആഗതം, അഞ്ഞേഹി പന മിസ്സേത്വാ വുത്തഭാവതോ നാനാകരണം പച്ചേതബ്ബം.

ദേസനാഗാമിനിയാദിവണ്ണനാ

൪൭൯. **ദ്വേ സംവാസകഭൂമിയോ**തി എത്ഥ **ഭൂമീ**തി അവത്ഥാ. അങ്ഗഹീനതാ കാരണവേകല്ലവസേനപി വേദിതബ്ബാതി ആഹ **"അപിചേത്ഥാ"**തിആദി. **എസ നയോ**തി ''അപിചേത്ഥാ''തിആദിനാ വുത്തനയോ. **വനപ്പതിം ഛിന്ദന്തസ്സ പാരാജികന്തി** അദിന്നാദാനേ വനപ്പതികഥായ ആഗതം പരസന്തകം സന്ധായ വുത്തം. **വിസ്സട്ഠിഛഡ്ഡനേ**തി സുക്കവിസ്സട്ഠിയാ മോചനേ. **ദുക്കടാ കതാ**തി ദുക്കടം വുത്തം. **പഠമസിക്ഖാപദമ്ഹിയേവാ**തി ഭിക്ഖുനോവാദകവഗ്ഗസ്സ പഠമസിക്ഖാപദേയേവ. ആമകധഞ്ഞം വിഞ്ഞാപേത്വാ ഭുഞ്ജന്തിയാ പുബ്ബപയോഗേ ദുക്കടം, അജ്ഝോഹാരേ പാചിത്തിയം.

പാചിത്തിയവണ്ണനാ

൪൭൬. **അബ്ഭുണ്ഹസീലോ**തി അഭിനവസീലോ.

൪൭൮. **അസുത്തക**ന്തി സുത്തവിരഹിതം, സുത്തതോ അപനീതം നത്ഥീതി അത്ഥോ.

സേദമോചനഗാഥാ

അവിപ്പവാസാദിപഞ്ഹവണ്ണനാ

൪൭൯. സേദമോചനഗാഥാസു **തഹിന്തി** തസ്മിം പുഗ്ഗലേ. ‘‘അകപ്പിയസമ്ഭോഗോ നാമ മേഥുനധമ്മാദീ’’തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ഏസാ പഞ്ഹാ കുസലേഹി ചിന്തിതാ**തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസവസേനേതം വുത്തം, ഏസോ പഞ്ഹോ കുസലേഹി ചിന്തിതോതി അത്ഥോ.

ദസാതി അവന്ദിയേ ദസ. **ഏകാദസാ**തി പണ്ഡകാദയോ ഏകാദസ. **ഉബ്ഭക്ഖകേ ന വദാമീ**തി ഇമിനാ മുഖേ മേഥുനധമ്മാഭാവം ദീപേതി. **അധോനാഭിം വിവജ്ജിയാ**തി ഇമിനാ വച്ചമഗ്ഗപസ്സാവമഗ്ഗേസു.

ഗാമന്തരപരിയാപന്നം നദീപാരം ഓക്കന്തഭിക്ഖുനിം സന്ധായാതി ഏത്ഥ നദീ ഭിക്ഖുനിയാ ഗാമപരിയാപന്നാ, പരതീരം ഗാമന്തരപരിയാപന്നം. തത്ഥ പരതീരേ പഠമലേഡ്ഡുപാതപ്പമാണോ ഗാമൂപചാരോ നദീപരിയന്തേന പരിച്ഛിന്നോ, തസ്മാ പരതീരേ രതനമത്തമ്പി അരഞ്ഞം നത്ഥി, പരതീരഞ്ച തിണാദീഹി പടിച്ഛന്നത്താ ദസ്സനൂപചാരവിരഹിതം കരോതി. തത്ഥ അത്തനോ ഗാമേ ആപത്തി നത്ഥി, പരതീരേ പന പഠമലേഡ്ഡുപാതസങ്ഖാതേ ഗാമൂപചാരേയേവ പാദം ഠപേതി. അന്തരേ **അഭിധമ്മേ** വുത്തനയേന അരഞ്ഞഭൂതം സകഗാമം അതിക്കമതി നാമ, തസ്മാ ഗണമ്ഹാ ഓഹീയനാ നാമ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ ഏകതോഉപസമ്പന്നാ നാമ മഹാപജാപതിപമുഖാ പഞ്ചസതസാകിനിയോ ഭിക്ഖുനിയോ. മഹാപജാപതിപി ഹി ആനന്ദത്ഥേരേന ദിന്നഓവാദസ്സ പടിഗ്ഗഹിതത്താ ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ ഉപസമ്പന്നാ നാമ.

പാരാജികാദിപഞ്ഹവണ്ണനാ

൪൮൦. സഹ ദുസ്സേന മേഥുനവീതിക്കമസ്സ സക്കുണേയ്യതായ **‘‘ദുസ്സകുടിആദീനി സന്ധായാ’’**തി വുത്തം. **ലിങ്ഗപരിവത്തം സന്ധായ വുത്താ**തി ‘‘ലിങ്ഗപരിവത്തേ സതി പടിഗ്ഗഹണസ്സ വിജഹനതോ സാമം ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജിതും ന വട്ടതീ’’തി ലിങ്ഗപരിവത്തനം സന്ധായ വുത്താ.

൪൮൧. **സുപ്പതിട്ഠിതനിഗ്രോധസദിസ**ന്തി യോജനവിത്ഥിണ്ണം യോജനാദിപരമം മഹാനിഗ്രോധം സന്ധായ വുത്തം.

സേദമോചനഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചവഗ്ഗോ

കമ്മവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൮൩. കമ്മവഗ്ഗേ ഉമ്മത്തകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉമ്മത്തകസമ്മുതി ഉമ്മത്തകേ യാചിത്വാ ഗതേ അസമ്മുഖാപി ദാതും വട്ടതി, തത്ഥ നിസിന്നേപി ന കുപ്പതി നിയമാഭാവതോ. അസമ്മുഖാ കതേ പന ദോസാഭാവം ദസ്സേതും **"അസമ്മുഖാകതം സുകതം ഹോതീ"**തി വുത്തം. ദൂതേന ഉപസമ്പദാ പന സമ്മുഖാ കാതും ന സക്കാ കമ്മവാചാനാനത്തസമ്ഭവതോ. പത്തനിക്കുജ്ജനാദയോ ഹത്ഥപാസതോ അപനീതമത്തേപി കാതും വട്ടന്തി. **സങ്ഘസമ്മുഖതാ**തിആദീസു യാവതികാ ഭിക്ഖൂ കമ്മപ്പത്താ, തേ ആഗതാ ഹോന്തി, ഛന്ദാരഹാനം ഛന്ദോ ആഹടോ ഹോതി, സമ്മുഖീഭൂതാ ന പടിക്കോസന്തി, അയം **സങ്ഘസമ്മുഖതാ**. യേന ധമ്മേന യേന വിനയേന യേന സത്ഥുസാസനേന സങ്ഘോ കമ്മം കരോതി, അയം **ധമ്മസമ്മുഖതാ**. തത്ഥ **ധമ്മോ**തി ഭൂതം വത്ഥു. **വിനയോ**തി ചോദനാ ചേവ സാരണാ ച. **സത്ഥുസാസനം** നാമ ഞത്തിസമ്പദാ ചേവ അനുസ്സാവനസമ്പദാ ച. യസ്സ സങ്ഘോ കമ്മം കരോതി, തസ്സ സമ്മുഖഭാവോ **പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ**. കത്തികമാസസ്സ പവാരണമാസത്താ **"ഠപേത്വാ കത്തികമാസ"**ന്തി വുത്തം. **പച്ചുക്കഡ്ഢിത്വാ ഠപിതദിവസോ ചാ**തി കാളപക്ഖേ ചാതുദ്ദസിം വാ പന്നരസിം വാ സന്ധായ വുത്തം. **ദ്വേ ച പുണ്ണമാസിയോ**തി പഠമപച്ഛിമവസ്സൂപഗതാനം വസേന വുത്തം.

൪൮൫. ഠാനകരണാനി സിഥിലാനി കത്വാ ഉച്ചാരേതബ്ബം അക്ഖരം **സിഥിലം,** താനിയേവ ധനിതാനി അസിഥിലാനി കത്വാ ഉച്ചാരേതബ്ബം അക്ഖരം **ധനിതം**. ദ്വിമത്തകാലം **ദീഘം,** ഏകമത്തകാലം **രസ്സം. ദസധാ ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിയാ പഭേദോ**തി ഏവം സിഥിലാദിവസേന ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിയാ അക്ഖരുപ്പാദകചിത്തസ്സ ദസപ്പകാരേന പഭേദോ. സബ്ബാനി ഹി അക്ഖരാനി ചിത്തസമുട്ഠാനാനി യഥാധിപ്പേതത്ഥബ്യഞ്ജനതോ ബ്യഞ്ജനാനി ച. സംയോഗോ പരോ ഏതസ്മാതി സംയോഗപരോ, ന സംയോഗപരോ **അസംയോഗപരോ**. **ആയസ്മതോ ബുദ്ധരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ യസ്സ ന ഖമതീ**തി ഏത്ഥ **ത**-കാര **ന**-കാരസഹിതാകാരോ അസംയോഗപരോ. **കരണാനീ**തി കണ്ഠാദീനി.

൪൮൭. അനുക്ഖിത്താ പാരാജികം അനാപന്നാ ച പകതത്താതി ആഹ **"പകതത്താ അനുക്ഖിത്താ"**തിആദി. തത്ഥ **അനിസ്സാരിതാ**തി പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം. **പരിസുദ്ധസീലാ**തി പാരാജികം അനാപന്നാ. **ന തേസം ഛന്ദോ വാ പാരിസുദ്ധി വാ ഏതീ**തി തീസു ദ്വീസു വാ നിസിന്നേസു ഏകസ്സ വാ ദ്വിന്നം വാ ഛന്ദപാരിസുദ്ധി ആഹടാപി അനാഹടാവ ഹോതീതി അധിപ്പായോ.

അപലോകനകമ്മകഥാവണ്ണനാ

൪൯൫-൪൯൬. കായസമ്ഭോഗസാമഗ്ഗീതി സഹസേയ്യപടിഗ്ഗഹണാദി. **സോ രതോ**തി സുഭേ രതോ. സുട്ഠു ഓരതോതി വാ **സോരതോ. നിവാതവുത്തീ**തി നീചവുത്തി. **പടിസങ്ഖാ**തി പടിസങ്ഖായ ഞാണേന ഉപപരിക്ഖിത്വാ. യം തം അവന്ദിയകമ്മം അനുഞ്ഞാതന്തി സമ്ബന്ധോ. **ഇമസ്സ അപലോകനകമ്മസ്സ ഠാനം ഹോതീ**തി ഏവമ്പി അപലോകനകമ്മം പവത്തതീതി അത്ഥോ. കമ്മമേവ ലക്ഖണന്തി **കമ്മലക്ഖണം**. ഓസാരണനിസ്സാരണഭണ്ഡുകമ്മാദയോ വിയ കമ്മഞ്ച ഹുത്വാ അഞ്ഞഞ്ച നാമം ന ലഭതി, കമ്മമേവ ഹുത്വാ ഉപലക്ഖിയതീതി "കമ്മലക്ഖണ"ന്തി വുച്ചതി. **ഏതമ്പി കമ്മലക്ഖണമേവാ**തി വുത്തകമ്മലക്ഖണം ദസ്സേതും **"അച്ഛിന്നചീവരജിണ്ണചീവരനട്ഠചീവരാന"**ന്തിആദി വുത്തം. **ഇണപലിബോധമ്പീ**തി ഇണമേവ പലിബോധോ ഇണപലിബോധോ, തമ്പി ദാതും വട്ടതി. സചേ താദിസം ഭിക്ഖും ഇണായികാ പലിബുന്ധന്തി, തത്രുപ്പാദതോപി തസ്സ ഇണം സോധേതും വട്ടതീതി അധിപ്പായോ.

ഛത്തം വാ വേദികം വാതി ഏത്ഥ **വേദികാ**തി ചേതിയസ്സ ഉപരി ചതുരസ്സചയോ വുച്ചതി. **ഛത്ത**ന്തി തതോ ഉദ്ധം വലയാനി ദസ്സേത്വാ കതോ അഗ്ഗചയോ വുച്ചതി.

ചേതിയസ്സ ഉപനിക്ഖേപതോതി ചേതിയേ നവകമ്മത്തായ ഉപനിക്ഖിത്തതോ, ചേതിയസന്തകതോതി വുത്തം ഹോതി. **അഞ്ഞാ കതികാ കാതബ്ബാ**തി പുരിമകതികായ അസങ്ഗഹിതത്താ വുത്തം. **തേഹീ**തി യേസം പുഗ്ഗലികട്ഠാനേ തിട്ഠന്തി, തേഹി. **ദസഭാഗ**ന്തി ദസമഭാഗം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം വിഹാരേ. **മൂലേ**തി പുബ്ബേ. **"ഇതോ പട്ഠായ ഭാജേത്വാ ഖാദന്തൂ"**തി വചനേനേവ യഥാസുഖം പരിഭോഗോ പടിക്ഖിത്തോ ഹോതീതി ആഹ **"പുരിമകതികാ പടിപ്പസ്സമ്ഭതീ"**തി.

അനുവിചരിത്വാതി പച്ഛതോ പച്ഛതോ ഗന്ത്വാ. **അപച്ചാസീസന്തേനാ**തി തേസം സന്തികാ

പച്ചയം അപച്ചാസീസന്തേന. **മൂലഭാഗ**ന്തി വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേതി **"ദസഭാഗമത്ത"**ന്തി. **അകതാവാസം വാ കത്വാ**തി തതോ ഉപ്പന്നആയേന കത്വാ. **ജഗ്ഗിതകാലേ ച ന വാരേതബ്ബാ**തി ജഗ്ഗിതാനം പുപ്ഫഫലഭരിതകാലേ ന വാരേതബ്ബാ. **ജഗ്ഗനകാലേ**തി ജഗ്ഗിതും ആരദ്ധകാലേ. **ഞത്തികമ്മട്ഠാനഭേദേ**തി ഞത്തികമ്മസ്സ ഠാനഭേദേ.

കമ്മവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അപഞ്ഞത്തേ പഞ്ഞത്തവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൦൦. സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധാ പഞ്ഞത്തം നാമാതി സമ്ബന്ധോ. കകുസന്ധകോണാഗമനകസ്സപാ ഏവ സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധേ പഞ്ഞപേസും, വിപസ്സീആദയോ പന ഓവാദപാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസിംസു, ന സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസുന്തി ആഹ **"കകുസന്ധഞ്ച...പേ॰... അന്തരാ കേനചി അപഞ്ഞത്തേ സിക്ഖാപദേ"**തി. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

പരിവാരട്ഠകഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

നിഗമനകഥാവണ്ണനാ

അവസാനഗാഥാസു പന അയമത്ഥോ. **വിഭത്തദേസന**ന്തി ഉഭതോവിഭങ്ഗഖന്ധകപരിവാരേഹി വിഭത്തദേസനം വിനയപിടകന്തി യോജേതബ്ബം. **തസ്സാ**തി തസ്സ വിനയസ്സ.

തത്രിദന്തിആദി പഠമപാരാജികവണ്ണനായം വുത്തനയമേവ.

സത്ഥുമഹാബോധിവിഭൂസിതോതി സത്ഥുനാ പരിഭുത്തമഹാബോധിവിഭൂസിതോ മണ്ഡിതോ, തസ്സ മഹാവിഹാരസ്സ ദക്ഖിണഭാഗേ ഉത്തമം യം പധാനഘരന്തി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **പധാനഘര**ന്തി തംനാമകം പരിവേണം. **സുചിചാരിത്തസീലേന, ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സേവിത**ന്തി ഇദമ്പി പധാനഘരവിസേസനം.

തത്ഥാതി തസ്മിം പധാനഘരേ. **ചാരുപാകാരസഞ്ചിത**ന്തി മനാപേന പാകാരേന പരിക്ഖിത്തം. **സീതച്ഛായതരൂപേത**ന്തി ഘനനിചിതപത്തസഞ്ഛന്നസാഖാപസാഖതായ സീതച്ഛായേഹി രുക്ഖേഹി ഉപേതം. വികസിതകമലകുവലയപുണ്ഡരീകസോഗന്ധികാദിപുപ്ഫസഞ്ഛന്നമധുരസീതലുദകപുണ്ണതായ സമ്പന്നാ സലിലാസയാ അസ്സാതി **സമ്പന്നസലിലാസയോ. ഉദ്ദിസിത്വാ**തി ബുദ്ധസിരിം നാമ ഥേരം നിസ്സായ, തസ്സ അജ്ഝേസനം നിസ്സായാതി വുത്തം ഹോതി. **ഇദ്ധാ**തി അത്ഥവിനിച്ഛയാദീഹി ഇദ്ധാ ഫീതാ പരിപുണ്ണാ.

സിരിനിവാസസ്സാതി സിരിയാ നിവാസട്ഠാനഭൂതസ്സ. **ജയസംവച്ഛരേ**തി ജയപ്പത്തസംവച്ഛരേ. **അയ**ന്തി ഥേരം ബുദ്ധസിരിം ഉദ്ദിസ്സ യാ വിനയവണ്ണനാ ആരദ്ധാ, അയം. **ധമ്മൂപസംഹിതാ**തി കുസലസന്നിസ്സിതാ. ഇദാനി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അച്ചന്തസുഖാധിഗമായ അത്തനോ പുഞ്ഞം പരിണാമേന്തോ **"ചിരട്ഠിതത്ഥ**

ധമ്മസ്സാ"തിആദിമാഹ . തത്ഥ **സമാചിത**ന്തി ഉപചിതം. **സബ്ബസ്സ ആനുഭാവേനാ**തി സബ്ബസ്സ തസ്സ പുഞ്ഞസ്സ തേജേന. **സബ്ബേപി പാണിനോ**തി കാമാവചരാദിഭേദാ സബ്ബേ സത്താ. **സദ്ധമ്മരസസേവിനോ**തി യഥാരഹം ബോധിത്തയാധിഗമവസേന സദ്ധമ്മരസസേവിനോ ഭവന്തു. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

നിഗമനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാ

എത്താവതാ ച -

വിനയേ പാടവത്ഥായ, സാസനസ്സ ച വുദ്ധിയാ;
വണ്ണനാ യാ സമാരദ്ധാ, വിനയട്ഠകഥായ സാ.

സാരത്ഥദീപനീ നാമ, സബ്ബസോ പരിനിട്ഠിതാ;
തിംസസഹസ്സമത്തേഹി, ഗന്ഥേഹി പരിമാണതോ.

അജ്ഝേസിതോ നരിന്ദേന, സോഹം **പരക്കമബാഹുനാ**;
സദ്ധമ്മട്ഠിതികാമേന, സാസനുജ്ജോതകാരിനാ.

തേനേവ കാരിതേ രമ്മേ, പാസാദസതമണ്ഡിതേ;
നാനാദുമഗണാകിണ്ണേ, ഭാവനാഭിരതാലയേ.

സീതലൂദകസമ്പന്നേ, വസം **ജേതവനേ** ഇമം;
അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം, അകാസിം സുവിനിച്ഛയം.

യം സിദ്ധം ഇമിനാ പുഞ്ഞം, യം ചഞ്ഞം പസുതം മയാ;
എതേന പുഞ്ഞകമ്മേന, ദുതിയേ അത്തസമ്ഭവേ.

താവതിംസേ പമോദേന്തോ, സീലാചാരഗുണേ രതോ;
അലഗ്ഗോ പഞ്ചകാമേസു, പത്വാന പഠമം ഫലം.

അന്തിമേ അത്തഭാവമ്ഹി, മേത്തേയ്യം മുനിപുങ്ഗവം;
ലോകഗ്ഗപുഗ്ഗലം നാഥം, സബ്ബസത്തഹിതേ രതം.

ദിസ്വാന തസ്സ ധീരസ്സ, സുത്വാ സദ്ധമ്മദേസനം;
അധിഗന്ത്വാ ഫലം അഗ്ഗം, സോഭേയ്യം ജിനസാസനം.

സദാ രക്ഖന്തു രാജാനോ, ധമ്മേനേവ ഇമം പജം;
നിരതാ പുഞ്ഞകമ്മേസു, ജോതേന്തു ജിനസാസനം.

ഇമേ ച പാണിനോ സബ്ബേ, സബ്ബദാ നിരുപദ്ദവാ;
നിച്ചം കല്യാണസങ്കപ്പാ, പപ്പോന്തു അമതം പദന്തി.

സാരത്ഥദീപനീ നാമ വിനയടീകാ നിട്ഠിതാ.